

②
513
V83
v.3

Сільсько-Господарський Науковий Комітет України

Wissenschaftliches Landwirt-
schaftskomitee der Ukraina.

Scientific Agronomical Com-
mittee of Ukraina.

Comité scientifique agro-
nomique de l'Ukraine.

185

**ВІСТНИК
СІЛЬСЬКО-ГОСПОДАРСЬКОЇ
НАУКИ**

Wissenschaftliche
Zeitschrift für Agronomie.

Journal of the agro-
nomical science.

Journal de la science
agronomique.

Том III,
випуск 1—2

1924 рік,
січень—лютий

Редагують: доц. А. ТЕРНИЧЕНКО та проф. О. ЯНАТА.

Термінологію та наукову мову редагує
Термінологічне Бюро С.-Г. Н. К. У.

РЕДАКЦІЙНО-ВИДАВНИЧЕ БЮРО С.-Г. НАУКОВОГО КОМІТЕТУ УКРАЇНИ
Харків—Київ, 1924

Зміст

	Стор.
Від редакції	1
Проф. С. Остапенко. В. Ленін і електрофікація хліборобства	2
Проф. О. Яната. Новий етап розвитку с.-г. науки на Україні	5
З. Головянко. Лісова досвідна справа на Україні	9
Доц. О. Полов. Відродження й сучасний стан української тютюнової промисловости	21
Короткий план діяльності Сільсько-Господарського Наукового Комітету в 1924 році	26
А. Гр-ч. Огляд сільсько-господарських часописів	40

Реферати та рецензії.

Наукові установи (004).

- О деятельности Научного Комитета Наркомпроса и научных учреждений и организаций Украины за 1921—1923 г.г. (Я. Савченка) 42

Періодичні видання (02).

- Звідоження Міністра Земельних Справ Сполучених Штатів за 1922 р. (Є. Матросіва) 43
- Мелодій Дослідник. Науковий журнал молодих дослідників сільського господарства України, ч. I, січень-лютий 1924 р. (Проф. Супруненко) 45
- Труди по прикладній ботаниці и селекції Отдела Прикладной Ботаники и Селекции Гос. И-та Опытн. Агрономии (А. Кузьменка) 47

Варіаційна статистика (103).

- Савогни, А. А. Вариационная статистика. Элементарный учебник для агрономов (Проф. Є. Опокова) . 49
- Баш Н. А., проф. Ботанико-географический очерк России. Том V, „Растительный мир“. (М. Котова) . 49

Економічна географія (245).

- Огановский Н. П., проф: Очерки по экономической географии Р.С.Ф.С.Р., часть 1-я — Сельское хозяйство (К. Дубняка) 51

С.-Г. політика (43).

- Земельное дело. Сборник статей по вопросам земельной и с.-х. политики, экономики, техники и организации земельного дела, колонизации, переселения и земельного дела за границей. (Проф. Ф. Некрасова) 52

С.-Г. освіта і наука (45).

- Матеріали Термінологічної Комісії при Сільсько-Господарсько-Інженерному Відділі Української Академії в Чехословацькій Республіці (пр. О. Янати) 54

Досвідна с.-г. справа (54) і с.-г. освіта (45).

- Воробьев С. О. Агрономическая школа и сельско-хозяйственные опытные учреждения (О. Чорного) . . . 55

Селекційна і насіннєва справа (56).

- Випробування сільсько-господарського насіння вдома та в сільській школі в Америці (Є. Матросіва) 56

ВІСНИК СІЛЬСЬКО-ГОСПОДАРСЬКОЇ НАУКИ**Орган С.-Г. Наукового Комітету України.****Ч. 1—2****Січень—Лютий****1924 р.****ВІД РЕДАКЦІЇ.**

З технічних причин, що зв'язані були з переводом С.-Г. Наукового Комітету з Києва до Харкова, число 1—2 «Вісника Сільсько-Господарської Науки» не могло вийти своєчасно.

Редакція.

зався, а в Харкові, куди тепер переводяться центральні установи С.-Г. Наукового Комітету, а з ними—і Редакція «Вісника С.-Г. Науки».

Розпочинає цей рік «Вісник» з кращими ширшими перспективами—матеріальними і загальними.

Отже і Редакція через це сподівається мати можливість регулярно і своєчасно випускати «Вісника», ближче зв'язати його з працею місцевих с.-г. наукових установ і діячів, краще налагодити його розсилку і т. ин.

З свого боку хай і вся українська наукова с.-г. периферія підтримує «Вісник» морально (активною участю в ньому) та матеріально (передплатою). Того ж «Вісник» сподівається і від державних, кооперативних, освітніх та інших сільсько-господарських установ і організацій.

Хай з 1924-го року «Вісник С.-Г. Науки» остаточно виявить себе не тільки як орган синтезу нашої с.-г. науки та її життя, але й як орган творчого ідеологічного контакту с.-г. науки з с.-г. практикою, в їх найширшому розумінні. Бо в цьому тільки й є запорука перемоги нових творчих сил в нашому сільському господарстві, що їх пробудила до життя Революція!

Редакція.

ВІСНИК СІЛЬСЬКО-ГОСПОДАРСЬКОЇ НАУКИ

Орган С.-Г. Наукового Комітету України.

Ч. 1—2

Січень—Лютий

1924 р.

ВІД РЕДАКЦІЇ.

Потреба в такому періодичному органі, що дбав-би за синтез здобутків науки, зорієнтованої на інтереси сільського господарства України та його планового розвитку на ґрунті сучасних наукових досягнень, і за плановий розвиток самої с.-г. науки на Україні,—відчувалася далеко ще за нашої революційної доби.

Але тільки з Революцією прийшли ті умови, що дали врешті можливість поставити на порядок денний це конечне завдання для української с.-г. науки та для українського сільського господарства. Та й те... прийшли не відразу; прийшли в наслідок переборення великих технічних труднощів, в наслідок напруженої праці за досягнення цього завдання.

Тільки на 4-у році свого існування, з вересня 1922 р., С.-Г. Науковий Комітет спромігся розпочати видавати «Вістник С.-Г. Науки»—цей центральний орган української с.-г. науки, присвячений синтезові її та плановій організації і розвитку, відповідно до потреб українського сільського господарства.

Протягом невеликого ще часу (1^{1/3} роки) наш «Вістник» виконував поставлене йому завдання. Але виконував його в міру сил і можливости, борючись з багатьома ще технічними труднощами.

Тепер «Вістник» вступає в новий 1924-й рік.

Цей—новий—рік «Вістник» розпочинає не в Києві, де він досі видавався, а в Харкові, куди тепер переводяться центральні установи С.-Г. Наукового Комітету, а з ними—і Редакція «Вістника С.-Г. Науки».

Розпочинає цей рік «Вістник» з кращими ширшими перспективами—матеріальними і загальними.

Отже і Редакція через це сподівається мати можливість регулярно і своєчасно випускати «Вістника», ближче звязати його з працею місцевих с.-г. наукових установ і діячів, краще налагодити його розсилку і т. ин.

З свого боку хай і вся українська наукова с.-г. периферія підтримує «Вістник» морально (активною участю в ньому) та матеріально (передплатою). Того ж «Вістник» сподівається і від державних, кооперативних, освітніх та інших сільсько-господарських установ і організацій.

Хай з 1924-го року «Вістник С.-Г. Науки» остаточно виявить себе не тільки як орган синтезу нашої с.-г. науки та її життя, але й як орган творчого ідеологічного контакту с.-г. науки з с.-г. практикою, в їх найширшому розумінні. Бо в цьому тільки й є запорука перемоги нових творчих сил в нашому сільському господарстві, що їх пробудила до життя Революція!

Редакція.

5241
U3 J8
v. 3

264513

В. Ленін і електрофікація хліборобства.

«Соціалізм — це рад vláда
плюс електрофікація».
Ленін.

Історія далі буде міряти й цінувати Леніна, як заступника пролетаріату та політичного діяча, а нам, його сучасникам, коли ми його фізично стратили, припадає твердо пам'ятати те, що він, після перемоги пролетаріату, вважав за найважливіше, щоби наблизитися до соціалізму, поглиблюючи переможну соціальну революцію.

Два камені поклав Ленін на шляху до того. То є „виробничо-класова згода села і міста“ (смичка селянства і пролетаріату) та „електрофікація хліборобської праці“.

Справа електрофікації взагалі — це справа енергетики господарювання. Це справа зміни енергетичних виробничих основ у хліборобстві для того, щоби підвищити виробничий коефіцієнт хліборобського робітника та тим долучити його до класу фабричного пролетаріату, до свідомого пролетаріату, що будує новий світ, світ гармонійного щасливого суспільства.

Виробничий коефіцієнт у хліборобстві, або сила продукційності роботи хліборобського робітника, тепер такий, що ставить хліборобство, а разом з тим і самого хліборобського робітника, „селянина“, в соціальних відношеннях нижче за інших, нижче фабричної індустрії, нижче пролетаріату; а тому що хліборобське робітництво складає загальну більшість робітників, самий пролетаріат не в силі враз повернути сучасний світ на кращий лад, на соціалізм.

І Ленін це найвиразніше виказав і класово та історично оцінив. Селянську справу він поставив в центрі всіх практичних політичних справ пролетаріату на другий же день після його класової перемоги. А в основі розв'язання всієї селянської справи Ленін ставить електрофікацію села, — електрофікацію хліборобської праці.

Схема всієї тієї справи складається ось так. Щоби поліпшити і підвищити життя, треба мати більш роботи, треба мати більш сили. Отже повстає питання про те, де взяти тої сили чи як її побільшити.

В. 1163

Космічний світ, космічне оточіння, в якому ми перебуваємо і частку якого уявляємо, містить в собі безмежні енергетичні сили, безмежну енергію. Беремо ми ту енергію із космічного оточіння двома шляхами: засвоєнням її з того оточіння та коефіцієнтом фактичного корисного вживання її в нашому виробництві. Приміром, в Донбасі ми щорічно виймаємо для господарського вжитку що найменш 1540 міл. пудів земляного вугілля. Тепловою енергією, що захована в тому вугіллі, оте число пудів дорівнюється на $1540 \cdot 10^6 \times 11,46 \cdot 10^4 = 171 \cdot 10^{12}$ калорій. Енергію того вугілля користуємо для обертання в роботу і обертаємо її по таких коефіцієнтах, що врешті в роботу обертається лишень 4%, тоб-то лишень $61,6 \cdot 10^6$ пуд. або, значить, $6,8 \cdot 10^{12}$ калорій, а решта розсіюється в навколишнє оточіння даремно.

Теплова енергія сильно прислужується нам тепер у господарюванні. Поклади того вугілля у нас поки що колосальні. Але щоб вийняти їх із земної кори, треба покласти великої господарської енергії, котрої у нас обмаль. Отже поліпшити справу нашого господарювання можна або тим, щоби більше того вугілля з земної кори виймати, або тим, щоби краще, з більшим коефіцієнтом вже вийняте вугілля використовувати. І от саме з цього повстає найбільша сучасна проблема—колосальна проблема електрофікації. За помічку всяких застосовань електрофікації можемо підвищати коефіцієнт фактичного використання вугілля з 4% до 16-20%, тоб-то в 4-5 разів зробити його більшим. Отже, завівши електрофікацію, ми з того вугілля, що тепер виймаємо, можемо мати в 4—5 разів, більше користи—роботи, ніж маємо.

Тепер, витрачаючи велику роботу на вугілля, ми справляємо за його допомогою роботи на 340 мільйонів руб., а після електрофікації то дало б роботи найменш як на 1700 мільйонів.

А ось ще і такий приклад. Наша українська земля—майже що не найкраща в світі—тепер пересічно дає з десятини 80 пуд. пшениці. А з тої самої землі дуже легко одержати 320 п. пшениці. Але для того до неї треба прикласти більше роботи, роботи коня чи трактора. Теперішній кінь більше роботи ніж він дає дати не може, більше коней завести також не можна, а трактор вимагає енергії, яка тепер (і далі буде) дорога. А разом з тим навколо наших хліборобських господарств лежить чи завше рухається енергія велетенської міри й ріжноманітних форм—соняшна енергія, енергія вітру, енергія річок, особливо Дніпра то-що. Отже знову таки, завівши електрофікацію, можна подати для хліборобського господарства колосальну енергію та тим саме дуже підвищити продукційність роботи наших хліборобів, а разом із тим їх добробут.

І так скрізь, по всіх галузях народнього господарвання.

Тепер по багатих навіть краях Америки та Європи взялися за електрофікацію, взялися за те, щоби вже добутим добром справити більшу роботу — взялися за те, щоби з більшими коефіцієнтами користати різні енергетичні джерела. Як там у цій справі вони поспіють, не станемо тут про те говорити. Але коли *багатші* краї беруться за електрофікацію, то нам, *біднішим*, треба думати та братися проводити ту справу в більшій мірі аніж їм.

І от у вирі подій, в мент напруженого класового змагання, в менти голоду та натиску ворогів, Ленін прозорливо кидає гасло:

„Соціалізм—це радвлда плюс електрофікація!“

А це значить, що радвлда тільки завівши електрофікацію переве громаду на вищий стан буття—у соціалізм.

Через радвлду *та електрофікацію* ідемо до соціалізму!

Ленін кидає це гасло і показує, що особливої сили має набрати електрофікація у хліборобстві. І справді це тут, у хліборобстві, поки що найтрудніше досягнути соціалізму; це тут, рівняючи, найнижча продукційність праці; це тут люде-виробники найбільшій; — це *тут найбільше недостає електрофікації*; це тут перш за все треба завести механічного двигуна, щоби підвищити продукційність праці самої людини, а з тим і найти братерську злуку і згоду пролетаріату і селянства.

Коли селянин стане орати свою ниву електричним плугом, молотити електричною молотаркою, молоти електричним млином, зогріє та освітить свою хату електрикою, коли діти його стануть вчитись при електричному світлі, — тоді селянин не раз згадуватиме Леніна, що перший надав класово-революційного значіння запровадженню електрофікації у хліборобство.

Отже кожен, хто шанує пам'ять Леніна, хто поділяє його геніяльні думки, має завше і з повним напруженням дбати за електрофікацію хліборобства!

Ленін фізично вмер, але ми, що zostалися серед живих, маємо революційний обов'язок не забувати заповіти Леніна та енергійно провадити справу електрофікації хліборобства!

А привід у цьому хай візьме Народний Комісаріят Земельних Справ, певний того, що відповідні матеріальні ресурси та громадська енергія він знайде в українському хліборобстві.

Проф. С. Остапенко.

Новий етап розвитку с.-г. науки на Україні.

Новий етап розвитку с.-г. науки на Україні! Так можна, так треба кваліфікувати те, що підготовлялося протягом минулого 1923-го року, а сталося на самому початку нового 1924 року.

А підготовлявся і стався перевод С.-Г. Наукового Комітету з Києва в Харків.

За перші роки свого існування у Києві, до 1920 року, С.-Г. Науковий Комітет мусів вести свою працю при надзвичайно тяжких умовах, через гостру політичну та військову боротьбу, що весь час тоді найгостріше точилася біля Києва, та через зв'язану з цим хронічну матеріальну скруту. Але праця Комітета і в тих умовах не припинялася а ні на день, продовжуючися часом навіть під гуркіт гармат. Хвилині подій, що перекочувалися тоді через Київ, створюючи для Комітета то сприятливіші, то несприятливіші умови існування і праці,—тільки відбивалися на темпі та масштабі його праці. Мета ж її, плани, програми і методи, що твердо й певно були намічені Комітетом від самого початку його діяльності,—не змінювалися, бо вірно були зорієнтовані на перспективу еволюції нашого сільського господарства в умовах революційного господарського будівництва, а через те—і на перспективу розвитку на Україні с.-г. науки та його шляхів.

Провідною ідеєю, що її тоді вже поклав С.-Г. Науковий Комітет за основу свого буття та діяльності,—було досягти організованості, плановості в с.-г. науковій праці на Україні, щоби тим реально врешті зв'язати нашу с.-г. науку з нашою ж с.-г. практикою, з нашою с.-г. дійсністю, бо тільки в цьому є запорука поступового розвитку українського сільського господарства, а поруч—і української с.-г. науки.

Для України, з її надто густим сільським населенням, з її своєрідними складними природними умовами (родючість чорноземель, але посушливість і т. ін.), що разом є непереможні імпульси до інтенсифікації нашого сільського господарства, давно вже зв'язаного і з складними чинниками міжнародного ринку,—проблема справжнього постійного дієвого контакту науки і практики в сільському господарстві давно, ще до революції, набрала надто актуального життєвого значіння. І вона стояла вже на порядку денному в практиці державної і особливо земської роботи того часу. Але тільки з Революцією, коли Україна відродилася як цільний національно-державний організм, і коли створилися на Україні свої центри (з організованою периферією), що почали дбати за інтереси сільського господарства в загальнодержавному українському масштабі (спочатку Народне Міністерство, а врешті—Народній Комісаріят Земельних Справ, спочатку „Централ“ а врешті „Сільський Господарь“, та С.-Г. Науковий Комітет),—ми наблизилися до розв'язання проблеми творчого дієвого контакту с.-г. науки і с.-г. практики на Україні, з'явилася-бо, хоч у первісній бодай формі, та організованість дієвих сил у нашому сільському господарстві (воля держави, самодіяльність населення, творчість науки), що її бракувало на Україні за дореволюційних часів, і що без неї нема чого було сподіватися на розв'язання поставленої проблеми.

Але перші роки нашого революційного будівництва в сільському господарстві і с.-г. науці, коли воно зосереджувалося в Києві, пройшли в нелюдсько тяжких умовах не тільки для с.-г. науки, але й для земельного відомства та для с.-г. кооперації. Всі зусилля тоді направлялися на створення та на збереження самих організацій, на хоч будь-який зв'язок їх з своєю периферією та на виконання тільки тих функцій їх, що сама стихія життя нашого того часу ставила перед ними як невідкладні, часто хаотичні, завдання дня. І тільки в творчій думці, а не в дійсності, повставали тоді логичні, красиві часом, плани й програми праці, що фіксувалися тільки в купах переписаного тоді паперу, а не в житті.

Цілком зрозуміло, що в тих умовах, за ту добу існування С.-Г. Наукового Комітету у Києві, не могло і не створилося між ним і земельним відомством України, що як у калейдоскопі набирало тоді різних форм і назв, ставши врешті „Наркомземом“,—якогось сталого ділового контакту і співробітництва, хоч спроби до нього ввесь час і робилися, так самим Комітетом, як і Наркомземом. Отже, хоч ми і наблизилися тоді вже до розв'язання проблеми „науки і практики“ в нашому сільському господарстві, бо виявилися ті організовані сили, що тільки й можуть розв'язати цю стару проблему, але вони тоді ще були в такій стадії, в таких умовах, що не в силі були братися до її розв'язання.

В такий момент сталася (1920 р.) мало помітна тоді, але велика по суті, в нашому с.-г. і с.-г. науковому житті, подія: Наркомзем України переніся, разом з іншими центральними державними органами, з Києва в Харків, а С.-Г. Науковий Комітет залишився в Києві, через технічну неможливість перенести свої наукові установи, лабораторії то-що. Так розірвалися і ті тоненькі ниточки, що зв'язували тоді працю цих молодих, створених в Революції, центрів с.-г. практики і с.-г. науки на Україні. Тодішні умови комунікації, і поштового зв'язку зокрема, робили майже неможливим якийсь постійний діловий контакт праці С.-Г. Наукового Комітету і Наркомзема. І тільки кілька разів на рік випадковими okazіями та спеціальними делегаціями підтримувався тоді формальний зв'язок Комітета з Наркомземом, та й те головним чином тільки в фінансовій справі...

Цей момент в житті С.-Г. Наукового Комітету відзначився досить глибокою кризою, а врешті і зміною Статуту, що був затверджений 25-го листопаду 1920 року колегією Наркомзема в новій редакції¹⁾, розробленій Комітетом, у значній мірі пристосованій до умов окремого від Наркомзема перебування Комітету в Києві.

Від того часу минуло вже три роки. Але це були роки, коли наша країна, після бурхливих подій завзятої боротьби,—перейшла до більш-менш спокійного життя і творчої будівничої праці, переживши навіть страшні часи посухи і голоду.

Поруч з тим, як крашали за ці роки умови для державної і наукової праці на Україні,—Наркомзем у Харкові, а С.-Г. Науковий Комітет—у Києві,—переходили до все нормальнішої праці, поволі переходячи до планової діяльності. При тому, що далі, то все гостріше відчувалася та освідомлювалася так у праці Наркомзема, як і в праці Комітета,—ненормальність того, що не було постійного тісного ділового контакту цих двох с.-г. державних осередків—практичного і наукового,—не було дієвого організованого контакту між самою с.-г. наукою і с.-г. практикою, тоді як українські осередки їх досить розвинулися вже й зміцніли, щоби підійти до розв'язання цієї актуальнішої для України проблеми.

Організоване С.-Г. Науковим Комітетом з 1921-го року при Наркомземі постійне Бюро Комітету²⁾, хоч і розвинулося за ці роки з технічного в авторитетне наукове представництво Комітета у Харкові, та в значній мірі сприяло встановленню постійних ділових стосунків між Комітетом і Наркомземом, але не в силі врешті було виконувати всі ті функції, що їх життя примушувало Комітет виконувати не в Києві, а в Харкові.

Об'єктивні обставини, як бачимо, так склалися, що цілком природньою була думка, яка з часом усе більше опановувала так кола діячів Наркомзему, як і Комітету,—про неманучість і доцільність перевести С.-Г. Науковий Комітет з Києва в Харків, хоч як це технічно не важко.

¹⁾ Див. „Бюлетень С.-Г. Наукового Комітету України“, ч. 1—3, за 1921 р., стор. 10, Київ, 1921 р.

²⁾ Див. „Бюлетень С.-Г. Наукового Комітету України“, ч. 1—3 за 1921 р., стор. 13, Київ, 1921 р.

Але вперше формально це питання було знято Колегією Наркомзема в принциповій формі в кінці 1922 року.

Комітет прихильно поставився до цієї ініціативи, після чого 23 квітня м. р. Колегія Наркомзему постановила: „З огляду на необхідність обслуговування Науковим Комітетом усієї України і об'єднання всіх с.-г. наукових сил Республіки, а також встановлення постійного зв'язку з НКЗС, визнати за необхідне перевести С.-Г. Науковий Комітет з Києва до Харкова. Запропонувати Науковому Комітетові в ближчому часі подати план переїзду з Києва до Харкова і втягнення в його роботу всіх с.-г. наукових сил України.“

Ця постанова Колегії вже 30 квітня 1923 р. розглядалася в Києві Президією Комітета з участю представників Наркомзема—членів Колегії: О. Одинцова та М. Вольфа, і далі, на засіданнях Президії К-ту 7 і 16 травня та Ради К-ту—17 травня 1923 р., причому Радою К-ту було постановлено: „Зважаючи на конечну потребу тісного зв'язку з НКЗС, і виходячи з необхідности об'єднання всіх заходів НКЗС що до організації та коордінації наукової с.-г. діяльності на Україні, вважати за доцільний і бажаний перевід С.-Г. до Харкова“.

Так почалася, на початку минулого року, в реальній постановці, справа переведу С.-Г. Наукового Комітету з Києва в Харків. Протягом кількох місяців після цього, після того, як і Пленум Комітета 6 липня 1923 р. постановив: „Визнати перевед Комітету до Харкова за потрібний і доцільний, і з постановами Президії та Ради К-ту в цій справі погодиться“,—в різних органах Комітету пророблена була чимала праця над виробленням нового Статуту Комітета, пристосованого до умов праці Комітета в Харкові, безпосередньо поруч з Наркомземом та іншими центральними державними органами, та над розробленням докладного плану переведу Комітета та його установ.

Цей період закінчився більш як місяшним перебуванням спеціальної делегації Комітета в Харкові, коли в липні та серпні м. р., спільно з Бюро К-та при Наркомземі, ця делегація оформлювала новий Статут Комітета та план переведу його до Харкова, що передбачав початок переведу в жовтні м. р., а закінчення в лютому ц. р.

Але як всяка складна справа, так і перевед С.-Г. Наукового Комітету в Харків, натрапив на труднощі так технічні, як і принципові.

Новий Статут Комітета¹⁾, що його Колегія Наркомзему ухвалила 9-го серпня м. р., відколи він набрав сили для Комітету і інших установ, Наркомземові підлеглих, ще досі не розглянений і не затверджений Радою Народніх Комісарів України, бо в той час, як усі зацікавлені відомства дали свою згоду на нову редакцію Статуту Комітета,—Народній Комісаріят Освіти рішуче заперечує проти факта існування С.-Г. Наукового Комітету при Наркомземі, вважаючи за відповідніше перетворити Комітет в Сільсько-Господарський Відділ Всеукраїнської Академії Наук, з тим, правда, щоби він був у Харкові і не поривав органічного зв'язку з Наркомземом.

План переведу Комітета в Харків, що його так само затвердила Колегія Наркомзему, через різні технічні труднощі (з помешканнями, коштами і т. ін.),—теж виконується не в повній мірі і з запізненням.

Проте, таки в лютому реально закінчується перевед до Харкова всіх центральних органів Комітету (Пленум, Рада, Президія і Секретаріят), кількох секцій (Економічної, Грунтознавства, Ботаничної, Рільництва, Меліораційної та Освіти і Популяризації), всіх Комісій (Охорони Природи, Районізації, Досвідної С.-Г. Справи, С.-Г. Контролю, Боротьби з Шкідниками,

¹⁾ Друкується нижче в цьому-ж випускові „Вістника“. Ред.

Боротьби з Посухою, Водного Господарства, Грунтів та Штучних Угноєнь), та загальних видань Комітету.

У Києві лишається велика філія Комітету на чолі з своїми органами і уповноваженим Президії Комітету, що є разом з тим і голова Київської Філії, доки при ній безпосередньо перебуватимуть ті секції Комітету та інші центральні установи, що тимчасово залишаються у Києві (в тім числі і Метеорологічна секція—„УКРМЕТ“), але протягом наступної весни і літа, як що дозволять технічні умови,—будуть переведені до Харкова.

Таким чином, перевод С.-Г. Наукового Комітету з Києва в Харків хоч і не остаточно ще закінчився, але став уже реальним фактом.

А факт цей не тільки дасть можливість самому Комітетові значно поширити і поглибити свою діяльність, спершись в ній на широку самодіяльність всіх місцевих с.-г. наукових діячів і установ (філій самого Комітету, досвідних с.-г. станцій, с.-г. шкіл і инш.) та на густу сітку своїх кореспондентів, як те передбачено новим статутом Комітету,—але й дасть можливість, через координування і об'єднання всієї с.-г. наукової праці на Україні, реально врешті наблизитися до того, щоб увязати її з черговими практичними потребами і вимогами с.-г. практики і зокрема—Наркомзему, земорганів взагалі, с.-г. кооперації, с.-г. трестів та с.-г. освіти.

Отже, ми маємо не тільки перевод С.-Г. Наукового Комітету в Харків, а дійсно *новий етап* у розвитку української с.-г. науки, що тільки визнається і починається переводом Комітету.

Цей новий етап не є несподіваний. Хто уважно стежив за с.-г. наукою на Україні в останні роки, той бачить у ньому тільки чергову стадію її розвитку та наближення її до життя.

Хай-же цей новий етап допоможе нашій с.-г. науці що найшвидче вийти з тої глибокої кризи, яку вона ще й досі не остаточно пережила через невідповідність старих своїх форм і методів до нових вимог і умов сільсько-господарської дійсності, що повстали з Революцією.

А пережити цю кризу вже час! Бо кінчається же цілих 7 років, як зрушені основи старого с.-г. ладу. Досить було часу для критики, оцінки і переоцінки старих і нових форм і методів с.-г. наукової праці на Україні!

Стійкі тенденції до розвитку, до інтенсифікації нашого масового сільського господарства, що виявляються тепер уже з великою силою в наслідок пробудження Революцією нових творчих сил,—вимагають рішуче об'єднання і максимально доцільного використання всіх с.-г. наукових сил (і ресурсів) України в їх плановій науковій праці над розв'язанням багатьох нерозв'язаних ще нашою с.-г. наукою, але невідкладних питань нашої масової с.-г. практики.

Минулий 1923-й рік привів нашу с.-г. науку до нового етапу, що відзначився переводом С.-Г. Наукового Комітету в Харків.

Хай-же новий 1924 й рік приведе до реального об'єднання праці всіх, великих і малих, діячів с.-г. науки та всіх наукових с.-г. установ України біля С.-Г. Наукового Комітету!

То буде краща запорука як найшвидшого досягнення організованости і плановости в нашій с.-г. науці та її справжнього поступового розвитку, як могутнього чинника піднесення і поступового розвитку самого сільського господарства.

Проф. О. Яната.

Харків.

Лісова досвідна справа на Україні ¹⁾.

Лісова досвідна справа на Україні в передреволюційні часи виникла й розвинулася як частина загальнодержавних заходів у цій галузі.

Розпочалась вона з 1892 р., коли лісовим відомством була організована, після великої посухи 1891-го року, особлива експедиція за керуванням проф. Докучаєва з метою дослідження та поліпшення природних факторів хліборобства в південній степовій смузі, при чому були засновані 3 досвідних участки, головним чином, для утворення досвідних полосуватих (смугових) насаджень для захисту полів. Два з цих участків були закладені на території України: Деркульський в Старобільському повіті на Харківщині, що був швидко через невдалі досліди скасований, та Велико-Анадольський.

Останній участок, закладений Г. Висоцьким, був у 1899 р. перетворений в Маріупільське Досвідне Лісництво для розроблення питань чорноземельного степового лісорозведення.

Значно пізніше, в 1911 р., було закладене на Київщині Трипільське Досвідне Лісництво, головним чином для розроблення питання про заходи боротьби з головнішим шкідником лісових культур—хрушем.

В 1913 р. це лісництво через несприятливі обставини для роботи було скасоване, а замість нього з тою ж метою було засноване Дарницьке досвідне Лісництво на Чернігівщині (близько Києва).

На чолі згаданих досвідних лісництв, як і взагалі всіх досвідних лісництв тодішньої імперії, стояла Постійна Комісія Досвідної Лісової Справи, що розглядала й затверджувала плани науково-досвідних робіт і проводила через Лісовий Департамент їхні обрахунки на витрати.

Зовсім незалежно від закладення досвідних участків експедицією проф. Докучаєва, але майже одноразово, була організована для досвідних робіт партія старшого таксатора, згодом проф. В. Огієвського, причому нею в міру потреби виділювались ті чи інші лісосіки й невеликі ділянки насаджень, разом біля 320 досвідних ділянок, що були закладені почасти в південній смузі Тульських лісів, а почасти на Україні—в Собицькому та Микольському лісництвах на Чернігівщині.

В 1909 р., згідно постанов Особливої Народи в лісовій досвідній справі, ця партія була скасована, а незакінчені нею роботи повинні були бути частково передані Брянському Досвідному Лісництву, а частково—самому В. Огієвському для закінчення в найближчий час. Об'єктом досліджень партії В. Огієвського було дуже багато різнманітних питань, переважно з галузі лісовідновлення.

От і все, що було зроблено в лісовій досвідній справі на Україні.

Зважаючи на те, що на Україні питання про найбільш раціональні методи допомоги природньому відновленню й розведенню ліса має значно гостріший характер, ніж у Росії, стає очевидним, що навіть в передреволюційний період, коли для розвитку лісової досвідної справи були незрівняно сприятливіші умови, ніж у даний момент, ця справа обмежувалась кількома досвідними участками, що зовсім не відповідало а ні гостроті згаданих питань, а ні різнманітності й складності умов лісовирощення на Україні.

Виключаючи з цих участків Дарницьке Досвідне Лісництво, завдання якого полягало в працях лісоентомологічного характеру, ми бачимо, що, власне, лісові питання на Україні обслуговувались лише тільки досвідними участками проф. В. Огієвського та Маріупільським Досвідним Лісництвом.

¹⁾ Нарис складений за дорученням Лісової Секції С.-Г. Н. К. У., заслуханий та ухвалений на засіданні Секції 27-го грудня 1923 року.

Досвідні участки В. Огієвського своїм положенням і де-якими особливостями постановки досвідів можуть мати значіння переважно, коли не виключно, для борів середньої вохкості (з переходом в субори), а Маріупільське Досвідне Лісництво обслуговувало інтереси лише чорноземельно-степового лісорозведення. Безперечно, що ті чи інші висновки, що одержувалися в результаті досвідних робіт та досліджень, як на участках В. Огієвського, так і в Маріупільськiм Лісництві (особливо тоді, коли цим лісництвом керував Г. Ви соцький), мають значіння, що далеко виходять за межі тих районів, де вони одержувалися; але однак можна сказати, що в своїй передреволюційній стадії розвитку лісова досвідна справа на Україні не поширилась на сухі та вохкі бори, на діброви, на сагові й плавньові ліса та на піски, з яких тільки одні Олешківські піски займають 2000 кв. верстов і, не дивлячись на своє величезне й ріжноманітне значіння, лишаються майже зовсім невивченими, а методи до культурного використання їх—зовсім нерозробленими.

Треба між иншим зазначити, що Постійна Комісія Досвідної Лісової Справи, очевидно, цілком розуміла потребу дальшого розвитку лісового досвіду на півдні і по змові змагалась цьому розвиткові допомагати. Так в період 1908—1912 років підіймалося питання про організацію на Харківщині досвідного лісництва на пісках та проваллях, було розпочате дослідження поростевих насаджень південної Росії, складена карта ґрунтів та обслідувані типи насаджень Чорноліського Лісництва на Херсонщині й т. и.

До сказаного треба додати, що досвідні участки В. Огієвського не були пристосовані до якоїсь означеної лісової площі, яка підлягала б певному режимові й обслуговувалась своїм власним господарсько-адміністраційним апаратом. Тому то в міру свого розвитку лісова досвідна справа за керуванням проф. В. Огієвського, що була особливо розвинена в Собицькому Лісництві, поволі захоплювала то ту, то другу частину площі цього лісництва, втручаючись в планові розпорядження лісництва і накидаючи його господарсько-адміністраційному апаратові сторонні функції. Таким чином, лісова досвідна справа, з одного боку, була, безсумнівно, тяготою для лісництва, а з другого боку—вона не мала належної самостійности, тому що була завжди обмежена певним господарчим планом лісництва, чим і пояснюється та неповність і односторонність в освітленні проф. В. Огієвським де-яких питань, що були відмічені головою Постійної Комісії проф. М. Орловим у відчиті про огляд ним досвідних участків Собицького бору.

Хиби такого роду організації лісового досвідного апарату очевидні; очевидно також і те, що всі ці хиби не зменшаться й тоді, коли для досвідів буде відводиться у лісництві певна площа, хоч би й зовсім виділена з загального лісо-господарського режиму, але без обслуговування своїм власним господарсько-адміністраційним апаратом, тому що і в цьому разі доведеться користуватися, ведучи досвідні роботи, чужим госп.-адміністраційним апаратом, або, инакше кажучи, ставити лісову досвідну справу в залежність від цілої низки сторонніх факторів до особистого відношення лісничого включно. З другого боку, й підлеглість великих господарсько-адміністраційних одиниць досвідному режимові була б так само не доцільною. З огляду на все це Постійна Комісія при закладанні постійних досвідних установ, цеб-то досвідних лісництв, намагалась цілком здійснити такі положення:

- 1) Досвідне лісництво повинно бути цілком самостійною госп.-адміністраційною одиницею зі своїм власним госп.-адміністраційним апаратом;
- 2) Воно повинно бути по можливості звільнене від завдань і функцій звичайного рядового лісництва, що не стосуються безпосередньо до лісової справи;

3) Воно повинно бути по зможі не великої площі, инакше кажучи, під досвідне лісництво повинна відводитись тільки та площа, що безпосередньо потрібна для лісового досвіду і може бути ним цілком використана.

Необхідно одначе відзначити і в цій організації досить значні хиби, а саме, оскільки досвідне лісництво було лісництвом, а не місцевою лісовою досвідною станцією, воно було підлегле відповідному „Управленію Земл. и Государ. Им.“ Само ж Управління в більшості зовсім не мало наміру робити для досвідного лісництва будь-яких винятків із загального режиму для всіх підлеглих йому лісництв губернії, а инколи й прямо негативно ставилося до досвідного лісництва, як до „держави в державі“. Звідці низка зайвих для досвідного лісництва службових і дипломатичних функцій і низка инколи дуже гострих конфліктів, через які доводилось визнавати місцеве оточіння для лісової досвідної справи за несприятливе і переносити лісництво в другий район.

Значною хобою в організації досвідних лісництв був також і брак в їхньому персоналі особливого помішника керownika, уповноваженого для самостійного виконання господарсько-адміністраційних функцій та відчитности. Черз це лісничий досвідного лісництва був одноразово і дослідчиком, що мав своєчасно й вичерпуюче виконувати завдання науково-дослідного та експериментального характеру, а разом з тим був і господарем-адміністратором настільки обтяженим господ. адміністраційними обов'язками, що йому доводилось або свідомо нехтувати тою чи другою частиною своєї діяльності, або розриватись на двоє¹⁾.

Переходячи тепер до періоду від початку революції і до теперішнього часу треба перш за все сказати, що цей період характеризує:

1) Майже повна руйнація тої, більше ніж скромної організації лісової досвідної справи, що малася на Україні в передреволюційні часи.

2) Невдалі спроби відновлення цієї організації та створення нових досвідних лісових закладів.

2) Повільне, з усе більшим і більшим ускладненням, загострення завдань досвідної лісової справи на Україні.

Вже в 1918 р. проф. В. Огієвський доводив до відому Лісового Департаменту в Києві про те, що того року, підчас весняних бешкетів в Микольському Лісництві знищені всі огорожі на всіх пробних ділянках, а в Собицькому—на деяких. Разом з цим на ділянках була пошкоджена нумерація засіяних і засаджених місць, що потрібна для правильного обчислення.

Дальші повідомлення свідчать про дороги і стежки, проложені через досвідні участки, про випас на них худоби, розпалення вогнищ, пошкодження від кулеметної стрілянини та про другі пошкодження, що коли й не привели до масового знищення досвідних участків, то вже безсумнівно ні в яким разі не обійшлися без негативного на них впливу.

Згодом, у 1919-1920 роках, проф. В. Огієвський, яко голова Лісової Секції С-Г.Наук. Ком. Укр., не мало прикладав зусилля на те, щоб зберегти й відновити закладені ним раніше основи досвідної лісової справи на Україні.

Але в 1921 році проф. В. Огієвський помер і велике діло, що він зробив протягом багатьох років (від 1898 р.), лишилося без господаря.

В 1922 та 1923 р. досвідні участки в Собицькому й Микольському лісництвах були обслідувані Лісовою Секцією С.-Г.Н.К.У. та найближчим співробітником проф. В. Огієвського—С. Самофалом, при чому було встановлено, що більшість цих участків всеж таки збереглась (особливо в Собицькому борі), що всі вони потребують негайної організації охорони.

¹⁾ В 1912—13 р. к. Трипільське Досвідне Лісництво дало 128 т. золотом валового прибутку, причому, з огляду на те, що лісничий увесь день витрачав на дослідження лісу, для лісопромисловців доводилось відчиняти канцелярію лісництва від 9 год. вечора.

Тут же треба відмітити, що сам В. Огієвський в 1918 р. не тільки клопотався про збереження своїх досвідних закладів, але й про дальший розвиток закладених досвідів. Цей розвиток, як свідчить доклад Лісовому Департаменту від 30 вересня 1918 р., він уявляв собі так:

1) Охорона та додержання порядку на досвідних площах, закладених у Собицькому й Микольському лісництвах з 1898 по 1915 р., та закладення нових.

2) Продовження обчислень на цих досвідних площах, а також і на тих, що на них досліджується оочування сосни та засоби боротьби з хрущем.

3) Закладення досвідних культур на відкритих (чистих) лісосіках у 19 кварталі Микольського Лісництва.

4) Закладення в тому ж кварталі зразкових культур для демонстрування на більших площах наслідків від пророблених до цього часу досліджень.

5) Організація до свідних площ для вивчення приросту й поновлення при виборочних рубках; місце дослідження 34 квартал Микольського Лісництва ¹⁾.

В іншому місці, висловлюючи побажання про підтримку досвідних площ та продовження обчислень на них, проф. В. Огієвський підкреслює, що одержані на них результати повинні бути перевірені закладенням нових площ при інших умовах. Тут особливу увагу звертаємо на те, що його досвідні площі закладалися на кулісних лісосіках, що були до останнього часу майже єдиною формою рубки, між тим як тепер накреслюється цілком виразна течія на користь широких відкритих лісосік, що обіцяє, як показують експериментальні дослідження й спостереження, сприятливіші умови для росту сосни. Разом з тим тепер доводиться вирощувати культури на відкритих лісосіках ще через необхідність, бо за час війни в деяких місцях геть чисто вирубані великі лісові площі, що залишилися без бокового затінення. Тому то досліди, що провадилися на кулісних лісосіках, треба перевірити на відкритих лісосіках. Треба шляхом досвіду запевнитись в тому, чи можна одержати на широких лісосіках такі ж результати, які і на кулісних, при умові порівняння насіння ріжного походження, порівняння посіву з посадкою, посадку однорічних сажанців та дворічних й т. д.

Що торкається взагалі до питань, в розрішенні яких досвідним шляхом задікавлене лісове господарство України, то ці питання викладені В. Огієвським в докладі Лісовому Департаменту від 24 вересня 1918 р. в таких пактах:

1. „Яким плодоношенням визначається сосна в різних місцевостях і якими засобами воно може бути підвищене.

2. Яке значіння має походження соснового насіння.

3. Чи садити, чи сіяти сосну.

4. Якого віку краще садити сосну і як довго тягнеться той період, під час якого можна взагалі її садити.

5. Чи можна вживати без шкоди для справи грубіші, а значить і дешевші способи сажання.

6. Як треба розміщати на культурній площі культурний матеріал і скільки його витратити.

7. Чи потрібний догляд за культурами в перші роки їхнього життя і що ми губимо, коли обходимось без догляду.

8. Як впливає випасання худоби на культури сосни. Чи не можна скористуватись випасом як засобом до знищення трави.

9. Про засоби боротьби з хрущем.

10. Як завширшки та якого напрямку треба закладати лісосіки“.

¹⁾ Останнє завдання виникло з тої причини, що тодішнє Лісове Управління України, через те, що вже й тоді були великі суцільні рубки, хотіло перейти до виборочних рубок.

Ухиляючись від якоїсь критики цієї програми, я обмежусь лише загальним застереженням: безсумнівно, що, рано чи пізно, накреслені проф. В. Огієвським питання, як і багато інших, що ним пропущені або й зовсім не передбачені, будуть розроблятися досвідним шляхом і як раз на широких відкритих лісосіках, тому що дуже багато українських лісів тепер уявляють з себе не що інше, як збір величезних відкритих лісосік, що поволі захоплюються бур'яною флорою та шкідливою для культур пустирною фавною. Тому то всякому, хто знайомий з методикою лісової досвідної справи, цілком ясно, що досвідні площі проф. В. Огієвського згодом повинні мати особливо велике значіння і як раз через те, що вони закладені на лісосіках кулісної рубки, не кажучи вже про їхню самотність й безсумнівно велику цінність. Звідци стає цілком очевидним, що Лісове Управління України повинно, зрештою, звернути увагу на ці досвідні площі й організувати для них охорону та продовжити обчислення закладених досвідів.

В додаток до сказаного потрібно відзначити висловлене ще проф. М. Орловим побажання дальшого розвитку експериментальних досліджень у Собицькому Лісництві для повнішого аналізу здобутих досвідних результатів.

Для цього слід завести правильне обчислення зовнішніх факторів кліматичних, ґрунтових, і взагалі біологічних, а це, на думку проф. М. Орлова, може бути найповніше й планомірніше здійснене тільки при умові відокремлення досвідних участків проф. В. Огієвського разом з сусідніми кварталами в особливе досвідне лісництво.

Тепер про Маріупільське Досв. Лісництво. Ще в 1918 році воно виявляло ознаки життя, склавши план і обрахунок робіт на 1919 рік. Наказом Лісового Департаменту від 18 червня 1918 р. керівникові лісництва приписувалося звертатися з усіма питаннями лісової досвідної справи до Народи в Лісовій Досвідній Справі при Науковому Відділі Лісового Департаменту України, обіцяючи кредит на складений лісництвом обрахунок і разом з тим пропонувалося скупчити роботи досвідного лісництва на збереження того, що вже зроблене; одну чи дві з усіх, що є в лісництві, метеорологічних станцій—причинити, через недостачу приладдя. Дальших відомостей про лісництво, як про дієву науково-досвідну установу не має.

Для того, щоб належним чином оцінити той безсумнівний величезний мінус, що стався для українського лісового господарства з припиненням робіт Маріупільського Досвідного Лісництва, треба встановити такі положення, що тепер очевидно забуті, або через різні причини не приймаються на увагу. Як виявилось на з'їзді 1908 р. діячів степового лісорозведення, воно зовсім не є підприємством економічно не вигідним, не дивлячись навіть на те, що природня стиглість штучно розведених лісів наступає досить рано.

Степ, що до придатності для лісорозведення, не є скрізь однаковим. Через це при розведенні лісів на степах треба звернути особливу увагу на вибір місця, вибір порід і технічних способів лісокультури, відповідних для даного місця.

Через те, що питання про причини, які викликають труднощі лісорозведення в степах, не є остаточно вирішені, то потрібне дальше вивчення природніх умов степових насаджень та природніх лісів степової смуги. Незалежно від цього потрібні дослідні натуралізації в степах екзотичних порід; треба зайнятись виправленням неправильно проведених степових насаджень.

Взагалі, для з'ясування й вирішення питань лісової досвідної справи, згаданим з'їздом поставлені такі завдання: вивчення хода росту насаджень, дослідження над відновленням їх, способи доглядання за лісами і зокрема вивчення паразитів цвцери з метою перенести їх у степові насадження.

Потім треба прийняти на увагу, що на 1916 рік на Україні, як це видно з повідомлень Г. Висоцького, на просторах чорноземельно-степового лісорозведення було до 12000 дес. штучних лісових насаджень, що частково можуть рости й рентувати, а частково йдуть до загибелі.

Таким чином, зважаючи на все тільки що сказане, бачимо, що чорноземельно-степове лісорозведення з припиненням роботи Маріупільського Досв. Лісництва не тільки загубило можливість будь яких нових досягнень із того, що було зазначене на вищезгаданому з'їзді, але разом з тим лишилось і без належного керівництва в чисто практичних питаннях про найдоцільніші способи використання фактичного фонду, в 12000 дес., створення якого поглинуло безліч сили, часу й порядних грошей.

Зайвим було б додавати, що Маріупільське Досвідне Лісництво повинно бути негайно відновлене.

Тепер лишається сказати кілька слів про Дарницьке Досвідне Лісництво. Перед початком революції в лісництві, як і в усьому Микольському масиві, що його частиною воно є, був проведений підрахунок зараженості ґрунту гробакими хрущів, а крім того простежене розповсюдження гробаків мармурового хруща в ґрунтах піскових полів, що лежать близько південної частини лісництва. Потім, на основі одержаних даних про зараженість ґрунту, був складений проект досвідних рубок, що були повторенням та доповненням рубок, закладених в колиш. Трипільському Лісництві. Ці рубки повинні були з'ясувати надзвичайно важливі з практичного погляду питання про те, якої ширини треба закладати лісосіки в районах масового розповсюдження лісового хруща (*Melolontha hippocastani* Fabr) для того, щоб досягти найменшої і вже мало шкідливої для господарства зараженості ґрунту. Щоб характеризувати розмір підготовчих (для складання проекту) робіт, досить сказати, що тільки в тих двох кварталах (59 і 65), що на них довелося остаточно зупинитися при виборі місця для досвідних рубок, було викопано по над 1000 пробних ям площею в 1 кв. метр кожна. Проект був спочатку розглянений і ухвалений Петроградською Постійною Комісією Досвідної Лісової Справи, а потім в декільки зміненому виді був у 1918 р. розглянений і ухвалений Київською Народою в Досвідній Лісовій Справі за головуванням проф. Г. Морозова. Всього за цим проектом передбачалось зрубати 32 десят. на лісосіках у 5, 25 і 125 сажнів завширшки, закладених (65 кв.) на дуже заражених ґрунтах і на мало (59 кв.) заражених. Крім того було постановлено зробити досвід одночасового заведення куліс на південній половині сумезного з досвідним лісництвом 52-го кварталу Микольського Лісництва, площею в 28 десят. Для цього 52 кв. був так само пильно досліджений.

Безпосередньо за цими рубками повинен був бути зроблений підрахунок досліду, а потім передбачалось негайно перейти до рубання на всій площі досвідних культур для виявлення раціональніших способів культивування лісосік при тій чи іншій мірі зараженості.

На вищих питаннях, що були введені в програму робіт лісництва, зупинятися тут буде зайве, але вважаємо за потрібне дати принаймні список праць (З. Г о л о в а н к а), що були опубліковані за короткий період існування лісництва:

1. До питання про лісгосподарські заходи до боротьби з хрущами.
2. До питання про ознаки роду та віку у гробаків *Melolontha melolontha* L. та *Melolontha hippocastani* Fabr.
3. Про „epistoma“ Schiödté.
4. Про різниці віку у гробаків мармурового й волосатого хрущів.
5. Про волосатого хруща.
6. Про нового паразита мармурового хруща.¹⁾

¹⁾ Паразит був відсланий в 1916 р. Villeneuve і описаний як новий рід: *Hypersteina polyphyllae*.

Крім того частина спостережень та дослідів опублікована у відчиті за 1914 рік, а частина лишилася ще не виданою.

Здійснити вищезазначений проект досвідних рубок одначе не вдалося, бо з моменту нищення насаджень лісництва та інших ексцесів роботи довелося перенести до Києва в засноване тоді Бюро Лісової Ентомології С.-Г. Наукового Комітету, при чому в лісництві була залишена частина так казенного як і особистого майна лісничого, що майже цілком загинуло.

Взагалі до теперішнього часу від майна Дарницького Досв. Лісництва вціліло: будинок з будівлями, 2 серії ґрунтових термометрів; ґрунтове свердло, екстрпатор „Планет“, шафа для наукових матеріалів та частина лісокультурного знаряддя. Крім того на руках у кол. лісничого є препаративний мікроскоп, два прилади до малювання та вціліла частина книжок, а в колишн. помешканні Бюро залишилися технічні терези, два робочих, покритих ліноліумом, столи й шафа з колекційними матеріалами. Найшасливішим треба одначе вважати те, що в лісництві якимсь то чудом уціліли насадження тих кварталів, що в них були запроєктовані досвідні рубки. Через це негайно після повернення до Києва колишн. Лісничим Дарницького Досвідн. Лісництва З. Головянком було підійняте клопотання про залишення лісництва як досвідного та про негайне роспорядження та негайну закладку досвідних рубок.

Необхідно з рубкою поспішати, щоб використати найближчі льотні роки, бо инакше доведеться чекати ще 4 роки.

Клопотання було направлене до Київського Г.Л.У. і одночасово до ВУПЛ; аналогічні заходи були вжиті перед В.У.П.Л.-ом з боку С.-Г. Н.К.У.

Проте Г.Л.У. було зроблено вже роспорядження про об'єднання Дарницького лісництва з Микольським та про скасування його господарсько-адміністративного апарату. Спираючись на резолюцію керівника лісокультурного відділу Г.Л.У, що була покладена на поданому до Київського Г.Л.У. примірникові заяви, Г.Л.У. ліквідує Дарницьке лісництво як самостійну господарсько-адміністративну одиницю, проте має на увазі виділити на території лісництва особливу частину для провадження дослідів. Коли тепер зважити всю важність робіт, що накреслені для досвідного лісництва до негайного виконання, а з другого боку—віддаленість місця проживання лісничого Микольського лісництва, скорочення штатів цього лісництва та його переважаність своїми власними завданнями, то для всякого стає очевидним, що бажання виділити на території досвідного лісництва особливу частину для закладення дослідів ніякого реального змісту не має і що Дарницьке Досвідне Лісництво фактично цілком ліквідоване з усіма його починаннями.

Факт ліквідації цього досвідного лісництва на Україні є тим сумнішим, що тепер якраз у Росії маємо 9 досвідних лісництв, що знаходяться під очевидною і прихильною опікою московського Ц.У.Л.

Треба гадати, що Лісова Секція С.-Г. Н.К.У. знайде можливим потурбуватись про збереження Дарницького Досв. Лісництва, при чому:

1) в лісництві повинен бути залишений один помішник лісничого, один діловод, один об'їзчик і три лісники;

2) помішник лісничого повинен бути уповноважений для самостійного виконання господарсько-адміністративних функцій лісничого;

3) лісництво повинно бути звільнене від усіх функцій, що не мають прямого відношення до лісової справи, як от—обов'язкові відпуски лісу, випас худоби й т. и. використання, а так само й від зайвої канцелярської відчитаності, з якої повинен лишитися тільки мінімум, необхідний для контролю витрат лісу та прибутку й витрат грошових сум;

4) безпосереднє наукове керівництво діяльністю лісництва та організація в ньому дослідів повинні бути скупчені в Лісовій Секції С.-Г. Н.К.У., що свою роботу в цьому напрямкові повинна виконувати через особливу

Комісію, обрану Секцією та затвердженою так Президією С.-Г. Н.К.У, як і Всеукраїнським Управлінням Лісами;

5) зазначена Комісія має виробити план работ досвідного лісництва, що здійснюватиметься в його господарсько-адміністративній частині вищезгаданим помішником лісничого, відповідальним з формального боку перед Київським Г.Л.У.;

6) зима 1923—24 року обов'язково повинна бути використана для заведення досвідних рубок, проект яких вже був поданий до В.У.П.Л.

Повертаючись тепер до дальшої характеристики стану лісової досвідної справи на Україні в період від початку революції, треба зупинитися на вищезгаданих невдалих спробах зробити в цій галузі щось нове. Вичерпуючих даних для цього нема, а тому обмежуся короткими увагами.

Розпочну, покликаючись на платоничне гасло „хай згинуть пустирі“, оголошене ще за часи Генерального Секретаріату; гасло це, власне кажучи, мало на меті практичну лісокультурну працю, але воно було імпульсом також і для науково-дослідчої ініціативи. Потім, за часи неогетьманщини, був скликаний всеукраїнський з'їзд в лісовій досвідній справі, лісовлаштування й лісової освіти, при участі проф. Г. Морозова, проф. Г. Висоцького, проф. В. Огієвського та інших професорів і видатних лісоводів-практиків.

Цей з'їзд накреслив такі найголовніші завдання в лісовій досвідній справі на Україні:

- 1) вивчення ґрунтів та інших факторів і умов лісокультури на площах, так зайнятих лісом, як і призначених для лісорозведення;
- 2) розроблення питань біології та систематики лісових суспільств;
- 3) те ж саме що до систематики лісових пород, їх родів, відмінків і рас та їх селекції;
- 4) розроблення питань екології та часткової фізіології (нормальної та паталогічної) лісових пород;
- 5) вивчення шкідників ліса;
- 6) розроблення питань овочування лісових пород і насінництва;
- 7) лісовідновлення;
- 8) лісорозведення;
- 9) вирощування насаджень;
- 10) лісотаксаційні дослідження;
- 11) лісотехнологічні дослідження;
- 12) лісокліматичні й лісогідрологічні дослідження;
- 13) лісомеліоративні дослідження;
- 14) лісоекономічні та лісостатистичні дослідження.

Що до організації лісової досвідної справи, то було винесене побажання про те, щоби була закладена одна центральна лісова досвідна станція, досвідні станції при вищих лісових школах та місцеві досвідні станції з повним постачанням належним персоналом і допоміжними установами для провадження досліджень, при чому для об'єднання діяльності всіх досвідних установ мусить бути створений центральний орган лісової досвідної справи. Відповідальним робітникам в лісовій досвідній справі повинна бути надана вільна ініціатива та самодіяльність у працях при умові погодженої планомірності всіх работ. Вся організація лісової досвідної справи повинна бути потім сполучена з загальною організацією с.-г. наукової справи на Україні і, крім того, повинна ввійти до Інтернаціонального Союзу Лісових Досвідних Станцій.

Що до плану найближчих работ, наміченого тоді постійним керуючим органом—Нарадою в Лісовій Досвідній Справі, то цей план був такий:

- 1) типологічні дослідження;
- 2) обслідування відновлення лісів, зрубів і пустирів, та умов заліснення степів, пісків і проваллів;

3) ентомологічні дослідження;

4) фіто-фізіологічні дослідження;

5) складання інструкцій для комісії в лісовій досвідній справі і для станцій;

6) вибір місця для досвідних лісництв і станцій та організація їх;

7) організація допоміжних закладів: музею, бібліотеки й инш.

До цього перелічення найближчих, на думку Народи, завдань прикладена й детальніша пояснююча записка, з якої навожу тільки таку цитату, проредаговану безпосередньо Г. Морозовим:

„Типологічні дослідження треба провести в першу чергу через те, що так роботи лісовпорядкування, як і всякого роду спостереження й дослідження повинні бути пристосовані до цілком означених лісоводствених одиниць, якими є типи насаджень. Типологічні роботи будуть побиватись на:

а) складання карти лісів України. Цю працю взяв на себе Г. Висоцький;

б) встановлення одноманітної термінології для розподілу лісів на краї (області), райони, типи лісів, типи насаджень;

в) складання інвентаря лісів України шляхом публікування матеріалів, що є в розпорядженні Г. Морозова, та провадження нових досліджень над мало вивченими районами: Полісся, Поділля і взагалі правого берегу Дніпра. Провадження дослідження за керівництвом Г. Морозова доручити К. Окиншевичу“ (протокол наради 11 серпня 1918 р.).

Відусіх цих планів і програм маємо порівнюючи дуже невеликі результати:

1) надруковані в 1-му виусковій журналу „Извѣстія Лѣсного Отдѣла Кіевского О-ва С. Х. и С.-Х. Промышленности“ за 1919 рік праці проф. Г. Морозова: „Пояснююча записка до проекту організацій лісової досвідної справи на Україні“ і „Про лісоводствени підпори“ та Г. Висоцького: „Про ліси України: I—Природне оточення. II—Бори й субори“ і „Ліси України для призначення в них досвідних пунктів“;

2) були відпущені кошти на продовження роботи В. Огієвського та на закінчення будинку при досвідних участках в Микольському Лісництві;

3) були дані кошти на командіровку Г. Висоцького і З. Головянка на Олешківські піски. Наслідком цього був ненадрукований відчит, що мав у собі, між иншим, проект комбінованого ґрунтового-ентомологічного дослідження цих пісків та основні уваги для майбутньої організації на цих пісках досвідних работ.

Нарешті треба особливо відзначити, як найважливіше починання того часу—це запрошення для праці в лісовій досвідній справі доктора ботаніки проф. Є. Вотчала. Праці цього вченого розпочалися з дослідження над питанням про випаровування води деревами і привели до широко-поставленого експерименту підсочки, що набув великого практичного характеру, і навіть привів до організації особливих курсів підсочки.

Не підлягає сумніву, що для такого, може бути, занадто швидкого перенесення зазначеного питання із галузі наукових досліджень в галузь практичного приложення малися досить сталі теоретичні й практичні обґрунтування; цим одначе зовсім не виключена доцільність дальшого його наукового розроблення, як це й визначає проф. Є. Вотчал у своїй статті „Положення підсочки в лісовім господарстві П. Америки й Франції та можлива роль підсочної промисловости на Україні“¹⁾. В § 10 цієї статті говориться так: „З метою розвитку, нормування й удосконалення підсочки було б доконче потрібне покласти початок організації спеціальної досвідної підсочної станції або підсочного відділу лісової досвідної станції, заснованого в строго практичному напрямку, хоч би й з самими скромними завданнями й асигновками“.

¹⁾ Вісник С.-Г.-Науки, т. II, в. 1-2, стор. 13-15.

Виходячи з реальних можливостей нашого часу, формуловку завдань цієї станції можна було, звичайно, дати тільки таку, як і дав автор, але принципово цим зовсім не виключається потреба глибоко наукового розроблення де-яких моментів питання про підсочку. Так, наприклад, цій станції доведеться закласти рівнобіжні досвіди над підсочкою для виявлення її продукційності в різних типах борів, а потім — для виявлення впливу підсочки на стійкість дерев і на їхній приріст в тому чи іншому типі бору, на зміну технічних властивостей деревини й т. и.

Тепер кілька слів про організаційні заходи за період від 1920 р.

Як видно з протоколів засідань Лісової Секції С.-Г. Наук. Ком. України за цей час:

- 1) прийнятий статут Кролевецької Лісової Байрачної Досвідної Станції;
- 2) зроблена постанова по командировку комісії для спроектування території Святошинського Досвідного Лісництва;
- 3) вироблений проект Голосієвської Лісової Досвідної Станції;
- 4) зроблена постанова про необхідність організації Досвідної Підсочної Станції;
- 5) кілька разів піднімалось питання про охорону і взагалі про долю досвідних площ проф. В. Огієвського, а також і про розроблення взагалі матеріалів.

Однак ніяких досвідних станцій за цими постановами не було відкрито і реальними наслідками заходів Лісової Секції в галузі лісової досвідної справи були тільки: дослідження та відновлення досвідних площ проф. В. Огієвського в Микольському Лісництві, закладення досвідів підсочки під Києвом на підсочному промислі; крім того, Лісовою Секцією Уманської Філії С.-Г. Н. К. У. було відкрите Погорільське Досвідне Лісництво.

Треба ще згадати, що за цей же період, зовсім незалежно від Лісової Секції С.-Г.Н.К.У., були відкриті під Харковом 2 чи навіть 3 досвідних або науково-досвідних лісництв. На жаль, нема точних відомостей, через що саме сталося таке щедre скупчення науково-досвідних закладів в одному й тому ж районі. З боку дивлячись, ця щедрість як-будто нічим не виправдується, а особливо, коли прийняти на увагу, що вся решта території України, з усією різноманітністю її природних і зокрема лісокультурних умов уявляє з боку лісової досвідної справи, так би мовити, голу пустиню. Потім також треба пригадати, що з докладів, зачитаних від цих лісництв, на з'їзді робітників лісу, що відбувся в лютому 1923 р. в Харкові, багато учасників з'їзду винесли таке враження, що в цих лісництвах не тільки не ведеться скільки будь серйозна науково-досвідна праця, а що в їхньому розпорядженні нема навіть розроблених планів, науково-досвідної діяльності. Коли тепер зауважити, що під час наради літом 1923 р. начальників Г.Л.У. на Україні ніяких інших дієвих організацій в галузі лісової досвідної справи окрім цих лісництв не було, то стане цілком зрозумілим, через що були сказані на цій нараді начальником ВУПЛ-а застереження, що „від досвідної справи яких будь наслідків поки-що не видно“ (див. „Протокол Народи“, стор. 50).

Навряд чи треба додавати, що мала продуктивність лісової досвідної справи під Харковом, від чого б вона не залежала, ніяк не може бути доганою лісовій досвідній справі взагалі, і не може бути підставою для остаточного відмовлення від організації цієї справи на Україні.

Мало цього, можна з певністю сказати, що тепер питання про широкую організацію лісової досвідної справи набуває надзвичайної вартості й значіння для лісового господарства України. І щоб переконатись в цьому, необхідно треба чином зважити хоча б такі обставини:

1. Зацілілі до теперішнього часу рештки лісів України відзначаються взагалі крайнім порушенням їхньої нормальної біологічної рівноваги, а через це можливо сподіватись дальшого розвитку процесу дегенерації,

а особливо, коли прийняти на увагу масове зараження лісів короїдами й іншими шкідниками¹⁾.

І тому негайно ж повинно бути поставлене й розроблене досвідним шляхом питання про способи відновлення й оздоровлення цих зруйнованих за часи війни та революції лісів.

2. Величезна площа суцільних великих зрубів та незаліснених лісосік, що скупчилися за останні роки, очевидно не може бути швидко закультуривована і, значить, буде все більше й більше захоплюватись пустирною флорою та фавною (польовий травневий хрущ, морамуровий, волосатий хрущ і т. п.).

Звідці виникає потреба негайної організації (при різних ґрунтових умовах) досвідних робіт для вишукування найраціональніших способів заліснення (закультуривування) згаданих площ, причому на досвідне розроблення доведеться поставити цілу низку питань, як тих, що ще і в минулі часи висовувалися в першу чергу (див., наприклад, вищенаведений список питань, складених проф. В. Огієвським), так і питань до де-якої міри нових або, правильніше кажучи, таких, гострота та потреба в яких відчулася тільки при теперішній лісокультурній ситуації. Так, наприклад, питання про перевагу весінньої та осінньої посадки стає цікавим через те, що вже й тепер ми були свідками спроби ВУПЛ'а використувати в однаковій мірі так весінній, як і осінній період для масового засадження культур; згодом, коли заліснення пустирів та зрубів піде тим темпом, яким воно мусить йти, згадане питання набуває особливого значіння, а тому й повинно бути заделегідь вирішене як для різних порід дерев, так і при різних умовах лісовирощування.

Потім, коли тепер вирощування культур в лісництвах скорочується, а тимчасове сільсько-господарське землекористування, до якого віддані вже тисячі десятин, замість того, щоб дати підготовку ґрунтам для лісових культур, звернене на земельне забезпечення незаможного селянства і через це продовжує розвиватись, то виникає небезпека, що багато з цих площ через надто вже довге с.-г. користування, будуть черезмірно заражені польовим травневим хрущем і тому вже будуть мало придатні для культуривування (знову) лісу.

Отже треба тепер же організувати досвідне розроблення питання про припустимість, з точки зору лісової культури, крайні строки часу цього користування і про те, як можна створити культури на дуже заражених площах.

В ці основні питання входить ще ціла низка додаткових або часткових питань, як, наприклад: протяжність міжрядкового с.-г. користування, припустимість культури рослин, що дуже виснажують ґрунт, питання про культуру принад для гробаків і т. и.

Подібних питань можна було б навести ще багато. Але й цього досить, щоб побачити, що період затишку в розвитку лісокультурних робіт повинен бути викорисний для попереднього й всебічного освітлення досвідним шляхом всіх оцих і подібних їм питань, інакше при відновленні масового вирощування культур (а такий період мусить же колись замінити теперішній період „виколачування“)²⁾ нам знову доведеться розпочинати справу помацки і провадити масові лісокультурні експерименти без всякої певності за успіх.

¹⁾ До якої міри заражені ліси шкідниками, видно хоч би вже й з того, що в Києві спостерігається небувале досі пошкодження шпилькових дерев Ботаничного саду і навіть окремих, що ростуть вздовж вулиць, шпилькових дерев справжніми лісовими шкідниками—малим лісовим садівником. Діставшись у місто разом з неокореними сосновими дровами і ненаходячи вдосталь для свого додаткового харчування сосни, він кидається на породи не властиві для нього, як, наприклад, на ялину, дугласову піхту, і стриже їх.

²⁾ Див. статтю Нач. ВУПЛ'а А. Триліського „Надо решительно перестроиться“, Бюлетень Н. К. З. С., 1923, № 4.

Тяжке економічне становище Республіки не може стати підставою для відмовлення від розвитку лісової досвідної справи: при бажанні можна знайти й скоротити менш важливі статті витрат, можна, зрештою, „виколотити“ зайвий карбованець, але не можна забувати про те, що успіх майбутнього відновлення лісів України буде залежати не тільки від потрібних засобів, але й від того, оскільки повно й всебічно будуть освітлені до того часу основні питання методіки цього відновлення і перш за все лісокультурні питання.

Зокрема що до помітної в даний момент тенденції з боку Лісового Управління розвивати масові лісомеліораційні роботи на пісках шляхом притягнення до цієї справи населення, а особливо широкої організації лісомеліораційних товариств—треба зазначити, що поняття піски охоплює в дійсності цілий комплекс ґрунтів, розміщених в різних географічних районах чи навіть в межах одного й того ж району і далеко не однакових своєю придатністю для заведення на них лісів і тими методами, що повинні бути використані на той чи інший випадок при засаджуванні пісків.

Ці методи далеко ще не зовсім розроблені, а тому, чим ширше передбачається масштаб лісомеліораційних заходів на пісках, тим необхідніше спіратися в меліораційних роботах на відповідну досвідну організацію. Між іншим, цій організації доведеться взяти на себе функції бонітировки земель, призначених для лісомеліорації; коли ж такої завчасної бонітировки не буде, то не виключається можливість багатьох помилок і хиб, що швидко відіб'ють бажання у населення до лісомеліорації, як це й сталося на Олешківських пісках.

Само собою розуміється, що вищезгадане зовсім не є програмою для майбутніх заходів в справі лісового досвіду: хотілося тільки зазначенням деяких питань аргументувати думку про необхідність негайної організації цієї справи. Детально програма чергових питань лісової досвідної справи на Україні, з зазначенням методів їх вирішення, повинна бути розроблена на спеціальній Всеукраїнській нараді, скликаній Лісовою Секцією С.-Г. Наукового Комітету, яка повинна:

1. Поділити Україну на лісові райони на підставі тих чи інших основних ознак.
2. Для кожного такого району зазначити основні програмові питання та основні місцеві особливості методіки розв'язання цих питань, забезпечивши при цьому можливість порівняння висновків, одержаних на одне й те ж запитання в різних районах.
3. Для кожного району намітити досвідні пункти.
4. Сконструювати робочий апарат лісової досвідної справи.

Щодо останнього, то доведеться звичайно, рахуватися з неможливістю швидко вкрити територію України густою сіткою належним чином обставлених досвідних лісництв або місцевих лісових досвідних станцій, а тому мимоволі доведеться використати ту форму організації лісової досвідної справи, що названа Г. Висоцьким „Мандрівною експедицією“, хоча він і вважає її за мало-придатну для розрішення найпекучіших питань лісового господарства України, що концентруються, головним чином, навколо відновлення насаджень ціннішими породами; однак ми бачимо, що життя висуває на чергу й цілу низку інших питань, що потребують повного і всебічного освітлення в масштабі всеукраїнському, себ-то можливо повного обчислення всіх місцевих умов, а в такій постановці ці питання можуть бути з'ясовані тільки шляхом експедиційним або, певніше, комбінаційним себ-то, коли експедиція, що працює в межах якогось району чи цілої України, базується на постійні і гарно обставлені досвідні пункти, хоча б по тих районах, що найбільш різняються між собою.

На закінчення кілька слів про робочий персонал для лісової досвідної справи: крім того, що бракує засобів на лісову досвідну справу, у нас, як відомо, й людей для цієї справи майже зовсім немає; але коли людей нема, то їх треба створити: для цього треба використати наші вищі лісові школи: лісові факультети Харківського й Київського с.-г. Інститутів.

Київ.

З. Головянко,
дійсний член С.-Г. Н. К. У.

Відродження й сучасний стан української тютюнової промисловості¹⁾.

В зв'язку з аграрним перенаселенням, неминучим за сучасного рівня сільського господарства України та млявим розвитком її оброблюючої промисловості, поширення інтенсивних культур набуває для нас величезного значіння. Тютюництво, поруч з цукровим буряком, займає чільне місце серед інтенсивних культур сучасної України, і тому його роля в дальшому розвитку сільсько-господарського—а за ним і загально-національного—економічного життя—виключно велика. Повійськова та пореволюційна деградація нашого народного господарства повинні ще більше притягти увагу економістів до тютюнової справи на Україні.

Щоб оцінити питому вагу тютюнової промисловості в сучасному українському економічному житті, *зауважимо*, що спільна вартість виробництва двох трестів, що охоплюють (не цілком) тютюнову оброблюючу промисловість, в 1922 році виносила 8,6 мільйонів золотих карбованців, за перше півріччя 23-го року—5,7 мільйонів, і що *ні один з українських трестів в галузі легкої промисловості не перевищав розміром своєї продукції зазначеної суми*²⁾. *З тяжкої індустрії переважають тютюн вартістю своїх продуктів лише три („Камвугіль“, „Південосталь“ та „Головметукр“) трести, причому останній незначно*³⁾. *До сумарної цінності всіх галузей державної промисловості цінність тютюново-мажорочних виробів складає в 1922 р.—6,7%, в 1923—8,0%.*

Значіння тютюнової промисловості для українського народного господарства виступає цілком наочно вже з самих цих відношень.

* * *

На довійськовому становищі спиняємося, оскільки це необхідно для зрозуміння і оцінки наступної долі нашого тютюництва. В грубих, схематичних цифрах, що мають значіння мнемонічної ілюстрації, розвиток української тютюнової промисловості за останній час перед 1913 роком набрав такого числового вияву: в мільйонах пудів—річний збір 3,0, річна фабрична обробка 1,5, довіз фабрикатів 0,5 (сума двох останніх чисел—2—внутрішнє споживання), експорт сировини—1,5. Або на мові бухгалтерії: актив: 3,0 (збір)+0,5 (довіз фабрикатів)=3,5; пасив: 2,0 (споживання)+1,5 (експорт сировини)=3,5. Зокрема, так звані жовті тютюни (в дальшому зватимемо їх просто тютюном, одріжняючи від нижчих гатунків—мажорки) складали біля 5% збору (площі 8—10%—нижчий врожай).

Зауважаємо, що обробка (1,5) не поспіває не тільки за збором (3,0), але й за потребою населення (2,0). Що до вищих гатунків становище

¹⁾ Автореферат доповіді, прочитаного на засіданні Дослідчої Катедри Сільсько-Господарської Економіки в грудні 1923 р. у Києві.

²⁾ Треба мати на увазі, що шкільна промисловість розбита на два треста.

³⁾ Відсотків на 10. Всіх трестів в 22 р.—17.

одмінне: відбувається довіа кримських та кубанських тютюнів для обробки на українських фабриках ¹⁾.

Ступнево відбувається концентрація тютюнової промисловости; повільно в добуваючій галузі (пересічна площа тютюнової плантації залишається дуже малою—менш 0,1 частини десятичини; тютюництво типowo селянська культура), більш жваво в оброблюючій.

З 1913 року (до війни, незалежно від неї) починається виразна криза українського тютюництва. Збір всіх гатунків катастрофічно падає (дванадцятій рік був кульмінаційний—3,4 мід. пуд. Наступні роки дають лише біля 2,0; 17-ий менш ніж 1,7 і т. д.). Ось цифри площі під тютюном на Україні, в тисячах десятин, починаючи з 1911 року: 26,1—27,3—18,8—16,3—16,2—14,0 (1916 р.) ²⁾. Фабрична обробка не зменшується до 1917 року (хитання 1,3—1,7; од часу війни незначне збільшення).

Причини кризи—безпорадне становище дрібного плантатора (визискування посередниками etc); територіальна відірваність фабрик від районів тютюництва поруч з відсутністю дрібноі обробки; низька культура тютюнів і найголовніш—систематичне відставання обробки від збору—завали на складах сировини попередніх років. Нарешті, закінчуючи побіжний огляд дореволюційного етапу в розвитку нашої тютюнової промисловости, зазначимо, що, починаючи від 1914 року, споживач починає ставити більші вимоги що до якості тютюнових продуктів, і у відповідь на це фабрики ступнево переходять до виробу ліпших гатунків тютюну та цигарок. Це було останнє слово вільного ринку. Далі іде руїна промисловости та епоха військового комунізму.

Роки 1918—1921—руїна українського тютюництва. Знищення культури й обробки йшло дуже швидким темпом з огляду на попередню несталість промисловости. Окрім загальних чинників (горожанська війна, наступна економічна криза, зuboження населення) та причин, що згадано вгорі, зокрема зазначимо ще такі фактори: дорожняча зернового хліба, що спонукала селян до залишення менш вигідної культури; руїна транспорту (в сполуді з відірваністю фабрик від районів тютюництва, та великим значінням тютюнового експорту); економічна політика уряду за часу „Глаквів“ (примусова задача сировини по низькій твердій ціні, конфіскація запасів, обернення фабрик просто в технічний апарат організаційного центру промисловости etc). Що до цієї політики, то вона сприяла остаточному розриву звязків між добуванням тютюну та його обробкою (не дивлячись на формальне їх об'єднання)—тоб то остаточній руїні тютюництва, власне як промисловости. Ось числові відомості:

	Довійськ. час	1920 р. ³⁾	1921 р. ³⁾	
Збір	3.000 (і більше)	853	24	тисяч пудів.
Площа посадки	16.000 (і до 27.000)	900	100	десятин.

Тоб то залишилися долі одного відсотка.

Оброблююча промисловість не була зруйнована так остаточно—тут врятували запаси сировини попередніх років. Проте, кількість обробленого тютюну досягала в 1921/22 господарчому році лише $\frac{1}{5}$ до-військової суми (тютюну в тисячах фунтів—2.250, цигарок у мільйонах штук—1.384). Махорки в 1920 році оброблено 280 тис. пудів—також біля $\frac{1}{5}$ давньої норми. Проте треба пам'ятати, що ґрунту під цією фабричною промисловістю не було—в згадані роки ринку сировини для неї не існувало.

¹⁾ Як відомо головніше значіння відносно культури махорки мають Чернігівщина та Полтавщина, що дають 97—99% українського тютюну. Жовті тютюни поширені переважно (знов) на Чернігівщині, на Херсонщині (маємо на увазі старі її межі) та Поділля.

²⁾ Цифри офіційної статистики. Фактично площа більша. Те ж стосується і до збору.

³⁾ Числа 20 і 21 років стосуються власне до махорки і її групи, але останні складали 95% всіх тютюнових посадок.

Головним споживачем тютюнових виробів в 1920 та 1921 роках була армія.

Доля тютюнової (маємо на увазі жовті тютюни) та махорочної промисловості на Україні завше була не однаковою; під час війни і революції ріжниця в обставинах їх розвитку стали ще гострішими і нарешті в умовах радянського господарства знайшли своє остаточне завершення в одмінних організаційних формах. Для відродження українського тютюництва ріжниця цих організаційних форм (маємо на увазі два трести „Укрмаор“ і „Укртабак“) мала велике значіння—вона зафіксувала ріжні шляхи оживлення з одного боку махорочної з другого тютюнової (у вужчому розумінні слова) промисловості.

*
*
*

Організаційні та економічні підвалини, що лягли в основу сучасної української махорочної промисловості та врешті обумовили її відродження починаючи з 1922 року, є такі:

Державний організаційний центр оброблюючої промисловості українського масштабу (махортрест засновано в січні і розпочав працю в березні 1922 року). *Праця на місцевій сировині. Власні заготовки. Технічна концентрація обробки. Безпосередній вплив і керування шляхом фінансової політики з боку згаданого центру добуваючою промисловістю.* (Фінансова підтримка плантаторів шляхом видачі подесятинних авансів з умовою здачі сировини тресту. Низка агрикультурних заходів. Організація нарад і з'їзду плантаторів і т. д.). *Контакт з сільсько-господарською кооперацією і в решті, на тлі нової економічної політики—господарчий розрахунок.*

Наслідки праці.—

В 1922 році площа під махоркою в двох губернях Лівобережжя (Полтавська, Чернігівська) зросла до 3.000 десятин (з них договірних біля 1.000). В наступні 23 році засаджено махоркою на Україні не менш як 10, 12 тис. десятин (махортрест безпосередньо і через кооперацію авансував більш 6.000 дес.). Це складає біля 70% засіву тринадцятого року і майже досягає площі року 1917, але, правда, не переважає половини максимальної тютюнової площі, якої досягла Україна в минулому.

Збору від цього засіву можна чекати 1,2—1,3 мільонів пудів.

Переходимо до обробки. В 1917 році 29 (а по інших джерелах 44) фабрики обробили ще 1,3 міль. пудів. В наступні роки махорочна промисловість дає дальше зменшення виробництва—до 280 тисяч пудів в 1920 році. На цей час число фабрик спустилося вже до 17. В 21-ім воно знижується далі до 13,11 і навіть (здається) 9-ти. Але разом з цим в розмірі продукції стає перелом—в 21-му році самі ті 7 фабрик, що пізніш були об'єднані трестом, виробили 272 тис. пуд. (в попереднім році їх вироб—135 тис.) В 1923 р. Махортрест об'єднує згадані 6¹⁾, з одною резервною, фабрики з загальною річною продукцією (при 2.000 робітниках) 750 т. п. (По за трестом залишається також 6 приватних, орендованих, але невеликих, з продукцією всього 250 т. п.) *Всього на Україні в 1923 р. 12 махорочних фабрик з продукційною спроможністю в один мільон пудів.* „Згортання“ промисловості останнього року вживає виразний характер концентрації продукції—поруч з ліквідацією слабших підприємств іде налягодження і удосконалення решти.

Фактичний розмір виробництва треста в 1923 р. має досягти принаймні 500 т. п., що складе не менш третини всеукраїнської продукції довійськового часу (при 26 фабриках).

Проте цей вироб, як бачимо, виводить лише 2/3 розміру на який розраховані фабрики треста при їх сучаснім технічним та організаційнім

¹⁾ Прилуки, дві в Кременчуці, Київ, Ромни і Ніжин.

стані. Постійна причина (як що полишити вплив осінньої кризи збуту, яка відбивається на махорочній промисловості більш гостро і більш уперто ніж на інших галузях українського народнього господарства)¹⁾ одна: затруднення з сировиною²⁾. (Відроджене тютюництво забезпече лише наступний рік).

Врешті ще кілька важливих моментів.

Ринок збуту фабрикатів в 1922 р. *лише на 40% Україна*; для решти—інші країни Радянського Союзу; значний відсоток направляється в Москву і Петроград. Вільний ринок ступнево починає грати меншу роль—в 1923 р. 40% виробу збуто через кооперацію, 20—через державні органи.

Ціни на сировину на протязі останніх років надзвичайно гостро хиталися. В осени 23 року вони знижуються (у вересні 7 червоних рублів пуд, в листопаді 3), але залишаються вищими ніж в довійський час (1 р. 50 к.—1 р. 70 к. золотом).

Одмітимо також, що налагодження праці на фабриках (*продуктивність праці стала нормальною*) позитивно відбивається на калькуляційному розподілі видатків—відсоток витрат на робочу силу в 1923 році зменшився вже майже до норми до-військового часу (20%). Іде вгору частина, що припадає на сировину (в вересні 31%; норма 1913 р.—40%). В кінці 23-го року розпочата нова боротьба за дальше зниження собівартости.

* * *

Тютюнова промисловість—продукція жовтих тютюнів—набула на Україні інших організаційних форм, ніж махорочна. Її економічні підвалини також цілком відмінні.

І до війни, як вже зазначалося, українським тютюновим фабрикам не вистарчало своєї сировини і вони в певній мірі працювали на тютюнах кубанських і кримських. Ниві *Укртютюнтрест*³⁾—*центр тютюнової оброблюючої промисловости України—дистає сировину по певному розподілу*⁴⁾ від *всесоюзного московського тютюнового синдикату*, членом якого він є. З українським тютюництвом *Укртютюнтрест* не зв'язаний ні організаційно, ні фактично: ринками сировини для синдикату з'являються Кавказ і Крим,—лише з цього джерела українські фабрики і дістають свій відсоток всесоюзного розподілу сировини.

В такий спосіб *утворився цілковитий розрив між добуваючою і оброблюючою галузями української тютюнової промисловости*. Тютюництво було залишено на власні сили. Проте українські жовті тютюни варті того, щоб на них було звернено більшу увагу. В довійський час офіційна статистика нараховувала на Україні 1.000—1.500 десятин вищих сортів тютюну і менш 200.000 пд. збору. Але ці цифри безумовно значно зменшені.

Цікава історія тютюництва в останні роки на заході України. Петлюрівські наступи відкривали подільському тютюнові доюгу на Захід, німецька військова влада закупала запаси на місці і (очевидно, сподіваючися на кращу булучину) вживала заходи до підтримки подільської тютюнової культури взагалі. В півнішій час підприємливий „Джойнт“ спішиться з субсидіюванням дрібних об'єднань тютюноводів і їх ощадно-позичкових товариств, що зорганізувалися тут в останні роки.

Але про розмір сучасного розвитку подільських тютюнів довідалися ми лише нещодавно, в наслідок обслідувань кооперативного об'єднання „Сільський Господар“⁵⁾. В 67 селах виявлено 1.847 десятин посадок (з них

1) Роль хатнього виробу махорки для власного вжитку та продажу на ближчому базарі.

2) До того Укрмахортрест примушений був з своїх запасів передати 150 тис. пуд. Московському синдикату (з них 100 п. дурно), членом якого трест на той час вже не був.

3) Заснований на початку 1922 р.

4) Ось його схема 1922 р.: Петробабктресту—37%; Московському об'єдн.—19%; Укр. таб. тресту—21%; Донгос. т. фабр.—16%; Крим. таб. тр.—7%.

5) А також Відділу Спеціальних Культур Наркомзема. Характерно, що Укртютюнтрест українськими тютюнами не поцікавився й досі.

500 в Дубосарському районі на Одещині). Треба мати на увазі, що на Чернігівщині в свій час жовтого тютюну було значно більше, ніж на Поділлі¹⁾. Виходить, що, *не дивлячись на відсутність планоїрної організованої підтримки, українське жовте тютюнництво нині шириться більш інтенсивно, ніж культура махорки*: до війни посадки жовтого тютюну складали, як згадувалося, 8—10% відносно загальної тютюнової площі, на 1923 рік цей відсоток піднісся мабуть до 20.

Показні сучасні ринки збуту тютюнової сировини — контрабанда в Польщу, Волга, Сібір, Ленінград... Широкий попит на неї відкидає всі заміди на непридатність подільських тютюнів для української оброблюючої промисловості з огляду на їх низьку якість, не кажучи вже про те, що є повна змога вживати заходи до піднесення якості культури (до речі, весь район відчуває великі затруднення що до насіння).

Переходимо до роботи українських тютюнових фабрик.

Останні роки провадився *здоровий процес концентрації*. В 1923 р. сім найбільших підприємств, що входять в склад Укртютюнтреста²⁾ (по-за ним залишається 10 невеличких) об'єднують майже всю українську фабрично-тютюнову продукцію. Робітників на другу половину 23 року залишилося біля 3 тисяч. На протязі року неухильно провадилося дальше удосконалення техніки трестовських фабрик, піднесення на них продуктивності праці. Досягнення в цьому напрямкові остільки великі, що нерідко налагодженість праці переважає довійськове становище.

З 1921 року розмір виробу тютюну почав був підноситися. За 1921/22 операційний рік випущено на Україні (як це вже згадувалося) 56,3 тис. пуд. тютюну і 1.384 міль. шт. цигарок, — разом в „курильних одиницях“ (цигарка або $\frac{1}{1000}$ фунта тютюну) це вносить біля 4.630 міль. штук і складає 20—25% продукції довійськового часу. В 1922/23 році фабрики треста виконували свої завдання на всі 100%, що дало коло 2.500 міль. цигарок. Як що механічно перевести *дovійськову продукцію* на так звані курильні одинці, то *вироб 22/23 року складе біля 18% до неї* (але цей відсоток оцінює сучасну продукцію що до ваги, але не трудоемності: вироб цигарок, на які нині майже виключно перейшов трест, вимагає значно більшої витрати енергії). *За останні роки кількість обробленого на фабриках України тютюну зменшується.*

Переход роботи тютюнових фабрик на самі цигарки є наслідок гостро погрожуючого становища з сировиною. *Непевність що до ринку сировини стає хроничною*; а можливість народження фабричної промисловості на Кубані ставить під загрозу саме існування української оброблюючої тютюнової промисловості. *Так стоїть справа з сировиною в наслідок відмовлення від налагодження свого українського тютюнництва і сталого з ним зв'язку.*

З збутом до останньої кризи затруднень не було. По-за межі України за 8 міс. 1922 р. було експортовано коло 200 міль. цигарок і 1,6 тис. пуд. тютюну (невелику частину виробу законтрактував у треста Зовнішторг для вивозу по-за межі СРСР). З осені 1922 р. збут відбувається виключно через державні установи та кооперацію.

Звертає на себе увагу розмір податків на тютюн і перш за все акциз. Він систематично росте, і в осені 1923 року податки перевищили собівартість продукту³⁾. Залізничний тариф в три рази тяжче довійськового (0,5%—1,4% до вартости продукту).

¹⁾ Укрма хортрест має в 1924 році розпочати справу їх відродження з метою переходу на ліпші гатунки виробу.

²⁾ Дві в Одесі (пізніш сконцентровані в одну), по одній в Кременчуці та в Києві, три в Харкові. В 1918 р. на Україні було 65 тют. фабрик.

³⁾ На махорку акциз значно нижчий.

Комерційний наслідок праці обох трестів порівнюючи досить значний— до 10 міль. золот. карбов. річно (на початку нашого викладу вже наводилися загальні цифри). Зріст вартості махорочного виробу, починаючи з перших місяців 1922 року, росте більш інтенсивно, ніж тютюнового. Перша (вартість виробу махорки) наче наганяє другу¹⁾.

* * *

Сучасна промислова криза гостро відбилася на обох трестах. У виключно тяжке становище що до ринку збуту потрапила промисловість махорочна. Обминаючи заходи економічної політики, що мають спільний для більшості галузів народного господарства характер (удосконалення техніки, зменшення накладних видатків і т. и.), ще раз підкреслюємо два головніших завдання в справі тютюнової: для промисловості махорочної це буде перехід на ґрунті місцевих нижчих гатунків тютюну до більш рафінованих виробів (остаточна ліквідація специфічної російської „махорки“²⁾), для „Укртабака“—проблема найраціональнішого використання українських жовтих тютюнів³⁾.

Доц. О. Попов.

Короткий план діяльності Сільсько-Господарського Наукового Комітету в 1924 році.

(Ухвалений Пленумом С.-Г. Н. К. У. 29 грудня 1923 р.).

Пятирічне існування і безупинний розвиток на Україні Сільсько-Господарського Наукового Комітету при неймовірних часом труднощах не тільки дали вже чимало цілком реальних досягнень сільсько-господарської науки на Україні, що мають велике практичне значіння для відродження і поступу нашого сільського господарства, але й привели до органічного перетворення найвищого осередку с.-г. науки на Україні, яким був напочатку Комітет,—в усеукраїнську с.-г. наукову організацію, якою врешті стає Комітет, себ-то привели до створення природних основ тої планової с.-г. наукової праці на Україні, що тільки і може бути справжньою запорукою планового розвитку самого сільського господарства.

Така природня еволюція С.-Г. Наукового Комітету оформлена тепер і новим Статутом Комітету, що в звязку з переводом центру Комітета до Харкова, ухвалений Колегією Наркомзема 9-го серпня м. р.

Отже, плануючи остаточно свою працю на новий бюджетовий рік (жовтень 1923—вересень 1924 р.р.), в межах все ще надто обмеженого, але врешті б. м. твердого бюджету і штату, С.-Г. Науковий Комітет базує її на реалізації (в міру реальної можливості) свого нового Статуту, згідно з основними завданнями і основним планом своєї діяльності, що виразно визначений в новому Статуті.

В звязку з цим конкретний план праці Комітету на 1924-й рік, розрахований не тільки на наукові сили самих тільки органів і установ Комітету, але й на наукові сили місцевих філій Комітету, краєвих та районних досвідних с.-г. станцій, с.-г. шкіл усіх типів, їх учителів і учнів, і на сітку кореспондентів СГНКУ.

1) Ось цифри (в тисячах зол. карбованців) по кварталах року (від початку 1922 р.):

Для Тютюнтреста . . .	1315	1130	1134	1707	1730	1552
Махортреста . . .	418	742	813	1330	1400	1057

2) Нагадуємо зазначену в тексті тенденцію вільного ринку, що позначилася в 1914—1917 роках, а також цікавий факт, що Укрмахортрест учить сучасне пововлення цієї тенденції, маючи розпочати справу з переходом на дорожчу сировину; і врешті наводимо міркування, що головнішою причиною затяжного характеру кризи махорочної промисловості є конкуренція хатніх махорочних виробів. Лише поліпшення якості фабричної продукції введе промисловість з цього погрожуючого становища.

3) На порушених в поданій статті питаннях автор докладніше спивається в розвідці, що має незабором вийти накладом Державного Видавництва.

Таке, цілком доцільне, з погляду раціонального використання наукових сил і засобів, а врешті—і ресурсів державних, поширення праці С.-Г. Наукового Комітету не викликає протек жадної реорганізації і поширення центральної організації Комітету.

В зв'язку з цим структура центральних органів Комітету на 1924-й рік залишається незмінною, і штатами та обрахунком передбачається існування і праця тільки тих самих центральних органів Комітету, що поволі в ньому природно створилися і що вже реально існували в 1923 році або що реально засновувалися в ньому (Комітет Боротьби з Посухою, Комітет Водного Господарства та Комітет Грунтознавства). Так само і що до філій Комітету.

Бюджет Комітету на жовтень 1923—вересень 1924 року значно менший за той, який повинен би мати Комітет, особливо маючи на увазі реалізацію свого нового Статуту.

Через це, як і раніш було в практиці Комітету, загальна сума бюджету розподілена поміж окремими частинами Комітету таким чином, що праця тих з них, які визнані за „ударні“, спланована рахуючи по можливості на потрібний б. м. нормальний масштаб, а праця інших—спланована на можливо скорочений масштаб, звичайно в ріжній мірі, вважаючи на конкретні, що до кожної частини, потреби, наявність наукових сил і т. и.

Ударними частинами Комітету на 1924 рік визнані, як і в 1923 році, Метерологічна Секція і Секція Грунтознавства, а крім того: Секція Економічна та Бюро Термінологічне.

Отже, вважаючи на все зазначене в конкретний план праці СГНКУ на 1924 р. внесені такі найголовніші роботи окремих органів Комітету, що виконуватимуться, як то зазначено, при активній участі периферичних с.-г. наукових установ і діячів.

Пленум Комітету.

Крім виконання звичайних функцій, передбачених Статутом, має відзначити 5-ти річчя існування СГНКУ та вшанувати пам'ять тих діячів Комітету, що багато сил віддали його розвитку, а тепер—небіжчики.

Рада Комітету.

Протягом року має відбутися, крім звичайних засідань, дві Сесії Ради з участю всіх Голів Філій Комітету, присвячені питанням організації і праці Філій, зокрема точному розмежуванню між ними районів України.

Президія Комітету.

Крім звичайної роботи Президії, що велася досі, члени Президії мають об'їхати в цьому році всі Філії Комітету для безпосереднього ознайомлення з їх працею для кращого скоординування її з роботою Комітету.

Крім того, представник Президії має ознайомитися з станом наукової с.-г. праці в Європі та Америці і зокрема—встановити контакт праці СГНКУ з працею Міжнародного Інституту Агрикультури в Римі.

Секретаріат Комітету—Організаційний Відділ.

Крім звичайної організаційної праці, що в цьому році дуже збільшиться, має:

1. Видавати щотижневий „Інформаційний Бюлетень СГНКУ“ (по 4 сторінки) для налагодження таким чином кращого зв'язку між центральними органами Комітету та периферичними.

2. Видати популярну книжку про СГНКУ та його діяльність (в зв'язку з 5-ти річчям існування Комітету).

3. Укласти (використавши цілком архів Комітету і його установ) докладне справоздання про діяльність СГНКУ за 1919—1923 роки.

4. Провести обслідування діяльності всіх с.-г. наукових установ України за 1923 рік, уклавши загальний нарис—„Справоздання про с.-г. наукову працю на Україні в 1923 р.“ та склавши „Справочник про діячів с.-г. науки на Україні“.

Науковий Відділ Секретаріату.

Термінологічне Бюро.

Крім звичайної праці над вибиранням з літератури та записуванням з народніх уст с.-г. української термінології, має:

1. Закінчити вибирання з основних літературних джерел матеріалів до української с.-г. термінології (вже є 80000 карток, а всіх буде біля 100000).

2. Організувати через кореспондентів масове збирання народніх назв і термінів сільсько-господарських (і з наук, близьких до нього), видавши відповідну відозву та інструкцію.

3. Класифікувати та критично опрацювати (колегіально) назбираний термінологічний матеріал, уклавши „Словник української с.-г. термінології“ розміром 20 аркушів, в який вйде і весь матеріал з відомого рукописного словника агр. О. Яблоновського.

4. Видати 3 томи „Матеріалів до української с.-г. термінології“, в яких, крім зазначеного загального словника укр. с.-г. термінології, будуть надруковані ще спеціальні словники: „Українська пасішницька термінологія“, укладена В. Нестерводським та проредагована в Бюро, „Українська рибальська термінологія“, укладена І. Фалієвим та зредагована Бюро, а так само: „Українська лісова термінологія“, що її складає спеціальна Комісія на чолі з З. Головянком, „Українська ветеринарно-зоотехнічна термінологія“, що її складає спеціальна Комісія з А. Скороходьком, та „Українська технічна термінологія“, що її теж складає спеціальна Комісія Бюро (усі ці спеціальні Комісії виділені відповідними Секціями С.-Г. Н. К. У. і працюють при найближчому з ними контакт). Усі згадані словники будуть видані і окремими відбитками для широкого вжитку, за допомогою Державного або якогось іншого Видавництва.

Вся праця Термінологічного Бюро ведеться координовано з працею Інститута Наукової Мови Всеукраїнської Академії Наук, до якого Бюро входить на правах окремого відділу. Зокрема Бюро братиме близку участь у „Віснику Української Наукової Мови“, що його видаватиме згаданий Інститут.

Бібліографічне Бюро.

Крім біжучої виборки матеріалів до повної бібліографії с.-г. літератури, яка видана на території України або торкається України чи земель, заселених українцями, має:

1. Закінчити складання (в зазначених межах) повної бібліографії с.-г. літератури за революційний період (1917—1923 р.р.).

2. Провести критично-наукове порівняльне дослідження міжнародньої десятикової системи класифікації літератури і тої оригінальної (в основі так само десятикової), яку виробило Бюро раніше під керівництвом агр. Г. Коха („Система СГНКУ“).

3. Видати два томи „Матеріалів до укр. с.-г. бібліографії“, в яких друкуватиметься бібліографія, складена академиком і членом СГНКУ П. Гутковським (має біля 40 аркушів, 35.000 назв), згадані вище праці, та инш.

Бібліотечне Бюро.

Крім біжучої праці в справі с.-г. бібліотечної справи на Україні, має:

1. Провести (анжетою та об'їздом) одноразове обслідування с.-г. бібліотек на Україні та с.-г. відділів інших бібліотек.

2. Організувати регулярний масовий обмін виданнями (самого Комітету і з обмінного фонду) з науковими установами України, Росії та инш. Союзних Республік і з закордонними (особливо) за допомогою Бюро Закордонних Зносин.

Центральна С.-Г. Бібліотека, що є установою Бюро і має вже по-над 100.000 томів, має, крім своєї біжучої праці:

1. Організувати по можливості своє одноразове поповнення літературою, що конче потрібна, але не могла бути своєчасно придбана через брак коштів.

2. Організувати свій єдиний каталог, бо досі вона його не має, а окремими бібліотеками, які увійшли до її складу, доводиться користуватися по їх окремим каталогах.

3. Надрукувати покажчик (в' два арк.) до основного свого каталогу.

4. Підготувати організацію спільного каталогу всіх бібліотек С.-Г. Н. К. У., його Секцій, Філій та инш. установ, та одноманітної по них техніки бібліотечної справи, — щоби всі ці бібліотеки стали врешті органічними частинами Центральної—її спеціальними та місцевими філіями.

Редакційно-Видавниче Бюро.

Крім обслуговування (технично-редакційного та технічно-видавничого) **видавничих** потреб цілого Комітету та його секцій, має:

1. Видавати (продовжувати) центральний орган с.-г. науки на Україні „Вісник С.-Г. Науки“ щомісяшними випусками по 3 арк., в 3000 прим., з яких 2000 розсилатиметься задувно установам Комітету та Наркомзему, членам та кореспондентам, а 1000 залишатиметься для передплати (колективної та персональної).

2. Видавати (на засадах самоокупації) ріжну спеціальну та популярну с.-г. літературу.

Музейне Бюро.

Крім біжучої праці, в с.-г. музейній справі на Україні має:

1. Одноразово обслідувати (анкетую та об'їздами) стан с.-г. музеїв на Україні.

2. Брати найближчу участь в керуванні у Харкові Всеукраїнським С.-Г. Музеем при В.У.Ц.В.К. та в його праці, за допомогою Секцій та Філій С.-Г. Н.К.У.

3. Продовжувати організацію в Києві Краєвого С.-Г. Музею, що є установою Бюро, і що, полагодивши непорозуміння з Київським Сельбудинком, має перейти в нове помешкання, занявши велику залу в Краєвому Пролетарському Музеї, після чого має б. м. інтенсивно поповнюватися по ріжних своїх відділах за допомогою відповідних Секцій і установ Комітету. Поруч з цим Музей має дбати за добудування б. „Ольгинської Гимназії“, де має міститися врешті „Палац Селянина“, а при ньому і Краєвий С.-Г. Музей.

Бюро Сітки Кореспондентів.

Крім продовження праці над організацією сітки та біжучих її справ має:

1. Провести, з доручення ріжних Секцій Комітету, цілий ряд масових обслідувань по всій території України (див. плани Секцій).

2. Преміювати (вперше) кореспондентів за краші їх праці, натуральними преміями: книжками, насінням та инш.

Бюро Закордонних Зносин.

Крім біжучої своєї праці і обслуговування потреб Секцій, має:

1. Завести своїх постійних кореспондентів в Америці, Германії та Італії—в Римі, при Міжнародньому Інституті Агрикультури.

2. Організувати систематичне ознайомлення України з новинами закордонної с.-г. літератури шляхом рефератів, докладів та инш.

Економічна Секція.

(Буде надруковано додатково).

Метеорологічна Секція.

(Буде надруковано додатково).

Хемична Секція.

1. Проведе одноразове обслідування (анкетую і об'їздом) с.-г. хемичних лабораторій на Україні, їх інвентаря, та методики праці.

2. Поруч обслідує стан с.-г. хемичного контролю на Україні.

3. Працюватиме, за допомогою спеціальної Комісії, над об'єднанням методики с.-г. хемічних дослідів на Україні.

Інститут С.-Г. Хемії, що є при Секції, крім різних біжучих дослідів та третейських контрольних аналізів, має:

1. Вести хемічне дослідження зібраних Зоотехнічною Секцією зразків кормів (див. далі).

2. Вести хемічне дослідження зібраних Секцією Грунтознавства зразків ґрунтів України.

3. Продовжувати (і закінчити) хемічне дослідження Чернігівських фосфоритів.

4. Продовжувати дослідження методики визначення фосфату та калія, з метою її спрощення.

Наслідки праці Хемічної Секції друкуватимуться в органі її: „Матеріали до С.-Г. Хемії“, на спеціальні кошти. 1).

Секція Грунтознавства.

1. На підставі додаткових експедиційних дослідів 1923 р. остаточно зредагує карту ґрунтів України 25-тиверстового масштабу, ухвалену 1-м З'їздом Грунтознавців України, яка після того має бути видана Комітетом на спеціальні кошти.

2. Проведе частково додаткове експедиційне обслідування для складання докладної 10-ти верстової карти ґрунтів України.

3. Докінчить обслідування ґрунтів с.-г. досвідних станцій України.

4. Почне обслідування ґрунтів земельних учасків с.-г. шкіл України.

5. Почне обслідування ґрунтів сітки радянських господарств та колективів, на спеціальні кошти.

6. Проведе частково хемічне дослідження ґрунтів України, за допомогою Інститута С.-Г. Хемії.

7. Організує Центральний Музей ґрунтів України.

Наслідки праці Секції, а так само й 1-го З'їзду Грунтознавців України мають друкуватися в органі Секції „Матеріали до Грунтознавства“, на спеціальні кошти.

Ботанична Секція.

Флористичне Бюро.

1. Закінчить складання і редакцію повної бібліографії літератури про флору України.

2. Вичерпуюче опрацюватиме (з боку флористичного і ботанично-географічного) та зводитиме всю літературу про флору України, щоби дати тим повну, за літературними даними, картину ботанично-географічних районів України, скласти та видати визначник української флори (на спеціальні кошти) і т. и.

3. Підготувлятиме і почасти вестиме масове флористичне обслідування України, за широкою допомогою Філій Комітету, Досвідних Станцій, шкіл і т. и.

4. Обслідує (за допомогою анкет і об'їздів) ботаничні колекції на Україні та колекції української флори, що є по-за межами України.

5. Підготувлятиме критично-систематичне опрацювання гербаріїв української флори, для чого концентруватиме в себе по можливості й самі гербарії.

6. Обслідує флору зацілих цілин наших степів.

Фітопатологічне Бюро.

1. Закінчить повний звід літературних даних про хвороби с.-г. рослин на Україні та боротьбу з ними.

2. Організує збирання масових сезонних відомостей про хвороби с.-г. рослин на Україні та їх поширення, за допомогою Філій та кореспондентів Комітету, досвідних станцій, с.-г. шкіл і т. и.

¹⁾ Спеціальні кошти—не з кредитів Комітету, а ті, що їх Комітет сподівається одержати частково з інших кредитів Наркомзему, а частково—з кредитів Народнього Комісаріату Освіти або інших установ.

3. Підготовлятиме і почасти вестиме масове обслідування хвороб та гербаризування пошкоджених ними рослин, за допомогою Філій Комітету, досвідних станцій, шкіл та кореспондентів.

Бюро Бур'янів.

1. Підготовлятиме і почасти вестиме масове обслідування флори бур'янів шляхом анкет і масової гербаризації, за допомогою Філій Комітету, досвідних станцій, шкіл та кореспондентів.

2. Закінчить опрацювання даних спостережень і дослідів над бур'янами по досвідних станціях України.

3. Проведе частково екскурсійне одноразове обслідування бур'янів с.-г. досвідних станцій (за зразком проведеного літом 1923 р. на Радомиській Досвідній Станції).

Бюро Флори Луків та Болот.

1. Підготовлятиме і почасти вестиме масове обслідування флори луків та болот України, за допомогою філій, станцій, шкіл та кореспондентів.

Бюро Лікарських Рослин.

1. Продовжуватиме масове обслідування народнього та офіційного ринку лікарських рослин шляхом анкет і збирання зразків (праця ця розпочата в 1922 році).

2. Продовжить і закінчить опрацювання літературних матеріалів про лікарські рослини України, їх збирання, культуру та перероблення.

Бюро Техничних Рослин.

1. Продовжуватиме, за допомогою Філій Комітету, досвідних станцій і с.-г. шкіл, досліді над новою технічною рослиною (*Asclepias*), як екскурсійним методом, так і експериментальним.

2. Проведе докладне обслідування сортів тютюнів в районах їх культури на Україні, особливо нових (Поділля),—на спеціальні кошти.

3. Проведе обслідування дикого довгорічного льону на пісках Кинбурської Коси (*Linum perenne*).

Бюро Хлібних Рослин.

1. Опрацює наслідки масового анкетного обслідування культури кукурузи в 1922 та 1923 р.р., проведеного Секцією.

2. Проведе нове масове обслідування культури кукурузи в 1924 р.

3. Опрацює і зведе наслідки масового обслідування культури наута на Україні.

Бюро Анатомії С.-Г. Рослин.

1. Зводитиме літературний матеріал до анатомії (та біології) хлібних рослин і наготовлятиме до видання альбом анатомії та біології хлібних рослин, аналогічний виданому вже засобами Цукротресту альбому анатомії цукрового буряка.

Бюро Фізіології С.-Г. Рослин.

Закінчуватиме опрацювання матеріалів попередніх дослідів проф. М. Малюшицького про вплив концентрації споживних розчинів на вегетацію с.-г. рослин (в звязку з виявленням причин посухи).

Бюро Насінньознавства.

1. Закінчить опрацювання сирих (і літературних) матеріалів про якість українського хлібного зерна, в залежності від роду та розміру господарства і т. и., та виробить його нормальні штандарти, що є дуже важливим і негайним у звязку особливо з відновленням хлібного експорту.

2. Опрацюватиме літературні і сирі матеріали контрольних насінньових станцій України про якість українського сійного насіння та вироблятиме норми його якості, відповідні до нових природних умов, замість тих закордонних, якими ще й досі користуються наші Контрольні Станції та насінньові склади (на спеціальні кошти).

Інститут Насіннознавства, що є при Бюро, крім біжучих дослідів і третейських контрольних аналізів, має:

1. Продовжувати досліджування нових методів швидкого визначення схожості насіння.
2. Організувати досліджування (за допомогою насінньових і продовольчих складів) впливу різних умов переховування насіння на його схожість та інші властивості (на спеціальні кошти).
3. Продовжуватиме дослідження біології і з окрема схожості насіння бур'янів.

Бюро Біології та Генетики.

Має тільки розпочати свою працю і працювати над черговими для української фитотехні питаннями біології та генетики.

Бюро Селекційне.

При допомозі інших Бюро Секції та місцевих селекційних станцій Наркомзему і Цукротресту, має провести широке обслідування сортів культурних рослин України та їх географічного розповсюдження, для чого, за допомогою Філій та кореспондентів С.-Г. Н.К.У., с.-г. досвідних станцій, с.-г. шкіл та земорганів, буде зібрано не менше 12000 зразків сійного насіння (до посіву), що висіватимуться потім як Селекційним Інститутом самого Бюро, так і рядом інших селекційних установ України, з метою їх ботаничного аналізу, що має закінчитися в осени 1924 року, коли буде зроблений та оголошений і попередній звіт наслідків обслідування. Попереду того, як бути висіяними, всі зібрані зразки будуть досліджені в Інституті Насіннознавства Секції на абсолютну вагу насіння, схожість та загальну засміченість. Докладний аналіз засміченості вестиметься так само потім Інститутом Насіннознавства, а докладний ботаничний аналіз засмічення зразків насінням бур'янів—в Бюро Бур'янів Секції; за допомогою ж Інституту С.-Г. Хемії буде проведено і хемічний аналіз повної частини зразків. Таким чином це велике обслідування не тільки покладе основу планової селекційної праці на Україні, але й дасть багато інших важливих з практичного боку наслідків (провести його передбачається на спеціальні кошти).

2. Поруч з цією основною працею Селекційне Бюро проведе, за допомогою інших Бюро Секції, вичерпуюче опрацювання всіх літературних матеріалів про культурні рослини України та дасть на їх підставі першу спробу районизації України за даними географії родів і рас наших культурних рослин (так само на спеціальні кошти).

Інститут селекції, що є при Бюро, як центральна для України експериментальна селекційна установа, крім біжучої своєї дослідчої праці:

1. Продовжуватиме критичне розроблення методів селекції, головним чином у напрямкові вироблення посухостійких сортів.

2. Вестиме, як і раніш, працю над селекцією цукрового буряка (за матеріальною допомогою Цукротресту).

3. З інших культурних рослин особливу увагу уділятиме селекції пшениці та городніх рослин.

4. Вестиме практичну підготовку нових спеціалістів селекційної справи.

За ближчою допомогою Селекційного Бюро, Бюро Насіннознавства та інших, Ботанична Секція в 1924 році має провести (на спеціальні кошти) у 3-й вже раз Селекційно-Насінньові курси, що дадуть випуск 50 спеціалістів селекції, насінництва та насінньового контролю.

Наслідки праць Ботаничної Секції та всіх її Бюро мають друкуватися в спеціальних органах окремих Бюро Секції, з яких в 1924 році мають бути видані (на спеціальні кошти): „Матеріали до флори України“, „Матеріали до микології та фитопатології України“, „Матеріали до флори бур'янів України та боротьби з ними“, „Матеріали до флори луків та болот України“, „Матеріали до лікарської флори та культури лікарських рослин на Україні“, „Матеріали до фізіології с.-г. рослин“, „Матеріали до насіннознавства та насінньової справи“, „Матеріали до селекції“.

Біжучим періодичним органом Секції, як і раніш, буде „Український Ботаничний Журнал“, що видається Ботаничною Секцією Академії Наук при найближчій участі Ботаничної Секції С.-Г. Н. К. У.

Зоологічна Секція.

Ентомологічна Підсекція.

1. Продовжуватиме зведення літературних матеріалів про шкідливих комах України, їх географічне розповсюдження та боротьбу з ними.
2. Проведе спеціальне масове обслідування найшкідливіших комах польових рослин: гесенської мухи, метелиці та инш.
3. Проведе масове обслідування шкідливих комах городів та садків на Україні.
4. Проведе масове обслідування шкідливих комах запасів збіжжя та насінньових складів, за допомогою продорганів та складів.

Бюро Лісової Ентомології.

1. Вестиме масове обслідування шкідливих комах наших лісів, за допомогою ВУПЛ'а та всіх ГЛУ та лісництв України.
2. Керуватиме, в порозумінні з ВУПЛ'ом, боротьбою з шкідливими комахами по лісництвах.
3. Зокрема проведе (спільно з Лісовою Секцією) обслідування хрущів в Олешківському Лісництві (на спеціальні кошти).
4. Наготує остаточно до друку альбом борозняків хрущів та дбатиме за його видання (спеціальними коштами).

Бюро Шкідливих і Корисних Звірят та Птахів.

1. Зведе всі літературні матеріали про шкідливих гризунів на Україні та боротьбу з ними.
2. Проведе спеціальне масове обслідування говрахів і мишей, їх розповсюдження та боротьби з ними.
3. Продовжуватиме досліджування економічного значіння птахів та звірят української фавни.

Бюро Бджільництва.

1. Підготовлятиме, а почасти й вестиме, масове обслідування української бджоли за допомогою Флій та кореспондентів С.-Г. Н. К. У. і с.-г. шкіл зі всіх районів України з метою поліпшення її породи (з окрема Бюро допомагатиме в цій справі Харківська Краєва Пасішницька Досвідна Станція).
2. Обслідує пожиток української бджоли з метою визначення характерних районів пасішництва.

Бюро Рибознавства.

1. Зведе (закінчить) всі літературні матеріали про іхтіофавну України.
 2. Проведе масове (анкетне) обслідування сучасного стану рибальства (та іхтіофавни) України.
 3. Проведе масове (анкетне) обслідування стану рибоводства на Україні.
- Центральна Досвідна Рибна Станція Бюро, що є в заповіднику С.-Г. Н. К. У. „Конча-Заспа“, закінчивши в 1923 році свої будівлі, в 1924 році матиме можливість провадити вже й свою наукову працю та науково-практичну, причому в першу чергу:
1. Організує при собі рибний завод для масового розплодження дніпрові риби (природнім і штучним заплідненням) для збагачення нею Дніпра.
 2. З тою-ж метою зорганізує масовий вилов мальків з заток (де вони в масі гинуть) для випуска їх у Дніпро.
 3. Провадитиме дослід над усуненням липучости ікри корошових та ляшових риб.

4. Провадитиме спроби вирощування молоді лускуватого та дзеркального коропів в заплавні.

5. Провадитиме спроби відновлення в українських річках чечуги та вирезуба. Наслідки робіт Зоологічної Секції друкуватимуться переважно в таких спеціальних органах Секції (на спеціальні кошти): „Матеріали до застосованої ентомології“, „Матеріали до шкідливих звірят и птахів та боротьби з ними“, „Матеріали до бджільництва“, „Матеріали до рибознавства“.

Загальні матеріали по Секції друкуватимуться в „Українському Зоологічному Журналі“, що видається Зоологічною Секцією Всеукраїнської Академії Наук.

Секція Народнього С.-Г. Побуту.

Маючи за основне своє завдання дослідження самого с.-г. населення,—людини, як одного з основних факторів сільського господарства,—Секція в 1924 році:

1. Вестиме опрацювання літературних (а по можливості і сирих—неоголошених) матеріалів про с.-г. народній побут України.

2. Продовжить масове дослідження з побутового боку головніших процесів с.-г. продукції, у першу чергу—рільництва.

3. Проведе експедиційне обслідування с.-г. народнього побуту в типових пунктах основних районів України (Полісся, Лісостеп, Степ), а поруч—і масове збирання річей (переважно старовинних), що характеризують народній с.-г. побут (на спеціальні кошти).

4. Покладе, таким чином, основу Музея С.-Г. Народнього Побуту України (як відділу Всеукр. С.-Г. Музею.)

Наслідки праці Секції друкуватимуться в органі її „Матеріали до С.-Г. Народнього Побуту України“ (на спеціальні кошти).

Технічна Секція.

Провадитиме свої наукові праці по 3-х Підсекціях: С.-Г. Машинознавства, С.-Г. Будівництва та С.-Г. Промисловости.

Підсекція С.-Г. Будівництва.

1. Проведе масове обслідування сільського будівництва на Україні за спеціальною програмою-анкетною.

2. Вироблятиме типи нормальних с.-г. будівель для окремих районів України.

3. Складатиме альбом сільського будівництва України по земських та нових матеріалах.

Наслідки праці Секції друкуватимуться (на спеціальні кошти) в органах: „Матеріали до Машинознавства“, „Матеріали до С.-Г. Будівництва“.

Зоотехнічна Секція.

1. Опрацює і зведе літературні і сирі матеріали з усіх галузів української зоотехнії в сучасному та минулому.

2. Проведе спеціальне анкетне зоотехнічне обслідування України, що має виявити не тільки сучасний стан, але й динаміку скотарства на Україні за останнє десятиріччя.

3. Продовжить і по можливості широко проведе організацію колективних зоотехнічних досвідів по селянських господарствах, за допомогою кооперації, з метою з'ясування найважливіших питань годування худоби (та кормів). А поруч ці досвіди будуть використані для виявлення штандартів нашої місцевої худоби та для з'ясування ряду питань спадковости.

4. Підготовлятиме планомірне досліджування і селекцію нашої масової селянської породи курей—„Ушанки“ стаціонарним методом в лісостеповому районі (на Київщині) і степовому (на Таврії).

5. Проведе обслідування стану і праці зоотехнічних установ України.

6. Видаватиме „Матеріали до Зоотехнії“, в яких друкуватимуться і наслідки праці Секції (на спеціальні кошти).

Ветеринарна Секція.

1. Складатиме бібліографію літератури про хвороби с.-г. тварин на Україні та про боротьбу з ними (ветеринарну справу).
2. Проведе масове обслідування народньої ветеринарії на Україні, за допомогою спеціальної анкети-програми, через сітку українських ветеринарних установ та через сітку загальної с.-г. наукової організації.
3. Обслідує стан та працю місцевих ветеринарних установ, їх бактеріологічних лабораторій то-що.
4. Видаватиме „Труди Ветеринарії“, в яких друкуватимуться і результати праці самої Секції (на спеціальні кошти).

Секція Лучного Господарства.

1. Продовжуватиме опрацювання та зведення літературних і сирих матеріалів дослідження абсолютної кормової площі (лукив та болот) України.
2. Дбатиме за планомірну організацію досвідної справи в своїй галузі, для чого обслідує працю тих с.-г. досвідних установ України, що в ній працюють, та матиме з ними постійний зв'язок.
3. Видаватиме свій орган: „Матеріяли до Лучного Господарства“, в яких друкуватимуться наслідки праці і самої Секції (на спеціальні кошти).

Секція Рільництва.

1. Продовжить і закінчить складання повної бібліографії літератури про рільництво України.
2. Проведе (рядом спеціальних анкет-програм) спеціальне масове обслідування сучасного стану рільництва на Україні, його системи (сівообороти то-що) і техніки (оброблення, угноєння, то-що). Це обслідування має бути проведено за широкою допомогою економічних і статистичних органів, земорганів, досвідних станцій і с.-г. шкіл та через сітку Філій і кореспондентів С.-Г. Н. К. У. Воно виявить не тільки статистику, але й динаміку рільництва України, як основної галузі її сільського господарства за останнє десятиріччя.
3. Зокрема проведе попереднє зведення наслідків експериментального дослідження і поліпшення українського рільництва на с.-г. досвідних станціях, зразкових полях, на полях с.-г. шкіл то-що.
4. Підготувати організацію колективних рільничих досвідів по всій Україні, що з'ясували б основні питання системи і техніки рільництва окремих районів України і що провадилися б як усією сіткою досвідних рільничих станцій і с.-г. шкіл, так і безпосередньо в зв'язаній з ними сітці селянських господарств.
5. Дбатиме за координування і планування зокрема робот досвідних рільничих установ, що працюють на Україні, та належать не тільки Наркомземові, але й почасти іншим відомствам та організаціям (Цукротрест, Наркомос), з якою метою проведе обслідування їх стану, праці та її методики, так шляхом спеціальних анкет-програм, як і об'їздами.
6. Провадитиме порівняльне експериментальне досліджування польових та інших кормових рослин та їх культури на своїй центральній станції дослідження кормових рослин біля ст. Борки на Харківщині.
7. Видаватиме „Матеріяли до Досліджування Рільництва“ (спеціальними коштами), в яких друкуватимуться і наслідки праці самої Секції.

Секція Городництва і Садівництва.

1. Вестиме опрацювання літературних (і сирих) матеріалів про садівництво та городництво України.
2. Проведе широке виявлення та обслідування районів городньої та садової культури на Україні шляхом анкет з метою з'ясувати сучасний її стан і зміни за останнє десятиріччя.

3. Видаватиме „Матеріали до Садівництва“ (спеціальними коштами), в яких почне друкуватися і надзвичайно цінна спадщина небіжчика Л. Симиренка,— опис його славнозвісного помологичного саду, на опрацювання якого Секція звертає особливу увагу, так само як і на опрацювання наукового архиву Л. Симиренка.

Лісова Секція.

1. Проведе анкетне обслідування лісокультурних умов на Україні.
2. Проведе обслідування лісокультурних умов і зокрема мармарового хруща та боротьби з ним на Олешківських лісах (на спеціальні кошти).
3. Продовжуватиме досліді підсочки сосни в умовах лісового промислу з метою поліпшення її системи і техніки, дослідження живичних процесів у сосни та дослідження селекції її на живицю.
4. Продовжуватиме досліді над випаровуванням лісових пород, зокрема берези і сосни.
5. Проведе обслідування культури лози на Україні та почне експериментальне досліджування цієї культури та її поліпшення.
6. Дбатиме за планомірну організацію досвідної лісової справи на Україні, для чого зокрема обслідує стан і працю досвідних лісництв України.
7. З тою ж метою продовжуватиме відновлення, закладених проф. В. Огієвським, досвідних лісокультурних праць в Микольському та Собицькому Лісництвах, а так само й опрацювання їх наслідків.
8. Врешті, з тою ж метою, дбатиме за організацію (спільно з ВУПЛ'ом Центральної Досвідної Лісової Станції та за налагодження її праці).
9. Видаватиме „Труди Лісознавства“, в яких будуть надруковані і наслідки праць самої Секції (на спеціальні кошти).

Меліораційна Секція.

1. Має обслідувати (спеціальними анкетами) стан меліорації на Україні та потреби в меліорації по окремих районах.
2. Продовжуватиме гідрогеологічне дослідження району Державного Лісового Заповідника ім. Т. Шевченка та його могили.
3. Проведе гідрогеологічне дослідження району Центральної Досвідної Меліораційної Лучної Станції в Казаровичах.
4. Дбатиме за плановий розвиток праці цієї Станції.
5. Видаватиме „Матеріали до Гідрогеології та Гідрології“, і „Матеріали до С.-Г. Меліорації“, (спеціальними коштами), в яких органах друкуватимуться і наслідки праці самої Секції.

Секція Освіти і Популяризації.

1. Координуватиме наукову працю с.-г. шкіл усіх категорій та спеціальностей, згідно з постановами Народи Ректорів та Директорів С.-Г. Інститутів і Техникумів 28-31 серпня 1923 року, та згідно з умовою між С.-Г. Н.К.У. та Головпрофосвітою 31 липня 1923 року.
2. Братиме участь в обслідуванні планів та програм навчання по с.-г. школах та в критичному їх розгляді Головпрофосвітою.
3. Дбатиме за підготовку і видання підручників для с.-г. шкіл, згідно з попередньою згодою Головпрофосвіти.
4. Складатиме бібліографію літератури про с.-г. освіту на Україні та опрацюватиме цю літературу, складаючи звід її.
5. Збиратиме матеріали про стам і методи с.-г. освіти, шкільної та позашкільної, за межами України, та студіюватиме їх.
6. Складатиме бібліографію і огляд популярної с.-г. літератури (спільно з Бібліографічним Бюро).
7. Рецензуватиме популярну с.-г. літературу та друкуватиме ці рецензії з ухвалами „Рецензійної Комісії“ не тільки у „Віснику С.-Г. Науки“, але й в інших періодичних с.-г. органах, що їх видає не сам С.-Г. Н. К. У.

8. Плануватиме підготовку та видання популярної с.-г. літератури. Дбатиме за найдосконаліше розповсюдження с.-г. знання.

9. Дбатиме за складання та за видання Енциклопедії (справочної) Українського Сільського Господарства (спеціальними коштами).

10. Популяризуватиме новітні успіхи с.-г. знання, за допомогою „Інститута Популяризації нов. усп. с.-г. знання ім. В. Огієвського“, що має бути заснований на спеціальні кошти.

11. Видаватиме „Матеріяли до С.-Г. Освіти“ (на спеціальні кошти) та журнал „Молодий Дослідник“ (за матеріальною допомогою С.-Г.Н.К.У.), в якому має відбиватися самостійна наукова праця і думка молодого покоління с.-г. наукових робітників, що кінчає вищі с.-г. школи, різні спеціальні курси то-що.

Комісія Охорони Природи.

1. Проведе масове одноразове обслідування і інвентаризування забутків української природи (анкетним методом) та по можливості їх фотографування.

2. Обслідує дніпрові пороги, зокрема острів Хортицю, з метою виділення тих з них, що, як забутки природи, повинні бути охоронені при реалізації електрифікації Дніпра, в зв'язку з чим це обслідування має особливо спішний характер (для нього передбачаються спеціальні кошти).

3. Обслідує Малинську округу, на Поліссі, де, як то виявилось з дослідів Секції 1923 року, збереглися ще колонії бобрів, а крім того—лосі, з метою організації тут заповідника.

4. Обслідує район нового „Першого Державного Лісового Заповідника ім. Т. Шевченка“ та дбатиме за його організацію.

5. Організує масовий Союз Охорони Природи з широкою участю людей дитячого віку.

6. Проведе організацію місцевих Комісій Охорони Природи при Філіях С.-Г. Н. К. У. та інших установах.

7. Дбатиме за планову працю заповідників, що вже засновані на Україні (найперше—„Чаплі“—Асканія-Нова) та за заснування нових.

8. Видаватиме „Матеріяли до Охорони Природи на Україні“, в яких зокрема мають бути надруковані і великі матеріяли до Асканії-Нова, що їх має Секція, так само як і інші праці Секції (на спеціальні кошти).

Комісія Районізації.

1. Об'єднуватиме і координуватиме наукову працю всіх установ У. С. Р. Р., скеровану на завдання районізації України, зокрема всіх Секцій і Філій С.-Г. Н. К. У.

2. Проведе докладне обслідування всіх місцевих дослідів і праць на Україні, що зв'язані з районізацією України, з метою інвентаризування і наукового використання всіх матеріялів до районізації.

3. Провадитиме систематичне опрацювання і зведення всіх новітніх спроб районізації України з погляду окремих галузів природознавства, сільського господарства та економики (ріжних галузів).

4. Видаватиме „Матеріяли до Районізації України (на спеціальні кошти).

5. Видасть серію карт природничої районізації України 25-ти верст. масштабу: Гипсометричну карту, Орографічну, Фізично-географічну, Грунтотворчих порід, Грунтів, Кліматичну, Ботанично-географічну та Зоогеографічну (спеціальними коштами).

Комісія Досвідної С.-Г. Справи.

1. Об'єднуватиме і координуватиме діяльність всіх досвідних с.-г. установ і заходів досвідного характеру в У. С. Р. Р., як тих, що належать Наркомземові, так і тих, що належать Цукротрестові, Наркомосові та іншим відомствам і організаціям; зокрема об'єднуватиме і працю в досвідній справі Секцій та Філій самого С.-Г. Н. К. У.

2. Дбатиме за опрацювання і зведення в загально-державному масштабі наслідків праць с.-г. досвідних станцій та за популяризацію практично цінних їх висновків, що можуть бути використані в практиці сільського господарства.

3. Дбати за вироблення і реалізування плану нормальної сітки с.-г. досвідних установ, за перегляд їх програм та погодження їх з вимогами і умовами нашого масового селянського господарства, а так само і за удосконалення самих методів с.-г. досвіду та погодження їх на всій території Республіки.

4. В зв'язку з цим усім Комісія має систематично знайомитися з станом та працюю с.-г. досвідних установ, командируючи для цього своїх представників та викликаючи керowników Станцій, і триматиме з ними постійний зв'язок.

5. Видаватиме „Матеріали до С.-Г. Досвідної Справи“, в яких друкуватимуться наслідки праці с.-г. досвідних станцій, і щомісяшний „Бюлетень С.-Г. Досвідної Справи“, переважно організаційно-інформаційного характеру (те й друге має видаватися на спеціальні кошти).

Комісія С.-Г. Контролю.

1. Об'єднуватиме і координуватиме працю всіх с.-г. контрольних установ У. С. Р. Р. усіх відомств і організацій: Наркомзему, Наркомпроду, Зовнішторгу, Сільського Господаря, зокрема—і Секцій та Філій самого С.-Г. Н. К. У.

2. Проведе спеціальне обслідування (анкетами програмами і об'їздом) всіх с.-г. контрольних установ та триматиме з ними постійний зв'язок, зокрема інструктуючи їх працю з боку методологічного та зводячи в загально-державному масштабі наслідки їх праці і т. и.

3. Збиратиме і студіюватиме матеріали про с.-г. контроль за кордоном.

4. Видаватиме щомісяшний „Бюлетень С.-Г. Контролю“ та сезонні масові повідомлення.

Комісія Боротьби з Шкідниками.

1. Об'єднуватиме та координуватиме працю всіх наукових і практичних установ У. С. Р. Р., скеровану на боротьбу з шкідниками, незалежно від того, в відані яких відомств чи організацій вони знаходяться (Наркомзему, Цукротресту, Наркомпроду та инш.), і в першу чергу—Секцій та Філій самого С.-Г. Н. К. У.

2. Проведе одноразове обслідування (анкетами-програмами і об'їздом) стану і праці всіх установ боротьби з шкідниками та триматиме з ними далі постійний зв'язок, інструктуючи їх, зводячи в загально-державному масштабі наслідки їх наукової та практичної праці і т. и.

3. Провадитиме масове сезонне (не менше, як 5 разів на рік) обслідування шкідників на Україні, їх розповсюдження, боротьби з ними та її наслідків, за допомогою сітки Філій і кореспондентів С.-Г. Н. К. У., станцій захисту рослин, с.-г. досвідних станцій, с.-г. шкіл та земорганів.

4. Видаватиме щомісяшний „Бюлетень Боротьби з Шкідниками“, сезонні інструкції та відозви, плакати, брошури і т. и.

Комісія Боротьби з посухою.

1. Направлятиме працю с.-г. наукових установ України на питання боротьби з посухою та координуватиме працю тих, що вже працюють в цьому напрямкові, в першу чергу Секцій самого С.-Г. Н. К. У.

2. Безпосередньо знайомитися з тим, що зроблено і робиться нашими с.-г. науковими установами для з'ясування причин посухи та вироблення способів боротьби з нею.

3. Проведе конкурс на кращі наукові праці для з'ясування причин посухи (на спеціальні кошти).

4. Проведе масове анкетне обслідування посухи 1921 року.

5. Видаватиме „Матеріали до Боротьби з Посухою“ (на спеціальні кошти), в яких друкуватимуться і наслідки праці самої Комісії.

Комісія Водного Господарства.

1. Обслідує стан і потреби водного господарства України та тих наукових і практичних заходів, що провадяться для його врегулювання та поліпшення.

2. Об'єднуватиме та координуватиме працю всіх згаданих установ, незалежно від того, в відані яких відомств і організацій вони знаходяться (Земельному, Шляхів, Освіти то-що), зокрема зводячи в загально-державному масштабі наслідки їх праці.

3. Видаватиме „Матеріали до Водного Господарства України“ (спеціальними коштами).

Комісія Ґрунтів.

1. Координуватиме обслідування українських ґрунтів з потребами споріднених ґрунтознавству природничих наук (геології, ботаничної географії та ин.).

2. Координуватиме обслідування українських ґрунтів з потребами наук агрономічних, зокрема експериментальної агрономії.

3. Координуватиме обслідування українських ґрунтів з практичними потребами відомств і господарчих організацій: Наркомзему—при Землеустрії, Радгостресту—при його господарюванні—т. ин.

Комісія Штучних Угноєнь.

1. Проведе обслідування (анкетно) продукції та споживання штучних угноєнь на Україні.

2. Координуватиме і направлятиме працю різних наукових і практичних установ у справі штучних угноєнь.

Фосфоритна Підкомісія.

1. Координуватиме заходи різних наукових і практичних установ У. С. Р. Р., що ведуть наукове дослідження та розроблення фосфоритів: Український Геологічний Комітет У. Р. Н. Г., Наркомзем, Цукротрест та инші.

2. Скеровуватиме наукову та практичну працю над українськими фосфоритами на інтереси нашого сільського господарства.

3. Видаватиме „Матеріали Дослідження Фосфоритів України“ (на спеціальні кошти).

Філії С.-Г. Наукового Комітету.

1. Об'єднуватимуть і координуватимуть всю наукову с.-г. працю в своїх районах з погляду їх особливих умов та потреб і згідно з загально-державним її планом, що провадить С.-Г. Н. К. У., а по окремих галузях—його Секції.

2. Виявлятимуть як найширшу організовану місцеву ініціативу і самодіяльність в с.-г. науковій праці так спеціальних агрономічних установ і окремих робітників, як і агрономічно свідомих кол самого селянства, особливо селянської молоді, за допомогою усіх громадських селянських організацій.

3. Провадитимуть в своїх районах, з доручення Комітету та його Секцій, ріжні спеціальні обслідування та експериментальні досліди, згідно з загально-державним їх планом, програмою та методикою.

4. Вестимуть, з власної ініціативи, ріжні обслідування своїх районів та ріжні в них експериментальні досліди місцевого районного значіння, погоджуючи їх плани, програми та методи з відповідними Секціями С.-Г. Н. К. У.

5. Керуватимуть безпосередньо ріжними місцевими с.-г. науковими установами (Бібліотеками, Музеями, Контрольними С.-Г. Станціями то-що,) що, згідно з загальним планом їх організації, є при Філіях, дотримуючися інструкцій відповідних центральних органів С.-Г. Наукового Комітету.

В. о. Голови С.-Г. Н. К. У., проф. *І. Щоголів.*

Вчений Секретар, проф. *О. Яната,*

Огляд сільсько-господарських часописів.

До методології досліду корнеїду.

В 1—2 книжці „Вісника Цукрової Промисловости“ за 1924 рік знаходимо цікаву статтю Г. Не в о д о в с ь к о г о, присвячену буряковому „корнеїдові“. Автор цієї статті, відомий український міколог, наводить чимало цінних міркувань що до розуміння того комплексу патологічних явищ, які знищують бурякові пагінци, й робить спробу визначити методологічні шляхи дослідження корнеїду. Автор ось-як визначає природу цього явища:

„Причиною корнеїду, розуміючи під останнім одмирання корінців бурякових сходів, від чого б це не траплялося, по-перше будуть мікроорганізми і не один, а багато; по-друге—несприятливі умови тепла, вохкості, лихий стан ґрунту можуть породити ряд явищ, які ми звемо функціональними хворобами. До корнеїду-же, де-хто свідомо, а здебільшого несвідомо, залічує і пошкодження живими шкідниками; це особливо трапляється тоді, коли шкідник, зіпсувавши корінець, сам зникає. Уже досить цього, щоб зрозуміти, оскільки складне явище криється під назвою корнеїду... Підводячи підсумки праці фітопатологів та досвідників, особливо західно-європейських, ми вже сміливо можемо сказати, що з-поміж мікроорганізмів треба виділити лише трьох: *Puthium de Barianum* Nesse, *Aphanomuces laevis de Vagu* й *Phoma Betae* Frank“.

Біологія тих мікрошкідників досить досліджена, багато є про них матеріалів і відомостей, але, як каже автор, „цей матеріялу нас не реалізований“, бо досі справа не вийшла за межі лабораторної праці поодиноких дослідувачів. Автор вважає, що настав час провести досліди й спостереження в масштабі польового районного обслідування й цим поставити на реальний ґрунт науково-експериментальні дотеперішні висновки.

„Щоб уявити ясну картину життєвості й активності якого-будь фітопатологічного чинника, треба мати низку відомостей з певної території і за кілька років, зафіксованих і зібраних планомерно і повно. Я говорю про праці сезонно-фенологічного характеру—це складання по змозі вичерпливих повних реєстрів хвороб певного району за певний час... Що до хвороб (а так само всіх шкідників) буряків, то це завдання на черзі не тільки через те, що воно необхідне, а і через те, що націоналізована й концентрована цукрова промисловість тепер має змогу виконати таке завдання через свій досвідно-агрономічний апарат з затратою найменших коштів і досягти цілком задовольняючої повноти“.

Можна лише привітати сміливу й цілком своєчасну пропозицію автора про нову методику дослідження корнеїдних мікроорганізмів. З свого боку ми вважали-б за цілком можливе винести з за мурів лабораторій і ще де-які мікологічні, ентомологічні та фенологічні експерименти, доповнюючи основні академічні вказівки досліду масовими спостереженнями агрономічних та інших робітників на місцях. Тільки в наслідкові синтезу наукових та практичних висновків ми знайдемо певні відомости про заходи боротьби з фітопатологічними явищами в сільському господарстві.

Наші насінньові ресурси.

Коли взагалі в наші часи сільське господарство України відчуває гостру потребу в доброму насінні, то ще більша потреба тут існує для засіву полів і плантацій промисловими культурами. Раз-у-раз тут маємо цілу кризу. Бракує насіння трав, двохрітних проорних рослин, стручкових і інших культур. Доводиться особливо зазначати кожен факт відновлення нашого господарства саме в насінньовій справі.

В ч. 1 київського часопису „Агроном“ за 1924 рік Б. А. Паншин подає де-які відомости про сучасну продукцію цукрово-бурякового насіння по селекційних станціях Цукротресту. Відомости ці досить втішні.

„В 1920 р. сортоводно-насінньова організація Цукротресту обіймала фактично 13 селекційних станцій... В лабораторіях станцій за час поляризаційної кампанії 1920—1921 р. р. було досліджено лише 341.434 корнів

і зроблено 459.437 аналізів буряків, тоб-то кількість втричі меншу за довійськуву. Маточного насіння буряків цукроварням на весні 1921 року було відпущено 9000 пудів, але з цієї кількості лише 3.600 пуд. було вирощено станціями й коло 50% з останньої кількості могло бути назване маточним матеріалом у власному розумінню цих слів, вся-ж решта, тоб-то коло 5.400 пуд., було звичайним заводським насінням, що вживалось замість маточного з огляду на відсутність останнього“.

Але та криза, що зайшла була за років „військового комунізму“, потім вщухла. Відродження цукрової промисловости вимагало в першу чергу забезпечення цукробурякової посівної площі добрим насінням. І за останні роки тут можна констатувати досить швидкий темп відродження. Автор зазначає, що сучасні селекційні та насіннєві господарства викохують більше й краще насіння буряків, ніж це було в довійський час.

„Надзвичайно великих успіхів досягнуто за три роки в чисто сортового відношенню: за останній 1922—23 відчитний рік через лабораторії селекційних станцій пропущено 2.800.000 коренів цукрових буряків, то б-то майже втричі більше, чим у мирні часи по всій колишній Росії, включаючи й Польшу, й трохи більше, чим в Німеччині, що посідала відносно бурякового сортівництва незмінно перше місце у цілому світі (останніми роками в Германії переробляли не більше 2¹/₂ мільйонів коренів). В біжучому році з маточного коріння вирощено більше 5.000 пуд. маточного насіння, шляхом розмноження одержано більше 5.000 пуд. так званих супер-елітних коренів, то б-то коренів найвищої й закріпленої якості; остільки одноманітно вирівненого насіннєвого матеріалу російська цукрова промисловість не мала й у довійськіві часи, коли на ринку було багато насіння цілком невідомого походження, так званого „дикого“; окрім того, в довійськіві часи велика кількість маточного насіння привозилася з-за кордону, тепер же, як уже зазначено, весь маточний матеріал буряків продукується дома. Окрім маточного насіння буряків, Сортоводне Управління відпускає в 1923 році більше 50.000 пуд. першокласного фабричного селекційного бурякового насіння з власних насіннєвих господарств СНУ й підготовлює на Винницькому насіннєвому заводі до експорту закордон більш 200.000 пуд. такого-ж першосортного насіння з заводських господарств, починаючи таким чином з цього року завоювання світового буряково-насіннєвого ринку назад. Це є тим показнішим, що, наприклад, малий виробничий програм 1921 р. (150.000 дес. буряка) залежав почасти від недостачі бурякового насіння, культура якого в 1920 р. впала майже до нуля, в 1922 ж і 1923 році насіння одержано стільки, що мається вже вільний річний запас, який дозволяє думати про експорт і завоювання світового ринку. Що до насіння небурякових рослин, то озимини—пшениці й жита—в 1923 р. СНУ Цукрортресту мало, більше 100.000 пуд. сортового матеріалу дуже високої якості. З сортів пшениці переважають угорські, гібриди з сквер-хедами (англійські врожайні пшениці з міцним колосом і короткою товстою неполягаючою соломою), з сортів жита акліматизоване петкуське, місцеве „тарашанське“, Верхняцької станції (селянський багатоврожайний сорт). З яровими хлібами, завдяки низьким врожаям останніх років (ярі хліба на Україні страждали від шведської мушки й запалу), справа стоїть гірше, але на посів 1924 р. мається вже коло 30.000 пуд. сортового вівса і більше 10.000 пуд. гарного сортового проса. З сортів вівса висунулись ранні (найраніший Немерчанський), середні (Гігантський і Лейтевицький Миронівської досвідної станції), і пізні (Теодозія Верхняцької станції), майже всі місцевого походження, просо майже виключно місцеве селянське з жовтим і бланжевим насінням (Верхняцької ст.). На Немерчанській станції почали роботу з кукурузою, на Ільїнецькій і Рамоньській станціях—з горохом, але практичних досягнень ці станції ще не мають. У всякому разі можна вважати, що уже в 1924—25 р.

всі господарства Цукрортресту будуть забезпечені високосортним зерном озимини і принаймні на 25% сортовим зерном ярини¹.

Такі визначні успіхи в поширенню цукрово-бурякового насінництва дають право авторові зазначити досить оптимістичні перспективи українського цукрового буряківництва. Своїм насінням можуть обходитись селекційні станції й заводи, а також і поставщики-селяне. Це—значна перемога на нашому народньо-господарчому фронті й її треба лише зміцнити, щоб цілком використати ті вигоди, які з цього нормально виникають.

А. Гр—ч.

РЕФЕРАТИ ТА РЕЦЕНЗІЇ¹⁾.

Наукові установи (004).

О деятельности Научного Комитета Наркомпроса и научных учреждений и организаций Украины за 1921—1923 г.г. — Вид. „Путь Просвещения“, стор. 1—30, 8°. Харків, 1924 р.

Невеличка книжочка ця перераховує всі наукові установи Наркомосвіти та дає надто схематичний огляд їх праці.

Між зазначених в огляді установ є ціла низка установ центральних, що створені в процесі революції і підлягають Науковому Комітетові Н.К.О. З таких слід зазначити Українську Академію Наук, науково-дослідчі катедри (разом 78 катедр по Україні з 750 співробітниками), Інститут Марксизма та Марксознавства, Харківський Інститут Праці, Всенародня Бібліотека України при Академії Наук, Український Науковий Інститут Книгознавства, Українська Книжкова Палата. Крім того, Науковому Комітетові Н.К.О. підлягають музеї—Харківський Археологічний, Харківський музей Староукраїнського Мистецтва, музей Мистецтв при Академії Наук, Одеський Археологічний музей, Херсонський музей старовини. При Академії Наук засновано Археологічний Комітет, що дбає за охорону забутків старовини, а також Комісію вивчення музейного майна, зібраного по церквах. Науковому Комітетові Н.К.О. підлягають також Київський та Харківський Ботаничні Сади, Київський Акліматизаційний сад, Харківська, Одеська, Київська та Миколаївська астрономічні та метеорологічні обсерваторії. На території України існує 40 наукових товариств (17 у Києві, 3 у Харкові, 5 в Одесі, решта в Катеринославі, Миколаєві, Бахмуті, Чернігові та по інших місцях), з справоздань яких виявляється швидкий зріст інтересу широких кол громадянства до діяльності наукових товариств, зокрема до товариств дослідувачів природи та краєзнавства, а також до наукового вивчення української мови.

З 1922—1923 р. починаються наукові командировки з метою ознайомлення з досягненнями науки так закордоном, як і в межах Союзу С.Р.Р. Всього було дано 32 закордонних командировки (по більшості в Германію) та 66 командировок в межах Союзу. Командировки давалися переважно на короткий час, до 2—3 місяців. Наркомосвітою на командировки витрачено 5.800 карб. золотом, решта сум оплачувалась другими зацікавленими установами, а також командированими особами за свій кошт.

¹⁾ Матеріал у цьому розділі розміщений, так само як і в розділі бібліографічному згідно з класифікацією с.-г. літератури, що введена в Центральній С.-Г. Бібліотеці С.-Г. Наукового Комітету України; числа в дужках—то відповідні індекси каталогу зазначеної бібліотеки.

На видання популярні і взагалі широкого вжитку друкуються тільки ті рецензії, що їх ухвалила *Рецензійна Комісія* Секції Освіти та Популяризації С.-Г. Наукового Комітету. Після кожної такої рецензії друкується і короткий висновок Рецензійної Комісії на підставі цієї, а так само і спеціальної словесної рецензії—про придатність та популярність видання. Цим Комісія і Редакція мають допомогти читачам і установам—споживачам популярної с.-г. літератури—розібратися в ній і відповідно її використувати.

Дбаючи за те, щоби реферати і рецензії подавалися своєчасно, редакція прохає видавництва і авторів надсилати до „Вісника С.-Г. Науки“ всі нові видання як тільки вони виходять.

Переглядаючи коротенький нарис наукової праці на Україні, відчувається, що, не дивлячися на занадто тяжкий та скрутний матеріальний стан наукових установ та наукових діячів, наука на Україні під час революції не тільки що не занепала, а навпаки набрала багато потенціальних сил та досягла багато і в організаційному напрямкові, створивши вищезазначені свої організаційні осередки. Почувається, що за коротенькими схемами книжечки багато чого недоговорено, — наприклад, про діяльність Академії Наук. Загальним висновком можна вважати, що Україна проробила велику роботу в напрямкові розвитку науки та утворення її організаційних форм, а також наближення науки та наукового дослідження до широких громадських кол через організацію громадських наукових організацій.

На жаль, з справоздання про діяльність Наукового Комітету Н.К.О. не можна уявити про те, чи зв'язався він в своїй праці з науковими осередками інших Наркоматів (Наркомзема, ВРНГоспа та инш.). Взагалі з справоздання не можна бачити, що саме уявляє з себе Науковий Комітет Н.К. Освіти, яка його організація, якими коштами він оперує, які його завдання. В самому початкові брошури сказано, що „Науковий Комітет організовано в складі Укрголовпрофосвіти на початку квітня 1921 р., та на його було покладено стежити за діяльністю наукових установ України і давати напрямок науково-дослідчій роботі“. Далі висловлюється така думка: „планова організація наукової роботи і є основним завданням науково-дослідчих кафедр“. Але, на жаль, на протязі усіх 30 сторінок справоздання не помічається ніяких ознак ні „напряму“, який повинен давати Науковий Комітет Головпрофосвіти, ні „планування в роботі науково-дослідчих кафедр“; навпаки, справоздання говорить про досить випадкову роботу окремих наукових діячів та установ, хоч безумовно і важливу по суті, але по більшості мало пристосовану до потреб сучасного життя; ніякого планового керівництва з боку, Наукового Комітету Наркомосвіти в роботі, наприклад, науково-дослідчих кафедр не помічається. Все справоздання робить таке враження, що в ньому не говориться про установи об'єднані єдністю плану, організації та напрямку, що давалось-б яким би то не було осередкам, а просто подається перелік того, над чим працюють окремі наукові діячі та установи, кожна чь кожен, як їм сподобається. Неможна, звичайно, примушувати наукових діячів до праці на якісь певні завдані теми, не даючи їм простору для ініціативи, але не можна залишати наукові установи й без певних завдань, без того загального плану работ, потребу в якому визнає, видимо, і Науковий Комітет Наркомосвіти, але який він, здається, не проводить в життя.

Відомо, що наша республіка поки що перебуває в надто скрутному фінансовому стані і не може цілком забезпечити потреби наукової роботи, але при уважному відношенню влади до інтересів науки, Науковий Комітет Н.К.О. не вжив досить заходів до того, щоби наукова робота була забезпечена матеріально хоч настільки як те зроблено, з слів справоздання, в Москві та Ленінграді. Досить сказати, що витрати в 1922—1923 році на наукову працю центрального по науковій праці Комісаріату—Наркомосвіти—досягали ледви 2—3% від загальної суми його бюджету.

Я. Савченко.

Періодичні видання (О2).

Звідолення Міністра Земельних Справ Сполучених Штатів за 1922 рік.
(Report of the Secretary of Agriculture.—1922. Washington. 1922. 8°. 64 pages.)

Звідолення міністра Земельних Справ Сполучених Штатів за 1922 (бюджетовий) рік оце тільки тепер дійшло до нас. Проте, не вважаючи на таке спізнєння, воно має багато цікавого як для українського сільського господарства, так і для української сільсько-господарської науки.

Перед усім звідолення підкреслює, що протягом останніх 3-х років американський сільський господар дістає дуже низькі прибутки од своєї продукції, які цілком не відповідають зискові, що його здобувають інші економічні групи. Подібне ненормальне відношення цін на сільсько-господарські продукти до цін на інші продукти повстало через такі причини:

- 1) перепродукція багатьох сільсько-господарських рослин,
- 2) високі фрахти, які тягнуться не перший вже рік,
- 3) висока заробітня платня у промисловостях,
- 4) збезцінення грошей в європейських країнах,
- 5) конфлікти поміж роботодавцями та робітниками у потрібних для сільського господарства промисловостях,
- 6) ненормально висока вартість розподілу сільсько-господарських продуктів.

У наслідок усього цього, продовжує звідомлення, багато тисяч сільських господарів, які купили землю під час високих цін на сільсько-господарські продукти, виплативши за неї тільки маленьку частину її вартости, змушені були кинути боротьбу, повернути куплену собі землю (землевласницьким організаціям), втратити отже усі заплачені за цю землю гроші та починати своє діло знову. Так само й багато тисяч земельних орендарів, що мали значні заощадження у формі сільсько-господарських машин та приладдя й сільсько-господарської худоби, теж чимало втрат зазнали. Ну, а ті господарі, котрі встигли вдержатися на своїй землі, досягнули цього шляхом як найсуворішої економії: вони стрималися від купування усього того, без чого можна було будь-яким способом обійтися. Така примусова економія відбилася дуже зле на всіх тих галузях промисловости, які обслуговують сільське господарство, надто на виробництві сільсько-господарських машин та приладдя, що їх збут із літа 1920 року страшенно знизився.

Теж багато зменшилася й заробітня платня в американським сільським господарстві, переважно таки через те, що збільшилася кількість годин праці самого господаря, його жінки й дітей та через обтяження їх важчою роботою.

Крім того, що селяне менше стали і купувати необхідних речей та і переводити необхідних у господарстві поліпшень через вищезазначене зниження цін на сільсько-господарську продукцію, знати ще, що рівень селянського життя знизився. Виявити розміри такого зниження з будь-якою докладністю неможливо, але одержані Міністерством відомості показують, що за 1922 рік забито по американських сільських господарствах свиней на 10% менше супроти 1921 року й на 20% менше, ніж у 1920 році.

Однак є в американським сільським господарстві і такі ознаки, що подають добрі надії, а саме: збільшивсь продаж свиней, на гарно відгодовану худобу ціни добрі, поліпшилися умови сільсько-господарського кредиту, значно прискорилося переселення сільсько-господарських синів у міста та промислові центри, нарешті, Конгрес законотатними актами підтримує сільське господарство.

У початку 1922 (бюджетового) року Бюро Ринків, Бюро Оцінки Врожаїв і Відділ Керування Сільським Господарством та Сільсько-Господарської Економки злилися в єдине Бюро Економки Сільського Господарства. Протягом цього року Міністерство мало своїх представників в Аргентині та по Балканських державах, які до певної міри конкурують з Америкою, а також в Англії та де-яких інших країнах, що в Америку купують. Крім цих представників, послано було двох спеціалістів до Європи для того, щоб вони з економічного погляду дослідили там реорганізацію сільського господарства та встановили обмін інформаціями, що до сільсько-господарської продукції та попиту на продукти сільського господарства в європейських країнах.

Робітники Міністерства на полі наукового досліді працювали пильно за той рік. Зроблена робота виявляється із звідомлень різних бюро Міністерства, які друкуються окремо, та з різних бюлетенів, надрукованих протягом року, список яких додано до звідомлення. З огляду на економічні умови особливо цікаві ті досліді, котрі сприяють зменшенню витрат на сільсько-господарську продукцію, от як поліпшення рослинних та тваринних порід, економічніші методи вирощувати, повніший контроль над рослинними та тваринними хворобами і шкідливими комахами, що зменшують врожаї та приплоди.

Продовжувані досвіди над впливом довжини дня на ріст рослин дає добрі результати та обіцяє допомогти доброві рослинних порід для вирощування по різних районах.

Великий поступ зроблено за останні роки в справі розв'язання завдань, які торкаються причин та контролювання багатьох досі нез'ясованих рослинних хвороб, що звичайно зветься фізіологічними хворобами, от як так звана мозаїчна хвороба в цукрової тростини, кукурузи, огірків, картоплі та інших вирощуваних рослин. Виявилось, що це є заразливі хвороби, які можуть занестися різними комахами. Невдачі в контролюванні де-яких хвороб здебільшого бували, як виявилось тепер, через непризнання того факту, що рослини можуть бути заражені та здатні переносити хворобу, не показуючи ніяких зовнішніх її симптомів.

Що до видавничої діяльності Міністерства, то вона складалася з видавання бюлетенів, брошур, місяшників та тижневиків, пересувних малюнків і мимеографічного матеріалу, який розсилається органам преси. За звітний рік, крім 33.500 вимог про надіслання видань Міністерства, що подано через членів Конгресу, надійшло безпосередніх вимог 650.000. Видано було: 58 нових сільсько-господарських бюлетенів у кількості 1.738.379 примірників, 108 нових міністерських бюлетенів у кількості 577.800 примірників та 43 нових міністерських обіжників у кількості 525.000 примірників. Коли до вищезазначених нових видань додати передруки старих видань, то кількість усіх видань Міністерства за звітний рік дорівнюватиме 36.026.334 примірникам. Пересувних малюнків Міністерство має тепер 547 котушок і врахувано, що його фільми проходять що-року перед очима аудиторії у 4—5 мільйонів осіб.

Останні сторінки звітлення (59—64) займає список нових видань Міністерства за 1922 (бюджетовий) рік, між якими є багато дуже цікавих та таких, що мають першорядне наукове значіння.

Є. Матросів.

„Молодий дослідник“, науковий журнал молодих дослідників сільського господарства України, ч. I, січень—лютий 1924 р., 32 стор., 8°. Видається за матеріальною допомогою Сільсько-Господарського Наукового Комітету України, Харків, 1924 р.

В розвитку культури є багато рис, що, поруч з економічними умовами, характеризують епоху, як добу занепаду чи відродження. Підупад енергії, настрою літератури, відход від життя, стерильність науки—ознака часів занепаду. Буання живої, молоді сили, бадьорий настрій, розвиток літератури, потяг до життя, розвиток науки,—це доба відродження.

З цього погляду ми не можемо не вітати народження нового журналу *„Молодий Дослідник“*, що й народився як раз, як виявлення самодіяльності наших молодих дослідників сільського господарства.

Журнал ставить собі за мету: „об'єднувати творчі наукові інтереси молодішої генерації працівників с.-г. науки на Україні“. А основним імпульсом до видання журналу було: „бажання ознайомити один одного і близьких нам по праці людей з тими нашими науковими розвідками й висновками, що ми не наслідувалися запропонувати на суд широкого наукового світу, як результат цілком окресленої і викристалізованої наукової думки... бажання почути оцінку їх, у такій спосіб дістати стимули для дальшої творчої праці“. Отже, зрозумілим є „передовсім... орган цілком вільної, незалежної молоді с.-г. наукової думки, необмеженої жадним авторитетом жадною програмою і навіть не одними традиціями“. Так... в цьому є багато молодого живого бадьорого, певного в своїх творчих силах. І дійсно з перших же сторінок журнал закликає молодих дослідників сільського господарства до об'єднання, подаючи і цілком реальний план організації,—видання аналогічних (літографованих і рукописних) журналів по вищих с.-г. школах, по різних спеціальних вищих курсах і т. в., як організований метод виявлення наслідників наукової праці і думки „молодої генерації робітників с.-г. науки (стор. 3). Таким чином, треба визнати, що журнал відразу взяв цілком певний життєвий напрямок.

Перша стаття *„Від редакції“* подає історію утворення журналу, завдання його, характер та програму, і закінчується висновками про значіння журналу, про мету журналу було говорено раніш, рівно як і про характер його. Коли відкинути де-які суперечності в редакційній статті, що далі виправляються і самою редакцією, а само коли відкинути почасти і заводи „старшої генерації“ про це ві-

чування за символами правдивої дійсності, або здібности мислити тільки науковими символами, а не образами,—то з метою, завданням, та програмою журналу не можна не погодитися.

Далі вміщена першою стаття О. Синявського: „Економічні с.-г. проблеми на досвідних станціях України“ (стор. 5—11). Автор на підставі можливости різних вирішень питання про майбутнє сільського господарства в смугах сухого рільництва України та других частин Союзу, висловлюється за необхідність переглянути програми работ наших досвідних с.-г. станцій пристосувавши їх до вирішення тих питань, що відповідали-б принаймні ближчій перспективі економічного розвитку селянського господарства кожного району, чим-би станції органічно зв'язалися з своїми районами та реально-б на них впливали. Думка цілком правдива; її висловлював ще в 1910 році проф. О. Челінцев і доводиться жалкувати, що й через 15 років це питання є таким же актуальним, як було і тоді. А це видно з того, що його порушує слухач курсів досвідної справи, де праця та завдання с.-г. досвідних установ мали-б освітлюватися як найповніш.

Друга стаття Г. Помалянького: „Питання азотово-кислих угноєнь на чорноземельних ґрунтах“ (стор. 11—20). Автор підносить питання про ролю N на чорноземлях, при чому вважає за необхідне перевірити та удосконалити досліди з N, бо N у сполученні з P виявляє себе як чинник підвищення врожаїв. Питання знято цілком влучно. Авторіві треба закинути тільки, що він не подає літературних джерел, з яких бере багато даних і прикладів.

Третя стаття Ф. Панченка: „Протруювання насіння, та схожість його після протруювання“ (стор. 20—22). Автор розглядає питання про протруювання насіння формаліном, та горячою водою. Стаття дає мало нового, бо дослідів у цьому напрямкові зроблено досить; результати дослідів автора не певні, бо суперечать твердо встановленим фактам впливу протруювання. Крім того й друкарська помилка (тоді її слід спростувати в ближчому числі „Мол. Досл.“), чи автор справді робив так, як надруковано; тоді ніякого протруювання формаліном не було (стор. 21, рядок 25: „через 5 хвилин змивався“).

Четверта стаття С. Оксененка: „Плодючість та відсоток відходу й браку у великої білої англійської свині“, (стор. 22—25), дає цікавий матеріал про плодючість, та долю вилоду білої англійської свині, матеріал добутий у племрозсаднику Носівської Досвідної Станції.

Цим закінчується розділ статті. Далі йде розділ: „Дрібні замітки“ де вміщені замітки Г. Помалянького: „Про селянський досвід у справі протруювання насіння“.

У розділі „Критики“ вміщено замітку О. Синявського до статті О. Филиповського „Основные подходы к построению программы отдела полеводства Киевской областной с.-х. опытной станции и часть схемы полевых опытов“ (див. журнал „С.-хоз. Опытное Дело“ ч. 3, 1923 р.). Цікава стаття з оригінальним підходом до критики.

В розділі „Хроника“ вміщені постанови по докладу проф. О. Янати про участь с.-г. шкіл в організованій с.-г. науковій праці, прийняті Всеукраїнською Народою ректорів с.-г. інститутів і керуючих с.-г. техникумів, скликаній Нар. Ком. Освіти і затверджені Комісією Головопрофосвіти. Тут же вміщена умова редакції „Молодого Дослідника“ з С.-Г. Науковим Комітетом в справі видання журналу, та ред. замітки: Про кореспондентів С.-г. Наукового Комітету, про курси досвідної справи в Харкові, про Селекційно-Насіннові курси у Києві, про Харківський С.-Г. Інститут, про Кам'янець-Подільський С.-Г. Інститут і т. в.

Оцінюючи з'явлення самого журналу і перше його число (що до всього майже матеріалу) цілком позитивно висловлюємо побажання, щоби редакція не спинялася на перших досягненнях, та приклала б як найбільше праці, щоб зв'язатися тісніш з иншими курсістами та вищими с.-г. школами, щоби дійсно об'єднати та притягти до участі в творчій науковій праці як найширші кола співробітників, зробивши тим журнал справді осередком думки і праці молодішої генерації дослідників сільського господарства України.

Проф. О. Суррученко.

Труды по прикладной ботанике и селекции, Отдела Прикладной Ботаники и Селекции Государств. И-та Опытной Агрономии.—Вид. Н. К. З. С.—Р. С. Ф. Р. Р., том 13-й, вып. I, 1922—1923 р., 559 стор., 8°, Петроград, 1923 р.

Після довгих перебоїв під час бурхливих подій останніх років, нарешті відновлюється видання заснованих Р. Регелем „Трудов по прикладной ботанике и селекции“. Готовий до друку 13-й том буде складатися з 4-х випусків. Тим часом вийшов 1-й випуск, у якому вміщено цілий ряд наукових праць.

У статті Л. Іванова—„Современное состояние вопроса о засухоустойчивости растений“, зроблено підсумок усього, що в цій напрямкові досягнуто як фізіологами, так і метеорологами.

А. Ніколаєва, в статті „Цитологическое исследование рода *Triticum*“, подала досить цікаві інформації про наслідки дослідження ядерного апарату у різних родів (рос. „видов“) пшениці. Цитологічні досліді стають скрізь тепер досить модною та невідступною частиною всякого глибокого наукового дослідження. Отже й тут вони обіцяють з'ясувати де які питання що до філогенезу пшениць. Виявляється, що різні раси пшениць мають не однакову кількість хромосом. Так цитологічними дослідіми автора potwierджено розподіл пшениць на 3 збірні роди (соресієс)¹⁾ відповідно трьом групам установленим раніш методами—гібридологічним (Чермак), серологічним (Цале), морфологічним (Фляксбергер) та імунним (Вавілов). Перша група (*Triticum monosocum* L.) характеризується 14 хромосомами в соматичних клітинках, друга (*Triticum dicocum* Schrnk., *durum* Desf., *turgidum* L., *polonicum* L., *persicum* Vav., *orientale* Perciv.)—28 хромосомами, третя—(*Triticum vulgare* Host., *spelta* L., *compactum* Host. та *sphaerococum* Perciv)—42—44 хромосомами.

Проф. П. Жуковський, в статті „Персидская пшеница в Закавказье“ подав наслідки дослідження пшениць центрального Закавказзя, з яких він упевнився в тому, що *Triticum persicum*, виділена вперше проф. М. Вавіловим з урожаїв насіння одержаного від фірми Naage & Schmidt, що остання мала від Московської фірми Іммер, дійсно є різко відзначний рід („лінеон“), поширений тут в польовій культурі, який дає повний гомологічний ряд мінливості по-де яких відзнаках. Досліді зроблені на прохання автора ботаником-цитологом Л. Делоне підтвердили попередні вказівки А. Ніколаєвої, що у персидської пшениці дійсно 28 хромосом в діплоїднім діліні, в той час, як ядро м'яких пшениць характеризується 42 хромосомами²⁾.

Проф. Жуковський устанює далі для Закавказзя 4 відмінки *Triticum persicum* Vav: var. *stramineum*, var. *rubiginosum*, var. *coeruleum*, var. *fuliginum*.

В. Писарев в статті „Перерождение пшеницы“ наводить данні про цікаві свої спроби на Тулунськім досвіднім полі з „Коганівською“ (по прозвищу купця Коганова, що доставляв насіння) пшеницею. З 1913 р. цю пшеницю, що була мішаниною де було 72% var. *lutescens* та 10,9% var. *ferrugineum* (репта другі var.) почали висівати кожен рік на досвіднім полі. Уже на другий рік посіву було помітно, що пшениця почала перероджуватися з безості білоколоски в остисту червоноколоску. Ботаничний аналіз в 1917 р. показав в мішанині 82,4% var. *ferrugineum* і тільки 7,6% var. *lutescens*, то б то за 5 літ var. *ferrugineum* „втіснила“ в умовах Іркутської губ. var. *lutescens*. За такий короткий час пшениця з безості білоколоски переродилася в остисту червоноколоску.

Проф. І. Якушкин у праці—„Пшеницы Крыма“ описує розповсюдження, сорти та культуру пшениці в Криму, на підставі дослідження, що почато було автором в 1920 році.

Проф. М. Вавілов подав працю—„К познанию мягких пшениц“. Додаючи до відомих класифікацій ознак різних відмінків *Triticum vulgare* Vill. ще такі, як

1) Percival в своїй монографії про пшениці „The Wheat Plant a Monograph“ London, за 1922 р. теж зазначає ці три збірні роди, як „series“ I, II та III.

2) *Triticum Persicum* Vav. також відрізняється своїми мукомольними та хлібопекарними властивостями. З неї виходить біла з коріневим відтінком мука («крупка»), а хліби дрібнопористі, що відрізняються своєрідним смаком, мало схожим на звичайний пшеничний хліб. (Див. з цього приводу роботу К. М. Чинго-Чингаса: «Пшеницы Юго-Востока России в мукомольном и хлебопекарном отношении». Петроград, 1922.

присутність та відсутність *ligula*, напівостистість та тип *inflatum*, автор дає свою класифікацію м'яких пшениць, яка значно порушує наші попередні уявлення що до цих пшениць. Замість 26 відмінків у Керніке та Фляксбергера, автор виділяє 67 відмінків м'яких пшениць (включаючи сюди і ті три, що встановлені Говардами в їх останній роботі за 1922 рік). Далі подається визначник та загальна схема мінливості спадкових ознак у *Triticum vulgare* Vill. Усі м'які пшениці М. Вавілов розбиває на три генетичні групи: 1) *indo-europaicum*, 2) *rigidum* та 3) *speltiiforme*. Що ж торкається до поширених у Швеції, Голландії та Німеччині *square-head*'ів, а також квадратоголових пшениць Китаю та Монголії, то автор умовно виділяє їх в окрему групу (четверту), під назвою *clavatum* (*capitatum* Schultz, *intermedium* Ser.), при чім рахує за цілком можливе утворення європейських *square-head*'ів шляхом гібридизації *Tr. vulgare*, *Tr. compactum* та *Tr. turgidum*, в той час як квадратоголові пшениці Китаю та Монголії очевидно є ні що інше як природні гібриди *Triticum vulgare* з *Triticum compactum*. Далі подаються таблиці місцевонайдення та карта географічного розповсюдження м'яких пшениць. На карті з'ясовується, що головний центр різноманітності м'яких пшениць є Південно-Західня Азія (Месопотамія, Персія, Афганістан, Бухара та Белуджистан). Все це натякає на те, що очевидно матеріал для гібридизації м'яких пшениць селекціонерам треба шукати там.

О. Барулина в статті—„*Опыт систематического изучения расового состава в пределах одной разновидности мягкой пшеницы. (Triticum vulgare var. ferrugineum Al.)*“ подає наслідки досить детального вивчення на протязі 5 років так морфологічних як і фізіологічних особливостей 197 зразків *var. ferrugineum* (ярих та озимих форм), зібраних з усього світу (дослідження велось з „чистими лініями“). Врешті з 98 зразків ярої пшениці було виділено 33 раси та з 40 озимих—9 рас. При дослідженні було знайдено та вивчено біля 50 константних ознак (ознаки колоса, зерна, вегетативні та біологічні).

Далі автор дає огляд усіх рас за групами ознак, характеристику окремих рас, а врешті описує раси *ferrugineum*, найбільш придатні для різних районів Росії та України (Одещина). Працю О. Баруліної слід визнати за спробу досить вдалого, кропотливого та докладного вивчення расового складу одної з найголовніших відмін м'якої пшениці, яка буде використана, так при встановленні спадкової структури пшениці, їх філогенезу та генетичної природи, як і в широкій агрономичній практиці.

А. Орлов в статті „*Географический центр происхождения и район возделывания твердой пшеницы—Triticum durum Desf.*“ застосовуючи ботанично-географічний метод до вирішення питання про місце-походження, та аналізуючи всі попередні відомості про географічний та систематичний склад твердих пшениць, дає таблицю розповсюдження відмінків їх по частинах світу. Дослідження пророблено на підставі величезної колекції Відділа Застосованої Ботаніки, зібраної з Азії, Африки, Європи та Америки, яка нараховувала більш як 800 зразків твердих пшениць. Далі подаються таблиці розповсюдження відмін твердих пшениць у Африці, Азії, Америці, Європі, Росії-і т. д. та загальна схема ознак всього роду *Triticum durum* Desf. Багатством та різноманітністю форм твердої пшениці виділяються Абіссія та Єгипет у Африці, Іспанія та Італія в Західній Європі, Дон та Заволжжя в Європ. Росії та Грузія на Кавказі. Далі зазначаються райони культури твердих пшениць в Росії та на Україні.

Крім цих робіт до 1-го випуску ввійшли ще статті: Г. Попової—„*Виды Aegilops и их массовая гибридизация с пшеницей в Туркестане*“, К. Фляксбергера—„*Aegilops trancialis L. var. nigriaristata*“, М. Терновського—„*Пшеницы Ставропольской губ.*“, І. Купріянова—„*О культуре многолетней ржи (Secale montanum Guss.) на Сочинской Садовой и С.-Х. Опытной Станции*“, Н. Дроздова—„*Дикая и культурная однозернячка в Крыму*“ та Л. Говорова—„*Природа различных озимых и яровых форм хлебных злаков в связи с вопросом о зимостойкости озимей*“. Остання робота є надзвичайно цінна, бо з одного боку дає цікаві підсумки, а з другого в де-якій мірі й новий підхід до поставленого питання.

Виданий реферований випуск досить добре, при чім до кожної статті подано резюме англійською мовою, а до деяких додані цінні оригінальні малюнки. Очевидно, що видання в сучасних умовах такого великого випуску забрало не мало клопоту і часу... Все це пророблено завдяки надзвичайній енергії та організаційному хисту теперішнього Директора Відділа Застосованої Ботаніки проф. М. Вавилова.

Вітаючи вихід першого випуску „Трудів“, що містить головним чином дуже цінний матеріал про пшениці, бажаємо Відділові як найшвидче спромогтися на видання нових випусків.

А. Кузьменко.

Варіаційна статистика (103).

Салегин, А. А. *Вариационная статистика. Элементарный учебник для агрономов.*—Вид. Н.К.З.С. України, Харків, 1922 р., 79 стор., 8°.

Ця книжка являє собою на суті елементарний підсоби́к для правильного математичного опрацювання та оцінки різного роду статистичних і експериментальних даних. Останні належать не тільки до агрономії, але й до найрізноманітніших царин точного досліду, приміром до метеорології, біології, фізики, гідрометрії то що,—де застосовується методи математичної статистики (Пирсона та Гальтона). Таку „статистику варіаційних величин“ автор зве коротше „варіаційною статистикою“, хоч назву цю і не можна вважати за дуже вдалу. Підручник має допомогти всім тим агрономам, яким призначив автор свою книжку, котрі не хочуть сліпо вірити в усякого роду „тези“ та „висновки“, що спираються на числові дані і приступають до них критично, перевіряючи їхню статистичну надійність. Автор справедливо вказує, що методика польових досвідів у більшості наших досвідних установ ще дуже непевна. Вказівки на просту „середню“ точність, каже автор (стор. 75), що трапляються по деяких роботах досвідників, занадто недостатні, а деякі твердження, як от такі, що, обробляючи парину чотирохлімшником, можна віби підвищати врожай на 1 пуд. супроти врожаю при обробленні плоскорізом,—прямо недопустимі при малій повторності досвіду з погляду математичної статистики. Як показує автор, при малій повторності досвідів, „точность их будет, настолько недостаточна, что опыт будет пропадать попусту, а время, труд и средства, ушедшие на него, будут выброшены на ветер. Пользоваться такими выводами без проверки их надежности, рискованно, а рекомендовать их к применению сельским населением означает нередко—вводит его в заблуждение и дискредитировать опытное дело“ (стор. 76). Автор докладно, оповідає, як можна судити про точність досвіду при великій його повторності (за допомогою „серединних“ і можливих помилок), і—при малій повторності, такий звичайний у польовому досвіді при роздроблених обліках урожаю (роз'єднані посіви). В останньому випадкові автор рекомендує (стор. 42) приведення (виражаючи врожай у відсотках середнього). Далі подано відомості з теорії кореляції. Наприкінці додано спис зазначень та формул і дано приклади для вправ. Взагалі такий підручник надзвичайно корисний для опрацювання всяких статистичних матеріалів; елементарність його робить можливим широке його розповсюдження, скрізь таке потрібне при експериментальних дослідях. З дрібних дефектів вкажемо тільки що слово „если“ на початку абзаца на середині стор. 19—зайве і на те, що в табл. 62 бажано було б навести середні $M_x=54,48$ і $M_y=1,474$ для більшої ясности одержання середнього M_x та M_y в 4-му і 5-му стовбці таблиці.

Проф. Є. Опоків.

Географія рослин (172).

Буш, Н. А., проф. *Ботанико-географический очерк России* (т. V „Растительный мир“—вид. „Естественные производительные силы России“). Вид. „Комиссии по изучению естественно-производительных сил России, состоящей при Росс. Академии Наук“. Петроград, 87, стор. 8°, з мапою.

Цю книгу навряд чи можна назвати ботанично-географічний нарис, бо це є скоріше зводка різних поглядів різних авторів на той або инший край чи зону.

причому ці зони характеризуються різними ознаками, беручи на увагу різні рослини, рослинні асоціації та формації. Нічого цільного, витриманого вона не дає; особливо це помітно на характеристиці 3-ї зони, степової, що для України є, звичайно, найцікавішою. Що ми тут властиво находимо? Повне змішування різних характеристик рослин, висування почасти другорядної рослинності, замість головної, випадковість списків (бо автор знається головним чином на працях, що стосуються до південно-східної Росії, зокрема до Казанської губ.), а також надто невтримана критика списків. Щоб не бути безпідставними, зупинимось на прикладах.

Вже на 1-ій стор. (а також на стор. 43) ми дивуючись читаємо, що *Cymbaria borystenica* Pall належить до молодих ендеміків крейдяних покладів. По-перше і насамперед *Cymp. borystenica* Pall ніколи не росте на крейдяних покладах; по-друге, досить було-б прочитати авторові книгу проф. Й. Пачоського „Фитосоціология“ (Херсон 1921 р.), щоби автор побачив, що ця рослина є безсумнівно релікт дуже давній.

На стор. 43 степову зону Н. Буш поділяє на 3 підзони: 1) лісово-степову підзону, 2) підзону трав'яного степу, 3) підзону пустельного степу. Для лісово-степової підзони є характерними лучні степи (ст. 48—55). Чим властиво є ці степи, на розуміння Н. Буша, для нас абсолютно не ясно. Роля різних форм ковили зі збірного цікля *Stipa pennata* Бушу мало відома, і він на цих формах, як видно, мало розуміється, а тому на ковилах і зупиняється дуже мало так само, як далі і на ковилових степах, де ролю *Stipa stenophylla* Czern він дуже перебільшує і поширює на каптанові ґрунти, де цієї ковили немає; а *St. Zalleskyi* Will¹⁾ (= *Stipa tyrsa* Stev) лишається для Н. Буша і зовсім не відомою рослиною.

Для того, щоб з'ясувати, чим є „лучні степи“, Н. Буш критично розглядає список з 85 родів Коржинського, як вичерпуючий перелік форм лучного степу південно-східної частини Казанської губ., не кажучи про те, що треба було-б характеризувати ці степи, узявши за основу не Казанську губернію, де степи ці є мало характерними і мають на собі, безсумнівно, сильний вплив слоду, а значно західніші губернії, торкнемось самої критики й цього списку. Без сумніву список Коржинського дуже застарів: в ньому багато таких загальних, дуже маломовних збірних родів, як *Stipa pennata*, *Festuca ovina*, *Silene otites* і т. д. З другого боку, ми зовсім собі не уявляємо, що під назвою *Viola pratensis* у Коржинського фігурує та рослина, яку Н. Буш ладен вважати за характерну рослину для заплавних луків; очевидно, обидва автори говорять про цілком різні рослини. Критикуючи Коржинського даремно Н. Буш докоряє його в тому, що *Veronica spuria* є не степова рослина, а південних заливних луків. Ми маємо великий сумнів, чи треба вважати такі рослини, як *Genista tinctoria*, *Cytisus ratisbonensis* головним чином за рослини чагарникового степу, як вважає Н. Буш. Для нас є незрозумілим, чому Н. Буш вважає за не, правдивий погляд Крилова на ролю *Campanula steveni*, як рослини лучного степу, але вважає за можливе мати цю рослину, як характерну тільки для сухих горбів.

Поділ Н. Бушем лісо-степу на 2 провінції: південно-російську та Волзьку і їх межі для нас дуже мало зрозумілі на підставі того, на що спирається Н. Буш. Що з того, що *Plantago maxima* властива головним чином для Волзької провінції, яке значіння має ця рослина в даному питанні—для нас зовсім не ясно. Граб (*Carpinus betulus*) і в першій провінції трапляється надзвичайно рідко і навряд чи його можна вважати за рослину, що характерна для обох цих провінцій.

Далі, на стор. 54, у списку рослин, що характеризують ковилові степи, ми також бачимо якусь мішанину форм: чомусь такі другорядні рослини, як *Gypsophilla paniculata* висуваються ледві не на перше місце. Критичного опрацювання цих форм немає, особливо це можна сказати про трави: про ковилу (див. вище), про *Koeleria*, *Festuca*, про полині з групи *Artemisia maritima* і т. д. Читач навіть дістає цілком неправдиві і плутаві відомості: в одному місці (напр., ст. 66) Н. Буш каже за

¹⁾ Див. „Дневник 1-го Всероссийского съезда русск. ботан. в Петрограде в 1921 г.“ ч. 5 від 6/ix 1921 р., а також: Залеський „Матерьялы к познанию раст. Донских степей“, Ростов на Дону, 1918 р.

ролю *Koeleria cristata*, а на стор. 54 за ролю *Koeleria gracilis* (ймення авторів при рослинах у Н. Буша скрізь є відсутніми)—що ж це, одна й та сама рослина, чи це різні рослини? Коли це є одна рослина, як воно, здається, і є, то на що її називати в різних місцях по різному; те саме, як здається, повторюється з *Jurinka mollis* та *Jarachnoidea Bunge*. Далі автор наводить старі неправдиві назви, напр., *Allium flavum* замість *Allium Paszozkianum Tucz.*, *Pulsatilla pratensis* замість *Pulsatilla nigricans Störck*; *Nepeta vucreinica* (ст. 54) мабуть зазначається замість *Nepeta parsiflora M. B.*

Таким чином, ми відмовляємося вважати опубліковану працю Н. Буша за ботанико-географічний нарис, а також вважаємо, що й рахувати її за бот.-геогр. нарис Європейської Росії в розумінні автора (Н. Буш і досі мислить „Європейську Росію“ в межах старої імперії) також не можна, бо він увесь час наводить літературу, випески й характеристики формацій з праці про Азійську Росію, в „Європ. Росії“ він має нахил висувати особливо праці південно-східньої частини цієї території (особливо Казанську), а південною частиною її, Україною, він часто зовсім нехтує, та, очевидно, він її й не знає, так само, як і української літератури.

Зрештою доводиться констатувати в даному разі сумне нехтування Україною з боку Комісії Вивч. Прир.-Прод. Сил при Російськ. Академії Наук, що претендує на загально-союзне значіння; ігнорується не тільки територія України, але ігноруються українські вчені та праці. Коли б цього явища не було, то не було б і таких великих дефектів у книзі Буша, і така книга, що, без сумніву, торкається України, була б корисна й для неї; а виходить, при цьому стані річей як раз навпаки, і ми цю книгу зовсім відмовляємося рекомендувати, як джерело до пізнання нашої країни.

М. Комів.

Економічна географія (245).

Огановский Н. П. проф. *Очерки по экономической географии РСФСР*, часть 1-я. *Сельское Хозяйство*.—Вид. НКЗС РСФСР „Новая Деревня“, стор. 1—238, 8°, Москва, 1923 р.

Про книгу проф. Н. Огановського приходится сказати те саме, що й про більшість інших курсів економічної географії: це курс не економічної географії, а географічної економіки. Економічна географія дає економічну характеристику різних країн і територій (районів), тоді як географічна економіка студіює сучасний стан окремих галузів народного господарства в географічному розповсюдженні. Перші сторінки книги, де автор подає загальну характеристику світового господарства, говорять про народне й сільське господарство Росії й проблеми районування, накреслює, фізично-географічні райони Росії,—ще можна віднести до завдань економічної географії тоді як решта курсу, безумовно, є предмет географічної економіки. Як курс географічної економіки, книга проф. Н. Огановського дає надзвичайно цінний фактичний матеріал, подає нові відомості про стан продукційних сил РСФСР, але не дивлячись на це, книга для широкого вжитку непридатна, що визнало й само видавництво „Новая Деревня“, випускаючи книгу. Принаймні, в передмові до книги читаємо: „На жаль, автор не зміг бути об'єктивним і припустив низку цілком неправильних висновків... Тут немає того, що повинно бути в книзі для учнів... Видавництво попереджає читачів про безумовну необхідність поставитися до висновків автора якомога критично й обережно, особливо взявши на увагу те, що автор книги не марксист“... Непридатна й мало корисна ця книга й для українського читача, української школи, бо не дає жадної економічної характеристики УСРР. Та автор, мабуть і не знає, що вона існує. Терміни „Малоросія, Восточная Малороссія, Западная Малороссія, Восточно-Малоросійський район, Юго-Западный район, Новороссеня“, і подібні до них, розкидано в книзі, цілком характеризуючи її автора. Такі речення, як напр., на стор. 108: „Восточная Малороссеня переживаєт кризис экстенсивного земледелия почти незаметно и теперь начинает идти по стопам своей западной соседки—Киевщины и Подолии“... викликають почуття навіть де-якої огиди. Наче автор живе й пише в 1913—14 році й йому зовсім не відома та єдина

національно-політично-економічна УСРР, що могутнім чинником впливається в СРСР. Негативність книги ще збільшується через відсутність карти, що так необхідна для підручника географії.

К. Дубняк.

С.-Г. політика (43).

„Земельное дело“. Збірник статтів по питаннях земельної та с.-г. політики, економіки, техніки та організації земельної справи, колонізації, переселення та земельної справи за кордоном.

Під редакцією А. Андреева та М. Шульгина, вид. „Новая Деревня“. Москва, 1923 р., 187 стор., 8°.

Зміст збірника та прізвища авторів (А. Андреев у 1923 році—Начальник Упр. Землеустрію та Меліорації НКЗема РСФСР, М. Шульгин—професор Московського Межевого Інституту) показують, що збірник є, переважно, виявленням землеустрійної думки. З огляду на те, що землеустрійним питанням в сучасній літературі, не дивлячись на їх пекучість, віддається, загалом, мало уваги, з'явлення „Земельного дела“ слід вітати.

Збірник починається статтею П. Месяцева: „Пути с.-х. строительства в России“. На змісті цієї статті, що належить відомому політичному діячеві, який працює де-кілька років підряд як член колегії НКЗС РСФСР, необхідно зупинити увагу передо всім. Коротенько зміст статті такий.

Зазначіння сільського господарства для РСФСР величезне. Питання про піднесення його—це не тільки питання поліпшення умов життя багатомільйонного селянського населення, але й піднесення всього народнього господарства Республіки. Це питання ще довго вважатиметься за основне питання нашого народнього господарства.

Жовтнева революція збільшила площу селянського землекористування пересічно по Росії на 0,4 десятини на душу. Зникло не лише поміщицьке, але й велике селянське господарство; $\frac{9}{10}$ селянських господарств мають землі до 8 десятин. Здрібнення, змільчання господарств виявилось у значній мірі. На початку 1923 року засівна площа складає 58% проти 1916 року. Збільшення засівної площі та піднесення врожайности є основним завданням радянської влади в галузі сільського господарства.

Основні напрямки сучасної с.-г. політики такі: а) розвиток товаровості сільського господарства; б) відбудова основних капіталів та засобів виробництва (через кредит); в) забезпечення зацікавленості і г) забезпечення на місці переробки важкої с.-г. сировини. Метод проведення політики—всебічний розвиток самодіяльності селянства. Проте, це не визначає відмовлення держави від втручання в сільське господарство.

Величезна сфера земельних відношень є основною найважливішою галуззю пристосування державного регулювання сільського господарства. Давши селянству волю що до вибору форм землекористування, оголосивши невтручення у „внутрішньогосподарські відношення“, держава зберігає за собою велику роль в регулюванні міжгосподарських земельних відношень. Утворення сталих форм землекористування та пристосування території до найвигіднішого використання—землеустрій мусить провадитись під знаком планомірного державного регулювання. Тут повинні вживатися „тонкие и деликатные методы“, але від де-якої політики сиряння що до найвигідніших форм господарства, держава не може відмовитись навіть при існуванні „юридичного нейтралітету“.

Чому-ж не проводиться система заходів, що мають на меті розвиток найбільш економічно вигідних форм по окремих районах? Відповідь така „...форми ще не встановлені. Ледве ще тільки намічаються ті форми землекористування, які є найкращими для окремих районів. А на питання про системи та напрямки господарства йдуть ще і досі діскусії по цілій низці районів“... Тільки ціми практичними, зовсім не принциповими міркуваннями,—пояснюється той факт, що сучасний землеустрій не зв'язано поки програмою урядової агрикультурної політики, не має яскравих господарських

завдань. Розв'язання питань, зв'язаних як з економікою самого землеустрою, так і з економікою землеустроюваних господарств та районів, є основним питанням всієї дальшої землеустроювальної політики.

Роботу агрономів треба пристосувати до обслуговування землеустрою. Землеустрою треба починати в районах найцікавіших з боку с.-г. продукції. Це викликає необхідність перегляду агрономічної політики.

Галузь державного регулювання сільського господарства повинна буде все дужче й дужче поширюватись і, міняючи свої методи, переходити в сферу агрикультурної техніки.

Політика оподаткування та с.-г. кредит—могутні засоби впливу держави на сільське господарство—тепер мало використовуються за браком державних коштів.

В кінці статті П. Месяцев зазначає, що за поширення засівної площі мусить турбуватись Центр (кредит, насіннєва позика і т. в.), на боротьбу ж за підвищення врожаїв повинні бути спрямовані в першу чергу місцеві сили й кошти.

Цікаво відмітити погляд автора на ролю землеустрою в сучасний мент. На ньому зосереджено тепер максимум уваги держави. І одночасно-ж він не зв'язаний певною програмою, він не має яскравих господарських завдань. Розв'язання економічної проблеми землеустрою автор мислить при умові перегляду агрономічної політики і пристосування, тимчасового, агрономічних сил до обслуговування землеустрою.

Друга стаття: „Основные начала земельного кодекса РСФСР“ належить проф. Московського Межевого Інституту Н. Рудіну. Ця стаття, як показує сама назва її, є поясненням основних положень сучасного земельного законодавства, що в значній мірі є лише схемою новішого земельного права, а розроблення окремих частин його—справа майбутнього. Треба визнати, що стаття Н. Рудіна є цінний внесок в літературу землеустрою та земельного права, не дивлячись на те, що в розбірі де-яких місць земельного кодексу автор підкреслює надміну еластичність сучасного земельного права. На сторінках юридичного або спеціального землеустроювального журналу стаття Н. Рудіна заслуговувала б докладнішого розгляду.

В третій статті: „К экономическому познанию деревни“ Вл. Воцинін констатує, що цілою низкою відзнак на селі виникає гостре питання про класову диференціацію селянства. Нівеліровка перших років революції значно скоротила заможні верстви села, зменшила кількість середняків і дуже збільшила кількість малоземельних (40%—50%). Кількість малосилих господарств зростає, в де-яких губернях % безконних і безкоровних невпинно збільшується. З другого боку колишні середняки і решта заможних (біля 30%) є господарями більшої частини сільського живого і мертвого реманенту. Подекуди існує експлуатація малосилого селянства в найогидніших формах. Автор радить земельним робітникам підійти безпосередньо до цього питання, до чого неможливо не приєднатися.

Проф. Н. Огановський у статті: „Проблема землеустройства в связи с развитием продуктивных сил в сельском хозяйстве РСФСР по районам“ висновлюється в тому розумінні, що раціональний землеустрою не тільки підвищує продукційність праці, але й сприяє підвищенню продукційності землі, підготовлюючи базу для інтенсифікації хліборобства і раціонального господарства. Землеустрою—неминучий наслідок аграрної революції. Він може стати фактором, що зменшить небезпеку аграрного перенаселення. Найголовнішими завданнями землеустрою в Росії є усунення дальнотериторіальної та черезполосиці. З точки погляду с.-г. еволюції всі райони РСФСР можна поділити на 4 групи: а) захід і промисловий центр, б) хліборобський центр, в) південь та південний схід та г) північ і північний схід. Крім колективної форми землекористування, на думку Н. Огановського, на окраїнах північно-західних, східних та північних може мати значіння хуторська форма, в центральних районах і на ближньому півдню сході—розселення одрубними поселками та комасадія (перехід на широкі смуги). Прихильність населення до форм землеустрою виявляється в такій послідовності: поселкова, колективна, хуторська, одрубна. Автор настоює на тім, що успіх землеустрою вимагає допомоги держави у формі організації кредиту, збільшення діяльності меліораційної служби, поліпшення умов відокремлення землі з громади і встановлення повного контакту громадської агрономії з землеустроєм.

Об'єднана робота землеустроїників, кооператорів, агрономів та меліораторів в зв'язку з видачою селянам необхідного кредиту і сільсько-господарського капіталу,—це основні умови для того, щоби землеустрій став найбільш ефективним імпульсом до піднесення с.-г. продукційних сил в нашій хліборобській країні. Таким висновком закінчує свою статтю Н. Огановський. Стаття Н. Огановського є цінний внесок у нерелику літературу економіки землеустрою. Само собою зрозуміло, що проблема землеустрою може мати привильне вирішення лише після довгої роботи землеустроїного вивчення окремих районів, так по матеріалах до революційних, як і сучасних. Зокрема, цифри 1923 року (вони не могли бути використаними Н. Огановським) з цією метою по можливості швидко повинні бути використані.

На дальших статтях „Земельного дела“, що мають другорядне значіння, зупинятися через брак місця не будемо. Наведено список цих статей: Н. Першин—„Землеустройство и агрономия“; О. Хауке—„Отвод земель городам по зем. кодексу“; Прибытков Г.—„О плане землеустроительных работ на 1923 год“; Большаков М.—„Задачи и перспективы колонизации“; Шульгин М.—„Очерк земельной регистрации и кадастра на заводе“; Миртов І.—„Практика применения закона о трудовом землепользовании“ и Гендзехадзе, Н.—„Между двумя с'ездами“. Всі ці статті заслуговують уваги. Зосереджений в кінці збірника офіційний матеріал з вузько-землеустроїної точки погляду є так само дуже цікавий. Вже побіжний перегляд цього матеріалу показує, що офіційна землеустроїна думка працює в РСФРР з більшим напруженням, аніж на Україні. Те-ж саме доводиться сказати й відносно землеустроїної думки взагалі. Після ознайомлення з „Земельным делом“ ми можемо це сказати напевно.

В зв'язку з особливою актуальністю землеустроїних питань для України, „Земельное дело“ можна радити для ознайомлення широким кодам земельних робітників УСРР.

Проф. Ф. Некрасів.

С.-Г. освіта і наука (45).

Матеріали Термінологічної Комісії при Сільсько-Господарсько-Інженерному Відділі Української Господарської Академії в Чехословацькій Республіці (Словник російсько-український).—Вид. „Видавн. Т-ва при У.Г.А.“, № 49, Подєбради, 1923 р., стор. 1—35, 8°, літографовано 150 прим., на правах рукопису.

Долек історії український нарід і досі розшматований по різних державах Європи (С.Р.С.Р.—Радянська Україна, Кубань, Крим і т. д.; Польща—Волинь, Галичина; Румунія—Бесарабщина, Буковина; Чехо-Словацщина—Прикарпатська Русь; Угорщина—Угорська Русь, і т. в.) та по різних суходолах світу (Європа; Азія—Сибір, Середня Азія; Америка). Цьому найбільш спричинилося і спричиняється природне багатство основної української території та те, що ця територія *густіше* заселена, аніж якась инша країна Європи. Натурально, що розшматована українська нація не губить, навіть розселившись найдальше від своєї основної території (Америка), свого національного обличчя і, хоч і з великими труднощами, поволі, але розвиває свою своєрідну культуру, удосконалюючи свою мову, пристосовуючи її до сучасних потреб життя, виробляючи і свою наукову термінологію. Ізвону-таки, цілком натурально, що літературна мова, і з окрема термінологія українська, що виробляється по різних державах, а то і суходолах,—має скрізь свої місцеві ознаки та особливости. Звичайно, що це не сприяє нормальному і швидкому розвитку культури в національній українській формі. Скоордінувати, об'єднати процес створення і розвитку української наукової мови має Інститут Наукової Мови Всеукраїнської Академії Наук, а в частині сільсько-господарській—Термінологічне Бюро С.-Г. Наукового Комітету України, що входить до складу згаданого Інституту як його Відділ. Але зрозуміло, що при сучасних труднощах закордонних зносин, ці наші центральні термінологічні установи не змогли ще зв'язатися з усіма, навіть ближчими, закордонними установами, що так само працюють над справою термінологічною. А наслідки цього так само зрозумілі. Ілюстрацією до цього є той

перший випуск „Матеріалів Термінологічної Комісії при С.-Г.-І. В. Української Господарської Академії в Чех.-Сл. Респ.“, що оце ми його рецензуємо. На рос. термін „броження“ Комісія ця ухвалила український—„щумування“, у той час у нас уже ухвало „киснення“; на „всхожесть“—„кільчездатність“, замість чисто народнього і ухваленою у нас терміну „схожість“; на „вторичний“—„друготний“, замість „вторинний“; на „древесина“—„деревидка“, замість „деревина“; на „завиток“ (бот.)—„закрут“, замість „завітка“; на „клубень“—„бульбак“, замість „бульба“; на „корнеплоди“—„бульбаки“, замість „корінеплоди“; на „об'ємный“—„обсечовий“, замість „об'ємний“; на „полость“—„дупина“, замість „порожнина“; на „проростать“—„кільчитися“, замість „проростати“ („кільчоння“—тільки перша стадія „проростання“, коли виходять з насіння тільки „кмачки“); на „цветение“—„квіт“, замість „цвітіння“, і т. д. Ми спинилися майже виключно на прикладах термінів сільсько-господарських і ботаничних; але така сама картина і що до термінів з інших галузів. А всіх термінів оголошено в „Матеріалах“ б. 600; і дуже значний відсоток їх розходиться з термінами ухваленими вже центральними термінологічними установами звичайно цього не було-б при контакті Подебрадської Термінологічної Комісії з роботою в центрі. Технічна мова кожного народу виробляється б. м. штучно і в значній мірі є мова умовна. Це перш за все вірно що до термінології. Краще триматися скрізь, хоч тимчасово і невдалого може бути, одного терміну, ніж вносити шутанину в літературу, а тим часто і в науку і в життя. Цією увагою ми ні в якій мірі не закидаємо, звичайно, Терм. Комісії Господарської Академії, але нагадуємо тільки загальне положення. Ні ця Комісія, ані багато інших, ані Інститут Наукової Мови не винні звичайно в тому, що їх праця ще й досі не скоордінована; але до цього треба твердо прямувати. Хай в органі цього Інститута („Вісник Укр. Наукової Мови“, що ще має почати видаватися), але в школі, не в практичному житті, відбувається найширша дискусія в термінологічній справі; але хай те, що Інститут цей вже ухвалив, входе в життя без критики, бодай тимчасово, до перерішення справи з тим чи иным терміном у Інституті. Цього вимагають від нас інтереси розвитку культури в національній формі. Отже, вітаючи як найширший почин, як найширшу працю в термінологічній справі і з окрема перший випуск реферованих „Матеріалів“, триматимемося твердо висловленого принципу!

Проф. О. Яната.

Досвідна с.-г. справа (54) і с.-г. освіта (45).

Вороб'єв, С. О. *Агрономическая школа и сельско-хозяйственные опытные учреждения.* (Отгиск из журнала „Путь Просвещения“, 1922 р., № 7 і 8. Харків).

У названій в заголовку статті автор С. О. Вороб'їов зачіпає питання, що завше дебатуються в колах агрономічної науково-організаційної думки і ніколи не замірає: таким питанням являється взаємовідношення шкільних с.-г. закладів до досвідних с.-г. установ. За твердженням автора, обґрунтованим на спостережених життєвих фактах, наведених ним в його статті; „учні (сучасної) с.-г. школи, нагромачуючись чужими висновками і результатами, зовсім не беруть участі в процесі безпосереднього дослідження явищ, що їх вивчаються“, бо майже кожна сучасна с.-г. школа, за теперішньої організації її, ступінево звільнилась від науково-дослідчої роботи і передбачає черпати їх в готовому виді від місцевих досвідних полів і станцій.

„Таке становище агрономічної школи (продовжує автор) доводиться, висловлюючись м'яко, визнати, найменш, як *неблагополучним*“ (курсив наш. О. Ч.).

З другого боку, досвідні с.-г. установи, „перебуваючи в замкнутому колі здебільшого схоластично надуманих питань“, часто вже розв'язаних життєвою практикою хліборобів, „обмежуються лише констатуванням певних фактів і явищ“. Для підтвердження своєї думки автор наводить цілу низку прикладів. В результаті, на думку автора, повстає така дійсність, що „ні досвідні установи в ізоляції від школи не можуть похвалитись розцвіттом своїх робіт, а також і школа, позбав-

лена досвідної справи, не може правильно розвиватись" (курсив наш. О. Ч.). Зазначивши на таке ненормальне становище і агрономичної школи і досвідних с.-г. установ, автор приходять до такого висновку: „очевидно, треба в нетрах школи розвивати досвідну справу, або при досвідних установах закладати школи“. На думку автора, „можливі в житті обидва шляхи, причому конкретно може повніш розвиватись перший, а другий мислиться лише в формі участі досвідників в ролі вчителів, лекторів і керівників практичними заняттями в школі“.

Дійшовши до тільки що наведених висновків про потребу життєвого співробітництва агрономичних шкіл і с.-г. досвідних установ, автор далі зазначає, що жаден тип попередньої агрономичної школи (нижча, середня, вища) не підходе для проєктованих ним нововведень в с.-г. освіті, і вважає за потрібне звернути увагу на той момент с.-г. освіти, де поруч з експериментальними роботами самих учнів, можна буде дати їм найбільшу суму наукового життєвого агрономичного знання. На думку автора, таке спільне співробітництво агрономичної шкільної освіти і досвідних установ найлегше здійснити в реформованій середній с.-г. школі, цеб-то в сучасному с.-г. технікумі. При правильній реорганізації середньої агрономичної школи в с.-г. технікум, при умові, що учні вступаючи, будуть, в належній мірі, підготовлені в загальній семилітній трудшколі і профшколі, може змінитись агрономична освіта, як з боку кількості, так і якості: емкість технікума збільшиться за відсутністю дисциплін загальної освіти, бо це було зайвим тягарем в попередній с.-г. школі, а характер навчання буде таким, що „учні будуть не пасивно засвоювати книжне знання, а активно в процесі дослідження будуть збагачувати свій агрономичний багаж реальним знанням, яке буде даватись експериментом і ретельним спостереженням в тій величезній лабораторії, яка покривається поняттям природи, де і розгортаються всі с.-г. явища“.

Такі загальні положення автора в зазначеній його статті. Не можна сказати, щоб питання в ній було вичерпано до кінця і освітлено всебічно, але все ж автор підходить до нього з правильним поглядом відносно найбільшої утилізації агрономичних установ теоретичного знання і практичного дослідження явищ сільського господарства. Питання це, безумовно, важливе для нашої хліборобської країни і широке освітлення його в спеціальній літературі є цілком вчасним, потрібним і бажаним.

О. Чорний.

Селекційна і насіннєва справа (56).

Випробування сільсько-господарського насіння вдома та в сільській школі в Америці. Testing Farm Seeds in the Home and in the Rural School. Farmers' Bulletin 428. United States Department of Agriculture Washington 1922. 8°. 47 pages.

Брошура завбільшки в 47 сторінок, що її заголовок ми оце навели, являє собою значну вкладку в загальну літературу про насіннєзнавство. Вступне слово зазначає, що цей сільсько-господарський бюлетень має заохочувати господарів, щоб вони випробовували насіння вдома та в сільській школі, з'ясовуючи особливості ріжного сільсько-господарського насіння; крім того, у вступі показано, як простими засобами можна робити задовольняючі випробування. Видатки на них потрібні маленькі, а проте, коли взяти на увагу, що вони вимагають невеликих заходів й небагато часу, то ці випробування цілком виправдують себе, бо дають практичні відомості.

Брошура діляться на такі розділи: загальні умови торгівлі насінням, мета випробувань насіння, що особливо потребує випробування, легкість практично переводити випробування, апарат, що його вживають для випробувань, відмінні особливості різних сортів насіння, засміченість сільсько-господарського насіння, подробиці про те, як випробувати насіння, випробування окремих сортів насіння.

У книжечці 32 малюнки великих груп насіння як одного роду, так і різних родів. Взагалі брошура дає багато цікавого та важливого з практичного погляду матеріалу для студій над ріжними сортами сільсько-господарського насіння; зарозум вона навчає, як відрізнити добре насіння від насіння бур'янів ріжного сорту

та всякого сміття. Малюнки 17-й, 18-й, 19-й, 20-й та 21-й надзвичайно цікаві, бо ілюструють ті 100 сортів насіння різнманітних бур'янових рослин, що докладно описані в тексті брошури.

На сторінках 11—14 брошури докладно описано апарат, що ним випробовують насіння; цей апарат являє собою надзвичайно чутливу вагу виважувати насіння; вага складається з 2 олівців, ножики, картонних шальок, дерев'яної підставки, трикутної дощечки, голки та шпильки. Ножики кладуть колодочкою на підставку, а різак його, просунутого поміж двома ниткою звязаними олівцями, упирають самим кінчиком у поставлену по другім боці цих олівців трикутну дощечку. По краях довшого з олівців висять картонні шальки, а над тим місцем, де різак ножики проходить поміж олівцями, у верхній коротенький олівець встромлено голку; ця голка, йдучи вздовж трикутної дощечки, саме по її середині, як її сторчок упирається своїм верхнім краєм, над самим ушком, у встромлену як раз над нею у дощечку шпильку. Ця насінньова вага, що її може змайструвати кожний хлопець чи там дівчина, коли вони зміють робити звичайним струментом, дуже чутлива та цілком відповідає своєму призначенню. За її допомогою визначають кількість відсотків стороннього насіння та сміття у забраних із партій засівного насіння зразках; на підставі цих уже відсотків визначають ступінь засміченості усїєї партії.

Виваживши насіння, випробовують, як воно проростає. Ці випробування при певній температурі (65—85° Fahrenheit) можна робити на піску, на землі, на полотні або на папері.

На підставі ваги та схожості насіння визначають його вартість. Коли, наприклад, певна партія засівного насіння показує 80% чистоти та 70% схожості, то його засівна вартість дорівнює 70% від 80%, себ-то всього 56%.

Правила, як випробовувати окремих сортів сільсько-господарського насіння (ковушини, люперни, тимофєвої трави і т. д.) становлять значну частину, брошури (стор. 32—47). Підсумовуючи весь зміст брошури, дістаємо такі висновки:

- 1) Випробувати сільсько-господарське насіння перед засівом це річ важлива.
- 2) Випробувати насіння, добуваючи од того практичні наслідки, значно легше, аніж звичайно думати.
- 3) Випробуванням установлюють дійсну вартість того чи іншого насіння й цим запобігають шкоді для засіву або для землі.
- 4) Практично випробувати насіння простим приладдям може кожний, хто заінтересований у його купівлі або користуванні.
- 5) Сільський господар легко може практично випробувати насіння, оберігаючи себе від часткової або цілковитої втрати засівів.
- 6) Ці випробування чудово можна пристосувати до практичних занять над елементарним сільським господарством у сільських школах.
- 7) Щоб підготуватися таких випробувань, треба придбати необхідний простий апарат та зазнайомитися з загальною метою, випробувальними методами й особливостями в випробуванні окремих сортів насіння.

Є. Матросів.

Лукивництво (66).

Проф. Доктуровский. В. С. Болота и торфяники, развитие и строение их. Вид. Торфового Відділу Управління Водного Господарства та Меліорації Н. К. З. С.—Р. С. Ф. Р. Р. Москва, 1922 р.

Ми не багаті на сільсько-господарську літературу взагалі, а що до літератури по спеціальних галузях сільського господарства, то ми просто зовсім бідні.

До таких спеціальних галузів належить торфознавство та торфовикористання: досі по зазначених питаннях майже зовсім не було в будь якій мірі повного та нового підручника, хоч за самий останній час виявився інтерес до розробки торфу та взагалі його використання з боку практики. Тому, не можна не вітати книжки проф. В. Доктуровського. Книгу написано ґрунтовно, цілком науково, з використанням усіх матеріалів по питаннях торфотворення, і, таким чином,

являється і своєчасною, і потрібною для задоволення практичних запитань спеціалістів-торфознавців та торфопромисловців. Зміст книги ось який:

I—Розділ.—Утворення болот та їхні типи. В цьому розділі автор докладно, використовуючи російську та найголовнішу закордонну літературу, ґрунтовно розповідає теорію про утворення болот шляхом заростання водоймищ, заболочування сухих місцевостей, заболочування в зв'язку з мерзлотою ґрунтів (у Сібири), заболочування по „теорії пожеж“ Хагlundа, заболочування луків і наприкінці, давши класифікацію та статистику болот, так визначає терміни „болото“ та „торфовище“: „Болото, каже автор, є таке рослинне групування, що його існування зв'язано з достатною кількістю вохкості, яка зростається між корінням та гонами. Болотна рослинність ніколи не губить зв'язку з мінеральним дном водозбору, або з ґрунтом, що лежить під свіжим дерновим шаром. Далі, в міру потовщення шару рослинних останків (торфу), потроху губиться зв'язок з мінеральним ґрунтом; рослини з їх системою коріння „повисають“ у торфі. В цьому випадкові ми вже зустрічаємося з „торфовищем“. Таку різницю між болотом та торфовищем слід твердо з'ясувати, бо болотом може бути яке завгодно місце з застоюною водою, де з'явилась вод'яно-болотня рослинність (курсив наш О. Ч.)

А торфовище—визначене геологічне явище, що виникає в результаті складних змін одного рослинного вкриття на друге, зміни одних родів торфу на інші, змін підсоння то що“.

II розділ.—Торфотворні рослини та роди торфу. В цьому розділі автор характеризує найголовніші рослини, що беруть участь в утворенні болот та торфовищ, описує за літературними даними самий процес утворення торфу,—роди торфу, дає докладну характеристику хемічних і фізичних властивостей різних родів торфу; зупиняється на ролі болот у гідрологічному відношенні і закінчує розділ описанням бактерій та мікроорганізмів, що мають значіння при перегниванні торфу.

III—розділ.—Будова й вік торфовищ, переважно Західньої Європи та Росії. В цьому розділі автор розглядає торфовища з геологічного боку, а тому описує: торфовища міжльодовикових епох та торфовища сучасної нам епохи у різних країнах Західньої Європи та Росії. Через це він досить докладно торкається питання про зміну підсоння та флор, ілюструючи свої положення даними з літератури. Автор зупиняється дуже докладно на описі російських торфовищ і, відзначивши широке розповсюдження прируб'язного позему та різних знахідок насіння і овочів у шарах торфу, дає таблицю будови торфовищ у зв'язку з кліматичними варіаціями в післяльодовиковий час.

IV—розділ. Болота та торфовища в їх практичному використанні. В цьому розділі в найкоротших і загальних рисах автор торкається питання про урегулювання ґрунтових вод, болот та торфовищ, про осушення потім згадує про використання торфовищ як сільсько-господарського вжитку, торфу на паливо здобування з торфу спирту та інших речей.

До кожного розділу автор додає досить докладний перелік російської та закордонної літератури питань, уміщених ним у цьому розділі.

Як бачимо з переказаного змісту рецензованої книги проф. Докторовського, він докладно зупиняється на визначенні, походженні, характерних властивостях та ознаках болот і торфовищ. Одмітною рисою його викладу є те, що він завжди, розглядаючи кожне питання, найдетальніш розбирає це питання по літературних даних і після цього викладає його в світлі сучасного знання на підставі літератури та своїх особистих дослідів над болотами та торфовищами Росії. Тому його виклад набуває особливого інтересу читач знайомиться не тільки з кожним питанням, але й з літературою кожного питання; а це з свого боку дає читачеві змогу, особливо провінціальному, бути в курсі найважливіших питаннів болотознавства та торфознавства.

Мова цієї книги ясна й проста, книгу ілюстровано багатьма малюнками, графіками та рисунками; а це в значній мірі полегшує розуміння викладу. Як особливність рецензованої книги слід зазначити, що автор дуже докладно зупиняється

на описі існуючих класифікацій торфів, їх морфологічній будові, їх хімічних і фізичних властивостях. Розповідаючи про морфологічні властивості торфів, автор дає докладний опис їх мікроскопічної будови, а також перераховує й ті вклади копалин у формі рослинних не перегнилих останків, що їх спостерігається в копаному торфові.

До цього автор дав малюнки мікроскопічних дослідів над торфами різних родів. Через це складається ясне й реальне уявлення про кожний рід торфу і книгою можна користуватись як визначником при вивченні різних родів торфів.

Те саме слід зазначити й відносно частини розділу II— „бактерії та мікроорганізми взагалі у торфі“. Розповівши в тексті за вчення про бактерії та мікроорганізми торфу, автор дає в формі таблиці передік планктонних форм з болот та озер у межах досліджень, переведених у Росії.

Коли до цього всього додати, що в кінці в самому текстові і в окремих додатках кожного розділу досить докладно згадується література питань, згадуваних у книзі то стане цілком зрозумілим, що книгу написано з знанням діла, науково, повно і ґрунтовно.

Можно лише пожалувати, що для наукової роботи видавцем— Наркомземом дано кепський папір, через що надто багато малюнків вийшло до такої міри невдало, що користуватись ними при читанні книги дуже трудно.

О. Чорний.

СІЛЬСЬКО-ГОСПОДАРСЬКА НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ НА УКРАЇНІ¹⁾.

Пленум С.-Г. Наукового Комітету. В період переводу до Харкова центральних органів К-ту (Січень—Лютий 1924) природно припинилося тимчасово функціонування таких органів К-ту, як Пленум та Рада. Перші засідання Пленуму в Харкові мають бути присвячені 5-тиріччю існування та діяльності К-ту, 5-ти-річчю головніших Секцій К-ту, пам'яті померлих діячів К-ту та черговим важливим науковим питанням. Для докладів і для участі в таких Пленумах викликатимуться окремі члени Пленума з Києва. Чергові науково-організаційні питання мають почати розглядатися Пленумом (у Харкові) тоді, коли більшість членів Пленума перебуватиме вже в Харкові. Коли-б же трапились надто важливі науково-організаційні питання невідкладні, то Пленум буде їх розглядати, викликаючи всіх членів Пленума з Києва.

Рада С.-Г. Наукового Комітету так само за цей період не функціонувала. Постановою Пленуму від 29-го грудня м. р. (ще в Києві) функції Ради частково перенесені на Президію К-ту, тимчасово, доки відновиться нормальна діяльність Ради, се-то доки не буде більшість членів Ради перебувати в Харкові. На кінець березня б. р. передбачалося скликати I-у Сесію Ради К-ту (згідно з новим Статутом) з участю всіх голів Філій К-ту, присвячену питанням організації і праці Філій К-ту, з окрема—розмежуванню між ними районів України. Але несподіване (в зв'язку з грошевою реформою) скорочення кредитів на березень м-ць, та не з'ясовані перспективи фінансування К-ту й на квітень, не дають певности сподіватися, що цей намір К-ту буде зреалізований.

Президія С.-Г. Наукового Комітету з початку року і до 15-го лютого функціонувала в Києві, за який час відбулося 12 засідань. Головну увагу Президія віддавала справі підготовки і організації переводу центральних органів К-ту до Харкова, підготовчій роботі до участі К-ту в серії з'їздів по лінії Н.К.З.С. (Нарада в справі охорони рослин, Всеукр. Агрон. Нарада, З'їзд в справі Землеустрою та Меліорації, Всеукр. Земельна Нарада і т. ин.) та налагодженню праці Київської Філії К-ту і встановленню взаємовідносин поміж нею та тими центральними Секціями й Установами К-ту, що залишаються тимчасово в Києві. Загалом беручи, вся діяльність Президії К-ту за цей період пройшла під знаком підготовки фактичного переводу центра К-ту до Харкова: переглянуто штат і зроблено в ньому відповідні зміни; реорганізовано де-які установи К-ту; заключена умова з профспілкою "Всеробітземліс", якою Комітет обов'язується гарантувати певний строк служби, певний мінімум зарплатні і помешкання для тих співробітників, що переводяться до Харкова, і т. и. Поруч з тим Президія К-ту уділила чимало часу на своїх засіданнях розгляду біжучих справ по тих Секціях, що залишаються в Києві. З окрема, по докладах Лісової Секції, Президія К-ту винесла принципову ухвалу про потребу створення Всеукраїнської (Центральної) Лісово-Меліораційної Досвідн. Станції, про охорону досвідних частків небіжчика проф. Огієвського в Собицькому та Микольському лісництвах, про

¹⁾ Редакція прохає всі с.-г. наукові установи України та всіх діячів с.-г. науки на Україні своєчасно подавати до цього розділу відповідні інформації, по змозі в короткій стислій формі.

організацію планомирної боротьби з шкідниками лісу, про відновлення Дарницького Досвідного Лісництва, про Центральну Лісово-Досвідну станцію в Голосіїві (біля Києва) і др.

20-го лютого б. р. відбулося перше засідання Президії К-ту в Харкові, після переїзду з Києва до Харкова решти членів Президії; до кінця Лютого відбулося ще три засідання Президії в Харкові. Подібно до того, як останні засідання Президії К-ту в Києві проходили під знаком підготовки до переведення центральних органів К-ту до Харкова, так ці перші засідання Президії в Харкові пройшли під знаком налагодження праці переведених до Харкова центральних органів та установ К-ту, зав'язання тіснішого зв'язку з відповідними центральними державними і професійними органами та ув'язання наукової роботи К-ту з діяльністю НКЗС і його органів. Особливу увагу Президії відібрала справа організації Економічної Секції К-ту в Харкові, а також і інших Секцій: Меліоративної, Садівництва та Городництва, Грунтознавства, Освіти і Популяризації. Що до зв'язків К-ту з іншими державними установами, то тут треба відмітити Укрдержплан, Н.К. Освіти та Н.Т.С. Всеробітземлі.

Зв'язок з Укр. Держпланом. Постійним представником до Вченого Секретаріату Держплану Президія обрала проф. О. Янату, що й бере участь в його засіданнях. На одному з засідань Вченого Секретаріату Держплану (24/II) було заслухано доклад про організацію і наслідки діяльності С.-Г. Наукового Комітету, зроблений Вченим Секретарем К-ту проф. О. Янатою.

Зв'язок з Наркомосом (власне—з с.-г. Відділом Головопрофосвіти та з Науковим Комітетом Н.К.О.) установлено через Секцію Освіти та Популяризації. Голова Секції П. Тушкан бере участь у відповідних нарадах та входить до складу Редакції «Вісника С.-Г. Освіти», що розпочинає видавати с.-г. відділ Головопрофосвіти. Крім того, Президія Комітету бере активну участь в організації I-го Всеукраїнського З'їзду вивчення продукційних сил та народного господарства України, що скликає Н.К.О. Представником Президії в Орг. К-ті З'їзду є проф. О. Яната.

Зв'язок з науково-технічною секцією Всеробітземлі. Президія К-ту, ознайомившись з положенням НТС та з планом її діяльності, визнала за потрібне вступити з нею в тісний контакт у роботі. До Президії НТС, персонально, входить проф. О. Яната.

Поруч з цими справами Президія К-ту розглянула цілий ряд практичних справ біжучого характеру. Створена Комісія по справах Харківщини; головування в цій Комісії тимчасово доручено Я. Савченкові, що є представником К-ту в Харківському Губплані. До організації Харківської Філії К-ту функції її буде виконувати сам Комітет (аналогічно тому, як це було в Києві, що до Київщини), за допомогою зазначеної Комісії.—Ухвалено взяти участь в IV Міжнародній Конференції Грунтознавців у Римі, що має відбутися в травні б. р. На Конференцію делегується Голова Секції Грунтознавства проф. Г. Махів.—Розглянуто і прийнято проект ув'язання наукової діяльності СГНКУ з діяльністю НКЗС та його органів і подано на затвердження Колегії НКЗС. Ухвалено відповісти у Харкові діяльність Комісії Районізації.

Крім засідань і розгляду ріжних справ, діяльність Президії К-ту виявилася також і в активній участі у з'їздах та нарадах, що відбулися протягом лютого в Харкові,—як всеукраїнського масштабу, так і губерніяльного. Під час цих з'їздів та нарад Президія К-ту, користуючися присутністю в Харкові багатьох місцевих діячів на полі с.-г. науки, провела широку роботу по втягненню їх в організовану наукову роботу К-ту, згідно з новим Статутом, що передбачає об'єднання в роботі К-ту всіх наукових с.-г. сил Республіки.

Н. П.

Економічна Секція С.-Г. Наукового Комітету. З переводом до Харкова центра Економічної Секції, вона стала в першу чергу гуртувати навколо себе і притягувати до праці харківських економістів в галузі сільського господарства. На зборах Секції з участю запрошених економістів Харкова 25-го лютого, а потім 27-го лютого 1924 року, була поповнена Президія Секції. Таким чином, тепер Президія Секції складається з голови Секції—О. Філіповського, заступника голови В. Соловейчика, членів Президії—проф. В. Левицького, Д. Головка та П. Тушкана. Постійними науковими співробітниками Секції спеціалісти—В. Гавсевиц, П. Клевайчук та Н. Цитович (остання в Києві). Обов'язки вченого секретаря доручені тимчасово виконувати спеціалістові П. Клевайчукові. На цих же зборах Секції ухвалено план її роботи запропонованого головою Секції О. Філіповським, прийнятий як попередній. Цей план має бути надрукований у ближньому випуску «Вісника С.-Г. Науки», так само як і подані інформації про його реалізацію. В зв'язку з переводом центру Секції до Харкова, з складу штатних спеціалістів Секції вибули О. Попов та І. Гермайзе. Але за спеціальними умовами вони мають закінчити і виготовити до друку ті праці, що вони їх вели, зокрема, О. Попов про „Експортну хлібну торгівлю України“, а І. Гермайзе—про „Сільське Господарство Київської Наддніпрянщини XVII-XVIII віку“. Ці роботи твердо фінансовані і мають бути закінчені в найближчі місяці.

П. К.

Селеційно-насіннові курси НКЗС, що велися минулого року в Києві при Ботаничній Секції С.-Г. Наукового Комітету, мають закінчитися остаточно в березні. Протягом січня і лютого цілком закінчилося викладання лекцій та практичні вправи, причому навчальний план курсів хоч і з деяким запізненням (через фінансові обставини), але виконаний цілком. Колегіальна праця слухачів курсів над всебічною критикою їх самостійних (дипломних) праць (за допомогою лекторів) дала їм дуже багато позитивного, хоч і забрала чимало часу—біля, 30-ти

конференцій по 2-3 години кожна. На початку березня ця праця має закінчитися, після чого почнуться іспити і буде проведений остаточний випуск слухачів та призначення їх по посадах, якими чимало з слухачів вже й наперед забезпечені.

О. Я.

Меліораційна Секція С.-Г. Наукового Комітету. 23-го лютого у Харкові відбулося перше спільне засідання Меліораційної Секції С.-Г. Н.К.У. і Меліораційної Секції З'їзду в справі землекористування і меліорації в присутності 30 осіб—членів з'їзду і Меліосекції С.-Г.Н.К.У. Відкриваючи засідання, голова Меліораційної Секції проф. Є. Опоків, коротко спинився на розвиткові меліосправи на Україні, яка почалась 30 років тому назад відкриттям гідрологічних досліджень і перших осушних робіт в 1894 р. на Чернігівщині під керівництвом докладчика. Далі проф. Є. Опоків констатує відсутність на з'їзді таких видатних працівників в справі меліорації на Україні, як інж. В. Васютинський з Чернігівщини, а також інж. Т. Пржемицький та інж. П. Піотровський, які починали на Чернігівщині в 1894—5 роках свою меліораційну працю разом з докладчиком, інж. Ненько та іншими; зазначаючи, що на Україні залишилось дуже мало меліораційних сил, причому з них найбільш енергійні й досвідчені легко можуть одійти в Туркестан, Крим і на Кавказ, де потреба в меліорації більш почувається і де умови меліораційної праці кращі, ніж на Україні, проф. Є. Опоків пропонує обговорити цю важливу справу докладніше в присутності членів з'їзду, на якому і голова Меліораційної Секції З'їзду, зав. Меліосекцією Наркомзему О. Леш, теж зазначав певне становище меліораційної справи і меліораційних робітників на Україні.

В обговоренні справи прийняли участь проф. Ю. Ланге, О. Леш, члени Президії С.-Г.Н.К.У. П. Тушкан та проф. О. Яната, агрономи Я. Савченко, М. Савченко-Вільський і С. Шкобара, проф. В. Гурський, Є. Коротенко. З них проф. Ю. Ланге визнає необхідність зазначити також певне становище і академічної меліораційної справи, себ-то вищої меліораційної школи. Проф. Я. Гурський звертає увагу на стан лісово-меліораційної справи на Україні і на необхідність більшого поширення її в країні. П. Тушкан звертає увагу на користь зрошення для південної України і пропонує таку резолюцію: „Беручи на увагу, що сучасного складу меліораторів та культур-техників на Україні надто не досить для обслуговування найважливіших потреб населення України в меліорації та досвідно-меліораційній справі, і що він може ще зменшитися у ближчий час відтягнення найбільш досвідчених енергійних робітників у Крим, Туркестан та на Кавказ, де потреба в меліорації відчувається гостріше і де праця меліораторів оплачується значно краще, а становище їх є значно міцнішим від становища на Україні, а також беручи на увагу, з другого боку, що піднесення та інтенсифікація сільського господарства України тісно зв'язані з поліпшенням непридатних земель, із збільшенням площі луків у північній половині України та з обводненням і зрошенням земель у степах південної частини України,—визнати, що сучасне становище України у відношенні забезпечення її досвідченим меліоративним персоналом є загрозливим і прохати Наркомзем звернути на це увагу, враховуючи, що підготовка персоналу в одних меліораційних школах без можливості удосконалення протягом низки років на практичних роботах під керівництвом досвідчених меліораторів—неможлива, і що Державі буде коштувати далі дуже дорого налагодити меліорацію з досвідченим персоналом, коли її без того обмежений персонал, що є зараз, буде розпорошений“.

Збори ухвалили цю резолюцію з тими додатками, які були зауважені промовцями, і для остаточного редагування обрано комісію.

Далі засідання йшло під головуванням завмеліосекцією інж. О. Леша, а голова Меліораційної Секції, проф. Є. Опоків, зробив доклад про діяльність Меліораційної Секції С.-Г.Н.К.У. на протязі 1922 і 1923 років, про що подано вже у ч. 4 „Вістника С.-Г. Науки“ за 1922 р., стор. 180—181, в ч. 3—4 за 1923 р., стор. 138, та в ч. 8—12 за 1923 р., стор. 293—294.

В обговоренні доповіді брали участь інж. М. Фаворин, інж. О. Вітров, інж. О. Леш, проф. О. Яната і проф. Ю. Ланге, причому було висловлено побажання, щоби було ширше налагоджено зв'язок Секції з місцями, зокрема інформацією її про стан і завдання меліорації на місцях улаштування докладів в Секції та ін.

З пропозиції Зав. меліосекцією НКЗС О. Леша збори одногосно ухвалили дякувати докладчика і надалі працювати у повному контакті з Меліосекцією С.-Г.Н.К.У.

При кінці зборів член Президії С.-Г.Н.К.У. П. Тушкан озвayoмив збори з постановою Президії С.-Г.Н.К.У. від 23-го лютого про визначення 30 ліття меліораційної діяльності на Україні проф. Є. Опоків виданням збірника праць Меліосекції С.-Г.Н.К.У., присвяченого ювілянту, а також про заснування при С.-Г.Н.К.У. окремої комісії з представниками від Меліосекції З'їзду, Укрмедіозема та інших установ для організації святкування ювілею 30-ти літньої наукової діяльності проф. Є. Опоків.

Збори гучно вітали пропозицію Президії С.-Г.Н.К.У. і самого ювілянта.

Проф. Є. Опоків зазначив, що в цьому році закінчується 25 років меліораційної праці відомого спеціаліста в справі лісової меліорації на Україні—проф. В. Гурського, ювілей якого також слід відзначити належним порядком.

Збори приєднались до цієї пропозиції і щиро вітали ювілянта.

Після доповіді обрано на заступників Голови Меліосекції С.-Г.Н.К.У. інж. О. Леша та проф. В. Гурського, на членів Президії Секції—проф. Ю. Ланге і Я. Савченка і на наукового секретаря інж. О. Плавинського.

26-го лютого в залі Харк. С.-Г. Інституту відбулося друге прилюдне засідання Меліораційної Секції С.-Г. Н.К.У., спільне з засіданням Харківської асоціації інженерів і з студентським меліораційним гуртком Харк. С.-Г. Інституту, відкрите головою Секції проф. Є. Опоковим. який після відкриття засідання передав головування проф. Ю. Ланге і зробив доклад: „Короткий нарис розвитку гідротехники за останні 30 років. 1. Використання сили падіння води“, в якому торкнувся розвитку використання гідравлічної енергії з 90-х років у Швейцарії і докладніше зупинився на використанні падіння Ніагарського водоспаду з 90-х років включно до 1921 р., а також деяких других американських гідравлічних станцій (на р. Ядкін, на р. Спокен у Long Lake, на порогах Skawinigan, на р. Св. Маурікія, на порогах Cedarj, на р. Св. Лаурентія, на р. Міссісіпі), демонструвавши багато діяпозитивів, і після того зазначив останні відомости про використання сили падіння води на Україні і в Росії, які свідчать про нашу відсталість більш як на 30 років від закордону в справі використання рухової сили води.

Далі докладач звернув увагу на ті дуже великі завдання, які повстають перед молодією Україною в справі використання рухової сили води на Україні і зокрема на Дніпровських порогах в зв'язку з електрифікацією країни та меліорацією, себ-то зрошенням багатьох тисяч десятин сухих земель в степах Таврії та Катеринославщини після шлюзування Дніпровських порогів, а також в справі меліорації біля 2-х міль. десятин болотяних луків в північній частині України і використання також величезних запасів сірого вугля, себ-то торфу. „Меліорація і електрифікація“, закінчив докладач, „це дві могутніх підйоми, якими можна повернути коли не весь світ, то все сільське господарство та всю промисловість України і піднести їх на таку височину, про яку тепер трудно і гадати“.

Про те, що можна досягти в справі меліорації, докладач обіцяв розказати у другому докладі.

Таким були покладені перші відвалини для праці Меліораційної Секції С.-Г. Н.К.У. у Харкові.

М. Г.

„Молодий дослідник“. У Харкові з січня ц. р. розпочалось видання наукового журналу молодих дослідників сільського господарства України під назвою „Молодий дослідник“. Участь в журналі беруть молоді працівники досвідних с.-г. станцій, аспіранти різних дослідчих с.-г. кафедр, курсанти спеціальних с.-г. курсів, студенти с.-г. інститутів і технікумів та инш. Журнал має на меті об'єднати на ґрунті творчих наукових інтересів, в змаганні за піднесення сільського господарства, молодих с.-г. наукових робітників, що в недалекому майбутнім складатимуть основні кадри діячів української с.-г. науки. Виходитиме журнал випусками по 2 аркуші раз на два місяці. Програма журналу така: 1) Статті провідні. 2) Статті оригінальні дослідчого характеру з різних галузів наук сільсько-господарських. 3) Статті й замітки дискусійні з питань, що зачеплені на сторінках журналу. 4) Критичні статті з питань сучасної с.-г. науки і рецензії. 5) Дрібні замітки с.-г. наукового характеру. 6) Хроніка. Редагує журнал колегія з курсантів-дослідників: І. Кононіва, Г. Помалянького, та О. Синявського.

Вийшло вже перше число журналу, а друге виготовано до друку. З оригінальних статтів до першого числа вийшли такі:

О. Синявського — „Економічні проблеми на досвідних с.-г. станціях України“. Г. Помалянького — „Питання азотно-кислих уловень на чорноземельних ґрунтах“. Ф. Панченка — „Протруювання насіння та схожість його після протруювання“. С. Оксененка — „Плодючість та відсоток відходу і браку великої білої анелійської свині“. З дрібних заміток: Г. Помалянького „Перегорання ріллі“ та О. Синявського — „Селянський досвід у справі протруювання насіння“. Журнал видається за матеріальною допомогою Сільсько-Господарського Наукового Комітету України (його Секції Освіти), згідно з особливою умовою між Комітетом і Редакцією, що надрукована на стор. 30—31 ч 1-го „Молодого дослідника“.

А. Ар-ч.

„Бюлетень Боротьби з шкідниками“. З січня почав під цією назвою виходити новий періодичний орган С.-Г. Наукового Комітету. Перше число Бюлетеня (за січень) вийшло у Києві, а з другого—видання його перенесено до Харкова, в зв'язку з переводом до Харкова центра Комітету; але філія редакції залишилася і в Києві при Київській філії Комітету. Бюлетень цей тимчасом видається щомісячними випусками по одному аркушу розміром. В ньому містяться матеріали переважно біжучого—сезонового характеру і безпосередньо практичного значіння, але разом з тим і статті науково-практичного значіння та попередні повідомлення про наслідки наукової праці ентомологічної та фітопатологічної, що ведеться чи установами самого С.-Г. Наукового Комітету, чи с.-г. досвідними станціями і станціями охорони рослин. Велике місце в Бюлетені уділяється і інформаціям про діяльність установ, що ведуть боротьбу з шкідниками або досліджують їх. В Бюлетені друкуються і наслідки роботи сітки кореспондентів С.-Г. Наукового Комітету, що з цього року має набрати цілком планового характеру.

О. Я.

Київська Філія С.-Г. Наукового Комітету. Організована ще 1920 року для об'єднання місцевих с.-г. наукових діячів та установ і обслуговування наукових потреб сільського господарства Київщини, Київська Філія К-ту в той час не змогла розвинути своєї діяльності. На перешкоді стояли як фінансові утруднення, так і різні організаційні нев'язки. А головне—Філії доводилося провадити свою працю поруч з основною працею С.-Г. Наукового Комітету,

що охоплювала собою як питання всеукраїнського масштабу, так і місцевого. Розмежування сфери діяльності Філії й Комітету показалося хоч і можливим, але, у всякій разі, не конче потрібним. Тому Київська Філія наприкінці 1921 року була розв'язана, а її функції передані до К-ту з його Секціями. Для об'єднання-ж і планування діяльності Комітету на Київщині було організовано при К-ті окрему Комісію по справах Київської Філії, що й проіснувала до моменту переведу К-ту до Харкова, будучи зародком Київської Філії. А коли повстало реально питання про перевод К-ту до Харкова, Пленум К-ту (що юридично весь час заміняв собою Пленум Філії К-ту) на засіданні 29 грудня м. р. обрав тимчасову президію Київської Філії в складі: Голова Філії (він же і уповноважений в справах К-ту в Києві) проф. І. Щоголів, заст. голови О. Шади́лів, вчений секретар—А. Носів, заст. вченого секретаря—С. Москвичів, та кандидати до них: О. Филипівський, Я. Лепченко та Х. Юрків. Новообраній Президії Київської Філії СГНКУ на тім же Пленумі було доручено провести організацію Філії (Секції, Бюро та ріжні установи) протягом ближчих місяців, з тим, щоб не пізніше квітня 1924 року був скликаний організаційний Пленум Філії для обрання постійної її Президії. При цьому було підкреслено, що при Київській Філії мають організуватися в першу чергу ті Секції, центри яких переводяться до Харкова, зокрема Економічна Секція, Меліораййна, Рільництва та Ботанична.

Діяльність Президії Київської Філії почалася завдог до фактичного від'їзду Президії К-ту до Харкова. Поскілки в Києві залишаються, після переведу центральних органів та частини Секцій до Харкова, чимало інших Секцій та центральних установ К-ту, треба було заздалегідь підготовитися до спільної з ними праці Філії, встановити порядок і форму взаємовідносин то-що. На спільному засіданні Президії Філії з Президією К-ту 5 січня, яке фактично було першим засіданням Президії Філії, було вирішено, що центральні установи К-ту, які залишаються у Києві, провадячи свою працю загально-українського характеру, провадять і роботу місцевого характеру, виділяючи для неї окремих членів і дбаючи також за те, щоб після свого переведу до Харкова залишити у Києві цілком організовані Секції Філії. Зазначені центральні установи, підлягаючи центрові К-ту в науковому відношенні, знаходяться в підлеглості і Київській Філії (на чолі якої стоїть уповноважений в справах К-ту у Києві) в адміністраційному, фінансовому та господарському відношеннях, при координації своїх наукових работ з роботами Філії та при попередній відчитності перед нею. В такий спосіб при Філії тимчасом залишилися центри Секцій: Хемічної, Зоологічної (з Ентомологічною Підсекцією, Бюро Лісової Ентомології та Бюро Рибознавства), Техничної, Народнього Побуту, Зоотехнічної, Ветеринарної, Лісової; крім того, такі ще центральні установи: Центральна С.-Г. Бібліотека, Майстерня Наочного Приладдя, Інститут с.-г. хемії, Інститут селекції, Інститут Насіннознавства, Центральна Рибна Досвідна Станція, та частина спеціалістів Економічної Секції, Секції Грунтознавства, Ботаничної і Меліораййної, а також центри окремих Бюро: Термінологічного (при Секретаріаті), Фітопатологічного (при Бот. Сек.) і частина Комісії штучних угноійнь (Фосфоритна Підкомісія). Решта Секцій, бюро та Комісії К-ту перенесли вже центри своєї діяльності до Харкова.

З переводом К-ту до Харкова повстає питання про взаємовідносини Київської Філії з іншими Філіями К-ту. Правобережні Філії (Умань, Вінниця, Житомир, Кам.-Подільськ) звертаються часто до Київської Філії, як завдяки традиції, так і зважаючи на зручніший зв'язок з Києвом, а може й відчуваючи потребу окремої координації наукової с.-г. роботи. Питання це було поставлено Президією Київської Філії перед Президією К-ту (у Харкові), з постанови якої передається на розгляд майбутньої (в скорім часі) Сесії Ради К-ту з участю всіх голів Філій. Але разом з тим Президія К-ту визнала за конче-потрібне, щоби незалежно від розв'язання цього питання Радою, всі Філії, в тім числі і Правобережні, підтримували перш за все постійний діловий контакт з центром К-ту у Харкові.

Н. П.

Бюро сітки кореспондентів С.-Г. Наукового Комітету. Протягом січня—лютого прислали заяви про бажання стати кореспондентом С.-Г. Н. К. У. слідуючі особи:

960. Га́йдаре́нко Е., Переяслав, Райськ-союз.	971. Крамаренко Л. І., Полтавщина, м. Яresьки.
961. Мишалов П. К., Полтавщина, с. Парішккове.	972. Величко М. К., Полтавщина, с. Хитці.
962. Неділько С. А., Полтавщина, Прилуцький Окр. С.-Г. Союз.	973. Воденко А., Донбас, Лисичанськ.
963. Валу́х Л. В., Донбас, с. Олександрівка.	974. Націле́вич А. А., Донеччина, м. Ружин.
964. Храпко П. О., Полтавщина, с. Срібне.	975. Бри́ченко І. Т., Харківщина, Жовтневий цукровий завод.
965. Кисі́ль Х. К., Полтавщина, с. Тарасівка.	976. Бахму́т А. М., Катеринославщина, с. Згода.
966. Корчемо́ний О. І., Волищина, с. Романівка.	977. Черне́нко І. Й., Київщина, Гуляйполе.
967. Косте́нко І., Київщина, с. В. Червявки.	978. С.-Г. Колектив, Волищина, с. Индики.
968. Бу́фіус, Полтавщина, Жабківська С.-Г. школа.	979. Власе́нко Х. Л., Полтавщина, ст. Яresьки.
969. Голуби́нський П. М., Чернигівщина,	980. Руде́нко В. К., Київщина, с. Кілове.
970. Кисі́ль Т. Г., Полтавщина, с. Тарасівка.	981. Сосе́бко Р. Р., Донеччина, с. Ново-Бахму́тівка.
	982. Остро́говський Е., Подільщина, с. Попелюхи.

983. Мелин П., С.-Г. Т-во.
 984. Данилко М., Є. С. Т.
 985. Данилко Е. Л., Колектив, „Новий Світ“.
 986. Розенфельд Л. І., колектив „Надежний“.
 987. Тадаренко К., Сельбуд.
 988. Радик Г. Г., С.-Г. Гурток.
 989. Файнтих О. Е, Трудишкола.
 990. Штейнер Е. І., Рад. Лікарня.
 991. Чорний М. Сельрада.
 992. Март-Подільський С. М., с. Олещина, с. Вербова.
- Олещина, с. Петровське виділені об'єднаними зборами зазначених організацій.
993. Коротич С. А., Полтавщина, х. Левинки.
 994. Воцько М., Донбас. Рудсовхоз. Шахтарь“.
 995. Куриленко М., Чернігівщина, с. Хаєнки.
 996. Козирь І. В., Подільщина с. Юхимці.
 997. Галич О., Київщина, с. Суха-Калигірка.
 998. Попельнюха Т. Ф. Харківщина х. Бровки.
 999. Храпко П. О., Полтавщина с. Срібне.
 1000. Федорченко Д. М., Катернославщина, С.-Г. Комуна „Шлях Ясного Майбутнього“.
 1001. Нюнька В. Ф., Полтавщина, с. Полова. Г. Ч.

І-й З'їзд у справі дослідження продукційних сил та народного господарства України.
 В Народньому Комісаріяті Освіти в сучасний мент ведеться підготовча робота до скликання першого з'їзду у справі дослідження продукційних сил та народного господарства України. З'їзд передбачається скликати в середині червня або на початку липня б.р. Підготовча робота провадиться Організаційним Комітетом З'їзду, в якому активну участь бере і С.-Г. Науковий Комітет, через свого представника—проф. О. Янату. Організаційним Комітетом З'їзду вже вироблено, а Наркомос'ом затвержено таке положення про З'їзд:

1. З'їзд скликає Народній Комісаріят Освіти у Харкові.
2. З'їзд має:
 - а) виявити сучасний стан дослідженості продукційних сил України;
 - б) виявити сучасний стан народного господарства України та його розвитку;
 - в) намітити план наукової діяльності на Україні, скерованої на піднесення та розвиток її народного господарства, що спиралася б на максимальне, але доцільне використання природніх продукційних сил України та її окремих районів;
 - г) намітити такі форми організації наукових сил та наукових ресурсів України, що сприяли б максимальному та доцільному використанню їх для розвитку науки і народного господарства України.
3. З'їзд поділяється на секції:
 - а) Природи та природніх продукційних сил;
 - б) Людини та населення;
 - в) Сільського (і лісового) господарства та с.-г. промисловості;
 - г) Промисловості (великої, середньої та кустарної);
 - д) Економіки (з окрема статистики, фінансів та бюджету);
 - е) Енергетики.

Примітка. 1. В разі потреби Секції можуть поділятися на Підсекції.

4. З'їзд та його Секції і Підсекції можуть організувати різні спеціальні Комісії; зокрема мають працювати такі Комісії З'їзду: Краєзнавства, Районізації, Картографічна, Охорони Природи, Термінологічна.

5. Членами З'їзду мають бути:

- а) представники центральних та місцевих наукових установ і організацій України;
- б) представники державних, господарських та кооперативних установ і організацій України;
- в) представники наукових установ С.С.Р.Р., Р.С.Ф.Р.Р. та інших Союзних Республік.

Примітка: Докладно склад членів З'їзду встановляє Організаційний Комітет З'їзду.

В склад Організаційного Комітету З'їзду входять:

Нарком Освіти, або його заступник, та представники: Наукового Комітету Н.К.О., Всеукраїнської Академії Наук, Госплану, С.-Г. Наукового Комітету України, Науково-Технічного Відділу Р. Н. Г., Інституту Праці, Харківської секції наукових робітників та Голови Організаційних Бюро Секцій З'їзду.

Примітка 1: Головою Організ. Комітету є Нарком Освіти або його заступник; заступника голови та секретаря—обирає сам Комітет.

Примітка 2: Організаційний Комітет має право кооптувати до 3-х членів та організувати при собі різні Комісії.

С.-Г. Науковий Комітет має взяти як найширчу участь у цьому З'їздові через своїх представників від зацікавлених Секцій, а також і від місцевих Філій К-ту, що готують до з'їзду ряд докладів на різні теми, що входять в програму З'їзду.

Н. П.

З'їзди та наради по лінії НКЗС, що відбулися протягом летого біжучого року. Заходами НКЗС в лютому місяці б. р., було скликано кілька з'їздів та нарад всеукраїнського масштабу, а саме:

Всеукраїнська нарада по боротьбі з шкідниками, з 5-II до 10-II б. р. В Нараді від Комітету брали участь: П. Тушкан (від Президії К-ту), І. Шоголів (Голова Зоологічної Секції), З. Головянко (Голова Бюро Лісової Ентомології), О. Яната (від Бюро Бур'янів Ботаничної Секції), Я. Кудя (Заступник Голови Фітопатологічного Бюро Ботаничної Секції) та Я. Савченко (від Секції Рільництва).

Всеукраїнська Агрономічна Нарада—з 16-II до 22-II б. р. Від С.-Г. Н. К-ту в Нараді взяли участь: П. Тушкан, О. Филиповський (від Економічної Секції К-ту) та О. Яната (всі від Президії К-ту).

Всеукраїнський з'їзд в справі землеустрою та меліорації—з 20-II до 24-II б. р. Від Комітету в З'їзді брали участь: Є. Опоків (Голова Меліоративної Секції К-ту) та Я. Савченко. Під час З'їзду відбулося спільне засідання Меліоративної Секції З'їзду та Меліоративної Секції К-ту (23-го лютого б. р.)

Всеукраїнська Земельна Нарада—з 26-II до 2 III б. р. В Нараді від К-ту взяли участь (з дорадчими голосами) Члени Президії К-ту: П. Тушкан та О. Яната.

Н. П.

Харківський С.-Г. Інститут з початку біжучого академічного року поволі, але безупинно збільшує темп свого академічного життя. Навчання проводиться тим часом по старих, тільки трохи змінених, планах, так на сільсько-господарському, як на лісовому і меліоративному факультетах. Але починає працювати загально-інститутська і факультетські комісії, що мають цілковито змінити методи, програми і плани навчання в Інституті з нового академічного року, звівши до можливого мінімуму найпасивішу—лекційну систему навчання; та надавши всьому навчанню характер практично-сільсько господарського, що не базувалися б як раніш, на теоретичних курсах природознавства та економіки, а поглиблювалося б ними. Поруч з цим навчання з нового академічного року не менше як на 75% має провадитися українською мовою, хоч і почалося в Інституті тільки з цього року.

Засобами до українізації Інституту є праця „Комісії українізації“, кількох термінологічних комісій (споріднених галузів наук) та їх уповноважених при катедрах, а так само курси української мови для професорів, лекторів та асистентів, що жваво тепер якраз ведуться, а почасти і курси української мови для технічного персоналу Інститута, що вже закінчилися, після чого діловодство в Інституті в значній вже мірі перейшло на українську мову. Незабаром Інститут починає видавати свої „Вісти“, в яких друкуватимуться наукові праці, зроблені в Інституті, та освітлюватимуться інститутське життя. Що триместра має виходити по два випуски „Вістей“, по 5 аркушів розміром. Дуже жваво розвивається в Інституті праця студентських гуртків: „Суспільної Агрономії“, „Цукро-Бурякового“, „Садово-Городнього“ „Ботаничного“ та інших. На чолі Інститута стоїть Правління в складі: ректора—К. Тараненка, проректора академічної частини, проф. О. Янати, прор. адмін.-господ. частини П. Корнієнка (студент), М. Вольфа (представник Наркомзему) та представника Виконкому студентської організації. Декани: сільськ.-госп. факультету—проф. О. Супруненко, лісового—проф. О. Марченко, меліоративного проф. Ю. Лянге. З цього акад. року розпочали в Інституті викладати ряд нових професорів: С. Остапенко (економічна географія), Г. Махів (грунтознавство), О. Яната (ботаніка), Г. Хоткевич (краєзнавство), та інші.

А. Ар-ч.

Харківська Краєва Досвідна Станція бджільництва. Завданням станції є всебічне вивчення бджіл і умов, в яких відбувається їхнє життя, з метою одержання найвишого медозбору та найбільшої продуктивності й рентабельності бджільництва шляхом: а) біологічного підбору племенних бджіл, що визначаються найвищою продуктивністю та стійкістю проти різних хвороб; б) пристосування до даних умов місця й часу що до медозбору; в) технічних удосколень в бджільництві; г) найвигіднішої та раціональної організації бджільного господарства.

Харківська Краєва Досвідна Станція бджільництва—єдина станція на всю Україну—є ще дуже молода станція; заснована вона в жовтні 1920 року і фактично приступила до організації праці лише тільки в кінці літа 1922 року. Станція ще й досі не має свого постійного помешкання і поки що міститься в помешканні Харківського С.-Г. Інститута. На станції фактично організовані й функціонують: бактеріологічний, біологічний і ботаничний відділи, досвідна пасіка, майстерня штучної вошни, бібліотека та музей.

Основною задачею бактеріологічного відділу є вивчення хвороб бджіл і вироблення або удосконалення способів боротьби з ними. Але для правильної постановки вивчення й лікування хворих бджіл потрібне всебічне дослідження нормальної мікрофлори так всього тіла бджоли, як і окремих органів її. Бактеріологічний відділ як раз і працює тепер над вивченням нормальної мікрофлори травного каналу бджоли й над вивченням паротифоза бджіл, а тако само досліджує та аналізує надіслані до станції зразки гнильця й дає відповідні вказівки що до боротьби з ним. З огляду на те, що більшість наших старих способів лікування заразливих хвороб бджіл науково мало розроблені й з'ясовані, а на пасіках не додержуються найважливіших вимог гігієни, бактеріологічний відділ вважає за необхідне і своєчасне перегляд існуючих і шукання нових раціональніших способів боротьби з заразливими хворобами бджіл і розпочати поміж населенням пропаганду правил гігієни бджіл, ставлячи собі за мету

мету вироблення методів імунізації й терапії на біологічних підставах та відшукування шляхів до створення такої породи бджіл, що була б найбільш стійкою проти заразливих хвороб. На станції є постійний технік боротьби з гнильцем і другими хворобами бджіл. Технік може бути командирований на місяць чи то безпосередньо самою станцією, чи то на прохання державних і кооперативних установ (звичайно, на їхній рахунок), для відповідних консультацій і порад, як боротися з хворобами бджіл і як слід запобігати їм; тим же техніком беруться зразки хворих бджіл для детального аналізування їх на станції.

Біологічний відділ має собі за мету вивчати екстер'єр та робочі органи бджол української породи. В першу чергу дослідженню підлягають: а) довжина язичка, від чого залежить більша чи менша приступність де-яких квіток для бджіл; б) величина площі крилець від чого, разом з міцністю грудних м'язів, залежить далечина льоту й кількість принесеної брачі; в) об'єм медового шлуночку, що є основний момент для кількості медозбору. Коли ці морфологічні дані будуть ув'язані з біологічними особливостями й продуктивністю певної родини бджіл, а також з видатними особливостями матки, то вони стануть за матеріал для всебічної кваліфікації виводних ліній та для раціональної селекції бджіл. Таким дослідженням підлягатимуть бджоли, що знаходяться на досвідній пасіці станції, а також і ті, що будуть братись з видатних родин зразкових пасік різних районів України. Відібрані родини бджіл, що відзначаються корисними ознаками в напрямкові одержання найбільшого медозбору, стануть за племінний матеріал для організації розсадника для виховування племінних маток. В даний момент у відділі зібрався досить цікавий матеріал по вивчанню довжини язичка бджіл, всієї мійської пасіки станції та бджіл, надісланих до станції для вивчання з Катеринославщини, Київщини, Полтавщини Харківщини й Волині.

Ботаничний відділ в основу своєї роботи покладає вивчання медодайних рослин з погляду інтересів бджільництва. Відділ вивчає: а) пилок рослин, що дає бджолам матеріал для їхнього білкового харчування; б) квіткові й позаквіткові медники (нектарники) рослин з анатомічного морфологічного й фізіологічного боку—як джерело медозбору бджіл; в) залежність нектарності рослин від різних умов росту—від умов клімату, ґрунту і зокрема—від вологості, температури повітря, угноювання ґрунту й др.; г) дику та культурну медодайну рослинність України і зокрема Харківщини; д) поруч з цим—також запилення рослин, що мають господарське значіння, в залежності від навішання їх бджолами під час цвітіння. В даний момент відділом уже вивчений пилок багатьох представників родин—стручкових, розоцвітих, губоцвітих, кошикоцвітих та инш. рослин. Тепер відділ розробляє також методику означення нектарності рослин з тим, щоб з наступної весни розпочати планове вивчання нектарності культурної та дикої флори. Беручи на увагу важливість для пасічника-практика означення нектарності флори певного району, відділ бере на себе задачу розроблення простих способів означення нектарності рослин.

На досвідній пасіці станції провадитимуться всілякі досліди для розв'язання багатьох спірних питань бджільничої практики, а саме: а) впливу рослин на медозбір; б) виявлення ролі спекулятивної підгодівлі бджіл; в) виявлення найкращої системи вулика; г) досліди з різними системами господарства; д) виявлення найбільш придатних форм зимування й др. Тут же на досвідній пасіці будуть провадитись перевірка на практиці висновків бактеріологічного й біологічного відділів та де-які додаткові врачі й спостереження цих відділів.

Всі досліди на пасіці наукового й практичного характеру в решті решт будуть мати за свою остаточну мету одержання найвишого медозбору і досягнення в результаті найбільшого прибутку від бджільництва при даних умовах місця й часу. Працюючи в контакті з біологічним і бактеріологічним відділами, на досвідній пасіці буде звернена увага на поліпшення породи бджіл в напрямкові підвищення продуктивності їх, витривалості, співжиття та стійкості проти гнильця та інших хвороб. На підставі ознак морфологічного й біологічного характеру та певних особливостей матки й продуктивності робочих бджіл, провадитиметься селекційний добір найпридатніших родин бджіл, що будуть взяті за вихідний матеріал племінного розсаднику. З цією метою досвідньою пасікою буде організований спеціальний племінний розсадник для виховування племінних маток. Призначення племінних маток полягатиме в тому, щоби поліпшувати бджіляні родини своєї пасіки та дати поліпшену породу бджіл для розповсюдження поміж населенням України.

На досвідній пасіці, в спеціально організованій майстерні штучної вощини, провадитиметься перевірка доцільності сучасних способів вироблення штучної вощини та вишукування нових способів, також буде вироблятися штучна вощина так для потреб своєї пасіки, як і для доволішого населення.

Радгосп складатиме для досвідної станції економічно-господарську базу. Все господарство в ньому буде організоване так, що воно буде тісно й нерозлучно сполучено з бджільництвом. Всі галузі господарства й бджільництва будуть доповнювати один одного. Сівозмін в господарстві буде організований таким чином, що поля засіватимуться такими культурами, які одночасно матимуть і господарське значіння і, разом з тим, ставатимуть за матеріал для медозбору бджіл, себ-то, будуть медодайними культурами. При цьому введення в сівозмін медодайних культур не повинно шкодити економіці всього господарства. В радгоспі ставитимуться досліди: а) вивчання медодайної рослинності; б) вивчання угноєнь, що мають підвищити вихід нектару та поліпшити його і в) вивчання впливу ґрунтових, метеорологічних, кліматичних та інших доволішніх умов на виділення нектару різними рослинами, в різні моменти доби і в різні стадії цвітіння; г) виявлення причин відсутності нектару в медодайних рослинах, як це инколи спостерігається у нас на Україні, д) виявлення впливу обробітку та

догляду за рослинністю на виділення нектару й др. Тут же в радгоспі провадитимуться й селекційні догляди над медодайними рослинами з тим, щоб одержати рослини більшої медодайности з довшим та кількарізовим цвітінням і стійким виділенням нектару при тих або інших зовнішніх умовах. Всі невдоби в радгоспі будуть засаджені деревами й кущами та засіяні медодайними травами. Весь радгосп буде обсаджений відповідними деревами й кущами. В радгоспі буде заведений розсадник медодайної культурної та дикої рослинності. Все господарство в радгоспі буде організоване на основах раціональної та економічної вигідности. Досліди ж в радгоспі ставитимуться в тісному й нерозлучному звязку з працею ботаничного відділу станції.

Культурно-освітня праця станції, за прикладом минулого року, перш за все полягатиме: а) в проведенні в лютому 1924 року місячних курсів бджільництва в Харківському С.-Г. Інституті для студентів і для охочих громадян зі сторони; б) організації коротких курсів в радгоспі при досвідній пасіці для місцевого населення; в) в проведенні аразкових робіт на пасіці; г) в проведенні докладів на засіданнях студенських гуртків С.-Г. Інститута, в Сельбу-дниківі, а також на спеціальних з'їздах і нарадах; д) в писаних і усних консультаціях з питань бджільництва; е) в підготовці та розробленні матеріалів для видавництва з різних питань бджільництва і головним чином боротьби з гнильцем; ж) в видаванні плакатів про різні питання бджільництва.

При станції організований Музей, який весь час буде поволі поповнюватись ріжного рода речами музейного характеру, виготовленими співробітниками станції в своїх відділах.

На закінчення треба ще додати, що Харківська Красва Досвідна Станція Бджільництва приймала участь на Всесоюзній С.-Г. і Куст.-Пр. Виставці зі своїми експонатами по бактеріоло-гічній і ботаничній лінії. При цьому з усіх існуючих в СРСР 12 досвідних станцій і досвідних пасік Харківська Станція зайняла на виставці в досвіднім відділі досить видатне місце. В результаті, не дивлячись на короткий час свого існування, Харківська Станція була нагороджена дипломом 2-ої степені.

Цим коротким нарисом завдань та робіт аазначеної станції поки що й обмежимося.

Діректор Станції *М. Савченко-Більський.*

СІЛЬСЬКО-ГОСПОДАРСЬКА НАУКА ЗА МЕЖАМИ УКРАЇНИ¹⁾.

Охорона культурних рослин в Чехословаччині. Сільське господарство є підва-ляна людського добробуту і через це по всіх державах являються змагання піднести сільське господарство, а серед різних заходів до того одне з перших місць займає охорона культурних рослин від хвороб та шкідників. Вона для сільського господарства саме так потрібна, як і піклування здоровля наших свійських тварин, бо через різні хвороби та шкідники рослин тратимо річно безліч народнього майна і праці. Станції Охорони Рослин при Губземуправліннях на Радянській Україні щойно почи-нають розвиватися. По інших землях українських, чи під Польщею чи під Румунією, немає ще жадних згаданих станцій. Отже, хочу нині зreferувати службу охорони рослин в Чехословаччині, щоби тим дати змогу пізнати її змагання на полі охорони рослин, а тим самим і нам скористатися з тих досягнень, що їх уже має Чехосло-ваччина. Рівночасно інформую чехів про наші змагання на полі охорони культурних рослин, щоби їх зацікавити тим, що робиться у нас, та щоби в цей спосіб навязати взаємини між обома країнами.

Молода Чеська Республіка вповні зрозуміла велике значіння охорони куль-турних рослин для сільського господарства. Витривалою працею ідейних одиниць в короткому часі була створена велика та сильно розгалужена служба охорони культурних рослин. Тепер в Республіці Чеській є 9 осередків, що працюють над рослинною патологією та службою охорони рослин. Ці осередки є центральні дослідні станції фітопатологічні—державні, земські та приватні, крім того різні інформаційні бюро. Дослідні станції фітопатологічні є в рамках дослідних с.-г. станцій; це установи державні, крім Морави, де фітопатологічна секція творить відділ Земського Контрольного Інституту Господарського. До нині були закладені головні станції в Празі (для Чехії), Верні (для Морави), Братиславі (для Словаччини)

¹⁾ Маючи на увазі, що наша с.-г. наука як найближче мусить звязатися з с.-г. наукою по за межами України, щоб використати для піднесення сільського-господарства України здобутки всесвітньої с.-г. науки та внести в неї і наш внесок.— Редакція прохає всіх, хто має відповідні інформації, подавати їх до друку в цьому розділі „Вісника С.-Г. Науки.

та в Кошицях (для Підкарпатської України). Крім тих 4-х центральних станцій були ще закладені станції побічні: в Рудниці, Лібверду, Клятовех, Тaborі, Мельнику. Далі, як зовсім окремий, є Відділ гігієни цукрових буряків Дослідчого Інституту Цукроварницького в Празі під проводом д-р. Рамбоусека.

Державний Дослідчий Інститут Фітопатологічний був закладений в році 1919 рівночасно із Інститутами: біологічним, біохемічним та винарсько-садівничим. Управителем є доц. д-р Франтішекстраняк, винахідник зліпшеного автоматичного пристрою на байцювання збіжжя. Ця станція на жаль не має своїх власних дослідних полів, а міститься із 6 людьми в одній, малій кімнаті. Польові досліди виконуються на полях Вищої Школи Господарської (Празької) в Угржінявсі.

Фітопатологічна Секція в Берні заснована була в 1919 році. Має зовсім окремий павільон з численними дослідними полями. Вона є найкраща станція охорони рослин. Веде її енергійний доц. інж. д-р Едуард Баудиш. Секція має відділ Ентомологічний, в якому працює інж. Розсипаль, який у власному інсектарію студію паразити шкідників рослин та їх розмножування; він теж чимало праці вложив над дослідями шкідників цукрових буряків. При цій секції є теж Відділ Лісництва—в яким тепер іде енергійна праця під проводом інж. Рашека над зліквідуванням катастрофічно поширеного шкідника чеських лісів „*Zimantria monacha*“. Теж є створений окремий Відділ Охорони Птаства, після системи „Berleepscha“. Це є перша орнітологічна станція в республіці, ведена серйозним інж. Фарським. Ведуться досліди на шкідливість та корисність різних родів птахів.

Центральні станції в Празі, Братіславі, Кошицях прямо підлягають Міністерству Земельних Справ; Фітопатологічна Секція в Берні—Моравському Земському Урядові в Берні. Побічні станції співробітничать з центральними, яким подають відомості про стан хвороб у своїх краях, так саме як і центральній станції Міністерства Земельних Справ. Щоби був уможливлений найкращий зв'язок з самим селянським господарством, кожна головна і побічна станція має для себе у своїй районі референтів (кореспондентів), вибраних з поміж свідомих селян та спеціалістів сільського господарства. Ці референти подають відомості про всі хвороби та шкідників рослин і надсилають зразки їх та пошкодження. Число таких референтів є необмежене. Ця референтська служба є основою, на якій базуються успіхи та діяльність центральної станції. Функція кожного референта є добровільна і почесна. Кожний референт одержує потрібні видання та інформації. Міністерство кожному референтові надсилає посвідчення, в якому іменується його почесним референтом. Центральним друкованим органам Міністерства в справі охорони рослин є журнал „*Oshrana rostlin*“, який виходить в міру потреби. Цей орган задувно розсилається референтам. Станції жадають від своїх референтів (кореспондентів), щоби вони надсилали їм повні відомості про всіх шкідників та всі хвороби рослин, що з'являються протягом року, рівночасно із їх зразками. З цих зразків переконується станція про вірність діагноза, або сама визначить хворобу, або шкідника, а вислід пошле референтові, даючи разом і пораду, як боротися з тою хворобою або шкідником. Матеріали, що їх одержує станція від референтів, опрацьовуються, зводяться та служать за основу статистики хвороб та шкідників рослин, що друкуються у щорічних звітах.

Взагалі Чеські станції прагнуть до того, щоби взбудити зацікавлення потребою охорони рослин. Жадають вони від селянства, щоби практичні господарі ближче пізнавали культурні рослини та цікавились їх станом, щоби свої спостереження та досвід, набутий при боротьбі з різними шкідниками та хворобами, селяне надсилали до станції охорони рослин. Цим вони дають не лише успіх науці, але й для практики дають багато корисного. В цей спосіб селянство зрозуміє вагу охорони рослин. Далі є потрібно публікаціями, відчитами, лекціями, докладами, демонстраціями і т. инш. ввести селян до практичного вживання сучасних засобів боротьби з шкідниками, а в кінці є потрібний контроль інсектицидів та фунгіцидів в торговельних закладах, чи то аналізом чи випробуванням здатности до нищення хвороб чи шкідників.

Кожна фітопатологічна станція (головна) видає листівки, в яких докладно списують хворобу чи шкідника та подають випрацьовані способи на їх нищення. Теж видають менші брошури, приміром про хвороби картоплі, про морення (бойцю-

вання) збіжжа і т. д. Ці всі видання розсилаються зовсім даром. Взагалі все листування в справі охорони рослин є вільне від поштової оплати теж і пересилка зразків шкідників, хвороб та пошкоджень.

Фітопатологічна служба в Чехах ділиться на:

1. Службу інформаційну.
2. Службу статистичну.
3. Службу пропagaційну чи освітню.
4. Службу контрольну.
5. Службу дослідну.

Службу інформаційну виконують або станції, або поодинокі фітопатологи.

Дуже важливим чинником служби охорони рослин є служба статистична, яку ведуть станції головні, побічні, а головне—їх кореспонденти-референти. Ця служба є так зорганізована, що поодиноким станціям є визначений певний обмежений район, в якому вони мають своїх референтів. Усі відомості окремих „земств“ зосереджуються в центральних станціях (Праги, Берна, Братіслава, Кошиці), а про хвороби та шкідники цукрових буряків, з цілої Республіки,— у Дослідному Цукро-буряковому Інституті. Метою служби статистичної є виявляти справжню картину стану рослинних культур в поодиноких „земствах“ (краях), що до хвороб їх та шкідників, і чинників, що сприяють поширенню їх.

Служба пропagaційна чи освітня має взбудити зацікавлення охороною рослин в найширших верствах. Це проводиться викладами, польовими дослідями, виставами та публікаціями. А так само має підготувати потрібних спеціалістів.

За мету служби контрольної є стежити, чи охорона культурних рослин є практично дійсно виконувана згідно законам та розпорядженням Міністерства. Цю службу виконують Центральні Станції.

Потрібно є, щоби охорона культурних рослин була проведена як найгосподарніше та як найраціональніше. Тому мусить вишукуватися все нові та нові способи, якими охороняти культурні рослини та боротися з їх шкідниками та хворобами. Цій цілі служить дослідна служба.

Така, в загальних рисах, діяльність та організація служби охорони культурних рослин в Чехословаччині. Але найліпші думки, найінтересніші змагання працівників на полі охорони рослин були-б марні, як що не було-б тут добрих бажань самого лібороба, його пересвідчення, що охороняючи рослини та ведучи боротьбу з їх шкідниками та хворобами, він виконує повинність, найперше для свого власного добра, та для добра своєї Республіки.

Вас. Баричка (Прага).

Станція дослідження кормових рослин. Надаючи великої ваги питанню про організацію кормової площі, та найглибшому дослідженню кормових рослин для Росії, Відділ Застосованої Ботаніки та Селекції Державного Інституту Досвідної Агрономії заклав спеціальну станцію для дослідження кормових рослин. Вона міститься на Бутирському хуторі (ферма Московського Зоотехнічного Інституту) під Москвою на місці кол. пітомника кормових рослин Департаменту Хліборобства, закладеного відомим спеціалістом Петровим. Станція має великий пітомник кормових рослин. Головним чином досліджуються стручкові рослини, по яких є досить великий матеріал, зібраний не тільки кол. Росії, а й з по за кордону (особливо з Америки). Так, напр., в пітомникові є 45 відмін віки, серед яких є виключно укосні, пастбищні, зернові та віки — бур'яни. Правда, колекція ця, порівнюючи з усіма, що ростуть на землі відміннами вік, не зовсім повна, бо тепер налічується до 100—120 відмін віки. Крім вік є досить великий матеріал з інших стручкових кормових рослин (люцерна, чина, конюшина, буркун та инш.). Але найголовнішу увагу Станція звертає на дослідження та селекцію рослин місцевого походження. Крім досліджень над кормовими стручковими рослинами ботанично-систематичного характеру, станція веде досить велику роботу над випробовуванням господарчої якості ріжних кормових рослин. Досягнення, що зроблені Станцією за недовгий час її існування, обіцяють надалі досить цікаві наслідки так для агрономічної науки, як і для практичного господарювання. Бо треба правду сказати, що до вивчення кормових рослин, а особливо стручкових, в Росії та й у нас в Україні, зроблено ще дуже мало. Раніш весь час захоплювались закордонними кормовими рослинами в той час, як надзвичайно цінні для нас місцеві рослини залишались часто зовсім не відомі... Отже Станція раніш ніж почати свою роботу збирає досить багато місцевого матеріалу, на який і звертає найголовнішу увагу. Велику допомогу в збірному матеріалі для Станції зробила Всесоюзна с.-г. виставка, на якій серед експонатів ріжних республік зібрано дуже цінну колекцію кормових рослин. Безумовно, що в такий короткий

час не можна було-б зібрати такої колекції іншим шляхом. З досліджень Станції вже з'ясувалося, що серед місцевих рослин є далеко кращі ніж найпродуктивніші рослини з Америки і загалом з-за кордону. Це примусює звернути ще більшу увагу на місцеві рослини. При Станції є невеличка лабораторія, бібліотека та музей кормових рослин. Станція працює під керівництвом Відділа Застосованої ботаніки, керує ж станцією А. Ю. Тупикова-Фрейман.

А. Кузьменко.

Українська Господарська Академія в Чехословаччині (Подєбради) надіслала в обмін на видання С.-Г. Наукового Комітету по одному примірникові таких своїх видань:

- Проф. І. Шовгенів. Аналітична геометрія. На площі.
 Проф. Б. Іваницький. Курс лісівництва, ч. I, II, III.
 Проф. Б. Іваницький. Таблиці до визначення важніших дерев та чагарників у безлистому стані.
 Проф. Б. Іваницький. Підручник до визначення деревнистих рослин по листях.
 Проф. М. Шаблув. Мінералогія, ч. I.
 Проф. О. Мицюк. Історія політичної економії, ч. I, II.
 Проф. Ф. Щербина. Статистика. Випуск I-й.
 Проф. І. Шреметинський. Загальне скотарство, ч. I.
 Доц. Є. Сокович. Нарисна геометрія.
 Доц. Л. Грабина. Нижча геодезія. Вступ., ч. I.
 Доц. Л. Фролов. Хемічна технологія води.
 Доц. Л. Фролов. Хемічна технологія продуктів.
 Доц. В. Чередиїв. Ботаника (Анатомія рослин).
 Доц. В. Чередиїв. Конспект по морфології рослин.
 Доц. В. Тимошенко. Вступ до вчення про світовий ринок.
 Лект. Б. Лисянський. Елементи термодинамики.
 Лект. Б. Лисянський. Курс фізики, ч. I, II.
 Лект. О. Коваленко. Курс диференціального рахунку, ч. II.
 Лект. Б. Королів-Старий. Повстання органічного життя на землі.
 Матеріали термінологічної Комісії при Сільсько-Господарсько-Інженерному Відділі У.Г.А.
 Більшість з цих видань літографовані (див. нижче в розд. „Бібліографія“).

А. Ар-ч.

PERSONALIA¹⁾.

П. КРИЖЕВСЬКИЙ (1873—1923 р. р.).

Петро Васильович Крижевський народився на селі, у В'ятській губернії 1873 року. Батьки його жили, в гарних умовах, а тому дитинство його пройшло в достатку. Від малих років уже виявляв він велику любов до природи і дуже любив екскурсувати, збирати квіти, засушувати їх, при чому дуже легко засвоював їх назви. Часто він збирав селянських дітей, що завжди обірали його на свого ватажка, і подавався з ними чи пішки чи на човні в такі далекі екскурсії, що по них не раз відряжали селян у догінку, і учасникам добре доставалося від батьків, не поминав своєї долі й головний ватажок, і його одного разу навіть замкнули у хлів та продержали там 2 дні, щоб відучити від далеких екскурсій.

Після безтурботного дитинства, почались навчальні роки П. В. у 2-й Казанській гімназії. Він насолоджувався тепер повною волею тільки в канікулярний час. Але з VI класу гімназії відбувається крута зміна в його житті. Вмирає батько, і в нього, шостикласника, лишається на руках мати з чотирма дітьми, що з них менша сестра мала тільки рік. Родина переїздить до Казані, і для П. В. починається трудове життя: в день—гімназія, потім біганина по приватним лекціям, а вночі—сидіння над своїми власними. В літку П. В. жив здебільшого на Волзі, також з лекцій і тут зі своїми учнями захоплювався П. В. різними ботаничними екскурсіями.

1892 року він вступає до Казанського університету на природничий відділ фізико-математичного факультету, про який він, як і взагалі про студентські роки зберіг найсвітліші, найкращі спомини, не зважаючи на те, що це був для нього найтяжчий час з боку матеріального.

Після скінчення університету П. В. довелося вступити на державну службу; він вибрав міністерство фінансів, як таку службу, що, хоч і мало йому відповідала, але матеріально була йому потрібною для підтримання родини. Через два роки після його від'їзду на службу на Україну, до м. Вознесенська на Херсонщині, вмирає його мати. П. В. вертається до Казані,

¹⁾ За роки війни та революції загублено і розпорошилося чимало с.-г. наукових сил України. Тепер, коли потроху ліпшають умови розвитку нашої с.-г. науки,— дуже важливо як найширше поставити інформацію про робітників с.-г. науки на Україні. Цьому й має по змозі допомогти цей розділь, до якого редакція прохає надсилати потрібні матеріали.

Р е д а к ц і я.

але в скорому часі, улаштувавши всіх своїх та одружившись, остаточно переїздить на Україну— в Миколаїв, на Херсонщині.

Тільки тут для нього й виявилась можливість пожити для самого себе, і він віддався всією душею своїйлюбій справі—ботаничним дослідям, популяризації ботаничного знання та організованому ним „Товариству Любителів Природи“.

1911 року П. В. переведено було по службі до м. Олександрії на Херсонщині, але тут він пробув лише кілька місяців і перейшов на службу до міністерства земельних справ навчителем Уманської школи садівництва та рільництва, де він і лишався до 1921 року. Тут його діяльність мала трохи інший характер. З 1913 року на протязі 5-ти років кожної весни він відряжався в розпорядження Партії Кримських Водних Дослідів на літні місяці до Криму для ботанично-географічного дослідження Кримської яйли, як помішник луківника на Ай-Петринському досвідно-лучному участкові.

За останні п'ять років, коли багато довелось П. В. пережити важкого і не було можливості продовжувати наукову працю на Яйлі завдяки відірваності від Криму, П. В. все ж таки в міру сил продовжував обробляти зібрані ним матеріали. Одночасно він почав дослідну та науково-організаційну працю в Умані, з 1920 року в ролі голови Ботаничної Секції та заступника голови Уманської Філії С.-Г. Наукового Комітету, а з 1922 року ставши і головою зазначеної Філії. За весь час своєї педагогічної діяльності в Умані П. В. користувався любов'ю та особливо великою пошаною поміж своїми учнями. В роки революції його часто обирали навчителі та учні для виконання ріжних відповідальних доручень з метою охорони школи від усіляких ексцесів. В одній з поїздок з такою метою П. В. заслаб на зворотний тиф, після якого його сильна натура дуже похитнулася, і для всіх, що знали його близько, було ясно, як після твороби він органічно ослаб. В 1921-му році він як навчитель, покинув службу, але вже на другий рік його запрошено було на керівника контрольно-насіньової станції, а також музею та бібліотеки Уманської Досвідної с.-г. Станції, куди він і переїхав.

На жаль не довго продовжувалась наукова праця П. В. в Умані. Уже в початку 1923 року, командирований в справи Уманської Філії С.-Г.Н.К.У., він заслаб у Києві на черевний тиф, а за цим пішли всілякі ускладнення, що з них останнім був гнойовий плеврит, якого знесилений П. В. не виніс і вмер 1-го серпня 1923 року.

Свої наукові досліді П. Крижевський розпочав з 1904 року на Херсонщині. Тут протягом кількох років, він докладно досліджував флору околиць Миколаєва, радіусом від нього верст 20-25. Наслідки цих його дослідів досі опубліковані тільки частково в праці „Ботанико-географический очеркъ окрестностей г. Николаева Херсонск. губ.“, надрукованій в „Труд. Общ. Исп. Природы при Хар. Универ.“ (1912 р.). В цій праці П. Крижевський і подав повний ботанично-географічний нарис флори такого дуже цікавого і важливого, з погляду наукового, пункту, яким є район Миколаєва, де збереглося ще чимало забутків степової флори, де проходить найпівденніша межа лісів по схилах берегів, і де, на пісках, знайшла собі сприятливі умови і північна—лісова флора, занесена на край наших степів водами Буга. Обслідував і описав П. Крижевський увесь цей оригінальний і дуже цікавий комплекс рослинних формацій околиць Миколаєва значно повніше, а ніж його попередники, що обслідували флору цього цікавого району (проф. Й. Пачоський, С. Федосієв, П. Шестериков та інші), при чому подав і чимало нових даних для флори не тільки району Миколаєва, але й цілої Херсонщини, з окрема—про нові, невідомі раніш для Херсонщини, рослини. Коли ж узяти на увагу, що Херсонщина обслідувана, з боку флористичного, значно повніше аніж якась інша частина України—то значення нових для неї даних П. Крижевського стає особливо цінним. На жаль, далеко не всі наслідки дослідів П. Крижевського в ок. Миколаєва досі надруковані, і з окрема не надруковано основний матеріал з цих дослідів: „Список рослин, зібраних в околицях м. Миколаєва в період 1904—1907 р.р.“.

При обслідуванні флори Херсонщини П. Крижевський особливо увагу звернув на річку Буг, як чинник ботанично-географічний. В звязку з цим, обслідувавши флору району околиць Миколаєва, П. Крижевський значно поширив територію своїх дослідів на північ, на кілька десятків верст—по течії Буга. Наслідком цих дослідів його є дві не надруковані ще праці: „До флори берегів Буга від м. Миколаєва до містечка Костянтинівки та села Бацаківки“, та „Берега Буга від м. Миколаєва до містечка Костянтинівки з погляду ботанично-географічного“. Надруковано же тільки попереднє повідомлення П. Крижевського про флору берегів Буга: „Краткий обзоръ береговъ Буга въ флористическомъ и геологическомъ отношеніяхъ“, в журналі „Природа“ (1910 р., № 1 реферат докладу).

Особливу увагу П. Крижевського, при обслідуванні флори Херсонщини, звернула на себе дуже цікава і рідка рослина *Leontice altaica* Pall, що відзначається надзвичайно оригінальним і досі ще не з'ясованим остаточно ареалом свого розповсюдження: росте тільки в горах далекого Алтаю, а після великої перерви на півдні України—в околицях Миколаєва (по стоках берегів і балок) та ще в де яких недалеких звідці пунктах Херсонщини. Цій рослині П. Крижевський присвятив багато уваги, найдокладніше обслідувавши місяця, де вона росте, біологію її і т. и. Наслідком цих дослідів є ряд надрукованих праць П. Крижевського: „К сведениям о *Leontice altaica*“, надрукована в Журналі „Бюллетень Харк. Общ. Люб. Природы“ (1915 р.); під тим же заголовком стаття, надрукована в Журналі „Природа“ (1915 р., № 2); невелика стаття „Заметка о *Leontice altaica*“, надрукована так само в Журналі „Природы“ (1910, № 1). Досліді П. Крижевського над *Leontice altaica* та зроблені ним з них висновки (про імовірність занесення *Leontice altaica* на Херсонщину людиною),—викликали велике зацікавлення і велику наукову полемику, в якій

проти поглядів П. Крижевського рішуче, але не дуже обґрунтовано, виступив і такий видатний ботанико-географ як проф. Й. Пачоський. Відповіддю на всю цю полеміку є остання писана в 1920-му році, наука праця П. Крижевського — „До питання про ареал ровновсюдження *Leontice altaica*“, що друкується у томі II-у „Українського Ботаничного Журналу“. В ній автор подає ще чи мало нових даних про *Leontice altaica*.

Поруч з дослідями на Херсонщині, з 1909 року П. Крижевський розпочав досліджувати флору „Кримської Яйли“ (верхів'я кримських гір). В ті роки в російській ботанично-географічній літературі флора Кримської Яйли та питання її походження займали чільне місце — друге після флори ваших степів та її походження. Майже всі видатні ботанико-географи побували на Кримській Яйлі та друкували свої праці та погляди про неї. Це загальне зацікавлення Яйлинською флорою приваблює до неї і П. Крижевського. Але тільки з 1914 року, коли розпочалися на Яйлі організовані ботанично-географічні досліді Відділа Луків „Партії Кримських Водних Дослідів“ тодішнього російського Міністерства Земельних Справ, — П. Крижевський одержав можливість в широкому масштабі продовжити розпочате ним 1909 року обслідування флори Кримської Яйли. Протягом 4-х років (1914—1917) продовжувалися ці систематичні й широкі досліді П. Крижевського, аж поки, через революційні події, — він не примушений був їх припинити. Але припинивши самі досліді, П. Крижевський продовжував увесь час (аж до своєї смерті) опрацьовувати величезний гербарний матеріал, ним зібраний на Кримській Яйлі (біля 15.000 герб. арк.), екскурсійні свої записи, матеріали стаційних дослідів на Ай-Петрі, численний фотографічний матеріал (кілька сот фотографій), картографічний, февологічний і т. и. Смерть його перервала цю велику наукову працю, наслідки якої П. Крижевський не тільки не встиг надрукувати, але, через тяжкі матеріальні обставини останніх років, — не встиг навіть і підсумувати, написати. І тільки в надруковану 1916 року колективну працю: „Ай-Петринський опытно-луговой участок, организация его и дѣятельность в 1914 году“, — увійшли почасті наслідки праці П. Крижевського на Яйлі в 1914 році.

Крім зазначених двох районів Херсонщини та Криму, П. Крижевський в 1908 році обслідував ще флору околиць Воткинського Заводу на Уралі (залишився великий рукопис), а в останні роки свого життя — обслідував, в міру можливості, флору околиць Уманя і з окрема — славнозвісного „Софіївського Парку“ біля Уманя, написавши ненадруковану ще працю: „Уманський Софіївський Парк як пам'ятник природи“. Тут же на Уманський Досвідній С.-Г. Станції, П. Крижевський вів і ряд застосовано-ботаничних дослідів, наслідки яких зафіксовані в матеріалах Станції, але ще не надруковані.

П. Крижевський був не тільки видатний ботанико-географ-дослідувач, але й видатний популяризатор ботаничного, а почасті і взагалі природничого знання. В Журналі „Природа“, за 1910-1914 р.р., надруковано цілий ряд його дуже гарних, завжди глибоко продуманих і вичерпуюче-науково складених популярно-наукових статтів: „Наскюмоєдныя растенія и ихъ генезисъ съ еволюціонной точки зрѣнія“, „Листопадъ и его причини“, „О далекомъ геологическомъ прошломъ Херсонской губ. и о греческой колоніи Ольвіи“, „Естествознание какъ основа общаго образования“. В рукописах залишилося ще більше науково-популярних статтів П. Крижевського: „Органы чувствъ въ растительномъ царствѣ“, „Симбіозъ муравьевъ и растеній“, „О бактеріяхъ“, „Растенія русской флоры какъ матеріалъ для наблюденій“, „Южно-русскія степи въ гео-ботаническомъ отношеніи“, „Екскурсія въ Крымъ“, „Объ устройствѣ ботаническихъ садовъ“, „Биографія Чарльза Дарвина“, „Общедоступныя лекціи по батаникѣ“. Усі ці статті, так друковані, як і рукописні, читалися П. Крижевським як доклади і лекції, переважно в Миколаєві Реферати і ще де-яких докладів його надруковані були в журналі „Природа“: „Объ открытія Сѣверного Полюса“ (1910, № 1), „О хризантемахъ“ (1910, № 1), та инш.

Велика популяризаційна робота, яку вів П. Крижевський, ішла поруч з його не менш значною науково-організаційною працею. — Він заснував 1908 р. „Николаевское Общество Любителей Природы“, що існує і по цей час, і багато років був душею і центральним діячем цього товариства, що проробило велику працю для дослідження природи Херсонщини та для популяризації природничого знання. В „Ник. Общ. Люб. Прир.“ П. Крижевський був довго незмінним головою Ботаничної Секції, друкуючи в „Природі“ наслідки її праці (примір. 1910 р., № 3 та инш.). В останні роки свого життя П. Крижевський був головою Уманської Філії С.-Г. Наукового Комітету України та Головою її Ботаничної Секції і членом Ботаничної Секції самого С.-Г. Н.К.У. а так само і дійсним членом Ботаничної Секції Всеукраїнської Академії Наук.

В усій роботі П. В., що проходила на моїх очах двадцять років, — незмінним постійним помішником і другом його була дружина П. В.—М. Є. Крижевська, на руках у якої залишилася і наукова спадщина небіжчика.

Суворі умови життя, що закинули П. В. з батьківщини на Україну, а тут не дали йому в повній мірі розвинути свою творчу наукову, науково-організаційну та науково-освітню діяльність, спричинилися до того, що П. В. не зміг залишити нам такої великої спадщини, яку міг би, і волів залишити. Але й ту, чималу таки, спадщину, яку П. В. залишив нам, ми маємо завдяки тільки тій твердій, кремезній волі небіжчика, що не покидала його до останніх днів, та завдяки великій любові П. В. до нашого краю, якому віддав він усі свої творчі сили, і що став для нього другою батьківщиною.

Спи ж спокійно чесний громадянине, спи спокійно любий друже!

Проф. О. Яната.

Склад Президії С.-Г. Наукового Комітету у Харкові. В зв'язку з переводом до Харкова центральних органів С.-Г. Наукового Комітету, Пленум Комітету 29 грудня м. р., відповідними дообраннями сформував такий склад Президії Комітету у Харкові: голова Комітету В. Ковалевський, член Президії в. об. заст. голови П. Тушкан, член Президії В. Рожественський, вчений секретар проф. О. Яната, заст. вченого секретаря проф. Є. Опоків; заступники членів, Президії: К. Маньківський, О. Филиповський та проф. О. Марченко.

Голова Комітету В. Ковалевський, через перевтому і хворість, після надто напруженої праці в Москві на Всесоюзній Виставці, ще не прибув до Харкова, в зв'язку з чим обов'язки голови виконує член Президії П. Тушкан.

Заступник Голови Комітету проф. І. Щоголів залишився у Києві, як уповноважений Президії Комітету і Голова Київської Філії.

Заступник Вченого Секретаря А. Носів залишився в Києві, але вийшов із складу Президії Комітету, і обраний на члена Президії—вченого секретаря Київської Філії Комітету.

К. Д.

Склад Ревізійної Комісії С.-Г. Наукового Комітету. Пленум Комітету в засіданні 29 грудня м. р. обрав Ревізійну Комісію Комітету, згідно з § 52 нового статуту, в складі дійсних членів С.-Г. НКУ: акад. П. Тутківського, проф. Є. Олексієва та В. Ротмістрова; кандидатами на членів Ревізійної Комісії обрані дійсні члени С.-Г. НКУ: проф. С. Іванів та проф. В. Обремський.

К. Д.

Перевед з Києва до Харкова частини персоналу С.-Г. Наукового Комітету. З половини лютого у Харкові працює вже такий штатний персонал Комітету, що переїхав з Києва: член Президії в. об. Голови—П. Тушкан, вчений секретар—проф. О. Яната, заст. вчен. секретаря,—проф. Є. Опоків, заст. члена Президії О. Филиповський, керуючий Організаційним Відділом Секретаріату Н. Петренко, пом. керуюч. по заг. част. В. Порицький, пом. керуюч. по персон. част. К. Діхтяр, пом. керуюч. по фін. част. Е. Пальчун, секретар Відділу Г. Чубук, голова Бібліогр. Бюро К: Дубняк, голова Економічної Секції О. Філіповський, спеціалісти Секції: В. Гавсевич та П. Клеваичук, голова Секції Грунтознавства проф. Г. Махів, голова Ботаничної Секції проф. О. Яната, голова Меліоративної Секції проф. Є. Опоків, голова Секції Освіти та Популяризації П. Тушкан. Разом з персоналом, що раніш уже почав працювати по Комітету у Харкові, та запрошений тепер у Харкові,—Комітет має вже в Харкові 28 посад з 54-х штатних посад по центральних установах Комітету.

К. Д.

Нові обрання до складу Президій Секцій С.-Г. Наукового Комітету у Харкові. Економічна Секція в засіданні 27 лютого обрала (тимчасово) до складу Президії Секції на заступника голову: В. Соловейчика, на членів Президії: проф. В. Левицького, Д. Голівка та П. Тушкана. Меліоративна Секція 23-го лютого обрала (тимчасово) до складу Президії Секції: на заступників голови О. Леша та проф. В. Гурського; на членів Президії проф. Ю. Ланге, Я. Савченка, та О. Плавинського (на вченого секретаря).

К. Д.

Обрання нових дійсних членів Секцій С.-Г. Н. К. У. та членів їх по посадах. С. Самохвала затверджено дійсним членом Лісової Секції С.-Г. Наукового Комітету згідно обрання Секції. М. Грезе, затверджений нештатн. спеціалістом по Бюро Лісової Ентомології С.-Г. Наукового Комітету з 1-го лютого б. р.

К. Д.

Зміни в складі Селекційного Бюро Ботаничної Секції С.-Г. Н. К. У. В зв'язку з переводом до Харкова центра Ботаничної Секції, зріклася з 16 лютого б. р. від вик. постійних обов'язків по Селекційному Бюро Голова Бюро Б. Паншин та його заступник, дійсний член С.-Г. Н. К. У., проф. В. Колкунів, що надалі залишилися, згідно обрання, дійсними членами Бюро і Ботаничної Секції.

К. Д.

Тимчасовий склад Президії Київської Філії С.-Г. Н. К. У. Пленум С.-Г. Наукового Комітету обрав 29 грудня м. р. тимчасову Президію Київської Філії в складі: голови Філії (ex officio) уповноваж. Президії С.-Г. Н. К. У. проф. І. Щоголева, заступника голови О. Щадилова, вченого секретаря А. Носова, заст. вченого секретаря С. Москвичова; заступників членів Президії: О. Філіповського, Я. Лепченка та Х. Юркова.

К. Д.

Зміни в складі Президії Одеської Філії С.-Г. Н. К. У. М. Могилянський, затверджений головою Одеської Філії С.-Г. Наукового Комітету з 22 грудня м. р. в зв'язку з демісією проф. М. Слабченка.

К. Д.

БІБЛІОГРАФІЯ¹⁾.

Періодичні видання (02).

- Бюлетень Комісії Красзнавства.**—Вид. ВУАН, 1923 р., 20 березня, № 1, ст. 1—4, 8^о. Київ, 1923 р.
- Известия Государственного Института Опытной Агронимии.**—Вид. НКЗ РСФРР, 1923 р. липень, т. I, № 2, ст. 41—76, 8^о. Петроград, 1923 р.
- Молодий Дослідник**—науковий журнал молодих дослідників сільського господарства України.—Видається за матеріальною допомогою С.-Г. Наук. Коміт. Укр., 1924 р., січень—лютий, ч. ст. 1—32, 8^о. Харків, 1924 р.
- Труды Кубанского Сельско-Хозяйственного Института.**—1923 р., т. I, в I, ст. 1—174+I—IX, 8^о. Краснодар, 1923 р.

Охорона природи. Національні парки (114).

- Яната, О., проф.** Майбутній перший Державний Лісовий Заповідник імені Т. Шевченка. „Вісти ВУЦВК“, 1923 р., № 199.

Метеорологія (13).

- Інформаційний Бюлетень Укрметга—Метеорологічної Секції С.-Г. Н. К. У.**—Вид. Укрметга, 1923 р., липень—листопад, т. II, ч. 7—11, ст. 89—142, 8^о. Київ, 1923 р.
- Матеріали до геофізичної характеристики України, т. II, вип. 1.** Опали. Опали на Харківщині за р. р. 1915—1922.—Труди Харківського Губвідділу Укрметга.—Видання Укрмету, ст. I—XII+I—43, 8^о. Київ, 1923 р.
- Самбикин, М. М.** Матеріали по районуванню Полтавщини. Макроклиматические районы. Вид. Полт. Губекомнаради, ст. 1—99+I—13, 8^о+23 карти. Полтава, 1923 р.
- Срезневський, Б., акад.** Признаки засушливости и сырости для г. Киева.—Вид. ЦСУ, Київ, Губстатбюро, ст. 1—43, 8^о. Київ, 1923 р.

Геологія (15).

- Красівський, Л.** До питання геологічної розвідки і походження запасів Подільських фосфоритів.—Ст. 1—6, 8^о Київ, 1923 р.

Біологія (16).

- Королів-Старий, Б.** Повстання органічного життя на землі (еволюційні теорії).—Вид. Видавн. Т-ва при Україн. Господ. Академії в Ч.-С. Р., ст. 1—102, 8^о. М. Подєбради, 1923 р.

Ботаніка (18).

- Конспект по морфології рослин.** Записки студентів Агр.-Ліс. Відд. У. Г. Акад. по лекціях доц. В. Чередієва, читаних 1922—23 акад. р.—Вид. Видавн. Т-ва при Укр. Господ. Академії в Ч.-С. Р., ст. 1—71+I—9, 8^о, з 56 мал. (літогр). М. Подєбради, 1923 р.
- Свиренко, Д. О.** Микрофлора стоячих водоемов. Часть 1. Микрофлора заселившихся прудов.—Вид. Держ. Видавн. України, ст. 1—202, 8^о. Харків—Катеринослав, 1922 р.
- Свиренко, Д. О.** Микрофлора стоячих водоемов. Часть 2. Процесс заселения стоячих водоемов.—Видання Держ. Видавн. України, ст. 1—50, 8^о. Харків—Катеринослав, 1922 р.
- Свиренко, Д. О.** Микрофлора стоячих водоемов. Часть III. Вымирание планктона.—Вид. Держ. Видавн. України, ст. 1—58, 8^о. Харків—Катеринослав, 1922 р.
- Сухов, А.** Взаимопомощь в мире растений.—Вид. Держ. Видавн. України, ст. 1—52, 16^о. Одеса, 1922 р.
- Список растений гербария русской флоры, издаваемого Ботаническим Музеем Российской Академии Наук.**—Вид. Бот. Муз. Рос. Акад. Наук, VIII (№№ 2401—2800), ст. 4 нenum.+1—220, 8^о. з 6 таблиц. Петроград, 1922 р.
- Чередієв, В., доц. Укр. Господ. Академії.** Ботаніка (анатомія рослин).—Вид. Видавн. Т-ва при Україн. Господ. Академії в Ч.-С. Р., ст. 1—13+I—9+I—33+I—37, 4^о (літогр.). М. Подєбради, 1922 р.

Зоологія (19).

- Козак, М.** Как животные спасаются от врагов.—Вид. Держ. Видавн. України, ст. 1—72, з 43 мал. Одеса, 1922 р.

¹⁾ У цьому розділі містяться, з матеріалів *Бібліографічного Бюро* С.-Г. Наукового Комітету, бібліографічні відомості тільки про літературу сільсько-господарську і сполучених з ним природничих наук, яка цілком чи частково торкається України, або видана на території України, або яка має загальний—екстериторіяльний характер.

Економічна географія (245).

Тимощенко, В. П., доц. Укр. Господ. Акад. в Ч.-С. Р. Вступ до вчення про світовий ринок. (Лекції по курсу економічної географії).—Вид. Видавн. Т-ва при Україн. Господ. Академії в Ч.-С. Р., ст. 1—16+1—20+1—33, 40. (літогр.). М. Подєбради, 1922 р.

Землемірство та нівелювання (33).

Грабина, Л., доц. Нижча геогезія. I. Вступ.—Вид. Видавн. Т-ва при Укр. Госп. Академії в Ч.-С. Р., ст. 1—37, 80, з 11 рис. (літогр.). М. Подєбради, 1922 р.

Грабина, Л., інж. Нижча геодезія, ч. 1-а—Вид. Видавн. Т-ва при Україн. Господ. Академії в Ч.-С.Р., ст. I—VI+I—457, 80, з 295 рис. (літограф.) М. Подєбради, 1923 р.

Гідротехніка й меліорація (34).

Ганкович, В. В., інж. Габіоны Пальвиса.—Вид. Науково-Меліораційного Ін-ту. Відб. з „Известий Научно-Меліорационного Ін-та, вып. 5“, ст. 1—50,80 з 43 рис. та 22 мал., Петроград, 1923 р.

С.-г. технологія (87).

Фролов, І. інж. Хемична технологія продуктів сільського господарства.—Вид. Видавн. Т-ва при Україн. Господ. Академії в Ч.-С.Р., I—298+1—16+6 венум, 80, з 19 мал. (літогр.). М. Подєбради, 1923 р.

Сільське господарство в рїжних країнах (426).

Сельское хозяйство Украины. В составлении сборника принимали участие: Всеукраинское Агрономическое О-во, Центральное Статистическое Управление Украины, Отдел Организации Хозяйства НКЗ.—Вид. НКЗ України, ст. 1—232,40, з 32 картографами та діаграмами. Харків, 1923 р.

Господарство Чехо-Славаччиня. Практичний Справочник. Під редакцією управи Українського Громадського Комітету в Чехо-Словаччині.—Видання Укр. Гром. Ком. в Ч.-С. Республіці, ст. I—300, 80. Прага, 1923 р.

Малігонов, А. А. Краткий географический очерк сельского хозяйства на Кубани в связи с его эволюцией.—Вид. Кубансько-Чорноморської Краєвої Економнаради, ст. I—IV+1—108,80, з 1 картою в тексті. Краснодар, 1923 р.

С.-г. політика (43).

Чайнев, А. В. Основные идеи и методы работы общественной агрономии. Издание 2-е, дополн.—Вид. НКЗ РСФРР „Новая Деревня“, ст. 1—135,80 Москва, 1922 р.

С.-г. освіта (45).

Українська Господарська Академія в Ч.-С. Р. (Чехо-Словацькій Республіці).—Вид. Укр. Громад. Коміт. в Ч.-С. Р., ст. 1—64,80. Прага, 1923 р.

Рослиноводство (50).

Заленский, Р. Г. Влияние влажности почвы на растения в различные периоды роста.—„Каменно-Степная опытная станция им. В. В. Докучаева“.—Вид. НКЗ Середньо-Чорноземельн. краю, ст. 1—24,80 Воронїж, 1923 р.

Загальне рільництво (502).

Тумни, Г. М. Чернозем в его отношении к плодородию.—Вид. НКЗ. Середньо-Чорноземельного краю, ст. 1—32,80. Воронїж, 1923 р.

Филиповский, А. И. Статическое удобрение, как метод при решении вопроса о продуктивности севооборотов на Мироновской опыт. станции. „Бюлл. Сортоводно-Семенн. Управления Сахаротреста“, 1922 р., грудень, № 2, ст. 5—25, 80. Київ, 1922 р.

Шкідники й хвороби с.-г. рослин (57).

Все в поход на врадителей сельского хозяйства. Плакат.—Вид. Донецького Губзем-управління, Бахмут (рік не зазначено).

Шкідливі комахи (5-73).

Вальх, Б. С. Прусик или итальянская саранча и борьба с ней. Плакат.—Вид. Донецьк. Губ. Станц. Захисгу Рослин. Бахмут (рік не зазначено).

Знаменский, А. Распространение Гессенской и Шведской мух и некоторых других вредителей полеводства в 1923 г. на Украине.—Полтавська с.-г. Досвідна Станція, Ентомологічн. Відділ. Бюлетень, № 2.—Вид. Всеукр. Агроном. Т-ва, ст. 1—26, 8^о. Харків, 1923 р.

Шиншин, К. Л. Насекомые, вредящие сахарной свекле и подсобным культурам. Организация борьбы с ними.—Вид. Цукротресту, ст. 1—17, 8^о. Київ, 1922 р.

Щоголів, І. проф. Які бувають шкідники цукрових буряків та як з їми боротися.—Вид. Цукротресту, ст. 1—20, 8^о. Київ, 1923 р.

Грибні та інші хвороби с.-г. рослин (575).

Неводоцький, Г. Які бувають хвороби цукрових буряків та як з ними боротися.—Вид. Цукротресту, ст. 1—20, 8^о. Київ, 1923 р.

Смирнов, С. А. Главнейшие грибные заболевания сахарной свеклы и растений свекловичных севооборотов. Меры борьбы с грибными заболеваниями.—Вид. Цукротресту, ст. 1—26, 8^о. Київ, 1922 р.

Зернові хліба (61).

Низеньков, Н. Урожай яровой пшеницы и осадки.—Харк. Краєва с.-г. Досвідна Станція, Відділ Рільництва, № 16.—Вид. Всеукр. Агроном. Т-ва, ст. 1—10, 8^о. Харків, 1923 р.

Носатовський, А. М. О яровых пшеницах Донской Области.—Вид. Донського краєвого Земельного Управління, ст. 1—24, 8^о. Ростов, 1923 р.

Чинго-Чингас, К. М. Пшеницы юго-востока России в мукомольном и хлебопекарном отношении.—Вид. „Новая Деревня“, ст. 1—56, 8^о, з 4 мал. та 1 табл. Петроград, 1922 р.

Цукровий буряк (631), цукро-бурякова промисловість (255), цукроварення (373).

Вогрызок, О. Химия сахарной промышленности.—Вид. Цукротресту, ст. 1—582+IX, 8^о Київ, 1922 р.

Войткович, М. М. Методы индивидуального отбора, применяемые на Ц. С. С. при селекции сах. свеклы.—Вид. Цукротресту, ст. 1—38, 8^о. Київ, 1922 р.

Войткович, М. Очерки селекции сахарной свеклы.—Вид. Цукротресту, ст. 1—47, 8^о. Київ, 1923 р.

Головно, Д. Г., агр. Солодкий хліб (про цукровий буряк).—Вид. „Книгоспілки“, ст. 1—62+1, 8^о. Харків, 1924 р.

Городоцький, С., проф. Культура цукрових буряків. Підручник для сіл.-госп. інститутів та агротехнікумів.—Вид. Цукротресту, ст. 1—160 8^о, Київ, 1923 р.

Григоренко, Г. Яке значіння має цукрова промисловість для державного та сільського господарства.—Вид. Цукротресту, ст. 1—32, 8^о. Київ, 1923 р.

Зув, М. Популярний курс цукро-бурякового виробництва.—Вид. Цукротресту, ст. 1—320, 8^о. Київ, 1922 р.

Зув, М. Д. Руководство по сахарному производству.—Вид. Цукротресту, ст. 1—331, 8^о. Київ, 1922 р.

Корхов, А. Организация крупных полевых хозяйств в сахарной промышленности Украины и Великороссии. (Практические вопросы современности).—Вид. Цукротресту, ст. 1—183, 8^о. з 14 малюнк. в тексті, Київ, 1923 р.

Корхов, А. П. Роль крупных и мелких хозяйств в снабжении сахарных заводов свеклой.—Вид. Цукротресту, ст. 1—253 + III, 8^о. Київ, 1922 р.

Мухаренко, М. А. проф. Систематический расчет продуктов свекло-сах. производства.—Вид. Цукротресту, ст. 1—40, 8^о. Київ, 1922 р.

Ляховицер, Г. С. и Миц, М. Б. Технические результаты производства 1921—1922 г. по сахарным заводам Украины и Великороссии.—Вид. Цукротресту, ст. 1—124, 8^о. Київ, 1922 р.

Любченко, Ю. Устройство и оборудование селекционных лабораторий для отбора свекловичных высадок. (С чертежами).—Вид. Цукротресту, ст. 1—20, 8^о. Київ, 1922 р.

Меллер, Г. Теоретический расход тепла на нагревание, выпаривание, уваривание и получение механической энергии в сах. заводах. Перевод с немецкого изд.—Вид. Цукротресту, ст. 1—92, 8^о. Київ, 1923 р.

Миц, І. Б. та Ляховицер, Г. С. Технические итоги кампании сахароварения 1922—1923 г. по заводам Правобережной Украины.—Вид. Цукротресту, ст. 1—75, 8^о. Київ, 1923 р.

Неводоцький, Г. Див. 575.

Осьман, К. Яке значіння для народного господарства має культура цукрових буряків.—Вид. Цукротресту, ст. 1—32, 8^о. Київ, 1923 р.

Сахарная кампания 1922—23 г. на Правобережной Украине. Сборник статей под редакцией А. С. Бондаренка.—Вид. Київськ. Відд. Цукротресту, ст. I—VII + 1—300, 8^о. Київ, 1923 р.

Смирнов, С. А. Див. 575.

Сыромятников, М. Н. Отбросы свекло-сахарного производства и их использование.—Вид. Цукротресту, ст. 1—96 + II з 38 рисунками й 32 таблицями в тексті, 8^о. Київ, 1923 р.

Труди 3-го Съезда по сортоводно-семенному делу в сахарной промышленности. Вып. 1.—Вид. Цукротресту, ст. 1—98, 8^о. Київ, 1923 р.

Труди 3 го С'єзда по сортоводно-семенному делу в сахарной промышленности. Вып. 2-й.— Вид. Цукротресту, ст. 1—78,80 Київ, 1923 р.

Франкфурт, С. Що треба знати хліборобові, щоб виховувати цукрові буряки.— Вид. Цукротресту, ст. 1—48,80 Київ, 1923 р.

Шиньки, Кл. Див. 573.

Щоголів, І. Див. 573.

Ясноржевский, А. Очерк техники селекционных работ, применяемой на Кальникской селекционной Сахаротреста.— Вид. Цукротресту, ст. 1—33,80, Київ, 1923 р.

Овочеве садівництво (71).

Весенние работы в плодовом саду. Плакат.— Вид. Одеського Губземуправління. Одеса (рік не зазначено).

Лісоводство (75—79).

Іванницький, Б., проф. Курс лісівництва. I. Вступ.— Вид. Видавн. Т-ва при Укр. Господ. Акад. в Ч.-С. Р., ст. I—II+I—60,80 (літогр.). М. Подєбради, 1922 р.

Іванницький, Б., проф. Курс лісівництва. II част. Головніші лісові породи.— Вид. Видавн. Т-ва при Укр. Господ. Акад. в Ч.-С. Р., ст. 1—75,80 (літогр.). М. Подєбради, 1922 р.

Іванницький, Б., проф. Курс лісівництва. III. Лісовирощення.— Вид. Видавн. Т-ва при Україн. Господ. Акад. в Ч.-С. Р., ст. 1—387,80, з 71 мал. (літогр.) М. Подєбради, 1923 р.

Іванницький, Б., проф. Таблиці до визначення важніших дерев та чагарників у безлистому стані. По Ф. Негеру, М. Вількому, та А. Бернгарду.— Вид. Видавн. Т-ва при Україн. Господ. Акад. в Ч.-С. Р., ст. 1—15,80 (літогр.). М. Подєбради, 1922 р.

Підручник до визначення деревинистих рослин по листьях. По Б. Плюссу. Переклад з німецького зі змінами і доповнен. Б. І.— Вид. Видавн. Т-ва при Україн. Господ. Акад. в Ч.-С. Р., ст. 1—40,80 (літогр.) М. Подєбради, 1922 р.

Тумин, Г. М. Опыт борьбы с засушливыми условиями степного хозяйства путем искусственного лесоразведения— „Каменно-Степная Опытная Станция имени В. В. Докучаева“.— Вид. Н.К.З. Середньо-чорноземельного краю, ст. 1—24,80. Вороніж, 1923 р.

Загальне скотарство (80—85).

Шерешетинський, І., проф. Загальне скотарство. Ч. 1-а. Розведення сільсько-господарських тварин.— Вид. Видавн. Т-ва при Україн. Господ. Акад. в Ч.-С. Р., ст. I—III+I—156,80, з 11 мал. (літогр.). М. Подєбради, 1922 р.

Ловецтво (98).

Южная Охота.— Вид. Одеського Відділу Всеукр. Спілки мисливців і рибалок, 1923 р., III—IV, №—3. Одеса, 1923 р.

Бджільництво (99).

Тургайло, Н. М. Главнейшие весенние работы по пчеловодству.— Вид. Донецького Губземуправління, ст. 1—14+2 нунум, 80. Бахмут, 1923 р.

О Ф І Ц І Й Н І П О В І Д О М Л Е Н Н Я .

Ухвалив Пленум С.-Г.Н.К.У. 6-го липня 1913 р.; Колегія Наркомзему 9-го серпня 1923 р.
Вчеплий Секретар С.-Г.Н.К.У. проф. О. Янко.

Статут Сільсько-Господарського Наукового Комітету України¹⁾.

I. Завдання Комітету.

1. Комітет дбає за всебічний (планово-організований) розвиток с.-г. науки на Україні в рівень з всесвітнім її поступом, з метою піднесення і розвитку сільського господарства, як основної галузі народного господарства України на ґрунті сучасних наукових досягнень.

¹⁾ Частини (§§) цього Статуту, що торкається інших відомств і установ, Наркомземові не підлеглих, мають набрати чинності після затвердження їх Раднаркомом України.

II. Діяльність Комітету.

2. Комітет об'єднує і направляє, з боку наукового, діяльність усіх наукових с.-г. установ (в тім числі і заповідників) і заходи наукового характеру на Україні по відомству Народнього Комісаріату Земельних Справ, так центральних, як краєвих і місцевих, зокрема розглядаючи і ухвалюючи всі їх проекти, плани та справоздання, з боку наукового і фінансового, а так само ухвалюючи і їх відповідальний науковий персонал та безпосередньо знайомлючися з їх діяльністю.

3. Комітет обслуговує всі с.-г. науки потреби вищих центральних державних органів УСРР, Народнього Комісаріату Земельних Справ, всіх його управлінь та місцевих земельних органів, а так само й інших відомств, трестів і кооперації на території України, провадячи потрібні для них обслідування і досліди, даючи свої висновки на всі ті проекти їх практичної і адміністраційної діяльності (законо-проекти то-що), які потребують наукового освітлення та обгрунтування, взагалі організуючи для них широку консультацію.

4. Комітет координує діяльність с.-г. наукових установ і заходів с.-г. наукового характеру всіх інших відомств, трестів, кооперації і громадських організацій на території України за основним загально-державним планом наукової с.-г. діяльності, що провадиться по відомству Н.К.З.С., зокрема розглядаючи і ухвалюючи всі їх проекти, плани та справоздання, з боку наукового і фінансового.

5. Комітет скликає, в устанавленому законом порядку, наукові з'їзди і наради, як всеукраїнські, краєві і місцеві, так і міжнародні, організує різні виставки, екскурсії то-що, беручи активну участь і в інших з'їздах, нарадах, виставках, то-що.

6. Комітет також розробляє основні і чергові наукові питання з усіх галузів наук сільсько-господарських і з ними звязаних, ведучи відповідні обслідування, досліди та досвіди; збирає і розробляє матеріали про стан і зміни українського сільського господарства та всіх його галузів; збирає і розробляє матеріали про всесвітній стан сільського господарства та с.-г. науки, зокрема організуючи своє представництво при відповідних установах інших країн і взагалі підтримуючи з ними постійні зносини.

7. Комітет допомагає іншим державним установам, кооперативним і громадським організаціям, в їх науковій діяльності звязаній з сільським господарством, консультуючи, фінансуючи їх, та іншими засобами.

8. Комітет допомагає науковій праці окремих робітників науки, даючи їм матеріальну допомогу, консультуючи їх, оголошуючи конкурси та іншими засобами.

9. Комітет дбає за підготовку потрібних кадрів с.-г. наукових і науково-практичних робітників, засновуючи відповідні курси, семінари, стіпендії, широко реалізуючи практиканство, наукові командіровки і т. и.

Примітка. Курси організуються Комітетом у порозумінні з іншими зацікавленими установами.

10. Комітет всебічно допомагає розвитку с.-г. школи всіх типів і взагалі с.-г. освіти, приймаючи участь у виробленні Н.К.О. планів і програм с.-г. навчання, безпосередньо розглядаючи та ухвалюючи відповідні плани та програми, дбаючи за обслуговування школи підручниками, іншою літературою, приладдям, то-що, а так само і розвиваючи творчу наукову с.-г. діяльність школи (навчителів і учнів), координувано з основним її планом.

11. Комітет всебічно допомагає розвитку с.-г. музеїв та бібліотек (і с.-г. відділів інших музеїв та бібліотек) усіх відомств і організацій, координуючи їх діяльність та інструктуючи, дбаючи за їх поповнення то-що, і взагалі дбає за поширення с.-г. знання та звязаних з ним наук, організуючи відповідні курси і лекції, організуючи вироблення і розповсюдження наочного приладдя до навчання, та іншими засобами.

12. Комітет дбає за розвиток наукового с.-г. видавництва, видаючи центральний періодичний орган с.-г. науки на Україні, центральні органи окремих її галузів, а так само і різні періодичні та неперіодичні наукові та інформаційні видання з усіх галузів сільського господарства та наук з ним звязаних.

13. Комітет координує і направляє видання науково-популярної, шкільної і практично-інструктивної літератури з усіх галузів с. г. і наук, з ним зв'язаних, виробляючи загальнодержавний план її видавництва, і дбає за його реалізацію, видаючи сам відповідні журнали, книжки, брошури, плакати, листівки то-що, розглядаючи та ухвалюючи плани видавництва. Н.К.З.С. його центральних та місцевих органів, рецензуючи та ухваляючи їх видання, а так само розглядаючи й ухвалюючи відповідні видавничі плани інших установ і організацій (Держвидату, Книгоспілки та інших), рецензуючи та рекомендує, в разі їх згоди, і самі їх видання.

14. Комітет дбає за як найближчий зв'язок між с.-г. наукою і с.-г. практикою, та між с.-г. літературою і мовою народною, збираючи та опрацьовуючи народні і літературні матеріали до української с.-г. термінології, усталюючи її та поширюючи усталену термінологію виданням відповідних словників, редагуванням термінології рукописів та іншими засобами.

III. Організація Комітету.

15. Комітет є всеукраїнська наукова с.-г. організація при Народньому Комісаріаті Земельних справ УСРР, центральні органи якої перебувають в Харкові.

16. Комітет поділяється на Секції: Економічну, Метеорологічну, Грунтознавства, Хемічну, Ботаничну, Зоологічну, Народнього С.-Г. Побуту, Технічну, Зоотехнічну, Ветеринарну, Лучного Господарства, Рільництва, Городництва, Садівництва, Лісову, Меліораційну, Освіти і Популяризації, а в разі потреби—і інші.

Примітка. Загальні наукові справи Комітету ведуться Секретаріатом Комітету, що має права секції.

17. Секції Комітету поділяються на підсекції та бюро, в міру потреби спеціалізації їх праці.

Примітка. Секретаріат Комітету поділяється на відділи:—організаційний і науковий, з відповідними бюро, до складу яких входять і представники зацікавлених секцій К-ту.

18. При секціях, підсекціях та бюро Комітету працюють спеціальні центральні, краєві і місцеві окремі експериментальні наукові установи (інститути, станції, лабораторії), потрібні для безпосередньо-наукової їх праці, а так само музеї, бібліотеки, друкарні, постійні та тимчасові комісії і т. инш.

Примітка. Зокрема при відповідних бюро секретаріату Комітету є Центральна С.-Г. Бібліотека, Центральний С.-Г. Музей, центральна майстерня для вироблення наочного приладдя, центральна фотолабораторія та інші загальні окремі установи.

19. У всіх місцевих центрах с.-г. науки, де скупчені наукові с.-г. сили, і що є осередками природних с.-г. районів України, працюють місцеві філії Комітету.

20. Філії Комітету поділяються, в міру потреби і можливості, на секції, підсекції та бюро (з їх окремими місцевими установами), аналогічні відповідним секціям, підсекціям та бюро (і окремим центральним установам) Комітету і безпосередньо з ними зв'язані в науковому і науково-організаційному відношенні.

21. При Комітеті, для погодження наукової і практичної с.-г. праці всіх установ і організацій на території України в найважливіших чергових питаннях сільського господарства, можуть засновуватися спеціальні комісії згідно з окремими статутами, затвердженими Народнім Комісаром Земельних Справ.

Примітка 1. Комісії ці складаються з представників відповідних центральних державних та господарських установ і відповідних секцій Комітету та інших його установ.

Примітка 2. Аналогічні місцеві комісії працюють при місцевих Філіях Комітету з представництвом місцевих державних та господарських установ.

22. Порядок відкриття Секцій, Підсекцій, Бюро та окремих центральних установ Комітету, а так само Філій та їх установ і спеціальних комісій при С.-Г. Н.К.У., та обсяг, і порядок їх діяльності, а так само і координації її з працею інших установ Комітету, визначаються спеціальними інструкціями Комітету.

IV. Склад Комітету.

23. В працях Комітету, зо всіма його центральними і місцевими установами, беруть участь всі українські діячі наук сільсько-господарських і з ними звязаних, а так само й найширші кола любителів науки і практичних робітників у всіх галузях сільського господарства, що допомагають розвиткові української с.-г. науки.

24. Особи, що беруть участь в працях Комітету, поділяються на:

а) членів самого Комітету і членів його окремих секцій і філій, причому члени всіх цих категорій поділяються на членів почесних і дійсних, членів по посадах, членів-кореспондентів і членів-співробітників;

б) співробітників самого Комітету, його Секцій, Філій і їх установ;

в) Кореспондентів самого Комітету і окремих його Секцій і Філій.

Примітка. При потребі члени Секцій Комітету поділяються на членів їх Підсекцій, Бюро і їх окремих установ, члени Філій—на членів їх Секцій, Підсекцій, Бюро і т. ин.; так само і кореспонденти.

25. Почесними членами Комітету, або відповідних його центральних чи місцевих установ є особи, що обрані за надзвичайні послуги науці, сільському господарству чи Комітетові або відповідній його установі.

26. Дійсними членами Комітету є видатні учені, обрані Комітетом, як авторитетні репрезентанти тих наук, що входять в обсяг компетенції Комітету.

27. Членами Комітету по посадах, що мають права дійсних членів під час опосідання відповідних посад, є:

а) Голова ВУЦВК, Голова Раднарком'у і Голова Госплану УСРР, Нарком і всі члени Колегії Народнього Комісаріату Земельних Справ, а по окремих постановах Комітету—і Наркоми інших Наркоматів УСРР.

б) Керівники всіх управлінь Народнього Комісаріату Земельних Справ.

в) Керівники всіх губерніяльних Земельних Управлінь.

г) Представники центральних наукових, навчальних і господарських установ та організацій на території УСРР, по окремих постановах Комітету.

д) Члени Президії Комітету і їх заступники, Голови Секцій, Підсекцій та Бюро Комітету і директори їх окремих центральних установ, члени Президій Філій Комітету та Голови їх Секцій, члени Президій спеціальних Комісій при С.-Г.Н.К.У., а з окремих постанов Комітету і інші, особливо відповідальні діячі Комітету.

Примітка 1. Члени Комітету по посадах в крайніх тільки випадках і кожний раз відповідним писаним офіційним повідомленням можуть передавати свої обов'язки по Комітету своїм відповідальним повноважним заступникам.

Примітка 2. Коли якась особа є членом Комітету не по одній посаді, а більше, то користується лише одним голосом, але зацікавлені установи, в порозумінні з таким членом, можуть делегувати замість нього від себе інших постійних представників.

28. Дійсними членами окремих Секцій Комітету є ті дійсні члени Комітету, що бажають працювати в Секціях, писано про це заявивши, а також особи відповідної спеціальної кваліфікації, обрані на членів Секцій Комітету.

29. Членами окремих Секцій по посадах, з усіма правами дійсних членів Секцій під час опосідання відповідних посад, є всі ті особи, що мають по Секціях Комітету чи по відповідних Секціях його Філій наукові посади голів Секцій, Підсекцій та Бюро, директорів їх установ, спеціалістів, секретарів (наукових) і т. и.

Примітка. На таких же підставах членами Секцій по посадах є відповідальний науковий персонал відповідних інших наукових органів і установ по відомству НКЗС (див. § 2-й).

30. Дійсними членами окремих Філій Комітету є ті дійсні члени Комітету, що писаними заявами виявили бажання працювати в Філіях, а так само і ті обрані наукові діячі відповідних спеціальностей, праця яких звязана з районами Філій.

31. Членами Філій по посадах з усіма правами дійсних є:

а) керівники губерніяльних і окружних Земельних Управлінь району кожної Філії,

б) керівники всіх Управлінь тих губерніяльних чи окружних Земельних Управлінь, що є по таких містах, де й центри Філій,

в) представники наукових, навчальних і господарських установ та організацій районів Філій, з окремих їх постанов, затверджених Комітетом,

г) члени Президій і їх заступники, голови Секцій, Підсекцій і Бюро та директори окремих установ Філій, а з окремих їх постанов і інші особливо відповідальні їх діячі.

32. Дійсними членами Секцій Філій є ті дійсні члени Філій, що бажають працювати в Секціях їх, писано про це заявивши, а так само і ті дійсні члени відповідних Секцій Комітету, що працюють по районах Філій.

33. Членами Секцій Філій по посадах є ті члени по посадах відповідних Секцій Комітету, що працюють по районах Філій з ініціативи самих Секцій Філій, чи Секцій Комітету.

Примітка. На таких же підставах членами Секцій Філій по посадах є відповідальний науковий персонал відповідних інших наукових установ по відомству Н.К.З.С., що є в районах Філій (див. § 2-й).

34. Членами кореспондентами Комітету, його Секцій і Філій та їх Секцій є обрані особи, що, маючи всі права бути їх дійсними членами, можуть брати участь в їх праці, тільки надсилаючи свої доклади, праці й т. ин., а не безпосередньо.

35. Членами-співробітниками Комітету, його Секцій і Філій (та їх Секцій) є обрані особи, що, не маючи права бути їх дійсними членами, роблять Комітетові й відповідній його установі велику допомогу наукову, організаційну чи матеріяльну.

36. Співробітниками Комітету, його Секцій і Філій та їх установ є весь їх науково-техничний і техничний, штатний і позаштатний персонал.

37. Кореспондентами Комітету, його Секцій і Філій (та їх Секцій) є всі ті особи, що допомагають науковій праці Комітету чи відповідних його установ, надсилаючи з місць потрібні відомости на запитання чи з власної ініціативи, ведучи потрібні досліди і спостереження, збираючи потрібні матеріяли і т. ин.

38. Дійсні члени Комітету, Секцій Комітету і Філій (та їх Секцій), що мають постійні обов'язки по Комітету чи його установах, отримують платню по відповідних штатних чи нештатних посадах, але по разрядах відповідних категорій дійсних членів; інші ж отримують платню пожегонно за засідання, гонорарну за доклади і рукописи наукових праць, здільну за окремі наукові доручення і т. ин.

39. Дійсні члени, члени-кореспонденти і члени-співробітники Комітету, його Секцій та Філій (і їх Секцій), що перебувають там, де їх установи, але протягом року не беруть участі в їх праці, а ті, що перебувають по за тим місцем і не беруть участі протягом 2-х років, тим самим механічно вибувають з їх складу.

Примітка. Члени по посадах виконують функції дійсних членів як свій обов'язок по посадах.

40. Члени всіх категорій оббираються з їх бажання (крім всіх почесних і дійсних членів Комітету), або з ініціативи Комітету і його установ та їх членів, відповідними установами Комітету, ухвалюються відповідними вищими установами і врешті затверджуються самим Комітетом згідно з спеціальною його інструкцією.

Примітка. Доки установа Комітету, на члена до якої оббирається кандидат, не має в своєму складі 5-ти дійсних членів (і з правами дійсних), обрання її членів провадиться в першій вищій установі, що має вже 5 таких членів.

41. Співробітники Комітету, його Секцій і Філій та їх установ призначаються Комітетом на подання Секцій, Секретаріату і Філій.

42. Кореспонденти Комітету і його установ всіх категорій, з їх бажання, по їх писаних заявах, затверджуються Комітетом, або, з його доручення, самими тими установами, при яких вони є кореспондентами.

43. Кореспонденти всіх категорій, що протягом року не виконують своїх функцій, тим самим механічно вибувають з числа кореспондентів.

44. За свою працю кореспонденти всіх категорій одержують винагороду у формі видань Комітету (чи його Секцій) і одноразових премій, грошових чи натуральних (літературою, насінням то-що), згідно з особливою інструкцією.

45. Докладно порядок обрання членів різних категорій, призначення співробітників, затвердження кореспондентів і вибуття їх всіх визначається в спеціальних інструкціях Комітету.

V. Управління справами Комітету.

46. Органами, що керують загальними справами Комітету, є: Пленум, Рада і Президія Комітету.

Примітка. При Президії Комітету є Секретаріат Комітету.

47. Пленум Комітету є вищий загально-керуючий орган Комітету, що обирає почесних і дійсних його членів, членів Президії Комітету та Ревізійної Комісії і їх заступників; чергові засідання Пленума скликаються раз на місяць, в термін визначений самим Пленумом, а позачергові—з постанови самого Пленума чи Ради Комітету; вони законні при участі не менше, як половини всіх присутніх у центрі дійсних членів Комітету, і з правами дійсних; на них розглядаються і затверджуються основні і річні плани праць Ради, Президії, Секретаріату, Секцій, Філій Комітету і спеціальних Комісій, що працюють при ньому, та їх річні справоздання, а також розглядаються загальноважливі наукові і науково-організаційні питання і с.-г. наукові досягнення; річні Сесії Пленума скликаються раз на рік у термін, визначений самою Сесією чи, з її доручення, черговим чи позачерговим засіданням Пленума Комітету; вони законні при участі не менше $\frac{1}{3}$ усіх присутніх на Україні дійсних членів Комітету та членів по посадах з правами дійсних; на річних Сесіях Пленума розглядаються і затверджуються основний і річні плани діяльності Комітету та річні його справоздання, а також розглядаються найголовніші питання і досягнення с.-г. науки на Україні та по за нею; всі справи на Пленумі вирішуються простою більшістю голосів.

Примітка. Річні Сесії Пленуму ведуться під головуванням окремо обраної Президії, з голови та двох його заступників.

48. Рада Комітету є вищий поточно-керуючий орган Комітету, що затверджує обрання голів Секцій і Філій та їх повноважних заступників, розглядає і затверджує порічні плани праць і справоздання про діяльність Президії Комітету, Секретаріату, Секцій і Філій, проекти їх обрахунків і штатів, а так само розглядає і вирішує всі важливіші, переважно наукові та науково-організаційні, питання, що торкаються цілого Комітету, або кількох його Секцій та Філій, взагалі координуючи їх діяльність; до складу Ради входять всі члени Президії Комітету та всі голови Секцій і Філій Комітету; чергові засідання Ради скликаються в термини, нею визначені, але не менше як двічі на місяць, а позачергові з постанови самої Ради чи Президії Комітету; засідання Ради законні при участі не менш $\frac{2}{3}$ її членів, що перебувають в центрі, а коли викликаються на її засідання голови Філій,—то при участі не менше $\frac{2}{3}$ всіх її членів; всі справи на засіданнях Ради вирішуються простою більшістю голосів.

Примітка 1. Засідання Ради з участю всіх голів Філій скликаються не менше як раз на $\frac{1}{2}$ року і присвячуються переважно справам Філій.

Примітка 2. Члени Ради тільки в крайніх випадках і кожний раз окремим писаним дорученням можуть передавати свої права своїм повноважним заступникам.

49. Президія Комітету є орган виконавчо-керуючий, що затверджує всі обрання на членів Секцій і Філій та на наукові посади по Секціях (крім їх голів та їх повноважних заступників), а так само і по спеціальних Комісіях при С.-Г.Н.К.У. (крім їх Президій), розглядає і вирішає всі біжучі загальні справи Комітету, переважно адміністративно-організаційного характеру, розглядає всі інші питання загального характеру, що потребують попереднього розроблення до розгляду Радою чи Пленумом Комітету, а також і розглядає всі біжучі справи Секцій і Філій Комітету, що вимагають допомоги чи санкції Президії; до складу Президії входять голова Комітету

та його заступник, член Президії, що відає фінансовими і господарськими справами Комітету, вчений секретар і його заступник, та 3 заступники членів Президії,—всі обрані на 3 роки Пленумом Комітету і затверджені Народнім Комісаром Земельних Справ; чергові засідання Президії скликаються не менше як раз на тиждень, в термін визначений самою Президією, а позачергові—з постанов Президії чи з вирішення не менше як 3 членів Президії чи Голови Комітету; засідання Президії законні при участі не менше як 3-х її членів; всі справи в засіданнях Президії вирішуються простою більшістю голосів.

Примітка. В разі, коли Пленум не може обрати з свого складу до Президії члена цілком компетентного в справах фінансових і господарських,—то 5-го члена Президії Пленум обирає, даючи йому інші функції, а Президії надається тоді право кооптувати до свого складу потрібного спеціаліста, який має всі права члена Президії після затвердження кооптації Пленумом Комітету.

50. Секції Комітету і Філії керуються аналогічними органами як і Комітет (Пленуми, Ради, Президії), але в міру реальної потреби і можливості ця схема управління в конкретних випадках частково упрощується чи поширюється і на особливо розвиненні Підсекції чи Бюро Комітету і їх окремі установи, чи на Секції Філій і їх установи, кожний раз згідно з окремою інструкцією, затвердженою Радою Комітету для кожної Секції і Філії, а ними самими—для їх установ.

Примітка 1. Членами Рад Секцій, крім членів їх Президій, є голови їх Бюро і директори окремих установ самих Секцій.

Примітка 2. Колегіальне Управління в кожній установі Комітету починається тоді, коли в складі її є вже не менше як 5 дійсних членів (див. вище § 40, прим.).

51. Докладно функції, права і обов'язки Пленума, Ради і Президії Комітету, а так само аналогічних органів кожної Секції Філії і їх установ,—визначаються окремими інструкціями, виробленими самими цими органами і ухваленими та затвердженими відповідними вищими органами Комітету.

Примітка. Засідання всіх органів і установ Комітету, що не відбуваються через брак кворуму, призначені за тою-же оповісткою в-друге, законні при всякому числі присутніх членів.

52. Ревізійна Комісія Комітету складається з 3-х членів і 2-х заступників їх, які що року обираються на річному Пленумі Комітету з числа його дійсних членів, які не мають посад по Комітету.

Примітка 1. Праця членів Ревізійної Комісії оплачується.

Примітка 2. Ревізійна Комісія може запрошувати потрібних спеціалістів-експертів.

Примітка 3. В розпорядженні Ревізійної Комісії є виконавчий персонал і потрібні кошти.

Примітка 4. Місцеві Філії Комітету для попередньої ревізії організують свої Ревізійні Комісії з 3-х членів, що обираються на річних їх Пленумах.

VI. Особливі права Комітету.

53. Комітет призначає вищу наукову ступінь (доктора) за особливо видатні наукові праці з окремих галузів наук сільсько-господарських, згідно з особливою інструкцією, затвердженою Народнім Комісаріатом Освіти згідно з існуючими положеннями про вчені ступені та їх призначення (кодекс про народню освіту, оголошений у Віст. ВУЦВК № 283, від 15 грудня 1922 року, § 619, інструкції Головопрофосвіти; Бюлетень Головопрофосвіти, № 4—6, 1922 р., ст. 23, № 3—4, 1923 р., ст. 23—24.)

54. Комітет одержує з усіх видань с.-г. характеру і тих галузів, що зв'язані з сільським господарством, які видаються на території України, по 5 примірників від їх видавців, а також включається в сітку тих центральних установ, що одер-

жують через Українську Книжну Палату по одному примірникові с.-г. видань з цілого союзу ССРР.

Примітка. Зазначені 5 примірників українських видань надсилаються видавництвами до Української Книжної Палати додатково до основних 25 прим. а вона передає їх до С.-Г.Н.К.У.

55. Комітет одержує з-позакордону ССРР потрібні для його праці видання (періодичні та неперіодичні) і наукові матеріали (колекції, приладдя і т. и.) без цензури і мита, згідно з існуючими про це положеннями (Пост. Ради Нар. Ком. УСРР від 9-го березня 1923 року, оголош. у „Вістях“ ВУЦВК, № 70 від 3/III-1923 р.).

56. Комітет одержує на свою адресу і сам розсилає кореспонденцію (прості і рекомендовані листи та бандеролі) і поштові пакунки (до 1-го пуда вагою), з науковими матеріалами, без належної їх оплати, користуючися цими пільгами нарівні з іншими центральними державними науковими установами України (Пост. Ради Нар. Ком. УСРР від 8-го березня 1923 р., оголош. у „Вістях“ ВУЦВК, № 66, від 27/III 1923 р.).

57. Комітет має право провадити наукові праці, згідно з їх державним планом, на всіх землях території УСРР, незалежно від того, в розпорядженні яких відомств, установ чи приватних організацій та осіб вони перебувають, при умові, коли це не порушує їх матеріальні інтереси.

58. Комітет і всі його наукові установи, а так само і господарства, які їх обслуговують, що до ріжних державних і місцевих податків, зборів і повинностей, користуються пільгами, що установлені в загальному законодавчому порядку для наукових, навчальних і зразковик установ.

59. Комітет є розпорядчиком кредита другої категорії і має свій окремий бюджет і штати, що затверджуються законодавчим шляхом.

60. Комітет та його установи, з дозволу Комітета, мають свої печатки з їх назвами.

З оригіналом згідно:

Керуючий Справами Орг.-Від. Секретаріату *Н. Петренко*.

До всіх працівників с.-г. науки на Україні.

С.-Г. Науковий Комітет, дбаючи за плановий розвиток на Україні наук сільсько-господарських і за максимальне використання для цього всіх наукових сил Республіки,—відповідно реорганізується тепер, значно поширюючи свої функції та розповсюджуючи свою діяльність на всю територію України.

В звязку з цим Комітет звертається і до Вас з проханням взяти активну участь в його роботі по тій Секції (чи Секціях), що найближча є до Вашої спеціальності, і сподівається, що Ви не одмовитеся від спільної наукової праці для піднесення й розвитку нашого сільського господарства.

В такому разі Комітет прохає відповідну заяву Вашу, з анкетною, життєписом та списком праць Ваших надіслати на адресу Комітета: Харків, вул. К. Лібкнехта, ч. 82, С.-Г. Науковому Комітетові.

Додатки: 1. Анкетний бланк.

№ 1032

2. Бланк для життєпису.

24 лютого 1924 р.

3. Бланк для списку наукових праць.

Вчений секретар С.-Г. Н. К. У. проф. О. Яната.

Кер. Орг. Від. Секретаріату Н. Петренко.

(Див. витяги з Статуту С.-Г. Наукового Комітету §§ 16, 19, 26, 28, 34, 35, 37).

Додаток 1-й.

А Н К Е Т А,

яку мають заповнити особи, що подають заяви про бажання працювати в С.-Г. Науковому Комітеті.

1. Прізвище, ім'я по батькові.....
2. У якому році народилися.....
3. Де народилися.....
4. Національність.....
5. Родинний стан.....
6. Освіта (де, коли й яку одержали освіту, нижчу, середню, вищу).....
7. Які знаєте мови (і як знаєте).....
8. Як знаєте українську мову (чи вмієте читати, писати, говорити).....
9. Чи володієте українською мовою в межах своєї спеціальності.....
10. Яким чином одержуєте засоби до існування (де служите і з якого часу, на яких посадах, або якимсь іншим способом, та яким саме).....
11. Чи одержуєте додаткове академічне утримання Всеукраїнського Комітету Допомоги Вченим та по якій категорії.....
12. В яких працювали сільсько-господарських або інших закладах (де, коли, що саме робили).....
13. Які й коли вели наукові праці, які й де маєте наукові матеріали.....
14. Скільки маєте друкованих праць та з яких галузів, окремо наукових популярних (докладний їх список додайте до цієї анкети на окремому аркуші, що прикладається).....
15. Скільки маєте ненадрукованих, але написаних праць, з яких галузів,— окремо наукових та популярних (докладний їх список подайте окремо на доданому аркуші для списку праць).....
16. Чи читали курси, лекції, доклади, які саме, коли й де (як що багато читали, то зазначить тільки головніші та їх загальну кількість).....
17. Яку вели науково-громадську роботу, коли й де.....
18. Чи є членом профспілки і якої саме; № Вашого профес. квитка.....
19. Ваша основна професія.....
20. Ваша спеціальність.....
21. Скільки років працюєте в своїй спеціальності.....
22. В якій Секції С.-Г. Наукового Комітету бажаєте працювати і в якій вузчій спеціальності.....
23. В якій ролі бажаєте працювати (дійсного члена Секції, члена-кореспондента, члена співробітника, кореспондента).....
24. В якій Філії С.-Г. Наукового Комітету бажаєте працювати.....
25. Хто може порадити Вас (назва державних чи громадських установ, чи організацій, або прізвища та ім'я осіб; адреса їх).....
26. Інші відомості, що Ви їх бажаєте подати.....
27. Ваша точна поштова адреса.....

Підпис

192.....р.

Додаток 2-й.

ЖИТЕПИС.

(Прізвище

ім'я та по батькові).....

(Писати за такою схемою: де Ви народилися і, коли, хто Ваші батьки, де і коли Ви вчилися, як проходили Ви службовий стаж, як розвивалася Ваша наукова діяльність, педагогічна, громадська; родині, суспільні та службові зміни й події, що впливали на продуктивність Вашої наукової праці.

Усі ці відомості треба писати поруч, автобіографічно, у хронологічному порядку).

Додаток 3-й.

Список друкованих праць і рукописів.

(Прізвище
ім'я та по батькові).....

(Писати в хронологичному порядку, за черговими ч.ч. з додержанням усіх бібліографічних подробиць, подаючи точні назви як самих праць, так і видань, в яких їх надруковано, або видавництва, сторінок, їх розміру (1/4, чи 1/8, чи 1/16), року видання, малюнків, таблиць, карт і т. инш.).

Як що, крім надрукованих праць, є й ненадруковані,—то список їх подати, за окремими черговими ч.ч., вкінці, під загальним заголовком „Рукописи“, подавши про кожний рукопис—скільки він має сторінок, якого формату, скільки до нього є таблиць, малюнків, в якому році рукопис написаний і т. инш.

В спискові друкованих праць і рукописів після кожної праці в дужках подати, чи вона є оригінальною, науково-популярною й т. инш.).

До кореспондентів С.-Г. Наукового Комітету.

В зв'язку з переводом центру С.-Г. Наукового Комітету з Києва до Харкова нормальна робота сітки кореспондентів С.-Г. Н. К. У. була часово порушена.

Тепер же, коли центр С.-Г. Наукового Комітету налагодив вже свою працю в Харкові робота Бюро Сітки Кореспондентів має проходити в значно кращих умовах, що дають змогу налагодити тісний зв'язок Комітета з своїми кореспондентами, а через те і нормальніше поставити всі ті обслідування і дослідн, що їх веде Комітет через сітку своїх кореспондентів.

Унормуванню роботи Сітки Кореспондентів у великій мірі допомагає і перехід Комітета на новий Статут. Згідно з цим Статутом (§ 35) кореспондентами С.-Г. Наукового Комітету є ті особи, що допомагають науковій праці Комітету чи відповідних його установ, надсилаючи з місць потрібні відомості, на запитання чи з власної ініціативи, ведучи потрібні дослідн і спостереження, збираючи потрібні матеріали.

Кореспондентам буде посилатись регулярно починаючи з 1924 року журнал С.-Г. Наукового Комітету „Вісник С.-Г. Науки“; а тим з кореспондентів, що регулярно надсилатимуть спеціальні кореспонденції про стан погоди, про шкідників і т. ин., згідно з інструкціями відповідних Секцій чи Комісій Комітету, надсилатимуться з 1924 року і спеціальний орган тих Секцій: „Інформаційний Бюлетень Укрмет (Метеорологічної Секції)“, „Бюлетень Боротьби з шкідниками с.-г. рослин“ та инші. Крім того кореспондентам, що найкраще виконують свої завдання в кінці року буде призначена Комітетом премія літературою насінням і т. инш. (§ 44 Статуту).

Кореспонденти-ж, що на протязі року не виконуватимуть своїх завдань, згідно з § 43 Статуту, механічно вибудуть з числа кореспондентів і висилка „Вісника С.-Г. Науки“ та инш. видань їм буде з 1925 року припинена. У „Віснику С.-Г. Науки“ в розділі „Офіційні повідомлення“ будуть друкуватись зразки програм, анкет, запитань та інструкцій для кореспондентів. Крім того ці анкети і запитання будуть розсилатися окремо кореспондентам для заповнення. Коли кореспондент чомусь своєчасно не одержить їх, або і самого „Вісника“, то має написати про це до Комітету, і вони будуть вислані.

На всякі запитання кореспондентів з обсягу сільсько-господарської науки та практики, що мають ширший інтерес, з метою запобігти особистого листування відповіді будуть друкуватись у „Віснику С.-Г. Науки“, у розділі „Офіційні повідомлення.“ У „Віснику“ ж друкуватимуться (у розділі „С.-Г. Наукова Діяльність на Україні“) чергові інформації про працю сітки кореспондентів та наслідки обслідувань і дослідів, проведених через сітку кореспондентів (у розділі „Статті“). Отже через це все С.-Г. Науковий Комітет пропонує всім кореспондентам пильно стежити за відповідними розділами „Вісника“, аби уникати зайвого листування.

С.-Г. Науковий Комітет сподівається що всі його кореспонденти уважно поставляться до всіх завдань і тим допоможуть з 1924 року налагодити як слід по всій Україні цілий ряд дуже важливих і невідкладних наукових обслідувань і дослідів, наслідки яких матимуть велике значіння не тільки для розвитку самої с.-г. науки, але й для поліпшення нашого сільського господарства.

Вчений Секретар С. Г. Н. К. У., проф. *О. Яната*.

№ 7/1501

Голова Бюро Сітки Кореспондентів *Як. Савченко*.

19 лютого 1924 р.

Секретар Бюро *Г. Чубук*.

Від Центральної Станції Дослідження Кормових Рослин Сільсько-Господарського Наукового Комітету України.

До кореспондентів С.-Г.Н.К.У. та досвідних с.-г. станцій України.

Центральна Станція Дослідження Кормових Рослин, серед інших своїх завдань, має обслідувати всебічно справу з насінням та асортиментом кормових рослин на Україні, так культурних, як і диких.

Через це Станція звертається до Вас з проханням надіслати на її адресу— (Харків, вул. Карла Лібкнехта, ч. 82, С.-Г. Науковий Комітет, Центральної Станції Дослідження Кормових Рослин),—по 2 лоти дрібного та по 1/4 фунта більшого насіння, різних кормових рослин та їх сортів (зокрема озимих та ярових), що розводяться у Вас або в вашій окрузі.

Рослини, які найбільше цікавлять тепер Станцію, це ті кормові рослини, що вже введені, або хоч поволі вводяться в плодозмін, а також дико ростуть по пашнях, луках, степах та инш.

Приблизний список (неповний) рослин, насіння яких бажано було б одержати до весни цього року, не пізніше кінця березня, або початку квітня, такий:

Кукуруза кормова

(кінський зуб)

Тимофійка

Костер житній

Житняк

Райграс

Могар

Сорго

Гаолян

Суданська трава

Джугара

Чуміза

Пайдза

Японське просо

Віка

Конюшина (клевер)

Люцерна

Еспарцет

Сераделка

Чина кормова

Горох кормовий

Боби кінські

Соя

Лупин (лубин)

Буряк кормовий

Морква

Пастернак

Брюква

Топинамбур (земляна груша)

Капуста кормова

Гарбуз (або кабаки)

кормові

Але цей список не вичерпує всіх тих рослин, що їх насіння бажано було б одержати. Отже Станція прохає надсилати насіння і тих кормових рослин, що є у Вас, але в цьому спискові не зазначені.

Маючи на увазі мету, з якою робиться це обслідування—поліпшити справу з кормами на Україні та сприяти тим розвитку скотарства, Станція сподівається на Вашу допомогу й певна, що Ви не забаритесь набрати та надіслати до Станції зразки насіння кормових рослин Вашого господарства й району.

До цього додаємо.....анкет до кожного зразка насіння, які прохаємо Вас уважно заповнити, бо без цього зразки не матимуть наукового значіння.

Для відповіді Станція надсилає Вам при цьому поштову картку.

Коли Ви зразків чомусь не зможете зібрати й надіслати, то Станція все-таки прохає Вас повідомити її через що саме Ви не можете задовольнити її прохання: чи через те, що не сіють у Вашому районі ніяких кормових рослин, чи через якісь інші причини.

№ 1502

Директор Станції, проф. *О. Супруненко*.

21 лютого 1924 р.

Секретар *О. Лонгвинів*.

АНКЕТА

до зразків насіння кормових рослин.

(До кожного зразка заповнюється окремо).

1. Прізвище та ім'я.....
(хто подає відомости)
 2. Губерня..... округа..... волость.....
село..... хутір.....
 3. Назва рослини.....
(місцева, літературна, а по змозі і латинська)
 4. Ярова, озима чи довгорічна рослина (підкреслити).
 5. Відкіля взялося насіння цієї рослини вперше у Вашому районі, з-закордону чи з яких частин Радянського Союзу, звідкіля саме і коли.....
 6. Висівається тепер своє насіння чи куповане.....
 7. У кого і де купуєте (зазначити адресу).....
 8. Чи давно сіється у Вас в окрузі.....
 9. Чи багато господарств сіє цю рослину.....
 10. Де сіється, або росте (у полі, при садибі, на луках і т. ин.,—підкреслити, або дописати).....
 11. На яких ґрунтах (черноземля, суглинок, пісок то-що).....
 12. Який ґрунт вважається за кращий для цієї рослини.....
 13. Сіється вона чистим посівом чи з іншою—покровною рослиною, чи в мішанці, і з якими рослинами.....
 14. Скільки сіється пудів на десятину.....
 15. Коли сіється в різні роки, залежно від погоди.....
 16. Як убірають на сіно та на насіння, і коли.....
 17. Який врожай в середньому за 5 останніх років: зерна..... пуд., сіна..... пуд. (або коріння, бульб і т. д.).....
 18. Чи гарно їдять коні, воли, корови, вівці, свині, трусички, птиця (яка), і т. д. (про кожне окремо).....
 19. Як впливає на тварину і на яку (жиріє, молоко гонить і т. д.).....
 20. Чи не шкодить чим (понос, пучіння, і т. ин., поганий смак молока і т. д.) і якій товарині.....
 21. Якої думки люди про цю рослину у Вашій окрузі (чи гарна вона, чи треба замінити її чим і т. и.).....
 22. Які ще кормові рослини є у Вашій окрузі і думки людей про них.....
- Підпис.....
- Дня..... 1924 р.

ВІСНИК Сільсько-Господарської Освіти

Часопис С.-Г. Шкільних і Позашкільних Закладів України.

Виходить за безпосередньою участю робітників та учневих організацій на ниві сільсько-господарської шкільної і позашкільної освіти та масової агрикультурної роботи на селі, яко робочий орган, що всебічно освітлює питання та методи поширення сільсько-госп. знання в межах сільсько-госп. школи і серед широких верств селянського населення в умовах новітньої доби.

Зміст часопису складають: провідні статті по організації сільсько-госп. школи, навчально-організаційній, методологічній господарській та агрикультурній роботі сільсько-госп. школи; сучасний стан і досягнення окремих галузів сільсько-госп. освіти на Україні та перспективи розвитку їх в зв'язку з вимогами розвитку сучасного сільського господарства; ув'язка сільсько-госп. школи з сільсько-госп. дійсністю та роботою господарських, наукових та агрикультурних організацій в с. г-ві України; практика та побут шкільних і позашкільних с.-г. організацій і колективів та продукційна діяльність сільсько-госп. шкіл і т. и.

Часопис виходить окремим додатком до часопису «ШЛЯХ ОСВІТИ» Н. К. О. України, що-місяця розміром 3 аркуші

Передплата на часопис виносить: на 1 рік—6 крб., на 1/2 року 3 крб.

Передплату надсилати на біжучий рахунок «ВІСНИКА С.-Г. ОСВІТИ» в Українбанку.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: Харків, Наркомосвіти, вул. Артема, ч. 29. Відділ С.-Госп. Освіти.

Приймається передплата на науковий журнал молодих дослідників сільського господарства України

„МОЛОДИЙ ДОСЛІДНИК“

Видається за матеріальною допомогою Сільсько-Господарського Наукового Комітету України.

Редагують курсанти-дослідники: **І. Мононів, Г. Помаленький, О. Снявський.**

Програм журналу:

1) Статті провідні. 2) Статті оригінальні дослідного характеру з різних галузів наук сільсько-господарських. 3) Статті й замітки дискусійні з питань, що зачеплені на сторінках журналу. 4) Критичні статті з питанням сучасної с.-г. науки і рецензії. 5) Дрібні замітки с.-г. наукового характеру. 6) Хроніка.

Участь в журналі беруть молоді працівники с.-г. досвідних станцій, аспіранти різних дослідних с.-г. кафедр, курсанти спеціальних с.-г. курсів, студенти с.-г. інститутів і технікумів та інші.

Журнал виходить з січня 1924 року що—2 місяці, випусками по 2 арк.

Ціна випуска—20 черв. коп., передплата на рік—1 черв. карб. (при колективній передплаті знижка від 5 до 20%).

Адреса редакції: м. Харків, вул. Карла Лібкнехта, ч. 82, С.-Г. Науковий Комітет.

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА НА ЩОТРИМІСЯЧНИЙ НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИЙ І ГРОМАДСЬКИЙ ЖУРНАЛ

„ЗНАТТЯ“

МЕТА ЖУРНАЛУ — ДАТИ ШИРОКИМ РОБІТНИЧЕ-СЕЛЯНСЬКИМ МАСАМ У ЗРОЗУМІЛІЙ ДЛЯ НИХ ФОРМІ НАЙРІЖНОМАНІТНІШІ ЗНАННЯ З РІЗНИХ ГАЛУЗІВ НАУКИ ТА ЖИТТЯ.

Журнал має такі розділи:

- I. Передова стаття.**
 - II. Соціально-політично-економічний.** Особливу увагу журнал віддає теорії та історії соціалізму, історії революційного руху, розвитку народного господарства й, взагалі, питанням економіки.
 - III. Історично-філологічний.** Історія культури, історія літератури, мовознавство й інші науки.
 - IV. Природа.** Фізика, хемія, астрономія, фізична географія, геологія, зоологія, ботаніка й інші науки.
 - V. Прикладні науки.** Техніка, сільське господ. медицина й ин.
 - VI. Красне письменство й сатира.**
 - VII. Огляд закордонного життя.**
 - VIII. Огляд внутрішнього життя СРСР.**
 - IX. На місцях.** Дописи й хроніка робітниче-селянського життя.
 - X. Наука й життя.** Новіші винаходи в царині різних наук. Пристосування науки до життя.
 - XI. Критика й бібліографія.**
 - XII. Ястикування з читачами.** Запитання читачів і відповідь їм.
- В журналі беруть участь найвидатніші науково-літературні сили.**

П Е Р Е Д П Л А Т А :

На 1 рік—7 карб. 50 коп.; на 1/2 року—4 карб.; на 1/3 року—2 карб. 75 коп.; на 1/4 року—2 карб. 25 коп.; на 1 місяць—80 коп. Ціна окремого числа 25 коп.

Передплату слати поштовим переказом, дрібні суми можна слати поштовими марками.

**АДРЕСА: Харків, пл. Р. Люксембург, № 23,
Вид-во „Червоний Шлях“, Сектор періодичних видань.**

З 1924 року
РОСПОЧИНАЄТЬСЯ ВИДАННЯ ЖУРНАЛУ

— ВІСТІ —

Харківського Інституту Сільського Господарства та Лісоводства.

ЗА РЕДАКЦІЄЮ КОЛЕГІЇ В СКЛАДІ:

проф. О. Ялова, аспір. Діманта, К. Дубняка (секретар), проф. О. Марченка,
проф. О. Супруненко, студ. Хвилі, проф. О. Янати (голова).

„ВІСТІ“ друкують наукові праці професорів, викладачів, асистентів, аспірантів та студентів Інституту, що зроблені переважно в Інституті, або з доручення Інституту, та їх дрібні наукові замітки, що фіксують окремі важливі наукові факти.

„ВІСТІ“ друкують статті, інформації та офіційні відомості в справі організацій авчання в Інституті, його наукової та господарчої праці, а так само освітлюють життя та діяльність всіх наукових, навчальних та господарчих закладів і організацій Інституту.

„ВІСТІ“ взагалі як повніше виявляють творчу працю і думку всіх активних сил Інституту, так з наукового його персоналу, як і з студентства, над розвитком самого Інституту та його навчальної і наукової діяльності.

Журнал виходитиме що-два місяці, випусками по 4-6 аркушів друку.

Передплата на рік 5 карб.; ціна випуску 1 карб.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: Харків, Пушкінська, 80.

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ
ГРОМАДСЬКИЙ СІЛЬСЬКО-ГОСПОДАРСЬКИЙ ЧАСОПИС

Рядянський Селянин

Орган Наркомзема України. Виходить двічі на місяць.

ПРОГРАМ ЧАСОПИСУ:

1. Передові статті по громадсько-господарських справах.
2. Фейлстони.
3. Статті по справах с.-г. і земельного законодавства.
4. Статті по справах землеустрою, землекористування, організації господарства, агрономічної допомоги і т. и.
5. Статті по сільсько-господарській техніці.
6. Праця досвідних установ.
7. З практики передових господарств у нас і за кордоном.
8. Що пишуть по інших часописах.
9. Статті по сільсько-господарській кооперації. Писатиметься про всі чергові справи кооперативного життя та практики. Велику й належну увагу буде звернено на колективізацію, артілі і т. и.
10. Праця земельних органів та інших організацій, що допомагають сільському господ.
11. Сільсько-господарська освіта — статті по організації культ.-освітньої роботи, то що.
12. Досвіди потрібні селянам.
13. Що читати селянинові?
14. Листи читачів.
15. Відповіді на запитання.
16. Оголошення з культурного життя.

„РАДЯНСЬКИЙ СЕЛЯНИН“ — часопис селянський, а тому кожний селянин, кожний агроном, що працює на селі та в досвідній установі, всі, хто прагне розвитку нашого сільського господарства, повинні взяти участь в часописі: співробітничати в ньому і поширювати часопис.

ПЕРЕДПЛАТА: НА РІК (від 1 січня 1924 р. до 1 січня 1925 р.) 3—карб. 60 к.,
на 1/2 року — 2 карб. Окрема число — 20 коп.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: Харків, вул. К. Лібніхтга — Наркомзем, до Редакції
„Радянського Селянина“.

ВИДАННЯ РІК ТРЕТІЙ.

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА

НА 1924 РІК

**НА БЮЛЕТЕНЬ СІЛЬСЬКО-ГОСПОДАРСЬКОЇ
КООПЕРАЦІЇ**

„СІЛЬСЬКИЙ ГОСПОДАРЬ“

Сільський Господарь є офіційним органом Всеукраїнського союзу с.-г. кооперації і шляхом вміщення керуючих статтів, обіжників, інструкцій, положень керує справою утворення й зміцнення сільсько-господарської кооперації України.

Сільський Господарь є єдиним на Україні органом, що всебічно освітлює життя с.-г. кооперації як центрів її, так і периферії—союзів, т-в, колгоспів.

Сільський Господарь має відділи хроніки з життя Сільського Господаря, його філій та с.-г. кооперації на місцях; життя кооперативних центрів України, Наркомзема і т. д. Причому надалі буде звернуто особливу увагу на зв'язок з місцями й відведено їм найбільше місця.

Сільський Господарь містить всі закони і розпорядження уряду по с.-г. кооперації, а також в «поштовій скриньці» дає юридичні відповіді—поради на запитання читачів.

Згідно постанові Сільського Господаря передплата Бюлетеню є обов'язковою для всіх с.-г. т-в (через союзи) та союзів.

ЦІНА з пересилкою на 1 м-ць—50 коп. зол., на 3 м-ці—1 карб. 50 коп., на 6 м-ців—3 карб., на 1 рік—5 карб.

Бюлетень за січень—лютий розійшовся, а тому нова передплата приймається лише з березня.

АДРЕСА: Харків, вул. 1-го Травня, 18.

Крім центра, передплата приймається:

1. Київською філією Сільського Господаря: Київ, Інститутська вул., 3.
2. Одеською " " " " Одеса, вул. Леніна, 17.
3. Московськ. Представн. " " " Москва, Іл'їнка, Верхні Торгові ряди, пом. 115—119.
4. Кримським " " " Симферополь, Петропавл., 12.

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА на 1924 р.

НА ЩО-МІСЯЧНИЙ АГРОНОМІЧНИЙ ЧАСОПИС

Рік видання
ДРУГИЙ

„АГРОНОМ“

Рік видання
ДРУГИЙ

**Орган Губземуправління й Науково-техничної секції профспілки
„РОБІТЗЕМЛІС“ Київщини.**

Видання Редакційно-Видавничого Комітету при Київському Губземуправлінню.

„АГРОНОМ“ містить оригінальні статті з поля економіки й організації сільського господарства, висновки досвідних і наукових установ, інформації про діяльність земельних органів і агрономічних організацій краю. В кожній книжці „Агронома“ широко поставлені відділи огляду сільсько-господарської преси, хроніка, бібліографія, й справочний відділ.

Виходить „АГРОНОМ“ книжками до 6 друкованих аркушів у кожній.—До співробітництва в часописі притягаються свідомі працівники по агрономії й сільському господарству взагалі.

Передплата на „АГРОНОМА“ вносить: на цілий рік. . . 7 карб. 50 к. золот.
• півроку. . . . 4 „ — „
„ 3 місяці. . . . 2 „ 50 „

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА В РЕДАКЦІЇ:

**Київ, Золоторотська, 6, кім. 49, а також у Земельних Управліннях Київщини
й районними агрономами.**

3 грудня 1923 року ВИДАЄТЬСЯ

БЮЛЕТЕНЬ БОРОТЬБИ з ШКІДНИКАМИ СІЛЬСЬКО-ГОСПОДАРСЬКИХ РОСЛИН.

Видає Сільсько-Господарський Науковий Комітет України. Редагує спеціальна колегія.

Бюлетень подає:

1. Загальні і сезонні відомості про заходи боротьби з шкідниками гризунами, комахами, хворобами, бур'янами то-що, що проводяться або мають проводитися так центральними, як і місцевими установами по лінії Наркомзему, с.-г. кооперації, трестів і т. и., а так само і самим населенням.

2. Відомості про загальні і сезонні наукові дослідження і досліди шкідників с.-г. рослин, що проводяться та мають проводитися так центральними, як і місцевими науковими установами та окремими особами.

3. Загальний і сезонний огляд розповсюдження по Україні шкідників с.-г. рослин та шкоди від них, на підставі відомостей од місцевих наукових установ, сітки кореспондентів С.-Г. Наукового Комітету і т. и.

4. Наукові повідомлення і невеликі наукові статті важливого практичного значіння

5. Огляд про шкідників та боротьбу з ними.

БЮЛЕТЕНЬ виходє щомісяшними випусками по одному аркушу.

БЮЛЕТЕНЬ розсилається (задурно) всім зацікавленим установам і всім кореспондентам С.-Г. Н. К. У., що подають відомості про шкідників.

Передплата на рік 2 карб.; ціна випуску 20 коп.

Адреса редакції: Харків, вул. Лібквехта, ч. 82, С.-Г. Науковий Комітет.

Філія редакції: Київ, вул. Леніна, ч. 46, Київська Філія С.-Г. Наукового Комітету.

Видання Наркомзему У. С. Р. Р.

1. Главнейшие выводы полевых опытов Харьковской Областной С.-Х. Опытной Станции за 1912—17 г.г. Отдел Полев., № 12.
2. Земельный Кодекс (рос. вид.)
3. М. Н. Скрыпник. Хозяйственная борьба с кулачеством. 1923 г.
4. Сборник статей. Опыт районирования некоторых губ. Украины. 1923 г.
5. Е. Коротенко. Мелиоративные товарищества на Украине. 1923 г.
6. В. Гурский. Значение древоразведения. 1923 г.
7. Проф. Марченко. Восстановление лесного хозяйства Украины. 1923 г.
8. М. И. Архипов. Азбука молочного дела. 1923 г.
9. И. Сербинов. Сельско-хозяйств. микробиология. 1923 г.
10. Проф. А. Сапегин. Вехи селекции. 1923 г.
11. Проф. И. Широких. Коневодство. 1923 г.
12. Проф. Макаревский. Птицеводство. 1923 г.
13. Проф. И. Широких. Введение к учению о породах. 1923 г.
14. Проф. А. Сапегин. Генетика. Этапы менделизма. 1923 г.
15. Бельговский. Овцеводство. 1923 г.
16. К. И. Храевич. С.-х. кооперация. 1923 г.
17. Ф. С. Ефетов. Древесное семеноводство. 1923 г.
18. К. Дебу. Локомобиль и молотилка. 1923 г.
19. Бюллетень Укрывставкома, № 1—2.
20. Торохтий. Крупное и мелк. крест. хозяйство.
21. Б. П. Леонтович. Пропашные растения.
22. С. Д. Пулко. Уход за плодовым садом.
23. С. Д. Пулко. Устройство плодового сада.
24. Г. Сушкин. Кролиководство.
25. К. Дебу. Очистка зерна. Веялки и сортировки.
26. К. Маньковский и Н. Добровольский. Конспект лекций по полеводству.
27. Б. Никулин. Культура лекарственных растений.
28. Стеллецкий. Устройство огородов на малых площадях.
29. Инструкция по надзору за передвижением скота.
30. Земельный Кодекс (українське видання).
31. А. Емельяненко. Посевная кампания.
32. Менько. Подходы к проектиров. землян. плотин.
33. Проф. И. О. Широких. Крупн. бел. английский. порода свиней.
34. С. С. Кулжинский. Успехи сельского хозяйства.
35. Г. Клунний. Раз та гаразд.
36. Проф. Є. Опоків. Осушення та уводнення луків.
37. Проф. Егоров М. А. Высокий урожай.
38. Цандер. Вывод маток (переклад з німецької).
39. А. Филиповський. Правильне господарювання.
40. Проф. Егоров М. А. Вопросы зольного питания растений.
41. Д. Грей. Наиболее распространенные болезни птиц (перек. з англійськ.
42. Проф. Є. Опоків. Меліорація в боротьбі з посухою.
43. Пивоварів. Селянські кури.
44. Т. Страхов. Главнейшие болезни растений.
45. Сельско-хозяйственный справочник на русском и украинском языках.
46. В. Л. Васильев. Производство огородных семян.
47. В. С. Михайлов. Первая помощь больному скоту.
48. В. Соловейчик. Направление и рыночность животноводства.
49. Ю. Э. Уман. Географическое распространение красного немецкого скота
50. А. О. Свиренко. Племенное скотоводство и племхозы на Украине.
51. Проф. П. А. Пахомов. Серый степной скот.
52. Проф. И. О. Широких. Техника крестьянского животноводства на Украине
53. Его-же. Свиноводство на Украине.
54. Проф. Устьянцев. Колонистский белоголовый скот.
55. Его-же. Полесский крупный рогатый скот.

ЗАМОВЛЯТИ: Харків, вул. Карла Лібкнехта 82, Видавничий Відділ Наркомзему.
Сільсько-господарським та кооперативним установам, сільським читачальням

і т. и. знижка.

ВИДАННЯ

Сільсько-Господарського Наукового Комітету

УКРАЇНИ.

- 1) **Вістник Сільсько-Господарської науки.** Том I, вип. 1, 2, 3, 4, 1—192 стор. Т. II, вип. 1—12, 1—336 стор., 8^о.
- 2) **Матеріяли до Районізації України.** Том I, IV + 108 стор., 8^о.
- 3) **П. Тутковський**, акад. член С.-Г. Наукового Комітету України. **Природня районізація України.** (Генетична класифікація і розподіл фізико-географічних краєвидів України на підставі геологічної їх еволюції). Київ. 1922 р., 97 стор., 8^о, з 12 малюнками і картою в три коліри.
- 4) **Г. Висоцький**, проф. і член С.-Г. Наукового Комітету України. **Макрокліматичні схеми України.** Київ, 1912 р., 32 стор., 8^о, з 12 картами в тексті.
- 5) **В. Колкунов**, проф. Головні шляхи в боротьбі з посухою. Київ, 1921 р., 16 стор., 16^о.
- 6) **Табенцький**, В. доц. **Beta vulgaris L. var. saccharifera.** Атлас малюнків з анатомії та біології цукрового буряка.—Реценз. ред. терм. Комісія Ботан. Секції С.-Г. Наукового Комітету.—Видання Цукротресту, Київ, 1922 р., стор. XVI + 142. 4^о, з 328 малюнками.
- 7) **Ф. Крамаренко**. Лісоводство. Часть 1.—Уман. філія С.-Г. Наук. Ком.—Видання Умковито. Умань. 1922 р.
- 8) **М. Шарлемань**. Перший державний степовий заповідник України—Асканія Нова. (Стан його в серпні 1921 р.). Київ, 1921 р., 8 стор., 16^о.
- 9) **Д. Дяченко**, арх.—Проекти по сільському будівництву. Плакат на 6 фарб. Видання Техн. Секції.
- 10) **Бюлетень С.-Г. Наукового Комітету України** № 1—3. Київ, 1921 р., 37 стор., 8^о.
- 11) **Коротке справоздання про діяльність С.-Г. Наукового Комітету України за 1919 р.** Київ, 1920 р., 16 стор., 8^о.

(Видання Метеорологічної Секції С.-Г. Н. К. У. див. окреме оголошення).

СКЛАД ВИДАНЬ Редакційно - Видавничого Бюро
Сільсько-Господарського Наукового Комітету України:
ХАРКІВ, вул. Карла Лібкнехта, 82.

ВИДАННЯ УКРМЕТА.

(МЕТЕОРОЛОГИЧНОЇ СЕКЦІЇ СІЛЬСЬКО-ГОСПОДАРСЬКОГО НАУКОВОГО КОМІТЕТУ).

- Данилевський М.**, доц. Українська Метеорологічна Служба. Завбачання погоди. 1921 р.
- Срезневський Б.**, акад. Програм курсу методики досліджень метеорологічних спостережень. 1922.
- Данилевський М.**, доц. Кліматичні нариси. Чернігівщина. 1922.
- Висоцький Г.**, проф. Макрокліматичні схеми України. 1922.
- Данилевський М.**, доц. „Посуха“ в світлі метеорології. 1923.
- Календарик** для співробітників Української Метеорологічної Служби на 1923 р.
- Інструкція** для збирання місцевих народніх спостережень про погоду (приміт, прислівок, приказок).
- Інструкція** до спостережень над скресом і замерзанням річок, озер, ставів та каналів.
- Інструкція** до складання декадних метеорологічних телеграм.
- Інструкція** для спостережень над грозами.
- Інструкція** для спостережень над опадами.
- Інструкція** до основних спостережень над сніговим настилом та сніговими хуртовинами.
- Інструкція** до спостережень над ожеледдю.
- Інформаційний Бюлетень Укрмета.** Т. I, ч.ч. 1—25 за 1921 і 1922 р.; Т. II, ч.ч. 1—9 за 1923 р.
- Декадний Бюлетень Укрмета** за місяці II—XI 1923 р.
- Щомісяшна метеорологічна характеристика України** за місяці II—X 1923 р.
- Матеріали до геофізичної характеристики України.** Т. I: 1) *Проф. Г. Висоцький*: Макрокліматичні схеми України; 2) *Проф. Є. Опоків*: Про величину річного збігу р. Хороля коло м. Миргорода на Полтавщині; 3) *Інж. С. Комарницький*: Льодове вкриття р. Десни біля Чернигова; 4) *С. Бржозовський*: Клімат Житомира; 5) *Проф. Є. Опоків та інж. С. Комарницький*: Кліматичні та гідрологічні умови басейна р. Десни за період 1884—1922 р.р. 6) *Інж. С. Комарницький*: Гідрофічний нарис Десни.
- Матеріали до геофізичної характеристики України.** Т. II. *Опади*: Вип. 1. Опади на Харківщині; Вип. 2. Опади на Волині; Вип. 3. Опади на Київщині (друкується); Вип. 4. Опади на Полтавщині (готується до друку).
- Люазель Ю.** Провідник метеоролога аматора. Перекл. с франц. (друкується)
- Педаєв Д.**, проф. Покажчик російської метеорологічної літератури (готується до друку).
- Данілов Л.** проф. Хвилі погоди. Новий метод синоптичного аналізу і користування ним для потреб, завбачання погоди на довгий час уперед (готується до друку).

Луківництво (66).

Денуровський, В. С., проф. Болота и торфяники, развитие и строение их. (О. Чорного) 57

Сільсько-Господарська Наукова діяльність на Україні.

Пленум С.-Г. Наукового Комітету України Н. П.	59
Рада С.-Г. Наукового Комітету Н. П.	59
Президія С.-Г. Наукового Комітету Н. П.	59
Економічна Секція С.-Г. Наукового Комітету. П. М.	60
Селекційно-насіньові курси Н.К.З.С. О. Я.	60
Меліораційна Секція С.-Г. Наукового Комітету М. Г.	61
Молодий Дослідник А. Ар-ч.	62
Бюлетень боротьби з шкідниками О. Я.	62
Київська Філія С.-Г. Наукового Комітету Н. П.	62
Бюро сітки кореспондентів С.-Г. Наукового Комітету Г. Ч.	63
1-й З'їзд у справі дослідження продукційних сил та народнього господарства України Н. П.	64

З'їзди та наради по лінії Н.К.З.С., що відбулися протягом лютого б./р. Н. П.	65
Харківський С.-Г. Інститут А. Ар-ч.	65
Харківська Краєва Досвідна Станція Бжильництва М. Савченко-Більський.	65

Сільсько-Господарська наука за межами України.

Охорона культурних рослин в Чехословаччині Вас. Баричка	67
Станція дослідження кормових рослин. А. Кузьменко.	69
Видання Української Господарчої Академії в Чехословаччині А. Ар-ч.	70

Personalia.

П. Крижевський (проф. О. Явата)	70
Склад співробітників К-ту М. Д.	73
Бібліографія	74

Офіційні повідомлення.

Статут С.-Г. Н. К. У.	77
Оголошення.	89

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА на 1924 рік (3-й рік видання)

НА ЖУРНАЛ

ВІСТНИК

СІЛЬСЬКО-ГОСПОДАРСЬКОЇ НАУКИ

Видає Сільсько-Господарський Науковий Комітет України.

Редагують: проф. О. Яната та доц. Терниченко.

ПРОГРАМ ЖУРНАЛУ:

1. Статті наукові широкого значіння та науково-організаційні, з усіх галузів с.-г. та сполучених з ним наук.	□	4. С.-г. наука по-за межами України.
2. Реферати та рецензії праць з усіх галузів с.-г. та сполучених з ним наук.		5. Personalia.
3. С.-г. наукова діяльність на Україні.	□	6. Бібліографія.
		7. Офіційні повідомлення.
		8. Оголошення.

Участь в журналі до цього часу брали:

Архимович, А.
Більський, Б.
Веселовський, С., проф.
Вотчал, Є., акад. і дійсн. чл. С.-Г.Н.К.У.
Гермейзе, Ю.
Головянко, З., дійсн. чл. С.-Г. Н.К.У.
Гольдман, А., проф.
Городецький, С., проф.
Давилевський, М., проф.
Діхтяр, К.
Дубняк, К.
Дубровський, М.
Душечкин, О., проф.
Жуків, Г.
Ковалевський В. І., дійсн. чл. С.-Г. Н.К.У.
Коваленко-Коломацький-Г.
Котів, М.
Кротевич, Л.
Куда, Я.
Лавренко, Є.
Лазаренко, А.
Лебединський, В.
Лебедів, М.
Лепченко, Я.
Лоташівський, М.

Малченко, Л., доц.
Малюшицький, М., проф.
Мальська, О.
Масалітін, М.
Матросів, Є.
Махів, Г., проф.
Москвичів, С.
Неводовський, Г.
Нестерводський, В.
Носів, А.
Носова, Л.
Огієвський, В., дійсн. чл. С.-Г. Г.Н.К.У., проф. (†)
Окояненко, А.
Оксіюк, П.
Олексієв, Є., дійсн. чл. С.-Г. Н.К.У.
Опоків, Є., проф., дійсн. чл. С.-Г. Н.К.У.
Петренко, Н.
Попів, О., доц.
Поріцький, В.
Постригань, С.
Радде-Фоміна, О.
Рахманівів, А.
Ренський, М.
Різниченко, В.
Рубінгер, Л.

Савченко, Л.
Савченко, Я.
Сяленко, А.
Скрипчинський, В.
Срезневський, Б., акад., дійсн. чл. С.-Г. У.Н.К.У., проф.
Стоянів, Ю.
Табеляцький, О., проф.
Терниченко, А.
Тутковський, П., ак., дійсн. чл. С.-Г. Н.К.У., проф.
Фалітв І.
Филиповський, О.
Фомин, О., акад., дійсн. чл. С.-Г. Н.К.У., проф.
Цінгер, М., проф. (†)
Чорний, О., доц.
Чубук, Г.
Шарлемань, М.
Щоголів, І., проф.
Юрків, Хв.
Яната, О., дійсн. чл. С.-Г. Н.К.У., проф.
Ярошевський, П.
та інші.

Журнал виходить що-місяця випусками по 3—4 арк.

Ціна випуску 60 коп. Комплекти за 1922 р.—2 карб., за 1923 р.—3 карб. Передплата на цілий 1924 р.—6 карб., на 1/2 р.—3 1/2 карб., на 1/4 р.—2 карб. (при колективній передплаті знижка від 5 до 20%). Ціни в червоних карбованцях.

Адреса редакції: **Харків, вул. К. Лібкнехта, ч. 82.**

У. С. Р. Р.

02.

Н. К. З. С.

СІЛЬСЬКО-ГОСПОДАРСЬКИЙ НАУКОВИЙ КОМІТЕТ УКРАЇНИ

Wissenschaftliches Landwirt-
schaftskomit  der Ukraina.

Scientific Agronomical Com-
mittee of Ukraina.

Comité scientifique agro-
nomique de l'Ukraine.

В І С Т Н И К

СІЛЬСЬКО-ГОСПОДАРСЬКОЇ НАУКИ

Wissenschaftliche
Zeitschrift für Agronomie.

Journal of the agro-
nomical science.

Journal de la science
agronomique.

Том III,
випуск 3-4

1924 рік,
Березень-Квітень

Редагують: доц. Я. ТЕРНИЧЕНКО та проф. О. ЯНАТА.

Термінологію та наукову мову редагує

Термінологичне Бюро С.-Г. Н. К. У.

РЕДАКЦІЙНО-ВИДАВНИЧЕ БЮРО С.-Г. НАУКОВОГО КОМІТЕТУ УКРАЇНИ

Харків—Київ, 1924

Класика Науки
110... # 89

Digitized by Google

Зміст

	Стор.
С. Фесенко. В. Ленін та сільське господарство	1
А. Терниченко. Потреби агрономичної кваліфікації	3
Проф. Г. Махів. Питання генези та еволюції ґрунтів України	6
Prof. G. Makhof: „Questions de genese et de l'evolution des sols de l'Ukraine“	14
Проф. В. Крокос. Лес і фосильні ґрунти південно-західної України	22
Prof. V. Krokos: „Le loess et les sols fossils du sud-ouest de l'Ukraine“	27
Г. Коваленко-Коломацький. Сільсько-господарські забобони	31
Діяльність Виставочного Комітету при Сільсько-Господарському Науковому Комітеті України.	34

Реферати та рецензії

Наукові установи (004)

Яната, О. проф. Сільсько-Господарський Наук. Комітет України. (К. Дубняка). 73

Періодичні видання (02)

Агроном. Орган Губземуправл. та Науково-Техничної Секції Робітземлісу Київщини. Ч. I, січень, 1924 р. (Д. Головка) 74

Известия Государственного Института Опытной Агрономии, т. I, липень, № 2, 1923 р. (К. Дубняка) 75

Метеорологія (13)

Декадний Бюлетень Укрмету. — Ч. 3 (33), 21—31 січня, 1924 р.; ч. 4 (34), 1—10 лютого, 1924 р. (Д. Сачука) 75

Як вести фенологічні спостереження над дикою природою. (М. Котів) 76

Ґрунтознавство (14).

Махов, Г. Г. Районизация Украины на основе характера ее почво-грунтов. (Проф. В. Крокоса) 76

Економічна географія (245).

Драчній, Вячеслав та Франц. Підкарпатська Русь, її природні та сільсько-господарські потреби. (Інженіра Неумана) 77

С.-г. політика (49).

Дедусенко, А. Ф. Агрономическая помощь населению Украины. (Г. Шумила) . 80

Сільсько-господарська наукова діяльність на Україні.

Президія С.-Г. Наукового Комітету України. Н. П. 81

ВІСНИК СІЛЬСЬКО-ГОСПОДАРСЬКОЇ НАУКИ

Орган С.-Т. Наукового Комітету України.

Ч. 3—4

Березень—Квітень

1924 р.

В. Ленін та сільське господарство.

Революція, на думку В. Леніна, є розвиток продукційних сил. Щоби зрозуміти Леніна, треба розглядати його ідеологію саме з цього погляду. Для Леніна не було сумніву, що аграрна революція в Росії неминуча, бо цього вимагав поступ народнього господарства, розвиток продукційних сил.

Для Леніна аграрна революція й була як раз тим актом поступу народнього господарства; наслідком аграрної революції є піднесення продукційних сил по безмежних просторах величезної країни в усіх галузях, а не тільки в сільському господарстві. „Збільшення кількості цукрових заводів“, писав В. Ленін ще в 1908 р., „і продукція їх дійсно були б величезні при скільки-будь певному поліпшенні стану маси дрібних землевласників, і цілком зрозуміло, що не лише буряково-цукрова продукція а й усі інші галузі виробництва, як от: текстильного, залізничного, машинно-будівельного, взагалі будівельного та інші, раптом би розвинулися,, потрібуючи маси робочих рук, і тим би повели Росію, уперед на зразок американський, а не китайський, як тепер“.

Для В. Леніна, звичайно, не було ілюзій, що до поступовости панського-поміщицького господарства. Навпаки, в панських землях і в користуванні ними він бачив колосальні сили гальмо всякому господарчому поступові, гальмо остільки шкідливе, що позбутись його можна було не чим іншим, як тільки повним знищенням його. Всебічному з'ясуванню економічної реакційности панського користування землею В. Ленін і присвятив свій твір: „Аграрный вопрос в России к концу 19-го столетия“.

В. Ленін виявив, що з загальної площі поміщицької землевласности, що охоплювала більш як 75 міль. десятин землі, оброблювалось капіталістичними поступовими засобами ледве тільки 7¹/₂ міль. десятин, та й то лише в Прибалтиці та на Україні. Інші численні поміщицькі землі оброблялись за допомогою селянської оренди і так званої відробітчної системи. „Більшість землі віддається в оренду селянам з половини, на відробіток; дрібна ж селянська оренда та „половинщина“ є одною з умов, що найбільш гальмують поступ сільського господарства“. Шляхом порівняння статистичних даних по різних губернях В. Ленін доводить надзвичайної ваги факт, що поміщицькі землі, ті, що оброблялись кріпацькими засобами („половинщина“ та дрібна оренда) дають менший врожай, ніж надільні землі.

Таким чином аграрна революція, що мала знищити поміщицьку землевласність, обов'язково була б ґрунтом як-найскоршого і дійсно широкого поступу. Не треба забувати ще й того, що звільнене від кріпацтва 1861 року, селянство одержало найгірші землі й що надільне користування землею теж гірша форма землекористування в розумінні продукційности праці.

Крім очевидної неспроможности поміщицького користування землею в напрямкові аграрного поступу, ця форма землекористування вела до занепаду та пауперизації селянства, нищила внутрішній ринок і остаточно зупиняла промисловий розвиток краю взагалі.

Оренда й здавання з половини, маючи наслідком мінімальну продукцію, коштували селянству надзвичайно дорого. Наприклад, при розрахункові платні за обробку землі по вільному найму в 10 карб. 69 к., відробітна система поміщикові коштували лише 6 карб.; натуральні оренди, до того ще короткочасні, коштували селянству в два рази дорожче проти грошових. Таким чином селянин, збираючи на орендованій землі нікчемний урожай, мусів виплачувати поміщикові подвійну оренду. При таких формах господарства не можна було й думати про будь-який поступ в хліборобстві, що вимагав би вкладення капіталу при довгочасній праці над землею.

З'ясувавши економічні наслідки поміщицького користування землею, Ленін дав виразний малюнок соціальної: відробітки та натуральні оренди є прямий і безпосередній наслідок панщини.

„Для відробітчаного поміщицького господарства необхідний був селянин з земельним наділом, забезпечений хоч невеличким живим та мертвим реманентом. Необхідно також було, щоби цей селянин завжди почував себе пригніченим злиднями та нестатками й тим самим непомітно входив би в залежність від поміщика, ця залежність замість вільного без примусу найму і є необхідним спільником відробітків. Землевласник тут вже не є підприємець—капіталіст, що має гроші й всю сукупність засобів праці; поміщик при відробітчаній системі та натуральній оренді є просто лихварь, що користується нестатками сусіди селянина й відбирає його працю як-найдешевше“. Ось чому натуральна оренда поширена найбільш серед незаможного селянства й кріпацьке значіння нашої селянської оренди є дійсний факт.

Висновок простий: поміщицька землевласність спричиняється до регресу, вона затримує економічний розвиток краю. Навіть надільні господарства й ті поступовіші. Це одне. По-друге: поміщицька землевласність, як наслідок минулого кріпацтва, є ярмо селянству й головним чином незаможному. Відси ясно, що знищення панської поміщицької землевласности і самої поміщицької класи в цілому є фактором поступу й необхідною умовою до загального розвитку краю, а також умовою визволення селянства від наслідків кріпацтва.

Ознайомившись з В. Леніним—економістом, ми легко зрозуміємо його, яко політика. Коли аграрна революція й хоча б надільна землевласність замість панської-поміщицької є необхідною умовою загального економічного розвитку краю, умовою розвитку його індустрії, тоді кожному видно спільність інтересів селянства та робітництва. Тому В. Ленін проголошує як найголовніше гасло союз робітництва з селянством. Як же це провести в життя? „Треба з'ясувати собі“, каже Ленін, „чого хоче селянство від революції й що в силі дати селянству революція. Селянство хоче землі й волі—всієї землі й всієї волі“. („Новая Жизнь“, № 11, 1905 р.).

В розумній політичному така вимога не відрізняється від бажань робітничої класи; з боку економіки це є поступ цілого народнього господарства, бо все наше народне господарство ґрунтується на сільському господарстві й навіть дрібне селянське господарство поступовіше за поміщицьку-панську землевласність.

Бажання селянства для В. Леніна стали ясними на підставі 242 селянських наказів 1917 р. На цих наказах ґрунтується його аграрна політика: селянство хоче безплатної відміни приватної власности на всякі землі,—і от революційний пролетаріят проводить в життя конфіскацію землі, реманенту, технічних сільсько-господарських підприємств—він іде як раз до того, чого бажає селянство („Рабочий“, № 6, 1917 р.).

„Ми мусимо йти за життям“, каже В. Ленін, „ми мусимо дати повну волю творчості народнім масам“ (промова на II-му з'їзді Рад 26/X—19 р.). Як наслідок, відомий декрет про землю, написаний В. Леніном. Отже тепер ясно, що економічний поступ тепер залежить від селян-середняків. Цілком зрозуміла тоді обережність Леніна відносно середнього селянства. Як з боку політичного, так і з боку економіки, середняк-селянин є спільник пролетаріату. Тому середняка треба берегти, й соціалістична держава мусить допомагати йому як найширше. Наслідком цього маємо відому резолюцію про відношення до середнього селянства (8-й з'їзд, 1919 р.)—відси, нарешті, й нова економічна політика разом з декретом про продовольчі податки.

В. Ленін вважав селянське господарство значно прогресивнішим за господарства поміщицькі, в той же час він не уявляв собі його останньою формою економічного поступу.

Машинізація сільського господарства й зміцнення його через кооперацію,—ось ті шляхи, що визначив Ленін для його розвитку в майбутньому. В. Ленін надавав велике значіння кооперації в сільському господарстві. Він добре розумів, що кооперація зміцнить дрібне господарство, й воно набуде економічної вигідності більших розміром господарств. „Кооперативні об'єднання селян дуже корисні, бо вони сприяють до піднесення сільського виробництва й особливо що до переробки сільсько-господарських продуктів, меліорації селянських земель, підтримання хатньої (кустарної) промисловости і т. н. Тому держава в цьому напрямкові мусить дати селянству допомогу фінансову, а також і організаційну“ (п. 9-й резолюції).

В. Ленін бачить, що в майбутньому поступ сільського господарства піде шляхом машинізації його.

„Селянству потрібно дати 10 тисяч тракторів—каже В. Ленін; тепер цих тракторів ми дати селянству неспроможні, але з часом робітники дадуть йому трактори“.

Електрофікацію сільського господарства В. Ленін уявляв за радикальне вирішення питання поступу с. г.; вона була його улюбленою ідеєю.

В особі В. Леніна ми згубили людину глибокої думки, послідовного політика, вільного від забобонів і доктринерства.

Життя блискуче підтвердило ідеологію й тактику В. Леніна.

Замість вузького класового антагонізму ми бачимо союз селянства й робітництва.

Ні громадянська ні імперіалістична війна, ні знищення поміщицьких латифундій, не затримують розвитку сільського господарства, що вже тепер набуває 75% передвійського рівню.

Разом з тим росте й попит на вироби промисловости—вона надалі розвивається. І перед нашою країною встають неосяжні перспективи економічного розвитку.

С. Фесенко.

Потреби агрономичної кваліфікації.

Проблема відродження українського сільського господарства на новій соціальної базі—це найактуальніша справа наших днів. Економічні й політичні обставини однаково актуально вимагають заходів до всебічного стимулювання тих позитивних тенденцій, що раз-у-раз виявляються тепер на чолі нашої сільсько-господарської дійсности. Визначною частиною цих заходів є різноманітна державна та громадська акція, що має загальну назву агропомоги сільсько-господарській людині.

Безперечно, що розвиток продукційних сил у нашому сільському господарстві гальмується не тільки браком економічної й господарської

рівноваги, порушеної подіями революційної доби, але в значній мірі це залежить і від культурної відсталості трудових сільських господарств, що складають майже виключний контингент продуцентів у сільському господарстві. Та відсталість давалася нам в-знаки і за старого довійськового часу, але саме тепер вона набуває характеру справжньої кризи. І оскільки перешкода ця є реальною й актуальною—справа агрикультурної діяльності і зокрема агропомоги сільсько-господарській людині рішуче висовується життям на перший план, а організація такої допомоги стає перед усім, як-найбільш нагальне завдання біжучого менту.

Конкретно організацію агрономичної допомоги часто уявляють переважно, як справу вдосконалення праці тих місцевих агрономичних закладів, що наближаються до практики сільського господарства і існують спеціально для того, щоб обслуговувати його потреби. Всі інші агрикультурні заходи, що є наслідком праці державних земорганів, профшкіл, досвідних установ, зразкових господарств і колективів—складають більш повільну й стаціонарну, менш помітну для широких мас систему впливів. Авангардом агрикультуртрегерства визнається агрономія, яка й мусить показувати найяскравіші ефекти свого впливу на сільське господарство.

Такий погляд на агрономію став особливо популярний серед місцевих радянських установ скрізь на Україні в останні місяці. На численних сільських конференціях та передвиборчих зібраннях до виборів Рад у цім році, кожного разу, коли обговорювалися справи й потреби сільського господарства—підіймалася жвава дискусія про необхідність та недостачі агрономичної допомоги на селі. Ця дискусія визначила багато як негативних, так само й позитивних явищ у діяльності агрономичних організацій. Найповнішу оцінку агропомозі, як і потребу в її реорганізації, виявлено на Всеукраїнському й Всесоюзному З'їзду Рад, а також на тих агрономичних нарадах та з'їздах земельників, що відбулися не-що-давно і в Харкові, і в Москві і всюди на місцях, по губерніях. Тут на людних зборах, в наслідок жвавого обміну думок, визначено ті шляхи і з'ясовано ті неясності, що досі вирішувалися на місцях розрізнено, частково. Спробуємо зробити де-які підсумки цієї колективної будівничої праці.

Перш за все варт зазначити, що тепер, а певно й у ближчому майбутньому, лише державна агрономія земорганів є тією реальною й значною організацією, вплив якої на масове господарство відчувається наочно. Інші типи агроорганізацій (агрономія кооперативна, культуртрадгоспів, досвідня) лише доповнюють і поглиблюють працю агрономів-земельників, допомагають їй.

Але зараз-же, констатувавши цей факт, ми мусимо зазначити, що відповідальність праці, покладеної на місцеву агрономію, далеко перевищує ті можливості, які, в сучасних об'єктивних умовах, є в розпорядженні агроробітників. Умови їхньої праці надто тяжкі й несприятливі. Серед непереможних зовнішніх обставин, що регулюють, а часто й гальмують агрикультурну діяльність на місцях, не останнє місце займає брак відповідної кваліфікації у самих агроробітників. В цьому відношенню на агрикультурному фронті зовсім не все гаразд. Ось числа взяті з офіційного доклада НКЗС на всеукраїнській агрономичній нараді про кваліфікацію 1126 чоловіка агроперсоналу земорганів, що фактично працювали на 1 січня 1924 р. на Україні:

Освітній ценз агрономів	Всього агрономів у %/о	В тім числі з 321 агрономів ГЗУ и ОЗУ
Вища освіта .	17,1	45,7
Середня осв. .	44,8	39,6
Нижча „ .	38,1	14,7
Разом .	100,0	100,0

Наведені числа цілком безперечно показують, що освітній рівень сучасного агроперсоналу є надто невеликий: лише 17,1% агрономичних робіт-

ників має вищу освіту. В абсолютному числі це дає 138 агрономів. Агрономів-середняків—361 або 44,8%, а з нижчою освітою—306 чи 38,1%.

Кращий персонал підбрано для праці в самих губерніяльних та окружних земорганах, але й тут лише менша половина (45,7%) агрономів має вищу спеціальну освіту, а цілих 14,7% спеціалістів покіячили нижчі, часом і не суто-спеціальні, школи.

Цієї фактичної справки досить, щоб визнати за негайну потребу нашого часу справу підвищення рівня знання серед агроперсоналу, без чого, звичайно, й сама агропомога не буде позбавлена багатьох справедливих хиб та нарікань. Не можна сказати, щоб цей висновок був новий, несподіваний. Багато разів, під час об'їздів агрорайонів та агронарад на місцях представниками центральних земельних установ констатовано великий агрономичний анальфabetизм низових робітників. Коли агроном не читає журналів, часописів, дістає інформації про земельну й сільсько-господарську політику з десятих вуст, не йде в ногу з життям—то він швидко вичерпує весь запас свого знання й не здатний бути порадником і керувником сіл.-господарської людности. А таких фактів атрофії агрономичної думки відомо за останні роки дуже багато.

Завданням нашим не є складання плану ліквідації агрономичної відсталости серед місцевих агроробітників. Цього досягти можна лише шляхом цілої низки заходів, серед яких організація курсів для агрономів, постачання їм літератури, скликання агронарад та конференцій, втягнення агрономів до праці в громадських та наукових с.-г. установах,—це ті чотири головніші підвалини, що на нашу думку мусять відіграти видатну роль на сучасному агрикультурному фронті. Кожен з цих заходів потребує особливих методів і засобів для проведення їх в життя. Ми зупинимо тут увагу тільки на останніх з перелічених основних заходів, щоб підкреслити його виключну вагу й значіння в умовах нашого часу.

Перехід агропомоги на Україні до форми районової організації, що одбувався протягом цілого 1923-го року, помітно стимулював самодіяльність самих агроробітників на місцях. Колегія агрорайону мусіла виявити себе насамперед економистами й організаторами. По багатьох місцях ще не проведено або проводяться описи агрорайонів. Становлять на чергу два обслідування бюджетів трудових с.-г. підприємств. Агроном стає неодмінним учасником всіх місцевих господарських нарад, членом громадських організацій і допомагачем сільських установ. Подекуди утворюється життєвий контакт між агрономією земорганів та місцевими кооперативними установами—з одного боку, а з другого—з околицьними сіл.-господарськими школами, сіл.-господарськими досвідними станціями і іншими агрикультурними осередками.

Ось на цей бік справи варт звернути в наші часи особливо пильну увагу. Тут—непочатий край праці. Одною з найосновніших причин відсталости місцевих агроробітників є, безперечно, та їхня прикра одмежованість від науково-агрономичних осередків, що її початок треба шукати ще в до-революційних роках. Але коли в той час така одмежованість була зрозумілою й часто необхідною, бо між агрономією і с.-г. установами, здебільшого організованими поміщицько-капіталістичною класою в своїх інтересах існувала більш-менш глибока прірва, то тепер цей пережиток є особливо недо-речний. І з особливою приємністю доводиться зазначати в ці часи кожний факт усунення того пережитку. А фактів таких нам дійсність дає чимало. Кожний спільний з'їзд чи нарада агрономів, досвідників, представників с.-г. освіти і науки, кожен реальний виступ місцевих агроробітників у тих околицьних, але раніш сторонніх їм установах, втягнення агрономів у працю в органах Сільсько-Господарського Наукового Комітету: по секціях, філіях, по установах і в число кореспондентів,—усі такі явища й приклади ми де можемо обминати тепер без зазначення і оцінки.

І ось тут, спостерігаючи, де-які докази активності та контакту в праці агрономічних робітників і наукових сільсько-господарських установ, разом з тим треба пошкодувати, як ще мало чого робиться в цьому напрямкові. Самодіяльність агроробітників зростає поволі й при умовах мало сприятливих. Багато науково-експериментальних установ ще й досі не знесли з-над воріт своїх, колючим дротом обнесених, написів: „Вхід стороннім заборонено“,—навіть агрономам „з іншої парахвії“ ще немає, часом вільного вступу за ті ізольовані огорожі.

Певно, що те одмежування, якого досить ще залишилося до наших днів, помітно паралізує ініціативу самих агрономів, хоч для всіх є зрозуміло, що без притягнення цієї периферії кожна с.-г. наукова установа позбавляється реального ґрунту, на якому б вона могла нормально розвинути та зміцнити. Не іншим чимсь, як цією незвичкою та непевністю можна пояснити й ту значну пасивність агроробітників до заходів С.-Г. Наукового Комітету зв'язатися з свідомими елементами села. Агрономи, як говорить статистика С.-Г.Н.К.У., в кадрі кореспондентів Комітету займають четверте місце—після сільських господарів, кооператорів та вчителів—давши для цього лише 77 чоловіка. В цілій сітці кореспондентів це складає тільки 8%. Коли припустити, що всі агрономи-кореспонденти є на праці в земорганіях НКЗС, то й тоді вони уявляють тільки 7% агроперсоналу. Отже потрібний буде добрий десяток років, доки всі агрономи, що безпосередньо близько стоять до практичного сільського господарства виявлять більш активності. Втягання агрономічної периферії в наукову працю закладів С.-Г.Н.К.У. поки-що йде надто мляво й повільно.

Отже перебільшувати масштаб і значіння сучасних позитивних явищ на тлі агрикультурної діяльності,—в ніякому разі не годиться. Такі факти є ще надто епізодичними, хоч і симптоматичними. Вони виявляють скоріше тенденції відродження, ані-ж дають привід до оптимістичних висновків. І ми зазначаємо ці явища виключно за-для того, щоб заохотити наші наукові с.-г. установи уважніше до них ставитись. Спільними зусиллями тут необхідно утворити відповідний „стик“ агрономії з с.-г. наукою. Цього потребує не тільки агроорганізація та її робота, не лише життєві інтереси самих науково-експериментальних та планових установ, але й ціле сільське господарство країни.

А. Терниченко.

Питання генези та еволюції ґрунтів України.

(Доплад на IV-у Міжнародню Конференцію Ґрунтознавців у Римі 12—19 травня 1924 року).

Для виявлення походження й дальшого розвитку ґрунтової поволоки країни необхідно перш за все виявити і взяти на увагу всі її основні фізично-географічні умови, бо ті чи інші особливості ґрунтової поволоки різних районів виникають в наслідок сукупного впливу цих умов.

Основні положення, висунуті Докучаєвською Школою Ґрунтознавців, про вплив на ґрунт головніших факторів ґрунтоутворення, привели до встановлення зональної системи ґрунтів. Ця система й стала підвалиною для праці надалі. Таким чином утворився комплексовий метод вивчення ґрунтової поволоки та головніших факторів ґрунтоутворення, дуже важливий для ґрунтознавців України і Росії. Він привів не тільки до генетичної характеристики ґрунтів, але й до загального природньо-історичного пізнання де-яких районів країни.

Все-ж необхідно зазначити, що головніші ґрунтоутворчі умови (орографія, підсоння, поверхові поклади й рослинність) брались під увагу ґрунтознавцями, звичайно, тільки в найзагальнійшій формі. Почасті

до цього спричинялося слабе вивчення території та недостача матеріалів і почасти неможливість для дослідувача-грунтознавця заглиблюватись в студії чужих, хоч і цікавих сумежних дисциплін. Був ще один факт, що негативно відбивався на успішності праці: державної ініціативи в справі вивчення природи країни зовсім не виявлялось в Росії в дореволюційний час, і дослідження, зокрема праці вивчення ґрунтів, провадилися дрібними громадськими організаціями (земства) або виникали тільки завдяки енергії та талановитості окремих дослідувачів. Зогляду на це, досліджування ґрунтів не провадилися в загальнодержавному масштабі і торкалися звичайно тільки територій невеликих адміністративних одиниць (губерень, повітів). Такий спосіб виявлення загальної картини зміни ґрунтотворних умов був дуже трудним, бо ці зміни можуть бути поступово дослідженими тільки на великій території.

Дослідувачі окремих районів України часто відмовлялись від спроби виявити вплив тих чи інших природних чинників на ґрунт. Так, проф. О. І. Набоких, що досліджував Харківщину, говорить: „спроба розбити губерню на кліматичні райони дала незначні успіхи“.

З 1921 року, виконуючи основне завдання Секції Грунтознавства С.-Г. Наукового Комітету України, я розпочав складення карти ґрунтів України в 25-верстовому масштабі. Це була перша спроба на території ССРР, скласти зводну карту більшого масштабу й на значну територію, що вимагала і особливої обережності та уваги в справі виділення основних генетичних типів ґрунтів та районів їхнього поширення. Справа ускладнялась тим, що праці про ґрунти на території України були дуже різнноманітні по методу дослідження. До того-ж вони провадилися в різні часи з інтервалами в 15—20 років. Та все ж матеріал, що до обслідування ґрунтів України (обслідування ґрунтів раніш були зроблені: М. Дімо, В. Докучаєвим, Х. Левченком, В. Крокосом, В. Куриловим, Г. Маховим, О. Набоких, Б. Полиновим і М. Фроловим), був остільки великий і цікавий, що відкидає усякі сумніви і говорив про повну можливість скласти загальну зводну карту вимагаючи лише значної переробки та розшифрування старих матеріалів додатковими працями в полі.

Праці по окремих губернях, пристосовані до обмеженої території, а інколи до того ж зроблені з цілком практичною метою оцінки, ще не давали змоги вирішити що до ґрунтової поволоки України таких основних питань:

1. Закономірна залежність основних чинників ґрунтоутворення й ґрунту була визначена лише в дуже загальній формі.

2. Чорноземельні підзони не були навіть намічені, за винятком 2-х: звичайної і південної чорноземлі.

3. Характер четвертичних ґрунтоутворних покладів в значній мірі не з'ясований; окремі дослідувачі відокремлювали в лесовій зоні великі райони „нелесових“ пород.

4. Не було з'ясовано, яку саме участь в утворенні ґрунтів брали давніші, ніж четвертичні поклади.

Між тим, окремі праці по дослідженню четвертичних покладів (В. Крокіс, Д. Ласкар'єв, Г. Махів, О. Набоких, М. Фролов) і рослинності (І. Пачоський, В. Таліїв, О. Яната і инш.) різних районів були проведені і треба було лише проробити складну працю, щоб звязати наслідки цих робіт з особливостями ґрунтової поволоки країни.

Попередні роботи про де-які частини України особливо вимагали розшифрування й погодження з пізнішими даними. За час 1922-23 р. р. Секцією Грунтознавства під моїм керуванням були організовані роботи з метою орієнтовочного обслідування цих частин України.

Розробка всіх літературних даних про поверхневу геологію, орографію і рельєф, поверхневу гідрогеологію, підсоння, рослинність і ґрунти, та власні досліді в 1922-23 роках, коли мною та співробітниками Секції було зроб-

лено кілька маршрутних подорожів від північних меж Полісся України до берегів Чорного та Азовського морів, дали змогу з'ясувати такі відношення між загальними природними умовами країни та її ґрунтовим покровом: загальні зональні зміни підсоння країни в значній мірі залежать од того, що в середній її частині проходить смуга підвищеного повітряного тиснення, або так званої „вісі затропічного барометричного максимуму“ (Воейков, Броунов). Зазначена смуга, що проходить приблизно в напрямку Харків—Полтава—Кременчук—Кам'янець Подільський, поділяє Україну на дві різних своїм підсонням частини: північно-західну з великою кількістю опадів за рік (500-600 м.м.) і нижчою температурою влітку, та південно-східну, з меншою кількістю опадів (300-500 м.м.) і вищою температурою влітку. Крім того, розподіл кліматичних елементів північно-західної частини визначається більшою сталістю, що до часу, тоді як амплітуди їх на південнім сході досить значні; в північно-західній частині переважають вітри західних румбів, а в південно-східній—східних румбів.

Згадані ознаки дають підставу де-яким дослідувачам-кліматологам зазначати за-для північно-західної частини України підсоння характеру „циклоничного“, а за-для південно-східної—характеру „мусонного“.

Своєрідні орографічні умови України з свого боку впливають на розподілення кліматичних елементів і трохи порушують правильність їх зонального розподілу, викликаючи існування „місцевих“ їх змін. Не торкаючись складної геологічної еволюції країни, що довела до відокремлення головніших її елементів, з'ясуємо лише територіальний розподіл цих елементів і тим накреслимо в загальних рисах головніші ґрунто-кліматичні райони її. На території України маємо чергування значних височин, з одного боку, і влоговин, з другого. Широке Волино-Подільське підвищення (до 300 метрів над рівнем моря) пристосоване до західної частини Дніпрового Правобережжя виявляє повільну спадистість до „N“ в межах водозбору р. Прип'яти, до „O“ в напрямку до Дніпра, і налто широка спадистість до Чорного моря: найближчу частину цієї спадистості, ми визначили в межах Таврійської влоговини, що лежить на південь від ізогіпси на 120 метрів і виявляє своєрідний район що до ґрунту. На Дніпровому Лівобережжі маємо Придніпрянську влоговину і повільне підвищення від неї до північного сходу та сходу, що переходить у відноги Східно-Європейського узгір'я; тут на північно-східних межах України, ми знову вже маємо значні високості (210-250 метрів). Далі на південному сході України лежить ізольоване підвищення—Донецький кряж, найбільша височина його досягає 375 метрів над рівнем моря. Височина Донецького кряжу на південній захід переходить у підвищене (200 метрів) Плато Бердянсько-Маріупольського масиву, що доходить майже до берегів Азовського моря.

В 1922 році вийшла невелика праця професора Г. М. Висоцького „Макрокліматичні схеми України“, 1922 р. В ній він виявляє зв'язок між орографією і розподіленням кліматичних елементів на території України. Загальні, і в значній мірі теоретичні, але все ж таки цікаві висновки Г. М. Висоцького дозволяли намітити де-які особливості підсоння України.

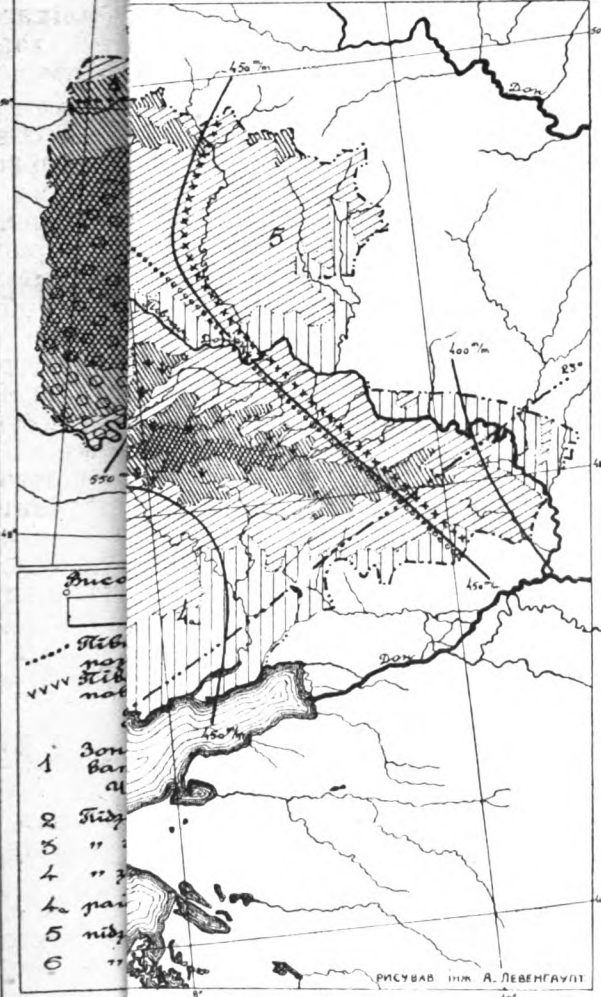
Але тільки 1923-24 рік приніс для ряду районів України нові матеріали що до підсоння, в наслідок розробки матеріалів за багато років (30-40 р.р.) великої кількості станцій, головним чином праці Метеорологічної Секції С.-Г.Н.К.У.—„Укрмет-у“ і метеорологічних відділів с.-г. досвідних станцій.

Ці факти в подробицях підкреслили залежність розподілу кліматичних елементів від умов орографії і зв'язок ґрунтового покриву з обома зазначеними чинниками. На підставі пізнішої обробки матеріалів за багато років ми можемо накреслити ряд кліматичних районів України. Широке Волино-Подільське підвищення на правобережжям лісостепу е разом з тим

АФИЧНІ КООРДИНАТИ ТА ОСНОВНІ ОНТИВ УКРАЇНИ

нтознавства С.І.Н.К.А)
Г.Махова, Харків 1924 р.
аштаб:

- Північна межа наукового
- Північна межа суцільного роз-
повсюдження "біологіки"
- ~~~~~ Південна межа суцільного роз-
повсюдження "карбонатної
псевдоциви"
- ~~~~~ Зрутти з двома формами
карбонатів (псевдоциви та
біологіка).
- Межі суцільного розповсюдження
циви в південних степах.

- Диско
- Півн
роз
Півн
поб
 - 1 Зон
ван
а
 - 2 Пид
 - 3 "
 - 4 " з
 - 5 пид
 - 6 "

РИСУВАВ ІНЖ. А. ЛЕВЕНГАУПТ

РУП

Тираж 4000.

і найбільш воюю і холодною частиною країни. Північно-Східне узгір'я Дніпрянського лівобережжя також є територією, де більше опадів і нижча температура. Долина р. Дніпра, широка й значна низина, ясно виступає з-поміж районів, що її оточують, як район з мінімальною кількістю опадів.

Підвищення Донецького кряжу та Бердянсько-Маріупольського масиву мають трохи більшу кількість опадів і відсовують на захід найпосушливішу частину України, що лежить в межах Таврійської влоговини і добре обрисовується літньою ізогією та липневою ізотермою 23°.

Сухість підсоння зростає на південь і в межах височия 60 метрів над рівнем моря, тоб-то в найбільш зниженім Мелітопольсько-Херсонським районі, ми маємо і найбільш посушливий район України. Минаючи обшир Донецького кряжу на крайньому сході України, по нижній течії Північного Дінця, ми знову маємо виразно посушливу частину.

Цікаво, що посушливість підсоння згаданих районів різко підкреслюється не лише спостереженнями над опадами та температурою, але також де-якими своєрідними особливостями ґрунтів. Картина зовальності ґрунтового покриву України на попередніх картах ґрунтів (1890-х років), що робилась в значній мірі теоретично і переносилась на територію України методом інтерполяції на підставі дослідження інших країн Росії, помітно змінюється після новіших фактичних дослідів.

Зверхні ґрунтоутвірні породи України, не однородні в різних районах країни, часто є причиною різнородности ґрунтів. Північна межа судільного поширення лесу в подробицях визначена при дослідженні ґрунтів, проходить в напрямку Шепетівка-Житомир-Київ-Ніжин-Глухів. На північ від цієї межі ґрунт утворюють породи, що є безпосередніми покладами льодовикової поволоки, або флювіогляціальні поклади. Ці поклади почасти перероблені вітрами й утворюють бархановий рельєф місцевості.

На південь від зазначеної межі маємо судільне поширення лесу. Ця порода далеко не однородна на всій території України і ми мусимо визначити такі її головніші варіанти:

1. Супіщаний і злегка суглинковий лес району зледеніння і ближчих до нього місцевостей має до 82% кремової кислоти (SiO_2), до 10% окису алюмінія (Al_2O_3), і до 4% окису заліза (Fe_2O_3). Відзначається пухкістю, яснопалевим кольором і значною домішкою карбонатів.

В умовах надзвичайної рівнинності північних чорноземних степів і близької підстилки з пород, що не пропускають води (граніт, морена, третична глина), лес тут часто набирає вигляду оглееного, набуваючи синювато-сірого кольору. Кількість фізичної глини (частинок 0,01 м.м. в діаметрі) в північних лесах досягає всього 20—25% і лише на південь зростає до 35%.

2. Суглинкуватий лес районів позальодовикових; займає південнішу частину. Через великі висоти місцевості й розчленування рельєфу не носить слідів оглеєння. Має 35—50% 0,01 м.м. Відсоткова кількість SiO_2 знижується до 70%, а кількість Al_2O_3 збільшується до 14%.

3. Південний глинястий лес; вкриває південну Україну; має більше 50% фізичної глини і набирає темно-палевого і бурого кольору. SiO_2 складає 65%, а Al_2O_3 —більше 15%.

Крім того лес лівобережних терас всіх більш значних річок сильно піскуватий, а в розчленованім Придніпровським районі зустрічаються діювальні леси з жорствою і рінею місцевих пород.

Відносно участі в ґрунтоутворенні пород передчетвертичного віку необхідно зазначити випадки утворення ґрунтів на продуктах вивітрювання сарматських і рифових вапняків у Придніпрянському районі та утворення чорноземель на крейдяних мергелях, глинах та земляно-вугільних породах в районі Донецького кряжу.

Переходячи до розгляду особливости ґрунтової поволоки України в зв'язку з розглянутими умовами підсоння й орографії, ми мусимо виділити на території України дві основних зони: значно меншу по території—переходово-попільнякову зону і велику зону—чорноземну. Попільнякову зону можна охарактеризувати двома напрямками ґрунтоутворного процесу—попільняково-творчим і болотистим; перевага одного з цих процесів або їх рівнобіжний розвиток приводить до поширення тут попільнякових, попільняково-болотяних і торф'яново-болотяних ґрунтів.

Ґрунтова поволока чорноземної зони не є однородною і її треба розподілити на низку підзон, відповідно до змін підсоння та властивостей чорноземлі. Підзони, на підставі розробки матеріалів і спеціальних орієнтованих праць, пророблених в 1923 році, можна накреслити такі:

1. Підзона північної чорноземлі. Характеризується як кліматична частина з пересічною кількістю опадів за рік 550 м.м. Чорноземлі мають 4—5% гумусу, легко суглинуваті і мають домішку карбонатів у формі псевдоцвілі люблініту.

2. Підзона грубої чорноземлі лісостепу. Залягає на південь від першої підзони і йде аж до кліматичної смуги (вісь барометричного максимуму). Вона стає і південною межею лісостепу. Чорноземля тут значної глибокості (до 150 см.) має 5—6½% гумусу, сугликувата з домішкою карбонатів, у формі „цвілі“, але менш значної, ніж в північних чорноземлях.

3. Підзона звичайної чорноземлі лежить на південь від „вісі барометричного максимуму“, в умовах сухого підсоння. Чорноземні плато мають 6½—7½ і більше % гумусу, сугликуваті і глинясті, глибокостю тонше 1 метра. Чорноземлям цієї підзони властиві дві форми карбонатів—„псевдоцвіль“ і „білоглазка“; це цілком відповідає підсонню підзони, що виявляє значні коливання в кількості опадів за рік. „Цвіль“ треба прийняти як форму властиву вохкішим частинам, в той час, коли „білоглазка“ властива для найпосушливіших районів. Підзона виявляє в межах України певну пристосованість до місцевості абсолютних височин не менш 120 метрів над рівнем моря і в зв'язку з цим, минаючи знижені надчорноморські степи, розлягається далеко на південь і південний схід в степах Надазовських. В 100-верстовій надморській смугі на південнім узгіррі Донецького кряжу й підвищених плато Бердянсько-Маріупольського масиву звичайні чорноземлі переходять у відміну цього підтипу—в чорноземлі надазовські, що відрізняються ще значною глибокостю (до 90 см.), але мають значно менше гумусу (5—6%).

Цікаво, що навіть тут, на крайнім півдні України, чорноземлі мають „вохку“ форму карбонатів „цвіль“ одночасно з „білоглазкою“. Таким чином можна вважати твердо встановленим, що підзона звичайних чорноземель на південний схід України, в зв'язку з умовами орографії та підсоння, значно поширена і тільки в межах Азовського узбережжя переходить в менш гумусовий відмінок.

4. Підзона південної чорноземлі; розлягається в південних причорноморських степах України, що мають абсолютну височінь меншу 120 метрів. Підзона уявляє відокремлену кліматичну частину, що характеризується 400—450 м.м. опадів за рік. З півночі підзона добре окреслюється липневою ізотермою в 23°. Чорноземні підзони мають одну лише форму карбонатів „білоглазка“. Глибокості чорноземель не переходить за 70—80 см., а кількість гумусу зменшується до 5—6½%.

На сході підзона доходить тільки до підвищених плато Бердянсько-Маріупольського масиву, заміняючись далі на схід надазовськими чорноземлями. Знов виникає підзона південних чорноземель на крайнім сході України в районі нижньої течії р. Північного Дінця.

5. На скрайнім півдні України в частині чорноморського прибережжя відокремлюється найнижча з найпосушливішим підсонням підзона. З півночі підзона добре окреслюється річною ізогіетою 400 м.м. і липневою ізотермою 24°. Чорноземлі підзони виявляються як варіант з найменшою кількістю гумусу. Грубіана чорноземель ледві досягає 40—50 см. Прибережна смуга відзначена розвитком солонцюватих ґрунтів, солонців.

Такі основні підзони чорноземель України. Дальша еволюція чорноземельних степів складалася з часткового заселення листяними лісами їхньої північної смуги, або власне тої частини степів, що лежить на північній захід від смуги підвищеного тиснення, або „вісі затропичного барометричного максимуму“. Точна відповідність південної межі лісостепу та зазначеної кліматичної смуги примушує нас визнати кліматичні умови південних і південно-східних степів основним фактором їхнього безлісся.

Соленосність південних підґрунтів, що визначається де-ким з авторів (Танфілієвим і инш.) як причина безлісся степів, ми мусимо розуміти не як абсолютну насиченість солями підґрунтя, або присутність різних родів соли шкідливих для деревної рослинності, але як шкідливу для неї занадто сильну концентрацію розчинів в ґрунті в найсухіші місяці влітку. Це знов-таки, стоїть в звязку з особливостями степового підсоння, головним чином з малою вохкістю повітря та малою кількістю опадів. Проф. І. Пачоський бачить причину безлісся південних степів не в характері підсоння й не в солонцювості підґрунтя, а в мірі підготовки субстрату, тоб-то гадає, що лісостеп України тому вкритий лісом, що підґрунтя його більш підготоване до цього, бо пережило значно довшу еволюцію, перейшовши через всі попередні рослинні фази.

Ріжну міру підготовки субстрату Н. Й. Пачоський ставить в звязок з ріжним віком території, а це пояснює тим, що де-які лісостепові райони (Поділля) були здавна сушею, а південні частини степів України (ізогіпса 120 метрів) значно пізніше звільнились від води Понтичного моря.

Погляд И. Пачоського будується на цілком неправильній тлумаченні геологічних даних: поверхневою породою України, верхні шари якої утворюють субстрат для степової рослинності, всюди є еоловий лес, а він, як на території подільських високих плато, так і на низьких прибережних причорноморських степах, всюди одного віку, а значить немає ніяких підстав говорити про більш давні, що до еволюції, райони.

Пояснення тому фактові, що листяні ліси поширились тільки в певній частині (північний захід) українських степів, треба, звичайно, шукати в цілому комплексі факторів; головнішим з них буде підсоння, але, як нам відомо, і багато других умов лісостепу відрізняються від умов безлісових степів. Як закономірний факт, можна зазначити виключний звязок листяних лісів України з найвищими й найрозчленованішими районами лісостепу; тут ми бачемо вже сукупний вплив не тільки підсоння, але й орографії, бо значні ріжніці височини в де-яких районах спричинилися разом з значною кількістю опадів до розчленованості рельєфу. Ми бачимо одну з причин заліснення північно-західних степів і в більшій підготованості до цього їхнього підґрунтя, але думаємо, що справа тут не в віці окремих частин країни, а в тім, що *лісостеп з його умовами орографії, рельєфу, підсоння й підґрунтя завжди, був тереном, де найінтенсивніше виявлялося рослинне й тваринне життя.*

Підтвердження нашого погляду ми бачимо уже в тому визначеному для лісостепу України фактові, що підґрунтя тут надзвичайно перерите землеріями й має якосний та кількосний склад инший, ніж в південних степах. Професор О. І. Набоких гадав, що причиною сильного перериття лісостепового підґрунтя є той факт, що ліси, поволі захоплюючи територію степу, примушували землерів обмежуватись все меншими й меншими

просторами, тоб то, ніби скупчили тваринне населення степу. Наші досліди 1922-1923 р. р. зовсім не підтверджують цього погляду; однаково сильно перерите підгрунття всіх районів лісостепу, не дивлячись на те, що наприклад, на лівобережжі Дніпра (Харківсько-Полтавський лісостеп) поширення лісів таке невелике, що ні про яке скупчення населення ґрунтів не могло бути мови. Переритість, або „кротовинність“ чорноземель лісостепу ми пояснюємо переважним поширенням землеріїв там, де умови життя для них найбільше сприятливі, а такими умовами й були більша вохкість і значніша пухкість підгрунття лісостепу.

Вплив лісової рослинності на степові чорноземлі підгрунття, як відомо, полягає в тому, що під впливом значнішої вохкості верхніх шарів у ґрунті виникають процеси утворення кислого гумусу, що може розпускатися, і далі розвиваються процеси розкладу сілікатної частини ґрунту під впливом кислої розчини в ґрунті. Через це профіль чорноземлі, досить однорідний і морфологічно і хемічно, диференціюється на низку відокремлених елювіальних і ілювіальних шарів і врешті груба гумусова чорноземля перетворюється у наслідок складної й довготривалої еволюції, в ясно-сірий попільняковий (лісовий) суглинок.

Поширення лісових ґрунтів в межах лісостепу України не однаково в різних районах: вохкіший підвищений розчленований лісостеп правобережжя Дніпра захоплено лісом місцями суцільно і в її ґрунтовому покриві переважають деградовані ґрунти. Не те ми бачимо у більш рівниннім і сухішим лісостепу лівобережжя Дніпра, де поширення лісів зв'язане лише з високими правобережжями рік і тільки в небагатьох випадках ліси захопили і окремі розчленовані плато, головним чином на півдні лівобережного лісостепу.

Загалом можна сказати, що перевага лісових ґрунтів, а за цим і переважне поширення лісів зв'язане з *середньою і південною частиною лісостепу*. Остання обставина ніби суперечить звичайним уявленням про збільшення деградації ґрунтів до північної межі лісостепу. На старіших картах (Сібірцева 1898 р. і инш.) ми завше знаходимо для території України суцільну смугу суглинків та деградованих чорноземель коло північної межі чорноземної зони. Пізніші праці не підтвердили вказаного теоретичного міркування: близько північної межі суцільного поширення лесу на Україні ми часто маємо безпосереднє сусідство степових чорноземель і попільнякових ґрунтів Полісся (не лесових). Лісові суглинки і деградовані чорноземлі поширені по північній окраїні чорноземної зони тільки ізольованими островами, зв'язаними з вищими і розчленованішими плато. Значне безлісся знижених північних і лівобережних придніпрянських степів пояснюється надзвичайною їх рівнинністю—відсутністю дренажу і зв'язаною з тим більшою чи меншою засоленістю підгрунття. Коли ми приймемо за показчик засоленості глибину лівії скипання ґрунту, то треба відзначити, що ця характерна ознака відміняється на території України так: найвищою лінією скипання відзначаються чорноземлі знижених звичайно лівобережних (рік Дніпра і Росі) північних степів, далі лівії скипання спостерігаються завглибшки 40—60 сант. в грубих чорноземлях лісостепу, завглибшки 40—50 см. в звичайних і південних чорноземлях і лише на крайнім півдні України, в межах „каштанової“ зони, вона підноситься до 20—30 см. Ці наші вказівки, що до глибини скипання, не належать звичайно до деградованих ґрунтів лісостепу, де вона знижується до 100—150 см., бо зазначене з'явище стоїть в прямій залежності від впливу лісу, що вже поселився на чорноземлі.

На закінчення нашого короткого повідомлення, що не дозволяє нам детальніше розглянути надзвичайно цікаві наслідки пізніших праць, проведених для обслідування ґрунтів України, ми не можемо все-таки не

згадати про деякі досягнення, здобуті шляхом закладання глибоких шурфів та свердління задля вивчення всієї товщі четвертичних покладів. Цих наслідків ми торкнемося лише постільки, оскільки вони розкривають нам складну еволюцію ґрунтового покриву України на всьому протязі льодовикової епохи.

Низкою дослідів (В. Крокіс, О. Красюк, Д. Ласкар'юв, Г. Махів, О. Набоких, М. Фролов) встановлено, що леси України кілька-поверхові, причому кількість поверхів (1—4) збільшується в напрямку на південь. Згідно з думкою, висловленою мною в 1924 р. (Г. Махів. Районізація України на підставі характеру її підґрунтя. Харків) для лесу України необхідно прийняти чотирьох-поверхову будову, при чому менше число поверхів в лесовій товщі центральних і північних степів України треба пояснити наближенням до центрів і шляхів давньої ерозії, до широких річкових долин (Дніпра і инш.) і району зледеніння.

Поверхи лесу відділяються один від другого шарами похованих ґрунтів. Ми дозволимо собі коротко спинитись на тих головніших висновках про фосильну ґрунтову поволоку України, що їх можна зробити на підставі вивчення морфології, а почасти й хемізму фосильних ґрунтів. В своїх працях періоду 22—23 років мені уже доводилось говорити („Еволюція ґрунтів України“ в журналі „Вістник С.-Г. Науки“ за 1922 р., і „Районізація України на основі ее почвоґрунтов“), про різні генетичні типи похованих ґрунтів. Коло 50 глибоких шурфів (12—25 метрів) з різних районів України мають таку картину зверхнього похованого шару ґрунтів України (ми не торкаємось поки-що глибших поверхів—2 і 3—похованих ґрунтів). В Поліссі похований ґрунт всюди залягає на надморенових пісках або в мореновім супіску і вкривається зверху еоловими пісками або лесом. Острови його не рідко можна зустріти на Поліссі. По генетичному типу поховані ґрунти Полісся всюди попільняково-болотяні та болотяні. Такий же тип похованого ґрунту ми часто здібуємо і в районі зледеніння лесової зони, де ґрунти залягають на морені і вкриті 2—6 метровою товщею лесу.

Однак уже на півдні району зледеніння ми зустрічаємо поховані ґрунти типу лісових суглинків, або навіть грубих кротовинних чорноземель на лесуватій морені. Поховані ґрунти—лісові суглинки спостерігалися не раз і в районі поза-зледенінням, на лесі другого поверху в межах сучасного лісостепу. Наярешті, глибокі шурфи, закладені в межах сучасного чорноземного степу, констатували чисто чорноземні поховані ґрунти безо всяких слідів ілювіяльних шарів півтораокисів і з середньою кількістю кротовин. Зазначені факти дають нам можливість зробити такий висновок: *ґрунтова-кліматичні зони останнього міжльодовикового періоду подібні своїм характером і поширенням до таких же сучасних зон.*

На цьому ми закінчуємо своє повідомлення з надією, що наукова праця, яка налагоджується на Україні, дасть нам змогу зробити цікавіше і коштовніше повідомлення в цій же справі на майбутній міжнародній конференції ґрунтознавців.

Проф. Г. Махів.

„Questions de genèse et de l'évolution des sols de l'Ukraine”

Pour expliquer l'origine et le développement suivant des couches du sol il est indispensable avant tout de tenir compte de toutes les conditions principales physiques et géographiques dont l'influence commune produit toutes sortes de particularités des couches du sol dans de différents rayons du pays.

Les thèses capitales, exposées par l'Ecole Dokoutchaiév de pédologues par rapport à l'influence exercée sur le sol par les causes principales de sa propre formation ont amené à la fondation du système zonal du sol, qui a servi de base dont tous les travaux suivants sont issus. C'est ainsi que fut créée cette méthode complexe de l'étude du sol et des causes principales de sa formation; cela fut une acquisition précieuse de l'Ukraine et de la Russie qui amena non seulement à la façon génétique de caractériser le sol, mais aussi à la connaissance générale (naturelle et historique) de certains rayons du pays.

Mais toujours est-il qu'il est indispensable de faire savoir que le compte détaillé des causes principales de la formation du sol (orographie, climat, résidus superficiels et végétation) n'a été ordinairement fait par les pédologues que dans les traits généraux, soit que le territoire fût peu étudié ou faute de matériel, soit à cause de l'impossibilité pour un investigateur—pédologue de s'enfoncer dans les terrains étrangers du voisinage, quel que fût leur intérêt scientifique. Il y avait aussi une circonstance qui empêchait le progrès du travail: c'est que l'initiative de la part de l'Etat manquait complètement (dans l'étude de la nature du pays) jusqu'à la Révolution et les explorations, celles du sol en particulier, étaient faites par les petits cercles sociaux (états provinciaux ou «zemstvo») ou elles devaient leur naissance à l'énergie et au talent de certains explorateurs; il s'en suit que les investigations ne se faisaient point sur une vaste échelle de tout l'Etat et concernaient d'habitude le territoire non point de grandes unités administratives (gouvernement, district) ce qui empêchait extrêmement de faire ressortir le tableau général du changement des conditions de la formation du sol, car leurs changements ne peuvent être étudiés successivement que sur un territoire grand par ses dimensions. Les investigateurs de certains rayons de l'Ukraine refusaient souvent toute tentative de faire un compte détaillé de l'influence des causes naturelles exercée sur le sol; ainsi le professeur A. I. Nabokikh, qui a fait des recherches dans le gouvernement de Kharkov, dit: „la tentative de diviser le gouvernement en rayons climatiques n'eut pas un succès éclatant”.

C'est à partir de 1921 que pour remplir le devoir, imposé par la Section Pédologique du Comité scientifique agronomique de l'Ukraine, je me mis à composer la carte du sol de l'Ukraine dans l'échelle de 25 verstes.

Ladite tentative fut sur le territoire de S. S. S. R. le premier essai de composer une carte collationnée de plus ou moins grandes dimensions et exigeait une circonspection toute particulière dans la fixation des types fondamentaux au point de vue de genèse et de rayons de leur étendue. Ce qui mettait les bâtons dans les roues, c'était que sur le territoire de l'Ukraine il n'y avait que les travaux fort peu conformes par les méthodes appliquées

à l'exploration, travaux faits dans un temps divers, séparés quelquefois par l'intervalle de 15 à 20 ans. Cependant tout le matériel concernant l'exploration du sol de l'Ukraine (les investigations et les levers des plans du sol étaient faits par: N. A. Dimo, V. V. Dokoutchaiév, F. I. Levchenko, V. I. Krokos, V. V. Kourilov, G. G. Makhov, A. I. Nabokich, B. B. Polinov et N. P. Florov) fut tellement vaste et intéressant, qu'il n'éveilla aucun doute de la possibilité de pouvoir composer une seule carte générale et collationnée, n'exigeant qu'un examen assez considérable ainsi que le déchiffrement des données anciennes complétées de travaux faits aux champs.

Les travaux exécutés dans de divers gouvernements, appliqués à un territoire borné et quelquefois faits dans le but d'appréciation spécialement pratique ne permirent pas résoudre par rapport au sol de l'Ukraine les questions fondamentales que voici:

1. La dépendance périodique des causes premières de la formation du sol et celle du sol n'a été fixée, que dans les traits généraux.

2. Les sous-zones de la tchernoziom n'ont pas été même marquées, sauf deux d'entre elles: celle de la tchernoziom ordinaire et celle de la tchernoziom du sud.

3. Le caractère des dépôts quaternaires, qui forment le sol n'est pas clair à un certain point; certains investigateurs ont fixé dans la zone de loess de vastes parties des sortes, qui ne sont point loess elles-mêmes.

Le degré de la participation à la formation du sol des espèces plus anciennes que celles en quarto n'a pas été fixé. Cependant on a fait certains travaux de l'investigation des dépôts quaternaires *) et ceux de végétation **) de diverses parties de l'Ukraine et il n'y avait qu'un travail compliqué à faire, c'était d'allier les résultats de ces travaux au particularités des couches du sol du pays. Dans la période de 1922—23 an. la Section Pédologique organisa, sous ma direction, les travaux ayant pour but de s'orienter dans l'exploration du sol dans des provinces ukrainiennes dont les travaux anciens exigeaient le déchiffrement et l'accord de nouvelles données.

C'est l'examen de toutes les données littéraires qu'on avait sous la main au sujet de la géologie superficielle, du climat, de la végétation et du sol et mes propres recherches faites dans la période de 1922—23 an. (lorsque mes collaborateurs de la Section et moi, nous avons fait plusieurs itinéraires des frontières du Nord de Pollessier de l'Ukraine jusqu'aux bords de la mer Noire et vers la Mer d'Azov), c'est donc cet examen, qui nous a fait possible de fixer les rapports suivants entre les conditions naturelles du pays et les couches du sol en générale: les changements zônau et ceux du climat du pays s'expliquent en quelque sorte par le passage (dans la partie moyenne de la zone) de la pression renforcée de l'air ou pour ainsi dire de celle de l'axe du maximum barométrique de l'au—delà des tropiques (Voyéïkov, Broounov).

Ladite zone en passant approximativement par la ligne Kharkov—Poltava—Krementchoug—Kamenetz-Podolsk divise l'Ukraine en deux parties dissemblables par leur climat: celle du Nord Ouest avec un grand nombre de sédiments annuels (500—600 mm.) et une plus basse température en été; outre cela la distribution des éléments climatiques de la partie du Nord-Ouest se distingue par la plus grande constance du temps, tandis que leur amplitude du Sud-Est atteint une quantité considérable; au Nord-Ouest de l'Ukraine dominent les vents des rhumbs occidentaux et au Sud-Est il y a des rhumbs orientaux. Lesdites marques font l'idée aux certains investigateurs—climatologues d'attribuer à la partie du Nord-Ouest de l'Ukraine le climat „cyclonal“ et à celle du Sud-Est le caractère de la „mousson“.

*) V. J. Krokos, D. Laskarev, G. G. Makhov, A. I. Nabokikh, N. P. Florov.

**) I. I. Patchosky, V. Taliév, A. A. Janata.

просторами, тоб то, ніби скупчили тваринне населення степу. Наші досліди 1922-1923 р. р. зовсім не підтверджують цього погляду; однаково сильно перерите підгрунття всіх районів лісостепу, не дивлячись на те, що наприклад, на лівобережжі Дніпра (Харківсько-Полтавський лісостеп) поширення лісів таке невелике, що ні про яке скупчення населення ґрунтів не могло бути мови. Переритість, або „кротовинність“ чорноземель лісостепу ми пояснюємо переважним поширенням землерів там, де умови життя для них найбільше сприятливі, а такими умовами й були більша вохкість і значніша пухкість підгрунття лісостепу.

Вплив лісової рослинності на степові чорноземлі підгрунття, як відомо, полягає в тому, що під впливом значнішої вохкості верхніх шарів у ґрунті виникають процеси утворення кислого гумусу, що може розпускатися, і далі розвиваються процеси розкладу сілкатної частини ґрунту під впливом кислої розчини в ґрунті. Через це профіль чорноземлі, досить однорідний і морфологічно і хемічно, диференціюється на низку відокремлених елювіальних і ілювіальних шарів і врешті груба гумусова чорноземля перетворюється у наслідок складної й довготривалої еволюції, в ясно-сірий попільняковий (лісовий) суглинок.

Поширення лісових ґрунтів в межах лісостепу України не однакове в різних районах: вохкіший підвищений розчленований лісостеп правобережжя Дніпра захоплено лісом місцями судільно і в її ґрунтовому покриві переважають деградовані ґрунти. Не те ми бачимо у більш рівниннім і сухішим лісостепу лівобережжя Дніпра, де поширення лісів зв'язане лише з високими правобережжями рік і тільки в небагатьох випадках ліси захопили і окремі розчленовані плато, головним чином на півдні лівобережного лісостепу.

Загалом можна сказати, що перевага лісових ґрунтів, а за цим і переважне поширення лісів зв'язане з *середньою і південною частиною лісостепу*. Остання обставина ніби суперечить звичайним уявленням про збільшення деградації ґрунтів до північної межі лісостепу. На старіших картах (Сібірцева 1898 р. і инш.) ми завше знаходимо для території України судільну смугу суглинків та деградованих чорноземель коло північної межі чорноземної зони. Пізніші праці не підтвердили вказаного теоретичного міркування: близько північної межі судільного поширення лесу на Україні ми часто маємо безпосереднє сусідство степових чорноземель і попільнякових ґрунтів Полісся (не лесових). Лісові суглинки і деградовані чорноземлі поширені по північній окраїні чорноземної зони тільки ізольованими островами, зв'язаними з вищими і розчленованішими плато. Значне безлісся знижених північних і лівобережних придніпрянських степів пояснюється надзвичайною їх рівнинністю—відсутністю дренажу і зв'язаної з тим більшої чи меншої засоленості підгрунття. Коли ми прийемо за показчик засоленості глибину лівії скипання ґрунту, то треба відзначити, що ця характерна ознака відміняється на території України так: найвищою лінією скипання відзначаються чорноземлі знижених звичайно лівобережних (рік Дніпра і Росі) північних степів, далі лівії скипання спостерігаються завглибшки 40—60 сант. в грубих чорноземлях лісостепу, завглибшки 40—50 см. в звичайних і південних чорноземлях і лише на крайнім півдні України, в межах „каштанової“ зони, вона підноситься до 20—30 см. Ці наші вказівки, що до глибини скипання, не належать звичайно до деградованих ґрунтів лісостепу, де вона знижується до 100—150 см., бо зазначене з'являє стоїть в прямій залежності від впливу лісу, що вже поселився на чорноземлі.

На закінчення нашого короткого повідомлення, що не дозволяє нам детальніше розглянути надзвичайно цікаві наслідки пізніших праць, проведених для обслідування ґрунтів України, ми не можемо все-таки не

згадати про деякі досягнення, здобуті шляхом закладання глибоких шурфів та свердління задля вивчення всієї товщі четвертичних покладів. Цих наслідків ми торкнемся лише постільки, оскільки вони розкривають нам складну еволюцію ґрунтового покрову України на всьому протязі льодовикової епохи.

Низкою дослідів (В. Крокіс, О. Красюк, Д. Ласкар'юв, Г. Махів, О. Набоких, М. Фролов) встановлено, що леси України кілька-поверхові, причому кількість поверхів (1—4) збільшується в напрямку на південь. Згідно з думкою, висловленою мною в 1924 р. (Г. Махів. Районізація України на підставі характеру її підґрунтя. Харків) для лесу України необхідно прийняти чотирьох-поверхову будову, при чому менше число поверхів в лесовій товщі центральних і північних степів України треба пояснити наближенням до центрів і шляхів давньої ерозії, до широких річкових долин (Дніпра і инш.) району зледеніння.

Поверхи лесу відділяються один від другого шарами похованих ґрунтів. Ми дозволимо собі коротко спинитись на тих головніших висновках про фосильну ґрунтову поволоку України, що їх можна зробити на підставі вивчення морфології, а почасти й хемізму фосильних ґрунтів. В своїх працях періоду 22—23 років мені уже довсидлось говорити („Еволюція ґрунтів України“ в журналі „Вісник С.-Г. Науки“ за 1922 р., і „Районізація України на основі її ґрунтоґрунтів“), про різні генетичні типи похованих ґрунтів. Коло 50 глибоких шурфів (12—25 метрів) з різних районів України малюють таку картину зверхнього похованого шару ґрунтів України (ми не торкаємось поки-що глибших поверхів—2 і 3—похованих ґрунтів). В Поліссі похований ґрунт всюди залягає на надморенових пісках або в мореновім супіску і вкривається зверху еоловими пісками або лесом. Острови його не рідко можна зустріти на Поліссі. По генетичному типу поховані ґрунти Полісся всюди попільняково-болотяві та болотяні. Такий же тип похованого ґрунту ми часто здібуємо і в районі зледеніння лесової зони, де ґрунти залягають на морені і вкриті 2—6 метровою товщею лесу.

Однак уже на півдві району зледеніння ми зустрічаємо поховані ґрунти типу лісових суглинків, або навіть грубих кротовинових черноземель на лесуватій морені. Поховані ґрунти—лісові суглинки спостерігалися не раз і в районі поза-зледенінням, на лесі другого поверху в межах сучасного лісостепу. Нарешті, глибокі шурфи, закладені в межах сучасного черноземного степу, констатували чисто черноземні поховані ґрунти безо всяких слідів ілювіяльних шарів півтораокисів і з середньою кількістю кротовин. Зазначені факти дають нам можливість зробити такий висновок: *ґрунтово-кліматичні зони останнього міжльодовикового періоду подібні своїм характером і поширенням до таких же сучасних зон.*

На цьому ми закінчуємо своє повідомлення з надією, що наукова праця, яка налагоджується на Україні, дасть нам змогу зробити цікавіше і коштовніше повідомлення в цій же справі на майбутній міжнародній конференції ґрунтознавців.

Проф. Г. Махів.

„Questions de genèse et de l'évolution des sols de l'Ukraine”

Pour expliquer l'origine et le développement suivant des couches du sol il est indispensable avant tout de tenir compte de toutes les conditions principales physiques et géographiques dont l'influence commune produit toutes sortes de particularités des couches du sol dans de différents rayons du pays.

Les thèses capitales, exposées par l'Ecole Dokoutchaïév de pédologies par rapport à l'influence exercée sur le sol par les causes principales de sa propre formation ont amené à la fondation du système zonal du sol, qui a servi de base dont tous les travaux suivants sont issus. C'est ainsi que fut créée cette méthode complexe de l'étude du sol et des causes principales de sa formation; cela fut une acquisition précieuse de l'Ukraine et de la Russie qui amena non seulement à la façon génétique de caractériser le sol, mais aussi à la connaissance générale (naturelle et historique) de certains rayons du pays.

Mais toujours est-il qu'il est indispensable de faire savoir que le compte détaillé des causes principales de la formation du sol (orographie, climat, résidus superficiels et végétation) n'a été ordinairement fait par les pédologues que dans les traits généraux, soit que le territoire fût peu étudié ou faute de matériel, soit à cause de l'impossibilité pour un investigateur—pédologue de s'enfoncer dans les terrains étrangers du voisinage, quel que fût leur intérêt scientifique. Il y avait aussi une circonstance qui empêchait le progrès du travail: c'est que l'initiative de la part de l'Etat manquait complètement (dans l'étude de la nature du pays) jusqu'à la Révolution et les explorations, celles du sol en particulier, étaient faites par les petits cercles sociaux (états provinciaux ou «zemstvo») ou elles devaient leur naissance à l'énergie et au talent de certains explorateurs; il s'en suit que les investigations ne se faisaient point sur une vaste échelle de tout l'Etat et concernaient d'habitude le territoire non point de grandes unités administratives (gouvernement, district) ce qui empêchait extrêmement de faire ressortir le tableau général du changement des conditions de la formation du sol, car leurs changements ne peuvent être étudiés successivement que sur un territoire grand par ses dimensions. Les investigateurs de certains rayons de l'Ukraine refusaient souvent toute tentative de faire un compte détaillé de l'influence des causes naturelles exercée sur le sol; ainsi le professeur A. I. Nabokikh, qui a fait des recherches dans le gouvernement de Kharkov, dit: „la tentative de diviser le gouvernement en rayons climatiques n'eut pas un succès éclatant“.

C'est à partir de 1921 que pour remplir le devoir, imposé par la Section Pédologique du Comité scientifique agronomique de l'Ukraine, je me mis à composer la carte du sol de l'Ukraine dans l'échelle de 25 verstes.

Ladite tentative fut sur le territoire de S. S. S. R. le premier essai de composer une carte collationnée de plus ou moins grandes dimensions et exigeait une circonspection toute particulière dans la fixation des types fondamentaux au point de vue de genèse et de rayons de leur étendue. Ce qui mettait les bâtons dans les roues, c'était que sur le territoire de l'Ukraine il n'y avait que les travaux fort peu conformes par les méthodes appliquées

à l'exploration, travaux faits dans un temps divers, séparés quelquefois par l'intervalle de 15 à 20 ans. Cependant tout le matériel concernant l'exploration du sol de l'Ukraine (les investigations et les levers des plans du sol étaient faits par: N. A. Dimo, V. V. Dokoutchaiéw, F. I. Levchenko, V. I. Krokos, V. V. Kourilov, G. G. Makhov, A. I. Nabokich, B. B. Polinov et N. P. Florov) fut tellement vaste et intéressant, qu'il n'éveilla aucun doute de la possibilité de pouvoir composer une seule carte générale et collationnée, n'exigeant qu'un examen assez considérable ainsi que le déchiffrement des données anciennes complétées de travaux faits aux champs.

Les travaux exécutés dans de divers gouvernements, appliqués à un territoire borné et quelquefois faits dans le but d'appréciation spécialement pratique ne permirent pas résoudre par rapport au sol de l'Ukraine les questions fondamentales que voici:

1. La dépendance périodique des causes premières de la formation du sol et celle du sol n'a été fixée, que dans les traits généraux.

2. Les sous-zônes de la tchernozioms n'ont pas été même marquées, sauf deux d'entre elles: celle de la tchernoziom ordinaire et celle de la tchernoziom du sud.

3. Le caractère des dépôts quaternaires, qui formant le sol n'est pas clair à un certain point; certains investigateurs ont fixé dans la zone de loess de vastes parties des sortes, qui ne sont point loess elles-mêmes.

Le degré de la participation à la formation du sol des espèces plus anciennes que celles en quarto n'a pas été fixé. Cependant on a fait certains travaux de l'investigation des dépôts quaternaires *) et ceux de végétation **) de diverses parties de l'Ukraine et il n'y avait qu'un travail compliqué à faire, c'était d'allier les résultats de ces travaux au particularités des couches du sol du pays. Dans la période de 1922—23 an. la Section Pédologique organisa, sous ma direction, les travaux ayant pour but de s'orienter dans l'exploration du sol dans des provinces ukrainiennes dont les travaux anciens exigeaient le déchiffrement et l'accord de nouvelles données.

C'est l'examen de toutes les données littéraires qu'on avait sous la main au sujet de la géologie superficielle, du climat, de la végétation et du sol et mes propres recherches faites dans la période de 1922—23 an. (lorsque mes collaborateurs de la Section et moi, nous avons fait plusieurs itinéraires des frontières du Nord de Pollessier de l'Ukraine jusqu'aux bords de la mer Noire et vers la Mer d'Azov), c'est donc cet examen, qui nous a fait possible de fixer les rapports suivants entre les conditions naturelles du pays et les couches du sol en générale: les changements zônau et ceux du climat du pays s'expliquent en quelque sorte par le passage (dans la partie moyenne de la zone) de la pression renforcée de l'air ou pour ainsi dire de celle de l'axe du maximum barométrique de l'au-delà des tropiques (Voyéikov, Broounov).

Ladite zone en passant approximativement par la ligne Kharkov—Poltava—Krementchoug—Kamenetz-Podolsk divise l'Ukraine en deux parties dissemblables par leur climat: celle du Nord Ouest avec un grand nombre de sédiments annuels (500—600 mm.) et une plus basse température en été; outre cela la distribution des éléments climatiques de la partie du Nord-Ouest se distingue par la plus grande constance du temps, tandis que leur amplitude du Sud-Est atteint une quantité considérable; au Nord-Ouest de l'Ukraine dominent les vents des rhumbs occidentaux et au Sud-Est il y a des rhumbs orientaux. Lesdites marques font l'idée aux certains investigateurs—climatologues d'attribuer à la partie du Nord-Ouest de l'Ukraine le climat „cyclonal“ et à celle du Sud-Est le caractère de la „mousson“.

*) V. J. Krokos, D. Laskarev, G. G. Makhov, A. I. Nabokikh, N. P. Florov.

**) I. I. Patchosky, V. Taliév, A. A. Janata.

Les conditions originales de l'orographie de l'Ukraine exercent de leur côté l'influence sur la distribution des éléments climatiques et violent en quelque sorte la régularité de la repartition zonale en provoquant les changements locaux. Sans regarder la complication de l'évolution géologique qui amena à l'isolement des principaux éléments orographiques du pays, nous n'indiquerons que l'étendue territoriale de ces derniers et nous décrirons par là en traits généraux les rayons climatiques du sol; nous avons sur le territoire de l'Ukraine l'alternative de certaines hauteurs d'une part et de cavités d'autre part. La vaste élévation de Volhynie-Podolsky (à 300 mètres au-dessus du niveau de la mer) reportée à la partie occidentale de la rive droite du Dniéper se manifeste par des pentes graduelles vers N dans le bassin du fleuve Pripiat, vers O dans la direction du fleuve de Dniéper et par une assez grande pente vers la Mer Noire; nous marquerons la partie inférieure de la dernière pente par la cavité de la Tauride étendue plus au sud de la côté à 120 mètres et représentant un rayon tout particulier au point de vue du sol. Nous observons sur la rive gauche du Dniéper une vaste cavité et l'élévation progressive vers le Nord-Est et l'Est, passant aux rameaux de la Moyenne Hauteur de l'Europe Orientale; ici, près des frontières du Nord-Est de l'Ukraine nous avons de nouveau des hauteurs considérables (210—250 mètres). Plus loin au Sud-Est de l'Ukraine se trouve la hauteur isolée—c'est le domaine du Kriaj Donetzky, dont la plus haute cime atteint 375 mètres au-dessus du niveau de la mer. Les hauteurs du Kriaj Donetzky sont remplacées au Sud-Ouest par des plateaux élevés (à 200 mètres) du massif Berdiansky-Marioupsky, qui atteint presque le littoral d'Azov.

En 1922 parut l'oeuvre (non pas volumineuse d'ailleurs) du Professeur Vissotzky *) où il établit la liaison entre l'orographie et la distribution des éléments climatiques sur le territoire de l'Ukraine. Les conclusions de Vissotzky générales et trop théoriques à un certain point sont de même très intéressantes elles ont permis de noter quelques particularités du climat de l'Ukraine.

Cependant ce n'est que dans la période de 1923—24 que toute une partie de l'Ukraine reçut de nouvelles données au sujet du climat, qui ont résulté à la suite de l'examen du matériel reçu de l'observation de longue durée (30—40 ans) faite sur un grand nombre de stations**) Ces données ont confirmé en détails la dépendance de la distribution des éléments climatiques des conditions orographiques ainsi que la liaison de la formation du sol avec lesdites causes. Tout en nous fondant sur l'exploration du matériel reçu de longue durée, nous pouvons noter les provinces climatiques de l'Ukraine, que voici: la vaste élévation de Volhynie-Podolsky sert du rayon le plus humide et le plus froid pour les steppes—forêts de la rive droite. Les hauteurs de la rive gauche du Dniéper forment aussi le territoire qui reçoit plus de sédiments et qui à une température moins haute que la partie inférieure de Pridnéprovier. La vallée du Dniéper apparaît nettement comme un vaste abaissement considérable au milieu des rayons qui l'entourent; elle reçoit le moins de sédiments. La partie élevée du Kriaj Donetzky et le Massif Berdiansky—Marioupsky, qui le touche au Sud-Ouest reçoivent un peu plus de sédiments et repoussent vers l'Ouest la partie la plus sèche de l'Ukraine, située dans la cavité de la Tauride et fort bien représentée par l'isogéte d'été et l'isotherme de juillet au 23°. La sécheresse du climat accroît vers le sud et dans les hauteurs jusqu'à 60 mètres au-dessus du niveau de la mer, c'est à dire dans le rayon le plus bas Méliopolsky—Khersonsky nous avons le climat le plus sec de toute l'Ukraine. Tout en passant outre le Kriaj Donetzky à

*) Le Professeur Vissotzky: Schèmes macro-climatiques de l'Ukraine en 1922.

**) surtout les travaux du „Ukrmet“ et ceux des Sections météorologiques des Stations agronomiques.

l'extrémité de l'Est de l'Ukraine, nous retrouvons dans le bas courant du Donetz du Nord un rayon évidemment sec. Ce qui est intéressant, c'est que la sécheresse du climat desdits rayons est fort soulignée non seulement par les données des sédiments et de la température, mais aussi par certaines particularités propres à leur sol. Il est de même intéressant à remarquer, comme nous le verrons plus tard, que le tableau des couches du sol de la zone de l'Ukraine fait sur les cartes anciennes (1890) est en partie purement théorique et appliqué au territoire de l'Ukraine à l'aide de l'interpellation des rayons russes les plus étudiés et qu'il change évidemment à la suite des investigations récentes et effectives.

Les espèces superficielles de la formation du sol de l'Ukraine, hétérogènes dans de divers rayons du pays, causent souvent la variété au sol. La frontière du Nord, celle de l'étendue complète de loess, fixée en détails par les levés du plan du sol passe par la ligne Chepetovka—Jitomir—Kiev—Niéjine—Gloukhov.

Un peu plus au Nord de cette ligne on voit se former d'autres espèces ce sont les sédiments qui succèdent immédiatement aux couches glaciales ou à des sédiments fluvioglaciaux. Les derniers sont transformés par les vents et forment une contrée couverte de collines en relief. Plus au midi de ladite frontière nous avons une étendue tout à fait pleine de loess. La dernière espèce est loin d'être homogène sur tout le territoire de l'Ukraine et nous sommes obligés d'indiquer ses principales variantes que voici.

1. Le loess sous-sablonneux et sous-argileux du rayon d'engourdissement et des lieux les plus rapprochés de lui contient jusqu'à 82% d'oxyde de silicium (SiO_2), jusqu'à 10% d'oxyde d'alumine (Al_2O_3) et jusqu'à 4% d'oxyde de fer. Il se distingue par la porosité, la claire couleur jaune paille et la présence d'une certaine quantité de carbonates. C'est à cause de l'extrême platitude des steppes des terres noires du Nord et du passage rapproché des espèces hydrofuges (granite, moraine, argile tertiaire) que le loess souvent enduit de glu est d'une couleur gris de soufre. La quantité d'argile physique (particules < 0.01 m.m. au diamètre) n'atteint dans les loess du Nord que 20—25% et seulement vers le sud elle monte à 35%.

2. Le loess sous-argileux hors du rayon d'engourdissement occupe une place qui est plus au sud et qui n'a pas de traces de glutinosité à cause de grandes hauteurs de la localité et du démembrement du relief. Elle contient 35—50% (particules < 0.01 m.m.). Le contenu SiO_2 tombe jusqu'à 70% et le contenu Al_2O_3 monte jusqu'à 14%.

3. Le loess argileux méridional occupe le midi de l'Ukraine et contient plus de 50% d'argile physique, elle est d'une couleur fauve et sombre jaunepaille. Elle contient 65% SiO_2 et plus de 15% Al_2O_3 . Outre cela le loess des terrasses de la rive gauche des fleuves les plus considérables est fort sablonneux; quand au rayon particulier de Pridniéprovier on y remarque des terres glaises déluviales avec du terrain rapporté et des cailloux des espèces locales.

Quant à la participation des espèces (de l'âge d'avent en quarto) à la formation du sol il est indispensable de noter les cas de formation du sol sur les produits de l'efflorescence des pierres calcaires de récifs et de Sarmat dans le rayon du Pridniéprovier et ceux de la formation du terreau sur des marnes crétacées, des grès paléogènes des terres glaises et des espèces de houille dans les rayons du Kriaj Donetzky.

Passant à la revue des particularités des couches du sol de l'Ukraine à la suite des conditions climatiques et orographiques, que nous avons examinées, nous sommes obligés de fixer deux zones fondamentales sur le territoire de l'Ukraine: la zone à podzol-transitoire bien plus petite dans ses dimensions et la plus grande zone du tchernozioms. La zone à podzol peut être caractérisée par deux directions du procès de la formation du sol: d'une

formation à podzol et marécageuse; la domination d'un de ces procédés ou leur développement parallèle amène l'agrandissement des sols à podzol, moitié marécageux et tourbo-marécageux. La couche du sol de la zone du terreau n'est pas homogène et doit être divisée en toute une série de souzônes conformes au changement du climat et au caractère du terreau. Vu l'examen du matériel et les travaux d'orientation spéciale faits en 1923 ces souzônes peuvent être divisées d'une manière suivante:

1. La souzône du terre noir septentrional est caractérisée comme une localité climatique ayant d'ordinaire la quantité annuelle de sédiments 550 m.m. Les terreaux contiennent 4—5% humus ils sont légèrement argileux et possèdent les carbonates dans la forme d'une fausse moisissure (lublinite).

2. La souzône du puissant terre noir de forêt-steppe est située vers le sud de la première souzône et s'étend jusqu'à la bande climatique (axe du maximum barométrique) qui sert de frontière méridionale de forêt-steppe. Les terreaux ont une puissance considérable (jusqu'à 150 cm.), ils contiennent 5—6 1/2% humus, ils sont sousargileux et contiennent des carbonates en forme de moisissure moins abondante que dans les terre noirs septentrionaux.

3. La souzône du terre noir ordinaire est située vers le sud de l'axe du maximum barométrique dans les conditions du climat plus sec. Les terreaux du plateau contiennent 6 1/2—7 1/2%; ils ont plus de humus, sont sousargileux et argileux et ont la puissance moins d'un mètre. Deux formes de carbonates: „la fausse-moisissure“ et „biloglazka“ sont propres aux terreaux de cette souzône, ce qui correspond parfaitement bien au climat de la souzône manifesté par la variabilité considérable de la quantité de sédiments annuels. Il faut considérer la „moisissure“ comme une forme propre aux rayons les plus humides, tandis que „biloglazka“, est propre aux rayons les plus secs. En Ukraine la souzône est attribuée d'une façon déterminée aux localités ayant les hauteurs absolues non moins de 120 mètres au-dessus du niveau de la mer; c'est pour cela qu'en passant outre les steppes basses de Près de la Mer Noire elle va loin au sud et au sud-est dans les steppes de Près d'Azov.

Dans la bande maritime longue de 100 verstes dans les rameaux méridionaux du Kriaj Donetzky et dans les plateaux élevés du Massif Berdiansky-Marioupol'sky les terreaux ordinaires passent à la variante de ces soustypes —terreaux de Près d'Azov, distingués par une puissance encore plus considérable (jusqu'à 90 cm.) contenant moins de humus 5—6%. Ce qui est intéressant, c'est que même à l'extrémité du sud de l'Ukraine les terreaux ont une forme „humide“ de carbonates, „une moisissure“ et en même temps „biloglazka“. C'est ainsi qu'on peut regarder comme fixé, que la souzône du terre noir ordinaire sous l'influence de l'orographie et du climat a au sud-est de l'Ukraine une assez vaste étendue et ce n'est qu'au littoral d'Azov qu'elle se transforme en une variante avec moins de humus.

4. La souzône du terreau du sud est située dans les steppes méridionales de l'Ukraine de Près de la Mer Noire qui ont moins de 120 mètres de hauteurs absolues. La souzône représente une localité climatique toute particulière, caractérisée par 400—450 mm. de sédiments annuels; la souzône est parfaitement bien esquissée au nord par l'isotherme de juillet 23°.

Les terreaux de la souzône n'ont qu'une forme de carbonates «biloglazka». La puissance des terreaux ne surpasse point 70—80 cm. et la quantité de humus tombe jusqu'à 5—6 1/2%. A l'est la souzône ne s'étend que vers les plateaux élevés du massif Berdiansky-Marioupol'sky remplacée plus loin vers l'Orient par les terreaux de Près d'Azov. C'est à l'extrémité de l'Est de l'Ukraine dans le rayon du bas courant du Donetz du Nord qu'on voit renaître la souzône de terreaux méridionaux.

5. A l'extrémité du sud de l'Ukraine dans le rayon du littoral de Près de la Mer Noire se distingue la souzône la plus abaissée et la plus sèche

d'après son climat. Cette souzône est bien esquissée par l'isogouete annuelle de 400 m.m. et l'isotherme de juillet 24°. Les terreaux de la souzône sont représentés tous la forme des variantes avec le moins de humus. La puissance des terreaux atteint à peine 40—50 cm. La bande littorale se distingue par le développement des salines et du sol abondant en salines.

Voici donc les souzônes fondamentales des terreaux de l'Ukraïne. L'évolution suivante des steppes de terreau consistait en partie dans le peuplement de leur moitié serpentronale par les forêts feuillées, on plus exactement de la partie, des steppes située au nord-est de la band de la pression renforcée, ou bien de l'axe du maximum barométrique de l'au-delà des tropiques. La coïncidence exacte de la frontière méridionale de forêt-steppe avec la bande climatique nous fait croire que les conditions climatiques des steppes du sud et du sud-est causent uniquement le manque de bois. La salure du sol méridional, indiquée par certains auteurs (Tanfiliev et autres) comme étant cause du manque de forets des steppes, doit être considérée non comme une richesse absolue de sel du fonds de sol ou le contenu de sels évidemment nuisibles à la végétation d'arbres, mais comme une concentration renforcée pendant les mois secs d'étré de la solution de sol qui lui est nuisible; ce qui est étroitement lié avec les particularités du climat des steppes, surtout avec le peu d'humidité de l'air et une petite quantité de sédiments. Le Professeur Patchosky trouve la cause du manque de bois steppes méridionales non pas dans le caractère du climat ou le peuplement du fonds de sol, mais dans le degré de la préparation de substratum. c'est à dire il croit que la forêt steppe de l'Ukraïne est couverte de forêts parce que ses fonds de sol sont plus préparés à cela, car ils ont survécu à une évolution plus longue, après avoir passé par toutes les phasses antérieures de la végétation. Patchosky croit que le différent degrés de la préparation de substratum est étroitement lié avec le différent âge du territoire ce qui s'explique par ce que certains rayons de forêts steppes de l'Ukraïne (la Podolie) ont été terre ferme de longue durée, tandis que les parties méridionales des steppes de l'Ukraïne (plus au sud de l'isogipse à 120 metres) se sont déli.vrées bien plus tard des eaux de la mer Pontique.

L'opinion de Patchosky est fondée sur une fausse explication des données géologiques: les espèces superficielles de l'Ukraïne dont les couches supérieures servent de substratum à la végétation d'arbres et de steppes sont représentées par le loess d'éole, qui est partout du même âge sur le territoire de hauts plateaux Podolsky ainsi que dans les basses steppes du littoral de Près de la Mer Noire, par conséquent il n'y a rien à dire des rayons les plus anciens par rapport à l'évolution végétale. Le fait que les forêts feuillées ne s'étendaient que dans la partie déterminée des steppes ukrainiennes (au nord-ouest) doit être expliqué par tout un complexe de causes dont la principale va être le climat, mais comme nous le savons beaucoup d'autres conditions de forêts-steppes différent de celles des steppes manquées de bois. Parmi les faits périodiques on pourrait citer une adaptation exclusive des forêts feuillées de l'Ukraïne aux rayons des forêts steppes les plus élevés et demembrés; c'est ici que nous voyons déjà l'influence commune non seulement du climat, mais aussi celle de l'orographie, car d'asser grandes différences des hauteurs ainsi qu'une quantité considérable de sédiments ont causé dans certains rayons le démembrement du relief.

Nous convenons que la préparation du fonds de sol est une des causes de la présence des forêts au nord-ouest des steppes, mais nous croyons, qu'il s'agit non de l'âge de diverses parties du pays, mais de ce que la forêt-steppe d'après les conditions de son orographie, du relief, du climat et du fonds de sol a toujours été le lieu de la manifestation la plus-intensive de la vitalité d'animaux et de végétaux.

Nous voyons l'approbation de notre avis dans le fait fixé pour les forêts-steppes de l'Ukraïne en ce que son fonds de sol est extrêmement creusé par

les musaraignes dont la composition au point de vue de qualité et de quantité est tout autre dans les forêts-steppes que dans les steppes méridionaux. Le Professeur A. I. Nabokikh résout que la cause d'un fort creusage du fonds de sol des forêts-steppes est dans ce que les forêts s'emparent peu à peu du territoire du steppe et forcent les musaraignes de se borner de moins en moins grande étendue c'est tout comme si les forêts serraient la population ani Éale des steppes.

Nos investigations de 1922 à 1923 m'ont point confirmé cet avis; les fonds de sol de tous les rayons des forêts-steppes sont également fort creusés, malgré le fait que l'étendue des bois n'est point grande sur la rive gauche du Dniéper, par exempla: Kharkovo—Poltavsky forêt steppe; de sorte qu'il ne peut être question de l'augmentation de la population du fonds de sol.

Nous expliquons la présence du creusage ou des „taupinières" dans les terreaux des forêts-steppes par l'augmentation prédominante des musaraignes là où les conditions, leur étaient plus favorables à la vie, c'est à dire celles d'une plus grande humidité et d'une plus grande porosité dans les fonds de sol des forêts-steppes.

L'influence de la végétation forestière sur les terres noires des steppes consiste, comme il est connu, en ce que sous l'influence d'une grande humectation des horizons supérieurs on voit naître dans le sol des procès de la formation de l'oxyde soluble de humus; puis sous l'influence de l'oxyde soluble du fonds de sol se développent les procès de dislocation de la partie siliqueuse du sol. Ce fait une fois accompli le profil du terreau, assez homogène au point de vue de chimie et de morphologie, se différencie en une série d'horizons tout séparés éluviaux et illuviaux et le terreau jadis de humus et puissant se transforme à la suite de l'évolution durable et compliquée en une argile (forestière) à podzol d'une couleur gris-clair.

L'augmentation des sols forestiers dans les bornes des forêts-steppes de l'Ukraine est inégale dans de divers rayons, la forêt-steppe plus humide, plus élevée demembrée de la rive droite du Dniéper est couverte complètement (par endroits) de bois et les fonds de sol dégradés dominent résolument dans leurs couches du sol; nous voyons tout autre chose dans la forêt-steppe plus plate et plus sèche de la rive gauche du Dniéper où l'agrandissement des forêts n'est adapté qu'aux rives étroites élevées et dans peu de cas seulement les forêts s'emparent des plateaux divers et plus demembrés, surtout au sud de la rive gauche de la forêt-steppe.

On pourrait dire en général, que la domination du sol forestier et par conséquent l'agrandissement prédominant des forêts correspond à la partie moyenne et méridionale de la forêt-steppe; c'est tout comme si cette circonstance allait contre l'idée habituelle que le sol dégradé agrandit vers le nord de la frontière de forêt steppe et nous trouvons toujours sur les plus anciennes cartes (la carte de Sibirtzev, 1898, et d'autres) une bande pleine d'argile forestière et de terreau dégradé vers le nord de la frontière de la zone de terre noires sur le territoire de l'Ukraine. Les travaux récents ne confirmèrent point ladite supposition théorique tout près de la frontière septentrionale de l'étendue pleine de loess en Ukraine, nous avons souvent le voisinage immédiat des tchernozioms des steppes et les sols à podzol de Polessier (non pas de loess).

Les argiles forestières et les terreaux dégradés ne sont répandus dans l'extrémité septentrionale de la zone de terre noire que sous forme d'îles isolées adaptées aux plus hauts plateaux demembrés. Le fait du manque de bois considérable dans les steppes abaissés du nord de la rive gauche de Pridniéprovier s'explique par l'extrême platitude et par l'absence du drainage suivi de la plus ou moins grande salure du fonds de sol. Si nous considérons la profondeur de la ligne de bouillonnement du sol comme une marque de salure, nous sommes forcés de noter que cette marque caractéristique varie d'une manière suivante sur le territoire de l'Ukraine: les terreaux des steppes

abaissés du nord, ordinairement ceux des rives gauches (fleuves: le Dniéper et la Ross) se distinguent par la plus haute ligne du bouillonnement (0—30); plus loin la ligne du bouillonnement se rencontre: à la profondeur de 40—60 cm. dans les terreaux puissants des forêts-steppes, à la profondeur de 40—50 cm. dans les terreaux ordinaires et méridionaux et ce n'est qu'à l'extrémité du sud de l'Ukraine à l'endroit de la zone „marronnière" que la ligne du bouillonnement s'élève jusqu'à 20—30 cm. Toutes nos indications de la profondeur de la ligne du bouillonnement ne se rapportent pas bien entendu aux, sols dégradés des forêts-steppes où elle s'abaisse jusqu'à 100—150 cm., car ledit phénomène dépend directement de l'influence de la forêt poussée sur le terrain. Tout en terminant notre communication sommaire dont les dimensions ne nous permettent point de nous arrêter en détails sur résultats extrêmement intéressants des travaux récents au sujet des investigations du sols de l'Ukraine, il nous est impossible tout de même de passer autre certaines acquisitions obtenues à la suite de l'opération de fouilles et de sondage profonds, qui se faisaient d'habitude dans le but d'étudier toute l'épaisseur des dépôts quaternaires. Nous ne parlerons de ces résultats au fur et à mesure qu'ils découvrent devant nous une évolution compliquée des couches du sol de l'Ukraine à la distance de l'époque glaciale.

Comme il est connu toute une série d'investigations*) a établi que les loess de l'Ukraine sont à plusieurs étages et que la quantité de d'étages augmente dans la direction du sud. Conformément à mon avis exprimé en 1924**) il est indispensable d'agrèer pour le loes de l'Ukraine la structure à quatre étages; quant à la diminution de ces couches dans l'épaisseur de loess dans les steppes centrales et septentrionales de l'Ukraine, il faut l'expliquer par le rapprochement vers les centres et vers les voies de l'ancienne érosion, vers les vastes vallées de rivières (Dniéper et autres) et vers le rayon d'engourdissement.

Les étages du loess se séparent les unes des autres par des légères couches du sol enterré. Nous nous permettons de nous arrêter un peu aux résolutions principales par rapport aux couches du sol fossiles de l'Ukraine, à ces résolutions qu'on peut prendre à la suite d'études de morphologie et en partie de celle de chimie des sols fossiles. Dans mes travaux de la période de 1922—24 j'ai été obligé de parler***) de divers types génétiques concernat les sols enterrés. Près de 50 fouilles profondes (15—25 mètres) que nous avons dans de différents rayons de l'Ukraine dépeignent le tableau suivant de la couche supérieure enterré du sol de l'Ukraine (nous ne parlons pas encore de plus profondes couches et de 2e et de 3e sols enterrés: dans le rayon de Polessier de l'Ukraine le sol enterré est partout situé sur les sables au-dessus de la moraine ou sur la terre sablonneuse de la moraine; il est recouvert de sables d'éole ou de loess, dont les îles ne sont point rares à Polessier. D'après le type générique les sols enterrés de Polessier sont partout podzol ou marécageux et marécageux. Le même type du sol enterré apercevons nous souvent aussi dans le rayon de l'engourdissement de la zone où ces sols sont situés sur la moraine et sont couverts de l'épaisseur de loess de 2—6 mètres.

Cependant déjà au sud du rayon d'engourdissement nous rencontrons des sols enterrés du type d'argiles forestières et même des taupinières puissantes de terreaux sur la moraine—loessoïde. Les sols enterrés, les argiles forestières se rencontraient sans cesse aussi hors du rayon d'engourdissement, sur le loess de 2 couches, à l'endroit de forêt-steppe contemporaine.

Enfin les bures profondes faites à l'endroit des steppe contemporaine de terrain ont constaté, que les sols enterrés sont purement du terrain sans

*) V. J. Krokos, A. A. Krassuk, D. V. Laskarev, G. G. Makhov, A. J. Nabokikh, N. P. Florov.

**) G. Makhov. La rayonisation de l'Ukraine fondée sur le caractère de soi. Kharkov 1924.

***) G. Makhov. «L'évolution des sols de l'Ukraine». Journal de la science agronomique. 1922. La rayonisation de l'Ukraine fondée sur caractère des sols. Kharkov 1924.

aucune trace d'horizon illuvial, d'un et demi d'oxyd et avec une quantité moyenne de taupinières. Lesdits faits nous rendent possible de prendre une résolution que les zones climatiques du sol de la dernière période entreglaciale sont en parfaite coïncidence par leur caractère ainsi que par leur étendue avec les mêmes zones contemporaines.

Nous terminons là notre communications et nous espérons que le travail scientifique, qui se forme en ce moment en Ukraine nous permettra de faire un exposé bien plus précieux et intéressant au sujet de mêmes questions à la Conférence Internationale des Pédologues, qui va suivre.

Prof. G. Makhof

Лес і фосильні ґрунти південно-західної України.

(Доклад на IV-у Міжнародню Конференцію Ґрунтознавців у Римі 12—19 травня 1924 року).

З 1914 до 1917 р.р. експедиція під керівництвом О. І. Набоких досліджувала ґрунти та підґрунтя тодішньої Херсонщини (тепер здебільшого частина Одещини та північно-західна частина Катеринославщини). Я був одним з учасників названої експедиції.

Найголовніша порода, що на ній зформувався ґрунт губернії—лес. Через це він пильно вивчався за допомогою глибоких штучних викопів на плато.

Лес. В 1912 році В. Д. Ласкар'юв (7, стор. 10—11), провадячи геологічні дослідження впродовж нової залізничної колії Кам'янець-Подільський—Шепетівка, що тоді прокладалася, констатував два поверхи лесу, поділені шарами похованих ґрунтів. В. Д. Ласкар'юв зачислив нижній поверх лесу міжльодовикової епохи та гумусовий шар, що лежить на ньому—до третьої льодовикової епохи, а верхній поверх лесу—до післяльодовикової епохи, причому для Росії, за поширеними поглядами, він приймав тільки два зледеніння (друге та третє) і вважав за максимальне передостаннє зледеніння (перше російське зледеніння).

Весною 1915 року О. І. Набоких (9, стор. 23), ґрунтуючись на вивченні глибоких штучних викопів в Бесарасії та Херсонщині, зазначив, що лесові поклади поділяються на три поверхи (верхній, середній та нижній), відділені один від другого шарами похованих ґрунтів.

Зв'язуючи кожний поверх лесу з оледенінням північних районів Росії, О. І. Набоких припускає, що східно-європейська рівнина тричі вкривалася льодовиками, при чому останнє зледеніння було максимальним. З поглядами О. І. Набоких цілком згодився В. Д. Ласкар'юв, переглянувши з цього погляду літературний матеріал по четвертичних покладах України.

Наприкінці літа 1915 р. (6, стор. 57—58) я викопав на плато, коло залізничної станції Мигаєва (85 кілом. на „№“ від Одеси); яму, завглибшки коло 10 метрів і на дні її зробив неглибоке свердління. Лесова товща виявилась тут до глибини 18,6 метрів; при цьому було пройдено такі шари:

Перший поверх лесу.	}	1. Сучасні ґрунти (чорноземля з цвіллю) . . . від 0 до 1 м.
		2. Л е с „ 1,0 „ 2,1 м.
Другий поверх лесу.	}	3. Перший похований ґрунт (чорноземля) . . „ 2,1 „ 2,9 м.
		4. Л е с „ 2,9 „ 7,0 м.
Третій поверх лесу.	}	5. Другий похований ґрунт (груба чорноземля) „ 7,0 „ 8,4 м.
		6. Л е с „ 8,4 „ 16,3 м.
Четвертий поверх лесу.	}	7. Третій похований ґрунт „ 16,3 „ 17,3 м.
		8. Л е с „ 17,3 „ 18,6 м.

Свердління перепинилось в товщі лесу. Спираючись на цей профіль, я висловив думку про чотирьохповерховість лесу в Херсонщині.

В 1922 році я розпочав обробляти матеріали, що характеризували лес Херсонщини. Я вивчив 21 глибоких штучних розрізів лесу, а також наслідки 165 повних хемічних аналізів шарів лесу й морени.

Окрім розрізу коло залізничної ст. Мигаєва, де вперше були констатовані 4 поверхи лесу, мною був досліджений розріз у м. Вознесенську (р. Буг, на північ від Одеси (5, стор. 3—5), де лесова товща, як виявилось, складена також з 4 поверхів лесу. Через це зараз ми можемо говорити, що в Херсонщині лесова товща складається не менше, як з чотирьох поверхів. Через те, що лесової товщі на плато не можна було розкрити цілком до старіших (третичних) порід, питання про те, чи не є лесова товща ще більш складною—лишається не вирішеним.

Куток губернії, що прилягає до Дніпра на півдорозі між Кременчуком (Полтавщина) та Олександрією, був вкритий Великим Льодовиком. Викопана в цьому районі яма (с. Іванівка), як зазначив у 1915 році О. І. Набоких (9^а стор., 23; 5 стор., 11—13), виявила такий порядок:

1. Л е с.
2. Морена з рештками похованого ґрунту на її поверхні.
3. Підмореновий лес.
4. Похований ґрунт.
5. Л е с.

Таким чином, другий і третій поверхи лесу виявились під мореною.

Вивчаючи цей розріз, О. І. Набоких ішов за поглядом П. А. Тутківського і вважав, що лес утворився при відході льодовика; тому, на його думку, лес № 5 відповідає першому зледенінню, похований ґрунт утворився в першу міжльодовикову епоху; лес № 3 утворився під час відходу другого льодовика. Морена № 2 є представник третього російського зледеніння, що, таким чином, було максимальним, а лес, що вкриває морену, утворився при відході цього Великого Льодовика.

Досліджений мною матеріал приводить мене до інших висновків.

Численні розрізи на терені зледеніння (Херсонщина й Полтавщина) показують, що перший поверх, рахуючи згори, є відділений від морени, що лежить під ним, шаром похованого ґрунту. Цей ґрунт в деяких випадках є фосильний поцільняковий ґрунт (Лубни на Полтавщині), а (4, стор. 96), в других—фосильна чорноземля (3, стор. 104—108). Ці факти показують що після того, як з Дніпровського терену зійшов льодовик, цей терен покrywся ґрунтом.

Ніякого розвіювання моренових товщ вітрами льодовика, що відходив—не було.

В 1904 році Н. Боголюбів зазначив, що в Калужській губернії, лес, що заліг поміж двома моренами, відділений від нижньої морени серією озернолісових покладів, звязок лесу з льодовиком, таким чином, загубився.

З другого боку, хемічні аналізи виявляють тісний звязок моренової та лесової товщ. Так маємо, перерахувавши на безгумусову, безкарбонатну й суху породу:

	SiO ₂	Al ₂ O ₃	Fe ₂ O ₃	Mn ₂ O ₃	CaO	MgO	K ₂ O	Na ₂ O	Розом	CO ₂	CaCO ₃	Гумус
І в а н і в к а:												
Перший поверх лесу . .	79,53	9,88	3,59	0,08	1,78	1,19	3,09	1,08	100,22	6,72	13,98	0,91
Морена	79,79	8,22	3,38	0,08	1,72	1,72	2,19	1,08	98,11	8,88	8,61	0,06
Другий поверх лесу . .	82,44	8,31	3,21	0,06	1,69	1,69	1,44	0,76	99,83	5,15	8,03	0,06
Третій поверх лесу . .	77,98	11,61	3,99	0,09	1,68	1,11	2,33	1,44	100,21	4,45	8,29	0,10
К о л о н т а ї в:												
Перший поверх лесу . .	81,26	7,96	3,17	0,18	0,80	2,18	2,04	1,88	98,92	3,58	8,13	0
Морена	84,58	8,56	2,89	0,06	0,04	1,63	2,27	1,00	100,98	3,58	8,14	0

Через це можна говорити про спорідненість лесу й морени, бо матеріял для утворення лесу постачався з моренових товщ.

Грунт, що лежить на моренових покладах, виключає можливість утворення (навівання) лесу під час відходу льодовика. З другого боку, другий поверх лесу, що залягає під мореною, не відділений від неї шаром фосильного ґрунту. Тим особливо цінні профілі коло с. Іванівки (5, стор. 11-13) та Лубень (4, стор. 96—97), де малогруба морена лежить на другім поверсі лесу, верхні шари якого не мають ознак руйнування.

В цьому я добачаю звязок між лесом та наступом льодовика.

На мою гадку, наступ Дніпрового льодовика йшов не без перерви і періоди наступу чергувалися з періодами відступу, тоб-то мала місце оспіляція країв льодовикової поволоки. Під час руху льодовика утворювалися великі потоки талої води, що виносили величезну кількість легкого ріжно-зернистого матеріялу. Цей матеріял складався з найдрібніших та ілуватих часточок (зондові поклади). Льодовикові поклади швидко просихали і розвіювалися вітрами, що дули з льодовика. Дрібнесенький пил залітав далеко, засипав колишній степ і ставав матеріялом для утворення лесу*).

Потім льодовик наближався і вкривав щойно утворений шар лесу. Може бути, що під час стаціонарного стану льодовикової поволоки продовжувалось розвіювання пилових флювіогляціяльних покладів та утворення лесу.

Але коли льодовик, що покривав неосяжну східно-європейську рівнину, став відходити на північ, він распався на окремі частки, невеликі місцеві вітри були вже не в силі розвіяти на широчезному просторі моренових покладів і моренові товщі залишалися після льодовика. Згодом вони покривалися чорноземлею і навіть попільняковими ґрунтами.

Думку про утворення лесу під час наступу льодовика вперше висловив Н. І. Криштафович (2, стор. 184—190) в 1903 році після дослідження покладів південно-східної Польщі в районі Нова Олександрія—Люблин, виходячи з аналізу лесової фауни. Однак, на його думку, матеріялом для утворення лесу були не принесені льдовиком поклади, а давніші основні породи.

Чотири поверхи лесу нашого краю говорять про чотири зледеніння північніших районів східно-європейської рівнини.

В 1918 році С. А. Яковлів (8, стор. 1, примітка 2) в околицях Ленінграду за допомогою свердління виявив три морени (верхню, середню і нижню); з них кожна відповідала самостійному зледенінню. Відшукати четверту морену, що відповідає четвертому поверхові лесу (звичайно, коли вона збереглася), ось завдання майбутніх досліджень четвертичних покладів східно-європейської рівнини.

Понаддніпрянське зледеніння, що захоплює середню течію ріки Дніпра, спричинилося до утворення другого, рахуючи зверху, поверху лесу. Виходячи з чотирьох поверхів лесу нашого краю, я вважаю понаддніпрянське зледеніння третім з ряду і до того максимальним зледенінням схід.-євр. рівнини.

Перший, тоб-то верхній поверх лесу, що лежить на морені і відділений від неї шаром похованих ґрунтів, утворився під час наступу останнього четвертого зледеніння. Розміри його були значно менші попереднього третього зледеніння.

*) Лаутербон (про утворення мілин в річищі Рейна. Гейдельберг. 1912 рік, том IX, стор. 359—368) доводить, що серед ріжного матеріялу, що його несли потоки талої води з льодовиків, було багато ілуватих часточок. Ці часточки осідали і хутко висихали; підняті ж вітром утворювали хмари пилу, а осівши стали матеріялом для утворення покладів сучасного лесу.

Вивчення розподілу SiO_2 в лесових поверхах нашого краю виявляє цікавий вплив р. Дніпра. Так маємо, середній склад SiO_2 в лесових поверхах в залежності від віддалення місцевості від Дніпра:

1	Кілом. від Дніпра	Херсон. Досвід. Поле . . .	Поверхи лесу			
			1	2	3	4
6	"	Білозірка	81,7	79,1	—	—
26	"	Колонтаївка	78,9	81,4	—	—
30	"	Іванівка	82,6	—	—	—
85	"	Аджампа	78,2	79,4	78,6	—
120	"	Визирка	72,1	—	—	—
130	"	Курисове	72,4	74,0	—	—
150	"	Курисове	71,8	73,4	68,3	—
150	"	Ольгопіль	67,8	70,8	—	—
165	"	Новоукраїнка	73,1	72,3	—	—
200	"	Мигаєве	69,6	71,0	67,6	68,7
250	"	Павлівка (Туманове)	69,8	71,7	—	—
290	"	Бірзула	69,2	—	—	—

Ця таблиця вказує на те, що під час навіювання лесового пилю, до нього примішувався грубший матеріал, принесений вітрами, що дули з боку Дніпрові долини.

Фосильні ґрунти. В палевому лесі нашого району найдено три шари похованих ґрунтів. Морфологічне вивчення шарів похованих ґрунтів вказує, що вони старовинні ґрунти. В деяких випадках (Елисавет, Іванівка) в похованих чорноземлях виявлялись ті ж верстви, що і в сучасних чорноземлях, власне більш або менш рівно забарвлена гумусом верхня верства, поволі блідіюча, ніколи дуже карбонатна переходова верства, і, нарешті верства яснопалева, збагачена карбонатами лесу.

Перший, рахуючи зверху, шар фосильної чорноземлі залягає завглибшки пересічно на 3,2 метрів і відділяє другий поверх лесу від першого, що лежить на ньому. Другий фосильний ґрунт, поділяє другий і перший поверхи лесу і лежить пересічно на глибині 9,4 метрів. Третій фосильний ґрунт залягає на глибині від 9,1 метрів (Вознесенське) до 16,3 метрів (Мигаєве).

Відсотковий склад перегною в них незначний, так маємо для першого фосильного ґрунту:

Мигаєве 0,78% гумусу,
Білозірка 0,30%
Курисове 0,67%

для другого фосильного ґрунту:

Мигаєве 0,43
Іванівка 0,33

для третього:

Мигаєве 0,62%

Леси, що підстилають гумусові верстви фосильних чорноземель, мають гумусу від 0 до 0,21%.

Незначна кількість гумусу в похованих чорноземлях пояснюється тим, що на протязі десятків і навіть сотень тисяч років, що минули з тих часів, коли засипані були ці ґрунти лесовим пилом, значний % гумусу встиг розкластися.

Дійсно, А. Н. Криштафович (3, стор. 41) зробив глибокий викоп в одній могилі Лебединського повіту на Харківщині і знайшов, що закрита могилою чорноземля має гумусу 3,5%, тоді як відповідний ґрунт в околицях могили дав 5,76—5,86% гумусу. Таким чином за 1000-2000 років, що минули з того часу, як насипано було могилу, похована курганом чорноземля згубила більше 2,20% гумусу.

Карбонатні верстви фосильних чорноземель здебільшого показують збільшений в порівнянні з гумусовими, склад CO_2 . Так для Ольгополя

перша фосильна гумусова верства має 6,07%, карбонатна 3,54%, для Херсонськ. Досвідн. Поля: гумусова 2,87%, CO_2 , карбонатна 8,43%, CO_2 .

У всій товщі лесу можна зустрінути зрідка поодинокі кротовини, сліди діяльності давніх землеривів, що разом з рештками ходів коренів пронизують лесову товщу, свідчать про безперервний степовий стан нашого краю: він встановився принаймні з часів відкладення 4-го поверху лесу. Але шари фосильних ґрунтів мають сліди безлічі старовинних кротовин. Навіть в третьому фосильному ґрунті, що лежить завглибшки на 10,4 метрів (Вознесенське) і 15,0 метрів (Ліса Гора) знайдено багато кротовин. А другий і третій фосильні ґрунти Вознесенського і перший та другий фосильні ґрунти Ястребинки так перериті землеривами, що ці чорноземлі можливо виділити в окрему групу „фосильних кротовинних чорноземель“.

Дослідження глибоки фосильних ґрунтів дає цікаві дані до питання про характер давніх чорноземель.

Другий і третій фосильні ґрунти здебільшого мають глибоку більше 100 сантиметрів і таким чином їх можна зачислити до групи глибоких чорноземель. Перший фосильний ґрунт звичайно має глибоку менше 100 сантиметрів.

Глибокі давні чорноземлі вказують на те, що колишній степ спочатку був вохкіший, а потім, до часу утворення менш глибоких (перших) фосильних чорноземель, змінився на степ посушливіший.

Список цитованої літератури.

1. Н. Боголюбов. К геологической истории Калужского края в ледниковый период. Ежегодник Геол. и Минерал. России, т. VII. 1904—1905, стр. 111—115.
2. Н. И. Криштафович. Гидро-геологическое описание территории города Люблина и его окрестностей. Записки Ново-Александрийского Института Сельско-Хоз. и Лесоводства, т. XV, вып. 3, стр. 1—293. Варшава. 1903 г.
3. Н. И. Криштафович. Исследование почвы под курганами в Харьковской губернии. Почвоведение. 1915 г., № 1—2, стр. 33—45.
4. В. И. Крокос. К вопросу о составе послетретичных отложений Южной России. Записки Общества Сельск. Хоз. Южной России, т. 88—89. Кн. 1. Одесса. 1919 г., стр. 95—114.
5. В. И. Крокос. Материалы для характеристики почвогрунтов б. Херсонской губ. Известия Областного Управления по Опытному Делу. вып. 1. 1922, стр. 1—38 (отд. оттиски).
6. В. И. Крокос. Некоторые данные по геологии Тираспольского уезда Херс. губ. Геологический Вестник, т. II. № 2, стр. 57—64.
7. В. Ласкарев. Два яруса лесса в Подольской и Волынской губерниях. Зап. Подольск. Естеств., т. II. 1912 г., стр. 1—11 (отд. оттиски).
8. В. Д. Ласкарев. Обзор четвертичных отложений Новороссии. Зап. Общ. Сельск. Хоз. Южн. Росси, т. 88—89, кн. I, стр. 1—48. Одесса. 1919 г.
9. А. И. Набоких. Факты и предположения относительно состава и происхождения послетретичных отложений черноземной полосы России. Материалы по исследованию почв и ґрунтов Херсонской губ. Одесса. 1915 г., стр. 17—27.

Проф. В. Крокос.

Le loess et les sols fossiles du sud-ouest de l'Ukraine.

Dans la période des années 1914—1917 une expedition, dirigé par prof. A. I. Nabokikh-explorait les sols et les couches quaternaires du gouvernement de Kherson (aujourd'hui la plus grande partie en est réunie au gouvernement d'Odessa, ainsi que la région nord-ouest du gouvernement d'e Ekaterinoslav., Je fus un des collaborateurs de cette expédition. La roche principale sur laquelle s'est formé le sol du gouvernement de Kherson se trouva être le loess. C'est pourquoi il fut l'objet d'une étude scrupuleuse à l'aide des coupes artificielles très profondes d'où l'on tirait dehors sur le plateau les échantillons des couches decouvertes.

Le loess. En 1912 V. D. Laskarev (7; p. 10—11) travaillant à l'exploration géologique le long du chemin de fer en construction Chepetivka—Kamienetz-Podilsky constata deux étages du loess, séparés par des couches horizontales du sol fossile. V. D. Laskarev rapporta l'étage inférieur du loess à la deuxième époque interglacière, la couche horizontale de l'humus, qui lui est superposée à la troisième époque glacière et l'étage supérieur du loess à l'époque postglacière. Avec cela V. D. Laskarev n'acceptait, suivant les idées reçues en Russie, que deux périodes glacières (la deuxième et la troisième) et considerait l'avant dernière période (la première selon la Russie) comme ayant atteint le maximum.

Au printemps de l'année 1915 A. I. Nabokikh (9. p. 23) se basant sur l'étude des profondes coupes artificielles faites en Bessarabie et au gouvernement de Kherson démontra que le dépôts du loess au sud-ouest de la Russie formait trois étages (le supérieur, le moyen et l'inférieur), séparés l'un de l'autre par des couches du sol fossile. En rattachant chaque étage du loess à la glaciation des régions de la Russie, situées plus au nord, A. I. Nabokikh émit la supposition que la plaine de la Russie a subi trois époques glacières et que la glaciation dernière y avait atteint son maximum. V. D. Laskarev adhéra en tout point à l'opinion de A. I. Nabokikh et examina le matériel littéraire concernant les dépôts quaternaires de l'Ukraine (8).

A la fin de l'été 1915 (6. p. 57—58) je fis creuser un puits de la profondeur de dix mètres sur le plateau près de la station du chemin de fer Migaevo (à 85 kil. d'Odessa) au fond du puits je fis faire une forage peu profond. En tout l'épaisseur du loess se trouva à decouvert sur la profondeur de 18,6 mètres et on put y constater les couches suivantes:

Premier étage du loess.	{	1. Le sol contemporain (terre noire taupinières)	De 0	à 1 mètr.
		2. Le loess	1	" 2,1 "
Deuxième étage du loess.	{	3. Premier sol fossile (terre noire)	2,1	" 2,9 "
		4. Le loess	2,9	" 7,0 "
Troisième étage du loess.	{	5. Deuxième sol fossile (forte terre noire)	7,0	" 8,4 "
		6. Le loess	8,4	" 16,3 "
Quatrième étage du loess.	{	7. Troisième sol fossile (forte terre noire).	16,3	" 17,9 "
		8. Le loess	17,9	" 18,6 "

Le gorage fut suspendu dans l'épaisseur du loess. En me basant sur ce profil j'émis l'opinion qu'il y avait quatre étages de loess au gouvernement de Kherson.

En 1922 je mis à travailler aux matériaux recueillir dans les expéditions de 1914—1917, concernant le loess du ci-devant gouvernement de Kherson. L'étudiai 21 profils artificieles et profonds du loess ainsi que les resultats de 165 analyses chimiques détaillées des couches du loess et de la moraine.

Outre le profil à la station du chemin de fer Migaëvo où furent constatés pour la première fois les quatre étages du loess, j'étudiai le profil près Voznéssensk (situé, au bord du Boug au N d'Odessa) (5; p. 3—5), où épaisseur du loess se trouva aussi être formée de 4 étages du loess. C'est pourquoi nous pouvons affirmer maintenant qu'au gouvernement ci-devant. Kherson l'épaisseur du loess ne contient pas moins de 4 étages. Comme la coup verticale du loess n'a pas pu être effectuée en entier dans toute sa profondeur jusqu'aux plus anciennes roches (tertiaires), la question si l'épaisseur du loess ne serait pas encore plus compliquée reste à résoudre.

Le region du gouvernement de Kherson adjaçante au Dnieper et qui s'avance le plus au NO à mi-chemin de Krementchoug (g-t de Poltava) à Alexandrie fut couvert du Grand Glacier. Le profil creusé dans cette region (village Ivanivka) comme le demontre A. I. Nabokikh en 1915 (9; p. 23. 5; p. 11—13) découvrit l'ordre suivant des couches du loess:

1. Le loess.
2. La moraine avec les restes du sol fossile à sa surface.
3. Le loess sous la moraine.
4. Le sol fossile.
5. Le loess.

Ainsi le deuxième et la troisième étages du loess se trouvent être sous la moraine.

En commentant ce profil, A. I. Nabokikh, adhérant au point de vue de P. A. Toutkovsky, qui considérait que le loess s'était formé lors de la retrait du glacier affirmait, que le loess № 5 se rattachait à l'époque de la première glaciation; que le sol fossile (№ 4) s'était formé pendant la première époque interglacière; que le loess (№ 3) était formé lors de la retrait du deuxième glacier; que la moraine (№ 2) était le représentant de la troisième glaciation en Russie, qui y avait atteint son maximum et le loess, qui recouvrait la moraine s'était formé lors de la retrait de ce Grand Glacier.

Le matériel qui j'ai étudié m'a amené à d'autres conclusion.

De nombreux profils dans la région des glaciers (gouv. de Kherson et de Poltava) dénotent que le premier étage du loess est séparé de la moraine à laquelle il est superpose, par une couche du sol fossile, qui presente dans certains cas le sol fossile, le podzol (Loubny gouv. de Poltava, (4; p. 96) et dans d'autres cas la terre noire fossile (3; p. 104—108).

Ces faits démontrent qu'après la disparition des glaciers dans la region du Dnieper elle se couvrit de sol. Il n'y eut point de la déflation de la moraine pendant le retrait du glacier.

En 1904 N. Bogolubov (1) constate, que dans le gouvernement de Kalouga le loess se trouvant entre deux moraines est séparé de la moraine inférieure par une serie de dépôts lacustre—forêts. Selon l'avis de N. Bogolubov l'influence du glacier sur la formation du loess n'est point admissible.

D'un autre côté, l'analyse chimique constate une affinité étroite entre la masse de la moraine et celle du loess.

Ainsi, nous avons:

Analyse est calculée de roches sans humus, sans carbonate et sèches.

	SiO ₂	Al ₂ O ₃	Fe ₂ O ₃	Mn ₂ O ₃	CaO	MgO	K ₂ O	Na ₂ O	Somme	CO ₂	CaCO ₃	l'humus
Ivanivka:												
Premier étage du loess	79,53	9,88	3,59	0,08	1,78	1,19	3,09	1,08	100,23	6,72	13,93	0,94
Moraine	79,79	8,22	3,86	0,08	1,72	1,72	2,19	1,03	98,11	8,68	8,61	0,06
Deuxième étage du loess	82,44	8,31	3,24	0,06	1,69	1,69	1,44	0,78	99,62	5,15	8,03	0,06
Troisième étage du loess	77,98	11,61	3,99	0,09	1,68	1,11	2,33	1,44	100,21	4,45	8,29	0,09
Kolontai v:												
Premier étage du loess	81,26	7,96	3,17	0,18	0,80	2,18	2,04	1,83	98,93	3,58	8,18	0
Moraine	84,53	8,56	2,89	0,06	0,04	1,83	2,27	1,00	100,98	3,58	8,14	0

C'est pourquoi on peut admettre une liaison étroite du loess et de la moraine dans le sens que la matière pour la formation du loess était fournie par les masses de la moraine.

Le loess gisant sur les dépôts de la moraine, exclut la possibilité de la formation du loess par l'inflation lors du rétrait du glacier. D'un autre côté le second étage du loess, gisant sous la moraine n'en est pas séparé par des couches du sol fossile. Sous ce rapport les profils d' Ivanivka (5; p. 11—13) et de Loubuy (4; p. 96—97) sont particulièrement précieux; une moraine peu épaisse gît sur le second étage du loess, dont les couches supérieures n'offrent aucun signe de destruction. J'explique ce fait par la liaison, qui existait entre le loess et le glacier qui s'avavançait. Je suis d'avis que l'avancement du glacier du Dnièper ne s'effectuait pas sans interruption et alternait avec son retrait, c'est à dire avaient lieu les oscillations de l'extrémité inférieure du glacier. Ces mouvements du glacier occasionnaient la fonte des glaces et formaient de puissants torrents qui charriaient une énorme quantité de matériaux friables et grenus, dont les grains présentaient une certaine variété; ces matériaux contenaient une masse de parcelles poussiéreuses (dépôts du zandre). Les dépôts du glacier séchant rapidement étaient emportés par le vent, qui venait du glacier, qui s'avavançait et la fine poussière lancée au loin recouvrait l'ancienne steppe et servait de matériel à la formation du loess *). Le glacier qui s'avavançait, recouvrait l'étage du loess à peine formé. Il se peut que pendant l'état stationnaire du glacier l'inflation des dépôts fluvioglaciaux de la poussière continuait, ainsi, que la formation du loess. Mais quand le glacier qui occupait la vaste plaine russe se partageait dans son rétrait en plusieurs glaciers séparés, de faibles vents locaux ne furent pas en état de produire l'inflation des dépôts, de la moraine sur une grande échelle et les épaisseurs de la moraine abandonnés par le glacier se couvraient de terre noire et même de sol du podzol.

L'opinion sur la formation du loess pendant l'avancement du glacier fut énoncée la première fois en 1903 par N. I. Kristafovitch (2; p. 184—190), qui avait étudié les dépôts quarternaires du sud-est de la Pologne dans la région Nouvelle Alexandrie-Lublin, procédant de l'analyse de la faune du loess. Cependant selon son avis les matériaux de la formation du loess n'étaient pas fournis par les dépôts apportés par le glacier, mais par des roches plus anciennes.

Les quatre étages du loess de nos régions correspondent à quatre époques de glaciation dans les parties de la plaine russe, situées plus au nord.

En 1918 S. A. Jakovlev (8 p. 1. Appendice 2) constata dans les environs de Petrograd à l'aide de sondage trois moraines (la supérieure, la moyenne et l'inférieure), dont chacune correspondait à une glaciation indépendante des autres. La recherche de la quatrième moraine, rattachée au quatrième étage du loess, si toutefois elle s'est conservée, constitue le problème d'explorations futures des dépôts quarternaires de la plaine russe:

La glaciation du bassin du cours moyen du Dnièper fut la cause de la formation du deuxième étage du loess, en comptant d'en haut. En me basant sur les quatre étages du loess de nos régions, je considère la glaciation du Dnièper comme étant la troisième glaciation, qui atteignit le maximum dans la plaine russe.

Le premier étage du loess, c. a. d. le supérieur, gisant sur la moraine du Dnièper et séparé d'elle par une couche du sol fossile, se forma lors de l'avancement de la quatrième et dernière glaciation, dont les proportions furent bien moindres que celles de la troisième glaciation.

*) R. Lauterborn (Über Staubbildung aus Schotterbänken im Flussbett des Rein. Verh. d. Nat. med. Ver. zu Heidelberg. 1912. N. F. Bd. IX., H. 4, pag 359—368) démontre que dans les dépôts des galets et des cailloux charriés par les torrents glacières se trouvaient une grande quantité de menues parcelles de poussière; en séchant rapidement ces dépôts soulevés par le vent formaient des nuages de poussière, qui se convertissaient en couches du loess contemporain.

L'étude de la distribution de SiO_2 , dans les étages du loess dans nos régions, dénote une curieuse influence du Dniéper (v. la table 1).

Table 1. La moyenne du contenu du SiO_2 dans les étages du loess, sous l'influence du Dniéper, causée par la distance des lieux du fleuve

		Les étages du loess			
		1	2	3	4
1 kil. du Dniéper.	Kherson Champ exp.	81,7	79,1	—	—
6 "	Bilozerka	78,9	81,4	—	—
26 "	Kolontalv	82,8	—	—	—
30 "	Ivanivka	78,2	79,4	78,8	—
85 "	Adjamka	72,1	—	—	—
120 "	Vizirka	72,4	74,0	—	—
130 "	Kourissovo	71,8	73,4	68,8	—
150 "	Olgopil	67,8	70,8	—	—
165 "	Novoukraïinka	73,1	72,8	—	—
200 "	Migaevo	69,8	71,0	67,8	68,7
250 "	Pavlivka (Toumanovo)	69,8	71,7	—	—
290 "	Birzoula	69,2	—	—	—

Ce tableau indique, que lors des l'inflation des couches du loess par la poussière il s'y mêlait une matière plus grossière par les vents provenant de la vallée du Dniéper.

Sols fossiles. On a constaté dans le loess éolien de nos régions trois couches de sols fossiles. L'étude morphologique des sols fossiles indique, que là nous avons affaire avec d'anciennes terres noires. Dans certains cas (Elisabethgrad, Jvanovka) on observe dans les sols fossiles des terres noires les mêmes couches, que dans les terres noires contemporaines nommément la couche superficielle coloré par l'humus plus au moins de la même nuance une couche interne, pâlisant graduellement des fois fortement, carbonatée et enfin une couche du loess d'un jaune-clair fortement carbonatée.

La première couche (en comptant d'en haut) de la terre noire se trouve à la profondeur de 3,2 met. en moyenne et sépare la deuxième étage du loess du premier, qui le recouvre. Le deuxième sol fossile, qui sépare le deuxième et le troisième étages du loess repose à la profondeur de 9,4 met. en moyenne. Le troisième sol fossile git à la profondeur de 9,1 met. (Vosnessensk) à 16,3 met. (Migaevo).

Le cent pour cent du contenu de l'humus dans les sols fossiles est minime; ainsi nous avons:

Premier sol fossile:	Migaevo	0,78 %	humus
"	" Bilozerkva	0,30 "	"
"	" Kourissovo	0,67 "	"
Deuxième "	" Migaevo	0,48 "	"
"	" Ivanivka	0,38 "	"
Troisième "	" Migaevo	0,62 "	"

Le loess, qui se trouve sous les couches de l'humus des terres noires fossiles, contiennent de 0 à 0,21% d'humus.

La quantité insignifiante d'humus dans les sols fossiles des terres noires s'explique par là que pendant des dizaines, des centaines de milliers d'années écoulées depuis l'époque de l'inflation de ces sols par la poussière du loess un % considerable de l'humus a eu le temps de se décomposer. Effectivement A. N. Krichtofovitch (3, p. 41) ayant creusé un profond puits dans un de kourgans (tertres) du district de Lebedine (Gouv. de Kharkov) constata que terre noire, recouverte par le kourgan contenait 3,5% de l'humus, tandis que le sol analogue aux environs du kourgan contenait 5,76—5,86% d'humus. Ainsi pendant 1000 ou 2000 ans, écoulés depuis l'élevation du kourgan la terre noire recouverte par le kourgan a perdu plus de 2,20% d'humus.

Les couches carbonatées des terres noires fossiles contiennent pour la plupart un % plus considerable de CO₂, que d'humus. Ainsi a Olgopol la première couche fossile d'humus contient 6,07% CO₂ et les couches carbonatées 9,54% de CO₂; à Kherson (champ exper.) les couches analogues contiennent 2,87% et 8,43% CO₂.

Dans toute l'épaisseur du loess on remontre de rares taupinières (crotovines) isolés, traces de l'activité des anciens insectivores se qui, reuni aux restes voies souterraines pratiquées par les racines d'herbes perforant la masse du loess témoigne de l'activité ininterrompue de notre steppe, qui s'était établie à l'état stable au moins depuis l'époque de formation du 4-me étage du loess. Mais les couches des loess fossiles portent les traces de nombreuses taupinières. Même dans le troisième sol fossile à la profondeur de 10,4 m. (Vosnessensk), à 15,0 m. (Lissaja Gora) on rencontre des fréquentes taupinières.

Le deuxième et le troisième sols fossiles de Vosnessensk, le premier et le deuxième sol de Jastrebincka sont à tel point creusés dans tout les sens par les anciens insectivores, qu'on peut classer ces sols dans un groupe speciale des terres noires taupinières.

L'étude de l'épaisseur des sols fossiles fournit des données interessantes sur la question du caractère d'anciennes terres noires.

Le deuxième et le troisième sol fossiles atteignant pour le plupart l'épaisseur au-dessus de cent cm. et peuvent ainsi être classés dans le groupe de fortes terres noires. L'épaisseur du premier sol fossile est généralement de moins de 100 cm.

Les fortes terres noires anciennes indiquent, que l'ancienne steppe fut auparavant plus humide et puis vers l'époque de la formation des terres noires moins fortes elle acquit un caractère plus incline à la sécheresse.

La litterature.

1. Bogolübow, N. Zur geologischen Geschichte des Gouvernements Kaluga in der Glacial-period Jahrbuch der Geol. und Min. Russlands. Bd. VII. 1904—1905. pag. 115—119.
2. Krischtafowitsch, N. Description hydrogéologique de la territoire de la ville de Lublin et ses environs. Mémoires de l'institut agronomique et forestier à Novo-Alexandria. Vol. XV. Livr. III.
3. Krischtafowitsch, A. Untersuchungen des Bodens unter Kurganen des Charkovschen Gouvernements.
4. Krokos, V. J. Sur la question de la composition des dépôts quaternaires de la Russie meridionale.
5. Krokos, V. J. Les materiaux conservant le caractér des dépôts quaternaires le gouvernements ci-devant Kherson.
6. Krokos, V. J. Quelques donnés sur la caractére géologique du district de Tiraspol (gouvern. Kherson). Revue geologique. t. II. № 2.
7. Laskarew, V. Notes sur la division du loess de la Podolle et de la Volhynie en deux horisonts.
8. Laskarew, V. Revue de terraines quaternaires de la Nouvelle Russie.
9. Nabokikh, A. Les faits et les suppositions de la composition de dépôts post-tertiaires du sud de la Russie.

Rrof. V. Krokos.

Сільсько-господарські забобони *).

Чималий шмат часу збіг уже з тих пір, як робилися етнографічні записи—збиралися матеріали, що висвітлювали духовне обличчя, а почасти й матеріальну культуру українського хлібороба-селянина.

Не кажучи вже про „Южно-русское отделение императорскаго географическаго общества“, експедиції якого по Україні збагатили етнографічними матеріалами

*) Ця стаття хоч і не відповідає тому характеру Статтів, що звичайно містяться у „Вісників“, але вона, ще виразніше, а ніж авторові „Листи з-над Росії“, що друкувалися у попередніх ч. ч. „Вісника“, ставить на чергу важливе загальне постановляння дослідження с.-г. народнього побуту України, не знаючи якого й не рахуючися з яким, наша агроно-

науку українознавства, чимало часу уплигло вже й від тої пізнішої доби, коли працювали на цьому ґрунті такі поодиночі особи, як Б. Грінченко, Т. Зіньківський й, І. Манжура (все небіжчики!) та інші...

Нині, коли пишеться нова сторінка історії життя нашого народу, цікаво було-б поглянути, що саме задержалося ще в побуті народу, а що вже втонуло в Леті—вивелося, забулося, чи набрало иншого змісту та форми.

Правда, тепер відбувається перебудова народного життя на засадах, що мають геть внести всякий своєрідний етнографізм—побут, вірування, обрядовість, звичаї, забобони та інші духовні й матеріальні наверстання віків. Але коли саме закінчиться та перебудова, коли зникнуть побутові особливості,—того ніхто не знає, бо це цілком залежить від сили темпу, яким ітиме перебудова, та від енергії будівничих. Відпорна сила противної сторони, її віковічні звички, що спадщиною переходили з покоління в покоління, мусить братися, певна річ, також на увагу.

Та видатні будівничі нового життя й рахуються з сим моментом в своїй праці, коли визнають, що на зміну старого побуту повинен витворитись побут новий, з иншим змістом*).

Та щоб там не сталося в прийдешньому, а йдучи зараз назустріч новим формам життя, допомагаючи утворенню тих нових форм, треба не заплішувати очей та цікавитись і тим старим, що не вмерло ще в народі, що цупко тримається ще народньої психіки.

Кажучи це, я маю на увазі сільські забобони, що, як складова частина народного побуту, входять в цей останній—ті забобони, що не вивелися з ужитку, що становлять ще в де-якій мірі зміст життя для темного люду. Автор цих рядків живе в сільському оточенні ось уже п'ятий рік, і за цей час встиг придивитися до сучасного сільського побуту взагалі й до забобонів, як в сільському господарстві, так і по инших ділянках сільського життя—зокрема.

Село, про яке йтиме мова, зветься Хохітва (від дикого птаха *Otis tetrix*; в мові великоруській—„Стрепет“). Лежить це село на правому березі р. Росі, в колишньому Канівському повіті. Найближчий адміністративний районний центр—Богуслав, теж при р. Росі, на три верстви віддалені від с. Хохітви, на Північний захід. Не зважаючи, однак, на близькість згаданого містечка, що було один час, вже за радянської влади, навіть повітовим містом, в Хохітві задержалося досі багато ще ріжних забобонів. Цікаво, що забобони ті суть властивими не тільки жіночому родові, яко більш консервативному, але й чоловічому. Подаючи найбільш поширені в Хохітві забобони як з сільсько-господарської практики, так і з хатнього обихідку, я й мушу почати саме з чоловіків.

Повинен застерегти наперед, що не маю наміру дати повну картину хохітванських забобонів; подаю тільки найбільш характерні та найбільш уживані. Не роблю цього також на зразок колишніх етнографічних записів—„з вуст народа“, а переказую у власній інтерпретації, власними словами, уважаючи лише на зміст.

Отже, забобон перший. Як угадати, коли сіяти озимину, щоб уродило добре? Чи сіяти ранньої сівби (зараз після Першої Пречистої), чи сіяти середньої сівби (перед Другою Пречистою), чи сіяти у пізню сівбу (перед Покровою). Багато хазяїнів, віком старшої й середньої генерації вирішають це питання дуже просто й не вагаються: як тільки почнеться возовиця, то з перших трьох возів, що привезуть

мична практика не з може успішно вести агрономичної роботи на селі, свідомо борючися з ріжними забобонами, але й перевіряючи і свідомо використовуючи разом з тим цінні здобутки народного експерименту. Через це редакція охоче дає цій статті місце на сторінках „Вістника“, звертаючи увагу разом з тим і на те, що в союзному масштабі на питання дослідження народного с.-г. побуту звернула серйозну увагу і Всесоюзна Конференція дослідження продукційних сил, за докладом такого авторитетного діяча, яким є В. Ковалевський й (див. „Вістник с.-г. науки“, ч. 3—4 за 1923 рік, стор. 106).

На жаль Секція Народнього Побуту С.-Г. Наукового Комітету України, що існує і поволі працює вже з 1920 року,—досі, через брак коштів для її праці, не може розвинути своєї роботи відповідно до сучасних потреб. А між тим, питання побуту в сільському господарстві стоїть як актуальна, нерозв'язана чергова проблема дня, коли ми дбаємо за піднесення і розвиток нашого сільського господарства.

*) Див. статті Л. Д. Троцького в Київ. „Пролет. Правді“ та инш. газетах під заголовком „Быт и культура“.

Редакція.

до двору, беруть по колоскові й кладуть кожного окремо, але одночасово, у ґрунт (сіють), помічаючи, який колосок з першого воза, який з другого, а який з третього. Коли гарно зійшло зерно з першого колоска—сівба мусить бути рання; коли сходи вийшли кращими з другого колоска—сівба середня; а гарні сходи колоска з третього воза—визначають сівбу пізню. Забобон цей, очевидна річ, мусить бути зарахований до категорії в де-якій мірі шкідливих. Через віщо шкідливих—чи треба розводитись?.. До таких же шкідливих забобонів слід зарахувати й забобон другий—нічого не сіяти на молодика. Про цей другий забобон розказав мені хохітвянець Гриша Д-ський таке: „Попрохав мене (ім'я рек, хазяїн без тягла) посіяти йому ячмінь. Я згодився посіяти. Другого дня захопив я плуга та борону, щоб їхати сіяти йому. Коли-ж жінка його вчепилася, щоб в одну душу не сіяти сьогодні, бо, чуєте, як-раз молодика! А бодай же тобі! То що-ж це думаю, день пропав? Ну, чекай-но, посію собі ячмінь саме на молодика. Та й посівав. Що-ж би ви думали? У мене вродив ячмінь в пояс заввишки, а в його—я посівав йому через тиждень після молодика—виросло отаке-о!.. на четверть, або вершків на шість од землі... От вам і молодик!“..

Сільсько-господарський забобон третій показує (ніби), який врожай того чи иншого хліба буде на другий рік. Зміст цього забобону такий: коли у в'язальниці залишиться під кінець такий сніп, що його не можна убгати в перевесло, то це ознака, що на той рік буде врожай, а коли мало зостанеться, менше, як на сніп, то, навпаки, буде недорід...

З практики городництва в Хохітві не вивелись ще такі забобони: садити чи сіяти на молодика в городі так само не можна; коли посадити на молодика, скажемо, квасолі, то вона буде все молода: цвіту багато, а стрючків дасть біг. Такого ж походження ще два забобони: не можна ні садити городину, ні сіяти розсаду в „сухий четвер“ (перед проводами) а також, коли в селі є покійник... А чи знаєте, читачу, коли саме треба сіяти редьку зімову? Про це говорить нам забобон такий: сіяти зімову редьку треба, кажуть хохітвинські баби, „в десяту п'ятницю“... Як-що станете сперечатись—доводити, що великдень, від якого йде лічба тижнів, припадає часто-густо на цілий місяць, тоб-то на чотири п'ятниці, раніш або пізніш—даремні заходи! Ніхто не послуха... Не знаю, як поставляться наші баби до моїх не слів, а практики: посівав я минулого року редьку зімову навмисне і в восьму п'ятницю, і в дев'ятий понеділок і в сьому суботу і вся редька вродила така, що кращої й не треба...

А ось кілька забобонів з хатнього обихідку. Є такий звичай в хохітві, що коли є в хаті жінка в тяжких пологах, то треба порозчиняти всі двері, вікна й повідтуляти в печак всі кагли. Коли тут була церква, то зверталися ще й до попа, щоб відчинив „царські врата“... Все це має полекшити ніби жінці пологи. Такого-ж походження забобон, який приписує таку лінію поведінки, коли в хаті є жінка в пологах... Але краще оповім випадок з власного життя, що до цього забобону. Дружина моя має елементарні відомості з медицини і до неї часто-густо звертаються люде за тою чи иншою порадою під час недуги. Одного разу, коли дружини не було вдома, заходить до хати сусіда—людина років на 35 віку. Довідавшись, що „Соні“ нема дома—він до дружини приходив—і збираючись іти з хати, сусіда цей звернувся до мене з такими словами: дайте, каже, хліба.—Як питаю, позичити? Хліба в нас мало, давно пекли.—Та дитині треба дати. На дитину дайте (?).

Нічого не розуміючи, я врізав йому четвертину хліба, попрохавши вибачити, що більше не могу позичити. Він пішов з якоюсь загадковою усмішкою на вустах. Коли вернулась дружина, я розказав їй про цей випадок. „Та в нього жінка напорі, каже дружина,—то чи не в пологах оце. А без хліба не можна було йому вертатись до хати, забобон такий у них водиться“.

Існує ще два „молошних“ забобони в Хохітві, а саме: коли зайде сонце, то обійдіть ціле село, вам ніде не продадуть ані так не дадуть молока з хати. Чому? Яка причина?—Щоб молоко не одібрало в корови!.. Далі. Хазяїці, що має дійну корову, ніхто на селі не позиче ані продасть ні молока, ні сиру, ні масла, коли трапиться випадок, що свого набілу не стає. Причина та сама, що і в попередньому забобоні. Забобон є і такий. Коли в кого з хазяїнів отелеться корова або опороситься свиня, окотиться овечка чи кобила лоша приведе, то в той день не можна нічого

з двору виносити, бо прибуток піде з двору... Трапляються випадки, що курка півнем заспіває (забобон ч. 12). Це на пригоду тому хазяйству, де об'явиться така курка. Її або знищують—одрубують голову, або втинають хвоста, дивлячись по тому, як ляже курка, коли нею зміряють хату від столу до порога: ляже головою—пропала курка, ляже хвостом—житиме...

На літню посуху теж є забобон: треба, щоб вдови носили воду на цвинтарь та поливали могилу втопленика. Авторів цих рядків розказували, як в році 1922 баби-вдови тягали воду до цвинтаря на гору та поливали нею могилу втопленниці баби Мовчанки Параски, що втопилася в 1921 р. під час тяжкої недуги. „Відер з тридцятєро, кажуть, витягали“! Цим тринадцятим, неприємним для забобонних людей, я й закінчу опис забобонности с. Хохітви.

Забобони ці властивими суть певне й сусіднім селам, мешканці яких родичаються з хохітвянцями, як от Киданівка, Дешки, Тептієвка, Бієвці, Яцюка, Ісайки то-що. Проте де-які дані свідчать, що люде розуміють всю безглуздість віри в забобони. До таких об'єктивних показчиків стосується, наприклад, те, що коли забалакаєш з ким—особливо з чоловіків—про той чи інший забобон, то почувеш від такого навіть підстаркуватого бесідника такі міркування: „Все то дурниці! Вигадки старих людей“.. Але інший гогорить таке нещиро, щоб показати свою поступовість перед інтелігентом, бо в житті своєму все-таки не пориває з „вигадками“... Загальне вражіння автора цих рядків таке, що вільним від усяких забобонів буде тільки те покоління чоловічого роду, що виховується тепер по комсомольських організаціях сел та, що перебуває в червоному війську. Вплив школи так само має значіння. Що до жіночого роду, то ця частина села ще довго не пориватиме з „десятьми п'ятницями“, „сухими четвергами“, „молодиками“, втоплениками під час посухи та іншими витівками вікодавньої темноти.

С. Хохітва на Росі.

Г. Коваленко-Коломацький.
Кореспондент С.-Г. Н. К. У.

Діяльність Виставочного Комітету при Сільсько-Господарському Науковому Комітеті України.*)

(16/XII 1922 р. — 3/XI 1923 р.).

Сільсько-Господарський Науковий Комітет України реально розпочав підготовчу працю до Всесоюзної Сільсько-Господарської та Кустарно-Промислової Виставки з початку грудня 1922 р., коли голова С.-Г.Н.К.У. проф. С. Веселовський й, перебуваючи в Москві на Всесоюзному Статистичному З'їзді, зав'язав безпосередній контакт з Головним Комітетом Виставки, одержав перші обіжники, відозви та інші видання Головвиставкому і т. и.

Після докладу голови С.-Г.Н.К.У. проф. С. Веселовського 16-го грудня, Рада Комітету заснувала при С.-Г. Науковому Комітеті спеціальний Виставочний Комітет, щоби він керував підготовчою до Виставки працею усіх Секцій та Філій С.-Г.Н.К.У.

До складу цього Комітету ввійшли від Президії С.-Г.Н.К.У.—голова К-ту проф. С. Веселовський, вчений секретар К-ту—проф. О. Яната, від Секцій Комітету: заст. голови Економічної Секції—доц. О. Попів, голова Метеорологічної Секції („УКРМЕТ'у“)—доц. М. Данилевський, голова Хемичної Секції—доц. О. Душечкин, голова Секції Грунтознавства—доц. Г. Махів, заст. голови Ботаничної Секції—Я. Лепченко, голова Зоологічної Секції—проф. І. Щоголів, голова Секції С.-Г. Народного Побуту—А. Носів, голова Техничної Секції—проф. О. Обремській, голова Зоотехнічної Секції—Хв. Юрків, голова Ветеринарної Секції—А. Скороходько, голова Секції Кормової Площі.—О. Чорний, голова Секції Рільництва—О. Филиповський, голова Секції Садівництва та Городництва—В. Смирненко, голова Лісової Секції—проф. С. Вотчал, голова Меліораційної Секції—проф. Є. Опоків, голова Секції Охорони Природи—М. Шарлемань,—разом 18 членів від С.-Г.Н.К.У. Пізніше, коли з Києва тимчасово виїхали голова Секції Рільництва О. Филиповський (на запрохання Всеукр.

*) З технічних причин це справоздання, передане до „Вісника“ своєчасно не могло бути рашів надруковане.

Бюро Досвідної Справи керувати підготовкою його експонатів до Виставки) та голова Секції Грунтознавства Г. Махів (для дослідження ґрунтів, зокрема досвідних станцій України, щоб їх монолітні зразки експонувати на Виставці і щоб закінчити обслідування для 20-ти верстової карти ґрунтів України),—їх заступили: від Секції Рільництва — С. Москвичів, а від Секції Грунтознавства — В. Небольсин. Крім того, в окремих випадках, в складі Виставкому при С.-Г.Н.К.У. брали участь, заступаючи постійних членів Виставкому: П. Дяченко та І. Черепенко—від Техничної Секції, І. Половко—від Метеорологічної Секції, Н. Цитович—Шкляр—від Економічної Секції, В. Воронов—від Секції кормової Площі, а в окремих справах—брали участь К. Дубняк—голова Бібліографічного Бюро, Л. Носова— Секретар Комітету С.-Г. Контроля та проф. С. Городецький—голова Подільської філії С.-Г.Н.К.У.

В завдання Виставкому при С.-Г.Н.К.У. було покладено Радою Комітету ще й координувати підготовчу до Виставки працю С.-Г.Н.К.У. з працею інших центральних наукових і господарських установ, що центри їх (або Філії їх) перебувають у Києві. Через це, з постанови Ради С.-Г.Н.К.У. 16-го грудня, до складу Виставкому при С.-Г.Н.К.У. було запрохано представників згаданих установ; в зв'язку з цим він поповнився ще такими членами: акад. Б. Срезневський—від Всеукраїнської Академії Наук, В. Різниченко від Українського Геологічного Комітету УРНГ, Г. Клунний—від Сільського Господаря, Мужалівський—від Українкустарспілки,—разом 4-ма членами, крім яких від згаданих установ у Виставкомі брали участь в окремих випадках: проф. В. Лучицький та геолог. Буренін—від Українського Геологічного Комітету, П. Сабалдирь та Ф. Галайба—від „Сільського Господаря“.

Зокрема для постійної координації праці Виставкому при С.-Г.Н.К.У. с Губвиставкомом Київщини, голова його П. Попів входив як постійний член до складу Виставкому при С.-Г.Н.К.У., а представник останнього—Хв. Юрків—входив як постійний член до складу Губвиставкому.

Постійним виконавчим органом Пленума Виставкому при С.-Г.Н.К.У., що складався з зазначених 21 членів, була Президія Виставкому, що складалася з 5-ти членів: голови Виставкому—проф. С. Веселовського, заступників голови—проф. О. Янати, та А. Носова, секретаря—Хв. Юркова, заступника секретаря—Я. Лепченка, з 7-го березня, коли з складу Президії вийшли проф. С. Веселовський та А. Носів, на голову Виставкому було обрано проф. О. Янату, а на заступників—М. Шарлеманя та С. Москвичова.

Поруч з Президією, але як тимчасові виконавчі органи Виставкому, працювали такі Комісії: в справі виявлення природи України на Виставці, на чолі якої стояв член С.-Г.Н.К.У. академик П. Тутківський, комісія в справі українського павільйону на Виставці, на чолі якої стояв проф. О. Яната, в справі української садиби і хати на Виставці, на чолі якої стояв А. Носів.

Платний персонал Виставкому складався з керуючого справами Л. Савченка (з 26-го березня) та технічного секретаря А. Басовича (з 17-го березня).

Таку структуру і такий склад мав Виставком при С.-Г.Н.К.У. та його робочий апарат, що за допомогою Секцій Комітету та деяких Філій і провадив підготовчу до Виставки працю С.-Г. Наукового Комітету.

В потрібних, важливіших випадках справи зв'язані з Виставкою, розглядалися в Президії самого С.-Г.Н.К.У., в Раді його (16-го грудня 1922 р., 24-го березня 19-го травня та 13-го липня 1923 р.) і навіть—в Пленумі (28-го квітня).

Справи, зв'язані з Виставкою, що не могли бути розв'язані С.-Г. Науковим Комітетом, вносилися Виставкомом іноді в Київську Філію Укрвиставкому,* частіше безпосередньо в Укрвиставком—у Харкові та іноді—в Головвиставком—у Москві,

* Київська Філія Укрвиставкому заснована була при С.-Г.Н.К.У. 5-го березня, на спільному засіданні Виставкому С.-Г.Н.К.У. та Губвиставкому Київщини, при участі представника Укрвиставкому В. Онуфрієва. Членами цієї Філії були проф. С. Веселовський та проф. О. Яната—від С.-Г. Наукового Комітету, Г. Клунний—від „Сільського Господаря“, П. Попов—від Київського Губземуправління, П. Кравченко—від Київ. Крайового Управління с.-г. Досвідної Справи; Головою Філії був голова С.-Г.Н.К.У.—проф. С. Веселов.

при чому в зносинах з Укрвиставкомом Виставкомові С.-Г.Н.К.У. багато допомагало Бюро С.-Г.Н.К.У. при Наркомземі, зокрема голова Бюро Я. Савченко.

Реальна праця Виставкому С.-Г.Н.К.У. почалася в лютому, коли було одержано перші офіційні матеріали від Укрвиставкому, та коли було одержано перші звістки (з Москви) про перевод Комітетові коштів на виставочну працю.

Уся дальша праця Виставкому проходила так само в повній залежності від того, як надходили кредити з Харкова та Москви, або хоч які надії на них були, бо з власних, і так надто обмежених кредитів, С.-Г. Науковий Комітет не мав можливості фінансувати працю Виставкому. А через те, що спеціальні кредити, почавши надходити до Комітету (хоч і в дуже малих розмірах) в березні, з квітня майже зовсім припинилися, при чому незабаром згасла й надія на їх одержання,— і діяльність Виставкому найінтенсивніше йшла в березні та на початку квітня, а далі—ступнево замирала, виявляючись не так у самій творчій праці на Виставку, як у боротьбі за можливості для С.-Г. Наукового Комітету дати Виставці те, що він міг і мусів би дати.

Найяскравіше ілюструється розвиток і занепад праці Виставкому при С.-Г.Н.К.У. працею його Пленума та Президії.

Пленум Виставкому, що розглядав і розв'язував загальні питання напрямку та плану участі С.-Г. Наукового Комітету в Виставці, та організації виставочної праці С.-Г.Н.К.У., в зв'язку з основними питаннями що до участі України в Виставці,— збирався тільки 4 рази: 3 го лютого, 5 го та 31-го березня, і 14-го квітня; а засідання Пленуму, призначене на 5-го липня, через загальну розчарованість діячів С.-Г.Н.К.У. в можливості будь якої реальної праці на Виставку,—навіть і не відбулося.

Президія Виставкому, що виробляла (за допомогою Секцій Комітету) плани та обрахунки участі С.-Г. Наукового Комітету в Виставці, з зв'язку з планами Укрвиставкому, кілька разів переглядала їх, скорочувала і т. ин., керувала підготовкою експонатів і взагалі вела всю біжучу працю по Виставкому,—збиралася 23 рази, при чому: в лютому—1 раз, в березні—12 разів, в квітні 3 рази, в травні—5 разів, в червні—1 раз, в липні—1 раз, розглянувши загалом 172 ріжних справи, одержавши 362 №№ та надіславши 473 №№ ріжного листування у виставочній справі.

В цілому діяльність Виставкому при С.-Г.Н.К.У., хронологічно, відзначалася такими основними моментами.

В лютому діяльність Виставкому розпочалася і досить сильно розвинулася. Президія і Пленум Виставкому виробили схематичний план участі С.-Г. Наукового Комітету в Виставці, що за основу мав всебічне виявлення районізації України що до її природи, економіки та сільського господарства. Окремі Секції Комітету деталізували цей план у своїх окремих галузях. Але на Всеукраїнській нараді в справі Виставки, що її 24 лютого скликав у Харкові Укрвиставком, з участю представників Головвиставкому, в якій представником С.-Г.Н.К.У. був проф. О. Ян а та,— виявилось, що через технічні і зокрема фінансові причини, С.-Г.Н.К.У. не зможе здійснити на Виставці намічений ним план і зможе взяти на себе виконання тільки певних частин загального плану участі України у Виставці. Конкретно, з постанови Укрвиставкому, на С.-Г.Н.К.У. були покладено функції відповідального експонента природи України та побуту, і обов'язкового експонента економіки України, про що й було розпубліковано в Бюлетенях Укрвисткому (№ 2 та 3). Крім того передбачалося, що С.-Г.Н.К.У. візьме найголовнішу участь в організації на Виставці окремого синтетичного павільйону України, і що матиме для виявлення наслідків своєї наукової діяльності окреме місце в загальному головному павільйоні поруч з Ленінградським Інститутом Досвідної Агрономії. Що до коштів,—то передбачалося, що на участь С.-Г.Н.К.У. в Виставці зможе бути асигнована сума в 120.000 зол. карб. Таким чином, хоч у кінці лютого і значно змінилися первісні плани

с к и й, секретарем—секретар Виставкому СГНКУ—Хв. Ю р к і в. Через об'єктивні причини (неодержання кредитів, невизначеність правового стану і т. и.) діяльність Київської Філії Укрвисткому не змогла нормально розвинути і обмежилася розглядом та погодженням проектів планів участі в Виставці С.-Г.Н.К.У., „Сільського Господаря“ (Київської Філії), Київського Краєвого Упр. Досвідної С.-Г. Справи, та Губземуправлінь Київщини, Чернігівщини, Волині та Поділля.

С.-Г.Н.К.У. що до участі в Виставці, але все-таки виявлялися начеб реальні перспективи активної участі Комітету в здійсненні загального плану участі України в Виставці.

В березні почали надходити до С.-Г.Н.К.У. кредити на виставочну працю; вже в перших днях місяця було одержано від Головвиставкому 8000, а від Укрвиставкому—30.000 карб. (зн. 1923 р.). Здавалося що, перспективи реальної праці на Виставку, які намітилися для С.-Г.Н.К.У. в лютому, починають реалізуватися. Підтвердженням цього, в певній мірі, був приїзд до Києва (4—7 березня) члена Укрвиставкому В. Онуфрієва та заснування в Києві (5-го березня) філії Укрвиставкому. Проте, вже з приїздом В. Онуфрієва з'ясувалося, що для виявлення природи та побуту України на Виставці С.-Г.Н.К.У. може сподіватися мати кредита не в 120.000 зол. карб., як те раніш передбачалося, а не більше як у 70.000 карб. Це значно погіршувало намічені перспективи, але не позбавляло можливості зробити для Виставки цілком реальну і чималу працю. В зв'язку з цим протягом березня Виставком при С.-Г.Н.К.У., за допомогою своїх Комісій та Секцій Комітету,—уклав конкретний план праці С.-Г.Н.К.У. для експонування на Виставці природи та побуту України—на суму 75.700 зол. карб., і провізорний—для можливої участі С.-Г.Н.К.У. в інших Відділах Виставки (що не відкидалася Укрвиставкомом),—на суму 255 900 крб. (див. додаток 1-й). Поруч з цим розпочался і підготовка експонатів для Виставки, в першу чергу підготовка художньо виконаних 25-ти верстових карт України, що характеризували-б її природу, і зокрема карти ґрунтів України, для розгляду проекту якої, на квітень призначно було і спеціальну Всеукраїнську Наряду Ґрунтознавців.

Квітень місяць з перших же своїх днів розвіяв ті реальні, здавалося, перспективи праці С.-Г.Н.К.У. на Виставку, що їх дав лютий і березень (хоч і в березні вже спеціальне кредитування С.-Г.Н.К.У. спинилося несподівано на тих сумах, що одержані були ще на початку березня; але це пояснювалося випадковими технічними причинами). Вироблений в березні Виставкомом конкретний план праці С.-Г.Н.К.У. для Виставки, на початку квітня був, через представника Комітету проф. О. Янату, доставлений Укрвиставкому. Але тут виявилось, що загальний план участі в Виставці України, до якого пристосовувався план С.-Г.Н.К.У.,—вже значно міняється, і дуже скорчується, остаточно з'ясувалося, що Україна на Виставку матиме від Головвиставкому не 300.000—400.000 зол. карбов, як то раніш передбачалося, а тільки 150.000, що через це окремого українського павільону на Виставці або зовсім не буде, або він буде не більше 30—40 кв. сажнів площею (замість 250, як раніш передбачалося), що природа експонуватиметься на Виставці тільки централізовано—Москвою, при чому Україна матиме на неї від Головвиставкому тільки 3.000 карб. зол., що на виявлення свого побуту Україна матиме від Головвиставкому тільки 5.000 крб. зол., і т. ин. Науково-Редакційна Комісія Укрвиставком визнала за цілком ненормальне позбавлення України можливості виявити самостійно на Виставці свою природу, бо це порушило-б суцільність експонування на Виставці України взагалі, і визнала за потрібне домогатися від Головвиставкому збільшення асигнування на експонування природи України до 20.000 карб., доручивши вести зносини в цій справі з Головвиставкомом безпосередньо С.-Г.Н.К.У. В засіданні Бюро Укрвиставкому, що відбулося з участю представника С.-Г.Н.К.У. 5 квітня, остаточно з'ясувалося, що на експонування природи з коштів Укрвиставкому буде відпущено не більше 7500 зол. крб., що від Головвиставкому можна домогатися збільшення асигнування на природу України тільки до 13.500 (бо цю, а не більшу суму Укрвиставком раніш прохав асигнувати), що на побут України з коштів Укрвиставкому, крім асигнованих Головвиставкомом 5.000 карб., може бути відпущено не більше 2.500 карб. (себ-то разом 7.500 карб. зол.), що участь С.-Г.Н.К.У. в інших Відділах Виставки, в тим числі і у Відділі Економіки, цілком залежить від згоди на це тих відповідальних експонентів, що тими Відділами керують, що зокрема виявлення рибної справи, яку передбачалося дати С.-Г.Н.К.У., передається Наркомпродові, і т. ин. Таке несподіване звуження можливості праці С.-Г.Н.К.У. для Виставки, цілком порушило вироблений Виставкомом С.-Г.Н.К.У. план цієї праці, що вже почав почасті й виконуватися, примусило знову його перероблювати, скорочувати відповідно до нових—сумних перспектив на кошти, при чому, вважаючи на нез'ясованість остаточного асигну-

вання на природу й побут України, скорочені плани по цих Відділах були вироблені в 3-х варіантах: на природу України—в 20.140 карб., 14.210 карб. та 7.931 карб., а на побут—в 10.015 карб., 7550 карб. та 5.065 карб. (див. додаток 2-й). Але для реалізації їх протягом квітня з Укрвиставкомом не було одержано жадних обіцяних кредитів. В зв'язку з цим почате виготовлення експонатів майже спинилося, і взагалі в повній мірі виявилася вже депресія у виставочній роботі С.-Г.Н.К.У. І тільки Всеукраїнська Нарада Грунтознавців, що скликана була 15—21 квітня в Києві на раніше одержані Виставкомом С.-Г. Н.К.У. кошти, і що фактично вилилася в дуже успішний перший З'їзд Грунтознавців України,—була в квітні світлою плямою в сумній уже тоді дійсності для С.-Г. Н.К.У. з працею на Виставку. Нарада ця критично розглянула заготовлені Секцією Грунтознавства С.-Г. Н.К.У., на кошти Виставкомом, 25-ти верстові карти ґрунтів України, четвертичних ґрунтоутворних покладів та гіпсометричну, а так само і заготовлену Ботаничною Секцією С.-Г. Н.К.У. 25-ти верстову ботанично-географічну карту України, а поруч розглянула ще чимало основних і чергових для українського ґрунтознавства питань та ряд наукових докладів. Інформації про Наряду Грунтознавців та її наслідки надруковані вже в цілому ряді с.-г. наукових органів („Вісник С.-Г. Науки“—1923 р., в. 1—2; „Сельск.-Хоз. Опытное Дело“, 1923 р., № 3; „Известия Государственного Института Опытной Агрономии“, 1923 р., в. 1, та инш.), а повні „Труди Наряду“, розміром 12 аркушів, наготовлені до друку, але через брак коштів не мають ще надії скоро побачити світ.

Той стан, у якому опинилася в кінці квітня праця С.-Г. Н.К.У. на Виставку, був наслідком не тільки об'єктивних умов, від України не залежних. У великій мірі було це наслідком і того, що Бюро Укрвиставкомом (в складі Голови—В. Домрачова та членів—В. Онуфрієва та П. Пахомова), що фактично керувало всією працею України для Виставки,—не тільки само не дбало за те, щоби Україна на Виставці в повній мірі виявила цільну картину своєї природи, економіки, побуту та сільського господарства (не дуже дбаючи через те і за окремий український павільон), але й тенденційно ставилося до С.-Г. Наукового Комітету, що за це весь час дбав, позбавляючи Комітет реальної можливості праці для Виставки. Коли це остаточно виявилось, Виставкомом С.-Г. Наукового Комітету, за ухвалою Пленуму С.-Г.Н.К.У. від 28-го квітня, звернувся до Президії Укрвиставкомом з відповідним докладом-протестом проти напрямку діяльності Бюро Укрвиставкомом, що в копіях був надісланий (для відому) до Голів ВУЦВК, Раднаркомом та Держплану, а згодом—і оголошений до загального відома у „Віснику С.-Г. Науки“ (1923 р., в. 1—2).

Травень почався командированням Голови Виставкомом при С.-Г. Н.К.У. проф. О. Янати до Москви та Харків, щоби в Головвиставкомі та Укрвиставкомі остаточно з'ясувати реальні можливості праці С.-Г. Н.К.У. для Виставки. Поїздка до Москви виявила, що Головвиставкомом не тільки не має можливості щось додатково асигнувати на природу України, але й ті 3000 карб. зол., які Укрвиставкомом сподівався на це одержати від нього,—фактично будуть витрачені самим Головвиставкомом на виявлення картини української природи в загальній картині природи СРСР, що через брак коштів, виявляється централізовано. Так само виявилось, що й на побут України ніякого додаткового асигнування Головвиставкомом дати не зможе. Разом з тим несподівано виявилось, що в Москві передірено, що на Виставці має бути великий павільон України, до 300 кв. сажнів площею (а не в 30—40, як то проектувало Бюро Укрвиставкомом). Але виявилось й те, що справа з цим павільоном реально ще зовсім майже не розпочата Укрвиставкомом, хоч у Москві перебував постійний представник Укрвиставкомом І. Прилежаєв. В зв'язку з цим, за ініціативою Повпреда України в Москві М. Полоза та Замнаркома Земельних Справ України А. Дудника, що тоді перебував у Москві, Укрвиставкомом в Харкові і С.-Г. Науковому Комітетові—в Київ були дані телеграфно з Москви доручення подбати негайно за складанням ескизного проекту українського павільону. Незабаром після цього в Харкові, при Укрвиставкомі, відбулося журі, що за найкращий проєкт укрпавільону визнало проєкт, поданий Виставкомом С.-Г. Н.К.У., що склав його відомий художник архітект. В. Кричевський; але разом з тим визнано було за потрібне будувати укрпавільон за проєктом В. Троценка, через те, що здійснення його було дешевшим та технічно лекшим. Поруч у Москві виявилось, що ті невеликі кредити, що надсилалися

з Головвиставкому С.-Г. Науковому Комітетові (разом 24.000 карб. зн. 1923 р.),—призначалися для виявлення на Виставці діяльності самого Комітету, як центральної с.-г. наукової установи України. Між тим, це не було раніш відоме і гроші ці витрачалися Виставкомом С.-Г. Н.К.У. на підготовку експонатів з природи України та инш. В зв'язку з цим Рада С.-Г. Н.К.У. 19-го травня ухвалила асигнувати з коштів С.-Г. Наукового Комітету потрібну суму на виготовлення експонатів, що ілюстрували-б на Виставці діяльність С.-Г. Н.К.У. Таким чином, поїздка до Москви представника Виставкому С.-Г. Н.К.У. не тільки не дала якихсь нових реальних можливостей для праці С.-Г. Н.К.У. на Виставку, але з'ясувала нереальність і тих, що раніше видавалися реальними. І тільки нові надії—на справжній український павільон та працю С.-Г. Н.К.У. над його утворенням,—дала поїздка до Москви. Але поїздка, зараз же після цього, представника С.-Г. Н.К.У. в Харків,—розвіяла в значній мірі й ці надії, бо ніяких солідних планів, зв'язаних з великим українським павільоном, Бюро Укрвиставкому не мало, коштів на нього не було і т. инш. Взагалі ця поїздка до Харкова нічого нового для С.-Г. Н.К.У. не з'ясувала. Ніяких кредитів протягом травня Виставком при С.-Г. Н.К.У. від Укрвиставкому знову не одержав і через це реальна підготовка до Виставки праця в С.-Г. Н.К.У. все більше завмирала. Це примусило попередити Укрвиставком, що коли в певні крайні терміни кредити не будуть одержані,—то С.-Г. Н.К.У. позбавлений буде можливості проводити далі виставочну працю і складе з себе функції відповідального експонента доручених йому відділів.

В червні остаточно формально з'ясувалося, з повідомлення Укрвиставкому, що на виявлення природи України на Виставці більш жадних коштів С.-Г.Н.К.У. відлущено не буде, що на виявлення побуту взагалі нічого не буде відпущено, на експонати для українського павільону так само нічого. Отже, таким чином, остаточно виявилось і те, що С.-Г. Науковий Комітет не зможе зробити для Виставки більш того, що він уже зробив, а себ-то і не зможе виконати фактично функції відповідального експонента природи та побуту України так, як він їх собі уявляє, і як міг би їх, при инших умовах, виконати. В зв'язку з цим 30-го червня Виставком при С.-Г.Н.К.У. повідомив Укрвиставком, що С.-Г. Науковий Комітет знімає з себе відповідальність за експонування на Виставці природи та побуту України, і взагалі за виявлення України на Виставці.

В липні, в зв'язку з таким станом, Рада С.-Г. Наукового Комітету, заслухавши доклад Виставкому при С.-Г.Н.К.У., і вважаючи на те, що праця С.-Г.Н.К.У. для Виставки, через незалежні від Комітету обставини, фактично припинилася, постановила (13 липня) Виставком при С.-Г.-Н.К.У. з 15 липня (за місяць до Виставки) ліквідувати, а закінчення виставочних справ С.-Г.Н.К.У. та їх ліквідацію доручити з 16-го липня Ліквідаційній Комісії Виставкому в складі колишньої його Президії, про що своєчасно був повідомлений і Укрвиставком. Після цього, в липні, поруч з звичайною роботою Ліквідаційної Комісії Виставкому, продовжувалася тільки виготовленням експонатів С.-Г.Н.К.У. що ілюстрували-б на Виставці діяльність самого С.-Г. Наукового Комітету.

В серпні виготовлення експонатів з діяльності С.-Г.Н.К.У., що велося на кошти самого Комітету, було закінчене, і разом з иншими, раніш виготовленими експонатами з природи України,—вони були надіслані до Москви в розпорядження Укрвиставкому. Усіх експонатів С.-Г.Н.К.У. надіслав на Виставку 18, список яких до цього додається (див. додаток 3-й). Розмішені вони були на Виставці Укрвиставкомом без певної системи на різних („вільних“) місцях: карта ґрунтів України—окремо в Досвідному Відділі, карта ґрунтотворних порід і гіпсометрична—окремо в українському павільоні, група експонатів, що характеризували діяльність Комітету в цілому,—в Досвідному Відділі, карта ботанично-географічних районів та карта районів абсолютних кормових площ України—невідомо де (загинули) і т. и.

Так закінчилася участь С.-Г. Наукового Комітету в Виставці, не доставши, звичайно, ніякої оцінки експертизи... закінчилася після піврічної напруженої.. не реальної праці на Виставку, а боротьби за можливість цієї праці для С.-Г. Наукового Комітету України, на яку („організаційні видатки“) в значній мірі були витрачені і ті невеликі кошти, що їх мав в своєму розпорядженні Виставком С.-Г.Н.К.У. (87.861 карб.

36 коп. зн. 1923 року, з яких 33.861 карб. 36 коп. з коштів самого С.Г.Н.К.У. (див. додаток 4-й).

Але в такому стані була в значній мірі і вся Україна, що безліч праці і сил витратила на Виставку, а на Виставці виявилася роспорошеною, роскиданою по всіх павільонах і закутках, без свого суцільного сільсько-господарського обличчя, хоч, правда, і з „своїм“, врешті таки досить великим, „проїзним“, павільоном, що якоюсь злою пародією на той синтез українського сільського господарства, який він мав виявляти,—доповнював ту справді багату, але на загальному фоні мало помітну картину сільського господарства України, якій давали експонати з окремих місць України та з окремих її установ, високо оцінені експертизою Виставки.

Такий кінець для участі України в Виставці передбачав С.-Г. Науковий Комітет, вважаючи на той хибний напрямок, яким вело виставочну справу Бюро Укрвиставкому. І з свого боку Виставком С.Г.-Н.К.У. робив все можливе, щоби в картині українського сільського господарства на Всесоюзній Виставці не було темної плями на тому місці, де повинно було бути його лице—той синтез, який мусіла і могла дати тільки центральна с.-г. наукова установа України, якою є С.-Г. Науковий Комітет. І не вина його, коли він не дав на Виставці синтезу природи, економіки, побуту та сільського господарства України. Так склалися, на превеликий жаль, для Комітета зазначені вище об'єктивні умови.

Будемо сподіватися, що колись, може незабаром, на Всеукраїнській С.-Г. Виставці, Україна виявить повністю суцільну картину свого сільського господарства та його еволюції, в зв'язку з усім складним комплексом своїх природних, побутових та економічних факторів, і що в цій майбутній роботі для розвитку нашого сільського господарства С.-Г. Науковий Комітет України зможе взяти як найбільшу участь.

Голова Виставкому С.-Г.Н.К.У., проф. *О. Яната.*

Члени Президії: *Я. Лепченко, С. Москачів, М. Шарлемань.*

Секретар Виставкому *Хв. Юрків.*

Кер. Справами *Л. Савченко.*

Додаток 1-й.

План та кошторис участі Сільсько-Господарського Наукового Комітету України на Всесоюзній Сільсько-Господарській Виставці в серпні-жовтні 1923 р. в Москві.

Розділи програми
Виставки.

Експонати, що їх може виготовити С.-Г. Н. К. У.

Вартість
їх у золот.
карбов.

1. Науково-Освітній Відділ.

А. Геологія, фізична географія України та корисні копалини:

1. Природа країни
та вплив її на сільське
й лісове господарство.

а) Краєвиди та 25-ти-верстові карти української території минулих геологічних діб	1000
б) Складання карт у 25-ти-верстовому мірлі: геологічних, гіпсометричних та орографічних	500
в) Геологічні та гіпсометричні профілі в 10-ти верстовому мірлі	250
г) Зразки геологічних шарів, пород та корисних копалин	300
д) Здобування й переробка копалин с.-г. значіння (зразки копалин, продукти й техніка їхньої переробки)	500
е) Краєвиди України—10 малюнків і 50 збільшених фотографій	2000
ж) Геологічні карти окремих районів	600

Розділи програми Виставки.	Експонати, що їх може виготовити С.-Г. Н. К. У.	Вартість їх у золот. карбов.
	з) Зразки шарів, пород та копалин, характерних для окремих районів	400
	і) Пакування експонатів	250
	к) Улаштування експонатів на Виставці (з командированням спеціаліста на Виставку)	200
		6000
	В. Ґрунти України:	
	а) Складання карт четвертичних геологічних покладів (25 верст. мірила)	200
	б) Складання карт ґрунтів України (10 та 25 верстного мірила); карт ґрунтів окремих районів (у 10-ти верстному мірилi)	2750
	в) Складання 50 картограм районування ґрунтів за їх окремими ознаками (гумусністю, карбонатністю, глибиною, структурою й т. и.)	300
	г) Виконання 100 монолітних зразків ґрунтів та підґрунтя різних типів і монтування їх, а також пакування й т. и.	5000
	д) Малюнки (кольорові) 50 розрізів у натуральному розмірі	1000
	е) Виконання 10 монолітів похованих ґрунтів, їх монтування, пакування, доставка й т. и.	1500
	ж) Кольорові малюнки розрізів 10-ти монолітів похованих ґрунтів	500
	з) Збирання, доставка й монтування 300 зразків ґрунтів, структури їх, механічного складу, конкрецій і т. и.	1500
	і) Виготовлення 100 фотографій з розрізів ґрунтів та збільшення їх	1000
	к) Виготовлення 20 карт, картограм та діяграм з історії дослідження ґрунтів України	500
	л) Складання атласу ґрунтів України з 150 малюнками (у фарбах)	1000
	м) Друкування монографії про ґрунти України (розміром в 10 аркушів з картами й малюнками)	2500
	н) Карта ґрунтових районів 10-ти верстного мірила	200
	о) Карта ґрунтових районів України з сіткою досвідних с.-г. установ та метеорологічних станцій сучасних і майбутніх	300
	п) Карта ґрунтів земельних районів досвідних станцій	500
	р) Виготовлення 50 діяграм та картограм з зазначенням агрономічної властивості ґрунтів та їхнього значіння для сільського господарства	1000
	с) Пакування, влаштування експонатів на Виставці (з командированням двох спеціалістів на Виставку і т. и.)	750
		20500
	В. Клімат України:	
	а) Розроблення кліматологічних матеріалів по Україні Губвідділами Укрмет'у за всі роки (пересічно по 600 карб. на губерню)	5400

Розділи програми
Виставки.

Експонати, що їх може виготовити С.-Г. Н. К. У.

Вартість
їх узолот.
карбов.

б) Зведення кліматологічних матеріалів по природних районах всієї України	2500
в) Виготовлення 50 картограм (60-ти верст. мірила) та діаграм по кліматології	1000
г) Виготовлення 10 кліматичних карт 25-ти верст. мірила	2000
д) Виготовлення 10 картограм (25-ти верст. мірила) та діаграм про минулий і сучасний стан метеорологічної сітки (й попереднє збирання та обробка матеріалів)	1000
е) Видання монографії про клімат України (розм. в 10 аркушів з картами)	1000
ж) Видання монографії про клімат окремих районів України (розм. в 20 аркушів з картами)	2000
з) Пакування експонатів та влаштування на Виставці (з командруванням одного спеціаліста)	300
	<hr/> 15200

Г. Флора України:

а) Складення повної бібліографії літератури про українську флору	500
б) Складення огляду літератури про флору України (виплата за працю)	1000
в) Видання бібліографії флори України (10 аркушів)	1000
г) Оброблення й зведення літературних матеріалів про флору України (виплата за працю, замовлення карт, картограм і т. и.)	5000
д) Оброблення й зведення літературних матеріалів про окремі формації української флори (виплата за працю, карти й картограми)	3500
е) Виготовлення 50 карт (60-ти верст. мірила) поширення окремих з найголовніших рослин української флори й найголовніших формацій	1000
ж) Виготовлення 10-ти ботанично-географічних карт України (25-ти верст. мірила)	500
з) Виготовлення 6-ти ботанично-географічних карт (10-ти верст. мірила) окремих районів України	500
і) Карта флори луків та болот (25 ти верст. мірила) і 10 картограм окремих їх типів (60-ти верст. мірила)	800
к) Виготовлення профілів України й окремих районів з зазначенням закономірностей в розміщенню рослинних формацій	300
л) Збирання й монтування (в вітрінах під шклом) 500 зразків найголовніших рослин всіх рослинних формацій України	2500
м) Виготовлення 200 збільшених фотографій	1000
н) Виготовлення 5 художніх малюнків найтипівіших формацій української флори	1000
о) Видання „Флори України“, т. I (10 аркушів)	1000
п) Пакування, влаштування на Виставці (з командруванням двох спеціалістів)	400
	<hr/> 20000

Розділи програми
Виставки.

Експонати, що їх може виготовити С.-Г. Н. К. У.

Вартість
їх у золот.
карбов.

Д. Фавна України:

а) Складання повної бібліографії літератури про фавну України (оплата за працю картки) . . .	750
б) Виготовлення 15 картограм (25-ти верст. мірила) та діаграм дослідження фавни України . .	300
в) Зведення літературних матеріалів про фавну України й окремих її районів (окремо с.-г. значіння)—(виплата за працю, карти, картограми і т. и.)	3000
г) Виготовлення 60 картограм поширення найголовніших звірів, птахів, риб та інших тварин (в художнім виконанні)	1200
д) Складання зоогеографічної карти (25-ти верст. мірила) України й карт окремих природних районів (10-тиверст. мірила)	800
е) Видання монографії про фавну України (6—7 аркушів)	1000
ж) Виготовлення колекцій найголовніших звірів, птахів, риб та інших тварин, разом 250 (збирання матеріялу й монтування)	1400
з) Виготовлення спиртових колекцій найголовніших плазунів та риб, разом 50 препаратів (збирання матеріялів та монтування)	300
і) Виготовлення в вітринах 100 колекцій комах та інших дрібних тварин (збирання матеріялів, монтування)	500
к) Виготовлення біологічних груп з життя фавни степів, плавнів, річних гирлта Полісся (збирання матеріялів, монтування)	500
л) Пакування, влаштування на Виставці (з командиркуванням двох спеціалістів)	250
	<hr/> 10000

Е. Охорона природи:

а) Зведення літературних матеріалів про забутки української природи й охорону їх (виплата за працю, карти й картограми)	100
б) Виготовлення 20 карт (25-тиверст. мірила) поширення на Україні в минулім і сучаснім ріжних тварин та рослин, особливо корисних	400
в) Виготовлення 20 діаграм корисних і шкідливих звірів та птахів	400
г) Виготовлення 100 фотографій (в тому числі й збільшених) забутків природи	500
д) Виготовлення 50 художніх малюнків тварин та рослин, що вимірають на Україні й заслуговують охорони	800
е) Виготовлення 25 зразків ріжних кормівок, штучних гнізд та инш. для охорони птахів .	100
ж) Виготовлення 10 картин нищення природи й наслідків цього	300
з) Виготовлення 10 діаграм та картограм, що пояснюють економічне значіння охорони природи	200
і) Виготовлення експонатів по окремих заповідниках на Україні („Асканія Нова“ та инш.) . .	500

Розділи програми
Виставки.

Експонати, що їх може виготовити С.-Г. Н. К. У.

Вартість
їх узгодот.
карбов.

к) Виготовлення 5 картограм та діаграм заповідників на Україні та бажаної їх сітки	50
л) Складення й монтування колекцій найголовніших тварин та рослин і геологічних об'єктів, що є забутки природи на Україні	400
м) Пакування, влаштування на Виставці (з командиріванням одного спеціаліста)	250
	<u>4000</u>
Разом	75700

2. Економіка й організація сільського господарства України.

В цій галузі треба подати, переважно в картограмах та діаграмах, такі експонати, що торкалися б основних чергових проблем сільського господарства України і що давали б нове освітлення всіх галузів сільського господарства і таким чином могли в майбутньому полегшити працю центральних установ, що керують справою відродження народного господарства. Експонати ці поділяться на такі основні категорії:

а) С.-г. районування України—збирання й оброблення матеріалів та виготовлення до 200 картограм	4000
б) Фінансові підвалини сільського господарства та с. г. промисловости на Україні—розроблення відповідних матеріалів та виготовлення до 50 діаграм та картограм	1000
в) Зміни в сільському господарстві за останній час (збирання й оброблення матеріалів, виготовлення 25 діаграм та картограм)	500
г) Атлас, що характеризує всі галузі сільського господарства й с.-г. промисловости на Україні з погляду географічного та хронологічного (до 300 картограм та діаграм)	300
д) Організаційні плани колективних господарств, радгоспів, культгоспів, заводських господарств і, нарешті, кооперативних (відповідні збірки, переважно в діаграмах)	500
	<u>9000</u>

Б. Крім того, для виявлення в сіноптичній вигляді окремих моментів та зміни окремих елементів біжучого характеру в сільському господарстві та с.-г. промисловости й територіального їхнього поширення, як, наприклад, площі засіву, пропорції культур, врожайности, ціни, перевозки, забезпечення кормами, зміни скотарства й демографічного характеру—треба подати дані в графічній формі, що мали б значіння не лише для самої Виставки, але й для чергових державних заходів та планових работ Держплану. Для виготовлення відповідних експонатів (біля 200 сіноптичних карт) потрібно на:

а) Збирання літературних та сирих матеріалів	1500
б) Оброблення матеріалів та складання картограм	3000
	<u>4500</u>

Розділи програми Виставки.	Експонати, що їх може виготовити С.-Г. Н. К. У.	Вартість їх у золот. карбов.
	В. Пакування, влаштування на Виставці (з командирванням)	500
	Разом	14000
3. С.-г. освіта.	а) Колекція зразкового наочного приладдя для трудового навчання по всіх типах с.-г. шкіл зі всіх галузів сільського господарства й зв'язаних з ним наук (біля 800 таблиць, препаратів, колекцій, діяпозитивів і т. и.)	2000
	б) Пакування, влаштування на Виставці (з командирванням)	200
	Разом	2200
4. Агрономична допомога місцевій люд-ности.	а) Колекція зразків наочного приладдя для позашкільної освіти з усіх галузів сільського господарства й зв'язаних з ним наук (біля 500 таблиць, препаратів, колекцій, діяпозитивів) для агрономичного кабінету і т. и.	1500
	б) Придбання потрібного обладнання для наукової праці кабінету: для місцевих досліджень флори, фауни, ґрунтів, метеорологічних спостережень, агрономичних аналізів і т. и.—біля 150 різних струментів лабораторного обладнання (прилади для збирання й монтування колекцій, мікроскоп, фотографічний апарат, терези—точні, метеорологічні прилади та инш.)	2000
	в) Книгозбірня з основною літературою загальною й по району	500
	г) Пакування, влаштування на Виставці	200
	Разом	4200
5. С.-г. література й видавництво.	А. Бібліографія української с.-г. літератури.	
	а) Складення бібліографічного покажчика літератури (праця, картки і т. и.)	1500
	б) Виготовлення 50 картограм та діаграм, що ілюструють с.-г. літературну продукцію на Україні в минулому й сучасному	500
	в) Друкування 2-х років матеріалів по українській с.-г. бібліографії (в 20 аркушів)	2000
	Разом	4000
	В. С.-г. література України	
	а) Огляд с.-г. бібліотек на Україні (шляхом об'їздів та анкет)	500
	б) Виготовлення 20 картограм та діаграм про стан бібліотечної с.-г. справи	400
	в) Збирання й придбання літератури про сільське господарство України і виданої українською мовою (за останній час—всієї, а за раніший—найголовнішої)	600
	г) Видання нарисів с.-г. бібліотечної справи (в 3 аркуша)	300
	Разом	1800

Розділи програми Виставки.	Експонати, що їх може виготовити С.-Г. Н. К. У.	Вартість їх у золот. карбов.
	В. Пакування, влаштування на Виставці (з командиріванням)	300
	Разом	6100
	Всього по I-му розділу	102200
<i>II. Сільсько-Господарська й лісова дослідна справа.</i>	А. Зведення даних с.-г. метеорології по Україні.	
	а) Збирання літературних і сирих матеріалів та бібліографічна праця	600
	б) Обробка матеріалів (картки, виплата за працю і т. и.)	2000
	в) Виготовлення 60 картограм та діаграм	600
	г) Видання нарису про с.-г. метеорологію України (в 8 аркушів)	800
		4000
	В. Дослідження ґрунтів с.-г. досвідних установ України.	
	а) Експедиційні польові дослідження (командировки, обладнання, вибірка зразків, матеріали і т. и.) до загальної суми не зараховується виплата робітникам, що їх дають самі досвідні установи	3000
	б) Лабораторні праці (біля 3000 аналізів)	7500
	в) Картографічні праці за окремими ознаками ґрунтів (біля 300 картграм)	4500
г) Виготовлення 10 картограм та діаграм зведеного характеру	500	
д) Пакування та влаштування на Виставці (з командиріванням)	300	
	15800	
	В. Зведення даних досвідного дослідження бур'янів.	
а) Закінчення обробки матеріалів Харківської досвідної станції (картки, виплата за працю)	1000	
б) Закінчення обробки матеріалів Алкалаєвського участку „Бюро прикладної ботаніки“ (гонопар, матеріали)	300	
в) Обробка даних інших досвідних станцій	500	
г) Влаштування на Виставці	200	
	2000	
	Г. Зведення матеріалів окремих спеціальних галузей досвідної с.-г. справи й історія їхнього розвитку (по згоді зі Всеукраїнським Бюро Досвідної Справи), як, наприклад, рільництво, садівництво, луківництво, кормові, технічні й лікарські рослини, фітопатологія, фізіологія с.-г. рослин, агрономія, ентомологія, зоотехнія, машинознавство, економіка:	
а) Збирання літературних та сирих матеріалів	2000	
б) Обробка матеріалів	3000	
в) Виготовлення біля 100 картограм та діаграм	2000	

**Розділ програми
Виставки.**

Експонати, що їх може виготовити С.-Г. Н. К. У.

Вартість.
їх узолот
карбов.

г) Видання монографічних нарисів, збірок по окремих спеціальних галузях досвідної справи (з картографами, діаграмами і т. и. в 30 аркушів)	4500
д) Влаштування на Виставці (з командированням 2-х спеціалістів)	5500
	12500

Д. Зведення даних лісової досвідної справи на Україні.

а) Обробка матеріялів окремих досвідних лісництв та лісокультурних праць і їхнє графічне змалювання (біля 50 діаграм)	1500
б) Зведення оброблених матеріялів окремих лісництв та станцій в загальний звід, виготовання 30 картограм та діаграм.	1000
в) Виготовлення 50 фотографій, планів і т. и.	500
г) Пакування, влаштування на Виставці (з командированням)	200
	3200

Е. Праця Центральних Спеціальних експериментальних с.-г. закладів України.

В цім відділі мається на меті подати історію, організацію діяльності й наслідки лише тої праці закладів, що її не можна подати в інших відповідних відділах Виставки.

а) Інститут Селекції (обробка матеріялів, виготовлення 20 діаграм та колекцій зразків)	750
б) Інститут Насінньознавства (обробка матеріялів, графіка)	300
в) Інститут с.-г. хемії (обробка матеріялів, виготовлення експонатів)	500
г) Центральна Фітологічна Станція (обробка матеріялів, виготовлення експонатів, графік та колекцій)	400
д) Центральна Ентомологічна Станція (обробка матеріялів, виготовлення експонатів, графік та колекцій)	200
е) Інститут експериментального ґрунтознавства (обробка матеріялів, виготовлення експонатів, графік та колекцій)	600
ж) Центр. Станція дослідження кормових рослин (обробка матеріялів, виготовлення експонатів-графік, колекцій)	300
з) Центр. мото-культурна станція (обробка матеріялів, виготовлення експонатів-графік, колекцій)	400
и) Центр. рибна станція (обробка матеріялів, виготовлення експонатів-графік, колекцій)	300
к) Центр. досвідна лісова станція (обробка матеріялів, виготовлення експонатів підсочки сосни)	400
л) Центр. досвідна меліоративна станція (обробка матеріялів, виготовлення експонатів)	250
	4500

Всього по II-му роділу 41500

Розділи програми Виставки.	Експонати, що їх може виготовити С.-Г. Н. К. У.	Вартість їх у золот- карбов.
III. Відділ ріль- ництва.	Культурні рослини України.	
	а) Обробка літературних та сирих матеріалів про культурні рослини України, їхні сорти та географічне їх поширення (бібліографічна праця, картки, заповнення їх, обробка, виготовлення 150 картограм)	3000
	б) Організація дослідження сучасного стану асортименту культурних, переважно хлібних, рослин та їхнє поширення на Україні—поїздки по губернях для збирання (по 3-4 тисячі) зразків перед жнивими (по 1000 карб. на губерню)	9000
	Попередня обробка наслідків дослідження: розборка зразків, визначення їх і т. и.	3000
	Виготовлення 100 картограм	3000
	в) Пакування, влаштування на Виставці (з командированням)	400
	Разом	18400
1. Рільництво.	а) Обробка даних сучасної літератури про культуру окремих хлібних, кормових та инш. рослин на Україні з відповідними висновками (виплата за працю)	3000
	б) Виготовлення до 300 діяграм та картограм	3000
	в) Видання монографічних нарисів про окремі рослини (в 15 аркушів)	1500
	г) Колекція найголовніших хлібних, кормових та инш. польових рослин України та їхніх сортів (до 100)	500
	д) Пакування, влаштування (з командированням)	200
	Разом	8200
	А. Технічні рослини України:	
2. Спеціальні куль- тури.	а) Обробка літерат. матеріалів про їхню культуру на Україні й виготовлення до 30 картограм і діяграм	700
	б) Дослідження культури тютюну на Україні (особливо на Поділлі), виготовлення до 20 картограм та діяграм і видання монографічного нарису	1200
	в) Спроба заведення до культури на Україні нової технічної рослини— <i>Asclepias Syriaca</i>	200
	г) Колекція 40 найголовніших технічних рослин та їхніх сортів	200
	д) Влаштування на Виставці (з командированням)	150
	2450	
	Б. Лікарські рослини України:	
	а) Зведення літературних матеріалів про лікарські рослини України (картки, виплата за працю й виготовлення 15—20 картограм)	600
	б) Найголовніші 50 лікарських рослин в натурі (гербарні зразки, товарові зразки, зразки продуктів, насіння й т. и.—в вітринах)	300

Розділи програми Виставки.	Експонати, що їх може виготовити С.-Г. Н. К. У.	Вартість їх у золот. карбов.
	в) Народний ринок лікарських рослин (дослідження, обробка матеріалів, зразки)	300
	г) Влаштування на Виставці	100
		<hr/> 1300
	Разом	3750
Кормова площа України*).		
3. Луківництво й культура болот.	а) Зведення матеріалів про абсолютну кормову площу та її районування (бібліографія, виготовлення 20 картограм та діаграм)	400
	б) Виготовлення 3-х карт луків та болот і їхніх типів (25-ти верст. мірила)	300
	в) Виготовлення 10 профілів найголовніших типів болот та луків	300
	г) Технічні способи поліпшення болот та луків і їхньої культури (колекція рослин, діаграми й фотографії)	380
	д) Надрукування монографії (в 6 аркушів) про кормову площу України	600
	е) Влаштування на Виставці (з командированням)	150
	Разом	<hr/> 2050
4. Городництво та баштанництво.	а) Зведення літературних матеріалів про культури городні та баштанні (бібліографія, 50 картограм і т. и.)	1000
	Разом	1000
5. Угноєння й угнійні туки.	а) Зведення літературних матеріалів (картки, виплата за працю)	500
	б) Додаткові дослідження фосфоритів України (особливо Чернігівщини, Київщини й Харківщини)	900
	в) Видання збірника про фосфорити України (в 10 аркушів) з малюнками	1000
	г) Колекція угноєнь і матеріалів, з яких їх виробляють на Україні, й окремо фосфоритів (збирання, монтування)	300
	д) Влаштування на Виставці (з командированням)	200
	Разом	<hr/> 2900
6. Насінництво.	а) Зведення матеріалів дослідження хлібного зерна на Україні (його якість та ботаничний аналіз засмічености)	320
	б) Колекція зерна й засмічености його в натурі (біля 100 зразків)	200
	в) Видання праці „Хлібне зерно України“ з картографами й діаграмами (в 10 аркушів)	1500
	г) Виготовлення 30 картограм та діаграм	600
	д) Зведення даних про насіння цукрового буряка на Україні	440
	е) Колекція насіння культурних рослин на Україні (збір, монтування),— 500 зразків	500
	Разом	<hr/> 3560

*) Найголовніші рослини луків та болот, див. стор. 3, літ. „г“ (Флора України).

Розділи програми Виставки.	Експонати, що їх може виготовити С.-Г. Н. К. У.	Вартість їх у золот. карбов.
А. Овочеве садівництво.		
7. Садівництво.	а) Зведення даних попередніх досліджень та виявлення районів овочевого садівництва (літерат. праця й виготовлення 30 картограм)	700
	б) Колекція 200 фотографій та малюнків найголовнішого асортименту овочевих дерев та кущів України (в тім числі й збільшених)	800
	в) Колекція 300 зразків овочів найголовніших сортів овочевих дерев та кущів	900
	г) Видання помологічної монографії України, том I (з малюнками),—в 10 аркушів	2000
	д) Пакування, влаштування на Виставці (з командированням)	200
		<hr/> 4600
В. Декоративне садівництво.		
	а) Дослідження декоративної флори українських сел в типових районах і виготовлення 10 картограм	400
	б) Виготовлення колекцій декоративної флори села (в вітринах до 40 рослин)	300
	в) Виготовлення художнього альбому, що містить в собі 50 місцевих декоративних рослин	200
	г) Влаштування грядок на Виставці побіч українського павільйону з декоративних місцевих рослин і догляд за ними	1000
	д) Пакування, влаштування на Виставці (з командированням)	200
		<hr/> 2100
		<hr/> Разом 6700
А. Бур'яни України.		
9. Охорона рослин.	а) Бібліографія літератури про бур'яни України	100
	б) Обробка літератури (картки, виплата за працю)	580
	в) Виготовлення 20 картограм розповсюдження найголовніших бур'янів	200
	г) Виготовлення 30 діаграм, що ілюструють засміченість ріжних сівозмінів і культур	300
	д) Колекція 100 найголовніших бур'янів (їхнє насіння) по районах і культурах (в вітринах, під шклом)	300
	е) Колекція корневих систем найголовніших бур'янів	200
	ж) Виготовлення 30 фотографій (в тім числі й збільшених) засміченості	150
	з) Пакування, влаштування на Виставці	100
		<hr/> 1850
В. Хвороби рослин України.		
	а) Обробка літературних матеріалів з мікології й фітопатології (картки, картограми, виплата за працю)	1000

Розділи програми
Виставки.

Експонати, що їх може виготовити С.-Г. Н. К. У.

Вартість
їх у золот.
карбов.

б) Колекція найголовніших хвороб польових рослин, городних, садових, лісових і паразитів з вищих рослин (130 гербарних зразків у вітринах і 25 фотографій та малюнків)	500
в) Дослідження заходів боротьби з хворобами рослин на Україні (анкетами, картограми, фотографії)	300
г) Дослідження минулого й сучасного стану фітопатологічних установ (поїздки, анкети, картограми, фотографії)	300
д) Дослідження народного промислу збирання грибів на Україні (придбання зразків на ринках, монтування, 10 фотографій і 5 картограм)	250
е) Пакування, влаштування на Виставці (з мандируванням)	200

В. Шкідливі комахи на Україні.

а) Зведення літературних матеріалів про шкідників на Україні (картки, виплата за працю)	1000
б) Виготовлення 30 картограм розповсюдження найголовніших шкідників	300
в) Виготовлення 20 колекцій шкідників найголовніших культур (збирання матеріалів, монтування)	400
г) Виготовлення 40 біологічних колекцій найголовніших шкідників (в вітринах)	200
д) Пакування, влаштування на Виставці	100
	2000

Разом 6400

Всього по III відділу 52960

IV. Лісовий відділ.

А. Зведення літературних даних про ліс і лісову справу на Україні.

а) Бібліографічна праця (картки, оплата праці)	600
б) Обробка матеріалів і виготовлення 30 картограм та діаграм	800
в) Виготовлення 10 карт (25-ти верст. мірила) поширення лісів та окремих пород в минулім і тепер	500
г) Виготовлення дендрологічної колекції лісових пород України	400
д) Колекція біля 100 гербарних зразків лісових рослин та їхнього насіння	300
е) Виготовлення 50 фотографій (в тому числі й збільшених)	250
ж) Видання монографії про ліси України (в 7 аркушів)	700
з) Пакування, влаштування на Виставці (з мандируванням)	300

3.850

Розділи програми
Виставки.

Експонати, що їх може виготовити С.-Г. Н. К. У.

Вартість
їх у золот.
карбов.

Б. Підсочка сосни.

а) Історія розвитку підсочки на Україні (обробка матеріялів, виготовлення 5 картограм та діяграм)	200
б) Техніка підсочки (експонати в натурі) різних систем	400
в) Нові способи поліпшення підсочки (експонати в натурі)	100
г) Виготовлення 20 збільшених фотографій	100
д) Видання монографічного нарису про підсочку (в 4 аркушах)	500
е) Пакування, влаштування на Виставці (з командиркуванням)	200
	<hr/> 1.500
Всього по IV відділу	5.350

V. Відділ Скотарства.

А. Зоотехнія на Україні*).

а) Зведення даних зоотехнічної літератури: бібліографія (картки, виплата за працю)	500
обробка матеріялів (картки, виплата за працю)	1.500
б) Збирання, обробка й збірка сирих матеріялів попередніх 300 зоотехнічних досліджень (поїздки, виплата за працю і т. и)	1.200
в) Виготовлення біля 200 катограм (60 та 25-верст. мірила) і діяграм	2.000
г) Виготовлення до 100 фотографій (в тому числі й збільшених)	500
д) Виготовлення колекцій вовни та инш. (в натурі, в вітринах, під шклом)	400
е) Пакування, влаштування на Виставці (з командиркуванням)	300
	<hr/> 6.400

7. Бджільництво.

Б. Бджільництво на Україні.

а) Стан бджільництва на Україні до війни (зведення літературних матеріялів, виготовлення 10 картограм та діяграм)	100
б) Сучасний стан бджільництва на Україні (анкети, дослідження, поїздки по типових районах, обробка матеріялів, виготовлення 10 картограм та діяграм)	500
в) Бджільництво на Україні в районах: лісовому, лісо-степовому (осіле й мандрівне) й степовому (обробка матеріялів, виготовлення 20 картограм та діяграм)	200
г) Типові бджільничі господарства в натурі (вулики, різне приладдя й методи бджільництва); збирання експонатів, закупка та перевозка їх	400
д) Продукти бджільництва (мед, віск та вироби з них)—виготовлення колекцій, аналізи, діяграми і т. и.	200

*) З живих експонатів, що будуть подані на Виставці місцевими організаціями,—має бути підібрана й окремо експонована колекція худоби типової для зоотехнічних районів України.

Розділи програми Виставки.	Експонати, що їх може виготовити С.-Г. Н. К. У.	Вартість їх у золот. карбов.
	е) Медодайна флора України по районах (біля 100 гербарних зразків у вітринах під шклом)	200
	ж) Шкідники та хвороби бджіл (30 об'єктів-колекцій та фотографії)	100
	з) Література про бджільництво України (бібліографія її виготовлення картограм та діаграм)	250
	і) Бажільнича кооперація на Україні (збірка матеріалів, виготовлення 5 картограм та діаграм)	150
	к) Видання монографічного нарису про бджільництво України (в 5 аркушів)	500
	л) Пакування, влаштування на Виставці (з командироваанням)	200
		<hr/> 2.800
	Всього по відділу V	9.200
VII. Промисловий відділ.	а) Рибальство на Україні в минулім (обробка матеріалів, виготовлення 10 картограм та діаграм, 10 малюнків *)	700
1. Рибальство й рибоводство.	б) Рибоводство на Україні в минулім (обробка матеріалів, виготовлення 10 картограм та діаграм, 10 малюнків)	700
	в) дослідження сучасного стану рибальства та рибоводства на Україні (анкети, екскурсії, обладнання, виготовлення до 30 картограм та діаграм *)	1.000
	г) Техніка рибальства та рибоводства (біля 50 експонатів в натурі й 50 фотографій *)	1.200
	д) Видання монографічного нарису про рибальство та рибоводство на Україні (в 8 аркушів *)	800
	е) Типове рибальство й рибоводство в окремих районах (експонати в натурі й графічні)	400
	ж) Виготовлення колекції найголовніших риб, їхніх шкідників, хвороб і т. и. (біля 100 об'єктів)	300
	з) Ловля та розведення раків на Україні (історія, сучасний стан і техніка), діаграми та колекції	300
	и) Пакування, влаштування на Виставці (з командироваанням)	200
	Всього по відділу VII	<hr/> 5.300
VIII. Відділ переробки та зберігання продуктів скотарства.	а) Молочарство на Україні в минулім (в літературі) й тепер (бібліографія, виготовлення до 30 картограм та діаграм, анкетне дослідження й об'їзди типових районів)	700
10. Молочарство.	б) Техніка переробки молошних продуктів: Народні способи в різних районах (експонати в натурі та 40 фотографій)	300
	Технично-поліпшені способи по селах (експонати в натурі та 20 фотографій)	200
	Кооперативні способи техніки в молочарстві (експонати в натурі і 20 фотографій)	200

*) Сюди не входить Чорноморське та Азовське рибальство, але його можна подати повно, при умові асигнування для цієї потреби суми не менш 5.000 карб.

Розділи програми Виставки.	Експонати, що їх може виготовити С.-Г. Н. К. У.	Вартість їх у золот. карбов.
	в) Продукти молочарства по районах (експонати в натурі і 30 картограм та діаграм)	400
	г) Друкування монографічного нарису про молочарство України (в 6 аркушів)	600
	д) Пакування, влаштування на Виставці (з командириванням)	200
	Всього по відділу VIII .	2.600
IX. Відділ кустарної промисловости.	а) Збирання, обробка й зведення матеріалів з усіх галузів кустарн. промисловости (до війни і тепер)	350
	б) Виготовлення картограм, діаграм та художніх графік (виплата за працю, матеріал в Влаштування на Виставці (з командириванням)	850
		300
	Всього по відділу IX .	1.500
X. Відділ Кооперації.	А. Сіл.-Госп. Кооперація на Україні.	
	а) Збирання, зведення та обробка матеріалів про сучасний стан с.-г. кооперації на Україні (графіки, карти і т. и.)	800
	б) Дослідження окремих галузів с.-г. кооперації (картограми, діаграми)	400
	в) Перспективи дальшого розвитку с.-г. кооперації на Україні (порівняльні таблиці, проекти-графіки)	300
	г) Праця с.-г. кредитових т-в (збирання матеріалів, зведення їх, виплата за працю)	300
	д) Влаштування на Виставці (з командириванням)	200
	Разом . . .	2.000
	Б. Бурякова Кооперація на Україні.	
	а) Історія й практика бурякової кооперації (діаграма відношення площі засівів фабричних, плантаторських та кооперативних господарств до всієї бурякової площі)	300
	б) Сучасна цукрово-промислова кооперація й різні форми її розвитку (діаграма засіяної площі фабричних, плантаторських і кооперативних буряків за кілька років)	300
в) Поширення бурякової кооперації (вибірка й обробка матеріалу,—виготовлення картограм) .	100	
г) Виготовлення діаграми порівняння врожаю буряків на 1 дес. фабричних, плантаторських і кооперативних господарств (по роках)	150	
д) Влаштування на Виставці (з командириванням)	150	
Разом . . .	1000	
В. Колективізація сільського господарства на Україні.		
а) Колективістичний рух (діаграма по роках) .	150	
б) Різні форми колективів—комуні, артлі (діаграми абсолютної кількості і в $\frac{0}{0}$)	100	

Розділи програми
Виставки.

Експонати, що їх може виготовити С.-Г. Н. К. У.

Вартість
їх узолот.
карбов.

в) Кількість людности, об'єднаної в колективи (діаграми $\%$ відношення до загальної кількості людности)	100
г) Соціальний склад колективів (діаграма $\%$ $\%$ відношення)	100
д) Економічний стан колективів (виготовлення картограми)	250
е) Типові колективи (фотографії, плани і т. и.).	150
ж) Влаштування на Виставці (з командированням)	150
Разом	1000
Всього по відділу X .	4000

XI. Відділ земле-
устрою й колонізації

1. Землеустрій.

а) Землеустрій на Україні, так в сучасний мент, як і за мирного часу (збирання й зведення матеріалів)	500
б) Росподіл земельного фонду по формах землекористування (картограма)	250
в) Організація засівної площі (збирання, обробка, перевірка й збірка матеріалів)	500
г) Земельний фонд на потреби с.-г. промисловости (картограма)	250
д) Відведення землі на потреби міської людности (картограма)	250
е) Виготовлення картограми росподілу земельного фонду України по ґрунтах	250
ж) Виготовлення картограми земельних норм посушливих районів України	250
з) Влаштування на Виставці (з командированням)	250
Разом	2500

2. Колонізація.

а) Колонізаційний процес (раніше й тепер),— збирання, обробка й зведення матеріалів	500
б) Виготовлення картограм колонізаційного руху (по роках) з України:	
До Сібіру	250
До Північної Америки	250
До Палестини	250
На Північно-східню частину Росії	250
На Дін та Кубань	250
в) Виготовлення картограми сучасного колонізаційного руху (після війни та неврожаю); збирання та обробка матеріалів і виготовлення картограм та діаграм)	500
г) Влаштування на Виставці (з командированням)	250
Разом	2500
Всього по відділу XI .	5000

XII. Відділ С.-Г.
Інженірний.

1. С.-Г. машини й
збраряддя.

а) Зведення літературних матеріалів про типи машин, вживаних на Україні й виготовлення 50 рисунків та 50 фотографій	500
б) Зведення (матеріалів дослідження с.-г. машин на Україні й виготовлення 100 діаграм, рисунків та фотографій	400

Розділи програми Виставки.	Експонати, що їх може виготовити С.-Г. Н. К. У.	Вартість їх у золот. карбов.
	в) Організація дослідження роботи трактора Фреза Мейенбурга (оборудування дослідження, матеріали, виплата за працю і т. и.)	1500
	г) Виготовлення експонатів про наслідки дослідження праці трактора Фреза Мейенбурга (до 50 фотографій, діаграм і т. и.)	100
	д) Видання нарису звіту про працю Фреза Мейенбурга (в 3 аркуші з малюнками)	400
	е) Пакування, влаштування на Виставці (з командиріванням)	100
	Разом	3000
3. С.-Г. Меліорація й гідротехніка.	а) Меліорація й водопостачання на Україні в стародавні й недавні часи (обробка літературних матеріалів)	600
	б) Виготовлення до 60 картограм та діаграм	600
	в) Виготовлення до 50 фотографій (в тому числі й збільшених)	250
	г) Виготовлення зразків типових меліоративних споруджень	400
	д) Меліорація й водопостачання окремих районів з зазначенням характерних місцевих типів	300
	е) Пакування, влаштування на виставці (з відрядженням)	200
	Разом	2350
4. С.-Г. Будівництво.	Сільсько-Господарське будівництво на Україні:	
	а) Дослідження сільських будівель, переважно с.-г. значіння, й визначення типових районів будівництва (анкети, поїздки, знімання планів, фотографії і т. и.)	1500
	б) Обробка літературних матеріалів про с.-г. будівництво й його історію (бібліографія, виплата за працю)	300
	в) Виготовлення 50 планів типових сільських будівель	1000
	г) Виготовлення 100 фотографій (в тому числі й збільшених)	500
	д) Виготовлення 10 найтипівших (художніх, у фарбах) малюнків сільських будівель	500
	е) Пакування, влаштування на Виставці (з командиріванням)	200
	Разом	4000
	Всього по відділу XII	9350

XIII. Відділ хатнього господарства й побуту.

С.-Г. народній побут на Україні (і хатне господарство) й його розвиток взагалі і в окремих районах її — можна подати в порівняльному матеріалі, беручи до уваги природні умови. Матеріал цей буде взято з окремих галузів сільськ. господарства й його буде подано в натурі й зразками, малюнками, фотографіями, картографіями і т. и., з тим, що буде показано його еволюційний розвиток від архаїчних форм до більш-менш

Розділ програми
Виставки.

Експонати, що їх може виготовити С.-Г. Н. К. У.

Вартість
їх у золот.
карбов.

культурних, а також буде показано ті зміни в с.-г. народнім побуті, що сталися в наслідок війни, революції й голоду. Всі ці експонати поділяться на такі основні категорії:

а) Дослідження с.-г. народнього побуту в типових районах (командирування спеціаліста на протязі квітня, травня—у всі губернії, виплата за працю, переїзди й перевозка матеріялів до Київа 5000

б) Фотографічне приладдя й матеріяли 1000

в) Приладдя до малювання (фарби, оливи, папір і т. и.) 750

г) Закупка у селян характерних річей с.-г. вжитку в народнім побуті (переважно старих) і з усіх галузів сільського господарства (типових для районів):

Рільництво	5000
Скотарство	3000
Молочарство	1500
Бджільництво	500
Рибальство й рибоводство	1000
Садівництво та переробки садовини.	5000
Городництво	1000
Баштанництво	300
Луківництво	200
Лісове господарство	3000
Будівництво.	4000
Кераміка	2000
Ткацька справа	5000
Інших.	500

д) Виготовлення зразків, фотографій, малюнків (до 300 експонатів) 2000

е) Анкетні дослідження виявлення с.-г. народньої творчості в фольклорі українського селянства. 500

ж) Література про с.-г. народній побут України (бібліографія, збірки, картограми, діаграми) 250

з) Пакування, влаштування на Виставці (з командиріванням 3-х спеціалістів) 1000

Всього по відділу XIII. 42500

XIV. Відділ праці.

а) Збирання літературного матеріялу й зведення його 1000

б) Обробка, критика-перевірка матеріялів до питання про працю, використовану в сільському господарстві й с.-г. промисловості 1750

в) Виготовлення картограм, діаграм та художніх графік, що ілюструють працю в сільському господарстві й с.-г. промисловості 1250

г) Монографічна обробка пояснюючого тексту до картограм, діаграм і т. и. 300

д) Придбання фарб, туші, ватманського паперу оливи і т. и. 200

Розділи програми Виставки.	Експонати, що їх може виготовити С.-Г. Н. К. У.	Вартість їх у золот. карбов.
	е) Командирування на місця для збирання матеріалів.	250
	ж) Влаштування на Виставці (з командируванням)	250
	<u>Всього по відділу XIV.</u>	<u>5000</u>
XV. Торговельно-експортний відділ.	а) Збирання матеріалів про зовнішню торгівлю України.	550
	б) Обробка, збірка матеріалу про питання обміну з частинами бувшої Російської Імперії. . .	700
	в) Виготовлення діаграм та картограм, що змальовують розвиток зовнішніх торговельних зносин України	1300
	г) Командирування до портів Чорного та Азовського морів	300
	д) Влаштування на Виставці (з командируванням).	150
	<u>Всього по відділу XV .</u>	<u>3000</u>
XVI. Державне планування сільського й лісового господарства.	А. С.-Г. Науковий Комітет України.	
	а) Історія розитку Комітету в 10 діаграмах.	200
	б) Характеристика діяльності й її наслідків в окремих (15) секціях Комітету й їхніх закладах (діаграми і т. и.).	1500
	в) Характеристика діяльності й її наслідків у 7 філіях Комітету	700
	г) Видання нарису діяльності й наслідків праці Комітету за 5 років (5-ю мовами по 5 аркушів).	3000
	д) Виготовлення 50 збільшених фотографій	200
	е) Пакування, влаштування на Виставці (з командируванням)	200
	<u>Р а з о м</u>	<u>5800</u>
	Б. С.-Г. Контроль на Україні.	
	а) Історія й стан с.-г. контролю на Україні (дослідження контрольних установ, анкети й зведення матеріалів).	200
	б) Складення й видання нарису розвитку й стану с.-г. контрольних установ на Україні (в 5 аркушах)	500
	в) Графічні експонати: карта поширення установ, діаграми розподілу зразків (5 діаграм) . . .	100
	г) 25 фотографій установ	250
	д) Зразки карток, робочих бланків і т. и.	50
	е) Проект нормальної сітки контрольних установ	50
	ж) Бібліографія й література по с.-г. контролю	100
	з) Пакування, влаштування на Виставці	100
	<u>Р а з о м</u>	<u>1350</u>
	<u>Всього по відділу XVI.</u>	<u>7150</u>
	<u>Всього на всі відділи .</u>	<u>296610</u>

Розділи програми
Виставки.

Експонати, що їх може виготовити С.-Г. Н. К. У.

Вартість
їх у золот.
карбов.

Організаційні витрати на Виставку.

По Київській філії Укрвиставкому, Виставкому при С.-Г. НК У й філіях його (засідання, командировки, тлумачі на Виставці, лектори, канцелярія, поштові витрати, декорація павільйону на Виставці, видання праць по різних питаннях, що зв'язані з Виставкою, і т. и.

25000

Всього на Виставку. 321610

Для експонатів С.-Г. НК У потрібна площа в 500 кв. саж.

Примітка: План та кошториси ці затверджено Пленумом Виставкому при С.-Г. НК У 31 березня 1923 року.

Голова Виставкому проф. *О. Яната.*

Секретар *Хв. Юрків.*

Керуючий справами *Л. Савченко.*

Додаток 2-й, а.

Робоча програма та обрахунок Сільсько-Господарського Наукового Комітету України по Відділу Природи України на Всесоюзній с.-г. Виставці у Москві в серпні-жовтні 1923 року.

А. Геологія, фізична географія України та корисні копалини.

	I-й варіант		II-й варіант		III-й варіант	
	Площа в кв. с.	Площа в кв. с.	Площа в кв. с.	Площа в кв. с.	Площа в кв. с.	Площа в кв. с.
	Підлоги	Стіни	Підлоги	Стіни	Підлоги	Стіни
1) Виготовлення 8 карт (25-вер. масштабу) геологічних епох території України по 15 карб. кожна.	120	— 2,0	120	— 2,0	—	—
2) Виготовлення геологічної карти України в 25-вер. машт. (копія невиданої ще карти Українського Геологічного Комітету)	100	— 0,5	100	— 0,5	100	— 0,5
3) Виготовлення 8 малюнків-ландшафтів минулих геологічних епох розміром 1,5×2 арш., кожна по 25 карб.	200	— 2,0	—	—	—	—
4) Виготовлення гіпсометричної карти України в 25-вер. масштабі: додаткова розробка матеріалу—25 карб., картографічна робота й матеріали до неї—100 карб.	125	— 0,5	125	— 0,5	125	— 0,5
5) Виготовлення орографічної карти України в 10-вер. машт.: додаткова розробка матеріалів—50 к., картогра-						

	I-й варіант			II-й варіант			III-й варіант		
	Сума в зо- лот. карб.	Площа в кв. с.		Сума в зо- лот. карб.	Площа в кв. с.		Сума в зо- лот. карб.	Площа в кв. с.	
		Підлоги	Стіни		Підлоги	Стіни		Підлоги	Стіни
фична робота й матеріали до неї— 100 карб.	150	—	1,5	—	—	—	—	—	—
6) Виготовлення 2-х гіпсометричних профілів України в 10-вер. масштабі (північ—південь, захід—схід)... . .	25	—	1,0	25	—	1,0	25	—	1,0
7) Виготовлення 2-х геологічних профілів України в 10-вер. масштабі (північ—південь, захід—схід) по 25 карб. кожна	50	—	1,0	50	—	1,0	50	—	1,0
8) Збирання по музеях України та часткове набування зразків геологіч- них порід України і характерних зраз- ків копальної флори та фауни, а також корисних копалин—особливо с.-г. значіння: 250 зразків в серед- ньому по 50 коп. (разом з пакуван- ням і перевозкою до Києва)—125 карб., подорожі до Житомира, Харкова, Катеринослава, Одеси й Сімферополя по 25 к.—125 карб.	250	2,5	0,5	250	2,5	0,5	—	—	—
Те ж: 100 зразків по 50 коп.— 50 карб., подорожі до Харкова й Катеринослава—50 карб.	—	—	—	—	—	—	100	1	0,25
9) Виготовлення вітрин: $\frac{3}{4}$ арш. \times 5 с. (косі) для порід по 7 карб. за арш.— 125 карб., і $\frac{1}{2}$ арш. \times 5 саж. (гори- зонтальної) для порід с.-г. значіння по 3 карб. арш.—45 карб.	150	—	—	150	—	—	—	—	—
Те ж: $\frac{3}{4}$ арш. \times 2 саж. (косі)— 42 карб., $\frac{1}{2}$ арш. \times 2 саж. (горизонт.)— 18 карб.	—	—	—	—	—	—	60	—	—
10) Виготовлення 15 побільшених фотографій добування й переробки копалин с.-г. значіння по 4 карб. кожна.	60	—	1,0	60	—	1,0	60	—	1,0
11) Виготовлення 20 побільшених фотографій ландшафтів України по 4 карб. кожна	80	—	1,5	80	—	1,5	—	—	—
12) Пакування експонатів, перевозка їх до Москви та впорядкування їх на Виставці (разом з командир. одного спеціал.).	100	—	—	100	—	—	75	—	—
Разом	1410	2,5	11,5	1060	2,5	8,0	595	1,0	4,25

В. Грунти України.

1) Виготовлення карти (25-верст.
масштабі) четвертичних геологічних
покладів України (верхніх порід—грун-
тотворних) на підставі найновіших
досліджень: додаткова розробка мате-
ріалів—100 карб., картографічна ро-
бота й матеріали до неї—100 карб. .

200 — 0,5 200 — 0,5 200 — 0,5

Сума в зо- лот. карб.	I-й варіант Площа в кв. с.		Сума в зо- лот. карб.	II-й варіант Площа в кв. с.		Сума в зо- лот. карб.	III-й варіант Площа в кв. с.	
	Підлоги	Стіни		Підлоги	Стіни		Підлоги	Стіни

2) Виготовлення карти ґрунтів України 25-вер. масштабу: додаткова розробка матеріалів—150 карб., складання карти (робота з пантографом)—250 карб., редагування карти згідно постановам наради ґрунтознавців України (платня редакційній комісії)—50 карб., нанесення та фарбовка карти—100 карб., матеріали для роботи—50 карб.

600 — 0,5 600 — 0,5 600 — 0,5

3) Скликання наради ґрунтознавців України для розгляду проекту карти ґрунтів України: добові та дорога 10 приїжджим членам—300 карб., організаційні витрати—100 карб.

400 — — 400 — — 400 — —

4) Складання 10 карт (25-вер. машт.), що характеризуватимуть окремі ознаки ґрунтів України та деякі умови ґрунтоутворення: карта гумусності, механічного складу, форми карбонатів, рельєфу й инш. — розробка матеріалів — 200 карб., нанесення й фарбовка карти—200 карб.

400 — 5,0 — — — — —

5) Колекція монолітних зразків зональних ґрунтів України. Зразки будуть взяті в дерев'яні ящики на ґвинтах з від'ємними кришками, що дозволятимуть монтировку зразків. Розмір ящика—1 метр×6 сант.×5 сант. Кількість зразків: 12 монолітів (10 для II го і 3 для III варіантів), що характеризуватимуть товщу леса в районі по-за межами зледеніння, 10 монолітів (8 для II-го і 2 для III-го вар.) лесової і моренової товщі з району зледеніння, 10 монолітів (7 для II го і 3 для III вар.) для характеристики ґрунтів мореново-зандрової зони й 18 монолітів (15 для II-го і 3 для III-го вар.) ґрунтів лесової зони: платня 2-м ґрунтознавцям за двохмісяшну працю по 75 карб. кожному в місяць—300 карб. (для III-го вар. 1 ґрунтозн. за 1 міс. — 75 к.) Подорожі двох ґрунтознавців—300 крб. (для II-го вар. — 210 карб., для III-го одному ґрунтозн. — 75 карб.; виготовлення 50 ящиків на зразок Московського Ґрунтового Комітету (по 1 карб. 50 к. ящик)—75 карб. (40 ящ. на 60 карб. для II-го вар. і 12 ящ.—18 карб. для

III-го вар.); копання глибоких ям для монолітів (по 20 к.—1000 карб. для II-го вар. 800 карб. і 240 карб. для III-го вар.), перевозка зразків до Києва—225 карб. (для II-го і III вар.—180 і 54 карб.), монтировка зразків—100 карб. (для II-го і III-го вар. 50 і 24 карб.

6) 50 (40 малюнків для II-го; 12 мал. для III варіантів) кольорових художньо-виконаних малюнків (на ватманському папері) глибоких розрізів ґрунтів ріжних зон України,—вартість кожного малюнку (розмір 3 арш.×0,5 арш.)—20 карб.

7) Друкування нарису про ґрунти України в розмірі 3-х друківаних аркушів з 2-ма схематичними картами (ґрунтів та четвертичних покладів)

8) Пакування експонатів, перевозка їх до Москви та впорядкування їх на виставці (разом з командировкою одного спеціаліста)

	I-й варіант		II-й варіант		III-й варіант	
	Сума в зо-лог. карб.	Площа в кв. с.	Сума в зо-лог. карб.	Площа в кв. с.	Сума в зо-лог. карб.	Площа в кв. с.
	Підлоги	Стіни	Підлоги	Стіни	Підлоги	Стіни
2000 12,0 — 1600 9,5 — 486 3,5 —						
1000 — 10,0 800 — 8,0 240 — 2,5						
400 — — — — — — —						
150 — — 100 — — 75 — —						
Разом . . .	5150 12,0 16,0	3700 9,5 9,0	2001 3,5 3,5			

В. Клімат України.

1) Виготовлення карти кліматичних районів України (25 вер. машт.): платня двом спеціалістам (за 2 місяці по 60 к.—240 карб., матеріяли й картографічні роботи—60

2) Виготовлення 13 картограм, для III-го вар.—7, 25 вер. маштабу (за рік і місяці) і 5 діаграм основних метеорологічних елементів до кліматології України—по 50 карб. кожна

3) Виготовлення 6 картограм, для III-го вар.—4, (25 вер. машт.) і діаграм кліматологічних аномалій України по 50 карб. кожна

4) Посуха на Україні, її характеристика й виявлення: 10 картограм, для III-го в.—8, (25 вер. машт.) та 4 діаграм по 40 карб. кожна

5) Хід температур в ґрунтах України: виготовлення 8 моделей по 20 крб.—160 карб., виготовлення 18 діаграм по 20 крб.—360 карб.

6) Видання 2-х томів „Матеріялів до кліматології України“ (Поділля,

300 — 0,5 300 — 0,5 300 — 0,5						
900 — 5,0 900 — 5,0 600 — 3,5						
300 — 2,0 300 — 2,0 200 — 1,0						
640 — 4,0 640 — 4,0 560 — 3,0						
520 — 4,0 — — — — —						

	I-й варіант			II-й варіант			III-й варіант		
	Сума в зо- лот. карб.	Площа в кв. с.		Сума в зо- лот. карб.	Площа в кв. с.		Сума в зо- лот. карб.	Площа в кв. с.	
		Підлоги	Стіни		Підлоги	Стіни		Підлоги	Стіни
Волині, Київщини, Харківщини),— 20 друкованих аркушів по 100 карб. аркуш.	2000	—	—	—	—	—	—	—	—
— Те ж: видання 1-го тому (По- ділля, Харківщини) - 10 аркуш.	—	—	—	1000	—	—	—	—	—
7) Виготовлення 10-ти картограм (25 вер. машт.) і діаграм стану мете- орологічної сітки України в минулому й сучасному по 20 к. кожна	200	—	2,0	200	—	2,0	200	—	2,0
8) Виготовлення 20 побільшених фотографій метеорологічних станцій України по 4 карб. кожна	80	—	2,0	80	—	2,0	80	—	2,0
9) Пакування експонатів, перевозка до Москви та впорядкування їх на виставці (разом з командировкою 1-го спеціаліста)	150	—	—	150	—	—	150	—	—
Разом	5090	—	19,5	3570	—	15,5	2090	—	12,0

Г. Флора України.

1) Ботанично - географічна карта України (25 в. машт.): платня спе- ціалістам за 2 місяці праці—120 карб., матеріяли й картографічна робота— 80 карб.	200	—	0,5	200	—	0,5	200	—	0,5
2) Виготовлення 2 профілів (10 в. машт.) України (північ—південь, за- хід—схід) з зазначенням закономір- ности що до розміщення рослинних формацій України—по 75 карб. кож- ний	150	—	1,0	150	—	1,0	150	—	1,0
3) Виготовлення профіля розподілу рослинних зон типового степового поду: складання—40 карб., художнє виконання та матеріяли—35 карб.	75	—	0,5	75	—	0,5	75	—	0,5
4) Виготовлення профіля розподілу рослинних формацій в долині середньої течії р. Дніпра: екскурсія для збирання матеріялу—75 карб.; складання про- філя—30 карб., художнє виконання та матеріяли—45 карб.	150	—	0,5	150	—	0,5	150	—	0,5
5) Типові формації рослинности України в зразках головніших рослин: 50—степу, для III-го вар. 40 (по зо- нах); 40—лісу, для III-го—30 (по ти- пах); 50—луків та болот, для III-го—40 (по типах); 20—пісків, для III-го—15; 25 для III-го—15, на гранітових, вап- няних та крейдяних оголеннях; 30 на солончаках, для III-го—25 (по типах); 25—водяної рослинности; всього 240,									

	I-й варіант		II-й варіант		III-й варіант	
	Сума в зо- лот. карб.	Площа в кв. с. Підлоги Стіни	Сума в зо- лот. карб.	Площа в кв. с. Підлоги Стіни	Сума в зо- лот. карб.	Площа в кв. с. Підлоги Стіни
для III-го вар. 190, гербарних зразків; збирання й монтирування кожного в середньому по 3 карб.—720 (для III-го—570), шкляна вітрина для кожного зразку по 2 карб.—480 карб. (для III-го—380 карб.)	1200	— 12,0	1200	— 12,0	950	— 9,0
6) Виготовлення 50 побільшених фотографій типових рослинних груп України та окремих характерних рослин по 4 карб. кожна	200	— 4,0	200	— 4,0	200	— 4,0
7) Видання 1-го тому „Флора України“ (бібліографія літератури флори України); додаткове збирання матеріалів разом з подорожжю до Москви й Петрограду—150 карб., редакція та підготовка рукопису до друку—100 карб. і друкування 9 аркушів по 100 карб. за аркуш—900 карб.	1150	— —	1150	— —	— —	— —
8) Видання II-го тому „Флори України“ (папороті та голонасінні); редакція та підготовка рукопису до друку—200 карб.; виготовлення 100 малюнків і кліше по 3 кар.—300 карб. друкування 10 аркушів по 110 карб. за аркуш—1100 карб.	1600	— —	— —	— —	— —	— —
9) Виготовлення 5 картограм і діаграм флори України (по роках, губернях, формаціях та інше) по 25 карб. кожна	125	— 1,0	125	— 1,0	— —	— —
10) Пакування експонатів, перевозка їх до Москви, впорядкування на виставці (разом з командировкою 1 спеціаліста	150	— —	150	— —	150	— —
Разом	5000	— 19,5	3400	— 19,5	1875	— 15,5

Д. Фавна України.

1) Виготовлення зоогеографічної карти України 25-верст. масштабу) з художньою експлікацією (з 30 мал.)	75	— 1,0	75	— 1,0	75	— 1,0
2) Виготовлення 10 карт (для II-го вар.—5) 25-верст. масштабу, розповідження на Україні головніших тварин по 50 карб. кожна	500	— 3,0	250	— 1,5	— —	— —
3) Виготовлення колекцій головніших звірят (для I-го вар. — 30, для II-го і III-го по 20 чучел), птахів (для I-го—100, II-го—65, III-го—50) та риб (для I-го—20, II-го і III-го по 15) України по 4 карб. за чучело і 3 віт-						

	I-й варіант			II-й варіант			III-й варіант		
	Сума в зо- лот. карб.	Площа в кв. с.		Сума в зо- лот. карб.	Площа в кв. с.		Сума в зо- лот. карб.	Площа в кв. с.	
	Підлоги	Стіни		Підлоги	Стіни		Підлоги	Стіни	
рини за 150 карб. (100 карб. для II-го і III-го вар.)	750	1,0	3,0	500	0,5	2,0	440	0,5	2,0
4) Виготовлення колекцій головні- ших земноводних (5 спиртових пре- паратів), плазунів (10) і риб (15) по 2 крб.—60 крб. і 1 вітрина—30 крб..	90	0,5	1,0	90	0,5	1,0	90	0,5	1,1
5) Виготовлення 25 колекцій (для II-го і III-го вар.—15) комах та інших дрібних тварин України по 5 карб. за кожна (з вітринами)	125	—	1,5	75	—	1,0	75	—	1,0
6) Виготовлення 5 біологічних груп фавни України: степової, лісової, по- ліської, річної та землеріїв по 50 крб. (з вітринами)	250	2,5	—	—	—	—	—	—	—
Те ж: 3 групи—степової, лісової та землеріїв	—	—	—	150	1,5	—	150	1,5	—
7) Видання нарисів „Фавна України“ з зазначенням головної літератури на 5 аркушів по 100 карб. за аркуш. . .	500	—	—	500	—	—	—	—	—
8) Виготовлення 6 картограм до- слідження фавни України: звірят, пта- хів, риб, комах та инш., по 10 карб. кожна	60	—	—	—	—	—	—	—	—
9) Пакування експонатів, перевозка їх до Москви, впорядкування їх на виставці (разом з командировкою 1-го спеціал.)	125	—	—	125	—	—	125	—	—
Разом	2475	4,0	11,5	1765	2,5	6,5	955	2,5	5,0

Е. Охорона природи України.

1) Виготовлення 10 картограм (60-верст. масштабу), розповсюдження на Україні в минулому й сучасному рїзних тварин і рослин по 2 карб. кожна	20	—	1,0	20	—	1,0	20	—	1,0
2) Виготовлення 10 діяграм (для III-го вар.—5 діягр.) корисних і шкід- ливих звірят та птахів, по 10 к. кожна.	100	—	2,0	100	—	2,0	50	—	1,0
3) Виготовлення 25 (для III-го в.— 12) побільшених фотографій забутків природи України по 4 карб. кожна . .	100	—	1,0	100	—	1,0	50	—	0,5
4) Виготовлення 10 художніх малюн- ків тварин і рослин України, що зни- кають і потребують охорони, по 10 карб. кожний	100	—	1,0	100	—	1,0	—	—	—
5) Виготовлення 10 зразків рїзних коритець, штучних гнізд та инш. для охорони птахів по 3 карб. кожний.	30	—	0,5	30	—	0,5	30	—	0,5
6) Виготовлення 5 малюнків для виявлення нищення природи на Україні та наслідків цього, по 10 карб. кожний.	50	—	0,5	50	—	0,5	50	—	0,5

	I-й варіант		II-й варіант		III-й варіант	
	Сума в зо- лот. карб.	Площа в кв. с.	Сума в зо- лот. карб.	Площа в кв. с.	Сума в зо- лот. карб.	Площа в кв. с.
	Підлоги	Стіни	Підлоги	Стіни	Підлоги	Стіни
7) Виготовлення 5 діаграм еконо- мічного значіння охорони природи по 8 карб. кожна.	40	— 0,5	40	— 0,5	40	— 0,5
8) Виготовлення експонатів окремих заповідників України (Асканія-Нова та інші).	100	— 1,0	100	— 1,0	—	—
9) Виготовлення 2 картограм (25-в. масштабу) заповідників на Україні з нанесенням сітки бажаних заповід- ників по 15 карб. кожна.	30	— 0,5	30	— 0,5	30	— 0,5
10) Виготовлення колекцій голов- ніших тварин (10) по 4 карб., рос- лин (10) по 2 карб. та пород (5) по 2 карб., що є забутками природи України.	70	— 1,0	70	— 1,0	70	— 1,0
11) Видання нарисів про охорону природи на Україні на 3 аркуші по 100 карб. за аркуш.	300	—	—	—	—	—
12) Пакування експонатів, перевозка їх до Москви, впорядкування їх на виставці (разом з командировкою 1-го спеціал.)	75	—	—	—	—	—
Разом	1015	— 9,0	715	— 9,0	415	— 5,5
Всього	20140	18,5 87,0	14210	14,5 67,5	7931	7,0 45,5

5-го травня 1923 р. до ч. 276.

Голова Виставкому при С.-Г. Наук. Ком. України проф. *О. Яната*.

Секретар *Хв. Юрків*.

Керуючий справами *Л. Савченко*.

Пояснююча записка

до робочого плану й обрахунку участі Сільсько-Господарського Наукового Комітету України на Всеукраїнській С.-Г. Виставці по відділу природи України.

План та обрахунок на виявлення природи України на Виставці складені особливою Комісією Виставочного Комітету при С.-Г. Науковому Комітеті, що працює з участю постійних представників Всеукраїнської Академії Наук, Українського Геологічного Комітету, Всеукраїнського Союзу С.-Г. Кооперації, Всеукраїнського Союзу Кустарно-Промислової Кооперації та інших установ.

На чолі зазначеної комісії стоїть голова її академік і дійсний член С.-Г. Наукового Комітету П. Тутківський, члени її: В. Різниченко—член Укр. Геолог. Комітету, проф. Г. Махів, проф. М. Данилевський, проф. О. Яната, проф. І. Щоголів, М. Шарлемань, що являються представниками та головами Секції, Грунтознавства, Метеорологічної, Ботаничної й Зоологічної, а також Секції Охорони природи С.-Г. Наукового Комітету.

Через обмеженість коштів, що мають бути асигновані на експонування багатой української природи (щось біля 2000 карб.), довелося обмежитись виявленням у скороченому плані тільки загальної картини природи всієї України й відмовитись від

виявлення картини природи її окремих, найхарактерніших районів, як це передбачалося раніше.

Експонати, що мають ілюструвати природу України, поділяються на 6 окремих груп, що дають історичну картину геологічного минулого території України та її сучасної геологічної будови, картину найповніших геологічних покладів, ґрунтів, клімату, флори, фауни й на завершення—охорони природи України.

В кожній зазначеній групі дається, на підставі відповідних наукових матеріалів, так опублікованих, як і неопублікованих, загальна збірна характеристика окремих галузів природи України. При цьому особлива увага звертається на виявлення географічних закономірностей, що кладуться в основу районування країни, на підставі природньо-історичних ознак. Це виявлення доконче необхідне для правильної постановки й розвитку всієї наукової й практичної с.-г. діяльності.

Саме експонування провадиться по можливості живими експонатами-зразками пород, ґрунтів, колекціями рослин, тварин та інше, а також побільшеними фотографіями й діаграмами.

При цьому особлива увага звертається на те, щоб, даючи повну картину природи України, разом з тим відзначити с.-г. значіння її природніх багатств і взагалі значіння природи та її окремих факторів і елементів для сільського господарства. Досягається це так відповідним підбиранням експонатів та їх рослануванням, як і відповідним текстом пояснюючого до експонатів етикета.

Виконання всіх робіт до підготовки і збирання експонатів проводиться в окремих групах відповідними Секціями С.-Г. Наукового Комітету з притягненням (частково) до цієї роботи місцевих філій С.-Г. Наукового Комітету, а також установ Всеукраїнської Академії Наук та низки місцевих: Природничих Товариств і Музеїв. Зогляду на те, що при Науковому Комітеті нема окремої Геологічної Секції, відповідна робота ведеться особливою підкомісією при „Комісії Природи“ Виставкому С.-Г. Науков. Коміт. вскладі представників Українського Геологічного Комітету, Ґрунтознавства та Секції Метеорологічної, Секції С.-Г. Наук. Ком. за головуванням академіка П. Тутківського.

До планів та обрахунків окремих підвідділів Відділу Природи необхідно також дати додаткові пояснення.

А. Геологія, фізична географія України та корисні копалини.

Основною групою експонатів цього підвідділу є комбінована картина, що складається з 8 карт Української території за минулі геологічні доби, 8 ландшафтів цих доб, колекцій головніших геологічних пород кожної доби на Україні та найхарактернішої для того часу копальної флори й фауни, а також колекцій корисних копалин, особливо сільсько господарського значіння, що стосуються до кожної геологічної доби. Серія побільшених фотографій ілюструє здобування й переробку корисних копалин та їх сільсько-господарське значіння.

Експонати, що стосуються до кожної геологічної доби, розміщуються вертикальними групами в такій послідовності: карти, ландшафти, породи, копальна фауна й флора, корисні копалини с.-госп. значіння, здобування їх і переробка.

Серія карт 25-ти верстового масштабу (геологічна, гіпсометрична й орографічна), а також серія профілів—2 геологічних і 2 гіпсометричних (10-ти верст. масштабу), що перерізають Україну з півдня на північ і з заходу на схід,—дають картину сучасного рельєфу й геологічної будови України та картину її фізично-географічної районізації, що її доповнюють спеціальна карта й серія побільшених фотографій-ландшафтів України.

Б. Ґрунти України.

Основними експонатами є 25-ти верстові карти ґрунтів і ґрунтотворних пород України, складені Секцією Ґрунтознавства й ухвалені Всеукраїнською Народою Ґрунтознавців. Ця нарада відбулася 15—22 квітня цього року з участю ґрунтознавців Москви й Ленінграду, що працювали на Україні.

Живою ілюстрацією до карт буде колекція 50 монолітів ґрунтів України, взятих протягом травня й червня в типових місцях для ґрунтових зон України, а також

серія 50 художніх малюнків глибоких ґрунтових розрізів, доведених по-змові до корінних порід.

Агрономичні властивості українських ґрунтів ілюструються серією 10 картограм (25-ти верст. масштабу), що характеризуватимуть окремі ознаки ґрунтів: глибину, глинястість, гумусність, карбонатність та інше.

Спеціально складений і виданий нарис ґрунтів України з картами ґрунтів і ґрунтотворних порід (60-ти верст. масштабу), а також з наведенням літератури про ґрунти України,—дасть можливість зробити синтез сучасних наукових даних про ґрунти України.

В. Клімат України.

Через те, що повне зведення всіх здобутих і ще не зовсім оброблених матеріалів що до кліматології України досі не проведене та й не може бути проведене на дуже обмежені виставочні кошти, хоч це й було б доконче потрібно,—доводиться обмежитись виготовленням для характеристики клімату України серії картограм (25-ти верст. масштабу) й діаграм на підставі старого, вже опублікованого матеріалу, лише тільки з частковим коректуваннями його за найновішими даними.

Основна серія (13 картограм і 5 діаграм) дає характеристику клімату за багато років, в середньому за один рік і за окремі місяці.

Особлива серія з 10 картограм та 4 діаграм дасть характеристику посух на Україні й зокрема посухи 1921 року за даними основних метеорологічних елементів та їх комбінацій, а також виявить сільсько-господарське значіння посухи на Україні.

Інші кліматичні аномалії на Україні (ґрядобій, заморозки й т. ін.) будуть характеризуватись серією 6 картограм і діаграм, що виявлятимуть одночасно й с.-г. значіння цих аномалій.

Характеристика теплового режиму ґрунтів України буде дана в особливій серії 18 діаграм і 8 спеціальних моделей.

Відсутність на виставці вичерпуюче-повного зведення матеріалів що до кліматології України в значній мірі буде коректована виданням 2-х томів збірників „Матеріали до кліматології України“, де будуть дані зведення для таких районів, як Поділля, Волинь, Київщина, Харківщина.

Синтетичну картину наших відомостей про кліматологію України, правда без підрахунку найпізніших матеріалів, дасть схематична 25-ти верстова карта кліматичних районів України.

Стан сітки, метеорологічних станцій на Україні, а також організація необхідної сітки в майбутньому, будуть ілюструватись особливими 10 картографами й діаграмами і, крім того, серією 20 побільшених фотографій.

Г. Флора України.

Зведення літературних і гербарних матеріалів що до флори України ще не закінчене та, нажаль, не може бути закінченим через обмеженість кредитів, і до початку виставки. Через це доводиться дати для виставки тільки схематично-зведену картину флори України. Загальний характер рослинності України, історії її походження й географічне розміщення рослинних формацій на Україні будуть виявлені схематично-складеною (25-ти верстовою) ботанико-географічною картою України. Загальною закономірністю зонального розподілу рослинних формацій України, в зв'язку з рельєфом, висотою, ґрунтами й географічним минулим,—будуть ілюструватись двома профілями України, з півдня на півноч і з заходу на схід, з художнім схематичним виявленням характерних зональних формацій, а також ґрунтів геологічної будови і висоти місцевостей.

Закономірності що до розподілу інтразональних формацій флори України будуть виявлені аналогічними художніми профілями, тільки для типового степового „поду“ та для долини середньої течії р. Дніпра.

Самі рослинні формації України будуть характеризуватись спеціально-монтированими 240 гербарними зразками (в вітринах під шклом) рослин і 50 побільшеними фотографіями, так типових для формацій місць рослинності, як і найбільш характерних для них рослин. Будуть виявлені всі головніші типи рослинності степової,

луків; болотяної, лісової, а також солончакової, пісчаної, вапнянової, крейдяної та гранітових виступів і, по можливості, водяної рослинності.

Відсутність повного зведення даних про флору України в значній мірі буде компенсоване виданням 2-х томів „Флори України“, де буде надрукована і повна бібліографія літератури про флору України. Стан дослідженості флори України буде ілюструватися 5 спеціальними картографіями й діаграмами.

Д. Фавна України.

Основа—зоографічна карта України (25-ти верст. масштабу) з аналогічною картою—художньою експлікацією, де будуть показані тварини, найхарактерніші для кожного зоогеографічного району України.

Доповненням до зоогеографічної карти буде серія 10 карт розповсюдження на Україні головніших тварин, особливо тих, що мають сільсько-господарське значіння.

Головніші групи тваринного населення України будуть характеризуватися найбільш типовими й найбільш розповсюдженими представниками в 180 чучелах і спиртових препаратах, а дрібні—в збірних колекціях (25), те й друге в вітринах.

Властивості тваринного населення районів будуть характеризуватися 5 особливими біологічними групами: фавни степів, лісів, Полісся, річок та землеріїв.

Стан дослідженості фавни України та її окремих груп дадуть 6 спеціальних картограм, а виданий нарис „Фавна України“ з бібліографією про фавну України—дасть синтетичну картину для відвідувачів виставки.

Е. Охорона Природи України.

Досить численним і художньо-виконаними картографіями й діаграмами буде показане зменшення районів розповсюдження на Україні різних тварин і рослин (картина вимирання й нищення їх), а також користь і шкода від них для людини, та економічне значіння охорони природи.

Потім 25-ма побільшенні фотографіями, 10 картинами, 25 чучелами, зразками й инш.—будуть ілюстровані тварини, рослини, геологічні породи й мінерали, що є на Україні забутками природи.

Спеціальними експонатами будуть ілюстровані й охарактеризовані заповідники України (Державний Степовий Заповідник „Чаплі“ або „Асканія Нова“, через його особливе значіння буде експонуватись окремо).

І, нарешті, на двох картограмах будуть зазначені заповідники й забутки природи, що існують на Україні, та бажана сітка державних заповідників на майбутнє.

Друкований нарис про охорону природи на Україні з зазначенням літератури синтетично завершить експонування охорони природи.

Наведена характеристика кожного підвідділу „Природи України“ на виставці на цьому закінчується. Знаюмлячися з нею, треба мати, перш за все, на увазі ті загальні пояснення відносно характеру експонування всього відділу, що були подані з початку пояснюючої записки. Треба також мати на увазі, що деякі зміни й доповнення до плану доведеться зробити в процесі його виконання, звичайно, не виходячи за межі плану.

Що до розміру площі для експонатів, наведеного в плані, то він розрахований не на чисту площу для експонатів, але й на те, щоб можна було краще доступитись до них при огляді.

Вартість експонатів, що наведена в робочому обрахунку, вирахована, по можливості, точно, виходячи з теперішніх цін і переведених на золото, при чому до вартості експонатів зараховані не тільки матеріали, що необхідні для виготовлення, але й уся потрібна робота що до наукової підготовки та технічної виробки експонатів.

При цьому скрізь, по-зможі, додержувався принцип задільної, а не місячної платні на підставі договірної системи.

Голова Виставкому при С.-Г. Науковому Комітеті України проф. *О. Яната*.
Керуючий Справами *Л. Савченко*.

Додаток 2-й, б.

1. Робочий план і обрахунок участі Сільсько-Господарського Наукового Комітету України на Всесоюзній С.-Г. Виставці в Москві по відділу народного с.-г. побуту.

I. План.

1) Згідно накресленому заздалегідь маршруту (на підставі наукових даних) в типових селах природних районів України командировані спеціалісти в травні та червні збирають (одержуючи від населення задурно чи за гроші) характерні речі с.-г. народного побуту, так з сучасного як із минулого життя нашого села, що характеризуватимуть собою еволюцію с.-г. народного побуту від давніх часів до найновіших.

2) Речі с.-г. народного побуту збираються в пристосованні до всіх галузів сільського господарства й с.-г. кустарної промисловости, що являються продуктами місцевого, виключно народного виробництва, а не фабрично-заводського.

3) Рівнобіжно з цим збираються також і речі не с.-г. характеру, що відносяться до інших галузів народного господарського життя, а також і взагалі етнографічний матеріал.

4) Речі великого розміру, що їх перевозити неможливо або дуже важко, а також і ті характерні дрібні, що чомусь не можуть бути придбані, зафотографовуються або змальовуються. До фотографій чи малюнків додається опис з зазначенням їхнього розміру й т. и.

5) На початку липня всі зібрані матеріали звозяться до Києва, де безпосередньо в Секції с.-г. народного побуту розсортовуються й з-поміж них відбираються найбільш типові й характерні для експонування на виставці, виходячи з розрахунку на дану для них площу підлоги та стін.

6) Для більш-менш суцільного виявлення картини с.г. народного побуту України на виставці необхідна площа підлоги в 20 кв. саж і стін в 40 кв. саж., і в усякім разі не менше як 10 кв. саж. підлоги й 15 кв. саж. стін.

II. Обрахунок (в 3-х варіантах).

	Сума в золотих карбованцях		
	1-й вар.	2-й вар.	3-й вар.
1) Науково-організаційні заходи до выяснення місцевостей і районів та накреслення плану роботи для збирання матеріалів і речей.	25	20	20
2) Платня за працю 3-м спеціалістам етнографам протягом 3-х місяців по 70 карб. за місяць кожному	—	630	630
Те саме 4-м спеціалістам	840	—	—
3) Витрата на квитки та візників при збиранні речей для 2-х спеціалістів	—	300	200
Те саме для 3-х спеціалістів	400	—	—
4) Витрата на командировку 2-х спеціалістів на місце для збирання матеріалів і речей протягом 2-х місяців	—	400	400
Те саме для 3-х спеціалістів	600	—	—
5) Придбання (купівля) експонатів в різних місцях України з різних галузів сільського-господарства й побуту	7000	5300	3200
6) Підводи на місцях для перевезки зібраних речей до вокзалів і пристанів	125	100	70
7) Перевозка до Києва зібраних речей (рахуючи перевозку на залізницях чи на пароплавах, розвантаження й перевозку від вокзалу або пристані)	150	120	100
8) На виготовлення моделей, фотографій та малюнків	250	200	150

	Сума в золотих карбованцях		
	1-й вар.	2-й вар.	3-й вар.
9) Фотографічне приладдя	250	175	100
10) Приладдя для малюнків (фарби, папір і т. и.) .	150	125	75
11) Картон і т. и.	175	150	100
12) Канцелярське приладдя	50	30	20
Разом	10015	7550	5065

5-го травня 1923 р., до ч. 276.

Голова Виставкому при С. Г. Н. К. У. проф. *О. Яната*.
Секретар *Хв. Юрків*.
Керуючий справами *Л. Савченко*.

Пояснююча записка.

До робочого плану й обрахунку участі Сільсько-Господарського Наукового Комітету України на Всесоюзній С.-Г. Виставці по Відділу с.-г. народного побуту, України.

Скорочені робочий план і обрахунок по відділу «народній с.-г. побуту» України додані до цього, складені Секцією Народнього С.-Г. Побуту С.-Г. Наукового Комітету.

Згідно постанові Укрвиставкому цей відділ повинен дати більш менш суцільне уявлення с.-г. побуту України в широкому розумінні, що має охопити так хатній, як і с.-г. народній побут в різних галузях господарського життя й діяльності; тому що хатній побут на Україні тісно сполучений з с.-г. народнім побутом.

Наша с.-г. наука досі, на жаль, дуже мало звертала уваги на вивчення масових виявлень народнього побуту й народніх досягнень в сільському господарстві та на вивчення історії с.-г. техніки й, взагалі, всього сільського господарства в його масових побутових формах. Ці форми збереглись до цього часу і є, головним чином, наслідком довгої, дуже повільної еволюції; еволюція ця починається від давнього минулого матеріальної культури хліборобського населення України, і не є наслідком свідомої його волі, або свідомого впливу держави.

І тому нас дивує інколи незвичайне, на перший погляд, явище, що в практиці нашого масового сільського господарства дуже довго й кріпко зберігаються багато зовсім архаїчних способів с.-г. техніки з відповідним архаїчним інвентарем і инш., в той час, як удосконалені, культурніші форми с.-г. техніки надзвичайно повільно пристосовуються до масового господарства й с.-г. побуту населення й то не відразу скрізь, а невеликими оазисами на основному тлі нашої примітивної хліборобської культури.

Об'єктивного вивчення цього дивного і разом з тим дуже цікавого й важливого явища, а також і вияснення причин його, наша с.-г. наука ще не дала, між тим це явище уперто продовжує бути основним гальмом, перешкодою до піднесення продуктивності нашого сільського господарства. Пояснити його тільки малою культурністю хліборобського населення, звичайно, не досить.

В цьому відношенні значно більше досягла Українська етнографія, але її звичайний, не с.-г. науковий підход до вивчення с.-г. народнього побуту, як тільки до частини народньої культури, позбавляє нас можливості використати її досягнення для збільшення нашого с.-г. знання отими наслідками народньої творчості в сільському господарстві.

Відповідно наведеним міркуванням завдання Відділу с.-г. народного побуту України на виставці полягає в виявленні та в експонуванні побутових форм нашого масового селянського сільського господарства, в виявленні їх контрастів в порівнянні з сучасними удосконаленими формами та в демонструванні, по можливості, розвитку с.-г. техніки (зокрема, відповідним інвентарем) починаючи від самих архаїчних форм, що здебільшого вже зникли, до найновіших—по можливості в усіх галузях сільського господарства й кустарної с.-г. промисловості, а також у всіх головніших природніх районах України.

Необхідних для цього експонатів дуже небагато можна знайти по Українських музеях і їх мають протягом 2-х місяців зібрати командировані спеціалісти безпосередньо у селян по селах за невелику платню, або й зовсім задурно.

Зібраний таким чином, за відповідними науковими інструкціями, матеріал, а також описи, фотографії та малюнки того, чого не можна здобути, буде звезене до Києва й критично розглянуте, й це дасть можливість відібрати найбільш характерне й головніше для експонування на виставці.

Техніка всієї цієї роботи детально, по окремих її стадіях, зазначена в плані й тому не потрібне особливих пояснень.

Само експонування предметів народнього с.-г. побуту й хатнього буде проведено, звичайно, при такій груповці експонатів, щоб виявити з одного боку, процес еволюційного розвитку окремих способів техніки нашого сільського господарства та кустарної с.-г. промисловости й відповідного інвентаря (наприклад, лопати, борони, плуги, граблі й инш.), а з другого, особливості районів України що до с.-г. народнього побуту, що залежать від факторів природніх та економічних. Окремою групою будуть продемонстровані експонати, що характеризуватимуть змін в с.-г. й хатньому народньому побуті, що відбулися під впливом посухи й голоду в 1921 році.

Голова Виставкому при С.-Г. Науковому

Комітеті України проф. *О. Яната.*

Секретар *Хв. Юрків.*

Керуючий справами *Л. Савченко.*

Додаток 3-й.

Список експонатів

Сільсько-Господарського Наукового Комітету України на Всесоюзній С.-Г. та К.-П. Виставці у Москві 1928 р.

I. Природа України.

1. Гіпсометрична карта України 25-и в. машт.
2. Карта четвергичних-грунтотворних покладів України 25-и в. машт.
3. Карта Ґрунтів України 25-и в. машт.
4. Розрізи типових Ґрунтів України (2 малюнки).
5. Карта ботанично-географічних районів України 25-и в. машт.
6. Картограма (і діаграми) літератури про флору України.
7. Картограма (і діаграми) літератури про мікофлору та фітопатологію України.
8. Карта районів луків України 25-и в. машт.
9. Картограма (і діаграми) літератури про лікарські рослини України.

II. Організація і праця С.-Г. Н.К.У.

10. Діаграма-структура С.-Г. Н.К.У. на 1-е січня 1923 р.
11. Діаграма-персонал С.-Г. Н.К.У. по роках і категоріях.
12. План-організація Сітки Кореспондентів С.-Г. Н.К.У.
13. Листування С.-Г. Н.К.У. по роках і категоріях.
14. Видавництво С.-Г. Н.К.У. по роках (діаграма і в натурі 54 випуски видань).
15. Плакат-організація збирання народньої української с.-г. термінології.
16. Діаграма росту і складу бібліотеки С.-Г. Н.К.У.
17. Діаграма-література про Сільське господарство України.
18. Діаграма-структура Економічної Секції С.-Г. Н.К.У.

Секретар Виставкому С.-Г. Н.К.У. *Хв. Юрків.*

Керуючий справами *Л. Савченко.*

Додаток 4-й.

Грошеве справоздання Виставкому при С.-Г. Н.К.У. (в рад. зн. 1923 р.).

Одержано.

1. Від Головвиставкому	24.000 —
2. Від Укрвиставкому	30.000 —
3. Від С.-Г. Наукового Комітету	33.861 36
Разом	87.861 36

Витрачено.

1. На підготовку експонатів, зокрема карти ґрунтів України	26.120 —
2. На виготовлення експонатів та їх доставку в Москву	29.500 —
3. На скликання Всеукраїнської Народи Ґрунтознавців	9.509 —
4. На оплату персонала	10.497 36
5. На командировки	5.500 —
6. На поштово-телеграфні та канцелярські видатки	6.735 —
Разом	87.861 36

Секретар Виставкому при С.-Г. Н.К.У. *Хв. Юрків.*Керуючий Фін. Бюро С.-Г. Н.К.У. *Є. Пальчун.*Керуючий Справами Виставкому *Л. Савченко.*

РЕФЕРАТИ ТА РЕЦЕНЗІЇ*).

Наукові установи (004).

Яната, О. проф. *Сільсько-Господарський Науковий Комітет України.*— „Література, Наука, Мистецтво“ (додаток до „Вістей ВУЦВК“), 1923 р., 14 жовтня, № 2; 21 жовтня, № 3; 28 жовтня, № 4; 4 листопада, № 5. Харків, 1923 р.

5 років існування С.-Г. Н. К. У., що заснований у Києві з 1919 року, та перевод його з Києва до Харкова в звязку з наміченим планом зосередження у м. Харкові усіх центральних культурних установ України—дали привід вченому секретареві комітету проф. О. Янати виступити на сторінках „Л. Н. М.“ з інформаційною статтею про С.-Г. Н. К. У.

Автор, що від самого початку найбільше звязаний з Комітетом, стисло, але яскраво, інформує широкі кола громадянства про С.-Г. Н. К. У.—цю найвищу всеукраїнську с.-г. наукову установу, що народилася й виросла за роки революції при надто тяжких умовах, дала вже значні наслідки й досягнення в справі розвитку с.-г. науки й піднесення та розвитку нашого сільського господарства й має широкі перспективи на майбутнє.

Про структуру Комітету та його окремих частин (секцій, бюро, філій і инш.), про завдання й плани роботи та наслідки її,—про це все коротко, але досить повно сказано в статті.

*) Матеріал у цьому розділі розміщений, так само як і в розділі бібліографічному згідно з класифікацією с.-г. літератури, що введена в Центральній С.-Г. Бібліотеці С.-Г. Наукового Комітету України; числа в дужках—то відповідні індекси каталогу зазначеної бібліотеки.

На видання популярні і взагалі широкого вжитку друкуються тільки ті рецензії, що їх ухвалила *Рецензійна Комісія* Секції Освіти та Популяризації С.-Г. Наукового Комітету. Після кожної такої рецензії друкуються і короткий висновок Рецензійної Комісії на підставі цієї, а так само і спеціальної словесної рецензії—про придатність та популярність видання. Ця Комісія і Редакція мають допомогти читачам і установам—споживачам популярної с.-г. літератури—розібратися в ній і відповідно її використовувати.

Дбаючи за те, щоби реферати і рецензії подавалися своєчасно, редакція прохає видавництва і авторів надсилати до „Вісника С.-Г. Науки“ всі нові видання як тільки вони виходять.

З огляду на те велике значіння, яке має С.-Г. Н. К. У. для цілої України (бо сільське господарство, піднесене с.-г. наукою, то-ж найголовніша база цілого нашого господарства), а також з огляду на те, що широкий загал все-ж мало ще знає про С.-Г. Н. К. У., його завдання та діяльність,—слід було-б, розвинувши й доповнивши статтю проф. О. Інати новими відомостями в зв'язку з переводом С.-Г. Н. К. У. до Харкова, видати її окремою брошурою. Селянство й робітництво України тоді знатиме, що активніші робітники с.-г. науки працюють з ним і для нього.

Така популярно-наукова брошура про С.-Г. Н. К. У. як раз на часі в зв'язку з 5-річним ювілеєм цієї установи, що своїм існуванням та розвитком обов'язані лише революції.

К. Дубняк.

Періодичні видання (02).

Агроном. Орган Губземуправління та Науково-Техничної Секції Робітземлісу Київщини. Січень, 1924 р., ч. 1, 96 ст., 8°, Київ, 1924 р.

Часопис видається вже другий рік.

До нього можна-б було поставити лише невеликі вимоги, коли виходити з того, що це є орган з локальними місцевими інтересами й місцевим розповсюдженням.

Проте програма й зміст вміщеного в часопису матеріалу, далеко виходять по-за межі цієї локальності й надають цьому цікавому й змістовному агрономичному виданню коли не всеукраїнський, то широко-крайовий характер. І власне не все-українського не тому, що бракує йому постановки питань загальноагрономичного значіння, або їх трактовка не відповідає-б цьому значінню, а лише тому, що більшість матеріалу в його конкретних формах стосується здебільшого до агрономичного й сільсько-господарського життя Київщини. Це цілком натурально. Але треба побажати, щоб журнал усвідомив, яку роль він може відігравати в організації агрономичної думки й вчасно поширив-би обсяг свого впливу.

В опім числі, що перед нами, є досить поважні й хороші статті, що зачіпають дуже болючі теми суспільно-агрономичного життя, як от: Ол. Слісаренко—„Районова агрономія та адміністративні райони“, Ф. Полонський—„Бюджетово-агрономичні обслідування селянських г-в“, О. Тихомирів—„Заходи проти дріблення сел. г-в“, Бок-а—„Основні завдання й потреби радянської агрономії“, Ф. Полонський—„Завдання земорганів в галузі сіл.-госп. економіки“ й т. ін.

Усі ці питання подаються до уваги читачеві в кваліфікованій постановці, не зв'язаній, часом, ніяким упередженням, (як от стаття О. Слісаренка, що має в собі елементи ревізії сучасного агрономичного будівництва на селі). Звертають на себе увагу лише два моменти.

Поперше—більшість оригінальних статей економічно-організаційного змісту. Почувається (може помилково?), що це є характерна риса „Агронома“, тому він є трохи відірваний від технічно-агрономичних питань, а вони ще теж далеко не вичерпані; почувається також відірваність від досвідної справи.

Друге, що теж може стати характерною рисою журналу, це його відірваність від агрономичної периферії. Не видно, не чути її інформації, її думки, її досвіду. Можливо, що об'єктивні умови культурного й навіть фізичного животіння агронома на селі цілком пояснюють цю відсутність його голосу. Проте, журнал багато вииграє, коли йому пощастить притягти до співробітництва свою агрономичну периферію.

Ці дві риси—малу увагу агро-технічним ментам при надзвичайно серйозному й великому матеріалі економічно-організаційного характеру, й відсутність живого зв'язку з місцями можна було спостерігати й в торішніх числах часопису, привнаймі з початку року, отже, слід побажати, щоб на усунення їх було звернено редакцією належну увагу.

По-за всім цим, часопис справляє вражіння дуже гарного й серйозного місячника, цікавого не лише задля киянина, а й для кожного агронома, що бажає стежити за еволюцією суспільно-агрономичної думки в відповідальній для неї мент шукання нових форм організації й практики агроботи в післяреволюційному селі; побажаємо ж товаришам, що скупчилися навколо часопису, продовжувати їх успішну працю й в другому році видання.

Дм. Головка.

Известия Государственного Института Опытной Агрономии. Вид. Н.К.З. Р.С.Ф.Р.Р., т. I, 1923 р., липень, № 2, ст. 41—76; серпень-вересень, № 3, ст. 77—120; жовтень, № 4, ст. 121—164; 8°. Ленінград, 1923 р.

Число 2-е „Известий Госуд. Ин-та Опытной Агрономии“ починається статтею В. Ковалевського*)—„Основы агрикультурной политики“, в якій автор стисло, але докладно спинається на тих завданнях, що треба їх вжити для найшвидшого відродження й розвитку нашого сільського господарства.

„Як загально вихідне керовниче правило економічної політики“, — каже В. Ковалевський, „треба визнати, що тільки рівновага поміж сільсько-господарською та промисловою діяльністю народу^е запорукою сил, добробуту й незалежності держави. Виключно хліборобські країни засуджено. кінець-кінцем, на злидні та політичне безсилля... Виключно землеробська ідеологія з погляду широкій народньо-господарської і далекозорій політики повинна бути відкинута, бо вона привела-б нас тільки до сумного майбутнього“.

Після таких безсумнівних тверджень В. Ковалевського, ухвалених Пленумом 1-ої Всесоюзної Конференції вивчення природних багатств в березні 1923 р., здавалось-би, журнал повинен був давати на своїх сторінках місце статтям, що освітлювали б питання політики й економіки сільського господарства. Але цього як-раз і немає. Крім цитованої статі, в ч. ч. 2, 3, 4 „Известий“ ми не знаходимо статтів, що трактували-б ці актуальні питання нашої сучасності.

Зате широко й всебічно поставлено в журналі освітлення питань експериментальної агрономії. Подано цілу низку змістовних провідних статтів, з яких зазначимо— „Основные проблемы полеводства“—проф. Н. Недокучаєва та „Агрономическая наука в з.-х. практике иноземных стран. I. Соединенные Штаты Северной Америки. II. Германия. III. Англия“—проф. В. Ковалевського.

Так само, як і в першому числі, цікаво й широко поставлено в журналі відділи хроніки, рефератів та бібліографії.

Як і раніш, подаються короткі інформації про наукове с.-г. життя на Україні. В ч. 3 вміщено невеличкий некролог відомого проф. ботаніки М. Цінгера, що в минулому році помер у Харкові. В тому-ж числі надруковано замітку проф. С. Советова про видавничу діяльність Метеорологічної Секції С.-Г. Наукового Комітету—Укрмету, при чому автор не зовсім розібрався в назвах періодичних видань Укрмету і в назві самого Укрмету, зазначивши, що Сільсько Госп. Наук. Ком. України видає метеорологічний бюлетень під заголовком „Українська Метеорологічна Служба“. В ч. 4 в замітці С. Неуструєва про нові карти ґрунтів Європейської й Азійської Росії згадуються й відповідні карти проф. Г. Махова й проф. Ф. Левченка, що вийшли на Україні і з яких перша є наслідок праці Секції Ґрунтознавства С.-Г. Н.К.У. У відділі бібліографії зазначено багато книжок, що вийшли на Україні.

Журнал читається з зацікавленням. Своім змістом „Известия“ як-найкраще підкреслюють і здійснюють думку проф. В. Ковалевського, висловлену їм в цитованій нами статті: „Конче треба укріпити людність у свідомості того, що наука та наукова література—не вороги практики, а її найкращі спільники і чинники поступу“.

К. Дубняк.

Метеорологія (13).

Декадний Бюлетень Укрмету.—1924 р., 21—31 січня, Ч. 3 (33); Ч. 4 (34), 1924 р. 1—10 лютого, 8°. Київ, 1924 р.

Бюлетень складається з тексту й таблиці. В тексті подається загальний огляд погоди за відповідну декаду, зазначається напрямок і хуткість течій повітря на різних височинах. В таблиці маємо дані про тиснення, температуру, опади, стан неба, напрямок вітру та про світовий настил для більшости станцій (128). Крім українських станцій, розподілених по трьох районах (Полісся—17 станцій, Лісостеп—54 і Степ—41),—зазначено ще станції на північ від України (5 станцій) і на південь (11)

*) Див. статтю: В. Ковалевський. *Основы агрикультурной политики.*—Вісн. С.-Г. Науки, т. II, в. 3—4 стор. 105. Ред.

Форму поданих відомостей слід вважати цілком влучною й взагалі видання—корисним; само собою розуміється, що корисність його буде збільшуватися в залежності від своєчасної надсилки бюлетеню зацікавленим установам і особам; треба побажати Укрмету, аби він не відчував недостачі в засобах, необхідних для здійснення його завдань.

Д. Сачук.

Як вести фенологічні спостереження над дикою природою.—Вид. Укрмету, 1А стор., 8°, Київ, 1914 р.

Діяльність Укрмету поступово поширюється. Вже торік він поставив собі завдання об'єднати й сконцентрувати біля себе осіб, що ведуть фенологічні спостереження, та поволі звязати фенологічні спостереження з метеорологічними. Отже, в 1923 році за браком фенологічної інструкції спостереження різних осіб і установ велись ріжно й не були об'єднані одним програмом. Тепер, в 1924 році, Укрмет видав цю необхідну інструкцію з метою ввести одноманітний метод в спостереження, щоби увагу всіх осіб, що провадять спостереження, звернути на певні, постійні об'єкти. Поки що вийшов лише *minimum*, обов'язковий для всіх спостережень Укрмету. В нього ввійшло 20 рослин і 20 тварин хребтових і безхребтових. Об'єкти вибрано найпростіші, відомі всім, навіть не спеціалістам ботаніки чи зоології, переважно весняні організми. Взагалі реєстр їх складено досить влучно. Єдиною хибкою його можна вважати те, що в ньому зазначені переважно рослини західньої України,—наприклад *Sambucus Ebulus* (рослина ця росте далеко не на всій території України, до того-ж вона є бур'янова, а через те не характеризує рослинних формацій), тоді як такі відомі рослини, як горлиця, (*Adonis vernalis*), ковила (*Stipa*) та інші не внесені до списку. Але безперечно, ці рослини увійдуть до реєстру поширеного. Від спостерігачів інструкція вимагає характеристик і описів місцевості, засушення зразків рослин та комах,—це все сприяє справжній певності їх праці. Отже, доводиться тільки привітати цю інструкцію та побажати широкого розповсюдження її, особливо по школах.

М. Комів.

Грунтознавство (14).

Махов, Г. Г. *Районизация Украины на основе характера ее почвогрунтов.*—Журн. „Сельско-Хозяйственное Опытное Дело“, 1924 р., № 4, стор. 17—37, 8°, Харків, 1924 р.

В 1915 р. проф. О. Набоких, на підставі власних спостережень 1906—1912 р., видав схематичну карту розподілу головніших типів ґрунтів України та країн, що до неї прилягають. На цій карті було виділено ряд районів. Але саме з 1912 року почалась низка експедицій, що влаштовувались земствами різних українських губернь (Київська, Харківська, Чернігівська, Херсонська, Волинська, Подільська й ин.) для вивчення ґрунтів; вони й зібрали силу матеріалів до характеристики ґрунтів України та четвертичних покладів, що на них головним чином сформувались наші ґрунти. Через це спроба Г. Махова (голови секції ґрунтознавства С.-Г. Н.К.У.) дати розподіл четвертичних покладів на підставі сучасних відомостей в цілком до речі.

Порівнюючи додану до статті схематичну карту четвертичних покладів з відповідною картою Набоких, можна констатувати значний успіх в справі вивчення четвертичних покладів України. Так, льодовиковий район, почасти вкритий лісом і намічений у Набоких хвилястою кривою, що окреслює південну межу дніпрового зледеніння на карті Махова виявлено значно повніше. Тут ми бачимо цілий ряд цікавих районів, як, приміром, виходи морени на поверхню, райони надморенових флювіогляціальних покладів, еолових пісків і т. и.; відзначено відсутні на карті Набоких супіщані леса прирічкових районів, річний алювій. Південно-західня межа зледеніння на карті Махова виправлена на підставі останніх даних. Виділено відсутні на карті Набоких райони флювіогляціальних, супісків і суглинків, а також флювіогляціальних, почасти еолових пісків позальодовикового району Волищини, де показано досить значні лесові острови.

Район суцільного залягання лесу на карті Махова виявлено також значно докладніше. Механічні варіанти лесу не були зазначені на карті Набоких, але вони мають велике агрономічне значіння; на карті Махова вони виділені

більш чи менш широкими смугами. В напрямку, загалом, з півночі на південь маємо такі райони: надмореновий, легко-суглинкуватий лес, легко-арлінкуватий лес позальодовикового району, суглинковий лес і велика площа південного глинястого лесу. Ваято на увагу також і вплив річних долин і виділені вузькі прирічкові райони сушцянних лесів. Відзначений на карті Набоких невеликий безлесовий район Донецького краю, на карті Махова займає значно більші простори, але кваліфікований як почасти безлесовий; що підтверджується спостереженнями 1923 року.

Таким чином карта Махова в порівнянні з картою Набоких, має конкретніший зміст і виявляє безперечно значний поступ.

В поясненнях, доданих до карти, є низка цікавих вказівок до характеристики четвертичних покладів.

Власне, згадується про знайдення автором кінцевих морен на південному боці зледеніння в межах Черкаського повіту. Показано кілька глибоких профлів з льодовикового й позальодовикового районів. На морені зазначається похована під першим поверхом лесу попільняково-болотяний ґрунт, що підтверджує висловлену мною в 1919 році думку про відсутність тісного зв'язку між мореною дніпровського зледеніння й першим поверхом лесу. Цікавий також 24-х метровий профіль Богуслава (на Київщині), де підморенові флювіогляціальні поклади лежать на грубій похованій чорноземлі третього поверху лесу. Цікаві міркування автора про збільшення в напрямку на південь кількості лесових поверхів (два поверхи на Поділлі-Волищині, три—на півдні Поділля й Київщини, чотири—в південній половині Херсонщини).

Те, що під мореною залягає другий, рахуючи згорі, поверх лесу, автор, ідучи за Набоких, пояснює тим, що дніпрове зледеніння було останнім зледенінням східно-європейської рівнини.

В моїй праці, що тепер друкується, я навожу докази, на користь того, що Дніпрове зледеніння було передостаннім.

Таким чином, цю працю можна вітати, як вдалу спробу підсумку того, що було зроблено до цього часу в справі вивчення четвертичних покладів України, бо вони мають незмірне значіння, як ґрунтоутворні породи.

Треба чекати, що дослідча праця, що почалася в 1923 році Секцією Ґрунтознавства С.-Г. Наукового Комітету України, в свою чергу дасть низку значних фактичних доповнень для ще докладнішої характеристики четвертичних покладів України. Пильне вивчення цих покладів надто необхідне для дослідження наших ґрунтів, що є головнішим природним багатством України.

Проф. В. Крокос.

Економічна географія (245).

Драчній, Вячеслав та Франц. (*Підкарпатська Русь, її природні та сільсько-господарські потреби*). Видавня Чехо-Словацького Міністерства Зем. Справ. 113 стор., 8°, 14 табл., 17 мал. та 2 карт. Прага, 1921.

Твір видано з метою ознайомити широкі кола людности з Підкарпатською Україною, що цілком невідома значній частині культурного світу Європи. Підкарпатська Україна прилучена до Чехо-Словацької Республіки на підставі плебесциту та мирової Сен-Жерменської угоди 10 вересня 1919 року. Конституційним актом від 29 лютого 1920 р. вона була визнана автономною, як частина Чехо-Словацької Республіки, з власним парламентом, правоздатним на законодавчу діяльність в межах місцевої адміністрації, освіти, релігії й мови.

Підкарпатська Русь займає 12 000 квад. кил., з них $\frac{3}{4}$ гірських і тільки $\frac{1}{4}$ її під Угорською низиною. Безліч річок, притоків Тиси, дуже шкодять хліборобству під час поводі, бо мають переважно характер гірських не урегульованих річок. Гидравлічна енергія досить значної сили, на жаль, не використовується ні для електрофікації ні для зрошення. Сітка залізниць та шосейних доріг не задовольняла потреб і до війни; за час війни шляхи дійшли до великого занепаду.

Головні міста: Ужгород—20.000 меш., Мункачів—17.000 м., Бергсач—13000 м. З 668.000 населення—450.000 українців-русинів, решта—угорці, німці та румуни. Русинське населення мешкає майже виключно по горах і поділяється на різні групи на підставі ознак етнографічних, як от: Гуцули, Бойки, Лемки, Верховинці

та Дольняни. Угорці, Євреї та Румуни живуть по містах та низинах, мають в своїх руках економічну гегемонію.

Релігія, першу православна, в зв'язку з життєвими умовами, змінилась на уніятську (греко-католицьку), до якої й належить 61% населення. З того часу почався вплив католицьких ченців, що зле відбився на культурному розвитку нації (почалось нищення книжок, переслідування).

Більшість населення—70% говорить своєрідною говіркою української мови. Говірка ця не однорідна і в залежності від місця, відчуваються в різних місцях характерні особливості й відмінні мови. Подекуди відчувається вплив галицької, словацької, а інде, значно рідше, німців, угорців і румун. Літературна мова й досі не викристалізувалась: ведеться боротьба між російською та українською мовами, і це дуже відбивається на справі народньої освіти. Сильно росповсюджена угорська мова. Ці місцеве населення вважає за мову культурну й характерно, що русинські, культурні робітники часто говорять нею в родині, угорською мовою говорять взагалі 40% населення.

Початок культурного відродження русинського народу треба шукати в 17-му сторіччі за князювання Семигірських Трансильванських князів, коли засновувались руські школи, росповсюджувались руські книги й т. н. З 1879 року руську мову заступає мова венгерська, в 1881-му році руських шкіл було вже меншість, а в 1914 році руських шкіл нема зовсім. І тільки тепер на справу народньої освіти звернуто особливу увагу, хоч умови праці в цьому напрямкові й дуже важкі, бо немає ні шкільних будинків, ні учителів, ні навіть дітей (відвідувало школи лише 5%); неграмотних 54%, а між русинами й того гірше—82%. Отже зараз початкових шкіл відкрито 682 (русинських з них 527, словацьких 32, венгерських 116, румунських 5, німецьких 2). Населення примушують посилати дітей до школи, і в перший же рік відсоток відвідування шкіл збільшився з 5% до 17%. Шкіл другого ступня засновується 8 і 3 гімназії русинських. Головним завданням тепер є підготовка русинського учительства до інструкторської праці при поліпшенні хліборобства, а також кустарного промислу.

Підкарпатська Русь дуже багата мінералами—вугіль, нафта, кам'яна сіль, залізна руда, будівельне каміння, гончарна глина. І нічого з цього не використовується, крім соли.

Сільське господарство на дуже низькому рівні розвитку, і це в країні, де кліматичні умови як-найкраще сприяють сільському господарству. Атмосферичні опади досягають пересічно 1000 м/м на рік (Чехія 700 м/м, Словачія 730 м/м) і розподіляються як-раз на користь польових культур. В низинах середня річна температура доходить до 10° С і вегетаційний період продовжується 240 день. В гірських країнах середня річна температура +5° С. Освітлення хороше, похмурих днів мало. Вохкість повітря 80%, і міслівість з півночі під захистом гір. Як вже зазначено раніш, $\frac{3}{4}$ Підкарпатської Русі є гірська країна й це вимагає від землероба особливих способів господарювання на землі, на жаль, майже нікому з мешканців землеробів не відомих. Тому під оранкою виключно низини, але й ті часто бувають заболочені й не досить висушені. До того ще багато шкочуть бурхливі поводи. Переважає господарство лісове та пасовиська. Засівної площі 20% (в Чехії 49%), лісу 48% (в Чехії 30%), пасовиська 28% (в Чехії 15%), решта під садами та виноградниками.

Населення в Підкарпатській Русі менш, ніж в Чехії, через те на душу приходить однакова кількість землі і в одній і в другій країні, але ж урожай досягає тільки третини урожаю Чехії. І не дивно. Бо, не маючи ніякої освіти, землероб не вміє користуватись машинами, не знає як угноювати землю, не знає сівозміну, не має навіть сільсько-господарських будівель.

Урожай з 1 гект. обробленої землі такий (в дужках відповідні цифри врожаю Чехії): пшінка 9 центерів (18), пшениця 5 ц. (16), жито 5 ц. (16,4), овес 7 ц. (16,2), картопля 60 ц. (100).

Використовується взагалі тільки $\frac{1}{4}$ всієї площі землі і з цієї кількості 25% під перелогами, 10% гине від поводи, і дійсно корисною буде тільки $\frac{1}{6}$ площі.

Перелоги лежать без діла 1—3 роки; під них іде 23% доброї землі, тоді як в Чехії тільки 1,4% землі під перелогами та й те використовується.

В Підкарпатській Русі культивується: кукурудза—20⁰/₀, овес—15-17⁰/₀, пшениця—15-17⁰/₀, картопля—10-14⁰/₀, жито озиме—5⁰/₀, ковишина—5⁰/₀, конопля—1⁰/₀. Кукурудза сіється не окремо, а разом з квасолею, сояшником, буряком та картоплею. Овес сіється переважно по горах, в низинах же дуже рідко. Пшеницю сіють по низинах або після пару або після картоплі та кукурудзи. Матеріал до сівби не чиститься й тому засіви засмічуються бур'яном. Конопля та льон іде виключно на задоволення власних потреб. В низинах успішно культивується тютюн, капуста та ковишина. Під виноградом 3.500 гект. землі і з 1 гект. здобувається 20 гектолітрів вина. На рік збирається біля 70.000 гектолітрів вина дуже гарного (під назвою угорське—токай). Сади дають великий врожай садовини, що вивозиться закордон. І тільки зі слив виробляється спирт—сливовиця. Працює 100 невеликих заводів, що дають 6000—8000 гектол. спирту. Сільсько-господарська промисловість розвинена мало. Працюють де-кількі гуралень, маслобойок, 1 броварня, 1 тютюнова фабрика й значна кількість кустарних млинів. Цукрових заводів та інших—зовсім немає.

Луки, де пасеться худоба (іх 300.000 гектар.—28⁰/₀), в поганім стані. Щоб здобути землю для луків, палють ліс, при чому пеньки не викорчовуються, і через те пускається молодняк. Його теж випалюють. Обробки сільсько-господарчої немає зовсім, не кажучи вже про меліорацію. Випасають разом цілі площі, а тому земля затоптується й дурно гине гній.

Скотарство в дуже лихому стані, хоч скотина й не погана: вона держиться у загонах тільки взіму, коли погано годується. Нерівне розподілення харчування дуже погано відбивається на кількості молока й на молоднякові. Великого рогатого скоту є 242.852 гол. (цеб-то на 1000 одиниць населення—403 г. і 1 корова на 60 душ). Корови 3-х типів—стєпова, буро-раба й сіра породи. Трапляються виняткові екземпляри.

Коней 37.875 голів, з них 16.654 кобили (на 1000 одиниць населення 63 г.) Є один кінний завод, в йому 70 продуцентів двох типів: гудульський-гірський і теплокровний з низини (мішанець угорсько англійсько-арабський).

овець 110.513 гол., свиней 87.536 гол., кіз 13.756 гол., буйволів 1.038 голів. Заведено ще пасішництво (примітване), шовківництво, рибництво, кролівництво й раківництво.

Під час війни господарство Підкарпатської Русі місцями дуже зруйнувалося.

Щоб задовольнити споживання населення Підкарпатської Русі, необхідно щороку підвозити мінімум 3000 вагонів зерна. Коли б раціональніше користувалися землею, ця кількість підвозу знизилася б до 1000 вагонів. Коли ж продукційність русинського хлібороба зрівняється з Чеським, тоді буде перепродукція зерна щороку в кількості 10000 вагонів, не рахуючи картоплі. Інших продуктів населенню Підкарпатської Русі цілком вистачає, навіть бувають і лишки (вино, м'ясо, худоба садовина).

Не можна вважати Підкарпатську Русь за бідну землю. Тепер капітали скупчуються тимчасово в руках упривилєгованих елементів населення. Треба не менш, як 30 років, щоб відновити й підняти сільсько-господарську культуру. Аграрна реформа необхідна, бо на долю ²/₃ населення доводиться тільки 40⁰/₀ землі, і дрібні землевласники почувать недостачу в землі. Власність держави 322.471 гект. землі—ліси, маєток князя Шенборна—133.000 гект. Земельний фонд, призначений на реформу—600.000 гект. землі, що мусить бути розділена між населенням (р. 1921), згідно існуючим законом.

Сільсько-господарська освіта стала проводитись у життя тільки тепер. Засновано середню с.-г. школу в Ужгороді, зміню школу в Салаві, школу виноробства в Берегсагу. Є стипендії для учнів середньої школи в Кошицях і вищих шкіл с.-г. в Празі й Брно. Звернуто увагу на збудування сітки народних с.-г. шкіл (відчинено в 1921 р. 16 шкіл), курсів, лекцій, екскурсій, бібліотек та инш культурних осередків. В 1921-му році асигновано на це 3 мільйони чеських крон.

Загальний бюджет Підкарпатської Русі за 1921 рік маємо: видатків—241 міль. чеських крон, прибутків—121 міль. чеських крон і недобір—120 міль. чеських крон. Актив дає тільки міністерство земельних справ прибутками з лісів.

Торговельна справа в руках упривилейованих елементів населення і тільки кооперація в силі відібрати її від них.

Промисловість слаба. Розвинена тільки промисловість лісова (меблі, бочки, перегонка деревини, тортаки), соляна (в цій єдиній соляній копальні в Чехо-Словацькій республіці здобувається до 80 вагонів соли щоденно). Промисловість металюва дуже низька й обмежується виробництвом тільки примітивного сільсько-господарського реманенту. Шкляна промисловість має де-кільки малих шкляних заводів, що виробляють пляшки та віконне шкло. Розвинене виробництво кустарне (мереживо, забавки, полотно, вишиванки, сукно, кераміка й плетений крам).

Соціальний стан населення важкий. Українське (русинське) населення забите старим режимом. Панують піяцтво, пошесні хвороба—наслідок бруду, що в нім живе більшість русинського населення. Тільки з приєднанням до Чехо-Словаччини стали вживатися тут заходи що до санітарії—тимчасові (на час епідемічних хвороб) і постійні—лікарні, а також лікарська допомога.

Прореферована нами книга написана цікаво, автори її (спеціалісти агрономи) персонально ознайомились зі станом речей на місці. Шкода тільки, що книга порівнюючи стара (рік видання 1921) і подає відомості про становище краю (Підкарпатської Руса) за часи прилучення його до Чехо-Словаччини. Бажано б було познайомитись з виданням пізнішим, що б дало малюнок с.-г. життя цього краю при нових державних умовах.

Цікавість цієї книги для нас збільшується тим, що вона трактує про Підкарпатську Русь—край етнографічно найближчий Україні.

Інженір *Неуман*.

С.-Г. Політика (43).

Дедусенко, А. Ф. Агрономическая помощь населению Украины. Вид. Всеукр. Агр. Тов., ст. 1—135, 8°. Харків, 1923 р.

Робота складена спішно й стисло. Праця подає історичний огляд агрономичної допомоги населенню України від її народження аж до самого останнього часу і поділяється на чотири основні розділи: 1) Розвиток агрономичної допомоги населенню до революції 1905 року, 2) після революції 1905 року до війни; 3) агрономична допомога в роки війни й революції й 4) агрономична допомога після Жовтневої Революції.

Таке розміщення матеріалу дало можливість цілком правильно прослідкувати всі особливості агрономичної роботи в залежності від соціально-правових відношень селянства та загального культурного стану й розвитку сільського господарства.

Так поставлено питання вперше. Правильність такої постановки в тому, що вона показує всю нерозривність успіху агрономичної роботи від державного ладу й підкреслює можливість найбільшої творчості в умовах радянської дійсності. „Після Жовтневої Революції агрономію покликано організувати господарство; суспільний агроном на наших очах в значній своїй частині стає організатором і с.-г. політиком“ (паше автор).

При складанні праці автором вичерпано багато джерел. Через те, що робота складалася спішно, вона має де-які хиби. Мало освітлено питання про боротьбу власової ідеології в агрономії за час до Жовтневої Революції, між тим питання про те, кого обслуговує агроном,—сільське господарство, чи сільських господарів, коли господарів, то з яких соціальних груп сільського населення, і друге питання—як в агрономії прививалась пролетарська психологія, були важливим чинником в розвиткові форм допомоги та в напрямкові її.

Не зачеплено зовсім питання про національний бік справи. Мало освітлено розвиток допомоги населенню Правобережної України (позашкільна робота, с.-г. література, робота по вивченню скотарства, допомога садівництву). Взагалі розвиток агрономичної допомоги на Правобережжі України за час до Жовтневої Революції освітлюється немов лише мимохідь. Абсолютно нічого не сказано про С.-Г. Науковий Комітет України, як організацію наукової агрономичної думки.

В кінці ж робота при огляді досягнень агрономії після Жовтневої Революції автором пропущено такий важливий факт, як розвиток агрономичної допомоги населенню сільсько-господ. школами. Органні розвинули вже таку роботу, що обминути це питання неможливо.

При відповідному доповненні матеріалами про згадані питання, які не освітлені, робота варта перекладу на українську мову, з'окрема, як підручник для с.-г. техніків і інститутів.

Видана книжка дуже гарно.

Г. Шумило.

СІЛЬСЬКО-ГОСПОДАРСЬКА НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ НА УКРАЇНІ*).

Президія С.-Г. Наукового Комітету України. Протягом березня-квітня б. р. відбулось 6 засідань Президії К-ту, присвячених переважно справам внутрішнім, організаційним.

Особливо багато уваги віддала Президія справі організації та налагодження роботи Секцій, переведених до Харкова; в міру того, як Секції сформувалися тут, виробляли плани своєї діяльності, обирали свої Президії і т. и., Президія К-ту на своїх засіданнях знайомилася з наслідками цієї роботи, корегувала роботу Секцій і затверджувала склад членів Секцій та їх Президій. Так, затверджено Президії: Меліораційної Секції—в складі: голова—проф. Є. Опоків, заст. голови—О. Леш і проф. В. Гурський, члени—проф. Ю. Ланге та Я. Савченко; вчений секретар—О. Плавинський; Економічної Секції голова—О. Філіповський, заступник—проф. В. Левитський та В. Соловейчик і члени—П. Тушкан та Д. Головка; Секції Освіти та Популяризації: голова—П. Тушкан, з'ст. гол.—Т. Петришин і члени: М. Савченко-Вільський, Г. Шумило, І. Дамберг; секретар Секції—Є. Артюх; Секції Садівництва та Городництва: голова—В. Симиренко, заступники І. Філіпшин та М. Євтушенко, член Президії—С. Пупко і вчений секретар Г. Булгарцев.

Поруч з цим Президія розглянула анкетні матеріали і затвердила членами Секцій К-ту ряд осіб, що їх Секції обрали на своїх членів (ріжних категорій).

З інших внутрішніх організаційних справ треба відмітити постанову Президії про розмежування роботи Київської Філії від роботи центральних установ у Києві, для чого утворено окреме Бюро К-ту в Києві, що має відати справами Центральних Секцій та установ, що тимчасово ще залишилися у Києві, а це дасть змогу Київській Філії звільнитися від завантаження справами центральними та поглибити роботу місцевого характеру.

Розглянувши доклад Технічної Секції про літнє експедиційне обслідування сільського будівництва на Україні та збирання спеціального термінологічного матеріалу, Президія К-ту ухвалила таке обслідування організувати; для підтримки фінансування цієї справи—прохати Управління Землеустрію НКЗС про відповідне додаткове асигнування.

По докладу Меліораційної Секції Президія переглянула проект організації „Інституту Водного Господарства України“ і з позитивним висновком направила його до вищих інстанцій.

В звязку з попередньою ухвалою про участь К-ту у IV Міжнародній Конференції Грунтознавців у Римі, Президія чимало уваги присвятила справі підготовки матеріалів до цієї конференції. В спішному порядку організовано виготовлення карти ґрунтів України та головних фізично-географічних ознак; крім того, ухвалено видрукувати такі 2 доклади на конференцію (двома мовами кожний—по-українськи й по-французьки): Г. Махів: „До питання генези та еволюції ґрунтів України“. і В. Крокос: „Лес та фосильні ґрунти України“.

Для участі в 1-му Всесоюзному Гідрологічному З'їзді Президія ухвалила командувати Голову Меліораційної Секції—проф. Є. Опокова.

Крім цих справ Президія продовжувала дальшу роботу по підготовці до 1-го Всеукраїнського З'їзду вивчення продукційних сил та народного господарства України; брала участь (через своїх представників) у біжучій роботі Укрдержплану, в підготовці до Всеукраїнської Конференції діячів С.-Г. Освіти, і т. и.

Але чи не найбільше часу й уваги довелось Президії віддати справі реорганізації Комітету, що про неї інформація приведена нижче.

Н. П.

Реорганізація С.-Г. Наукового Комітету України. В звязку з переводом С.-Г. Наукового Комітету до Харкова повстало питання про тісніше ув'язання наукової роботи К-ту з діяльністю НКЗС та його органів. Згідно з ухвалою колеги НКЗС, комітетом був розроблений і поданий на розгляд Колегії проект такого ув'язання. Але одночасово з цим (почасти—в звязку

*) Редакція прохає всі с.-г. наукові установи України та всіх діячів с.-г. науки на Україні своєчасно подавати до цього розділу відповідні інформації, по змозі в короткій стислій формі.

з порушеною справою, почасти—в зв'язку з загальною реорганізацією агрономичних організацій), в НКЗС виникло питання про реорганізацію самого К-ту. Через те проект ув'язання праці С-ГНКУ з працею НКЗС залишився поки-що без затвердження, а тим часом колегія НКЗС в засіданні 8-го квітня 6. р. переглянула основи організації К-ту і винесла ухвалу про його реорганізацію, визначивши її основи (в ряді тез) та призначивши спеціальну комісію для розроблення цього питання, в складі 7-ми осіб: О. Янати (голова комісії), М. Вольфа, Є. Опокова, П. Попова, Б. Рожественського, К. Тараненка, та П. Тушкана. Цій комісії доручено було на підставі запропонованих тез розробити основні положення реорганізації С-ГНКУ.

Згадані тези Колегії НКЗС передбачають перетворення С.-Г. Наукового Комітету України з широко-наукової організації при НКЗС в науково-практичну установу самого комісаріату, що має реально керувати роботою всіх наукових установ по лінії НКЗС. В цілях взаємного співробітництва і координації праці має бути встановлено тісний постійний зв'язок з НТС „Всеробітземлісу“, до якої і мають перейти функції громадської організації с.-г. наукових і практичних робітників. Складається Комітет, після цих тез, з окремих Секцій, до складу яких входять наукові співробітники установ НКЗС відповідної галузі. На чолі К-ту стоїть Президія, на чолі Секцій—їх Бюро. Пленум К-ту має складатися з членів Президії, голів всіх Бюро і окремих діячів с.-г. науки, що затверджують Колегією НКЗС.

Президія К-ту, ознайомившись з запропонованими основами реорганізації і детально обговоривши цю справу, виробила (в засіданнях 10-го 11-го квітня) із свого боку тези основ бажаної реорганізації к-ту, що й були внесені до комісії в справі реорганізації Комітету разом з відповідними тезами Колегії НКЗС.

На першому засіданні комісії (12-го квітня) було констатовано, що поставлене їй складне завдання—не може бути виконано в призначений (тижневий) термін. Особливу різбижність думок викликали питання про взаємовідносини та розмежування функцій НТС „Всеробітземлісу“ і С-ГНКУ. Для з'ясування всіх цих питань ухвалено було скликати спільне засідання президії НТС та президії С-ГНКУ, яке й відбулося 18-го квітня. На засіданні цьому з'ясувалося, що Н. Т. С. „Всеробітземлісу“ не веде і не має вести сутонаукової роботи, крім праці над питанням НОП'у в сільському господарстві. Поруч з тим було констатовано, що контакт у роботі обох організацій фактично почався вже давно і обопільно визнається за бажаний і потрібний; через те ніяких особливих труднощів при розв'язанні питання про взаємовідносини не може бути.

На цьому поки-що і спинилася справа з реорганізацією К-ту, оскільки чергові засідання комісії (у кінці квітня) не могли відбутися через тимчасовий роз'їзд з Харкова частини членів.

Н. П.

Економічна Секція С.-Г. Наукового Комітету. На першому засіданні президії Секції в Харкові (4-го березня ц. р.) було ухвалено приступити в першу чергу до розроблення таких програмових питань: 1. Розробити всі питання що до торговельного договору з закордонними державами, а саме найбільш важливі з боку загального розвитку сільського господарства заходи захисту тої чи іншої продукції; 2. Розробити проблему експорту; 3. Розробити проблему розвитку с.-г. промисловості і притягнення закордонних капіталів до розвитку окремих галузей чи всієї с.-г. продукції.

На загальних зборах Секції 7-го березня був зроблений доклад В. Баланіним „Кон'юнктура с.-г. промисловості в зв'язку з сільським господарством“.

На другому черговому засіданні президії Секції 13-го березня питання що до торговельного договору, експорту та перспектив с.-г. промисловості по докладу проф. В. Левицького було розбито на шість ряд дрібніших окремих питань: 1.—Старий вивіз в межах України; 2.—зміна структури нашого сільського господарства та західно-європейського ринку з точки погляду експортних можливостей; 3.—зміна кон'юнктури західно-європейського сільського господарства, нові галузі експорту та перспективи цих галузей; 4.—умови експорту: а) наш транспорт, система тарифів відповідно до окремих груп с.-г. продуктів, б) сітка холодильників; в) технічний апарат хлібоекспорту (склади, кооперація) і т. инш; 5.—накладні видатки на с.-г. продукти; 6.—продукція штучних угноєнь на Україні.

Розробка детальніших планів та керівництво окремими питаннями розподілено між членами президії Секції.

Крім того, вже приступлено до збирання й опрацювання матеріалів про тарифну систему та накладні видатки. Питання-ж про кредитоздатність різних груп українського селянства розробляє спеціаліст Економічної Секції Н. Цитович-Шкляр у Києві.

К.

Секція Грунтознавства С.-Г. Наукового Комітету. Організована в 1918 році у Києві; в склад Секції спочатку цілком влився гурток київських грунтознавців, а скоро до праці в Секції було притягнуто всіх визначних грунтознавців України.

Робота Секції з перших же кроків її діяльності провадилася в державному всеукраїнському масштабі. Першим завданням при цьому Секція мала скласти карту ґрунтів України, що так потрібна була задля цілої низки планових державних заходів. В зв'язку з цим перед Секцією повстало складне завдання розібратися в цілій низці окремих праць—обслідувань ґрунтів різних губернь та повітів України, що їх виконали раніш різні автори різними методами та в ріжний час. Поруч з цим Секція мусіла розібратися і в тих найновіших і найцікавіших матеріалах, що до обслідування ґрунів багатьох губернь України, що зібрані були за 1912—18 роки, але лишилися в значній мірі ще необробленими і вимагали упертої й довгої праці для їх використання.

Цілком зрозуміло, що Секція в справі складання карти ґрунтів України найперше звернулася, ще в 1918 році до проф. О. Набоких, бо в його розпорядженні було багато матеріалів обслідування ґрунтів різних губернь України. На жаль передчасна смерть (в 1920 році) проф. О. Набоких позбавила Секцію можливості скласти за його безпосередньою допомогою карту ґрунтів України. М. Фролов, Голова Секції за час 1918—20 років, також робив спроби налагодити цю працю. В липні 1920 року Комітет командировав його до Одеси щоб використати матеріали проф. О. Набоких, з метою скласти карту ґрунтів України. Однак відсутність коштів та інші несприятливі умови не дали можливості й М. Фролову налагодити зазначену працю. Тільки з 1921 року Секція розпочала регулярну працю над збиранням і опрацюванням матеріалів для складання карти, з цією метою були використані такі друковані та рукописні матеріали: складена Г. Маховим на підставі праць ґрунтознавців М. Фролова та Г. Махова, 3-х верстова карта ґрунтів Київщини; видруковані праці Х. Левченка по Волині; видруковані праці й рукописний матеріал О. Набоких по Поділля; праця О. Красюк „ґрунти й підґрунтя по колії Подільської залізниці“; праці експедиції І. Дімо та ґрунтознавців Б. Полиннова й Білоусова по Чернігівщині; праці Докучаївської експедиції для дослідження ґрунтів Полтавщини; матеріали обслідування ґрунтів Катеринославщини проф. В. Курилова; праці М. Кленіника по Таврії та праці О. Набоких по Херсонщині та Харківщині, що в значній мірі ще не оголошені; нарешті для території Старобільського повіту була використувана карта ґрунтів складена М. Колоколовим і орієнтовочне обслідування, в повіті О. Набоких та В. Крокоса.

Ознайомившись з зазначеними матеріалами, Секція розробила план необхідних додаткових орієнтовочних обслідувань, потрібних для складення карти. В 1922 році довелося здійснити тільки незначну частину наміченої праці й нашивку об'їхати невеличку частину Київщини та південну Чернігівщину. Влітку 1923 року Секцією коштами досвідного відділу НКЗС, було проведено орієнтовочне обслідування ґрунтів більшості досвідних с-г. Станцій України. Загалом спеціалісти Секції обслідували коло 50 пунктів в різних районах України; в праці цій взяли участь: Х. Левченко, М. Годливі, Н. Ремезов, В. Небольсін, В. Крокос та Г. Махів. Праця ця мала виключно характер обслідування ґрунтів досвідних станцій; в той же час Секція використовувала її й задля деяких праць, з метою розшифрування й погодження старих праць по ґрунтознавству. Так, виконуючи завдання Секції, ґрунтознавці Г. Махів і В. Крокос відвідали минулого літа (1923 р.) низку пунктів і проробили кілька маршрутів по Донецькому краю, Азовському та Чорноморському прибережжю. Ця праця, в зв'язку з обслідуваннями за час 1910—18 років в інших районах України, допомогла в значній мірі обробити попередні матеріали про ґрунти України й розшифрувати їх не тільки на підставі літературного але й фактичного ознайомлення з ґрунтами різних районів в полі.

Весною 1923 року Секція ґрунтознавства скликала 1-й З'їзд ґрунтознавців України в Києві. *) В праці з'їзду взяли участь не тільки ґрунтознавці Українських наукових центрів (Київ, Одеса, Харків та інших) а й представники Московських та Петроградських ґрунтознавчих організацій. між іншими докладами Секція ґрунтознавства зробила доклад про карту ґрунтів України, в 25 верстовому масштабі складену Секцією;—З'їзд ухвалив цю карту до друку.

Трохи раніш з'їзду, в березні 1923 року, Оргбюро Конференції по вивченню продукційних сил ССРР запропонувано Секції ґрунтознавства взяти участь в праці конференції. Секція командирувала до Москви голову Секції Г. Махова; він і узяв участь не тільки в праці конференції, а й в нараді ґрунтознавців, що відбулася після закінчення праці конференції. На цій нараді було встановлено контакт між Секцією та Московським та Докучаївським (в Ленінграді) Комітетами ґрунтознавства. З пропозиції проф. К. Глинки й Московського к-ту ґрунтознавства Секція взяла участь в складанні загальної 60 верст карти ґрунтів європейської частини ССРР в частині, що прилягає до України. Карта ґрунтів України в 60 верст. масштабі була складена Секцією за редакцією Г. Махова й увійшла до складу згаданої загальної карти.

Влітку 1923 р. співробітники Секції проробили значну працю над збиранням монолітових зразків ґрунтів з різних пунктів України з пропозиції й на кошти Головістивкому Ці моноліти демонструвалися на Всесоюз. С.-Г. виставці у Москві м. р., в загальному відділі.

Поза вивченням ґрунтів України, Секція звела літературні матеріали про поверхневі четвертинні поклади України. Проробивши цю працю, Секція за керівництвом Г. Махова складала карту четвертинних покладів України й надрукувала відповідний нарис. Над дальшим вивченням четвертинних покладів найбільш працює член Секції В. Крокос.

Секція за час з 1921 до 1924 року розробила низку питань про еволюцію та класифікацію ґрунтів України; попереднє повідомлення про цю працю надруковано в кількох числах „Вісника С.-Г. Науки“ за 1922—23 роки.

Секція особливу увагу віддавала питанням агроґрунтознавства. З 1923 року в Секції проводиться розробка матеріалів про ґрунти України з особливим підходом, щоб задовольнити найважливіші потреби наукової агрономії до ґрунтознавства.

Тепер Секція готує до друку 1-й том „матеріалів до ґрунтознавства“. В Секції набирається вже до 50 аркушів рукописного матеріалу з різних питань Українського ґрунтознавства, але брак коштів не дозволяє досі розпочати їх друкування.

Президія Секції тепер складається з голови Секції проф. Г. Махова, члена секції В. Крокоса та секретаря В. Небольсіна.

В місяці лютім біжучого року Секція одержала запрохання від організаційного Комітету IV Міжнародної Конференції ґрунтознавців в Римі; персональне запрошення також одержали

*) Див. „Вісник С.-Г. Науки“, т. II, в 3—4, стор. 143, Київ 1923 р.

голова Секції Г. Махів та член секції В. Крокос. С.-Г. Науковий комітет командує на цю Конференцію голову Секції Г. Махова, з докладами про складену Секцією карту четвертичних покладів, та з спеціально для Конференції наготовленими і надрукованими українською та французькою мовою докладами проф. Г. Махова: „Питання еволюції ґрунтів України“ та проф. В. Крокоса: „Фосилні ґрунти півд.-зах. України**“.

З березня ц. р. в зв'язку з переводом з Києва до Харкова центра С.-Г. Наукового Комітету, до Харкова перенесена і діяльність цантру (президії і виконавчого апарату) Секції Ґрунтознавства. Тимчасово Секція в Харкові міститься на Лермонтовській вул. ч. 26.

Проф. Г. Махів

Секція С.-Г. Освіти та Популяризації С.-Г. Наукового Комітету. Переїхавши до Харкова відновила тут свою діяльність з половини березня. 22 березня в засіданні Секції було заслухано доповідь голови П. Тушкана про попередню діяльність Секції у Києві, та про план майбутньої діяльності на біжучий рік.

План діяльності Секції було ухвалено ще в Києві 31-го січня, через що тепер тільки було обговорено порядок виконання та реального здійснення плану. План було прийнято у такому вигляді.

1. З'ясування найпридатніших у сучасних умовах способів передачі населенню с.-г. знання, потрібного задля підвищення продуктивності земель і праці трудівників землі. Способи ці—шкільна й позашкільна освіта (курси, лекції, бесіди) та друковане слово: підручники с.-г., періодична й веперодична популярна с.-г. література.

2. З'ясування найпридатнішої системи с.-г. освіти на Україні (розуміємо: наукові установи, с.-г. школи всіх типів, позашкільну освіту), що забезпечувала б з одного боку розвиток с.-г. науки, а з другого була б засобом найповнішого використання її задля збільшення продуктивності с.-г. промислу.

3. Вивчення сучасної постановки с.-г. шкіл та планування найкращої для сучасних умов постановки, географічне розміщення с.-г. шкіл та наукових закладів, кількість с.-г. шкіл різних типів та вивідповідніше співвідношення їх що до завдань, програм та остаточної підготовки їх вихованців.

4. Ознайомлення з відчитами с.-г. шкіл різних типів. Обміркування планів відділу с.-г. освіти Укрголовпрофосвіти, а оскільки можливо і ознайомлення з постановкою с.-г. освіти в С. С. Р. Р. та в закордонних країнах.

5. Організація наукової праці с.-г. шкіл.

6. Планове ознайомлення, зв'язок з діяльністю інших установ, що мають відношення до с.-г. наукової чи освітньої праці: Науково-Технічна Секція Всереобітземлі, досвідні станції, агрономічні організації, різні видавництва с. г. літератури й с.-г. популярних видань.

7. Планування, підготовка та видання популярної с.-г. літератури: підручників для с.-г. шкіл, с. г. літератури, підручників-читанок с.-г. для шкіл трудових і т. и.

8. Складання бібліографії літератури в справі с.-г. освіти й популяризації.

9. Рецензування популярної с.-г. літератури.

10. Складання покажчика популярної с.-г. літератури.

11. Підготовка популярної справочної енциклопедії українського с.-г.

Секція прийняла цей план до виконання, але з огляду на те, що Секція має дуже обмежені кошти, а також ще не розвинула своєї діяльності, твердо не фіксувати черги виконання. Однак відмітить в зазначеному плані, що питання про організацію наукової праці с.-г. шкіл, рецензування с.-г. літератури, її планування та методологія с.-г. освіти в широкому розумінню цього слова повинні бути поставлені на першу чергу в праці Секції.

На протязі місяця (20/III—20/IV відбулося 5 засідань секції, де окрім питань біжучих та організаційного характеру було заслухано такі доклади:

1. Г. Шумило: „Операційний план відділу с.-г. освіти Укрголовпрофосвіти на 1924/25 рік.

2. П. Тушкан: Співдоклад до „Опер. плану Головопрофосвіти на 24/25 рік“.

3. І. Дамберг: „Система сіль. госп. освіти“, співдоклад до „Операц. плану Укрголовпрофосвіти“.

Доклад Г. Шумило, що викликав зазначені співдоклади забрав три засідання Секції. Обговорення його перенесено ще й на четверте засідання. Це питання є одним з кардинальних питань програми діяльності секції, тому воно має як-докладніше бути обговорено.

У Харкові Секція поповнилася такими новими членами: Воробйов С., Шумило Г., Артюх Є., Коваленко Ф., Тараненко К., Білецький І. та Дубняк К.

Президія Секції складається з таких осіб: Голова Секції Тушкан П., секретар-спеціаліст Артюх Є., члени президії Петришин Т., Шумило Г., Савченко-Більський М. та Дамберг І.

Рецензійна комісія Секції виділена (робоче її ядро) в такій складі: Тушкан П., Артюх Є., Савченко Я., Головка А., Бельговський І., та Філіпішин І. Приступлено до рецензування тої літератури, що надіслана до Секції ріжними видавництвами.

Розпочала вже Секція ознайомлення з станом с.-г. шкіл по їх відчитам і матеріял що до профшкіл уже опрацьовано.

Поруч Секція приступила до вироблення програм наукової праці с.-г. шкіл для чого окремі секції С.-Г. Н. К. У. взяли на себе працю розробити програми в окремих галузях, що остаточно погоджуватимуться в секції освіти.

*) Див. у цьому-ж числі „Вісника“, стор. 6 та 22

Ведеться листування з с.-г. школами в справі організації їх наукової праці.

Поза цим Секція приймає найдіяльнішу участь у виданні „Вісника с.-г. освіти“, що видає с.-г. відділ Укрголовпрофосвіти; до складу редакційної колегії цього журналу входить голова Секції.

Так само Секція бере активну участь в підготовці першої Всеукраїнської Конференції с.-г. освіти, що її скликає на 9 червня Укрголовпрофосвіта; голова секції і секретар входять до складу Орг.-Бюро цієї Конференції.

Є. Артюх.

Центральна станція дослідження кормових рослин С.-Г. Наукового Комітету (б. ст. Борки в 40 верстах від Харкова).

В цьому (1924 році) станція закінчує свій підготовчий період і переходить до планового провадження дослідів над кормовими рослинами України.

За час підготовчої праці станція спромоглася забезпечити себе в значній мірі мертвим реманентом і живим на ту частину землі, що була в її користуванні до 1924 року. Будівель як для наукової частини, так і для життя співробітників, для худоби та для інших потреб, станція має досить. Бракує водопостачання. Що до природних умов, то станція знаходиться в як-найкращих обставинах. Земельна площа її прорізується двома ярами, що дають різноманітний рельєф і різні схили. В зв'язку з цим на 165 десятинах землі станції є п'ять відмін ґрунтів (на значній площі кожний) від типового суглинкуватого до суто-супіщаного чорнозему. Ліс, в середині земельної площі, дає можливість ставити деякі цікаві спроби з впливом затінку на розвиток рослин. За підготовчий період була пророблена велика робота дослідження природи станції; так, зроблено геологічне дослідження проф. О. Федоровським, обслідування ґрунтів проф. Н. Ремізовим, обслідування флори М. Котовим та Є. Лавренюком, обслідування хвороб та шкідників рослин та инш. (їх робили: А. Прошкіна, Н. Дідусенко та ин.). Таким чином, станція переходить до своєї головної праці, цілком з'ясувавши свої природні умови і може планувати свою працю на певних підставах попередніх досліджень. В програмі работ станції головнішим розділом є: вивчення кормових рослин, що введени в сівозміні і росповсюджені по Україні.

З цією метою станція збирає тепер зо всієї України зразки насіння кормових рослин за допомогою філій та кореспондентів С.-Г. Наукового Комітету, земорганів, досвідних с.-г. станцій та с.-г. шкіл. Наслідки своєї теперішньої праці станція має надрукувати у першому томі своїх „Трудів“.

О. С.

Бюро Сітки Кореспондентів С.-Г. Наукового К—ту. Протягом березня-квітня поступили заяви і зараховані кореспондентами С.-Г. Наукового Комітету такі особи та установи:

1002. Тарасевич, К. Ю., Полтавщина, с. Срібне.
1003. Клишко, К. Т., Полтавщина, с. Бальяне.
1004. Вітер, Х. М., Полтавщина, м. Іваниця.
1005. Лепікаш, І., Поділля, с. В.-Бубнівка.
1006. Луценко, С. М., Харківщина, д. Добропілля.
1007. Біленко, Г. В., Харківщина, с. Сокиренці.
1008. Горохів, Л., Поділля, м. Фраммполь.
1009. Гриценко, П. П., Полтавщина, с. Чрабарівка.
1010. Куделя, М. С., Київщина, м. Корсунь.
1011. Куценко, М. І., Поділля, с. Голодьки.
1012. Сарапа, Ю. О., Київщина, с. Шандрини.
1013. Мазний, С. С., Харківщина, с. Терни.
1014. Прокопенко, Л. М., Полтавщина, с. Грабарівка.
1015. Вєрезка, Г. М., Харківщина, м. Котельва.
1016. Хмєлівців, В., Харківщина, м. Котельва.
1017. Доценко П. Д., Харківщина, м. Котельва.
1018. Грицаїв, В. Х., Харківщина, м. Суми.
1019. Зінченко, М. І., Харківщина, с. Коломак.
1020. Труфименко, П. М., Київщина, с. Черманівка.
1021. Лидинської, Ф. П., Київщина, м. Шпола.
1022. Корженко, М. А., Київщина, с. Ротмистрівка.
- 1023—1173. Усі С.-Г. школи України (див. нижче).
1174. Руденко, І., Полтавщина, с. В. Бубни.
1175. Татарчук, П. К., Полтавщина, с. Тарасівка.
1176. Руденко, М. П., Полтавщина, с. Юрки.
1177. Антоненко, О. Т., Одещина, м. Херсон.
1178. Леонітєв-Горшевіч, П., Поділля, с. Сутиськи.
1179. Шевчук І. П., Поділля, с. Сутиськи.
1180. Підріз, П. М., Полтавщина, х. Лакизино.
1181. Щєрбина, О. Ф., Полтавщина, х. Левірки.
- 1182—1622. Усі лісництва України (див. нижче).
1623. Сапіженко, М. С., Київщина, м. Погребище.
1624. Відмеденко, Н. Х., Полтавщина, с. Олександрівське.

Згідно умові Бюро з Відділом С.-Г. Освіти Укрголовпрофосвіти, затвердженого президією С.-Г. Н. К. У. та колегією Головопрофосвіти, включені у Сітку Кореспондентів С.-Г. Наукового

К—ту всі С.-Г. Інститути, Технікуми та Профшколи. Так само згідно умові з ВУПЛ'ом в число кореспондентів включено всі лісництва Республіки, а про включення агрорайонів з С.-Г. Відділом НКЗС ведуться переговори

Протягом березня-квітня всім кореспондентам С-ГНКУ було розіслано „Вістник С.-Г. Науки“ ч 1—2 за 1924 р., а для кореспондентів, що ведуть спостереження над шкідниками „Бюлетень боротьби з шкідниками“, ч 2—3 за 1924 р. Частині кореспондентам селянам також розіслано журнал „Радянський Селянин“, ч 2, 3—4 та 5 за 6. р.

Усім кореспондентам (крім лісництв) розіслано об'їжника ч 7/1501 про унормування праці Сітки Кореспондентів після переїзду СГНКУ до Харкову. Розіслано об'їжника та анкету в справі обслідування насіння кормових трав та асортименту їх. Лісництвам, школам та частинам окремих кореспондентів розіслано при об'їжникові ч 14/1712 інструкції для збирання матеріялів про розмноження у лісах травневих хрущів, про користування послугами Бюро Лісової Ентомології для визначення робаків, що пошкоджують лісові культури, та про збирання і надсилання до Бюро Лісової Ентомології ріжних короїдів на визначення.

Гр. Чубук.

СІЛЬСЬКО-ГОСПОДАРСЬКА НАУКА ЗА МЕЖАМИ УКРАЇНИ *).

Міжнародна конференція ґрунтознавців у Римі. У травні цього року (з 12 по 19) Міжнародний Інститут Агрикультури у Римі скликає IV-у Міжнародну Конференцію Ґрунтознавців. Для участі в ній запрошено кілька сот учених-ґрунтознавців з усього світу, а в тім числі і з України. Конференція має розглянути дуже багато назрлих питань методики ґрунтознавства та його досягнень. Через це праця її має провадитися переважно в секціях.

Усіх секцій конференція матиме шість: 1. механічного і фізичного складу ґрунтів та застосування ґрунтознавства в с.-г. меліорації; 2. хемічного дослідження ґрунтів; 3. бактеріологічного та біохемічного дослідження ґрунтів; 4. номенклатури та класифікації ґрунтів; 5. картографії ґрунтів; 6. фізіології рослин у зв'язку з ґрунтом.

В останній день засідання конференції передбачається заснування „Міжнародної Асоціації Ґрунтознавців“.

Після конференції відбудуться екскурсії її членів для ознайомлення з ґрунтами Італії.

Секція ґрунтознавства С.-Г. Наукового Комітету України енергійно готується до активної участі в конференції. Голова її проф. Г. Махів, що одержав і особисте запрохання на конференцію має подати конференції доклада про генезис та класифікацію українських ґрунтів, а так само і про 25-и верстову карту ґрунтів України, складену секцією. Член Президії Секції проф. В. Крокос, що так само одержав і особисте запрохання на конференцію, подасть Конференції доклад про фосильні (давні—копальві) ґрунти України, та про історію четвертичного періоду Східної Європи і України зокрема.

Наукове ґрунтознавство з'явилося і розвинулося на безкраїх рівнинах України і Росії. Праці Докучаєва та його учнів (Сибірцева, Глинки, Набоких та инш.) викликали надзвичайне зацікавлення закордоном, і багато чужоземних ґрунтознавців приїздило до нас учитися. І тепер Західна Європа та особливо Америка дуже цікавляться успіхами ґрунтознавства на Україні та в Росії. Але, починаючи з 1914 р., ми цілком одрізані були від закордонної науки і ґрунтознавства зокрема і проте, як-раз у період цей (переважно 1912—1918 р.р.) проведено майже суцільно 10-и верстове картографічне обслідування ґрунтів України, що дало надзвичайно цінні матеріали і висновки.

Отже, участь секції ґрунтознавства С.-Г. Н. К. У. в IV-й міжнародній конференції ґрунтознавців матиме видатне значіння, бо з одного боку дасть можливість ознайомити з досягненнями українського ґрунтознавства закордонні наукові кола, а з другого дасть і нам можливість довідатися про успіхи ґрунтознавства в цілому світі.

Проф. В. Крокос.

Лабораторія Держ. Інст. Досв. Агр. (у Ленінграді) для випробовання хлібопекарних та мукемольних властивостей хлібів. Для України, та й для цілого С.С.Р. з нечисленими гатунками ріжних хлібів, питання про господарські здібності цих гатунків, особливо що до виходу з них борошна, його якості, здібностей до печива хліба, а також і якості самого хліба, має надзвичайну вагу, так з теоретичного, як і з практичного боку. А проте, в цім напрямкові ми майже нічого не знаємо про наш хліб, між тим в Америці у наших західних сусідів (Німеччина, Англія), та й, вже давно скрізь звертають увагу, крім всебічної оцінки того чи иншого сорту по врожайності й инш. ознаках, ще й на здібності його до хлібопечива. В Америці майже кожна досвідна с.-г. станція має спеціальну лабораторію для вивчення хемічних, мукемольних та хлібопекарних властивостей ріжних сортів. Американські селекційні ставці не випускають своїх нових сортів не перевірявши їх з цього боку, бо хлібороби не куплять того чи иншого сорту, не довідавшись наперед про муку та хліб, що з нього виходе.

Ріжними досвідними ставцями в Америці пророблено вже сотні досліджень в цім напрямкові, які допомогли, з одного боку характеризувати всебічно гатунки їхніх хлібів (осо-

*) Маючи на увазі, що наша с.-г. наука як-найближче мусить зв'язатися з с.-г. наукою поза межами України, щоб використати для піднесення сільсько-господарства України здобутки всесвітньої с.-г. науки та внести в неї і наш внесок,—Редакція прохає всіх, хто має відповідні інформації, подавати їх до друку в цьому розділі „Вістника С.-Г. Науки“.

Редакція.

бавно пшениці), а з другого дали можливість селекціонерам вивести й нові гатунки з відповідними властивостями їх що до хлібопечива. Там-же для порівняння американцями було випробовано багато й наших сортів хлібів. Ці спроби з'ясували, що серед наших хлібів є дуже цінні якостю борошна та хліба, що виходє з нього.

Що-ж до нас, то до останнього часу, в справі вивчення мукомольних властивостей хлібів, зроблено дуже мало (перші спроби були зроблені на селекційній станції Петровської С.-Г. Академії за ініціативою Д. Рудзінського).

В той час, коли ми вже давно почали досліджувати гатунки різних хлібів, їх врожаї, морозо й посухостійкості, їх географію і т. инш. і можемо вже тепер певним способом характеризувати той чи инший гатунок хліба, — що до виходу борошна та його якості з даного сорту ми нічого не знаємо. Селекціонери наші, виводячи ті чи инші сорти не знають навіть які вони з цього боку, чи не гірші за місцевих хлібів і т. инш. В цім відношенні вели ми досі свою селекційну роботу навмання.

Відчуваючи велику вагу та значіння цих досліджень для Росії, Відділ Застосованої Ботаніки та Селекції Державного Інституту Досвідної Агрономії в Ленінграді, два роки перед цим заснував спеціальну лабораторію для випробування мукомольних, хлібопекарних та хемічних здібностей хлібів. Лабораторія міститься недалеко від Ленінграду в Дитячій Селі (був. Царське Село). Вона забезпечена всім необхідним і вже почала свою роботу. Для випробування зразків різної кількості лабораторія має три установки (для зразків в 1—1½ фунт., 1—1½ пуди та 5—6 пуд.), що приводяться в рух електро-моторами. Перемол робиться „фракційний“, при чім з зерна до того поки воно піде на вальці робиться зарані „драння“, тоб то зерно змільчається, після чого вже перемелюється в борошно. Для цього є рифлені та рівні вальці. Продукт з вальців проходить через 5 сит, і розбивається на 5 груп (драння, крупка велика, крупка дрібна, дунст, та мука). Борошно різних сортів хліба значно відрізняється навіть своїм кольором. Для хлібопечива береться 70% загального виходу муки перших фракційних виходів, тоб-то кращої якості. „Заміс“ роблять в спеціальній ванні, а далі на шклянному столі, що підігрівається цілою системою електричних лампочок. Тісто підходе в особливій, шахві, що нагрівається також електричними лампочками. Хліб випікається в спеціальних формочках, в особливій печі, що нагрівається також електричним способом. Спечений хліб холоде в шахві, а далі його вивчають з різних боків. Роблять розрізи, щоб бачити яка губчастість його, об'єм визначають спеціальним дуже простим приладом, міряють вишину, порівнюють колір і инш. Крім того, в борошні визначають % попільності (зольності), при чім 2,5%. Її роблять вже борошно не здатним на хлібопечиво, визначають % вохкості в борошні і т. н. В продукті вивчають також клейковинність при допомозі досить оригінального прибору.

Робота на станції тепер уже йде повним ходом; керує нею К. М. Чинго-Чингас.

А. Кузьменко.

PERSONALIA*).

Проф. Хведір Захарович Омельченко.

Українська сільсько-господарська наука зазнала великої втрати: 4 лютого упокоївся Ректор Київського Ветеринарно-Зоотехнічного Інституту, Директор Мікробіологічного Інституту Укр. Академії, професор мікробіології й доктор медицини Хведір Захарович Омельченко. Небіжчик залишив після себе найкращі спогади, як про видатного вченого, надзвичайно гарну, щирю людину й, нарешті, працюючого громадського діяча. Смерть Хведора Захаровича — це не тільки тяжка втрата для Ветер.-Зоотехнічного Інституту, якому небіжчик був не лише ректором і організатором, а й батьком, — але й для цілої науки, особливо біологічних та сіл.-господарських її галузів.

Проф. Омельченко народився 21 лютого 1865-го року, в м. Кролівці, на Чернігівщині, в родині невеликого урядовця. Впертою працею, усуваючи перешкоди матеріальні та родинні, він здобуває гімназійну освіту в Глухові та Чернігові і року 1885-го закінчує гімназію з золотою медаллю та правом навчатися в університеті без платні. Року 1891-го він скінчив Київського університета по медичному факультетові. І тут небіжчик визначався прихильністю до науки й хистом у експериментальних дослідках. Ще в університеті він складає свою першу наукову працю: „О влиянии паров эфирных масел на бактерии брюшного тифа, чихотки и сибирской язвы“. За цю працю він одержав од університету премію ім. Пирогова та золоту медалю.

Після скінчення університету Хвед. Зах. цілих 30 років працює, як лікар, переважно в військових шпиталях. За ці роки він скінчив курс Петроградської Військово-Медичної Академії (1896—1898) де дістає ступінь доктора медицини за дисертацію: „Сперматогенез и его биологические основы“. В Петрограді й Варшаві він працює, яко прозектор анатомії та керує

*) За роки війни та революції загублено і розпорошилося чимало с.-г. наукових сил України. Тепер, коли потроху ліпшають умови розвитку нашої с.-г. науки, — дуже важливо якнайширше поставити інформацію про робітників с.-г. науки на Україні. Цьому й має по зможі допомогти цей розділ, до якого редакція прохає надсилати потрібні матеріали.

хеміко-бактеріологічною лабораторією. В той-же час Хвед. Зах. провадить досить жваву педагогічну діяльність, викладаючи курси й лекції з загальної патології, патологічної анатомії та бактеріології. Тричі подорожував небіжчик по західній Європі, здобуваючи відповідних матеріалів для поглиблення знання й особливо цікавиться він постановкою справи по великих науково-навчальних інституціях Європи.

Повернувся Хв. Зах. на Україну року 1918-го, озброєний багатим знанням і життєвим досвідом. Після демобілізації в 1921-му році, в березні р. 1922-го, він запрошується на катедру мікробіології та патології фізіологічної до Київського Ветеринарно-Зоотехнічного Інституту, а 2-го травня обирається на посаду ректора Інституту. За ці два роки праці на чолі Інституту, проф. Омельченко виявив себе надзвичайно талановитим організатором, знавцем справи і людей, що зумів гарно орієнтуватися в складних обставинах будівництва вищої спеціальної школи на Україні. Небіжчикові не пощастило діждати і першого випуску ветеринарів та зоотехніків з його Інституту, але підвалини, які він поклав є досить міцні щоб школа і на-далі змогла розвиватися з дотеперішнім темпом.

Хведір Захарович був широко-освіченою людиною. Він був великий знавець в тих науках, які складала його спеціальність, але, крім того, добре розумівся в справах біології, антропології, філології, навіть археології. В своїй спеціальності небіжчик залишив коло 90 наукових праць; він був співробітник багатьох спеціальних медичних часописів і товариств. Чимало й рукописних праць залишилося в розпорядженню Всеукраїнської Академії Наук, що є спадкоємця наукового майна небіжчика, зокрема перевезеного ним з Ленінграду й передано до Укр. Наук. Товариства (а далі—до Академії) Мікро-Біологічного Інституту.

Але найглибший і величній слід залишив Хв. Зах. у пам'яті тих, хто працював разом з ним, особливо-ж у студентства й професури Київського Ветер.-Зоотехнічного Інституту. Небіжчик не залишив дітей, але кинув багато студентської молоді, яка, на похороні, широко звала його батьком...

Надто цінного робітника втратила в особі Хв. Зах. наша молода с.-г. наука, і болюче одбивається ця втрата особливо в нашу добу основної перебудови цілого народного господарства в нашій Країні

А. Терниченко.

Нові обрання до складу Президії Секцій С.-Г. Наукового Комітету України. Секція Садівництва та Городництва в засіданні 14 березня б. р. обрала (тимчасово) до складу Президії Секції: Філіпішина І.,—заступником голови Секції по п./с. Садівництва; Євтушенка М.,—заступн. по п./с. Городництва; Пулка С. та Булгарцева—членами Президії Секції (останнього секретарем).

Секція С.-Г. Освіти та Популяризації в засіданні 7-го квітня ц. р. обрала (тимчасово) до складу Президії Секції—на членів Президії: Петришина Т., Дамберга І., Савченко-Більського М. та Шумила Г.

К. Д.

Обрання нових членів Секцій С.-Г.НКУ: проф. Гурський В., Леш О., проф. Лянге Ю., інжен. Плавинський О., Спроге В., Коротенко Е., Смоленський К. та Ткаченко О. затвержені—перші дійсними членами, а останній членом кореспондентом Меліоративної Секції С.-Г.НКУ, згідно з обранням Секції від 14 березня б. р.

І. Філіпішин, М. Євтушенко, С. Пункота Г. Булгарцев затвержені дійсними членами Секції Садівництва та Городництва С.-Г.НКУ з 14 березня ц. р. згідно з обранням Секції.

Проф. Воробітов, Білецький І., Петришин Т., проф. Супруненко О., Артюх Є., Дубняк К., Дамберг І., Савченко-Більський М., Тараненко К., Шумило Г., Савченко Я., Коваленко Ф.—затвержені дійсними членами Секції С.-Г. Освіти та Популяризації з 17 квітня б. р. згідно з обранням Секції.

К. Д.

БІБЛІОГРАФІЯ*).

Наукові установи (ОО4).

Короткий план діяльності Сільсько-Господарського Наукового Комітету в 1924 році. (Ухвалений Пленумом С.-Г. Н.К.У. 29 грудня 1923 р.).—Вид. С.-Г. Н.К.У., відбитка з журналу „Вісник С.-Г. Науки”. т. III, в. 1—2, січень—лютий, 1924 р., ст. 1—16, 8^о. Харків, 1924 р.

О деятельности Научного Комитета Наркомпреса и научных учреждений и организаций Украины за 1921—1923 г.г.—Вид. „Путь Просвещения”, ст. 1—30, 8^о. Харків, 1924 р.

* У цьому розділі містяться, з матеріалів *Бібліографічного Бюро* С.-Г. Наукового Комітету, бібліографічні відомості тільки про літературу сільсько-господарську і сполучені з нею природничих наук, яка цілком чи частково торкається України, або видана на території України, або яка має загальний—екстериторіальний характер.

Яната, О., проф. Сільсько-Господарський Науковий Комітет України. — Література, Наука, Мистецтво*, додаток до газети „Вісти ВУЦВК“, 1923 р., 14 жовтня, № 2; 21 жовтня, № 3; 28 жовтня, № 4; 7 листопада, № 5. Харків, 1923 р.

С.-г. бібліографія (О10).

Сельско-хозяйственная книга. Бюллетень Сельско-хозяйственной литературы, вип. 1-й. Вид. „Новая Деревня“, ст. 1—47, 8^о. Москва, 1924 р.

С.-г. видавнича справа (О17).

Дубиак, М. У справі сільсько-господарського видавництва. — „Вісти ВУЦВК“, 1923 року, 31 жовтня, № 245. Харків, 1923 р.

Періодичні видання (О2).

Агроном. — Вид. Губземуправління Київщини, 1924 р., січень, кн. 1, ст. 1 — 96, 8^о. Київ, 1924 р.

Бюллетень Агрономгуртка Київського С.-Г. Інституту. — Вид. Агрономгуртка, 1923 р., листопад, № 1. Київ, 1923 р.

Бюллетень Народного Комиссаріата Земледілля У.С.С.Р. — Вид. НКЗ України, 1924 р., 15 січня, № 42, ст. 1—136; 20 лютого, № 43, ст. 1—127; 30 березня—10 квітня, №№ 44—45, ст. 1—167, 8^о. Харків, 1924 р.

Вісник Сільсько-Господарської Науки. — Вид. Сільсько-Господарського Наукового Комітету України, 1923 р., серпень—грудень, т. II, в. 8—12, ст. 241—336; 1924 р., січень—лютий, т. III, в. 1—2, ст. 1—88; 8^о. Київ, Харків, 1924 р.

Завісні Беларускага Дзяржаўнага Інстытуту Сельскае Гаспадаркі у імя Анцібрскай рэвалюцыі. — 1924 р., вип. 2-й, ст. 1—306, 8^о+1 карта й 1 табл. Мінськ, 1924 р.

Известия Государственного Института Опытной Агрономии. — Вид. НКЗ РСФРР, 1923 р., серпень—вересень, т. I, № 3, ст. 77—120; жовтень, т. I, № 4, ст. 121—164; 8^о. Ленінград, 1923 р.

Радянський Соляник. — Вид. НКЗ України, 1924 р., лютий, ч. 2, ст. 1—24; березень—квітень, ч. 3—4, ст. 1—24; 8^о. Харків, 1924 р.

Сільський Господарь. — Вид. Всеукр. Союзу С.-Г. Кооперації, 1923 р., вересень, ч. 15—16, ст. 1—68; жовтень, ч. 17—18, ст. 1—56; листопад, ч. 19—20, ст. 1—64; грудень, ч. 21—22, ст. 1—48; 1924 р., січень, ч. 1—2, ст. 1—48; лютий, ч. 3—4, ст. 1—48; березень, ч. 5, ст. 1—61; 8^о. Харків, 1923, 1924 р.

Сільсько-Господарський пролетар. — Вид. Укрбюро Всеробітземлісу, 1923 р., лютий—березень, № 2—3, ст. 1—108; червень, № 4, ст. 1—54; липень, № 5, ст. 1—60; вересень, № 6, ст. 1—48; жовтень, № 7, ст. 1—68; листопад, № 8, ст. 1—48; 1924 р.; січень, № 1, ст. 1—56; лютий, № 2, ст. 1—46; лютий, № 3, ст. 1—64; березень, № 4, ст. 1—72; 8^о. Харків, 1923, 1924 р.

Труды по прикладной ботанике и селекции, Отдела Прикладной Ботаники и Селекции Государствен. И-та Опытной Агрономии. — Вид. НКЗ РСФРР, 1922—1923 р., т. XIII, в. 1, ст. 1—559, 8^о. Ленінград, 1923 р.

Українська Сільсько-Господарська Газета. — Вид. Всеукр. Агроном. Т-ва, 1923 року, 15 листопада, ч. 17, ст. 1—24; 5 грудня, ч. 18, ст. 1—24; 30 грудня, ч. 19—20, ст. 1—24; 4^о. Харків, 1923 р.

Український Охотничий Вестник. — Вид. Всеукр. Союзу мисливців і рибалок, 1924 р., січень—лютий, № 1—2, ст. 1—48, 4^о. Харків, 1924 р.

Метеорологія (13).

Данилевський, М., доц. Наслідки діяльності Укрмету за 1922—1923 бюджетний рік. — „Вісник С.-Г. Науки“, 1923 р., травень—липень, т. II, в. 5—7, ст. 169—172, 8^о. Київ, 1923 р.

Декадний Бюлетень Укрмета за I декаду грудня 1923 р. — Вид. Укрмета, ст. 1—6, 8^о. Київ, 1923 р.

Декадний Бюлетень Укрмета за II декаду грудня 1923 р. — Вид. Укрмета, ст. 1—4, 8^о. Київ, 1923 р.

Декадний Бюлетень Укрмета за III декаду грудня 1923 р. — Вид. Укрмета, ст. 1—6, 8^о. Київ, 1923 р.

Декадний Бюлетень Укрмета. — Вид. Укрмета, 1924 р., січень, 1—10, ч. 1 (31), ст. 1—4, 8^о. Київ, 1924 р.

Декадний Бюлетень Укрмета. — Вид. Укрмета, 1924 р., січень, 11—20, ч. 2 (32), ст. 1—4, 8^о. Київ, 1924 р.

Декадний Бюлетень Укрмета. — Вид. Укрмета, 1924 р., січень, 21—31, ч. 3 (33), ст. 1—4, 8^о. Київ, 1924 р.

Декадний Бюлетень Укрмета. — Вид. Укрмета, 1924 р., лютий, 1—10, ч. 4 (34) ст. 1—4, 8^о. Київ, 1924 р.

Декадний Бюлетень Укрмета. — Вид. Укрмета, 1924 р., лютий (11—20), ч. 5 (35), ст. 1—4, 8^о. Київ, 1924 р.

Декадний Бюлетень Укрмета. — Вид. Укрмета, 1924 р., лютий (21—29), ч. 6, ст. 1—4, 8^о. Київ, 1924 р.

Інструкція до збирання місцевих народніх спостережень про погоду (приміт, прислівки, приказки). — Вид. Укрмета, ст. 1—6, 8^о. Київ, 1923 р.

- Інструкція до основних спостережень над сніговим настилом та сніговими хуртовинами.**— Вид. Укрмета, ст. 1—8, 80. Київ, 1923 р.
- Інструкція до складання декадних метеорологічних телеграм.**— Вид. Укрмета, ст. 1—8, 80. Київ, 1923 р.
- Інструкція до спостережень над ожолоддю.**— Вид. Укрмета, ст. 1—6, 80. Київ, 1923 р.
- Інструкція до спостережень над скресом і замерзанням річок, озер, ставів та каналів.**— Вид. Укрмета, ст. 1—4, 80. Київ, 1923 р.
- Інструкція для спостережень над очадами.**— Вид. Укрмета, ст. 1—4, 80. Київ, 1923 р.
- Матеріали до геофізичної характеристики України. Оподи. Оподи на Харківщині за р.р. 1915—1922.**— Вид. Укрмета, т. II, в. 1, ст. 1—44, 80. Київ, 1923 р.
- Матеріали до геофізичної характеристики України. Оподи. Оподи на Волкні за р.р. 1912—1922.**— Вид. Укрмета, т. II, в. 2, ст. 1—24, 80. Київ, 1923 р.
- Щомісячна метеорологічна характеристика України.**— Вид. Укрмета, 1923 р., листопад, ч. 11, ст. 1—20, 80. Київ, 1923 р.
- Як вості фенологічні спостереження над дикою природою.**— Вид. Укрмета, ст. 1—4, 80. Київ, 1924 р.

Грунтознавство (14).

- Гедройц, М. М.** проф. Химический анализ почв. Руководство по ведению лабораторных почвенных исследований.— Вид. „Новая Деревня“, ст. 1—260, 80. Ленінград, 1923 р.
- Махів, Г.**, доц. Поверхні ґрунтової відкладі України.— „Вісник С.-Г. Науки“, 1923 р., травень—липень, т. II, в. 5—7, ст. 163—169; серпень—грудень, т. II, в. 8—12, ст. 244—252; 80. Київ, 1923 р.

Електрофікація сільського господарства (305).

- Останонко, С.**, проф. В. Левін і електрофікація хліборобства.— „Вісник С.-Г. Науки“, 1924 р., січень—лютий, т. III, в. 1—2, ст. 1—4, 80. Харків, 1924 р.

Сільсько-господарське машинознавство (32).

- Барановський, А. А.** Сельско-хозяйственные машины и орудия. Руководство по выбору и пользованию.— Вид. Держ. Вид. РСФРР, ст. 1—184, 80. Москва—Ленінград, 1924 р.
- Горячкин, В. П.** Земледельческие машины и орудия.— Вид. студ. Петр. С.-Г. Академії ст. 1—181, 80. Москва, 1923 р.

Гідротехніка й меліорація (34).

- Смирняков, Е. Б.**, проф. Искусственное орошение небольших участков. Часть 1-я и 2-я.— Вид. „Экономической Жизни“, ст. 1—44, 1—45, 80. Москва, 1923 р.
- Тутковський, П.**, акад. Артезієське зрошення, як могутній засіб боротися з посухою на Україні, і умови для його практичного здійснення.— „Вісник С.-Г. Науки“, 1923 р., серпень—грудень, т. II, в. 8—12, ст. 252—256, 80. Київ, 1923 р.
- Флєксор, Д. С.** О научном исследовании правовых экономических и финансовых вопросов в области мелиоративного дела.— Відб. з „Известий Научно-Мелиорационного Ин-та“, ст. 1—15, 80. Ленінград, 1923 р.

Торф (35).

- Доктуровський, В. С.**, проф. Болота и торфяники, развитие и строение их.— Вид. Торфяного Відділу Управління Водного Господарства та Меліорації НКЗС РСФРР. Москва, 1922 р.
- Известия Научно-Экспериментального Торфяного Института.**— Вид. Цуторфу, 1922 р., № 1, ст. 1—239; № 2, ст. 1—356; 1923 р., № 3—4, ст. 1—381; 80. Москва, 1922, 1923 р.
- Опоків, с.**, проф. Торф, як паливо на Україні.— „Вісник С.-Г. Науки“, 1923 р., травень—липень, т. II, в. 5—7, ст. 172—177, 80. Київ, 1923 р.

О Ф І Ц І Я Н І П О В І Д О М Л Е Н Н Я .

О б і ж н о .

Від Бюро Бур'янів Ботаничної Секції С.-Г.Н.К.У.

До всіх Флій та кореспондентів С.-Г. Наукового Комітету, зокрема до всіх Земорганів, с.-г. дослідних станцій, с.-г. шкіл та агроараній.

Серед факторів нашого сільського господарства, зокрема рільництва, що шкідливо на нього впливають, *систематично* відбираючи що-року непомірно (рівняючи з культурнішими хліборобськими країнами) велику частину наших врожаїв, найважливіші то є бур'яни.

Між тим, коли інші шкідники—гризуни, комахи, хвороби, своєю масовою, але частіше *одноразовою* навалою примушують нас до мобілізації всіх сил на боротьбу з ними,—на боротьбу з бур'янами ми досі звертаємо надто мало уваги, наче-б примирившись з цим фактором і покладаючи всі надії на те, що, поліпшуючи техніку нашого господарювання, ми його визволимо врешті і від впливу бур'янів.

Нема чого казати про те, що так пасивно ставитися до того лиха, що ми маємо від бур'янів, особливо в останні роки, коли бур'яни часом геть позаростали у нашій поля, ми не повинні. Бур'яни—то ворог нашої культурної рослини і з тим ворогом треба вперто і організовано боротися. Але щоб з ворогом добре боротися, перш за все треба його добре знати. А бур'яни наші ми знаємо ще дуже мало; і треба ще їх добре обслідувати, щоби досконало знати де, в якій частині України, ростуть які бур'яни, в яких культурах, від яких умов це залежить, як на бур'яни впливають різні способи оброблення ґрунту та догляду за культурними рослинами і т. н.; а для того всього треба добре знати і все життя—біологію—кожного бур'яну, що часто є дуже складне, проходячи більше не над землею, а в землі, поза нашими очима.

Ті великі праці, що пророблені вже на Україні над дослідженням бур'янової флори і найголовніших бур'янів, цілим рядом дослідувачів і досвідних с.-г. станцій, пророблені ними окремо, без погодження плану і методу їх дослідів, через що і наслідки їх не можуть ще бути тою основою, що на ній могла бути збудована система широких, загально-державних заходів боротьби з бур'янами.

От через що, Бюро Бур'янів Ботанічної Секції С.-Г. Наукового Комітету, проводячи працю над зведенням усіх тих літературних і сирових матеріалів, що вже є про бур'яни України, разом з тим розпочинає з цього року, за допомогою всіх кореспондентів С.-Г. Наукового Комітету, і в першу чергу за допомогою с.-г. досвідних станцій, с.-г. шкіл і агрорайонів,—широке обслідування бур'янової флори України і впливу на бур'яни агрикультурних заходів, сподіваючися, що спільними силами, за єдиною програмою і єдиним методом, пророблена робота дасть протягом одного року дослідження дуже цінні наслідки, не тільки наукові, але й *практичні*. Це обслідування складається з таких частин:

1. Анкетне обслідування того, що зроблено вже і робиться досвідними станціями, с.-г. школами, агрорайонами і іншими установами та окремими особами на Україні для дослідження бур'янів (ця анкета до цього додається і Бюро прохає її якнайшвидче заповнити і повернути).

2. Анкетне обслідування засміченості бур'янами наших полів в головніші моменти розвитку бур'янів (анкети будуть своєчасно розіслані).

3. Флористичне обслідування бур'янів звичайного для кожного місця сівозміну середнього селянського господарства, при чому з кожного лану такого сівозміну (з кожної культури і з пару), за певною інструкцією (яка буде незабаром надіслана), мають бути зібрані всі бур'яни, що на них ростуть. Це обслідування, Бюро сподівається, буде успішно проведене кожною досвідною станцією, кожною с.-г. школою*) та кожним агрорайоном як у найбільшому числі пунктів, а так само і багатьома окремими кореспондентами в їх пунктах.

4. Детальне одноразове обслідування бур'янів головніших досвідів с.-г. досвідних станцій, з метою точно виявити вплив на бур'яни агрикультурних заходів; це обслідування, за єдиним планом і єдиною методикою, має бути проведено в кінці червня спеціалістами станцій і Бюро, за допомогою станцій (інструкція буде своєчасно надіслана).

Наслідки всіх цих окремих дослідів Бюро Бур'янів своєчасно опрацьовуватиме і друкуватиме, так само як і наслідки опрацьовання і зведення літературних і сирових матеріалів попередніх дослідів, у своєму органі „*Матеріали до бур'янової флори України і боротьби з нею*“, а почасти і в загальних органах С.-Г. Наукового Комітету у „*Віснику С.-Г. Науки*“, та в „*Бюлетені боротьби з шкідниками с.-г. рослин*“, зазначаючи імена тих осіб і назви тих установ, що передали чи надіслали свої матеріали чи анкети.

*) В порозумінні з С.-Г. Відділом Головнопрофосвіти, обслідування і вивчення бур'янів входить в курс вивчення дисциплін ботаніки як обов'язкове.

Бюро, ставлячи в державному масштабі важливу невідкладну справу дослідження бур'янів України і боротьби з ними, сподівається, що матиме в цьому як-найбільшу підтримку всіх земорганів, с.-г. досвідних станцій, с.-г. шкіл, агрорайонів і взагалі всіх кореспондентів С.-Г. Наукового Комітету, так установ, як і окремих осіб.

Харків
30 квітня 1924 р.
№ 321.

Голова Ботаничної Секції, проф. *О. Яната*.

Голова Бюро Бур'янів *П. Лещенко*.

Голова Бюро Сітки кореспондентів *Я. Савченко*

У. С. Р. Р.

Н. К. З. С

Сільсько - Господарський Науковий Комітет України.

Ботанична Секція.—Бюро Бур'янів.

Анкета 1-а.

Обслідування бур'янів України.

(Див. обіжник від 30 квітня № 321 у ч. 3—4 «Вісника С.-Г. Науки»)

1. Точна назва установи чи прізвище, ім'я та № кореспондента.....
2. Губерня, округа, район, село і т. и.
3. Чи є (або був і коли) в установі окремих відділ, підвідділ, чи спеціаліст або практикант, що працює над бур'янами (з якого часу і хто саме—персонально) та його адреса.....
4. Як є, то який основний напрямок і характер його праці (в загальних рисах)
5. Чи велися на земельному участку установи, в ближчих околицях чи в районі, якісь обслідування бур'янів (зокрема на досвідних станціях—перед закладкою досвідів і підчас їх провадження), систематичні спостереження над ними (зокрема фенологічні та експериментальні дослідження, які саме, як велися, коли та ким (описати все найдокладніше; як що вживалися певної форми бланки, щоденники то-що, то надіслати їх зразки до Бюро разом із заповненою анкеткою).....
6. Які в наслідок тих обслідувань і дослідів є в установі (чи у окремої особи, гербарії, колекції насіння і т. и., де вони тепер є та у якому стані (описати як-найдокладніше)
7. Які є надруковані наслідки тих обслідувань і дослідів; їх автори і назви праць чи справоздань, де вони надруковані, коли та ким, їх розмір у сторінках і т. и. (описати як-найдокладніше, а як можна—то надіслати до Бюро і відбитки самих надрукованих праць чи справоздань).....
8. Які є ще ненадруковані праці з наслідків тих обслідувань і дослідів, у якому вони стані—рукописи, опрацьовані чи не опрацьовані сирі матеріали, які саме і т. и. (описати як-найдокладніше, зазначивши авторів, назви тем, розмір у рукописів і т. и.)
9. Яка засміченість полів земельного участку установи (велика, середня чи мала).....
10. Яка засміченість селянських полів ближчих околиць (велика, середня чи мала).....та цілого району (велика, середня чи мала)
11. Які найшкідливіші бур'яни ростуть на земельному участку установи (перелічити їх у порядку зменшення їх шкідливості, подаючи їх місцеві—народні, а по можливості й наукові латинські назви, як що можна, то засушити й надіслати зразки цих бур'янів)
12. Які найшкідливіші бур'яни ростуть на селянських полях ближчих околиць (перелічити, як сказано до п. 11-го, а як що можна, то засушити і надіслати зразки бур'янів)

13. Які найшкідливіші бур'яни ростуть на селянських полях цілого району (в тих межах, як указано в п. 9-у; перелічити, як сказано до п. 11-го).....

14. Який сівозмін найпоширеніший у селян в ближчих околицях (як той сівозмін звать селяне, які в ньому основні культури та який пар)

15. Який сівозмін найпоширеніший у селян району—(в межах, зазначених у п. 9-у; як сівозмін той зветься селянами, які в ньому основні культури та який пар)

16. Які найшкідливіші бур'яни засмічують окремі культури селянського сівозміну ближчих околицях (перелічити як сказано в п. 11-у):

озим. жито.....	соняшники
озим. пшеницю.....	кукурудзу
ячмінь	цукрові буряки
овес
просо.....	інші культури (зазначіть які)
гречку	толочний пар
картоплю	чорний пар

17. Які найшкідливіші бур'яни засмічують окремі культури селянського сівозміну у районі (в межах зазначених у п. 9-у; перелічити, як сказано до п. 11-го).

озим. жито.....	соняшники
озим. пшеницю.....	кукурудзу
ячмінь	цукрові буряки
овес	інші культури (зазначіть які)
просо.....
гречку	толочний пар
картоплю	чорний пар

18. Який вплив на бур'яни роблять ті способи рільництва (польоводства), що рекомендуються на селянських полях (по можливості про кожний спосіб написати окремо)

19. Які бур'яни, завдяки цим способам, цілком зникають з поля, які частково, а на які вони і зовсім не впливають (по можливості написати про кожний спосіб окремо)

20. Яка зокрема засміченість (велика, середня чи мала—словами) та які бур'яни є найшкідливіші (перелічити як сказано, до п. 11-го) в 3-х пільному сівозміні з раннім квітневим паром, вікововівсяним, пізнім-толочним та іншим:

На селянських полях:

На полях установи:

Квітн. пар	{	озимини
		ярини
		пару
Віково-вівс. пар	{	озимини
		ярини
		пару
Толочн. пар	{	озимини
		ярини
		пару
.....	{	озимини
		ярини
		пару
.....	{	озимини
		ярини
		пару

Квітн. пар	{	озимини
		ярини
		пару
Віково-вівс. пар	{	озимини
		ярини
		пару
Толочн. пар	{	озимини
		ярини
		пару
.....	{	озимини
		ярини
		пару
.....	{	озимини
		ярини
		пару

21. Яка, зокрема, засміченість (велика, середня чи мала) та які бур'яни є найшкідливіші (перелічити, як сказано до п. 11-го) у 4-хпільному сівозміні з просапними рослинами:

На селянських полях:		На полях установи:	
(Назва просапн. рослини)	озимини	(Назва просапн. рослини)	озимини
	ярини		ярини
(який пар)	просапн. росл.	(який пар)	просапн. росл.
	пару		пару

22. Яка, зокрема, засміченість у безпаровому сівозміні:

На селянських полях:		На полях установи:	
озимини		озимини	
ярини		ярини	
(які культури в сівозміні)		(які культури в сівозміні)	

23. Які обслідування бур'янів, спостереження та експериментальні досліди над ними має провести установа (чи особа) в 1924 році (докладно описати, додавши матеріал, що характеризував би план роботи і методику) на території свого участку в ближчих околицях чи в районі

24. Які обслідування бур'янів, спостереження та експериментальні досліди над ними установа (чи особа) взагалі вважала-б за потрібне провести в ближчі роки на своєму участкові, в ближчих околицях та в районі

25. Чи має установа якийсь спеціальний кредит на наукову працю над бур'янами в 1924 р. і який саме

26. Чи може установа виділити з свого загального бюджету в 1924 році якісь кошти на наукову працю над бур'янами і які саме (хоч приблизно)

27. Яку натуральну допомогу в 1924-у році установа може дати для наукової праці над бур'янами (помешканням, кіньми для роз'їздів, харчами, робітниками, практикантами і т.и.)

28. Чи має установа спеціалістів, що могли-б в 1924-у році вести наукову працю над бур'янами, і яких саме (персонально, зазначивши коротко їх стаж в дослідженні бур'янів та адреси, а коли не має, то чи могла-б запросити і кого саме (персонально, зазначивши стаж в дослідженні бур'янів і адреси)

29. Додаткові відомості (з ініціативи установи чи особи, що заповнює анкету) дня

1924 року.

Підпис

Примітка: а) Коли на якесь питання не можна дати відповіді (а таких питань чимало для окремих кореспондентів), то треба зазначити: „не знаю“, „не відомо“ і. т. и., або проставити риску, коли питання не стосується того, хто заповнює анкету.

б) Коли для повної відповіді на якесь питання в анкеті мало місця,—то відповіді на нього треба написати на окремому аркуші паперу, доклавши його до анкети.

Обіжно.

До всіх установ, членів та кореспондентів С.-Г. Н. К. У.

По всіх земельних органах розіслано такого обіжника Наркомзему та Укрбюро Всеробітземлісу:

«Уже з кінця прошлого року Ц. К. і Укрбюро Всеробітземлісу приступили до організації Науково-Технічних Секцій при Губвідділах та Центральних органах Робітземлісу, по зразку міжсекційних бюро інженерів при ВЦСПС та наукових секцій

наукових робітників Всеробосу. Науково-Технична Секція (Н.-Т. С.) є об'єднання в самій спільці всіх агрономів, лісоводів, землемірів, землеустроїтелів, меліораторів, і інших спеціалістів та техніків різних галузів сільського та лісового господарства, що є членами Профспілок. Завдання цього об'єднання оскільки професійного, остільки й соціально-економічного та культосвітнього характеру (див. „Бюлетень НКЗС“, ч. 43. стор. 73, 74 і 32). Н.-Т. С. повинна явитися громадським осередком не тільки спеціалістів земорганів, а й всіх спеціалістів сільського й лісового господарства, незалежно від того, в яких установах вони працюють. Це організація, яка може виховати нового громадського діяча в сільському й лісовому господарстві й дати новий напрямок студентству, втягуючи його в Н. Т. С. і впливаючи на його виховання. В цій організації жваво повинен розвинути обмін думок про с.-г. наукові досягнення, про напрямок агрикультурної роботи на селі, досвідного діла, лісової й меліоратійної справи та проведення в життя нашої земельної політики.

Тому ГЗУ і місцевим земорганам пропонується вжити всіх заходів, щоби у щоденній роботі створювалися найбільш сприятливі умови задля роботи Н.-Т. С. Робітземлісу. ГЗУ повинні не забувати, що земорганам більш, а ніж кому другому, треба в цьому йти назустріч роботі Всеробітземлісу серед спеціалістів, бо без перетворення психології старого агронома, землеміра, лісовода, меліоратора та інших спецробітників без викристалізації нового радянського спеціаліста, який нога в ногу буде йти за спілкою Робітземлісу, а тим самим і з нашими земорганами, робота наша не посується наперед.

Отже, товариші, пропонується всім всяко допомагати Н.-Т. С. Всеробітземлісу, як матеріально, морально, так і втягненням членів секції в планову роботу земорганів і других установ. Зам. Наркомзем— О. Одіцов. Голова УкрБюро Всеробітземлісу— К. Тараненко.»

З свого боку президія С.-Г. Н. К. У., заслухавши в засіданні 14 квітня ц. р. цей обіжник постановила: „вітати нове широке об'єднання с.-г. науково-технічних робітників по лінії Всеробітземлісу і підтверджуючи свою постанову від 20, II б. р., оголошену у „Віснику С.-Г. Науки“, ч. 1—2 за 1924 р., стор. 60,— пропонувати всім секціям, філіям та іншим установам, всім членам (різних категорій) та кореспондентам С.-Г. Н. К. У., взяти як-найактивнішу участь в працях Науково-Технічних Секцій Всеробітземлісу“.

26 квітня 1924 р.

В. о. Голови С.-Г. Н. К. У. П. Тушкан.

Вчений Секретар О. Яната.

Кер. орг.-відділом Секретаріату Н. Петренко.

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ В 1924 РОЦІ

ВЕЛИКИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ
ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ МІСЯЧНИК

ЧЕРВОНИЙ ШЛЯХ

Редагують **О. Шумський** (гол. ред.), **Г. Гринько**, **П. Тичина**,
С. Пилипенко, **В. Блакитний** та **М. Хвильовий**.

Червоний Шлях

має на меті дати широкому читачеві все нове, що з'являється на полі художнього, літературно-наукового та політичного життя України, Союзу Радянських Республік та закордону.

Червоний Шлях

містить кращі твори художні, літературно-критичні розвідки, наукові праці та статті на сучасні політичні теми. До участі запрошено видатні сили літератури, економіки та політики.

Червоний Шлях

має постійні відділи: а) красного письменства, б) науковий, в) громадсько-політичний, г) критико-бібліографічний і д) хроніки—міжнародної та внутрішньої.

Червоний Шлях

має власних кореспондентів в Берліні, Відні, Нью-Йорку, Вініпегу, Копенгазі, Празі, Варшаві, Львові, Москві, Ленінграді та по всіх губерніяльних містах України.

ЖУРНАЛ ВИХОДИТЬ РОЗМІРОМ 20 АРКУШІВ.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ:

На 3 місяці—3 карб., на 6 місяців—6 карб., на рік—12 карб.,
за курсом червінців (банкнот) з доставкою.

Комплект місячника за 1923 рік 7 книжок висилається
після одержання 7 карб.

Окремі числа місячника вимагайте

по всіх книгарнях—ціна 1 карб. 25 к.

Адреса Редакції та Головної Контори:

Харків, площа Р. Люксембург б. готель „Асторія“, 4 пов.

Реорганізація С.-Г. Наукового Комітету України. М. П.	81
Економічна Секція С.-Г. Наукового Комітету. П. К.	82
Секція Грунтознавства С.-Г. Наукового Комітету. Проф. Г. Махія	82
Секція С.-Г. Освіти та популяризації С.-Г. Наукового Комітету. Є. Артюх.	84
Центральна Станція Дослідження Кормових Рослин С.-Г. Наук. Комітету. О. С.	85
Бюро Сітки Кореспондентів С.-Г. Наукового Комітету. Г. Чубук	85
Сільсько-господарська наука за межами України.	
Міжнародна конференція ґрунтознавців у Римі. Проф. В. Крокос	86

Лабораторія Державн. Інст. Досв. Агрон. (у Ленінграді) для випробовання хлібопекарних та мукомольних властивостей хлібів. Я. Кузьменко	86
--	----

Personalia.

Проф. Хведір Захарович Омельченко. А. Терниченко	87
Нові обрання до складу Президії С.-Г. Наукового Комітету України К. Д.	88
Обрання нових членів Секцій С.-Г. Наукового Комітету України К. Д.	88
Бібліографія	88
Офіційні повідомлення	90

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА на 1924 рік (3-й рік видання)

НА ЖУРНАЛ
ВІСТНИК
СІЛЬСЬКО-ГОСПОДАРСЬКОЇ НАУКИ

Видає Сільсько-Господарський Науковий Комітет України.

Редагують: проф. О. Яната та доц. А. Терниченко.

ПРОГРАМ ЖУРНАЛУ:

1. Статті наукові широкого значіння та науково-організаційні, з усіх галузів с.-г. та сполучених з ним наук.	□	4. С.-г. наука по-за межами України.
2. Реферати та рецензії праць з усіх галузів с.-г. та сполучених з ним наук.		5. Personalia.
3. С.-г. наукова діяльність на Україні.	□	6. Бібліографія.
		7. Офіційні повідомлення.
		8. Оголошення.

Участь в журналі до цього часу брали:

Архимович, А.
Більський, Б.
Веселовський, С., проф.
Вотчал, Є., акад. і дійсн. чл. С.-Г. Н.К.У.
Гермейзе, Ю.
Головянко, З., дійсн. чл. С.-Г. Н.К.У.
Гольдман, А., проф.
Городецький, С., проф.
Данилевський, М., проф.
Діхтяр, К.
Дубняк, К.
Дубровський, М.
Душечкин, О., проф.
Жукув, Г.
Ковалевський В. І., дійсн. чл. С.-Г. Н.К.У.
Коваленко-Коломацький, Г.
Котів, М.
Кротович, Л.
Куда, Я.
Лавренко, Є.
Лазаренко, А.
Лебединський, В.
Лебедів, М.
Лепченко, Я.
Лоташівський, М.

Малченко, Л., доц.
Малюшицький, М., проф.
Мальська, О.
Масалітін, М.
Матросів, Є.
Махів, Г., проф.
Москвичів, С.
Неводовський, Г.
Нестерводський, В.
Носів, А.
Носова, Л.
Огівський, В., дійсн. чл. С.-Г. Н.К.У., проф. (†)
Оконенко, А.
Оксюк, П.
Олексів, Є., дійсн. чл. С.-Г. Н.К.У.
Опоків, Є., проф., дійсн. чл. С.-Г. Н.К.У.
Петренко, Н.
Попів, О., доц.
Поріцький, В.
Постригань, С.
Радде-Фомина, О.
Рахманінів, А.
Репський, М.
Різниченко, В.
Рубінгер, Л.

Савченко, Л.
Савченко, Я.
Сяленко, А.
Скрипчинський, В.
Срезневський, Б., акад., дійсн. чл. С.-Г. У.Н.К.У., проф.
Стоянів, Ю.
Табенцький, О., проф.
Терниченко, А.
Тутковський, П., ак., дійсн. чл. С.-Г. Н.К.У., проф.
Фаліів І.
Філіповський, О.
Фомин, О., акад., дійсн. чл. С.-Г. Н.К.У., проф.
Цінгер, М., проф. (†)
Чорний, О., доц.
Чубук, Г.
Шарлемань, М.
Шоголів, І., проф.
Юрків, Хв.
Яната, О., дійсн. чл. С.-Г. Н.К.У., проф.
Ярошевський, П.
та інші.

Журнал виходить що-місяця випусками по 3—4 арк.

Ціна випуску 60 коп. Комплекти за 1922 р.—2 карб., за 1923 р.—3 карб. Передплата на цілий 1924 р.—6 карб., на 1/2 р.—3½ карб., на 1/4 р.—2 карб. (при колективній передплаті знижка від 5 до 20%). Ціни в червоних карбованцях.

Адреса редакції: **Харків, вул. К. Лібкнехта, ч. 82.**

Сільсько - Господарський Науковий Комітет України

Wissenschaftliches Landwirt-
schaftskomitee der Ukraina.

Scientific Agronomical Com-
mittee of Ukraina.

Comité scientifique agro-
nomique de l'Ukraine.

ВІСНИК СІЛЬСЬКО-ГОСПОДАРСЬКОЇ НАУКИ

Wissenschaftliche
Zeitschrift für Agronomie.

Journal of the agro-
nomical science.

Journal de la science
agronomique.

**Том III,
випуск 5—6**

**1924 рік,
Травень—Червень**

Редагують: доц. А. ТЕРНИЧЕНКО та проф. О. ЯНАТА.

Термінологію та наукову мову редагує
Термінологічне Бюро С.-Г. Н. К. У.

РЕДАКЦІЙНО-ВИДАВНИЧЕ БЮРО С.-Г. НАУКОВОГО КОМІТЕТУ УКРАЇНИ
Харків—Київ, 1924

Зміст.

	Стор.
Проф. О. Яната. Витримаємо іспит	1
М. Шарлемань. Наші досягнення в справі охорони природи	4
В. Ковалевський. Китай та Сполучені Штати Північної Америки	7
Проф. Ф. Некрасів. Числовий облік наслідків землеустрою, як основа для оцінки господарсько-технічної його доцільности	11
Є. Височанський. Уваги до майбутнього скотарства на Україні	16
О. Филиповський. План праці Економічної Секції С.-Г. Наукового Комітету України на рік 1924-й	18
А. Гр-ч. Огляд сільсько-господарських часописів	22

Реферати та рецензії.

Періодичні видання (02)

Бюллетени 1-го Средне-Азиатского Государственного Университета, № 1—4 за 1923—1924 р. (С. Воробйов) 24

Бюлетень боротьби з шкідниками с.-г. рослин, № 1, Грудень 1923 р., № 23, січень—лютий 1924 р. (проф. І. Тарнані) 27

Молодий дослідник. Науковий журнал молодих дослідників сільського господарства України, № 2, березень—квітень 1924 р. (О. Слісаренко) 27

Електрофікація. Научно-популярний журнал № 2, 3, 4. (Проф. Є. Опоків) 29

Метеорологія (13)

Матеріали до геофізичної характеристики України т. II, в I.—1924 р. (Д. Сачук) 30

Географія рослин (172)

Танфильев Г. И. проф. Очерк географии и истории главнейших культурных растений (А. Терниченко) 30

Мохор Павло. Од Баліна до Леніна (А. Силенко) 31

Електрофікація сільського господарства.

В. Плєсков. Пам'ятка крєстьянину об електрофікації (проф. Є. Опоків) . 31

С.-Г. Політика (43)

„Очерки крєстьянских бюджетов Украины“ (Г. Шумило) 33

Рожественский Б. Н. и Заславский Э. О. Главнейшие выводы полевых опытов Харьковской Областной С.-Х. Опытной Станции за 1923—17 г.г. (А. Терниченко) 33

Робіть пари! Плакат Одеського Губземуправління. (А. Терниченко) . . . 34

Шкідливі комахи (573) *

Щоголів І. Шкідники цукрових буряків (комахи) (Й. Гордієнко) 35

Рятуйте садки від шкідників! Плакат Б. І. Більського (І. Щоголів) 35

Промивайте перед посівом насіння, нищіть сажку та зону. Плакат М. Целле. (І. Щоголів) 35

Рослиноводство (50)

Терниченко А., агр. Ячмінь, його поширення значіння й культура на Україні: Агрономічна монографія (П. Мороз) . . 35

ВІСНИК СІЛЬСЬКО-ГОСПОДАРСЬКОЇ НАУКИ

Орган С.-Г. Наукового Комітету України.

Ч. 5—6

Травень—Червень

1924 р.

Витримаймо іспит!

(Про чергові наукові завдання в боротьбі з посухою).

Знов іспит нашому сім'яному...

До уваги читачів.

Пильнуючи сталости українського правопису, Термінологічне Бюро С.-Г. Н. К. У. з місяця травня ц. р., редагуючи видання, точно додержується правопису Всеукр. Академії Наук, в звязку з чим писатиметься не «Вістник», а «Вісник», не ґрунт, а «ґрунт» і т. и. («Найголовніші правила українського правопису»).

Президія Термін. Бюро.

атмосферні, надземні та підземні води.

От ті завдання, що нерозв'язаними майже стоять перед нашим сільським господарством, і найперше перед нашою наукою сільсько-господарською, коли ми не рятуватися тільки маємо від наслідків посухи сьогорічної, а справді боротися з нею, як із повсякчасним явищем нашої природи, боротися організовано, як колективний державний організм народньо-господарський.

Така боротьба з посухою—тільки й приведе нас урешті до перемоги над нею, що відзначиться цілковитою перебудовою нашого сільського господарства по багатьох районах, але така боротьба—нелегка, вимагає великого напруження сил і ресурсів, чималого часу та, що перше, певного, наперед добре розрахованого, державного плану, що-б у основі мав цілу систему масових і станційних спеціальних наукових дослідів.

В історії с.-г. науки маємо спроби, навіть за старої царської держави, наблизитися плановим державним способом до розв'язання проблеми боротьби з посухою. Навіть, можна сказати, що сама наша наука сільсько-господарська, зокрема досвідня с.-г. справа, з'явилася в нас, як помітний чинник с.-г. поступу, тільки в наслідок цих спроб, особливо після посухи 80-х років.

ВІСНИК СІЛЬСЬКО-ГОСПОДАРСЬКОЇ НАУКИ

Орган С.-Г. Наукового Комітету України.

Ч. 5—6

Травень—Червень

1924 р.

Витримаймо іспит!

(Про чергові наукові завдання в боротьбі з посухою).

Знов іспит нашому сільському господарству, а найперше—нашій країській науці сільсько-господарській, бо знов стихія природи—посуха—нагадує нам про свою силу. І нагадує не вперше і не востаннє, бо посуха в Україні спокій віків була й буде мало не що-року, коли не всюди, а по окремих місцях (переважно південних і східних) нашої країни, коли й в великій, то в малій мірі. Така вже доля нашого краю, що має ледве не найбагатші в світі ґрунти (чорноземлі), але разом з тим і такий рівномірний, посушливий клімат.

На жаль, ми часто забуваємо про це, навіть після таких років, як 1875, 191 та 1921-й; забуваємо через те, що швидко господарство наше оправляється після неврожаю, часом голоду, а швидко оправляється воно через те тільки, що з-під впливу одного природнього фактору (посухи) підпадає під вплив другого (родючість ґрунтів, коли не бракує вогкості).

Доки сільське господарство наше в такій цілковитій буде залежності від природніх стихій,—доти шкода й говорити за планове його піднесення й розвиток.

Отже, найперше завдання в організації українського сільського господарства—це визволити його з-під стихійного впливу посухи; визволити не тільки, звичайно, щоб змінити наш клімат (наша наука ще тут безсила), а тим, щоб асортимент (добір) наших культурних рослин та їх сортів і способи культури їх, у кожному природнім районі України, цілком відповідали його умовам і, найперше—умовам вогкості (повітря й ґрунту) не тільки середніх, а й сухих років; а так само й тим, щоб як найповніше та найдоцільніше використовувати для сільського господарства України атмосферні, надземні та підземні води.

От ті завдання, що нерозв'язаними майже стоять перед нашим сільським господарством, і найперше перед нашою наукою сільсько-господарською, чи ми не рятуватися тільки маємо від наслідків посухи сьогорічної, а справді боритися з нею, як із повсякчасним явищем нашої природи, боритися організовано, як колективний державний організм народньо-господарський.

Така боротьба з посухою—тільки й приведе нас урешті до перемоги над нею, що відзначиться цілковитою перебудовою нашого сільського господарства по багатьох районах, але така боротьба—нелегка, вимагає великого напруження сил і ресурсів, чималого часу та, що перше, певного, перед добре розрахованого, державного плану, що-б у основі мав цілу систему масових і станційних спеціальних наукових дослідів.

В історії с.-г. науки маємо спроби, навіть за старої царської держави, близьитися плановим державним способом до розв'язання проблеми боротьби з посухою. Навіть, можна сказати, що сама наша наука сільсько-господарська, зокрема досвідня с.-г. справа, з'явилася в нас, як помітний чинник держ. поступу, тільки в наслідок цих спроб, особливо після посухи 80-х років.

Але ми так само знаємо, як мало зроблено в нас, щоб вивчити навіть саме явище посухи та впливу її на рослини, не кажучи вже за способи, як боротися з нею, чи за способи пристосувати до неї наше господарство.

Отже наша с.-г. наука, хоч і мусить, у значній мірі, завдячувати ідеї боротьби з посухою своє існування й розвиток,—але навіть для наукового розроблення й поширення цієї проблеми вона мало ще прилежувалася.

Не вивів з байдужости що до посухи наші наукові установи с.-г. навіть і 1921-й рік із його катастрофічними наслідками; і тільки С.-Г. Науковий Комітет, оскільки це дозволяли йому скрутні умови праці тогочасні, розвинув був тоді в Києві де-яку наукову роботу, зорієнтовану на питання боротьби з посухою, що наслідки її (два томи „Матеріалів боротьби з посухою“) ще й досі не могли бути видрукувані через фінансові обставини.

Наслідки цього такі, що ми, навіть про посуху 1921 року, не маємо жодних майже наукових відомостей, що дали-б нам точну картину того, як виявлялася року 1921-го посуха по різних місцевостях України, як упливала вона на культурні рослини, та які рослини й їхні сорти, при яких умовах і способах їх культури та, в якій мірі, терпіли від посухи або-ж були стійкі проти неї. Отже в посуху р. 1921-го ми не то що не боролися ніяк проти неї, але й не використали ту посуху, щоб хоч повчитися в неї, як із нею-ж таки боротися. А матеріал до того був безмежний!

Посуха сьогорічня—зовсім одмінна посуха; вона сталася після того, як протягом зими випало скрізь по Україні сила снігу, що повільно потім розтав, і через те ґрунт на весні був дуже добре звогчений, а рослини добре пішли були в ріст. Протягом квітня випало навіть більше аніж нормально опадів; але в травні вже випало вдвічі-втричі менше, ніж нормально (на Лівобережжі—більше), а температура була значно вища за нормальну; протягом червня опадів випало знову вдвічі-втричі менше, ніж нормально (на Правобережжі—більше), а температура так само була значно вища за нормальну; в зв'язку з цим усім вогкість повітря була надзвичайно низька; такої посухи у травні й червні майже скрізь по Україні не було цілі десяти років.

У наслідок цього стан рослин, зокрема польових, на 1-ше липня по всій Україні маємо значно гірший за той, що був на 1-ше липня в 1921 році (на цілий майже бал); зокрема у степовій смузі—трохи кращий, а в лісо-степовій—значно гірший.

Не вважаючи на такий стан з посухою цього року на Україні, наслідки її не можуть бути такі тяжкі, як були від посухи 1921-го року, бо засіяна куди більша площа, є запаси, нема продподатку й т. ін., є вже та організованість у сільському господарстві, транспорті, і в торгівлі, якої ще не було в нас 1921—1922-го року, після революційно-військових подій попередніх років.

Але-ж це ані в якій мірі не може зменшувати нашу увагу до посухи та нашу енергію в боротьбі з наслідками її в цьому році, як і взагалі з нею, як з фактором нашої природи, що завжди загрожує сільському господарству нашому.

Найперше наше завдання—це всебічно й масово вивчити посуху сьогорічню та вплив її на рослини, що мають с.-г. значіння, а разом з тим—і виявити, які рослини та їх сорти, при яких умовах і способах їх культури, та в якій мірі, по різних місцевостях України, терпіли цього року від посухи, а які були й стійкі проти неї, та через що саме.

Таке масове обслідування посухи може бути проведене тільки за як найактивнішою допомогою всіх тих агрономічно-свідомих робітників на місцях, що, переважно по селах, безпосередньо стежачи за посухою та її впливом, уважно запишуть та подадуть до С.-Г. Наукового Комітету, за єдиним програмом, усі потрібні відомості. А такими місцевими робітниками є діячі досвідних станцій с.-г.-их, агрономи, земробітники взагалі, і особливо самі селяне-кореспонденти С.-Г. Наукового Комітету; але найбільше можуть

і мусять прислужитися такому обслідуванню с.-г. школи всіх категорій із сотнями їхніх професорів та навчителів і з тисячами їх учнів та студентства, переважно з сіл; усі загалом, хто тільки може, повинні допомогти С.-Г. Науковому Комітетові провести масове обслідування посухи сьогорічної.

Що-ж до самих місцевих с.-г. установ—с.-г. досвідних та селекційних станцій, с.-г. шкіл, агрорайонів, радгоспів, колгоспів, то-що,—то вони повинні не тільки що-найактивніше допомогти Науковому Комітетові Сільсько-Господарському провести в їх районах масове обслідування посухи, але й як-найдокладніше описати мають усебічно сам хід посухи, як і вплив її до їхніх господарств, околицях, а по можливості й по районах; такі описи повинні мати монографічний характер; кращі з них буде преміювати С.-Г. Науковий Комітет; крім того, Комітет має оголосити й спеціальний конкурс на найкращі праці наукові, зв'язані з питаннями посухи та боротьби з нею, виконані персонально чи колективно (досвідною с.-г. станцією, с.-г. школою, то-що).

Серія масових обслідувань, що провадить цього року С.-Г. Науковий Комітет у зв'язку з посухою, складається з ряду окремих обслідувань Секцій Комітету, що з них одні мають більш, а інші—менш масовий характер, залежно від об'єктів і методів обслідування.

Секція рільництва та луківництва провадить обслідування стану хлібів і взагалі зернових, технічних і кормових рослин, у зв'язку з тим, як виявилися на них цього року ріжні умови та способи їх культури під час посухи ¹⁾.

Секція ботанічна провадить обслідування того, як посуха вплинула цього року на окремі рослини та їх сорти, з'ясовуючи, які з них виявили себе як посухостійкі; з таких рослин збирається зразки їх та насіння їхнього, що на той рік висіватиметься по селекційних станціях як матеріал для дальшої селекції з метою виробити посухостійкіші культурні рослини ²⁾.

Секція рільництва, провадить обслідування вогкості наших ґрунтів у цьому році, з'ясовуючи й стан обслідуваності вогкості ґрунтів України, з тим, щоб із осені налагодити систематичне досліджування вогкості ґрунтів по всій Україні, хоч негустою тим часом сіткою пунктів, де його вестиметься за єдиним програмом і методикою ³⁾.

Секція ботанічна провадить також обслідування бур'янів наших полів, у зв'язку з посухою сьогорічною, з'ясовуючи разом з тим і стан обслідуваності бур'янів України та боротьби з ними ⁴⁾.

Секція боротьби з шкідниками провадить обслідування шкідників (гризунів, комах та хвороб) та шкоди від них, у зв'язку з сьогорічною посухою ⁵⁾.

Секція рільництва провадить також обслідування культури кукурудзи в цьому році, що докладно мусить виявити, як під час такої посухи, по ріжних місцевостях України та при ріжних умовах і способах культури, кукурудза виправдала себе як посухостійка рослина ⁶⁾.

Крім того, секція рільництва (центральна її станція дослідження кормових рослин) веде далі й обслідування кормо-

¹⁾ Обіжник і анкету до цього обслідування див. у цьому № „Вісника“ в розділі „Офіційні повідомлення“.

²⁾ Обіжник і анкети до цього обслідування див. у цьому № „Вісника“ в розділі „Офіційні повідомлення“.

³⁾ Обіжник і анкети цього обслідування див. у розд. Офіц. „Повідомл.“ цього № „Вісника“.

⁴⁾ Обіжник і анкети цього обслідування див. у розд. „Офіц. Повідомл.“ в № 3—4 „Вісника“ за цей рік.

⁵⁾ Обіжник та анкету до цього обслідування див. у № 4—5 „Бюлетеню боротьби з шкідниками“ та в цьому № „Вісника“ розд. „Офіц. Повідомл.“.

⁶⁾ Обіжник та анкету до цього обслідування див. у розд. „Офіц. Повідомлення“ цього № „Вісника“.

вих рослин України, збираючи та висіваючи зразки їхні; це обслідування так само дасть певні висновки з цього посушного року ¹⁾.

З осени має початися систематичне, масове обслідування секцією рільництва стану озимини в зв'язку з вогкістю ґрунтів,—і з сніговим настилом ²⁾.

Усі ці обслідування, по можливості, не тільки докладно мають виявити картину посухи сьогорічної та її наслідки, але й з'ясувати те, наскільки ці явища характеристичні в загалі для посушних років, і чим відрізняється посуха сьогорічна.

Як що проведені вони будуть успішно, то наукові й практичні їх наслідки дуже велике матимуть значіння, як початок планових державних заходів боротьби з посухою на Україні.

Отже, треба сподіватися, що всі, хто тільки зможе, як-найактивнішу візьмуть участь у спільному загальнодержавному обслідуванні посухи сьогорічної, розуміючи, що тільки найактивніша участь у ньому місцевих робітників—забезпечить нам успіх самого обслідування.

Проведемо спільними зусиллями це обслідування—витримаємо іспит, що його поставила перед нами сьогорічна посуха.

А іспит цей не тільки самій науці сільсько-господарській, а й цілому нашому агрономічно-свідомому громадянству.

Витримаймо-ж цей іспит!

Харків.

Проф. О. Яната.

Наші досягнення в справі охорони природи.

Ідеї охорони природи, що вже коло сторіччя здійснюється їх у Зах. Європі та Північ. Америці, в Росії та на Україні дореволюційної доби почали ширитися тільки на початку нашого сторіччя. Ці ідеї знайшли своїх прихильників серед численних код діячів наук; але ґрунт, щоб здійснювати, їх був неспідоготований і тому вони аж до революції залишалися у платонічних, а почасті й мавилівських мріях де-яких окремих людей, і тільки революція остаточно розрубавши „Гордів вузол“ земельної справи, поставила справу охорони природи на реальний ґрунт.

З самого початку революції в Росії й на Україні (у Києві) заснувалися при державних установах осередки охорони природи. На Україні це була Секція Охорони Природи С.-Г. Наукового Комітету Наркомаему. Секція під головуванням автора цієї статті за найближчою участю Вченого Секретаря Комітету проф. О. Янати розробила низку проактів у справі охорони природи й де-які з них тепер пощастило здійснити.

У багатьох губернських та в де-яких округових (к. повітових) містах зараз таки по революції виникли місцеві осередки охорони природи. Іноді роботу що до охорони природи, брали на себе Т-ва охорони забутків (пам'ятників) мистецтва й старовини; цю роботу передбачалося і положенням про губерніяльні Комітети Охорони забутків мистецтва (Губкоми). У Харкові не-що-давно слобожанська крайова інспектура охорони природи (С.-Г. Наукового Комітету) повстала на чолі з проф. О. Федоровським.

Усі ці організації поробили велику працю над інвентаризуванням забутків природи нашої країни.

Хронологічна дата, що з неї починається історія охорони природи на Україні, це 1 квітня 1919 р., коли Рада Народніх Комісарів з ініціативи Нар. Ком-а Освіти В. Затонського та Секції Охорони Природи видала

¹⁾ Об'єдник та анкету до цього обслідування див. у розд. „Офіс Повідомл.“ № 3—4 „Вісника“, за 1924 р.

²⁾ Об'єдник та анкету до цього обслідув. див. № 8—12 „Вісника“ за 1923 рік (стор. 323—328) і в наступних анкетах ці будуть знову надруковані з потрібними змінами у „Віснику“.

декрета про оголошення колишнього маєтку Ф. Фальц-Файна Асканії Нової (Чапли) Народнім Заповідним Парком¹⁾.

Щоб оцінити цей факт, треба згадати, що тоді Асканія перебувала на терені воєнних подій і перші гроші на утримування Заповідника (700.000 карб. знаками 19 р.) надіслано з Києва на панцирнику.

Пізніше Асканія пережила ще чимало за дальших військових подій. І тільки з початку 1921 р. життя її почало входити в норму, вже за керівництвом Наркомаему України і за найближчою участю С.-Г. Наукового Комітету та його Секції Охорони Природи, на підставі нового декрету Раднаркому України від 8-го лютого 1921 року, від якого часу Асканія перейменована з „Народнього Заповідного Парку“ в „Державний Степовий Заповідник України“. Ще пізніш, коли покидав Україну Голова її Раднаркому Х. Раковський, Заповідникові цьому надано його почесне ім'я.

Асканія Нова, що є в Дніпровській окрузі на Таврії, ще за передреволюційних часів світову мала славу. Її заснував багатий землевласник Ф. Фальц-Файн з початку просто з метою розваги, але хутко він зрозумів її майбутнє наукове значіння й поклав для її розвитку чимало коштів та енергії... Тридцять п'ять тисяч (35.000) десятин незайманого ковиловитрислового степу Асканії, це єдиний у Європі великий учасок ще так мало вивчених, колись просторих, цілинних степів. Великий асканійський зоопарк де живуть такі рідкі звірі, як коні Пржевальського (*Equus Przewalskii*) з далеких степів Джунгарії, зубри, що їх нині у всьому світі живе в зоологічних садах не більше 2—3 десятків, бізони, що дожили до наших часів тільки в деяких національних парках Північної Америки, гну, зебри, деякі антилопи, африканський струсь, американський струсь-нанду та багато інших звірів, і птахів—це єдиний у світі колосальний досвід акліматизації в степових умовах. Асканійським зоопарком та степом цікавився і цікавиться весь науковий світ. Асканію одвідували такі відомі вчені, як проф. Лейдекер, Конвенд, Хеч та інші. Хеч назвав її райським садом земним.

Давніш Асканія мала велику матеріяльну базу в скотарстві, найбільше у вівчарстві, почасти і в хліборобстві. Через горожанську війну та посуху останніх років ці галузі господарства значно підупали, і нині Асканія живе почасти й на державні кошти. Ці кошти дали їй змогу не тільки відремонтувати деякі свої старі будинки, але й збудувати нові, як-от струсятник, що його збудовано р. 1922-го.

Перед війною в Асканії працювала Зоотехнічна Станція Департаменту землеробства. Нині в Асканії засновано Наукову Степову Станцію. В її працях брали та беруть участь такі відомі вчені знавці степової природи як проф. Г. Висоцький, проф. Й. Пачоський, проф. О. Бравнер та інші.

Але, не вважаючи на всі досягнення нашого першого Заповідника, не можна вважати, що сучасний його стан цілком задовольняє. Через брак твердої матеріяльної бази в Заповіднику наукові інтереси часто й густо підлягають господарським. Завдання найближчого часу остаточно встановити матеріяльну базу й дати тим можливість широко розвинутися науковій та науково-застосованій роботі в Заповіднику ім. Х. Раковського, в цьому світовому степовому науковому осередкові.

На південь від Асканії деякі острови Сивашу, як от Чурик, Джарилгач та інші, оголошено заповідниками й віддано під догляд Заповідника.

Крім Асканії за Радвлади засновано на Україні ще низку заповідників. Деякі заповідники є думка заснувати ще в найближчому часі.

Так, у районі Шевченкової могили біля Каніва, а ініціативи С.-Г. Наук. Комітету, Наркомземом засновується перший Лісовий Державний Заповідник України ім. Т. Шевченка площею на 1000 дес. При цьому Заповідникові

¹⁾ М. Шарлемань: „Перший Державний Заповідник України Асканія Нова“— Вид. Сек. Охор. Прир. С.-Г. Наук. Ком. Укр. Київ, 1921 року.

має бути Музей та Наукова Станція де провадитиметься зоологічні, ботанічні, геологічні та інші досліді. Докладні геологічні досліді розпочав уже геолог В. Рівниченко, що й дав першу думку про потребу заснувати цього Заповідника.

Ми мусимо доложити усіх зусиль у тому напрямкові, щоб Заповідник ім. Т. Шевченка та його майбутні наукові установи здобули всесвітньої слави і тим самим стали-б за найкращий пам'ятник славетньому кобзареві.

На 25 в. Дніпром нижче від Києва постановою Наркомзему від 29 грудня 1921 року засновано Державний Рибний Заповідник Ковча Заспаяшівка. Ця прегарна місцевість, де маємо великі прозорі озера, дубові гаї, чудові луки, колись була багата на рибу. Під час революції рибу вивищено бомбами, й тільки тепер риба починає розплоджуватися в озерах Заповідника. Крім риби маємо тут такі забутки природи, як оред-сіруватень (*Haliaetos aebicilla*), скоба (*Pandion haliaetos*) численні тут рибалочки (*Accedo ispida*) і т. и.

Взагалі у цьому Заповідникові, як ніде краще збереглася незайманою природа середньої течії Дніпрової п'їми. Лишки приплоду риби в Заповіднику через протоки виходять у Дніпро й тим збільшують дуже вичнажені його рибні ресурси. С.-Г. Науковий Комітет, що керує пим Заповідником, збудував на березі Заспи Рибоводну Досвідню Станцію, що вже почала з цього року й наукову працю.

У Біловодському районі Старобільської округи на Донеччині Управління Конярства Наркомзему заложило заповідник на бабаки (*Mermottababae*). На Стрілецькому степу, що його оголошено заповідним, ниви є 1628 вір бабака¹⁾.

Ця тварина є забуток колишньої фавни наших степів; вона дуже цікава й науково ще вивчена мало. Не-що-давно вона була й економічно корисною.

За допомогою Всеукр. Спільки Мисливців та рибалок Секція Охорони Природи С.-Г. Н. К. У. обслідувала вліті 1923 р. колонію бобрів на р. р. Візні та Ірисі.²⁾

Ця колонія є єдиною у нас природною колонією бобрів. Вироблено проект улаштувати тут заповідник на бобри. Охорона бобрів дасть не тільки цікавий науковий матеріал, але вона матиме й безумовне практичне значіння у майбутньому. Коли господарство наше зміцніє, ми могтиме подбати й за розвиток таких другорядних його паростів, як-от ферми хутряних звірів. Такі ферми дуже поширені в Північній Америці й дають великий прибуток. Лишки приплоду бобрів із заповідника, що його проєктовано, можуть дати матеріал для майбутніх ферм.

Низка дрібних мисливських заповідників є на Київщині, Полтавщині, Чернігівщині, але їхній стан тим часом є досить невидатний. Є проєкт заснувати степовий заповідник на півдні Полтавщини, на Білосарийській косі коло Маріуполю³⁾, на Кінбурській косі в гирлі Дніпра, і т. ин.

Як на наше досягнення в справі охорони природи—треба вказати на заснування першої в СРСР орнітологічної станції в Шарівці коло Богодухова. Ця станція працює над вивченням економічного значіння птахів над вивченням штучних гнізд, пропагує охорону птахів. Брак літератури а почасти й коштів перешкоджають Станції широко розвинути працю. Станція ця існує на кошти Цукротресту.

У справі охорони природи відіграватиме певну роль й наше законодавство про мислиство. Мислиство на Україні є нині в руках самих мисливців. Під умілним керуванням голови Всеукр. Спільки Мисливців В. Аверіна об'єдналися численні кадри мисливців. Товариська дисципліна буде засобом боротьби з порушенням закону. Заборона полювати сарни та

¹⁾ Охота и рыболовство, 1923 № 3—4 ст. 24.

²⁾ Шарлемань. М: Бобры на речках Визне и Ирше в Малинском округе Киев

³⁾ губ. Охота и Рыболовство, 1923 № 3—4 ст. 26.

жосі, пізні терміни початку полювання на пншу дичину, безумовно в недалекому майбутньому дадуть добрі наслідки.

Наше рибальство в гіршому ставі. Де-що, правда, зроблено й у цьому напрямкові. Значно зменшилося хижацьке нищення риби бомбами, то-що. Але все таки багато треба ще зробити, щоб упорядкувати цю галузь народнього господарства. Це мусить стати нашим черговим завданням.

Дуже приємне явище—рух серед шкільної молоді в справі охорони природи, зокрема в справі боротьби з руйнуванням пташиних гнізд, що розпочався у Валківській окрузі на Харківщині. Рух цей ми мусимо підтримати, поширити його на всю молодь України, пам'ятаючи, що загальні ідеї охорони природи краще здійснювати не шляхом декретів, а через відповідне виховання населення. Як що нам пощастило-б zorganizувати всеукраїнське об'єднання молоді в справі охорони природи, на зразок величезних союзів Півн. Амер. Спол. Штатів, то це дало-б гарні наслідки.

Ось у загальних рисах усе, що зроблено на Україні для охорони природи за останніх років. Маємо Державний Степовий Заповідник ім. Х. Раковського, Державний Лісовий Заповідник ім. Т. Шевченка, Державний Заповідник Дніпрової Півми, низку степових інших заповідників; намічається ще де-кілька нових. Усе це переконує нас, що справа охорони природи стоїть у нас на певному шляху.

На Заході, зокрема в Германії, де охорона природи стояла надзвичайно високо, де було чимало заповідників і так званих пам'ятників природи,—під час війни усе поруйновано й тепер за охорону природи там не дбає ніхто.

Наше завдання—у як-найближчому часі подбати про заснування в різних місцях України ще ряду заповідників, що разом їх сітка дала-б нам повне уявлення про незайману природу нашої країни, та забезпечила-б можливість надалі всебічно її досліджувати; а це тільки й зробить нас урешті свідомими господарями нашої землі.¹⁾

М. Шарлемань.

Київ.

Китай та Сполучені Штати Північної Америки.

(Сільсько-господарська паралель).

На протилежних берегах Тихого океану лежать дві держави—Китай і Сполучені Штати Північної Америки, що з сільсько-господарського погляду великий мають інтерес. Зверхніми своїми рисами вони де в чім скидаються одна на одну, але внутрішній контраст поміж ними так само глибокий, як і той океан, що їх розділює. Однакові простором та географічно-широтним положенням, Китай і Сполучені Штати є діаметрально-супротивні що до свого походження, історичного процесу розвитку, та складу всього життя, а надто що до сільського господарства.

Думка Воїлу'єва, що історія цивілізації країни є історія її сільського господарства, доки вона не вступить у світовий торговий обмін і не розвине своєї індустрії,—цілком справдилася на Китаї; і досі на Китаї можна дивитися ще як на застиглу, що сама себе вдовольняє, державу, що покриває майже всі свої потреби власним виробництвом. Відгородити себе від усього світу „Китайським муром“—це було до останнього часу державним догматом; думку цю прищеплено народові, чому так сприяла й географічна

¹⁾ Обслідування забутків української природи, що його провадить тепер Комісія Охорони Природи С.-Г. Наукового Комітету (в яку реорганізована Секція Охорони Природи), якраз і має за завдання, виявити по можливості всі забутки нашої природи,—дати тим можливість вибрати ту їх сітку, яку конче треба зберегти на віки як заповідники і пам'ятники природи (див. обіжник і анкету Комісії в розд. „Офіц. Повід.“ у цьому № „Вісника“)

замкненість країни з заходу, півдня й півночі. Сполучені Штати у війні з Англією наприкінці XVIII століття насамперед виходили з потреби звільнитися від економічного поневолення метрополією; здобувши волю, вони досягли високого господарського розвитку, і де далі більше опановують міжнародні ринки в продажу не тільки своїх сільсько-господарських продуктів, а й виробів з різних галузів своєї переробної промисловості.

До речі наведу тут характеристику Е. Сімона з його *la Cite chinoise*: „найновіші народи—бічні нащадки стародавніх, а Китай—нащадок по прямій лінії тих поколінь, що його витворили. Відси така глибока оригінальність Китаю, а може й таємниця його вічного буття“. Такою ультра-новітньою нацією є Сполучені Штати, що принесли з собою західню культуру XVII століття, перетворивши її на свій лад на новій землі так радикально, що весь її барвистий етнографічний елемент швидко засвоєв риси американського „янкі“.

Далі, в Китаї нема сільського господарства: там тільки землеробство у всіх його галузях; а в Сполучених Штатах землеробство, скотарство й перероблення сільсько-господарської сировини сполучаються що найсприятливіше в народньому господарстві.

Китай багато століть тому зруйнував своє велике скотарство (за винятком свинарства), розвинувши надзвичайно сильно дрібні галузі зоотехнії (шовківництво, птахівництво, розведення риби). Колоністи, переселившись до північної Америки не знайшли там ніяких свійських тварин крім индики; тоді вони почали заводити, як і в Європі всі галузі скотарства (крім шовківництва) і підняли його доволі високо.

Китай має найінтенсивніше в світі землеробство, але ця інтенсивність базується виключно на величезній витраті м'язової праці, тому що там рільництво має риси городнього характеру, де вживається примітивного знаряддя. Там майже зовсім немає машин, не кажучи вже за механізацію праці. Капітал не притікає до землі, а умови кредиту надзвичайно важкі. Сполучені Штати—це цілковита антитеза: заміна м'язової праці роботою с.-г. машин, паровими та електричними машинами—то є основа тамошнього національного господарства і механізація праці робить дивовижний поступ навіть і в науковій роботі; капітал досить сильно впливається в сільсько-господарську промисловість; стандаризація і в виробництві, і в торговельнім обміні де далі більше шириться, як засіб зберігати працю і найкраще її охоплювати, підвищуючи ціни на продукти.

З усіх країн світу Китай є країна найнижчої заробітної платні, Штати платять за працю так високо—як ніде.

Пересічно рівень достатку китайського населення дуже низький, порівнюючи з напруженням праці. Китаєць—у значній проценті мимоволі вегетаріанець, живе вбого; він не має доброї пожиточної їжі і тому старіється якось роздобути ласий шматок (харчування безхребетними, мишами та инш.). У Північному Китаї він змушений боротися з холодом мало не виключно однією одежею, за браком палива; з мінералів він теж не користується дарма, що тут є найбагатші в світі поклади кам'яного вугілля. Американський фермер має такий комфорт, як ніхто в світі.

Китаєць продає свої землі надивовижу дешево, тим часом як американський фермер має з них добрий зиск, через широкий збут на міжнародних ринках, удосконалення торгового апарату, механізацію праці, поступний і дешевий кредит та добру організацію фермерів.

Сполучені Штати мають населення на 110 мільйонів; вони ведуть своє сільське господарство на більшині своєї великої території, культивуючи що не рік, то все більше пустих земель. Оселенець, осівши на землі, мав тут від 30 до 60 акрів, що давало йому змогу вірно й з певним прибутком вести своє хутірське господарство. А в Китаї, де людности в чотири рази більше, під культурою є тільки одна шоста всієї площі (за іншими підрахунками—навіть $\frac{1}{8}$). На цій площі, переважно на сході та в осередкових

провінціях, історично склався переповнений людський мурашник на 300 мільйонів китайців. Кожен із них має—рідко який 2—3 десятини, а здебільша від $\frac{1}{4}$ до $\frac{1}{2}$ десят., а часто й густо тільки де-кільки квадратних сажень; тому, щоб якось прожити, китайці збивають бамбукові плоти, насипаючи на них землю під культуру, або ведуть городництво по болотах та інше.

У Сполучених Штатах сільське господарство де далі більше прямує до перероблення рослинних продуктів на цінніший товар: перероблення його на тваринні продукти на живих фабриках, тоб-то через організм удосконаленої свійської худоби. Там переробна промисловість робить цивовижний поступ. Широко розкидана, цікаво зорганізована, з великим капіталом, вона де далі міцніше зв'язується з сільським господарством, надаючи його виробам високої товаровості й забезпечуючи фермерові найбільшу вигоду.

У Китаї все це тим часом не можна випробувати за браком рогатої худоби в його сільському господарстві, а також і через те, що промисловість ще не вийшла з стадії хатнього перероблення та ремісництва; тільки за останні 15—20 років там повстало де-яке фабричне виробництво на Європейський лад, мало не виключно на чужоземні капітали.

Китай це держава глибоко-вкоренилих традицій і темного сліпого шанування спадщини минулих віків та минулих поколінь. Сполучені Штати дають усьму світові приклад надзвичайного поступу в царині духовної й матеріальної культури. Такі протилежності надто яскраво можна бачити на сільсько-господарській діяльності цих великих держав. Китай творив свою культуру виключно шляхом власного свого досвіду протягом чотирьох тисячоліть, без жодної допомоги точної науки, тим часом як Сполучені Штати є власне класична держава в справі випробувань. Черезо свої добре поставлені досвідні установи вона переходить до практичних сільського господарства і тих наукових досягнень, що запозичає їх найбільше від Європи.

Китайське землеробство утворилося сливе без ніякої допомоги уряду і тільки за останніх часів намічено широку схему адміністративної допомоги йому—заснуванням сільсько-господарських шкіл, у зв'язку з загальною реформою народньої освіти, а також і досвідних станцій у Сполучених Штатах розвинена й сполучена діяльність центру окремих штатів і громадських спілок на користь сільському господарству; тут центральне сільсько-господарське управління є не так адміністративний орган, як більше орган, що керує й регулює агрономічну роботу держави. Загалом китайське землеробство можна охарактеризувати як надмірно інтенсивне, але не раціональне з боку народньої економії, а сільське господарство Сполучених Штатів—як екстенсивне, але раціональне як до загально-державного масштабу. Відси здавалося-б, можна зробити висновок, що будучина китайського хліборобства—в розвиткові екстенсивності й зраціоналізованні його, а також у перетворенні землеробства на сільське господарство, в розвиткові промисловості та приєднанні до міжнароднього ринку, а будучина американського—в розвиткові інтенсивності.

Китайське хліборобство майже зовсім не досліджено, та й самі китайці не мають статистично-економічного матеріалу що до статик та динаміки їх освіньої галузі народньої праці; про вивчення ними хліборобства інших країн годі й говорити. Сполучені Штати ретельно вивчають не тільки себе, а й чужі країни, беручи в них усе корисне для своєї агрикультури. За останніх часів американці пильно взялися вивчати Китай, що з тисячолітнього досвіду його, їм, як і нам, можна запозичити багато навчального що до техніки хліборобства й тим робом збагатити скарбницю наших наукових даних на коштовний і числений досвід мудрого народу.

Сполучені Штати разом із іншими країнами американського континенту дали світові коштовні культурні рослини (кукурудзу, картоплю, батати, тютюн, сояшники, гарбуз (кабак) та багато іншого); вони збагачують світову агрикультуру в методиці дослідно-вивчальної роботи та її

здобутках; у них чудово організоване поширення агрономічного знання серед населення, в них великий поступ у механізації праці та в удосконаленні торгового апарату. Китайці дали світові багато корисних культурних рослин, шовківництво, зразкове розведення риби, високо поставлене городництво, декоративне садівництво та квітівництво, високу рілничу техніку, заснування на городніх способах обробітку полів, складне органічне угноєння і напрочуд добре налагоджену зрошувальну та осушну гідротехніку; Китай же таки дав нам і матеріал до поліпшення племінного свинарства.

Отже китайське хліборобство заслуговує на увагу й ретельне вивчення від культурних держав, так, як це зробили за останнє десятиріччя Сполучені Штати; вони вивчили цю обітовану землю застосованого до сільського господарства знання.

Років з 300 тому Китай був предметом ретельного вивчення (за часів династії Мін): студійовано літературу, історію, мову, філософію, географію й побут, але все це дало надто мало що до вивчення сільського господарства. Та воно й не могло вірно висвітлити його, бо за тих часів не було ні природознавства, ані агрономічної науки. Досліджування незнайої тоді, сливе що загадкової країни, припинено після того як повигорено християнські місці. Робота ця поновилася тільки 50—60 років тому й хоч дала багато що до знання природніх умов, зокрема дикої флори й фауни „Осередньої“ і „Чистої Народної Держави“, як називається Китай по революції року 1911, але-ж наші відомості про китайську агрикультуру мало чим збагатилися; за агроеконіміку надзвичайно оригінального й цікавого господарства Китаю ми сливе що нічого не знаємо. Правда, не бракує різних начерків, статтів та заміток, але їх, звичайно не досить, щоб добре оцінити ту своєрідну, багатовіку цілість, що нею є китайське сільське господарство.

Оповідання мандрівників часто не сходяться, бо тут першу ролю відіграє вражіння а не вивчення; крім того оповідається про невеликий район, а висновки робиться за всю надзвичайно різноманітну й до останнього часу мало приступну, величезну країну. Більше-менше добре досліджено ті галузі хліборобства, що привертали увагу чужинців, як експортів (культура чайного куща, бавовняника, шовківництво та инш.), або фабричне перероблення тільки для експлоатації Китаю через різні концесії.

Після революції року 1911 Китай робить величезний поступ у науковому й освітньому напрямі. Широко задумана організація народньої освіти, почасти вже здійснена не вважаючи на важкі умови сучасної військової диктатури, а головне—розпочата вже радикальна реформа книжної мови й письма (заведення одноманітної фонетики й абетки замість стародавнього письма), все це скоро виведе Китай на широкі шляхи поступу; разом з тим вільний, приступний в'їзд полегшує вивчення його вельми цікавого хліборобства, аграрного ладу, дрібних галузів скотарства розведення риби, зразкової гідротехніки та инш.

Коли говорити хоча-б тільки за саме хліборобство, то на пильне дослідження заслуговують—технічні способи агрикультури, обробіток ріллі, угноювання, різні сорти культурних рослин, так званої болотяної культури, способи боротьби з шкідниками, меліораційна справа й багато чого иншого.

Грядкова культура Китаю налічує де-кільки десятків століть; складне угноювання „золотом“ і компостами, зелене угноювання, наноси замулу (кольматаж) значіння стручкових рослин у сівозміні, боротьба з посухою через раціональне оброблювання ґрунту, мішані засіви й кілько-разові жнива, підготування насіння для засіву та инш.—усе це добуто багатовіким досвідом найпрацьовитішого у світі народу.

Країна, де є саме тільки дрібне сільське землеволоніння, де хлібороб має перше місце в державі, а хліборобство вважається за основу велично-

сти та достатку нації, являючи собою предмет народнього культу й віжного піклування („ласки“—як каже один письменник), без сумніву на що-найбільшу заслугу увагу не за для самої тільки цікавості, але й для того, щоб запозичити в Китаю багато де-чого корисного нам.

Довгий історичний досвід цей (патріархів хліборобства) поповнюється і перевіряється за останніх часів з розвитком природознавства й науково-дослідчих установ, в Осередній бо Державі де далі більше міцніє свідомість, що така багата країна, як Китай, не повинна бути мурашником злидарів.

В. Ковалевський.

Левінград.

Числовий облік наслідків землеустрою, як основа для оцінки господарсько-технічної його доцільності.

Надзвичайна вага землеустрою для вашого часу не підлягає жодному сумнівові, бо впорядкування території країни і особливо території сільсько-господарської становить одне з найсерйозніших завдань сучасного моменту. Тепер більш, аніж коли-будь, треба пригадати слова, що давно їх казав В. Рошер: „Головна умова доброго стану землі це—найперше сприятливе розміщення господарських участків“.

Завдання землеустрою, що висунули його на чергу країни Союзу Радянського, є величезне, і то не тільки, вважаючи на розмір території, що має бути впорядкована, та темп самих робіт, але й в істоті своїй, як основа для всіх дальших заходів що до впорядкування, піднесення та перебудови сільського господарства.

Отже, не вважаючи на кількорічний досвід радянського землеустрою, не вважаючи на величезні простори, де ведуться вже землеустрійні роботи, не можна все-ж сказати, що вже встановлено цілком ясно й й виразно ті критерії, що ними визначається застосування в конкретних умовах тих або інших методів землеустрою. Сталої політики що до землеустрою немає, і через це земельний устрій перебуває в якомусь хиткому стані. З цього погляду характеристичні слова П. Месяцева: „Ще тільки ледве-ледве накреслюються ті форми землекористування, що є найкращі для окремих районів. А в справах систем та напрямів господарства ще й досі йдуть суперечки в цілому ряді районів (Надволля, посушливі райони та инш.). Сьогочасний устрій земельний тим часом ще не зв'язаний певним програмом особливої урядової політики агрикультурної і не має яєних господарських завдань. Розв'язання питань, що сполучені з економікою самого землеустрою, як і з економікою тих господарств і районів, що в них земельний устрій провадиться, є оснiвний момент усїєї дальшої землеустрійної політики („Земельное дело“,—збірник статтів, 1923 р., стор. 21).

Сьогочасне радянське законодавство в справах землеустрою (Земельний Кодекс РСФРР, стор. 165,—УСРР, стор. 168) відбиває в собі те, про що каже П. Месяцев. Воно в найзагальнішій формі вказує на правний принцип і на принцип господарсько-технічної доцільності, як на основи землеустрою, не розкриваючи в виразній, що не лишала-б сумнівів, формі того, що містять у собі ці принципи. Недаремно проф. Н. Рудін один із найвидатніших тлумачів Земельного Кодексу, вважає за можливе охарактеризувати вимоги господарсько-технічної доцільності в земельнім устрої, лише перелічивши різні місця Земельного Кодексу, що розкидано їх у різних його частинах і що їх дуже важко зв'язати в одну цілість („Земельное дело“, стор. 34; „Основные начала Земельного Кодекса РСФСР“, 1923). Н. Рудін зазначає, що не можна дати готових рецептів, як найкраще господарсько-технічно впорядкувати землю на кожному окремий випадок. Але на більш-менш подібні й близькі випадки доцільну рецептуру виробити можна. Певніше-б сказати, її повинно виробити. Ми

гадаємо, що треба йти далі. Земельні судові комісії (в РСФРР—земельні комісії), що мають на підставі закону розв'язувати всі суперечки що до земельного устрою, мало не кожного року змушені робити постанови з дуже суб'єктивним уявленням про „доцільність“, бо надто загально формульовано принципи землеустрою. Такий стан речей не можна визнати за цілком нормальний навіть і тоді, як землеустрій ще тільки виходить на справжній шлях і коли він ще не виявив остаточно своїх господарських завдань. То-ж треба якось знайти вихід із цього становища, треба зменшити елементи суб'єктивізму, що майже безоглядно панують у землеустрої, і надати йому потрібної сталості, виразно й докладно зформулювавши оснóвні його принципи.

На правному принципові не зупинятимемось,—він для нашої теми другорядне має значіння. Спинімося на принципі господарсько-технічної доцільності, що його не досить ясно окреслено в Земельному Кодексі і, на жаль, мало з'ясовано в особливих правилах Народного Комісаріату Земельних Справ (Земельн. Кодекс, примітка до арт. 165 (РСФРР);—168 (УСРР)).

Треба відзначити, що Земельний Кодекс проголосив волю вибирати форми користування землею (артик. 58, 134, Зем. Код. РСФРР; 59, 136—УСРР). Це зобов'язує нас як-найшвидше встановити певні рецепти для окремих с.-г. районів що до найдоцільніших форм землекористування. Установлення такої рецептури вельми допоможе органам земельного устрою в їхній праці і, безперечно, дуже помітно зменшить обсяг для суб'єктивних міркувань у розв'язуванні ріжних питань землеустрою й тим усуне причини де-яких небажаних явищ у цій роботі. На Україні розв'язувати це завдання вже почато, і треба сподіватись, що, не вважаючи на складність, розв'яжеться його правильно й своєчасно.

Але треба йти далі. Треба вдосконалити саму техніку землеустрою, щоб і в цьому вузько-технічному напрямі обсяг для суб'єктивних міркувань був обмежений вузькими рямцями. Треба вперто вимагати від працівників землеустрою, як спеціалістів, не загальних висновків у конкретних справах землеустрійних, а вичерпних фактичних даних і опертих на цих даних розрахунків про ефективність проєктованого ними земельного устрою. Це конче потрібно. Що треба підвести фундамент економічного розрахунку під землеустрійні проєкти, це кращі робітники давно вже собі усвідомили і чекають від своїх керівників і старших досвідченіших товаришів цілком конкретних указівок у цьому напрямі.

Завдання нашої статті і є в тому, щоб допомогти працівникам земельного устрою у розв'язанні пекучого питання про господарсько-технічну доцільність землеустрійних операцій, зазначивши методи, як обчислювати ефекти цих операцій.

I.

З погляду землеустрійної економіки ефект землеустрою, як перша спроба, може бути обчислений, як це зазначав уже проф. А. Чаянів, способом порівняння середньої віддаленості реальної фігури земельної площі, що впорядковується (чи впорядкованої), із середнім віддаленням кола тої самої площі і з садбою в осередкові цього кола (Збірник „Проблеми землеустроїства“—„Оптимальные размеры с.х. предприятий“).

Але, як визнає сам проф. Чаянів, його вказівки до давого питання мають характер лише попередній, вони бо тільки загально накреслюють шлях, як розробити проблему, і „тільки практика числового обліку ефекту землеупорядкування зможе виробити цілком удосконалені методи“. Розроблюючи далі питання, треба, як зазначає А. Чаянів, узяти під увагу вплив рельєфу місцевості, характер ґрунту, а також положення садби в зв'язку з користуванням водою і, нарешті, наявність так званих абсолютних кормових ужитків.

Межовий інженер П. Спільхін (викладач кол. Пензен. Практ. Інституту Землеустрою на початку 1923 року і, либонь, одночасно з ним агроном

Р. Нольтейн (див. „Сельское и лесное хозяйство“ 1923 р., книжка 7, стор. 271—273) встановили, що рекомендований А. Чаяновим метод визначувати середні віддалення можна значно спростити, коли взяти на увагу функціональний зв'язок, що є між середнім віддаленням та осередком тягару площі (фігури). Таке спрощення методу дає можливість досить легко вираховувати середнє віддалення не на основі прямих ліній, що сполучають садибу з різними точками поля, а на підставі доріг, що ними дійсно перевозиться вантаж в середині господарства.

Обговорюючи Сплюхінову доповідь на зборах пензенських працівників землеустрою, я зазначив, що безсумнівна заслуга доповідачева є в тому, що він вельми вдало спостеріг той зв'язок, що є між середнім віддаленням та осередком тягару, і тим самим практично в справі обчислювання ефекту землеустрою до значного спривчинився поступу... Проте я сказав тоді, що доповідач по суті лишився в рямцях того методу, що дав проф. Чаянів, котрий між иншим зазначив, що для найбільшої точности наслідків належало-б брати під увагу те, що вантажі перевозяться дорогами. Мені довелося відзначити заслугу доповідачеву так, як я її розумів, тому, що він, як на мене, надто вже применшував заслуги А. Чаянова і навіть Тюне нові що їх мені довелося взяти під оборону.

У дискусіях з приводу зазначеної доповіді мені довелося з'ясувати, що й після Сплюхінового відкриття метод числового обліку ефекту землеустрою, що дав його проф. Чаянів, принципово в повній силі лишається, і що й надалі, досліджуючи питання, треба йти саме тим шляхом, що накреслив А. Чаянів. Відповідаючи на заяву доповідачеву, що він в істоті розв'язав питання про облік ефекту землеустрою, і що в дальшому залишається місце лише для праці „геодезистів та математиків“, я мав за обов'язок довести, що доповідач саме й розв'язав математичну задачу, як визначати середнє віддалення, і що економічне завдання числового обліку ефекту землеустрою лишається й після Сплюхінової праці по суті на тій таки стадії, де й було воно після того, як з'явилася праця А. Чаянова.

Належну віддаючи пошану праці проф. А. Чаянова й дуже цінячи відкриття Сплюхінове-Нольтейнове що до способу вираховувати середнє віддалення, я, проте, вважаю за потрібне, у повній згоді з А. Чаяновим, підкреслити потребу далі працювати над порушеним питанням. Щоб належно висвітлити це питання, вважаю за річ незайву подати тут, у стислій формі, хоча-б і з значним запізненням, де-які гадки, що я висловив їх року 1923-го, як обговорювано Сплюхінову доповідь.

II.

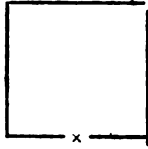
Освіне в А. Чаянова положення, що з нього він виходить, з'ясувучи питання про облік ефекту землеустрою, є таке: „Зовсім можемо певно гадати, що за найупорядкованішу земельно треба вважати ту сільсько-господарську територію, що при однаковому складі вжитків і культур і при однаковій площі має, через раціональне розміщення в просторі, найменше віддалення с.-г. перевозок „Проблеми Землеустройства“.

Цілком очевидно, що проф. Чаянів до поняття про землевпорядкованість найперше підходить, як і належить це, з геометричного становища—він уважає, що мінімальне середнє віддалення с.-г. перевозок за всіх инших однакових умов відповідає максимальній землевпорядкованості.

Проте, як зазначав я в дискусіях по Сплюхіновій доповіді, теорема А. Чаянова геометрично не цілком вичерпує; її треба було-б чимось доповнити, взявши під увагу де-які фактори, що з землеустрійно-геометричного становища немале мають значіння. Найперше треба взяти на увагу такий чинник, як обвід (периметер) фігури. Значіння обводу загальними рисами відзначив ще проф. А. Фортунатів (див. „Нѣскольکو страницъ изъ экономпки и статистики сел. хозяйства“, вид. 3-е, 1913 р., стор. 20).

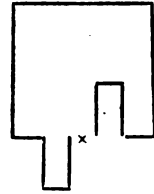
Справді, коли цей чинник ми знехтуємо, то часом може статися, що виразно „антиземлеустрійне“ положення ми схарактеризуємо, користуючись мехавічно з методу А. Чаянова, як ідеальне з погляду земельного устрою. Я наводив такий грубо вигаданий приклад, щоб зілюструвати своє твердження (див. рис.).

Фігура 1-а.

× (місце осередку садиби).

Фігура 2-а.

Вважаючи участки, що наведені в рисунках, за абсолютно однакові розміром, як і всіма іншими сторонами, за винятком конфігурації, ми матимемо, користуючись у визначенні середніх віддалень з методу чи то проф. Чаянова, чи Сплюхіно-Нольтейнового, для обох фігур одне й те саме середнє віддалення.

Тим часом треба тільки позирнути на рисунок, щоб зовсім певно сказати, що землевпорядкованість даних тут фігур дуже неоднорідна. Даремно П. Сплюхін, що висував середнє віддалення за абсолютну міру землевпорядкування, намагавсь доводити, що середнє віддалення й обвід функціонально з собою зв'язані—наш рисунок показав, що цього зв'язку немає. Звідси ставало очевидно, що в формулу А. Чаянова треба внести коректив-додаток для точнішого обліку геометричних моментів у землеустрою і найперше—додаток про вплив периметру.

Згідно з цим корективом, оснiвне положення А. Чаянова треба було б сформулювати так: „За найупорядкованішу земельно треба вважати ту с.-г. територію, що при однаковому складі вжитків і культур і при однаковій площі має, через раціональне своє розміщення в просторі, найменше середнє віддалення с.-г. перевозок при найменшому обводі фігури“.

III.

„Ідеальною“, за проф. А. Фортунатовим, „формою господарської одиниці є коло, але її не можна досягти на практиці без певної втрати землі... Звичайно прямують до квадрату, але й квадрат для оранки не мусить мати надто коротких сторін і дуже часто практичніший буває прямокутник... Фігури скіснокутні не зручні, коли вживати жнивварок і парових плугів... Кути впадні завжди вважається за незручні“ (кілька сторінок і зокр. 20).

Нам здавалося б, що практично-корисніша річ уважати за ідеальну землеустрійно конфігурацію—не коло, а квадрат. Отже, найупорядкованішою земельно буде та с.-г. площа, що при квадратній конфігурації матиме господарський осередок (садибу) на перехрещенні діагоналів цього квадрату. За найменше середнє віддалення в цьому разі умовно вважатимемо середнє віддалення для нашого ідеального квадрату.

За таким припущенням, що має, як бачили ми з слів А. Фортунатова, серйозні практичні підстави, ми повинні, провадячи землеустрій, іти до того, щоб кожній господарській одиниці надати форми квадрату. Інакше кажучи, ми повинні простувати до максимальної геометричної заокругленості, що її можна схарактеризувати відношенням обводу земельної одиниці до обводу рівновеликого квадрату. Коефіцієнт геометричної заокругленості був-би нам за добру міру висновків про успіх даної землеустрійної операції.

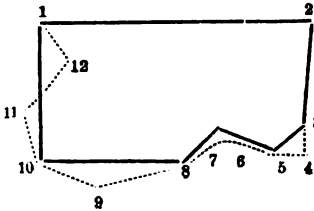
Однак, ідеальна геометрична заокругленість не завжди є показником ідеального стану. Треба прямувати до максимальної господарської

за округленості території одиниці, що її впорядковується. Господарську заокругленість можна схарактеризувати відношенням поміж середнім віддаленням упорядкованої (ачи тої, що впорядковується) фігури й середнім віддаленням рівновеликого ідеального квадрату. Коефіцієнт господарської заокругленості, певна річ, має стати за найпевніший спосіб механічно обчислювати ефекти землеустрою.

Річ незайва—звернути увагу ще на одну обставину. Нехай землевпорядкована площа проти тої площі, що була перед упорядкуванням, має сприятливіші коефіцієнти геометричної й господарської заокругленості. Але-ж ця площа все-таки може мати дуже важливий геометричний дефект. Це може бути тоді, як число поворотів обвідної межі фігури побільшало. Важко; розуміється, гадати, щоб елементарне і, безумовно, усім спеціалістам знане правило про те, що уникати треба зайвих поворотів, могло бути порушене, зламане... Але й цей момент теж слід узяти під увагу, завівши для його характеристики особливий коефіцієнт, що я зву його коефіцієнт многокутності. Само собою, що він серед трьох коефіцієнтів, якими раджу я користуватись, щоб механічно обчислювати ефекти землевпорядкування, матиме місце останнє.

Я пробував далі будь-яким способом обчислити ступінь наближення землевпорядкованої площі до прямокутника — це могло-б дати ще один коефіцієнт, щоб точніше оцінювати наслідки землеустрою в їх геометричній площині, але тим часом від розв'язання цієї задачі я змушений відмовитись.

Та, врешті, й тих трьох зазначених коефіцієнтів мабуть буде досить для нашої мети; з цим певно читач далі й погодиться. Щоб зілюструвати поняття „многокутності“, вважаю за потрібне навести такий приклад (див. рисун.).

	Число поворотів обвідної межі	Коефіцієнт многокутності
Перед землевпорядкуванням	7	$7/4$ (1,75)
Після землевпорядкування	12	$12/4$ (3,0)

Звичайна лінія показує фігуру в частку перед землевпорядкуванням, точкована—після впорядкування.

Користуючись поняттями заокругленості та многокутності, можемо зважати за правильну таку теорему:

При одночасному зменшенні коефіцієнтів геометричної й господарської заокругленості та коефіцієнту многокутності ступінь землевпорядкованості підвищується.

Отже згідні дані трьох наших коефіцієнтів мають показувати, що землеустрійну операцію господарсько-геометрично розв'язано гаразд, і це розв'язання тим більше нас задовольнятиме, що більшого досягли ми зменшення коефіцієнтів.

Само собою, що наші коефіцієнти в своїй суті не можуть бути порівняні і через це, коли маємо наслідки незгідні, то кожний із цих коефіцієнтів ми мусимо зважити на підставі глибшого аналізу конкретних даних.

У випадках сумніву (при незначному зменшенні коефіцієнту господарської заокругленості й инш.) механічні методи обчислювання ефекту землеустрою мають бути відкинені. Тільки таксаційний метод може в цьому разі дати відповідь на запитання.

У дальшому викладі ми дамо приклад механічного обліку ефекту землеустрою; покажемо, що він не завжди розв'язує завдання, наведемо приклад таксаційного обліку і дамо де-які допоміжні таблиці, що полегшать користуватись методом механічного обліку. Наприкінці — спробуємо розвинути думку про кінцеву потребу, оцінюючи господарсько-технічну доцільність землеустрою, за основу брати давнє числового обліку ефекту землеустрою.

Проф. Ф. Некрасів.

Харків.

Уваги до майбутнього скотарства на Україні.

Теперішнім часом на Україні можна помітити чимале зацікавлення, зокрема серед зоотехніків, червоною німецькою рогатою худобою, що, мовляв, має здобути собі першорядне значіння не лише на півдні, а й по інших теренах України. Не маю на меті ставитись проти такої думки, але факт дуже частого відцурання свого рідного, може й ліпшого, за-для чужого—сконстатувати далось-б. А цей факт, коли, може не відчувається його тепер і може не відчуватиметься в найближчих роках, гадаю, дасться знати за якесь десятиріччя, коли, може, буде значно важче направляти зроблені тепер помилки. Цією своєю доповіддю хотів-би внести й другу течію до питання скотарства на Україні, що над нею, либонь, не завадило-б зупинитися й її розібрати. Отже, я вважав-би, що мети досягнуто, коли-б мої думки стали об'єктом дискусії людей, що справою нашого скотарства цікавляться.

У своїй статті „Фактори організ. дрібних гос-в“ (Вісник С.-Г. Науки“ ч. 2 т 1) О. Філіповський пише, що зменшення обсягу володіння збільшує змагання завести худобу з продукцією молока та товщів коштом праці. Придивившись до сільського гос-ва в Чехословаччині (Морава), побачимо, що це твердження можливо трохи поширити, а саме—зменшення обсягу володіння збільшує змагання завести худобу з більше-сторонньою продукцією, а то—головним чином—праці й молока.

Сучасне становище на Україні, де на зміну колишнім великим гос-вам прийшли саме оці дрібні, що далі матимуть тенденцію ще зменшуватись, як раз викликає актуальність питання про забезпечення цих гос-в робочою силою, а тим самим це питання мусить стати питанням дня й державних чинників, що про це мають дбати. Уже на початках свого господарювання по тому, як проведено земельну реформу дрібні гос-рі й сільська біднота через брак робочої худоби стали в залежність од тих, від кого залежали й давніше. Факти віддавання свого наділу „з половини“, „з третини“ ба й про наймання є доказом цієї залежності. В багатьох випадках навіть така бідна родина має хоч будь-яку корівчину, що далась-б рівночасно використати й з боку продукції праці. Певен, що в цьому положенні знайду багато опонентів навіть серед селян-бідняків, що абсолютно здебільша не звикли працювати коровами, але з бігом часу, гадаю, ці забобони дадуть місця іншим поглядам, що їх вимагатиме економіка гос-ва. Фактом, що перекоує, знов таки може бути Чехословаччина, де не лише ті найбідніші, а навіть середняки й багаті господарі нарівні з експлоатацією кінської сили застосовують і сили корів з рівночасним зужиткуванням продукції молока. А умови праці тут, зокрема в т. зв. картопляних (з каменистим підґрунтям) районах, є значно важчі. Незаможники, малоземельні або й безземельні, маючи по одній корові, часто навіть приорендовують землю й обробляють її „супрягою“. Як відбивається праця на дійності, ширше подам удруге, але під час практики в де-яких випадках помічав навіть поліпшення і зрідка—значне погіршення. Та врешті й на Україні як, наприклад на Поділлі й частині Київщини, зокрема останніми роками,

подібне явище теж траплялося. З усього сказаного хотів-би зробити такий висновок: у малих і середніх гос-вах замість дорогого ціною й на утримання коня є конечна потреба поставити дешевшу й з ріжнобічною продукцією корову. Як що-ж буде добре бажання усю ту пашу й зерно, що ззів би кінь, віддати цій корові, то з цього не кажу багато, але напевне виграсмо.

Але після зробленого висновку повстає питання, яка-ж корова найліпше відповідала-б новому своєму призначенню? І це питання треба розв'язати вже тепер, коли тільки робляться заходи підвищити та поліпшити скотарство. Треба над ними уважно роздуматись, щоб не наробити помилок, що пізніше-б шкодили.

Уже перед війною, під час, здається, найрозвиненішої праці земських організацій в агрономічній допомозі населенню—відчувалося несталисть, чи вірніше, ріжнومانітність думок, що до типу рогатої худоби, якою треба було-б поліпшувати в більшині своїй безтиповий скот селянський. А як наслідок цієї ріжнومانітності не тільки в окремих, а навіть у тому самому повіті на ріжних опорно-покривних пунктах можна було знайти бугаїв ріжних порід, але мало не скрізь була думка й бажання—поліпшити молочливість, та хіба зрідка зверталось ще увагу на м'ясо, і сливе ніколи не передбачувало працездатність тої чи іншої худоби. Бугаї довожувано, звичайно, з усіх країв Європи, а незабаром і наш селянин, що давніше лікував свою корову хіба бияком і в кращому разі нафтою та дигтем, став звикати й на європейські хвороби, як-то туберкульоз. Навіть, коли відкинемо й ці шкідливі наслідки акліматизації—сторінка державної економіки мусить теж де-що сказати проти подібних методів поліпшувати нашу худобу в минулому. Ясно стає, що джерел до поліпшення нашої рогатої худоби мусимо шукати у себе вдома; їх, що правда небогато і вони, тепер самі з себе дуже бідні, але відповідною працею й терпінням зробити дасться чимало.

А одним з цих джерел є й наша сіра степова—українська худоба, що як узяти на увагу її аж надто малі вимоги, що до годівлі й загального догляду, буде, мабуть, одною із досить високо-продуктивних. Коли-ж приглянемося детальніше побачимо, що вона, як її відповідно утримувати, може бути і всебічно продуктивна, а саме:

1. Продукція праці: На ній не доведеться довго спинятися. Народня поезія минулих часів найтяжчі комунікаційні моменти на Україні завжди згадувала спільно з цією худобою. „Воли сірі“, „воли круторогі“—це ті „герої“ колишнього, що про них вона з таким закоханням співає. Ще недавно минуле—чумаччина—може яскраво підкреслити їх витривалість і силу. Зі своєї коротенької практики на Уманщині можу сказати, що перед світовою війною й під час її багато земельних власників заходу України їздили спеціально накуповувати волів цієї раси на схід і південний схід України, даючи їм перевагу перед іншими расами.

2. Продукція молока. У цій галузі можна було бачити два випадки: а) в умовах культурного гос-ва вона була досить висока і в) навпаки—у селянському гос-ві дуже низька, але це можна приписати в кожному разі не худобі. Доброю годівлею й відповідним ховом можна було досягти добрих наслідків, як це й було в чередах Деконського на Катеринославщині та коло маєтку Гагарина—на Херсонщині. У цьому останньому, за інформцією агронома В. Д., що працював у тім районі, досягнуто тоді від де-яких корів 180—200 відер (2160—2400 liter) в обсягом товщу в 5,—8% (у 1½ рази більше, ніж наприклад у Голандянок). Тоб-то і ця продукція вирівнюється багатом т. зв. високопродукційним расам. Крім цього—то був лише початок шляху до підвищення продуктивності, що відкривав широкі можливості в майбутньому.

3. Продукція м'яса: Цей бік є найгірший. Дужий кістяк, як головна умова працездатності, є від'ємною стороною м'ясної продукції. А всеж як висловлюється уч. агр. Колестінов, м'ясо цієї худоби добре й смачне. Завданням відповідних чинників буде й цей бік поліпшити (добором) і наша питома худоба зможе сміливо виступити на поле конкуренції з зах.-європейськими расами, маючи разом з тим і свою власну назву.

Є. Височанський.

План праці Економічної Секції С.-Г. Наукового Комітету України на рік 1924-ий).

I. Вступні тези:

1. Загальні зміни, що відбулися в сільському господарстві України:

а) Знищено велике землеволодіння, як капіталістичну форму с.-г. продукції; поширилася масова дрібно-земельна продукція; в ній головну чи принаймні значну роль відіграє натуральне споживання с.-г. продуктів.

б) Утрачено економічні зв'язки з закордоном, що впливали й визначали собою напрямок та розмір с.-г. продукції в різних районах; тепер ці зв'язки відновлюється вже в нових умовах.

в) Змінили розмір та втратили значіння де-які галузі с.-г. промисловости (гуральна, цукрова). Поодинокі галузі с.-г. промисловости перейшли до дрібного продуцента-селянина.

г) Зруйноване в великій мірі господарство—в наслідок війни, революції та голоду.

2. Завдання, що стоять на черзі.

а) Відбудувати продукцію сільського господарства, але таким шляхом щоб натуральне споживання не стояло на перешкоді виступові на міжнародній та внутрішній ринок з такими родами продукції, що найбільше мають шансів поширитися на міжнародньому та внутрішньому ринкові.

б) Утворити такі форми сільсько-господарської продукції, щоб ті внутрішні суперечності, що властиві дрібно-земельним формам організації виробництва, були усунені, або не так загострені.

3. Перед революцією наукове розроблення осівних питань с.-г. економіки та планів організації самого виробництва мало на увазі інтереси здебільша капіталістичної продукції. Що до інтересів дрібних форм сільсько-господарської продукції (селянських господарств), то, не вважаючи на величезну літературу в цій справі, нерозв'язано й осівні питання, що могли-б допомогти в практичному підступі до утворення конкретних найдоцільніших форм дрібного господарства.

4. Найголовніші, найпекучіші питання організації виробництва, а саме організація території, організація капіталів у формі будівель, реманенту, оборотних коштів, то-що, розв'язуються тепер. Але ці питання не мають цілком певної обґрунтованої теорії та практики, що дали-б можливість розробляти такі організаційні плани, які свого часу вмів розробити, на підставі загальних указівок і великого практичного досвіду, кожен керівник великого с.-г. підприємства і навіть звичайний виконавч цих планів—технік, управитель окремого маєтку.

5. Економічна Секція С.-Г. Н. К. У. повинна стати на шлях такого напряму вивчення економіки дрібних форм с.-г. продукції, щоб її праця допомагала виробляти організаційні плани господарства кожному с.-г. продуцентіві простими способами на підставі простого обліку тих умов, що складаються для господаря.

6. План роботи Економічної Секції залишається суто-науковим що-до методів розв'язання практичних завдань, але має бути спрямований на ці

¹⁾ Проект цей розглядався і ухвалений як попередній орієнтаційний, у засіданнях Економічної Секції К. ц. р.

самі завдання, цеб-то, головний напрямок роботи мусимо брати на розв'язання практичних завдань сучасного моменту, але в підступах до розв'язання й у самому розв'язанні маємо базуватися на загально-наукових положеннях і давати зразки нових, простіших, широко приступних і разом з тим суто-наукових форм загального розв'язання практичних питань.

7. План роботи Економічної Секції С.-Г.Н.К.У. не повинен повторювати робіт тих організацій, що їх обов'язок є практично розв'язувати ті чи інші частини загальної праці над дослідженням економіки республіки, але він повинен обіймати всю роботу всіх установ, з тим, щоб розмежити їхню працю. Економічна Секція повинна в такому разі вирішувати суто-науково-методологічні питання, що є тільки підходом до розв'язання самого завдання та ті, що над ними практична установа працювати не може. В тому разі, коли потрібну роботу ніхто не провадить, Економічна Секція має її організувати шляхом ініціативи що до розроблення її, або й безпосередньо організує саме дослідження.

8. Для успіху праці наукове дослідження Секції має поділитися на окремі галузі: з початку цього досягається простим розподілом праці поміж членами секції, а з часом, коли настане потреба, з розвитком праці та збільшенням числа співробітників Секції,—можуть відокремитися й особливі підсекції та Бюро.

II. Сучасні умови життя висувають насамперед розроблення, при участі всіх живих економічних сил держави, таких питань:

1. Розробити питання про вплив податкової політики на характер розвитку с.-г. продукції різних земельних груп населення; зосібна виявити затримання розвитку інтенсифікації цього господарства невірно розрахованою податковою системою що до різних соціальних груп.

2. Розробити всі питання що до торговельного договору з закордонними державами, а саме найважливіші для загального розвитку сільського господарства заходи до захисту тої чи іншої продукції.

3. Розробити проблему експорту.

4. Розробити проблему розвитку с.-г. промисловости і притягнення закордонних капіталів до розвитку окремих галузів чи цілої промисловости.

5. Розробити питання що-до впливу грошової реформи на стан с.-г. ринку.

6. В зв'язку з усіма цими питаннями організувати дослідження с.-г. кон'юнктури та впливу її на напрямок розвитку сільського господарства, складаючи і розглядаючи огляди кон'юнктури.

7) Розробити питання про диференціацію с.-г. населення в нових умовах життя; питання оренди землі; питання використання найманої праці в селянських підприємствах.

III. Не так гостро стоять, але в порядкуві другочерговости мають бути поставлені й порозв'язувані такі питання:

1. Визначити напрямок та числове значіння факторів, що під впливом їх складаються ті чи інші форми дрібного господарства. Для цього треба:

а) Виробити певні методи, щоб за їх допомогою значіння природних факторів (грунту й клімату) можна було визначати розміром урожаю с.-г. рослин за певних умов техніки.

б) Визначити норми споживання у різних соціальних груп населення зернових продуктів, як і продуктів скотарства, визначити умови, при яких населення переходить від натурального споживання до заміни його грошовим бюджетом.

в) Визначити норми витрати праці на різні с.-г. культури залежно від ґрунту й клімату, а також на різні інші господарські роботи.

г) Визначити норми витрати упряжної сили залежно від культури та техніки.

д) Визначити норму витрати постійного капіталу і складових частин його залежно від розміру землекористування.

е) Визначити норму споживання фабрикатів та витрат на них, взагалі норму споживної частини грошових витрат господарства з розрахунку на 1-ну душу.

ж) Визначити норми оплати дня праці різними галузями с.-г. продукції в зв'язку з витратами днів праці та загальною й чистою прибутковістю (до визначення ціни на с.-г. продукти оплата дня праці вираховується матеріальними днями, себ-то 3 пуди жита, 5 фунт сала то-що).

з) Визначити в умовах звичайного селянського господарства по різних районах норми молочної продукції рогатої худоби, свиней.

й) Визначити для упряжної сили коней за час польових робіт відношення числа використаних днів при тій чи іншій формі господарства до загального числа днів упряжної сили, що її дає упряжна одилиця.

к) Залежно від цих норм установити теоретично можливі норми продукції господарства на ринок і форми цієї продукції. Ствердити такі розрахунки для сучасного моменту перевіреними прикладами вживаного методу на підставі даних попередніх дослідів.

2. Визначити на підставі цих даних з додатком даних про капітали господарства кредитоздатність різних груп населення та методи забезпечення кредитів, не обтяжуючи господарство.

3. Розробити питання про методологію встановлення норм сталого господарства та самі норми цього господарства.

4. Розробити нормативні плани організації колективного господарства з боку:

а) Організації, характеру й розміру продукції.

б) Розміру праці та розподілу її по-між членами, провівши не тільки організаційне, але й психічне дослідження.

в) Організації капіталів за різних умов індивідуального життя членів колективу.

5. Установити на підставі даних досвідних установ, розмір витрат праці та технічні поліпшення, та вплив цих поліпшень на розмір оплати дня праці та загального прибутку.

6. Провести досліди над умовами, що скупчують і руйнують великі родинні двори і розробити питання про заходи боротьби з роздібненням дворів.

7. Розробити питання економіки спеціальних культур у зв'язку з економікою цілого району та окремих соціальних груп населення.

8. Розробити методологію с.-г. районування.

9. Розробити питання про найдодільніші кооперативні форми організації с.-г. виробництва, а особливо організації кооперативного користування живим та мертвим реманентом.

IV. З наміченого плану робіт НКЗС, через Відділ Організації Господарства, розробляє такі питання:

а) Районування, за методом А. Челінцева; треба перевірити методику та виробити точнішу.

б) Податкова справа.

в) Громадські сівозміни.

г) Орендні питання взагалі і в формі соціальних відносин (супруг, одробіток, то-що).

д) Спеціальні культури: тютюн, хміль, кукурудза, соняшники.

V. Окрім зазначеної роботи дослідного характеру, Секція має провести роботу що до наукового керування практичною працею, та допомогу й консультації різним установам; для цього треба:

1. Стежити за економічними заходами різних установ що до сільського господарства, і складати критичні огляди, що розглядаються в Секції, щоб винести певні за них висновки.

2. Давати висновки про різні законопроекти, плани то-що.

VI. Переходячи до чергових планів роботи, треба:

а) Закінчити роботу О. Попова про хлібний експорт.

б) Закінчити роботу Ю. Гермайзе над розробленням румянцевського перепису по Правобережжю.

в) Закінчити роботу Н. Цітовича що до визначення нормального розміру дворового перепису 1910 року Полтавщини 3-х типових повітів.

г) Організувати розроблення поставлених вище питань, визначивши їх черговість.

VII. Щоб провести цю працю, Секція має Президію і платний технічно-науковий апарат, постійний і тимчасовий, а також Пленум усіх членів Секції.

1. Президія стежить за організацією наукової праці Секції, розглядає питання про запрошення нових співробітників, організацію нових досліджень, господарські питання, розглядає висновки науково-технічного персоналу Секції до огляду праці різних установ до внесення їх на розгляд Секції, розглядає й затверджує обрахунки на організацію нових робіт і провадить їх через Президію С.-Г. Н. К. У, Президія збирається не менше, як раз на тиждень, але не в дві зборів науково-технічного персоналу.

2. Постійний науковий персонал провадить щоденну працю наукового ознайомлення з роботою установ, складає огляди її, дає висновки, розробляє за допомогою звичайного технічного персоналу доручені йому наукові питання.

3. Президія та науково-технічний персонал збирається раз на тиждень на нараду, що розглядає попередні плани розроблення наукових тем, що доручаються тому чи іншому співробітнику, розглядає попередні висновки з праці, робить указівки що до зміни, або доповнення зробленого дослідження або огляду робіт тієї чи іншої установи, розробляє попередній обрахунок робіт, розробляє працю поміж платними співробітниками, то-що. До того, як утвориться рада з голів Бюро, ця нарада виконує обов'язки ради Секції. В тому разі, коли де-які питання розв'язані технічною нарадою при кворумі Президії, ці питання в Президії не переглядаються.

4. Кленум Секції встановлює загальний план праці Секції, заслухує звіт про діяльність Президії та Народи, розглядає вже закінчені наукові праці й доклади про праці державних установ і виносить остаточні постанови що до значіння проведеної праці членів Секції. Бюро, дає остаточний висновок про діяльність державних і громадських установ що до наукового їх уґрунтування.

5. Розклад днів засідань і нарад науково-технічних робітників та тем, що належать до розгляду, має намічати на б.-м. довший час наперед науково-технічна нарада.

6. Розклад днів зборів Секції та докладів на них має бути визначений уперед на б.-м. довший час.

7. План праці Секції має бути так спрямований, щоб намічені роботи виконували вчасно й розглядали в установлені терміни на зборах науково-технічної Народи та Пленуму Секції.

8. Робота Секції має бути ув'язана з роботою дослідчих гуртків Харківського С.-Г. Інституту та інших вищих шкіл; при цьому для наукової роботи що до розроблення питань Економічна Секція по можливості притягає членів дослідчих гуртків, щоб привичаїти їх до методології наукового дослідження й залучити до загальнодержавного плану такого дослідження.

9. Крім цього, Секція об'єднує економічну роботу Губернських Земельних Відділів та Економвідділів досвідних станцій і з загальною науково-дослідчою працею Економічної Секції С.-Г. Н. К. У.

Уся праця Секції повинна набрати характеру ударного; а до розроблення голівних питань треба втягти всі живі с.-г.-економічні сили держави, хоч де-б вони працювали, коли вони практично чи теоретично працюють над розв'язанням гостро поставлених питань сучасного с.-г. життя.

О. Филиповський.

Огляд сільсько-господарських часописів.

Посуха й її вивчення.

В т. 13-му (1922-й 1923 р. р.), „Трудов по прикладной ботанике и селекции“ Ленінградського Державного Інституту Досвідної Агрономії знаходимо цікаву статтю проф. Л. Іванова, присвячену питанню відпорності рослини на посуху. Справа ця, як зазначає автор, 30 років не сходить із поля уваги агрономів і досвідників, а проте певного знання й вичерпних відомостей про посуху й залежність від неї культурних рослин—надто бракує. Проф. Іванів робить спробу „дати критичний огляд того, що дала фізіологія останніми тридцятьма роками, щоб дізнатися, яких засобів уживає рослина в боротьбі з посухою, на що треба звернути увагу, щоб надалі те знання поглибити й поширити“. Насамперед зупиняється він на явищі випаровування рослинами води. Це явище потрібне для рослини має значіння:

„У всіх явищах росту випаровування бере участь не лише, як двигун току води, але також, як і регулятор того ступеню тургору, що для даної рослини є оптимальний. Без випаровування води, розмір його завжди був-би наближений до максимуму, а це для нормального розвитку багатьох тканин наземних рослин є негарзд. Крім цих двох функцій, випаровування води відіграє значно меншу але всіма визнану роллю, як регулятор теплоти.

Досліди показують, що ксероморфна будова рослини не завжди свідчить за малу транспірацію, а ще менше за посухвідпорність її і, що базуватися на ній (будові) провадячи добір чи селекцію відпорних на посуху форм тим часом без дальших дослідів було-б річчю ризиковитою.

Але рослина підчас посухи вживає заходів, щоб економніше витратити воду. Ці заходи й можливості ще мало досліджено. Автор починає аналізувати фізіологічні явища росту за різних умов і найперше спиняється на властивостях коріння, що постачає рослині воду.

„Досліджувати коріння в природніх умовах його росту технічно надто важко, і тому певних висновків є небагато. Останніми часами звернули на це увагу американці, що спершу досліджували коріння пустельних і напівпустельних рослин (Саппон 1900—1912), а нині перейшли на великі спроби з дикими й культурними рослинами прерій (Weaver 1919—1921). У нас таким спробам присвячені праці Ротмістрова—біля Одеси (1907) а далі Модестова—біля Москви (1915) й Тольського—на Самарщині (1922)... Подовшення кореня ледве чи можна вважати за засіб боротися з посухою за різних обставин. Часом як доводять приклади, це може бути навіть на шкоду відпорності проти посухи“.

Обговорюючи далі третій чинник водного режиму—постачання води по рослині, автор зазначає, що цим явищем стали цікавитись лише за останнього часу і, тільки далі досліджуючи здатність різних рослин постачати листю воду, матимемо певну відповідь на це питання. Взагалі цей період у вивчанні посухвідпорності автор вважає за критичний.

„Ті прості й яскраві уявлення про захист рослин, що їх за правдиві вважалося, нині значно похитнулися. Замість звичайних відносин—повстали складні, виявилися суперечності там, де все здавалося певне і в сей час ми навіть для обмеженої кількості зіллятих рослин помірної смуги не можемо зазначити жодної ознаки й властивості рослини, що гарантували-б їй відпорність на посуху в умовах цієї смуги. Завдання боротьби з посухою рослина вирішує, реагуючи на це цілим комплексом властивостей, що й дає в кожному конкретному випадкові свій тип ксерофіту, часто придатний лише для цих обставин“.

Автор статті взяв за мету довести потребу нових, ширших дослідів і спостережень фізіологічних явищ, а зокрема необхідність використати особливу екологічну методику, що лише останніми часами розробляється й відокремлюється від методики суто-фізіологічної.

Метод фізіологічної оцінки рас худоби.

У не-що-давно випущеному т. 1-му „Записок Київського Ветеринарно-Зоотехнічного Інституту“ за 1924 рік уміщено проф. П. Лавренюка статтю про „Нові шляхи створення рас великої рогатої худоби“. Автор зазначає велику різноманітність та недиференційованість скотарства на Україні. Вивчення аборигенної худоби досі йшло в нас примітивними стежками.

„З великим жалем доводиться констатувати, що творення чистих рас у нас провадиться старими, хоча й кращими, а все-ж непевними шляхами. Так, улаштовуючи расові (племінні) розплідники, об'єднують у них скотину за однією тільки з зоологічних ознак—кольором масти. У ліпших таких розплідниках, що на перше око здаються однотиповими, бо є одномасні, при докладнішому розгляді помічається дуже велика різниця в будові голови, рог, кістяків, розвитку тих чи інших частин тіла. Отже, поклавши за основу добору расової скотини зоологічні ознаки, сьогоднішні наші керівники скотарства не додержуються суцільності й усебічності цих ознак, а ґрунтуються лише на одній із них, що лекше виявляється“.

Які ж ознаки тварин є сталіші й більше відповідають вимогам культурного скотарства?

„Аналізуючи цю справу—говорить проф. Лавренюк,—варт розподілити засоби добору расової худоби на такі категорії: 1) зоологічні ознаки, 2) фізіологічні й 3) чисто біологічні. Першій категорії ознак уживається завжди в країнах з екстенсивним скотарством і некультурним населенням, де фізіологічні властивості скотини ще невідомі... Друга категорія—фізіологічні ознаки—є в основі племінної справи в країнах з продукційно-промисловим скотарством і культурним населенням... Третя категорія ознак—чисто-біологічна—не має широкого практичного значіння, вимагає ще наукових дослідів і докладнішого вивчення рас та з'ясування характеристик що-до цих ознак“.

В умовах сучасного розвитку на Україні, певно, найвідповіднішим методом оцінювати расову худобу є другий—за фізіологічними ознаками. Проф. Лавренюк подає в своїй статті висновки з свого досліді молока від 9 корів Київської Політехніки на розмір товщевих кульок, проведеного способом д-ра Гютцайта. Як завважає цей останній, розмір товщевих кульок за лактаційного періоду є константна ознака, характерна для певних порід корів. Об'єм кульок у Гютцайта коливався від 25 куб. мікронів (джерзейка) до 7,8 куб. мікрон. (брайтербурська корова). Перевіряючи числові Гютцайтові покажчики на різноманітній расовій череді, проф. Лавренюк доходить цікавих висновків що до породности пробних корів. Автор подає цілу низку методологічних уваг що до випробовування молока на товщеві кульки. Головною справою він вважає, щоб

„наші досвідньо-наукові установи розробили докладніше питання про зазначений тут фізіологічний метод визначення рас, встановили його дійсну цінність дослідили характер цих фізіологічних стимулів на рідних наших кодах рогатої худоби, найрентабельніших в умовах наших господарств,—тоді племгоспи мали б певний шлях до виховування чистих рас, і поступ у скотарстві пішов-би швидким темпом уперед“.

Безперечно, порушена тут справа є цілком актуальною проблемою наукових і культурних зоотехнічних осередків нашого краю. Треба як-найскорше широко розробити й спопуляризувати її в практичних господарствах.

Наукова організація праці в сільському господарстві.

Справі раціоналізації праці в сільському господарстві присвятив статтю в Київському „Агрономі“ (ч. 2—3 за 1924 р.) проф. В. Підгаєцький. Автор слушно завважає, що:

„нині, в добу відновлення господарського життя Радянських Республік, принципи наукової організації праці повинні знайти значне поширення

й у сільському господарстві. Всесоюзна с.-г. та кустарна виставка в Москві в 1923 році зрушила це питання з мертвої точки. Слідом за профспілками державні та господарські органи починають практичну роботу в галузі раціоналізації с.-г. праці¹.

Але сільське господарство значно різниться від індустрії, де наукова організація праці набула вже чималого досвіду. Тому, до принципів керування працею в с. г. мусимо особливі мати підходи, що природньо виникають з особливостей с.-г. процесу. Як чергові справи в цій напрямі, автор висовує такі:

- а) консолідація всіх активних сил, що працюють теоретично та практично в різних галузях с. г. над раціоналізацією виробництва;
- б) об'єднання та погодження діяльності, скерованої до нормалізації керування та праці с.-г. шляхом організації гуртків НОП на с.-г. досвідних станціях та при установах, що працюють по НОП;
- в) систематизація та вивчення побіжного досвіду по організації праці, адмініструванню в с. г. та поширенню практичних досягнень на роботі того ж типу в інших підприємствах;
- г) складення на підставі дослідів, різних порадників та положень, форми обрахунку, маючи на оці сучасні умови організації с.-г. підприємств,
- д) проведення заходів до встановлення технічно-правильних і практично досяжних норм продукційности з метою найбільшого підвищення продукційности праці при можливо оптимальних умовах для того, щоб цей матеріал міг бути використаний для нового „урочного положення“;
- е) вивчення кваліфікації робітників у різних галузях с.-г. виробництва та праця що до збирання всіх психо-фізіологічних відомостей для підбору робітників;
- ж) консультація зацікавлених установ у питаннях НОП у с.-г. на ґрунті здобутого досвіду, з) пропаганда та популяризація ідей НОП у с. г. шляхом лекцій, брошур, листівок, серед широких робітничих кіл у цілковитому погодженні та під ідейним проводом профорганізацій⁴.

Як видно з цього переліку, завдання перед організаторами НОП у сільському господарстві стоять і складні й нагальні. Тому до тверджень автора статті, взагалі правдивих і уgruntованих, можна додати тільки одне, щоб праця над консолідацією заходів і вивченням норм праці в с. г.-ві об'єднувалася в компетентному безсторонньому та чулому до вимог життя науковому с.-г. осередкові. Наслідки тієї праці значною мірою залежать од того, наскільки повно й актуально пощастить здійснити це об'єднання.

А. Гр—ч.

РЕФЕРАТИ ТА РЕЦЕНЗІЇ¹⁾

Періодичні видання (О2).

Бюлетени 1-го Средне-Азиатского Государственного Университета № 1 (листопад, 1923 р. стор. 1—23), № 2 (грудень, 1923 р., стор. 24—47), № 3 (січень, 1924 р., стор. 48—73), № 4 (лютий, 1924 р., стор. 74—108)⁸⁰, Ташкент.

Бюлетень містить праці найрізноманітніших спеціалістів: поряд ботаніків та зоологів маємо роботи медиків, геологів, математиків, етнографів і т. ин. Наше завдання тут торкнутись лишє тих із них, що можуть бути за перспективні праці для фітотехні.

¹⁾ Матеріал у цьому розділі розміщений, так само як і в розділі бібліографічному згідно з класифікацією с.-г. літератури, що введена в Центральній С.-Г. Бібліотеці С.-Г. Наукового Комітету України; числа в дужках—то відповідні індекси каталогу зазначеної бібліотеки.

На видання популярні і взагалі широкого вжитку друкуються тільки ті рецензії, що їх ухвалила *Рецензійна комісія* Секції Освіти та Популяризації С.-Г. Наукового Комітету. Після кожної такої рецензії друкується і короткий висновок Рецензійної Комісії на підставі цієї, а так само і спеціальної словесної рецензії—про придатність та популярність видання. Цим Комісія і Редакція мають допомогти читачам і установам—споживачам популярної с.-г. літератури—розібратися в ній і відповідно її використувати.

Дбаючи за те, щоб реферати і рецензії подавалися своєчасно, редакція прохає видавництва й авторів надсилати до „Вісника С.-Г. Науки“ всі нові видання, як тільки вони виходять.

1. Олексів А. „Денний хід асиміляції і зміна продигових щільн у різних екологічних груп гірських рослин“.

Дослиди робилося на гірській ботанічній станції („Кельте Машат“) над групою мезофітних і ксерофітних рослин. Асиміляція вивчувалася мікроволюметричним методом з наступним визначенням CO_2 приладом Половцева-Ріхтера. Експерименти над кожною рослиною роблено в такі моменти: 7-й, 9, 11, 13, 15, 17-й год.. На підставі цих спостережень констатується:

„у всіх досліджених мезофітів максимум асиміляції збігається з максимумом інтенсивності розтулення продигов і буває об 11-й години“.

На потвердження цього наводяться такі цифри:

Відношення до 100 години . . .	7	9	11	13	15	17
асиміляція в мг. CO_2 . . .	20	48	100	72	52	28
Розтулення продигов	18	49	100	62	44	15

У ксерофітів, що ростуть на взгір'ї, максимум розтулення продигов трохи відстає від максимуму асиміляції, але залежність процесів піднесення й спадання їх кривих так само ясна, як і в мезофітів.

2) Благовіщенський А. проф. „Осмотичне тиснення гірських рослин“. Автор вів дослиди на станції Ботанічного Інституту в Чамгані. З цікавих висновків його треба відзначити такі:

а) Високе осмотичне тиснення, як ознака „ксерофітної“ організації, не завжди буває і в що-найвиразніших ксерофітів;

б) Де-які рослини мають на диво сталу величину осмотичного тиснення; *Impatiens parviflora* Д. С. Д. С. показує 0,2 нормали і по тінистях воглих берегах Угаму, і по розпечених вапняках і на осипах, повесні і в-літі на передгір'ях і біля горішньої межі свого розповсюдження;

в) є рослини, що міняють своє осмотичне тиснення відповідно до умов: *Acantholimon Aeberti* Rgl. у дощовитім червні дав 0,6 нормали, в сухому липні—0,5 нормали, а бідного на опади року 1922-го—навіть 2,0 нормали.

3. Попів Г. „Вертикальна зональність у розповсюдженні форм м'якої пшениці *Triticum vulgare* Z; у Туркестані“. Автор дав за Вавіловим таке угрупування пшениць: 1) *indo europeum* або арійська, розповсюджена по Східній Європі, Сибіру та Північній Америці; 2) *spelteforme*—спельтувата, росте в Туркестані, Бухарі, Персії; 3) *rigidum*—грубоголоса, росте в Персії, Бухарі, Туркестані. Попів в спостерегав такі вертикальні зони пшениці: а) пшениці рівнин (поливні пшениці) із групи *rigidum* (з під групи довгоколосих поливних); б) пшениці передгір'їв—група *rigidum* (типова), місцева назва „сари-магіс“; в) пшениці високо-гірські—належать до групи *indo europeum* арійської.

4) Радкевич О. „Спостереження над будовою кореневої системи бур'янів“.

Дослиди над кореневою системою ведено, відкопуючи бур'яни в Університетському маєткові „Капланбек“. З попередніх висновків слід відзначити, що: а) роди, які дають молоді гоні аж до морозів, мають найглибше кореневу систему; б) найжиттєздатніші є ті роди, в яких на певній глибині проходить поземна магістраль, що подає на гору силу гонів і через те повстає більш-менш суцільна зарість; ролю магістралі відіграє часом і кореняк *Sophoga* і коріння *Achagi* і в) боротися з бур'янами, які розмножуються бруньками відновлення, що містяться на поземній магістралі, дуже важко, бо ця магістраль лежить на глибині до двох метрів від поверхні, отже плуг її здебільша не зачіпає.

5. Запрометів Н. „До матеріалів про мікологічну флору Туркестану“. Автор на підставі своїх дослідів робить такі висновки: у Туркестані фізично-географічні умови цілком відбиваються на розвиткові мікофлори; сухе підсоння й висока температура спричиняються до слабого розвитку форм мікофлори в Туркестані, рівняючи з європейським Сходом; з другого боку, через ту-ж таки сухість і температуру в Туркестані дуже розвинулася мікофлора борошнувато-росянкових род. *Erysiphaceae* що на ню сухість повітря так згубно не впливає; з цього погляду Туркестан дуже загадує мікофлору Сагари; загалом мікофлору Туркестану автор уявляє тепер у такому вигляді: а) борошнувато-росянкові—з огляду на численність форм мають

перше місце в мікофлорі Туркестану; б) на другому місці стоять гриби з недосконалих *Fungi imperfecti*; с) на третьому місці—іржаві—*Uredinales* і зонові *Ustilaginales*.

Зазначені групи характером місця розподіляються так: 1) пісково-глинясті райони—переважно *Erysiphaceae* 2) передгір'я й гірські райони—переважно *Uredinales* 3) сазы (район зрошення)—переважно *Erysiphaceae* і з *Fungi imperfecti* рід *Cercospora*.

6. Баранов П. „До методики кількісно-анатомічного вивчення рослин“ Досліджуючи, автор, листя різних рослин р. 1923-го приходить до таких висновків, а) виділяючи число продихів з метою характеризувати рослину з цього погляду: треба мати на увазі, що число продихів неоднакове не тільки по різних поверхх листків однієї рослини, а ще частіше й у межах того самого листка й число це міняється і від основи до верхівки листка, і від краю й до середньої жилки його;

б) з попереднього виходить, що треба додержуватись тієї зони листка, де видічується продихи, і відзначити це, подаючи число продихів, що характеризують рослину.

в) виділивши, скільки продихів на листку середнього поверху в середній частині листкової платівки, матимемо величини дуже близькі до середніх чисел, що дістаємо їх, підраховавши продихи на платівках листка всіх поверхів і всіх частин листка; цю зону взагалі можна рекомендувати, як місце для дослідження анатомічних коефіцієнтів.

Висновки П. Баранова ґрунтуються на дослідах над рослинами дикорослої, а не культурної флори.

Агрономічних праць у „Бюлетенях“ немає, тільки є одна цікава інформаційна замітка Н. Кажанова на тему: „Дослідження типів сільського господарства й райони їхнього розповсюдження. Для всіх типів господарства зібрано 71 бюджет, отже на кожний тип припадає 5—10 бюджетів. На підставі цього матеріалу виготовлено рукопис до морфології сільського господарства Туркестану. Працю проробив семінар с.-г. економії й с.-г. статистики Агрофакультету. С.-А. Д. У. на доручення Середньо-Азійського Комітету Всесоюзної Виставки м. р.

Поміж окремих членів семінару працю збирання бюджетових даних, зведення та опрацювання їх для рівнинно-кочового типу зробила І. Радішева, саме для гірсько-кочового типу—М. Стеценко, для пів-кочового типу—П. Косова-Сokolova, для пасовищно-хліборобського—туркменського—С. Увидьки й, для зернового-безполівного—С. Миронова, для інтенсивно-скотарського (колоністського)—А. Косів, для садово-виноградного—промислового—Н. Граменицька, для виноградного-тубільного—А. Прашутинський, рижового й мішано-бавовняного—В. Полозів, для бавовняного з машинною культурою (голодий степ)—В. Дурмашкіна, для спеціалізованого бавовняного й бавовняництва загалом—І. Фотієв.

Читаючи самі тільки назви зазначених типів господарства, доводиться дивуватися, що в цьому „дикому“ краї тубільне населення не обмежується на шаблонне господарство, а диференційне організаційно-продукційні процеси, беручи на увагу весь складний комплекс природних та економічних чинників. Через це в Туркестані побіч первісної номадної форми господарства, мають місце й високо-інтенсивні типи господарства (садово-виноградний і т. ін.); з цього погляду зазначена робота велику викликає цікавість, бо вона викриває скарби тубільної творчості (емпіризму) і в майбутньому допоможе організувати раціональне, оперте на науці, сільське господарство Туркестану.

С. Воробйов.

Бюлетень боротьби з шкідниками сільсько-господарських рослин.—Вид. С.-Г. Наукового Комітету України—№ 1-й грудень 1923 р. ст. 1—10, 8°, Київ 1923; № 2—3, січень-лютий ст. 1—32, 8°, Харків 1924 р.

Наш урожай, і особливо врожай голівних хлібних рослин часто й густо залежить від шкідників, що нищать їх (особливо останніми роками). Мати зведені відомості про шкідників сільсько-господарських рослин і про заходи боротьби з ними на Україні—рід дуже бажане. Не менш бажано є знати й літературу про шкідників, що виходить на Україні й за кордоном. І ось тепер видання зазначених угор. Бюлетенів саме й заповнює ці прогалини.

У першому числі Бюлетеню маємо відомості про поширення гесенської мушки *Mayetiola destructor* Soy на Україні, про заходи в боротьбі з нею, що їх вжито за даними Сітки Кореспондентів С.-Г. Наукового Комітету.

Щоб точно змалювати шкоду й $\%$ зараженості хлібів на гесенську мушку й інших шкідників дається порада, як і де брати спроби, щоб дослідити зараженість засівів.

Крім цього І. Щоголів описує біологію збіжжевої свинки *Calandra granaria* і дає анкету, що на підставі її можна збирати відомості про поширення й шкоду від неї по коморах України.

У протоколі Бюро Лісової Ботанології С.-Г. Наукового Комітету знаходимо цікаві й нові дані про діяльність ликоїду—малого садівника *Myelophilus minor* Hart у Ботанічному Саду м. Києва, що, (як те помічено вперше) нападає й на *Pseudotsuga Douglaci*. На думку З. Голов'янка ликоїд цей занесено до Києва в дровах із заражених уже на цього шкідника навкружних лісів. Крім того у Бюлетені вміщено статтю про чергову працю в боротьбі з шкідниками садків узімку.

У 2—3 „Бюлетеню“ вміщено З. Голов'янкову статтю „Паства свиней у лісі, як засіб боротьби проти травневих хрущів“.

Автор дає звід літератури про всі заходи й подає інструкцію—як, коли й де можна пасти свині в лісі, щоб це було дійсно на користь лісові (свині поїдають робаків хрущевих); крім того наводяться гадки й наших авторів про те, наскільки шкідливо, чи корисно є пасти свині в лісі; врешті, зазначає, що свині можуть заразитися на скребня, що є паразит грушевих робаків. Свиня-ж для цього скребня (*Eshinorynchus gigas*) є жителем.

Від паразитизму скребня свині можуть дохнути. Напрямкінді автор, на підставі деяких міркувань, висловлює певний сумнів, що до того, чи можуть хрущеві робаки заражатися на скребня, а тому й свині на скребні від робаків.

Крім статтів що до боротьби з шкідниками-комахами в Бюлетені маємо статті: з фітопатології—Я. Кудв: „Капустяна гила на Україні та боротьба з нею“. „Охорона культурних рослин у Чехо-Словаччині“—(Василя Баричка), з відомлення про Всеукраїнську Наряду, що відбулася в справі охорони рослин у лютому ц. р., і „Що зробив Сільсько-Господарський Науковий Комітет України в справі боротьби з шкідниками в р. 1923“ (Проф. О. Янати) та інші статті. Крім того інформації про роботу в справі боротьби з шкідниками „Сільськ. Господаря“, „Цукротресту“ й інших установ.

Побажаємо ширю успіху новому органі й зазначимо, що бажано-б було поширити відділ „Літератури про шкідників“ на реферати не тільки українських, а й російських та інших закордонних праць.

Проф. І. Тарнані.

Молодий дослідник, науковий журнал молодих дослідників сільського господарства України. Вид. за матер. допомогою Сіл.-Госп. Наукового Комітету України, 1924 р. Березень-квітень, ч. 2 ст.—32,80, Харків, 1924 р.

Журнал поділяється органічно на три частини: перша, так би мовити, декларативна, друга—наукові статті, третя дрібні замітки, хроніка, бібліографія то-що.

Декларативна частина репрезентована передовою статтею „Шлях молодого дослідника“. Підкреслюючи „тернії та кремнії“ на шляху молодого дослідника, стаття бадьоро закликає не лякатись, не схилити голови виборюючи за всяку ціну право незалежно думати.

Каста старих учених вимагає покори та слух'яности й провадить у свої „храми“ лише випробуваних, що вже нездатні ступити на тернистий шлях незалежної думки. У цьому є гірка істина, й темпераментний виступ молоді є виправданий.

Далі йдуть наукові статті, цікаві зачепленими ними темами. За особливо цікаву треба вважати коротеньку К. Пилінської статтю „Не треба вехтувати народній досвід!“. Стаття підносить питання про використання нашими досвідними установами народніх спостережень, що сторіччями зводилися шляхами колективного перетворення у приказки та прислів'я.

З цього приводу цікаво побачити надрукованю цілу розвідку, а то навіть і книгу.

Що приємно вражає при читанні журналу—це дійсна його молодість і свіжість. Тут не до речі сувора критика „авторів“. Завдання журналу не самостійне розроблення „важких“ наукових тем, а організація агрономічної молоді для наступу на космість наукової традиції, агрономічну кастовість і на все те, що стоїть на шляху творчої роботи молоді.

О. Слісаренко.

Електрофікація—научно-популярний журнал—ціна 25 к. з кожного числа. Вид. „Главэлектро и Электрокредита“ № 2, 3, 4 та „Виставочний номер“, Москва.

У ч. 3—4 „Вісника С.-Г. Науки“ стор. 125 подано вже реферат ч. 1-го цього цікавого журналу, що видається з метою популяризувати серед широких кіл селянства, міських та сільських кооперативів, кустарів, та ин. завдання й можливості електрофікації та нових досягнень у царині електротехніки.

У ч. 2 ми теж знаходимо цікаві статті А. Горєва: „Людська праця й робота сил природи“; Б. Воробйова: „Транспорт палива й ел. току“; С. Гінзбурга: „Електричне освітлення“, найцікавіші, невеличкі статті про пристосування електрики до сільського господарства, комунального господарства й дрібної промисловости, напр.: переносні електро-двигуни, застосування електрики в молочарнях, дємовому господарстві, (пиляння дров, і до шиття машин). Крім того подається відомості про поширення місцевої переважно кооперативної й комунальної електрофікації в центральному промисловому районі та в інших місцевостях Росії.

У ч. 3 „Електрофікації“ є стаття: Ц. Єсіна: „Електрофікація сільського господарства на Всесоюзній Виставці“ і далі дуже цікава стаття А. Морозова: „Гідроелектричні уставлення“, де подається відомості з малюнками про далекі закордонні гідроелектричні спорудження: потім того йде теж цікава стаття А. Куліковського про гідроел. станції малої сили, та про нові турбіни Каплана, Баллі, Деші про уставлення Рейкдлеві, що в них турбіна (без окремого регулятора) сполучається з електричною машиною особливої конструкції, що сама тримає сталє напруження; такі уставлення виходять на 30—50% дешевші, ніж звичайні уставлення тієї самої сили (їх будується до 25). Ще далі йде цікава стаття: „Водяний млин, як електрична станція“, в якій підраховується вартість кілоуат—години, що відпускається з такої станції коло 19—22 коп., станції, що може обслуговувати 3 невеличких села з 100 дворів кожне. При кінці числа вміщено невеличкі статті про роботу молотарень у м. Кам'янці, про електричний колій на дрова, про електрофікацію Меленковської міської спілки кооператорів та Шунгенської волости Костромської губ., а також про де-які спроби електрофікації по селах на Україні (по р. Донці на Харківщині).

У ч. 4. „Електрофікації“ надруковані статті: Б. Воробйова. „Сучасні електричні станції“ із багатьма малюнками і з особливим додатком про електричні лінії до передавання току, теж з багатьма малюнками. Далі йдуть невеличкі статті про сільсько-господарську електрофікацію у Франції, про електрофікацію олійниць, повідомлення спілок кустарів в Боровичі Полкоївському районі, що заснувала у р. 1921—3 13 електричних станцій з загальною кількістю 391 К. W. для освітлення 77 сіл з 2190 дворами й 3910 лямпок; таке саме повідомлення про невеликі електростанції на Тульщині (11 міських і 32 сільських, з загальною кількістю 836 К. W.) та про де-які досягнення в напрямкові електрофікації в Богородському повіті біля Москви, про десятирічну діяльність відомої станції „електропередачі“, також про вжиток електричної енергії на всьому світі р. 1920 (99,5 мільярдів кв. годин), і з них на Сполучені Штати Америка припадає 49,88 мільярд. (13 8% на освітлення й 86,2% на технічні потреби); на одну душу припадає в Швейцарії 700 кв. год., в Канаді—612, Норвегії—493, Сполуч. Штатах—472, Англії—139, Франції—142, Німеччині—141 кв. годин, Італії—85, Португалії—3,1 кв. год.).

Виставочне число „Електрофікації“ присвячене Московській Виставці та електриці на цій виставці окрім передніх статтів, що висвітлюють погляд радянської влади на ролю електрофікації („Комунізм—це радянська влада плюс електрофікація“ (—Ленінів вираз), у цьому числі є цікава стаття Мойсєєнко-Великої-Горівої:

„Продукція електричної енергії“, в ній попереду подається де-які цікаві відомості про зріст сільських електричних станцій, а саме:

в 1917 закладено . . . 5	сільських ел. станцій на . . . 95,9 кв.
„ 1918 „ . . . 12	„ „ . . . 383 8 „
„ 1919 „ . . . 20	„ „ . . . 319,8 „
„ 1920 „ . . . 103	„ „ . . . 1763,4 „
„ 1921 „ . . . 77	„ „ . . . 1216,1 „
217	3778,6 „

на перше січня 1923—331.

Там-же знаходимо й другу цікаву відомість за даними В. Р. Н. Т. р. 1920-

парових машин у Республіці	1.314.251 к. сил., або 28,0
„ турбін „	1.211.720 „ „ 26,0
вітрових двигунів „	540.614 „ „ 11,6
дизелів „	382.158 „ „ 8,2
водяних коліс „	312,251 „ „ 6,7
нафтових та инш. двиг. „	247.004 „ „ 5,3
локомотивів „	247.004 „ „ 5,3
водяних турбін „	195.739 „ „ 4,2
газогенераторів „	102.540 „ „ 2,2
кінних приводів „	83.888 „ „ 1,8
инш. двигунів „	23.302 „ „ 0,5
	4.660.463 100%

Далі в тій самій статті описано гідравл. електричну станцію на Виставці коло Баб'єгородської Застави на р. Москві і де-які инші станції з паровими й вітровими двигунами, що були на Виставці. По цій статті йде цікава Ц. Єсіна стаття: „Застосування електрики в сільському господарстві“ (ел. плуг, електричне піднесення води, ел. у млинах) і його-ж таки стаття: „Вартість спорудження сільсько-господарських електричних станцій“, де підраховується скільки коштуватиме кожна окрема робота при електрофікації села і дається можливість скласти приблизні обрахунки вартості таких сільських станцій.

Далі йде невеличка стаття: „Як яригінські селяне електрофікували свою оселю“ (Сергійовський повіт на Московщині, всього 86 дворів, споруджено за допомогою курсантів військової електро-технічної школи та робітників Радіо-Машинового Заводу в Москві) і подаються повідомлення, що засновано кооператив у справі електрофікації та про діяльність підприємства: „Електрокредит“. Щоб ознайомити місцеві організації з роботою й умовами допомоги „Електрокредиту“, видано окрему брошуру У. П. е с к о в а, що й надсилається даремно усім зацікавленим із Правління „Електрокредит“ (Москва, Ільїнка, Юшків пер. 6). Проф. Є. Опоків.

Метеорологія (13).

Матеріал до геофізичної характеристики України, т. II, в. 1. Опави. Опави на Харківщині за 1915—1922 р.р.—Труди Харківського Губвідділу Укрмету.—Вид. Укрмету, стор. 80,8^о Квів, 1923 р.

У другій половині минулого 1923 р. Укрмет розпочав видання II-го тому „Матеріалів до геофізичної характеристики України“, куди мусять увійти дані відносно опавів. Вищезазначена книжка, що її маємо зараз тут розглянути, є I-й випуск цього тому й торкається опавів Харківщини. За браком коштів.—як зазначено в передмові,—оголосити всі матеріали в цілому не можна було. Довелось надрукувати плькв: 1) місячні та річні суми опавів в мм і 2) кількість днів з опадями.

Всього зазначено 138 станцій, розподілених по повітах так: Сумський пов.—17; Лебединський — 3; Охтирський — 8; Богодухівський — 23; Валківський — 10; Харківський — 15; Вовчанський — 15; Зміївський — 8; Ізюмський — 8; Куп'янський — 13; Старобільський — 17 (і одна станція Лозова—Запорізьк. губ.)

Більшість відомостей охоплює перші роки зазначеного періоду, а саме 1915—1917 р.; повні дані за всі 8 років маємо тільки про чотири станції: 1) Суми—досвідна станція;

2) Липці; 3) Харків—університет; 4) Харків—досвідня станція. Для багатьох станцій є дані тільки за 2—3 роки та й то не за всі місяці. Є станції, що про них є відомості лише за один місяць (наприклад, Коломан за січень 1915 р., Пажня за грудень 1922 р. й інші). Всього зазначено даних за 252 повних (без пропусків) роки; отже, коли б всі 137 станцій Харківщини функціонували весь час, ця кількість рівнялася б $137 \times 8 = 1096$, цеб-то ми маємо тільки чверть даних. Все це свідчить про те, в якому стані метеорологічна сітка Харківщини навіть у порівнянні з недалеким минулим, і доводить, як багато треба ще зробити, щоб привести її до відповідного стану.

Що до самого видання, треба зробити два завдання: 1) чи не краще було б зовсім не друкувати коротенькі ряди спостережень, а замість того надрукувати в цілому дані станцій, що провадили спостереження без перерви і 2) чи не слід було б подати про станції відомості докладніше, напр., відомості про те, має чи не має дощомір станції захист Ніфера, про те, як встановлено дощоміра, а також загальні відомості про місцезнаходження станції. Відомості ці потрібні будуть при вирішенні питання, чим пояснити значну різницю в кількості опадів між близькими станціями: Харків—досвідня станція, Харків—універ. і Дергачі; напр., для 1922 р. 582—657—752 мм., або, чим пояснити, що в 1920 р. на досвідній станції зазначено опадів менш ніж на ст. Харків—ун., т. я.

Узагалі-ж видання „Матеріалів“... слід уважати за видатне і надзвичайно важливе явище в метеорологічній роботі і кожний, хто цікавиться метеорологією України, з наукового боку, як і з боку практичного, мусить побажати Україні успіху в проведенні цього видання.

Д. Сачук.

Географія рослин 172.

Танфильев, Г. И. проф. *Очерк географии и истории главнейших культурных растений.*—Держ. Вид. Укр. стор. 128,8⁰. Одеса, 1923 р.

Книжка являє собою курс географії культурних рослин, читаний автором на Курсах Насінництва в Одесі р. 1922-го. Автор дає коротенький огляд походження й поширення різних культурних рослин: хлібів, городини, садовини, алкалоїдного дитва, олійних та волокняних рослин, цукрових, тютюну, кормових рослин. У курсі не знаходимо лікарських рослин, фарбових, медяних, ароматичних, хмелю й деяких інших. Але й за ті рослини, що їх описано, згадується поверхово й у такому обсязі, як це маємо й у загальнознаних підсумках часткового рільництва, городництва, садівництва (Прянішнікова, Сльозкіна, Будрина, Кічунова, Фляксбергера й інші). Але оскільки там перед описом природи й культури кожної рослини до речі йде на 2—3 сторінках нарис історії та географії її, остільки-ж зібрані до купи, в одну книжку Г. Танфильєва відомості мають конспективний і мозаїчний вигляд. Дійсно й опис поширення та походження хлібів, і опис палм і бананів, чайного дерева, мате, ката, індійського лотосу й інших.—тягнеться довгою кінематографічною фільмою, займаючи сливе що по рівній кількості рядків і вся книжка набрала певної грубості не через повноту й оригінальність характеристик рослин, але виключно через те, що число тих об'єктів, (узятих у сортовому масштабі) є надто велике й безмежне.

Стара передреволюційна звичка російських авторів усе розглядати не инакше, як у межах цілого світу, або хоч частини земної кулі повною відбилася мірою на книжці Г. Танфильєва. Через це всі огляди й історичні, й особливо географічні, велико набирають абстрактності. А тим часом, як раз сама суть географії, а тим більше географії культурних рослин, певно найбільше має базуватися на конкретних місцевих умовах, що з ними культурній флорі насамперед доводиться рахуватися.

Через ту-ж таки абстрактність автор цілком опускає вплив на культурну рослинність економічних чинників, а ставить її поширення виключно в залежність од місцевих природних обставин.

Через таку неоригінальність, конспективність та обмеженість матеріалу в книжці Танфильєва нарис його не може бути придатний ні для студентства, ні для самоосвіти. Він має більше значіння бібліографічного покажчика потрібного для обмеженого кола спеціалістів—рослинознавців.

А. Терниченко.

Мохор Павло. *Од Баліна до Леніна.*—Видання Смілянського Кооперативн. Техникуму, 106 стор., 8о Київ, 1924 р.

П. Мохор у своїй книжці дає сиробу визначити етапи розвитку кооперативної думки на Україні. Спроба ця йому уявляється особливо сучасною в цю пору, коли соціальна революція зняла багато старого й відчувається потреба „зробити ґрунтовну ревізію всього минулого, проаналізувати все те, чим ми жили, увіщо вірили, чого сподівалися, щоб нового життя, життя бурхливо-могутнього не отрукувати гнилизною життя старого, що вже віджило свій вік“. І автор проводить таку ревізію української кооперативної ідеології. Він зупиняється на таких моментах з нашого минулого й сучасного: 1) Кооперація в буржуазно-капіталістичнім оточенні, 2) Українська кооперативна думка в 60-70-х р.р., 3) Кооперативна думка 80-х і 90-х років і в період 1905-17 років, 4) Кооперативна думка в часи соціальної революції, 5) Кооперація в оточенні робітничо-селянської влади й 6) На вільній дорозі.

При такому аналізі минувшини кооперації на Україні, автор побіжно зупиняється на головніших фактах з історії кооперативного руху на Україні за останні 60 років і дає їм оцінку. В тих змінах він убачає „свою правду і неправду, свою поступовість, свою внутрішню закономірність і діалектичність. Від абстрактного ідеалізму до реального історизму; від утопічної романтики до непереможної історичної необхідності; від загальної міжкласової згоди до рішучої соціальної революції, словом, од Баліна до Леніна,—ось путь, що пройшла українська кооперація за період свого існування“.

Яке-ж місце визначає автор для кооперації в системі сучасних економічних та соціальних чинників? Автор вітає революційний кооператизм. „Зовнішня соціальна революція закінчилась—говорить він,—розпочинається революція внутрішня, революція культурна. Першу творили революціонери, останню мусять творити кооператори. Там боротьба з персонами, тут боротьба з формами, з економікою, побутом. Там війна, революція, тут творчість нового суспільства, нових взаємовідносин, стосунків“.

Як видно з наведених цитат, праця П. Мохора має суто-публіцистичний характер. Фактичний матеріал її, як і аналіз явищ цікавлять автора лише настільки, наскільки авторові треба підтвердити свої положення. Але, незалежно від цього, книжку цю з цікавістю перечитає кожен свідомий кооператор або взагалі той, хто бажає детальніше розумітися на історії й динаміці розвитку народного господарства України.

А. Силенко.

Електрофікація сільського-господарства.

В. Плєсков.—*Памятка крестьянину об електрофікациии* М. 1923 г.

Цю дешеву брошуру (12 коп.) складено за-для того, щоб ті селяне, що були на Московській Виставці могли розібратись, читаючи цю брошуру у себе дома з своїми селянами, у всьому тому, що вони бачили на Виставці що до електрофікації самої Виставки (гідроел. станції на р. Москві, вітрова електростанція та инш.), як і в електрофікації села, і щоб знали, як заснувати на селі кооператив з метою електрофікації і як одержати кредит від „Електрокредиту“.

У брошурі автор покликається на приклад електрофікації Шунгенської волости Костром. губ., Боровичсько-Валдайської кустарної спілки „Кустарсоюз“ у Новгород. і в Тверській губ. Каже про роботу електродвигунів у сільському господарстві та подає инші приклади електрики. Книжка цілком пропагаторського напрямку в справі поширення електрофікації на селі й належить до тої серії, як і инші видання „Головелектру“ та „Електрокредиту“ „електрофікації“ і „Електрокредит“, того-ж таки автора брошура А. Кравченка: „Кооперативная електрофікация“ (вид. „Головелектру“). „Електрификация деревни“ (вид. „Новой Деревни“) та инші, що їх тепер з'явилось вже чимало. Брошура В. Плєскова має перед ними ту перевагу, що вона найдешевша.

Проф. Є. Опоків.

С.-Г. Політика (43)

„Очерки крестьянских бюджетов Украины“.—Всеукраїнське Агрономічне Товариство 1923 р.

Щоб дослідити селянське господарство в загальному його обсязі, найкраще проаналізувати рахунок та бюджети, що виявляють собою найповнішу картину господарського ефекту в різних його галузях і дають змогу оцінювати значіння тих чи інших факторів селянського господарства. Тільки спираючись на ці рахунки та бюджети й можна знайти вірний план агрономічного впливу на волю населення, а разом з тим направити діяльність його саме на ті частини господарства, що їхній розвиток найпотрібніший державі в цілому й господарству селянського населення зокрема.

Війни імперіалістична та громадянська перешкоджали проведенню бюджетових досліджень. Устрій селянського господарства змінився разом із зміною факторів. А як саме, то цього ми не знали. Робота ЦСУ освітлювала нам тільки становище селянського господарства що до кількості, а не що до якості. Отже, наскільки змінився стан селянського господарства що до кількості робочої сили й капіталу, витрачених на одиницю площі, прибутковість від окремих частин в господарстві й господарства в цілому, грошова справа, роля промислів, споживання, капіталоздатність селянського господарства до його відновлення,—на всі ці питання відповіді ми не маємо. І тільки в 1923 році—першому році нормальної господарської праці Радянської влади—превадиться роботи в справі бюджетових досліджень і в цілій низці друкованих праць маємо й зазначену вгорі працю. В ній матеріал детально розроблено, чим вона викликає велику цікавість.

У нарисах задля розроблення матеріалу вжито методу бухгалтерського обліку, що на практиці вживався мало, але є найточніший. Дослідження організаційного устрою в господарстві ґрунтувалося на аналізі підсумків діяльності господарств, рознесення згідно з установленим А. Н. Челінцевим мінімумом рахунків:

1) рахунок каси, 2) рахунок землеробства, 3) рахунок робочого скотарства 4) рахунок великої рогатої худоби, 5) рахунок свинарства, 6) рахунок заробітків поза господарством, 7) рахунок особистого споживання, 8) рахунок зміни капіталів, 9) рахунок праці родини, 10) баланс усього прибутку.

Нариси мають 6 розділів: 1) методи розроблення матеріалів бюджетового дослідження; 2) характеристика особливостей, досліджених господарств і типів їхнього сільсько-господарського виробництва; 3) організація праці; 4) участь, у продукції для ринку; 5) споживання; 6) прибутки господарства. До праці додаються—голівні елементи досліджених господарств і голівні книги.

В усіх цих розділах докладно описується й детально аналізується становище середньо-типових господарств, а також тих, що відзначені прогресивним зрушенням у своїй організації. Отже, читач знайде в нарисах: особливості кожного господарства, їх фактичний стан і характеристику. Зокрема перед читачем проходить ряд надзвичайно, цікавих фактів—про прибутки господарства загалом, про прибутки господарства по галузях, організація праці по районах і затрати праці на окремі галузі в господарстві, ступінь товаровості різних типів господарства, далі—споживання на одну душу й одного робітника, відсоткове відношення розміру споживання до умовно чистого прибутку, до загального прибутку й прибутків по галузях.

Але, на превеликий жаль, ці нариси складено на підставі обслідування тільки 55-ти господарств. Цілком зрозуміло, що робити з цих даних висновки про українське сільське господарство—не можна, та й самі автори нарисів попереджують, що групувати господарства, вважаючи на одну якусь ознаку, а також мати і середні з ряду господарств одного типу—неможливо. Тому ці нариси є швидче ілюстрація життя обмеженої кількості господарств і питання про характеристику бюджетів українського сільського господарства так і лишається без відповіді. Треба б було випустити роботу під заголовком: нариси бюджетів 55 господарств на Україні. Але більшого, коли б читач навіть відкинув бажання знайти хоч би де-які характеристичні риси в бюджетовому становищі всього господарства й обмежився бажанням знати: як змінилося селянське господарство за час революції; які галузі збільшили вплив, а які зменшили його на розмір бюджету, яка велика капіталоздатність цих

господарств у напрямку свого господарського відродження, який розмір коштів, що йдуть на окремі господарські потреби, купівлю насіння, машин, відновлення скотарства, наймання робочої сили і т. д. і чи задовольняють вони нормальну потребу господарства, який розмір бюджету, хоч би порівнюючи з довійськовим часом, з яких частин складається споживання, й що відіграє в ньому головну роль, чи не є це споживання тільки задоволення потреби в їжі та найпотрібнішій одязі,—коли б захотів читач усе це знати, то й на ці питання відповіді він не знайшов би. Автори посилаються на те, що бюджетове обслідування мусить дати опис лише голівних елементів а спеціальні галузі вивчається за допомогою монографічних описів, нагадують вони в 4-х місцях нарисів за неможливість поширення роботи з чисто технічних міркувань, нарешті, в передмові зазначають надзвичайну нагальність складення нарисів. Отже, всі ці зауваження не можуть задовольнити, бо просте констатування стану елементів селянського господарства без оцінки й порівняння не досягають мети.

Кожному й без бюджетових обслідувань ясно, що господарства більш інтенсивно почувають себе краще, що й прибутки їх, і платня за працю, і розмір споживання вищі в абсолютних розмірах, що в різних районах організаційні особливості господарств майже цілком збереглися, і вільно можна керуватися даними 1916 року (про це згадується); але ж бюджетові описи мусять з'ясувати умови інтенсифікації господарства, дійсні розміри господарського обростання, одоброт родини.

Справді, відсоткові порівняння й завваження, що, наприклад, господарство № 1 має 55% прибутку від землеробства, 43,4%—від скотарства, 1,1%—від промислів, має 22,9% сур'яжних днів з загальної кількості пророблених днів, з валових прибутків 21,2% поступають, від продажу обміну та заробітків, 28,6%—проданих продуктів землеробства—10,1% — продуктів скотарства і, нарешті, видатки на споживання душі 82,8 пудів жита все ж таки не з'ясовують фактичного становища господарства в розумінні перспектив що до його розвитку і умов інтенсифікації. Створити ж так аналіз хоч у загальних рисах було можна. В цьому й полягає голівна хиба роботи.

З другого боку, нам здається, що коли не можна було вивести середніх даних і згуртувати господарства, вважаючи якусь одну ознаку й зробити висновки через невеличку кількість господарств,—то нераціональна була також спроба характеристики окремих елементів господарства, як-от—організація праці, участь продукції для ринку і т. в., через ту ж таки малу кількість господарств.

Розглядаючи всі розділи нарисів, бачимо, що за кожне господарство доводиться говорити окремо по всіх розділах, бо між ними велика різниця, а через це не бачимо й характеристики окремих елементів та й господарства в цілому розкидані по різних відділах. Чи не краще б було порівняти господарства порайонно проміж себе по всіх розділах разом, а також і по всіх галузях господарства, а наприкінці порівняти відміни району. Тоді б було сконкретизовано аналіз, і виразною була б сума відмін розглянутих господарств і почасті районів. Так невдало розміщений матеріал дуже псує саму книгу—робить її важкою для читання, що, безперечно, зважаючи на загальну важливість нарисів і для агронома-економіста і для звичайного робітника сільського господарства є теж хиба.

Неприємно також і те, що помилок та друкарських огріхів набралось аж дві сторінки.

Отже, доводиться констатувати незакінченість аналізу розглянутих господарств і через це праця робить вражіння нерозробленого сирого матеріалу, а де-які методологічні помилки збільшують цю необробленість—тому цінність роботи ще зменшується.

Разом з тим за відсутністю численніших і детальніш розроблених матеріалів ми все-таки звертаємо на ню увагу читачів, як на роботу цікаву.

Г. Шумило.

Рожественский. Б. Н. и Заславский Э. О. Главнейшие выводы полевых опытов Харьковской Областной С.-Х. Опытной Станции за 1923—17 г. г. —Вид. НКЗС УСРР, 37 барвних таблиц із текстом, Харків, 1922 р.

Харківська Крайова С.-Г. Досвідня Станція—одна з найактивніших досвідних установ на Україні. На додаток до тих звідомих, що станція випускає, вона вирі-

шила дати на таблицях висновки з 5-тирічної систематичної праці про головнімі польові досвіди. На жаль, ця спроба показала не легкою до виконання: зготовлені в р. 1918-му матеріали й кліші побачили світ на сторінках книжки тільки в р. 1922. Безперечно, що й за останнє п'ятиріччя Станція збагатилася своїм досвідом, але технічно корективні внести вже не знайшлося відповідної змоги.

Книжку призначено для агрономів, земробітників та культурних господарів насамперед району Харківської Досвідної Станції. Ми не поділяємо погляду авторів книжки, що „зроблені в ній висновки можуть бути цілком прикладені до всіх селянських господарств, що є в лісостеповій частині Харківщини, Полтавщини, Курщини й Вороніжчини, й мають у себе ґрунт—суглинкувату чорноземлю“. Місцеві досвідні станції (Полтавська, Іванівська, Сумська Воронізька й инш.) мають не менш солідний, а часто й одмінний від Харківської станції досвід і лише за додатки й матеріали до нього можуть правити популярні висновки Харківської Станції.

В кожному разі, як попередній легкозрозумілий і наочний матеріал—таблиці—висновки Харківської Станції цікаві й корисні. Їм місце в агрономічних бібліотеках. Придадуться вони й тому, хто мусить, або хоче вести, агрокультурну пропаганду серед селянства, підходяючи його до нових полішених систем хліборобства.

А. Терниченко.

Робіть пари! Плакат Одеського Губземууправління складено відділом застосування Одеської крайової с.-г. досвідної станції: розмір $\frac{1}{2}$ аркуша. Тир. 2000.

Одеське ГЗУ зробило гарний почин, випустивши для селян-степовиків плакат про пари в українському викладі й на підставі дослідів Херсонської, Одеської й Аджанської досвідних станцій. Плакат видруковано чорними великими літерами й він досить гарний для наліплювання по всіх сільських установах степової України.

Що до тексту плакату, то він не зовсім вичерпує справу з парами та й загалом має агітаційний, а не інструктивний вигляд. Тут популяризується вигода від чорного та раннього парів—річ досить відома і в степах. На числах показано, що по стерні та на пізньому парі врожаї не додають до 30-50 пудів зерна. Ма-б не рекомендували оперувати з такими числами виводячи недобір по Одещині в 74 мільйони пудів озимини, як це роблять автори плакату,—бо такі великі числа на селян роблять негативне враження що до ймовірності пропаганди.

Через схематичність та короткість тексту плакату, в йому ані слова немає ні про угноєння парі, ані про зайняті пари, ані про плодозміни. Тому порівнюючі числа врожаїв показані в тексті, їх доводиться брати на віру з де-якими зусиллями. Взагалі було-б, певно, багато доцільнішим, як би видавництво й досвідна крайова станція дали повніші відомості про пари в брошурах, популярно складених, бо населення потребує тепер не агітації, а роз'яснень і вказівок та цікавить висновками досвідних установ по суті.

А. Терниченко.

(Шкідливі комахи 573).

Щоголів, І. Шкідники цукрових буряків (комахи).—Вид. Цукротресту стор. 32, 80^к Київ, року 1924.

Книжку цю раховано на свідомого господаря, що йому доводиться сіяти цукрові буряки, а потім і двічі, або й тричі пересівати їх, бо, буряки, або зовсім не сходять через те, що плантація недобрим насінням засіяна, або посуха припала, а найчастіше через те, що молодий проріст видають різні шкідники (комахи).

Автор нагадує, що для того, щоб з успіхом боротися з шкідниками, треба знати кожному господареві цих шкідників (комахи) і потім того докладно розглядає, як живуть комахи, як розпліджуються, яку вони роблять шкоду буряковим плантаціям, як боротися з ними та яких отрут уживати і як виготовлювати їх.

Далі автор зазначає, що тільки кооперація може з великим успіхом боротися з шкідниками, набуваючи доброго насіння, реманенту, щоб обробляти ґрунт та вживаючи різних машин, та отрут до боротьби з шкідниками (комахами).

Підручник цей написано виразно й докладно і кожному господареві, що сіє цукрові буряки, треба мати його за поради в тім, як боротися з ворогом його господарства—шкідниками цукрових буряків.

Й. Гордієнко.

Рятуйте садки від шкідників! Плакат Заст. Зав. Ставро. Б. І. Більського.—Вид. Київської Губземстанції Захисту рослин від шкідників. Київ, 1923 рік.

Плакат присвячено зимовій роботі по садах для винищування шкідників, що зімують на деревах і що їх дуже легко знищити, не вживаючи особливих заходів. Білая жилкуватий—*Aporia crataegi* чомусь названий „бояршниця“, золотогоуз—*Porthesia chrysorrhoea* та перстевівка *Malacosoma neustria*. Написано плакат зрозумілою мовою, приступною й простому читачеві, особливо, коли поправити де-які надто довгі речення та невдалі звороти (як напр.: гнізда треба неодмінно спалити і залишити їх у садку... а далі йде—„ні в якому разі не можна“ логічніше було б сказати „бо“). Видано плакат гарно, з малюнками. Відповідні місця підкреслено явним шрифтом №.

У зв'язку з величезним множенням зазначених шкідників минулого року й загрозою врожаєві сьогорічньому—плакат у великій ступені пригодний селянам, що розводять садки, коли своєчасно потрапить на місце.—

І. Щоголів.

Промивайте перед посівом насіння, мицить сажку та зону! Плакат Спец. Ставро М. Целяє.—Вид. Київськ. ГЗУ, Станції Захисту Рослин від Шкідників, Київ, 1923 рік.

Плакат дає короткі поради з техніки протруювання зерна. Написано зрозумілою простому селянинові мовою, 2 добре виконаних малюнки пояснюють маніпуляції, що їх треба робити, протруюючи зерно. Як і попередній, цей плакат відгукується на пекучу потребу часу,—оскільки широко й значно поширені в тепер хвороби хлібів.

І. Щоголів.

Рослиноводство (50).

Терниченко, А., агр. Ячмінь, його поширення, значіння й культура на Україні. Агрономічна монографія.—Ред. Видавничий Коміт. при Київському Губземуправлінню 64 стор., тир. 4000, Київ, 1923 р.

Зміст книжки: 1) поширення й значіння ячменю, 2) природа й гатунки ячменів, 3) ґрунт і місце в плодозміні, 4) сівба і догляд коло посівів, 5) жива і використання врожаю і 6) поліпшення ячменів.

У першій розділі автором подані відомості про світове поширення ячменю (третє місце) і далі—про поширення його на Україні. Останнє наведено в погубернських числах посівплощі ячменю по п'ятиріччях за 1901—1915 р.р., що дає цілком ясну картину значного збільшення посівплощі ячменю по окремих районах за останні півтора десятка літ.

Це підтверджується і валовими зборами врожаю, наведеними в порівнянні з другими хлібами в ‰ від загального збору хліба; за час з 1901 по 1915 р. продукція ячменю збільшилась з 19,2‰ до 25,6‰.

Констатується факт, що з третього місця (1901—1905 р.р.) ячмінь в останнє п'ятиріччя (1911—1915 р.р.) зайняв на Україні перше місце по валовому збору врожаю; на другім стоїть жито (22,5‰), потім яра пшениця (17,6‰), далі йде оз. пшениця (16‰) і т. и. Закінчується цей розділ відомостями про наш експорт ячменю в порівнянні з другими хлібами (ячмінь займає по відомостям 1910 р. друге місце). Значіння культури ячменю таким чином підкреслено досить докладно. Правда варт би було додати числа врожайности у нас цієї культури (пересічно по губерням).

Другий розділ, про природу і гатунки ячменів, має цілком задовольняючий характер. Відомості про природу ячменю подані в доволі вичерпуючій формі. Особливо цікавим тут є характеризування *броварських* ячменів. Автор звертає увагу читача і підкреслює значіння культури ячменю в цім досить новім для нас напрямі. В звичайній нашій господарській практиці вирощують взагалі ячмінь, як кормовий продукт. Також працюють на жаль і наші досвідні станції. Але нам культуру ячменю треба спеціалізувати, вивчивши і докладніше вивчивши умови броварських культур ячменів, які мають на ринку добрий попит і краще оплачуються. Отже, досвідні установи ваші, випробовуючи різні гатунки ячменю, повинні дивитись більш у „корінь“ справи

і не обмежуватись даними врожаю зерна та соломи, а давати відомості і про % білків у зерні.

Взагалі дані про гатунки ячменю наведені автором цікаві і вичерпуючі. Рядом з яровими ячменями підкреслено і значіння озимого ячменю, особливості і вигоди його культури принаймні для де-яких районів з м'якими зимами.

Не менш задовольняючий характер має і дальший розділ про ґрунт і місце в плодозміні, складений досить повно і докладно. Про сівбу та догляд коло посівів сказано досить коротко (власне про підготовку землі і боротьбу з шкідниками, бо норми висіву і час сівби подані докладно). Приказка „Сій ячмінь в грязь—будеш князь“, наведена видно помилково, бо це говоритьсь так про овес.

Що до боротьби з шкідниками, то тут бажаний був-би більш практичний підход до цієї справи; особливо це треба зауважити що до боротьби з сажкою (*Ustilago Nordiei*), так дуже у нас поширеною. Крім способу Ю. Кюна (окресленого тільки схематично), варто-б навести і спосіб Енсена в практичній розробці Мансгольда і Вестпольдера, і взагалі ясніше підкреслити необхідність і можливість боротьби з цим важливим шкідником.

Жива й використання врожаю освітлені хоч і стисло, але докладно. Закінчується начерк розділом „поліпшення ячменів“, написаним безумовно цікаво. Перше всього тут наведені відомі „золоті поради“ німців що до культури ячменю. Про ці поради на нашу думку вірніш би сказати, що не „де-чим з них може скористатися кожен наш господар“ (ст. 60), а багато-чим. Добре було-б зазначити до яких саме зоряд (а їх е коло 30) нашим господарям варто ставитись обережно.

Подавши де-які відомості про селекцію індивідуальну, автор далі звертає увагу господарів—практиків на зручніший для їх масовий добір ліпшого колосся в полі (на пні) і в снопах вдома. Це треба признати практичним, бо таким способом можна піддержати височінь урожайности доброго сорту (на якийсь час, розуміється) а з звичайного простого сорту добитись більших урожаїв.

Взагалі-ж начерк автора складає цілком добре вражіння і читач—рядовий громадсько-агрономічний робітник та досить освічений господар—знайде тут багато цікавого що до удосконалення культури ячменю, згідно новим поглядам. На масового читача-селянина книжка видно не розрахована, хоч і написана просто й виразно.

П. Мороз.

Лісоводство (75—79)

Іваницький, Б. проф.—Таблиці до визначення важніших дерев та чагарників у безлистяному стані—(по Ф. Негеру, М. Вількому й А. Бернаруду). Вид.—„Видавн. т-ва при У. Г. А.“, № 33, 1922 року, Подебради, стор. 1—15,80.

Його-же „Підручник до визначення деревности рослин по листях“. (По Б. Плюсу). Переклад з німецького зі змінами й доповн. Б. І.—Вид. „Видавн. т-ва при У. Г. А.“, 1922 р. Подебради стор. 1—40,80.

Обидві праці вийшли „на правах рукопису“ як видання „Української Господарської Академії в Чехословацькій Республіці“, в місті Подебради (Lázně-Poděbrady).

Наукових праць та підручників із лісовознавства українською мовою ми ще не маємо, тим уважніше до кожного нового в цім напрямі кроку придивляешся, і кожна нова книжка, кожна нова праця—це ціла подія, новий шабель у розвитку нашої лісової науки й лісової спеціальности. З цього погляду праці Іваницького мусять звернути на себе увагу—бо це перший „визначник“ не тільки з дендрології, але, здається, й узагалі з ботаніки й близьких до неї галузів знання. На жаль, це навіть ще й не книги, а тільки літографовані лекції; і видано їх лише 150 примірників.

На ці видання треба певно дивитися як на дві частині „Визначника дерев та чагарників“—по листях і у безлистяному стані. В обидвох з початку містяться: „Перегляд до підшукання відповідних таблиць“, що значно скорочує працю визначання і одсилає майже відразу до відповідної таблиці, де вже маєш діло з детальнішими ознаками будови листків чи брусток.

У першому зшиткові всіх таблиць—12., із них до листяних пород—10, шпилькових (чи згідно з авторовою термінологією „хвоєних“ 1—2; з 10-ох таблиць для листяних пород маємо 8 для пород із „листям простим“, 2—із „листям складним“.

перші 8 таблиць знов поділяються: „листя розміщене спіральню (або пучками)“ та „листя супротивне“ та ин. У другій частині всього три таблиці: „Брости на літоростах сидять спіральню“. „Брости на літоростах сидять дворядню“. „Брости на літоростах сидять супротивню“. Взагалі розподіл таблиць, зміст їх, та система, що прийняв автор, доволі влучні. Термінологія, не вважаючи на відірваність автору від краю, не має багатько до закидання. Навпаки, видно що автор звернув пильну на це увагу. Де які завваження треба поробити, але з нього погляду. Найперше,—гадаємо, що визначники є надто компілятивного характеру. Хоч автор цього не ховає: в першому зшиткові зазначено, по Мегеру, Вилькому й Бернарду, а другий мало що не цілком—переклад (тілки „зі змінами та доповненням“). Проте треба було-б більше пристосувати зміст визначників до флори лісів України, бо вплив західньо-європейської літератури шкідливо трохи відбився на складі дерев та чагарників, що їх подано в працях: є чимало рослин, що трапляються в нас рідко, навіть у парках та садах, ось такі, приміром, як *Mespula germanica*, *Rhododendron ferrugineum*, *Quercus ceris*, *Ostrya carpinifolia Scop.*, *Tamarix gallica* і *germanica* й. т. н.

Звичайно, зазначити ці породи річ не зайва, і може коли можна з цього й скористуватись, але по-при цьому не треба було минати своїх рослин, та таких „чужинців“, що в нас є не рідкі гості: я не знайшов у визначниках *Daphne Sneorum L.*, цікавого чагарничка, що росте дико в борах під Києвом, та по інших місцях Рад. України й Галичини. Поряд чужого нам альпейського *Rhododendron ferrugineum* треба було б згадати красуню Волинського Полісся—*Rhododendron flavum. Don.* (*Azalea pontica L.*), що трапляється зрідка ще й у Галичині (Здунська Воля). Ареал поширення по Волині цього чагарника є чималий, він характеристичний там для певної формації лісів, і те, що немає *Rhododendron*'а в українському дендрологічному визначникові, досить помітно. Паруч із трьома *Ribes* (*grossularia*, *nigrum*, *rubrum L.*) слід згадати й *Ribes alpinum L.*—західньо-український чагарник (Галичина, Волинь, Поділля,—взагалі не далі на схід від Чернігівщини). Варт також було-б умістити *Populus canescens Sm* (ru *P. hybridam. B.*)—гібрид (*P. alba L. P. tremula L.*, себто білої тополі з осикою), а з чужоземних—*Populus balsamifera L.*, *P. canadensis Michx.*, *Populus suaveoleus Fisch.*, що досить широко розповсюджені по садках, шляхах, вулицях та садибах України. Так само можна було-б не минати *Fraxinus americana L.*, американця, що в певних умовах тривкіший ніж наш тубілець *F. exelsior L.* та инш.

Частий у нас *Lycium halimifolia (Mill.?)* (стор. 6²) білше знавий серед лісоводів та садівників під синонімічною назвою *Lycium barbarum L.*, що треба було-б додати, хоч у дужках. Між иншим брак при латинських назвах рослин умовних літер автора назви—одна з важливих хиб визначників. На великий жаль, до цього взагалі ніяк неможуть привичаїтись наші лісоводи. ¹⁾ Від цього часто виникають помилки та плутанина з синонімами: треба мати на увазі, що з визначників переважно користуються студенти та молодь, і розібратися їм у синонімах, та ще як їх кілька, не легко; досить пригадати численні роди *Salix*, чи, наприклад, *Ulmus*: автор приймає номенклатуру *U. campestris*—берест, *U. effusa*—вяз, *U. montana*—ільм гірний,—але тут, звичайно, треба додати—до першої—*Ulmus campestris Sm.* (*Smith*), але жодним способом не *Ulmus campestris L.* (Ліней) ²⁾ З назвами чимало мороки, коли їх наводяться без літер автора, в списках дерев, то-що, бо часто невідомо навіть, яке саме дерево зазначено, і це значно зменшує наслідки часом цінних спостережень. Наприкінці 1-го зшитка додано „Покажчик деревнистих рослин, згаданих у таблицях“, де разом із латинськими назвами наведено й українські, але й тут по-при перших не подано літер авторів.

Про деякі роповсюджені породи бажано було-б додавати докладніші чи певніші ознаки, та уникати невиразних указівок: так за *Quercus sessiliflora (Ehrh?)* знаходимо (стор. 20²), що листки „як попередні (себ-то у *Q. pedunculata Ehrh)*, але з довгими спивиками (скупчення жолудів майже сидяче)“. Це цілком так, але врозуміє його тільки той, хто вже знає цю ріжницю й розуміє, про що йдеться, а хоч

¹⁾ Див. рецензію про працю Крамаренка—в „Віснику С.-Г. Науки“, р. 1922-ий № 4, стор. 177.

²⁾ Див. Рудзького „Настольная книга по лесоводству“. Вид. 1897 р., стор. 29, та инш. праці.

має перед собою обидва роди дуба. Але уявить собі людину, що бажає вперше (для певної місцевості) визначити розповсюжений рід дубу,—що тут один. „Довший“ чи „коротчий“ „спиник“, але від чого, коли немає з чим порівняти? Тим часом, у літературі маємо досить певні вказівки за це (Черняїв, Галієв т. и.): у *Quercus pedunculata Ehrh.* спиник (хвостик) не довше як $1/10$ довжини платівки, у *Q. sessiliflora Ehrh.*—як $1/3$ — $1/6$ довжини платівки. Це є вже цифри чи дані, що з ними можна працювати і навіть провадити де-які спостереження. Зупиняюся на цьому, бо на таку нашу голівну лісову породу, як дуб, треба звертати взагалі більш уваги. Ще тепер не рідкі помилки; так *Quercus pedunculata var. tardiflora Czern.*, себ-то наш звичайнісінький дуб—„велинь“ часто помилково зазначають як *Q. sessiliflora Ehrh.* З цього виникають шкідливі наслідки для лісового господарства, бо перший („велинь“) іде далі на північ та схід, ніж західний зімовий дуб, і, наприклад, добувати жолуді з Волини чи з Поділля для Київщини чи ще східніше, без уваги до роду дубу,—буде великою помилкою. На жаль у визначниках немає згадки про обидві раси *Q. pedunculata Ehrh.*—*var. tardiflora Czern.* та *var. praecox Czern.*

Взагалі, наводити цифрові дані чи вказівки, де це можливе, замість непевної характеристики словами, бажавіше для визначника: я не знаю, наприклад, чи досить це виразно—звичайну яблуню-кислицю (*Pirus Malus L.*) характеризувати як „чагарник або дерево“ (див. стор. 12^о); ліпше було-б казати (за Шмальгавзеном)—„невисоке дерево, пересічно від 4 до 10 метрів заввишки“.

Уваг до „порівняння“ та „подібві“, що наведені в додаток до назви рослини, визначуваної по листках, не зовсім розумію: як вказівки для професора, навчителя або керівника—вони матимуть, може, де-яке значіння, але працю безпосереднього визначування ці уваги можуть тільки обтяжити та ускладнити, бо часом неведено разом 10—11 назв пород, та ще досить ріжноманітних; так, на стор. 28 до п. 3 *Robinia pseudoacacia* знаходимо: *Clematis vitalba*, *Gleditchia triacanthos*, *Caragana arborescens*, *Juglans regia*, *Ailanthus glandulosa*, *Sophora japonica*, *Glycine chinensis*, *Indigofera dosua*, *Amorpha fruticosa*, *Potentilla fruticosa* *Paeonia arborea*, *Caragana frutescens*; це вже, здається, занадто, та надає праці, на мою думку, тільки шкідливого характеру, замість наукового підручника. Тоді варт було б додати ще коротенькі вказівки за географічне розповсюдження та умови життя рослини.

Що до термінології визначників, то вона здається досить вироблена; де-які терміни не зовсім збігаються з загально поширеною науковою термінологією, але певно випадково (шпильчасті замість шпилькові, спиник—хвостик і т. и). У деталях може ще щось із цього боку знайдеться до завваження. Хотілося б при цьому тільки ще вказати на бажаність упорядкувати лісову номенклатуру, зокрема назви для *Abies* та *Picea*; як і в інших слов'янських мовах, тут помічається де-яка плутанина переважно галицька. До обох дерев прикладається майже однакові назви (стор. 32—33 та 40) *Picea*—ялина або смерека, *Abies*—ялиця або свирка. Тут народні назви як раз непевні. Наше Полісся не знає *Abies*, та має тільки *Picea*—звичайну ялину (рос. „ель“). Назви свирка, або смерека там не чуто. Галичина має і *Abies* і *Picea* і разом дві назви з варіантами залежно від народніх говірок: ялина, ялиця, смерека, свирка. Верхратський у своїй „Ботаніці“ вважав як раз навпаки: *Picea*—це в нього тільки смерека, *Abies*—ялиця. х). (У поляків також часто *Jodla* це *Abies*, *Swierk*—*Picea*). Здавалося б, що в українській літературній та науковій мові не влучно відібрати від *Picea*—назву „ялина“—це буде не зрозуміло більшості народу. З другого боку звати одно дерево „ялиною“, друге „ялицею“ завжди викликати плутанину й тавтологічні помилки: деревина „ялинова“ чи „ялицева“, ліс із „ялин“ чи з „ялиць“ і т. и.; і певно назву „свирка“ треба лишити тільки за *Abies*, та уникати наведення для кожної породи подвійної назви.

Кінчаючи ці рядки, мусимо висловити жаль, що праці Йваницького вийшли тільки на правах рукопису, та в невеличкім числі примірників. Для нашої бідної лісової літератури ці визначники помітний і цінний додаток.

Юр. Стоянів.

Птахівництво (96).

Gray M. D. Common poultry diseases. Д-р Грей „Наиболее распространенные болезни птиц“.—Вид. НКЗС України, 27, стор. 16^о, 1923 року.

Пенсильванська Землеробська Школа та Досвідня Станція випустила невеличку брошуру д-ра Грея під заголовком: „Звичайні хвороби домашньої птиці“. Брошуру цю переклав А. Свиренко, зредагував переклад проф. Харківського Ветеринарного Ін-ту А. Макарецький і видано НКЗС України.

Уся брошура займає нецілих 20 сторінок; решту місця відведено увагам перекладачевим та редакторовим. І дійсно, уваги ті конче потрібні. Самий перелік хвороб, діагностика їх, способи лікування—у д-ра Грея такі відмінні, не схожі ні з нашою практикою, а ні з описами російських та українських авторів (Слагін, Абозін, Герасімов, Корольов і инш.), що без додатків і пояснень цей опис не може не спричинятись до непорозумінь.

У д-ра Грея зовсім не згадується ні про холеру пташину, ні про чуму, спірохетозу, коросту, пухощи й инш. звичайні в нас хвороби. Ті, що описані, хвороби згадується поверхово й на наш погляд не досить практично. Напр.: скрізь радиться слабу на пошесні хвороби птицю забирати з приміщень, що не має практичного, профілактичного значіння, й у такій країні, як наша, боротьба з пошестями потребує радикальніших способів та кращого захисту ще дужих птахів.

Брошура Грейнова вартіша від сторінок птахівничого чи ветеринарного (в реферованому вигляді) часопису, аніж окремого видання. Її неможна радити господарям птахівникам і шкода, що видавництво НКЗС її випустило та ще й не від зовсім точно перекладеним заголовком.

А. Силенко.

СІЛЬСЬКО-ГОСПОДАРСЬКА НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ НА УКРАЇНІ.¹⁾

Президія С.-Г. Наукового Комітету і реорганізація С.-Г.Н.К.У. Діяльність Президії С.-Г.Н.К.У. в травні й червні п. р. проходила в двох напрямках: з одного боку—розглядало та вирішувало поточні справи Комітету, а з другого—проводжено розпочату ще давніше (в квітні) працю над виробленням основ реорганізації Комітету,—працю, що була головним завданням за цей час і поклала свій відбиток на всю діяльність Президії Комітету.

З поточних справ, що на них Президія зупиняла свою увагу, слід одзначити:

Підготовання до 1-го Всеукраїнського З'їзду в справі дослідження продукційних сил та народного господарства України; Зазнайомившись за постановою РНК УСРР у цій справі від 7/IV п. р, та взявши на увагу, що з'їзд фактично перенесено на осінь, Президія Комітету особливу увагу звернула на підготовчу роботу, та на вироблення програму двох Секцій з'їзду: Секції Природи та Секції Сільського-Господарства. (Організувати ці дві Секції доручено Комітетові за постановою Оргкомітету З'їзду).

Участь Комітету у Всеукраїнській Конференції Діячів С.-Г. Освіти; за постановою Президії, ті шість місць на Конференції, що відведені були Комітетові розподілено так: на Президію К-ту—2 місця (проф. С. Опоків та проф. О. Ян ата); на Секцію С.-Г. Освіти та Популяризації—3 місця (П. Тушкан, проф. О. Супруненко та Є. Артюх), для Редакції журналу „Молодий Дослідник“—1 місце (Г. Помаленький). На Конференції від Комітету П. Тушкан зробив доповідь на тему: „Науково-дослідча робота в зв'язку з навчальними та агрикультурними завданнями с.-г. шкіл“.

Участь Комітету в 1-му Всесоюзному Гідрологічному з'їзді в Ленінграді; від Комітету був делегований на З'їзд Голова Меліоративної Секції Комітету проф. С. Опоків, що зробив на З'їзді кілька доповідів та повідомлень, зокрема—висвітлав перед учасниками З'їзду стан гідрологічної та меліоративної наукової справи на Україні. Повернувшись С. Опоків із З'їзду, зробив на засіданні Президії Комітету доклад за з'їзд та наслідки його роботи.

Крім таких справ, Президія знайомила з поточною, працею Секцій Комітету (Економічної, Освіти та Популяризації, Технічної, Народнього С.-Г. Побуту та ин.), а також із справами Філії Комітету, зокрема—Київської, Одеської, та Винницької.

Поряд з цими поточними справами, Президія Комітету присвятила кілька засідань справі реорганізації К-ту. У міру того, як робота в цій справі (з початку в Комісії для реорганізації Комітету, а потім у Реорганізац. Бюро) посувалася наперед, Президія розглядала вироблені матеріяли, вносила до них свої поправки та давала потрібні директиви членам Президії, що брали безпосередню участь і у справі реорганізації.

¹⁾ Редакція прохає всі с.-г. наукові установи України та всіх діячів с.-г. науки на Україні своєчасно подавати до цього розділу відповідні інформації, по змозі в короткій стислій формі.

х) Див. *Іван Верхратський* „Ботаніка на низші класи шкіл середніх“, 2 вид., Львів, 1912 р.—стор. 1—200, 8^о.

Перед останнім засіданням Реорг. Бюро, що мало остаточно розглядати проєкт реорганізації К-ту, з постанови Президії К-ту, були кликані представники від Київського Бюро Комітету для участі в розгляді тих матеріалів.

Після того, як вироблені матеріали до реорганізації К-ту були передані до Колегії НКЗС і нею затверджені відбулося в той-же день 18-го червня р. 1924-го, останнє Засідання Президії К-ту в старому складі з участю присутніх у Харкові Голів Секцій та представників Київського Бюро. На цьому засіданні розглянено остаточно проєкт реорганізації К-ту, при чому Президія завважила, що в матеріалах до реорганізації нічого не сказано про філії К-ту. Зважаючи на цей дефект, Президія К-ту висловила за потребу зберегти місцеві філії К-ту і на далі для координування та об'єднання с.-г. наукової роботи на периферії. Загальне своє відношення до цілої справи реорганізації К-ту Президія зафіксувала в такій своїй постанові:

„Оцінюючи реорганізацію К-ту, як підведення певної бази під його роботу, як надання його діяльності реальнішого характеру й значіння, скріплення його становища в загальній організації НКЗС, Президія К-ту вбачає в цьому дальший крок наперед у напрямі створення єдиної державної с.-г. наукової організації. Президія К-ту сподівається, що такі позитивні моменти в оснєвних положеннях реорганізації К-ту, як тісне увязання К-ту з науковими робітниками й установами НКЗС, разом із збереженням принципів громадської організації, будуть запорукою успішного здійснення цієї організації, що повинна скріпити Комітет, а не послабити, піднести ще вище його ім'я й авторитет, а не понизити, спаяти й ще ближче об'єднати усіх робітників К-ту, а не дезорганізувати, чи розпоршити їх“.

Після повідомлення про новий склад Президії К-ту, затверджений у Колегії НКЗС, а саме: Голова К-ту М. Вольф, Заст. Голови—проф. О. Янати, та Члени Президії: проф. С. Опоків, П. Попов, М. Різників, Б. Рожественський та К. Тараненко, Президія старого складу внесла таку ухвалу:

„Констатуючи, що всі Члени Президії й кандидати для них О. Янати, С. Опоків, Б. Рожественський, які переїхали до Харкова, крім П. Тушкана, введені до нового складу Президії К-ту, Президія не може не висловити жалю з приводу відсутності в новій Президії К-ту П. Тушкана, що багато віддав корисної праці у поточній роботі К-ту, як і в справі реорганізації його. Висловлюючи подяку П. Тушканові за покладену ним працю, Президія сподівається й надалі бачити його таким же реальним і активним робітником у двох секціях—Освіти Популяризації та секції Кільництва,—особливо в останній, що є ударною і має в сучасних умовах виключне завдання.“

А що по затвердженні в Колегії НКЗС оснєвних положень реорганізації К-ту, та призначенні нової Президії К-ту повстало питання про реорганізацію що найперше тих центральних секцій та установ, що позалишилися досі в Києві, Президія К-ту на цьому засіданні виробила конкретний проєкт такої реорганізації, як думку і побажання в цій справі від Президії старого складу для нової Президії. Згідно з цим проєктом у Києві ліквідується центри всіх тих секцій, що досі там перебували (Зоологічної, Ветеринарної, Зоотехнічної, Лісової, Хемічної, С.-Г. Народного побуту), крім Метеорологічної, що тим часом, поки не розв'язано питання за переведення її до Харкова, лишається з своїм центром у Києві. З інших установ центрального характеру лишаються в Києві: 1) Наукова Частина Термінологічного Бюро, 2) Центральна С.-Г. Бібліотека, 3) Підсекція Боротьби з Шкідниками Лісу, 4) С.-Г. Контрольна Станція (як єдина установа замість Інституту С.-Г. Хемії, Інституту Насінницьознавства та Контр. С.-Г. Станції, що існували нарізно) і 5) Центральна Рибна Станція. Решта установ у Києві має бути ліквідована, а серед персоналу проведені відповідні зміни.

На цьому-ж таки засіданні розглянено й багато інших питань адміністративно-господарського характеру (справа з заарендованими у Києві будинками, з розподілом в них помешкань з новою тарифною втодою з Київським Губвідділом Профспілки „Всєробітземліс“ і т. пв.)

21-го червня відбулося спільне засідання старого складу Президії К-ту і нового складу з участю представників Київського Бюро К-ту. Це засідання було останнім для старої Президії, що з цього дня передала свої уповноваження новій Президії, і першим для нової Президії, що вступала до виконання своїх обов'язків. Заслухавши офіційні матеріали в справі реорганізації К-ту¹⁾, згідно з постановою Колегії НКЗС від 18/VI—24 р., і прийнявши їх до віdomу та виконання, Президія на цьому засіданні намітила порядок ближчої своєї діяльності та розглянула кілька невідкладних справ. Серед останніх слід одзначити ухвалу Президії про конечну потребу всебічно науково обслідувати посуху та вплив її на врожай р. 1924-го (з боку метеорологічного, рільничого, ботанічного, то-що). Щоб організувати цю справу утворено Комісію в складі М. Вольфа М., Данилевського, Б. Рожественського, П. Тушкана, О. Янати. Ухвалено звернутися до НТС „Всєробітземлісу“ з проханням підтримати та популяризувати в масах ідею цього обслідування посухи, для чого доручено М. Данилевському та П. Тушканові зробити відповідні доклади про сучасну посуху перед аудиторією Науково-Технічної Секції.

На цьому-ж таки засіданні розглянено й проєкт реорганізації Київських установ, вироблений, як зазначалося тут, на попередньому засіданні старої Президії. Проєкт цей

1) Матеріали ці надруковані далі, в розділі „Офіційні повідомлення“ цього № „Вісника“.

затверджено, як тимчасовий, при чому зазначено місячний термін, що протягом його усі установи, що залишаються в Києві, мусять подати конкретні плани їхньої діяльності, після чого й має остаточно розв'язатися питання з дальшим перебуванням тих установ у Києві.

Чергове засідання Президії К-ту (в новому складі) відбулося 24-го червня і мало переважно організаційний характер. Ухвалено чергові Засідання Президії К-ту відбувати по вівторку, з 9-ої години ранку. Для розв'язування адміністр.-господарських справ обрано Робоче Бюро з 3-членів Президії: С. Опоків, М. Різників, О. Ян ата. Розмежовано функції поміж Головою К-ту та заступником його, при чому на голову покладено загальне керування, представництво К-ту та загальні справи організаційні, а на заступника голови—провадити поточну працю К-ту, керувати роботою Секретаріату та розв'язувати інші справи, що не мають сумнівного характеру, чи особливої ваги.

Намічаючи план своєї діяльності на ближчий час, Президія ухвалила в першу чергу розв'язати справи організації та налагодження праці Секцій К-ту, згідно з новим положенням про організацію К-ту. З тою метою ухвалено, щоб на кожному засіданні Президії роблено доповідь принаймні від одної чи двох Секцій К-ту за їхню діяльність. Такі самі доповіді повинно робити й на пленарних засіданнях К-ту, що ухвалено скликати регулярно що двох тижнів. Окрім таких чергових пленумів вирішено скликати в міру потреби *Сесії Пленуму* (на кілька день). До участі в таких Сесіях викликатиметься всіх членів пленуму що перебувають поза Харковом; на чергові Пленуми скликається лише членів, присутніх у Харкові. Першу сесію Пленуму передбачено скликати в кінці вересня поточного року.

Крім цих внутрішніх організаційних справ на цьому засіданні розглянено й деякі інші важливі справи. Так за доповіддю Голови К-ту М. Вольфа zorganizовано при К-ті спеціальну Комісію для розроблення *питань що до застосування хемії в с.-господарстві*. Комісія ця працюватиме в близькому контакті з Сільсько-Господарською Секцією при Раді „Доброчесному”. Справу цю, як важливу й загальну, ухвалено внести на пленарне засідання К-ту для всебічного обговорення, з участю представників усіх секцій, що зацікавлені в праці „Доброчесному”.

Н. Петренко.

Кам'янець-Подільська Філія Наукового Комітету. Діяльність Філії за 1923 рік виявилася: розгляданням подаваних членами Філії доповідів та звідомлень про наукову діяльність, підготуванням до Всесоюзн. Виставки, підготуванням до проведення вегетаційних досвідів. Пленарних засідань було п'ять, а саме: 6/V, 2/IX, 2/XII, 10/XII і 24/XII. Доповіді були зачитані такі: прив. доц. С. Городецький: 1) Фізично-географічна районізація Поділля, 2) С.-Господ. районізація Поділля наперододні війни; Проф. Герасенко: 1) До будови залози сечовиводника; С. Плюйко: Матеріали наукового досвіду на фермі Кам. Под. СГІ на тему: „Значіння половин в годівлі свиней”; приват.-доц. І. Олійник: Організаційні проблеми селянського господарства на Правобережжі.

Усього зачитано 6 доповідів. Розглянено в Економічній Секції одну доповідь на тему: сучасна селянська техніка рільнича на Поділлі і в Фітотехнічній Секції три доповіді С. Городецького: 1) Історія досвідної справи с. г. на Поділлі, 2) Наслідки досвідів с.-г. на Поділлі, 3) План доцільної організації с.-г. досвідної справи на Поділлі; проведено кілька розвідок голови Філії С. Городецького про сучасну рільничу техніку в селянському господарстві Поділля та про злобробки досвідної справи на Поділлі. Виготовлено кілька колекцій різних сортів ярини (ячменю вівса, квасолі), але через пізній час реалізації врожаю та через брак коштів Філія не встигши своєчасно виготовити на виставку свої експонати. Крім того за цінний внесок у роботу Філії треба вважати наслідки ентомологічних розвідок та екскурсій прив. доц. В. Храпавича. Метеорологічна праця Філії провадиться по лінії Укрмету.

Взагалі, діяльність Філії С.-Г. Наукового Комітету в Кам. Под. могла би розвиватися й надалі, бо до того є всі дані: 1) У Кам'янці ад кол. Губмістє лишилося ще доволі інтелігентних і наукових сил. 2) Кам'янець-Под. Сільсько-Господарський Інститут із своїм академічним персоналом, із своїми науковими закладами є цінним осередком наукової праці. Однак, для нормального розвитку діяльності Філії, матеріальне підтримання з центру є конче потрібне, бо на місцеві джерла коштів поклястися вельми важко.

Усіх членів Філії на 12/І—24 року було 23.

С. Г.

Лісова Секція С.-Г. Наукового Комітету. З листопада 1922 р. до кінця 1923 року, себ-то за час, що пройшов з останньої її інформації (див. „Вісник С.-Г. Науки”, т. І, вип. 3, стор. 126; 1922 рік, листопад) продовжувала працю в раніше визначеному напрямкові.

До складу Секції входять дійсні члени С.-Г. Н. К. У.: проф. Е. Олексів, проф. і академик Е. Вотчал, вч. ліс. ентомолог З. Голованько; вч. ліс. ботанік Ю. Столнов, та спеціалісти Секції: проф. С. Вінтер і вч. ліс. Д. Шевчук; один час за спеціаліста Секції вважався й приймав участь в її праці вч. ліс. І. Неверлі, що потім виїхав з Київва; спеціаліст Секції проф. В. Касьяненко, через хворість та від'їзд з Київва, не міг приймати участі в праці Секції. Коли С.-Г. Н. К. У. став запрохувати до своїх праць по-за-київських спеціалістів та обірати їх до складу своїх членів, Д. Прянішнікова, А. Фортуна

то ва, Секція обрала до складу своїх членів перш за все тих спеціалістів, що фактично вже були її співробітниками: проф. М. Орлова та проф. М. Ткаченка; вони приймали раніш участь у роботах досліджування підсочки, а головним чином відбудовання лісової досвідної справи, та з'ясування питання про долю наукових матеріалів покійного проф. Д. Агнєвського про досліди у досвідних лісництвах. Більшість цих по-за-київських членів приймали діяльну участь у праці Секції. Одні з них приїздили до Києва особисто, приймали участь у засіданнях Секції (Д. Товстоліс, С. Самохвал) і робили доклади (С. Самохвал); інші листувалися з Секцією в досвідній лісовій справі і мали зносини з членом президії С.-Г. Н. К. У. А. Носовим в цій справі під час перебування його у Ленінграді (М. Орлов і М. Ткаченко), та прислали доклади для прилюдних засідань (М. М. Орлов). У засіданнях Секції приймали участь, як гості, й завідувачий виробничим відділом В. У. П. Л'я інженер В. Авдронов, та член Лісової Секції Державного Інституту Досвідної Агрономії вч. ліс. П. Серебряників (спеціаліст північно-руської підсочки) під час перебування їх у Києві. Нарешті, Секція працювала весь час у контакті з Київ. Гублісуправлінням і його адміністратори—Д. Шевчук, потім І. Маслов—приймали участь у засіданнях Секції.

Обов'язки голови Секції на підставі дворазової (15/IX—1922 р. та 20/IX—1923 р.) постанови її продовжує нести академик Е. Вотчал.

При Секції організована Комісія Лісової Термінології. В постійному контакті з Секцією працювало Бюро Лісової Ентомології Зоологічної Секції С.-Г. Н. К. У. (Голова—З. Голов'як).

У кінці 1922 року Лісова Секція стала улаштовувати прилюдні засідання з науковими докладами, в яких брали участь широкі кола лісоводів краю, що було особливо цінне для всебічного обговорення низки науково-практичних питань, що висловилися біжучою практикою лісової справи на Україні. Наприкінці 1923 р. з реалізацією нового статуту С.-Г. Н. К. У. чимало з лісоводів-практиків притягнуто до органічної праці в Секції як її члени—співробітники та кореспонденти.

Секція мала що-місяцю приблизно по одному засіданню: 28-X, 10-XI, 12-XII—1922 р., 29-I, 24-II, 4-IV, 15-V, 29-V, 29-VI, 12-VIII, 8-IX, 20-IX, 30-X, 14-XI, 1-XI, 13-XII, 28-XII—1923 р., 13-I—1924 р. Зібрання 29-V, 14-X та 13-I і були прилюдні. На них зроблено такі наукові доклади:

1. Проф. М. Орлов (Ленінград): „Пам'яті покійного проф. В. Огієвського“.
2. Вч. ліс. В. Огієвський: „Посмертна праця В. Д. Огієвського про порівняння виходів живиці при підсочці французьким та американським методами“.
3. Акад. Е. Вотчал: „Дерево та електричне поле землі“.
4. Наук. співр. Ліс. Від. Держ. Інст. Досв. Агр. (у Ленінграді), вч. ліс. С. Самохвал „Впливи переховування лісового насіння на його схожість“.
5. Вч. ліс. З. Голов'як: „Олешківські піски та справа їхнього обліснення“.
6. Вч. ліс. С. Самохвал: „Пошкодження соснових насаджень пеньком“.
7. Вч. ліс. З. Голов'як: „Пошкодження шпилькових дерев Київського Ботанічного саду лісовим садівником“.
8. Вч. ліс. Е. Олексійв; „Інформація про відкриття при Київ. С.-Г. Інст. Лісового Відділу; його статут, план навчання та його провадження“.
9. Акад. Е. Вотчал: „Інформація про заснування при Київ. С.-Г. Інст. інструкторських курсів підсочки, їх статут, їх 3-я та 4 Сесції“.
10. Е. Матросів: „Новини американської лісоводної літератури“.

Головні справи, що розглядені були на чергових засіданнях Секції зв'язані були з черговою науковою працею.

У попередньому звіті було зазначено, що Секція разом з Київським Гублісуправлінням виробила проект статуту штатів та план діяльності Київської Крайової Лісової Досвідної Станції. Проект її організації був розглянений В. У. П. Л'ом НКЗС і затвержений ним. У серпні та вересні 1923 р. чекали відкриття станції, був призначений навіть день приїзду до Києва з В. У. П. Л'я проф. О. Марчєнка в зв'язку з цим відкриттям. Але фінансові скорочення, що сталися потім, затримали справу, й відкриття станції, поки що не відбулося. Однак, член Секції акад. Е. Вотчал у серпні-вересні м. р. провів у Голосіві, у сосновій насажденню, біля Преображенського Скиту, досліди на старих соснах для визначення абсолютної висоти та суткових коливань тиснення у живичних ходах деревини та для визначення швидкості віддачі терпентину з поранень. Дослід цей проведено в зв'язку з питаннями теорії та техніки підсочки. Кошти на нього (1000 крб. по курсу 3-V—1923 р.) прислали були Державним Інститутом Дослідної Агрономії, що його членом-консультантом є акад. Е. Вотчал.

З'ясування долі наукових матеріалів, зібраних у Собицькому та Микольському лісництвах покійним Головою Секції проф. В. Огієвським, розпочає ще Секцією, тепер закінчене. З'ясовано що всі основні матеріали цілі; вони переховуються у повнім порядку в колишній лабораторії покійного в Лісовім Інституті й знаходяться в розпорядженні Лісового Відділу Державного Інституту Досвідної Агрономії. Матер'яли ці тепер обробляються співробітником покійного вч. лісов. С. Самохвалом, що цілком відповідає бажанням небіжчика. З'ясовано, що під час громадянської війни з будинків лісової справи тих, що знаходяться у Микольським та Собицьким лісництвах, пропали лише чернетки та де-які незначні папери. З коштовнішого згинув тільки рукопис з записами овоочування сосни за багато років.

Виявлення стану лісових досвідних площ у Микольським та Собицьким лісництвах доведено також до кінця. Перші огляди цих площ, проведені 1922 році з доручення Секції місцевими лісничими, малювали справу дуже сумними фарбами. У надісланих до Секції

докладах говорилось про знищення огорожі, межових знаків, про потрави, порубки і т. ін. Під впливом цього серед Київських лісових кол виникла думка, що справа майже загинула, тим більше, що була невідома доля записів, а головне, мались не ясні відомості про суть самих досвідів проф. В. Огієвського; ці досвіди здавались досить складними й звязаними з дуже складними обліками. На весну 1923 р. у Секції виникла думка ще раз переглянути цю справу й командувати одного з своїх членів для огляду хоч Микольського Лісництва. Огляд цей проведений у квітні Головою Секції акад. Є. Вотчалам, з'ясував, що знайдені пошкодження, які кидаються відразу у вічі, не мають великої ваги, що в дійсності на площах збереглося багато коштовного. Тоді Секція звернулася до Лис. Від. Державного Інституту Досвідної Агрономії з проханням командувати співробітника його вч. лис. С. Самохвала, що добре знайомий з цими площама, для детального огляду їх та відновлення на них наукової роботи. В червні С. Самохвал приїхав і працював на цих площах 3½ місяці (до 15-X). Секція могла асигнувати йому з своїх обмежених коштів тільки 3.000 карб. на купівлю матеріалів для фотографування. У жовтні (3 та 14 числа) С. Самохвал зробив Секції доклада про проведені ним роботи й продемонстрував надзвичайно великі обширні записи зроблених обмірів та обчислень. Висновок С. Самохвала про стан досвідних площ був цілком задовольняючим: виявилось, що все знаходиться в кращому стані, ніж сподівались. Крім того, С. Самохвал устиг зробити тоді й новий дослід над роспусюдженням опенька й пошкодженням ним соснових насаджень, про що й зробив доклад у присутності засіданні Секції 14-X—1923 р. Таким чином, досвідні роботи в Микольському Лісництві можна вважати відновленими.

Секція присвятила чимало уваги справі організації чергової роботи на досвідних площах у Микольському Лісництві (прорідження, прочистка та ін), що її необхідно було провести, бо вона не провадилася з 1918 року. З цією метою Секція вирішила скликати нараду з своїх членів. Гадалося закликати на нараду проф. М. Орлова та проф. Т. Вищоцького, як осіб, що приймали участь у виробленню основної програми цих досвідів ще у 1906 році, проф. О. Марченка, проф. Д. Товстоліса та вч. лис. С. Самохвала. Ця нарада мусила б обговорити й другі питання в лісовій досвідній справі на Україні. Президія С.-Г. Н. К. У. цю постанову Секції ухвалила, але коштів на переведення її не знайшлося. Тоді Секція звернулася до своїх членів у Ленінграді—М. Орлова, М. Ткаченка та С. Самохвала з проханням обговорити зазначені вище питання й надіслати свої висновки в цій справі.

Крім зазначеного, Секція провела ремонт будинка лісової досвідної справи, що знаходиться в урочищі "Копаночки" у Микольському Лісництві й збудований покойним проф. В. Огієвським. Що торкається Собицького Лісництва, то з'ясовано, що з оселі лісової досвідної справи в урочищі "Глибокий Колодязь" під час революції вивезено одного будинка, але другий, менший, залишився і минулим літом одремонтований коштами лісництва.

Приймаючи на увагу необхідність охорони згаданих досвідних участків та догляду за ними, Секція почала клопотатись перед ВУПЛ'ом про відновлення при них культурних доглядачів. У Микольському Лісництві залишилися, на посаді лісника давній співробітник проф. В. Огієвського С. Вдовенко, що був при ньому культурним доглядачем. Обіцяно звільнить Вдовенка від обов'язків лісника й знову призначити його культурним доглядачем для обслуговування досвідних участків. Культурний доглядач, що працював у В. Огієвського у Собицькому Лісництві, під час громадянської війни був забитий. Тепер Чернігівське Гублісуправління призначило туди нового доглядача—Г. Овсієнка.

Минулої весни та літа Секція вела листування з проф. М. Кабрановим (Вороніж) відносно далі досвідних площ у Маріупольському Лісництві, де працював М. Кабранів. Була думка запрохати прийняти участь у цій справі й проф. Г. Вищоцького, що багато подбав про стан справи у цім Лісництві. Справу цю Секція активніше має повести з весни 1924 р.

Секція дала свої висновки в двох справах, що подані були до неї Київ. С.-Г. Інст.: а) по проекту статуту курсів підсочки (затвердженому потім Київською Губпрофосвітою) і б) по питанню вибору лісової дачі (с двох внамічених) для Лісового Відділу Інституту.

Що до підсочки, то досвіди Секції на підсочному промислі у Катеринівській дачі під Київом, що проводилися вже у 1922 році, керуючись розробленими програмами, у 1923 р. не могли провадитись далі. А між тим вони мусили дати важливі урочні дані промислового (а не тільки науково-досвідного, як було до цього часу) характеру. Ліс перейшов до розпорядження Київ. Комун. Відділу. Лісова нарада Комунвідділу не дозволила продовжувати цих работ. Заходи, вжиті Секцією, що були підтримані її авторитетними установами, не змогли врятувати справи. Про роботи проф. Є. Вотчала з теорії підсочки говорилось вище. Ним-же весною 1923 р. проведена при К. С.-Г. І.—III сесія курсів інструкторів підсочки, й вона дала дипломи (від К. С.-Г. І.) чотирьом інструкторам (двом з відзнакою) і чотирьом помішникам інструкторів. На запитання ВУПЛ'а надіслано план та кошториси на IV сесію курсів.

Розпочала Секція і підготовчі праці до обслідування культури лози; вироблюється анкета (вч. лис. Ю. Стояновим) для попереднього обслідування.

Кошти Секції були дуже обмежені. Члени її жодного утримання, крім пожегонного гонорару за засідання, не одержували. Оплачувалась праця лише технічного секретаря. І тільки з жовтня 1923 р. стала оплачуватись праця голови (в розмірі половини ставки). З 1924 р. оплачується в розмірі цілої ставки праця вченого спеціаліста, що завідувє бюро лісової ентомології. На операційні витрати одержано за цей час незначні суми, коло 150 крб. золотом, бо хоч Президія С.-Г. Н. К. У. і дуже прихильно завжди ставилася до роботи Секції, але через брак коштів не мала можливості більше їх видавати Секції.

Основною черговою справою Секції є піклування про піднесення культурних заходів по лісах України й головним чином повного відновлення та продовження досвідньої лісової справи на Україні.

Бюро Лісової Ентомології, що його праця органічно звязана з Секцією, відновилося з осені 1923 р. і складається поки що з двох спеціалістів: Голови Бюро—З. Голов'янка та нештатного спеціаліста—Д. Грезе. Минулої осені Бюро провело обслідування пошкодження шпилькових насаджень Київського Ботанічного Саду й інших місць Києва й виявило масове зараження їх лісовим садівником. Факт цей викликав великий інтерес серед лісоводів, бо потвердив надзвичайну зараженість околиць лісів цим шкідником. Бюро працює в контакті з ВУПЛОМ і веде постійні зносини з Північною Крайовою Станцією охорони рослини (Ленінград) та Шведською Державною Лісовою Досвідньою Станцією (Стокгольм).

Підсекція Лісової Термінології поки що збирає картковий матеріял. У звязку з переводом до Харкова центру С.-Г. Н. К. У. на черзі в Секції питання, або про перевод і свого центру до Харкова, або про організацію в Харкові філіалу відділу Секції, бо Київ, оточений листяними та шпильковими лісами, є природніший центр для зосередження біля його наукової лісової справи.

Акад. Є. Вотчал.

Секція Народнього Побуту С.-Г. Наукового Комітету. Не маючи коштів, що могли б забезпечити Секції нормальну працю над дослідженням та збиранням на місцях матеріялів, що належать до народнього сільсько-господарського побуту, Секція мусіла обмежитися одержуванням потрібних матеріялів через листування з кореспондентами СГНКУ, що перебувають у різних кутках України і тим робом, за певною системою, здобувати відомості з сільсько-господарського побуту безпосередньо з місць.

Секція разом з Підсекцією Матеріяльного Побуту Комісії Крайознавства при Всеукр. Академії Наук виробила кілька спеціальних програмів до збирання матеріялів с.-г. народнього побуту, що їх видруковано у „Вісникові С.-Г. Науки“ ч. 3—4 за 1923 р.—„Житва“, ч. 8—12 за 1923 р.—„Косовиці“, ч. 5—6 за 1924 р. „Городництво“, й порозсиламо кореспондентам; надалі теж вироблюється подібні програми з різних галузів с.-г. побуту і по змозі будуть там-же таки друкуватися, а так само друкуватися й розсилатися окремими відбитками.

Тепер Секція одержує відповіді на ці програми і почала їх використовувати та опрацьовувати. У порядку хронологічного розіслання програмів, значить, одержання на них відповідей, розроблюється матеріяли, надіслані про „Житва“. Відповіді надійшли з різних місць України, найбільше безпосередньо з глухих кутків, різних сіл з українським населенням. Київщина, Чернігівщина, Подділля, Донеччина, Полтавщина, Курщина, Волинь Катеринославщина та ин.).

Відомості ці, як перша спроба кореспондентів використувати програми нової для них, здебільша наукової, праці, не можна ще визнати за цілком задовольняючі і вичерплючі, та проте вони, здебільша, дають дуже цінний матеріял. Безперечно ці відомості будуть доповнені далі за певними вказівками; кореспонденти звикнуть врешті до подібної роботи й стануть постійними й надійними робітниками, що збирають матеріял на місцях; тим установиться близький звязок їх з Секцією, як і з тою роботою, що Секція має за завдання провадити.

Вважаючи, що участь у такій роботі кореспондентів Комітету з місць цілком доцільна, потрібна й корисна справі, Секція сподівається на успіх розпочатої праці через широкую допомогу кореспондентів, що за певними програмами, вказівками й системою, що випрацьовує Секція С.-Г. Народнього Побуту разом із Підсекцією Матеріяльного Побуту Комісії Крайознавства при ВУАН, збиратимуть на місцях відповідні матеріяли та речі, що належать до с.-г. народнього побуту.

А. Н.

Секція Грунтознавства С.-Г. Наукового Комітету розпочала з цього року досліджувати радіоактивність ґрунтів України. Вивчення поширення радіоелементів цілком перевернуло погляди на землю теплоту, вулканічні явища та горотворні процеси. Численні праці цілої низки авторів констатували наявність радіоактивних елементів у рослинах і навіть скупчення їх у вугляних сполуках, як і вплив найнезвичайнішої кількості їх на ріст і розвиток рослини. Дослідні Молішові та Стоклавові наочно виявили здатність нітону, навіть у що найменших дозах, прискорювати ріст і збільшувати вагу рослини. Крім урану, радю та торю в ґрунтах є калій і, певно, рубідій, що також мають радіоактивні властивості. Безсумнівно, що рослини є під деяким впливом радіоактивної матерії, що знаходяться в ґрунті. Маючи багато колоїдів, ґрунт може концентрувати в собі радіоелементи. Праці Ельстера, Гейтелеві, Блакка та инш. довели, що ґрунти виділяють в атмосферу еманції радю та торю, а також, що свіговий настій впливає на цей процес, як і атмосферне тиснення та інші чинники. Тим часом, як що до гірських порід та лікувальних грязів проведено багато дослідів, що виявили не тільки загальну радіоактивність, але й конечну наявність у них радю, торю, калію, а подеколи й рубідію, що до ґрунтів у цьому напрямці зроблено надзвичайно мало. Є лише окремі невеличкі досліді, що не надаються до порівняння та узагальнення. Черговим завданням стоїть вивчення в першу чергу загальної радіоактивності ґрунтів України, з тим, щоб мати змогу нанести на карту дані про радіоактивність і порівняти її з іншими властивостями ґрунтів. Ця праця нескладна, бо ведеться її простим методом вимірювання. Вона також дає матеріял про зміни радіоактивності повітря під впливом еманції ґрунтів. Надалі без сумніву повстане завдання що до кількісного визначення радіоелементів у ґрунтах, а також у попелі рослин.

Проф. Г. Макси.

Секція С.-Г. Освіти, Популяризації та Видавництва С.-Г. Н.К.У. Розвиваючи свою працю згідно з ухваленим програмом діяльності, Секція, в зв'язку з підготовкою до Всеукраїнської Конференції С.-Г. Освіти, головну увагу звернула на питання, що стояли на порядку дня конференції. (9—15/VI—24 р.). Уся праця Секції поділялася на роботу Президії Секції (4 засідання), Пленуму Секції (4 засідання) і Реценз. Ком. (2 засідання):

Робота Президії Секції здебільша полягала в розгляданні поточних питань у праці Секції, як от: організація с.-г. наукової праці с.-г. шкіл, складання обрахунків Секції на 1924/25 рік та погодження резолюції по „Оперплану Укр. Головпрофосов“ з висновком Плавкому НКЗС., справи видавництва, то-що.

Робота Пленуму Секції виявлялася заслухуванням доповідів та обговорюванням зачеплених ними питань, а також ухвалюванням постанов Президії.

Протягом травня-червня в пленумі Секції заслухано такі доповіді:

1. Артюх Є.—„Сучасний стан професійної с.-г. школи на Україні“. (16/У).
2. Коваленко Ф.—„Сільсько-господарський ухил у трудовій школи та педкурсах (30—У).“
3. Шумило Г.—„Про цільову установку с.-г. інститутів (30—У).“

Найбільше часу й уваги забрало питання операц. плану Укр. Головпрофосвіти, що дебатувалось на попередніх засід. і мало кординальне значіння для дальшого розвитку шкільної сітки сільсько-господарських шкіл, та вигодовлення кваліфікованих сил сільськ. г-ва.

Робота Рецензійної Комісії:

Рецензійна Комісія розпочала фактично свою діяльність з 4/XV.

Розглянено—9 книжок і рукописів із сільськ. господарства, переважно надісланих від видавництва з проханням дати висновок, чи заслуговує той чи інший твір на видання. Забракано 5 і визнано за можливе, по виправленні та доповненні поданих праць, за вказівками рецензентів, видати 4 назви, до останніх належать два Олійникових рукописи „Угноєння“ та „Загальне хліборобство“, Балабанова „Як розводити та доглядати сад“, Борошила „Грядки при хаті“.

Окрім цієї праці Секція брала найдіяльнішу участь у праці Всеукр. Конференції с.-г. освіти (9—15/VI)-

Участь Секції виявилася найбільше підготуванням матеріалів до доповідів, що заслухані в Секції, та погодженням думок у справах с.-г. освіти (напр. навчання в с.-г. школі, зокрема с.-г. інститути та ин. що вчасно були подані на увагу головпрофосвіти), але окрім цієї підготовчої роботи в самій Секції, велася ще праця й по-за межами її (орґбюро, конференція), що провадили її найбільше голова секції П. Тушкан та секретар спеціаліст Є. Артюх.

С.-Г. Відділ Укрголовпрофосвіти запросив до участі в Орґбюро Всеукр. Конф. С.-Г. Освіти від Секції С.-Г. Освіти С-ГНКУ тов. Тушкана, а потім постановою Орґбюро від 24 травня ц. р. ухвалено запросити до праці в підготоввані конференції і секретаря секції тов. Артюха.

Від Секції на конференції поставлено П. Тушканову доповідь „Науково-дослідча робота в зв'язку з навчальними й агрикультурними завданнями с.-г. шкіл“.

Обидва представники Секції як найактивнішу брали участь у першій Всеукр. Конференції С.-Г. Освіти, перший тов. Тушкан, як доповідач і член ріжних комісій, другий— Артюх, як організатор усєї технічно-адміністраційної праці Конференції, а також, як секретар конференції, за обранням.

З 21/VI б./р.. згідно з постановою Президії СГНКУ (та постановою Колегії НКЗС від 18/VI), Секцію С.-Г. Освіти та Популяризації реорґанізовано в Секцію с.-г. освіти, популяризації та видавництва, з іншою структурою й складом Президії (Бюро Секції). До складу Бюро увійшли т.т. Попов П., Тушкан П., Найдін П. і членами бюро Кузнецов І., Савченко-Більський М., Петришин Т., Терниченко А., з них головою Секції Попов П.

На першому своєму засіданні 3/VII бюро переглянуло попередній склад членів секції, а також ухвалило програм діяльності, й обрахунок Секції.

Схематичний план діяльності ухвалено такий:

І. Освіта шкільна.

- а) Перегляд постанов з'їзду в справі с.-г. освіти (про школи) і намічення работ Секції для їх проведення.
- б) Інші питання шкільного життя:
 - 1) Керування с.-г. науковою працею с.-г. шкіл (вивчання місцевого господарства).
 - 2) Школи, як показові господарства і їх агро-пропаганда серед населення.
 - 3) Форма зв'язку НКО і НКЗ-Справ.
 - 4) Методологія сільсько-господарської освіти.
- в) Справа курсів:
 - 1) Повторні курси (агрперсонал, землеустрійники та ин.)
 - 2) Повторні курси для спеціалізації (насіништво, скотарство та ин.)
 - 3) Курси для прискорення підготовки земробітників (землемірів, райробітників і т. п.)
 - 4) Сільське господарство в трудшколі.

II. Позашкільна Освіта.

- а) Агропропаганда (організація, методика праці, нагальні завдання по районах, досвідні станції та їх висновки)
 - б) Курси й школи для дорослих (зімові).
 - в) Короточасні курси (до 1 тижня) при райвиконкомах для КНС, КСМУ, кооперації, то-що)
 - 2) Зімові школи в колгоспах з притягненням окремих околиць селян, в тім числі й домовства надвірного й хатнього господарства.
 - 3) Зімові школи буряківництва при цукроварнях.
 - 4) Вечірні курси при с.-г. школах (зокрема дрібного господарства, домоводства).
- В зв'язку з цим треба виготовити кадр спеціалістів організаторів, хоч по одному на округу.

III. Преса й Видавництво.

- 1) Облік періодичних видань, розбір їх програмів і тиражів.
 - 2) Планування видавництва: план видавництва, рецензування, бібліографія літератури (С.Р.С.Р. і закордонної) с. г-ва.
 - 3) Керування с.-г. роботою преси.
- Додаток: У своїй праці Секція тримає як ближчий зв'язок з Наук. Техн. Секи. Всеробіт-землісу і є тим органом С-ГНКУ, що мусить обслуговувати НТС науковим матеріалом
- Працю Секції поділено, за трьома розділами на три секції; персональний склад п/секцій такий:
- I. П/Секція шкільної Освіти:— голова П. Тушкан, члени—Токаревський, Петришин, М. Савченко-Більський, Некрасів, Дамберг, Шумило.
 - II. П/Секція позашкільної Освіти: голова Найдін, члени: Любарський, Кузнецов, Батюк, Слісаренко.
 - III. П/Секція преси й Видавництва: голова—Слісаренко, члени:—Блакитний, М. Савченко, - Більський, Лазорський, А. Терниченко, К. Дубняк, Шибалін.
- Головам п'секцій доручено здеталізувати цей план і виробити календарний план праці кожної п/секції.
- Обрахунки складено на той рік 24/25 у розмірі до 24.000 к.
- Щоб провести намічену працю до робочого апарату секції окрім зазначених таких осіб було ще притягнуто т.т. Клуного, Колісника, Є. А. Коваленка, Малюгу, Голубаєва. 7/VI—24 р.

Є. Артюх.

Бюро Сітки Кореспондентів С.-Г. Наукового Комітету. За час червень—травень—липень зараховано кореспондентами на підставі їх заяв такі особи та організації:

1625. Мишалов П. К. Полтавщина, с. Парникове.
1626. Юрченко К. М. Київщина, с. Роги.
1627. Чепко С. С. Київщина, с. Роги.
1628. Капітун Я. Київщина, с. Павлівка.
1629. Катченко В. Р. Полтавщина, с. Постременки.
1630. „Лоступ“ Т-во Студентів. Поділля, с. Бережанка.
1631. Білявський Д. І. Одещина, с. Лиса Гора.
1632. Біцуренко О. І. Харківщина, сл. Рубежня.
1633. Івасишин С. Поділля, с. Сутиськи.
1634. Ждан М. Київщина, с. Ясногородка.
1635. Ждан Н. Київщина, с. Ясногородка.
1636. Стриживус О. М. Полтавщина, с. Сипки.
1637. Гнатенко С. Я. Київщина, с. Боярка.
1638. Нестеренко Т. І. Київщина, с. Голоківка.
1639. Крижанівський Я. В. Київщина, м. Чигирин.
1640. Кармаліта М. М. Київщина, м. Умань.
1641. Сидоренко М. Я. Полтавщина, с. Рублівка.
1642. Іванченко Д. П. Київщина, с. Гусакове.
1643. Софронів М. Е. Київщина, м. Умань.
1644. Пирожков К. М. Київщина, м. Умань.
1645. Шиман О. К. Одещина, м. Херсон.
1646. Ведмедь Г. Одещина, м. Херсон.
1647. Пельц О. Київщина, м. Германівка.
1648. Вовк М. П. Київщина, м. Чигирин.
1649. „Труд“ С.-Г. Комуна. Полтавщина, с. Золотоноша.
1650. Волков В. А. Полтавщина, с. Пустовітівка.
1651. Дяченко Г. Н. Київщина, м. Тальне.
1652. Хілобок М. П. Полтавщина, с. Горобітівка.
1653. Журба С. Кубань, с-ця Полтавська.
1654. Ломоніс А. Кубань, с-ця Полтавська.

1655. Шербина Г. Кубань, с-ця Полтавська.
 1656. Косач Й. Кубань, с-ця Полтавська.
 1657. Ступак Х. Г. Полтавщина, с. Дубовий Чай.
 1658. Новаківський М. Поділля, с. Михальпіль.
 1659. Бойко Х. О. Полтавщина з-ка „Заворичі“
 1660. Ковтун Я. С. Полтавщина, с. В. Кринки.
 1661. Олійник О. Київщина, м. Умань.
 1662. Душка І. Т. Харківщина, с. Добропілля.
 1663. Козуб О. Г. Поділля, с. Глинськ.
 1664. Золотницький Г. І. Полтавщина, с. Липова Долина.
 1665. Удовиченко С. Довеччина, х. Василівка.
 1666. Ясько П. М., м. Полтава.
 1667. Гейченко М. О. Київщина, с. Шандрівка.
 1668. Безпалко В. Поділля, с. Іванківці.
 1669. Голубинський С. М. Полтавщина, м. Шпаки.
 1670. Дубинін О. О. Київщина, м. Умань.
 1671. Зінченко Г. П. Полтавщина, с. Полова.
 1672. Панфілів А. М. Одещина, с. Рибниця.
 1673. Мацюк Д. Т. Київщина, м. Линці.
 1674. Посьмашний П. М. Полтавщина, с. Горби.
 1675. Обухів О. М. Чернігівщина, с. Чемер.
 1676. Соколовський І. С. Полтавщина, м. Хорол.
 1677. Рошт Р. Я. Одещина, с. Цибулівка.
 1678. Гриценко І. Х. Київщина, с. Козин.
 1679. Гофман Г. Д. Одещина, с. Цебрикове.
 1680. Цебро Я. К. Київщина, с. Кожарки.
 1681. Корнієнко Т. О. Полтавщина, с. Липова Долина.
 1682. Кач Г. Г. Поділля, с. Супівка.
 1683. Лисиця Г. І. Київщина, м-ко Мошни.
 1684. Каратаєв С. Поділля, с. Мошена.
 1685. Нестеренко М. Т. Полтавщина, х. Дубина.
 1686. Засядько І. С. Катеринославщина, с. Жеребець.

Всім кореспондентам за цей час було розіслано „Вісник с.-г. науки“ № 3-4 і при ньому інструкцію та анкету в справі обслідування бур'янів.

Г. Чубук.

Перша Всеукраїнська Конференція Сіль-Госп. Освіти. (Харків, 9—15/V/—1924 р.). 15 червня ц. р. закінчилася Перша Всеукраїнська Конференція Сіль-Госп. Освіти.

Хоч і запізнилася вона трохи, але за те мала в своїй роботі певний ґрунт—практику революційного часу і ось, з переходом на мирне спокійне будівництво треба було підвести підсумки попередній роботі і накреслити шлях на майбутнє.

Були майже всі с.-г. школи України за великим винятком, а також представники с.-г. губінспектури та земельних органів—разом було біля 200 чоловіка.

Конференцією було відкрито Головою Укргодовполітосвіти т. Ряппо урочистою промовою після якої з привітаннями виступили Наркоти т. Затонський, Клименко, Голова Всеукр. Викон. К-ту т. Петровський та представник С.-Г. Наукового К-ту т. Тушкав.

Ділова робота полягала в праці у пленарних засіданнях та засіданнях Секцій і Комісій.

На пленарних засіданнях було заслухано й обговорено такі доклади:

1. Сіль-госп. освіта в системі народньої освіти У.С.Р.Р.—доклад т. Ряппо.
2. Перспективи сільського господарства України і завдання с.-г. освіти—доклади т.т. Петришина та Вольфа.
3. Підвалини будівництва навчальних планів і програмів с.-г. шкіл (схема учпланів і програмів)—доклади т.т. Машкіна й Шумила.
4. Районування с.-г. шкіл, його значіння й заходи до його переведення—доклад т. Веселовського.
5. Методологічні завдання с.-г. шкіл в зв'язку з системою навчання у виробництві—доклад т. Шумила.
6. Науково-дослідча робота в зв'язку з навчальними й агрикультурними завданнями с.-г. шкіл—доклад т. Тушкава.
7. Об'єднання праці вищих с.-г. шкіл і досвідних станцій—доклад т. Рожественського.
8. Агрикультурна робота сільсько-господарської школи в освітленні досвіду Маслівського Технікуму насінництва—доклад т. Іванова.
9. Агрикультурна робота с.-г. шкільних закладів та шкільні агрикультурні райони—доклад т. Любарського.
10. Принципи й схема організації учоту (знання, навчальної роботи, науково-дослідчої, агрикультурної й продукційної)—доклади т.т. Петровського, Волощука й Жінкіна.
11. Доповіді, що освітлюють систему заходів до зміцнення й розвитку с.-г. шкіл та навчання: а) Продукційне об'єднання с.-г. шкіл—доклад т. Завіші.
- б) Комітети допомоги поширенню с.-г. освіти—інф. доклад т. Ковальчука.
- в) Фінансово-матеріальне постачання с.-г. шкіл—інф. доклад т. Бутвіна.
- г) Організація видання підручників с.-г. шкіл—інф. доклад т. Супруненка.

Великі дебати викликали доклади т.т. Ряппо, Петришина, Вольфа, Тушкава, Рожественського, Іванова та Любарського, що зачіпали болючі питання системи с.-г. освіти та агрикультурної ролі с.-г. шкіл.

На цій конференції докладом т. Ряппо було ясно й чітко зазначено місце й завдання с.-г. школи в загальній системі освіти на Україні.

На засідення Секцій і Комісії Конференція одвела лише один день. Працю вело три Секції: нормальної с.-г. профшколи, технікумів—рослинознавства та с.-г. інститутів і дві комісії: землеустрійно-меліоративна й ветеринарна.

Секції й Комісії розбирали спеціальні питання навчальних планів: дисципліни, їх зміст, кількість годин, порядок навчання, участь у виробництві, екскурсії, то-що.

Підводячи підсумки Першій Всеукраїнській Конференції С.-Г. Освіти треба сказати, що по всім основним питанням Конференція досягнула досить значних наслідків і коли де-які остаточно й не були розв'язані, зате було намічено шляхи до їх розв'язання, зокрема це стосується до ув'язки праці НКО та НКЗС.

Що до типів с.-г. шкіл та їх завдань, Конференція визнала, що в Радянській системі освіти с.-г. освіта складає її нерозривну частину, що базується на сільському господарстві.

Дуалізм старого часу, коли загально-освітня школа була в Мін. Народної Освіти, а спеціальна агрономічна школа в Мініст. Хліборобства, в Радянській державі відкидається.

С.-г. профшкола різних типів є єдиним продовженням трудової школи соцвиху на селі, а технікум і інститут її вищим ступенем.

У зв'язку з перспективами й тенденціями розвитку сільського господарства УСРР визнаємо, що с.-г. освіта відповідно до завдань організації господарства та організації заходів, направлених до поліпшення сільськ. господарства (землеустрій, меліорація, ветеринарія) має виявлятися в трьох основних формах: а) інститути, що дають організатора радянського господарства, або організатора державних заходів до поліпшення господарства; б) технікуми, що виховують спеціаліста-організатора окремих галузів і процесів господарства; в) профшколи, що дають кваліфікованого робітника.

По питанням методології навчання, в агрикультурній і науково-дослідчій праці с.-г. шкіл Конференція в основі погодилася зо всіми докладчиками й ухвалила їх теми.

Визнаючи потрібним зараз же перейти до планової реалізації принципів навчання й виробництва, агрикультурної та науково-дослідчої роботи с.-г. шкіл, конференція виявила побажання аби органи НКЗС та НКО скоріше порозумілися у цих справах.

Зокрема, що до агрикультурної роботи, то визнано, що цільова робота погоджена з органами НКЗС та кооперації, повинна стати обов'язковою частиною наукової, навчальної й виробничої роботи всіх ступенів і напрямків с.-г. школи; перевести її треба погодивши з напрямком діяльності губерніяльних та округових земорганів, с.-г. кооперацією в життя самостійно за матеріальною допомогою земорганів, с.-г. кооперації та інших установ утворюючи із школи районову агробазу.

Що ж до наукової досвідньої роботи с.-г. шкіл, то визнано доцільним аби с.-г. школи стали на шлях самодіяльності в напрямку науково-дослідчої праці відповідно місцевим, природнім, технічним та економічним умовам, увіязуючи свою роботу з досвідніми установами та з С.-Г. Науковим Комітетом України, закладаючи при школах дослідчі с.-г. установи, та добре розвинуте господарство, розглядаючи їх як поповнюючі установи сітки досвідніх установ країни переважно з метою педагогічною.

Нарешті по питанням, що освітлюють систему заходів до зміцнення й розвитку с.-г. шкіл та навчання, Конференція визнала необхідним утворення продукційного об'єднання с.-г. шкіл у всеукраїнському масштабі, у формі акційного товариства.

Конференція прийняла цікаву постанову: визнати необхідним організувати в центрі й на місцях (губ. та окр. центрах) „Комітети допомоги поширенню с.-г. освіти“, що повинні об'єднувати в них всі організації та широкі маси суспільства, зацікавлені в розвиткові с.-г. освіти.

Положення про таку організацію доручено розробити Головпрофосвіті.

Цікавим матеріалом до організації учоту праці в с.-г. школі були доклади т.т. Петровського, Волощука та Жінкіна; з приводу цих докладів Конференція ухвалила запропонувати школам приступити негайно до програмового учоту, на основах заслуханих докладів, і подавати свої зауваження до Головпрофосвіті, а Головпрофосвіту просити з отриманих відповідей учоту розробити загальні форми й видрукувати їх розіслати по школах.

Загалом Конференція пройшла дуже жваво й мала велике значіння для робітників з місць, а для Головпрофосвіті дала багатий матеріал для дальшої живої праці.

Є. Артюх.

З матеріалів Першій Всеукраїнській Конференції С.-Г. Освіти Тези докладу Голови Секції С.-Г. Освіти й Популяризації С.-Г. Наукового Комітету України П. Тушкана, що його зачитано на Першій Всеукраїнській Конференції С.-Г. Освіти (9—15 VI—24 р.) * *Науково-дослідча робота в зв'язку з навчальними й агрикультурними завданнями с.-г. шкіл.*

1. С.-Г. школа мусить бути виявленням і провідником всіх досягнень с.-г. знання (науки й техніки) на основі географічної локалізації, цього дійсного шляху розвитку продукційних сил сільського господарства.

2. Сучасне активне, дійове с.-г. знання, себ-то здобутки с.-г. науки, пристосовані до вжитку однінних районів України до сучасних потреб, — досить обмежене, бо

а) досвідні установи, ці безпосередні джерела с.-г. знання (науки й техніки) не можуть цілком охопити завдань сільського господарства.

б) Багато з надбань с.-г. знання перебуває в стані не дійвовому (потенційному), не розроблено, не оголошено, не досить використано до вжитку сучасного масового хлібороба чи колективів.

3. С.-Г. школам треба самим використати всі можливості, щоб знання, якому вони навчають, було на рівні сучасної науки й найліпше пристосовувалось до вжитку.

Крім того, с.-г. школи мусять долучити свої власні досліди,—щоб перевірити, поглибити в умовах свого природнього та економічного оточення устатковані вже відомості і поставити питання, які ще досвіди установами не досить розпочаті для даної місцевості.

4. Науково-дослідча робота с.-г. шкіл, педагогічно спланована, мусять захопити всі різноманітні науки їх курсів і всі географічно-природничі й економічні особливості свого району, мусять бути комплексною; здобутки її мусять бути виявлені в шкільному господарстві та навчанню, й використані для загального державного життя. Науково-дослідча праця с.-г. шкіл має використати знання й працю від навчально-програмних занять учнів, до творчої продукції високо-кваліфікованих вчителів-професорів.

Найбільших наслідків вона набуде тоді, коли вона ввійде складовою частиною в планову загально-райову працю та буде підсилуватись з її об'єднаних здобутків,—коли вона буде переведена за одним програмом у державному масштабі напр., під керівництвом С.-Г. Наукового Комітету України.

5. С.-г. школа має бути забезпечена навчальним приладям, показними та досвідними установами, придатними що найменш для перевірки в умовах школи певних способів підняття ріжких галузів сільського господарства. Особливо-ж мусять мати, як виробничу основу своєї праці, належно організоване вичерпуюче розвинене господарство, постійний зв'язок з населенням і спостереження над господарствами району.

Допомічні навчальні установи будуть ріжнитись по с.-г. школах ріжної кваліфікації відповідно капітальністю, та широтою постановки досвідів та спостережень.

6. Так поставлена с.-г. школа матиме чому навчати, уґрунтує свої навчальні завдання. Але їй треба подбати й за агрикультурні завдання, за те, як саме провадити навчання: щоб-то взяти участь у розробці методів агрикультурного впливу на населення та заздальгідь привчати студентів та учнів передавати с.-г. знання чи уміння працівникам хліборобства. Для цього школа мусять стати до де-якої міри агропунктом свого району.

Сполучення з с.-г. школами спеціальних наукових досвідних установ, а також агропунктів, найбільш сприяє опобільному виконанню їх завдань. Але для високої продуктивності таких закладів треба уникнути невідгод сполучення обов'язків і коштів; для них треба не переобтяжених иншею працею робітників й окремих коштів.

7. Правильно постановлена с.-г. школа, відповідно сучасним суспільно-державним вимогам обґрунтована здобутками досвідних станцій власними науковими досвідами, школа, що тримає постійний зв'язок з масовим виробництвом, буде ще в більшій мірі днвигуном поступу сільського господарства в нас, серед мало розвиненого та мало самодіяльного населення, ніж як с.-г. школи Сполуч. Штатів Північної Америки, що має високо-культурних фермерів.

З цих осівних положень виникають такі резолютивні пропозиції:

1. Для правильної постановки навчання на основі виробництва треба, щоб с.-г. школи стали на шлях самодіяльності в напрямку с.-г. науково-дослідчої праці, відповідно місцевим, природнім, технічним та економічним умовам, а для цього:

а) Широко використати дані й практику с.-г. досвідних установ, а також місцевий с.-г. досвід племгоспів, насінньових і ріжного роду господарств, то-що.

б) Сполучити навчання й практичні вправи з плановим переведенням досліджень основних факторів с.-г.-ва: клімату, ґрунтів, рослин, тварин, техніки, економіки, а також брати участь у загально-райовій с.-г. науковій праці хоча-б за програмами й під керівництвом С.-Г. Н.К.У.

2. Визнати треба допомагати с.-г. школам розвинути допоміжні показові та дослідчі с.-г. заклади та вичерпуюче розвинене господарство.

В складі цих закладів між иншими повинні бути:

а) С.-г. ботанічно-селекційний участок, де будуть живі колекції важливіших с.-г. рослин, селекційні та акліматизаційні посіви.

б) Досвідне навчальне поле для дослідження окремих чинників урожаю, для голівніших типових сіввозмінів району, що не найдуть місця в основному господарстві, й сіввозмінів (реактивних), що буде визнано порівняти на просторі голівніших природничо-географічних районів України.

На сіввозмінах має бути переведений економічний та рахунковий учот і найбільш раціональний (по НОП'у) вжиток праці.

3. Визнати за потрібне, щоб агрономічні організації, досвідні установи, племгоспи й взагалі органи НКЗС, а також і органи с.-г. кооперації й трестів, найбільше допомагали с.-госп. школам в організації господарства, навчально-дослідчих закладів, в переведенню колективних дослідів, економічних обслуговуванн та провадженню агрикультурної праці, і взагалі ввійшли в контакт із школами.

4. Визнати за потрібне при майбутній організації нових с.-г. шкіл, досвідних та агрикультурних установ, щоб вони, по змозі, скупчувалися територіально й були в органічній звязку.

5. Обрати з членів конференції представників од с.-г. шкіл у склад постійної комісії при С.-Г. Н.К.У, спільно з НТС Всеробітземлісу, що має погоджувати плани наукової праці с.-г. шкіл, програми їх та методуку по всіх школах та з загально-державною с.-г. науковою працею (згідно п. 6-го договору між Укрголовпрофосвітою та 6-го С.-Г. Н.К.У).

До докладу П. Тушкана дав співдоклад Б. Рожественський „Об'єднання праці вищих с.-г. шкіл і досвідних станцій“.

Резолюція по докладу П. Тушкана „Науково-дослідча робота в звязку з навчальними й агрикультурними завданнями с.-г. шкіл“ та співдокладові Б. Рожественського.

«Заслухавши доповідь т.т. Тушкана та Рожественського, Перша Всеукраїнська Конференція С.-Г. Освіти ухвалила: 1. Тези докладчиків прийняти. 2. Просити Укрголовпрофосвіту

в порозумінні з НКЗС вжити заходів до здійснення планового зв'язку шкіл з Сільсько-Господарським Науковим Комітетом України та досвідними установами УСРР.

3. Просити Укрголовпрофосвіту порозумітися з НКЗС, аби звіти досвідних ставцій та бюлетені НКЗС вислалися фундаментальним бібліотекам с.-г. шкіл для використання їх у навчальній, навчальній і виробничій роботі». Є. А.

Нарада при Н.К.З.С. з приводу долі Державного Заповідника «Асканія-Нова» ім. т. Раковского. 22-го квітня цього 1924 р. під головуванням члена Колегії Н.К.З.С. Вікторова Б. в помешканні Н.К.З.С. відбулось людне засідання Асканійської Комісії*).

На засідання запрохано було представників всіх організацій і установ, зацікавлених долею Асканії-Нової; запрохано було персонально також усіх осіб, що мали бути корисними при обговоренні основного питання: чим має бути Асканія-Нова, й яких заходів треба вжити негайно, щоб налагодити в Асканії-Новій регулярну наукову роботу з певною метою, і як урятувати Асканію-Нову з фінансового боку; бо сучасний фінансовий стан її не дозволяє залишити зоопарк надалі в тому вигляді, що в ньому він перебував за останні роки.

Голова, відкриваючи засідання, в промові зазначив, що Н.К.З.С. УСРР. твердо тримається того погляду, що наукова частина праці Асканії-Нової мусить стати цілком автономною від господарської. У минулому відсутність такої автономії еле відбивалася на науковій частині праці; це було тим гальмом, що перешкоджало організації постійної регулярної наукової роботи в Асканії-Новій; через це гальмо не було в Асканії-Новій ні певного наукового штату, ні наукового інвентаря, ні спеціальних наукових коштів і т. ин. В Асканії-Новій з'являлися тільки, „випадкові одвідувачі“ (гастрольори), що пробувши недовгий час і зробивши якусь роботу, зникали, не лишаючи навіть сліду своєї роботи, бо здебільшого вони ніякою відчутністю зв'язані не були.

Тому Голова зборів вважає, що треба поділити наукову роботу на дві частини: одна суто-наукова (ботаніка, зоологія), друга—прикладна зоотехнічна (наприклад, виводити гібриди).

По цім зачитується доклад завідуючого науковою частиною Асканії-Нової проф. Браунера А.: „Про наукову роботу в Асканії-Новій“. Після доповіді переходять до обговорення питань, що виникли з його та вступного слова Голови. Обговорення й дискусії часом набірають дуже жвавого характеру.

У вирішенні оснiвного питання—чим мусить бути Асканія-Нова в науковім відношенні—погляди розійшлися. Професор Широких зазначає, що в докладі професора Браунера на питання зоотехнічні звернуто більшу увагу ніж на питання зоопарку, але мусить бути як раз навпаки. Зберегти зоопарк—це головна мета, бо зоопарку нема в другому місці, тоді як зоотехнічні роботи можливі й у інших місцях України.

Аверіян В. висловлює думку, що Асканія-Нова мусить бути інституцією аналогічною до національних парків Америки, й головне завдання її—вивчення місцевої природи, відновлення степової фауни та охорона степової флори. Все в Асканії-Новій треба поділити за таким принципом: чужоземне (привозне) й місцеве (своє); об'єднання різних степових об'єктів. У такому напрямкові мусить вестись оснiвна робота. Але, як же бути, наприклад, із зубрами? Нехай вони доживають свій вік; треба проробити з ними все, що можна, але це завдання вважати за зовсім стороннє а не близьке головне завдання Заповіднику, й треба мати на увазі, що з Асканії-Нової не слід робити звіринця.

Проф. Н. Кулешов, не згоджується з поглядом В. Аверіана; на його думку зоопарк висуває цікаві питання що до акліматизації, спадковости та инш.; бо майже вся спадковість розроблена на рослинах, отже, питання про перенесення її цілком на тварин навряд чи може вважатись за вирішене безперечно, без обговорення. Можливо, що за браком коштів на науковій роботі, зоопарк перетворився в звіринець, але треба дбати, щоб цього не сталося.

Врешті збори приходять до такого висновку: Степовий Заповідник (вивчення степу)—головне завдання Асканії-Нової, в зоопаркові треба де-що перебудувати, але перетворення його на звіринець не припустимо. Що ж до досвідної станції в Асканії-Новій, то це питання лишити на спеціальний розгляд.

Професор О. Яната, завважив, що розглянені зараз питання було вирішено на нарадах, що відбулися уже в Сімферополі, Харкові, на 1-й Сесії Асканійського Комітету, але матеріялів цих з'їздів не надруковано, отже, сучасні збори знову вертаються до тих самих питань.

Збори погоджуються з тим, що матеріяли ці треба як-найкорше оголосити.

Після цього Голова піднімає справу про гібридизацію в Асканії-Новій, а саме: чи припустимо з малою кількістю об'єктів, що є в Асканії-Новій, переводити наукові досвіди й роботи, висновки, і чи не буде це тільки аматорством. Далі він зазначає, що від наукового вирішення цього питання залежить постановка окремих галузів в Асканії-Новій. Раніш наша діяльність була під гіпнозом Заповідника, зараз ми починаємо аналізувати це діло.

В. Аверіян, вважає, що дослідження спадковости в Асканії-Новій мають по-де-куди наукову цінність, але казати, що вони мають, величезну наукову цінність, або що вони вирішують питання спадковости, безумовно, не доводиться бо справа спадковости вирішується на тисячах поколінь.

Головна справа для Асканії-Нової—фінансова. З доповіді проф. Браунера бачимо: „Вся робота наукової частини Асканії-Нової звелася до боротьби за корм“. І при таких умовах В. Аверіян вважає за доцільніше зайвих тварин та птахів з Асканії-Нової розподіляти

*) Про „Асканійську Комісію при НКЗС“ див. „Вісник С.-Г. Науки“, т. 1, вип. 7, 1922 р. стор. 182.

по зоологічних садах. Світового значіння Асканія-Нова в справі гібридизації не має. Справи Степового Заповіднику є головні. Що до спадковості, то в Асканії-Новій найголовнішим буде відновлення тарпана та коня Прежевальського В. Зіт та приєднується до думки Аверіна й теж вважає, що треба ліквідувати зоопарк, бо сучасний склад його є мало придатний для роботи що до спадковості, а цілий ряд тварин в Асканії-Новій хоч і розмножується але хворіє на туберкульоз.

Шаляхін висловлюється, що насамперед треба визначити фінансовий стан Асканії-Нової. Господарство Асканії-Нової не в силі дати потрібних прибутків, Наркомфін в коштах відмовив, зоопарк і господарство Асканії-Нової в цілому опинились перед перспективою, що зоопаркові робить нема чого, бо ніяких господарських перспектив на недалеке майбутнє немає. Поперед усього, зважаючи на реальні умови з одного боку і загально-державні— з другого, треба зоопарк привести до порядку. Всю наукову роботу Асканії-Нової треба провадити за рахунок господарства на 75%, бо при іншому вирішенні справи у них, крім планів, нічого не буде.

К. Подольський гадає, що з господарської точки погляду робота над зубрами та бізонами рівна нулю і Асканія-Нова має стати племенним розсадником м'ясо-рунної вівці, і це дає великий матеріальний базис.

Б. Рождественський, не погоджується з цими міркуваннями; він підкреслює, що більшість промовців проминула одну дуже важливу річ: те, що є в зоопарку тепер, в сучасних умовах відновити буде важко. Прийдеться звести роботу до того тільки, щоб підтримати зоопарк і зосередити поки що роботу на одній або двох групах тварин, а те, що являє собою особливу цінність, яко надзвичайне й рідке, зберегти.

В. Аверін, вносить пропозицію залишити зоопарк в стані *status quo* й з'ясувати його долю, розглядаючи кожну тварину зокрема в особливих спеціалізіях.

У зв'язку з вирішенням справи про долю Заповідника збори приймають ряд резолюцій, що для остаточної обробки передаються до особливої комісії, при чому зборами висловлюється побажання, щоб після детальної обробки питань, поставлених зборами й поданих до Комісії НКЗС, було скликано чергову Сесію Асканійського Комітету, де остаточно буде розглянуто організаційні й наукові питання, зв'язані з науковою роботою Заповідника.

В Комісію обрано таких осіб: В. Аверіна, Н. Ареф'єва, проф. Браунера А., проф. Крафт-Палієва П., й проф. О. Янату.

Засідана Комісія під головуванням професора О. Янати мала три засідання й розробила: план работ наукової частини Державного Заповіднику ім. Раковського на 1924 рік, загальний і зокрема по зоопарковій вивчення фауни та флори степу, план роботи степової зоотехнічної станції з сільсько-господарським зоопарком; намітили відповідальний науковий персонал на 1924 рік і, розглянувши склад тварин зоопарку, склали список їх з зазначенням числа тих, що мають бути виділені з зоопарку в 1924 році.

M. Котов.

Всеукраїнська Народа Крайових Уповноважених Досвідної Сільсько-Господарської Справи 22—27 червня 1924 р. (у Харкові) На цій нараді малося розв'язати деякі чергові питання, що стояли перед досвідними установами України, але вона не мала замінити собою того Всеукраїнського З'їзду досвідників, що його гадали скликати приблизно на цей самий термін і що його відкладено було через брак коштів на осінній, або на зимовий сезон.

Офіційно в Нараді брало участь 11 членів, а саме: від Всеукр. Бюро довс. спр. 2 (Б. Рождественський та Е. Заславський) Керownik досвідного відділу НКЗС (Д. Домрачов), Крайові Уповноважені—4 (А. Душечкин, А. Сапегін, В. Освянников і В. Юр'єв), представники районних станцій: від Київського краю—1 (керownik Радомиської ст. С. Дувін), Одеського краю—1 (керownik Вознесенської досвідної станції проф. Боровіков), від Харківського краю—1 (керownik Полтавської ст. В. Сазанів та його заступник М. Лещенко), від Катеринославського краю—1 (керownik відділу Рільництва Катеринославської Крайової досвідн. ст. В. Леонтович). На порядку денному Нарادی стояло: 1) Розгляд та погодження програмів рільничих досвідних установ (доповідь спеціальної Комісії, що скликана Всеукр. Бюро довс. спр. й працювала з 15 й до 22 червня ч. р.); 2) Питання про встановлення крайових меж у досвідній справі на Україні. 3) Освітлення стану наукових праць досвідних установ. 4) Освітлення виробничо-господарського стану досвідних установ. 5) Розгляд видаткових та прибуткових кошторисів. 6) Перегляд штатів досвідних установ. 7) Порядок розподілу операційних коштів. 8) Розгляд колективної угоди. 9) Біжучі справи.

Що до погодження програмів, то ця справа розглядалася найбільше в межах питань що до організації досвідів з вивченням впливу попередників та досвідів з угноєнням. Частину досвідів з цих питань вирішено включити в програм більшої частини досвідних станцій, як елемент обов'язковий, а частину поставити тільки на деяких намічених станціях. Зокрема в досвідах із сізв'язом обов'язково на всіх станціях треба вивчати такі рослини: оз. жито, оз. пшеницю, ячмінь, кукурудзу, картоплю, квасолю, еспаршет на насіння, цукровий буряк, а обов'язковими попередниками для цих рослин повинні бути: пар чистий равній, картопля, ячмінь. Крім того попередником береться квасоля, а після неї йде: оз. пшениця, ячмінь, картопля, цукровий буряк. Досвіди повинні ставитись на зерновому фоні (передпопередникові) що за його на півночі береться овес, а на півдні ячмінь (переважно) або яра пшениця.

Де-які з цих досвідів, що взагалі мають ставитись без угноєння, повторюються й на угнобні: тут за попередники береться—пар ранній, картопля, ячмінь, а за наступні рослини—оз. пшениця, ячмінь картопля, цукровий буряк.

Досвіди за цими загальними схемами мають ставитись такими досвідними установами Катеринославською Крайовою Досв. станцією, Маріупольским досв. полем, Вознесенською Досвідною Станцією, Уманською Станцією, Винницькою, Чарторийською, Білоцерківською, Чермерською, Сумською, Харківською, Полтавською, Аджамською, П'ятихатською, Красноградською та Драбінською.

Для з'ясування впливу передпопередників треба поставити досвіди, де за попередники й передпопередники береться: равній чистий пар, просапне, (цукр. бур.), ярина (овес або ячмінь) і еспарцет. Цей досвід мають поставити такі досвідні установи: Харківська Досв. Ст., Київська, Катеринославська, Херсонська та Південне Досвідне поле, що його мають організувати.

Крім цього, до загальної схеми досвідів з попередниками має бути прилучено досвіди з незмінними культурами.

Ці досвіди ставитимуться такими досвідними установами: по Київському краю—Вилі або Радомисль, Винниця, Умань, Біла Церква, Макиївка; по Катерин. краю—Катер. Дос. ст. та Півд. Дос. поле; по Харків. краю—Харків, Суми, Драбове, Полтава та Красноград; по Одеському краю—Вознесенське, Херсон.

Питання угноєння погоджено на Нараді в схемі її досвідів, а саме: Досвіди 1 й 2 розв'язують питання впливу гною при ріжній частоті внесення й зокрема при роздрібному внесенні під кожну культуру—ставляться на всіх досв. установах. Досв. 3—реакція на угноєння ячменю, жита та цукр. бур. на всіх досв. установах. Досв. 4—рід гною та способи його зберегати—ставиться на Харківській, Полтавській, Київській, Винницькій, Катеринославській, та Вознесенській досв. станціях. Досв. 5—заміна гною шугунним угноєнням—на всіх досв. станціях. Досв. 6—реакція на ріжні мінеральні речі жита, ячменю, цукр. буряка—в стелю й на розгляд Крайов. Упр.—в лісостепу там, де це треба. Досв. 7—протяжність впливу фосфатів—на всіх станціях. Досв. 8—вивчення впливу фосфоритів. Досв. 9—вплив стручкових на засвоєння фосфатів. Досв. 10—уплив азотових угноєнь по широкій схемі в Київському крайовій, а поскороченій—і в інших краях на ріжних типах ґрунтів. Досв. 11—вивчення популу на Харківській, Катеринославській, Київській, Вознесенській, Винницькій та Полтавській станціях за загальною схемою й спеціальними для чорноземлі (P_2O_5) й суглинки (K_2O).

При реалізації намічених досвідів за першочергові вважаються ті, що на них вивчають елементи сівозміну, й у другу чергу йдуть досвіди з угноєнням.

Спосіб погодження програмів досвідних установ України на Нараді викликав гострі заперечення С. Кулжинського, що подав з приводу цього таку думку: через те що з проектами програмів незнайомі агрономічні кола й зокрема навіть досвідники—пропанується відкласи здійснення програмів до весни, а тим часом їх відрукувати й перевести широкі дискусії.

З інших справ нарада багато зупинялася на матеріальному стані ріжних станцій. Констатовано значну заборгованість досвідних станцій, що сягає до 250.000 зол. карбованців і походить з одного боку з будівничих потреб станцій, а з другого—з мізерних асигнувань Наркомзему на операційні витрати, не зважаючи на те, що кількість досвідних установ, порівнюючи 1922 р. зменшилась від 50 до 27, державні асигнування лишились як і раніше незначними. У своїй постанові Нарادا звертає увагу Наркомзему на факт заборгованості й особливо підкреслює конечну потребу в асигнуваннях на будівництво так само, як у довготермінових кредитах на цю справу, а також і на потребу збільшити оплату праці.

При розгляді кошторисів станцій й розподілі коштів, Нарادا завважила, що кошториси більшої частини Київського краю приблизьшено, тим часом як кошторисами степових станцій багато де-чого не передбачено. Операційні витрати Полтавської та Херсонської станції Нарادا зафіксувала умовно до з'ясування районів, що обслуговують ці станції. Взагалі справу про межі районів станцій Нарادا розглядала тільки що до крайових меж та й то остаточне розв'язання цього питання відкладено до грудня ц. р.

Постановами Нарادی в справах матеріальних не задовольнились районні станції й представники їх в особі В. Сазанова, М. Лещенка, С. Дувіна, С. Кулжинського, В. Симиренка, Львова, Браславця, М. Левітського та Фомічова подали до Президії С.-Г.Н.К.У. заяву, що в ній висловили протест проти непропорційного представництва на Нараді районних досвідних станцій і несправедливого на їхню думку розподілу коштів на користь крайових досвідних станцій, а також вимогу скликати зімою 1924—25 р. нову Нарadu досвідників; порушені в цій заяві й—оснівні питання доцільності сучасної системи організації досвідної справи на Україні.

Що до реальної роботи досвідних станцій, то вона, не зважаючи на тяжкі матеріальні умови, не переривається й досвідними установами виготовлено до друку багато матеріалу, що його надрукувати перешкоджає знову таки недостатка коштів. Робітники станцій вживають великих зусиль для того, щоб цілком виконати програми, і кошти для цього черпають здебільшого з господарських прибутків станцій та по часті з кредитів Т-ва Насінництва, Сельбанку й Цукротресту. Недорід ц. р. завдав досвідним станціям досить тяжкого удару, що силу його може ослабити лише вчасна допомога заінтересованих установ.

О. Синявський.

1-й З'їзд у Справі Дослідження Продукційних Сил та Народнього Господарства України.
На початку жовтня (1—8) ц. р. має відбутися 1-й З'їзд у Справі Дослідження Продукційних Сил та Народнього Господарства України. Скликання З'їзду на початку липня, як повідомлялось у „Віснику С.-Г. Науки“ випуск 1—2, т. III, не відбулось з чисто технічних та орга-

нізаційних причин. Увесь час провадилась підготовка до цього З'їзду, організація й розподіл праці. Намічені в загальному плані секції поділено на підсекції, а останні мають по де-кільки докладів на відповідні теми.

С.-Г. Н. К. У к р а ї н и взяв на себе організацію й переведення роботи двох секцій:

1) Природи, 2) Сільського Господарства.

Секція Природи поділена на такі підсекції: а) повітря, б) води, в) нетрів, г) ґрунтів, д) флори, е) фауни.

До складу Президії Орг-Бюро цієї секції—обрано: Акад. П. Тутківського, проф. є. Опокова, проф. О. Янату й проф. Г. Махова.

Секція Сільського Господарства має такі підсекції: а) сільсько-господарської ботаніки, б) сільсько-господарської зоології, в) сільсько-господарської техніки, г) зотехнії, д) ветеринарії, е) кормових площі, ж) рільництва, з) городництва та садівництва, к) лісова, л) меліорації та м) економіки сільського господарства. До складу Президії Орг-Бюро цієї секції обрано: М. Вольфа, проф. О. Янату, К. Маньковського, П. Тушкана.

В кожній підсекції уже намічено по де-кільки тем, але можливе ще поповнення кількості тем новими докладами на теми, що мають загально-українське значіння.

Зараз С.-Г. Н. К. У. із задоволенням одержує від наукових робітників повідомлення про бажання їх зачитати на 1-му З'їздові доклади на ту чи іншу тему.

П. Мисєра.

Як живе Уманська Досвідня Станція Уманська С.-Г. Досвідня Станція почала планоно працювати р. 1916-го. Роки війни потім революції утворили для праці не зовсім сприятливу обставину і коли до 1920 р. праця йшла, хоча й послабленим темпом, то в пору з 1920—1923 р. Станція ледве давала раду своїй праці; починаючи з р. 1923-го, з часу як перейшла Станція на державне постачання, стан різко змінюється, настає повна змога налагодити працю рільничого відділу та поглибити методику його праці. Основними питаннями в програмі Станції є: 1) вивчення окремі елементи, їх чергування та послідовність, щоб правильно скласти сівозмінні. Досвід ставиться в 35 трипільних сівозмінах; під досвідом—9 десятин. 2) Роль угноєння звичайним гноєм, норми гною, заміна частини гною штучним угноєнням; вплив азоту стручкових і вплив різних штучних угноєнь. Досвід ставиться в 36 п'ятипільних сівозмінах; під досвідом 10 десятин. 3) Уплив стручкових, конюшини, люцерни, еспарцету, віки на баланс азоту в ґрунті і вплив штучних угноєнь—фосфору та калі при азотозбирачах. Вивчення цього питання ставиться в схемі 18 чотирипільних сівозмінні: під досвідом—6 десятин. 4) У справі сортивпробування ставлено досвіди з ярою пшеницею, кукурудзою та озим. пшеницею. З часових досвідів у 1924 р. культурі кукурудзи та кормовим рослинам відводиться більше уваги. Багато уваги уділявано вивченню біології бур'янів; закладено питомник (40 родів) їх та вивчається бур'яни в окремих сівозмінах. У 1924 р. праця що до вивчення засміченості селянських полів, вивчення флори толоки, та виявлення її господарської вартості, вивчення засміченості ґрунту, як полів станції, так і селянських полів (визначення по верствах кількості насіння різних бур'янів у самому ґрунті до глибини 12—16 вершк.) При станції є добре оборудована лабораторія щоб провадити різні аналізи; досі не маючи спеціального персоналу, лабораторія не працювала, нині запрошено спеціаліста—хеміка. Контрольно-насіннєва станція теж через брак спеціального персоналу, працювала лише для потреб свого господарства.

Відділ застосування дотепер ще мало розвинув свою працю, тепер запрошено керовника відділу застосування й можна гадати, станції пощастить заповнити цю прогалину, що є в її праці. Економічним питанням обслідування району Станція уділяє багато уваги.

В. Попів.

СІЛЬСЬКО-ГОСПОДАРСЬКА НАУКА ЗА МЕЖАМИ УКРАЇНИ ¹⁾.

Перший Усесоюзний Гідрологічний З'їзд у Ленінграді. 7—14 квітня р. 1924-го. Російський Гідрологічний Інституту у Ленінграді, що на чолі його стоїть відомий професор В. Глущенков, скликав 7—14 квітня дуже численний з'їзд, що в ньому взяло участь більш як 40 осіб із різних кінців С.Р.С.Р. (Росія) Україна, Сибір, Туркестан, Грузія, і, навіть, 1 представник із Латвії (проф. С. Колупайло); коло половини присутніх були Ленінградці, а більшість поприїздили. З України було заявлено 40 доповідей 38 доповідачів, (де-які не відбулися, бо не приїхали самі доповідачі) (проф. М. Максимович, акад. В. Срезневський). З одного Київ на з'їзді було 19 представників, більшість із них дали Геолком (9) та Науково-Досвідча Катедра гідрології (7). З'їзд відкрито 7 квітня в конференц-залі Рос. Академії Наук. За почесного голову з'їзду обрано голову Акад. Наук О. Карпінського, за голову з'їзду—дир. Рос. Гідр. Ін-ту проф. В. Глушкова, товаришами голови: проф. є. Опокова (Україна) та проф. К. Дерюгина (Ленінград).

З'їзд розподілявся на 8 секцій: річкова, озорова, морська, підземних вод, математичної гідрології гідрофізична, гідробіологічна (з гідрохемічною) та допоміжних до гідрології питань. На загальних зборах заслухано 10 доповідей (проф. М. Кіновича,

¹⁾ Маючи на увазі, що наша с.-г. наука як найближче мусить звязатися з с.-г. наукою по за межами України, щоб використати для піднесення сільського господарства України здобутки всесвітньої с.-г. науки та внести в неї і наш внесок,—Редакція прохає всіх, хто має відповідні інформації, подавати їх до друку в цьому розділі „Вісника с.-г. Науки“.

Редакція.

К. Дерюгіна, Ю. Шокольського, О. Коссолімо—про моря; А. Берга—про Байкал, В. Доктуровського—про торфовища, О. Сасокевича, проф. Опюкова і В. Тімонова спільно з В. Ляшицьким, А. Камінського по другим галузям гідрології. Дуже багато доповідів належали до гідробіології і механічно відійшли до гідрфізичної Секції, (з річковою). Питання порушені на з'їзді, мають науковий та науково-практичний характер і дали дуже цінні наслідки (роботи й матеріали) і для Рос. Гідрологічного І-ту, що скликав з'їзд і для всіх присутніх, що вивесли багато цікавого й корисного для себе і для своєї країни з того живого обміну думок про нові досягнення науки й практики у справі гідрології та про найлегше здійснення тих широких завдань, що стоять перед нею скрізь по С.Р.С.Р. взагалі, а зокрема в південних республіках його, в звязку з належною організацією водного господарства.

Представником від Гідрологічної Секції Всеукр. Акад. Наук., Науково-Дослідчої Катедри гідрології у Києві, та Сільсько-господарського Наукового Комітету України з його Меліораційною Секцією й Укрметом, був проф. Є. Опюков, що на загальних зборах з'їзду зробив доповідь: „Де-які проблеми гідрології північних річкових сточищ взагалі та горішнього Дніпра зокрема“; а в Секціях доповідь: 1) „Півтора роки діяльності Науково-Дослідчої Катедри гідрології у Києві“; 2) „Про потребу заснувати Науково-Дослідчий Інститут Водного Господарства на Україні“; 3) „Про наслідки завбачень височин рівнів Дніпра наприкінці року 1923-го та по-весні 1924 р“ На останню тему загальною доповідь дав науковий співробітник дослідчої катедри гідрології у Києві інж. А. Огієвський, що при кафедрі розробив спосіб завбачити на короткий час височин рівнів Дніпрових, що ним тепер користується з кінця 1923 р. Укрмет. На тему про довготривалі завбачання весняних поводнів річок на з'їзді дав доповідь від Рос. Гідрол. Ін-ту В. Лебедів, а відносно завбачень погоди—В. Мультоловський. Дуже цінну й цікаву доповідь зробив проф. А. Камінський: „Нове в справі кругобігу води в природі“, проф. О. Сатиневич—„Загальний гідромеханічний аналіз непотенціального потоку“. У секціях М. Павловський про рух ґрунтових вод під гідротехнічними спорудами та багато інших спеціальних доповідів як, наприклад, де-кілька доповідів проф. В. Ілущкова проф. М. Вайканава (про турбулентний рух води) та інші.

З'їзд виявив, що останніми роками проведена в гірних краях СРСР величезна робота в справі гідрології, що ознайомиться з нею треба було, щоб належно поставити й розвинути водне господарство в СРСР, а також і для всіх працівників у царині гідрології, меліорації водних шляхів, використання гідравлічної енергії річок, водопостачання, рибного господарства та інше не кажучи вже за наукове вивчення природних багатств і фізично-географічних умов наших країн загальною.

Проф. Є . Опюков.

Кримський Природничий Музей. Відомий колишній Природничий Музей Губерніяльного Земства у Симферополі,—став тепер за Центральний Музей Кримської Республіки і є в виданні „Кримотрис'а“. Після занепаду, останнім часом Музей знову почав розвиватися, набіраючи більше застосованого—сільсько-господарського характеру. Цьому в значній мірі сприяло те, що всі експонати Криму, що були м. р. виставлені на Всесоюзній Виставці у Москві,—передані до Музею. У звязку з цим Музей повідводив під експонати ще кілька кімнат, при чому організовано й нові відділи Музею: рільництва, садівництва, лісоводства та рибальства. Поряд із цим проведено й у цілому Музей переміщення експонатів та підбір їх, чим і старим відділам Музею надано застосованішого характеру. Відвідувачі Музею на жаль дуже зменшилися, рівняючи до передреволюційних років, через те, що Музей, не маючи операційних коштів, примушений брати платню за вхід. Але це дає якихсь тільки 1—1½ червниці на місяць, що без них музей, що правда не може ніяк обійтися для своїх, принаймні, біжучих операційних потреб. Штат Музею дуже обмежений—3 посади: директор, препаратор та служник. При таких умовах природньо, що та велика наукова робота обслідування місцевої природи, що давній Музей провадив, мало не зовсім припинилася. „Труди“ Музею, що раніше що-року видавалися, давно вже не видаються. Не друкуються навіть і звичайні що-річні звітності даних Музею. І тільки відданість справі Музея його персоналу почастило досі не тільки зберегти Музей і всі його колекційні цінності, але й збагатити—поновити Музей та хоч у невеликій мірі використати його, як культурно-просвітній осередок.

У цьому Музей між іншими, є й дуже великі й цінні колекційні матеріали з півдня степів України (з колишніх українських повітів Таврії—Дніпровського, Мелітопольського та Бердянського) у звязку з цим дуже було б бажано, щоб відповідні українські установи звернули увагу на стан Кримського Природничого Музею, та активно виявили до нього своє відношення.

Проф. О. Яната.

Розумовий рух у Китаї. Революція року 1911-го дуже відбилася на розумовому рухові Китаю, країни тисячолітніх традицій, та забобонного схлявання перед мудрістю предків. Найміцнішим „китайським муром“, здавалося, була та стіна, що відмежовувала цих „патріархів хліборобства“ від наукового поступу в інших країнах, та від загально-культурного розвитку.

Плата мізерна—приміром директор одержує тільки 35 карб. на місяць. Отже, весь бюджет Музею, що займає біля 15 великих кімнат,—вносить щось коло 100 карбованців на місяць.

Тепер уже й цей мур упав. Реформи в справі народньої освіти, що їх широко намічено й почасті здійснено, мають швидко просунути вперед „Позастінний Китай“, та зробити його приступним до вивчення иншими народами. Надто глибоке й важливе значіння має радикальне перетворення китайської грамоти. Ці реформи дуже цікаві й з сільсько-господарського погляду: вони дадуть можливість хутко знайтися з сорокастолітньою агрикультурою Китаю, що є надзвичайно навчальна й для націй, що пишуться своєю агрикультурою.

Підвалиною реформи народньої освіти покладено заміну давніх письмен (так званого ідеографічного письма) на абетку. Протягом 2200 років не раз роблено спроби завести цю реформу, але доводилося одмовлятися від неї з огляду на ті переваги, що мали в очах китайців давні письмена, а саме: а) приступність їх для всього Китаю, без огляду на різноманітність діалектів, також для Японії, Кореї та Асама себ-то країн, що не розуміють усної китайської мови; б) розвиток точности в спостереженні; в) розвиток пам'яті й тонкого художнього почуття.

Однак, ці переваги значно менше, ніж хиби—довгість вивчання писаної мови й велике напруження та виснаження пам'яті.

Дитина по закінченню чотириохлітньої нижчої початкової школи знає тільки 700—1000 письмен, але її вважається за письменну. Для повсякденного вжитку треба знати близько 4000 письмен, а добре освіченої людині не менше, як 8000—10000, тож треба перебути 11 років у школі, щоб вивчитися тільки добре читати й писати. Для того ж, щоб узяти високу посаду в державних установах, слід знати так багато письмен, що треба мало не пів життя посади на те, щоб середньо скласти іспит у колишній Пекінській Академії та дістати посаду мандарина високого рангу. Але підходячи до такої радикальної реформи, як заведення абетки, перший крок, що треба його було зробити, це завести однакову зразкову вимову (одноманітну фонетику) в усій мові, бо значіння слів міняється навіть і від тону мови. А вона так різниться по окремих провінціях, що кантонець недобре розуміє пекінця, а мешканець Гуйчжоу зле розуміє їх обох.

Комісія для заведення єдиної культурної мови (уніфікації) виробила абетку на 39 літер, та завела її як спробу р. 1915-го. Р. 1918 нова система цілком себе виправдила й тепер помалу заводиться її по школах. Довелося тільки до 39 літер додати ще кілька, щоб задовольнити де-які діалекти (напр. кантонський, надзвичайно багатий на звуки). Колишній іспит на „вченість“ цілком скасовано. Таким чином Китай має одноманітну культурну мову, що нею навчаються за кілька місяців читати й писати, замість 10-ох років напруженої щоденної праці. Заведення нового фонетичного письма допоможе провести в школах наукову освіту та дасть великий імпульс до розвитку живої літератури. Реформатори сподіваються провести зазначену реформу протягом 20 р. по всьому Китаю (де 327.000.000 мешканців згідно з останнім Рокігелевим обліком). Уже й тепер у Китаї видається чимало періодичних видань, та літератури новою абеткою. Це справжня „літературна революція“.

У зв'язку з радикальною реформою грамоти, конференція в справах народньої освіти виробила й провела в законодавчому порядку план радикальних змін у цій царині. Згідно з цим планом заводиться 4-х річна обов'язкова початкова освіта. У вищій початковій школі навчання триває 3 роки, в школах 2-г оступеня—4 роки, підготовчий курс для вступу до середньої школи—3 роки; нарешті в середніх школах (colleges), та в професійно-освітніх (віком 21—24 р.) навчання 3 роки. Університетську освіту заведено в містах: Пекіні, Нанкіні, у Вучані й Кантоні для різних провінцій Китаю. У кожному з цих університетів мають бути такі факультети: літератури, медичний, правничий, сільсько-господарський, комерційний та індустрія й инш.

Окрім державних вищих шкіл, Китай має чимало університетів, що їх позасновувало місцеве товариство у Шанхаї (два), Пекіні, Вучані, Нанкіні, Шандуні, Сучоу, Ченхту. У Пекіні крім того—Університет, що заклала року 1888-го Американська Методоська Місія, та Національний Університет. Заслужують на особливу увагу широкістю, та раціональністю задуманого плану дві установи. Одна—Спільний Медичний Коледж у Пекіні для північного Китаю,—має давати лікарів, професорів, та дослідників медичних наук; відкрито його р. 1921-го. Утримується він на великі кошти з Рокфелерового фонду. Друга—Університет у Гонконго; це є середок освіти для всього Китаю; його збудовано на кошти М.О.Д.І. і готує він студентів у чистих, та застосованих науках. Самі китайці з великою охотою допомагають не тільки нижчій та середній школі, але й вищій. Так, національний Інститут, спершу удержаний, нині відновив та радикально зреформував, один з найосвіченіших катаяців—Цай-Юан-Пей. Професорського персоналу має цей Інститут—250 осіб. Нанкінський Університет, що будовано його на кошти, що давали китайці, має у Шанхаї—факультет комерційних наук. Університет в Амоє закладено на пожертви Тіен-Как-Кі (він дає 2.000.000 доларів на закладення та 120 000 дол. щорічної субсидії протягом 25 років).

Треба зауважити, що по школах різних ступенів є сільсько-господарські відділи; крім того є окремі сільсько-господарські школи в різних провінціях. Згідно з планом кожна провінція має відкрити 6 сільсько-господарських шкіл.

В р. р. 1915—19 загальне число шкіл у Китаї було 134.000 з 4-1/2 міль. учнів, 180 бібліотек, 286 популярних бібліотек, 1.890 пунктів для популярних читань, та 733 мандрівних. Додатково для освіти промислових робітників утворено особливий професійний школи.

Теперішнім часом сила катаяців вступають до вищих шкіл Сполучених Штатів, Англії та Японії. Сполучені Штати відмовилися від половини плати за втрати від боксерського руху р. 1900-го під умовою, що гроші ці витратяться на посилку катаяцьких студентів до Америки, та на закладення школи для попереднього їх підготування. Таку школу й організовано в око-

лицях Пекіну. Загалом китайців у закордонних Університетах учить понад 2.500 д. Дві місії у Шансі теж відмовились від сплати витрат спричинених бексерським рухом, знов під умовою, що гроші ці витратяться з освітньою метою. На ці кошти утворено вже Шансійський Університет у Тайяні, а з ним зв'язаний Нейстромський Інститут геологічних та біологічних дослідів.

Нарешті, треба відзначити також нові наукові установи та товариства. На першому місці стоїть Геологічний Інститут із Музеєм при ньому; його правдиво вважається за найкращий серед наукових установ Китаю. Він уже видає серію наукових праць із палеонтології. Потім того Археологічне Товариство, що почало видавати цінні праці з етнології Китаю; Китайське Інженерне Т-во; Хемічне, що публікує свої праці в „Журналі Китайського Товариства Наук та Мистецтва“. Статті в цьому журналі почасти популярні, почасти технічні. Більшість нових наукових праць концентрується в Пекіні. Шанхай на додаток до Хемічного Т-ва, що є в ньому, та Комерційного факультету Нанкінського Університету, проектує першорядний Науковий Музей, що його організує Шанхайська Музейна Асоціація.

Р. 1922-го в Китаю видавалося понад 1000 часописів.

Безперечно, що такий розумовий рух сприятливо вплине й на сільсько-господарське дослідження Катаю. Хоч яка висока є техніка сучасного китайського сільського господарства, проте китайський уряд визнав за потрібне видати декрета про заходи до того, щоб піднести цю оснiвну галузь китайської продукції—намітивши організацію досвідних полів та лісоводних станцій, що вже й є по де-яких провінціях.

В. Ковалевський.

PERSONALIA ¹⁾.

Проф. ІВАН ОЛЕКСАНДРОВИЧ СТЕБУТ.

(1833—1923).

У січні 1923 року по цілмі Союзу Радянські агрономічні кола святкували 90-ліття з того дня, як народився Іван Олександрович Стебут, а 2 листопаду того таки року Іван Олександрович помер, проживши більше, як 90 років.

І. О. Стебут є один з видатних російських агрономів, що своєю наукою, педагогічною та громадською діяльністю велико прислужився сільському господарстві країни.

Нахил до сільського господарства у І. О. виявляється ще за малих літ; скінчивши дуже гарно (найкращим учнем) 2-у Петербурзьку гімназію (р. 1850-го), він залишає столицю і вступає до ГориГорецького Інституту Хліборобства, що є в глушині Могилівщини.

Закінчивши (року 1854) Інститут починає І. О. багато-грану діяльність на полі сільського господарства.

У сфері наукової агрономії І. О. дав чимало різних публікацій, але з них відзначимо ми його магістерську дисертацію, що її боронив він року 1865-го в Петербурзькому Університеті на тему: „Вапна, як засіб, щоб відновлювати родючість ґрунту“, свого часу праця ця мала академічний характер, але минуло більше, як півсторіччя з того часу і р. 1919-го виходить збірник за редакцією проф. Я. Самойлова „Известкование почвы в связи с внесением удобрений“, де вапну розглядається вже практично і констатується, що на зерновопідзолистих ґрунтах без вапни всі інші мінеральні туки не мають жадного впливу.

Друга І. О. праця „Основы полевой культуры“ [1873 р.] є синтез великої літературної зводки західно-європейської, переважно в питаннях про с.-г. культури та способи як їх плекати. Ця книга й досі ще не втратила своєї ваги. Кожному агрономові, що працює над питаннями хліборобства, доводиться користуватися, як матеріалом, книгою Івана Олександровича.

У Царині педагогічної праці І. О. окрім лекцій, що читав він у Петрівській С.-Г. Академії, куди часто збирався, як казали його слухачі, студенти Університету й інших вищих шкіл Москви, дав чимало підручників для сільсько-господарських шкіл.

Крім того, І. О. написав багато статтів у справах сільсько-господарської освіти до різних агрономічних журналів.

З Ів. Олександровича був щирий прихильник і жіночої с.-г. освіти і тут він багато та енергійно попрацював. Для початку справи, з активною участю І. О. Стебута Саратовський Відділ Товариства Допомоги Жіночої С.-Г. Освіті зорганізував для жіноцтва, що покінчали середню загально-освітню школу, літні сільсько-господарські курси (з квітня до вересня) при Маріїнській Школі Хліборобства, куди приїздив Іван Олександрович і авторів цих рядків року 1902-го довелося бути на одній лекції Івана Олександровича, коли він трактував питання „як обробляти ґрунт“. Тут Іван Олександрович у простій та ясній формі подав слухачам те, як історично розвивався процес оброблення землі і підходячи, він до сучас-

¹⁾ За роки війни та революції загублено і розпорошилося чимало с.-г. наукових сил України. Тепер, коли потроху ліпшають умови розвитку нашої с.-г. науки,— дуже важливо як найширше поставити інформацію про робітників с.-г. науки на Україні. Цьому й має по зможі допомогти цей розділь, до якого редакція прохає надсилати потрібні матеріали.

них способів обробітку, гостро відмежувався від мілкої оранки й не похваляв „Новой системы земледелия“ І. Овсинського, що, як знати, обстоював мілку оранку.

З того часу минуло 22 роки й ми тепер на підставі дослідів українських південних дослідних установ, а також даних дослідних станцій південно-східного Поволжжя можемо сказати, що Овсинський мав певну рацію, коли оратимо на 2—3 вершки, то врожай матимем не вищий, ніж годі, як на 4—5 вершків.

Усе це каже про те, що за останніх 25 років агрономія вельми поступила наперед, у 90-х роках небуло об'єктивного матеріалу, щоб розв'язати це питання і в супереччі про те, як глибоко треба орати, неминуче допускалося апріорні міркування та думки побудовані на аналогіях, чого певна річ, не може бути в сьогочасній агрономії:—усі тепер добре знають, що способи обробляти ґрунт, добрі для Московської губернії можуть зовсім не придатними бути, десь, приміром, на Катеринославщині.

Проте, треба сказати Іван Олександрович працюючи у Москві, велику вчиняв послугу й українському хліборобству, так впр., банатка одна з найрозповсюджених озимих пшениць на Україну потрапила завдяки І. О. Стебутові, що в 70 р.р. минулого сторіччя рекомендував її культивувати в степах і агроном Країнський, за породою І. О., виписав банатку з Угорщини, й за 50 років банатка охопила велику засівну площу, особливо на Україні прабовічній.

У сфері громадсько-агрономічної праці І. О. максимум виявив енергії—ні одна велика нарада, жоден з'їзд, ні одна виставка с.-г. не миналася без І. Стебутової участі.

З Ів. Ол-ча був дійсно громадський учитель: він не рвав зв'язку з своїми учнями навіть після того, як вони кінчали школу. З багатьома І. О. листувався і, тим способом, установлював зв'язок із працею агрономів на периферії завершенням усієї праці був р. 1891-го вироблений, з активною Ів. О. участю статут, що на його підставі в Москві засновано „Товариство Обопільної Допомоги Колишніх вихованців вищих сільсько-господарських шкіл“ (ниві „Т-во Обопільної Допомоги Російських Агрономів“).

Наслідком енергійної діяльності Ів. Ол-ча у справі жіночої с.-г. освіти є те, що курси при Маріїнській школі хліборобства поширилися й повстала змога у Петербурзі заснувати Стебутів С.-Г. Інститут.

Нарешті не можна не згадати й діяльності Ів. Ол-ча у „Кроткому“—це невеличке його господарство (у Тульщині) де Ів. О. намагався зужити науку на користь широкої практики, алей тут не був це дідич, що думає лише про великі прибутки, а людина, що всі змагання її сходили на те, щоб запліднити мозольову працю хліборобську світлом науки агрономічної. У „Кроткому“ він поліпшив місцеве жито, що під назвою „Стебутового“ широко пішло по селянських ланах Тульщини; тут від виробив систему як захищати сніг насаджуванням дерева.

Таким чином довге життя І. О. було заповнене не тільки теоретичною, але й широкою громадсько-практичною працею.

Підна діяльність Стебутова на користь хліборобству країни пояснюється тим що І. О. Стебут і в науці і в практиці с.-г. був справді «right man in the right place...»

С. Воробйов.

БІБЛІОГРАФІЯ¹⁾.

Наукові установи (004).

Статут Сільсько-Господарського Наукового Комітету України.—Вид. С.-Г. Н. К. У., відбитка з журналу „Вісник С. Г. Науки“, 1924 р, січень—лютий т. III, в. 1—2, ст. 1—10, 80 Харків, 1924 р.

С.-Г. бібліографія (010).

Сельско-хозяйственная книга. Бюллетень с.-х. литературы.—Вид НКЗС РСФФР „Новая Деревня“, 1924 р., в. 2, ст. 6—72; 160. Москва, 1924.

Періодичні видання (02).

Агроном.—Видавництво Губземуправління Київщини, 1924 р., травень, кн. 2—3, ст. 97—192, 80 Київ, 1924 р.

Бюлетень боротьби з шкідниками сільсько-господарських рослин.—Вид. С.-Г. Наук. Ком. України, 1923 р., грудень, ч. 1, ст. 1—16; 1924 р., січень—лютий, ч. 2—3, ст. 1—32; 80. Київ 1923 р. Харків, 1924 р.

Бюлетень Народного Комиссариата Земледелия УССР.—Вид. НКЗС. України. 1924 р., 20 травня, ч. 46, ст. 1—142, 80. Харків, 1924 р.

Бюлетень Сортоводно-Семеновного Управления Сахаротреста.—Вид. Цукротресту, 1922 р., листопад, № 1, ст. 1—69; грудень, № 2, ст. 1—144; 1923 р., січень, № 3, ст. 1—124; лютий № 4, ст. 1—168; березень—квітень, № 5, ст. 1—208, 80. Київ, 1923 р.

¹⁾ У цьому розділі містяться, з матеріалів *Бібліотечного Бюро* С.-Г. Наукового Комітету, бібліографічні відомості тільки про літературу сільсько-господарську і сполучених з ним природничих наук, яка цілком чи частково торкається України, або видана на території України, або яка має загальний—екстериторіальний характер.

- Вестник Торфяного Дела сельско-хозяйственного использования болот.**—Видавн. НКЗС РСФРР, 1922 р., № 1-2, ст. 1—145, 8^о. Москва, 1922 р.
- Вісник Сільсько-Господарської Науки.**—Вид. Сільсько-Господарського Наукового Комітету України, 1924 р., березень—квітень, т. III, в. 3—4, ст. 1—96, 8^о. Харків, 1924 р.
- Вісник Сільсько-Господарської Освіти.**—Вид. Укрголовпрофосвіти, 1924 р., 1 квітня, ч. 1, ст. 1—72; 1 травня, ч. 2, ст. 73—136. 1 червня, ч. 3, ст. 137—190; 8^о. Харків, 1924 р.
- Вісник Українського Відділу Геологічного Комітету.**—1924 р., вип. 4, ст. 1—116, 8^о. Київ, 1924 р.
- Журнал опытной агрономии имени П. С. Коссовича.** Отдел 2. Рефераты.—Вид. НКЗС РСФРР, 1921—1922 р., т. XXII, ст. 1—232, 8^о. Ленінград, 1923 р.
- Записки Київського Ветеринарно-Зоотехнічного Інституту.**—1924 р., т. I, ст. 1—184, 8^о. Київ, 1924 р.
- Известия Государственного Института Опытной Агрономии.**—Вид. НКЗС РСФРР, 1924 р., січень—березень, т. II, № 1—2, ст. 1—60, 8^о. Ленінград, 1924 р.
- Известия Государственного Степного Заповедника Аскания-Нова.** Вип. 2-й, ст. 1—168, 8^о. Херсон, 1923 р.
- Молодий Дослідник**—науковий журнал молодих дослідників сільського господарства України.—Видається за матеріальною допомогою Сільсько-Господ. Наук. Ком. Укр, 1924 р., березень—квітень, ч. 2, ст. 1—32, 8^о. Харків, 1924 р.
- Научно-Агрономический Журнал.**—Вид. Державн. Технічного Вид-ва, 1924 р.; ч. 1, ст. 1—96; ч. 2, ст. 97—176; ч. 3, ст. 177—256; ч. 4, ст. 257—336; 8^о. Москва, 1924 р.
- Радянський Селянин.**—Вид. НКЗС України, 1924 р., квітень, ч. 5. ст. 1—32; червень, ч. 6—7, ст. 1—48; 8^о. Харків, 1924 р.
- Сельско-хозяйственное опытное дело**—журнал Бюро Всеукраинских съездов по сел.-хоз. опытному делу.—Вид. НКЗС України, № 4. ст. 1—214, 8^о. Харків, 1924 р.
- Сільський Господар.**—Вид. Всеукр. Союзу С.-Г. Кооперації, 1924 року., квітень, ч. 6, ст. 1—48; травень, ч. 7, ст. 1—52; червень, ч. 8, ст. 1—56; 8^о. Харків, 1924 р.
- Сільсько-Господарський Пролетар.**—Вид. Укрбюро та Харківського Губвідділу Всеробіт-землісу, 1924 р., травень, ч. 6, ст. 1—48; 10 червня, ч. 7, ст. 1—32; 8^о. Харків, 1924 р.
- Українська Сільсько-Господарська Газета.**—Вид. Всеукр. Агроном. Т-ва, 1924 р., 20-го січня, ч. 1, ст. 1—24; 25 лютого, ч. 2—3, ст. 1—32; 25 березня, ч. 4—5, ст. 1—32; 20 квітня, ч. 6—7, ст. 1—32; 10 травня, ч. 8—9, ст. 1—32; 30 травня, ч. 10, ст. 1—24; 4^о. Харків, 1924 р.

Календарі (023).

Календарь-Справочник в записная книжка на 1924 год.—Вид. ЦСУ України, ст. 1—373, 16^о+карта України. Харків, 1924 р.

Географія (06).

Апостолов, Л. Я. Кубано-Черноморский Край. Краткий очерк его современного состояния.—Видавн. Кубансько-Черноморського Крайового Науково-Дослідчого Ін-ту, ст. 1—54, 8^о+1 карта. Краснодар, 1924 р.

Етнографія (066).

Тарасенко, М. Косовици.—Програми до збирання матеріялів з народнього с.-г. побуту Вид. С.-Г. Н.К.У. й ВУАН. Відбитка з „Вісника С.-Г. Науки“, 1923 р., т. II, в. 8—12, ст. 1—7 8^о. Київ, 1924 р.

Охорона природи. Національні парки (114).

Козлова, Е. Аскания-Нова. Зоопарк в южно-русских степях.—Вид. „Начатки Знаний“, ст. 1—132, 8^о. Ленінград. 1923 р.

Метеорологія й Гидрологія (13).

Декадный Бюлетень Укрмета.—Вид. Укрмета, 1924 р., березень (1—10), ч. 7 (37), ст. 1—14; березень (11—20), ч. 8 (38), ст. 1—4; березень (21—31), ч. 9 (39), ст. 1—8; квітень, (1—10), ч. 10 (40), ст. 1—10; квітень (11—20), ч. 11 (41), ст. 1—12; 8^о. Київ, 1924 р.

Зянки, Б. Н. і Дубров, Г. А. Гидрологический очерк Куб.-Черноморской области.—Окремий відбиток з журналу „Юго-Восток“, ст. 1—10, 8^о. (Рік і місце видання не зазначено).

Основные данные по климатологии Украины с 1901 по 1905 г.—Вид. ЦСУ України, „Статистика Украины“, № 34, серія XI, т. I. в. 1, ст. 1—12, 4^о. Харків, 1923 р.

Отрыганов, В. Характеристика погоды 1921 года в с.-х. отношении в связи с прошлыми (семилетие) 1915—1921 гг. и запасы влаги почвы к весне 1922 года.—Материалы по метеорологии Кубанского Края“. Вид. Ради обслідування й вивчення Кубанського Краю, ст. 1—11. 8^о. Краснодар, 1922 р.

Справочник Укрмета на 1924 р.—Вид. С.-Г. Н.К.У. (Метеорологічна Секція), ст. 1—56, 8^о. Київ, 1924 р.

Щомісяшна метеорологічна характеристика України.—Вид. Укрмета, 1923 р., грудень, ч. 12. ст. 1—16. 8^о. Київ, 1923 р.

ґрунтознавство (14).

Крокос, В. І., проф.—Лес і фосильні ґрунти південно-західної України. Доклад на IV-у Міжнародню Конференцію ґрунтознавства в Римі 12—19 травня 1924 року.—Вид. С.-Г. Н.К.У. (українською й французькою мовами), ст. 1—13, 80. Харків, 1924 р.

Махіс, Г. Г., проф. Питання генези та еволюції ґрунтів України. Доклад на IV-у Міжнародню конференцію ґрунтознавства в Римі 12—19 травня 1924 р.—Вид. С.-Г. НКУ (українською й французькою мовами), ст. 1—19, 80+1 карта. Харків, 1924 р.

Снялов, Б. А. Краткий очерк почв Кубанского Края.—Вид. Ради обслідування і вивчення Кубанського Краю, ст. 1—32, 80. Краснодар, 1919 р.

Шмук, А.—К биологии Кубанского чернозема.—„Труды Кубано-Черноморского Научно-Исслед. И-та“, 1923 р., т. X, в. 1, ст. 1—28, 80. Краснодар, 1923 р.

Землемірство (33).

Орлов, П. М., проф. Землемерное дело.—Вид. „Экономической Жизни“, ст. 1—56, 80 з 22 рис. Москва, 1923 р.

Гидротехніка й меліорація (34).

Зимян, Б. Н. Константинов, С. В. і Миронов, П. В. вопросу об использовании артезианских вод в Кубанско-Черноморской Области.—Вид. Ради обслідування й вивчення Кубанського Краю, ст. 1—15, 80. Краснодар, 1922 р.

Яковлев, С. А., проф. Артезианские воды города Краснодара.—„Труды Совета обследования и изучения Кубанского Края“, вид. ВРНГ, ст. 1—44, 40з 4 рис. Краснодар, 1922 р.

Торф (35).

Дектуровский, В. С., проф. Из истории образования и развития торфяников России.—Видб. з журналу „Торфяное Дело“, 1924 р., лютий, № 2, ст. 1—7, 40. Москва, 1924 р.

Загальні твори з сільського господарства (40).

Руководство по сельскому хозяйству для слушателей краткосрочных курсов. Сборник статей: С. М. Дубровского, С. Л. Чижилова, А. С. Фабриканта, С. А. Некрасова, П. К. Грацианова, Адрианова и С. Фридолина.—Вид. „Новая Деревня“, ст. 1—352, 80, з 35 мал. Москва, 1923 р.

Черволецкий, А., агр. Простые беседы по сельскому хозяйству.—Вид. „Буревестник“ ст. 1—121, 80. Краснодар, 1924 р.

Загальні с.-г. довідники (401).

Парадник сільського господаря.—Вид. Наркомзему України, ст. 1—294, 80. Харків, 1923 р.

С.-г. статистика (41).

Волнов, Е. З. Аграрно-экономическая статистика России в итогах ее научных и методологических достижений, земского опыта и практики последних пяти лет революционного перелома. 2-е издание.—Вид. Держ. Вид-ва, ст. 1—495, 80. Ленінград, 1924 р.

Економіка сільського господарства (42).

Кислянский, С. С. Простой способ учета в крестьянском хозяйстве. Под редакц. агронома Н. К. Борисова.—Вид. „Новая Деревня“, ст. 1—17, 80. Москва, 1924 р.

Студенский, Г. Организация крестьянского счетоводства.—Вид. „Новая Деревня“, ст. 1—119, 80. Москва, 1923 р.

Суханов, Н. Н. Очерки по экономии сельского хозяйства.—Вид-во „Книга“, ст. 1—268, 80. Москва, Ленінград, 1924 р.

Филиповский, О. Правильное господарювання, як спосіб підвищити врожайність землі й забезпечити господаря взагалі.—Вид. НКЗС України, ст. 1—71, 80. Харків, 1923 р.

Щадилев, О., агр. Як селянам улаштувати землю та організувати господарство.—Вид. Київського Губземуправління, ст. 1—80, 80. Київ, 1923 р.

С.-г. райони й с.-г. географія (426).

Материалы по районированию Украины.—Вид. Держплану УСРР, ст. 1—202+1—18, 40+12 карт. Харків, 1923 р.

С.-г. політика (43).

Басов, С. М. Что хлеборобу даст землеустройство.—Вид. „Буревестник“, ст. 1—12, 80. Краснодар, 1924 р.

Жаитков, С. Н. Сельско-хозяйственный кредит.—Вид. „Красная Новь“, ст. 1—38, 80. Москва, 1924 р.

Земельное Дело. (Збірник статтів по питаннях земельної та с.-г. політики, економіки техніки та організації земельної справи, колонізації, переселення та земельної справи закордоном).—Вид. „Новая Деревня“, ст. 1—187, 80. Москва, 1923 р.

Изымов, А. Что такое сельско-хозяйственный кредит и для чего он организуется. Пособие для сельских ячеек, сельсоветов и крестьян.—Вид. „Советский Юг“, ст. 1—24, 80. Ростовдов, 1923 р.

Митрофанов, А. X. Сельско-хозяйственные кампании и их значение.—Вид. „Новая Деревня“, ст. 1—36, 80. Москва, 1924 р.

На новых путях. Итоги новой экономической политики 1921—1922 г. Выпуск 1-й, часть 1-я. Сельское хозяйство. Труды под редакцией комиссии СТО.—Вид. СТО, ст. 1—643+36 карт і рисунків, 80. Москва, 1923 р.

Терниченко, А. Громадська ініціатива й відродження сільського господарства на Україні.—„Вісник С.-Г. Науки“, 1923 р., серпень—грудень, т. II, в. 8—12, ст. 242—243, 80. Київ, 1923 р.

С.-г. з'їзди та наради (446).

Труды Всеукраинского Агрономического Сопещения 16-22 февраля 1924 года.—Вид. НКЗС України, додаток до Бюллетеню НКЗС., №№ 44—45, ст. 1—151, 80. Харків, 1924 р.

Труды I-го всеукраинского съезда работников по коллективизации сельского хозяйства 25-28 февраля 1923 г.—Вид. НКЗС України, ст. 1—48. 80. Харків, 1923 р.

С.-г. освіта й наука (45).

Відділ Сільсько-Господарської освіти.—Вид. Головнопрофосвіти, ст. 1—32, 80. Харків, 1924 р.

Вісник Сільсько-Господарської Освіти.—Вид. Укрголовпрофосвіти, 1924 р., 1 квітня, ч. 1, ст. 1—72, 80. Харків, 1924 р.

Воробьев, С. O. Агрономическая школа и сельско-хозяйственные опытные учреждения.—Відб. з журн. „Путь Просвещения“, 1922 р. № 7 і 8. Харків, 1922 р.

Г. Завдання й методи сільсько-господарської освіти.—„Вісник С.-Г. Науки“, 1923 р., травень-липень, т. II, в. 5—7, ст. 182—186, 80. Київ, 1923 р.

Матеріали Термінологічної Комісії при Сільсько-Господарсько-Інженірному Відділі Української Господарської Академії в Чехо-Словацькій Республіці (словник російсько-український).—Вид. „Видавн. Т ва при У. Г. А.“, № 49 (літографовано на правах рукопису), ст. 1—35, 80. Подєбради, 1923 р.

Яната, O., проф. Новий етап розвитку с.-г. науки на Україні.—„Вісник С.-Г. Науки“ 1924 р., січень—лютий, т. III, в. 1—2, ст. 5—8, 80. Харків, 1924 р.

С.-г. кооперація (46).

Добровольенко Ю. M., агр. Що дає селянинові сільсько-господарське т.-во.—Вид. „Шлях Освіти“, ст. 1—50, 160. Харків, 1923 р.

Малюга M., агр. Сільсько-господарські артлі. За редакцією І в. Омельченка.—Вид. „Книгоспілки“, ст. 1—124, 320. Харків, 1923 р.

Маслов, С. Современное состояние и политика с.-х. кооперации в Советской России.—Вид. „Сельскосоюз“, ст. 1—81, 80. Москва, 1924 р.

Михайлюк, K. Молочарські спілки (товариства). Практичний підручник для працюючих у молочарських спілках та учнів. 2-е перероблене видання.—Вид. Держ. Вид. України, ст. 1—176, 80. Харків, 1924 р.

Сельско-хозяйственная кооперация.—Вид. Кубсельсоюзу, 1923 р., ст. 1—572; 1924 р., 1 січня, № 1, ст. 1—70; 15 січня, № 2, ст. 71—134; 1 лютого, № 3, ст. 135—205; 15 лютого, № 4, ст. 207—288; 1 березня, № 5, ст. 289—382; 15 березня, № 6, ст. 383—474, 80. Краснодар, 1923, 1924 р.

Сельско-Хозяйственная Кооперация. Сборник декретов, постановлений, циркуляров, инструкций, и разъяснений по вопросам с.-х. кооперации с приложением примерных уставов.—Вид. „Новая Деревня“, ст. 1—254, 80. Москва, 1924 р.

Рослинорводство (50).

Грацианов, П. K. Растения, что не боятся засухи, их значение и возделывание.—Вид. „Красная Новь“, ст. 1—44, 80. Москва, 1923 р.

Загальне рільництво (502).

Данилов, С. M. Азбука полеводства.—Вид. „Новая Деревня“, ст. 1—88, 80. Москва, 1924 р.

Чиналенко, С. Чорний пар та плодозміна. Видання сьоме, доповнене й перероблене.—Вид. „Шляху Освіти“, ст. 1—38, 80, з 6 малюнк. Харків, 1923 р.

С.-г. хемія (531).

Варгин, В. N. Химия земледельца. Лекции, читанные на краткосрочных курсах для крестьян. Издание 3-е.—Вид. „Новая Деревня“, ст. 1—56, 80. Москва, 1924 р.

Демонтович, M. Колориметрическое определение реакции. Краткое руководство для агрономов химиков, бактериологов, гидробиологов. С предисловием проф. Н. Я. Демьянова.—Вид. Всерос. Ком. допомоги інвалідам, ст. 1—32, 80. Москва, 1924 р.

Досвідня справа (54).

Нестеров, А. Ф. и Шапошников, М. И. Программа опытного дела Ивановской опытной и селекц. станции.—Вид. Цукротресту, ст. 1—15, 8⁰. Київ, 1923 р.

Новое в агрономии. Лекции на областных курсах для Агрономов 15—30/хл 1922 г., устроенных Московской обл. с-х. опытной станцией совместно с Всеросс. О-вом Агрономов и Московским Земельным Управлением Вавилов, И. И.—Дояренко, А. Г.—Кольцов Н. Л.—Прянишников, Д. Н.—Самойлов, Я. В.—Худяков Н. Н. Сборник составлен под редакцией и с предисл. А. П. Левицкого.—Вид. „Кооперативное Издательство“, ст. 1—81, 8⁰ Москва, 1923 р.

Солеьев, М. Очерк Уманской районной с. х. опытной станции. Вид. Київського. Крайового Управління по с. г. досвідній справі ст. 1—20, 8⁰. Київ 1923 р.

Терниченко А. доц. В справі організації сільсько-господарського наукового експерименту. — „Вісник С.-Г. Науки,“ 1923 р., травень—липень, т. II, в 5—7, ст. 161—163, 8⁰. Київ, 1923 р.

Тулайков, Н., проф. По опытным учреждениям области сухого земледелия Северной Америки. (Из материалов поездки конца 1922 г.) Вид. „Новая деревня“, ст. 1—52 8⁰. Москва, 1924 р.

С.-г. Селекційна й насінньова справа (56).

Батыренко В. Г. Сорта яровых пшениц. Предварительный отчет по сортоиспытанию яровых пшениц в 1923 г. в севе Всеукраинского Общества Семеноводства—Відбиток з журналу „С.-Х. Опытное дело“, 1924 р., № 4. Вид. Всеукр. О-ва Семеноводства, ст. 1—30, 8⁰, з 1 табл. Харків, 1924 р.

Баур-Эрли Научные основы селекции. Руководство для сельских хозяев, садоводов и лесоводов. Перевод с немецкого под ред. проф. А. А. Сапегина—Вид. „Новая Деревня“, ст. 1—104, 8⁰, з 10 мал. Москва, 1924 р.

Лебедиский Б. Очередные задачи селекции озимой пшеницы в связи с достигнутыми результатами.—Праці Іванівської с.-г. досвідної станції. Вид. Цукротресту, ст. 1—8, 8⁰. Київ, 1923 р.

Шкідники і хвороби с.-г. рослин (57).

Василя, А. Враги поля, сада и огорода.—Вид. „Красная Новь“, ст. 1—16, 16⁰. Москва 1924 р.

Пустовойт, В. Головня (зона) и борьба с ней. Четвертое издание.—Вид. „Буревестник“ ст. 1—23, 8⁰. Краснодар, 1924 р.

Цешевский, С. Як знищити шкідників у садах.—Вид. Держ. Вид. Укр., ст.—1—54, 8⁰ Київ, 1922 р.

Шкідливі комахи (573).

Добровольский, Н. Полевая уса.—Вид. „Буревестник“, ст. 1—6, 8⁰. Краснодар, 1924 р.

Добровольский, Н. Хлебная жужелица и меры борьбы с ней.—Вид. „Буревестник“, ст. 1—7, 8⁰. Краснодар, 1924 р.

Зверезов-Зубовский, Е. В. Определитель главнейших насекомых, встречающихся в зерне и зерновых продуктах.—„Труды Отдела Прикладной Энтомологии Ученого Комитета РСФСР“ ст. 1—50, 8⁰ Ленинград, 1923 р.

Бур'яни (576).

Лепченко Я. і Оксюк, П. Про бур'яни Радомиської (Федорівської) с.-г. Досвідної станції на пісках. (Попереднє повідомлення).—„Вісник С.-Г. Науки“, 1923 р., травень—липень, т. II в 5—7, ст. 180—182, 8⁰. Київ, 1923 р.

Корінеплоди (63).

Лерх, А. Г. Выбор сортов картофеля.—Вид. Моск. Крайової С.-Г. Досвід. Станції ст. 1—12, 8⁰. Москва, 1923 р.

Харченко, В. А., проф. Уборка и сохранение корнеплодов. Издание 2-е.—Вид. „Экономической Жизни“, ст. 1—26, 8⁰, з 27 мал. Москва, 1923 р.

Цукровий буряк (631), цукро-бурякова промисловість (255), цукроварення (373).

Вісник цукрової промисловості.—Вид. Цукротресту, 1924 р., січень—лютий, № 1—2, ст. 1—204+1—8, 8⁰. Київ, 1924 р.

Гарденин и Егоров. Новый тип свеклосахарного завода. — Вид. „Новая Деревня“, ст. 1—36, 8⁰. Москва, 1923 р.

Гришкевич-Трохановский, П. Е. Исследование продуктов полимеризации синильной кислоты,—Вид. Цукротресту, ст. 1—16, 8⁰. Київ, 1923 р.

Лебедиский, Б. Индивидуальный и массовый отборы при селекции сах. свеклы.—Праці Іванівської с.-г. досвід. станції. Вид. Цукротресту, ст. 1—17, 8⁰. Київ, 1923 р.

- Лебединский, Б.** Методика селекции сахарной свеклы на Ивановской станции.—Праці Іванівської с.-г. досвід станц. Вид. Цукротресту, ст. 1—30, 80. Київ, 1923 р.
- На путях к возрождению.** (К производств. прогр. по завод. Киевск. обл. на 1923—24 г.). Вид. Цукротресту, ст. 1—56, 80. Київ, 1923 р.
- Серебринский, М.** Статистический сборник по сахарной промышленности Украины и Великороссии.—Вид. Цукротресту, ст. 1—320, 80. Київ, 1923 р.
- Сортоводные станции сахаротреста.** Вид. Цукротресту, ст. 1—360, 80, з картою, таблицями малюнками. Київ, 1923 р.

Садівництво (70).

Цешевський, С.—Див. (57).

Плодівництво (71).

- Кисенко, И.** Плодовый сад.—Вид. „Красная Книга“, ст. 1—46, 80. Орел, 1923 р.
- Нещеретов, П. И.,** агр. Беседы с садоводами об уходе за плодовым садом. Общедоступное руководство для сельских школ, курсов и крестьян.—Вид. „Новая Деревня“, ст. 1—126, 80. Москва, 1924 р.
- Таиров, В. Е.** Разводите виноград: он несет благосостояние.—Вид. Одеського Сільсько-союзу, ст. 1—12, 160. Одеса, 1923.
- Таиров, В. Е.** Укрепление и использование песков в связи с культурой винограда.—Вид. центр. науково.-досвідньої виноробної станції ім. В. Е. Таїрова та Одеського Губвисткому. ст. 1—40, 80. Одеса, 1923 р.

Городництво (73).

Жегалов, С. Н., проф. Разведение огородных растений на семена. Издание 2-е.—Вид. „Экономической Жизни“, ст. 1—60, 80, з 16 мал. Москва, 1923 р.

Медичні й наркотичні рослини (74).

Попов, О., доц. Відродження й сучасний стан української тютюнової промисловости.—Вид. С.-Г. Н. К. У. Відбитка з журналу „Вісник С.-Г. Науки“, 1924 р., січень—лютий, т. III в 1—2, ст. 1—8, 80. Харків, 1924 р.

Лісоводство (75—79).

- Головянко, З.,** дійсн. чл. С.-Г. Н. К. У. Лісова досвідня справа на Україні.—Вид. С.-Г. Н. К. У., відбитка з журн. „Вісник“ С.-Г. Науки“, т. III, в. 1—2, січень—лютий, 1924 р. 1—15, 80. Харків, 1924 р.
- Морозов, Г. Ф.,** проф. Учение о лесе. Издание посмертное, просмотренное препод. Ленінгр. Лесного Ин-та В. В. М а т р е н и н с к и м.—Вид. Держ. Видавн. РСФРР, ст. 1—XIII+1—406 80. Москва—Ленінград, 1924 р.
- Тольский, А.,** проф. Лесное семеноведение.—Вид. „Новая Деревня“, ст. 1—96, 80. Москва, 1923 р.

Загальне скотарство (80).

Юрків, Х., доц. Зміни в скотарстві й їх дослідження на Україні. (З праць Зоотехнічної Секції С.-Г. Н. К. У.)—„Вісник С.-Г. Науки“ 1923 р., травень—липень, т. II, в 5—7, ст. 178—180, 80. Київ, 1923 р.

Зоотехнічна досвідня справа (82).

- Богданов, Е. А.,** проф. Что такое питательность корма. Издание 2-е.—Вид. „Экономической Жизни“, ст. 1—26, 80, з 11 мал. Москва, 1924 р.
- Иванов, М. Ф.,** проф. Основы кормления с.-х. животных. Издание 2-е.—Вид. „Новая Деревня“, ст. 1—76, 80. Москва, 1924 р.
- Иванов, М. Ф.,** проф. Содержание с.-х. животных и правильный уход за ними. (Популярный очерк гигиены домашних животных). Издание 2-е.—Вид. „Новая Деревня“, ст. 1—104, 80. Москва, 1924 р.
- Калугин, И. И.,** проф. Электросилование.—Відб. з „Записок Белорусского Государств. Ин-та Сельск. Хозяйства, вып. 2“, ст. 1—17, 80. Минск, 1924 р.

Хвороби свійських тварин (85).

Ельманов Н. В. Беседы о заразных болезнях домашних животных. 5-е издание.—Вид. „Новая Деревня“, ст. 1—52, 80. Москва, 1924 р.

Часткове скотарство (90—95).

- Богданов, Е. А.,** проф. Как развить и уберечь силу лошади и вола. Издание 2-е.—Вид. „Экономической Жизни“, ст. 1—38, 80, з 16 мал. Москва, 1923 р.
- Васин, Б.** Кормление молочных коров.—Вид. „Красная Новь“, ст. 1—31, 80. Москва, 1924 р.

Ворого, Б. Н., агр. Улучшайте простых свиной белыми английскими и организуйте случные товарищества.—Вид. Носівської С.-Г. Досвідньої Станції, ст. 1—20, 80. Київ, 1924 р.

Калугин И., проф. Коза. Породы, разведение, кормление, значение в хозяйстве, уход и наиболее распространенные болезни. Изд. 2-е.—Вид. „Новая Деревня“, ст. 1—55, 80. Москва, 1924 р.

Харченко В. проф. Выращивание и воспитание телят. Издание 2-е - Вид. „Экономической Жизни“, ст. 1—20, 80, з 3 мал. Москва, 1924 р.

Як багатіти. (Розводьте свиной). Збірник статтів і порад за редакцією І. Омельчєв ка.—Вид. „Книгоспілки“, ст. 1—42, 80. Харків, 1924 р.

Водяне господарство (97).

Ф. Фалітв, І., доц. Рибоводство й рибальство у внутрішніх водозборах України.—„Вісник С.-Г. Науки“, 1923 р., серпень—грудень, т. II, в 8—12, ст. 256—259, 80. Київ 1923 р.

Бджільництво (99).

Аргентовский, В. И. Беседы по пчеловодству.—Вид. Башнаркомзема, ст. 1—38, 80 Уфа, 1923 р.

Губин, А. Ф. Из работ Грибовской Опытной Пасеки Московской Областной С.-Х Опытной Станции.—Вид. Редакції журн. „Пчеловодное Дело“, ст. 1—16, 80. Москва, 1923 р.

Листи до редакції.

I.

Шановний редакторе!

Нижчепідписані вважають за потрібне і з свого боку зробити повідомлення у Вашому поважаному органі з приводу листа до редакції¹⁾ групи професорів у складі: академіка Фоміна, В. Лучицького, Б. Лічкова, Г. Махова та М Шарлеманя, в разі, коли цей лист буде вміщений на сторінках Вашого журналу.

Що найперше, треба звернути увагу на тон листа, що зазнайомитись із ним може кожен з читачів; на оцінці його ми не зупиняємося, але додаємо, що він не викликається обставинами.

Властиво по суті треба сконстатувати ос-що.

Раніше, ніж видали спільно Держплан та ЦСУ „Матеріалів по картографії України“, ЦСУ видало „Карту корисних копалин“, підготовану Укр. Геол. Ком за ред. проф. В. Лучицького. Спроба видати многобарвний картографічний матеріал за теперішнього часу, а тим більше за часів недавнього минулого, в наших умовах усе ще може розглядатися, як героїчна спроба.

А. Волков у переговорах з пр. Дуб'янським та Лучицьким не брав на себе гарантії що до видання цієї карти взагалі й на кошти ЦСУ зокрема, висловлюючись у розмовах із згаданими особами, що можливо, що для реалізації видання будуть притягнені й кошти інших установ і зокрема УРНГ.

Ці думки не викликали заперечень з боку пр. Лучицького та Дуб'янського, що цілком правдиво висували думку найперше про видання, а не про видавця.

Карту видало ЦСУ без авторської коректи пр. Лучицького, за участю Харківського пр. О. Федоровського, при чому в карті через умови часу пороблено де-які неточності, а легенда потребувала спеціального закрювання де-яких назв.

Карта, як сказав пр. Лучицький, зробила добре вражіння на Всерос. З'їзд Геол. у Ленінграді в р. 1922-ому.

Успіх першої спроби викликав думку в А. Волкова видати „Статистично-Економічний атлас України“.

10-го липня 1922 р. не Центр. Стат. Управління і не Ком. Районізації, що на чолі їх став Волков, а він сам від пр. Лучицького одержав листа, де говорилося: „Я ознайомився з виданими Вами 60 верстов картами України з написом“ „Стат.-Економіч. Атлас України“, це свідчило про Ваш намір видати такий атлас. На підставі цього наміру я вніс одну пропозицію в Укр. Геол. Ком., що він її цілком ухвалив.

¹⁾ Див. Вісник С.-Г. Науки т. III, в 1-2, стр.

В основі всякого аналогічного атласу полягають дані природничого характеру. Через те і в даному разі було б за досить коштовне придбання для атласу, коли б добули вміщені й карти, що стосуються природи України; при малому масштабі він очевидно розрахований на досить широку публіку й т. и.; через це й предбачалося залучити до згаданого атласу 9 карт, що частина з них нині видана й була за привід до цього листа, а частина лежить в архіві ЦСУ.

31 жовтня р. 1922-го одержано було чергового приватнього листа також на ім'я А. Волкова (не як Кер. ЦСУ, або як Голови Ком. Район.) де пр. Лучицький писав: „Дуже бажано б було дізнатись од Вас, чи є надія видрукувати ці карти, чи мало надії. Власне вони є дуже важливі до вирішення питань районування“.

З огляду на обставини та на внутрішні стосунки з найактивнішою частиною авторів Волков мав право видати карти не гірш, аніж вид. ЦСУ, з умовою особистої участі в справі видання.

Про що свідчать ці архівні справи?

1) Про те, що Волков, як колишній collega групи авторів у роботі по Українськ. Акад. Наук міг предбачати, що його персонально розглядається як особу, що зможе особисто сприяти в тяжких умовах культурній справі видання карти поскільки вона відповідає інтересам рдянського будівництва або вивчення Республіки.

Трохи пізніше пр. Яната звертається до Волкова (як до голови Ком. Районування, від НКЗС) із пропозицією видрукувати ті самі карти в працях Держплану, через брак коштів у НКЗС для їх самостійного видання і, нарешті, як те особисто відомо проф. Дуб'янському, розплата за карти у де-якій частині, а не цілком з огляду на відсутність коштів у ЦСУ та кредитів Держплану.

2) Про те, що „Статистично-Економічний атлас“ Волкова був прийнятий авторами карт.

3) Що видати „Статист.-економічн. атлас“ з природничими картами, залишивши його попередню назву, було б річчю нелогічною, бо обсяг поняття „Статистично-економічного атласу“ не предбачає й не охоплює у своєму змістові карт, виготовлених авторами.

Ось через віщо виданий атлас і названо, можливо до певної міри й невдало, „Матеріяли по картографії України“.

Чи всі автори, чи тільки пр. Лічков вважали видання карт за річ особливо цінну для районування; пр. Яната і НКЗС висловилися за надрукування їх Держпланом; останній виплатив частину видатків на придбання карт, ось через що на „Матеріялах до картографії України“ і зазначено спільний титул, Держплан та ЦСУ.

Так, коли міркувати об'єктивно, докір авторів листа до редакції, в тому, що „ніхто не мав права без їхньої згоди робити їх учасниками невідомого видання“.

Які можуть бути об'єктивні мотиви бути співробітниками у виданні ЦСУ; і не бути в новому виданні: ЦСУ та Держплану? Держплан не тільки не менш, але багато авторитетніша установа за те чи інше окреме відомство; такий новий видавець не міг принизити співробітників, але міг ще й піднести їхню гідність.

І в цьому, з боку редакції, не можна вбачати байдужости до морального стану авторів карт.

Ні теми, ні трактування, ні автори, що брали участь у „Матеріялах до районування України“, не могли принизити авторів карт: Г. Гринько своїм станом—цілком визначна величина що до наукової кваліфікації - кандидат у Москов. Університеті, А. Волков—магістрант, М. Гуревич—магістрант, І. Вологодцев—канд. Ек. Наук Петрогр. Політехніки, що співробітничав із такими відомими статистиками, як-от В. Громан та Н. Черненко. В. Ключков—відомий земський статистик, А. Євтіхiev—відомий проф. адміністратив., І. Попов—проф. статистики, Л. Михельс—економіст та статистик, В. Соловейчик—агроном і т. и.

Треба думати, що автори карт не можуть уважати для себе за моральне ушкодження співробітництво з зазначеними особами, що досить також кваліфіковані.

На підставі викладених міркувань редакція „Матеріялів“ уважає, що фактичного морального ушкодження авторам карт редакція не заподіяла.

Далі: „редакція не мала права робити нас співробітниками 2-го так би мовити сорту, напівсховавши наші ймення від читачів“.

В оглаві зазначено тільки авторів текстових статтів, а не авторів карт—чи не можна, будши об'єктивним, передбачати, що „злочини“ редакції зайшли так далеко, що вона сховала і ймення авторів картограм, що науковою цінністю принципово, не відріжнялися від карт авторів листа до редакції, бо-ж автором цих картограм №-8, 9, 10 є член редкомісії та секретар Ком. Районування пр. М. Гуревич, що не почував себе людиною, що попала в „автори 2-го сорту“ і картогр. 11—Канд. Ек. Наук Зав. Від Стат. Праці М. Буяновер, теж, на превеликий жаль редакції, не згаданий на карті.

Коли редакція й дійсно вважає себе за винну й готова перепросити, так це перед згаданими особами М. Гуревичем та М. Буяновером, а також перед професором Д. Педасвим, що склав „карти опадів та температури по Україні“, та прізвища його не вміщено на цих картах.

Третє обвинувачення: „не слід було друкувати наші мапи без нашої участі, роблячи разом з тим і перекручення їх“.

Тут два моменти, що з них важливіший—перекручування; цей момент нехай дозволять нам віднести до наступного, а зупинитися лише на першому моменті—„надрукуванні наших мап без нашої участі“.

Після оплати карт, згідно з умовою, останні перестали бути власністю авторів, а стали власністю ЦСУ та Держплану.

Таким чином, лишається видрукування карт без авторської участі. Цього невільно робити, кажучи взагалі й уявно; що ж лишалось робити редакції, кажучи зокрема й конкретно?

Безперечно, найголовніше бажання редакції було в тому, щоб випустити природничі карти, що потребують особливо сприятливих фінансових умов для видрукування, бо стат. економіч. карти можна випускати з більшою фінансовою легкістю, тим часом, як видання природничих карт є справою, що сприяє піднесенню загальної культури населення. Це положення примусило сконцентрувати увагу на випусковій природничих карт. У справі випуску був прецедент—видання „карти корисних копалин“ без авторської коректури.

Не вважаючи на роздратування та правдиве твердження авторів листа до редакції, що поміж Київом та Харковом є не тільки залізничне, поштове та телефонне, але й авто-сполучення,—автори листа забули, що переїзд 6 осіб—туди й назад—не менше, як двічі, міг би вимагати таких коштів, яких не було в розпорядженні редакційної Ком. ні по лінії Держплану, ані по лінії ЦСУ. Досить важко викладати історію видрукування, але особи, об'єктивно настроєні й ознайомлені з умовами сучасної роботи, гадаємо, погодяться з нашим раніше висловленим положенням, що *абстрактно редакція зробила неправильно, а конкретно в неї не було иншого виходу.*

Перше, ніж перейти до аналізу перекручень—що їх наявність може приневолити кардинально змінити оцінку висловленого положення, слід одповісти на 5 п. обвинувачення: „незрозумілість вибору мап до друку без погодження з авторами, та виключення через щось де-яких із них“; одповідь коротка—не вистачило грошей на друкування всіх карт, умовлення в цій справі не допомогло б абсолютно; через що вибрано ті чи інші мапи, можливо, не задовольняючи бажань авторів, з мотивів, виставлених проблемою районування, що не дозволяла зважати на особисті наміри тих чи інших авторів.

Тепер питання про перекручування. Щоб уникнути їх, друкуючи без авторської коректи, Редакц. Комісія, не мавши професійного підготування, щоб керувати виданням спец. карт, закликала проф. Н. Ремізова, що й одержав завдання написати яскравий і цілком популярний текст до карт у порозумінні з думками Ред. Ком. та проф. Лучицького, що визнавав, що атлас „очевидно розраховано на дуже широку публіку“. Авторства пр. Н. Ремізова не відзначено в оглаві, як того він вимагав, коли розпочав роботу; не значиться, за його бажанням, підпису його й під текстом.

Прізвище пр. Н. Ремізова з'явилося лише на окремій обкладинці „матеріалів до картографії України“ через недогляд техніч. частини, як зазначено вже, проти бажання пр. Ремізова.

Вважати за зручне чи незручне доручати тій або іншій особі, що має належну кваліфікацію, складати той ачи інший неавторизований текст (див. п. 4 обвинув.)— справа суб'єктивна: автори карт вважають—за незручність, Держплан, ЦСУ та Ред. Комісія не вважали це за річ незручну. Редакція категорично стверджує, що пр. Н. Р е м і з о в виконав роботу за її уповноваженням, висуваючи вимогу—дати текст без підпису і, таким чином, нічого собі на користь пр. Н. Р е м і з о в ні в кого не забрав і, обробляючи матеріал, що набули його від авторів ЦСУ та Держплан, цілком міг ним користуватись без жодних джерел, указівок та ин.

Тепер, з погляду Редакц. Комісії, про перекирення виданого картогр. матеріалу. Найперше треба зазначити, що коректував карти без участі пр. Р е м і з о в а Видав. Відділ ЦСУ під час відпустки пр. Р е м і з о в а, що був на польових роботах аж до II/XI—1923 р.

Зокрема що до поодиноких карт треба сказати ось-що.

1. У ботанічно-географічній вбачається три перекирення: а) знищено межу по Дніпру; 2) зменшено число районів з 7 до 5; і 3) проведено різку межу між районами, що на оригіналі зроблено її невиразно. Останнє твердження є неправильне, бо в оригіналі межі не менш різкі, аніж у видрукованій карті, та й усяка межа має бути різкою. Нарешті, різкість або м'якість передачі є справа техніки й не завжди залежить од Редакції.

Друге перекирення навсдено, очевидно, лише, щоб зміцнити вражіння, бо воно є наслідком першого, бо знищенням межі по Дніпру неминуче зменшується число районів 7 до 5. Отже, замість трьох перекирень, у дійсності Редакція винна лише за одне, перше. Але й тут у Редакції не було злої волі, а повстало це перекирення отак. Райони II-ий і IV-ий означено на оригіналі лише двома проектами, причому Лівоберіжжя різниться від Правоберіжжя лише додатковим штрихуванням. Це дало підставу зробити висновок, що ми мали справу з підрайонами двох великих районів. Відповідно до цього друкареві дано вказівки правобережні райони визначити додатковими літерами II-а і IV-б, а лівобережні відповідно—III-б та XV-б. У виключенні цих літер і полягає провина друкарні й недогляд Редакції. Виключення й недогляд хоч і є прикрі, але ж їх можна виправити, бо, коли означити в карті „райони II і XV діляться на два підрайони лінією Дніпра, то крта набуває такого вигляду, який мала в оригіналі. У додатковому тексті про це згадано.

2. Що до ботанічно-географічної карти Ф о м і н а, редакції зроблено докір, що невиконано постанови ботанічних конгресів, що встановили як правило фарби для відповідних ботанічних формацій. Цього докору на себе Редакція не бере, а відносить його виключно на безгрішшя, що приневолило Редакцію до неминучої потреби ввести ряд технічних упрощень друкуючи карти. Ці самі обставини примусили Редакцію друкувати й ботанічно-географічні райони на одній карті. Таке сполучення здавалося Редакції за тим можливіше, що воно є цілком технічне, рівнобіжне, й не перекирує розміщення обох груп районів.

3. Далі в листі зазначено великі зміни, що трапились у карті корисних копалин. Але насправді цього не було. Оснівних районних корисних копалин, що ніби-то пропущені при друкуванні карт, не було й на оригіналі. Так само в оригіналі не зазначено про графітові родовища Поділля, що їх опуст вважається за вину Редакції. Шкода, звичайно, що під Київом, є значок олива, але на жаль, ця помилка є й на оригіналі.

4. Карту четвертинних покладів передано точно, за винятком околиці Житомира, де незазначено невеликої плями лесу, а також не зазначено один островок у мореновім краї, що, либонь, за визнанням самих авторів листа, є дрібні. Що до білих місць району Подільських товтрів та Донецького пасма, то вони не зазначені й в оригіналі. Указівка, що кінцеві морени ніби-то зліто з наметневою глиною, не відповідає дійсності. Отже, „перекирення“ карти полягає в вищезазначених дрібних хибах. Інші дефекти є в помилках у легенді, помилках звичайних у великій і складній роботі, до того-ж їх можна виправити.

5. Що до орографічних та тектонічн. карт України дійсною хибою є опущення двох ознак, що свідчили про скиди між Канівом та Шкарями: скиди поміж Київом

та Черкасами зазано там-же, де й на оригіналі, напрямок фалдових дислокацій пасма Карпинського визначено з найбільшою різкістю, як і на оригіналі.

З наведеного бачимо, що більш-менш поважних перекирчень оригіналу немає. Є неточності, більш чи менш значні опуси й друкарські помилки, звичайні за теперішнього стану друкарської справи, а надто картографічної, помилки, що трапляються в кожному виданні, але що їх можна по виправляти, як це, звичайно, робиться в таких випадках.

Важко говорити про ті зусилля, що їх довелось вживати Редакції щоби видати матеріяли Держплану, що зустріли спочуття серед багатьох кол. До того-ж Редакція керувалася виключно громадським інтересом до справи. Нині ж вона мусить сконстатувати, що, замість того, щоб допомогти виданню вказівками на потрібні вправлення, автори листа тяжко винуватять редакторів з різкістю, що її не можна виправдати ані обставинами, ані сучасними умовами громадської праці.

А. Волков.

М. Гуревич.

Н. Ремізов.

II

Прохаю вмістити у Вашому дуже корисному журналі відповідь на листа, що надруковано його за підписами академіка А. Фоміна та професорів: В. Дуб'янського, Б. Лічкова, В. Лучицького, Г. Махова, Н. Шарлеманя.

У згаданому листі проти мене виставляється два обвинувачення: перше найважливіше, є в тому,—чи мав я право написати приступне, популярне пояснення до карт наукового змісту, що склав їх не я; друге, що складені мною „пояснення до карт“ місцями не відповідають сучасному станові знання спеціалістів кожної галузи, іноді навіть примітивно грубі.

Говоритиму коротенько, бо гадаю, редакція поважного журналу не має можливости уділити багато місця даній суперечці.

Безпідставність першого обвинувачення ясна з попереднього листа Редакції „Матеріалов“. Що ж до тексту „пояснень до карт“, то найперше треба пам'ятати, що пишеться не наукову працю, а дуже популярне пояснення, до того-ж розміром на один друкований аркуш для шести карт.

Безперечно помилки можливі і вони є, у мене, як і в авторів карт. Це цілком зрозуміло в звязку з сучасними умовами праці: той самий Укр. Геол. Комітет, звичайно, знав, що під м. Київом немає покладів олив'яних, проте на оригіналі вони є; не міг-же проф. Шерлемань не знати, що в околиці м. м. Змієва—Ізюма є великі ліси; так само не міг проф. Лічков не знати про значні лісові острови на схід від м. Чернігова, проте він їх проминув і т. и. Усе це річ зрозуміла й вибачна, принаймні що до популярних карт.

Найбільша помилка моя є в тому, що я не додав таблиці класифікації осадових покладів і, уникаючи термінів: „щебень, брекчі, конгломерати, тути,“ та ин., вставив слово „галька“. Цілком справедливо, що, коли я не мав на ввазі писати слова „щебень“, не можна писати й слова „галька“.

Гадаю, зі мною погодяться, що у згаданому поясненні, з огляду на загальну знаність осадових покладів, досить було-б указати про віщо йде річ (термін „камені“ в класифікації механічних осадових покладів уживають Фадєєв, Лоренц).

Коли-б не більша помилка, та ще й етичного характеру, зроблена мною в відношенні до проф. Махова у тому, що я у тексті дозволив собі ніби виправлення його легенди в карті, помістивши Ґрунти вторинно-попільнякові на їх місце. За правдивість віднесення сірих лесових суглинків та супісків на лесі (також і на Волині) до вторинно попільнякових не може бути й мови, як видно це з праць проф. О. Набоких 1915 р.; та й із обвинувального листа проф. Г. Махова відко, що він і сам проти цього, здається, не заперечує; що стосується попільнякових суглинків та супісків на лесуватих породах й на лесі—то тут обвинувачення його, що я не знаю літератури про Ґрунти України, і безпідставні й не колегіяльні. Гадаю, проф. Г. Махову відомо, і не буду його обвинувачувати за незнання відомих йому загальних праць про клімат та розвиток.

рослиноности на українському Поліссі та про відношення до цих праць таких високо авторитетних для нього й для мене професорів, як О. Набоких та Н. Богословський, що були прибічниками еолової теорії походження лесу; погоджувалися зо всіма відомими працями академіка Тутковського, що він їх розвивав до останнього часу (1922 р.), а також із працями таких авторитетних ботаніків, як проф. Танфільєв та проф. Пачоський, що на їхню думку степи сягали принаймні м. Овруча, щоб-то займали лесові частки всього Полісся України. Гадаю, проф. Махів погодиться з тим, що, коли додержуватися ґрунтової теорії походження лесу, то й тоді теж згідно з усім тим, що говориться про ню в проф. Л. Берга, ще більше в проф. Богословського (1899 р.) про утворення „лесуватого поверху“ в ґрунті, що розвився на наметневій глині,—доведеться й ці ґрунти залічити до груп повторно „підзолвих“. Завважую проф. Махову, що я зовсім не мав на думці якось дискредитувати його цим перенесенням з однієї групи до другої, бо инакше, звичайно, підкреслив-би ще більше дивну термінологію ґрунтів, що він уживає її та, що, без сумніву, не припустить її жоден ґрунтознавець.

Додаю до цього, що коли-б окремі спеціалісти ґрунтознавства, навіть хай більшість із них, погодяться додержуватись того чи іншого погляду, що є незгідний з висновками суміжних дисциплін, то й тоді вирішувати суперечні питання треба на підставі сукупности даних, а не однієї спеціальности.

У тексті до зоогеографічної карти, гадаю, головною помилкою було те, що рідко згадувано прізвище проф. М. Шарлеманья. Вважаю також за дивне говорити про присвоєння мною списків проф. Шарлеманья; перше, що де тільки можна, його прізвище вставлено, а друге, моя спеціальність надто далека, щоб розумітися на них, і третє, як чув я від спеціалістів, вони не досить повні, нарешті, поділ, що провів проф. М. Шарлемань, є не цілком закінчений, навіть на погляд звичайного натураліста, що скінчив університет. (Чому не взято на увагу Дінець? Коли вводиться дуже дрібні підрозділи, то їх, звичайно, багато більше й т. и.).

Вважаю за потрібне заступитися за видавничу частину. Проф. Шарлемань цілком справедливо говорить про повільність переходів; це відомо з „популярних підручників“ і тут авторського нічого немає—флора так само повільно змінюється, між тим академік О. Фомін, цілком правдиво, замальовує ботанічні райони. Та й як це собі уявляє проф. М. Шарлемань техніку накладання кольорів? Чи друкував проф. Шарлемань хоч одну кольорову таблицю, чи то мапу?

Немає сумніву, що сполучення разом обох мап виявляє ще ясніше хиби проф. М. Шарлеманової карти.

Що до карт четвертинних покладів та ґрунтів, то скажу, що до районування я, безумовно, не міг братися, рівно, як не мав права підкреслювати те, що, на мій погляд, межі четвертинних покладів, що накреслив проф. Г. Махів, є правдиві.

За вказівки-про неправдивість визначення вартости глини, піску і т. ин. в порівнянні з рудами, скажу лиш те, що насамперед маємо збудувати будинок, а потім проводити електрику. Будинками та хатками всі користуються, а електрикою не так то й багато і т. и. Таке вже загальне правило є: хто чим орудує, те йому здається за найважливіше.

Відносно завваження, ніби текст у карті корисних копалин не відповідає карті, а є щось незрозуміле—мені особисто, здається, немає невідповідности.

Взагалі дозволю собі сказати, що те, що можливо було, все зроблено, прізвище моє виставлено через непорозуміння, нічиїх авторських прав не присвоювалося, виклад популярний, яким він і мусів бути.

Помилки, що часом трапляються в картах, що пороблені редакцією, та в тексті через мене, в кожному разі не такі, щоб відмовлятися від карт та не визнавати книгу за корисну. Це вже видно з того, що надрукованими картами користувалися де-які професори та викладачі вищих шкіл Київ, Одеси й Харкова.

Н. Ремізов.

3 приводу заперечення А. Волкова, М. Гуревича та Н. Ремізова.

Ми б не вважали для себе за припустиме обтяжувати „Вісник“ мало кому цікавою полемікою з приводу видання наших карт Секцією Районування Держплану, коли б А. Волков, М. Гуревич та Н. Ремізов за заперечення не викликали потреби де-яких завважень з нашого боку, особливо маючи на увазі громадське значіння в даний момент наукових видань у формі зрозумілій широким колам спеціалістів і населення.

Здавалося-б, що до діла такого видання треба поставитись скільки мога уважніше, щоб виконати його як-найкраще що до вигляду й змісту.

Чи треба ж доводити безперечну потребу й неминучість для Редакції участі авторової у таких випадках.

Тим більше дивує заява Редакції, що „після оплати карт, згідно з умовою, останні перестали бути власністю авторів“. Наукові праці, що їх готується до друку, а тим більше ті, що торкаються вивчення природи та природної продукційности цілого краю, є громадська власність і на обов'язкові тих, хто близько стоїть до їх видання, а саме, Редакції та авторів, було б видати їх як слід у належному вигляді й змісті або не видавати зовсім.

Що до ігнорування авторової участі в коректуванні карт, Редакція пише, „абстрактно Редакція зробила неправильно, конкретно в неї не було іншого виходу“.

Це мало відповідає дійсності, бо участь авторів у коректуванні зовсім не вимагала витрати на „переїзд 6-тих осіб туди й назад“ тим часом як більшість авторів за час видання карт устигла побувати в Харкові по 3—4 рази.

Редакція пише, що вважала за цілком можливе доручити скласти текст до карт особі відповідної кваліфікації. Отже, нам не доводилося чути про таку кваліфікацію, що давала-б можливість одній особі писати текста (хоч би й популярного) до цілої низки карт із різнманітних галузів, як-от: геологічних, орографічних, корисних копалин, ґрунтів, зоогеографічної й ботаніко-географічної. Редакція й тут, очевидно, не мала змоги зробити инакше, хоч цеб їй коштувало лише 12 коп. на рекомендованого листа до Києва з пропозицією авторам карт написати текста до них. Гадаю, що всі автори вважали би за краще не одержати й гонорару за текст, аніж зараз зовсім відмовитися від авторства карт.

Дивний далі погляд Редакції на те, що проф. Ремізов, обробляючи матеріал, набутий в авторів Ц.С.У., міг ним користуватись без жодних джерел, указівок“. Безперечно Редакції відомо, що карти—це лише зведений матеріал, що його пояснити можна, тільки знаючи всі матеріали що по них карти складено. І вже зовсім незрозуміло, навіщо Редакції треба було доводити, що видання карт не від Ц.С.У., а від Комісії Район. Держплану зовсім не є для авторів якоюсь зневагою, а саме навпаки—підносить їх. Автори сперечались тільки принципово, і ніхто з них, звичайно, не був проти участі своїми працями в виданнях Держплану. Далі зовсім нікчемна є пишна порада „магістрантів“, „кандидатів“, „відомих статистиків“ і „агрономів“. Більшість зазначених осіб усім відома своєю науковою державно-корисною працею, і такий засіб переконувати нас про їхню кваліфікацію—досить курйозний. Уже той факт, що автори охоче передали до розпорядження А. Волкова свої карти й не турбувалися за їх долю є добрий показчик переконаности авторів карт, що Редакція вживе всіх заходів, щоб як-найкраще використати ці карти для видання. Тим більшою несподіваною було для них все дальше відношення з боку Редакції.

В. Личков. Г. Махів. М. Шарлемань.

3 приводу листа Н. Ремізова.

Проф. Ремізов в оголошеному вище листі до Редакції пише, що складаючи текста до моєї карти, він дійсно злив в одну групу ріжні ґрунти, зазначені мною на видрукуваній у „Матеріалах по районуванню України“ (видання Секції Районування Держплану) карті і тим немов-би зробив мені ще й послугу, бо без цього з'ясувалось би те, що я додержусь якоїсь дивної термінології, що її не припустить

ні один ґрунтознавець. Глибоко влячний проф. Ремізову за бажання допомогти мені розібратись у класифікації ґрунтів, я все ж примушений завважити йому, що наявність особливої групи попільнякових ґрунтів на лесі, що не виявляють будь яких наслідків попереднього степового існування і виявляють картину степової морфології попільнякових ґрунтів, визнаю не сам я; такі ґрунти на зводній карті в Чернігівщині, що склав ґрунтознавець В. Шраг на підставі матеріялів експедиції Н. Димо (рукопис), далі цю групу ґрунтів виділив я на карті ґрунтів України, що докладав їх з'їздові ґрунтознавців України у квітні р. 1923-го; на з'їзді моя термінологія та класифікація ґрунтів не зустріла заперечень, між иншим, і збоку проф. Ремізова, що теж був присутній на цьому з'їзді.

Далі на пропозицію Московського Ґрунтового Комітету я складав і віддав до його розпорядження 60 в. ґрунтову карту України (від імени Секції Ґрунтознавства С.-Г.Н.К.У.), де я додержувався тієї-ж таки класифікації ґрунтів; з приводу цієї моєї карти від секретаря Ґрунтового Комітету проф. В. Гемерлінга маю повідомлення, що карта моя їх цілком задовольнила і її вліто в загальну 60 в. карту ґрунтів Європейської частини С.Р.С.Р., що готується до видання.

Таким чином єдиним „ґрунтознавцем“, що „неприпустив би моєї дивної термінології“ є сам тільки проф. Ремізов, що склав без моєї згоди, тексти до моєї карти, дійсно не припустив того, що йому не подобалося. Я не мав і на думці в „листі до редакції“ обвинуватити проф. Ремізова, як він пише, за несвідомість його що до літератури про ґрунти України, я тільки був примушений зазначити, що проф. Ремізов не розібрався в питаннях ґрунтознавства України, і не бачу в цьому моєму завваженні ніякої для нього образи: бо, дійсно, нові матеріяли що до обслідування ґрунтів України здебільша не оголошені, а карту складено головним чином саме на підставі цих нових матеріялів. А тому й завдання написати текста до карти, складеної на основі матеріялів, автором текста в значній частині невідомих, таке завдання є над силу. Думка проф. Ремізова ввесь час ґрунтується на працях 1899 р., тим часом як я складав карту, користуючись матеріялами пізнішими, цілком перевіреними й ствердженими моїми власними дослідженнями р. р. 1922—1924-го.

Що ж до неколегіальности моїх обвинувачень проф. Ремізова, то згадаю, що швидче самому проф. Ремізову слід би було замислитись над „колегіальністю“, коли він писав, не запитавши моєї на те згоди, текста до моєї карти, що вперше друкувалася.

Г. Махис.

Харків.

З приводу листа проф. Н. Реміова.

У своїй відповіді проф. Н. Ремізов висловлює думку, що ту частину листа до Редакції, що стосується до М. Шарлеманевої карти (не „проф.“ Шарлеманя), складено з тих мотивів, що в тексті Н. Реміова мало разів згадано прізвище автора карти. Маємо сміливість упевнити шановного професора, що це не так, що краще було-б авторські прізвища згадати тільки по разу, але уважніш поставитись до чужої роботи. Дрібниця і те, що карта через технічні перешкоди втратила де-які досить важливі риси. Але на головні обвинувачення проф. Ремізов чомусь не дає відповіді. Дипломатично мовчить!

1. Він, очевидно, покладаючись на свій авторитет, *знищив головну особливість моєї карти*—різку межу по Дніпру між Лівом—та Право-Бережжям, на південь від Києва. А може цієї межі не можна було накреслити через „технічні“ перешкоди? Знищивши зазначену межу проф. Ремізов позбавив мою карту будь-якого значіння.

2. Він зменшив число районів з семи (7) до п'яти (5). Цікаво було-б почути які мотиви примусили зробити таку ампутацію. Невже загальна тенденція до скорочень, економії? Скоротивши число районів, автор ампутації знищив два дуже цікавих, а може, і найвиразніших райони Лівоберіжжя.

Щоб мати змогу обминути ці дуже пікантні питання, автор відповіді робить спробу накинути тінь на зміст карти. Її, мовляв, хтось не похвалив, райони зоологічні не збігаються з ботанічними (а хіба вони конче мусять збігатися?) і т. и. і т. и. Як-би автор відповіді був компетентніший у питаннях, що про них пише, то я б

подав йому відповідь докладнішу, а тепер, не бажаючи витратити марно часу та паперу, обмежуюся на вищенаведеном та раджу проф. Ремізову удруге не братись ніречити чужу роботу. Критику моєї схеми ¹⁾ (і поки що тільки схеми), що гадаю побачить нарешті в повному вигляді світ, я краще почую від спеціалістів зоогеографів і фавністів.

М. Шарлемань.

У справі нового непорозуміння.

Шановна редакція „Материалов по районизации України“, у листі своєму до редакції, що надрукований вище, двічі посилається на мене, як на представника Наркомзему, кажучи, що я ніби-то звертався з пропозицією „видрукувати ті самі карти в працях Держплану“—(курсив мій) і висловився „за надрукування їх Держпланом“ (курсив мій).

Примушений цим категорично заявити, що тут велика неточність. Не я особисто, а С.-Г. Науковий Комітет, у моїй особі, і листівно, справді вів р. 1922 зносини з Держпланом про видання серії наготовлених ним до друку карт природної районізації України, але зовсім не „тих самих“, що „їх“ (малого масштабу—схематичних) дала від себе особисто для друку Держпланові група Київських професорів, а докладних карт 25 верстового масштабу, що й досі не надруковані С.-Г. Науковим Комітетом через брак коштів.

Проф. О. Яната.

Від редакції.

Уділивши чимало місця на сторінках „Вісника“ інцидентові з виданими Держпланом і Ц.С.У. „Матеріалами до районізації України“,—Редакція вважає, що справа ця вже досить всебічно освітлена, а через це й дискусію вважає за викінчену.

Редакція.

До редакції журналу „Вісник С.-Г. Науки“.

Прошу в черговому випуску „Вісника“ опублікувати, що через технічний недогляд у статті „Генетичні дослідження за останні десять років“ (Вісник С. Г. Науки т. I-№ 2) не надруковано про те, що вона складена по матеріалах проф. М. Вавилова, хоч, це і ясно з її змісту.

А. Оконенко.

15.11 1923 р.

Випадково лист цей передчасно попав до архіву Редакції, через це й друкується після нагадування його автора з великим запізненням.

Редакція.

ОФІЦІЙНІ ПОВІДОМЛЕННЯ.

До всіх кореспондентів С.-Г.Н.К.У.

Обіжно.

Маючи на увазі розподілити тих кореспондентів С.-Г.Н.К.У., що подають, або мають регулярно подавати відомості з окремих галузів С.-Г. науки, поміж відповідними Секціями Комітету, щоб як найдоцільніше використати їх працю, Бюро Сітки Кореспондентів С.-Г.Н.К.У. при цьому надсилає всім кореспондентам спеціальну анкету № 1 для заповнення.

Відповіді на всі запитання цієї анкети покажуть інтерес кожного кореспондента, виявлять з якої саме галузі сільського господарства та с.-г. науки він найкраще може подавати відомості, а також з'ясують природні, економічно-господарські та культурні умови тої місцевості, звідки кореспондент подає відомості.

З огляду на важливе значіння всіх відповідей, їх треба подавати як-найповніше й як-найточніше.

19 квітня 1924 р. ч. 314.

Голова Бюро Сітки Кореспондентів *Як. Савченко.*

Секретар *Гр. Чубук.*

¹⁾ Загальні висновки мого поділу України на зоогеографічні райони надруковано в „Трудах Первого Всероссийского Съезда Зоологов, Анатомов и Гистологов“. Ленинград, 1923, ст. 38—39.

Програми до збирання матеріалів з народнього сільсько-господарського побуту.

Городництво 1).

Городництво до останнього часу є мало досліджена галузь у нашому народньому господарстві; а проте, це є немаловажна річ у селянському житті. Усім відомо, що народ наш зле їсть, не завжди, або власне, рідко коли споживаючи м'яса, молока та інших споживних речовин,—часом через те, що попросту немає цього кращого харчу, а часом через те, що „заходить піст“. Цю прогалину народ наш здебільшого надолужує вживанням городини. Таким чином, город, той маненький шматок землі, що міститься десь недалеко від хати, не раз постачає велику кількість продуктів, що належать до числа тих, що з них складається народній харч буденний, як і святковий.

Історія культури здається висловлюється цілком одноставно, говорючи за велике значіння й мало не першорядну роль, що належить жінці в справі землеробській на первісних ступнях її культурного розвитку. Але в міру дальшого культурного поступу людства, в міру того, як змінювався й загальний життєвий уклад людський, на першому місці в землеробській справі став чоловік. Проте, в деяких справах жінка до наших часів ще задержала своє старовинне становище. Так стоїть справа з нашим городництвом. Городництво й тепер єдина галузь нашого сільського господарства, де жінка є єдиною робітницею, незалежною господинею. Город цілком в руках жінки, бо вся праця на ньому з початку до кінця єсть жіночий обов'язок—це т. зв. „бабська справа“. Загалом дуже маленькій масштаб праці, бо фактично всю городину садять здебільшого лише собі на пожиток і це утворює одну з тих причин, яка сприяє тому, що тут задержалися примітивні та архаїчні форми господарювання. Тут ще спостерігаємо всі старі практичні заходи та звичаї, що до способів оброблення землі—мало не всі праці виконуються виключно руками або дуже примітивним знаряддям, як пілок, дерев'яна сапка, дерев'яний заступ, то-що. Річ ясна, тут спостерігаємо й дуже примітивну техніку під час самої праці. Тут повно забобонів, і немов містичним страхом віє від різних наказів—коли, кому, чого не вільно робити, бо „не вродить“, „посохне“, „підє в стовбур“, числені ті різні перестороги, щоб „крий боже ,кто не наврочив“, „щоб добре в'язалося“, „щоб добре родило“ і т. ин., що переносять нас в добу дохристиянську...

Отже, відомості за городи, зібрані з цілої України, дадуть цінний матеріал для історика культури нашого краю, а також і для історика культури взагалі. Поза тим вони дадуть спеціалістам багато цінних вказівок до того, як би слід змінити справу, щоб взятися до раціонального ведення городництва і збільшити продукцію наших городів, бо треба пам'ятати про консерватизм нашого селянства; треба пам'ятати, що старі форми вдається змінити на нові, раціональні, лише дуже обережно ставлячись до справи, дбаючи про те, щоб ці нові форми не вражали селян. А цього можна досягти лише поважно вивчаючи цілу справу, старі народні традиції, народні звичаї та народні погляди на справу.

1. Городи.

Які місця обирають під городи й де саме—коло хати, за хатою, десь недалеко від хати, на одшибі, то-що. Які ґрунти обирають під городи: записати назви на всі знані землі, що дають під городи. Які з них уважають за добрі під городину й як їх характеризують: напр. „глиняста земля“, „піскувата земля“, „чорна земля“ і т. ин. Записати, якого ґрунту треба до кожної городньої рослини: на якій землі й яка городина краще родить, буйно ясно росте і т. ин. Напр. які рослини треба сіяти

1) Цей програм ухвалила Секція Сільсько-Господарського Народнього Побуту і Підсекція Матеріального Побуту Комісії Крайознавства при Всеукраїнській Академії Наук. До зазначених установ, а також до Етнографічного Музею, що при Кабінеті Антроп. та Етнолог. ім. Вовка прохаємо надіслати зібрані відомості й речі; сподіваємося на широку допомогу від усіх тих, хто має змогу, скориставшись цим програмом, взяти участь у широкому спільному обслідуванні нашого народнього сільсько-господарського побуту.

Голова Секції С.-Г. Народн. Побуту С.-Г. Наук. Ком. Укр.

або садити на піскуватій землі, які аж ніяк неможна розводити на глинястій землі і т. ин. Як впливає та чи инша земля на особливості городини. Напр. як різниться картопля, що росте на піскуватій землі, від тої, що росте на чорній землі і т. ин. Які місця й які землі вважають за цілком не придатні під городи й чому так.

Кільки землі дається під город: чи немає якої міри виключно на землю під городи. Кільки землі дається під ріжні грядки—як міряється земля під грядки, напр. „на ступінь“, „на пядь“ (описати докладно), то-що.

2. Оброблення землі під городи: копання, скородження городів; оброблення городів іншими способами.

Докладно описати все приладдя, що його вживають до копання городів, почавши від найпростіших, таких як дерев'яна сапа, сапка. З чого й як її роблять: напр. з простої палиці або з природньої кривулі, що має природню-ж карлючку на прикінці. Яке дерево, які частини дерева, або які саме кривулі вживаються на сапи: напр. кривулі з сучком на прикінці; з одним, з двома сучками, чи ще з більшим числом сучків; чи не вживають на це зрублених кривуль з-під кореня, то-що. Чи не вживають коли „мотики“—чим вона відрізняється від сапки. Які способи й приладдя вживаються до копання городів по лісових містинах, де під городи дають викорчовані місця, де коріння заважає працювати.

Які є сапи залізни: докладно описати їх і подати назви на всі поодинокі складові часті сапи,—такі як „хвіст“ або „держак“, „держівно“, „ручка“, то-що; „залізна жменя“, „віхо“, де приладжують хвоста до жмені і т. ин. Якого дерева вживають на держално; як роблять залізни часті сапи: купують де, виковують місцеві ковали, то-що.

Докладно описати техніку праці сапою: як держать її, одною чи обома руками, як забирають сапою землю, як розбивають грудки і т. ин. Які є на це свої назви.

Заступ, рикаль, ридаль, городник, лопати, залізняк, лопати дерев'яні, окуті залізом і т. ин. Докладно описати ті приладдя, що вживають до копання городів: з якого дерева їх роблять, які з них зроблені з суцільного куска й якої саме частини дерева на це вживають; яку мають форму, які є за великі; яку форму має держак в горішній своїй частині. Подати назви на всі поодинокі частини лопати, як: „держівно“, „заступень“, „лопатка“, „хвіст“, „плечі“, „лопатна“ і таке инше. Докладно описати техніку праці, як копають цими приладдями землю: як забирають землю, як перевертають скиби, рубають грудки й т. ин. Як називають ту кількість землі, що її беруть враз заступом, напр. „скиба“, „брила“, то-що; яких немає своїх назв на те, як скибу перевернуть, копаючи або перекопуючи город.

Які є інші праці, що їх виконують заступом і як їх називають: напр. „тасування“, „тасують“ землю—стоючи на борозні, держать заступа обома руками, обернувши заступа боком, швидко махають ним вправо й вліво, і так рубають грудки, або „плецуть“ грядки, утоптуючи їх широкою частиною заступа, то-що.

Які є способи й приладдя до скородження городів; докладно описати граблі дерев'яні, граблі дерев'яні з залізними зубами, граблі залізни. Якого дерева вживають на граблі, з чого й як роблять до них зуби. Подати назви на всі поодинокі частини граблів; отакі як „грабильно“, „зуби“ й т. инше.

Докладно описати техніку праці при скородженні городів, як забирають, загрібають землю граблями, як розбивають грудки, обернувши граблі боком, як зглажують землю, обернувши граблі до гори зубами; як струшують землю, грудки з граблів, споміж зубів, то-що.

Як характеризують землю по копанні або перекопуванні лопатою та по скородженні городів, напр. „пухка земля“, „сипка земля“, або-що.

Які є інші способи оброблення землі під городи, отакі як оранка й волочіння, в яких випадках користуються з цих способів. Докладно описати всі приладдя вживані до цього, такі як рало, соха, плуг, борона. Записати назви на всі поодинокі складові частини цих приладів, а також описати техніку самої праці. Якого вживають при цьому тягла; які є способи запрягати його.

Які вірування й забобони, в'яжуться з працею на городі. Напр. коли, в які саме дні як свята неможна копати на городі й чому так. Чи немає вірування, що

на основі його взагалі не годиться копати, бо це єсть гріх; в зв'язку з цим які вірування, щоб не трапилось якої біди в наслідок того. Докладно описати весь ритуал при цьому: що саме роблять; хто, коли (в яку пору дня, то-що) й де чарує; що при цьому приповідається.

3. Грядки й планування городів.

Як роблять на вгороді грядки; яку мають останні форму; як немає грядок спеціальної форми відповідно до того, на яку городину вони призначені; які заввишки грядки й які мають береги; напр. в яких випадках роблять високі береги; під яку городину дають грядки з крутими берегами з положистими берегами, то що. Як далеко дають одну грядку від одної, і яка на це особлива міра; напр. „нап'ядь“, то-що. Які виширки лишають між грядками доріжки й які на це особливі назви. Які є назви на грядки, напр. „підмети, то що. Як розмішують грядки на городі.

Які рослини сіють змішуючи один з одними й чому так; напр. мак сіють по картоплі; кріп по цибулі або по буряках; соняшники садять по картоплі та по буряках, то-що; які рослини висажуть при березі і т. ин.

В якому місці города призначають грядки на квіти. Як і коли їх справляють. Як називають такі оздобні городи. Назвати всі рослини, зілля, квіти, що їх там садять. Для чого й коли беруть звідти зілля. Котрі зімують, а котрих засівають кожної весни. Хто звичайно ходить коло тих грядок (квітників).

4. Угноювання городів.

Якого гною вживають до угноювання городів—напр. гною зпід корів, та від худоби взагалі; від коней; свинячого гною, гною від ріжних птахів—курячого гною, гною від качок та гусей і т. и. Які є свої назви на гній, напр. „кизяки“, „куряки“, то-що. Які є способи користуватися з того гною: напр. мішають усе разом і в якій пропорції, або вживають кожного гною окремо. В яких випадках, до якого ґрунту, й до яких рослин вживають того чи іншого гною. Який гній мають за найкращий. Як впливає на родючість землі кожний з сортів гною. Чи не примічають, що де-які сорти гною шкодять рослинам; і як у таких випадках характеризують вплив гною: напр., де-хто каже, що від великої кількості курячого, чи взагалі пташиного гною „земля перегорає“, що від свинячого гною заводяться робаки, що гризуть корінці і т. ин. Які є способи переховувати гній: які на це роблять „кучи“, „гноївни“, то-що, чи попросту зберігають гній у хлівах, то-що. Чи немає звичаю висушувати гній: як і де це роблять. Які є засоби наготовлювати до гноіння городів: мішають будь-чого до гною,—напр. чи не вживають на це соломи, так званої „м'ятрої“ зпід худоби, овечок, то-що; розмочують гній водою і користуються рідким гноєм; як наготовлюють гноївку, й як нею підливають рослини. В яку пору й яким саме способом в яких випадках угноюють городи: наприклад в-осени цілий город укривають гноєм, де він зімує прикритий ломаччям або соломкою, аж на весні його перекопують разом з землею; або накидають гною (жменю, дві, то-що) у кожную яму, саджають на весні городину і т. ин. Докладно описати техніку праці при гноінні городів: накидають гній руками, розкидають гній особливими приладами, отакими як мечик, савор, вяла, зграбач, скидач, крук і т. инше. Описати кожний з цих прилад і зазначити яку саме працю й як ним роблять.

Які є особливі прилади до перенесення гною на городи, отакі як коші, корзини, коші, носилки і т. ин.

Які є інші способи угноювати городи й як дають собі раду тоді коли немає худоби. Чи не вживають до цього попелу й як це роблять: напр. вкривають город ломаччям або соломкою і все те запалюють, а скоро перегорить на попіл, перекопують разом з землею. Якого попелу вживають у таких випадках. Чи не додержуються того погляду, що попіл лише може пошкодити.

5. Сіяння й садження городини й розсади.

Яке насіння і як пробують перше ніж сіяти; напр. трошки насіння висівають і вважають на те, як воно сходить.

Які рослини сіють і яка є при цьому техніка: напр. дуже дрібне насіння мішають з землею, а відток вже висівають. Які прилади вживають до сіяння, напр. насіння несуть у горщику, особливо на це пристосованих коробках з луба, як з якогось іншого матеріялу, чи попросту загорнувши його в пелену сорочки, у фартух, то-що. Докладно описати як сіють: як набирають насіння в жменю; які є характерні рухи, як кидається насіння. Як саме сіють: „рядками“, (зазначити в цьому разі, який вони мають напрямок, як далеко лежать одні від одних), або „у розкидку“. Які рослини й в яких випадках сіють кріз решето; на сито або з підситка. Описати як це роблять, як при цьому падає насіння до долу; які є на це особливі назви.

Які є способи дбати за грядки, скоро посіявши насіння, щоб вітер не розвіяв, щоб горобці не поклювали і т. ин. Напр. на це втоптують або „плещуть“ грядки—які на це є назви й як це роблять: качаються, товчуться або їздять по грядках; прирівнюють грядки лопатою, заскороджують граблями, заволочують бороною і т. инше. Чи не прикидають по посіві грядки будь-чим: ломаччям, галузками, сміттям, багном, то-що.

Які є рослини, що їх саджають, і яка техніка праці при садженні городини: скільки душ береться при цьому до праці, напр. один копає яму, другий накидає, а ще хтось третій закопує; як може перше копають ямки скільки їх треба, а потім вже накидають, а далі закопують. Які є способи копати ямки: в яких випадках і під яку городину копають, ямки попросту руками, або роблять ямку пальцем. В яких випадках вживають на це спеціальних приладдів, отаких як „кілок“ або „сапка“. Докладно описати, які кілки вживаються до цього; яку мають форму, які завбільшки, як затесані в кінці, з якого дерева їх роблять. Докладно описати, які бувають ями, відповідно до того з новіших способів, як їх роблять: які є завбільшки, завглибшки, яку мають форму. Які є на це спеціальні назви, напр. „кубахи“, або-що. Як далеко розміщують їх одну від одної, напр. „на ступінь“, „на п'ядь“, то-що, і який спосіб міряти оте віддалення—рукою, ногою, то-що. Які є способи висаджувати рослини—„рядком“, „кубахами“, або-що. Кільки зерняток або бульбинок, чи її часточок (половинок) накидають у ямку—напр. по три зернятка в одну ямку. Які на це є назви—саджати „сорочими лапками“, то-що. Як кладеться зерно в ямку—„до гори носком“, „застромлюють у землю личком“, то-що.

Які є прилади, що в них несуть з собою зерна, бульбини, тс-що—призначені до садження, такі як, мішки, лантухи, сакви, коробки і т. ин. Як навішують їх на себе при праці.

Які є рослини, що їх і сіють, і садять і яка різниця між сіяними та садженими рослинами; як різняться між собою овочі сіяних і саджених рослин—на що призначені ті й другі: яка різниця що до способів глядіти сіяні та саджені рослини.

Подати відомості за чергування окремих рослин на городі (напр. що садять на городі, де цього літа була капуста; після якої не дають капусту і т. ин.). Які є терміни до посіву або до садження городини; записати, коли яку рослину сіють або садять, напр., „на хрести“, „на похвальному тижні“, „на страсному тижні“, „на вербному“ і т. ин. Які умови вимагають на ранший або пізніший посів, як координують такі правила до посіву городини з погодою чи негодою. Які є рослини, що їх сіють або садять ще з осені, напр., де-які сорти цибулі, часник; які є способи прикривати їх, щоб не померзли протягом цілої зими. Яку пору дня мають за найдоцільнішу до посіву, напр., сіють з ранку, як вітер ще не розійшовся; над вечір, під дощ; по дощі і т. ин.

Які є забобонні звичаї, що до того, коли найкраще сіяти: напр. „на другій кварти“, „як місяць у крузі“ і чому так. Які на це є пояснення. Наприклад, часом кажуть: „як на небі повно, так і в городі повно“. Записати всі подібні до цього пояснення.

Коли не годиться сіяти, напр. „на третій кварти“, й які на це пояснення. Приміром, де-хто каже, що тоді „усе сохне“, „йде у стовбур“, і т. ин. В які дні не сіють, напр. у пісні дні, у понеділок, у середу, або-що. В яких різних випадках не годиться сіяти, напр., як палять у печі, як хазяйка лиха, то-що. Записати всі подібні до цього народні звичаї й зазначте, які бувають наслідки, коли не додержуватися цих правил, як-то: „не вродить“, „посохне“, „гірке вродить“.

Які є приповідки або приказки, як сіють на городі. Записати кожну приказку, що стосується до сіяння кожної рослини зокрема.

Кому й коли не годиться сіяти, як взагалі працювати на городі, напр. жінкам, що в них місячне „як вони нечисті“, вагітні; коло де-яких рослин годиться працювати лиш самим дівчатам або самим молодицям, що ще водять діти і т. инше. Чого не годиться робити на городі, напр. їсти, або чого стережуться йдучи на город і т. и.

Які є забобонні засоби під час сіяння або садження городини, що їх вживають на те, щоб забезпечити добрий врожай. Які є при цьому символічні рухи, вчинки: напр., капусту накривають черепком, камінем, білою хусткою—щоб була туга, як камінь, а біла як хустка; або пов'язуються тією хусткою, „щоб капуста в'язалася“; підперізуються червоним поясом, йдучи до буряків,—зеленим як ідуть до огірків і т. и. Докладно описати всі такі звичаї й засоби; записати, що вони мають на меті й що приказують при цьому.

Які є ознаки, що віщують добрий урожай на городину; напр., як видається „сухий рік“, „як хліб не вродить“, як де піп помре і т. и. Записати всі такі ознаки й з'ясувати, яке вони мають значіння, що саме вони віщують.

Записати назви на всі різні породи й відміни знаних городніх рослин: напр. цибуля: саджанка, сіянка, зубка, пічкурка, піддимка, спірниця, квартова і т. инше. Мак: зірний, або зірчак, видюк, скакун, тепун, шолудивий, повний і т. инше. Картопля: синя, жовта, піскувата, скороспілка, бугайка, бараболя, пруська і т. инше. Докладно описати кожну з відомих відмін, зазначити її особливості й з'ясувати, в яких умовах плекають ту чи иншу відміну й що сприяє її розвиткові. Які є ті відміни городніх рослин, що були давніші, а тепер „звелися“ й не родять; які є ті городні рослини, що цілком не водяться в даній місцевості. Яка є причина того, що де-які рослини „звелися“ цілком.

Записати народні назви на всі поодинокі частини кожної городньої рослини, отакі як: корінь, бульбина, цибулина, стебло, стебачина, бадилля, батог, огуд, пліть, лист, листя, пір'я (записати назви на листки різної форми), цвіт, квітка (записати назви на різні частини квітки), звязь, зав'язок, коробочка, лопатки, стручки і т. инше. Докладно з'ясувати, якої назви застосовують до кожної рослини.

Записати назви на різні менти під час розвитку й життя рослини, напр. витикається, кульчиться, пускає лопуцьки, жене лопуцьки йде в стрілки, цвіте, наливається, досягає, зріє, сохне, в'яне, і т. инше. Зазначити, як характеризують рослину відповідно її особливостей, напр. „плететься“, „клутка квасоля“, то-що.

Докладно записати, як характеризують кожну рослину, як вона добре вродить і буває гарна й рясна, також коли не вродить і буває погана. Так, наприклад, на добру картоплю кажуть, „рясна“, „сипна“; на капусту—„рахманна“; мак—„головатий“; цибуля—„головата“, „йде у головки“ і т. ин. На печені буряки кажуть: „гіркі“, „коростяві“, „гарячуваті“, „росте як верба“, „йде у стовбур“ і т. ин.

Записати казки та оповідання про знаходження городніх рослин, напр.: котрі з них створив бог; а котрі є ті, що походять від нечистого. Які рослини вважають через те за нечисті, коли не годиться вживати їх або мати їх при собі; напр., тютюн викидають з кишені, йшовши до церкви, то-що. Які рослини мають якусь особливу силу. Докладно записати всі вірування, що стосуються до кожної (напр. носять на мисто з часнику під час холери; вживають часнику, цибулі від де-яких хвороб і т. инше). Загально записати усі оповідання, пісні, приповідки, приказки і т. ин. за кожну з тих рослин, що сіють або садять на городі та за ті, які лише нарід знає.

Як називають таку городину (капусту, моркву, буряк і т. и.), що їх призначають на те, щоб з них було насіння (напр. огірки звать „насінніки“; капусту—„висадки“); яких до цього і як довго, до якого часу лишайуть на городі; з котрих вибирають насіння ще цього року, а яких переховують (де й як) через зіму й яка дальша коло їх праця, щоб вони видали насіння.

Як називають ці молоді рослини, напр. капусту, що її весною сіють на особливих грядках, або по розсадниках, щоб потім пересадити на городі.

Які рослини виводять з розсади. Які є способи вирощувати розсаду: на окремих маненьких грядочках на городі, чи у спеціальних на це приладдях. У першому.

випадкові списати, як наготовляють грядки під висадки чи на розсаду. Які є особливі назви та ті різні точки, що призначені на це. Які є способи прикривати висадки щоб забезпечити їх проти ранішніх морозів, проти холодного туману. У другому випадкові описати, які є ті розсадники: які мають назви, яку мають форму і з чого їх роблять—з дерев'яної скриньки, виплітають з лози, з соломи або-що; якої дають там землі, напр., мішають з гноем. Де й як переховують розсадники.

Які є терміни до висаджування розсади та висадків, напр. під кінець травня, а й Івана Головатого, на Духа, протягом цілої Петрівки. Коли саме висаджують розсаду ріжних рослин. Які є умови, що вимагають скоршого або пізнішого висаджування—погоди, негоди, дощ, вітер, сніг, або-що. Як знають, що вже пора висаджувати висадки: напр. вважають на те, що воно „йде у стрілки“, „пуска лопушки“.

Докладно описати способи висаджувати висадки й розсаду: напр., змочують землю водою, підщипують корінці і т. и. Як довго поливають висадки й взагалі дбають за висадки, доки вони приймуться.

6. Дальша праця на городі.

Яка є дальніша праця на городі й на який час вона припадає. Які рослини проривають і скільки разів; які полюють, які прашують, підгортають, або підсапують; в яких мнуть пир'я і т. ин. Докладно описати кожну з повищих праць; які є при цьому особливі пози, як напр., полють: низенько згинаються, стають на коліна, або сідають долі—між грядками чи між рослинами. Чи не вживають—приладь, отаких як маленькі стільчики, щоб вигідніше сидіти й щоб не зім'яти городини; з чого їх роблять. Взагалі, як дбають за те, щоб не пошкодити городині під час праці; напр., на город завжди йдуть лише босі, щоб не потоптати рослини, то-що. Докладно записати техніку кожної з повищих праць: що роблять попросту руками, а на що вживають особливих приладь,—сапки, то-що.

Як називають ті рослини, що ростуть дуже в городах і занечишують їх (бур'яни, зілля чи як); записати назви на кожну таку рослину та взагалі все те, що за неї знають люди.

Які рослини обтикають тинами, з якого дерева їх роблять і для яких рослин; в яких випадках і як їх вживають, напр. як баклажани дуже рясні, то-що.

Які рослини поливають, і як це роблять; як дбають за городи в часи сильної посухи.

Які є способи охороняти городину від вітру, дощу, гряди, сонця. Яких заходів вживають, напр. на те, щоб рослини не достигали передчасно, як літо видається дуже гаряче; що роблять, щоб насіння не висипалося; напр., чи не прикривають будь-чим городи, роблять затінок, обв'язують де-які рослини хустиною.

Які є способи охороняти городи від пташок: докладно описати усі знані пугала, опудала, страхопуги, що їх ставлять на городах. Які й з чого їх роблять, напр., застромлюють у землю гілки, або листочки, які шелестом своїм лякають пташок. Які роблять млинки та деркачі, що обертаються за вітром і шумлять. Як їх прикріплюють і де розміщують і з чого їх роблять. Які є інші опудала, напр., такі що скидаються на людину, як їх роблять. Чи не обгорожують чим-небудь грядки, напр., очеретом, соняшником, щоб свійські птахи не клювали баклажани й огірки, то-що.

7. Шкідники на городі.

Які є шкідники, що нищать городину: мошка, гусень, попелиця, капустаниця, ведмедик і т. ин. Подати назви на всіх знаних шкідників; по зможі докладно описати їх, а коли це можливо, то й зібрати їх. Записати, в яку пору й на яких рослинах вони водяться; що мають за причину, що вони заводяться. Докладно описати, як саме вони шкодять рослин: їдять листя, обгиджують бадилля, висисають цвіт, вигризують зв'язок, то-що. Які є способи забезпечувати від них городину, напр. чи не прискають рослини водою, яку для цього на чім-небудь настоюють, (на роб'ячих рештках, таких як кістки, луска, жовч, на курячому гної, на т. зв. куряних, то-що; або посипають будь-чим рослини—гноєм свинячим, конячим, або попелом. Докладно описати, яких засобів вживається проти кожного шкідника. Які є засоби боротися з пиртицею, як вона рие город і т. инше.

Які є забобонні засоби боротися з ними—напр., вживають юрської роси, маковіської води, кидають на городі купальські вінки і т. ин. Докладно описати весь ритуал при цьому: як, коли й хто збирає росу; що приказують, кроплячи нею

городину і т. и. Також зазначити, в яких саме випадках і на яку рослину вживається тих різних засобів.

8. Збирання городини; переховування та вживання.

Коли й як збирають рослини призначені на насіння: чим керуються, коли обирають ту чи іншу рослину на насіння,—напр. на це обирають ті рослини, що найперше витинаються, перше зацвітають, то-що. Як означають рослини, що їх хочуть зібрати на насіння—чим-небудь перев'язують, то-що. Як збирають насіння: напр., рвуть т. зв. „цобки“ або „дудки“, цоб-то стовбурець з сім'яною коробочкою й завішують їх дє на сонці, поки насіння достигне, а потім вже роздушують коробочку руками або витрушують звідти насіння. Які є дальші способи переховувати насіння: напр., засипають у торбинки, ховають де в теплому місці—на печі, на сволоці, то-що.

Які є забобони й звичаї, що в'яжуться з насінням: напр., коли святять насіння; як вживають священого насіння, напр., мішають його до несвяченого й так вже сіють, чи спершу жменю засівають з свяченим насінням, то-що. Як дбають за насіння, щоб йому що не пошкодило на родючість, напр., вносять насіння з хати, де лежить померший і т. ин. Записати всі подібні до цього вірування й звичаї.

Які є терміни до збирання городини: докладно записати, коли яку городину збирають: напр., „серед літа“, „під кінець літа“, „почавши від Покрови“, по першому морозі, або-що. Які є ознаки на те, що вже час збирати городину, напр. цибулю збирають тоді, як „пир'ячко старе“, як „пир'я сохне“, то-що.

Описати, як яку збирають городину: рвуть овочі, ламають стебло, витягають за хвіст, пир'я, то-що, або копають. Звернути увагу на термінологію, що стосується до збирання городини: записати якого слова вживається в кожному разі, так на які рослини кажуть „рвати“, на які „збирати“, на які „тягнути“, на які „копати“. Описати, як копають городину: попросту руками, чи вживають на це сапи. Скільки душ береться копати городину й як розділюють між собою працю. Які в мішки, лантухи, коші, корзини і т. ин. приладдя; де складають городину під час копання або збирання.

Як і де переховують городину на зіму: які на це є місця, напрями, вириті на городі, льох, погребки, стебна і т. ин. Докладно описати їх: як завглибшки копають на це ями; яку мають форму, які вони завбільшки, як їх укріплюють, як ладають там стелю й ляду, які є „заткана“, до затикання дірки, що через неї городину наспають, як замикають ляду. Який будують верх, чи дашок; чим і як криють його. Як ховають городину, щоб не померзла протягом зіми: що закопують у землю й які є на це особливі назви, напр.: „на смерть закопують“ і т. ин. Яку городину лише прикидають землею; яку кладуть на соломі рядками, то-що (напр. капусту), а зверху знов прикривають соломою. Яку городину переховують попросту в хаті, у коморі, в сінях, у хаті під полом. Напр., як і де вішають вінки цибулі, часник, де переховують гарбузи і т. и.

Яку мають міру до кожної городньої рослини, як переховують її для себе, або як везуть її на продаж, наприклад, кажуть: „кубах картоплі“, „коряк картоплі“, „мішок картоплі“, „вінок цибулі“, „коса цибулі“; капусту, гарбузи, кавуни, огірки лічать „на головки“, „на штуки“, „на десятки“, „на сотні“ і т. ин. Записати назви на всі подібні до цього міри й з'ясувати, що це є за міра: напр. „мішок“, „півмішка“—який він є завбільшки, скільки він важить і таке інше.

Яке місце належить городині—всім городнім продуктам між селянськими харчами; чи не поліпшується харч у той час, коли город усе постачає нові продукти: молоді картоплю, молоді бурячки, молоді цибулю, кріп, то-що; чи не помічаються будь-які нові страви проти звичайних. Яку городину їдять сиру, напр.: моркву, молодий горошок, яку й як приправляють; що вважають на закришку, на присмак і з якої городини готують особливі страви, які вони мають свої назви й як їх роблять.

Яку городину переховують на довший час і як це роблять, напр. моркву, кріп, петрушку сушать; огірки, баклажани, кавуни солять; капусту, буряки квасять; який є на це особливий посуд: діжки, бочки, кадочки, то-що. Як їх накривають і де переховують. Чи не помічається, що селянський харч гіршає на той час, коли город не дає свіжих овочів і коли законсервовані овочі ще не вистоялися, або-під весну, коли їх вже немає.

Обслідування бур'янів України.

Бур'яни полів України в 1924 р.

До об'їз. ч. 321 у ч. 3-4 „Вісн. с.-г. Науки“ (стор. 90-92) за р. 1924-ий.

Анкета ч. 2.

1. Назва установи або прізвище та ім'я кореспондента та його №

2. Губерня, округа, район село, місто

3. Місцевість, що про ню подається відомості (точно зазначте її межі).

4. Господарство, що про нього подається відомості, кому воно належить та скільки воно має десятин?

5. Яка цього року засміченість поля цього господарства (велика, середня чи мала) *).

6. Яка цього року засміченість селянських полів ближчих околиць (велика, середня, мала)..... та цілої місцевости (велика, середня чи мала)?.....

7. Які найшкідливіші бур'яни ростуть на полі господарства цього року (перелічіть їх у порядку зменшення їх шкідливости, подаючи їх місцеві народні, а по можливості й наукові, латинські, назви; як-що можна, то позасушувати й надіслати зразки цих бур'янів)?

1.	9.
2.	10.
3.	11.
4.	12.
5.	13.
6.	14.
7.	15.
8.	16.

8. Які найшкідливіші бур'яни ростуть цього року на селянських полях ближчих околиць (перелічіть, як сказано до п. 7)?

1.	9.
2.	10.
3.	11.
4.	12.
5.	13.
6.	14.
7.	15.
8.	16.

*) Мала засміченість, коли всі бур'яни з певної площі мають 5% ваги культурних рослин з тієї самої площі; середня засміченість, коли бур'яни важать від 5% до 25% і велика—коли вага бур'янів перевищує 25% ваги культурної рослини.

9. Які найшкідливіші бур'яни ростуть цього року на селянських полях цілої місцевости (перелічіть, як сказано до п. 7)?

2.	9.
2.	10.
3.	11.
4.	11.
5.	13.
6.	14.
7.	15.
8.	16.

10. Які найшкідливіші бур'яни засмічують окремі культури господарства цього року?

1. Оз. жито:	
2. Оз. пшеницю:	
3. Ячмінь:	
4. Овес:	
5. Просо:	
6. Гречку:	
7. Картоплю:	
8. Соняшники:	
9. Кукурудзу:	
10. Цукрові буряки:	
інші куль-
тури (які) {	11.
	12.
	13.
	14. Толоку:
	15. Чорний пар:

11. Які найшкідливіші бур'яни засмічують цього року окремі культури селянських полів цілої місцевости?

1. Оз. жито:	
2. Оз. пшеницю:	
3. Ячмінь:	
4. Овес:	
5. Просо:	
6. Гречку:	
7. Картоплю:	
8. Соняшники:	
9. Кукурудзу:	
10. Цукр. буряки:	
інші куль-
тури (які) {	11.
	12.
	13.
	14. Толоку:
15. Чорний пар:	

12. Яка зокрема засміченість (велика, середня, чи мала) та які бур'яни найшкідливіші є цього року в 3-хпільному сівозміні з раннім квітневим паром, вікововівсяням, пізнім толочним та іншим?

На селянських полях.

На полях установи.

Квітнев. пар.	{ Озимини: Ярини: Пару:	Квітнев. пар.	{ Озимини: Ярини: Пару:
Віково-вівс. пар.	{ Озимини: Ярини: Пару:	Віково-вівс. пар.	{ Озимини: Ярини: Пару:
Толочн. пар.	{ Озимини: Ярини: Пару:	Толочн. пар.	{ Озимини: Ярини: Пару:
..... (який пар)	{ Озимини: Ярини: Пару: (який пар)	{ Озимини: Ярини: Пару:
..... (який пар)	{ Озимини: Ярини: Пару: (який пар)	{ Озимини: Ярини: Пару:

13. Яка зокрема засміченість (велика, середня чи мала) та які бур'яни найшкідливіші в цього року у чотирипільному сівозміні з просапними рослинами:

На селянських полях.

На полях установи.

Назва просапної рослини:	{ Озимини: Ярини:	Назва просапної рослини:	{ Озимини: Ярини:
Який пар	{ Просапн. росл: Пару:	Який пар	{ Просапн. росл: Пару:

14. Яка зокрема в цьому році засміченість у безпаровому сівозміні:

На селянських полях.	На полях установи.
Озимини:	Озимини:
Ярини:	Ярини:
Які культури в сівозміні?.....	Які культури в сівозміні?.....

15. Які обслідування бур'янів, спостереження та експериментальні досліди над ними провела чи провадить установа чи яка окрема особа (хто саме) в 1924 році на території господарства, ближчих околиць, чи всієї місцевости (докладно опишіть, додавши матеріал, що характеризував би план роботи й методику)?.....

16. Чи що-року засмічуються Ваші поля тими самими бур'янами та чи в такій мірі, як у цьому 1924 році?

17. Коли ні, то які саме бур'яни засмічували в минулі роки і які посіви (пригадайте найпам'ятніші роки)?.....

18. Чим Ви пояснюєте, що в різні роки мають перевагу неоднакові бур'яни; які зокрема бур'яни розростаються в посушливі роки, в звичайні та дощові?.....

19. Чи не з'явилися останніми роками в ваших околицях якісь нові бур'яни, що давніш їх не було; які саме, звідки та яким способом з'явилися (прислати засушені їх зразки)?.....

20. Чи хутко розповсюджуються та чи дуже шкодять ці нові бур'яни та які культури вони найбільше засмічують?

21. Які, на Вашу думку, умови сприяли розвиткові бур'янів, що цього року засмічували поля?

22. Як уплинула на бур'яни посуха цього року взагалі та на окремі роди бур'янів?

23. Перелічіть бур'яни, що вигоріли цього року від посухи, зазначивши про кожний окремий рід бур'яну—коли він посох, у яких культурах та чи він посох перед цвітінням своїм, чи підчас цвітіння, з зеленими овочами та инш.?

24. Якими способами цього року боролися з бур'янами на Вашому полі та які наслідки тої боротьби?

25. Які способи боротися з бур'янами Ви вважаєте за найдоцільніші?

26. Які заходи державного та громадського характеру ви вважаєте за потрібні в справі боротьби з бур'янами?

27. Додаткові відомості, непередбачені анкетною.....

Дня.....1924 року.

Підпис

Примітка. Коли для повної відповіді на якесь запитання в анкеті мало місця, то відповідь на нього треба писати на окремому аркушеві паперу, зазначивши до якого пункту анкети її подається.

Обслідування посухостійких культур України 1924 р.

Анкета до зразка №.....

Пояснення: а) Прочитайте спершу анкету від краю до краю й тоді тільки починайте заповнювати;

б) кожен анкету треба заповнювати відомостями тільки про один зразок;

в) зразок слід надсилати середній як до вигляду поля (не найкращий і не гірший). Коли-ж Ви берете кращий, то слід написати в п. 24 через що саме Ви вибрали кращий;

г) для зразка, що маєте прислати, треба брати:

Хлібних рослин: горстку (снопик) з 50 стебел з колосками й корінням (по можливості зберігши куці цілими) та 1 фунт зерна врожаю цього року.

Стручкових рослин: 50 цілих стиглих стручків, 1 фунт зерна врожаю цього року та по можливості горстку (снопик) на 10—20 бил з коріннями.

Кормових рослин: $\frac{1}{4}$ фунта зерна, коли воно дрібне і до фунта, коли воно велике та по можливості горстку (снопик) самої рослини з корінням;

д) коли рослини чомусь не можете прислати, то слід прислати саме насіння;

е) коли надсилаєте кілька зразків, то мішечок із зразком та відповідну до нього анкету занумеруйте одним і тим самим числом (унизу під рискою);

є) подбайте про те, щоби горстки (снопки) рослини, стручки та инше переслати до Бюро в Харків у сохранимому вигляді (з okazією чи поштою в гарно спакованому вигляді) протягом серпня та вересня цього року.

1. Назва установи або прізвище й ім'я кореспондента та його №

2. Губернія.....округа..... район..... село.....

3. Назва рослини та її сорту (коли вона має кілька ріжних назв, то подати всі в порядку їх поширення у вашій місцевості та зазначити, чи у селян так зветься, чи в торгівлі, у агрономів та инш.).

4. Коли орано те поле, що з нього взято зразок (в-осени, весною: вліті)?

5. Який ґрунт під ним (чорноземля, глина, супісок, пісок, солонець та инш.)?

6. Яка місцевість (висока, низька, як що похила, то куди схил на південь, північ, схід, захід)?

7. Коли посіяно (бажано вказати місяць і число, а то хоч—рано чи пізно, порівнюючи з нормальним)?

8. Як посіяно (сівалкою чи руками, чистий посів чи мішаний з чим мішаний, чи підсів під озимину чи ярину)?

9. Скільки пудів висіяно на десятину?

10. Який урожай цього року дала рослина з десятини (вказати всі роди прибутку з десятини: зерна, соломи, полови та инш. в пудах)?

11. Який середній урожай дає ця рослина в звичайні роки, а також дала р. 1921-го та в інші посушні роки (перерахувати усе, як для п. 10)?

12. Стан та вигляд поля, з якого взято зразок, цього року (густа чи рідка була рослина, висока, середня чи низька, порівнюючи з нормальним)?

13. Як відбивалася погода на стані посіву (чи зрідчало поле від засихання частини рослин та пошкодження шкідниками, в якій мірі зрідчало, чи лишилося таке ж густе, як було під час сходів)?

14. Коли саме почався помічатися вплив посухи на цю рослину (під час галуження, колошіння, красування (цвітіння), наливання зерна, зав'язування стручків, дозрівання насіння та инш.)?

15. Як відбивалася посуха на цій рослині (чи спочатку листя знизу посохло, зверху почало сохнути, раптом вся рослина побіліла, квітки в'янули, засихали, не зав'язуючись, зав'язані стручки засихали, опадали та инш.)?

16. Як зокрема впливала спека опівдні (коло 12—2 год.) на рослину (чи в'януло й повисало листя й гілки, а на вечір знову розпрямлялося, чи всю добу стояло рівно, не в'януло, не скручувалось, не повисало)?

17. Чи одомірно засихало поле, а коли ні, то які місця мали кращий вигляд (густі, середні, рідкі та инш.)?

18. Чим відрізняється поле, що з нього взято зразок, проти інших посівів цієї самої рослини?

19. Чим ви пояснюєте, що рослина, що зразок її Ви взяли, мала кращий вигляд, менше приболіла від посухи, (чи під нею кращий ґрунт, чи тому, що зорано раніше, чи рано посіяно, чи вгнобно чи (для озимини) весною проскороджено, чи тому, що поле було чисте від бур'янів, чи тому, що густіше або рідче посіяно, чи кращий стан її залежить від сорту, що ним Ви сіяли)?

20. Звідки та коли Ви дістали насіння цієї культури, чи вона здавна у вас ведеться?

21. Який середній зріст усієї рослини був цього року та буває в звичайні роки (на верхки)?

22. Скільки стебел чи гілок в одному куші цього року та в звичайні роки; високо чи низько вони одходять від голови стебла в цьому році, в звич. роки?

23. Які на колір квітки має ця рослина (про стручкові)?

24. Ще що маєте додати до характеристики зразка?

.....дня 1924 р.

Підпис.....

До всіх філій С.-Г. Н. К. У., досвідніх с.-г. станцій, с.-г. шкіл лісництва, аграрайонів, радгоспів, та всіх інших кореспондентів С.-Г. Н. К. У.

Усі знаємо, як швидко на Україні зникають, під впливом людської культури, останні забутки (пам'ятники) нашої природи: цілинні степи, незаймані ліси та інше, з їх характерними дикими рослинами та тваринами. Про якісь, приміром, сугаки (дикі кози) чи тарпани (дикі коні), що до краю винищені на наших степах ще за минулого віку,—знаємо тільки з переказів та чуток; і мало хто з живих є, що на власні очі бачив їх прудкі табуни.

Чимало забутків природи, найбільше степових цілин та незайманих лісів, повинувано й за останніх років—порозорювано, та повирубано.

Час і нам схаменутися, і так, як зробили це давно вже культурніші за нас народи,—організовано взятися до того, щоб зберегти непознищені ще забутки природи та як слід їх науково дослідити, бо то найкращий є спосіб, щоб вивчити природні умови, серед яких ми живемо й господарюємо, що їх повинні ми добре знати, щоб навчитися краще господарювати, а через те—й краще жити.

Але-ж коли ми організовано беремося до справи охорони нашої природи,—то найперше повинні виявити, де саме на Україні та які є забутки природи, щоб потім свідомо вибрати ті з них, які треба охоронити від нищення, та повивчати.

Отже, в цьому С.-Г. Науковий Комітет і чекає допомоги від своїх кореспондентів, установ, як і окремих осіб, сподіваючися, що всі вони уважно поставляться до справи охорони природи і як найшвидче та найточніше дадуть Комітетові відповідь на запитання спеціальної анкети про забутки української природи, що разом із цим розсилається.

В. о. Голови Комісії Охорони Природи
С.-Г. Наук. К ту М. Шарлемань.

Голова Бюро Сітки Кореспондентів Як. Савченко.
Секретар Бюро Гр. Чубук.

18 червня 1924 р.
ч. 312.

Обслідування забутків (пам'ятників) української природи.

Анкета № 1.

1. Хто подає відомості (назва установи, чи прізвище та ймення кореспондента С.-Г. Н. К. У.)?
2. За яку місцевість подається відомості—тільки за якесь окреме господарство, за околиці якогось села, чи за цілий район, цілу округу або губерню, то-що? (Докладно зазначити).....
3. Чи є ще в цій місцевості неорані цілинні степи, або дуже давні перелogi? (Записати все що знаєте про кожний такий участок у окрему відомість, що до цього додається).
4. Які й де Ви ще знаєте цілинні степові участки на Україні по-за тою місцевістю, що про ню відомості тепер подаєте? (Запишіть усе, що знаєте про них, про кожний окремо, маючи на увазі всі ті питання, що є й у згаданій відомості).

5. Де та в кого ще можна, на Вашу думку, одержати якісь відомості про степові цілини на Україні? (Подайте назви установ, чи прізвища та ймення осіб, та їх точні адреси).

6. Які ще частки природи (незаймані ліси та луки, луки, болота торфові та інші і т. и.) є в місцевості, що про ню Ви подаєте відомості, й на Вашу думку, заслуговують на увагу, як забутки природи? (Подати про кожний такий учасок докладно, маючи на ввазі все, що запитується про степи).

7. Які окремі забутки-природи (рідкі рослини, чи тварини, що вже вимирають чи винищуються, якісь скелі, гори, печері, то-що) є у вашій місцевості й де саме (докладно все опишіть), та що треба зробити щоб їх охоронити? (Подати про кожний такий забуток природи відомості окремо, маючи на ввазі те, що запитувано тут про степи).

8. Які забутки природи вашої місцевости Ви самі вже не бачили, бо вони давно вже геть зовсім зникли (вимерли чи знищені); від кого та коли з старих людей Ви за них чули, та що саме Вам розказувано? (Напишіть усе, що знаєте від них як найдокладніше, зокрема про тварини, про рослини, що колись водилися та росли, через що й коли повиводилися і т. и.)

9. Що знаєте Ви про забутки природи (крім степів) по інших місцях України? (Про кожний напишіть окремо, маючи на ввазі запитання, що задавано про степи).

10. До кого радите звернутися (до якої установи, чи особи) і куди (дайте адресу), щоб зібрати додаткові відомості про забутки української природи (крім степу)?

11. Додаткові Ваші відомості

Коли для відповіді на якесь запитання не вистачає відведеного для його місця, то продовжувати відповідь на нього треба або в п. 11-му (додаткові відомості), або написати відповідь на окремому папері і додати її до анкети, написавши про це у відповідному пункті.

“.....” 192..... року.

Підпис (читко)

Додаток до 1-ої анкети обслідування забутків української природи.

ВІДОМОСТІ

про цілинні степи та перелоги.

..... (губернія)
 округи,
 району,
 міста
 села
 кінського заводу
 радгоспу
 колгоспу
 с.-г. школи
 досвідньої с.-г. станції
 лісництва
 що подані (назва установи, чи прізвище та ймення особи)
 192..... року.

Підпис.....

1. № участку цїлини чи давнього перелогу	2. Скільки він має десятин або кв. сяжнів?	3. Де він знаходиться, скільки верстов від міста, села (якого), чи від заліз. станції (якої) і т. и.?	4. Чи на рівному він місці, чи на схилі яру, коло байраку, чи на прогалині у лісі, на кладовищі, по межах, то-що?
5. Чи справжня то цїлина, чи переліг і скількох при- близно років?	6. Який ґрунт на участку (чорноземля чи інший), чи вкритий він по тих місцях, де немає дернин, мохом та обрїсниками (лишайми)?		7. Який загальний характер рослин- ности участку—трав'яний (ковиловий чи інший), трав'яно-лучний, чи лучний?
8. Які найголовніші зіллясті рослини ростуть на участкові: весною—тульпани, воронець, горцивіт та ин.; влітку трави—ковила, типчина, тонконіг та ин., бабки, катран; в осені—тирса, полин та ин.		9. Чи є на участкові степові чагарники і які (бобівник, дереза, і т. и) і чи вони ростуть на рівних місцях (роз- кидано) чи по лощинах та схилах?	
10. Чи висока рослинність на участку, чи низька, чи густа, з дернинами, чи рідка?	11. Як використовується участок, чи випасується, чи вико- шується і т. и.; як це відби- лося на його рослинності?	12. Чи добре зберігся участок, чи вито- лочений і засмічений, чи багато є на ньому молочаїв, будяків та інших бур'янів (яких саме)?	
13. Чи є на участкові степові поди, чи подинки, які вони завбільшки, чи заливаються водою коли, які характерні рослини на них ростуть?		14. Чи є на участкові солонці, де (на рівних місцях, по низинах, подах та ин.), сухі вони чи мокрі, та що по них росте?	15. Чи є на участкові степові лощини та балки, чи довгі вони та глибокі, яка по них рослинність?
16. Чи є на участкові по- одинокі дерева, чи цілі гайки, чи байраки, та по яких місцях (рівних чи по лощинах, ярах)?		17. Коли участок на схилі, то чи далеко під ґрунтом, чи виходить на гору, вапняк, крейда чи граніт?	18. Які звірята та інші тварини та птахи водяться на участкові, чи немає на нїм бабаків, чи хоч „могилок“, ними колись насіпаних?

19. Чи обслідував хто участок (ботанік, зоолог, ґрунтознавець та ин.), хто саме та коли; де є гербарій участку; чи є що друкованого про участок; хто, де й коли писав?	20. У чийому розпорядженні є участок: села (якого), господарства (якого), досвідньої с.-г. станції, с.-г. школи лісництва та ин.?	21. Чи має бути розораний цей участок, коли та чому саме?
22. Кому (якій особі чи установі) можна б доручити охороняти цей участок і взагалі, що треба зробити для його охорони?	23. Що можете додатково подати про цей участок?	

Обіжнo.

До всіх Філій С.-Г.Н.К.У., досвідніх с.-г. станцій, с.-г. шкіл, агрорайонів та всіх інших кореспондентів С.-Г. Н. К. У.

У минулому, 1923 році, за допомогою своїх кореспондентів, С.-Г. Науковий Комітет провів обслідування культури кукурудзи на Україні. Обслідування те дало цікавий нарис того, як іде закріплення в нашому сільському господарстві цієї нової для більшої частини України культури.

Зібрані через кореспондентів за 1923 р. матеріяли вже здебільшого впорядковані і будуть незабаром видруковані та розіслані кореспондентам.

Зважаючи на те, що кукурудза в нашому господарстві є нова рослина, що за поширенням її в сільському господарстві треба добре стежити, щоб допомогти селянству налагодити її культуру, перероблення та збут, С.-Г. Науковий Комітет і в цьому році провадить анкетне обслідування культури кукурудзи.

Цей рік до того-ж має важливі особливості, як рік дуже посушливий; а саме для посушних умов кукурудзу вважається за найпридатнішу рослину; через це й дбаємо ми за поширення її культури на Україні. Отже, обслідування цього року має зокрема докладно виявити, як кукурудза витримує посуху в ріжних місцях України при ріжних способах її культури.

Щоб матеріяли цього обслідування своєчасно були опрацьовані в С.-Г. Науковому Комітеті, а наслідки його щоб своєчасно були використані Наркдмземом, заповнені анкети слід повернути до Комітету, по можливості, до 1-го листопаду цього року.

Адреса, на яку слід повертати заповнену відомостями анкету, надрукована на звороті останньої сторінки самої анкети.

Голова Секції Рільництва *П. Тушкан.*

Голова Бюро Сітки Коресп. *Як. Савченко.*

Секретар Бюро *Гр. Чубук.*

16 липня № 2682.

Заводьте на полі посухостійкі сорти та рослини. Тоді не залежатимемо від посухи!

Обслідування культури кукурудзи (або пшенички, пшінки, кияхів) на Україні за 1924 рік.

Подаючи відповіді на запитання цієї анкети, треба додержуватися такого порядку:

а) давати по змозі точні відповіді, а як не можна, то хоч приблизні, але в цьому разі треба зазначити після відповіді: „приблизно“.

б) коли чомусь зовсім не можна дати відповіді на запитання, то пояснити, чому саме („не знаю“ „не маю відомостів“, то-що);

в) на всі запитання „коли“, треба подавати у відповіді—місяць і число, по змозі йдучи за новим стилем, що на 13 день випереджує старий, а коли не можна, то хоч і за старим, але пишучи тоді після відповіді: „старий стиль“;

г) відповідаючи на запитання про розміри (качана, стебла, то-що) треба мати на увазі середній розмір, характерний для більшості зразків, але поруч добре-б додавати в дужках найменший і найбільший розмір; найкраще середній розмір вирахувати, вимірявши певне число екземплярів (20, 50, 100);

д) подавати у відповідях тільки те, що торкається того господаря, на ім'я якого пишеться анкета і тільки його господарства.

1. Прізвище та ім'я господаря, або назва господарства (шкільного, колективного, артільного, радгоспу, зразкового поля, досвіднього поля, то-що).....
2. Назва села, губернії, округи та району (а також давнішого повіту).....
3. Як у Вас на селі звуть кукурудзу: пшінкою, пшеничкою, кияхами, чи таки кукурудзою, чи якимось інакше?
4. Яку Ви сіяли кукурудзу ісцеву, чи привізну?.....
5. Як той сорт кукурудзи, що Ви сіяли, зветься в продажу і у Вас на селі?
6. Як-що Ви сіяли кукурудзу мішанку, то з яких саме сортів та через що її сіяли?.....
7. Звідки й коли дістали Ви кукурудзяне насіння на посів?.....
8. Як що Ви сіяли своє насіння, то звідки воно у Вас було, і як Ви його зберігали?
9. Яке на колір чи барву було зерно кукурудзи, що Ви сіяли?.....
10. Яке формою та розміром було зерно кукурудзи (округле та гладке, плескате, як зуб, морщинкувате і т. и.), що Ви сіяли?.....
11. Скільки рядків зерна мав кожний качан кукурудзи, що Ви сіяли?.....
12. Які завдовжки та які завширшки були качани (на верхки) кукурудзи, що Ви сіяли?
13. Чи добре качани кукурудзи, що Ви сіяли, були вкриті зерном (буває, що верхечок качана має недостигле зерно)?.....
14. Чи не спробували Ви перед посівом (у хаті), як проростало кукурудзяне насіння; яким способом спробували (посадили в ґрунт, чи положили у вохку ряднинку, чи инше) та скільки зернин із 100 зерен проросло?.....
15. Де Ви сіяли кукурудзу: в полі чи на городі; засівали цілком поле або грядки городу, чи тільки по межах; яка площа була засіяна?.....
16. На рівному місці сіяли, чи на схилі, та куди той схил звернений (на південь, північ, захід, чи схід)?.....
17. Коли посіяли Ви кукурудзу?.....
18. Скільки пудів кукурудзи Ви висіяли та на якій площі і скільки у Вас усієї землі польової та городньої?.....
19. Як Ви сіяли кукурудзу: в розкидку, рядками, чи купками?.....
20. Як що сіяли рядками, то на якому віддаленні рядок від рядка, та зерно від зерна в рядку?.....
21. Як що сіяли купками, то на якому віддаленні купка від купки і по скільки зернин кидали у купку?.....
22. Як глибоко загортали насіння при посіві?.....
23. Як саме Ви сіяли кукурудзу: під сапку, плуг, букар, чи сівалкою?.....
24. Через скільки день після посіву з'явилися сходи кукурудзи та які вони були (одностайні, сильні, слабкі, густі, рідкі, то-що)?.....
25. Як що сходи не було або пропали, то від якої причини (не зійшло насіння, погнило, щось поз'їдало насіння чи сходи, та що саме і т. ин.)?.....

26. Що за ґрунт там, де Ви сіяли кукурудзу (чорноземля, чи інший) та який (легкий піскуватий чи важкий глеюватий)?.....
27. Який під ґрунтом материк чи підґрунтя (пісок, глина, то-що)?.....
28. Що Ви сіяли в роках 1923, 1922, 1921, 1920, 1919-ому і давніш на тім місці, де в Вас цим роком посіяно кукурудзу (зазначте окремо для кожного року)? 1923 р. 1922 р.
1921 р. 1920 р.
1919 р.
29. Весною чи восени зорано землю під кукурудзу та коли саме?.....
30. Як завглибшки орали землю під кукурудзу та чим орали?.....
31. Коли Ви волочили зоране під кукурудзу поле та якою бороною?.....
32. Коли поле орали восени, то переорювали чи волочили Ви його рано весною і як обробляли його далі до посіву?.....
33. Коли поле обробляли весною, то чи заросло воно бур'яном до посіву?.....
34. Чи вгноювали Ви землю під кукурудзу (чим, коли, скільки пудів на десятину)?.....
35. Чи вгноювали Ви цю землю давніше (чим, коли, скільки пудів на десятину)?.....
36. Чи сапали Ви кукурудзу сапками чи вживали кінних або ручних розпашників та яких саме?.....
37. Яка заввишки була кукурудза, як почали Ви її сапати чи прополювати вперше, та скільки листків у неї тоді було?.....
38. На якому віддаленні в рядках залишалися рослини?.....
39. Як що сіяли купками, то по скільки рослин залишали на купку після проривки?.....
40. Скільки разів сапали чи прополювали кукурудзу?.....
41. Коли саме сапали вперше і в інші рази?.....
42. Як глибоко сапали чи пушили?.....
43. Як що поле заросло бур'яном, то через що саме Ви не могли його прополоти?.....
44. Чи підгортали Ви кукурудзу та коли саме?.....
45. Чи пасинкували Ви кукурудзу (чи обривали паростки біля головного стебла, що виростають при землі)?.....
46. Що Ви робили з пасинками (обірваними паростками): чи кидали в полі чи згодовували худобою?.....
47. Чи зривали Ви верхки на кукурудзі (віники) та для чого це робили і як (зривали через ряд, то-що)?.....
48. Як що зривали віники, то перед цвітінням, чи після і коли саме?.....
49. Коли кукурудза зацвіла (почала красуватися, висипати так званий пилок) та коли відцвіла?.....
50. Як густо виросла в Вас кукурудза (перелічіть скільки було рослин на квадратний сяжень)?.....
51. Які заввишки були кукурудзяні стебла, коли вона відцвіла?.....
52. Скільки листків було на кукурудзяних стеблах, як вона зацвіла?.....
53. Як високо від землі були качани на стеблах?.....
54. По скільки качанів було на кожній рослині (стиглих і нестиглих)?.....
55. Як багато було кукурудзяних рослин без качанів (скільки на 100 рослин)?.....
56. Коли зерно в качані почало тверднути та коли саме воно вистигло?.....
57. Чи добре вистигла кукурудза—качани та бадилля?.....
58. Коли Ви ламали качани та коли вибирали кукурудзиння (бадилля)?.....
59. Які в Вас уродили качани та зерно в них (опишіть так само, як описали ті, що сіяли; дивіться пакти 9, 10, 11, 12 та 13); як що вродили мішані (ріжних сортів), то опишіть кожний сорт окремо і зазначте, яка частина вродила кожного сорту?.....
60. В яких із посіяних Вами сортів кукурудзи найбільше не вистигло качанів і яка саме частина зі всього збору качанів (кожного сорту окремо) не вистигла?.....

61 Скільки вогкості (води) у вистиглих качанах чи яку частину своєї ваги качани втрачають після того, як висушити їх на печі чи коміні)?

Треба взяти хоча-б десяток качанів, зважити їх та покласти на піч чи на комін сушитися, через тиждень зважити, потім ізнов покласти на піч і за тиждень іще раз зважити; так сушити та важити через кожний тиждень, аж поки вага десятох качанів перестане зменшуватися, після того вилічити з ваги сирих качанів вагу сухих, а решта й буде кількістю випареної води, усі ці цифри слід тут записати.....

62. Як уродила в Вас кукурудза (добре, середньо чи погано)?.....

63. Скільки пудів вистиглих качанів Ви зібрали і скільки це буде, як вирахувати на десятину?.....

64. Скільки пудів невистиглих качанів Ви зібрали і скільки це буде на десятину та скільки зерна намолотили з них?.....

65. Скільки пудів кукурудзиння Ви зібрали, скільки це буде на десятину?.....

66. Чи залишили Ви кукурудзяне бадилля або високу стерню від нього у полі на зіму та з якою метою?.....

67. Чи сіяли Ви після збору кукурудзи, або ще перед збором її поміж рядками озимину та в якому стані вона вийшла взіму, і чи не помічали Ви за попередніх років, чи добре родить хліб після кукурудзи?.....

68. Як уродили в Вас у 1924 році (скільки пудів на десятину).

а) оз. пшениця д) овес

б) оз. жито..... е) просо.....

в) яра пшениця ж) гречка

г) ячмінь..... з) соняшники

69. Чи сприятлива була погода для кукурудзи, а саме:

а) Багато чи мало було дощу з-осени та весною перед посівом?.....

б) Багато чи мало було снігу взімі перед посівом (скільки вершків)?.....

г) На скільки вершків у глибину промкла земля весною перед посівом?.....

д) У суху чи в вохку землю висіяно зерно кукурудзи?.....

зійшла?.....

ж) Чи не було приморозків або холодів після сходу кукурудзи та коли саме і як довго?.....

е) Чи багато було дощу після того, як Ви посіяли кукурудзу доки вона зійшла?.....

ж) Чи не було приморозків або холодів після сходу кукурудзи та коли саме і як довго?.....

з) Яка стояла погода під час, як росла кукурудза; коли за цей час було багато дощів, коли мало по тому, як зійшла кукурудза, перед її цвітінням, після цвітіння, під час вистигання качанів, та як вистигли качани?.....

и) Чи була посуха під час, як росла кукурудза, коли саме та як довго?.....

к) Чи не було гряди, а як-що був, то чи дуже він пошкодив кукурудзу?.....

70. Як що кукурудза не вродила або погано вродила, то які тому, на Вашу думку, причини?.....

71. На якій площі десятин чи сяжнів кукурудза у Вас зовсім загинула й через що?.....

72. Чи були зона з сажкою на кукурудзі і як було багато рослин із сажкою (скільки на 100 рослин)?.....

73. Як багато було ще хворих кукурудзяних рослин (скільки на 100 рослин) та як та хвороба виявлялася?.....

74. Чи дуже глушили кукурудзу бур'яни та які саме?.....

75. Чи шкодили кукурудзі: гусінь, жучки, робачки, то-що, які саме, та чим?.....

76. Якій частині рослин вони пошкодили (скільки на 100 рослин) та чи значна частина врожаю була ними знищена?.....

77. Як Ви боролися з кукурудзяними хворобами та шкідниками і які це дало наслідки?.....

78. Чи шкодили кукурудзі гайворони або граки підчас посіву (зернові або сходам), чи багато знищили вони насіння чи рослин (скільки на 100) та яких заходів уживали Ви, щоб боротися з ними?.....

79. Які качани одібрали Ви на насіння та як переховуєте їх?.....
80. Як переховуєте Ви решту качанів (споживних)?
81. Чи маєте спеціальний для того кіш, чи маєте такий кіш у кооператива, та чи приймає кооператив на збереження, чи під заклад селянську кукурудзу?.....
82. Чи забезпечують такі способи хову від псування, (плісняви, робака, мишей)
83. Як використовуєте кукурудзу в своєму господарстві:
- а) Як уживають її люди (в качанах, каша, хліб, лемішка, мамалига)?
 - б) Де і як мелете зерно (на камені, на вальцях тонке чи грубе меливо)?
 - в) Чи вдоволені з борошна, чи воно не гіркне, чи не цвіте?
 - г) Скільки фунтів на пуд зерна відсівається висівок та відходу?
 - д) Коли печуть хліб, чи не мішають з іншим борошном, яким саме і яку частину беруть кукурудзяного борошна?
 - е) Чи вдоволені з того хліба?
 - ж) Чи не помічали якої шкоди від кукурудзяної їжі?.....
 - з) Чи годуєте худобу достиглим зерном, та як саме (в качанах, у зерні, в передертих качанах та зерні) і яку саме худобу?
 - и) Як Ви використовуєте недостиглі качани, згодовуєте худобою, чи инакше?
 - к) Чи корисніше (пользовитіше) худобі, та якій саме, зерно кукурудзяне проти зерна ячменю та вівса і чому саме?
 - л) Як Ви переховуєте (зберігаєте) кукурудзиння та чи не береться воно цвіллю?
 - м) Як Ви використовуєте кукурудзиння (чи робите різку, чи згодовуєте нерізаним, чи палите і т. и.), та чи корисне воно худобі на годівлю?.....
 - н) По скільки фунтів кукурудзяного зерна та соломи (окремо) даєте худобі що-дня?
84. Як що Ви молотили кукурудзу, то:
- а) Яким способом молотили (ручною молотаркою, терткою, чи привідною молотаркою, чи іншим яким способом) та яким саме?.....
 - б) Коли молотили кукурудзу, а як що не молотили, то коли молотитимете?
85. Чи ставало у Вас для кукурудзи реманенту, а як ні, то чого бракувало?
86. Чи маєте для кукурудзи спеціальне окреме знаряддя та яке саме—одно чи дворядову сівалку, ручний чи кінний пропашник, ручну чи привідну молотарку і т. и.?
87. Скільки робочих днів пішло у Вас на кукурудзу?

	лю д с ь к и х		кінських	волових
	дорос.	підліт.		
а) на оранку
б) на переорювання, волочіння, боронування то-що
в) на підготовку насіння
г) на посів
д) на сапання
е) на обробку межиряддя пропашником
ж) на пасинкування
з) на зривання вершків
и) на ламання качанів
к) на збирання кукурудзиння
л) на молотіння
м) на перевіз із поля до дому
н) на інші роботи, та які саме
Разом

88. Скільки людських днів з усього числа, витрачених на кукурудзу, витратили Ви самі з своєю родиною та скільки хтось найнятий?

89. Скільки днів роботи худоби припадає на свою худобу (воли та коні окремо) і скільки днів припадає на найняту худобу?

90. Чи не заходжувалися ви робити коло кукурудзи щось гуртом з сусідами (супрягою) чи кооперативом, як саме, та що саме?

91. Чому почали Ви кооперативом обробляти кукурудзу та чи задовольняє це Вас, які дало наслідки, та чи будете додержуватися кооперативу й надалі, а як що ні, то чому?

92. Чи сіяли Ви кукурудзу давніш і скільки років та по скільки десятин чи квадратних сяжнів?

93. Якого року вперше Ви посіяли кукурудзу та з якої причини?

94. Чи знали Ви давніше, як треба сіяти кукурудзу, чи навчилися тепер, та від кого?

95. Чи користувалися Ви порадою агронома, чи ні, і через що саме?

96. Яку книжку, чи плакат Ви читали про кукурудзу, або яку лекцію слухали, чи задовольнили вони Вас, що в них було неясного або невірного?

97. Як давно сіють у Вашій місцевості кукурудзу та хто сіяв—селянство чи поміщики?

98. Які сорти кукурудзи сіяли у Вашій місцевості (коли не знаєте назви, то спишіть по можливості так, як зазначено в пактах 9, 10, 11, 12 та 13)?

99. Як що Ви самі не використовуєте врожаю кукурудзи, то куди збуваєте (продаєте або міняєте) лишки кукурудзи?

100. Хто саме купує і найвіщо (на перепродаж, на заводи та винокурні, на годівлю худоби, то що)?

101. Які ціни були на кукурудзу по весні (лютий-квітень) 1924 року?

102. Які ціни тоді ж такі були на пшеницю, жито, овес, ячмінь і соняшники?

103. Чи були на ці хліба вищі ціни, коли, та які саме?

104. Чи охоче купували кукурудзу, та чи можна було продати усі лишки?

105. Скільки землі хочете Ви засіяти кукурудзою наступного 1925 року?

106. Які думки Ваші про кукурудзу: чи варт поширювати культуру її у Вашому районі, чи ні, і через що саме; що утрудняє поширення цієї культури?

Підпис (читко написати прізвище, та ім'я); коли анкета заповнюється за допомогою когось іншого, напр., агронома, то треба зазначити крім своєї й його поштову адресу.

107. Інші Ваші думки про культуру кукурудзи

Поштова адреса:

„.....“ 192..... року.

Обслідування впливу посухи 1924 року на культурні рослини України.

Анкета № I.

На всі питання анкети подавати відомості про кожну рослину окремо і в такому порядку:

а) **Хлібні рослини:** оз. жито, яре жито, оз. пшениця, яра пшениця, оз. ячмінь, ярий ячмінь, овес, просо, гречка, кукурудза та инш.

б) **Стручкові рослини:** горох, наут, сочевиця, чина, квасоля та инш.

в) **Кормові (сіяні) рослини:** віка, могар, конюшина, люцерна, еспарцет, лубин, кукурудза (на сіно), суданка, буряк кормовий та инш.

г) **Технічні рослини:** соняшник, рапс, ріпак, коноплі, льон та инш.

д) **Баштанні та городні рослини:** кавуни, дині, гарбузи (кабаки), огірки, баклажани (помидори), капуста, морква, петрушка, цибуля та инш.

е) **Садові рослини:** черешня, вишня, слива, яблуня, груша, виноград, малина та инш.

ж) **Лісові породи:** дуб (який), берест (який), ясен, біла акація, береза, липа, граб, клен, явір, осокір, осика та инш.

1. Назва установи, або прізвище й ім'я кореспондента та його №.....
 2. Губерня..... округа.....
район..... село.....
 3. Господарство, що про нього подається відомості, кому воно належить (власне, колект. госп., рад. госп. та инш.) та його розмір?.....
 4. Які з культурних рослин та їх сортів загинули від посухи, не давши врожаю (перелічіть усі рослини та вкажіть місцеві назви сортів тих рослин)?.....
 5. Які культурні рослини та їх сорти частково потерпіли від посухи і тільки дуже знизили врожай проти звичайного середнього (перелічіть, як у п. 4)?.....
 6. Які культурні рослини та їх сорти не потерпіли або мало потерпіли (від посухи і дали врожай не нижчий або мало нижчий од звичайного середнього перелічіть, як у п. 4)?.....
- Примітка. Візьміть зразки таких сортів і рослин та їх насіння, а коли рослин узяти чомусь не можна, то самого насіння, та заповніть до кожного зразка окрему „анкету до зразка“, що посилається разом із цією анкетною, і узяті зразки надішліть до Секції.
7. Що, на Вашу думку, забезпечило врожай названих Вами в п. 6 рослин та сортів (добра обробка, своєчасний посів, угноєння, особливий який догляд, чи особливості самої рослини витримувати посуху; про кожен рослину чи сорт пишеть окремо)?.....
 8. Чи терпіли від посухи ці рослини та сорти за попередніх посушливих років та як мали вони себе в звичайні та дощові роки (про кожен рослину окремо)?.....
 9. Чи в усій Вашій місцевості посуха так само відбилася на культурних рослинах, як у Вашому господарстві; як-що ні, то в чому різниця (вказати до якої саме місцевості відносяться ці відомості)?.....
 10. Як саме мінялися цього року культурні рослини під впливом посухи—чи раптом спека спалила їх, чи вони спочатку в'янули, жоквли та инш., коли почали підгорати рослини та инш.?.....
 11. Що ще маєте додати про посуху сьогорічну та минулих років?
„.....“ 1924 року.

Підпис.....

Обіжню

До всіх досвідних с.-г. установ, с.-г. шкіл та метеорологічних станцій України.

При цьому надсилається анкета про роботи над дослідженням вохкості ґрунту, що проведені раніше і провадяться тепер на наших досвідних полях і станціях, нашими с.-г. шкільними закладами, метеорологічними станціями і т. п. установами.

Анкета ця є першою спробою з боку Секції Рільництва з'ясувати стан цього надзвичайно важливого для сільського господарства України питання.

Вже не кажучи про надзвичайну вагу цього питання в боротьбі з посухою, що є явищем хоч і грізним, але більш менш скороминучим, конче потрібно вивчити режим ґрунтової вохкості в районах, де ґрунти її взагалі мало мають, бо в таких районах, вохкість є тим фактором, що є в мінімумі і визначає рівень врожаю.

Отже, необхідно з'ясувати всі процеси, що відбуваються в ґрунтах з вохкістю: її збирання, пересовування, збереження, витрачення і т. п., в залежності від особливих ознак самого типу ґрунту і підґрунтя, того чи іншого культурного стану ґрунту і способів обробітку його під різні культури, що на ньому вирощуються, а також і в залежності від метеорологічних факторів: кількості опадів, кількості випаровування води ґрунтом,

в різні моменти його використання, і т. ин.

Вивчення всього цього дасть можливість зрозуміти багато явищ, що відбуваються в ґрунті і взагалі в рослинництві; воно допоможе зрозуміти багато де-чого з висновків наших фітотехнічних досвідних установ і, зрештою, дасть відповідь на питання: які-ж конешні можливості є що до врожаю наших культурних рослин, при умові найраціональнішого і найобережнішого витрачання води атмосферних опадів, що проходить в ґрунт.

Як що-ж зібрані дані покажуть, що питання це не досить ще вивчено, то на них, принаймні, можна буде обґрунтувати план і організацію дальшого систематичного вивчення вохкості ґрунтів на території різних с.-г. районів України.

Надаючи справі вивчення режиму ґрунтової вохкості велике значіння, С.-Г. Науковий Комітет прохає до відповідей на запитання цієї анкети поставитися з особливою уважністю, якої заслуговує цей надзвичайно важливий фактор нашого сільського господарства.

Разом з тим С.-Г. Науковий Комітет прохає не відмовити надіслати, з заповненою анкетною, також і друковані видання (в 1—3 примірниках) по цьому питанню, а коли можливо, то й рукописи та сирові матеріяли. Останні матеріяли, після їх використання Комітетом з застереженням всіх авторських прав, можуть бути повернуті їх авторам чи власникам, по першому бажанню.

Надіслати все треба не пізніше 15-го вересня ц. р., на адресу: Харків, Лібкнехтова вул. 82, Бюро Сітки Кореспондентів С.-Г. Наукового Комітету

Голова Секції Рільництва *П. Тушкан.*

Голова Бюро Сітки Кореспондентів *Я. Савченко.*

18 липня 1924 р.

ч. 2468.

ВІДОМОСТІ

про стан дослідженности ґрунту на Україні.

Анкета 1-ша.

1. Назва установи, що подає відомості
2. Губерня, округа та район, де міститься ця установа
3. Точна поштова та телеграфна адреса установи
4. Найблизча залізнична станція,—її назва та скільки верстов від неї до господарства (установи)
5. Чи провадились, або провадяться дослідження вохкості ґрунту та з якою саме метою?
6. Прізвища та ім'я осіб, що вели дослідження вохкості ґрунту та керували ним?
7. Де провадилось, чи провадиться дослідження вохкості ґрунту: на полі, у лісі, в садку, на луці, чи на степовій цілині, перелозі і т. и.?
8. Який ґрунт та підґрунтя участків, що на них провадилось дослідження вохкості ґрунту?
9. Протягом скількох років і яких саме провадилося дослідження і чи провадиться тепер?
10. Коли досліди проваджено чи провадиться протягом цілого року та в які саме сезони (весна, літо, осінь), місяці та їх частини, або в які культурні моменти (перед оранкою, перед сівбою і т. и.)?
11. Як провадилося, чи провадиться дослідження вохкості ґрунту у полі на досвідних ділянках?
12. Чи введено дослідження вохкості ґрунту в систему обліку (учоту) факторів досвідів?

13. Коли введено, то на яких досвідах і на яких сівозмінах, та чи на всіх ділянках, чи на яких саме (окремих) проводилось, чи ведеться дослідження вохкості ґрунту і коли саме?.....

14. З якої глибини брано чи береться зразки ґрунту?.....

15. Яким буром чи яким іншим способом виймалися чи виймаються зразки ґрунту?.....

16. Яким методом опрацьовувано чи опрацьовується матеріали дослідів та зокрема, до вохкого чи до висушеного ґрунту вираховується % вохкості?.....

17. Яким способом висушувалися (який термостат, при якій температурі, то-що) та важилися (якої системи вага, якої точности і т. и.) зразки ґрунту (описати докладно)?.....

18. Чи спостерігалось (або спостерігається) глибину промокання ґрунту та глибину його постійного вохкого шару, коли, де та як?.....

19. Чи досліджувалось, або досліджується вохкість ґрунту за допомогою лізіметрів, коли, де та як?.....

20. Чи досліджувалось, або досліджується вохкість ґрунту в судинах вегетаційної будки, коли та як?.....

21. Чи ведено спостереження над рівнем підґрунтових вод та чи встановлено глибину їх залягання?.....

22. Чи були (й які саме) спроби зрошувати і вивчити водний режим ґрунту при зрошуванні?.....

23. Чи ставлено досвіди (які саме та як) вивчення впливу лісу (природнього і штучно насадженого) на режим ґрунтової вохкості?.....

24. Чи не досліджувано конденсацію водяних парів у ґрунті? Як що такі дослідження були, то як їх ведено?.....

25. Чи опрацьовано матеріали тих досліджень?.....

26. Чи видрукувано матеріали та висновки проведених досліджень, їх автори, назви, роки видань, число сторінок, то-що?.....

27. Чи є рукописні (не видані зводи і взагалі опрацьовані) матеріали що до цих досліджень? Їх автори, назви, кількість сторінок і т. и.

28. Коли немає ні друкованих, ані рукописних зводів, то чи є сирові неопрацьовані матеріали вищезгаданих досліджень, як-що є, то в якому вони стані?.....

29. Чи ведено одночасно спостереження над основними метеорологічними елементами та чи подано відомості про них до Метеорологічної Секції С.-Г. Н. К. У. (Укрмету)?.....

30. Як що досліджень вохкості ґрунту не проваджено, то чи не немає думки їх розпочати та з якою метою?.....

31. Що для цих дослідів є в розпорядженні установи та чи треба доповнити відповідне обладнання установи?.....

32. Інші відомості:.....

«.....»..... р. 1924-го

Підпис (читко).....

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА
НА 1924 РІК

на громадсько-професійний та науковий часопис

„ЗЕМЕЛЬНИК“

ОРГАН НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ СЕКЦІЇ
УКРБЮРО ВСЕРОБІТЗЕМЛІСУ.

ЧАСОПИС МАЄ ВИХОДИТИ ОРЕМИМИ КНИЖКАМИ, РОЗ-
МІРОМ 5—8 ДРУКОВАНИХ АРКУШІВ, ОДИН РАЗ
НА МІСЯЦЬ, ПОЧИНАЮЧИ З 1-ГО ВЕРЕСНЯ 1924 РОКУ.
ЧАСОПИС ВИДАЄТЬСЯ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ.

ПРОГРАМ ЧАСОПІСУ:

I. Громадсько-політичне життя.	в) життя Н. Т. С.
II. Сільське й лісове господарство
та землеустрій по питаннях:	г) дописи з місць (професійні
й побутові).
а) політико-економічних,	IV. Наука та техніка.
б) кооперації та колективізації,	V. Хроніка.
в) організаційних.	VI. Критика й бібліографія.
г) методології та техніки і т. п.	VII. Офіційний відділ.
III. Професійне життя:	VIII. Запитання й відповіді.
а) провідні статті,	IX. Оголошення.
б) професійна хроніка (вну-
трішня й міжнародня),	

Термінологію та наукову мову редагує: Термінологічне бюро С.-Г. Н. К. У.

В ЧАСОПІСУ БЕРУТЬ УЧАСТЬ:

Вольф М., Воробйов С., Головка А., Головка Д., Дамберг І., Жигалко П.,
Заславський Е., Клименко І., Проф. Колесників А., Колчинський З., Лазорсь-
кий В., Левенштам М., Любченко П., Мазуркевич Г., Проф. Некрасів,
Подільський М., Попів П., Розенталь В., Савченко Я., Савченко-Більський М.,
Тараненко К., Уман Ю., Шумило Г., Проф. Яната О., Бюро сітки дописувачів
С.-Г. Н. К. У. та сами дописувачі і багато інших. Певний список співробіт-
ників буде оголошений додатково.

Умови передплати: на один місяць—80 к., до кінця 1924 року—3 карбованці.

ПЕРЕДПЛАТА ПРИЙМАЄТЬСЯ.

В редакції „ЗЕМЕЛЬНИК“, уповноваженим
її при НТС Губвідділів Всеробітземлісу та
всіма філіями, комісіонерствами, агенствами
і касами Українбанку.

Оголошення: містяться за ціну 100 карб., за сторінку, 60 карб. за 1/2 сторінки.

Адреса контори й редакції часопису: Харків, пл. Рози Люксембур „ПАЛАЦ
ПРАЦІ“, вхід з Горяїновського перевулку.

ВИДАВЕЦЬ: Н. Т. С. Укрбюро Всеробітземлісу.

Головний редактор *М. Левенштам*.

Відповідальн. секретар *Я. Толовка*.

Лісоводство (75-79)

Іваницький, Б. проф. Таблиці до визначення важливіших дерев та чагарників у безлистяному стані 36

Його-ж., „Підручник до визначення деревнистих рослин по листях“. (Юр. Стоявів) 36

Птахівництво (96)

Gray M. D. Common poultry diseases. Д-р Грей. „Наиболее распространенные болезни птиц“. (А. Силенко) 39

Сільсько-господарська наукова діяльність на Україні.

Президія С.-Г. Наукового Комітету і реорганізація СГНКУ. Н. П. 39

Кам'янець-Подільська Філія Наукового Комітету. С. Г. 41

Лісова секція С.-Г. Наукового Комітету акад. Є. Вотчал. 41

Секція Народнього Побуту С.-Г. Наукового Комітету. А. Н. 44

Секція Ґрунтознавства С.-Г. Наукового Комітету, проф. Г. Махів 44

Секція С.-Г. Освіти, Популяризації та Видавництва С. Г. Н. К. У. Є. Артюх 45

Бюро Сітки Кореспондентів. Г. Ч. 46

Перша Всеукраїнська Конференція С.-Г. Освіти. Є. Артюх. 47

З матеріалів Першої Всеукраїнської Конференції С.-Г. Освіти. 48

Нарада при НКЗС з приводу долі Державного Заповіднику „Аскавія-Нова“, ім. т. Раковського. М. Мотів. 50

Всеукраїнська Нарада Крайових Уповноважених Досвідньої С.-Г. Справи 22-27 червня 1924 р. О. Синявський 51

1-й З'їзд у Справі Дослідження продукційних Сил та Народнього Господарства України. П. Мисєра. 52

Як живе Уманська Досвідня Станція. В. Попів. 53

Сільсько-Господарська наука за межами України.

Перший Усесоюзний Гідрологічний З'їзд у Ленінграді. проф. Є. О-в. 53

Кримський Природничий Музей. проф. О. Яната. 54

Розумовий рух у Китаї. В. Ковалевський. 54

Personalia.

Проф. Іван Олександрович Стебут. С. Воробйов. 56

Бібліографія 57

Листи до редакції 63

Офіційні повідомлення 71

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА на 1924 рік (3-й рік видання)

НА ЖУРНАЛ

ВІСНИК

СІЛЬСЬКО-ГОСПОДАРСЬКОЇ НАУКИ

Видає Сільсько-Господарський Науковий Комітет України.

Редагують: проф. **О. Яната** та доц. **А. Терниченко**.

Програм журналу:

1. Статті наукові широкого значіння та науково-організаційні, з усіх галузів с.-г. та сполучених з ним наук.	↑	4. С.-г. наука по-за межами України.
2. Реферати та рецензії праць з усіх галузів с.-г. та сполучен. з ним наук.		5. Personalia.
3. С.-г. наукова діяльність на Україні.	↓	6. Бібліографія.
		7. Офіційні повідомлення.
		8. Оголошення.

Участь в журналі до цього часу брали:

Архимович, А.
Більський, Б.
Веселовський С., проф.
Вотчал, Є., акад. і дійсн. чл. С.-Г. Н.К.У.
Гермейзе, Ю.
Головянко, З., дійсн. чл. С.-Г. Н.К.У.
Гольдман, А., проф.
Городецький, С., проф.
Данилевський, М., проф.
Діхтяр, К.
Дубняк К.
Дубровський, М.
Душечкин, О., проф.
Жуків, Г.
Ковалевський В. І. дійсн. чл. С.-Г. Н.К.У.
Коваленко-Коломацький Г.
Котів, М.
Кротевич, Л.
Куда, Я.
Лавренко, Є.
Лазаренко, А.
Лебединський, В.
Лебедів, М.
Лепченко, Я.
Лоташівський, М.

Малченко, Л., доц.
Малюшицький, М., проф.
Мальська, О.
Масалітін, М.
Матросів, Є.
Махів, Г., проф.
Москвичів, С.
Неводовський, Г.
Нестердовська, В.
Носів, А.
Носова, Л.
Огієвський, В., дійсн чл. С.-Г. Н.К.У., проф. (†)
Оконенко, А.
Оксіюк, П.
Олексів, Є., дійсн. чл. С.-Г. Н.К.У.
Опоків, Є., проф., дійсн. чл. С.-Г. Н.К.У.
Петренко, Н.
Попів, О., доц.
Поріцький, В.
Постригань, С.
Радде-Фоміна, О.
Рахманінів, А.
Ренський, М.
Різниченко, В.
Рубінгер, Л.

Савченко, Л.
Савченко, Я.
Силенко, А.
Скрипчинський, В.
Срезневський, Б. акад., дійсн. чл. С.-Г. Н.К.У., проф.
Стоянів, Ю.
Табенцький, О., проф.
Терниченко, А.
Тутковський, П., ак., дійсн. чл. С.-Г. Н.К.У., проф.
Фаліїв, І.
Филиповський, О.
Фомин, О., акад., дійсн. чл. С.-Г. Н.К.У., проф.
Цингер, М, проф. (†)
Чорний, О., доц.
Чубук, Г.
Шарлемань, М.
Шоголів, І., проф.
Юрків, Хв.
Яната, О., дійсн. чл. С.-Г. Н.К.У., проф.
Ярошевський, П.
та інші.

Журнал виходить що-місяця випусками по 3—4 арк.

Ціна випуску 60 коп. Комплекти за 1922 р.—2 карб., за 1923 р.—3 карб. Передплата на цілий 1924 р.—6 карб., на 1/2 р.—3 1/2 карб., на 1/4 р.—2 карб., (при колективній передплаті знижка від 5 до 20%/о). Ціни в червоних карбованцях.

Адреса редакції: **Харків, вул. К. Лібкнехта, ч. 82.**

Сільсько - Господарський Науковий Комітет України

Wissenschaftliches Landwirt-
schaftskomitee der Ukraina.

Scientific Agronomical Com-
mittee of Ukraina.

Comité scientifique agro-
nomique de l'Ukraine.

ВІСНИК СІЛЬСЬКО - ГОСПОДАРСЬКОЇ НАУКИ

Wissenschaftliche
Zeitschrift für Agronomie.

Journal of the agro-
nomical Science.

Journal de la science
agronomique.

**Том III,
випуск 7—9**

**1924 рік, Липень—
Серпень—Вересень**

Редагують: доц. А. ТЕРНИЧЕНКО та проф. О. ЯНАТА.

Термінологію та наукову мову редагує
Термінологічне Бюро С.-Г. Н. К. У.

РЕДАКЦІЙНО-ВИДАВНИЧЕ БЮРО С.-Г. НАУКОВОГО КОМІТЕТУ УКРАЇНИ
Харків - Київ, 1924

З м і с т.

	стор.
Від редакції	1
Проф. Є. Опоків. Меліоратійні заходи в боротьбі з посухою на Україні . . .	1
Акад. П. Тутковський. Нариси досягнень української науки за часи революції.	14
В. Ковалевський. Про позашкільну С.-Г. Освіту.	23
Проф. О. Лебедів. Про боротьбу з шкідниками С.-Г. шляхом обов'язкових постанов.	33

Реферати та рецензії:

Періодичні видання (02)

Торфяное дело № 1. 1924. (проф. Є. Опоків).	36
---	----

Метеорологія (13)

Справочник Укрмету. 1924 р. (Я. Савченко).	37
--	----

меліорація (34)

Коротенко Є. К.—Організуйте меліоративні товарищества Вид. НКЗС України, 1923 р.	
Микола Розов. Меліоративні товариства. Вид. Ред. Вид. Комітету при Київ. ГЗУ. 1923 р. (А. Терниченко)	38

Загальне Рільництво (502)

Кульжинський С. П. Успехи Сельского Хозяйства. Изд. отд. НКЗС. Харьков, 1923 р. (П. Мороз).	39
---	----

Досвідна Справа (54)

Матеріали по культурі Сахарних рослин кукурузи, сорго и сахарной свеклы в засушливом районе. Проф. П. И. Пушкарев. Ростово-Нахичеванская н/Д Обл. С.-Х. Опытн. Ст. (П. Т у ш к а н)	39
---	----

Отчет агро-химического отдела Носовской С.-Х. Оп. Станции за 1922/23 г. (Я. Савченко)	42
---	----

Гречка (626)

Агр. А. Терпиченко. Гречка її поширення, значіння й культура на Україні (П. Мороз),	41
---	----

Цукровий буряк (613)

Jacques Levêque de Vilmorin. L'hérédité chez la betterave cultivée. Paris, 1923. (А. Архимович)	43
Mitteilungen aus der biologischen Reichsanstalt für Land und Forstwirtschaft. Heft 21. Bericht 1920. Berlin 1921 (реф. С. Букасів).	44

Сільсько-господарська наукова діяльність на Україні.

Реорганізація С.-Г. Наукового. Комітету Н. Петренко	47
Президія С.-Г. Наукового Комітету. В. Скрипчинський	48
Діяльність Економічної Секції СГНКУ. Сузіменко	49
Комісія боротьби з посухою СГНКУ. М. Кондрашенко	50

ВІСНИК СІЛЬСЬКО-ГОСПОДАРСЬКОЇ НАУКИ

Орган С.-Г. Наукового Комітету України.

Ч. 7—9

Липень—Серпень—Вересень

1924 р.

Від редакції.

З ініціативи Центрального Управління Друку поставлено було питання про об'єднання „Вісника С.-Г. Науки“ з іншими органами Наркомзему. Цю справу президія С.-Г. Н. К. У. в порозумінні з Наркомземом та ЦУД'ом розв'язала в такий спосіб. До „Вісника С.-Г. Науки“ прилучається періодика з журналу „С.-Х. Опытное дело“ (праці звітного та монографічного характеру Секція Досвідної Справи С.-Г. Н. К. У. має випускати окремими неперіодичними збірниками) і наукову частину „Бюлетеня боротьби з шкідниками“, а журнал „Молодий Дослідник“ прилучається до „Вісника“, як окремий додаток.

Редакція.

Меліораційні заходи в боротьбі з посухою на Україні.

(Критичний розгляд брошури проф. А. Костякова: „Мелиорация в борьбе с неурожаиями“—1924 р., Москва *).

Посуха 1924-го року, що наступила на півдні і південному сход РСРС скоро після посухи 1920—1921 р. р. і захопила, зокрема, значну частину України, викликала і в РСФСР, і в нас на Україні жваве обговорення питання так про причини посухи, як і про способи й заходи боротьби з нею та її наслідками.

Крім численних статтів та заміток у щоденній пресі цьому питанню присвячено окрему проф. А. Костякова брошуру, що її видав у Москві Держплан; брошура ця торкається вияснення суті явища посухи, як і заходів боротьби, що природньо виникають із тої її суті.

Ця брошура, хоч і зустріла підтримання від Голови Держплану т. Кржижанівського, але разом з тим викликала й цілу низку заперечень, і то—не лише в Москві, а й у нас на Україні, скоро тільки почалося обговорення плану заходів у боротьбі з посухою, при чому саме питання при обговорюванні цього плану поставлено геть инакше, чи, певніше сказати, ширше: заходи в боротьбі з посухою почато висувувати й обмірковувати як заходи в боротьбі за сталий урожай, що, розуміється, не одно й те саме. За такої постановки агрономічні заходи в боротьбі за забезпечення врожаю почали превальювати над іншими, а район їх уживання, натурально, почав поширюватися далеко за межі необхідних заходів боротьби з посухою в самих посушливих районах; через таке поширення завдання і рямки

*) Доклад, прочитаний 6-го вересня 1924 р. в засіданні Комісії по боротьбі з посухою при С.-Г. Наук. Комітеті України.

питання саме уявлення про необхідні заходи боротьби з посухою прибрало невиразного, непевного характеру. Це все значно утруднило конкретизацію заходів що до властивої боротьби з посухою в посушливих районах, надало де-якої пристрасної обговоренню питання про перевагу агрономічних заходів боротьби з посухою над гідротехнічними, що безумовно необхідні і єдині гарантують досягнення мети в певних кліматичних та ґрунтових умовах, і, разом з тим, це внесло багато неясности у вирішення питання: де, в яких випадках і при яких умовах треба віддати перевагу тим чи іншим заходам. А це для посушливих районів, розуміється, є питання першорядної ваги.

Брошура проф. А. Костякова ставить питання боротьби з посухою, може, трохи й однобічно, але в усякім разі—цілком виразно і реально, в тім розумінні, що забезпечується досягнення де-яких безсумнівних, хоч і мінімальних, позитивних наслідків. Автор, по-перше не намагається виставити справу в рожевому світлі; він не малює також і якихось незвичайно блискучих перспектив, не обіцяє „золотих гір“ від виконання робіт, що він їх намічає, навпаки—він прямо й виразно зазначає, що досягнення тільки певного невеличкого мінімуму вимагає отаких і таких витрат, і, як ми побачимо далі, витрат чималих. Він не хоче нікого обманювати зменшеними підрахунками витрат і збільшенням досягнених наслідків; навпаки, він наче скрізь підкреслює, що велике, складне і тяжке завдання вимагає для свого рішення дуже великих засобів; він не дає приводу для якихось перебільшених надій і нікого не спокушає придбати за безцінь дуже дорогі й коштовні річ. Оцей тверезий погляд і серйозний підступ до такого складного й великого питання, як боротьба з посухою й попередження самого її поступу, є характерна ознака для автора брошури.

Така серйозність постановки питання про причини, як і про раціональні й радикальні засоби боротьби з посухою, у всьому його обсягу й значінні для посушливих районів, а в тім—і для України, дає нам підставу торкнутися тут проекту А. Костякова і уважливо до нього поставитися, хоч цей проект, мовляв т. Риков, і „одкинуто“ вже в СРСР.

Зокрема, ми спинимося переважно на тих заходах у боротьбі з посухою, що їх намічає А. Костяков для України, а разом торкнемося й усіх тих меліораційних заходів, що їх треба було-б, на нашу думку, поставити на черзі в справі боротьби з посухою.

Разом з тим, доведеться торкнутися й того проекту боротьби з посухою, що намічає Наркомземсправ України, поки що—в загальних рисах (на основі попереднього повідомлення про нього Зам. Нач. С.-Г. Управління НКЗС М. Різнікова), зазначивши значні в ньому прогалини що-до потрібних меліораційних заходів у боротьбі з посухою,—прогалини, що їх бажано було б усунути в остаточному проекті.

Для більшої ясности й виразности поставленого завдання ми вважаємо за ліпше не поширювати його до постановки питання, як боротися за сталий урожай на Україні, а обмежитися, подібно до А. Костякова, на обговоренні заходів боротьби з посухою в посушливих районах України.

Отже, перейдімо тепер до брошури А. Костякова.

На початку брошури автор зазначає, що хистке становище нашого сільського господарства, наслідком недородів, є тим страшніше й небезпечніше, що коливання врожаїв—не випадкові, скороминучі капризи природи, а періодично—сталі повторні явища, що це не є випадковість, а оснівна властивість наших природних умов. Це треба твердо пам'ятати і постійно мати на увазі,—каже він.

Далі автор зазначає, що давніше боролися найбільше з наслідками посухи та недороду, затративши, наприклад, у голодну кампанію 1911—1912 р. р. великі кошти на громадські роботи. Усі такі витрати здебільшого є непродукційні, бо вони зовсім не гарантують господарство від повторення недороду в майбутньому.

Заходи боротьби з неврожаєми мають запобігати, попереджувати це лихо; такими є різні заходи с.-г. меліорації, що їх спрямовано на боротьбу з несприятливими природними умовами.

„Радикально міняючи й регулюючи, шляхом певних технічних способів, природні (переважно—водні) умови господарства, меліорації створюють сталість цих умов і тим самим забезпечують сталість урожаїв на меліорованих землях; через це меліоровані площі в господарстві правлять, сказати-б, за регулятори стійкості всього господарства під час несприятливого сполучення природних умов. У цьому й полягає вся рація й величезне значіння сільсько-господарський меліорацій. Завдяки цьому, меліорації поліпшують умови сучасного господарства, дають можливість і спричиняються до інтенсифікації використання с.-г. площі, що вже існує, а вдруге, дозволяють залучати до с.-г. обігу нові площі земель, доти непридатні для с.-г. культури.

Усі ці властивості меліорацій роблять їх найважливішим фактором, що підносить загальну продукційність народнього господарства, як і засобом, щоб правильно розв'язати земельну проблему“.

У розподілі непридатних земель Європейської Росії (70,5 мільйонів дес.) помічається, каже автор, закономірність: відсоток непридатних земель, від певної середньої, смуги, що тягнеться з південного заходу на північний схід, через Кишинів, Курськ, Рязань на Вятку, збільшується в напрямку й на північний захід і на південний схід, при чому в першому напрямку переважають болота та заболочені землі, а в другому—сухі, безводні місцевості, сипкі піски, яри, солонці. Це відповідає й розподілові кліматичних елементів: з північного заходу на південний схід плив вологи атмосферних опадів зменшується і, навпаки, в тім-же напрямкові збільшується розмір природної витрати води з ґрунту. Що до природнього забезпечення ґрунтів вологою і потреби води для різних ґрунтів і рослин, усю Європейську частину СРСР можна поділити на три великих краї: північно-західній—край надмірного звогчення; центральний край—непостійного звогчення і південно-східній та південний посушливий край недостатнього звогчення.

Завдання й характер необхідних меліорацій у кожному із цих країв автор намічає в залежності від умов.

У посушливих районах недостатнього звогчення ґрунт і рослини далеко більше споживають чи витрачають води, аніж її природньо прибуває, через що буває втрата запасів води в ґрунті і в зв'язку з цим такі наслідки: ґрунт зовсім висихає, окупчуються солі в верхніх шарах ґрунту, витворюються солонці, сипкі піски та яри. „От через що—каже автор—господарство тут так легко піддається значним недородам через усяке коливання опадів, тим то воно таке й чутливе на нестачу води“. Відповідно до цього, осівні роди меліорацій, що потрібні для послушливих районів, будуть такі: зрошування та уводнення місцевості, регулювання стоку води та роботи що до звогчення; закріплення ярів та пісків, боротьба з солонцями.

Намічаючи загальними рисами потрібні для різних районів меліорації, автор зазначає, що меліорувати відразу всю площу, що потребує меліорацій, неможливо: для того не вистачить ні сил, а ні засобів; але й залишати надалі наше сільське господарство в такому хаткому ставі, під постійним впливом різних коливань природніх умов, теж неможливо. Ми повинні, каже він, зробити врешті рішучий крок у цім напрямі.

Насамперед, на ближчі часи, ми повинні поставити собі такі завдання: „здійснити меліорації хоча-б у такому розмірі, якого треба й досить, щоб забезпечити сталість нашого сільського господарства в роках несприятливого сполучення природніх умов, у періоді неврожаїв, застрахувати ці господарства від впливу отих наслідків“.

За такої постановки, як гадає автор, завдання сходять на утворення для певної сукупності господарств і їх об'єднань (або навіть і окремих

господарств) особливого меліорованого з посухостійкого лану такого розміру, якого досить було-б щоб гарантувати ці господарства в посушливі роки харчовими та кормовими продуктами й насінновим матеріалом хоч би по наймінімальнішій „голодній нормі“.

Але при цьому, каже автор, меліораційних заходів зовсім не треба протиставити решті інших, чисто сільсько-господарських, агрономічних заходів або виключати їх. Для вжитку останніх заходів залишається величезна площа немеліорованих земель, і меліорації гармонійно погоджуються та ув'язуються з ними. Утворювати такий меліорований лан треба в кожному окремому випадкові у згоді з певними заходами земельного влаштування—це перше, а друге з місцевими установами—і це можна здійснити тільки при що найактивнішій участі в цій справі самого сільського населення.

Така основна ідея проекту проф. А. Костякова, що її виклав він ще раніше й у поданій до Держплану записці: „Перспективи меліорації в Росії“.

Переходячи далі до характеристики окремих районів і потрібних у них заходів, та торкаючися посушливого району, автор зазначає, що посушливі краї в межах Європ. частини СРСР саме складаються з більшості губернь — продуцентів: південні губернії — Україна й Крим, Поволожські губ. (середнього й нижнього Поволжя), південно-східний край і частина губернь центральних, хліборобських. Усі ці губернії підпадають періодичним, що правильно й стало повторюються посухам, що роблять величезну шкоду всьому народньому господарству (головні посухи останніх часів 1880—1882 р., 1891—92 р., 1906, 1911—12 р., 1920—21, 1924 р.).

Характеризуючи ще раз несприятливі природні, здебільшого кліматичні умови нашого посушливого району, автор зазначає такі найхарактерніші з них: незабезпеченість вологою влітку і, разом з тим, надто велике й швидке стікання вод по-весні й під час дощів та злив. Ці умови і визначають основні завдання сільсько-господарських меліорацій у посушливому районі, а саме: регулювати (затримувати й скупчувати) стоку поверхневої води по водозбірних площах, ярах, балках та річках, і доцільно використовувати цю воду для звогчення й зрошування с.-г. площі, в потрібних розмірах.

З цих оснiвних завдань виникає ціла система меліораційних заходів: 1) затримувати воду атмосферичних опадів і снігову воду на місцях, де випадуть вони, на водорозділах і плато, на полях і луках, що потребують додаткового звогчення ґрунту,—через сніго й водозатримання; 2) утворювати лимани, щоб зрошувати, головним чином—луки й сіножаті; 3) закріплювати яри всіма способами і найперше влаштовуючи постійні ставки в їх вершинах; 4) споруджати греблі та загати по нижніх частинах яружної сітки, а також по балках і дрібних (не судоплавних) річках, для створення великих запасних водозборів, з метою уводнявати місцевість та зрошувати зібраною водою прилеглі сюди землі, самотечним або механічним шляхом.

Зрошування, на думку автора, повинно піти в таких трьох напрямках: 1) лиманне зрошування кормових рослин і покосів (частково—й хлібів); 2) правильне зрушування польових культур і 3) механічне зрошування інтенсивніших (садових і городніх) культур. Уся ця система заходів, збільшуючи внутрішній водобір, сприятиме також і загальному звогченню клімату; підсилюючи внутрішній стік (замість поверхневого)—підвищить пересичений, рівень річок. Уся вода на півдні й південному сході мусить бути використана, як справедливо каже автор, для потреб сільського господарства; і лише та вода, що вже відпрацювала своє в сільському господарстві, може йти в море.

З окрема, що до півдня, себ-то України і Криму, для створення наміченого автором меліораційного лану передбачається:

а) правильне зрошування польових культур—360 тис. десятин;

б) зрошування кормових рослин—лиманне й правильне—на площі 600 тис. десятин;

в) зрошування інтенсивних культур на площі 200 тис. десятин.

Крім цих, чисто зрошувальних робіт на площі 1.160.000 десятин, у нас треба провести ще й ряд робіт що до вв'однення: спорудити до 8.000 ставків, що загалом змістять до 120 мільон. куб. саж. води, до 23.000 колодязів; закріпити до 13.000 ярів і зрегулювати до 1.500 верстов річок. Загальна вартість цих робіт що до ув'однення становить для нашого краю, за підрахунками автора, включаючи туди й усі форми витрат—державні, місцеві, приватні кошти і безпосередню участь населення своєю робочою силою—не менше як 296 мільйонів золот. карбованців. При цьому зрошена площа (меліорований лан) становит, у середньому, 7% усієї площі; середню рентабельність цих витрат визначає автор на 28,6% од витраченого капіталу. Період виконання робіт—25—30 років.

Конечною передумовою для виконання цих робіт, як ще раз підкреслює автор, є що-найширше притягнення до цієї справи зацікавленого сільського населення. Біля 45—50%, у середньому—біля половини всіх витрат може бути покладено на сили й засоби самого населення, а з останньої половини—70% є витратами, що належать до повернення, в формі поворотних позик.

Для видачі населенню таких позик автор проєкує створити меліораційний фонд, що його він гадає зв'язати з іменем В. Левіна, відраховуючи від єдиного с.-г. податку в урожайні роки певний відсоток, тим вищий, що більший урожай, а також використовуючи для цього прибутки з меліорованих земель, плату за користування меліораційними спорудами й ин.

Подібні до поданих підрахунки наводить проф. А. Костяков і для інших районів, не виключаючи й району надмірного звогчення. І от, загальна сума витрат на всі ці роботи протягом 20—30 років, враховуючи й вартість робочої сили населення, становить ту астрономічну цифру—понад 900 мільйонів карбованців—що й є найслабшим місцем цього цілком правильного в суті й доцільного проєкту боротьби з посухою за допомогою гідротехнічної меліорації.

Другим слабим місцем є невиразно й не досить ясно сформульоване відношення автором до агрономічних заходів, поруч з меліораційними, для боротьби з посухою. Розуміється, автор не відкидає їх потреби й не заперечує їхньої користі, але він проходить повз них, не спиняється докладно над їх важливістю і згадує про них наче між иншим. Складається таке враження, що палицю перегнено в один бік, на користь меліораційних заходів, а агрономічні заходи—як-що й не ігноруються цілком, то недооцінюються. Через те прихильники чисто агрономічних заходів, без сумніву—теж дуже важливих і потрібних, накидаються на проєкт А. Костякова з усією силою аргументації, озброєні новітніми даними дослідних станцій, указуючи, разом з тим, ще й на утопічність плану проф. Костякова, з огляду на „астрономічність“ цифри вартости його здійснення.

Третє слабе місце—це неясність самого поняття про меліораційний лан. У багатьох читачів цієї брошури може скластися таке уявлення, що меліораційний лан має бути в кожній сукупності господарств,—чи буде то село, чи комуна, або навіть в окремому господарстві. А через те, що таких сукупностей, коли навіть не казати про окремі господарства, а тільки про сільські та інші колективи, буде таки дуже багато, то й виникає сумнів, чи можна повтворювати так багато потрібних меліораційних ланів. Сумнів цей тим більше має підстав, що в дійсности і через топографічні умови місцевости і через гідрологічні особливости створення меліораційних клинів далеко не скрізь є річ можлива й практично здійсненна. Це, без сумніву, знає й сам автор, що, розуміється, й не стане доводити чи запевняти, що меліорований лан має бути неодмінно в кожному окремому чи колектив-

ному господарстві. Меліорований лан може знаходитись і по-за межами даного колективу, а цілий ряд таких меліорованих ланів, що належать до різних колективів, може бути зконцентровано вкупі, на тій частковій землі, напр., у тій річній долині, що своїми умовами дозволяє практично здійснити меліорацію, хоч і е по-за межами головної площі земель даного колективу чи групи їх. Можливість створення таких меліорованих участків чи ланів, що обслуговуватимуть садками, городами та инш. інтенсивними культурами землі поряджені села, має бути передбачена заздалегідь, при всякому правильному землевпорядженню.

От-такі головні хиби в проекті проф. А. Костякова. В цілому цей проект, можна сказати, провалився і в Москві, і у нас; але що „лежачого не б'ють“, той й ми підходимо до нього з наміром не добивати автора, а навпаки—показати те, що е здорового й раціонального в його проекті.

А що це так, що серед проєктованих А. Костяковим заходів багато заслуговує на увагу й здійснення, видно вже й з того, що прийнятий СРСР проект комбінованих заходів боротьби з посухою в значній мірі, приблизно в межах $\frac{1}{4}$ вартості всіх заходів, складається з меліоративних заходів: зводження, заліснення й ин., що рекомендує й А. Костяков.

Так само й М. Різників, у своєму докладі про заходи боротьби з посухою у нас на Україні, крім робіт що-до вводнення підчас землевпорядження багату відводить місця, тим часом, що правда—умовно, меліорації річкових долин на площі до 50 тисяч десятин із витратою до 10 мільйонів карбованців.

У дискусії про переваги й можливість здійснення агрономічних чи гідротехнічних засобів боротьби з посухою, істина, як то часто буває, знаходиться посередині: ні самі агрономічні, ані самі гідротехнічні заходи, загалом кажучи, не можуть самі з себе цілком гарантувати наше південне господарство від неврожаю в посушливі роки, хоч гідротехнічні засоби, скоріше ніж агрономічні, належать до таких, що цілком гарантують окреме господарство не тільки від неврожаю, а й від недероду за посушливих років, але, на жаль, гарантують це тільки там, де їх ужито й здійснено. І тільки за належної комбінації тих і других заходів можна правильно й економічно-найвигідніше розв'язати питання для цілого посушливого району.

Що це так, найкраще пересвідчує нас практика землеробства на сухому заході Північної Америки, і, зокрема, переконує авторитетний погляд у цій справі ректора Університету в Штаті Юта проф. Відтсоє (J. A. Widtsoe), автора двох, дуже цікавих для даного питання, праць: „Сухе землеробство“ і другої—„Принципи практики зрошування“. Цей автор, без сумніву добре знайомий з умовами сухого землеробства й з умовами іригації сухих земель, запевняє, що іригація й сухе землеробство, будши сполучені, можуть геть зовсім усунути з поверхні земної явище посухи, з усіма його наслідками.

Що такі агрономічні засоби боротьби з посухою, як ранній квітневий пар для озимини, рання осіння оранка на зяб для ярини, добрий обробіток ріллі взагалі, в формі правильного сівозміну й заведення просапного лану,—усе це способи дуже добрі й корисні—сумнітися не припадає. Річ очевидна, що ці засоби, коли застосувати їх до належно обставлених робочою силою, худобою й реманентом та добірним насінням і инш., досвідних станцій як і до правильно землевпоряджених і в такій самій мірі споруджених усім потрібним колгосподарств, можуть забезпечити за посушливих років більш-менше достатній хоч і далеко не повний урожай, що однак гарантує іригація земель і підчас посухи. В цих агрономічних заходах ми не сумніємося, тим більше, що багато з цих засобів не нові й їх намітив ще А. Шишкин, більше, як 50 років тому¹⁾.

¹⁾ Див. В. Ротмістров: «Сущность засухи по данным Одесского Опытного Поля», Одесса, 1913, стр. 4.

Але, коли ми читаємо в останньому числі 49-ому „Бюлетеню Наркомзему УСРР таке: „як що закінчимо протягом 10-тих років землевпорядження степової смуги й позаведемо всюди паропросапні лани, (а це річ зовсім не утопічна на думку автора статті—М. Вольфа), то матимемо на 3-х мільйонах дес. озимини забезпечений урожай по 50 пуд. з десятини, замість звичайних у посуху 10—20 пуд., себ-то підвищимо збір хліба в посушні роки на 90 мільйонів пудів, а тимчасом поширення просапного лану ще на 500.000 десятин, коштом ранньої ярини, забезпечить додатковий збір хліба ще на 20 міл. пуд. зерна; а всього матимемо 110 міл. пудів“,—і коли ця цифра протиставиться можливій урожайності на 18 міл. пудів зерна з меліорованої за 10-тиріччя площі всього 120 тис. десятин (по першому тільки пункту плану А. Костякова, себ-то без іригації луків та інтенсивних культур на вдвічі більшій площі), і коли звідси робиться висновок: „от-що дасть агротехніка і що дасть меліорація“—то ми дозволимо собі висловити великий сумнів що до таких блискучих досягнень всього тільки через одно 10-річчя, від проведення самого тільки землевпорядження, бо для того, щоб досягти цього, крім витрати 15 мільйон. карб. на земельне впорядження треба ще постачити населенню всіх отих 3.500.000 десятин, належний інвентар, коні, трактори, добірне насіння, потрібні агрономічні знання та инш., що коштуватиме ще багато мільйонів поперх 15-ти, потрібних для земельного впорядження, тільки тоді можна буде говорити про врожай у посушні роки по 50 пуд. пересічно з десятини на всіх 3.500.000 дес. озимни.

До того-ж, ми знаємо, що й на досвідних станціях, особливо на південному сході СРСР, де суховій і величезна спека просто випалюють за де-кілька днів посіви, особливо—яровину, далеко не за усіх посушних років справа стояла так добре, як це було р. 1924-го після винятково багатой на сніг зими 1923—1924 р. р. Ця остання й дала ту воду, що її вбирання та збереження в ґрунті аж до часу, коли сіється озимину, не дожидаючись і дощу, що може й бути і є передумовою й поясненням рації ранніх парів, а почасти й урожаю ярини.

Але метеорологічні умови на півдні, там, де атмосферових опадів буває менше, як 500 м/м. на рік, складаються дуже різноманітно в різні роки. Як-що метеорологічні умови в данім році складуться ще менш сприятливо для врожаю, ніж у р. 1924-ому, як-що в критичний для рослин період дощу випаде мало або й зовсім не випаде, то й урожай, особливо ярини, навіть за доброго обробітку ґрунту, гине цілком, так-що самі агрономи що-до ярини вважають свої способи забезпечувати врожаї поки-що за „недуже надійні“ (М. Вольф).

Не хто инший, як М. Тулайков у посуху 1911 року писав у „Вестнике Сельского Хозяйства“ (№ 1 за 1912 р.): „Я не маю сумніву в тім, що врожаю пшениці й вівса цього літа не могли врятувати ніякі агрономічні засоби й поліпшення техніки; це є для мене найкращий доказ не безсилости самої цієї техніки в боротьбі з неврожаєм, в технічно-примітивному господарстві нашого району (Симбірськ. губ., Беземчудька Досвід. Станція), а доказом нівеляційної всемогутности метеорологічних чинників урожаю“.

Той самої думки що-до врожаю ярини, й агроном М. Одиноків, що провадив протягом 1944—1921 р. р., досвіди машинового зрошування або штучного дощування на фермі „Симбірського Общества Сельск. Хозяйства“. Наводячи ряд відомостей про врожайність у де-кількох культурних господарствах і на фермі С.-Г. Т-ва з 1894 до 1912-го р., він пише 1914-го р. „На підставі вищенаведеного можна сміливо сказати, що технічні засоби (обробіток, угноєння, способи сівби, то-що) хоч і відіграють помітну роль в культурі ярини, але в роки недостатніх атмосферових опадів у періоді росту хлібів вони не врятовують урожаю“. Як і М. Тулайків, він гадає, що дощ врожаю визначає кількість і головне, розподіл по різних періодах часу атмосферових опадів.

Не-що-давно ми заслухали тут¹⁾ доклад інж. В. Кочергіна про досвіди того-ж таки М. Одинокова в Симбірськ. губ. над зрошенням полів штучним дощуванням, та про такі самі досвіди 1906—1912 р. р., проф. Крюг'єра в Бромберзі на Пруссії, при чому зазначається, що цей спосіб зрошувати почав ширитися в господарствах Пруссії, де звичайно кількість опадів доходить—500 м. м. і вище, себ-то більше, ніж випадає у нас, на півдні; а як випадає така кількість опадів, або й ще менше у Північній Америці, то рілляництво вважається тоді, як там кажуть „за гру на погоду“.

В цьому докладі та в наведених до нього доповненнях, що я їх ще раніше оголосив²⁾, зазначається що вартість спорудження такого машинного зрошення в Пруссії становить 100-300 карб., або в середньому—150 карб. на 1 десятину, не рахуючи однак у цьому вартості локомотива, що часто вже є по господарствах, а вартість експлуатації цього способу зрошувати не перевищує 24 карб. без амортизації одноразових витрат і 46 карб. на 1 десятину. Це зрошення через це є цілком приступне не тільки для городів і інших інтенсивних культур, а навіть і для полів, за не дуже високого механічного підймання води.

Обговорюючи цей доклад підкреслено величезну перевагу і самого цього способу, й зрошення взагалі над агрономічними заходами забезпечувати врожаю, це—давати воду в потрібний для рослин час і в потрібній кількості, через це і використання земелі взагалі, і використання зокрема угноєнь, що їх уносять в ґрунт, стає найвищим. Підвищення врожаю при досвідах Крюг'єра в Пруссії за посушливих років доходило 100—107% для вівса, 238% що-до ваги для картоплі в 1911 році, 293½ що-до виходу в ньому крохмалю і 283% в 1912 році—для квасолі. Коли це все перерахувати на гроші, то підвищення врожаю становило до 138—150 крб. на 1 дес. для вівса, до 382 крб. для квасолі і до 462 крб. для картоплі на десятину.

Ось що може дати сучасна іригація для інтенсифікації сільського господарства й городництва. Нині вже знаємо де-кільки систем машинного зрошення, що його через економне та продуктивне витрачення води, почали з успіхом уживати не тільки в Пруссії, а й у Північній Америці.

Ми не спинятимемося тут на старих відомостях про зрошення в нас на південному сході, в колишніх удільних маєтках, і на селянських землях у Саратовській губернії³⁾ а наведемо тільки де-кільки цифр що-до прибутковості (далеко не досконалого) зрошення в колишньому маєткові Жеребцова, в Уст-Медведицькій околиці, де зрошення мало характер сутокомерційного підприємства. Пересічно з р. 1890 по 1894-ий прибуток з одної десятини був такий:

без зрошення			із зрошенням		
Пшениця озима	—		120—150	(при угноєні—200 п.)	
„ яра	25—40		100		
Овес	45		150		
Просо	40		110		
Люцерна	—		400	пуд. сіна.	

Загальну рентабельність зрошення оцінювано тут на 29—32%. Безсумніву, рентабельність зрошення при інтенсивних культурах, як: городи, садки, баштани, виноградники, тютюни, сорго, кенафа, кормові коренеплоди, то що, є далеко вища, аніж як зрошувати пшеницю, овес та ин. зернові хліба.

¹⁾ В засіданні Меліорац. Секції СГНКУ.

²⁾ Див. брошуру Є. Оцокова. „Меліорація в боротьбі з посухою“—Харків, 1923 р.

³⁾ В Ново-Узенському повіті Самарської губ. на зрошуваних селянських землях врожай проса сягав до 225 пуд. з 1 дес., картоплі—до 200 пуд., капусти—до 26.000 головок на 1 дес.—Див. Є. Опоків. „Меліорація в боротьбі з посухою“—стор. 51—57.

Надто важливу роль повинно відігравати зрошування для продукції таких потрібних нашому південному господарству кормових засобів, як-от—люцерна, що їх врожай за зрошування може доходити 800—1000 пуд. сіна на рік з десятини (за три покоси), а також—кормові буряки й инш., і цілком справедливо проф. А. Костяков у своєму проєкті для України на першому ставить місці зрошування не полів, а кормових рослин, і відводить зрошенню трав удвоє більшу площу—600 тис. десятин—авіж зрошенню хлібів, призначаючи, разом з тим, чималу площу—200 тис. десятин—для зрошення городніх, садових та ин. інтенсивних культур.

Дійсно як-що рахувати, за М. Різниковим, загальну площу нашої посушливої південної смуги України на 5,5 міл. десятин, і коли прийняти, що в цій смузі, для задоволення потреб на городи, садки, баштани та инш. інтенсивні культури за яких зрошення могло-б бути дуже корисне, відведеться тільки по 25 дес. на кожную 1000 дес. загальної площі, або $\frac{1}{40}$ частину, що для невеликого господарства на 6 десятин становить усього 360 кв. сяж.,—площа, що звичайно відводиться під садок та городи при садибі,—то й тоді, не кажучи вже за луки та інтенсивніші культури, треба було-б, із загальної площі в 5,5 мільйон. десятин, під зрошування відвести до 150.000 десятин, а додаючи сюди й Крим—і всі ті 200 тис. десятин, що приймає й проф. А. Костяков.

Коли-ж ми, за докладом М. Різникова, візьмемо (і то не умовно, як каже докладач, а безумовно, як необхідний мінімум) для забезпечення господарства і для стійкості землевпорядження на півдні, ті 50 тис. дес. річкових долин, що своїми природніми умовами найбільш придатні до зрошення, з витратою на це зрошування 10 міл. крб., то це дасть на кожне господарство не більше, як 120 кв. сяж., і кожний такий господар матиме тільки невеличкий клаптик, розміром 10—12 сяж., городу: тут він міг би розводити для власного вжитку свого й своєї родини капусту, огірки, буряки, моркву та ин., та посадити хіба де-кільки овочевих деревин. Говорити про якусь надпродукції городини садовини при такій мінімальній нормі зрошеної землі було-б, що-найменше, дуже великим перебільшення та не виправданим оптимізмом.

От чому й витрату на зрошування отих 50 тис. десятин річкових долин, що до того-ж мабуть, цілком, або мало не цілком уже заняті під городи, треба вважати за витрату не умовну, а безумовну, і при тому—наймінімальнішу.

Щоб здійснити зрошення отих, припустимо всьго, як мінімум, тільки 50 тис. десятин, треба буде спорудити цілий ряд ставків—водоймищ по верхоріччях та бічних балках та ярах, як по-де куди, й у самих річкових долинах, що приймає й проф. Костяков. Зібраною до цих водоймищ водою і можна буде робити зрошення, почасти самотечне, почасти—лиманне, а частково й з механічним підіймання на невелику височинь за допомогою саморобних чигирів та норій, а по-де куди й відосередкових pomp нижче й вище розміщених від загат, заплавин та сухих земель на других річкових терасах.

Спорудження гребель для таких водоймищ наново й утилізація дотеперішніх загат дозволить місцями використати й гідравлічну силу річок для механічного підіймання води, і то не тільки з метою зрошувати землі, а й для сільського водопостачання за допомогою таких сільських водопроводів, що вже є по де-яких великих станціях на Кубані й у Ставропольщині, а так само й для инших родів електрофікації сільського господарства.

А проте треба думати, що здійснити зрошення навіть на цих 50 тисячах десятин заплавинних земель буде завдання геть-то не легке, щоб розв'язати його на практиці. Надто багато труднощів буде в погоджуванні всіх численних користувачів землі в районі зрошуваних долин і що до неодмінної організації їх у меліораційні товариства, а особливо там, де землі по річкових долинах незаболочені і їх використовують уже в с.-г. напрямі,

яко городи й ин., цінні й без зрошення, вжитки. Використання їх, яко поливних городів булгарами та инш. досвідченими городниками на півдні не так-то вже й поширене і не є загально-відоме; отже, при недостатчі меліораційного капіталу і незнайомстві населення з досконалішими способами поливного городництва та садівництва, здійснення меліорації неминуче ростягнеться на кілька років, тим більше, що технічного персоналу для цих робіт на Україні є не так то вже й багато, а до того ж іще—він працюватиме над уводненням селищ, провадячи землевпорядження. Але виконати зрошення на площі від 5 до 10 тис. дес. за рік можна визнати за річ цілком можливу, що відповідає нашим силам. Щорічну витрату на ці роботи можна визначити в 1—2 міл. крб., при чому надалі, в міру, як знайомитиметься населення з роботами й переконуватиметься їх придатності, роботи над зрошенням городів і лучних земель по долинах річок, безсумніву, де-далі ширитимуться і, відповідно до того, вимагатимуть більших кредитів.

Могутній стимул до цих робіт напевне дасть реалізація плюзування Дніпрових порогів і збудування в інших місцях гідро-і електро-станцій, напр., Штерівської на р. Міусі, станцій на порогах Південного Богу, на Ингульці, Росі та инш. річках; це дасть змогу здобувати дешеву енергію для механічного підіймання води на зрошення. Меліораційне навантаження в часом може забрати геть усю енергію Дніпрових порогів і зчинити цілковитий переворот у сільському господарстві всього прилежного району, в межах можливого використання для потреб іригації води й дешевої енергії Дніпра.

Крім іригаційних робіт, у боротьбі з посухою повинні бути висунені й інші роди с.-г. меліорацій. Насамперед треба відзначити дуже нескладні, але разом і дуже важливі всюди, окрім крайнього півдня (і то в ті зими, коли зовсім там не буває снігу), роботи що—до затримання снігу та взагалі—звогчення. Ні план А. Костякова, ані М. Різнікова, не передбачає витрат на такі заходи. А тим часом до них належать і агрономічні заходи—кукурудзяний пар або рядковий висів (на 2 саж. рядок від рядка) соняшника на раньому чорному парі з тим, що кукурудзяння соняшника лишається на полі й зімою, щоб затримувати сніг від здування вітру; і такі засоби сучо господарські, як-от ізгрібання снігу у вали за допомогою особливо трикутника з дощок, з припряженою спереду конякою (Ф. Баталіновим способом); нарешті, до цього ж таки треба залічити й улаштування живих огорож або інших якихось смуг по обміжках для затримання снігу. Користь таких засобів для нашої степової смуги зазначали і П. Костичків*), і П. Янковський*), і П. Бараків*), і П. Сльозкін*) та С. Воробйов**), та інші автори. За відомостями агронома Н. Самарина („Правда“, 2 Серпня 1924 р. № 174), улітку цього 1924 р. на полях Саратовської Досвідньої Станції, там, де зімою проваджено снігозатримні роботи, врожай жита був 105 пуд. з десятини, при цілковитому неврожаї навколо.

Нарешті треба згадати й про велике значіння для сільського господарства на нашому півдні взагалі й зокрема—для боротьби з посухою—лісових меліорацій, що до них належать: закріплення ярів, їх заліснення та закріплення летючих пісків. Першим дає значне місце в своїм проєкті й проф. Костяков, наводячи для України поважну цифру—13000 ярів—що їх треба закріпити. Сюди можна залучити ще й згадані вгорі лісові смуги на шляху пануючих вітрів, для зменшення впливу так званих „чорних бурь“, що видувають з поля чорноземельний пил. Насадження таких смуг одночасово сприяло-б і скупчуванню снігу на полі, затримуючи його, щоб він не здувався та не зносився в яри, на що недавно вказував і проф. Колесників.

А що яри й летючі піски, ступнево й досить швидко поширюючися, зменьшують площу родючих ґрунтів на полях та ин. с.-г. ужитках, а так

*) е. Опоків: „Меліорація в боротьбі з посухою“, 1923, стор. 68.

**) „Українська С.-Г. Газета“, 1923, № 13.

само викликають інші шкідливі наслідки, напр.—яри дренують ґрунтові води і знижують їх рівень, спричиняються до виносів піску, що замулює річки та ін.,—то боротьбу з ними треба вести постійно й інтенсивно; і серед усіх заходів у боротьбі з посухою в проекті Наркомземсправ СРСР переважно мають місце роботи що-до закріплення ярів і пісків та їх заліснення, так звані „громадські роботи“. Те ж саме, розуміється, мусить бути й у нас. Зараз на цих роботах детальніш я не спинятимусь, зазначу тільки, що їх немає в плані робіт у боротьбі з посухою, що докладав М. Різників.

Що до ставків та колодязів, що їх мається збудувати ближчими 6-ма роками, коли проводитиметься земельне впорядження на Україні, то число їх далеко менше, аніж намічає для України проф. А. Костяков (8.000 ставків і 23.000 колодязів); напр., колодязів на площі колфонду по-над один мільйон десятин мається спорудити лише 1.375 колодязів, при чому на державні кошти—тільки половину) на суму 3.700.000 крб.), а ставків,— з розрахунку один ставок на 1 дес. на 5.000 дес. колфонду,—біля 200, на суму 3.600.000 крб. Один колодязь має обслуговувати, як то передбачається планом, площу на 800 дес.

Оці цифри видимо, недостатні з погляду не тільки боротьби з посухою, а навіть і доброго уводнення колфонду.

Як що мати на увазі забезпечення від посухи нашого півдня, то не можна не відзначити, що тут, у районі поширення барнястих (каштанових) суглинків, з кількістю атмосферових опадів менш як 400 м./м. на рік, не можливо обмежитися на самих тільки агрономічних заходах боротьби з посухою: сталий урожай може бути тут забезпечений тільки іригацією полів.

Але доки не можна здійснити її тут у широких розмірах, треба обмежитися тимчасом улаштуванням скрізь, де дозволяють місцеві умови, так званого оазисного зрошення (лиманного—із ставків-володимш, і зрошування з колодязів, на невеличких площах, переважно хутірських господарств).

Щоб намітити конкретніші заходи боротьби з посухою на Україні, треба б усунути значні труднощі, які є в тім, що тим часом ні Україна ні СРСР, не мають такої детальної природньої районізації, яка брала б під увагу й потреби необхідних у боротьбі з посухою меліорацій, залежно від кліматичних, гідрологічних і ґрунтових умов місцевості. Така районізація дала-б змогу зараз таки виділити й зазначити ті райони, де може вжити самих тільки агрономічних заходів боротьби з посухою, і ті, що, навпаки, не можуть обійтися без меліораційних заходів, і наостанці визначити ті райони, що потребують комбінованих заходів—агрономічних і меліораційних, у боротьбі з посухою.

Складання такої карти і пророблення такої агро-меліораційної районізації України дало-б міцну наукову підставу для належного планування тих чи інших заходів у боротьбі з посухою і за сталий урожай. Те-ж саме, розуміється, потрібно й для Південного Сходу, і для середнього та нижнього Поволжя; складання їх є найближче завдання сучасного моменту, для того, щоб правильно поставити питання про боротьбу з посухою й доцільну витрату коштів на цю справу.

Повертаючись до проекту проф. А. Костякова, мушу зазначити що хоч т. Риков у своїй промові „Про неврожай та хлібний експорт“ („Правда“, 23/VIII—1924 р. № 194) висловився про нього, як про „відкинений“ проект, проте з тієї самої промови видно, що першою й, очевидно, головною причиною цьому було те, що проект вимагає на свою реалізацію мало не одного мільярду грошей, що його держава нині не має. За другу причину сталося те, що проєкт не обіцяє СРСР повернути посушливу країну в „житницю“, а тільки скромно, прямо й одверто гарантує, чи забезпечує, населенню певний, і то тільки голодний, мінімум продовольчих та кормових запасів у посушливі роки. Цього, розуміється, надто мало для того, щоб кинути на таку більше ніж скромну обіцянку цілий мільярд,

хоч би й у виплату на 25—30 літ, і не готівкою, а наполовину в формі безплатної робочої сили самого населення, і на 70% другої половини— в формі поворотних довготермінових позик. Щоб довести користь і невідмінну потребу видати допомогу з державного бюджету на ці роботи, треба було-б у брошурі навести такі підрахунки, що наочно показали-б, як підтримується господарство в посушні роки на величезній території посушливих районів, і як це господарство, при періодичних і досить частих повторюваннях посухи, зазнає протягом тих-же таки 30 ти років не менших, а багато більших цифр збитків і шкоди для цілого народного добробуту й народного здоров'я, ніж потрібний для цих робіт кредит. Тоді-б можна було скоріш надіятися на відпуск у розстрочку, потрібних за проектом сум, маючи на увазі страховку від неврожаю не тільки на протязі цих 30-тих років, а й на дальші часи.

З повідомлень тов. Рикова ми знаємо, що виконання 5-ти річного плану боротьби за сталий урожай у посушливому районі коштуватиме 260 міль. карб., і що на перших кроках відпускається 70 міль. карб., при чому власне на меліорації—одна чверть цілої суми. Виходить, що план проф. А. Костякова все-ж приймається хоч частково. Але коли ми візьмемо на увагу, що й за проектом А. Костякова половина вартости 25—30-літніх робіт припадає на робочу силу населення, а 70% другої половини— на поворотну повику, і що, таким чином, тільки 15% від усієї вартости робіт припадає на державні кошти, то 5-ти-річний кредит у 260 мільйон. карбованців на здійснення комбінованого плану боротьби з посухами становить суму трохи навіть більшу, аніж треба було-б, щоб виконати частину проекту проф. Костякова за перші не 5, а навіть 10 років.

Кредит, що справді малосія відпустити на агрономічні та ин. заходи, щоб допомогти сільському господарству неврожайних районів уже через це одне мусить дати навіть спочатку значніші для населення наслідки, а ніж здійснення проекту А. Костякова не тільки за п'ять, а навіть за 10 років.

Майбутнє покаже, в якій мірі витрата в 260 мільйонів карб. за 5 років забезпечить господарство всіх посушливих районів від тих криз, що воно переживало й буде, безперечно, переживати й на-далі через п'ять років, при тих паліативних заходах, що принесе йому проект НКЗС. Що ці заходи—це тільки паліативи, видимо недостатні для уникнення криз, видно вже з того, що вартість їх становить лише $\frac{1}{4}$ того, що коштуватиме за проектом проф. Костякова, дійсне страхівка населенню самої тільки мінімальної „голодної“ норми харчових і кормових ресурсів у посушні роки.

Затративши 300 мільйонів карбованців за проектом проф. А. Костякова за 30 років на зрошення площі в 1.160.000 десятин на Україні, ми-б мали, наслідком того, забезпечений, цілком реальний розмір урожаю не менш, як 87 мільйонів пуд. на рік, рахуючи пересічний урожай із зрошеної десятини поля і еквівалентний йому прибуток з одної десятини лук та інтенсивних культур усього тільки по 75 пуд. зерна вартістю на 75 карб., що зовсім не можна вважати за цифру перебільшену, а навпаки—треба вважати її швидче за зменшену. Що до затраченого капіталу, навіть разом із робочою силою, це й становить 28,6%, що їх зазначає проф. А. Костяков, не рахуючи навіть тої користи, що можуть дати інші гідротехнічні спорудження—ставки, колодязі, закріплення ярів, то-що,—що не надається до безпосереднього обліку. Коли-ж узяти на увагу, що половину вартости цих робіт може внести населення натурою, в формі особистої праці, а не капіталом, то в користі й реальності наслідків, від заходів що проектує проф. А. Костяков, для України, ми ще більше й певніше переконуємося. Постачання іригації води в потрібній для рослин кількості в посушні роки дійсно забезпечить не тільки вище-середній урожай і середній прибутковість, зазначені вгорі, але й далеко вищі. Отже, певний мінімум урожаю в посушні роки буде, тим робом, безсумніву, забезпечений.

А що до того, в якій мірі витрата 260 мільйонів карб. протягом 5-ти років, на величезних посушних районах СРСР, забезпечить усім хоча-б „голодну“ норму харчування й кормів, особливо в тих місцевостях, де лише іригація, а не агрономічні заходи, можуть запобігти лихові й врятувати урожай від загибелі,—то це все, звичайно, лишається під знаком запитання, вважаючи уже на обмежену цифру витрат у зв'язку з такими колосальними потребами. Кажати про усунення лиха від посух таким шляхом можна тільки з умовою, що це асигнування розглядатиметься як початкове, на перше 5-ти річчя, із тих 5—6, що потрібні і для виконання мінімальної норми меліорації, як забезпечення врожаю в посушні роки за проекту А. Костякова. Бо не можна-ж допустити, щоб однаковісний реальний ефект, що його можна безсумніву осягти, витративши тільки 1 мільярд крб., міг бути досягнений, при обмеженні справи певними рамками за проектом Костякова, в 5-єро швидче і всього тільки за одну чверть тої суми, завдяки тільки тому, що вживається іншого підходу до розв'язання справи і в значно ширших рамках, що, розуміється, вимагає відповідно ще більших витрат.

Коли навіть уважати, що комбінований метод у боротьбі за сталий урожай може легше й швидче привести до мети, то вже саме поширення завдання має в собі де-яку небезпеку розпорошити та роздрібнити сили та кошти на величезній площі й на заходи, хоч може потрібні й корисні, але що-до попередження лиха від посухи й реальности наслідків для районів властиво посушливих—тільки другорядні.

Як здається, й сам Наркомземсправ не вважає свій проект за такий повний, щоб можна було цілком запобігти кризам сільського господарства в посушні роки. Напр., у промові тов. Рикова ми бачимо вказівки на те, що такі заходи боротьби з неврожаєм, в формі громадських робіт, мають привчити населення до організованої боротьби за врожай, щоб населення само, врешті розпочало проводити кожного року заходи, потрібні для того, щоб запобігати неврожаєві. Для цього закладається особливий фонд для боротьби з посухою на тих самих підвалинах, що проектував і проф. Костяков.

Отже маємо факт, що прийнято до виконання і цю його пропозицію, якої реалізація, без сумніву, мусить відіграти надзвичайно велику й значну роль для дальшого розвитку меліорації взагалі, а зокрема й як заходу в боротьбі з посухою. Так само маємо факт, що проект його меліораційних праць теж частково прийнято до виконання в СРСР, хоч і не зовсім повно, і не цілком; треба сподіватися, що частково цей проект також прийметься й у нас на Україні. Усе це, на мій погляд, приведе до усвідомлення, в майбутньому, що треба й далі здійснювати увесь цей проект. І напевно станеться так, що цей, сьогодні „відкинений“ проект, років за 20—30 буде виконаний цілком, бо він передбачає тільки невеличку частину так потрібних для нас меліорацій—голодну їх норму, і зовсім не суперечить будь-яким агрономічним заходам боротьби з посухою, а навпаки—цілком гармонійно зливається з ними, як відзначає й сам автор.

А що через 25—30 років свідомість користи й потреби гідротехнічних заходів у нас на півдні піде далеко наперед, особливо—після шлязування Дніпровських порогів, і що доводити їх потребу й користь стане, очевидно, за такий самий трюїзм, як і багато де-чого з того, що видавалося річчю дуже поступовою й малоймовірною 25—30 років тому назад, а нині стало вже дуже невоюю й трафаретною,—за це я не маю жодного сумніву.

Проект проф. А. Костякова в тепер не помилковий у своїй суті, а тільки передчасний і поки-що, недосяжний у повній мірі за сучасних економічних умов.

Ми ще не настільки поправилися, не вбилися в силу, ми ще надто вбогі для того, щоб дозволити собі зараз думати про здійснення вповні навіть голодної норми меліорації за проектом проф. А. Костякова. Але

я певен, що вже й через десять років так говорити не доведеться, коли буде здійснене шлюзування Дніпровських порогів, що створить цілу еру і в меліорації і в розвитку сільського господарства та промисловости на Україні; а років за 25—30 ми зовсім поправимося, зміцніємо і досягнемо вже таких успіхів, що проєкт А. Костякова видаватиметься тоді, напевно, за слабеньку тільки спробу дитячу в обсягу так потрібної нам меліорації. І наші наступники в галузі меліорації дивитимуться, мабуть, на нього так само, як сучасний інженер, що бачив водяну турбіну на 70.000 кінських сил, дивиться тепер на турбіну в 300 кінських сил, що колись, літ 30 тому вважалася за найвище технічне досягнення на Заході.

Поступи меліорації й агротехніки нашого сільського господарства за ці 30 років, будши сполучені в своїм здійсненні, доведуть того, що лихо неврожаю через посуху дійсно щезне без сліду нашої землі і, як каже Відтсое (Vidtsoe),—стане тільки згадкою.

Проф. Є. Опоків.

Нариси досягнень української науки за часи революції.

Досягнення в царині геології та мінералогії.

Дати більш-менш повний огляд здобутків у царині геології та мінералогії за часи революції (1917—1923 р.) дуже важко з двох причин: 1) відомо, що значна кількість наукових праць (а саме—найсолідніші, обширі наукові праці, з картами й малюнками) здебільша не могли бути досі видрукувані за браком коштів, потрібних на друкування і 2) обмін працями вчених, що був колись (перед війною) жвавий і своєчасний, тепер дуже втруднений через труднощі зносин. Тому цей короткий огляд жодним способом не може претендувати на повність і подає лише ті відомості про досягнення науки, що дійшли до автора огляду (див. додатний список літератури).

1. Мінералогія. З обсягу мінералогії маємо саме коротке Л. Красівського повідомлення (№ 17) про знайдені ним мінерали на Поділлі і почасти в Бесарабії,—галеніт, бурий залізняк, піріт, гіпсо і кальцит. Крім того, маємо коротеньке повідомлення проф. М. Безбородька (№ 5), що він знайшов у граніті Тульчинської округи (село Стратівка) і суміжних частин Гайсинської округи цікавий радіоактивний мінерал—ортит.

2. Петрографія. До загальної петрографії належить цікава оглядова проф. Безбородькова праця про ролі й вагу металографічного методу в розвитку петрографії (№ 3). До описової петрографії належить досить велика й ґрунтова праця того ж таки вченого (№ 2), що обіймає простір уздовж Дніпра від Новогеорґієвського до Никополя, дає докладний опис гранітових і гнейсових порід і проводить новий погляд на походження цих порід. Докладний опис виступів кристалічних лупаків (тільки в Радомиській окрузі по Тетерові, а не по всій Київщині, чого можна було ждати від роботи по заголовку) подає на підставі відомостів з попередньої літератури та деяких своїх спостережень В. Лучицький (№ 40). Цілком попереднього характеру коротенькі подання І. Танатарові про його досліди порід у межах порогів Дніпра (№ 70), про генезу залізних руд і кварцитів Кривого Рогу (№ 71) і про петрографічне дослідження Бердянської округи (№ 72). Алювіальні намули рік Згара, Ірпеня і Тясмина коротко описав П. Голубів (№ 8). Цікаву петрографічну розвідку що до кам'яних сокир з околиць Катеринослава подав Л. Іванов (№ 10). Чимало сумнівів викликає невеличка Чирвинського розвідка (№ 121).

3. З обсягу динамічної геології можна зазначити тільки дві короткі розвідки П. Тутковського—про велетенські казани на Україні, в м. Коростені (№ 110) і про цікаві сліди колишніх гейзерів (мабуть другої половини девенського періоду) на узбережжі річки Уберті в Овруцькій окрузі (№№ 115, 116) та дві невеличкі В. Різниченкові розвідки про особливості тектоніки Канівської округи (№№ 60 і 65); в останній розвідці автор висловлює цілком нові погляди на природу Канівських дислокацій і зв'язує їх з Ісацьківським ізгаслим вулканом.

4. До обсягу геоморфології належать п'ять розвідок. У короткій Є. Гапонова розвідці (№ 7) геоморфологічний характер південної України лише згадується дуже побіжно. У чималій книзі проф. Г. Танфільєва (№ 73) знаходимо чимало цікавих даних переважно що до історії дослідження рельєфу України з досить певними вказівками на літературу. У праці П. Тутковського (№ 104) докладно охарактеризовано геоморфологічні риси різних краєвидів України на підставі їх геологічної історії. У детальній праці того самого автора про Славчансько-Овруцький кряж та узбережжя річки Славчани (№ 114) дано повну геоморфологічну характеристику названих місцевостей на підставі всієї літератури і обширних власних дослідів; розвідка ця дає багато нових відомостей і точні геоморфологічні дані. Дуже цікаві й здебільша нові геоморфологічні дані про Харківщину знаходимо в розвідці О. Федеревського (№ 127), що почасти популярний має характер.

5. Гідрології й гідрогеології України присвячено 12 праць. З них п'ять праць мають гідрологічні умови України загальними рисами (№№ 42 і 42—Максимович; № 53—Опоків; № 62—Різниченко № 78—Тутковський); три праці присвячені характеристиці підземних вод України (№ 7—Гапонів; №№ 83 і 103—Тутковський); одна праця (№ 12—Коклик) описує гідрогеологічні умови Черкащини, одна праця (№ 54, Опоків)—умови артезійських вод на Кубанщині і дві праці присвячені справам зрошування (№№ 55—Опоків і 105—Тутковський). У перелічених працях є чимало нових гідрологічних даних. Окремо чотири праці присвячені питанню про „білий вугіль“ на Україні (Кочерині № 13; Опоків, № 52; Тутковський, №№ 77 і 87).

6. Ґрунтознавство України значний зробило поступ, що відбився в 14 працях. Розвідка А. Алексієва (№ 1) описує цікаві сліди копальних ґрунтів в лесі району Кривого Рогу. Солідна А. Красюкова праця (№ 22) подає детальний опис ґрунтів уздовж лінії Подільської залізниці. Низка цікавих праць Г. Махова (№№ 44—47) змальовує в коротких рисах еволюцію ґрунтів лесової зони України, дає генетичну їх класифікацію, загальну характеристику і мале зв'язок ґрунтознавства з досвідною справою. Панкова, Дубянського, Горшенінова й Глиничина праця (№ 57), дає докладний опис ґрунтів Валуйського повіту Вороніжчина. Чимало цінних і нових даних дала перша нарада українських ґрунтознавців у Києві (№ 53); на цій нараді чимало уваги відведено питанням про природу й походження четвертинних покладів, справі ґрунтознавчої картографії України, з'ясуванню фізично-хімічних процесів у ґрунтах, питанню про інтразональні ґрунта, про вплив рельєфу й гіпсометрії на ґрунта та инш. Ґрунтове оброблення питань про процеси, що зв'язані з колоїдальною частиною ґрунтів (між иншим, у лесових ґрунтах України) містить у собі досить велика й вельми цінна А. Соколовського праця (№ 69). Корисне коротке зведення осівних даних ґрунтознавства подає А. Терниченків підручник (№ 74). Де які нові вказівки до питання про угноювання селянських полів дають у популярній формі дві статті П. Тутковського (№№ 97 і 98). Тому самому авторові належить приступне освітлення минулого, сучасного й майбутнього українських пісків з геологічного погляду (№ 113).

7. Описова геологія. Судити про здобутки описової геології на Україні надзвичайно важко тому, що саме описові геологічні праці завжди

вимагають чимало місця для наведення фактичного матеріалу, а обширих праць з картами й малюнками не було змоги друкувати останніми роками; є відомості, що такі описові геологічні праці перероблено на Україні, але досі не друковано, вийшли з друку 1917—1923 року лише короткі розвідки (як це видно з доданого спису літератури).—До геології Київщини належать шість праць. Розвідка С. Кокликова (№ 12) поряд гідрологічних даних подає й геологічну будову Черкащини (почасти з новими відомостями). Досить докладний опис відслонень уздовж ріки Тетерева в Радомискій околиці (нажаль мало не виключно-кристалічних пород) містить у собі праця В. Лучицького (№ 40). Дуже детальний опис відслонень на правому березі Дніпра від Межигір'я до Вишгорода знаходимо в В. Різніченкові й праці (№ 64); той самий автор у попередніх звідомленнях (№№ 60 і 65) на підставі власних дослідів подає чимало нових даних про геологію Канівщини. Компілятивний характер має популярна, доволі невдала брошурка Б. Лічкова (№ 38).—Геології Волини присвячено десять праць. Із них найбільша П. Тутковського—геологічний та геоморфологічний опис Славчансько-Овруцького кряжу й узбережжя річки Славечни в межах Овруцької округи з детальним описом усіх відслонень, докладною характеристикою пород і зазначенням усіх корисних копалин (№ 114); частину цих місцевостей описано в приступній широким колам формі в іншій праці того автора (№ 107). Досить докладне описав той таки вчений друмлиновий краєвид у де-яких окремих пунктах Волини (№ 90) і велетенські казани Коростеня (№ 110). До попередніх коротких описів належать В. Різніченкові праці про виступи палеозойських та сеноманських покладів у м. Славуті (№ 61) та про геологічну будову околиць міста Рівного (№ 63), і П. Тутковського праці про торфові злежища північної Волини (№ 75), про азалею на Волинському Поліссі (№ 102), та про сліди гейзерів в узбережжі річки Уборти (№№ 115 і 116).—З геології Поділля маємо дев'ять лише коротеньких попередніх звідомлень, що дають чимало нових цікавих фактів; до тих праць належать: М. Безбородькова—опис головних пород і мінералів Тульчинської округи (№ 5); Р. Виржиківського—короткий опис геологічної будови околиць с. Лядави (№ 6); Л. Красівського—короткі нариси з геології Гайсинського, Брацлавського й сумежних повітів Поділля (№№ 16, 17, 18, 19, 20) та розвідка про східню межу розповсюдження сарматських покладів на Поділлі (№ 21); В. Різніченкова—про ознаки польодовикових пустинь на Поділлі (№ 66). Геології Катеринославщини торкаються сім почасти докладних, почасти коротких (попереднього характеру) розвідок. У детальній М. Безбородьковій праці (№ 2) подано опис відслонень кристалічних пород уздовж Дніпра. В двох працях професора М. І. Лебедева (№№ 28 і 29) описані кам'яновугільні скам'янілості й історія дослідження Донецького сточища. Дві невеличкі Б. Ліхарева праці присвячені вивченню долішньотретинних покладів Донецького сточища (№№ 33 і 34), а третя праця (№ 35)—вивчення вогнетрівких глин частини Бахмутської округи. Район Дніпрових поргів описано в цікавій І. Гандатаровій праці (№ 70), що про ню маємо тільки коротеньке звідомлення. Надто мало оголошено праць до геології Полтавщини: маємо лише побіжний огляд торфових злежищ Є. Опокова (№ 42) та популярний компілятивний нарис К. Лісовської (№ 39).—Так само мало оголошено праць про геологію Мінщини: маємо тільки опис друмлинового краєвиду де-яких місцевостей у короткій праці П. Тутковського (№ 90) і побіжні описи нових злежищ торфових того самого вченого (№ 75) і Є. Опокова (№ 49).—Ще менше пощастило геології Чернігівщини, що для неї маємо лише побіжні вказівки на злежища торфу (№ 49, Є. Опокова) і польодовикові піски (№ 113, П. Тутковського).—Про геологію Харківщини оголошено, скільки відомо автором, лише три праці. З них дуже цікава Н. Дмитрієва розвідка досить ґрунтовно змальовує нам льодовикові поклади та хід межі їхнього розповсюдження (№ 9); цінна, хоча й коротка праця О. Федоров-

ського (№ 117) подає точні дані що до грубости крейдяних покладів у Харкові, а дуже гарно написаний популярний нарис того самого вченого (№ 128) змальовує всі головні риси геології Харківщини.—Про геологію колишньої Херсонщини оголошено вісім здебільша цікавих нових праць. З них три торкаються околиці Кривого Рогу,—подають нові відомості про його підготовку й копальні ґрунта (№ 1, А. Алексеева), про його залізні руди (№ 4, М. Безбородька) і про генезу цих руд та кварцитів (№ 71, І. Танатара). Праця Є. Гапонова (№ 7) подає нові відомості про артезійські води. Дуже ґрунтовна й обширна В. Крокосова праця (№ 23) передпалеонтологічних даних (див. далі), подає цікаві результати геологічних дослідів авторових над геологічним складом местичних покладів села Гребеників. У ґрунтовній праці (№ 24) той самий учений дає детальну характеристику поверхневих покладів Херсонщини, а в талановитому нарисі (№ 25) знаходимо опис геологічної будови Одеського району.—Професор В. Ласкар'ов у надзвичайно цікавій і ґрунтовній праці своїй (№ 27) дає нові й цікаві відомості про четвертинні поклади Херсонщина та сумезних країв; на жаль, у короткому огляді не можна навести цих важливих здобутків геології.—Ця сама праця, а також згадані вище праці Гапонова (№ 7), Кочергінюві (№ 13) й Танатарові (№ 72) подають нові дані й для геології Таврії, що до неї належить ще технічного змісту праця Мазуренкова (№ 41) та палеонтологічна С. Семенковичева праця (№ 68, див. про неї далі).—Для геології Кубанщини маємо саму тільки гідрологічну працю Є. Опокова (№ 54), до геології Вороніжчини—одну згадану вище ґрунтознавчу працю (№ 57), для геології Галичини—тільки одну компілятивну—Росієнської працю (№ 67). Окрім зазначених вище праць в описовій геології різних окремих округ України, за часів революції видрукувано й такі праці, що обіймають увесь простір України або, принаймні, одразу різні її частини. Таких є одинадцять праць. Із них три праці мають на меті краєвиди України; докладну природню класифікацію й характеристику чотирьох осівних і чотирьох часткових краєвидів України опрацював П. Тутковський в оригінальній ґрунтовній розвідці (№ 104), на підставі власних обширих дослідів і вивчення дуже значної літератури геологічної; у цій праці вперше простежено межі розповсюдження цих природніх краєвидів та показано вплив їх на діяльність і побут людности; праця того таки автора (№ 90) характеризує окремо друмліновий краєвид на Україні. Третя праця Б. Лічкова (№ 37) цілком не відповідає заголовкові, бо подає не „природні“ райони України, і зовсім не на підставі їх генези, а цілком довільні, нічим не охарактеризовані штучні райони і має чисто-компілятивний, зовсім ненауковий, дуже невдалий зміст. Коротка популярна П. Тутковського праця (№ 86) змальовує згаслі вулкани України, що їх докладніше описано в иншій праці того самого автора (№ 91). Дві праці П. Тутковського (№№ 88 і 102) присвячені питанням про реліктові рослини льодовикової епохи на Україні, а три инших його таки праці (№№ 93, 99 і 100)—питанню про нове, оригінальне геологічне в'ясування початків неолітичної культури. Ще три популярних праці присвячені в'ясуванню ваги геології для держави (№№ 14 і 15) та історії геологічних установ на Україні (№ 36).

8. Палеонтологія становить зміст п'ятох праць. Вищим тваринам (ссавцям) присвячені праці В. Крокосова (№ 23, дуже ґрунтовна праця) й В. Ласкар'ова (№ 27, що охоплює теж, як сказано вище, низку важливих питань геологічних. Переважне рамененогам и иншим нижчим тваринам присвячена праця Н. Лебедева (№ 28); м'якуни описує С. Семенкович (№ 68), а краби—Б. Ліхарів (№ 84).

9. Корисні копалини України. За часи революції з'явилося чимало оглядів корисних копалин України, здебільша в усім приступній, популярній формі. Огляди для цілої України подано в працях Опокова (№№ 50—51), Остапенка (№ 56), Тутковського (№№ 82, 94—98, 101, 106, 107), Фещенка-Чопівського (№№ 119—120), Чирвинського

(№ 122), Чопівського (№ 124) і Юр'єва (№ 126); для Чернігівщини—Опокова (№ 49); для Полтавщини—теж його (№ 49); для Волині—Тутковського (№№ 75, 114), для Поділля—Безбородька (№ 5) й Красівського (№ 16); для Катеринославщини—Ліхарева (№ 35); для Криму—Мазуренка (№ 41); для Мінщини—Опокова (№ 48) й Тутковського (№ 75), для Галичини—Росієнської (№ 67). Про будівельні матеріяли писав Мазуренко (№ 41) й Тутковський (№ 114); про марганові руди—Красівський (№ 16); про руди заліза—Безбородько (№ 4), Танатар (№ 71) і Тутковський (№ 114); про сіль—Лисенко (№ 30) і Федоровський (№ 118); про глини—Лисин (№№ 31—32) і Тутковський (№ 96); про вогневідпорні матеріяли—Ліхарів (№ 35), Пригоровський (№ 59) і Тутковський (№№ 114 і 107); про графіт—Тутковський (№ 84) і Чепівський (№ 125); про фосфорити—Чирвинський (№ 123); про торф—Опоків (№№ 48—50) і Тутковський (№№ 75—98); про бурштин—Тутковський (№ 82 і 91).

10. Геологічній термінології присвячені дві розвідки П. Тутковського (№№ 88 і 108,—досить обшира й ґрунтовна праця).

11. Археології присвячені праці Іванова (№ 10) й Тутковського (№№ 92, 98 і 105).

12. Популяризація геології була змістом багатьох праць, почати згаданих угорі, а саме—праць Крокоса (№№ 25—26). Лісовської (№ 39), Тутковського №№ 83, 84, 90, 93—97, 99—101, 104, 109, 110) й Чопівського (№№ 124—125).

З наведених коротких відомостей видно, що здобутки геології на Україні за часи революції досить значні, не вважаючи на важкі умови життя, а в дійсності ці здобутки напевне значно більші, бо відомо, що найбільші вчені праці за тих часів ще не могли бути видрукувані.

Спис літератури.

1. Алексеев А. Следы ископаемой почвы в районе Кривого Рога.—Изв. Екатер. Горн. Инст., 1923, т. XI, вып. 1, стор. 17—23.
2. Безбородько М. Контактные взаимоотношения гранитовъ и гнейсовъ въ связи съ изученіемъ этихъ породъ вдоль побережья Днѣпра (Новогеоргиевскъ—Никополь).—Лубны р. 1918. 8°. 263 стор.
3. Безбородько М. Роль и значенія металографичного методу в розвитку петрографії.—Збірн. Природн. Секції Укр. Наук. Товар. у Києві 1918—1919 р., кн. 4, стор. 27—38.
4. Безбородько М. Курська аномалія і Кривий Ріг на Херсонщині.—Червоне Село (Винниця), 1923 р., № 60.
5. Безбородько М. Полезные ископаемые Тульчинского округа.—Рабоче Крест. Газета (Винниця) р. 1923, №№ 97 і 98.
6. Виржиковський Р. До геологічної будови околиць с. Лядави на Поділлі.—Укр. Геолог. Вісті р. 1923, т. I, ч. I, стор. 15—16.
7. Гапонов Є. Рельєф и подземные воды Юга Украины.—Труды южн. Укр. областн. организации по изуч. сел.-хоз. мелиорации. Вып. I, р. 1923, стр. 12—16.
8. Голубів П. Про річкові замули р.р. Згара, Ірпеня, Тясмина. З табл.—Збірн. Природн. Секції Укр. Наук. Товар. у Києві 1918—1919 р., кн. 4, стор. 120.
9. Дмитріїв Н. Ледниковые отложения Харьковской губернии.—Наука на Украине р. 1922, № 4, ст. 43—50.
10. Іванов Л. О петрографическом составе двух каменных топорів из окрестностей г. Екатеринослава.—Там же, стр. 40—43.
11. Іллінський й А. К истории развития флоры Средней России.—Изв. Главн. Ботан. Сада 1922 р., стор. 1—8.
12. Коклик С. Гидрогеологический очерк Черкасского уезда и г. Черкас и проект Черкасского городского водопровода.—Київ, р. 1917. 8°. 108. стор., 3 табл.

13. Кочергін Д. Белый уголь в Крыму.—Производит. силы Крыма. (Комиссия при Крымсовнархозе). Де и коли видано—не вазначено. 8°. 11 стор.
14. Красівський Л. Геологія в Міністерстві Земельних Справ і меліораційні роботи на Україні.—Київ. р. 1918, 160. 13 стор.
15. Красівський Л. Геологія в державному будівництві. — Вісн. Природн. Секції Укр. Наук. Товар. 1918—1919 р., т. I, ч. 1, стор. 8—12.
16. Красівський Л. Про заклади манганової й залізної руди в Гайсинському повіті на поділлі.—Там же, стор. 27—28.
17. Красівський Л. До мінералогії Поділля й Бесарабії.—Там же, ст. 29.
18. Красівський Л. З геології Брацлавщини.—Там же, стор. 29—30.
19. Красівський Л. Геологічні досліди в Гайсинському повіті на Поділлі в 1916 році.—Там же, Збірник, кв. 4, стор. 119, із картою.
20. Красівський Л. До геології Побужжя.—Збірник Київск. Наук. Коміт., р. 1923, вип. I, стор. 6—11.
21. Красівський Л. До питання східньої межі розповсюдження сармата на Поділлі.—Укр. Геолог. Вісті р. 1923, ч. 1, стор. 14—15.
22. Красюк А. Почвы и грунты по линии Подольской железной дороги. С 2 листами профелей и 2 таблицами.—Петербург, р. 1922 8°. 223 стр.
23. Кроков В. *Aceratherium Schlosseri* Web. из с. Гребеники, Херсонский губернии.—Зап. Общ. Сел. Хоз. Ю. Росс. р. 1917, т. 87, кн. 2, отд. отг., 96 стр. с 3 табл.
24. Кроков В. Матеріали для характеристики почвогрунтів Одеської й Николаевської губерній (б. Херсонської губ.). Часть I. Морфологическая и геологическая характеристика почвогрунтов.—Изв. Областн. Управл. по опын. делу р. 1922, Одесса, вып. I, 38 стр.
25. Кроков В. Геологическое строение Одесского района.—Одесса, р. 1923.
26. Кроков В. Волшебное зеркало науки.—1923 г. 160. 73 стр. с 26 рис.
27. Ласкари В. Обзор четвертичных отложений Новороссии.—Зап. Общ. Сел. Хоз. Ю. Росс. р. 1919, т. 88—89, кв. I, отд. отг., 48 стр.
28. Лебедів Н. Матеріали для геології Донецького каменногоугольного басейна.—Наука на Україні р. 1922, № 4, стр. 19—39, с 1 табл.
29. Лебедів Н. К історії геологічних досліджень Донецького каменногоугольного басейна.—Научно-Техн. журнал Укрсовнархоза р. 1922, кв. 1.
30. Лисенко Ф. Сіль на Україні. (В межах Наддніпрянщини).—Кам'янець на Поділлі, р. 1920 16°. 57 стор.
31. Лисин Б. С. Глини та глиняна промисловість на Україні.—Київ, р. 1918 16°. 159 стор.
32. Лисин і Моргалевський. Механічний аналіз глин за методами Шене, Сабаніна, Осборна і Нобеля. З 4 рис.—Збірник Техн. Секції Укр. Наук. Товар. у Києві р. 1918, кн. 4, стор. 136—152.
33. Ліхарев Б. Къ вопросу о разграниченіи некоторыхъ ярусовъ нижнетретичныхъ отложений въ бассейнахъ рѣкъ Сѣверного Дона и Дона.—Изв. Геол. Комит. р. 1917, т. XXXVI, №№ 5—7, стр. 719—814.
34. Ліхарев Б. Остатки крабов из нижнетретичныхъ отложений придонецкого края.—Ежегодн. Русск. Палеонтол. Общ. р. 1917, т. 1, стр. 13—24, 1 табл.
35. Ліхарев Б. Матеріали к познанню месторождений огнеупорныхъ глин и каолинов. Огнеупорныя глины Часово-Ярского района (Бахмутского уезда Екатеринославской губ.).—Матер. из общ. и прикладн. геол. р. 1918, вып. 31, 25 стр. с 1 картой и 1 табл.
36. Лічков Б. Історія утворення Українського Геологічного Комітету.—Вісн. Укр. Геол. Коміт. р. 1919, вип. 1, стор. 1—8.

37. Личков Б. Естественные районы Украины. (Классификация районов на основе их генезиса).—Київ, р. 1922, 8°. 61 стр., 1 табл.
38. Личков Б. Геологический очерк Киевской Губернии.—Київ р. 1922 8°. 26 стр., 4 табл.
39. Лісовська К. Начерк геології й географії Полтавщини. Вип.1.—Полтава, р. 1919, 8°. 35 стор.
40. Лучицький В. Кристалічні лупаки й вапняки Київщини та їх контакти з гравітами.—Вісн. Укр. Геол. Коміт. р. 1919, вип. 1, стор. 9—58, з мапою.
41. Мазуренко. Дослідження Кримських пудцеланів.—Научно-техн. журнал Укрсовпархоза, р. 1922, кн. 1.
42. Максимович Н. Гидрологический и гидрографический очерк Киевской губернии.—Київ р. 1920, 8°. 32 стр., 2 карты.
43. Максимович Н. Гидрология рек Киевской губернии.—Київ р. 1920, 8°. 50 стор.
44. Махів Г. Еволюція ґрунтів лесової зони України.—Вісник С.-Г. Науки, р. 1922, т. 1, вип. 1, стор. 4—10.
45. Махів Г. До питання про генетичну класифікацію ґрунтів України.—Там же, стор. 99—107.
46. Махов Г. Почвенные условия Украины.—Укр. С.-Г. Газ. р. 1922, №№ 14—16.
47. Махів Г. Ґрунтознавство та досвідна с.-г. справа на Україні.—Вісн. С.-Г. Науки, р. 1923, т. II, стор. 22—29.
48. Опоков С. Некоторые дополнительные данные о болотах-торфяниках Минской губернии.—Зап. по свеклосах. промышл. и теплов. технике р. 1917, №№ 1—5, стр. 20—36.
49. Опоков Е. Некоторые сведения о болотах-торфяниках Черниговской и Полтавской губерний.—Там же, стр. 36—70.
50. Опоків Є. Торф'яні багатства України.—Київ р. 1918, 16°. 30 стор.
51. Опоків Є. Значіння торфовиськ для розвитку промисловости на Україні.—Збірник Техн. Секції Укр. Наук. Товар. у Києві р. 1918, кн. 4, стор. 48—51.
52. Опоків Є. Про використання рухової сили рік на Україні.—Там же, стор. 63—74.
53. Опоків Є. Про гідрологію взагалі і гідрологію Дніпра зокрема.—Збірник Природн. Секції Укр. Наук. Товар. 1918—1919 р., кн. 4, стор. 39—54.
54. Опоків Є. Умова артезійського водопостачання в окрузі м. Катеринодару на Кубані.—Укр. Геолог. Вісті р. 1923, ч. 1, стор. 4—10.
55. Опоків Є. Меліорація в боротьбі з посухою.—Харків р. 1923, 8°. 64 стор. з малюнками.
56. Остапенко С. Економічна географія України.—Київ р. 1919, 8°. 214 стор.
57. Панков А. Н., Дубянский А. и Гершенин К. Матеріали по естественно-историческому изследованію Воронежской губернии. Отд. IV. Геология и почвы. Вып. 1. Валуйскій уезд. За загальною редакцією К. Глиняки.—Москва р. 1922, 8°. IX+191 стор.
58. Перша варада українських ґрунтознавців у Києві.—Вісник С.-Г. Науки р. 1922, т. 1, стор. 128—130.—Укр. Геолог. Вісті р. 1923, ч. 1, стор. 12—13.
59. Пригоровский М. Огнеупорные глины Центральной России.—Петроград р. 1922. 8°. 58 стор., 1 карта.
60. Різниченко В. Могила Шевченкова.—Вісті Природн. Секції Укр. Наук. Товар. 1918—1919 р., т. 1, стор. 25.
61. Різниченко В. Про вихід палеозоя та сеноманські поклади в м. Славути на Волині.—Там же, ч. 2, стор. 73—74.
62. Різниченко В. Стан гідрологічної досліджености України.—Там же, ч. 3—4, стор. 107—113.

63. Різничко В. До геологічної будови м. Рівного його околиць на Волині.—Там же, стор. 146—147.
64. Різниченко В. До геології нагірного берега Дніпра між Межигір'ям і Вишгородом на Київщині.—Збірник Природн. Секції Укр. Наук. Тов. р. 1918—1919, кн. 4, стор. 143—156.
65. Різниченко В. До природи дислокацій Канівського району.—Укр. Геолог. Вісті р. 1923, ч. 1, стор. 13—14.
66. Різниченко В. Ознаки польодовикових пустель на Поділлі.—Там же, стор. 16—18.
67. Росиенська Р. Восточная Галиція. Карта-справочник строительных материалов и полезных ископаемых западного фронта.—Петроград, р. 1917, 16°. 35 стор. з картою (10 в. у д.).
68. Семенович С. Верхне-сенонския алектроонии окрестностей Бахчисарая.—Труды Карадагской Научной Станции р. 1918, вип. 2, стор. 1—25, 2 табл.
69. Соколовский А. Из области явлений, связанных с коллоидальной частью почвы.—Изв. Петров. С.-Х. Акад. р. 1919, вип. 1—4 (1921 р.), стор. 85—225.
70. Танатар И. Геологический очерк порожистой части р. Днепра. (Автореферат).—Изд. Екатер. Горн. Инст. 1923 г., т. XI, вип. 1, стр. 75—76.
71. Танатар И. Генезис Криворожских железных руд с вмещающих их кварцитов. (Автореферат).—Там же, стор. 76—78.
72. Танатар И. Петрографическое исследование Бердянского уезда.—Там же, стор. 104.
73. Таяфільев, Г. География России, Украины и примыкающих к ним с запада территорий. Часть II, вип. I.—Одеса р. 1922, 8°, 343 стор.
74. Терниченко, А. Курс хліборобства. Ч. I. Грунтознавство. Вид. 2.—Київ. р. 1922, 8°, 130+11 стор.
75. Тутковський П. Месторождения торфа в Волинской и Минской губерниях с геологической точки зрения.—Зап. по свеклосах. промышл. и тепловой технике р. 1917, №№ 1—5, стор. 1—19.
76. Тутковський П. Областной украинский естественно-исторический и сельско-хозяйственный музей в Киеве.—Киев. Мысль, р. 1917, № 109.
77. Тутковський П. Новый способ добывания электрической энергии в Киеве. Там же, № 212.
78. Тутковський П. Бібліографічний список літератури про громадську медицину, гігієну й санітарію, бальнеологію, курорти та народню медицину України.—Збірник Медичної Секції Укр. Наук. Товар. р. 1918, кн. 4, стор. 109—133.
79. Тутковський П. Музейна справа на Україні.—Проток. наради природників України 1918 р., стор. 4 і 13.
80. Тутковський П. Бібліографічна справа на Україні.—Там же, стор. 5 і 13.
81. Тутковський П. Геологічні забутки природи України.—Там же, стор. 5 і 14.
82. Тутковський П. Український янтар (бурштин).—Київ, р. 1918, 16°, 14 стор.
83. Тутковський П. Підземні води України.—Київ, р. 1918, 16°, 32 стор.
84. Тутковський П. Оливець. Нарис з історії культури.—Київ, р. 1919, 16°, 16 стор.
85. Тутковський. П. Земна кора.—Київ, р. 1919, 16°, 16 стор.
86. Тутковський П. Згаслі вулкани України.—Звідомлення Укр. Акад. Наук за 1918—1919 р. р., стор. LXXII—LXXVIII.
87. Тутковський П. Про білий вугіль на Україні.—Вісті Природн. Секції Укр. Наук. Товар. 1918—1919 р., т. I, ч. 1, стор. 14—15.
88. Тутковський П. Від Єгипту до України.—Там же, ч. 2, стор. 48—52.

89. Тутковський П. У справі геологічної термінології. — Там же, стор. 78.
90. Тутковський П. Друмлиновий краєвид на Україні. — Там же, ч. 3—4, стор. 83—88.
91. Тутковський П. Нариси з природи України. — Вид. I. — Київ. р. 1920, 16^о, 187 стор. з малюнками.
92. Тутковський П. Згаслі вулкани України. — Вісник Природознавства, р. 1921, вип. I, стор. 16—20.
93. Тутковський П. Нова гіпотеза про походження неолітичної культури. — Збірник Укр. Наук. Товар. на пам'ять Х. Вовка, р. 1921, стор. 62—68.
94. Тутковський П. Нові галузі кустарної (хатньої) промисловости на Україні на підставі її мінеральних багатств. — Більшовик р. 1921, № 401.
95. Тутковський П. Природні багатства України. — Вісті Київ. Губ. Викон. Ком. р. 1921, № 88 (333).
96. Тутковський П. Природні засоби для кустарного (хатнього) ганчарства та керамічної промисловости на Україні. — Там же, №№ 195 (440) і 197 (442).
97. Тутковський П. До боротьби з голодом. (Кустарне використання мінерального угноєння на Україні). — Там же, №№ 218 (464) — 221 (466).
98. Тутковський П. Ще до боротьби з голодом. (Кустарне угноєння селянських ланів торфом і його корисні наслідки). — Там же, № 252 (497) — 253 (498).
99. Тутковський П. Про походження неолітичної культури. — Наука на Україні 1922 г., № 3, стр. 17—25.
100. Тутковський П. Die Entstehungsweise der neolithischen Kultur. (Geologisch erklärt). — Zeitschr der deutschgeol. Gesellsch. 1923.
101. Тутковський П. Геологія на допомозі селянству та робітництву. — Наука на Україні р. 1922, № 4, стор. 17—19.
102. Тутковський П. Кавказька красуня азалея на Україні, її минуле сучасно та майбутність. — Там же, стор. 143—150.
103. Тутковський П. Підземні води України. Вид. 2. — Павлоград. р. 1922, 16^о, 32 стор.
104. Тутковський П. Природня районізація України. (Генетична класифікація і розподіл фізично-географічних краєвидів України на підставі геологічної їх еволюції). — Матер. для районіз. України, р. 1922, т. I, стор. 1—79, з мапою і 12 мал.
105. Тутковський П. Перспективи артезианського орошення на Україні. — Пролет. Права р. 1923, № 16 (431).
106. Тутковський П. Природные богатства Украины. — Там же, № 162 (577).
107. Тутковський П. Тині забутих предків. — Більшовик, р. 1923, № 216.
108. Тутковський П. Словник геологічної термінології. — Київ, р. 1923, 8^о, 211. стор.
109. Тутковський П. Пекуча потреба геології на Україні. — Укр. Геолог. Вісті р. 1923, вип. I, стор. 10—11.
110. Тутковський П. Велетяські казани на Україні. — Зап. Фіз.-Матем. Відділу Укр. Акад. Наук. р. 1923, т. I, вип. I, стор. 23—30, з мал.
111. Тутковський П. Як повстала наша земля. — Київ. р. 1923, 8^о, 55 стор. з мал.
112. Тутковський П. Как произошла наша земля. — Київ, р. 1923, 8^о, 60 стр. с рис.
113. Тутковський П. Минуле, сучасно й майбутнє українських пісків. — Вісник С.-Г. Науки, р. 1923, т. II, стор. 7—12.
114. Тутковський П. Славчансько-Овруцький кряж та узбережжя річки Славчань. Геологічний та геоморфологічний опис. — Труды Фіз.-Матем. Відділу Укр. Акад. Наук р. 1923, т. I, вип. I, стор. 1—72.

115. Тутковський, П. Следи колишніх гейзерів в українському Поліссі.—Збірник Київ. Наук. Коміт., р. 1923, вип. I, стор. 1—6.
116. Тутковський, П. Geisirspuren im ukrainischen Polessie.—Zeitschr. der deutschgeolog. Gesellsch., р. 1923.
117. Федоровський, А. С. Къ вопросу о мощности мѣловой толщи в Харьковѣ.—Труды Общ. Испыт. Прир. при Харьк. унив. р. 1918, т. 49, стор. 29—36.
118. Федоровський, А. С. Копальні багатства України. Сіль, гіпс та ангідрид.—Харків р. 1920, 16°, 53 стор.
119. Фещенко-Чопівський, І. Природні багатства України, ч. I.—Київ, р. 1919, 8°, 169 стор.
120. Фещенко-Чопівський, І. Те саме, ч. 2.—Київ, р. 1919, 8°, 150 стор.
121. Чирвинський, В. Київський гнейсо-граніт.—Збірн. Київ. Наук. Коміт., р. 1923, вип. 1, стор. 11—16.
122. Чирвинський, В. Головні корисні копалини України.—Київ, р. 1919, 16°, 59, стор.
123. Чирвинський, В. Фосфорити України.—Київ, р. 1918, 16°, 48 стор.
124. Чопівський, І. Економічні нариси.—Київ. р. 1918, 16°, 95 стор.
125. Чопівський, І. Графіт на Україні.—Київ, р. 1918, 16°, 16 стор.
126. Юр'єв. Производительные силы Украины.—Харків, р. 1920, 16°, 64 стор.
127. Федоровський, А. (в оригіналі—Федоровський). Географический очерк Харьковской губернии.—Природа и население Слободской Украины, 1918 г., стр. 5—35.
128. Федоровський, А. Геологія.—Там же, стор. 54—90.

Акад. П. Тутковський.

Про позашкільну сільсько-господарську освіту.

Питання про позашкільну сільсько-господарську освіту є одне з основних та найбільш в нашій агрикультурі. Коли кажуть про потребу щільного зв'язку науки й практики, про переведення наукових досягнень в сільсько-господарськiм житті—то, звичайно, перш за все мають на увазі поширення цих досягнень в масі по за школою, або через курси, бесіди й показ на практиці.

Переведення сільсько-господарських знань через нижчу фахову школу чи через загальноосвітню з більшим або меншим скерованням та пристосованням її до агрикультури—є, безпосередньо, певніший і міцніший засіб, але коли його визнає за недостатній в країнах з порівнюють високим рівнем землеробства, то тим більше у вас його треба визнати за невідповідний до потреб мас в Сільсько-Господарській освіті.

В СРСР є понад 100 мільйонів селян, нині майже з 95% всієї культурної площі користуються селяни, в тій чи иншій формі експлуатуючи цю земельну площу. Инакше кажучи, нині селянин є майже ще єдиним землеробом, і стан його господарства визначає рівень землеробської культури у всій країні. А від цього рівня залежить вся матеріальна й духовна міць Союзної Республіки, її політичне й економічне значіння в міжнародньому „концерті“: в цьому закладено умови розвитку нашого народнього господарства у всіх напрямках, більше того відновлення економічної рівноваги у всьому иншому світі.

В Союзній Республіці є коло 200 мільйонів селянських господарств. Коли взяти для середнього розрахунку, що з кожних 200 господарств лише п'ятеро дітей у шкільному віці повинно дістати бодай би початкову сільсько-господарську освіту, то таких шкіл треба було-би десятки тисяч. На їхнє влаштування, обладнання та утримання, підготовку вчительського персоналу треба було-б затратити величезні кошти, що не під силу

навіть для зміцілої в фінансовім відношенні держави. Слід взяти під увагу й наш нормальний приріст людности (1½% що року) відповідно до чого повинно збільшувати й кількість шкіл. Очевидно, такий розвиток сільсько-господарського шкільного навчання за звичайним планом та темпом може йти лише поволі й послідовно, в залежності від фінансових ресурсів держави, як і від успішності підготовки навчального персоналу. Глибша сільсько-господарська освіта—через середні шкільні заклади—коли переводити через них бодай 5% з тих, що скінчили курс в нижчій сільсько-господарській школі,—вимагала-б великого додаткового напруження державного бюджету на агрикультурну освіту.

Тому звичайний засіб переведення спеціальних знань поміж людности, що господарює, — тоб-то — через школу, — у всіх країнах доповнюється іншим, що набув широкого вжитку і дав прекрасні наслідки. Тим з більшою певністю його можна переводити у нас, де ще значна частина людности є неписьменна й де доводиться особливо дбати й про сільсько-господарську освіту також дорослих. Заснування нормальних сільсько-господарських шкіл для дорослих, коли становити справи в будськільки широкому масштабі—зв'язане також зі значними витратами й потребує чимало років.

Швидка й широка пропаганда поліпшених способів сільського господарства є можлива, лише вживаючи іншого способу, що зветься позашкільною освітою, голівним чином мандрівної школи або роз'їздного вчительського персоналу. А особливо слід дбати про таку швидкість та ширину пропаганди й не для того лише, щоби вийти з неврожаїв чи напівурожаїв в тій чи іншій країні, але й за-для того, щоби, збільшуючи обмін та підготовку нашої сировини, — взяти собі належне місце на міжнародньому ринкові, поліпшити наш фінансовий стан, стабілізувати валюту й діставати собі продукти чужоземних фабрично-заводських виробництв, поки наша власна промисловість стане на належну височінь.

Виникши та набувши широкого розвитку в Німеччині, — позашкільна сільсько-господарська освіта ступнево поширилась потім у Західній Європі. Там вона набула собі різноманітних форм, відповідно до економічної структури, що склались залежно від історичних умов і відповідно до технічної структури сільського господарства, політичного устрою й побутових особливостей, заховавши, одначе, основні риси. Ці риси становлять: а) освітній вплив на широкі маси людности; б) короткотерміновість позашкільного навчання, що ним керує добре підготований і знайомий з місцевими умовами персонал; в) як найбільша наочність та демонстративність навчання; г) практичний підход шляхом не тільки показу, але де це можливо, й успішного виконання за показом; д) нарешті прищеплення віри в те, що навчання нових технічних способів, заведення меліорацій чи поліпшеної організації господарства є не лише правильним само в собі, але й економічно-корисне в місцевих умовах. Рекомендується, як загальне правило, й рахуватись з місцевою природою, економічним та побутовим оточенням, відповідати на певні потреби й запитання, допомагати порадами в тій чи іншій галузі господарства, не вдаючись в теоретичність, мало зрозумілу або й зовсім незрозумілу для мас.

Нижче наведено системи позашкільної освіти в різних країнах на підставі літературних та звітних даних, що стосуються до кінця першого десятиріччя нашого століття. Особливо докладні відомості в справі позашкільної с.-г. освіти маємо що до Італії, через те, що відвідали її проф. А. І. Чупров та проф. А. Н. Прянішніків, а також після звіту про подорож за кордон агр. В. Сазонова 1911 р., про мандрівні катедри землеробства в Італії.

Німеччина. В справі позашкільного поширення сільсько-господарських знань—кожна держава і навіть кожна провінція вживає тих засобів, що їх вони вважають за найдоцільніші. Цю справу в більшості

німецьких країн з'осереджено в руках сільсько-господарських палат, сільсько-господарських товариств та сільських громад, і переводиться її під їхнім доглядом, їхніми коштами.

Найпоширеніші засоби популяризації—фахові курси, школи сільсько-господарської освіти (Fortbildungsschulen) мандрівні вчителі, читання для салдатів.

Фахові курси влаштовуються при с.-госп. шкільних закладах, с.-госп. товариствах, в сільських громадах, і в них викладається бухгалтерію, рільництво, лувіництво, скотарство, виноградарство, виворобство, хвороби рослинні і инш. (в 1908 р. таких курсів на Німеччині налічувалось 213, що з них у Прусії—209).

Школи сільсько-господарської освіти не є, власне кажучи, шкільні заклади: це—курси, що їх читається взимку вечорами і вдень у свята синам селян, робітників та инш., що переслухали елементарний курс в народніх школах. Навчання обмежується тими самими елементарними дисциплінами, що їх викладається в народніх школах, але все це пристосовано до умов та потреб місцевого сільського господарства, дається також короткі відомості й з природознавства та с.-госп. економіки. Навчання провадить місцевий народній учитель з участю инших урядових та місцевих осіб— в будинкові сільської чи волосної школи—безплатно за невеличку надвишку до платні вчителеві. Такі школи визнається за прекрасний і зручний засіб широко проводити в масу основні відомості що до хліборобства. Влаштування їх та догляду за навчанням становить обов'язки місцевих сільських громад з допомогою (матеріально, персональною порадю та вказівками) з боку сільсько-господарських товариств та инших громадських організацій; держава дає допомогу лишень невеликими грошовими видатками й доповнює навчальний персонал урядовцями. 1902 р. на всю Німеччину було 3224 таких шкіл, що з них на Прусію припадає майже 3.000.

Але найбільше значіння в популяризації сільсько-господарських знань має в Німеччині мандрівне навчання дорослої землеробської людности вчителями-мандрівниками. Мандрівних вчителів набирається з фахівців інструкторів в окремих галузях сільського господарства: скотарства, садівництва, лісівництва, бджільництва—а також в питаннях економічних (заснування кооперативів, сільсько-госп. товариств, кредитових спілок, товариств і т. инш.), курси, читання й бесіди влаштовуються протягом всього року. Роз'їздний вчитель, за літнього часу, відвідуючи свою округу—влаштовує привселюдні лекції й бесіди, допомагає людности своїми порадами та вказівками; в такий спосіб він вивчає свій район, знайомиться з його особливостями та входить в постійні й безпосередні стосунки з колишніми своїми учнями та їхніми батьками. Цей тісний зв'язок, а також те, що мандрівний вчитель разом з тим є виконавчим та контрольним органом що до всіх заходів сільсько-госп. товариств та сільсько-господарських катедр, роблять його цінним радником місцевої людности у всіх питаннях агрикультури. Мандрівний вчитель є разом з тим викладачем сільських шкіл взимку (1908 р. їх було в Німеччині 280); літні об'їзди дають йому змогу поповнити практичними вказівками огріхи в теоретичній освіті у його колишніх учнів. Керувник школи, пробувши ціле літо, як вчитель мандрівник, серед хліборобів, дістає й сам прекрасну підготовку. У всій Німеччині було понад 300 мандрівників-учителів (що з них не менш, як 200 у Прусії).

Що до Баварії—ми маємо найдокладніші відомості про кількість та працю вчителів-мандрівників. За п'ятиріччя 1897--1902 р.р. в середньому:

учителів-мандрівників	37
кількість читань	3161
в середньому слухачів	650
листовні поради	45142
відвідано сел	12518

рахівничих курсів	190
учасників цих курсів	3919
інші курси	229
учасників	6239
показ. досвіди з засівом поліпш. сортів . . .	1138
" " " " угноєннями	1535
досліди з засівами сортів та угноєннями . . .	3102
демонстрація знарядь та машин і робота їх . . .	304

На особливу увагу заслуговують з'їзди всіх учителів-мандрівників, що їх влаштовується (з 1896 р.) на кошти німецького товариства сільського господарства. Під час цих з'їздів виробляється найдоцільніші способи позашкільної освіти й об'єднуються особи, що присвятили себе популяризації с.-госп. знань поміж дорослої землеробської людности. Крім читань і лекцій на цих з'їздах демонструється найновіші знаряддя й машини, влаштовується екскурсії до зразкових господарств та инш. Подібні з'їзди відбуваються і в деяких окремих державах Німеччини.

З 1907 р. було заведено питання й бесіди що до сільського господарства серед німецького війська. Відвідування цих лекцій було не обов'язковим; вони мали великий успіх і їх заведено було майже по всіх гарнізонах.

В Австро-Угорщині позашкільну освіту організовано загалом на німецький зразок. Інститут мандрівних учителів дуже поширено. Під кінець минулого сторіччя в Австрії було більш, як 40 спеціально призначених учителів і понад 400 осіб, запрошених так само на короткий термін для влаштування читань, бесід, курсів у різних галузях с.-господарства. Кількість лекцій під той самий час сягала до 6000 на рік, а кількість фахових курсів сягала до 500. В 1907—1908 р.р. було влаштовано понад 350 курсів при самих лише с.-госп. шкільних закладах, не рахуючи організованих иншими установами та особами. В Угорщині позашкільне с.-госп. викладання притягало що року понад 300.000 чол. дорослих. Шогитиженеві курси для народних учителів, влаштовувані міністерством землеробства—давали надзвичайно гарні наслідки.

Франція. Позашкільна с.-г. освіта досягла міцного розвитку лише з 1879 р.—з виданням декрету про департаментських професорів сільського господарства (*professeurs departamenteaux d'agriculture*), по одному на кожний департамент, а на допомогу їм з 1887 р. було встановлено посади так званних—спеціальних професорів сільського господарства (*professeurs spescieux*) для округ (*arrondissements*). Обов'язки департаментських професорів з часом поширювалось, і на початку другого десятиріччя цього віку викладання землеробства в школах поповнено низкою инших функцій, а саме: переведенням регулярних курсів (40 годин по 1 1/2 год.) в початковій нормальній школі (учительської семінарії), включаючи до означеної кількості годин—23 практичних вправ; бесіди (конференції) з хліборобами (не менш 26 на рік); керування й організація досвідних та показних районів; догляд за діяльністю спеціальних професорів сільського господарства; словесні та листовні поради землевласникам; збирання відомствів с.-г.; догляд за постановкою елементарної сільсько-господарської освіти; організація місцевих та спеціальних виставок; заснування різних кооперативів; участь у всіх взагалі підприємствах, що дбають про поліпшення с.-господарства та инш. Департаментський професор с.-господарства є голова всієї с.-госп. адміністрації департаменту.

„Спеціальні професори“, що є помічниками департаментських, виконують, приближно, ті самі обов'язки, але стоять ближче до людности. Вони також дають поради хліборобам й провадять регулярний курс сільського господарства в школах загально-освітніх, влаштовують бесіди з народом, або переїзять в однієї місцевости до другої і відвідують окремі господарства, а також в базарні дні—базари.

Найголовніший обов'язок тих і других професорів, як то встановлено обіжником міністра 1899 р.—є позашкільне навчання сільського господарства. В згаданім обіжникові є, між иншим, такі вказівки; „Ви можете обрати різні шляхи: спосіб бесіди, або спосіб лекцій на полі і в хліві, в залежності від питання, що його мається обміркувати, і ці дві методи дають найкращі наслідки, але вони не повинні у вжиткові виключати одна одну. Першу (бесіди) рекомендується в районах, де загальна освіта населення стоїть на валежній височині; другої слід вживати перед менш підготованим слухачем, або, коли бесіди треба допомогти демонстрацією. Ваш обов'язок завжди радо й охоче відповідати на всі питання й довідки. Ваш обов'язок давати освіту хліборобам, тримати їх в курсі найновіших відкритт та винаходів і таким чином давати їм змогу брати участь в загальнім прогресі. Ви повинні користуватися з усякої нагоди, переконувати їх в тій користі, що її вони можуть одержати від взаємного об'єднання в кооперативи. Вам слід особливо підкреслювати ті послуги, які роблять хліборобам синдикати, с.-госп. кредитові товариства, взаємне страхування проти мору худоби, граду й морозів. Рекомендується звернути увагу на те, з якими фінансовими й економічними вигодами сполучаються такі поліпшення, як зрошення, дренаж та осушення. Ви повинні дбати про те, щоби розвинути у землеробів дух ініціативи, аби вони не чекали допомоги від влади чи часу, а покладались-би виключно на власні сили. Я знову рекомендую—пише міністр—додержуватися, яко мога найбільшої обережності в питаннях, що торкаються теорій та доктрин. Ваше викладання повинно бути ясним, простим, вільним від усяких висловів, що незрозумілі Вашим слухачам; це не повинно одначе, шкідливо відбиватись на певнім піднесіні думки й красні форми. Нарешті, я запрошую Вас по зможі більше, ніж до цього часу, вживати методи практичних демонстрацій. Тоді Ваші бесіди будуть принадними й бажаними для людности.

З часу затвердження посади спеціальних професорів в де-яких французьких ліцеях та гімназіях викладається двохрічний курс землеробства. На початку цього сторіччя такі курси читалось в 15 ліцеях і 62 гімназіях. Але багато більше значіння має викладання сільського господарства в початкових сільських школах (згідно з інструкціями 1897 р.) і в нормальних школах (учительських семінаріях) згідно з інструкцією 1898 р. В початкових школах курс с. господарства поділяється на елементарний, середній і вищий, на кожену частину по два роки віку, всього від 7 до 13 років. За головну мету викладання поставлено—розвинути смак та любов до землеробства й прищепити с.-госп. думання. В учительських семінаріях поруч з природничими науками викладається й агрономію. Щоб надати точности курсам, бесідам та читанням професорів з 1885 р. професорам хліборобства подавалось всіляку допомогу на закладання зразкових учасків скрізь у Франції. Таких учасків влаштовано по-над 500, і тепер майже немає таких комун, де не було-б одного або де-кількох зразкових учасків. Значіння їхне в справі розвитку с. г. визнано всіма. Завдяки позашкільній с.-г. освіті—у Франції відійшла під культуру значна площа непридатної та непродукційної землі, значно підвищено врожайність, поліпшено якість продуктів, піднесено національне скотарство на високий рівень, а народні вчителі з викладачих професорами в учительських семінарах курсів одержують найгрунтовніші технічні знання, що сприятливо відбивається на викладанні їхньому в школі та на поліпшення місцевого землеробства.

1904 р. у Франції було 900 департаментських професорів і 164 спеціальних професорів; число бесід—по-над 6.000 на рік при 500.000 слухачів.

Останнього часу, за прикладом Німеччини, Угорщини та інших країн—у Франції влаштовується зимові курси с. г. для дорослих, з метою поповнювати й відновляти знання, що їх придбала молодь у школах. Там також існують с.-г. курси для армії.

Великобританія. Як і в Франції, заведено в багатьох народніх школах викладання засад хліборобства для найширшої популяризації с.-г. знань. В Об'єднанім Королівстві дуже поширене мандрівне викладання с.-г. мандрівничими вчителями (*iteneaux instructors*). Роз'їзді інструктори чи лектори перебувають здебільша при с.-г. шкільних докладах або на посаді в графствах. З жовтня по березень вони влаштовують привселюдні читання чи с.-г. класи. Графства поділяється на стільки районів, щоби роз'їзді вчителі могли присвятити на кожний з районів однакові періоди часу (отже при 5 районах—на кожний приходиться по 1 місяцю), а в межах районів графства читання розподіляється по днях: (в одному увечорі, що-понеділка в іншому—увечорі що-вівторка і т. д.). Вільний час улітку інструктори присвячують конференціям, відвідуванню ферм, закладці зразкових учасків, що служать для демонстрації.

Інструкторів та лекторів запрошується в загальних справах с. г., як і у окремих його галузях. Їх утримується на кошти графств. Міністерство инколи відряджує й своїх фахівців улаштовувати мандрівні читання та курси.

Останнього часу знаменита Ротамстедська досвідно-дослідна станція зробилась важним центром поширення с.-г. знань позашкільним шляхом.

Бельгія. В Бельгії, де землеробство, як і індустрія стоїть на дуже високім рівні,—на кошти місцевих агрономічних та садівничих товариств, громадських управлінь—вже з 1861 р. було влаштовано в 48 місцевостях і лише в справі сільського господарства (не рахуючи садівництва та городництва)—127 популярних читань при участі майже 10.000 слухачів.

Декретом 1895 р. засновано Інститут Уряд. Агрономів, що на них покладено обов'язок поширювати с.-г. знання в широких масах народу шляхом порад, бесід та організації курсів.

Консультація. Агрономи повинні що-тижня давати поради господареві в місці свого перебування. З цією-ж метою агрономи відвідують районні ярмарки. При таких порадах—рекомендується бути дуже обережними—особливо в випадках, коли доводиться давати висновки про цінність та якість продуктів і взагалі, рекомендується у відповідях—уникати всього того, з чого могли-б скористати купці в своїх торговельних інтересах. Копії листовних порад друкується в місцевім с.-г. часопису, не зазначаючи ім'я того, що звернувся за порадою. Агрономи притягаються також писати в місцевій с.-г. пресі про питання, що цікавлять хліборобів.

Бесіди—агрономи влаштовують як найчастіше бесіди з тим, що в одній і тій самій місцевості їх присвячують по змозі одній і тій самій справі. Бесіди влаштовується за найближчою допомогою провінціальних с.-г. товариств чи комунальної влади, що з ними агрономи умовляються про обрання місцевостів та тем. Для більшої наочности та впливу бесід, як і курсів, агрономи знов таки за допомогою с.-г. товариств закладають поруч зі школами зразкові учаски; на них демонструється найважливіші для даної місцевості поліпшення що до рільництва.

С.-г. курси для дорослих. Агрономи повинні влаштовувати й безпосередньо доглядати за с.-г. курсами. Їх звичайно організують с.-г. товариства за допомогою держави. Агрономи пропонують відповідних лекторів, розподіляють між ними шкільні підручники.

Курси влаштовується при гімназіях та інших загально-освітніх шкільних закладах, далі—курси для дорослих, елементарні курси для солдатів, курси садівництва та городництва, птахівництва та бджільництва, тимчасові молочарські школи для жіночої молоді та мандрівні школи для чоловіків.

З курсів при с.-г. загально-освітніх шкільних закладах—найважливішими є курси при де-яких нормальних школах, що мають на меті підготовляти вчителів для народніх шкіл.

С.-г. курси для дорослих найбільш поширено у всіх сільських громадах. Кожний курс складається з 5—16 читань, відповідно до умов роботи, охоплюючи всі галузі господарства; курси допомагають утво-

ренню кооперативних товариств, синдикатів. Їх організується з вересня по березень.

До війни в Бельгії працювало 25 урядових агрономів (крім тимчасових їхніх помічників). За п'ятиріччя в кінці минулого віку—агрономами в середньому було організовано що-року 604 бесіди, дано 688 листів порад, виконано 3767 мандрівок з тим, що 60% всіх мандрівок припадало на бесіди, курси й консультації. Поруч з урядовими агрономами популяризацію с. г. знань тими-ж самими засобами провадять з великим успіхом і середні с. г. шкільні заклади.

Позашкільне поширення с.-г. знань високо стоїть також в Швейцарії, Данії, Швеції й Голандії. В цій останній країні—вчителі с.-г. шкіл влаштовують на селі влітку бесіди й читання, закладають зразкові участки (було понад 600), дають поради, викладають і керують курсами для підготовки учителів народніх шкіл.

Італія. Рівень позашкільної с.-г. освіти є вищий аніж в інших європейських країнах. Вона там дуже швидко поширилась і являє чимало навчального. Позашкільна пропаганда с.-г. знань характеризується різноманітністю метод і форм здійснення. Її вплив на піднесення с. господарства і в цілому і в окремих його галузях є досить значний, особливо в середніх та північних провінціях. Характерний є міцний взаємний вплив позашкільної с.-г. освіти й кооперації.

В багатьох частинах Італії переважає дрібна земельна власність, а значні маєтки досить часто здається дрібним орендарям з половини або за гроші. В дрібних господарствах працювали слабкими знаряддями й без угноєння. Нещодавно врожаї не крили собівартости. Треба було або піднести врожайність полів, або-ж перейти від зернових культур з паром до травопільного господарства з мінеральним угноєнням. Тут величезні послуги зробила так звана мандрівна катедра (Catedra ambulante).

Завдання цієї катедри або мандрівних агрономів яскраво змальовано в таких словах Ферраріса, одного з найенергійніших проповідників цих катедр: „Настав час, щоби промінь освіти дійшов з кабінетів та шкіл до глибини відокремлених долин, де ціла маса дрібних землевласників, працьовитих, але малописьмених—вимагає не книг, не наукових формул, а наочного й постійного практичного керування на їхніх ланах“ (за А. І. Чупровим).

А ось як розуміє завдання мандрівної катедри Гверчі один з пропагандистів цього засобу позашкільного переведення поліпшень в масу селянства: „Наукові досліди, аналізи й досвіди приводять до простих, всім зрозумілих істин... Селянинові довелось-би подолати чимало труднощів, щоби пройти весь той шлях, який пройдено проф. агрономії, бо у цього останнього на першій плаві—дослід явищ. Але коли селянин обмежиться тим, що потрібно для поліпшення його господарства—то потрібні для нього пізнання істини будуть ясні й прості—у всякім разі значно простіші, ніж той емпіризм, що на нім збудовано стародавнє землеробство.

Ці ідеї становлять керуючу основу для продукційної праці ров'яздних учителів в Італії. А. І. Чупров прирівнює діяльність такого вчителя до мандрівного лікаря: „І тому й другому доводиться прописувати рецепти, при тому—на віру, але цього досить для успішної боротьби: першого—з недужістю землі, а другого—з хворобами людей. Мандрівний вчитель так само потрібний в сучаснім селі, як і місцевий лікар“.

Поширенню катедр надзвичайно допомагали перші звіти Тито Поджі, відомого агронома й письменника с. г., про його діяльність в провінції Ровіго. Він був палким проповідником наочного навчання, вважаючи за недостатню словесну лише проповідь; разом з тим він вважав за непридатне для наочного навчання зразкове господарство й досвідну станцію, або постійне досвідне поле, обстоюючи на заснованні в різних місцевостях провінції „тимчасових досвідних та зразкових полів“. За кращий тип

таких полів нині вважається ті, що їх влаштовується на 1—2, рідко на три роки, в різних місцях провінції.

Спочатку головним засобом пропаганди мандрівними катедрами були привселюдні лекції й бесіди („конференції“). Тяжко було розворушити мляву масу, але Поджі не страчав надії, а вважав, що ті поодинокі, що захочуть вжити одержані поради—будуть ферментами руху, ставши в свою чергу проповідниками, а инколи вони навіть більш впливали, аніж сам лектор.

До 1911 р. в Італії функціонувала 191 катедра з відділами. Згідно з даними звіту агр. В. М. Сазонова—їх розподілялось так:

	Центральних Відділів Разом		
Влаштованих з місцевої іні-			
ціятиви	96	77	173
Державних	16	2	18
	112	79	191

Щоб ознайомити з методами позашкільної пропаганди—наводимо характеристику їх в одній з провінцій (Міланській, що лежить найдалі на північ).

Завдання Мілавської катедри визначено так: влаштування читань, в питаннях практики в різних комунах провінції; подання словесних і листовних порад землевласникам; з тією самою метою—періодичне відвідування базарів; безплатне розповсюдження популярних брошур та видання періодичного бюлетеню; влаштування досвідів та демонстрацій в головніших питаннях с. господарства; влаштування привселюдних спроб з с.-г. машинами, а також практичного навчання, як з них користуватися; безплатне постачання господарям мертвого реманенту; влаштування виставок та конкурсів: допомога в справі поліпшення місцевого скотарства; розвиток кооперативних установ та поліпшення економічних умов провінції (сільські каси, товариства, товариства взаємного страхування та инш.); відвідування приватних господарств; поширення відомостей про закони, що до сільських господарств та робітників, про хвороби рослин та тварин.

В 1911 р. катедра складалась з директора й 2-х асистентів і по одному асистентові в 2-х відділах.

До цього року організовано 294 конференції й практичних лекцій (1899 р. лише 77), відвідано 156 базарів, влаштовано на місця 659 мандрівок. З заходів демонстративного характеру—особливе значіння мають зразкові участки, що переконують населення в корисності різних с.-г. поліпшень. За для більшої успішности пропаганди поліпшень відносно всього устрю господарства й для піднесення прибутковости катедра влаштовує зразкові господарства розміром від 1 до 1½ десятин. За 12 років (1899—1910 р. р.) всього було закладено 1470 зразкових участків (для культури пшениці—559, кукурудзи—182, рису—128, кормових рослин—334, картоплі—48 і инш.). Зразкових господарств було 84, зразкових сілосів—79, демонстрацій машин та знарядь—678, спроб з годуванням скоту—12, зразкових вигодувань шовкових червей 75. Всього за 12 років 2346 зразкових установ, тоб-то в середньому 200 на рік. І це лише в одній провінції.

Мандрівні катедри в Італії—каже Д. Н. Прянішніков, не обмежувались поширенням технічних відомостей, але викликали до життя кооперативи; під їхнім впливом заснувалась широка мережа с.-г. товариств (синдикатів). Ці товариства тепер в свою чергу підтримують катедру, асигнуючи додаткові суми на поширення їхньої діяльности. Вони в кількості де-кілька сот утворили Загально-Італійську Спілку—федерацію всіх с.-г. товариств; ця спілка має свою резиденцію в П'яченці й ставить собі за мету об'єднувати й регулювати діяльність окремих товариств. Дуже важливим, як зазначає проф. Прянішніков, є щільний, що полекшує

працю, зв'язок поміж катедрами, синдикатами, вищезгаданою спілкою, ощадними касами: катедри допомогли утворити синдикати, синдикати—спілку, а ця остання допомогала розвиткові й синдикатів і катедр; ощадні каси допомогли виникненню катедр, ці останні—поширенню кредитових операцій кас.

Утримання Пармської катедри (з високим бюджетом) коштувало 40.000 франків коло 15 крб. на рік. Але можна було відкрити катедру і з скромнішим початковим бюджетом—7.500—13.000 фр. У всякім разі, витрати на мандрівні катедри завжди менші за ті, що їх потрібно на добре влаштування вищої с.-г. школи. В Італії дуже успішно розв'язано питання про підготовку персоналу для заміщення катедр.

В прогресі с. господарства Італії—в вищій іншій факторів впливу—належить видатне місце катедрам. Про цей прогрес можна судити на підставі даних агр. В. М. Сазонова, з його звіту в початковій 1911 р. За п'ятиліття 1906—1911 р. було заведено штучних угноень 210 міль. пудів,—майже на 100 міль. карб. більше, ніж за передні 35 років; в середньому—на 1 десятину коло 6 пуд. Другим показником великого піднесення італійського с. г.—є значне збільшення ввозу удосконалених с.-госп. машин та знарядь (самостійне машинобудування в початку цього століття було досить розвинене: 1906—1911 р.—на суму 48 міль. карб. в 160 раз проти періоду 1881—1896 р. Середній врожай пшениці у всій Італії є—73 пуд. на десятину, а для рівнинних районів часто 97 пуд.—тоб-то вище від нашого більше, ніж на 50%. Середній врожай в Міланській провінції—190 пуд. на дес., а 10 років тому він був 75 пуд. на десятину. Майже всюди—в північній і середній Італії вживається правильний сівозмін з тим, що під культурою кормових рослин було коло $\frac{1}{4}$ засівної площі. Кількість кормів (в переводі на сіно) збільшено за 10—15 років (до 1911 р.) з 275 міль.—до 1800 міль. пудів. За той самий період більшість худоби збільшилась: велик. рог. худоби й овець—на 30%, коней на 45,5%, свиней на 15,5%.

Треба особливо відзначити, що економічне й технічне піднесення с. господарства в Італії—є головним чином наслідок самодіяльності місцевих громадських установ. Ініціатива місцевого населення розвивається все далі й далі.

Сполучені Штати Північн. Америки. В постановці й організації позашкільного розповсюдження с.-г. знання—в цій своєрідній країні—спостерігається оригінальні риси, що їх не знаходимо в Західній Європі. Насамперед досвідну справу—тут—як і в Канаді щільно зв'язано з сільсько-господарською освітою. „Здобування сіль-госп. знання (досвідна справа), розповсюдження їх шкільним, а також і позашкільним шляхом, це—триєдиний центр агрономічної праці—поставлено в сільсько-господарському коледжі—пише проф. Н. М. Тулайків у своєму надзвичайно цікавому повідомленні Державному Інституту Досвідної Агрономії в січні 1924 р. про сільсько-господарські досвідні заклади та вищі с.-госп. школи, на підставі безпосереднього ознайомлення з ними під час мандрівки до Сполуч. Штатів та Канади в 1922 р. з доручення Наркомзему. З цього повідомлення взято нижченаведені відомості про роль коледжів у справі позашкільного навчання (в більшості штатів коледжі є агрономічними факультетами при університетах, а в деяких штатах існують самостійні сільсько-господарські коледжі) Colegis of agriculture). Робітники досвідних закладів є в той самий час і робітники вищої сільсько-господарської школи; все, що у нас звикли звати „громадською агрономією“—зосереджено також в вищій сільсько-господарській школі; в них так само працюють на посадах місцеві діячі в справі розповсюдження с.-г. знань з сільського та хатнього господарства поміж фермерів.

В 1924 р. Конгрес ухвалив т. зв. Snuff dever Act, що згідно з ним „Департаментові“ (міністерству) землеробства відпускається кредити на організацію спільної зі штатом роботи та розповсюдження поміж людности

с. г. знання. Згідно з цим законом ця робота включає інструктування й демонстрації що до с. господарства для осіб, що не мають змоги відвідувати с.-госп. коледжі, а також розповсюдження агрономічних даних польових демонстрацій, оголошень та инш. Роботу повинно провадити зі взаємної згоди поміж Департаментом землеробства та с.-г. Коледжами Штатів. В кожному каунті—є один агроном (в шт. Нью-Йорк таких „каунті“ чи округ—коло 80). Всією роботою місцевих агрономів кермується з с.-госп. коледжу. Крім агрономів—під орудою помічника директора коледжу, що керує справою розповсюдження с.-г. знань, є фахівці, що працюють на досвідних станціях; вони стежать за всіма новинами в даній спеціальності й їх відряджується до відповідних місць для порад та вказівок. Через цих фахівців—досягнення досвідних станцій стають приступними для фермерів. При такій організації с.-г. коледжу не доводиться влаштовувати „відділи застосування“ на досвідних станціях.

В с.-г. коледжах багато уваги присвячено справі хатнього господарства в найширшому розумінні цього слова. Місцеві робітники хатнього господарства також мають посади в коледжі й працюють через організації фермерів. Організація с.-г. клубів та їхні роботи—надзвичайно цікава особливість американського с.-г. життя. Дбати про організацію клубів—це обов'язок відділу розповсюдження поміж людности с.-г. знань та хатнього господарства с.-господарського коледжу штату. Мета й завдання клубів цих різні бувають: вирощування культурних рослин, переведення сівоозмінів, вирощування домашніх тварин, всілякі роботи хатнього господарства. Членами клубу можуть бути підлітки—хлопчики й дівчата (від 10 до 18 років). Клуби молоді влаштовують вистави, конкурси. Такі клуби виникли через те, що визнано було, як тяжко впливати на старих господарів, заражених скептицизмом відносно звичайних молодих пропагандистів: треба було коледжам скерувати всю свою енергію на те, щоб підготувати фермерську молодь, до с.-господарства, викликати до цього інтерес.

Доведено досвідом, що через цю молодь можна перевести важливі поліпшення в с. г. й домоводстві, а також, що робота с.-г. молоді де далі—братиме більше місце в справі розповсюдження позашкільної освіти серед фермерів. За останні роки асигнування на цю роботу значно збільшено.

Під впливом с.-г. коледжів, досвідних станцій та с.-г. урядових органів окремих штатів, як повідомляється в попередніх (10—12 років тому) літературних джерелах—дістали правильну організацію й широкий розвиток т. зв. фермерські інститути або збори фермерів для розповсюдження поміж них відомостей що до сільського господарства. В 1909 р. відбулось коло 5.000 регулярних зборів при 15210 півдневих засідань та з участю майже 2197000 відвідувачів, а коли додати до цього инші форми зборів (інститути на колесах, окружні збори), то ця остання цифра збільшується до 3 мільйонів відвідувачів, що становить більш як 20% діяльної хліборобської людности сподуч. Штатів у тім році. На це було витрачено майже 700.000 карб.

Коледжі й досвідні станції органіають також дешеві фермерські екскурсії при щедрій допомозі залізниць (значно знижені тарифи й спеціальні потяги з віддалених частин штату до Досвідної станції й назад). Екскурсанти не тільки знайомляться з керовниками станцій та роботами їхніми, але й дістають даром колекції книг та брошур), а їх станції випускають в значній кількості), цей літературний матеріал, широко розповсюджують також с.-г. коледжі.

Зимових, а почасти й літніх місяців—с.-г. коледжі влаштовують 1—2-річні фахові курси, а також двоохтижневі для читань про сільське господарство як його окремі галузі.

Коледжі так само провадять „курси для хатнього читання“. Складається комплекти популярних книг та брошур в галузях господарства й відповідно до наперед виробленого програму. Після ознайомлення з надісланими книгами—особам, що записалися до членів гуртка домашніх читаль, надсилаються надруковані іспитні запитання з приводу читаного; на ці

запитання повинно дати листовні відповіді без допомоги книг. Повний курс триває 1—2 роки; коли цей термін кінчається—видіється свідоцтво. Нарешті треба зазначити, що до загальної системи викладання в початкових народних школах багатьох штатів—зведено елементарний курс сільського господарства.

Японія. Там заведено німецьку систему позашкільного навчання. Вчителі нижчих с.-г. шкіл звичайно є постійні мандрівні лектори.

Нарешті, з Китаю заведено популярні читання в 1890 постійних осередках: 735 мандрівних; а скільки з них сільсько-господарських—про це відомостей немає.

В. І. Ковалевський.

Про боротьбу з шкідниками сільського господарства шляхом обов'язкових постанов.

В до-військовий час Росія в її колишньому складі губила щорічно через шкідливих комах коло 2¹/₂ мільярдів карбованців. Таким чином на долю України, як країни головним чином сільсько-господарської, припадало не менш ¹/₄ всієї суми. А проте це було в той час, коли умови сільського господарства стояли значно вище, ніж зараз, і нам майже не доводилось чути про таке масове з'явлення шкідників на величезних площах, як це ми чуємо що раз нині. Всі галузі сільського господарства, лісівництва й, навіть саме населення (малярія та інші інфекційні хвороби, що передаються комахами), терплять від шкідливих комах величезні втрати, без сумніву в багато разів більші, ніж були вони перед війною. Навряд чи я прибільшу, коли скажу, що на долю лише одної України від шкідників тварин та рослин припадає зараз не менш тої суми, що губила рідше Росія на всій своїй території. Не може бути ніякого сумніву і в тім, що коли такі величезні втрати повторюватимуться з такою самою інтенсивністю ще де-який час, то вони стануть одною з найголовніших причин економічної кризи країни. Ця погроза небезпечна не менш за всякого зовнішнього ворога й проти неї мусять бути вжиті всі сили й засоби, що є в наших розпорядженні, щоб почати енергійну боротьбу з ворогами сільського господарства, що так неймовірно розмножились.

Всі різноманітні засоби боротьби з шкідниками, що вживаються в сучасний мент, хоч і мають досить важливе значіння, коли їх правильно вибирати та вживати, при врятуванні наших культурних рослин, але повна їх практичність може виявитись лише тоді, коли їх буде використано на всій площі, де з'явився той чи инший шкідник. Однак, подібного роду боротьбу можна провести при певнім мінімумі зобов'язань, що їх буде покладено на саме хліборобське населення.

Було-б краще всього, коли-б такі зобов'язання встановлювалось і виконувалось цілком добровільно з бажання всього суспільства, що входить в склад даного району, щоб і самі члени суспільства стежили за виконання своїх постанов, як слід. Нажаль, така постановка справи можлива лише при високій культурності населення, що свідомо визнає konieczну потребу вживати тих чи инших засобів. Тому, що такого ідеального населення нема ніде, то виникає така потреба втручання з боку влади, яка й накладає на населення низку зобов'язань, що їх безперечно треба виконати. Тому зараз у всіх цивілізованих країнах в більшій, або меншій мірі заведено шляхом законодавства обов'язкові постанови по боротьбі з найважливішими шкідливими комахами та иншими тваринами.

Беручи на увагу численні труднощі, що виникають при винищуванні якого небудь шкідника, не можна не згодитися з тим, що всякого роду обов'язкові постанови швидко втратили-б своє значіння, коли-б поряд з них не було поведено агітації серед населення за їх нагальну потребу.

Потрібно, щоб кожний, хто займається сільським господарством, цілком оцінив всю їх вагу, бо без сприятливого відношення хліборобів не буде й сівробітництва їх при проведенні того чи іншого плану боротьби, а всяка спроба окремих осіб ухилитися від неї може прикро відбитися на цілому плані. Справа ускладнюється ще й тим, що звичайно буває важко досягти одразу-ж наочні наслідки, хоч і вживають найдоцільніших заходів.

Отже, оскільки вони найбільш виразно виявляються в садівництві, то завжди й починають як раз з цієї галузи заводити обов'язкові постанови і лише після того, як деякі заходи тут досить укоріняться і стануть популярні, тоді лише переходять до лісівництва та рільництва. Остання галузь вимагає особливо великої обережності. От чому на перший час слід обмежитись заведенням культурних заходів, що мають характер оборони, а не винищення.

Само собою зрозуміло, що знищити цілком хай хоч якого шкідника— зовсім неможливо.

Інакшею заходів що до винищення та систематичною боротьбою, можливо довести його до такого стану, що він не буде помітним членом фауни даної місцевості. Після того він стає для нас недосяжним. Але ледви зменшиться догляд за ним і настануть сприятливі умови, він знову починає збільшуватись кількістю й збільшує площу свого поширення. Нарешті настає час, коли комаха робиться першорядним шкідником, робить велике опустошення й вимагає вжити найенергійніших заходів боротьби.

В такім отже стані й перебуває зараз дуже велика кількість родів, що шкодять нашим культурним рослинам, а багато ще йде саме таким шляхом.

Правда, рано чи пізно хвиля їх життя знову почне спадати, це буде залежати від поступового збільшення кількості паразитів та ріжних організмів, що спричиняються до хвороб шкідників, живучи на їх рахунок. Одначе, покладати надію на це, не вживаючи зі свого боку жодних заходів, було-б приваїмні, не раціонально. Наші відомості з біології цих захисників сільського господаря ще остільки обмежені, що ми не тільки не маємо змоги керувати ними так, як ми хочемо, але не маємо змоги встановити приблизно час, коли ці паразити знищать того, або іншого шкідника, бо їх життя залежить в свою чергу від цілої низки сприятливих і несприятливих чинників зовсім для нас невідомих.

Отже залишається нам покластиись лише на самих себе й уживати низку заходів, так щоб при допомозі паразитів затримувати дальший розвиток шкідників.

Одним з таких заходів є заведення шляхом законодавства обов'язкових постанов по боротьбі з найбільш небезпечними з них.

Всі такого роду обов'язкові постанови, що вживаються в інших країнах можна поділити на дві групи: зовнішні й внутрішні. Перші торкаються комах та інших шкідників, що можуть бути занесені і зовні, коли ввозяться закордонні продукти, а інші мають на увазі всіх шкідників, що є в даній країні.

Зовнішні законодавчі постанови досить широко розвинено по всіх країнах, де відбувається велика зовнішня торгівля. Першим приводом для таких постанов було розповсюдження американської філоксери в Європі, що примусило в 1881 році майже всі західньо-європейські держави вийти в згоду, на підставі якої заборонялось перевозити виноградну лозу з одної країни в другу. Потім 1920 р. в Римі відбувся міжнародний З'їзд по організації боротьби з сараною, на яким були присутні представники 26 держав.

Крім такого роду законодавств, що широко охоплюють цілу низку країн і зобов'язують їх до взаємного виконання їми певних постанов дуже багато держав земної кулі встановили порядок, що торкається ввозу тих, або інших продуктів, насіння, овочів і частин рослин для фабричних виробництв, матеріалу на посадку й инш. Всі ці речі допускається до

ввозу лише тоді, коли є відповідні документи, що свідчать про те, що вони не заражені, або ж після їх стерилізації в портах відправки чи призначення.

Відповідно цьому в багатьох портах існують спеціальні інспекції, що оглядають речі, які прибувають, переводять їх фумігацію, а коли треба то й карантин накладають.

Що до законодавств внутрішніх, що мають на меті знищення шкідників в межах самої країни, то тут на першому місці, безумовно, стоять Сполучені Штати, а потім Канада та Австралія. З огляду на те, що кожний штат має досить широке самоврядування, там існують двох родів внутрішні законодавчі постанови, а саме: федеральні й міжштатові законодавства, що їх встановлюється федеральним урядом, і провінціальні або штатоні, що видається управлінням окремих штатів.

Федеральні законодавства встановлюють взаємини між всіма штатами або де-якими з них, не торкаючись зовсім шкідників окремих штатів. Таким чином закони федерального уряду, що торкаються якої-небудь частини країни, тягнуть за собою видання обов'язкових постанов в окремих штатах, що заводять власні закони й встановлюють карантин проти сусідніх штатів.

Як приклад можна навести обов'язкові постанови що до кукурудзяного метелика (*Pyansta nubilalis*), що дуже розповсюджений зараз у штатах Масачузетсі, Нью-Гемпширі, Нью-Йорку, Пенсільванії, Огайо й Мічигані. В Канаді він шкодить в провінції Онтаріо. Незалежно від зовнішніх законодавств 1922 року, що забороняють довіз кукурудзи та інших рослин, на яких множитья кукурудзяний метелик, із зазначених штатів в Канаді має силу закон 1920 року, на підставі якого на де-які частини провінції Онтаріо накладено заборону, що не припускає нікуди вивозити кукурудзу у всіх її формах.

В Сполучених Штатах постановою федерального уряду в свою чергу заборонено довіз без дозволу з тих країн, що заражені, кукурудзи та її продуктів, а також других рослин, якими живиться кукурудзяний метелик в штати Масачузетсі, Нью-Гемпшир, Нью-Йорк і Пенсільванію.

В додаток до цих заходів, різні штати мають свої власні постанови, що забезпечуть від з'явлення шкідника на їх території. Наприклад, із Масачузетсу, де зараження кукурудзяним метеликом досить значне, кукурудзи, а також інших поживних для цього метелика рослин не можна вивозити без свідчення, що в них немає цього шкідника.

А через те, що кількість продуктів, що потребують пильно переведеного огляду, надзвичайно велика, існує великий штат інспекторів лише для цієї мети. Інспектування провадиться після збору врожаю, а також і до збору на полях, після чого видається відповідне посвідчення. Ясна річ, що при цьому виникає немало труднощів, так для господаря, як і для осіб інспектури. Господарі, наприклад, повинні звозити врожай де-яких рослин у призначені для цього склади, для огляду й одержання посвідчення. На випадок сильного зараження розсадника, власник якого вклав у нього весь свій капітал, інспекція на обов'язку якої лежить по закону знищити питомник, попадає в досить неприємне становище, тому що цим самим неминуче наносить власникові непоправні матеріальні збитки. Коли з'являється новий шкідник, інспектор також попадає в безпорадне становище, бо накладення карантину без певних даяц цього підстав, може спричинитись до значних втрат з боку власника.

В Англії закон зобов'язує самих власників оповішати про з'явлення тих шкідників, що їх зазначено в збірці постанов по боротьбі з шкідниками. Але ж і це має свій негативний бік, бо в більшості випадків власники не можуть вчасно зазримити шкідника, і останній встигає вчинити велику шкоду, перше ніж про це довідається Міністерство Хліборобства.

Таким чином в найпередовіших країнах по боротьбі з шкідниками питання про пильність контролю останніх все ще не розв'язане до такої міри, щоб ми могли позаздрити ідеальній його постановці.

Несучи колосальні втрати від неймовірного розмноження численних шкідників, ми теж повинні піти за прикладом країн, що мають у себе обов'язкові постанови, але-ж беручи на увагу малу культурність нашого населення, варт підійти до цього питання якомога обережно і обмежитись на перший час найприступливішими засобами і разом з тим такими, що найбільш переконують в їх корисному значінні. Я вже згадував раніш, що садівництво і є особливо зручним для першої спроби. В цім році спостерігається на Київщині неймовірно велике розмноження білану жилкуватого (*Arogia stataegis*), а через це цікавите знищення врожаю овочів; на майбутній рік передбачається повторення неврожаю. Тому заведення обов'язкових постанов про знищення зимових кубел білана жилкуватого, втягнення до цього шляхом пропаганди всього зацікавленого населення було-б надзвичайно доцільно й педагогічно, коли ми хочемо досягти цілком конкретних наслідків. Не може бути сумніву в тім, що такий засіб стане швидко популярним і придбає симпатію населення тому, що він не вимагає ні витрат великих, ні великих зусиль.

Я не хочу тут торкатись ві тих постанов, що бажано було-б завести зараз ві тої невмілої й невдалої спроби, що її зроблено вже недавно у нас. Я певний того, що видання зразу великої кількості обов'язкових постанов без попередньої до них підготовки населення було-б великою тактичною помилкою, а з другого боку гадаю, що в цій справі кожна губернія, а може бути, що й окремі райони, повинні бути автономні, бо що ближче стоїть до населення влада, яка видає закони, то більше певности, що ці закони буде виконано. Само собою розуміється, що без де-якого штату інструкторів та інспекції, видання яких-будь обов'язкових постанов буде зайвою забавкою.

Моя ця стаття має лише одну мету: звернути увагу Наркомзему та Губземуправління на кінцеву потребу обов'язкових постанов в справі боротьби з шкідниками і дати в цій справі де-який матеріал, щоби можна було нарешті й нам в цьому напрямкові зробити перші обережні кроки.

Київ.

Проф. О. Лебедів.

РЕФЕРАТИ ТА РЕЦЕНЗІЇ

Періодичні видання (02).

Торфяное дело № 1. 1924. Новий орган управління торфостанції при Цуторфі в Москві, що видає його Науково-Експериментальний Торфовий Інститут при Цуторфі за редакцією відомого фахівця, директора цього Інституту проф. Е. С. Теншинова, містить на 26 сторінках in folio, у 2 стовбці дуже стислого шрифту де кілька цікавих статей. Насамперед іде стаття редакційна: Чергові завдання Торфвої справи; далі - інж. В. Горячкіна. Типи плавів торфових господарств і підстави до їх проектування; після цього стаття проф. П. Танеева: Гідралічний засіб добувати торф. Далі стаття інж. Г. Красіна: Про роботи й досягнення „Торфотехніка“ (відділ Інсторфа); С. Герасімова: Роботи для поширення Шатурської торфвої розробки Г. Сахарова: Новий барак і нове торфове селище (на тій самій торфвої розробці) і І. Ігнатова: Наслідки торфодобування у 1923 р. і перспективи на 1924 рік.

Наприкінці йде: хроніка, професійне життя, бібліографія що до торфу та відділ — Запитання й відповіді. Загалом дається чимало цікавого матеріалу. Найважливіші перші дві статті. Із статті Е. Меншикова можна бачити, що торфова промисловість у Росії, яка в 1914 р. до війни досягала 106 мільйонів пудів машинового торфу, а в 1918 р. підупала до 57 мільйонів пудів, почала знов рости з 1919 р. і піднеслася до 120 мільйонів пудів, але продукційність кожної торфвої машини й артілі після війни дуже зниз-

лась—до 60% передвоенного виробу. Далі автор каже про те, як можна цю продукційність підвищити.

У статті В. Горячкіна йде розмова про найдодільніше складання планів і проєктів осушки торфовини в зв'язку з розміщенням торфових машин і планами торфового господарства.

В статті проф. В. Танеева про гідравлічний засіб добування торфу висновки автора не дуже сприятливі до цього засобу.

Бажаємо новому органу торф'яної справи як найбільшого поширення так в Росії, як і у нас на Україні, де ми маємо величезні запаси торфового палива в наших болотах-торфовиськах, у долинах наших невеликих річок.

Проф. Є. Опоків.

Метеорологія (13).

Справочник Укрмету на 1924 р.

Це видання є перша серйозна спроба дати місцевим установам та співробітникам Української метеорологічної служби—Укрмету вичерпані інструкції що до організації та переведення спостережень над погодою, станом культурних та диких рослин і т. ин.

Крім того в справочнику вміщено давні про організацію й самого осередку Укрмету. На 55 сторінках „Справочника Укрмету“ вміщено сила ріжноманітного матеріалу, для характеристики якого подаємо зміст його, а саме: 1) Табель-календарь на 1924 р., 2) Міжнародні аерологічні підв'яття 1924 р., 3) Укрмет, його конструкція та діяльність, 4) Список станцій УМС на 1 січня 1924 р. 5) Алфавитний список станцій УМС, 6) Пілотні пункти аерологічної сітки УМС, 7) Кореспонденти-спостерігачі УМС на 1 січня 1924 р., 8) Основна Державна Метеорол. Сітка України, 9) Умови, на яких Укрмет приймає замовлення на постачання метприладами й приладдям, 10) Пояснення до користування радіо-бюлетенями Укрмету, 11) Ключ до щоденного радіо-бюлетеня Укрмету, 12) Як складати щоденні метеорологічні телеграми, 13) Інструкція до складання декадних і місячних метеорологічних телеграм, 14) Де-що про веінструментальні спостереження над опадами, 16) Як вести фенологічні спостереження над дикою природою, 17) Список форм бланків Укрмету, 18) Видання Укрмету.

Редакція використала кожний шматочек паперу, надрукувавши, наприклад, на обгортці відомості про те, скільки відер або пудів води складає кожний міліметр опадів на десятину, що має велике значіння для сільського господаря, щоб зрозумів він значіння спостережень над опадами.

Як видно в переліку, за порівнюючч недовгий час свого існування (1919—1924 р.). Укрмет проробив величезну роботу що до організації осередка та місцевих губерніяльних сіток метеорологічних станцій.

Осередок Укрмету, що міститься в Києві, є Метеорологічна Секція С.-Г. Наукового Комітету Наркомзему України. Конструкція цього осередку складається з таких 6-ти підсекцій: 1) Організаційної (керує М. Данилевський), 2) Служби погоди (керує акад. В. Срезневський), 3) Гідрометеорологічна (керує проф. Опоків), 4) С.-Г. метеорології (в. о. керівника М. Копачевська), 5) Кліматологічна (вакансія на посаду керівника), 6) Земного магнетизму та атмосферної електрики.

При осередку Укрмету крім того є такі установи: радіо прийомна станція, що через неї Укрмет одержує радіо про стан погоди в Західній Європі та Союзі Радянських Республік, майстерня ремонтування та перевірки метприладдя, бібліотека та музей.

У своїй науково практичній роботі Укрмет базується на сітці метеорологічних станцій та спостережницьких пунктів, а також широко користується послуг добровільних кореспондентів що до спостережень над станом культурних рослин та шкідників їхніх, а також і фенологічних спостережень.

Усього на Україні є 371 мет. станція, що підлягають Укрметові; з них 123 станції 2 го порядку, (з яких 45 станцій рахуються опорними основної сітки Укрмету, 53 станції підсобні й 25 станцій місцевого значіння), 240 станцій дощомірних 3 го порядку та 8 пілотних пунктів.

В сітку добровільних кореспондентів входять 50 фенологічних та сільсько-господарських пунктів, а також біля 500 пунктів, що слідкують ще й за розвитком шкідників с.-г. культур.

Крім того з Укрметом зв'язано сітку водомірних пунктів (40 пунктів) Округи водяних шляхів та Укрметгоспу.

Висновки спостережень щоденно передається телеграфом до Укрмету.

На підставі цих телеграфних повідомлень та радіо-телеграфних від європейських центрів та з різних районів СРСР щоденно складається збірка метбюлетенів Укрмету, яка від 17 г. до 17 год 45 хв. вечора передається Київською радіостанцією зацікавленим установам та метеорологічним осередкам СРСР та Європи.

Решта станцій та спостерігачів надсилають свої декадні відомості, що їх опрацьовує Укрмет, та в скороченому виді друкує в декадних та місячних своїх бюлетенях.

Більш докладні дані публікує Укрмет в „Інформаційному Бюлетені Укрмету“ та в „Матеріалах до геофізичної характеристики України“.

Місцеві губернiальні сітки метеостанцій об'єднують губвідділи Укрмету, що їх з'організовано у всіх губернiальних центрах. Укрмет притягнув до праці всіх відомих метеорологів України, в ньому працюють акад.: Б. Срізневський, проф. Д. Педав, проф. Л. Данилів, М. Самбікін, М. Сафатов, С. Бржозовський, О. Федорів, А. Захарів, В. Голубчик, проф. Опоків, Е. Гертнер та інші.

На чолі Укрмету весь час існування та організації його стоїть проф. М. Данилевський.

Напрямок роботи Укрмету свідчать не тільки про наукову постанову її, але й про ухил що до пристосування наслідків її до реальних інтересів життя, зокрема на користь сільському господарству, авіації та инш. Так, наприклад, вивчається не тільки елементи погоди, але поруч і стан польових культурних рослин, стан з'явлення різних шкідників с. господарства, стан та фази розвитку дикої флори та фауни й т. ин., що має надзвичайно важливе значіння й про що Укрмет своєчасно попереджає державні установи.

Укрметом по згоді з міжнародними метеорологічними установами вивчаються за допомогою пілотних пунктів високі шари атмосфери, що має велике значіння взагалі до вивчення закономірності метеорологічних явищ, зокрема для авіації.

Вся робота свідчить про ділову постановку, організованість та бадьору упертість в боротьбі з несприятливими умовами що до відбування метеорологічної справи на Україні. З таких несприятливих умов найголовніша є брак коштів, якими Держава поки що не може задовольняти Укрмет в міру потреби.

Не зважаючи на це, Укрмет та його місцеві установи—метстанції розвиваються завдяки героїчній відданості науковій справі діячів Укрмету, зокрема місцевих спостерігачів метстанції та добровільних кореспондентів, що здебільшого майже без жодної матеріальної допомоги ведуть свою уперту, марудну, пунктуальну, але великого наукового значіння роботу.

Це—дійсні вояки науки, непомітні, але надзвичайно цінні діячі.

Укрметом багато зроблено, але ще більш залишається зробити, щоб удосконалити й поглибити працю, зокрема щоб поширити сітку метстанцій та поглибити роботи Секції с.-г. метеорології.

Багато, щоб держава звернула увагу на конечну потребу допомоги в цьому Укрметові.

Я. Савченко.

Меліорація (34).

Коротен о Е. К.—„Организуите меліоративны товарищества“.—Вид. НКЗС Ук.зІ.и, Харків, 1923 р. стор 22-16°. Тир. 6000.

Микола Розов — „Меліоративны товарищества“.—Вид. Ред.-Вид. Комітету при Київськ. ГЗН, 1923, стор. 32.

На обкладинці першої брошури надруковано над дядьками, що висуюють (чи зрощують?) кузеньки гони в полі. „Меліоративны товарищества на Украине“. Ця заголовком автор і вид-ві хотіли, певно, зацікавити читача меліотоварист-

вами. Але ця неоднаковість заголовків у брошурі—то лише почанок її хиб: вона вся ціла хибя. В загальних рисах автор подає історичну довідку про минуле меліорації в Росії Сучасне й минуле так у його змішалося, що з'являється (напр., ст. 8) метранпаж переплутав шпальта брошури. Друга половина брошури заняла „Положення про Меліотовариства“. Але ніде немає й слова про те, хто й коли виробляв та затверджував це положення і воно має вигляд, ніби склав його автор брошури. Напевне авторові були відомі правила про меліотовариства, затверджені НКЗС України від 29 травня року 1922 го, то й варт було б їх подати в брошурі з відповідним зазначенням. А в такому вигляді, як є, весь матеріал має цілком приватний пропагандистський характер.

Справа меліорації найбільш потребує тепер не пропаганди, але конкретних указівок та допомоги. З цього погляду багато краща є брошура М. Розова, зазначена вгорі. Автор мало зупиняється над доказами потреби й користі меліорації, але подає 6 офіційних додатків-інструкцій про організацію та поширення меліоративної кооперації. Безперечно, що ці офіційні об'їзники, що останній із них видано в травні року 1923-го,—то саме й є потрібні поради для організаторів меліотовариств.

Так на двох брошурах, на однакову тему й близьких на обсяг можна спостерігти, як не легко в наші часи дати дійсно цінну популярну книжку, щоб вона відповідала життєвим потребам села.

А. Терниченко.

Загальне рільництво (502).

Кулжинский С. П. „Успехи сельского хозяйства“.—Издательский Отдел Народного Комиссарата Земледелия У. С. С. Р., Харьков, 1923 р., стор. 108, 16°, тир. 5000.

Це без жодного сумніву цікава книжка. Задумана вона оригінально, уложено просто й ясно. Автор має за завдання зазнайти рядового господаря з поступом і досягненнями в сільськй господарстві, щоб цим заохотити його до поліпшення у своїм господарстві. Про це переконують його цілий ряд поданих автором прикладів, здебільша з закордонного сільського господарства... Починається книжка розділом: „Как хозяйничали наши деды-прадеды“. Далі йдуть розділи: „С.-хоз. машины и орудия раньше и теперь“, „Электрификация сельского хозяйства“, „Успехи полеводства“, „Животноводство“. Подано також коротенькі відомості й про досягнення в садівництві та городництві. Нарешті йде розділ: „Современное значение для сельского хозяина кооперации“. Кожний із розділів складено цікаво, докладно. Закінчується книжка розділом—„Успехи сельского хозяйства в России“. Цей розділ варто б поновити, доповнити і взагалі зробити його відповіднішим до сучасних умов.

Текст ілюструють 72 досить цікавих малюнки.

Взагалі своїм змістом і популярним викладом книжка безумовно заслуговує на те, щоб перевидати її українською мовою. Це багато сприяло б широкому розповсюдженню її серед наших селян господарів.

П. Мороз.

Досвідна справа (54).

Материалы по культуре сахаристых пастеней кукурузы, сорго и сахарной свеклы в засушливом районе. Проф. П. И. Пушкарев. Ростово Нахичеванская в/Д. Областная с.-х. Опытная Станция.

Бюл. № 159. 1) Всеросс. с.-х. и Куст. Пром. Выставка с Иностраня. Отдел. 2) Краевое Управление по сельхоз. Опытному делу Юго-Востока Россия. 3) Ростов в/Д. 1923. 39 ст. (По многолетним работам Рост. Нахич. в/Д. Областной Опытн. Станции).

Дуже цінний і вчасний дослід і ґрунтовно оброблений звіт даних Досв. Станції Це доповнення до праці того самого автора, що її видано р. 1921 Дондержвидавом даних за р.р. 1919 22, очевидно не вельми „многорічне“, але характерні стичне для місцевости, позаяк захопило два дуже сухих і два дуже дощових роки-

З наведених в брошурі даних проф. Stewart'a (Амер. Спол. Шт.) при спец. культурі на цукор (коли в період молочної стиглості пообривати початки), кукурудза (не названо ні сорту, ні місцевості) збирає запас цукру до 213 пуд. на десятину. За угорськими обрахунками для Альтенбургу врахувано можливий збір цукру (піску) у 114—176 пудів Проф. Пушкар'юв для Ростов. Нахич. дає валовий запас цукру р. 1920—32 пуд; 1921—26 пуд. на дес. Сорти жемчужина рання і лімінг дали менш—10 2 і 24,2 (очерет. цукру). Цей дослід з кукурудзою практичних наслідків не обіцяє. Цукрове сорго (Калемана), а особливо цукровий буряк, виявляють кращі перспективи до свого розповсюдження в умовах Ростов. Нахич. Досв. Станції, отже й на більшості просторів степової України.—Тому й подаємо тут докладніші дані. Цукр. буряк після ячменю, без угноєння, дав р. 1919—1648 п., 1920—825 п., 1921—476 п., 1922—2393 п. на десятину корнів та 290—1064 п. гички при валовому запасі цукру: 1920—119, 1921—76, 1922—364 пуди на десятину. Пересічно за три роки 168 пуд. при пересічн. відсотковій цукру в 15,18% та 86% добротності соку.

Цукрове сорго звичайної культури на зерно й патоку разом дало в р. 1920—468 п. стебла, в 1921—303, 1922—1404 п. на дес., при валовому запасі цукру (очеретового) відповідно в ті-ж р.р.—44, 37, 129 п. на дес. пересічно 70 п. при відсотковій цукру в стеблові 10,3 на круг і 72% добротності соку, який визначається чистотою й не має неприємних на смак домішок. Спеціальна культура сорго на цукор з обриваними метелками в період молочної стиглості зерна—мало збільшує масу стебла, пересічно на 26 пуд., але збільшує на 2,8% (пересічно) відсоток цукру. при 76% добротності соку, тому й вихід цукру на десятину збільшується на 33 пуди (103 проти 70 пересічно). На жаль, при звичайному хатньому виробі патоки її виходить при звичайній культурі 41,0 пуд. при спеціальній лише 34,7 п. (внт. ваги 1.308) на дес. При спеціальній культурі стебло, хоча й багатше на цукор, але гірше видавлюється з нього сік. Сік в цьому досліді видавлювався пропусканим двічі між вальцями ручного пресу, що притиснені одні до одного пружиною-ресорю.

Перед тим обривався лист. Сік стікав по лотках у відро, очищався (цідівся) і в відрах таки уварювався до густоти патоки.

З погляду спеціального завдання своєї праці, проф. Пушкар'юв цілком ґрунтовно опіює всі три досліджені цукроваті рослини й дає цілковиту перевагу цукровому буряку. Його здібність найліпше використовувати весь довгий вегетаційний період найбільші запаси цукру, збільшення врожаїв од кращих способів культур, тривкість проти посух, і дуже прискорений ріст після дощів—забезпечують можливість посівів на просторах Південного Сходу навіть коли цукрові заводи, далеко однак в місцях, де більше робочих рук. Рідке населення краю—головна причина слабого розповсюдження там цукрового буряка. Наведемо що до характеристики культури цукр. буряка, що внесення угноєння (1.200 пуд. на десятину) під попередню рослину, або під буряк безпосередньо, внесення під цукр. буряк 3-х пуд. фосфорного квасу у виді томасівки з осені, або 2-х пудів суперфосфатного угноєння в рядки при посіві—збільшують врожаї на 20-30%, а в окремих випадках на 70%. Особливо добрі наслідки бувають у роки посушливі.

З погляду загально-господарського в умовах нашого життя, ледви чи знайдеться скоро кошти, які можна-б було повернути на цукрову промисловість того краю: ріжниця врожаїв в сухі роки й вохкі дуже велика, за 4 роки од 476 п. до 2393 п. Цю особливість місцеву підкреслює й автор брошури. До того й відсоток цукру визначився менший, ніж, наприклад в Сумах: 14,4—15,2% проти 17,1—19,4 (однаке не в ті самі роки).

Не зважаючи на це можна вітати культивування на Півд. Сході цукр. буряка, як і напівцукрового. Останній дав в 1916 році—2494 п., в 1917—3210 п. крім гички. Це одна з основ годівлі скоту, а почасти й людей (печений і варений, квасний).

Мусимо зазначити, однаке, що умови погоди Ростов в/Д. не надто посушливі. Може тут позначається перехід до більш вохкого Чорноморсько-Кубанського краю. (Напр. опади голодного 1920) 21 р.: осінь, Ростов—88, Харків—55, Херсон—8, зима—Ростов 87, Харків 64, Херсон 19; весна 1921 р. (березень, квітень, травень)—Ростов—52, Харків—57, Херсон—39).

Цукр. сорго, що за даними того самого автора потребує значно менше праці, ніж буряк, крім патоки, придатної на експорт, дає 116 пуд. зерна (за три роки на круг), придатного для скоту й птиці, (а в рази потреби й людині). Використане на патоку бадилля йде почасти на корм скоту, а висушене на паливо. Густий посів сорго (12 верш. на 4 верш.) в вохкому 1922 році майже не зменшив врожаю проти рідкого (12 верш. на 16 верш.). Це в дуже гравка проти посухи рослина. Врожай 1921 року: яра пшениця і ячмінь після ячменю, однаково по 10 п. зерна, після кукурудза по 36 п. зерна; кукурудза 69 п. зерна; цукр. сорго 71 п. Ці корисні якості цукр. сорго сприяють його широкому розповсюдженню серед населення Кубанського краю й Ставропільщини. Тому й ціна на зерно поки-що стоїть вища, ніж на пшеницю.

П. Тушкан.

Гречка (626).

Агр. А. Терниченко.—*„Гречка її поширення, значіння й культура на Україні“*. Агрономічна монографія. Ред.-Видавничий Комітет при Київському Губземуправлінні. Київ, 1923 р., стор. 64, 1/32, Тир. 4000.

Гречка в с. господарстві являє собою надзвичайно оригінальну рослину і своєю природою й культурою. Гречка вередлива і детальніше вивчення її стає конче потрібним.

Автор поклав собі за завдання по змозі освітлити цю рослину згідно з сучасними поглядами на її плекання. Зміст книжки: 1) поширення й значіння гречки, 2) природа рослини, 3) сорти гречки, 4) місце в сівозміні, 5) підготування поля й сівба, 6) живна, 7) використання врожаю. Відомості про поширення гречки дано свіжі й докладні (погуберські числа засівплоші в десят. і $\frac{0}{100}$ від загальної засівплоші, а також збір урожаю—разом і з десятини).

Подано також і числа про зміна засівплоші гречки за роки війни та революції, а також де які деталі про окремі гречані райони (Чернігівщина й ин.); закінчується перший розділ відомостями про різнорodne господарське значіння гречки, утім згадується й про значіння гречки як медної рослини: згадується, правда, коротко. Як відомо, гречка дає коло 4—5 пудів меду з 1 десятини. Використання цього врожаю має насамперед досить велике значіння взагалі для народнього господарства. Як збираєм ми цей урожай? Прибутковість гречки в звязку з пасічництвом на багато більше. Культура гречки в нас найміцніше держиться в пасічницьких районах, бо тут вона має свій особливий резон. Такі райони є в нас на Чернігівщині, Київщині (Мліївський район), на Поділлі Проксурівський та инш. „Білі поля“ Млієва, наприклад, рясно вкриті пасіками. І власне, важко сказати, чи тут багато пасік, бо багато сітьєся гречки, чи багато гречки через те, що сила пасічників? Видно тут одна справа підганяє другу. І тим тісніше вони ув'язуються... Безперечно, що де більше бджіл, там і врожай гречки більші, а як узяти ще на увагу ще медоврожай, то культура гречки стає не такою вже й екстенсивною, як це звичайно про ню думається. Цей факт на наш погляд варто-б більш підкреслити.

У другім розділі автор подає вичерпиви дані про природу гречки; тут зібрано цікаві відомості, особливо про запилювання гречки. В останніх розділах подано теж досить докладні відомості. Варто було-б на нашу думку підкреслити значіння часу, коли сіяти гречку, для того треба було-б виділити весь належний до цього питання матеріал в окремий розділ.

Взагалі можемо з певністю сказати, що автор зібрав досить цікавий монографічний матеріал, що ясно освітлює сучасні погляди на природу й культуру гречки. Як прочитаєш, то лишається вражіння, що бути „гречкосієм“ не є так-то вже просто. Думаємо, що книжку з цікавістю читатимуть широкі верстви агрономічних робітників, як і свідоміші з господарів. Дожоңче радимо зазнайомитись із нею й нашим пасічникам, щоб навчитись краще використовувати цю рослину в цілому.

П. Мороз.

Отчет Агро-Химического Отдела Носовской Сельско-Хозяйственной Опытной Станции за 1922/23 г.г. Надано видане стравззачання Агро-Хемічного Відділу Носівської Станції за 1922/23 р. свідчать про відновлення, поширення та поглиблення наукової роботи та думки у деяких з наших досвідних установ.

Робота Агро-Хемічного відділу Носівської С. Г. Досвідної Станції, що його з'організовано ще у 1914 р. та що він почав був працювати досить жваво за керуванням молодого талановитого хеміка Т. Ф. Сухенко, припинилась в 1919 року через смерть Т. Ф. Сухенко та наслідки громадянської війни.

Тільки з початку 1922 року відновилась робота Агрохемічного Відділу Станції за загальним керівництвом проф. К. К. Гедройца та постійних співробітників Ф. Н. Германова і В. Г. Тарановської (колишні учні та асистенти проф. М. А. Єгорова).

Працю Агро-Хемічного Відділу розпочато за досить широким планом та програмою.

Намічено 6 груп питань, які мають студіювати на Досвідній Станції:

1. Причини бідності на азот ґрунтів Носівської Досвідної Станції.
2. Причини малого впливу на ґрунтах Станції фосфорнокислих угноєнь та збільшення ефекту фосфатів після конюшани.
3. Переведення досліджень, що потрібні для других відділів Станції.
4. Вивчення природних умов району Носівської Досвідної Станції, головним чином ґрунтів з боку генетичного, фізичного, хемічного та мікробіологічного, зокрема солонцевих ґрунтів, що є в районі Станції.
5. Вивчення угноєнь та вплив їх на ґрунт і рослину.
6. Вироблення методів дослідження та наукової праці й пристосування існуючих методів до наукової праці Станції.

Не зупиняючись на деталях, на які розподіляються ці перелічені загальні питання, зазначимо, що всю роботу Агро-Хемічного Відділу переводиться шляхом лабораторного хемічного аналізу, як і вегетаційним методом в вегетаційній будці та польовими на невеличких ділянках у полі.

Агро-Хемічний Відділ переводить надзвичайно цікаві дослідження ґрунтів Досвідної Станції та підпорядкованих її досвідних полів що до генезису їх та їх водного й поживного режиму, що й повинно в значній мірі розв'язати питання, що стоять в окремих пунктах програму роботи Агро-Хемічного Відділу.

Велике значіння в сучасний посушливий період, хоч посуха й мало відбивається на посівах району Носівської Станції, мають дослідження вохкості ґрунту, але, на жаль, вони, на наш погляд, не набрали ще належної широчини (спостереження ведено тільки на парах та озимому жаті, на інших же культурах ярих хлібів, травах, п. осяпних їх не ведеться); крім того є хиби що до методики спостереження, а саме: спостереження ведеться на малу глибину 80—90 ст., тільки в одному випадкові на глибину 160—170 ст.

Такая глибина, порівнюючи до можливої глибини розповсюдження коріння культурних рослин та можливості використовувати ними вохкості, замала.

Що до дослідження режиму поживних елементів, то Агро-Хемічний Відділ переводить вивчення процесів амоніфікації та нітрифікації азоту в ґрунті та впливу його на врожай рослин, порівнюючи вплив азоту, що його скоучено в ґрунтах конюшаною до азоту, гною та штучних угноєнь і т. и.

Крім того вегетаційні досвіди освітлюють порівняльну продукційність ґрунтів району та їх реакцію на угноєння.

Ми не зупиняємося в цій короткій рецензії на висновках Агро-Хемічного Відділу, тим більш, що їх зроблено на підставі тільки 2-х річної праці відділу—отже не можна ще говорити про них, як про цілком усталені.

Треба вітати спробу наукової удосконаленої розробки хемічних питань, що повстали перед досвідною установою в наслідок праці її Рільничого Відділу.

Це освітлення експеримент. даних, початок якого наші досвідні установи поклали ще до війни, та яке через військові події припинилося, досить вдало відновлено нині Носівською Станцією. З властною для неї сиритністю Станція знайшла спромогу

надрукувати свої цікаві матеріали, познайомити інших агрохіміків та діячів дослідної справи з своєю працею.

Справознавання з технічно-друкарського боку видане гарно та з малюнками.

Побажаємо, щоб це викликало відповідний відгук з боку інших наших дослідних установ.

Яків Савченко.

Цукровий буряк (618).

Jacques Levéque de Vilmorin L'hérédité chez la betterave cultivée. Paris 1923, 153 стор.+106 мал. +6 графік +2 кольор. табл. +2 чорн. таблиці.

Надзвичайно цікава в даний момент книга ця тому, що з'ясовує в значній мірі ті неясності, що і снували в нас що до вживаної на Заході методики. Багато з того, що є для нас ще неввіреною проблемою, на Заході вже розв'язано й уживається на практиці. Книга складається з 4-х розділів. В першому розділі автор торкається диких родів рідні—Beta Index Kewensis й нараховує їх 19, але після критичного перегляду залишає тільки 15. При культурі диких родів дуже часто виявлялось, що з насіння певних родів цілком несподівано зростали рослини інших родів. Пояснюється це тим, що насіння для цих дослідів бралось з ботанічних садів, а не просто з природи, і тут, через те, що не було ізоляції, відбувалося схрещування. Надалі автор для того, щоб уникнути цього, брав насіння від екземплярів, що росли просто в природі й були досить (на кілька верстов) віддалені від екземплярів інших родів. Відсоток цукру в диких родів у досвідах автора доходив до 14,6 а у Muregati—% сухих річечей до 24,3%, що відповідає біля 20% цукру. В другому розділі автор наводить дані Rimrau Schindler'a, Proskowetza, Muregati та інших що до схрещування диких родів з культурними; в третьому—дає історичну справку про походження культурних рас і, нарешті, в четвертому—теорії що до спадковості в буряка від стародавніх часів до сучасної епохи.

Крім чисто теоретичного інтересу книга Vilmorin'a має й практичний інтерес, бо знайомить нас з методикою селекції цукрового буряка, що вживається нині на Заході, зокрема у Франції фірмою Вільморен. Це для нас там більшу вагу має, що під час війни та революції ми були ізолювані від наукових та практичних досягнень Заходу, а тепер можемо, нарешті, знайомитись із тим, що там зроблено в цьому напрямкові за останній час. В своїй методиці дослідів буряку Vilmorin, як видно, є під сильним впливом Muregati індивідуальний добір він припускає тільки в умовах суворої ізоляції. Ізолятори робяться з матерії, й фотографії дають нам уяву про те, в якому величезному масштабі їх уживається. З особливостей конструкції ізоляторів слід відзначити пристосування в формі божового рукава, що дозволяє поливати куці й струмувати їх для кращого запилення. Дірку в рукаві звичайно глухо закривають і розширюють тільки для зазначених маніпуляцій. Самий ізолятор прикріплюють до порожнього циліндра, що його відкрито з обох боків і вставлено в землю так, щоб він оточував корінь. Це гарантує від заповзання комах. Половинки коріння, що їх таким чином ізолювано, давали від 5 до 65 гр. насіння, а за деякі екземпляри виявилось, що вони автостерильні й насіння не давали.

Насіння при культурі під ізолятором виходить дрібне й пащадки від нього трохи ослаблені, але за те помітно значну вирівняність типу буряка, що його одержано від ізолюваних в такий спосіб матеріальних організмів. Спостержено багатьома авторами виадки з'явлення пігментованих організмів звичайно пояснювано розщепленням від схрещувань, що були колись раніше. Вільморен пояснює це наслідком недосконалої ізоляції і схрещування з харчовим буряком. З другого боку школа від самозапилення для рослин з природою перехресно-запилювачів, як видно, дуже перебільш на. Так Schull, що робив дослід з кукурузою, каже, що знесення під впливом 5 наступних сомозапиленнь урівноважується одним перехресним запиленням. Практично селекцію цукрового буряка фірма Вільморен ґрунтує на витриманому багаторазовому індивідуальному доборі. На полі вибирають від 50 до 60 тисяч корінів, що йдуть в лабораторію на дослідження. В педягри добирають не тільки екземпляри з високою влагою та % цукру, але також видатніші своїми морфологічними особливостями. Іх

розрізають пополювині й одну половину висаджують під ізолятором, а другу вільно в полі. Насіння, що їх одержано від педигри, висівають на порівняльних полях. Звичайно вже в першому році одержують дуже гомогенних, як тип, нащадків, тільки трохи знесилених, завдяки попередній ізоляції. Нащадків, що їх одержано від зустрічання, однородних ліній, висівають на порівняльних полях і вивчають на них передачу в спадщину ознак. Для цього використовують криві та кореляційні таблиці. Родина, що витримали іспит висівають, ізолюючи їх від інших культур. Віддалення в 800 метрів є для цієї мети мінімальне в практиці французьких селекціонерів. Бо навіть віддалення в 2 кілометри за даними Vilmorin'a не гарантує ідеального самозапилення для одержання елітного, доброго насіння шляхом репродукції.

Щоб одержати комерційне насіння (наше фабричне або технічне) притягають плантаторів, що працюють за керуванням та контролем насінньових інспекторів. Такого методу фірма Vilmorin додержується з 1919 року.

Масовий добір ґрунтують на тому, що вилучають небажані біотиби, і в цьому відношенні він дав свої добрі наслідки: він навіть тимчасово відсутність селекції не викличе значного регресу, бо негативні біотиби в значній мірі вже вилучено. А надалі треба вважати, що роля масового добору остаточно кінчається, бо те краще, що в такий спосіб добірають, губиться в масі середнього матеріалу, і дальшого поспіху не може бути, або він ігнме надзвичайно повільно. Лишається єдиний вірний та скорий шлях—це метод індивідуального добору при витриманій ізоляції та порівнянні нащадків.

Що до можливості великого й скорого поспіху надалі, то дві існують течії: Mupérati констатує той факт, що за останній час значних поспіхів у найкращих селекційних установах не було відзначено, а Vilmorin дивиться оптимістичніше і вважає, що дальше поліпшення можливе. В цій справі він великі надії покладає на розумне чергування самозапилення (ізоляція) й перехреснозапилення та на вивчені диких родів, що можуть дати найнесподіваніші наслідки.

Цікаво, що кліматичні чинники часто дають надзвичайне підвищення цукроватості: так наприклад, Pritchard в Сполучених Штатах Північної Америки спостерігав 26-30% цукру; Aulard в Каліфорнії—34%; Tracu в Єгипті—26%; Pellet того самого сорту, але в різних умовах у Франції—14-16%, а в Єгипті—25%; Vilmorin у Франції не знаходив екземплярів з цукроватістю вище від 23%.

А. Архимович.

Mitteilungen aus der Biologischen Reichsanstalt für Land und Forstwirtschaft. Heft 21. Bericht 1920. Berlin 1921.

Уміщено нижче перелічені статті та відчити по роботі з картоплею. Schlumberger. Zur Biologie der Kartoffelpflanze. Шлумбергер.—До біології картопляної рослини.

Автор наводить такі досвіди:

1. Вплив винищення ростків на кількість і розвиток гонів.

Кількість гонів збільшується так само, як і кількість бульбочок, розмір яких зменшується. Розвиток рослин йде швидче, а завдяки цьому, вони швидче минають несприятелі періоди погоди, при деяких обставинах ці рослини дають кращі наслідки, порівнюючи до нормальних.

2. Розрізування на садіння картоплі.

3. Вартість різних вічків у посадочній картоплі.

Для іспиту брано цілі бульбочки, у яких було повисвердлювано всі вічка, крім досліджуваних: верхушечного, або головного (столонного). Наслідок: головні вічка здебільша не походили, сходи забарились і в середньому врожай менший.

Автор не зазначає кількості бил, що походили в сбах, що порівнюються, випадках. Проте для підрахунку врожаю і кількості рослин, що не походили, це дуже важливо. Група вічків, що є зверху, не є власно поодиноким вічком, віби головним, а як раз групою. Через це з неї з'являється декілька бил, а це зменшує можливість нескхожості і збільшує врожай.

Для проростання вічок, що на верхечку, мають значіння умови вологості ґрунту. Коли посадка неглибока, а вічко буде не в дуже сухому шарі ґрунту, то воно може не прорости, а ватомість проростають нижчі.

Schumberger. Laboratorium für Kartoffelbau. Шлумбергер. Лабораторія по культурі картоплі.

Відчит про роботи лабораторії.

Між иншим знайдено, що велика кількість гумінових кислот в ґрунті може задавити сход, замість яких безпосередньо утворюються нові бульбочки.

Werth. Versuche zur Bekämpfung der Kartoffelkrabbes. Верт. Досліди в боротьбі з раком картоплі.

Досліди над імунністю сортів переводилися над 33 ма сортами в Кроненберзі, де рак виявлено в Німеччині раніш инших міст (1908). Подібні досліди переводилося в инших місцях.

З відомих по Московській Станції і Дітському Селу сортів, порівнюючи невразливі: Дабер, Еккенбрехер, Геліос, Нігеу, Јулі, Люція, Меркер, Міністр ф. Мікель. Новий імператор Цамбаля. Взагалі існуючі імунні сорти є невразливі лише почасти, а саме в умовах, що не сприяють до розвитку грибка. В инших умовах вони дуже чутливі до зарази, але все таки значно менш, віж инші сорти, що звичайно хворіють на рак. Broili Arbeiten mit Wildbastarden von Solanum. Браїлі. Роботи з дикими гібридами.

I—*Solanum edinense* Berthault.

За Вітмаком (Wittmack) *S. edinense*, мабуть міжродовий гібрид. (За Віттером, це є гібрид *S. tuberosum* Zindley з однією з форм *S. tuberosum*—С. Б.).

Посів сіянцив з ягід, що природньо створилися, виявив дуже велику різноманітність типів. Більшість сіянцив дало дрібні бульбочки, що вродили на другий рік. Взагалі низка досвідів з родовими гібридами показала, що навіть при сприятливих умовах більша частина нащадків через невідомі причини гине в перший рік посадки бульбами.

В описаному посіві з'явилось багато нових форм, які не зустрічались у гібридів культурних форм,—і це є підтвердження міжродового гібридового походження *S. edinense*.

S. edinense стійкіший відносно *Phytophthora*, *Rhizoctonia*, *Verticillium* та *Blattrollen*, порівнюючи до культурних сортів. Через це бажано було-б використати його на схрещування. На жаль, у *S. edinense*, що взагалі рідко утворює натурально ягоди, важко утворити гібриди, та й у тих ягоди мають мало насіння.

Всього одержано від *S. edinense* 10 нащадків, від 3-х ягодо-творчих сіянцив його—161-го нащадка, від схрещування з культурними сортами 14 ягід, від парування з Свитезем 9 ягід і від схрещування *S. Commersoni* з *S. edinense*—4 ягоди.

II. *S. edinense*?

При засіві насіння одної форми, що одержана з Вашингтону спочатку так само насінням і виділялась в перші роки свого росту міццю та імунністю, вишли небували нові типи. Де-які з них дуже подібні квітами до *S. edinense*, инші нагадували *S. Maglia* та *S. etuberosum*. Вихідна форма також мала подібності до *S. etuberosum*. Низку сіянцив, що відзначалися імунністю до *Phytophthora* та инших хвороб, було схрещено з культурними сортами.

III. Від Вітмака було одержано колекцію диких *Solanaceae* та їх гібридів, в тому числі Вашингтонський асортимент, очевидно, культурних форм. Останні вироджувались, а через те їх паровано з Свитезем.

Нащадки одного зі спарованих відзначалися надзвичайною міццю всієї рослини (також і бульб). Ця міць наводять автора на думку, що одержаний сіянець є міжродовий гібрид.

IV. Парування *Solanum edinense* з культурними сортами.

Частинна сіянцив являла собою форми, що їх одержувано від схрещування культурних сортів, але де-які, завдяки новому незвичайному вигляду можна вважати за родові гібриди. Батьківські ознаки до того ж модифіковані, були лише у небагатьох сіянцив.

Де-які куші були очевидно, стійкі до *Phytophthora*, але багато виявляли ознаки виродження та *Blattrollen*. Є надія знайти сорт картоплі, який легко парують з *S. edinense* дав би багато нащадків.

V. Культурні сорти з культурними сортами.

Мета скрещування виявлення невразливих форм.

Для скрещування вживають і чутливі до зарази сорти, бо й вони можуть дати комбінацію факторів, що веде до імунності (порівняй наслідки Salaman'a в Potato Conference 1921. Реф.).

Роботи Інституту по вивченню картоплі. Das Forschungsinstitut für Kartoffelbau).

Інститут засновано І. Х. 1918 Товариством Культури Картоплі. Директор проф. Аппель.

З 1. IV. 1920 до Інституту прилучено німецьку станцію культури картоплі. Керувник—проф. Еккенбрехер.

Вміщено звіти:

Кнопп. (Knorr Landwirtschaftliches Laboratorium).

Сільсько-господарська лабораторія. Sehell. Physiologisches Laboratorium.

(Фізіологічна лабораторія).

Лабораторія веде систематичне вивчення сортів картоплі. Для вивчення використовуються гербарій сортів і фотографічні знімки та акварелі. Бульби 165 різних сортів були матеріалом для виставки в Делемі. Велась робота з прищепленням між різними сортами, а також з томатами, тютюном, дурманом, жидівською вишнею. Мішавини однак при цьому не спостерігалось (Порівняй роботи Данієля в Compt. rend. Acad. Sci. Paris—Реф.).

Ведеться робота з вивченням спадковості у картоплі в половому розмноженні і з передачею в спадщину крохмалюватості в чистих расах (очевидно, клонах—Реф.).

Shell. Versuche über die Fähigkeit zu Neubildungen bei der Kartoffel. (Здатність до новоутворень у картоплі).

Заховуючи бульби у вогкій землі, або піскові, можна батато разів обламувати ростки, замість яких утворюються нові, до самого липня. Утворення нових ростків припинається на досвідних бульбах в той час, коли новий сорт починає бульбоутворення в полі. Спочатку розвиваються маленькі ростки, що відразу утворюють столони.

Напослідок : вічків з'являються тільки столони, що утворюють бульбочки. Все це новоутверення виникає з тканини вічків. Щоб не дати можливості для новоутворень, треба усунути тканину вічок обсягом майже з горошину. (Carrigère. 1881 за Rosé) спостерігав новоутворення гонів навіть з вирізаних центральних частин бульби. С. Б. З усуненням тканини у всіх вічок і в розрізі бульби спостерігається утворення каллуса і до того виключно на базальних поверхнях розміру.

Ця здібність бульб, а також стебла до новоутворень лише на базальних поверхнях розрізу робить неможливим утворення химер у картоплі.

Salaman. Degeneration of potatoes (Report of the international potato-konference 1921, London, p. p. 79—91).

Існує дві думки про дегенерацію: 1) дегенерація — синонім старості, 2) дегенерація—наслідок хвороб.

Більшість старих авторів не зазначали, що саме вони розуміють під дегенерацією й не робили різниці між дегенерацією від старості й дегенерацією від хвороб.

Всі автори згоджуються, що дегенерація виявляється: по-перше зменшенням врожайності, з тим, що зовнішніми ознаками цього буває те, що листя робиться кучеряве та шерстке, зріст малий, а стебло цупке, або хистке. Всі ці симптоми характерні для мозаїчної хвороби та кучерявості. Ясно, що хвороби, які сприяють до занепаду врожайності, було спостережено з перших днів культури картоплі. Тоді-ж помічено і різну імунність до них у різних сортів. Вже 1795 р. було зазначено імунність у сорту Surinam, і він залишиться таким і до останнього часу.

Два погляди на дегенерацію існували з давніх часів. Виразником першого був Parmentier, що рахував дегенерацію наслідком довгого вегетаційного розмноження. Виразником другого був Anderson, що рахував дегенерацію наслідком хвороб.

Rutische (1819) і Zeman (1843) описує хвороби, що мають звязок з неврежайністю; по ознаках—це мозаїчність і кучерявість.

Серед сучасних авторів є виразники теорії старіння через вегетаційне розмноження Sartory, Gratnot Thiebaut.

Супротивники цієї теорії й прихильники теорії хвороб Bast, Peviet, Perisot, Ducomet, Quanger, Whippe й інші.

Salaman так визначає старіння: організм протягом певного часу втрачає життєву силу, і припиняється його існування; перед цим організм здебільша дає насіння.

Вивикає питання: вегетаційне розмноження (зокрема бульбаки) чи буває обмежене терміном, чи при деяких умовах індивід має бути невмирущим.

Ні в одній з рослин, що вегетаційно розмножуються, нема явища старости. До таких належать виноград, груші, яблука, банани, цукровий очерет, земляна груша.

Сиростовує ідею старіння ще й те, що виниклий сорт не однаково довго живе в різних умовах, а саме: гине за декілька років на сухих місцях, або низинах і в той самий час добре зростає на буграх недалеко від перших.

Сорт Magna Bonum, що дегенерував в Англії, більш, як 50 років продовжує користуватись славою у Швеції. Таких прикладів багато.

Ясно, що дегенерація не є наслідок старіння, а швидче залежить від хвороб, або несприятливих зовнішніх умов.

Порятують від дегенерації—„відновлення“—з часів Parmentier шукали в сіянцях. Шіснадцятирічня праця Salaman'a над сіянцями дала такі наслідки: домашня картопля є гібрид здебільша складний і розщеплюється при самозапиленні.

Дуже малий % нащадків подібний своїми ознаками до батьків. Тому, як малокорисні для „відновлення“, ці й подібні нащадки доводиться відкинути.

В поодиноких випадках Salaman і Zesley виявили гомогенні сорти. Сіянці від самозапилення дали подібні ознаки (квітки, стебла й бульби) до батьківського сорту. Дегенерація може виявитись на сіянцях в різному зрісті, починаючи від самого проростання.

Симптоми дегенерації сіянців подібні до бульбочкових рослин. Це—кучерявість та мозаїчність.

Швидкий розвиток дегенерації залежить від місцевости. Вона швидко виявляється (протягом двох років) у Barley, у Salaman'a (майже у всіх сіянців без винятку), але можна її уникнути, переносячи сіянці до Шотландії. Однак, не дивлячись на це, є сорти й сіянці у Barley, що існують багато років: Egelote Purple з 1883 р. сіянець Barley Bonny (з 1911), Cango Flourbale (з 1907), сіянець Sedineuse (з 1909).

Ці сорти імунні до кучерявости та мозаїчності.

В деяких випадках мозаїчність, на думку Salaman'a, буває спадковою, де-то переноситься насінням (теж у томаті і инш.).

Боротьба з дегенерацією й викохування сортів, що імунні до мозаїчності й до кучерявости з захованням добрих якостей, є завдання нелегке, але розв'язати його можна.

Автор закінчує статтю словами: імунність і мозаїчність є ключ до невмиручости картоплі.

Реф. С. Букасів

СІЛЬСЬКО-ГОСПОДАРСЬКА НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ НА УКРАЇНІ.

Реорганізація С.-Г. Наукового Комітету. 18-го червня 1924 року Колегія Н. К. З. С. затвердила нове положення про С.-Г. Науковий Комітет та новий склад Президії Комітету і відповідальних керівників його секцій.*) Цією ухвалою Колегії закінчився цілий період реорганізації Комітету, що тягся мало не три місяці та відібрав на себе багато часу й енергії у діячів Наркомзему та Комітету. Отже варто тепер зробити огляд та дати певні підсумки проробленої роботи.

Передовсім треба зауважити, що реорганізацію К-ту велось в напрямкові тіснішого ув'язання роботи К-ту з роботою НКЗС та безпосереднього обслуговування Комітетом, Наркомзему з боку наукового розроблення й освітлення його практичних заходів. Тому С.-Г. Науковий Комітет, з широкої державно-громадської організації, що існувала при Н. К. З. С. на автономних основах, перетворено в науково-практичну установу самого Наркомзему. Нове положення про Комітет покладає на нього в першу чергу керування науковою працею всіх наукових та інших установ, що є у віданні Н. К. З. С., з тим, що адміністративно-фінансову

*) Див' далі—в розділі „Офіційні повідомлення“.

за можливе тільки тоді, коли налагодиться в тому чи іншому місцевому науковому осередкові периферійна робота Секцій К-ту Всім Філіям К-ту запропоновано перенести наукову-громадську діяльність своїх членів та місцевих НТС Всеробітземлі, а чисто наукову працю уязати з плановою працею Секцій Комітету.

Харків 10/VIII-24 р.

Н. П.

Президія с.-г. наукового комітету. В зв'язку з реорганізацією Комітету, постановою Колегії НКЗС від 18 червня 6. р. затверджено членами Президії: Вольфа М. М., Опочкова Є. В., Попова П. І., Різнікова М. З., Рожественського Б. М., Тараченка К. С. та Янату О. А., з дорученнями М. М. Вольфу бути Головою, а О. А. Янату Заступником Голови Комітету.

Президія в новому складі її членів розпочала свою працю з 1 липня 6. р. і до вересня виконала такі роботи.

В справі реорганізації Комітету вироблено: нове Положення про СГНКУ (прийнято Колегією НКЗС й подано на затвердження Р.Н.К.); Інструкцію розподілу функцій Пленуму, Конференцій, Президії та Бюро Секцій (затверджено Пленумом); Положення про відділи Секцій та Філію Комітету у Києві (в стадії оформлення); Інструкцію у'язання праці Комітету з працею ГНЗС (теж в стадії оформлення); Інструкцію у'язання праці Комітету та Науково-Технічної Секції Всеробітземлі (затверджено Президією та Н. Т. С.); нарешті список установ Н. К. З. С. та інших відомств, що з ними мають бути у'язані відповідні Секції Комітету (теж затверджено Президією).

З біжучих справ, що були на розгляді Президії, важливіші такі:

Проведення бюджетової кампанії на 1924—1925 р., в наслідок якої обрахунок на операційні видатки затверджено в сумі 150000 кар.

Підготовка до 1-го Всеукраїнського З'їзду в справі дослідження продукційних сил та народного господарства України. З пропозиції Орг. Комітету З'їзду при СГНКУ було організовано дві секції—Природи та Сільського Господарства, але з перенесенням центру робіт Секції Природи у Київ, при СГНКУ продовжено роботи однієї Секції Сільського Господарства з частковим поширенням компетенції її на питання вивчення природи.

Розгляд заперечень, що подані до Комітету представниками районних досвідних с.-г. станцій, проти постанов 22—27 червня 6. р. Народи Краєвих Уповноважених досвідної С.-Г. Справи. Конститувавши, що подаві заперечення по суті ставлять питання про перегляд системи організації досвідної с.-г. справи, прийнятої НКЗС, Президія з свого боку вжила заходів до всебічного розроблення питання про стан досвідної с.-г. справи на Україні та про бажані зміни організації її надалі:

Справа про об'єднання періодичних видань. В спільнім засіданні Президії та представників від редакцій видань, що виходять при НКЗС, було вирішено, що „Вісник С.-Г. Науки“ реформується в напрямку утворення єдиного періодичного сільсько-господарського журналу широко-наукового характеру, до нього вливаються частина „періодика“ журналу „Сільсько-Хозяйственное Опытное Дело“ наукова частина „Бюлетеню Боротьби з шкідниками“, і „Молодий Дослідник“—окремим додатком. Вісник має видавати відбитки праць, які у ньому вміщено, а свої наукові праці Секція Досвідної С.-Г. Справи і інші Секції мають видавати збірниками в міру виготовлення і в залежності від фінансових можливостей.

Участь, з пропозиції Президії ВУЦВК-у, в науковій розробленні питання про посуху та боротьбу з нею для 3-ої Сесії ВУЦВК-у. Президія дала відповідні завдання Комісії боротьби з посухою, що здала функціонує при Комітеті і намітила докладчиків.

В процесі біжучої праці Президія багато часу та уваги віддала налагодженню робіт Секцій в нових умовах, що склалися в зв'язку з реорганізацією Комітету.

В. Скрипчинський.

Діяльність економічної Секції СГНКУ за червень—липень. Тісна у'язання з працею Н.К.З.С., що її помічено в роботі С.-Г. Наукового Комітету ставила і перед Секцією не тільки питання програми й плану діяльності, але й координації робіт Секцій з відповідними органами НКЗС, як Планова Комісія, відділ Організації Господарств, економічні відділи Досвідних Станцій та ин. Після затвердження Бюро Секції в повному складі, а саме: Головою—М. М. Вольф, Заступником—А. Н. Челінцев, членами Бюро В. М. Соловейчик, Д. Г. Голков, С. Е. Любарський, М. Б. Геревич, С. Ф. Веселовський, О. К. Філіповський і Вінніків, Секція приступила до складання нового програму й плану діяльності. В наступні засідання Бюро Секції намічено програм, що має на меті вивчення таких основних питань:

1) Загальні питання с. г. економіки, статистики та політики; 2) питання землеустрою; 3) методології суспільно-агрономічної роботи й методи кооперування с. г. процесу, проблеми постачання, збуту й кредиту; 4) проблеми с.-г. промисловости; 5) питання механізації та енергетики.

За відсутністю проф. А. Н. Челінцева, який має в близькому часі прибути, остаточне затвердження наміченого програму лишено на якийсь час. Що до розпочатих раніше Секцією робіт, то в зв'язку з реорганізацією Комітету й персональними змінами в складі Секції, частину з них прилирено, а з окремих праць зараз розроблюється питання тарифної політики та економіка культури совишника. Близьку участь брала Секція в підготовчих працях по

складанню програми й плану обслідування селянського буряківництва. Складено кошторис на 24/25 рік в розмірі 71874 арб. Із них головні статті:

а) Платня співробітникам	8640 карб.
в) Науково-операційні видатки	61584 карб.
із них на організацію окремих праць	28800 карб.
видання праць	24304 карб.

Сузименко.

Комісія боротьби з посухою С. Г. Н. К. У. Посуха цього літа, тяжко відбиваючись на нашому сільському господарстві, ще мало або й зовсім до неї не пристосованому, викликала цілком природно, крім державних заходів що до ліквідації її наслідків, ще й великий громадський рух, який визначився участю широких кол радянського суспільства в обговоренні справи з посухою та проєктів боротьби з нею. Не зупиняючись на оцінці всіх виступів, що виявилися з'окрема і в пресі, треба зазначити велике зацікавлення й високий громадський тонус при обміркуванні цієї проблеми спочатку і швидко заспокоєння, коли виявилось, що посуха цього року матиме хоч й великий, але обмежений вплив на наше господарство в цілому і не може дорівнюватися розмірам та згубним наслідкам посухи 1921 року.

Але це зменшення уваги до посухи мало зрозуміле, бо проблема боротьби з посухою зовсім не стоїть ще на міцному науковому ґрунті, лише накреслена й багато ще треба наукових державних і громадських зусиль, щоби в боротьбі з нею досягти певних наслідків і звільнити наше сільське господарство від сталого недобору, а часом і повної загибелі врожаю від посухи в посушливих районах. Інакше постановив питання про посуху Сільсько-Господарський Науковий Комітет, вважаючи посуху за найбільшого й постійного ворога сільського господарства.

Не обмежуючись лише епізодичним обговоренням і розробленням цього питання С.-Г. Н.К.У. створив окрему постійну комісію боротьби з посухою, поклавши їй за завдання: всебічне вивчення причин і явищ посухи в їх природньому географічному росташуванні по районах України, систематизацію всіх практичних досягнень с.-г. науки в боротьбі з посухою та широку популяризацію найдоцільнішого застосування цих досягнень в часовому сільському господарстві.

Для того, що б боротьбу з посухою повести планово, поставивши її на міцний науковий ґрунт, комісія провадить зараз масове всебічне обслідування посухи та впливу її по різних районах України, з найбільшою участю відповідних секцій С.-Г. Н.К.У.

З'окрема провадиться: а) обслідування врожаю хлібів і взагалі зернових, технічних та кормових рослин, у зв'язку з тим, як відбилися на них цього року ріжні умови та способи їх культури під час посухи; б) обслідування впливу посухи на окремі рослини та їх сорти, з'ясовуючи, які з них виявили себе, як посухостійкі; з цих рослин збирається зразки насіння, що на той рік висіватиметься по селекційних станціях, як матеріал для дальшої селекції, з метою виробити посухостійкі культурні рослини; в) обслідування вохкості наших ґрунтів, цього року, з тим, що з'ясовується й стан обслідування вохкості ґрунтів, з метою налагодити систематичне досліджування вохкості ґрунтів по всій Україні, хоч негустою тим часом мережею пунктів, де його вестиметься за одним програмом і методикою; г) обслідування бур'янів наших полів у зв'язку з цьогорічною посухою з тим, що з'ясовується разом з цим і стан обслідування бур'янів України та боротьби з ними; д) обслідування стану меліораційних заходів, зменшення або усунення за їх допомогою впливу посухи та виявлення можливості до їх дальшого застосування й поширення; е) обслідування цьогорічних шкідників (гризунів, комах та хвороби) та шкоди від них і засоби боротьби; ж) обслідування культури кукурудзи в цьому році, що докладно мусить виявити, як під час такої посухи в різних місцевостях України та при різних умовах і способах культивування, кукурудза виправдала себе, як посухостійка рослина; з) обслідування кормових рослин зі збором для висіву їхніх зразків; і) систематичне, щомісячне, масове обслідування стану озимини в зв'язку з вохкістю ґрунтів, а пізніше і з сніговим настилом.

Всі обслідування ведеться через Сітку кореспондентів С.-Г. Н.К.У. з'окрема через земоргани, агро-райони, досвідні станції, с.-г. школи, колгоспи, радгоспи та інші місцеві осередки, шляхом розсилки їм 9-ти спеціальних програм-анкет, що їх вже надруковано та розіславо в кількості від 3000 до 10.000 примірників кожна.

Розроблення надісланих матеріалів цього обслідування дасть повне з'ясування причин, впливу і наслідків посухи 1924 року, а так само й того, як виправдали себе в різних районах ріжні агротехнічні, меліораційні та інші засоби боротьби з посухою.

Поруч з цим Комісія складає перспективний і робочий план наукових заходів боротьби з посухою, ув'язуючи його з планом практичних Заходів боротьби з посухою Наркомзему. Цей план має переводитися при найближчій участі спілки Всеробітземлісу і об'єднаних у ній широких кол місцевих сільсько-господарських робітників.

Комісія має у вийти, через С.-Г. Н.К.У. в тісний контакт з усіма відповідними сільсько-господарськими науковими установами Радянського Союзу, як: „Науково меліораційний інститут“ та „Державний Інститут Досвідної Агрономії“ в Ленінграді; Науково-Меліораційний Інститут та „Технічний Комітет Упрямелозему“ у Москві й инш.

Таким чином, ведучи постійну й планомірну працю над вивченням посухи та способів боротьби з нею, Комісія сподівається на широку допомогу й участь у цій праці всіх зацікавлених державних установ і громадських організацій та всіх свідомих робітників нашого радянського сільського господарства.

Секретар Комісії боротьби з посухою *М. Кондрашенко.*

Бюро сітти кореспондентів С.-Г. Наукового Комітету України. Надіслано заяви і зараховано кореспондентами С.-Г. Н.К.У. таких осіб та організацій:

1687. Лебедівська С.-Г. Артіль „Гроза“, с. Лебедівка на Київщині.
 1688. Галенко Н., с. Софіївка на Катеринославщині.
 1689. Шевлюга В., с. Горбанівка на Полтавщині.
 1690. Бова М., м. Ічвя на Чернігівщині.
 1691. Горбенко В., х. Горбанівка на Полтавщині.
 1692. Чумаченко І., с. Камінний Міст на Одещині.
 1693. Кекух О., м. Семенівка на Гомельщині.
 1694. Дзюбенко П., с. Плячуки на Київщині.
 1695. Лущик Д., х. Іценків на Полтавщині.
 1696. Федун А., м. Полонне на Волині.
 1697. Буряківський, с. Деркачі, Зоотехнікум.
 1698. Твердохліб І. П. „ „
 1699. Твердохліб І. Й. „ „
 1700. Бондарлі. „ „
 1701. Гнідаш Б. „ „
 1702. Вернигора М. „ „
 1703. Семонченко „ „
 1704. Ярошук С. „ „
 1705. Співаків К. Харків.
 1706. Миколаєнко І. „ „
 1707. Біликова А. „ „
 1708. Багмут І. „ „
 1809. Садило В. Ст-ція Степна на Кубані.
 1710. Немлієнко Ф., м. Козин на Київщині.

Окремих кореспондентам розіслано „Вісник С.-Г. Науки“ № 3—4, а окрім того такі анкети з обіжниками та інструкціями до них:

1. Обслідування впливу посухи 1924 р. на культурні рослини України, анкета № 1.
2. Обслідування посу-остійких культур України 1924 р. з обіжником.
3. Обслідування культури кукурудзи на Україні за 1924 р.
4. Анкети про шкідників с.-г. рослин у 1924 р. розіслано по 3 примірники.
5. Обслідування бур'янів України—бур'яни полів України в 1924 р. анкета № 2.
6. Обслідування забутків (пам'ятників) української природи, анкета № 1.
7. Анкета про кореспондента № 1.
8. Обіжник про порядок пересилки анкет.

Ці всі матеріали за винятком № 8 розіслано також всім С.-Г. Школам, С.-Г. Досвідним Станціям, агрорайонам та лісництвом, розсилається також радгоспам, колгоспам, Окр. та Губземууправлінням.

Заповнені анкети вже повертається до Бюро в значній кількості. Бажано, щоб ті кореспонденти, що ще не повернули заповнених анкет по можливості поспішили з надсилкою їх, щоб можна було приступити до розробки цих надто цікавих матеріалів. Анкети, що їх зараз не буде змоги заповнити (наприклад, про шкідників, бур'яни), треба зберегти до весни й заповнити тоді.

З діяльності Вінницької Філії С.-Г. Н. К. У. *) Вінницьку Філію С.-Г. Наукового Комітету відчिनено 1920 року (за назвою „Подільської“ Філії, доки не було організовано другу Філію на Поділлі—у Кам'янці—Подільському), і вона була першою спробою К-ту організувати на периферії наукову с.-г. роботу.

Відчинення Вінницької Філії викликалося як тим, що у Вінниці навіть на ті часи була поважна іціятивна група наукових робітників, що не переставали дбати за планову роботу, так і тим, що відсутність місцевого науково-дослідного центру в галузі сільського господарства відчувалося надто гостро. Не зважаючи на те, що Поділля знаходиться близько західного кордону, що здавалося-б, ставило край під впливи західно-європейської культури взагалі й з'окрема науки та що недалеко від Поділля містяться такі значні осередки наукової діяльності, як Київ та Одеса, Поділля до останнього часу не було планово обслідуване що до його природно-історичних умов. Ті випадкові праці, що їх провадилося тут час од часу найзжними спеціалістами, в тій або іншій галузі, мали характер б. м. випадкових розвідок. А що не було ніякого центру для об'єднання тої роботи, й наслідків її часто-густо не використовувано. Загалом кажучи, ще 3—4 року тому не було якихось систематизованих висновків що до Поділля з більшости галузів наукового краєзнавства. Такі питання, як кліматичні, ґрунтові, флористичні, водного багатства, корисних копалин то що,—було розроблено та освітлено ще в мецшій мірі, ніж роботу що до піднесення сільського господарства та с.-г. промисловости, а тим часом саме такої роботи вимагали потреби дня.

Все це поставило перед Філією низку завдань не лише до збирання нових матеріалів, а й до систематизування того, що в екскурсійному порядку було добуто раніше, але досі лишалося не зведене й не використане.

Тяжкі матеріальні умови, що в них Філія перебувала ввесь час, не дали їй можливости виконати цілком увесь план намічених нею робіт, але все-таки значну частину його виконано.

*) З протоколу Філії від 30. VII. 1924 р.

Насамперед треба відзначити роботу Метеорологічної Секції Вінницької Філії. Вона розробила ту наукову теорію, що дає нині можливість метеорологічним установам СРСР поставити на нові підвалини завбачання погоди,—завбачання, що є одним з найбільших досягнень науки за останнє десятиріччя. Крім того Секція за 3 роки свого існування провела складну організаційну працю відновлення та черепланування Метеор. сітки Поділля. В наслідок цієї роботи число станцій і пунктів Мет. сітки Поділля збільшено навіть проти довійськового часу, і тепер є можливість розпочати де-які спеціальні дослідження в галузі мікрокліматичної структури краю, що має з погляду практики місцевого сільського господарства виключний інтерес. Одноразом з цим до архіву Секції пошало зібрати значну кількість спостережень на Поділля за попередні роки і тим самим підготувати матеріал до наміченої широкої збірної праці з кліматології краю. Де-які дані частково вже розроблено, в наслідок чого і є велика праця Голови Секції, проф. Данилова: „Клімат Південного Поділля“ та „Орієнтований нарис кліматичних умов краю“.

Грунтово—Геологічна Секція Філії проробила теж значну роботу. Під керівництвом проф. Безбородька було проведено, частково за рахунок Секції, частково за рахунок зацікавлених місцевих установ, петрографічне дослідження більшої частини Поділля, що й виявило в недрах Поділля наявність багатьох форм корисних копалин каоліну, мармору, жорнового каменю і т. и.—придатних для промислової перероблення. Наслідки цих досліджень частково оголошено проф. Безбородьком в спеціальних журналах, а також було експоновано на Всеоюзній с.-г. виставці у Москві 1923 р.

Ботанічна Секція провела систематичне обслідування дикої флори Поділля. В наслідок робіт Секції складено досить великий (1.000 родів) гербарій дикої флори Поділля, також орієнтовний нарис (Голови Секції А. А. Савостьянова) дикорослої флори Поділля. Крім того, в цілком закінчена праця з культури, в умовах Поділля, стручкових рослин, зокрема гороху, з зазначенням меж розповсюдження горохового зерновика. За останній час Секція організувала й провадила, з доручення Ботанічної Секції К-ту, спеціальне обслідування бур'янів.

Зрештою, хемічна лабораторія Філії обслуговувала низку установ м. Вінниці й Поділля, починаючи від РСІ і Губсуду та кінчаючи господарчими підприємствами різних категорій. Крім того, лабораторія обслуговувала своїм обладнанням науково-дослідчі (Вінницька Досв. Станція) та навчальні (Вінницький Фарматехнікум) роботи й ин. установ. Останній час ведеться переговори про використання лабораторії для потреб Подільського відділу Укрдобрехему.

Зазначена діяльність Філії на протязі трьох років зустріла належну оцінку з боку губустанов. Останні що-року, коли фінансове становище Філії надто загострювалось, приходили їй на допомогу відповідними заходами, щоб забезпечити можливість працювати без перерв.

Н. П.

Селекційно-насіньові курси Н.Н.З.С. при С.-Г. Н.К.У. (в Київі). Теоретично-практичні заняття на курсах остаточно закінчилися в лютому ц. р. Рівнобіжно з иншими програмовими роботами відбувалися періодично конференції слухачів та лекторів-спеціалістів, на яких кожен з слухачів зачитував і захищав свою дипломну працю. До кінця березня зачитано та ухвалено, як цілком задовольняючі, такі дипломні праці слухачів (подається з позначенням спеціальностей, які обрало кожним з слухачів).

1. Болсунов І. І. „До питання про добір цукрового буряка по анатомічних та морфологічних ознаках у висадках“. Спец.—Насін. та селек. буряка та хлісів.
2. Буйло В. О. „До питання про добір томатів по анатомо-фізіологічних ознаках та значіння його в городньому насінництві“. Спец.—Насінництво та селек. садово-городніх рослин.
3. Гіжницький Я. К. „Завдання сільсько-господарської ентомології (Збірник ентомологічних завдань)“ Спец. - Боротьба з шкідниками насіння.
4. Глушченко П. Х. „Короткий нарис про хміль та його значіння на Україні“—Насінництво та селекція хмелю.
5. Горбачевська В. Г. „Анатомічний огляд родини“. Спец.—Насінництво та селекція городніх рослин.
6. Зеленський В. Ф. „Можливість вживання солевих розчинів, як метода добору“. Спец.—Насінництво (репродукція насіння).
7. Зінькевич В. Г. „Досвід одної лінії цукрового буряка“ Спец.—Насінництво та селекція цукрового буряка.
8. Кисіль М. М. „Новий метод визначення кількості хлорофілу в листі (хлорофілові еталони)“. Спец.—Насінництво та селекц. цукрового бур.
9. Копил С. Е. „До питання про відкладання кристалів шавелево-кислої вапни в листях цукрового буряка“. Спец.—Насінництво та селекція цукрового буряка.
10. Колемійцев С. М. „Селекція озимої пшениці на Удінській Сортівничій Станції Цукротресту“. Спец.—Насінництво та селекція хлібних рослин.
11. Котельників Т. Г. „Дослідження десяти сортів ярої пшениці. Спец.—Насінництво та Селекція хлібних рослин.
12. Кульженко М. І. „Анатомо-фізіологічне дослідження трьох чистих ліній пшениці Білоторки“. Спец.—Насінництво та селек. хлібн. рослин.
13. Лук'янов Д. П. „Сортодослідження томатів. Вплив угноєнь мінеральних та органічних на хемічний склад та врожай томатів“. Спец.—Насінництво та селекція садово-городніх рослин.

14. Максименко Г. С. „Гібридизація городніх рослин на Білоцерківській Селекційній Станції та її теоретичні підстави“. Спец. Насінництво та селекція садово-городніх рослин.
15. Масюк П. Д. „Морфологічна та фізіологічна характеристика озимих пшениць та жита Київського краю й районізація їх“. Спец.—Насінництво та селекція хлібних рослин.
16. Миколаєнко М. М. „Залежність між схожістю та вохкістю насіння цукрових буряків на підставі даних Київ. с.-г. Контрольної Станції“. Спец.—Насінництво контроль.
17. Панченко Ф. П. „Вплив протрукування хемічними засобами на лабораторну та господарчу схожість“. Спец.—Насінньовий контроль.
18. Самійленко Д. Я. „Лобовий хід транспірації в деяких с.-г. рослинах при різній вохкості ґрунту“. Спец.—Насінництво та селекція хлібних рослин.
19. Седик Я. А. „Організація насінництва на Україні (репродукція та торгівля)—Спец.—Насінництво (організація репродукції та торгівлі).
20. Сердюков М. Л. „Помологічний опис місцевих сортів яблук та груш Голосівського Культрадгоспу“. Спец.—Насінництво та селекція садово-городніх рослин.
21. Терпило Н. І. „Обслідування льонів України“. Спец.—Насінництво та насінньовий контроль.
22. Тирановець В. С. „Сортовивчення кукурудзи Чарторийською с.-г. Досвідною Ставцією 1923 р.“. Спец.—Насін. та селек. хлібних рослин.
23. Трупов І. М. „Оцінка насінньового матеріалу огірків по місцеположенню в плод.“. Спец.—Насінньовий контроль
24. Фурта Н. С. „Організація репродукції насіння на Україні та торгівля ним“. Спец.—Насінництво (організація репродукції та торгівля).
25. Шехавєв Р. Д. „Біологія картоплі раннього і пізнього сортів в залежності від терміну посадки“. Спец.—Селекція картоплі.
26. Шиманський А. Г. „Залежність врожаю від форми поперечного розрізу головного та бокових бильців в період досягання насінників цукрового буряка“. Спец.—Насінництво та селекція цукрового буряка.
27. Шульга К. І. „Визначення самоутворених форм кормових рослин та селекція їх по морфологічному методу“. Спец.—Насінництво та селекція цукрового буряка.
28. Ясинський Н. В. „До питання про відкладання шавелевокислої вапни в листях цукрового буряка“. Спец.—Насінництво та селекція цукрового буряка.
- Зазначені 28 осіб (з них жінок 3), закінчили курси та витримали повірочні іспити, давши таким чином спеціальність:

а) Насінництва та селекції цукрового буряка	6
б) „ „ садово-городніх рослин	6
в) „ „ хлібних рослин	6
г) „ „ хмелю	1
д) „ „ кормових рослин	1
е) Насінництва (організація, репродукція, торгівля)	3
ж) Насінньового контролю	4
з) Боротьба з шкідниками насіння	1
	28

Крім того, після докінчення та захисту дипломних робіт мають одержати дипломи: 1) Давидович О. К. (Спец.—Насінництво), 2) Корнієнко Й. П. (Спец.—Насінництво та селекція цукр. буряка), 3) Наливайко А. Ю. (Спец.—Селекція картоплі), 4) Шмаль Д. Д. (Спец.—Селекція сад.-городніх рослин. Через зтяжну хворобу не міг подати та захистити дипломної роботи та витримати іспити також), 5) Гордієнко Д. А. (Спец.—Насінництво, його організація та репродукція насіння). Згідно з ухвалою Іспитової комісії після додаткового літнього стажу, захисту дипломних робіт та додаткових іспитів мають одержати дипломи: 6) Радванський І. Р. (Спец.—Насінньовий контроль) та 7) Сорокопуд В. В. Всі зазначені особи за згодою Президії Селекційно-Насінньових Курсів, що нині припинила своє існування, та Президії Ботанічної Секції С.-Г. НКУ. мають захищати свої роботи в Ботанічній Секції Комітету, яка й може ухвалити чи не ухвалити роботу. Секція-ж в разі потреби утворює спеціальну комісію для перевірочних іспитів тим особам, що не витримали ще іспитів.

Більшість перелічених осіб, що закінчили курси, як і тих, що формально ще не закінчили, вже зараз працюють в різних установах на обраних спеціальностях.

З числа допущених до іспитів слухачів (36)—не витримав їх лише один (Артюх П. П.), якого ухвалою Іспитової Комісії зовсім позбавлено права отримати диплома через слабкий загальний розвиток та спец. підготовку.

Праця станції захисту буряка (Цукротресту) в квітні ц. р. на Лівобережжі: В місяці квітні по всіх садових господарствах Цукротресту закінчено боротьбу з біланом жилкуватим та золотозумом. Почищено від зимових кубел гусени цих шкідників 32 000 овочевих деревин.

Боротьбу з ховрахами розпочато на таких цукроварнях: Циглерівській, Жовтневій, Первухинській, Янківській та Пархомівській (у їхніх господарствах); боротьбу пронаджено за допомогою сірчака вугля.

Повесні на полях фабричних господарств з'явилися миші в господарствах цукроварень Левинської, Петровської, Лапівської та Янківської. Боротьбу з ними найбільш, проваджено тим робом, що затруювано мишачі нарки печеним хлібом із арсеном (мишаком).

По тих економіях, де спостерігалося зараження хлібів на сажку, пороблено протруювання сіяного матеріалу формаліном. Разом попотруювано на всіх цукроварнях 34.000 пудів насіння.

У Кияницькій та Угроїдській цукроварнях закладено досвіди з сухим протруюванням насіння мідяним купервасом.

19-го квітня ц. р. у Тростянецькій та Первухінській цукроварнях можна було бачити відродження бурякової свинки. Для боротьби з нею де-які цукроварні почали влаштовувати спеціальні рівчачки для того, щоб ловити свинки, навколо тих місць, де торік були буряки. Крім того, на таких місцях де-які цукроварні зробили раніше в дві сівалки завширшки густі засіви буряку щоб приваблювати шкідників, з боку нових бурякових плантацій.

На Чупахівській, Тростянецькій та інших цукроварнях на бурякових плантаціях закладено з картоплі та кормового буряка принади для виловлювання дротяників.
м. Богодухів.

Ф. Яценко.

Іванівська досвідна станція Цукротресту:—працює зараз в складі двох відділів: досвідного та селекційного, а крім того ведеться додаткові дослідження окремими спеціалістами з хемії, метеорології та ентомології.

Досвідний відділ переорганізовано знову з 1922 року з тим, що він перейшов на нову програму, яка найпершим завданням відділу ставить з'ясування різних питань, зв'язаних з культурою висадки цукрового буряка. Культуру висадків у нас до цього часу мало вивчено, а проте насінництво дуже важлива галузь в цукровій промисловості. Огже вивчення всіх умов, що сприяють найбільшій продукційності висадків має надзвичайно велике, актуальне значіння. Тому в роботі спеціальної Станції згідно з новою програмою відводиться найперше місце вивченню: продукційності (рентабельності) різних сівозмінів для висадків та буряка, впливу різних уноень та сіяних парів на буряк, висадки та озиму пшеницю. Далі визначається найкращі умови культури різних типів сортів оз. пшениці і т. н. Біжучого літа досвідний відділ ступив на шлях своєї нормальної праці; цього року вперше всі культури попали на своє місце на досвідній полі. Крім постійних біжучого літа проведено багато тимчасових (літучих) досвідів з висадками цукрового буряка. Так проведено досвіди: 1) з гущиною посадки висадків в звязку з розміром коріння та при розрізуванні його, 2) з часом посадки в звязку з засобами предпосівної обробки та способами посадки, 3) з способами зберігання висадків зимою, 4) обгортанням висадків, 5) з різними плеканням висадків під час росту і т. н.

Хемічна лабораторія досліджувала зріст буряка в звязку з відкладанням цукру в обидва роки життя, внос поживних річей з ґрунту при ріжному їх використанні, баланс вохкості в ґрунті і т. н. Крім цього проведено роботу вивченням морфології (та росповсюдження в ґрунті) коріння у буряка та висадків за методами В. Ротмістрова (шахти та відмивка кореню з ящиків).

Селекційний відділ—працює головним чином з цукровим буряком та озимю пшеницею. Селекція буряка має своїм завданням утворення врожайно-цукруватих рас, що досягається шляхом добору цукроватих корнів з доброю вагою, та вивченням нащадків останніх. Робота з селекції цукрового буряка на Іванівській Досвідній Станції, порівнюючи з довільним часом, дуже збільшилась останніми часами з тим, що поширено так лабораторію, як і технічне приладдя в ній. За зиму через лабораторію Станції проходить більше 400.000 коренів, серед яких відбирається кращі корені-педигри та супер-еліги, що йдуть врешті на утворення маточного насіння. Біжучого року досвідна станція відпустила біля 600 пудів такого насіння. Насіння Іванівської Станції не гірше від насіння кращих німецьких та польських фірм, часто воно дає більшій врожаї цукру з десятини, ніж закордонне насіння, що яскраво визначили колективні досвіди сортовипробовування, організовані 1923 р. Сортівничо-Насіннєвим Управлінням на всіх своїх, а також на де-яких НКЗС досвідних станціях. Випробування сортів в Німеччині в 1923 році показало що, і в тих умовах вона не гірше німецьких.

Селекції озимої пшениці ведеться в напрямкові утворення сортів: тривких, урожайних, неполяглих, з гарним зерном та імуністю до грибних хвороб. Як наслідок цієї праці, Станція випустила низку сортів: „Дюралль“, „Альфу тривку“, „Вету-тривку“, №№ 2704 та 2705. За останній час ці сорти дуже росповсюджуються серед г-в Цукротресту та селянських господарств.

З іншими рослинами селекції не ведеться, але ведеться сортовивчання жита, вівса, проса, а почасти й лямєну.

Станцію за останній час поширено, завдяки будівлі нових помешкань так для життя фахівців, як і для різних господарських та технічних вжитків.

20/IX—1924.

СИЛЬСЬКО-ГОСПОДАРСЬКА НАУКА ЗА МЕЖАМИ УКРАЇНИ.

Коротка інформація про закордонну командировку проф. Н. Кулешова.
З 18 червня по 30 серпня з доручення Наркомзему УСРР я пробув у закордонній командировці.

Оснєвними завданнями моєї командировки були: 1) участь в 4-му міжнародньому конгресі контрольно-насіннєвої справи в Кембриджі і 2) ознайомлення з постановкою та організацією контрольно-насіннєвої справи в низці Західно-Європейських країн.

Завдяки де-якому матеріальному підтриманню з боку СГНКУ та Харківського С.-Г. Інституту я мав змогу поширити завдання моєї командировки і ознайомитись

взагалі з питаннями насіннєвої справи, а почасті й зачепити досвідну справу та с.-г. освіту.

Хронологічно маршрут командировки проходив так:

20—22 червня — Польща	29-VII — 13-VII — Німеччина
23-VI—2 VII — Німеччина	14-VIII — 18-VIII — Данія
3 VII - 24-VII — Англія	18-VIII—26 VIII—Швеція.
25-VII—28-VII — Голандія	

Ця інформація є лише коротким оглядом найголовніших моментів моєї командировки; звіт мною нині пророблюється і частково вже виготовано до друку.

Як зазначалось, першим з наданих мені Наркомземом завдань була участь в 4-му міжнародньому конгресі контрольно-насіннєвої справи в Кембриджі з 7 VII по 16 VII.

Цей конгрес був 4-м по черзі. Передній-третій відбувався 1921 р. в Копенгагені, майбутній п'ятий призначено на 1927 р. в Римі.

В конгресі брали участь представники 21 країни. Крім того був представник Міжнародного Інституту Агрικультури в Римі.

Від Наркомзему РСФРР на конгресі були присутніми проф. В. Л. Усаченко, від Наркомзему УСРР—Н. П. Кулешов.

Основний напрямок цього конгресу можна з певним правом назвати методологічним.

Не зважаючи на більш, як півсторічне існування насіннєвих контрольних станцій (1869—1924 р. р.), між ними до цього часу немає єдності в розв'язанні методичних і практичних питань в справі контролю насіння. Як яскраве підтвердження сказаного—була—найцікавіша на конгресі—доповідь директора Датської Насіннєвої Контрольної Станції—К. Dorph Petersen'a про рівнобіжне дослідження проб одного і того самого насіння на майже п'ятидесяти контрольних станціях світу.

Неоднаковість в наведених цим наслідках—дуже значна. Насіннєві контрольні станції різних країн не можуть відповідати за правильність аналізів одна одній.

Однак, коли ознайомитись з матеріалами 3-го конгресу й порівняти з сучасним—то всетаки можна прийти до висновку, що за ці роки досягнуто чимало успіху в цьому напрямкові, і треба сподіватись, що майбутній 5-й конгрес—зведе, нарешті, повні підсумки методологічної праці різних країн світу й дослідження насіння провадитиметься за єдиною науково-обгрунтованою методикою.

Значну роль в об'єднанні цієї праці відіграє Міжнародня Спілка Насіннєвих Контрольних станцій. Історія її народження і характер праці в головних рисах такі: на конгресі 1921 р. було організовано Спілку насіннєвих контрольних станцій Європи. На конгресі 1924 р. до неї приєднались Північно Американські Сполучені Штати, Аргентина та Єгипет. Таким чином в сучасній мент згадана організація зросла в Міжнародню спілку Насіннєвих Контрольних станцій.

Положення визначає завдання цієї спілки так: „допомога у всіх питаннях, що зв'язані з дослідженням та оціненням насіння“.

Цю допомогу здійснюється через:

а) Переведення порівняльних досліджень та інших досвідів, що спрямовані на одержання точніших і єдиних наслідків.

в) Встановлення певних методів та єдиних термінів видачі відомостей при аналізові насіннєвого матеріалу.

с) Організацію міжнародніх конгресів контрольно-насіннєвих справ.

Переходячи тепер до де-яких вражень від ознайомлення з цоставленням контрольно-насіннєвої справи в різних країнах—маю відзначити, що характер контрольно-насіннєвої справи в відвіданих мною країнах—не однаковий: з одного боку в країни, де багато по всій території розкіданих насіннєвих станцій—порівнюючи невеликого масштабу, з другого боку, країни, де станцій не багато, але вони великі, добре й багато обладовані.

До перших відноситься Польща (8 станцій), Німеччина (33 станції) й Швеція (117 станцій); до других—Англія (3 станції), Голандія (1 станція) та Данія—(станцій).

Порівнюючи ці два напрямки в організації контрольно-насіньової справи—як хлялюсь, безумовно, до другого.

Точність в контрольно-насіньовій праці є міцно цілком звязаною з обладуванням станції та якістю її персоналу.

Правильніше витратити державні кошти на невелику кількість добре працюючих станцій, а ніж на численні невеликі установи, що мають змогу правильно поставити дослід.

Без сумніву, найкращою в світі що до обладування—є станція в Wageningen (Голандія). Майже так само добре обладано станцію в Копенгагені. Прекрасна станція в Кембриджі.

З німецьких станцій найкращою є Гамбурська, як відділ до Гамбурського Інституту застосованої ботаніки.

Шведські Контрольні станції обставлено більше, ніж скромно.

Дуже скромно також обставлено Варшавську Контрольну Станцію. Інших насінньових станцій у Польщі мені не довелося відвідати.

З сучасних напрямків в контрольно-насіньовій справі в Західній Європі слід особливо відзначити два:

1) Повернення великої уваги на фізичний стан досліджуваного насіння (фітопатологічне оцінювання) та

2) Численні спроби підійти до змоги встановлювати лабораторним шляхом належність даного зразка до того чи іншого сорту.

Щойно відзначені два нових напрямки в контрольно-насіньовій справі в повній мірі відповідають цим самим напрямкам в насінньовій справі взагалі та очевидно, навіть і у всьому науковому рослинництві Західної Європи: санітарія та гігієна рослин, як кажуть німці—попереше, а подруге—сорт.

При огляді досвідних станцій чи відвідуванні окремих інститутів—завжди доводиться ставати перед цими питаннями. Так наприклад, на Мюнхенській досвідній станції—питання угноєння цілком орієнтовано в цих двох напрямках:

1) Як різні угноєння впливають на підпадання рослин хворобам та

2) Як різні сорти ставляться до різних угноєнь.

Коли навіть проглянути характер роботи різних установ, то і тут можна відзначити те саме.

Дійсно, санітарія й гігієна рослин притягає головну увагу колосального Біологічного Інституту в Dahlem близько Берліна. В Мюнхені Landesanstalt für Pflanzenbau значну частину своєї праці скеровує в цей самий бік. Фітопатологічний відділ Ротамстедської досвідної станції працює найінтенсивніше від усіх її відділів. В Голандії й Данії в останні роки засновано виняткові—що до обладування—фітопатологічні інститути в Wageningen та в Lungby близько Копенгагена і т. д.

В селекційній справі питання про створення здорової рослини стоїть в сучасний мент ледве чи не на першому місці. Видатний знавець картоплі Dr Snell (Dahlem) в персональній розмові заявив мені, що він вважає всі питання селекції картоплі за розв'язані за винятком питання про її хоробостійкість. Ледве чи варто в цій короткій замітці наводити довгий реєстр установ та інститутів, що їх мені довелося відвідати під час моєї командировки, але найцікавіші з них з генетично-сортівничого боку я хочу все-ж таки назвати:

1) Лабораторія проф. Бауера (Dahlem).

2) Лабораторія проф. Парсіваль (Рединг, Англія).

3) Інститут проф. Гюмера в Nalle.

4) Вейнстедфівська селекційна станція близько Мюнхена.

5) Інститут застосованої ботаніки в Кембриджі.

6) Свадефська селекційна станція.

7) Генетичний Інститут проф. Nilsson—Ehle.

8) Насінньове підприємство Вайбуль.

Останні три з наведених установ—містяться дуже близько одна від одної—в 1 1/2—2 г. їзди на залізниці—в південній Швеції, в провінції Сконе (Scoue).

Для кожного агронома ця частина Швеції завдяки виключній культурності свого господарства—має особливий інтерес, з'окрема для рослинника—селекціонера. Тут майже поруч один з одним працюють троє славетних Нільсонів:

2) Hjalmar Nilsson нині вже старий, що до цього часу не залишив посади директора Свадефської Селекційної Станції—піонер індивідуального одноразового добору, як селекційного методу, що відіграв і до цього часу відіграє значну роль в селекційних роботах.

2) Nilsson—Ehle, видатний генетик, що блискуче сполучив в своїй особі прекрасного теоретика—дослідника з практиком-селекціонером і дав низку відомостей у всьому світі сортів пшениці й вівса. До 1915 р. проф. Нільсон Еле працював на Свадефській станції, після чого перейшов до Lund'у на кафедру генетики в Лундському університеті. Цим університетом було обладано для нього спеціальний генетичний інститут в Окари (Акогр) в 15 хв. їзди на залізниці від Лунда.

3) Heriebert Nilsson—смірвобітник насіннєвої фірми Вайбуль в Ландскроні доцент Лундського університету, також значний теоретик і практик сортівництва і в свій час виступав як критик—експериментатор теорії де-Фріза. Здобуте ним жито „Sturm roggren II“ дістало перемогу при випробованні сортів протягом декілька останніх років і є досить поширеним на ланах південної Швеції.

Характерною особливістю методики в сучасній західно-європейській селекції—є майже цілковите панування методу гібридизації, з тим, що у великих селекційних установах цей метод вживається в дуже великому масштабі—1000—1500 2000 нових комбінацій щороку. Можна, не перебільшуючи сказати, що майже всі видатні сучасні сорти Зах. Європи—є гібридами, що щасливо сполучили в собі властивості вихідних рослин. Цікаве відношення людности в відвіданих мною країнах (за винятком, очевидно, Польщі) до здобуваних сортів. В Голандії, в Данії, в Швеції—немає потреби пропагувати нові сорти—людність чекає на них. Коли сорт дійсно має якусь перевагу перед поширеними вже сортами—то його розповсюджується швидко й без заперчень.

З запрошення моїх німецьких колег що до конгресу в Кембриджі—під час моєї командировки мені довелося побувати ще на одній дуже цікавій нараді—річному загальнонімецькому з'їзді в справі застосованої ботаніки в Dahlem, близько Берліну 7—9/VIII. Не маючи змоги докладно розповісти про з'їзд, я зазначу лише що головні течії доповіді на цьому з'їзді—ясраво відбили ті інтереси, що ним живе сучасна західно-європейська наукова рослинницька думка. В головних доповідях цього з'їзду мова йшла головним чином навколо таких питань:

- 1) Імунітет,
- 2) Досвіди зі вжитком CO₂, як угноєння.
- 3) Так звані „Досвіди Попова“,

Останнє питання особливо притягло увагу з'їзду.

Болгарський вчений—проф. Попів, як відомо, висунув питання про змогу—впливаючи низкою сполучень на насіння—досягти значного підвищення продукції рослин, що зростають з цього насіння. Оголошені ним дані були остільки цікавими, що в біжучому році повторення „досвідів Попова“ мені довелося бачити в Англії в декількох місцях у Німеччині, в Голандії і в Швеції. Постановлення цього питання на з'їзді в справі застосованої ботаніки було особливо цікавим, бо на з'їзді був присутнім сам Попів, що виступав, як опонент після доповіді. Неможна зробити зараз будь-яких висновків у цій справі. Можна лише сказати, що в повтореннях досвідів Попова іншими дослідниками зовсім не одержано було тієї стройности і закономірности, які мали місце у Попова. Виступ самого Попова я також не міг би назвати особливо переконуючим. З цього боку питання, що його так гостро порушив у літературі Попов—поки що так і залишається питанням.

Н. Кулешов.

Сільське Господарство в Америці. Доповідь С. Чайнова. На відкритому привідному засіданні під головуванням В. І. Ковалевського 28 травня 1924 р. в Державному Інституті Досвідної Аграрії було зачитано доклада Завідувача Досвідного Відділу Наркомзему проф. С. К. Чайнова, що приїхав з Москви, про його подорож до Північно-Американських Сполучених Штатів.

В доповіді своїй за назвою „Вражіння агронома“ проф. С. К. Чайнов описує, що коли він переїздив по рудних місцевостях Північно-Американських Сполучених Держав, то в його було багато розчарувань, бо не склалося того вражіння

американських див, яких він сподівався бачити. Кидалося у вічі, що все йде по певних дивах у відповідний час, там все штандаризується. І від цього люди працюють, на машинах, але такій роботі безперечно сприяє велика матеріальна забезпеченість. Робітники в Америці й службовці в середньому одержують 150 доларів—це 300 карбованців—30 червінців. Долари американцеві—все. Кожен американець одверто каже, що життя для нього полягає в певному прагненні забагатіти. Цьому, звичайно, сприяє високий матеріальний стан краю.

Жінки в Америці не працюють, а коли й працюють, то тільки до шлюбу. Роботи в місті в городі та в садку жінки не торкаються. Все, що писалось про Америку до війни—література минулого. Ми також звикли думати, що Америка—країна сільсько-господарська, але це теж у минулому. Зараз зовнішній ринок працює постільки, скільки. Ціна на пшеницю, що під час війни збільшилася в Америці з 1 карб. 5 коп. до 5 карб., вже знову звизлася до 1 карб. 40 коп. В зв'язку з цим Америка збільшує площу засівів там, де раніш їх не було. Ціна на землю значно підвищується. Коли ферма, наприклад, коштує 50 тисяч карбованців, то 40 тис. припадає на землю і тільки 10 тис. на інвентар ферми. Робота на фермах переводиться не завжди тракторами, а здебільшого, як доводилося доповідачеві спостерігати, кінями. Економіст містер Беккер дав доповідачеві справку, яка свідчить, що тракторів в Америці 1 на 10 родів.

В Америці дорогі робочі руки. Мінімум заробітку американського робітника в сільському господарстві—100 карбованців, тоді, як у нас 19 карбованців. Найдевші робочі руки в Росії. В привгородніх районах домінує спеціалізація сільського господарства: коли розводять курів, то тільки курі; майже скрізь переводиться штучна виводка курчат.

Інкубатори влаштовуються на зразок залізних парасолів, під ними електрична рубка, яка нагріває парасолі. Температура доходить до 40½ град. Механізація живається й відносно молочного господарства—держать корів по-багато і вже крім засівів на корм, нічого не сіють. Сіють переважно люцерну.

На 110 засівів припадає 70 ярів пшениці. Всю техніку пристосовано, щоб якнайменш втратити сів. Засів пшениці після кукурудзи—явище звичайне. Переїзтаючи Філадельфію, доповідач бачив цілу низку порожніх пароплавів—ім нічого робить. Відсутність вантажів звизлила ціни у водному транспорті: перевезти 1 пуд пшениці до війни з Нью-Йорку до Лондону коштувало 1 карб. 25 коп., а зараз—1 карб. 10 коп. В Америці в кукурудзних районах великий достаток свинини. В американських ресторанах не береться на рахунок ні хліб, ні цукор в кожному ресторані за столами стоять тарілки з хлібом та цукром, плата береться тільки за шклянку чаю, хліб та цукор додаються даром. Можливо, що не братимуть на рахунок також свинини.

На питання, що можна вивезти і що можна перейняти з техніки Америки треба перш за все зазначити, що Америка потребує всього, що зв'язане з особистою працьовитістю і в першу чергу насіння. На друге питання відповідь така—нам би від перейняти механічний бік праці, і крім уборних сільсько-господарських машин нам нічого не треба з Америки.

Про досвідню справу доповідач каже так:

Державний Інститут Досвідної Агрономії в Ленінграді є чудесна ілюстрація такої самої роботи Центральних Сільсько-Господарських Інститутів в Вашингтоні. У нас Державний Інститут Досвідної Агрономії поділено на відділи, там низка окремих інститутів по етномології, сухому рільництву і т. в. Ріжниця в тому, що в нас про Державний Інститут Досвідної Агрономії знає тільки де-хто, а там про Інститут застосованої Ентомології знає кожен селянин. Кожен Інститут, маючи зв'язок з центральним інститутом, має і декілька досвідних станцій. Від'їзд учених на літо влітку й повернення їх на зиму дає можливість поширити коло спостережень робіт. Кожен штат має свою досвідню станцію на зразок наших районних станцій. Коли Ви підходите до центральних наукових установ Америки. Вас вряжає їх багатство—найновіші пристосування й обладдя лабораторій. В лабораторії Ліпмана працюють в величезній залі 2 особи, які дають величезну кількість визначень, виключно з допомогою електричних приладів.

Загальне враження доповідала, коли він об'їздив досвідні станції Америки, було таке, що перевага Америки над нами не така вже й велика. Ми тільки бідні на приладдя. Ми вбогі, але коли-б ми могли працювати, то поставили-б діло досвідної агрономії не нижче за Америку. Крім робіт на досвідних станціях роботи Америки в цьому відношенні не стільки великі, як у нас по відділах досвідної справи.

Вся увага Америки зараз з'осереджується на Сибіру. Верхні капіталістів не в гальмо в справі визнання Радянської Росії, але низи прагнуть до визнання, щоб умістити свої капітали з метою використання багатств Росії.

К. Барсов.

Успіхи застосованої етнології в Англії та Північно-Американських Сполучених Штатах. Доповідь В. Поспелова. На прилюдному засіданні Рад Державного Інституту Досвідної Агрономії проф. В. П. Поспеловим було зроблено доповідь про успіх застосованої етнології в Англії та Північно-Американських Сполучених Штатах.

Доповідач було командировано 1923 року за кордон, щоб ознайомитись з організацією справи охорони рослин в Німеччині, Англії та Північній Америці.

В Німеччині доповідач був тільки проїздом і відвідав Біологічного Інституту в Далеми. З філій Інституту нині працюють ентомологічна станція в Саксонії (б. Цеттау) і станція в Наумбурзі.

В Англії особливо цікаві роботи найстарішої в Європі Ротамстедської Досвідної Станції (біля Лондону). Тут ідуть роботи з маковою пепілицею, а також іспити інсектицидів, з тим, що особливу увагу звернено на інсектициди рослинного походження.

У відділі чужоїдів (паразитів) ведеться виплід мух, що паразитують на щавлях, а також вершників, що паразитують у хлібному пильщиківі.

Цікаві роботи протозоологічного відділу станції, які мають велике значіння для ґрунтознавства. Відділом розроблено точні засоби підрахунку, кількості найпростіших (Protozoa) в ґрунті шляхом штучних культур з проб, які береться щоденно. Ведеться й підрахунки кількості комах і інших безхребтових, що трапляються в ґрунті, причому проби для підрахунку комах береться раз на тиждень з різних глибин і з ґрунту різної обробки: угнових і неугнових. Таким шляхом встановлюється розподіл в ґрунті хробачків багатьох шкідливих комах, як от наприклад, дротяні хробаки.

В Інституті садівництва в Вімбледжі (біля Лондону), яким завідує відомий генетик проф. Бетсон, звернули на себе увагу експерименти з парунням метеликів, експерименти в микологічній лабораторії по виділенню частих рас паразитивних ґрун і величезні польові тепличні експерименти зі зхрещуванням різних рослин.

В Нью-Йорці доповідач ознайомився з діяльністю Російського Агрономічного Бюро, яким завідує Д. Н. Бородін.

В справі боротьби з шкідниками Бюро має на увазі використання натуральних сил природи і тому особливе значіння надає розробці біологічного способу.

Робота з паразитарним способом боротьби найбільш послідовно провадиться в Мальрозі—Хайланд, де існує лабораторія приводу й акліматизації хижаків та чужоїдів, що винищують непарного шовкопряда.

Для боротьби з цим шкідником розводиться „вершник“, що заражує гусень, а саме японський рід, *Arantles melanoscelus*, якого після виплоду в зазначеній лабораторії складним шляхом, з уживанням спеціальних апаратів і приладь, розсидається на місце по кордону країни, зараженої непарним шовкопрядом.

Крім того в тій самій лабораторії культивується два роди „вершників“, що належать до групи яйцеїдів, цеб-то таких, що заражують яечки непарного шовкопряда.

Вищезазначеними способами боротьби з непарним шовкопрядом, а також через уживання креозоту для знищення яечних кучок, накладання клейових кілець, бризканням та зачищенням інсектицидами пощастило за останні роки в значній мірі припинити поширення зазначеного шкідника. Останньою спробою вживання паразитарного способу боротьби в Америці було використання грибків, що знищують комах, для боротьби з хробаками.

За даними Вашингтонського Бюро ентомології досліди, що їх переводилося у Флориді з використанням грибків, що паразитують на білих мухах і інших комах, дали позитивні наслідки.

В Каліфорнії переводилось роботи з удосконаленням способу фумігації лимового дерева синильною кислотою. Фумігація дерева синильною кислотою для боротьби з гусенню останні роки дуже полегшилась через вживання машинного засобу генерації газу (1921 р.), а потім операція стала ще менш складною, коли стали вживати рідкої синильної кислоти (1916 р.). Для фумігації готується спеціальні шатри, що ними закутують дерево: щоб одержати газ береться ціянистий натрій, сірчана кислота і вода. При ручному способі під шатро ставиться глиняна посудина з сірчаною кислотою, куди швидко спускається відважена кількість ціянистого натру. При машинному способі певна кількість газу спускається під шатро через трубку, в яку газ входить із спеціальної машини. При користуванні рідкою синильною кислотою отрутна рідина подається на поле в готовій формі в спеціальних балонах, а до вживання ці балони переходується на холоді.

Увесь апарат для фумігації монтується на автомобілі з тим, що балон з синильною кислотою з'єднується з повітряним смоком, який виштовхує певну кількість синильної кислоти в трубочку з накієчником, що розпилює рідину в дрібнісінькі краплинки.

Цей накієчник підводиться під шатро, після чого в середину шатра вкидається рідка синильна кислота, що зразу випаровується.

Триває фумігації біля 30 хвилин.

З інших досягнень американських ентомологів в галузі хемічного способу боротьби з шкідниками новиною для Росії є широке запылення інсектисидами, що по-де-куди замінують спорскування.

Запыльна мішавина складається або з інсектисидів, або з комбінації їх з фунгісидами. З комбінованих мішавин можна відзначити мішавину сірки (90%) з арсенокислим оливою (10%), або універсальну мішавину нікотин-сульфату (10%), синього каменю 58%, гашеної вапни 10%, миш'яково-кислого олива 20%, каоліну і 2% нікотину.

В досліді д-ра Аон'єг'а на Досвідній Станції в Бустер-Орайо проведено запылення арсенокислим оливою високих дерев, що заражені гусенню, з аероплану з височині 6—10 метрів. Наслідок запылення з'явився через 46 годин, коли 99% гусениць стали мертвими.

З технічних засобів боротьби з шкідниками садівництва, що їх розроблено на досвідних станціях, заслуговує уваги заведення в практику парадихлорбензолу, що вживається проти грушової кляниці й інших шкідників, які точать ходи в дереві: легко-випаровуючий з сильним ефірним духом цей порошок кладеться колом навкруги дерева, потім насипається конус з землі, щоб закрити щільну ходу гусені. Протягом місяця порошок випаровується і вбиває шкідника.

Доповідачем було показано багато діяпозитивів, що ілюструють зміст його доповіді.

К. Барсов.

Академія Сільсько-Господарських Наук СРСР. В звязку з організацією Академії Сільсько Господарських Наук СРСР, нині провадиться робота що до переко-нструктовання окремих відділів Державного Інституту Досвідної Агрономії в окремі спеціальні Інститути.

Так Відділ Застосованої Ботаніки вже віділено з Інституту в самостійний Дослідний Інститут. Інші 8 відділів Держ. Інст. Досв. Агр. так саме перетворюється в спеціальні інститути, а саме: Застосованої Ентомології, Мікології та Фітопатології, Експериментального Лісівництва, Зоотехнії, С.-Г. машинознавства, Грунтознавства, С.-Г. мікробіології та Застосованої Іхтіології

Відповідні докладні записки й плани робіт направлено в Москву з проф. В. П. Поспеловим.

Одночасно направлено й проекти утворення в Ленінграді ще й трьох нових Інститутів; Сільсько-Господарської Метерології, С.-Г. Економіки і Статистики та Землеробства з ухилом до галузі С.-Г. хемії.

Всі названі інститути мають увійти в Ленінградську Асоціацію з окремим науковим об'єднуючим центром.

Крім того Держ. Інст. Досв. Агр. висунув питання про створення двох спеціальних інститутів: одного в справі питавь, звязаних з буряківництвом на Україні, а другого що до питавь бавовняництва в Туркестані.

Держ. Інст. Досв. Агр. є також прихильником утворення Інституту Сухого Рільництва у Саратові.

PERSONALIA.

До 30-ти річчя науково-практичної діяльності проф. Є. В. Опокова.

Цього року закінчилося тридцять літ науково-практичної меліоративної діяльності Євгена Володимировича Опокова, відомого інженера-меліоратора, нині члена Президії та Голови Меліоративної Секції С.-Г. Наукового Комітету України й професора Київського Політехнічного та Сільсько-Господарського Інститутів.

Ім'я Є. В. Опокова зв'язано з цілою низкою значних гідротехнічних робіт на Україні, що їх частину вже виконано на підставі його проєктів та досліджень, як от осушні роботи на Чернігівщині, на Полтавщині (на річках Трубіж, Супой та инш.), а частина ще чекає свого виконання.

Не обмежуючися чисто практичними завданнями, Євген Володимирович склав багато наукових праць, що дають гідрологічні нариси багатьох річок України, виявляють умови їх походження. З таких праць можна назвати надруковані у 1901—1905 рр.: „Річкові долини Полтавщини т. I і 2; „Матеріали по дослідженню багатств Чернігівщини“; „Режим ґрунтових вод м. Ніжи́ва“; „Режим річкового збігу р. Дніпра“ ч. I і II,—та багато інших праць, що їх повний опис містить понад 150 назв.

В останні часи Є. В. склав та підготував до друку працю: „Водні багатства України“, що в скорім часі має видати Н.Г.В. Укр. ВРНГ, а також праці: 1) „Забагнення ґрунту та як боротися з ним“, 2) „Підручник гідротехніки“ і 3) „Осушення та зрошення луків“,—що їх незабаром має видати видав-цтво „Шлях Освіти“. З інших останніх праць, що вже виготовлені Є. В. і чекають свого надрукування, можна назвати такі: 1) „Торф'яні машини“—виготов. ще 1922 року, але видання затримується через технічні умови (надрук. до 4-х аркуш. малюнків торфових машин); 2) „Кліматичні та гідрологічні умови водозбору р. Десни за 1884—1922 р.“ (праця спільна з інж. С. Комарницьким, що опрацював новітні цифрові дані); 3) „Лорф, як джерело електрофікації на Україні“; 4) Джерела механічної енергії на Україні, біле та сіре вугілля й використання його“; 5) „Корелятивний зв'язок між витратами води р. Дніпра в м. Київі та атмосферними опадами й температурою в його водозборі вище м. Київа, за період з 1876/7 р.—1908 р.“; 6) „Результати корот-острочних зав'язень рівня р. Дніпра в кількох пунктах нижче м. Київа по височині рівня в м. Київі на рік 1923 р.“; 7) „Про залежність повідки р. Десни в м. Чернігові від атмосферних опадів і температура у водозборі річки за даними від 1855/6 по 1917 р.“; багато інших праць, що їх у формі наукових статтів здано до друку й частково вже оголошено в різних періодичних органах, або оголошено в формі доповідів на засіданнях Меліоративної Секції С.-Г. Н.К.У., Гідрологічної дослідчої катедри (що її керувником є також Є. В.) та різних наукових об'єднань і асоціацій.

Поруч з розробленням зазначених суто-наукових питань, Є. В. брав і бере участь в організаційній роботі що до налагодження систематичного дослідження та вивчення гідрологічної справи на Україні. Так, при найбільшій участі Є. В. розроблено проєкти організації на Україні Науково Дослідчого Інституту Водного Господарства; проєкт цей вже розглянуто за докладом Є. В., у Науков. К-ті Н.К.У. і С.-Г. Н.К.У. і зараз переводит. ся через вищі інстанції Республіки. Крім того Є. В. склав програм гідрологічних досліджень Рудне-Радовельської Досвідної Болотної Станції на Волині, а також і програм наукових досліджень в частині гідрології та меліорації на Казаровичський Досвідній Меліоративній Станції.

С.-Г. Науковий Комітет, до складу Президії якого входить Є. В., ухвалив відзначити 30-ти річний ювілей його діяль. ости окремим прилюдним засіданням Меліоративної Секції К-ту та видати присвячений ювілярові збірник праць Секції під назвою: „Матеріали по меліорації й гідрології України“.

Святкування цього ювілею має відбутися у Харкові, в помешканні С.-Г. Наукового Комітету (Наркомзем, вул. К. Лібкнехта, 82) під час Всеукраїнського З'їзду по вивченню продукційних сил та народнього господарства України.

Н. П.

БІБЛІОГРАФІЯ.

С.-Г. Видавнича справа (ч. 1017).

Бюллетень изданий по сельско-хозяйственной промышленности и агрономии.—Вид. «Гостехиздата», 1924 р., лютий, ч. 1, ст. 1—4, 16^о. Москва 1924 р.

Періодичні видання (02).

Агроном.—Орган Губземуправління та Наук.-Техн. Секції Робітземлісу Київщини, січень, ч. 1, ст. 1—96, 8^о. Київ, 1924 р.

Бюллетени Постоянного Бюро Съездов по изучению производительных сил СССР. Вид. Держ. Планової Комісії при СТО. р. I, 1923 р., квітень-грудень, ст. 1—75, 8^о. Москва, 1924 р.

Бюллетени постоянного Бюро Съездов по изучению производительных сил СССР. Вид. Держ. Плану при СТО, р. II, 1924. № 1, ст. 1—39; № 2, ст. 1—42; № 3, ст. 1—61; 8^о. Москва, 1924.

Известия Госуд. Ин-та Опытной Агрономии.

Радиський селянин. Вид. НКЗС України, 1924 р., червень—липень, № 8—9, ст. 1—48, 8^о. Харків, 1924 р.

«Молодий Дослідник». Ч. 3. Науковий журнал молодих дослідників сільського господарства України, травень—червень 1924 р. Харків, вид. С.-Г. Н. К. У., 8^о, ст. 32.

Охорона природи, національні парки (114).

Асканія-Нова. Степний Заповідник України. Сбірник статей під редакцією проф. М. Заводського и В. К. Фортунатова.—Вид. Держ. Вид. РСФСР, ст. 1—376. I—VII, 8^о. Москва, 1924 р.

Работа секций по промышленным животным и охоте и во охране природы. «Бюллетени постоянного Бюро Съездов по изучению производительных сил СССР», вид. Держ. План. Коміс. при СТО. 1923 р., квітень—грудень, ст. 65—66, 8^о. Москва, 1924 р.

Метеорологія (13).

Докладный Бюллетень Укрмету—Реценз. ч. 3, ч. 4. Київ, 1924 р.

Матеріали до геофізичної характеристики України. Т. II, в. 3. Опали. Опали на Київщині за р.р. 1913—1919.—Вид. Укрмету, ст. I—X+1—59, 8^о. Київ, 1924 р.

Як вести фенологічні спостереження над дикою природою. Видання Укрмету, ст. 1—14, 8^о, Київ, 1924 р.

Гідрологія (136).

Труфанов, А. А., інженер. Речная гидрология.—Вид. «Гостехиздата», ст. 1—84, 8^о, з 11-ю малюнками. Москва, 1923 р.

Ґрунтознавство (14).

Виноградов, А. А. Сельско-Хозяйственный анализ. Часть I. Анализ почв.—Вид. «Гостехиздата», стор. 1—360, з 18 малюнками. Москва, 1923 р. Ц. З крб. 30 коп.

Красівський, Л., проф.—Увага, що до новіших ґрунтоутворюючих відкладів Поділля.—Відб. з I т. «Зан. Кам. Под. С. Г. I», ст. 1—18, 8^о. Кам'янець, 1924 р.

Шахов, Г. Г.—Районизация Украины на основе характера ее почвогрунтов.—«Сельско-Хозяйственное Опытное Дело», 1924 р., № 4, ст. 17—34, 8^о. Харків, 1924 р.

Ярилов, А. А.—Положение почвенно-исследовательского дела в СССР.—«Бюллетени Постоянного Бюро Съездов по изучению производительных сил СССР», 1924 р., № 1, ст. 3—13, 8^о. Москва, 1924 р.

Зоологія (19).

Заводовский, М.—Исследования по экспериментальной зоологии летом 1923 г.—Асканія Нова. Сборник статей под ред. Заводовского М. и Фортунова Б., ст. 343—376, 8^о. Москва, 1924 р.

Революція (214).

Маган, С.—Аграрная революция на Киевщине.—Вид. Київ. Губкому КП(б)У, ст. 1—70, 8^о. Київ, 1923 р.

Економіка (24).

Комиссия Электрификации Украины. (Извлечения из трудов). Укр. Рада Народн. Господ. Вид. Держвиздур., стор. 2—153, 8^о, з додатком атласа. Харків, 1922 р.

Загально-економічна статистика (244).

Беллини, М. М. «Видимые хлебные запасы Украины на 10 июля 1923 г. Вид. ЦСУ України, стор. 1—12, 8^о. Харків, 1923 року.

Итоги весеннего обследования сельского хозяйства Украины в 1922 г. (Выборочный подворный опрос). Вид. ЦСУ Укр. «Статистика Украины», № 30, серія II, том III, вип. 2, стор. I—XIX+1—59, 4^о, (рік і місце видання не зазначено).

Итоги весеннего обследования сельского хозяйства Украины в 1923 г. (Выборочный подворный опрос).— Вид. ЦСУ України «Статистика України»— № 38, сер. II, т. II, вип. 5, стор. 1—XXV+1—167, 40. Харків, 1924 р.

Итоги осеннего обследования сельского хозяйства Украины в 1921 г. (Выборочный подворный опрос). Вид. ЦСУ, «Статистика Украины», сер. II, том. II, вип. 1, стор. X—42, 40. Харків, 1922 р.

Итоги осеннего обследования сельского хозяйства на Украине в 1922 г. (Выборочный подворный опрос). Вид. ЦСУ України, «Статистика Украины», № 37, сер. II, т. III, вип. 4, стор. I—X+1—111, 40. Харків, 1924 року.

Итоги предварительного исчисления скота и посева Украины. (По данным весеннего выборочного обследования сельского хозяйства в 1923 году). Вид. ЦСУ Укр., «Статистика Украины» № 36, сер. II, т. II, вип. 3, стор. I—V+1—13, 40. Харків, 1923 року.

Итоги сельско-хозяйственной переписи 1920 года. Вид. ЦСУ Укр., «Статистика Украины», сер. II, том II, (Окремі випуски по губерніях). Харків, 1922 року.

Мышкин, В. С. Народное хозяйство Украины в первой четверти 1922—1923 года в связи с состоянием народного хозяйства Союза Соц. Сов. Республ.—Вид. ЦСУ Укр., стор. 1—96, 80. Харків, 1923 року.

Мышкин, В. С. Народное хозяйство Украины во второй четверти 1922—1923 года в связи с состоянием народного хозяйства Союза Соц. Сов. Республ. Вид. ЦСУ України, стор. 1—146, 80. Харків, 1923 року.

Народное Хозяйство Украины в 1921/22 году. Вид. ЦСУ Укр., стор. 1—10+1—4+1—11+1—10+1—16+1—12+1—6+1—10+1—9+1—8+1—10+1—5+1—14+1—13, 40. Харків, 1923 року.

Пешехонов, А. В.—Сравнительная тяжесть натуралналогов для различных групп крестьянства.—Вид. ЦСУ України, стор. 1—17, 80+1 таблица. Харків, 1922 р.

Урожай Украины за время войны и революции. (По данным земской текущей статистики и др. местным источникам).—Вид. ЦСУ Укр. «Статистика Украины» № 41, сер. II, т. 5, вип. 1, стор. 1—VI+1—17, 40. Харків, 1924 р.

Якиманский, В. А.—К итогам аграрной революции на Украине (по данным анкетного обследования 1922 года). Вид. ЦСУ Укр., стор. 1—36+1—V, 80, з додатком 5-ти діаграм про селянське землеводіння й землекористування 1905 - 1922 роки. Харків 1924 р.

Цукробурякова промисловість (255).

Архилов, Г. К.—Сахарная промышленность и крестьянское свеклосеяние.—Вид. Всеукр. Агр. Т-ва, стор. 1—63, 80. Харків, 1923 р.

Бухановський, Л. М.—Сучасне становище буряківництва на Україні та в Росії.—Статистично-економічні нариси. Вип. 1, Структура бурякової площі та її зміни.—Вид. Цукротресту, стор. 1—14, 80. Київ, 1923 року.

Ландо, В. М.—Мировая сахарная промышленность в довоенное время и теперь. Вип. 1. Мировое производство тростникового сахара.—Вид. Цукротресту, стор. 1—34, 80, з 3-ма картограмами. Київ, 1923 р.

Ландо, В. М.—Современное положение сахарной промышленности в Германии.—Вид. Цукротресту, стор. 1—41, 80. Київ, 1923 року.

Сахарная промышленность СССР.—Статистический справочник на 1921/22 г. под редакцией И. Серебрянского.—Вид. Цукротресту, стор. 1—382, 80, з таблицями й діаграмами. Київ, 1923 р.

Обмін (26).

Соловей, Д. Ф.—Решетиловская ярмарка 12—14 октября 1923 года. Статистическое исследование.—Вид. Полт. Губстатбюро, стор. 1—90, 80. Полтава, 1924 року.

Електрофікація (техніка)—(305).

Перельман, Н. Я., инж.—Электрификация сельского хозяйства.—Вид. «Гостехиздата», стор. 1—30. Москва, 1923 року.

Парові й інші мотори (306).

Усеїно, Т. Т., проф.—Як треба палити у паровиках.—Вид. Укртресту, стор. 1—56, 80, з 6-ма мал. та 35 рис. Київ, 1924 року.

С.-г машинознавство (32).

Беляничков, Н. М.—Гусеничный крактор «Холт».—Вид. «Гостехиздата», стор. 1—83, з 66 малюнками. Москва, 1918 року—Ц. 66 коп.

Беляничков, Н. М., инж.—Трактор «Мортон».—Вид. «Гостехиздата», стор. 1—61, 88 мал. Москва, 1921 р Ціна 80 коп.

Казачек, В.—Крестьянская молотилка.—Вид. «Гостехиздата», стор. 1—56, з 24 малюнк. Москва, 1922 р.

- Криль, Б. А.**, проф. Сеялки.—Вид. «Гостехиздата», стор. 1—160, 75 мал. Москва, 1924 р., Лешбек-Бара—Двигатель в сельском хозяйстве.—Вид. «Гостехиздата», стор. 1—142, з 118 малюнками, 1921 р. Ціна—55 коп.
- Манапов, Н.**—Условия и пределы применения тракторов в сельском хозяйстве.—Вид. «Гостехиздата», стор. 1—35, 6 мал., 1921 року. Ціна 44 коп.
- Панфилов, Е. И.**, агр.—Как выбрать и установить плуг.—Вид. «Гостехиздата», стор. 1—67, 83 мал. Москва, 1922 року.

Геодезія (830).

- Соловьев, С. Ш.**, проф.—Основной курс низшей геодезии. Часть I. Вид. «Гостехиздата» стор. 1—232, 80, з 253 мал. Москва, 1923 р.
- Соловьев, С. Ш.**, проф.—Основной курс низшей геодезии. Часть II. Вид. «Гостехиздата», стор. 1—332, з 268 мал. Москва, 1924 р.

ОФІЦІЙНІ ПОВІДОМЛЕННЯ.

Затверджено Народнім Комісаром Земельних Справ У.С.Р.Р. 20 липня 1924 року.

Основне положення про С.-Г. Науковий Комітет України.

1. Комітет є науково-практична установа Н. К. З. С.
2. Комітет керує науковою працею всіх наукових і інших установ, що є в віданні Н. К. З. С.
3. Адміністративна, фінансова та господарська частини наукових установ і заходів Управління Н. К. З. С. знаходиться в їх віданні, але ухвалення їх річних об'єктів та штатів і призначення їх відповідального наукового персоналу, провадиться за згодою Комітету.
4. Комітет дбає за погодження наукової с.-г. праці, що ведеться Н. К. З. С. та іншими відомствами, трестами, кооперацією і громадськими організаціями.
5. Комітет розробляє питання застосування висновків с.-г. науки до практичної роботи земельних та інших органів і дає свої висновки, що до їх роботи з погляду відповідності їй до даних с.-г. науки.
6. Комітет розробляє загальні плани с.-г. видавництва на Україні, популяризації с.-г. знання та сільсько-господарської освіти.
7. Комітет розробляє питання, що зв'язані з українізацією с.-г. літератури та усталенням наукової с.-г. української термінології, в порозумінні з Інститутом Української Наукової Мови при Всеукраїнській Академії Наук.
8. Комітет є безпосередньо при Колегії Н. К. З. С.
9. Плани работ Комітету погоджуються з плановою Комісією Н. К. З. С.
10. Масове притягнення робітників сільського господарства до організованої участі в с.-г. науковій праці за керівництвом Комітету здійснюється через Науково-Технічну Секцію Всеробітземлісу, для чого між Н. Т. С. і С.-Г. Н. К. У. встановлюється постійний організаційний зв'язок.
11. Комітет складається з низки окремих секцій, що їх організується після постанов Комітету, затверджених Колегією Н. К. З. С.
12. До складу Секцій входять всі відповідальні наукові робітники, що працюють в установах Н. К. З. С. у відповідній галузі с.-г. науки, а також і ті, що працюють в аналогічних установах інших відомств; список таких установ визначається Секціями, ухвалюється Комітетом і затверджується Колегією Н. К. З. С.; крім того членами Секцій, з затвердження Президії Комітету, можуть бути персонально, видатні практичні та наукові робітники відповідних галузів.
13. На чолі кожної Секції стоїть бюро її, обране черговою конференцією членів Секції і затвержене Комітетом.

Примітка 1. Голову кожного Бюро остаточно затверджує Колегія Н. К. З. С.

Примітка 2. Голови Бюро Секцій відповідають за роботу Бюро перед Президією Комітету; члени Бюро відповідають перед головою Бюро за доручені їм Бюро справи.

Примітка 3. Науково-Технічна Секція Всеробітземлісу має право представництва в усіх Бюро Комітету.

14. Усіма справами Комітету керує Пленум і президія Комітету.

15. До складу Пленума Комітету входять: члени Президії Комітету, Голови всіх Бюро Комітету, Голова Планової Комісії Н. К. З. С., Голова С.-Г. Секції Держплану, Голова Науково-Технічної Секції Всеробітземлісу, Представник Сільського Господаря, Представник Наукового Комітету. Н. К. О., а з постанов Комітету затверджених Колегією Н. К. З. С., і представники інших установ та окремі особи

16. Президія Комітету складається з 5 членів та 3 кандидатів до них, обраних Комітетом на 2 роки і затверджених Колегією Н. К. З. С.; розподіл функцій між ними затверджується Н. К. З. С.

17. У безпосередньому віданні Президії Комітету є установи, що їх діяльність виходить за межі компетенцій окремих Секцій.

18. Інструкції розмежування функцій Пленума і Президії Комітету і положення про окремі Секції Комітету розробляє Комітет і затверджує Колегія Н. К. З. С.

Інструкція розподілу функцій пленуму, президії, конференції та бюро секції С.-Г.НКУ.

(До § 18 Основних Положень реорганізації К-ту).

§ 1. Пленум є загально-керуючий орган Комітету.

2 §. Пленум обирає Президію Комітету, ухвалює обрання голів Секцій Комітету, затверджує обрання інших членів Бюро Секцій Комітету та обирає членів Комітету (згідно з п. 15 Основних Положень реорганізації Комітету).

§ 3. Пленум розглядає й ухвалює основні та щорічні плани праць, штати, обранки та справоздання цілого Комітету та Секцій Комітету, а так само визначає й відповідальні наукові посади по Наркомзему, що мають заміщатися за його згодою Президії та Бюро Секцій Комітету.

§ 4. Пленум розглядає та вирішує й окремі найголовніші наукові та науково-організаційні питання; а також розглядає і найважливіші досягнення с.-г. науки на Україні та по-за нею.

§ 5. Всі питання вносяться на розгляд Пленуму Комітету через Президію Комітету.

§ 6. Президія є поточно-керуючий та виконавчий орган Комітету.

§ 7. Президія затверджує списки членів Секцій, а так само і обрання на наукові посади по Комітету.

§ 8. Президія періодично розглядає справоздання Секцій Комітету, затверджує необхідні зміни в річних планах праць Секцій та перерозподіляє кредити поміж Секціями.

§ 9. Президія розглядає та вирішає і окремі важливі справи наукового та науково-організаційного характеру, що торкаються цілого Комітету, або кількох його Секцій, а в особливих випадках—і окремих Секцій з участю їх представників.

§ 10. Секретаріат є загальний технічний апарат Комітету, що працює за керівництвом Президії Комітету.

§ 11. Конференції Секцій Комітету обирають Бюро Секцій, розглядають і ухвалюють основні та щорічні плани праці та справоздання Бюро Секцій та установ, що входять в Секції, розглядають і важливі окремі питання та досягнення відповідних галузів с.-г. науки.

§ 12. Бюро Секцій Комітету є їх виконавчо керуючі органи, що ведуть всі справи своїх Секцій, наукові, як і науково-організаційні, запрошуючи в потрібних випадках на свої засідання і членів Секцій.

§ 13. Секції за згодою Президії Комітету можуть організовувати спеціальні П/секції, керування якими покладається на окремих членів Бюро Секцій.

§ 14. Керівництво установами, які підлягають безпосередньо Комітетові, покладається на окремих членів Президії Комітету.

Секції С.-Г.НКУ.

С.-Г. Економіки (з підсекціями: землеустрою, с.-г. промисловости, с.-г. кооперації та суспільної агрономії).
 Досвідної С.-Г. Справи.
 Метеорології.
 Грунтознавства.
 С.-Г. Ботаніки.
 Боротьби з шкідниками с.-г. рослин.
 Технічна (з підсекціями механізації та електрофікації с. гос-ва).
 Зоотехнії та ветеринарії.
 Рільництва та луківництва.
 Садівництва та городництва.
 Лісова.
 Меліорації та водного господарства (умовно, переглянуть після приїзду Є. Опокова)
 Освіти та популяризації.

Науковий відділ секретаріату.

Бюро Термінологічне.
 Бюро Бібліографічно-Бібліотечне.
 Бюро С.-Г. Музеїв та С.-Г. Виставок.

К о м і с і і.

Районізації.
 Народнього с.-г. побуту.

С П И С О К

сільсько-господарських наукових установ, що мають бути ув'язані з Секціями С.-Г. Наукового Комітету.

Секції К-ту	Наукові установи НКЗС	Наукові установи інших відомств
1. Економічна.	1. Відділ Орган. Г-ва НКЗС. 2. " " " " ГЗУ. 3. Економ. відд Київск., Харків-ськ., Носівськ. С.-Г. Досвідних станцій.	1, С.-Г. Відд. ЦСУ. 2. Дослідча катедра С.-Г. Економіки НКО. 3. К-ри економічних наук с.-г. Інститутів, та Ін-тів землеустрою. 4. Наук. Економ. Орг. НКЗовніш-торгу.
2. Досвідної С.-Госп. Справи.	1. Досв. С.-Г. Станції НКЗС. 2. Контр.-насін. станції НКЗС.	1. Сорт.-нас. управл. Цукротресту, 2. Досвід Станція Цукротресту. 3. " " Тютюнтресту. 4. К-ри досв. справи с.-г. ВУЗів.
3. Метеорології.	1. Метеорологічний Відділ с.-г. станцій.	1. Метеорол. Обсерват. НКО. 2. К-ри метерол. с.-г. вищих шкіл.
4. Грунтознавства.	1. Відд. ґрунтозн. с.-г. досвідних станцій. 2. Відд. Агрохемії (частк.).	1. К-ри по ґрунтозн. с.-г. інститутів. 2. Дослідча к-ра по ґрунт. геологічн. Коміт.
5. С.-Гос. Ботаніки.	1. Відд. застосов ботаніки, бур'янів, селекції, бактеріології і с.-г. досв. ст. 2. Відділ фізіолог. рослин Катериносл. Досв. Станції. 3. Ботан. відд. науково-степової станції в „Асканія-Нова“. 4. Контр. насінн. станції і відділи насінн. станцій.	1. Контр.-насінн. станції инш. відділів. 2. Ботанічні сади НКО. 3. Дослідча к-ра селекції застос. ботан. 4. " " " " " " " " 5. Селекц. насін. управл. і станції Цукротресту. 6. К-ри застосов. ботаніки с.-г. інститутів. 7. Сорт. Досв. центри т-ва насінництва.

6. Боротьби з шкідниками.	1. Стаари НКЗС.
2. Ентомолог. та фітопатолог. відд. досв. станцій НКЗС.	1. СТАЗР'и Цукротресту.
2. К-ри ентомолог. та фітопатолог. с.-г. інститутів.
7. Технічна.	1. Якимівськ. Досвідно-машинова станція.
2. Машин. відд. Досв. Станцій.
3. Управління землеустрою та меліорації.	1. НТО Уккрангаргоспа.
2. Дослідча к-ра с.-г. машинобудівництва.
3. К-ри с.-г. машинозв. ін-тів.
8. Зоотехнічна та Ветеринарна.	1. Зоотехн. відд. с.-г. досвідних станцій.
2. Зоотехн. станція в „Асканії-Нова“.
3. Наукова част. зоотехн. НКЗС.
4. Рибн. Заловідн. „Асканії“.
5. Досвідн. станц. по бджільн.
6. Вет.-Бактеріол. лаборат.
7. Таганріжська шовківнича досвідна станція.	1. Дослід. к-ра по зоотехн.
2. „Асканії“ фізіолог.
3. Зоотехн. к-ра інституту.
4. Вет. зоотехн. інституту.
5. Зоотехнікуми.
6. Скадовська промислова рибна станція.
9. Рільництва та луківництва.	1. Рільнич. відділи Досв. станцій та злучні.
2. Спец. Рільн. та досв. ст.
3. Агровідд. НКЗС та ГЗУ.	1. Наук. досл. к-ра рільництва.
2. К-ра рільн. с.-г. ін-тів.
3. Відділи рільн. досв. станцій Цукротресту, Тютюнтр. та инш.
10. Садівництва та городництва.	1. Мліївська сад.-городн. досвідн. станція.
2. Одеська централ. виноробна станція, садові та городні відділи станцій.	1. К-ра садівн. та городництва Інститутів.
2. Садова к-ра Уманського Технікуму.
11. Лісова.	1. Лісокульт. відділ ВУПЛ'у.
2. Досвідні лісництва.	1. Лісові ф-ти с.-г. ін-тів.
2. Досл. к-ра лісівництва.
3. Досл. к-ра орган. лісов. господарства.
12. Меліораційна.	1. Наукова частина Упрмеліозему.
2. Меліорац. Досв. Станції.	1. Досл. к-ра по меліорації.
2. Досл. к-ра гідрології.
3. Меліорац. ін-тів та техн.
13. Освіти, Популяризації та с.-г. видавництва.	1. Відділи застосування досвідних станцій.	1. Методком Головопрофосвіти.
2. С.-Г. Відд.
3. С.-Г. Відд. Держвидаву.
4. Шлях Освіти.

Інструкція ув'язання праці С.-Г.НКУ і НТС.

1. З метою ув'язання наукової с.-г. роботи з практичною і з метою проведення в життя досягнень с.-г. науки, С.-Г.НКУ всю дослідчу і кореспондентську та популяризаційну роботу на периферії веде в контакт і в першу чергу через НТС Всеробітземлісу.

2. НТС своєю роботою створює широко-громадський ґрунт для розвитку с.-г. науки й праці С.-Г.НКУ, всебічно допомагаючи йому в роботі.

3. План своєї діяльності та справоздання про неї, а в разі потреби і доклади про окремі свої заходи С.-Г.НКУ ставить на розгляд НТС, що дає на них свої висновки.

4. С. Г.НКУ через своїх наукових робітників та через підлеглі йому наукові с.-г. установи робить в НТС (так у центрі, як і на місцях) доклади про досягнення с.-г. науки та її напрямки.

5. НТС ставить перед С.-Г.НКУ чергові проблеми, що висуваються с.-г. практикою та потребують наукового дослідження й освітлення.

6. НТС бере, як найактивнішу участь в термінологічній, популяризаційній та видавничій діяльності С.-Г.НКУ і всіх його вкладів.

До редакції газет.

Сільсько-Господарський Науковий Комітет України, маючи на меті постачати провінційній пресі статейний матеріал на біжучі питання сільського господарства та земельної політики, організує передачу такого матеріалу через телеграфне агентство.

Статті, що виконуватиметься їх з доручення Наукового Комітету видатними спеціалістами та відповідальними робітниками, мають заповнити прогалину біжучої сільсько-господарської дійсності.

Матеріал передбачено передавати регулярно не менше 5—10 ст. на місяць од 2—5-ти тисяч літер розміром кожна. Число й розмір статтів охоче буде збільшено, коли того побажає певне число редакцій.

В такий спосіб найвіддаленіші закутки України буде ув'язано безпосередньо з Центром Республіки в біжучих питаннях сільського господарства та земельної політики.

Сільсько-Господарський Науковий Комітет, в особі своєї П/Секції Преси та Видавництва, беручи на себе організацію цієї справи засобами свого апарату, видатки рівномірно розкладатиме на газети, що на адресу їх розсилатиметься статті.

З приблизного підрахунку при розсылці середнього розміру статті на 10 адрес вартість її для кожної газети дорівнюватиметься 3 карб.; при розсылці на 15 адрес— 2 карб. і т. д.

Для здійснення негайної розсилки статтів, С.-Г. Науковий Комітет України прохає вас надіслати своє замовлення з попередньою оплатою 5 статтів по 3 карб. кожна.

Заступник Голови С.-Г. Наукового Комітету *О. Яната*.

Голова Секції С.-Г. Освіти та Популяризації *О. Слісаренко*.

О б і ж в о.

До всіх видавництв.

Ш. Т.

Сільсько-Господарський Науковий Комітет України, починаючи після своєї реорганізації широку планову роботу, ставить між іншими своїми завданнями координацію роботи різних видавництв в галузі популяризації с.-г. літератури.

Популярна література є могутнім засобом роботи органів НКЗС, а тому він в особі С.-Г. Наукового Комітету не може не звернути своєї уваги на ненормальності в цій галузі.

Часто книги, видані в різних місцях України різними видавництвами, або не відповідають потребам часу, або є просто шкідливі, бо породжують хибне розуміння політики Радвлади та заходів її, що до піднесення сільського господарства. Крім цього, значні хиби трапляються і з наукового боку.

Така література не може бути використана земельними робітниками по місцях, що утрудняє посування книжки на село й дискредитує її в очах селянства.

По-за всім цим трапляються випадки одночасового видання одноіменних книг різними видавництвами, що спричинюється до перевантаження книжкового ринку книжками з одного питання, іноді другорядної ваги при відсутності літератури на ударні теми.

Все це не лише утрудняє роботу органів НКЗС, а й тягне за собою матеріальні витрати видавництва.

Щоб усунути ці ненормальності в справі видання популярної с.-г. літератури, Науковий Комітет звертається з проханням до всіх видавництв, як державних, так кооперативних та приватних подавати свої плани по популярній с.-г. літературі на ознайомлення Науковому Комітетові, з тим, що після розгляду їх Комітет запропонує на увагу в-вам свої міркування, що до зміни їх чи доповнення в згоді з реальними потребами селянства та органів НКЗС.

Крім того, Науковий Комітет переводить рецензування, вже виданих книг, як і рукописів, призначених до видання, й надає право, в разі відповідальності книги, на видрукування ухвали Комітету на книзі, про що мусить бути подана особлива заява від видавництва або автора.

Крім рецензій на всю цю популярну с.-г. літературу в періодичній пресі регулярно міститиметься списки ухвалених та рекомендованих для тієї чи іншої мети книг.

Тому Науковий Комітет прохає прислати зразки своїх видань негайно після виходу їх з друку, щоб була можливість своєчасно дати на них рецензії.

У всіх цих справах належить звертатись до Підсекції Преси й Видавництва С.-Г. Наукового Комітету (вул. К. Лібкнехта, 82, 2-й поверх).

Голова Наукового Комітету.

Голова Секції С.-Г. Освіти, Популяризації та Видавництва.

До Окружних Земельних Управлінь.

Секція С.-Г. Освіти, Популяризації та С.-Г. Видавництва С. Г. НКУ в сучасний момент після своєї реорганізації в зв'язку з загальною реорганізацією Наукового Комітету, починає роботу за наново накресленим програмом.

Секція в числі своїх завдань ставить цілу низку завдань у галузі позашкільного розповсюдження с.-г. знання.

І от тепер перед Секцією повстає дуже важливе й велике завдання—вивчити справу організації й переведення с.-г. курсів та систематичних лекцій для селян.

У цій справі Секція може дати науково-обґрунтовані основи що до організації курсів для селян тільки тоді, коли буде пророблено й науково освітлено весь досвід місць. Тому Секція С.-Г. Освіти, Популяризації та С.-Г. Видавництва С.-Г. НКУ просить Землеуправління не відмовити негайно надіслати на адресу Секції всі матеріали, що до переведення курсів і систематичних лекцій у В/окрузі, а також плани на біжучий рік.

Для справи особливо цінно, щоб ці матеріали освітили такі моменти:

1. Які завдань ставлено при організації курсів та циклів лекцій.
2. Програм їх.
3. Склад лекторів.
4. Склад слухачів.
5. Відомості про хід курсів (який час тяглися курси, розподіл годин за програмом, порядок послідовності викладу, метод викладання, відвідування, зацікавленість слухачів, то-що).

6. Підсумки й наслідки курсів та лекцій і в чому вони практично виявились.

Коли ж готових матеріалів в ОЗУ в усіх цих питаннях не буде, то Секція просить надіслати ті матеріали, що є в ОЗУ.

Але, надаючи дуже важливе значіння справі належної поставлення курсів, як і взагалі розповсюдженню с.-г. знання серед селянства, Секція просить ОЗУ уповноважити одного з агроробітників (при добровільній згоді останнього) для зв'язку з Секцією і прохати його взяти на себе підбирання зазначених матеріалів, коли треба додаткового їх освітлення.

Сподіваючись, що прохання Секції буде виконано в скорому часі земуправліннями, Секція додає, що як скоріше Секція матиме відповідний матеріал, то скоріше можна надіятись на повність роботи й розсилку земелуправлінням постанов Секції, зауважень, розроблених програмів та планів що до справи с.-г. курсів.

Окрім того Секція з охотою дає вказівки й поради на запитання наукового характеру в галузі с.-г. освіти, преси й видавництва, а надто тим особам і установам, що допомагають роботі Секції.

Всі зазначені матеріали, а також запитання, доклади, рукописи до видання, повідомлення то-що просимо надсилати на адресу: Харків, Лібкнехтова вул., ч. 82, Нар. Ком. Зем. Справ С.-Г. Науковому Комітетові для Секції Сільсько-Господарської Освіти.

Т. в. о. голови С.-Г. НКУ проф. Є. Опоків.

Нач. упр. Сільгоспом М. Різників.

Голова Секції С.-Г. Освіти П. Попов.

Коротке справоздання про діяльність Сільсько-Господарського Наукового Комітету України.

за 1923—1924 операц. рік.

Минулий 6-й операційний рік був переходовий в житті та роботі С.-Г. Наукового Комітету. Протягом цього року Комітет перевів свою діяльність з Києва до Харкова, після чого був реорганізований з широкої державно-громадської с.-г. наукової організації в науково-практичну установу насамперед самого Наркомзему. В зв'язку з цим планова робота Комітету проходила в досить несприятливих умовах, а часом була і цілком унеможливлена низкою технічних труднощів та перешкод.

Виробивши та оформивши свій новий Статут у літі 1923 року¹⁾, Комітет розпочав був його реалізацію, втягуючи науково-громадські елементи в свою роботу та поширюючи її. З переводом Комітету до Харкова планова його діяльність значно загальмувалась як через розбиття його апарату (бо весь персонал, природно, не міг переїхати за Комітетом до Харкова), так і через розірваність установ, що зразу всі і цілком не могли перенести своєї роботи до центру.

На перешкоді до цілковитого переведу всіх установ Комітету з Києва до Харкова стояла (і стоїть) низка причин, починаючи з відсутности у Харкові потрібних помешкань і кінчаючи тісним зв'язком роботи деяких установ Комітету з іншими науковими установами м. Києва та й з окремими с.-г. науковими робітниками, без якого зв'язку наукова праця тих установ була б у сучасних умовах непродуктивна, а то й цілком неможлива. З тих причин ще й у наступному 1924—1925 році в Києві залишаються деякі установи К-ту, а саме: Метеорологічна Секція (Укрмет), зо всіма своїми допоміжними закладами, Підсекція Боротьби з Шкідниками Лісу, Бюро Рибознавства з Центральною Рибною Станцією, Науковий Відділ Термінологічного Бюро, Центральна С. Г. Бібліотека, а також і поодинокі спеціалісти деяких Секцій, як от Економічної Секції, Ботанічної Секції та инш.

Перевод Комітету до центру, що фактично почався в-осени 1923 року і продовжувався, в наслідок різних технічних труднощів, мало не до кінця відчитного року, забрав у Комітета багато сил, часу й уваги, а так само й чимало коштів. Не маючи спеціальних асигнувань на значні витрати, зв'язані з переводом, Комітет мусів робити їх з кредитів, асигнованих на його планову роботу, а це ще зменшувало і так малі фінансові можливости Комітету що до самої наукової праці.

Не менше сил, часу та уваги (особливо у керуючих органів Комітету), а почасти й коштів забрала і справа з реорганізацією Комітету, що розпочалася з переводом його до центру і велася в напрямку тіснішого ув'язання наукової роботи Комітету з практичною роботою Наркомзема.

В наслідок цієї реорганізації було скорочено кількість Секцій та Комісій К-ту, до складу Секцій введені (ex officio) всі відповідальні наукові робітники, що працюють в установах НКЗС та инших, у відповідних галузях с.-г. науки, а діяльність Секцій скеровано в напрямку безпосереднього наукового обслуговування потреб операційних частин НКЗС. Центральні керуючі органи Комітету так само було реорганізовано: склад Пленума Комітету значно звужено, Раду Комітету цілком скасовано, а Президію—поновлено новими членами. Статут Комітету 1923 року, в зв'язку з цією реорганізацією, замінено новим „Положенням“, що ставить перед Комітетом, як науково-практичною установою НКЗС, отакі основні завдання:

1) керувати науковою працею всіх наукових та инших установ, що є в віданні НКЗС, а також ухвалювати їхні річні обрахунки та призначення їхнього наукового персоналу;

¹⁾ „Статут С.-Г. Наукового Комітету України“. Див. „Вісник С.-Г. Науки“, т. III, в. 1—2, стор. 77—84, Харків, 1924 р., 8°, і окрему відбитку, стор. 1—10.

2) дбати за погодження наукової с.-г. праці, що ведеться НКЗС та іншими відомствами, трестами, кооперацією та громадськими організаціями;

3) розробляти питання застосування висновків с.-г. науки до практичної роботи земельних та інших органів і давати свої висновки що до їх роботи з погляду відповідності її з даними с.-г. науки;

4) розробляти загальні плани с.-г. видавництва на Україні, популяризації с.-г. знання та с.-г. освіти;

5) розробляти питання, зв'язані з українізацією с.-г. літератури та усталенням с.-г. української термінології, в порозумінні з Інститутом Укр. Наукової Мови при ВУАН.

Реорганізація Комітету, почавшись в квітні місяці, тривала до кінця липня, а фактично реалізація нових основ існування і діяльності Комітету—затяглася аж до кінця відчитного року.

В таких умовах діяльність Комітету протягом минулого операційного року не могла проходити нормально ні в Києві, ні особливо в Харкові, де Комітет, в додаток до всього, опинився в особливо тяжких умовах ще й через те, що майже зовсім не дістав (та не має і досі) тут потрібного помешкання як для своїх установ так і для своїх співробітників, що переведені з Києва.

Отже, планову роботу, що її намічав Комітет на 1923—1924 опер. рік¹⁾ і що видавалась, хоч і в обмеженім розмірі, можливою, оскільки фінансування Комітету за цей рік значно поліпшало і врегулювалося,—знову не можна було, в наслідок вищенаведених причин, здійснити в повній мірі.

Проте, незважаючи на всі несприятливі для праці умови, Комітет значну частину своїх планових завдань виконав, а також і організував та провів низку праць, що потреба в них виникла на протязі відчитного року, як от, приміром, роботи в зв'язку з посухою.

Свої планові праці та завдання Комітет здійснював не лише силами самих тільки центральних своїх органів та установ, але й за допомогою своїх місцевих Філій, а також досвідних с.-г. станцій, с.-г. шкіл різних типів, їх навчителів та учнів,—і за допомогою Сітки Кореспондентів С.-Г. Н. К. У.

Діяльність окремих центральних органів та установ Комітету протягом відчитного року виявилась ось в чому:

Пленум Комітету збирався за відчитний рік 5 разів: тричі—ще в Києві, в старому складі, і двічі—в Харкові, в новому складі.

Ці пленарні засідання Комітету були присвячені науково-організаційним справам: в Києві—планові діяльності та обрахункові на 1923—1924 операц. рік та переважно справі переводу К-ту до Харкова; в Харкові—справі реорганізації К-ту (розгляд „основних Положень“ про діяльність Комітету), планові діяльності, обрахункові та штатом на 1924—1925 рік, то-що.

Окремо треба відзначити широке прилюдне засідання Пленуму К та у Києві, 3-го листопада 1923 р., що на ньому було заслухано доклад члена К-ту, акад. П. Тутковського, розроблений з доручення К-ту, про „Артезійське зрошення, як могутній засіб боротьби з посухою, та його здійснення“. Доклад викликав широке зацікавлення і спричинився до постанови Пленуму про відновлення діяльності „Комісії Боротьби з Посухою“, що не функціонувала з 1922 року. Відновлення її роботи стало як раз на часі, в зв'язку з посухою 1924 року, що знов насунула на Україну.

З інших справ, що їх розглянув Пленум, треба згадати:

а) участь К-ту в роботі „Укрдоброхему“, при чому за допомогою К-ту організована Сільсько-Господарська Секція Укрдоброхему та розпочата її робота над застосуванням хемії й хемічної промисловости до потреб сільського господарства;

¹⁾ Див.: „Короткий план діяльності С.-Г. Наукового Комітету України на 1923—1924 рік“—„Вісник С.-Г. Науки“, т. III, в. 1—2, стор. 26—39, 80, Харків, 1924 р. (окрема відбитка, стор. 1—16).

б) розгляд постанов Всеукраїнської Досвідної Наради, що відбулася 22-27 червня 1924 р., при чому справа дальших форм доцільної організації досвідної с.-г. справи поставлена на широку наукову і громадську дискусію, перед тим як її вирішати.

Рада Комітету. функціонувала лише в Києві, доки Комітет не було реорганізовано; нове „Положення“ про Комітет не передбачає Ради, як постійного, загально-керуючого органу, бо самий склад Пленуму, як те зазначалося, звужений майже до складу Ради за статутом 1923-го року. На своїх 8-ти засіданнях, що протягом першого кварталу відчитного року Рада відбула у Києві, вона розглядала конкретні робочі плани діяльності Секцій К-ту та погоджувала їх, а також розглядала практичні питання, зв'язані з переходом К-ту на новий Статут (1923 року), з переводом установ К-ту до Харкова (виробила порядок і календарний план переводу), з фінансовим станом Комітету, штатами і т. й.

Президія Комітету, як поточний виконавчо-керуючий орган К-ту, протягом усього відчитного року вела напружену організаційну роботу, що зв'язана була переважно з переводом К-ту до Харкова, з його реорганізацією та з налагодженням роботи Секцій і інших установ в нових умовах. Коли взяти на увагу, оскільки відмінні умови наукової праці в Харкові і Києві, та оскільки взагалі тяжко переносити діяльність наукової установи з одного центру, де вона глибоко вросла та ув'язалася з місцевими науковими силами й осередками, до другого, де доводиться вишукувати нові форми роботи, нові сили, зв'язуватися з новими науковими осередками і т. й.,—то буде легко зрозуміти, що перевод К-ту до Харкова та його реорганізація практично означали для Президії К-ту завдання мало не цілковитої організації К-ту на-ново. Доводилося повторювати хоч і в меншому масштабі, але прискіпним порядком, майже всю роботу що до організації та налагодження діяльності Секцій К-ту та інших установ, що в свій час у Києві поволі розвивалися та устатковувалися на протязі 5 ти років. Тільки завдяки енергійній праці своїх членів та співробітників і досвіду минулого Комітет зміг виконати ті завдання, що життя й обставини перед ним ставили. Мало не на кожному своєму засіданні (а їх усього відбулося за відчитний рік 63). Президія К-ту розглядала згадані організаційні питання. А що перевод до центру ставив перед Комітетом завдання тісного ув'язання з іншими центральними органами, то Президія мусила розвинути роботу і в цім напрямку. Насамперед було встановлено зв'язок з Науковим Комітетом Нар. Ком. Освіти, з Укрдержпланом, з С.-Г. Відділом Укргодовпрофосвіги НКЮ, з Науково-Технічною Секцією „Всеробітземлісу“, то що. Поруч з тим Президія Комітету чимало уваги віддавала участі К-ту та його окремих Секцій в різних з'їздах,—по лівій НКЗС: Всеукраїнська Агрономічна Нарада, Всеукраїнська Нарада в справі охорони рослин, Всеукраїнській З'їзд в справі Землеустрою та Меліорації, Всеукр. Земельна Нарада і т. й.; по лівій інших відомств: 1-й Всесоюзний Гідрологічний З'їзд (у Ленінграді), Всеукр. Конференція в справі С.-Г. Освіти, Всеукр. З'їзд в справі вивчення продукційних сил та народного господарства України та инш. Підготовці до останнього З'їзду Президія К-ту віддавала особливу увагу, оскільки Комітет узяв на себе організацію сільсько-господарської Секції З'їзду та почасти Секції Природи.

Крім зазначених справ, Президія К-ту розглянула чимало інших, що виникали в процесі діяльності Секцій Комітету. Але про них буде сказано при розгляді діяльності окремих Секцій.

Аналогічну працю, не менш складну й напружену, провела в цей час і та частива Президії К-ту, що певний час залишалася у Києві, в зв'язку з переводом до Харкова та реорганізацією у Києві багатьох центральних установ Комітету, а також і в зв'язку з організацією Київської Філії К-ту та її роботи. З початку року було організовано, для відання тими справами, єдину Президію Філії, на чолі з особливо-уповноваженим Комітетом, але згодом, коли робота Філії поширилася, справи ці були поділені між окремою

Президією Філії, що стала відати виключно філійні справи, та окремим „Бюро К-ту у Києві“. що відало справами К ту та його центральних установ в цілому.

Робота цього Бюро продовжувалась аж до фактичної реорганізації (та ліквідації де яких) центральних установ К-ту у Києві (до кінця липня 1924 р.).

До 21-го червня 1924 року Президія К-ту працювала, згідно з обранням Пленума Комітету від 29-го грудня 1923 р., в такому складі: голова К-ту проф. В. Ковалевський, заступник голови—проф. І. Щоголів, члени Президії—проф. Є. Опоків та П. Тушкан, вчений секретар—проф. О. Янاتا, і заст. члена Президії—О. Филиповський. Крім зазначених осіб, згаданий Пленум К-ту обрав, з харківських своїх дійсних членів, на члена Президії також і Б. Рождественського та на заступників членів Президії—проф. К. Мав'ківського та проф. О. Марченка, але вони в працях Президії за цей період участі не брали. А що обраний на Голову К-ту проф. В. Ковалевський, беручи посильну участь в роботах Комітету, не зміг, через свій стан здоров'я, переїзяти зовсім на Україну та безпосередньо взяти участь в працях Комітету, то обов'язки Голови виконував проф. І. Щоголів, доки Президія не перенесла своєї діяльності до Харкова; з того часу проф. І. Щоголів, як член Президії, залишився в ролі Уповноваженого в справах Комітету у Києві і голови його Київської Філії, а згодом—Бюро Комітету у Києві, а обов'язки голови виконував П. Тушкан.

З 21-го червня 1924 р., після формального закінчення праці що до реорганізації Комітету, з постанови Колегії НКЗС вступила до виконання обов'язків нова (тимчасова) Президія К-ту в такому складі: голова К-ту—М. Вольф, заступник голови—проф. О. Яната, і члени Президії: проф. Є. Опоків, П. Попов, М. Різників та К. Таравенко.

Секретаріат Комітету, Організаційний відділ Секретаріату, що ним весь час керував Н. Петренко, крім звичайної своєї праці тезвічно обслуговування К-ту, що протягом відчитного року значно збільшилася, провів анкетне обслідування діяльності с.-г. наукових установ України за 1923 рік. В наслідок цього обслідування зібрано досить цінні матеріяли, що мають бути опрацьовані і використані для складання загального „Нарису с.-г. наукової праці на Україні“ та „Справочнику діячів с.-г. науки на Україні“. Праця Наукового Відділу Секретаріату велася по таких його окремих Бюро:

Термінологічне бюро, під загальним керуванням проф. О. Янати, провадило (в Києві, у Науковому своєму відділі, що там залишився на чолі з К. Осьмаком) основну працю що до підготовки до видання словника української с.-г. термінології, за основу роботи взявши відомий рукописний словник агроном. О. Яблоновського та поповнивши його матеріялом з літературних джерел та з уст народу. З численного термінологічного карткового матеріялу Бюро класифікувало по-над 40 000 термінів з літературних джерел та біля 5.000 термінів з уст народу, над яким матеріялом провадилося весь час редакційне та філологічне опрацьовання. Роботу над словником Бюро виконало на 60%; в наступному році ця праця буде закінчена і словник буде видано. Усіх карткових матеріялів, що лягли в його основу,—біля 90.000.

Поруч з цією роботою Бюро, через свій Організаційний відділ, організувало сітку спеціальних кореспондентів (біля 90 осіб), що збирають терміни з уст народу, і виробило відповідні інструкції, що до збирання с.-г. термінології в цілому та з окремих галузів: рільництва, зоотехнії, ветеринарії, пасішництва, салівництва й городництва та с.-г. будівництва. Для збирання термінів з уст народу Бюро притягає до роботи с.-г. школи та їх студентство й учнів, в якій справі на Всеукраїнській Конференції в справі с. г. освіти було зроблено відповідний доклад.

Бюро крім того об'єднувало і направляло роботу що до збирання й опрацьовання спеціальних термінологічних матеріялів з окремих галузів

сільського господарства, що велося де-якими секціями, як от: Лісовою, Зоологічною (зібрані й упорядковані В. Нестерв одським матеріали до словника термінології пасішницької), Технічною та инш. Остання (Технічна Секція) розробляла технічну українську термінологію поруч з перекладом українською мовою «Механіки» Лауиштейна та «Урочного Положення» Рошефора, оскільки в цих двох працях, а особливо на 800 сторінках „Урочного Положення“, зібрана майже вся технічна термінологія. Робота з перекладом Рошефора не закінчена, бо гальмував її брак операційних коштів; проте перекладу зроблено вже мало не наполовину.

З иншої роботи Бюро треба згадати про роботу його Редакційного Відділу, що редагував видання Комітету, а також с.-г. видання Д-ржавного Видавництва України, та де-які—НКЗС та инш. установ—з боку термінології української та наукової мови взагалі.

Вся праця Бюро велася в контакті з Інститутом Української Наукової Мови В. У. А. Н., до якого Бюро входить на правах окремого с.-г. відділу.

Бібліографічно-Бібліотечне Бюро, крім консультаційної своєї праці та координування бібліографічної роботи окремих Секцій Комітету, продовжувало збирати матеріали до повної бібліографії с. г. літератури, що видана на Україні, або що її торкається. Матеріали ці почасти оголошувалися (що до новішої с. г. літератури) у „Віснику С.-Г. Науки“. А що „Вісник“ не міг містити всього матеріалу на своїх сторінках та, крім того, виходив з запізненням, то Бюро розпочало видавати свій двохтижневий „Бібліографічний Бюлетень“, на правах рукопису, розміром у 1/3 друк. аркуша, в кількості 50 прим., для обслуговування с.-г. бібліотек, секцій Комітету, досвідних с.-г. установ НКЗС і т. и. Всього за відчитний рік вишло 6 чисел цього „Бюлетеню“.

Крім того, Бюро закінчило складання „Бібліографії с.-г. літератури за революційний період 1917—1923 р. р.“ Бібліографія за передреволюційний період, доведена до 1917 р., ще раніше укладена, і є готових до друку кілька томів „Матеріалів до укр. с.-г. бібліографії“ (опрацьованих у більшості членом К-ту акад. П. Тутківським), що через брак коштів досі не могли бути видані.

Намічене у плані діяльності Бюро одноразове обслідування (анкетною та об'їздом) с.-г. бібліотек та с. г. відділів инших бібліотек на Україні не проведене, через брак операційних коштів.

Протягом року Бюро налагодило регулярний обмін виданнями Комітету (та з обмінного книжкового фонду) з науковими установами України, ССРР та закордонними.

В справі системи класифікації літератури Бюро звернуло увагу на критичний розгляд тої оригінальної системи, (в основі—децимальної, але відмінної од відомої міжнародньої системи), що раніше була вироблена Бюро за керовництвом Г. Коха і прийнята в практику Бюро та Центральної С.-Г. Бібліотеки С.-Г. НК.У. З цією метою, а окрема Бюро виступало з відповідним інформаційним докладом на Всеукраїнському З'їзді Робітників Книги“, що відбувся в Листопаді м-ці 1923 року, в м. Харкові.

Бібліографічна праця велася під керовництвом Голови Бюро—К. Дубняка,

Центральна С.-Г. Бібліотека що є при Бібліографічно-Бібліотечному Бюро і міститься у Києві та має по-над 100 000 томів, крім звичайної своєї роботи, як одчиненої бібліотеки, продовжувала влаштовувати свій єдиний каталог, вияснювати обмінний фонд (з дублікатів) та поповнювати бібліотеку новою літературою. За відчитний рік бібліотеку одвідало 5015 осіб, видано книжок (в читальні і додому)—12.832, закаталогізовано біля 6,000 нових книжок, поступило до бібліотеки 1.203 нових книжки.

Роботою Бібліотеки керував з початку відчитного року Директор її—А. Литвиненко, потім ці обов'язки тимчасово виконував її бібліотекар—А. Лебединський, а з 16-го серпня 1924 р. керування бібліотекою передано новому Директорові—А. Носову.

Редакційно-видавниче бюро обслуговувало видавничі потреби Комітету та його Секцій (крім Метеорологічної, що має свій окремий видавничий апарат), а з окрема видало:

1. „Вісник С.-Г. Науки“—вип. 8—12 за 1923 р., вип. 1—2, вип. 3—4, вип. 5—6 і вип. 7—9 за 1924 р., разом 30 друк. арк., тир. 3000.

2. „Бюлетень Боротьби з Шкідниками“—№ 1, № 2—3, № 4—5 за 1924 р., разом 5 друк. арк., тир. 1000.

3. „Молодий Дослідник“ ч. ч. 1, 2, 3 та 4 за 1924 р., разом 8 друк. арк. (тираж перших трьох чисел по 1.000 пр., а ч. 4—3.000 пр.).

4. Крім того, окремими відбитками з „Вісника С.-Г. Науки“ видано: Статут С.-Г. Наукового Комітету України⁴, розм. 1/2 арк.,—500.

Короткий план діяльності Сільсько Господарського Наукового Комітету України.—розм. 1 арк, тир.—100 прим.

Головянко, З.—„Лісова досвідна справа на Україні“,—1 арк., тир. 100 прим.

Попов, О., доц.—Відродження й сучасний стан української тютюнової промисловости—розм. 1/2 арк., тир. 100 прим.

Махів, Г. проф.—„Питання Генези та еволюції ґрунтів України (доклад на IV. Міжнародну Конференцію Ґрунтознавства в Римі 12—19 травня 1924 р.)“, розм. 1 арк., тир. 500 прим.

Крокос, В. проф.—„Лес і фосильні ґрунти південно-західньої України“ (теж доклад на Конференцію), розм. 1 арк., тир. 500 прим.

5. „Карта головніших фізично-географічних координат та основних ознак ґрунтів України“—розм. 20 саят. × 30 саят. тир. 4000 пр.

6. Дяченко, Д., арх.—Плакат „Проекты по сільському будівництву“, у ф. 1/6.—тир. 1.000 пр.

7. 15 ріжних анкет та інструкцій, з загальним тиражем до 80.000 примірників. Розмір анкет—ріжний: від 1/8 арк. до 1 друк. арк., а разом до 10 друк. аркушів. Анкети видані на ріжні теми—що до обслідування посухи та ріжних галузів і окремих моментів сільського господарства (детальніше про кожну анкету див. справоздання по Секціях).

Разом Бюро видало за рік 48 аркушів, з загальним тиражем 32.000 прим. (не рахуючи у тому числі 10 арк. анкет кількістю 80.000 прим); поруч. з цим Метеорологічна Секція (Укрмет) видала 62 аркуш., з загальним тиражем 34.500 прим., а Секція Досвідної С.-Г. Справи (ще до приєднання її до Комітету) видала 28 1/2 аркуш., загальним тиражем 2.500 прим. журналу „Опытное с.-х. дело“ та відбитків з нього.

В портфелі Ред.-Видавничого Бюро, Секцій, Комісій та Філій Комітету є багато рукописів (кілька сот друк. аркушів) призначених до друку, в наслідок праць окремих Секцій та інших установ К-ту; але через брак коштів Бюро не могло поширити видавництво Комітету, обмежуючися тільки видавництвом загального характеру. У такому ж стані було і видання наукових праць та справоздань периферійних с.-г. наукових установ, з окрема досвідних с.-г. станцій.

Крім технічної роботи по редакції та надрукуванню згаданих видань, на обов'язку Ред. Вид. Бюро лежала також і їх експедиція. Технічний апарат Бюро складався з двох співробітників.

(Про Метеорологічні видання—див. окремо, по Метеоролог. Секції).

Музейне бюро функціонувало лише в Києві, доки Комітет не був переведений до Харкова. За той час Бюро розробило проект Статуту „Всеукраїнського С.-Г. музею“ та взяло участь в обговоренні справи з організацією „Всеукр. С.-Г. Музею“ при ВУЦВК. Що-ж до створення Краєвого с.-г. Музею у Києві, то всі заходи Бюро в цій справі не дали позитивних наслідків. З переходом Комітету до Харкова Музейні справи перейшли до відання Секції Освіти та Популяризації, і Бюро було розформоване. На чолі Бюро стояв агр. О. Гаршин.

Бюро закордонних зносин установило зв'язок з науковими с.-г. установами Північно-Амер. Сполуч. Штатів і инш. Республік Америки, Англії,

Німеччини, Італії (Римський Міжнародний Інститут Агрикультури), Франції, Бельгії, Чехословаччини, Швеції та инш. Зв'язок цей весь час підтримувався як спеціальним листуванням, так і обміном видань, при чому за останній рік з за кордону одержано до 300 окремих назв с.-г. наукових видань, в тим числі багато періодичних видань, що Бюро одержувало їх регулярно протягом року. Крім цієї біжучої роботи Бюро обслуговувало Секції Комітету, знайомлючи їх шляхом рефератів та докладів, з новинами закордонної с.-г. літератури.

Спеціальний кореспондент Бюро у Ленінграді (К. Барсов) весь час інформував Комітет про наукову с.-г. діяльність Ленінградських установ, (одержано від нього 60 інформаційних повідомлень—докладів, рефератів то-що) та постачав Комітет новою науковою літературою, що видавалася у Ленінграді. Через Ленінградського свого кореспондента Комітет підтримував зв'язок і з Інститутом Досвідної Агрономії Р.С.Ф.С.Р.

Роботою Бюро керував Й. Маєвський й, за технічною допомогою Орг. відділу Секретаріату.

Бюро Сітки Кореспондентів, що її почато організовувати з травня м. 1923 р., протягом відчитного року провело чималу роботу що до поширення, зміцнення та налагодження роботи Сітки. На заклик К-ту „До робітників землі і лісу“ (що розповсюджено його було 60.000 пр.) взяти участь в організованій с.-г. науковій роботі, охоче й широко відгукнулися найживіші елементи сучасного передового селянства, його інтелігенції та культурні робітники, організації й установи. Організована Сітка на принципі добровільного (і безплатного) співробітництва і тепер вже налічує 3.000 кореспондентів, в тим числі 1.500 індивідуальних: селяне (біля 60%), вчителі (біля 10%), кооператори (біля 10%), студентів різних технікумів та інститутів (до 10%), агрономів (біля 8%), лісничих, інженерів, лікарів то-що, та біля 1500 організацій та установ: с.-г. шкіл, с.-г. колективів та кооперативів, с.-г. товариств, агропунктів, лісництв і т. и.

Бюро Сітки Кореспондентів протягом відчитного року провело, з доручення Секцій та Комісій К-ту (див. далі), низку анкетних обслідувань сільського господарства, розіславши до 15 анкет на різні теми, в загальній кількості по-над 80.000 примірників. Найголовніші анкети, що були розіслані кореспондентам і в значній мірі вже повернулися від них заповненими, зв'язані з обслідуванням посухи 1924 року, а саме:

Відомости про посуху та врожай 1924 р.	6.000 пр.
Обслідування впливу посухи на культурні рослини 1924 р.	3.000 "
Обслідування посухостійких культур на Україні	3.000 "
Обслідування культури кукурудзи за 1924 р.	6.000 "
Обслідування бур'янів України—анкети № 1 та № 2	6.000 "
Відомости про шкідників с.-г. рослин у 1924 р.	10.000 "
Відомости про стан дослідженности вохкості ґрунту	500 "
Відомости про стан озимини в осени, зимою і по весні 1924—25 р.	30.000 "

Крім цієї роботи було проведено де-кілька инших анкетних спеціальних обслідувань головніші з них такі:

Про шкідників лісу (інструкція)	3.000 "
Про кормові рослини України	3.000 "
Про обслідування забутків Української природи	4.000 "
Обслідування колекції флори України (ще не розіслана)	3.000 "
Обслідування народного с.-г. побуту („жнива“, косовиця“)	1.000 "
Про кореспондентів СГНКУ	3.000 "

А разом 81.500 "

Крім анкет Кореспонденти надсилають до Комітету, з власної ініціативи, багато цінних повідомлень і спостережень, а також і різні зразки насіння посухостійких та кормових рослин, бур'янів, шкідників сільського госпо-

дарства і т. и. Все це складає досить цінний з наукового боку матеріал, що й опрацьовується відповідними Секціями, а почасти вже й опрацьовано.

На перешкоді до нормального функціонування Сітки стоїть те, що Комітет не має права безплатного користування поштою, що примушує його значні суми витратити на розсилку анкети оплати кореспондентських відповідей. А переказувати видатки що до оплати поверненої кореспонденції на самих кореспондентів не можливо, оскільки вони працюють безплатно і в компенсації за св. ю працю дістають лише видання К-ту („Вісник С.-Г. Науки“ та де які інші).

Роботою Бюро керує Голова його Я. Савченко. Обслуговує Бюро один співробітник—секретар (в Києві—Л. Савченко, а в Харкові—Г. Чубук) за допомогою технічного апарату Секретаріату К-та.

В зв'язку з закінченням року, Бюро опрацьовує дані про кореспондентів та їх роботу і складає списки тих із них, що мають бути премійовані (літературою, різними насінням, то-що) за найкраще і своєчасне виконання доручень К-ту і заповнення анкет, збирання зразків і т. и.

Економічна Секція розробляла науково-економічні проблеми сільського господарства, що зв'язані з його практичними потребами, а саме:

У справі хлібо-експорту Секція закінчила монографію „Експорт хліба на Україні за 1910—14 р. р.“ (6 друк. арк.: спец. секції О. Попов), та розробляла питання торговельного договору та перспектив с.-г. індустрії. Зокрема Секція розробляла питання що до залізничного транспорту і накладних видатків на продукти сільського господарства, а також питання технічного апарату хлібо-експорту (склади, кооперація і т. п.) Останні праці ще не закінчені і переносяться в план діяльності секції на наступний рік.

Що до економіки головної на Україні інтенсивної культури—цукрового бур'яку, секція опрацьовувала данні експедиційного виборочного обслідування селянського буряківництва 1921—1922 р. р. (спец. Секції В. Гавсевич), а також організувала (спільно з Цукротрестом) і взяла участь в проведенню нового експедиційного обслідування селянського буряківництва 1924 р. (член Бюро Секції Д. Головка, та спец. Секції В. Сузіменко.) Здобутий матеріал буде опрацьовано протягом наступного року.

В зв'язку з роботами в справі буряківництва Секція організувала та провела низку докладів-відчитів на прилюдних засіданнях Секції: „Організація селянської бурякової площі в цукровій промисловості“ (Д. Головка); „Селянське буряківництво на Правобережжі за матеріалами виборочного експедиційного обслідування 1921—1922 р. (В. Гавсевич); „Програм та план обслідування селянського буряківництва у 1924 році“ (Д. Головка); „Соціальні моменти в селянському буряківництві“ (Д. Головка) та інші.

Що до економіки інших інтенсивних культур Секція закінчила роботу про тютюнову промисловість на Україні до 1921 року (О. Попов), про яничник (попереднє опрацьовання: економічні передпосилки його розведення, переробки, експорту, імпорту і т. п.—В. Гавсевич) та розпочала роботу над іншими олійними рослинами.

Що до питань, зв'язаних з землеустроєм та вивченням динаміки сільського, а зокрема—селянського господарства, Секція проводила роботи на такі теми: Трудово споживчі норми землекористування по різних районах України (спец. секції Н. Цитовиц Шкляр; закінчено що до Полтавщини); Устрій та динаміка селянського господарства на Київщині в 1917 по 1923 р. (Н. Цитовиц Шкляр—праця продовжується); Участь різних груп селянських господарств у розподілі трудової цінности (доклад Члена Бюро Секції О. Филиповського на засіданні Секції 7, IV. 24 р.); Ринкова площа селянського господарства і експорт, як наслідок внутрішніх та зовнішніх факторів (доклад О. Филиповського на засіданні Секції 10. IV. 24 р.); Кредитовдатність різних груп українського селянства і т. п.

Поруч з тим Секція продовжувала розроблення проблеми колективізації сільського господарства, його кооперування, кредитування то-що.

З праць історичного с.-г. характеру, що їх веда Секція, і що мають актуальне значіння в питаннях організації с.-г., найважливіші: розроблення матеріалів „Румянцевського перепису“, що з доручення Секції вів спец. Й. Гермайзе. В наслідок цієї праці були такі розвідки: „Організація сільського господарства в монастирських володіннях Київської округи у XVIII в.“, Економічний побут селянського населення Київської Наддніпрянщини у XVIII в., та Економічні лиха XVII та XVIII в. в.“.

Праця Секції велася в контакт з Плановою Комісією НКЗС, з С.-Г. Відділом Ц.С.У., С.-Г. Секцією Укрдержплану, „Сільським Господарем“, Цукротрестом і т. п.

Роботою Секції за відчитний рік керували (в хронологічному порядку): доц. О. Попов, П. Тушкан (тимчасово), О. Филиповський, В. Соловейчик (тимчасово), а з часу реорганізації Комітету М. Вольф-Персонал Секції складався з 4-х штатних спеціалістів.

Метеорологічна Секція (Укрмет), що керує всією українською метеорологічною службою, за відчитний рік має великі досягнення. Вони в б м. повній мірі виявляються в окремому короткому справозданні Укрмета за його діяльність, що одночасово з цим друкується. Через те тут подаються тільки найкоротші і найважливіші відомості про роботу Метеорологічної Секції за 1923—1924 опер. рік.

Зруйнована за час горожанської війни сітка метеорологічних станцій на Україні, заходами Укрмету, швидко відновлюється; з окрема за відчитний рік число метстанцій II порядку збільшилося—з 97 до 136, а III го порядку—з 21 до 179; усіх-же станцій збільшилося—з 112 до 315, себто майже втричі. Розподіл станцій по території Республіки за останній рік значно вирівнявся; і, що особливо важливо,—найбільше збільшилося за рік станцій в степовій—посушливій частині України, де їх до цього року було вадто мало.

Поруч дуже збільшилося за рік і число: с.-г. та фенологічних пунктів—з 80 до 130; водомірних варт—з 13 до 48, та пунктів спостережень за станом рік—з 25 до 107.

Організація сітки метеорологічних станцій і праці її, що з великим успіхом проведена Укрметом, ускладнялися тим, що станції належать до багатьох відомств і організацій; розподіл їх, (315) за відчитний рік був такий: станцій самого Укрмету—145, Народнього Комісаріату Освіти—(переважно при с.-г. школах)—44, Досвідної с.-г. організації Наркомзему—37, Цукротресту—33, Наркомату шляхів—22, Селекційно-Насіннєвого Управління Цукротресту—18, Всеукр. Управління Лісами—6, Курортного Управління—3, Приватних—3, морських—2, військових—1.

Щоб остаточно формувати і планово налагодити працю метсітки,—Укрметом чимало за рік зроблено шляхом відповідних умов з ріжними відомствами і організаціями, та розробленням проектів мінімально нормальних для України сіток метстанцій II та III порядку, що в міру можливості і реалізувалися.

Робота сітки метстанцій в значній мірі доповнювалася і роботою сітки кореспондентів Укрмету, що склад її і робота за відчитний рік значно унормовані.

Наслідки спостережень метеорологічних з усієї України своєчасно одержувалися, перевірялися та опрацьовувалися в Укрметі, і врешті друкувалися в формі де кадних бюлетенів і місясних геофізичних характеристик України, що широко розсидалися по всіх зацікавлених установах і окремим особам на Україні, в Союзі і за кордон.

Поруч остаточно налагоджено Укрметом у відчитному році, за допомогою власної його прийомної радіостанції, зв'язки з метеорологічними осередками усієї Європи, і телеграфний—з Європейською і части з Азійською територією С. С. Р. Р.

Це все дало можливість Укрметові добре налагодити одержання щоденних метеорологічних бюлетенів з усієї Європи і частки з Азії,

зведення їх, разом з телеграфними даними української мережі, та своєчасне складання щоденних синоптичних карт погоди, що друкуються Укрметом, і на підставі яких щоденно укладається та розсилається по радіо і телеграфно власний метеорологічний бюлетень Укрмета, з коротко-терміновими прогнозами погоди.

Чимало зроблено і для передбачення погоди на довший час, переважно за методом проф. Л. Данилова, що керує Подільським Губвідділом Укрмету; метод цей за відчитний рік не раз виправдав себе в практиці прогнозів погоди, що давалися Укрметом.

Великі досягнення за відчитний рік Укрмет має і по ремонту та обладнанню приладдям української мережі, розвинувши працю власної майстерні точного приладдя та власної лабораторії для перевірки приладів.

Значно збільшився за відчитний рік Музей Української Метеорологічної Служби, організований Укрметом, що його відвідали за рік б. 1500 місцевих та приїжджих одвідувачів; збільшилася і бібліотека, що має вже біля 5000 томів.

Поруч з основною, коротко схарактеризованою, роботою, розвинулася за відчитний рік і праця Укрмету в спеціальних її галузях.

Аерологічні спостереження поширилися, при чому збільшилася і сітка пілотних пунктів, хоч праця її і гальмувалася через те, що часом бракувало водню. Праця Укрмету в цьому напрямкові дала чималі практичні наслідки, обслуговуючи потреби аеронавігації, що на Україні в 1924 р. почалася.

Гідрометеорологічна праця так само поширилася значно і унормувалася, давши, крім поточних спостережень, і дуже важливі наслідки в справі передбачення річних повідів на підставі нових методів.

Разпочалася в 1923 р. і праця Укрмету в справі погодження та організації магнетових дослідів на Україні.

Не обмежуючися організацією в державному масштабі української метеорологічної служби, зведенням і оголошенням наслідків її поточної праці, Укрмет провів за відчитний рік, як у своїм центрі (в Києві), так і по Губвідділах, цілий ряд важливих наукових праць, з яких найважливіші—опрацювання кліматологічних даних по Україні, і в першу чергу—даних про опади на Україні; наслідки цих праць склали кілька надрукованих випусків „Матеріялів до геофізичної характеристики України“.

Рівняючи з минулими роками, Укрмет значно поширив і удосконалив працю в галузі сільсько-господарської метеорології, друкуючи наслідки її в згаданих Декадних Бюлетенях, з окрема про стан культур.

Широка і добре вже налагоджена праця Укрмету виявлялася досить повно в цілому ряді видань, періодичних і неперіодичних, що їх випустив у світ Укрмет за відчитний рік, у загальній кількості 62 друк. аркушів і 34.500 примірників.

Періодичними виданнями Укрмету, що по можливості регулярно і своєчасно виходили, були: „Інформаційний Бюлетень Укрмета“, „Декадний Бюлетень Укрмета“, „Що-місячна Метеорологічна Характеристика України“, переіменована потім у „Геофізичну Характеристику України“ (місячник), „Матеріяли до Геофізичної Характеристики України“, „Справочник Укрмета“ (на 1924 рік) і нарешті—„Провідник Спостерігача—Дослідника“, що видається хоч і засобами Укрмету, але є незалежним органом робітників української метеорологічної служби. З видань неперіодичних видано, через брак коштів, тільки ряд інструкцій для різних спостережень, крім того видовалася багато різних бланків, щоденників то-що для обслуговування станцій і спостерігачів, що не ввійшли у показане вище число видань.

Своєю розвиненою видавничою діяльністю Укрмет зайняв перше місце серед метеорологічних осередків Союзних Республік, далеко випередивши вже й Головну Геофізичну Обсерваторію РСФСР у Ленінграді; через свої видання, шляхом обміну ними, Укрмет зав'язав і підтримує широкі і регулярні зносини з метеорологічними центрами майже цілого світу.

На чолі Укрмету стояв, як і раніш, фундатор його, проф. М. Данилевський, а заступником його був акад. Б. Срезневський, голова підсекції служби погоди.

Бюджет Укрмета за відчитний рік був 30.888 карб. штатних сум і 39.796 карб. операційних, що хоч і складало майже половину бюджету цілого С.-Г. Наукового Комітету, але абсолютно було надзвичайно малою сумою, особливо рівняючи з передреволюційними видатками України на метеорологію, та з видатками, навіть теперішніми, не тільки РСФСР, але й навіть Азійських Союзних Республік.

Отже, з великими труднощами, віддаючи навіть половину свого бюджету на Українську Метеорологічну службу, уважаючи на її особливо важливе значіння для посушливої України, Комітет, врешті, лише завдяки відданості справі робітників Укрмету і всієї метслужби, зміг відродити, поставити, а за відчитний рік і значно розвинути, на Україні Метеорологічну Справу.

Секція Досвідної С.-Г. Справи. Під назвою „Секція Досвідної Агрономії“, існувала при Комітеті окрема Секція ще за перші роки його діяльності. Але потім була перетворена на Комісію Досвідної С.-Г. Справи, вважаючи на те, що більшість Секцій Комітету (в тім числі і Секція Рільництва) ведуть працю в своїх галузях досвідної с.-г. справи, що є цілком природним і поступовим явищем у розвитку досвідної с.-г. справи на Україні. Потреба-ж координувати, об'єднати та синтезувати їх роботу задовольнялася успішніше в згаданій Комісії, а ніж у окремій Секції (див. далі про роботу Комісії).

Поруч з тим у Харкові існував, мало зв'язаний з Комітетом, окремий центр досвідної с.-г. справи—Всеукраїнське Бюро Досвідної С.-Г. Справи, при Досвідному Відділі НКЗС, згідно з положенням про досвідну справу на Україні.

Питання ближчого ув'язання досвідної с.-г. праці (і організації її) з С.-Г. Науковим Комітетом не раз трактувалося на всеукраїнських та краєвих досвідних нарадах, про що інформації друкувалися почасти у „Вісникові С.-Г. Науки“, почасти в „С.-Х. Опытном Деле“; ухвалювалося при цьому і чимало то більш то менш конкретних побажань і заходів що до ув'язання досвідної с.-г. праці (і установ) в систему загальної с.-г. наукової праці на Україні, що проводить її Комітет; але реальних наслідків з тих постанов було мало, доки Комітет перебував у Києві,—головним чином через труднощі технічного характеру.

З переводом К-ту до Харкова питання це, що нерозв'язання його негативно відбивалося протягом ряду років на плановості с.-г. наукової праці на Україні,—в значній мірі розв'язано. Згадане Всеукраїнське Бюро Досвідної Справи—ліквідовано, а в складі Комітета засновано знову окрему Секцію Досвідної С.-Г. Справи, через яку, з боку наукового, всі досвідні с.-г. установи підпорядковані С.-Г. Науковому Комітетові. До цієї Секції перейшли і функції згаданої Комісії Досвідної Справи, яка з переходом центру Комітета до Харкова розформована.

Процес реорганізації наукового відання досвідною справою, як дуже складний, вівся поволі і встиг закінчитися тільки наприкінці відчитного року; через це майже вся праця, що проведена за відчитний рік центральним органом досвідної с.-г. справи, проведена була ще фактично Всеукраїнським Бюро Досвідної Справи, і наслідки її мають бути окремо опубліковані в справозданнях цього Бюро безпосередньо.

Секція як така, розпочала свою роботу з перегляду, за дорученням Комітету, загальних основ організації і праці в досвідній с.-г. справі на Україні, прямим імпульсом до чого була Всеукраїнська Нарада Краєвих уповноважених в Досвідній справі, що відбулася 22—27 червня 1924 р.; особливі думки, що були заявлені на цій нараді, та заперечення проти її постанов, подані представниками 9-ти районних досвідних станцій до президії С.-Г.Н.К.У. (див. „С.-Х. Опытное Дело“, № 5, стор. 168—193). Робота Досвідної Секції в зазначеному напрямкові ведеться з участю інших

зацікавлених Секції К-ту і наслідки її мають стати за матеріал для розгляду поставлених питань (освітнього значіння для дальшого розвитку української с.-г. науки) на Всеукраїнській Дослідній нараді, що відбудеться в лютому 1925 р., та в Пленумі С.-Г.Н.К.У.

На чолі Секції стояло Бюро, до якого (персонально) увійшли майже всі члени к. Всеукр. Бюро Дослідн. справи; головою був. Б. Роже-ственський; штатний персонал Секції складався з 4 спеціалістів, та з 4 осіб технічного персоналу; цей штат, з нового операційного року, формально вливається до штату С.-Г.Н.К.У.

Хемічна Секція працювала в Києві, до моменту реорганізації Комітету, коли вона була розформована, а її функції передано частково до Хемічної Підсекції Технічної Секції, а частково—до Київської С.-Г. Контрольної станції, що їй були передані лабораторії б. Інституту С.-Г. Хемії та Інституту Насіннознавства, розформованих при реорганізації.

Праця Хемічної Секції за той період не могла особливо розвинутися через брак операційних коштів. Секція збирала матеріали в справі с.-г. хемічного контролю та матеріали що до його методики, з метою видати спеціальний підручник-порадник, де-б було подано загально-усталені та перевірені методи хемічних с.-г. досліджень. Крім того Секція влаштувала кілька засідань, де були зроблені доклади Головою Секції О. Душечкиним: „До питання мобілізації споживних матеріалів у ґрунті“ та „Перспективи розв'язання у нас питання про штучні мінеральні угноєння“.

Експериментальні роботи Секції велися в її Інституті С.-Г. Хемії (спец. М. Дубровський та Є. Манзон); з них найважливіші—над методикою визначення фосфорової кислоти, та над червігівськими і іншими фосфоритами; крім того—хемічне дослідження зразків ґрунтів України з доручення Секції Ґрунтознавства. На чолі Інститута був так само О. Душечкин.

За керівництвом Інститута, і в лабораторіях його, крім того велася праця Хемічного Відділу Київської Контрольної С.-Г. Станції С.-Г.Н.К.У.

Секція Ґрунтознавства. В жовтні м. 1923 року Секція закінчила велику роботу орієнтовочного обслідування ґрунтів досвідних станцій та полів України. Було обслідувано до 50 ріжних пунктів України, свього до 15.000 десятив. Матеріали обслідування опрацьовувалися на протязі зімових 1923-1924 року, при чому було зроблено по над 1000 аналізів на гумус, по над 100 механічних та кільканадцять повних валових аналізів. Наслідки цієї роботи, що дали можливість характеризувати ґрунти досвідних станцій, було доложено на краєвих з'їздах по досв. справі у Києві, Катеринославі та Харкові. Робота ця в значній мірі стала за основу реорганізації сітки досвідних установ України на підставі даних ґрунтового районування.

Одночасово Секція збирала матеріали до коректування та остаточного вредагування Карти Ґрунтів України, що її Секція в основі закінчила на початку 1923 р. З цією метою спеціалісти Секції (3) зробили маршрутні поїздки по Україні, для додаткового обслідування ґрунтів та погодження даних що до ріжних районів. В наслідок цієї праці карта набрала більшої точности і Секція виготовила остаточну до друку Карту Ґрунтів України, 25 вер. масштабу. Видано цю карту буде в наступному операц. році.

Крім зазначеної карти, Секція виготовила у відчитному році ще й карту ґрунтів України, 60 вер. масштабу. Ця карта ввійшла як частина, в загальну карту ґрунтів Європейської частини С.С.Р.Р., що складена Московським Комітетом Ґрунтознавства.

Робота Секції по обслідуванню та вивченню ґрунтів України дала підставу до складання ще й других карт, а саме: карти ґрунтових районів України; карти ґрунтотворних—після третичних покладів на Україні, в 25 в. масштабі; карту головніших фізично-географічних координат та основних ознак ґрунтів України (видано); карту ґрунтів Київського краю в 10 в. масштабі (друкується); карту ґрунтів Харківщини в 10 в. масштабі та гіпсо-

метричну, — і багатьох інших, у тим числі і ґрунтових планів окремих досвідних станцій.

З лютого м. 1924 року Секція перенесла свою діяльність до Харкова, при чому в Квітні м. відбулася низка наукових засідань Секції, з участю Харківських геологів та ґрунтознавців; на цих засіданнях було доложено про наслідки роботи Секції та зачитано доклади: „Карта ґрунтів України“ (голова Секції проф. Г. Махів), „Лес і фосильні ґрунти України“ (член Секції проф. В. Крокос), „Комплексний метод вивчання ґрунтів і головніших природних умов України та наслідки цієї роботи“ (проф. Г. Махів), „Наслідки хемічного вивчення лесів України“ (проф. В. Крокос), „Історія України в четвертинний період“ (проф. В. Крокос) та інші.

Одержавши запрохання на IV Міжнародню Конференцію Ґрунтознавства у Римі (відбулася в травні м. 1924 р.), Секція взяла в ній участь двома докладами: „Питання еволюції ґрунтів України“ (проф. Г. Махів) та „Лес і фосильні ґрунти південно-західньої України“ (проф. В. Крокос), що були виготовлені і надіслані до Конференції в двох текстах: українською мовою та французькою; через незалежні причини, налагоджена поїздка Голови Секції на Конференцію не відбулася.

В літі 1924 року Секція провадила додаткові докладні обслідування ґрунтів досвідних с.-г. станцій України; з окрема, обслідування проведено на таких станціях: Харківській краєвій, Полтавській, Сумській, Красноградській, Вознесенській, Луганській, Таганриській, Маріупільській, Носівській, Казаровичській меліораційній, Млівській садово-городній, Вінницькій, Київській та инш.

Матеріали цього обслідування, що будуть опрацьовані в наступному році, між иншим, дали багатий матеріал для поповнення „Музею Ґрунтів України“, що його почала Секція організувати з 1923 року, і що дальша організація його гальмується тим, що бракує потрібного помешкання та операційних коштів.

Наслідки работ Секції почасті оголошувалися на її наукових засіданнях, а почасті—в періодичних виданнях К-ту („Вісник С.-Г. Науки“, „С.-Х. Опытное Дело“ то-що). В портфелі Секції є багато виготовлених до друку праць з наукового та застосованого ґрунтознавства, що складають I, II та III томи наготовлених до друку „Матеріалів до ґрунтознавства України“.

Роботою Секції в 1924-25 р., як і за попередні роки, керував проф. Г. Махів. В штаті Секції крім того було ще 2 спеціалісти: проф. В. Крокос та спец. А. Левенгаупт.

Ботанічна Секція веда роботи так у напрямкові дослідження природної (дикой) флори, як і культурних рослин України. Поруч з плановою роботою Секція організувала та провела чимало дослідів у звязку з посухою, що виникла в літі 1924 року.

Флористичне Бюро Секції продовжувало складання і редагування повної бібліографії літератури про флору України, склало попередню карту ботанічно географічних районів України та виготовило ботанічно-географічний нарис української флори (проф. Й. Пачоський), продовжувало опрацьовання літературних матеріалів про флору України, з окрема—з метою видати визначник української флори, в якій справі вело попередні зводни з видавництвами. З окремих праць Бюро треба згадати опрацьовання спеціалістами Секції харківських гербаріїв та зведення матеріалів що до флори околиць Харькова, з метою скласти монографію про неї та „Ботанічний провідник по околицях Харькова“ (спец. М. Котів). Аналогічна робота почата що до Києва та його околиць. В осени 1923 р. спеціаліст Секції Я. Лепченко зробив попередне обслідування флори Державного Заповідника „Чаплі“ („Асканія-Нова“), а в літі 1924 р. з ініціятиви і за керовництвом Секції у Заповіднику було організоване докладне флористичне і ботанічно-географічне обслідування (спец. А. Окснер та М. Шалит). Так само з ініціятиви Секції було організовано обслідування стану Київського Ботанічного Саду спеціальною Комісією, в наслідок

чого дендрологічну частину Саду, що перебувала в публічному користуванні Київського В. І. Н. О., було об'єднано з садом.

Для того, щоб як найповніше з'ясувати стан дослідженості флори України, не обмежуючись тільки літературними матеріалами, Секція вжила ряд заходів до збирання в центрі України гербаріїв, та розробила і заготовила (видрукувала) анкету що до обслідування колекцій української флори (саме обслідування буде проведено в наступному операційному році).

Крім зазначеної роботи, Флористичне Бюро, спільно з Комісією Охорони Природи, провело кілька обслідувань флори зацілілих діляк наших степів, а саме: „Кочинівського степу“ (на Куп'янщині, у травні 1924 р.); Молчанівського степу (на Катеринославщині), степу біля с. Краснославівки, Лозовської округи (на Кат-славщині), а також Ракитнянського Бору та луків (валківськ. окр., на Харківщині).

Фітопатологічне Бюро працювало в складі Секції до реорганізації К. ту, а після того було передано до Секції Боротьби з Шкідниками. За відчитний період Бюро закінчило складання бібліографічного покажчика по мікології та фітопатології України (наготовлено до друку), закінчило опрацювання матеріалів що до хвороб культурних рослин околиць м. Києва, продовжувало зводити матеріали про шкідливі гриби, що зареєстровані до цього часу на Україні, та надрукувало ряд статтів у „Вюлетені Боротьби з Шкідниками“ (праці спец. Я. Куди.). Поруч з тим Бюро опрацювало частину рукописних матеріалів, що є в його розпорядженні, підготувавши до друку т. 1-й „Матеріалів до застосованої фітопатології“. В зв'язку з виділенням у Секції Боротьби з Шкідниками Підсекції Боротьби з шкідниками лісу, робота Бюро почасти спеціалізувалася в напрямку лісової фітопатології, через що й увійшло воно, частково, до складу згаданої Підсекції.

Бюро Бур'янів розвинуло за відчитний період чималу роботу, а саме: закінчило опрацювання матеріалів обслідування бур'янів Радомиської досв. станції (спец. П. Оксіюк), опрацювало матеріали попередніх досліджень бур'янів на інших досвідних станціях (з окрема—Харківської спец. В. Цілик, провело широке обслідування бур'янів України, за допомогою Сітки Кореспондентів С.-Г. Н. К. У. та с.-г. шкідл.

Бюро Лікарських Рослин продовжувало у відчитному році тільки опрацювання літературних матеріалів, при чому закінчена повна спеціальна бібліографія (спец. Є. Мазуренкова) та почасти—обслідування Київського ринку лікарських рослин.

Що до культурних рослин, то тут праця Секції була скерована в бік вивчення впливу посухи на наші с.-г. рослини. З цією метою Секція провела такі спеціальні обслідування, за допомогою Сітки Кореспондентів С.-Г. Н. К. У.: Обслідування посухостійких рослин на Україні на 1924 р., та обслідування впливу посухи на культурні рослини України в 1924 р. Матеріали цих обслідувань будуть опрацьовані в наступному році. Поруч з тим Секція опрацьовала матеріали обслідування культури кукурудзи на Україні, проведеного нею в минулому опер. році (спец. Я. Савченко).

Інститут Селекції, що є при Секції (в Києві), утримується переважно коштами Цукротресту, протягом відчитного року працював як і раніш за керівництвом свого Директора—проф. В. Колкунова, найбільш над розрішенням двох проблем: вивчення особливостей посухостійких рослин і розроблення методів селекції на посухостійкість, та розроблення методів селекції врожайних та цукроватих рас цукрового бур'яку. Праця Інституту вже дала чимало наслідків теоретичних і практичних, частково оголошених у виданнях Цукротресту.

Бюро Насіннознавства з експериментальним при ньому Інститутом Насіннознавства продовжувало працю над зведенням матеріалів обслідування хлібів України (спец. Л. Носова), над розробленням методики швидкого визначення схожості насіння та над біологією бур'янового насіння (спец. О. Мальська); з реорганізацією Комітету Інституту

розформований, але персонал його і робота перейшли до Насіннєвого Відділу Київської с.-г. контрольної станції СГНКУ.

З работ Секції над технічними рослинами слід зазначити праці над тютюном (спец. М. Ренський), Ватопником (*Asclepias Cornuti Descn.*), що їх Секція розпочала ще 1922 року; над диким льоном (*Linum perenne L.*) пукровим сорго (обслідувано стан його акліматизації на Кубані та на Україні).

Праці Секції по п Бюро Анатомії с.-г. рослин (спец. О. Табенцький) через брак коштів продовжувалися поволі, при чому велася робота і над анатомією хлібних трав.

Поруч з наведеною вище роботою Ботанічна Секція провадила Селекційно-Насіннєві Курси, (1 $\frac{1}{2}$ річні), що їх закінчення припало на першу половину відчитного року (у травні м. 1924 р.). Ці курси випустили 33 добре підготованих спеціалісти селекційної, насіннєвої та контрольної-насіннєвої справи, з різними ухилами (що до хлібних рослин, буряків, городніх рослин і т. и.). Праця з курсами відібрала багато часу й енергії у керівників та співробітників Секції.

В засіданнях Секції п Підсекції та Бюро заслухано було ряд наукових докладів.

В портфелі Секції є на кілька десятків аркушів наготовлених до друку праць; за ближчою участю Секції видався „Український Ботанічний Журнал“ Ботанічної Секції ВУАН.

На чолі Секції весь час стояв, як і раніш, проф. О. Яната, а його заступником був Я. Лепченко (до переведення Комітету до Харкова). Штат Секції складався з 77 спеціалістів (рахуючи в тім числі і Селекційний Інститут, Інститут Насіннєознавства то-що).

З переведенням Секції до Харкова вона реформована, з окрема замість окремих Бюро, Секція поділена на дві Підсекції: Флористичну (і бур'янів) та Культурних Рослин.

Зоологічна Секція працювала в складі: Ентомологічної Підсекції: Бюро Лісової Ентомології, Бюро Бджільництва та Бюро Рибознавства. З часу реорганізації К-ту Секція була розформована, при чому Ентомологічна робота (разом з Лісовою Ентомологією) одійшла до нової „Секції Боротьби з Шкідниками“, а рибна справа і бджільництво—до об'єднаної Ветеринарно-Зоотехнічної Секції.

В ентомологічній галузі робота велася в напрямку вивчення шкідливих комах та методів боротьби з ними, як що до польового господарства, так і лісового.

Що до польових шкідників Секція за відчитний рік: провела спільно з Метеорологічною Секцією (масове обслідування по всій Україні гесенської мухи та пошкоджень нею озимини, видавши (спільно з Укрметом) і спеціальну відозву-інструкцію. В міру того, як матеріали цього обслідування опрацьовувалися, вони почасти друкувалися у „Бюлетені Боротьби з Шкідниками“; далі, секція провела анкетне обслідування шкідників збіжжя по селянських господарствах; організувала і провела ряд наукових досвідів над збіжжевою свинкою—*Calandra granaria* (вживання хлор-пикрину у боротьбі з нею—гесенкою та шведкою), селекція, як засіб боротьби з шведською мухою) та інші праці. До друку Підсекція наготувала кілька випусків „Матеріалів до Застосованої Ентомології“, що через брак коштів—не надруковані.

Роботою Ентомологічної Підсекції керував Голова Секції проф. І. Щоголів, близьку участь в її роботі у Києві брав проф. О. Лебедів, а часу розформування Зоологічної Секції на чолі всієї новоорганізованої Секції Боротьби з Шкідниками став В. Знаменський.

Що до Бюро Лісової Ентомології, то в зв'язку з реорганізацією К-ту воно було перетворене в Підсекцію Боротьби з Шкідниками Лісу. Його праця, за керівництвом З. Головянка, була скерована до виявлення та вивчення шкідників лісу, переважно короїдів та хрущів, їх біології та методів боротьби з ними,

Оснівна робота Бюро провадилася на спеціальній Дарницькій Лісовій Досвідній Станції, що організована з ініціативи СГНКУ і за допомогою ВУПЛ'а та Київського ГЛУ, на території колишнього Дарницького Лісово-Досвідного Лісництва. Протягом минулого літа заходами Бюро (і почасти Лісової Секції СГНКУ див. далі) тут: влаштована за допомогою Укрмета, Метеорологічна Станція, що вже розпочала правильну роботу, збудовано 4 високі вежі, щоби мати спроможу вести досліди в різних частинах стовбура і корони дерев; заложено такі досвіди над короїдами і проведено такі роботи: зроблено викладку досвідних полівниць та довчих дерев різного типу і в різних умовах та зроблено календарну викладку довчих дерев (для з'ясування оптимальних термінів викладки; з'ясовано родовий склад місцевої фауни короїдів сосни; проведені біологічні спостереження для встановлення числа генерацій і термінів виліту короїдів; вироблено оригінальний метод аналізу дерев що до обліку зараженості їх короїдами; проведено облік зараженості лежачих та стоячих довчих дерев, а також досвідних полівниць; спільно з Лісовою Секцією закладено досвід що до впливу штучного пошкодження коріння та стрижки корони дерева—на водний баланс його на живичне тиснення та на зараженість в зв'язку з тм короїдами.

У процесі цієї роботи підготовлено шість інструкторів боротьби з короїдами й шкідниками лісу взагалі.

Не меншу роботу провело Бюро що до обслідування пошкодження лісів. Обслідувано масиви Микольського лісництва (особливо пильно обслідувано ті квартали, де провадилися досвіди з підсочкою сосни, щоби виявити вплив підсочки на зараженість короїдами), та багатьох Лісництв Київщини й Червігівщини—разом по-над 120000 десятин лісу. Поруч було обслідувано і Київський Ботанічний Сад, що виявило пошкодження його шпилькових дерев так званим „малим салівником“. Крім того весною 1924 року Бюро виробило, надрукувало та розіслало всіх Лісництвах України повідомлення про діяльність Бюро та інструкції що до збирання та надсилання до Бюро короїдів, травневих хрущів та їх робаків, з метою визначення їх та дослідження.

Цим шляхом, а також під час зазначених обслідувань, Бюро збрало дуже цінний матеріал: зразки пошкоджень, колекції шкідників, зразки різного приладдя до боротьби з шкідниками лісу і т. п., що й став за основу організованого Бюро Музею лісових шкідників та боротьби з ними. На жаль фінансова скрута не дала Бюро можливості як слід опрацювати ті музейні матеріали, а головне—брак придатного помешкання не дозволяє розгорнути музей належним способом.

Наслідки роботи Бюро частково оголошені у „Бюлетеню Боротьби з шкідниками“, та в інших виданнях, частково—на наукових засіданнях Секції Боротьби з шкідниками та Лісової. Крім низки докладів в справах, що вище зазначені, Голова Бюро З. Голов'якко прочитав ще такі (головніші) доклади: „Про Олешківські піски“ (на прилюдному засід. Лісової Секції), „Сучасний стан боротьби з шкідниками лісу на Україні“ (на Всеукр. нараді в справі охорони рослин), „Випас свиней в лісі, як засіб боротьби з травневим хрущем“ (на засіданні Лісової Секції), „Звіт про роботу Дарницької Лісової Досвідної станції що до вивчення лісових шкідників“ на спільному засіданні Лісової Секції та Секції Боротьби з Шкідниками та інші.

Робота Бюро стаціонарного характеру як і експедиційного, провадилася частково на кошти Комітету, а частково—за допомогою ВУПЛ'а та Київського ГЛУ.

Персонал Бюро (крім Голови його) складався з одного спеціаліста (М. Грезе) та одного нештатного препаратора, але Бюро користувалося великою допомогою, майже безплатною, ряда практикантів—студентів Київського С.-Г. Інституту.

Бюро Вджільництва протягом відчитного року не змогло розвинути своєї діяльності, за браком коштів. Оскільки дозволяли обставини, Бюро вело консультативну роботу та рецензійну. Крім того, Бюро взяло участь в підготовці до Всеукраїнського „З'їзду по вивченню продукційних сил та народнього господарства України“, виготовивши для З'їзду кілька докладів про стан Українського пасішництва та його потреби і т. п.

На чолі Бюро в 1923 року був В. Нестерводський, пізніше—М. Савченко-Більський, а під кінець відчитного року—А. Козачок.

Бюро Рибознавства продовжувало збирати матеріали що до вивчення іхтіофавни рибництва та рибальства на Україні. Не маючи протягом року жадних коштів на операційні наукові потреби та ніякого оплачуваного персоналу (ні штатного ні позаштатного), Бюро не змогло організувати ширшої роботи. Проте наукове життя Бюро не припинялось. Члени Бюро зробили в літі 1924 р. ряд екскурсій на Дніпрі (Голова Бюро Л. Шелюжко), з окрема по Дніпровому Низу (член Бюро проф. Д. Белінг) та на Прип'яті (Секретар Бюро П. Єзерський)—для збору іхтіологічного матеріалу та для фенологічних спостережень. Крім того в Травні місяці спеціаліст Бюро проф. Д. Белінг був командирований до Ленінграду на І Гідробіологічний З'їзд, де робив доклад про водну фавну Дніпрового Низу та про стан досвідної роботи на Україні в галузі рибознавства.

Центральна Рибна Станція, що є установою Бюро і знаходиться на території Рибного Заповідника на Дніпрі „Конча-Заспа“ (недалеко Київ), що має площу 250 дес. заток, озер та луків. З весни 1924 року станція розпочала наукову роботу; до того часу зусилля Бюро Рибознавства і самої Станції були направлені на збудування потрібного помешкання для Станції та належного його обладнання науковим приладдям, що й було досягнуто 1923 року.

Станція проводила досліди над температурними коливаннями повітря та води на різній глибині, над харчуванням риб (дослідження планктону на різних глибинах і місцях) та над фавною озер і проток в районі заповідника, вичучуєчи, з окрема рибне населення, його паразитів, його родовий склад, кількість і т. и. Поруч з тим за допомогою „дночерпалки“ досліджувалася берегова фавна (її кількість та якісний склад) та прибережна флора середньоріччя Дніпра.

Передбачена по плану організація рибного заводу, для масового розплідження Дніпрові риби і для збагачення нею Дніпра, через брак коштів не реалізована. Станція обмежувалася що до цього лише виловленням мальків з заток, де вони-б инакше в масі гинули, і випускала їх у Дніпро.

Наслідки робіт Станції мають бути незабаром видруковані у „Трудах“ Станції, що вже наготовлені до друку.

Персонал Станції складався з її Директора—І. Фаліва, чотирьох спеціалістів: (спец. рибальства та рибовод.—П. Завистовський, Вчений іхтіолог—проф. Д. Белінг, гідробіолог доц. Ю. Марковський та вчений зоолог М. Шарлемань), лаборанта (С. Лубкин) та 3 доглядачів-вартових. Крім того, до роботи на станції було притягнуто кілька студентів практикантів, що працювали за керівництвом спеціаліста Станції проф. Д. Белінга.

Утримувалася Станція на спеціальні кошти від продуктів з лучних ужитків Станції.

Секція боротьби з шкідниками, як єдина Секція, організована тільки в літку 1924 року, в звязку з загальною реорганізацією Комітету. До складу секції, як то зазначалося, ввійшли Ентомологічна підсекція, Бюро Лісової Ентомології. Бюро шкідливих і корисних звірят та Птахів б. Зоологічної секції, а також Фітопатологічне Бюро Ботанічної Секції, що про їх діяльність за відчитний рік відомости вже вище подані. Крім того до цієї секції перейшли й функції б. Комісії Боротьби з шкідниками (про роботу п див. далі).

За короткий час своєї діяльності у відчитному році Секція проробила, порівнюючи чималу роботу. Передо всім Секція розробила план своєї діяльності на 1924/1925 операц. рік, відбула кілька засідань в справі боротьби з шкідниками та виробила проект основних положень плану боротьби з шкідниками, на прохання С.-Г. Управління Н.К.З.С.

Зокрема Секція розглянула плани діяльності та обрахунки Губерніальних Станцій Захисту Рослин (Довецької, Черкаської, Київської, Подільської та инш.) а також Ентомологічних та Фітопатологічних відділів Досвідних С.-Г. Станцій (Київської краєвої, Полтавської, Харківської краєвої та инш.), відповідно прокоректувавши їх та погодивши.

Робота Секції проходила в близькому співробітництві з відділом Захисту Рослин Н.К.З.С. Коли виявилось було масове поширення черви озимої совки, на підставі анкетного обслідування шкідників сільського господарства, що його організувала у відчитному році Комісія боротьби з шкідниками, Секція спільно з Візро'ю Н.К.З.С. виробила, надрукувала і розіслала на місця інструкцію боротьби з совкою, а крім того—спішне повідомлення і по радіо.

Штатний персонал Секції складався з трьох спеціалістів (З. Головянко, Н. Гресе та Я. Куда) на чолі з головою Секції В. Знаменським та (нештатним) заступником голови Т. Страховим.

Секція Народнього С.-Г. Побуту через брак операційних коштів та не маючи жадного оплачуваного персоналу, не могла розвинути ширшої діяльності.

Секція мусила тому обмежитися збиранням матеріалів з с.-г. народнього побуту, безпосередньо з місць, через кореспондентів СГНКУ. Для цього Секція розробила, спільно з Підсекцією Матеріального Побуту Комісії Краєзнавства ВУАН, кілька програмів—інструкцій що до збирання матеріалів з народнього с.-г. побуту, як от: „Жива“, „Косовиця“, „Городництво“, „Бджільництво“. Перших три програми видруковано і порозіслано спеціальним Кореспондентам Комітету; одержаний від них матеріял опрацьовується.

З часу реорганізації Комітету, Секцію С.-Г. Народнього Побуту було реорганізовано в „Комісію с.-г. Народнього Побуту“, оскільки бралось на увагу, що кожна Секція в процесі своєї роботи мусить безпосередньо увязуватися з селом та селянством, збираючи відповідний матеріял по своїй лінії, а Комісія буде погоджувати ту роботу між Секціями, зводити одержані дані та направляти роботу окремих Секцій.

На чолі Секції С.-Г. Народнього побуту у відчитному році стояв А. Носів.

Технічна Секція працювала, до перенесення центра її діяльності до Харкова, в складі трьох підсекцій: 1) С.-Г. Будівництва, 2) С.-Г. Машинобудівництва та машинознавства і 3) Термінологічно-Перекладової (пізніше було переіменовано її в „Термін.-Перекладову Комісію“ та ув'язано з працею Термінологічного Бюро,— див. вище). Під кінець було організовано ще й четверту Підсекцію С.-Г. Промисловости, але ця підсекція розвинути своєї діяльності не встигла.

Підсекція С.-Г. Будівництва проробила чималу роботу що до наукового освітлення та розроблення пекучих питань такої занедбаної та наболілої справи сучасного сільського будівництва. Оскільки ця справа не впорядкована, не врегульована і ведеться хаотично, виявилось з експедиційного обслідування сільського будівництва, що його провела Підсекція в літі 1924 року, за матеріальною допомогою Управління Землеустрію та Меліорації НКЗС, в типових районах України: на Поліссі (Волинь, Північна Київщина), у Лісостепу (Чернігівщина, Полтавщина) та в степовій смузі (Катеринославщина). В наслідок цього обслідування, крім того, зібрано багатий матеріял технічно-архітектурного, статистично-економічного побутово-етнографічного та термінологічного характеру. Матеріял цей тепер опрацьовується.

В зимовий період відчитного року Підсекція вела інтенсивну роботу що до теоретично-наукового розроблення питань сільського будівництва. Видавши на початку року (операційного) плакат—„Проекти селянських будівель“ (для середнього і незаможного господарства), що були виготовлені ще за попередньої діяльності, підсекція наготувала до видання ще два кольорові плакати проекти для колективних господарств та для комун, але через брак коштів їх видати не змогла. На своїх 6-ти засіданнях Підсекція заслухала низку докладів в справі сільського будівництва.

Крім зазначеного, Підсекція розробляла питання огнетривалого будівництва; дала висновок (пізніше, вже в Харкові) з приводу проекту положення про курси огнетривалого будівництва НКЗС; організувала конкурс на складання проекту раціонального плану хати для середнього господарства. З доручення Київського Технікума Комунального Господарства Підсекція розглянула та розробила навчальні його плани та рекомендувала кандидатів на лекторів різних дисциплін.

Роботою Підсекції керував інж. Д. Дяченко.

Підсекція С.-Г. Машинобудівництва та машинознавства провела також чималу роботу, але більш теоретичного характеру, через брак коштів. На 6-ти засіданнях, що відбулися у Києві, Підсекція заслухала 10 докладів, розроблених членами Секції, на найважливіші теми сучасного машинобудівництва та машинопостачання.

Кілька з цих докладів, з огляду на їх особливу важливість, було заслухано і на пленумі Секції та ухвалено до друку в першу чергу.

Крім того Підсекція розробила план складання та видання першого альбому робочих чертежів с.-г. машин, найбільш розповсюджених на Україні; на реалізацію цього плану потрібний був видаток всього 100 крб. на місяць, але й тих Підсекція не мала.

На чолі Підсекції стояв інж. П. Прибильський.

Підсекція Термінологічно-Перекладова протягом усього зимового періоду 1923-1924 р. працювала особливо інтенсивно, відбувши за цей час 48 засідань і проробивши велику роботу, не зважаючи на те, що ця робота не фінансувалася. До того, що було вже сказано про роботу цієї Підсекції (див. вище—Термінологічне Бюро—про переклад механіки Лауенштейна та „Урочного Положення“ де-Рошефора), треба додати, що складна й актуальна справа з розробленням та усталенням технічної термінології вимагала для себе силу уваги й часу. І тільки енергія членів Підсекції та відданість справі дали змогу досягти тих наслідків, що їх Підсекція має. Всього за цей період остаточно зредоговано та затверджено на засіданнях Підсекції біля 1.500 середняльно-технічних термінів; переклад де-Рошефора зроблено на 40%.

Підсекція працювала під керівництвом інж. Дармороса за ближчою участю Д. Дяченка, Т. Садовського, Т. Секунди, В. Шемета та инш.

До свого переведення до Харкова Технічна Секція відбула, крім зазначених, ще шість пленарних засідань. На чолі Секції в Києві стояв Голова П інж. Д. Дяченко, увесь персонал Секції складався з 2-х осіб—Голови і Секретара, що оплачувалися коштом одної штатної посади—по півставки. Всього Секція об'єднувала 18 членів та 5 членів співробітників. З переводом до Харкова центру Секції зазначена робота її в Києві не має припинятися, а буде продовжуватися в Технічній Секції Київської Філії К-ту, що в неї перетворилася стара організація Секції.

Після переведення до Харкова Технічна Секція насамперед увязалася з відповідними операційними відділами НКЗС і розпочала (з Серпня м. б. р.) роботу головним чином в таких трьох ударних справах: тракторизації сільського господарства, розроблення проблем агрохімічних (мінеральні угноєння, пристосування землі до потреб с. г., участь в роботі „Укрдобрехема“ і т. п.) і в справі сільського будівництва.

Що до тракторової справи і взагалі машинознавства, Секція розробила проєкт організації „Досвідної Тракторової Станції“, розробила та заслухала кілька докладів (про заходи що до масового поширення тракторів на Україні—інж. О. Л ь в о в а; „Організаційні основи індустріалізації Рільництва—проф. Ф. Д у н а в с ь к и й та інші), а також обслідувала Одеську Машиново-Досвідну станцію.

Роботою Секції керує її Бюро на чолі з Б. В і к т о р о в и м; персонал Секції в Харкові складається з двох постійних співробітників (проф. О. С и т н и к і в та В. Б а л а н і н).

Ветеринарно-зоотехнічна секція, як об'єднана, почала існувати з часу реорганізації К-ту, а до того існувала окрема Зоотехнічна Секція та окрема—Ветеринарна.

Зоотехнічна Секція, що після значної перерви в роботі відновила працю в 1923 р. за керівництвом Ф. Ю р к о в а, передовсім вела збирання матеріалів про скотарство України та його дослідженість. В наслідок цієї роботи складено бібліографію про скотарство України (до 1.000 назв). Поруч з тим Секція збрала чимало сирих, неопрацьованих матеріалів про скотарство на Україні, через різні установи Статбюро, Г. З. У., і т. и.; в міру можливости вони опрацьовувалися та доповнювалися. Що-до Київщини, Секція майже закінчила цю роботу і на основі зібраних матеріалів почала розробляти дані про окремі галузі скотарства Київщини. З окрема, Секція опрацьовувала матеріали що до стану свинарства на Київщині, починаючи з 1883 р. до 1922 року, і розпочала аналогічну працю про рогату худобу.

Поруч з зазначеною роботою Секція організувала і вела колективні досліди над селянською худобою з метою з'ясувати її рентабельність та найліпші способи годування, в умовах реального селянського господарства. Досліди ці організовано було в с. Абрамовці та Соснівці, на Київщині, за керівництвом спеціаліста Секції Б. Р о м а н о в а. Крім того, у відчитному році опрацьовувалися досліди над годівлею молодих корів, що їх провів у 1923 році, з доручення Комітету, член Секції проф. П. Л а в р е н ю к, за матеріальною допомогою Цукротресту.

З інших робіт Секції треба згадати про її заходи в справі дослідження українського птахівництва, з окрема—укр. породи курей „ушанок“, та організації Досвідної Птахівничої Станції. Але через брак потрібних коштів робота ця реально не була поставлена і має бути проведена у наступному році.

З переводом до Харкова робота Секції загальмувалася, оскільки на перешкоді стали труднощі організації в Харкові відповідального робочого апарату Секції.

Праця її тут полягала переважно в науковій консультації відповідних оперативних органів НКЗС, та у виробленню плану діяльності Секції на наступний рік.

В зв'язку з реорганізацією Комітету, до Зоотехнічної Секції передано із Зоологічної Секції: Рибну Справу та Бджільництво, що про них оказано вище.

Ветеринарна Секція, не маючи потрібних для роботи коштів та оплачуваного персоналу, не змогла розвинути свою діяльність. Праця її обмежилась збиранням бібліографічних матеріалів про хвороби с.-г. тварин та збиранням матеріалів про народню ветеринарію на Україні, поруч із збиранням з народніх уст термінологічного ветеринарного матеріалу, що проводилось у Києві під керівництвом Голови Секції проф. Л. С к о р о х о д ь к а, за допомогою студентів Київського Ветеринарно-Зоотехнічного Інституту.

Не пощастило Секції налагодити жвавішу роботу у відчитному році і в Харкові, після реорганізації К-ту та приєднання Ветеринарної Секції до Зоотехнічної, бо новий її керівник, проф. А. Д е д ю л і в, що енергійно був взявся за організацію і налагодження роботи Ветеринарної Секції, несподівано помер (16 жовтня 1924 року), і підсекція тимчасом залишилася без керівника.

Секція лучного господарства, що раніше (до початку 1923—1924 операційного року) існувала в Комітеті під назвою „Секції Кормової Площі“, а пізніше була приєднана, в зв'язку з реорганізацією Комітету, до Секції Рільництва, вела роботу переважно в справі виявлення кормових ресурсів України. Інтенсивна робота Секції, що під керуванням Голови П.—О. Чорного була виявлена у 1923 році й найшла свій вираз у досить численних експонатах на „Всесоюзній С.-Г. і Промисловій Виставці“ у Москві, значно скоротилася з того моменту, як Голова Секції О. Чорний залишив Секцію. На початку відчитного року Секція розробила проект заходів що до організації й розвитку на Україні культури кормових та лучних рослин на насіння. Крім того, Секція остаточно закінчила раніш розпочаті праці над зведенням даних про абсолютну кормову площу та її районування на Україні, а також закінчила монографічну працю про врожаї сіна на Україні та залежність їх від опадів (спільно з підсекцією С.-Г. Метеорології Укрмету).

Крім того, робота Секції велася на Центральній Станції Дослідження Кормових Рослин (біля ст. Борок), що її Секція Кормової Площі заснувала ще за попередніх років, але що в 1924 році перейшла до складу Секції Рільництва.

Секція Рільництва хоч функціонувала в Комітеті й за попередніх років, але більш-менш нормально почала працювати лише з відчитного року. Тому праця Секції насамперед полягала у виробленні плану її діяльності та в організаційних заходах що до притягнення наукових робітників до праці в Секції та розмежування й погодження її роботи з роботою інших Секцій К-ту, що близько торкаються рільництва. До перевodu К-ту в Харків Секція провела у Києві кілька організаційних засідань, обрала нових членів та звернулася була до різних установ—земельних органів, досвідних станцій, радгоспів, колгоспів то-що—з об'їзним листом в справі об'єднання науководослідчої та практичної роботи в галузі рільництва. Передбачалося організувати роботу що до зведення і опрацювання наслідків експериментального дослідження рільництва на с.-г. досвідних станціях, що до обслідування умов сільсько-господарської праці та стану рільництва в цілому, його системи й техніки (розроблені були відповідні анкети, з окрема—що до розповсюдження угноїв в селянських господарствах), але перевод Секції перервав цю її роботу.

В зв'язку з посухою 1924 року увага Секції пішла в бік вивчення посухи та її впливу на наше рільництво. Секція розробила широку програму обслідування посухи та врожаю 1924 року, надрукувала відповідні анкети, і за допомогою Сітки Кореспондентів С.-Г.Н.К.У. таке обслідування провела. Зібраний Секцією великий матеріал опрацьовується. Завдання цього обслідування виявити, як виправдали себе в різних районах рекомендовані агро-технічні заходи боротьби з впливом посухи у рільництві.

Крім того, Секція в зв'язку з посухою провела анкетні обслідування культури кукурудзи (як головнішої посухостійкої рослини), обслідування стану дослідженості вогкості ґрунтів України, а також організувала анкетне обслідування стану озимини в зїмі 1924-1925 року (5 анкет), що має виявити залежність стану озимини від опадів, з окрема від снігового настилу, та від інших умов. Усі ці обслідування Секція провела так само за допомогою Сітки Кореспондентів С.-Г.Н.К.У., розіславши через неї відповідні анкети, друковані по 3.000-10.000 кожна.

Секція, під час свого перебування у Харкові, взагалі скупчила свою увагу на питаннях боротьби з посухою, не тільки ведучи згадані обслідування, але й опрацьовуючи відповідні матеріали досвідних степових с.-г. станцій, беручи як найактивнішу участь в працях Комісії Боротьби з Посухою (Див. далі); з окрема Голова Секції виступав з докладами про посуху в Науково-Технічній Секції Всеробітаемлісу та на зборах співробітників ВУЦВК, і підготовляв, на Всеукраїнський З'їзд у справі дослідження продукційних сил та народнього господарства України, доклад: „Проблема

боротьби з посухою на Україні*, а спеціаліст Секції Я. Савченко розробив проект плану наукових заходів дослідження посухи і засобів боротьби з нею.

На чолі Секції стояли: з початку року—О. Филипівський, а потім—П. Тушкан; штат Секції складався з двох спеціалістів (Я. Савченка та А. Кузьменка).

Центральна Станція Дослідження Кормових Рослин, що перейшла до Секції від Секції Лунного Господарства (див. вище), розпочала досвіди культурних кормових рослин в різних умовах рельєфу та ґрунтів, для чого різноманітність природних умов території Станції дуже сприятлива. Крім того, Станція організувала і за допомогою Сітки Кореспондентів СГНКУ провела літом минулого року анкетне обслідування асортименту та районів розповсюдження кормових рослин на Україні, при чому зразки насіння, що їх надсилали кореспонденти з різних місцевостей України, висівалися й лягли в основу заложеного на станції Ботанічного Саду кормових рослин України, з метою вивчення їхніх особливостей та досвідів над ними.

Наслідки праці станції над обслідуванням геологічної будови, ґрунтів, флори бур'янів та шкідників, фауни території станції що являє собою верхів'я типового лісостепоного яру, що їх провели раніш проф. О. Федоровський і проф. Н. Ремезов, М. Котов, Є. Лавренко та А. Прошківа, за відчитний рік редагувалися і остаточно заготовлялися до друку, як т. І. „Трудів Станції“.

Крім того, за відчитний рік станція, за допомогою Ботанічної Секції (спец. С. Постригань), провела планоміне кілько-разове (за вегетаційний період) докладне обслідування бур'янів усієї території станції по всіх її сіво-змінах, клинах і культурах; наслідки цього обслідування опрацьовується і готується до друку.

Ширше розвинути наукову працю Станція тимчасом не могла через те, що, не маючи кредитних асигнувань і перебуваючи майже на цілковитій самооплаті,—мусила в першу чергу дбати за те, щоби власними силами налагодити своє господарство: за відчитний рік що до цього Станція має значві досягнення і це дає їй змогу з наступного року перейти і до ширшої наукової роботи в її галузі, що досі на Україні була майже забуга, хоч і як є важлива для організації нашого скотарства й рільництва.

На чолі Станції стояв у відчитному році проф. О. Супруненко; штат Станції складався з агронома, що завідував господарством (О. Лонгвинів), та з 6 душ науково технічного і технічного персоналу.

Секція Садівництва та Городництва у відчитному році відновила свою діяльність після довгої перерви, з початку 1922 року, коли була закінчена заходами Секції організація Млієвської Садово-Городньої Досвідної Станції, що її потім було передано від Комітету до відання Київського Краєвого Управління Досвідної С.-Г. Справи. Початком діяльності Секції за минулий рік можна вважати перше її засідання 14 березня 1924 р., під час Всеукраїнського Агрономічного З'їзду, спільне з засіданням Секції інтенсивних культур з'їзду. Тоді було доложено про минулу діяльність Секції, намічено план її діяльності на майбутнє та обрано її Президію, а також було ухвалено, щоби всі наукові робітники в галузі спец-культур входили у склад Секції.

Новообрана Президія Секції, на чолі з старим її головою В. Смиренком, в першу чергу валагодила закінчення робіт Помологічної Комісії в справі виявлення та усталення асортименту плодкових дерев по районах України, що з постанови згаданого спільного засідання була передана до Секції. В літі 1924 року Секція, за керовництвом заст. голови М. Євтушенка, провела попереднє обслідування районів городньої культури шляхом експедиційним. Поруч з тим Секція продовжувала редагувати та підготовляти до друку численні (до 200 друк. аркушів) помологічні матеріали небіжчика Л. Смирєнка. Робота ця виконана більше як на половину.

Чималу підготовчу роботу проробила Секція і що до організації видання центрального садово городнього періодичного органу, що його потреба гостро відчувалась ще раніше і була підкреслена на згаданому першому засіданні Секції. Але брак потрібних для видання журналу коштів не дав змоги розпочати видання у відчитному році; журнал почне виходити тільки в січня 1925 р., за матеріальною допомогою Державного Видавництва України.

Праця Секції проходила в тісному контакті з працею відділу Спецкультур НКЗС, при чому всі важливіші операційні заходи цього відділу (з окрема що до відновлення виноградарства на Україні) проводилися після розгляду та ухвали Секції.

Персоналу Секція спочатку не мала, і тільки в Серпня було запрохано на спеціаліста-секретара Секції М. М о г и л я н с ь к о г о, що до того був головою Одеської Філії С.-Г. Н.К.У.

Лісова Секція працювала переважно над відновленням Лісової Досвідної Справи на Україні та піклувалась про піднесення культурних заходів по лісах України. В цьому напрямкові Секція вживала чимало заходів ще за попередніх років, і їй пощастило зрештою налагодити роботу у відновленому Дарницькому Досвідному Лісництві, а також відновити та продовжити досвідну роботу на ділянках, закладених небіжчиком проф. В. Огієвським, що був першим Головою Лісової Секції С.-Г. Н.К.У. Секція довела до кінця роботу що до виявлення стану лісових досвідних площ В. Огієвського у Микольським та Собицьким лісництвах, причому виявилось, що вони знаходяться в досить доброму стані, далеко кращому, аніж можна було сподіватися. Заходами Секції проведено на цих ділянках потрібні обліки та проміри, з'ясовано долю попередніх записів і налагоджено надалі охорону та догляд за тими ділянками, за допомогою спеціальних культурних доглядачів, що їх призначено після клопотання Секції, а так само — почались і далші на них наукові спостереження. Крім зазначеного, Секція відремонтувала будинок лісової досвідної справи, що його збудував небіжчик проф. В. Огієвський у Микольському лісництві. Поруч Секція з'ясувала і долю наукової спадщини проф. В. Огієвського та налагодила опрацювання його багатих матеріалів, доручивши це членові Секції С. Самохвалові (в Ленінграді).

Що до інших досвідних лісництв, то Секція у відчитному році безпосередньо вела роботу на Дарницькій Лісово-Досвідній Станції, а поруч з тим з'ясовувала стан інших досвідних лісництв, як от—Маріупольського. Оскільки лісова досвідна справа на Україні вимагає до себе великої уваги, Секція вживала заходи що до скликання Лісово-Досвідного З'їзду. Брак потрібних для З'їзду коштів не дав змоги реалізувати намір Секції, що тимчасом обмежилась листовними зносинами та обміном думок з діячами лісово-досвідної справи.

З доручення Секції член її З. Головянко склав нарис: „Лісова Досвідна Справа на Україні“, з схематичним планом організації лісово-досвідної справи та проектом чергових заходів до його реалізації, що були ухвалені Секцією; нарис цей надруковано у „Вісникові С.-Г. Науки“ та окремою відбиткою (т. III., вип. 1—2, стор. 9—21).

З весни 1924 року Секція розпочала наукові роботи на Дарницькій Станції. Під керуванням Голови Секції акад. Є. В о т ч а л а тут закладено досвіди що до підсочки сосни, на 3 ділянках, з різними способами підсочки, та з подекадним обліком виходу живиці, а також закладено демонстративну ділянку („Музей підсочки в природних умовах“). Досвіди ці є продовженням попередніх, що велися Секцією і дали вже багато цінних теоретичних та практичних наслідків. Разом з тим, тут проведені і фізіологічні дослідження що до вивчення водного балансу в стовбурах дерев, живичного тиснення та ріжних впливів на нього, з окрема—впливу пошкодження грибок, що від нього синіє деревина. Спільно з підсекцією Боротьби з Шкідниками Лісу (головою її З. Головянком) закладено

на Станції досвід з'ясування впливу штучного пошкодження коріння та штучної стрижки корони дерев на водний баланс і на живичне тиснення, а разом—і що до зараженості після того короїдами. Крім того, велися досвіди що до визначення % води по довжині стовбура різних дерев: нормальних, старих, пошкоджених і т. и. Всі ці досвіди мають велике значіння для теорії підсоочки, для з'ясування причин утворення сухостою в лісі і т. и. На чолі Станції стояв директор її і фундатор—З. Головянко.

Інших дослідчих праць, передбачених планом діяльності Секції на 1923-1924 рік, Секція не змогла провести через брак коштів, бо її зазначені праці, в тим числі і Дарницької Лісо-Досвідної Станції велися на збірні невеличкі кошти: частково від К-ту, частково від ВУПІу частково від Київського ГЛУ.

За відчитний рік Секція відбула низку засідань, на яких було заслухано чимало докладів. Головніші з них такі: „Лісова досвідна справа на Україні“—З. Головянко; Про Лісовий відділ Київського С.-Г. Інституту—Є. Олександрів; „Дерева та електричне поле землі—акад. Є. Вотчал; „Впливи переходування лісового насіння на його схожість“—С. Самофалов; Пошкодження шпилькових дерев Київського Ботанічного Саду „малим садівником“—З. Головянко; „Інформації про новини Американської лісоводної літератури“—Є. Матросів,—та інші, що про них вже згадувалося (див. Бюро Лісової Ентомології).

З перенесенням центру К-ту до Харкова реорганізовано і Лісову Секцію.

Тут робота Секції не встигла ще нормально налагодитися, але відбулось вже ряд засідань Секції з докладами та розглянено нею ряд важливих справ.

На чолі нового Бюро Секції стоїть проф. О. Марченко, штатним спеціалістом секретарем—Д. Шевчук. Київська організація Секції перетворилася у Лісову Секцію Київської Філії К-ту, продовжуючи з доручення Секції вище наведені роботи, що мають не вузьке місцеве, а загальне значіння.

Меліораційна Секція протягом відчитного року вела переважно науково-теоретичну роботу, розробляючи питання меліорації та водного господарства України. До переведення свого в Харків, Секція працювала в близькому контакті з Дослідчою Катедрою Гідрології ВУАН, об'єднуючи всіх видатніших місцевих наукових робітників цієї галузі. На численних спільних засіданнях Секції і Дослідчої Катедри було заслухано низку наукових докладів.

До Харкова Секція перенесла свою діяльність 23-го лютого 1924 року, коли відбулось тут перше її засідання спільно з учасниками З'їзду Землеустрою та Меліорації, що тоді якраз відбувався.

З того часу до кінця року Секція відбула 22 засідання (рахуючи в тім числі засідання Президії та Бюро Секції, а також і пленарні), що на них було заслухано по-над 30 докладів. Головніші з них були звязані з передбаченням весняної 1924 р. повіді, з посухою, з питаннями про різні способи зрошування, з відомим проектом інж. Олександрава що до шлюзування Дніпра і т. и.

В звязку з посухою 1924 року Секція проробила цілий ряд важливих питань, взяла активну участь в роботах Комісії Боротьби з посухою та в розгляді плану „Практичних заходів НКЗС“ в цій справі. Зокрема, Секція критично розглянула відомий проект проф. Костякова що до заходів боротьби з посухою, зробивши відповідний доклад в Комісії. (Див. також „Вісник С.-Г. Науки“ ч. 7—9, стор. 1—15).

З інших праць Секції треба відзначити підготовчу роботу Секції що до організації широкого обслідування стану меліорацій на Україні та потреби в них. В наслідок цієї роботи Секція зробила, за участю інших-заінтересованих Секцій Комітету, низку анкет (про колодязі ріжного типу, ставки, загати, річки то-що), а також анкету що до вивчення рентабель-

ности різних засобів зрошування (з окрема що до зрошування садків та городів). Саме обслідування буде проведено в наступному році.

Крім того, оскільки для України питання водного балансу має дуже актуальне значіння, секція розробила проект організації (Статут, план діяльності, штати, обрахунок і т. и.) „Інституту водного господарства України“.

З переводом до Харкова Секція увязала свої праці з працею Мелію-части НКЗС. Меліораційні Досвідні Станції (Казаровичська, Рудня-Радовельська) по науковій лінії підпорядковані Секції, що й розробляла їхні плани діяльності та давала висновки про їхню роботу.

Поруч з дим Секція збирала літературні матеріали в справі меліорації що до зрошування, використовуючи для того як українську й союзу літературу, так і за-кордонну. Зокрема, Секція переклала з англійської мови першу частину праці *J. A. Widtsoë: „The principles of irrigation practice“—1920*, але через брак коштів довести переклад усієї книжки до кінця не змогла.

Портфель рукописів Секції за відчитний рік значно поповнився. Секція має вже наготовлених до друку I та II томи „Матеріалів гідрології та гідрогеології“ і I том „Матеріалів до с.-г. меліорації“, що через брак коштів досі не видані.

На чолі Секції весь час стояв проф. Є. Опоків, що й був єдиним оплачуваним робітником Секції.

Секція С.-Г. Освіти, Популяризації та Видавництва у відчитному році мала перший рік своєї інтенсивної діяльності; раніше (1921—1923 р. р.) Секція не могла розвинути роботи через хронічний брак коштів; праця її тоді полягала в рецензуванні с.-г. літератури. Але з часу першої Всеукраїнської Народи в справі с.-г. Освіти 29—31 Серпня 1923 року, коли було, після доповіді представника С.-Г.Н.К.У. проф. О. Янати, ухвалено розпочати широке втягнення с.-г. шкіл до організованої участі в загально-державній с.-г. науковій праці, через С.-Г. Науковий Комітет України, з його Секціями та Філіями, про що складено з Укрголовпроф-освітою і відповідну умову,—праця Секції значно поширшала. За допомогою Секції почав видаватися з 1924 року і Спеціальний журнал—„Молодий Дослідник“—маючи за мету об'єднувати і направляти наукову самодіяльність молодого покоління с.-г. наукових робітників.

Перевод Секції до Харкова (в Березні м. 1924 р.) дав їй можливість ув'язатися безпосередньо з центрами с.-г. освіти (с.-г. відділ Укрголовпроф-освіти, Методком Укрголовпрофосвіти) а також з Науково-Технічною Секцією Всеробітаемлісу та з центрами видавництва (Д.В.У., „Книгоспілка“ то що), і це надало роботі Секції активності та інтенсивності.

Діяльність Секції провадилася в таких трьох головніших напрямках: 1) що до вивчення сучасного стану й постановки с.-г. шкільної освіти, розроблення найраціональніших її методів та планування й регулювання її в цілях ув'язки з вимогами життя та практичними потребами НКЗС і 2) що-до вивчення та розроблення методів позашкільної с.-г. освіти та агропропаганди і регулювання цієї справи, і 3) що до регулювання й планування видавничої С.-Г. Справи та рецензування книжок, вже виданих, і рукописів, наготовлених до друку,—як з наукового боку, так і з боку їх популярності чи придатності до тої чи иншої верстви населення. школи, району і т. и. Пізніше (після реорганізації К-ту) секція і формально поділилася на три підсекції, відповідно до наведених завдань, а саме на підсекції: шкільної с.-г. освіти і с.-г. преси та видавництва.

Підсекція Шкільної с.-г. Освіти розглянула операційний план с.-г. відділу Укрголовпрофосвіти та широко його продіскутувала; розглянула питання що-до сучасної постановки с.-г. освіти, заслухавши низку докладів („Критичні зауваження що до сучасної системи с.-г. освіти на Україні“—І. Домберг; „Сучасний стан с.-г. освіти на Україні“ („с. г. профшкола“—Є. Артюх; „Будова навчальної роботи сільських установ соєвизу на виробничій базі та с.-г. ухил в педагогічних вищих закладах“—т. Ко-

валенко,—і т. и.); розробила проєкт навчального плану й програму с.-г. дисциплін, для надання с.-г. ухиду випускному курсові Комуністичного Університету ім. т. Артема; розглянула плани кількох Секцій Комітету що-до організації наукової роботи по с. г. школах; розглянула плани й заходи НКЗС. що-до землеустрійної освіти, ветеринарної, меліораційної і т. и., а також взяла активну участь у Всеукраїнській Конференції с.-г. освіти в Червні м. 1924 р.

Підсекція Позашкільної освіти розглянула низку питань що-до агропропаганди та поширення с.-г. знання шляхом позашкільним. Зокрема, підсекція заслухала такі доклади: „Основні моменти в роботі по росповсюдженню с. г. знання на біжучий зимовий сезон“—(т. Кузнецов); „До питання вивчення Секцією постановки агрономічної роботи“—(П. Наїдин). Крім того, підсекція з'ясувала стан с.-г. музейної справи на Україні та стан справи з виробленням наочного приладдя. Щоби з'ясувати, зважити й належно оцінити досвід місцевих земельних органів у справі масової агропропаганди та поширення с.-г. знання, підсекція організувала обслідування та збірання матеріалів що-до різних курсів с.-г. характеру, проведених на місцях.

Підсекція Преси й Видавництва, що раніше працювала під назвою Рецензійної Комісії, протягом відчитного року значно поширила свою роботу. Крім біжучого рецензування с.-г. літератури (було прорецензовано 73 назви праць, з них—62 призначених до видання), підсекція розглянула й відповідно скорегувала видавничі плани (що до с.-г. літератури) Державного Видавництва України, „Книгоспілки“ та інших видавництв; розробила план видання кількох серій популярної с.-г. літератури, з окрема—для Д. В. У., а спільно з Комісією Боротьби з посухою (див. далі)—розробила і проєкт популярної бібліотеки про посуху та боротьбу з нею, що й прийнята Д. В. У. до видання; крім того, підсекція уложила й рекомендувала список популярної с.-г. літератури видання останніх років (1920—1924)—і т. и.

Діяльність Секції Освіти, Популяризації та Видавництва, як то зазначалося, була ув'язана з Методкомом та с.-г. відділом Укрголовпрофосвіти, а також з НТС „Всеробітаемлісу“, „Всеукрсельбудом“, „Сільським Господарем“, Видавництвами то-що, і носила ззагалі широкий державно-громадський характер.

Дбаючи за поширення с.-г. знання, Секція так само дбала й за підготовку нових с.-г. наукових робітників. З цією метою, як то зазначалося, секція видавала, коштом Комітету, журнал. „Молодий Дослідник“—орган с.-г. наукових робітників молодшої генерації, на чолі якого стояла незалежна редакційна колегія.

Всього за відчитний період в секції відбулося 44 засідання; з них 2—у Києві, а решта—в Харкові: 13—пленарних; 9—Президії (а після реорганізації—Бюро Секції); 2—підсекції позашкільної с. г. Освіти; 5—підсекції шкільної с.-г. освіти; 13—підсекції Преси й Видавництва.

На чолі підсекції в початку року стояв П. Тушкан; після реорганізації за голову Бюро Секції став П. Попов, а П. Тушкан—його заступником. Штат Секції до квітня місяця складався з одного голови а пізніше—ще й Секретара—спеціаліста Є. Артюха.

Комісія Охорони Природи у відчитному році організувала і провела широке обслідування забутків (пам'яток) української природи за допомогою сітки кореспондентів С. Г. Н. К. У. Зібравий таким шляхом матеріал разом з літературними відомостями, що їх комісія збирала і реєстрували протягом року, дає змогу заінвентаризувати всі пам'ятники української природи і виділити з них найцінніші, що з них уклалася б планово сітка державних Заповідників України, яка б законодавчим шляхом була закріплена поруч із реальним забезпеченням охорони забутків природи цієї сітки.

Чимало уваги було віддано налагодженню наукової роботи в Державному степовому Заповіднику „Чаплі“ ім. Х. Раковського (б. Асканії Нової), а саме: вироблено план робіт наукової частини Заповідника на 1924—1925 рік, загальний і зокрема по Науково-Степовій Станції та Зоопаркові; розроблено відповідний обрахунок (35.000 крб.), та штати, по-можливості полагоджено забезпечення Заповідника постійним науковим персоналом.

Взагалі, за керовництвом Комітету, з відчитного року, наукова праця Заповідника набрала плановішого і сталішого характеру, особливо що до основної його наукової роботи—дослідження природи степу, що провадилася Науково-Степовою Станцією при Заповіднику; налагоджено зокрема, за керовництвом Ботанічної Секції С.-Г. Н. К. У. плану роботу Ботанічного Відділу цієї Станції, при чому, вперше крім продовження й поширення дослідів над квітковою флорою Заповідника, проведено обслідування обривникової його флори, а почасти й грибної (спеціалісти А. Окснер та М. Шалит); в зоологічному відділі крім мамологічних дослідів (проф. О. Браунер) та орнітологічних (спец. Соколов),—вперше налагоджені і планомірні ентомологічні дослідження (спец. Медведів); підготовлено організацію метеорологічного відділу Станції, за керовництвом Укрмету, а ті примітивні метеорологічні спостереження, що велися, уязвані в планову роботу Укрмету.

В наслідок наукової роботи Заповідника за відчитний рік портфель рукописів його наукових праць і справоздань значно збільшився і незабаром у Харкові має вийти з друку III й том „Вістей“ Заповідника, наготовлено IV і готується V (всі по 10 друкованих аркушів); редагування „Вістей“ цих перенесено до Харкова і ведеться тут особливою редакційною Комісією при С. Г. Н. К. У.

Незмірно поширилась у відчитному році популярізаційна й культурно-освітня робота в Заповіднику ім. Х. Раковського; протягом весни, літа й осени зокрема в Заповіднику перебувало біля 6.000 одвідувачів, переважно екскурсій шкільних, робітничих і селянських; одвідали Заповідник улітку й члени президії В.У.Ц.В.К., Українського Уряду та Ц.К.К.П.Б.У.

Значне унормування з відчитного року стану й праці цього Заповідника спіралось на устаткування його господарчої бази та на усталення кредитних асигнувань на наукову його частину.

Що до інших заповідників, то комісія найбільше працювала в справі Державного Лісового Заповідника ім. Шевченка в районі Київського Лісництва, розробивши план організації його та наукової діяльності, оформивши виділення земель Заповідника у належних земельних органах і наготовивши проект декрету для закріплення цього Заповідника у законодавчому порядку. Всю підготовчу роботу в справі цього Заповідника вела в Києві окрема комісія на чолі з т. Гриньком.

У справі Рибного Заповідника „Конча-Заспа“ визнано за доцільне, зважаючи на багатство та характерність природніх умов та особливость, території Заповідника, реорганізувати його в „Заповідник Днірової Шийми“, з кількома відділами: рибним, ботанічним, орнітологічним, меліраційним то-що. Розроблено відповідні проекти і подано їх по належних інстанціях

На чолі комісії стояв М. Шарлемань. Постійного персоналу комісія не мала, крім тимчасового секретаря М. Клокова.

Комісія Районізації об'єднувала роботу окремих Секцій Комітету насамперед що до природнього районування України, але через брак коштів не змогла широко виявити своєї роботи. З нових робіт, що в наслідок діяльності Комісії виготовлено протягом відчитного року, треба зазначити каргу природніх районів України, складену, з доручення Комісії, вченим Секретарем Комісії проф. Г. Маховим, за комплексним методом (проект) Поповнився за відчитний рік і портфель рукописів Комісії, але видати II, III й IV томи „Матеріалів до районізації України“, що їх Комісія виготовила

так само як і видати наготовлечу карту природних районів України,— Комісія не змогла через брак коштів.

Комісія Досвідної С.-Г. Справи функціонувала лише на початку відчитного року, у Києві; з переводом Комітету до Харкова праця її припинилася і перейшла до новоутвореної Секції с.-г. Досвідної Справи (див. вище). За короткий час свого існування у відчитному році Комісія розробила свій статут, план діяльності і обрахунок та почала розробляти план нормальної сітки с.-г. досвідних установ і переглядати їхні програми з метою погодження їх з вимогами й умовами нашого масового Селянського Господарства, але роботи цієї через згадані причини Комісія не закінчила.

Комісія боротьби з шкідниками з реорганізацією Комітету перетворена у Секцію боротьби з шкідниками, з додатком частин б. Зоологічної секції та Ботанічної Секції (див. вище). За цей період Комісія, крім координування праці відповідних секцій та установ Комітету в галузі боротьби з шкідниками, провела такі роботи: взяла активну участь у праці II Всеукраїнської наради в справі боротьби з шкідниками, встановивши й додавши до наради доклада про „Об'єднання діяльності науково-дослідчої і практичної в справі боротьби з шкідниками“; розробила в основі проект доцільної організації справи боротьби з шкідниками у загально-державному масштабі (проект цей в основі був прийнятий і Секцією боротьби з шкідниками); організувала й провела масове обслідування шкідників сільського господарства (10.000 анкет), наслідки якого опрацьовуються Секцією Боротьби з шкідниками; видавала „Бюлетень Боротьби з шкідниками“ (ч. ч. 1—5), що його почала видавати (ч. 1) Зоологічна Секція спільно з Метеорологічною, в декадних бюлетенях якої друкувались короткі відомости про шкідників.

Комісія боротьби з посухою, відновила свою діяльність після довгої перерви (з 1922 року) з постанови пленуму К ту в Листопаді 1923 р. (дивись вище); але інтенсивна праця Комісії розвинулася влітку 1924 року, коли виявилася посуха цього року і коли Комітет разом з Наркомземом та іншими державними органами, а почасти й під їхнім впливом, мусив звернути особливу увагу на справу боротьби з посухою.

Комісія об'єднувала й координувала роботу окремих секцій К-ту що до вивчення явищ посухи та їх наслідків; за керівництвом Комісії було проведено всі ті обслідування, звязані з посухою, що про них згадувалось при розгляді праці окремих секцій (див. вище).

Оскільки вироблення практичних заходів боротьби з посухою провадилоса безпосередньо операційними органами НКЗС, Комісія звернула головну увагу на наукову частину цієї справи і розробляла план наукових заходів що до вивчення посухи та способів боротьби з нею, при найближчій участі Секції Рільництва, а почасти—й вищих.

Проте Комісія чимало уваги віддала і розгляду основ практичних заходів боротьби з посухою, з'окрема агрономічних і меліораційних (по докладу проф. Є. Опокова про відосні проекти проф. Костякова) при чому прийняла в цій справі і ряд положень, що лягли в основу загальної роботи Комісії.

Не мавши змоги (з причин від неї незалежних) прийняти участь в розробленні проекту плану боротьби з посухою, що складений в НКЗС,— Комісія, з доручення колеги НКЗС чимало праці поклала на критичний його розгляд після прийняття його в основі ВУЦВК, провівши всебічне наукове освітлення та перевірку проєктованих у плані заходів. В наслідок роботи Комісії, проведеної на підставі попередніх висновків Секції К-ту, „план практичних заходів“ скорегований в бік комбінованих заходів боротьби з посухою (з'окрема агротехнічних та меліораційних) і сконкретизований що до природних посушливих районів України.

Крім цієї освітньої роботи, Комісія веда роботу і в напрямку популяризації ріжних заходів боротьби з посухою та її досліження. На своїх численних засіданнях Комісія заслухала кілька докладів в цій справі. Крім того

Комісія розробила план серії популярної бібліотеки в справі боротьби з посухою, що й видається тепер Державним Видавництвом України.

До складу Комісії входили, як постійні її члени, М. Вольф (Голова Комісії), проф. О. Яната (Заступник голови), М. Данилевський, Вік. Мазуренко, проф. Є. Опоків, М. Різників, Я. Савченко, П. Тушків, при секретареві М. Кондрашенкові, а також представники секцій К-ту, зацікавлених Управлінь і відділів Н.К.З.С. та сільсько-господарських установ інших відомств.

Філії С.-Г. Наукового Комітету на початку відчитного року були в 6-ти містах України, а саме: в Одесі, в Умані, у Вінниці, у Кам'янці-Подільському, у Житомирі та в Полтаві. В Києві сам Комітет виконував функції місцевої філії, в Харкові існувало Бюро К-ту при НКЗС, що почасти виконувало і функції місцевої філії, а в Катеринославі організація філії К-ту стояла на черзі і підготовлялася. Коли центр К-ту перейшов до Харкова, у Києві з'організувалася велика місцева філія К-ту.

Обмеженість К-ту в кредитах не давала змоги належно фінансувати робіт філії; місцевий бюджет так само був для філії здебільшого цілком неприступний; проте праця філії ішла досить інтенсивно, переважно в напрямкові вивчення місцевих та с.-г. умов. Рямці цього короткого справоздання не дозволяють детально спинятися на роботі місцевих філій; можна тільки зауважити, що вона була ріжнومانітна, в залежності від характеру й числа наявних наукових с.-г. місцевих сил та від місцевих особливостей. Так, провадилися дослідження місцевої флори (роботи ...Севаст'янова—у Вінниці), ентомологічні (дослід. В. Хроневича у Кам'янці), геологічні, переважно над ф о с ф о р и т а м и (проф. ...Безбородько у Вінниці); розроблялися Рільництво і Економічні (роботи проф. С. Городецького у Кам'янці-Подільському) проблеми районування, питання Садівництва та городництва (Умань—робота М. Софронова та инш.), і т. ин.

В зв'язку з реорганізацією Комітету ухвалено було місцеві філії ліквідувати, за винятком Київської, де є особливо сприятливі умови і наукові сили для організованої с.-г. наукової праці. Разом з тим малося на увазі, що с.-г. наукова робота по інших наукових осередках України не буде припинена, а вестиметься безпосередньо під проводом відповідних секцій Комітету, в міру потреби й можливості. Крім того, передбачається, що коли в якомусь місці налагодиться місцева наукова робота по лінії окремих секцій К-ту, то вона може бути об'єднана в формі нової організації Філії К-ту, що має бути ув'язана з місцевим ГЗУ, аналогічно тому, як С.-Г. НКУ є ув'язаний з НКЗС, та з Науково-Технічними Секціями Губвідділів Всеоб'єднання.

Київська Філія К-ту, організована окремо від центру коли не стало К-ту в Києві—з травня м. р. повела інтенсивну організаційну роботу. Вона вже об'єднала місцеві наукові сили, організувала ряд секцій Економічну, Рільництво, Зоотехнічну, Лісову та Ботаничну, що в більшості ведуть вже активну й чималу працю, та зв'язалось в роботі з місцевими державними та іншими установами. Взагалі за короткий час свого існування Філія виросла вже в поважну місцеву Наукову Організацію; маючи на чолі президію в складі доц. А. Терниченка (Голова), О. Щадилова (заступник голови), М. Івченка (вчений секретар), обслуговувалась невеликим секретаріатом з 5 осіб, бо мала дуже обмежені операційні кошти.

* * *

Вузкі рамці короткого справоздання не дозволяють докладніше спинятися тут на роботі Комітету на його окремих Секціях і установах. Найкращий спосіб виявити наслідки діяльності Комітету—надрукувати ті численні рукописні матеріали, що є в його видавничому портфелі—досі ще був неможливий. Але й те, що коротко подається в цьому справозданні, свідчить само за себе. Воно доводить, що, не зважаючи на несприятливі умови для

праці, не зважаючи на стан перманентної реорганізації, що в ньому останні часи перебував Комітет, та незважаючи на хронічний брак коштів, Комітет уже глибоко вріс у гушавину наукових і практичних потреб та вимог сучасного сільсько господарського життя України. В цьому значно допомогло Комітетові те, що він, оскільки те було можливо в своїй роботі тісно ув'язувався з широкою периферією працівників сільського господарства так наукових, як і практичних. пам'ятаючи, що тільки колективними зусиллями і творчістю, та притягненням до організованої участі в сільсько-господарській науковій роботі широких мас можливо досягти позитивних наслідків. Цей метод виправдав себе повністю. Коли пророблену Комітетом роботу почати виміряти витраченими на неї коштами то легко бачити, що вона на багато більша ніж ті суми кредитів (95 523 карб. на опер. наукові потреби та 74.720 карб. на персонал, з яких мало не половину витрачено на самий тільки Укрмет), що були Комітетові відпущені за відчитний рік. Отже очевидячки, що робота Комітету була пророблена ще й коштом широкого добровільного співробітництва тих наукових і практичних діячів сільського господарства, „робітників землі і лісу“, що були в Комітетом так чи інакше звязані. А через те—його робота, його досягнення, є разом з тим і робота та досягнення всіх організованих живих сил українського сільського господарства і сільсько-господарської науки.

Заступник Голови С.-Г. Н. К. У. проф. *О. Яната.*

Керуючий Справами *Н. Петренко.*

Приймається передплата на науковий журнал молодих дослідників сільського господарства України

„МОЛОДИЙ ДОСЛІДНИК“

Видається за матеріальною допомогою Сіль.-Госп. Наукового Комітету України.
Редагують курсанти-дослідники: І. Кононів, Г. Помаленький, О. Синявський.

ПРОГРАМ ЖУРНАЛУ:

- 1) Статті провідні.
- 2) Статті оригінальні дослідного характеру з різних галузів наук сільсько-господарських.
- 3) Статті й замітки дискусійні з питань, що зачеплені на сторінках журналу.
- 4) Критичні статті з питань сучасної с.-г. науки і рецензії.
- 5) Дрібні замітки с.-госп. наукового характеру.
- 6) Хроніка.

Участь в журналі беруть молоді працівники с.-госп. досвідних станцій, аспіранти різних дослідчих с.-г. кафедр, курсанти спеціальних с.-госп. курсів, студенти с.-г. інститутів і технікумів та інші.

Журнал виходить з січня 1924 року що 2 місяці, випусками по 2 арк.

Ціна випуска — 20 черв. коп., передплата на рік — 1 черв. карб. (при колективній передплаті знижка від 5 до 20%).

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: м. Харків, вул. Карла Лібкнехта, ч. 82,
С.-Г. Науковий Комітет.

Приймається передплата на місяшник

„ПРОВІДНИК СПОСТЕРІГАЧА ДОСЛІДНИКА“

Науково-популярний журнал співробітників Української Метеорологічної Служби.

Редагує Колегія співробітників Укрмету.

ПРОГРАМ ЖУРНАЛУ:

1. Популярно-наукові та провідні статті з поля метеорології.
2. Питання з організації УМС, з життя на місцях, запитання, відповіді.
3. Інформації про погоду.
4. Відділ публікації наслідків позапрограмових і аматорських спостережень та дослідницьких спроб.
5. Спеціальна хроніка та новини науки.
6. Сторінка профжиття.
7. Бібліографічні замітки.

Участь в журналі беруть всі співробітники Служби.

Ціна окремого числа 25 коп.

Передплатникам, які надішлють гроші за 3 місяці (жовтень-грудень) 3 числа за попередні місяці буде вислано без грошей.

Співробітники УМС за 3 місяці платять 50 коп.

Адреса редакції Київ, вул. Короленка, 21, УКРМЕТ. Редакції „Провідника“.

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА
НА 1924 РІК

на громадсько-професійний та науковий часопис

„ЗЕМЕЛЬНИК“

ОРГАН НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ СЕКЦІЇ
УКРБЮРО ВСЕРОБІТЗЕМЛІСУ.

ЧАСОПИС МАЄ ВИХОДИТИ ОКРЕМИМИ КНИЖКАМИ, РОЗ-
МІРОМ 5—8 ДРУКОВАНИХ АРКУШІВ, ОДИН РАЗ
НА МІСЯЦЬ, ПОЧИНАЮЧИ З 1-го ВЕРЕСНЯ 1924 РОКУ.
ЧАСОПИС ВИДАЄТЬСЯ НА УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ.

ПРОГРАМ ЧАСОПІСУ:

I. Громадсько-політичне життя.	в) з життя Н. Т. С.
II. Сільське й лісове господарство та землеустрій по питаннях:	г) дописи з місць (професійні й побутові).
а) політико-економічних,	IV. Наука та техніка.
б) кооперації та колективізації,	V. Хроніка.
в) організаційних,	VI. Критика й бібліографія.
г) методології та техніки і т. и.	VII. Офіційний відділ.
III. Професійне життя:	VIII. Запитання й відповіді.
а) керуючі статті,	IX. Оголошення.
б) професійна хроніка (внутрішня й міжнародна),	

Термінологію та наукову мову редагує: Термінологічне бюро С.-Г. Н. К. У.

В ЧАСОПІСУ БЕРУТЬ УЧАСТЬ:

Вольф М., Воробйов С., Головка А., Головка Д., Дамберг І., Жигало П., Заславський Є., Клименко І., Проф. Колесників А., Колчинський З., Кузнеців І., Лазорський В., Левенштам М., Любченко П., Мазуркевич Г., проф. Некрасів, Подільський М., Попів П., Розенталь В., Савченко Я., Савченко-Більський М., Тараненко К., Уман Ю., Шумило Г., проф. Яната О., Бюро сітки дописувачів С.-Г. Н. К. У. та сами дописувачі і багато інших.

Повний список співробітників буде оголошено додатково.

Умови передплати: на один місяць—80 к., до кінця 1924 року—3 карбованці.

ПЕРЕДОПЛАТА ПРИЙМАЄТЬСЯ: В редакції „ЗЕМЕЛЬНИК“, уповноваженими її при НТС Губвідділів Всеробітземлісу та всіма філіями, комісіонерствами, агенствами і касами Українбанку.

Оголошення містяться за ціну 100 карб. за сторінку, 60 карб. за 1/2 сторінки.

Адреса контори й редакції часопису: Харків, пл. Рози Люксембур „ПАЛАЦ ПРАЦІ“, вхід з Горяїновського провулку.

ВИДАВЕЦЬ: Н. Т. С. Укрбюро Всеробітземлісу.

Головний редактор *М. Левенштам.*

Відповідальн. секретар *А. Головка.*

Ганічна Секція С.-Г. Наукового Комітету України. Постричань	51
Еліорайна Секція СГНКУ	51
Комісія Охорони Природи СГНКУ. М. К.	52
Секція С.-Г. Освіти, Популяризації та Видавництва. Артюх	52
Про Сітки Кореспондентів. Чубук	54
Діяльності Вінницької Філії СГНКУ	54
Елекційно-Насіннові Курси НКЗС при СГНКУ	55
Брація Станції буряка (цукротресту)	56
Вінницька Досвідна Станція Цукротресту	56

Сільсько-господарська наукова діяльність за межами України.

Коротка Інформація про закордонну командіровку проф. Н. Кулешова	57
Сільське господарство в Америці. Доповідь С. Чайнова. К. Барсов	60
Успіхи застосованої ентомології в Англії та Північно-Америк. Спол. Штатах. Доповідь В. Поспелова. К. Барсов	62
Personalia	64
Бібліографія	65
Офіційні повідомлення	67

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА на 1924 рік (3-й рік видання)

НА ЖУРНАЛ

ВІСНИК

СІЛЬСЬКО-ГОСПОДАРСЬКОЇ НАУКИ

Видає Сільсько-Господарський Науковий Комітет України.

Редагують: проф. **О. Яната** та доц. **А. Терниченко**.

Програм журналу:

1. Статті наукові широкого значіння та науково-організаційні, з усіх галузів с.-г. та сполучених з ним наук.
2. Реферати та рецензії праць з усіх галузів с.-г. та сполучен. з ним наук.
3. С.-г. наукова діяльність на Україні.
4. С.-г. наука по-за межами України.
5. Personalia.
6. Бібліографія.
7. Офіційні повідомлення.
8. Оголошення.

Участь в журналі до цього часу брали:

Архимович, А.
Більський, Б.
Веселовський С., проф.
Вотчал, Є., акад. і дійсн.
чл. С.-Г.Н.К.У.
Гермеізе, Ю.
Головянко, З., дійсн. чл.
С.-Г. Н.К.У.
Гольдман, А., проф.
Городецький, С., проф.
Ланилевський, М., проф.
Діхтяр, К.
Дубняк К.
Дубровський, М.
Душечкин, О, проф.
Жуків, Г.
Ковалевський В. І. дійсн.
чл. С.-Г. Н.К.У.
Коваленко-Коломацький Г.
Котів, М.
Кротевич, Л
Куда, Я.
Лавренко, Є.
Лазаренко, А.
Лебединський, В
Лебедів, М.
Лепченко, Я.
Лоташівський, М.

Малченко, Л., доц.
Малюшицький, М., проф.
Мальська, О.
Масалітін, М.
Матросів, Є.
Махів, Г., проф.
Москвичів, С.
Неводовський, Г.
Нестерводський, В.
Носів, А.
Носова, Л.
Огієвський, В., дійсн. чл.
С.-Г. Н. К. У., проф. (†)
Оконенко, А.
Оксіюк, П.
Олексієв, Є., дійсн. чл.
С.-Г. Н.К.У.
Опоків, Є., проф., дійсн.
чл. С.-Г. Н.К.У.
Петренко, Н.
Попів, О., доц.
Поріський, В.
Постригань, С.
Радде-Фоміна, О.
Рахманінів, А.
Ренський, М.
Різниченко, В.
Рубінгер, Л.

Савченко, Л.
Савченко, Я.
Силенко, А.
Скрипчинський, В.
Срезневський, Б. акад.,
дійсн. чл. С.-Г. Н. К. У.
проф.
Стоянів, Ю.
Табенцький, О., проф.
Терниченко, А
Тутковський, П., ак., дійсн.
чл. С.-Г. Н.К.У., проф.
Фаліів, І.
Филиповський, О.
Фомин, О, акад., дійсн.
чл. С.-Г. Н.К.У., проф.
Цінгер, М, проф. (†)
Чорний, О., доц.
Чубук, Г.
Шарлемань, М.
Щоголів, І., проф.
Юрків, Хв.
Яната, О., дійсн. чл. С.-Г.
Н.К.У., проф.
Ярошевський, П.
та інші.

Журнал виходить що-місяця випусками по 3—4 арк.

Ціна випуску 60 коп. Комплекти за 1922 р.—2 карб., за 1923 р.—3 карб. Передплата на цілий 1924 р.—6 карб., на 1/2 р.—3 1/2 карб., на 1/4 р.—2 карб., (при колективній передплаті знижка від 5 до 20%). Ціни в червних карбованцях.

Адреса редакції: **Харків, вул К. Лібкнехта, ч. 82.**

У. С. Р. Р.

Н. К. З. С.

Сільсько-Господарський Науковий Комітет України

Wissenschaftliches Landwirt-
schaftskomitee der Ukraina.

Scientific Agronomical Com-
mittee of Ukaraia.

Comité scientifique agro-
nomique de L'Ukraine.

ВІСНИК СІЛЬСЬКО-ГОСПОДАРСЬКОЇ НАУКИ

Wissenschaftliche : Journal of the agro- : Journal de la science
Zeitschrift für Agronomie. : nomical science. : agronomique.

**Том III,
випуск 10—12**

**1924 рік, Жовтень-
Листопад-Грудень**

Редагують: доц. А. ТЕРНИЧЕНКО та проф. О. ЯНАТА.

Термінологію та наукову мову редагує
Термінологічне Бюро С.-Г. Н. К. У.

РЕДАКЦІЙНО-ВИДАВНИЧЕ БЮРО С.-Г. НАУКОВОГО КОМІТЕТУ УКРАЇНИ
Харків — Київ, 1924

З м і с т

	Стор.
Проф. Данилів, Л. Посухи на Україні, їхня кліматологія та синоптика . . .	1
Проф. Колкунов, В. Роля селекції в боротьбі з посухою	7
Ротмістров, В. Посуха та боротьба з нею	11
Проф. Опоків, Є. Меліорація, як засіб боротьби з посухою	18
Проф. Средій, Ф. Періодичність метеорологічних факторів у їхньому відношенні до с.-г.	22

Реферати та рецензії.

Наукові установи (004)

Поспелов, В. Проф. Государственный институт опытной агрономии (Савченко, Я.)	29
--	----

Метеорологія (13)

Провідник Спостерігача - Дослідника (М. Котів)	32
Копецький, Й. проф. Основи с.-г. метеорології та біокліматології (инж. Невман)	33

Зоологія (19)

Огнев, С. П. и Вороб'єв, К. А. Фауна наземных позвоночных Воронежской губ. (С. Паночіні)	36
«Вестник Иригації» 1924 р. № 3 (Опоків, Є.) проф.	37
Лисимов, Н. И. инж. Плотины водоудержательные и водопод'емные Ч. I. Водоудержательные плотины (Опоків Є. проф.)	39

Загальне рільництво (502)

Лебедев, О. А., проф. Наблюдение над расходом воды почвою под апрельским паром, яровой пшеницей и кукурузой в Донской Обл (Опоків, Є. проф.)	40
--	----

Корінеплоди (63)

Вовчанський, Ф. Картофель, его хозяйственное значение и культура (П. Мороз)	43
---	----

Вдільництво (99)

Zur Messungdes mittelbaren Brienennutzens des Bestäubung von Nutzpflanzen (Козачок, А.)	44
---	----

С.-Г. Наукова діяльність на Україні

Президія с.-г. Н. К. У. (Скрипчинський В.)	45
Технічна секція СГНКУ (О. С.)	46
Секція С.-Г. Освіти та видавництва (А.Є.)	47
Комісія боротьби з посухою при СГНКУ (Кондрашенко, М.)	48
Бюро сітки кореспондентів (Медведів, Ю.)	50
Магнітна нарада (Половко, І.)	53
До сорокарічного ювілею Полтав. Досв.Ст. Весело-Подільнянська Сортівнича Станція (Дузь-Квятченко)	54
Фітопатологічний відд. Катеринославської С.-Г. Досв. Ст. (Боргарт, А.)	54
Праця станції захисту буряка Харків. відд. Цукротресту (Яценко, Ф.)	55
Боротьба з озимою червою II-ої генерації в маетковій Тростянецького Комбінату Цукротресту (Кемарський, П.)	56

С.-Г. Наука за межами України

Всесоюзний Метеорологічний З'їзд (Барсов, К.)	58
До заснування Актинометричної Комісії (Барсов, К.)	58
II Всесоюзний З'їзд с.-г. освіти (АртюхЕ.)	59
Мішані посіви хлібів (Маєвський Й.)	62
Вплив ін'єкції лактозу під шкіру на удій молочних корів (Маєвський Й.)	62

Personalia.

Дедюлін, О. (Савченко, Я.)	62
Бібліографія	63
Офіційні повідомлення	66
Зміст III-му тому «Вісника С.-Г. Науки за 1924 р.	68

ВІСНИК СІЛЬСЬКО-ГОСПОДАРСЬКОЇ НАУКИ

Орган С.-Т. Наукового Комітету України.

Ч. 10-12 | Жовтень—Листопад—Грудень | 1924 р.

Посухи на Україні, їхня кліматологія та синоптика.

I.

З біо-ботанічного погляду з іменем посухи зв'язано уяву про патологічний стан рослинного організму, починаючи від депресії росту й кінчаючи повним умиранням рослини,—що утворюється на ґрунті невідповідности поміж вегетативним попитом рослини на воду й фактичним надходженням останньої, тоб-то, по суті—водним голодуванням. Звичайною причиною цього, в природній обстанові, буває тривале бездошів'я, що нерозривно зв'язане з підвищенням температури при висушенні повітря й ґрунту, що його супроводить, а при таких умовах питання про кліматологію посух є в значній мірі питанням гідро—та ілювіометричного режиму місцевости. Що до України—останній можна схематично накреслити, згідно з найновішими дослідями ¹⁾, так: крайні Північно-Західні, сумежні з Польщею та Білоруссю округи Республіки (вазовш Прип'яти та Десни) дістають щороку від 600 до 650 м. м. і, таким чином, мають майже максимальне зрошення в порівнянні зо всіма іншими місцевостями Східно-Європейської рівнини. В міру пересування на південь—кількість опадів невинно зменшується. Лінія, що йде від Яс через Могилів та Вивницю, а звідти на Черкаси й далі на Північний Захід на Білгород, поділяє терен України на дві нерівні частини: меншу північну з кількістю опадів більше 500 м. м. та більшу—південну—з опадами менше 500 м. м. на рік. Далі на південь—річні суми опадів що далі зменшуються. В смузі між ізогіетою 500 м. м. та лінією Оргів-Катеринослав-Луганськ вони зменшуються до 400—450 м. м.; ще далі йде смуга з річним зрошуванням не більш 400 м. м. на рік і, нарешті, 50-ти верстова берегова смуга Чорного моря від Одеси через Херсон і далі—по паралелі до Мелітополя має опадів коло 350 м. м. на рік. Ту саму картину в цілому малюють і старіші дані (1899 р.) „Матеріалів“ А. В. Клосовського, з тою різницею лише, що зрошування Херсонського півдня, згідно з цими даними, є ще біднішим, визначаючися всього лише в 300—350 м. м. на рік.

Аби орієнтуватись в тому, наскільки вегетативний попит рослин на воду, при зазначених умовах атмосферного зрошування, може бути задовольнений за рахунок зазначених запасів атмосферної води—досить порівняти наведені дані з так званими біоботанічними нормами. Ці останні свідчать, що для утворення кожного граму сухої матерії врожаю—кожна культурна рослина в умовах нашого підсоння—має перепустити через себе коло $\frac{1}{2}$ кілограму, отже, приблизно 500 разову кількість води. Виходячи звідси не важко вирахувати, що кожна десятина хлібних трав для повного врожаю повинна дістати від 200 до 400 м. м. води—в залежності від сорту рослини. Більша частина місцевостей, навіть на півдні України, за винятком хіба Херсонсько-Таврійської берегової смуги—згідно

¹⁾ С. П. Небольсин. Среднее количество атмосферных осадков в Европейской России по наблюдениям 1888—1912 г.г.—Географический сборник. Петр. 1915 г.

з вище наведеними даними—має запасу води в такій кількості, а тому, культивування, шойно згаданих нами хлібів можна здавалось би вважати за забезпечене. Але це, однак, лише здається. Річ у тому, що вищенаведені дані стосуються лише до річних сум, а до їхнього складу входять: а) більша частина зимових опадів, що випадають в стані снігу і потім частку розтрачуються в періоди зимових та ранніх весняних відлиг; загальна їхня кількість для крайнього півдня визначається 25—50 м. м. на рік, для середньої смуги в 50—100 м. м., для північних частин 100—150 м. м., що з них, принаймні, дві третини витрачається без належної продуктивності; б) всі зливові опади, тоб-то дощі, що дають води $\frac{1}{2}$ м. м. за хвилину і більше, отже-відзначаються величезним коефіцієнтом стоку: загальний їхній підсумок, навіть в порівнюванні посушливі роки, повинно визначити не менш як в 100 м. м. і в) нарешті дощі, що випадають після довгих періодів посухи і тому цілком йдуть на випаровування; оскільки посушливих періодів тривалістю не менш 10 днів буває, в залежності від місцевості,—4—8 на рік, то кількість води, що при цьому непродукційно розтрачується,—повинно вираховувати не менш, як в 50 м. м. Все це в цілому дає досить значний підсумок—від 150 до 250 м. м. на рік; в наслідок цього передня—300—600 міліметровий прибуток—зведеться максимум до половини. Ще менш надійна картина повстає, коли ознайомитись з даними, що характеризують розподіл по окремих календарних сезонах. Виявляється, що переважними опадами на просторіві всього краю є літні, що випадають всюди в кількості 100—200 м. м., отже ніби дають достатнє зрошування. Коли, однак, пригадати, що голівна маса цих опадів складається саме з злизових дощів, що до їхнього складу, крім того, належать і опади другої половини літа, які не мають прямого значіння для вегетації, то колорит цієї картини мусить потемвіти. Ще менш надійну картину малюють дані що до обох переходових періодів, весняного (квітень-травень) і осіннього (серпень-жовтень), які до того ж мають найбільше господарське значіння. Навіть при нормальних умовах, обидва ці періоди є в умовах степової і навіть лісо-степової України періодами цілком визначеними-посушливою погоди. Кількість опадів, в період весняної вегетації на просторіві більшої частини країни, не перевищує 60—70 м. м., і в південній частині Правобережжя та в степовій частині Криму—зменшується навіть до 40—50 м. м., тоб-то, до межі майже катастрофічної; не сприятливішим є і осінній період вегетації, що нормально забезпечений на просторіві більшої частини країни також 50—80 м. м., що, однак, зовсім не гарантує від періодичного повторення довгих, що тривають часом цілими тижнями, періодів майже абсолютного бездощів'я, що припадають то на ту, то на иншу частину Республіки і становлять надзвичайно тяжкі фактори місцевої сільсько-господарської обстановки¹⁾. Коли порівняти ці дані з даними відносно инших місцевостей, що їх визначається звідома за посушливі, як наприклад, Західні Штати Північ. Америки, то спочатку утворюється вражіння ледве чи неповної тотожності умов: та сама, приблизно, температура (віт 6 до 12° ц. в пересічних річних підсумках і коло 18—24° в липні), та сама кількість опадів (пересічно коло 500 м. м. на рік), й те саме, нарешті, чергування порівняльно довгих сухих періодів з короткими дощовими. При всьому цьому в Американського далекого заходу є безсумнівний плюс, що його наше підсоння зовсім не знає: квітень і травень в Зах. Штатах Америки є дощовими, а цього, однак, досить, щоби утворити цілком инші умови вегетації, порівнювані з нашими.

1) За даними „Матеріалів“ А. В. Косовського — пересічна тривалість сухого періоду для Одеси визначається в 5,3 дні в той час, як кожний дощовий період триває всього лиш 1,7 днів, при максимальній тривалості періоду посухи 45 днів (в 1892 р.). В Києві (дані Обсерваторії Політ. Ін-ту) при максимальній тривалості посушливого періоду 36 днів (1907 р.) пересічна тривалість цих періодів визначалась: сухого в 3,4 дня, а дощового в 2,4. Для південно-Подільського району максимальна тривалість посухи також рівняється 36 дням при тривалості сухого періоду 4,2 дня і дощового в 2,3 дня.

Найтяжчим фактором нашої сільсько-господарської дійсності є, однак, навіть не це, не дефекти середніх норм підсоння, але та надмірна несталість ілювіметричного режиму, що, будучи остільки тяжкою для всієї східно-європейської південно-степової смуги,—так яскраво й виразно виявляється в завжди спостеріганому у нас чергуванні посушливих та дощових календарних сезонів і навіть цілих років. Досить переглянути дані за 10—15 років, щоби побачити, що можливі випадки, коли річні суми опадів підносяться до 700—800 м. м. у середній смузі країни, до 600—700 у південній, літні сезони до 200—300, осінні—до 150—200 м. м., весняні—до 100—200 м. м. і місячні до 150—200 м. м., тоб-то до подвійної, і навіть четверної кількості в порівнянні зі звичайною нормою. Так., напр., було в 1912-13-14 р. р. Поруч в цим трапляються, однак, і роки, коли кількість опадів річних, як і сезонних, не кажучи вже про місячні, знижується до цілком незначного рівня. Таким роком для більшості місцевостей Зах. України був 1904 р., що дав у Одесі всього лише 228 м. м. дощу (найменша кількість за весь 50-ти річний період спостережень, що тут ведено), в Єлисаветі й низці пунктів північної смуги колишн. Херсонщини—250—300 м. м., а в Херсонсько-Таврійській береговій смузі навіть менше. Сезонні суми в такі роки зменшуються до декількох десятків м. м., а місячні—доходять почасту й совсім до 0. Характерно, що такі роки, а подібно до них і дощові, розміщуються цілими серіями по де-кілька років зряду. Останню серію дощових років у межах Республіки спостерігалось у п'ятиріччя 1911—1915 р. р.; дані цього періоду свідчать, що лишок опадів на Україні в цей час визначився, принаймні, в 100—150 м. м. для річних сум (коло 25% норми) і в 50—75 для сезонних. Пряму протележність ми здібуємо в п'ятиріччя 1891—95 р. р., що його дані докладно досліджено було проф. Клосовським в його „Матеріялах“. Дефіцит опадів визначився у той час приблизно в 25%, рівномірно охопивши всю південну смугу України, в наслідок чого район Чорноморсько-Азійського узбережжя відстав у той час всього лише 200—250 м. м. на рік, тоб-то, кількість, що нормально трапляється лише в Астраханських степах. Останніх років ми знову увійшли в добу гострої посушливості. Перші її ознаки виявилися ще в 1917-18 р., коли на Правобережжі (навіть у північній його частині) опади місцями знижувались до 250—300 м. м. на рік. Після цього, слідом за тимчасовим звогченням у 1919 р., надійшли надзвичайні що до інтенсивності посухи 1920-1921 р. р., що дали в багатьох місцевостях України таке зниження кривої опадів, якого не спостерігалось навіть і найтяжчих що до посухи років минулого сторіччя. Нажаль, точних цифрових даних за цей період навести неможна. 1920—21 р. р., роки найтяжчих політичних обставин—разом з тим були роками найбільшого розпаду метеорологічної справи на Україні; велика більшість станцій у той час зовсім не працювала, а дані тих станцій, що їм пощастило навіть—„в супереч стихіям“,—відстояти своє існування в ці чорні роки—не оголошено й до цього часу; в кожному разі-відомо (див. нове видання Укрмету: „Матеріяли до Геофізичн. характеристики України“, т. II), що в багатьох місцевостях навіть не степової смуги України (право-як і лівобережної) опади зменшувались до 200—300 м. м., а в степовій смузі та на чорноморському узбережжі з вересня 1920 р.—по березень 1921 р.—опадів майже зовсім не було. Після короткої перерви 1922 та 23 р. р. нинішній рік знову нас повернув до обставин майже таких самих, які мали місце 1920-21 р. р. Крім того, ми нині знаємо те, чого не знали два роки тому. Знаємо, що хоча головна хвиля посушності (1920-21) і проминула, але доба посухи ще не пройшла: сталого піднесення кривої опадів, коли виходити з загальної 30-ти річної періодичності цього явища та обліку менших хвиль (8 та 3-х річних) можна чекати лише в другій половині 30-х років, а до того часу спорадичні приступи більш менш інтенсивної посухи—в стихійно неминучим.

Несталість дощового режиму, що її окремі риси можна помітити навіть при порівнянні місячних та сезонних сум опадів різних років, особливо наочно накреслюється, коли ознайомитись з декадними даними. Виявляється, що, коли вилучити одну-дві декади в середині літа, що протягом їх окремі райони республіки можна вважати за забезпечені принаймні мінімальною кількістю опадів,—то протягом всієї іншої частини 7-ми місячного періоду вегетації-немає жодної декади, що була би гарантована від повної посухи. Особливо часто це буває на весні та в осені, з тим, що знов таки—найяскравіше це явище виявляється в Південній смузі країни: в Одесі за 20-ти річний період в 1896 р. по 1915 р.—1 ша травнева третина—14 разів була посушливою (з опадами лише в 5 м. м.) і 3 рази цілком бездощовою. Для Кишиніва ці цифри рівняються 10 та 3, для Єлисавета—10 та 2. Кінець квітня та середина травня є трохи сприятливішими; однак, дані що до Одеського, Єлисаветського та Катеринославського районів визначають і для цих періодів імовірність умовної посушливості в 50—55% (тоб-то—один раз на два роки), а абсолютного бездощів'я—в 15—30% (1 раз в 3—4—5 років). Ще частішими є осінні посухи: ймовірність умовно-посушливої погоди вже до середини серпня в багатьох місцевостях країни знову підноситься до 50—60% з тим, щоби через місяць досягти в окремих районах навіть 70%. Рівнобіжно, в Південній смузі країни,—підноситься до 50—60% і ймовірність абсолютного бездощів'я. Що до тривалості посушливих періодів—то по весні на просторі майже всієї країни є можливими приступи умовно-посушливої погоди—тривалість в 4, а в південній частині в 5—6 декад, тоб-то 2 повних місяців зряду; літніх місяців тривалість ця для місцевостей, що лежать на захід від Дніпра, трохи зменшується, а на схід—навпаки—збільшується, щоби ще душе, і вже на просторі всієї країни, піднялись під осінь, коли вона в де-яких місцях рівняється—8 і навіть 9 декадам (тоб-то майже повному 3-х місячному періодові). Кінцева тривалість періодів абсолютного бездощів'я—є звичайно, меншою, однак й вона, навіть весняного періоду, може сягати до 20—25 днів, підносячись в осені в північній частині країни до 35—40, а в південній—до 50 днів і навіть більше, охоплюючи таким чином, майже повний двохмісячний період часу. Не треба, про те, гадати, що такі хитання від року до року—є характерні лише для нас: крайньому південному сходові Європи (низи Дону, Волги, Уралу) вони знайомі ще в більшій мірі, аніж нам. Але не вільні від них і місцевості Західної Європи. Даними румунської та угорської кліматології¹⁾ зареєстровано випадки двох і навіть трьохмісячних періодів бездощів'я, інакше кажучи—випадки цілком катастрофічних ексцесів дощового режиму. З давніх, що їх оголошено в зв'язку з посухою 1921 р.²⁾, з'ясовується, що випадки випадання половини—проти норми—опадів спостерігається навіть в Зах. Німеччині, а в Північн. Франції—є можливими періоди бездощів'я тривалістю до 1½ місяців.

II.

Та обставина, що збільшення тиснення звичайно супроводиться поліпшенням погоди, а зменшення—її погіршенням, що циклонічні утворення всіх категорій є районами випадання опадів, в той час, як барометричні максимуми супроводяться, за рідкими винятками,—сухою погодою, що райони ці були завжди районами гострого дефіциту опадів, а інколи й абсолютних посух, була відомою вже десятки років тому.

Однак, не зважаючи на величезне практичне значіння зазначених співвідношень, особливо для тих країн, де, як у нас—неврожаї від посух, регулярно припадаючи то на ті, то на інші місцевості, по де-кілька разів на десятиріччя, становлять справжнє нещастя для народнього господарства,

¹⁾ Див. у Hepites'a, Meteor. Zeitsch., Hann-Band 1907.

²⁾ Meteor Zeit. 1922-1923 p., Levine, Climat de Paris 1921 p. La Nature.

питання про зв'язок між аномаліями опадів та синоптичною обстановкою до цього часу не було докладно вивчено.

Цілком невивченою в цьому відношенні лишилась і надзвичайна що до своїх наслідків—неврожайна катастрофа 1891 року, не зважаючи на те, що вона в кінцевому підсумкові—чимало дала для нашої сільсько-господарської метеорології, невивченими залишились і метеорологічні умови пізніших неврожаїв—1897, 1898, 1901, 1905, 1906, 1911 р. р., що забрали в цілому коло мільярду народніх грошей.

Всі ми добре знали, що наші неврожаї викликаються майже виключно посухами, знали і те, що сталі посухи виявляються в районах надмірно збільшеного тиснення, але деталізація цього останнього зв'язку лишилась цілком не розробленою. Окремі більш менш випадкові вказівки до цього питання час від часу в де-яких місцях, звичайно, траплялись; зокрема мені персонально доводилось, наприклад ¹⁾, відзначити видимий зв'язок між полярно-антициклонними впливами сибірського району та неврожаями східної смуги Росії, але, звичайно, питання про зв'язок між діяльністю атмосферних центрів та аномаліями опадів заслуговувало на глибше розроблення, й випадковими зауваженнями тут не можна було обмежуватись. Ледви чи не перший почин дослідження потрібного типу ми знаходимо в статтях німецьких метеорологів, А. Пеплера та С. Л. Хеса ²⁾, що присвячені розглядові синоптичних умов літньої посухи 1911 року. Цього літа посуха на континенті Старого Світу охопила величезні простори—в Західній Європі вона припала, головним чином, на середню Німеччину, де суха погода, в супроводі великої спеки, тривала протягом майже трьох місяців без перерви (з липня по вересень) і сухо було місцями і в західній половині сходу Європи; що до східної, що побути була тяжким недородом, то тут період посухи припав на першу половину літа (червень—липень). З даних Пеплера виявляється, що крім Європи велику недостачу опадів відчувалось у той час і в Північно-Американських Сполучених Штатах, а також в Манчжурії та Кореї. Складені Пеплером за даними станцій всієї північної півкулі декадові мапи розміщення опадів в період Зах. Європейської посухи—свідчать, що, по-перше, дефіцит опадів відчувалося в той час у всьому субтропічному поясі обох материків та Атлантийського океану, і що, подруге, самий пояс, який звичайно пролягав у літку між 30 та 40 градусів широти—був зрушений приблизно на 10° на Півн. від свого нормального становища, охопивши місцями такі райони, що звичайно лежать поза його межами. Разом з тим відсунута була в цей час на півночі вісь постійного затропічного максимуму північної півкулі.

Факт цього зрушення стверджує в своїй статті і Хес, який визначає дистанцію зрушення в 12° по меридіану й відзначає, що оскільки відступ максимуму на північ супроводився поширенням його району і в широтному напрямкові, то в наслідок цього—в літку 1911 р.—панування антициклонного режиму з його спеками та бездощів'ям поширилось на всю південну половину Європи. Це саме перегруповання центрів атмосферного впливу, без сумніву, спричинилось в 1911 р. і до Заволзького неврожаю.

Майже рівнобіжно з цим і в російській літературі з'явилась велика праця, що спеціально призначена питанню про динаміку посух. Я маю на увазі відомий „звіт“ Б. Мультановського ³⁾.

Дані „звіту“, стверджуючи, що всі значні антициклонні утворення—незалежно від умов та району їхнього виникання—є чинниками посушливої погоди здовж шляху їхнього дальшого поширення—свідчать разом з тим, що кожна зміна типу „полярности“ тягне за собою цілу серію змін не

¹⁾ „Волны холода в Европе по наблюдениям 1901—6 г.“. СПб 1921 р.

²⁾ Das Wetter, 1912.

³⁾ Географичес. Сборник, т. II. В. Мультановський: „Влияние центров действия атмосферы на погоду европейской России в летнее время“. Предварит. отчет. Пгр. 1916 г.

тільки в географічному розміщенні посушливих районів, але і в тривалості посух, мірі їхньої напружености, розмірах охоплюваної ними просторіні і т. д.

Згідно з цими даними можна нині уже говорити з більшою чи меншою певністю, про те, що з антициклонними впливами західного типу, можуть бути, строго кажучи, звязаними лише посухи крайнього півдня східної європейської рівнини. Що до всіх інших—то вони, коли не утворюються, то збільшуються через діяння полярно-антициклонних впливів. При цьому посушливі періоди західної смуги європейського сходу (Польща, колишн. Прибалтійський Край, Україна) спостерігається переважно при пануванні або мішаного типу, з більш менш значною частиною полярности, або „активного полярного типу західного походження“. В той самий час посухи східної смуги (басейн Волги, крім Півдня, його окраїн та північний схід), а також і Приуральські частини Західного Сибіру, є звязаними з пануванням або мішаного типу (східної групи) або полярного (так само східного походження), байдуже чи то „активного“, чи то „пасивного“.

Нарешті посуха північної смуги європейської Росії (басейн Двіни) подібно до термічних аномалій цього району—спостерігається при західних і при східних антициклонних впливах, але виключно полярного походження.

Де-кілька років тому, питання при синоптику українських посух було досить докладно досліджено мною персонально. Для цього переглянуто кліматичний матеріал за 20-ти річчя 1896—15 р. р. з тим, що особливо видатні посушливі періоди (кількістю 31) розроблено спеціально з синоптичного боку.

В підсумкові виявилось таке:

1. В разі не досить тривалих посух (тривалости не більш 12—15 днів) приступ посушливості є звязаним з проходженням верховини баричної хвилі (барометричного максимуму, що йде повільно), що з'являється з ісландсько-скандинавського району і потім посувається протягом 10—15 днів в Південно-Східному напрямкові через всю центральну та південно-східну Європу та Кавказ. На північному сході Європи тиснення протягом всього посушливого періоду лишається зменшеним. Така синоптична обстановка в першій своїй стадії супроводиться помітним зниженням температури повітря (особливо в ночі), що потому змінюється підвищенням; в той час центр верховини баричної хвилі дійде до меридіанів Дніпра. В чистій формі тип цей найчастіше спостерігається на весні і в осені. У літку район надходження сфери високого тиснення в межі мапи лежить звичайно далі на південь, і посувається вона з великим ухилом на схід. Відповідно до цього слабне і тенденція до зниження температури в перші дві процесу.

2. В випадках триваліших приступів посухи активну роль беруть не антициклони, що проходять з заходу, а навпаки зменшення тиснення, що розвивається на сході Європи або в Зах. Сибіру; воно розвивається тут майже стаціонарно і відсуває сферу підвищеного тиснення, що тут до цього часу мала місце—до південно-західного кварталу східно-європейської рівнини. Можливо, що в таких випадках ми просто мали справу з двома сполученими осередками баричних схвильовань, що довго її не координовано поміж собою пульсували один на північному сході Європи, другий на нижньому Дніпрі та в районах Чорного моря. Так чи инакше, насування сфери підвищеного тиснення (вона в той самий час є і сферою посухи)—йде не з заходу, але зі сходу. Температурні співвідношення в цьому разі виявлено не так виразно, як в першому, але помітні зниження температури тут звичайно не мають місця. Найчастіше такі випадки трапляються на весні.

3. Найтриваліші посушливі періоди супроводяться виниканням суцільної смуги підвищеного тиснення від Атлантичного океану до Сибіру з виразним поширенням у бік Скандинавії, при двох центрах зменшеного

тиснення—одному в північній частині Атлантийського океану, другому—на північному сході Європи. В наслідок цього ізобари сфери високого тиснення набувають форми криволінійного трикутника з центром на нижньому Дніпрі. Низка баричних хвиль проходить по Європі одна за одною в Східньому напрямкові; крім того, менші хвилі проходять з півночі від Скандинавії. Це випадки посух палких. Ліквідація їхня є зв'язаною з поглибленням сфери зменшеного тиснення на північному заході Європи, з розривом судильності антициклонного поясу здовж паралелі та відходом сфери високого тиснення на схід. В деяких випадках має місце звичайне розсмоктування поясу. З огляду на тривалість цього процесу та повільність його розвитку, можна думати, що такі приступи є ефектами найтриваліших баричних хвиль—з групи багатомісячних, що факт їхнього існування є одним з найновіших відкриттів в галузі науки про погоду. При таких умовах ясно, що питання передбачення посухи на більш менш тривалий термін наперед—є щільно зв'язаним з питанням завбачання погоди взагалі. При тих досягненнях в цій галузі, що їхніми свідками та часниками ми є останніх років,—можна думати, що це завдання буде розв'язано незабаром і в обсязі, якого вимагає життєва практика.

Проф. Л. Данилів.

Виниця.

Роля селекції в боротьбі з посухою.

Неврожай минулого року знову висунув на чільне місце справу боротьби з посухою. Цікава доля цієї справи. Як тільки надходить посуха з усіма її наслідками—разу-ж виявляється збільшена зацікавленість засобами боротьби з нею. Розпочинається доповіді, скликається наради, пишеться статті. Але пройшла посуха, настали саріягливі роки, і хоч відомо всім, що посуха через якийсь час знову настане,—все таки справу боротьби з посухою швидко забувають.

З цих причин надзвичайно важливо виявити чи цілком вивчено всі засоби боротьби з посухою і як що ні, то чи потрібна довгочасна безперестанна праця в цій галузі, чи ні?

Щоб відповісти на це питання треба перше виявити, в чому можуть полягати засоби боротьби з посухою. Досягнення наших досвідних полів, що розробляли засоби до скупчування води у ґрунті, загально віломі. Але виникає питання—чи для того, щоб рослина не терпіла від недостачі води досить тільки достатньої кількості води в ґрунті, чи ні?

Як що достатня кількість води в ґрунті цілковито гарантує рослину від усяких шкідливих впливів посухи й запалу, тоді справа боротьби з посухою стає простішою, як що цього немає—вона буде значно складнішею і повне розв'язання її лежить цілковито в іншій площині, а ніж за першого випадку. Скажемо більше, ціла низка державних заходів або точніше їхній характер та напрямок повинні залежати від того чи іншого вирішення цієї справи.

Візьмемо, приміром, вищу школу. Як що все може бути досягнуто шляхом належного обробітку та угноєння, тоді с.-г. освіта повинна бути скерована в бік переважно агротехнічний; як-що-ж боротьба з посухою не може обійтися без утворення посухостійких форм культурних рослин, то, очевидно, агроном мусить бути озброєний розумінням особливостей цих форм, щоб-то глибоко знати всі галузі ботаніки. Я кажу глибоко, бо досвід давно довів мені, що поверхового знання в цій галузі далеко не досить, щоб уміти вибирати й утворювати відповідні до давніх кліматичних умов форми.

Таким чином, що потрібно для того, щоб рослина не терпіла під час посухи? Чи саме шукання таких рослин не є безнадійною справою, бо таких культурних рослин немає? Одяк—щоденний досвід запевняє нас, що такі

рослини є. Досить нагадати просо, кукурудзу, сорго й инш. І як що ми хочемо розв'язати загадку посухостійкості рослини, нам треба зрозуміти, в чому полягає таємниця посухостійкості пророслих рослин.

Досить часто запевняють, що подібні рослини, напр., кукурудза, мають добре розвинену коріневу систему, що йде глибоко в землю, через що вони можуть добре використовувати ґрунтову воду.

Таким чином з цього погляду боротьба з посухами сходиться до збільшення кількості води в тих чи інших позомах ґрунту.

Одначе такому погляді можна було-б багато закинути і особливо показовим, що до цього, був минулий (1924) рік. Дійсно, літо 1923 року в Києві відзначалось величезною кількістю опадів. Зима дала багато снігу, що випав на незамерзлу землю і по весні при розтаванні увесь увійшов у ґрунт. Початок весни також був дуже дощовий, всі запевняли, що при такому стані справ не може бути й мови про посуху, виходячи, власне з того, що в ґрунті води надто багато. Але все-таки досить було двох тижнів спеки, щоб виникли скарги на те, що рослини терплять і що потрібен дощ. У чому-ж справа? Відгадку цього, як здається, парадоксу треба шукати в тому явищі, яке де-хто зве „фізіологічною посухою“, а ми називаємо „порушенням водного балансу рослини“... Суть цього явища полягає у визнанні того, що для правильного відбування де-яких фізіологічних процесів у рослині, напр. процесу асиміляції й процесу пересування пластичних матеріял, потрібно, щоб в тканинах рослин була достатня кількість води. Така саме кількість води буде в рослині тоді, як витрата води листям не буде перевищувати тієї кількості, що подається рослині корінням через біло.

Як що рослина збудована так, що випарує, порівнюючи, багато і разом з тим біло її збудовано недоцільно з того боку, що може пропускати, порівнюючи, невелику кількість води, то ясно, що яка-б кількість води в ґрунті не була, рослина все-таки терпітиме від „фізіологічної посухи“, особливо тоді, як зовнішні умови будуть впливати на збільшення випаровування, а такі умови бувають при високій температурі й малій відносній вологості повітря. Саме до такого недосконалого типу рослин належать найголовніші з наших культурних рослин: пшениця, жито, овес, ячмінь і, як видно, буряки. Значить при культурі цих рослин повної перемоги посухи буде досягнуто лише тоді, як поряд із скученням води в ґрунті буде досягнуто зменшення випаровування ним води.

Цього таки зменшування випаровування можна досягти або через створення умов до збільшення відносної вологості повітря, а саме через впорядження зрошення, заліснення країни та инш., або через добір відповідних рослин і відповідних сортів їх. Але впорядження зрошення, заліснення і ин. вимагає значного часу та величезних заходів від держави та й взагалі ще не відомо, чого можна цим досягнути. Тому на чільне місце треба висунути справу про витворення рас зі зменшеним випаровуванням, щоб то треба поставити справу добору відповідних рослин та справу селекції.

Звичайно, не маємо сумніву, що на озимі та ярі рослини ріжно впливає посуха, бо безсумнівно, що озимі значно стійкіші проти посухи, а віж ярі. Але з культурою озимих форм зразу-ж виникає справа про їх тривкість що до зимових негод. З де-якими з цих негод, приміром, з низькою температурою, знов таки можливо боротися через витворення відповідних сортів.

Є ще одна обставина, що також підтверджує конечну потребу витворення й користування відповідними сортами; це—відношення рослини до шкідників. За останні два роки ми знаємо, що шкідники, як гесенська та шведська мушка, дуже не в однаковій мірі пошкоджують ріжні сорти і навіть ріжні лівії одного сорту.

Таким чином, як що за допомогою селекції можна витворити раси з зменшеним випаровуванням, раси озимих, стійкіші проти зимових негоді,

та раси, що їх менше пошкоджується де-якими шкідниками, що особливо намножуються саме за посушливі роки, то зрозуміло, що ролі селекції в справі боротьби з посухою буде надто значною.

Установивши це, спробуємо вияснити і зважити ті шляхи, що за допомогою їх можемо витворити потрібні нам типи культурних рослин. Таких шляхів загалом може бути три.

По-перше, селекція у вузькому розумінні цього слова, тоб-то вилучення з сортів, що вже існують, потрібних для нас ліній. По-друге, культивування у нас сортів з чужих країв, і нарешті, створення нових сортів, або як ми звичайно висловлюємось, нових типів зеленої машини. Спробуємо зважити, що може дати нам той чи інший шлях. Почнемо з оцінення можливості перенести до нас чужоземні сорти.

Не можна сказати, щоб спроби акліматизації у нас чужоземних посухостійких сортів були дуже вдалі. Спроби культури у нас туркестанських пшениць були цілком невдалими. Спроба культури Мінезота № 169 дала такі самі наслідки. На Балашівському досвідному полі вона не дорівнювалась навіть до надавичайної неселекційної Ульки. Очевидно те саме трапилось за останні два роки з „Маркізом“ та „Кіченером“. Досвіди нашої лабораторії при роботі студ. Христюка з ярою пшеницею „Маркіз“ при порівнянні його з нашою лінією „Улька № 3“ дали такі наслідки.

Вогкість	СОРТ	Довжина продихів у мікронах	Урожай в гр. на посудину			Вага 1000 зерен
			зерна	соломи	загальний	
60%	Маркіз	66,7	21,70	27,50	49,20	34,75
	Улька № 3 . . .	59,5	21,20	24,90	46,10	37,80
30%	Маркіз	56,8	13,51	13,08	26,59	38,95
	Улька № 3 . . .	56,8	15,16	12,85	28,01	41,10

Ця таблиця показує, що „Улька № 3“ має дрібніші клітинки, ніж „Маркіз“. Разом з тим виявилось, що при 60% вогкості „Маркіз“ дав більший врожай, а ніж „Улька № 3“. Навпаки при нижчій вогкості (30%) врожайнішою виявила себе Улька № 3. Огже цей досвід може з'ясувати, чому „Маркіз“ не дав добрих наслідків при культурі на півдні.

Це літо у нас культивувалось на грядках де кілька сортів Палестинських ярих пшениць, і всі вони безумовно не змогли конкурувати з нашими місцевими пшеницями. Мабуть теж саме можна сказати й про південні вівси. Тому ледве чи можна сподіватися, що нам удасться шляхом звичайного перенесення до нас чужих форм мати так потрібні для нас посухостійкі сорти.

Перейдімо тепер до розгляду того, що дала й що може дати селекція у вузькому розумінні цього слова в цьому напрямкові. Ідеалом селекції є, звичайно, добір на ті ознаки, що від них залежить посухостійкість.

Коли такі ознаки будуть відомі або вже є відомі, тоді, очевидно, розмір селекційної роботи буде скорочено, бо ми провадитимемо добір упевнено. Нині селекційну роботу провадиться емпірично, тоб-то шляхом безпосереднього випробовування з маси лівій вишукують де кількох кращих. Такий шлях може, звичайно, вести до мети, але робота стає над міру дорогою. Через це треба прагнути до детальнього вивчення рослинного організму, що врешті мусить дати можливість вести роботу не помацки, а цілком свідомо; ще потрібніше таке вивчення організму рослини для роботи шляхом схрещування, коли ми пробуємо штучно створити зелену машину певного типу.

В якому ж стані стоїть нині справа про вивчення особливостей рослини, що від них залежить доцільніше використання води росли-

нов? Ті думки, що висловлювано з цього приводу, можна зконкретизувати так:

1. Рослина виносить посуху тоді, коли має добре розвинену коріневу систему.

2. Рослина є посухостійкою тоді, коли має знижене випаровування листя.

І, нарешті, існує третій погляд, який говорить, що посухостійкими рослинами є ті рослини, що можуть без шкоди собі витримати більше чи менше висихання.

Переходячи до розгляду цих поглядів, треба передовсім зазначити, що не можна в цій справі підходити з однаковою міркою до культурних і дикорослих рослин. Дикорослим рослинам потрібно лише одно: якимось не втратити свого існування, аби дати нащадки і зберегти рід. Міра розвитку рослини тут не відіграє ніякої ролі. Культурна рослина мусить перш за все дати певну масу; отже процес живлення не повинен бути придушеним: такі способи захисту, як тимчасове замирання, засихання, втрата листя або їхня редукція, для неї абсолютною не придатні.

Перейдімо до питання розвитку коріневої системи. Передовсім ті давні, що є в літературі, говорять, що корінева система дуже розвинена найперше у посухостійких. По друге, сама ідея дуже розвиненої коріневої системи при великому випаровуванні листям є протилежною принципів економічного використання ґрунтової вохкості, бо в такому разі рослина дуже використовуватиме ґрунтову вохкість і, в разі малої кількості її в ґрунті, почне равіше знесильнюватись від недостачі її. Винятком може бути лише такі рослини як люцерна, що мають коріневу систему, яка йде надзвичайно глибоко в землю і разом з тим надзвичайно доцільно побудована що до пропускної здібності біла. Але ваші головні хлібні трави не мають такого доцільно побудованого біла, а тому головний фактор більшої чи меншої посухостійкості їхньої треба шукати в більшому чи меншому випаровуванні їх. У справі тих особливостей рослинного організму, що так чи інакше впливають на розмір випаровування, нині намітилось два напрямки. Один з них, до якого належу й я, вважає, що розмір випаровування залежить головним чином від розміру клітин рослини; другий, виходячи з погляду, що протидія є апаратом, який регулює розмір випаровування, це заперечує. Заперечення це збудоване по суті на трьох аргументах. По перше Ляйд у своїх досвідах і Найт, працюючи з порометром, дійшли до висновку, що розмір випаровування не відповідає мірі розкриття протидій; по друге, Максимів дійшов до такого висновку, що добовий хід транспірації з її зниженням після півдня однаковий у найрізноманітніших рослин, і, по третє, він таки з'ясував, що зміни кількості води у листі протягом дня також однакові у найрізноманітніших рослин.

Перший аргумент (Ляйда, Найт і ін.) спростовується у значній мірі працею Жемчужнікова, що не так давно з'явилась, який порометричним методом дійшов до висновку, що між мірою розкриття протидій і розміром випаровування є очевидна залежність. Що ж до заперечень Максимова, то ці питання вивчались нами у Київському Науковому Інституті Селекції і роботи Максимчука, Міни та Бутовського¹⁾ довели, що і самий процес випаровування в день, і коливання кількості води в листі протягом дня, різнні у різних рослин; при цьому виявилось очевидна відповідність змін цих елементів з розміром клітин.

Але ті, хто відкидає значіння розміру клітин, звичайно забувають і мовчать про такий факт. А саме, виявилось, що кожний сорт якоїсь культурної рослини можна розбити на ряд ліній, що відрізняються одна від одної розміром клітин, з тим, що цей розмір клітин є ознакою спадковою. Отже можливо відібрати такий ряд ліній, у якому відібрані лінії роз-

¹⁾ Див. „Бюллетень сортоводно-сменного Управління Сахаротреста“. 1923, № 6.

містилися б у певному порядку що до зростання або зменшення розміру клітин. Вивчаючи далі зміни тієї чи іншої функції організму зі зміною розміру клітин в окремих членів цього ряду або біологічні гами, як ми звемо цей ряд, ми, певно, можемо скласти собі яскраве уявлення залежності функції організму, що її вивчаємо, від розміру клітин. Саме за цим методом ми й працювали останній час і де які результати цієї роботи було оголошено¹⁾. Ця робота є важливим корективом до всього, що було оголошено мною раніш, і тому було б дуже бажано, аби люди, що заперечують проти значіння розміру клітин, брали на увагу цю останню роботу, а не мої перші роботи.

Один висновок цієї роботи дав імпульс до спроби створити шляхом схрещування посухостійку й урожайну форму пшениці. Саме у цій роботі я дійшов до висновку, що створення посухостійкої і разом з тим урожайної форми можна досягти шляхом з'єднання в одному індивідумі широкості або вірніше великої листової поверхні й дрібноклітинності, себ-то здійснення того принципу, на якому збудовані просуваті. Виникло, звичайно, питання, чи можна здійснити таке сполучення не лише у просуватих. За для цього мною зроблено схрещування однієї широколистої пшениці, але з порівняльно великими клітинами (наша № 8), з дрібноклітковою вузьколистогою формою (альфа банатка). Зараз ми маємо наслідки F₂ цього схрещування і всі наші дані свідчать про те, що ми знайшли форму, яку шукали, з тим, що ця форма що до розміру клітин є гомозиготною. До речі зазначу, що дрібноклітинність є рецесивною властивістю з відношенням великоклітинних до дрібноклітинних як 8:1. Таким чином шлях наслідки до створення посухостійких і урожайних форм накреслено. Ми вже пішли цим шляхом й за останні роки зробили низку схрещувань дуже широколистих пшениць із низкою пшениць, відомих своєю посухостійкістю, а саме, схрещено Дюрабель, Украївку № 246 і Кооператорку.

Зробимо підсумки всьому сказаному. Способи набирання вогкості в ґрунті обробіткою та внесенням угноєв в достатній мірі розроблено. Але для повної перемоги над посухою треба заводити в культуру посухостійкі сорти. Ті дані, що є в цій справі, говорять за можливість створення таких сортів. Але питання вимагає дальшого вивчення, а тому ті установи, що працюють над цим питанням, заслуговують підтримання всіма способами, бо вони прямують до розв'язання одного з найважливіших завдань нашого державного господарства—створення сталих кожного року врожаїв.

Київ.

Проф. В. Колкунов.

Посуха та боротьба з нею.

Незвичайне зацікавлення питаннями посухи наукові працівники Росії та України виявили у 90-х роках, після того, як з 1892 року почались неврожаї від посухи, ще страшніші від того, що був ось (1921 р.) 3 роки тому. Були посушливі роки й раніше від 90-х років, але ні влада, ні наука сільсько-господарська у тодішній Росії не знали ніяких засобів допомогти землеробові і навіть зрозуміти саме явище посухи. Нарід голодував, вимірав, хорував, годувався лободою та корою березовою або іншою, але чим рятуватися на полі, не було відомо.

Під впливом згаданих неврожаїв багато було надруковано у 90-х роках та далі про посуху, багато пропонувано засобів боротьби з нею. Через який десяток років виявилось кілька головних напрямків або течій нашої агрономічної думки про посуху. Але всі ці течії, якимось, зіходились до снігу: використати снігову воду, яко найповніше.

¹⁾ В. Колкунов. Дальнейшие исследования над засухостойчивостью. „Наука на Украине“, 1922 г., № 2.

П. Ф. Бараків та його наступники покладали надію на культуру високобилових рослин, як соняшник, або на залишення дуже високої стерні, щоб помежи соняшником або соломинами набивалося більше снігу. Цієї мети досягалося, але далі з'ясовувалося, що невідомо, що робити з бидами та з соломю, як ростане сніг—це раз, а вдруге—сніг так довго роставав, що на такій ниві землероб спізнювався з сівбою на $1\frac{1}{2}$ —2 тижні. Збирання бида та півгнилої соломи було майже зовсім не-можливе: хоч висмикуй рукою кожну стеблину. З'ясувалося, що здійснити цей засіб боротьби з природою не можливо.

Г. Н. Отоцький та його наступники, мислили, що у такій біді, як посуха, не може боротися окремий господар, але певний засіб боротьби повинно запроваджувати у масштабі державнім. А оскільки вітер допомагає посусі, як і відсутність дощів, то треба, мислили вони, розводити по степах ліси; вони будуть затримувати в собі зімою сніг, в літі—вітер, та будуть відволожувати сухе повітря й тим підвищувати можливості випадання дощів; і на нивах, що навкруги лісів, теж буде більше збиратися снігу, а значить. води. Справді по державних лісництвах почалося степове лісо-насадження на значних площах, та наукове дослідження цих досвідних учасків. Але й тут з'ясувалося, що, по перше, в лісових районах, де й дерева багато, й снігу набірується більше, й вітрів менше,—посуха бере своє: ниви не родять, рослини, що посіяні на них, сохнуть, а друге,—безпосередні спроби виявили, що на віддаленні 15—20 сяжнів ще помічається вплив ліса на ниву, а далі—посуха не зменшується.

Я. М. Жуків для найповнішого використання снігу посипав попелом смуги різної ширини, щоб повесні ці темні місця раніше нагрівалися та на них роставав сніг, а вода з його вбиралась на цих смугах ґрунтом, бо збігти їй було нікуди, навкруги смуги залягав сніг. Так воно справді й було: вода з снігу майже зовсім не стікала по ниві. Але доки чиста, не засіяна попелом, смуга снігу роставала повесні, та на ній можна було розпочати сівбу чи обробіток ґрунту, смуги з під снігу з попелом так пересихали, що вже й робить на їх не було чого: жди дощу та сій просо.

Докладніше от других авторів висловився А. А. Ш и ш к и н; він мислив, що дощову воду можна-б використувати через пороблення рівчаків на ниві, куди-б вода стікала й усмоктувалася у ґрунт. Але, певно, йому тоді невідомо було, що вода втягається у ґрунт та заглиблюється, головним чином, униз, а не в боки, значить з рівчака вода тільки трохи буде використована ближчими рослинами; далі він мислив, що треба дбати за звязок підґрунтової води з корінням рослин, але ми тепер знаємо, що воду можна підняти у піскових ґрунтах на 20—30 сантимет., в залежності від дрібности ґрунтових часток, а у дрібно-земельних ґрунтах, як наша чорноземля, не більше, як на 1 метр; а у нас ґрунтова вода по степах бува на 20, або й більш метрів углуб; далі він мислив, але це вже з иншими авторами, що селекція ксерофільних рас може допомогти в боротьбі з посухою; нарешті, він теж з иншими авторами надавав великого значіння „правильному“ обробіткови ґрунту, але з чого власне він складається, не з'ясовувалося. П. І. К о с т и ч і в теж тримався погляду, що скупчення снігу на ниві й є головним засобом боротьби з посухою*.

Щоб доповнити перелік засобів боротьби з посухою, що їх тоді практикувалося, треба вказати, що висловлено і таку думку: щоб більше, збиралося на ниві снігу, ори сніг плугом, роби борозни, яко мога глибші, туди й буде зганятися сніг. Але ми бачили, що тряплялось з землеробом, як він чекав, доки ростав на його ниві сніг, а сусіди його сіяли.

Усі ці пропонування носили апріорний характер, не спиралися на якісь наукові дослідження: не підраховано було скільки снігової води входило в ґрунт. А проте досліди виявили, що снігова вода стікає з ниви, доки не розмерзнеться ґрунт, а розмерзається він тоді, як на ньому нема снігу та він добре прогріється сонцем та теплим повітрям. Досліджування,

що тягнулися цілі роки, літо й зиму, над вогкістю ґрунту з'ясували, що тільки осіння дощова вода, що на цілу зиму замерзала, по весні знаходилась на тій самій місці, де замерзла, а тільки самий поверхневий шар ґрунту у де-які роки трохи збагачувався водою, а у де-які навпаки, ще збіднювався проти осени. І скільки снігу не зібралось би на ниві уся вода з його або стече по схилах ниви, або випарується в повітря, доки не розмерзнеться ґрунт.

Далі, ці довгорічні, протягом цілого року ведені, дослідження вогкості ґрунту дали можливість зробити інші висновки. Ці висновки спіралися на факти, на цифри, а цифри можна було так чи инакше освітлювати, але переинакшити або змінити їх було не можна.

За цей період, що тягнувся більше ніж 10 років (з 1896 до 1907 р.), тільки на однім Одеськім досвіднім полі було одержано коло 60.000 проб вогкості ґрунту; за цей саме період та трохи раніше й по інших місцевостях України було зібрано чималий матеріял, що освітлював питання посухи та вогкості ґрунту. Але найцікавіший матеріял одержано на Одеськім досвіднім полі через те, що воно лежить на крайнім півдні України, і прояви посухи на ньому були гостріші, ніж як инде на Україні, того й студіювання посухи докладніше можна було зробити тут.

Наукове студіювання посухи протяглося період значно більший ніж вищевказаний, а саме з 1887 до 1912 р. й охопило дослідження законів пересування води в ґрунті, а також і життя кореня або краще, коріневої системи рослини, бо прояви посухи цілком звязані з життям та коріневою системою рослини.

Такий обсяг студіювання дав досить фактичного цифрового матеріялу. Метеорологічні записи додали твердості усім висновкам.

Передовсім за 12-ти річчя, що охопило як раз посушливий період з 1896 до 1907 р. включно, одержано середню кількість річних опадів—320 мілім., по решті місцевостів України опадів за рік було більш, через що там посуха не виявлялася так гостро; це треба взяти на увагу й для дальнішого викладу.

Один мілім. дощової води важить коло 650 пуд. на дес.; рахуючи що для створення 1 пуду сухої матерії потрібно 400 пуд. води¹⁾, з міл. дощу, має утворитися 1,5 пуд. врожаю соломи й зерна. Тоді з 320 міл. одержалось би 480 пуд. сухого врожаю, або 160 пуд. зерна та 320 соломи з 1 дес., рахуючи 2 пуд. соломи на 1 пуд. зерна на круг для хлібних рослин взагалі. Таке теоретичне підрахування, як би воно було правдивим, доводило б, що при цій кількості опадів землероб може одержувати дуже високі врожаї. А справді з зазначених 320 міл. можна використувати далеко не всю воду. У цю суму дощової води, що не використовується, входять маленькі дощяки у 0,1—1,0 міл., що змочують тільки поверхню ниви, далі дощі у 1,0—5,0 міл. промочують шар ґрунту не більш ніж у 5 сант., а в цьому шарі, ми знаємо, коріння нема. Такі невеликі дощі складають коло $\frac{1}{3}$ опадів, цеб то коло 100 міл. Далі великі дощі і взагалі чималі дощі не вбіраються у глибші шари ґрунту, а страчують вони частину води в повітря, як висихає поверхня ґрунту, а частина збігає. Снігову воду теж можна не лічити.

Можна рахувати приблизно на 200 міл., що цілком можуть бути використані для врожаю. Тоді землероб одержить 100 пуд. зерна та 200 пуд. соломи. А ми знаємо, що в посушливі роки, добре, як буде й 25 пуд. зерна з 1 дес. Це переконує нас безперечно, що землероб не використовує своїх можливостей, що він розгублює воду з ґрунту даремно, не вмiючи її використати. Цей перший висновок тим важливіший для боротьби з посухою, що він може вказувати, до якої межі досягнуто, та до чого ще треба змагатися: коли, наприкл., одержується 60 пуд. зерна

1) За Габерландтом потрібноється коло 375.

з 1 дес., то знаємо, скільки ще можна виробити, щоб наблизитись до ідеалу, бо 100 пуд. з одної дес. врожаю у посуху—це ідеал.

Оглядаючи засоби рільництва нашого землероба, роздивимось, де саме може бути втрата дощової води, а це можна зрозуміти, як ми оглянемо воляний режим ґрунту, що складається з набірання дощової води в ґрунті, її зберігання та витрачання.

Набірання дощової води у ґрунті може бути передовсім тим повніше, що менше води від кожного значного дощу зтече з поверхні ниви на схили й далі. А що твердіша й злегліша буде поверхня ниви, то товільніше вбірає ґрунт воду, й навпаки; таким чином маємо висновок, що поверхня ґрунту на ниві повинна бути завжди в порушеннім пухкім стані, але, маємо на увазі саму поверхню ґрунту, поверхневий шар. Він не може бути товстий, більше 2 палів, бо як ми розпушуватимемо глибше, то будемо тільки висувувати ґрунт. Далі, не можемо мати поверхні ниви занадто рівної, бо тоді вітер буде часто змінювати повітря над поверхнею і тим висувувати ниву, значить, поверхня ниви повинна бути вкритою дрібними грудочками у голуб'яче яечко завбільшки; тоді ті грудочки швидко посухнуть, але не будуть пожеми собою підпускати вітру до поверхні. Цього вигляду ниви можна досягнути, певно, не оранкою зобертанням одного шару, а власне розпушуванням якимсь підпушником, як лущівник, проорник, екстерпатор і т. ин., та наступною легкою волочіакою, щоб ті грудочки тільки перекочувалися на інші місця. Так саме у пухкім стані повинна бути поверхня ниви, де врожай вже скошено, особливо треба пильнувати стерню. Вона має властивість занадто висувувати не тільки поверхню ниви, що її більше сонце гріє та обвіває вітер, але й глибші верстви ґрунту: корінці стерні, хоч і неживі, ще спочатку містять у собі непорушені деревинні жилки (судини), що по них продовжується пересування крапельок води з ґрунту на поверхню, а тоді в повітря, чому допомагає вітер, який, рухаючи повітря над зрізаною руркою соломини, зменшує тиснення атмосфери в рурці. Ця витрата води з ґрунту через стерню така велика, що через 1—1½ тижні після доброго дощу (12—15 міл.) у такій ниві не знаходилося вже зовсім води від нього, як виявляли проби вогкості ґрунту. Того стерню треба найнегайніше порушити, власне, тільки порушити якимсь лущівником, плужком безполчики або чим иншим, аби не обертати орного шару ниви, бо ніякий плуг цього не зробить добре без перемішування стерні з ґрунтом, як неглибоко орати, а при глибшій оранці орний шар при обертанні лягає великими скибами, утворюючи значні порожнини, куди заходить повітря і висихає через це скоріше. При розпушуванні стерні лущівником, нива, набірає вигляду, мов стерня потоптана худобою, бо соломини стирчать у різні боки. Але після другого або третього розпушування таким зрядям частина соломин зогинає, а частина їх лягає на ниві. Не эле виходить, як за лущівником причепити легеньку борону, що тільки звальє підрізані куші стерняни. Примічено, що як раз у жнива й трапляються дуже добрі дощі. Того землероб повинен привести свою ниву у такий стан, щоб уся вода з цих дощів не постікала по ниві, а увійшла в ґрунт; через це він повинен розпушити стерню, скоро скінчить жнива та поставити копи. На усіх наших досвідних установах,—Полтавському полі, Херсонському, Одеському, виявилось значне підвищення врожаю, як що стерню негайно розпушувалось після скошування, а підглибшення цього розпушування майже не мало ніяких наслідків.

Збереження скупченої в ниві води можна досягти тільки одним засобом—утворенням на ниві мертвого вкриття з поверхневого шару ґрунту через порушування та розпушування його борінкою, лущівником, або иншим зрядям, аби тільки це розпушування було не дуже часте, бо тоді грудочки ґрунту роздрібнюються в порох, і не дуже рідке, бо тоді по межечастковим перемежках утворюється протяг повітря, що з часом досягає глибших верств у ниві; порушування найкраще робити через

10—14 днів назалежно від того, чи буде нива паром, чи засіяна такою рослиною, що вимагає порушування ґрунту за час її росту.

Витрату скупченої води можна допускати тільки для тих рослин, що посіяні на ниві, а значить, протягом цілого року, і чи засіяна нива, чи ні,—бур'янів там не повинно бути. Так само й кількість насіння повинна бути обмеженою, меншою від звичайної, бо зайві посіяні рослини, віднімаючи потрібну їм воду, усе одно повинні загинути у певні періоди росту.

Але кількість витраченої води залежить ще більше від самого роду рослини, що сіє землероб. Далеко не всі рослини для свого розвитку вимагають однакою кількість води. Хлібні рослини, в середньому витрачають 400 одиниць води на 1 одиницю сухої матерії врожаю. Морфологія коріневої системи трав дає нам ясно зрозуміти причини цього. Мало не від самої поверхні ниви, за винятком горішнього шару, звичайно сухого до глибини більше, ніж 1 метру, корінців формується надзвичайно багато, через що при звичайнім висіві 5—6 пуд. на дес. вони проходять у ґрунті один від одного усього на $\frac{1}{2}$ —сант. Нема чого й дивуватися, що ці корінці витрачають до останньої краплі воду з ґрунту, і на час жнив нива з під хліба висušена до краю. Як що після жнив і підуть дощі, а стерня буде непорушена, кожний дощ промочить ґрунт лише на кілька днів, а в глибину вода не пройде. Треба дуже дощового літа, щоб нива промочена була хоч на 0,5 метр., доки настане осінь; таких літ у нас майже зовсім не трапляється, а осінні дощі промочують ниву, але незабаром надходять морози й вода в ґрунті замерзає і починає просуватися у гайб тільки повесні, як розмірзнеться ґрунт. Весняні дощі нам не сприяють, їх бува небагато.

І ось який водний режим буває на ниві, що засіяна хлібом, а надто в посушливі роки: поверхневі шари промочуються ще аби як, до глибини 10—20 сант. частенько, 20—50 сант. рідко, а глибше від 50 сант. у посушливий рік ніколи; значить, більша частина того шару ґрунту, де живе або повинна жити корінева система рослини (1—1 $\frac{1}{4}$ метр.) систематично з року в рік, як що засівається хлібом, залишається сухою, бактерійне життя тут дуже зменшується, або й зовсім припиняється, перехід мінеральних матерій у розчинний стан теж зупиняється, взагалі нива збіднюється і в разі туди пройде вода, вона роздустить мінеральних матерій мало, як на всякій неродючій ниві.

Відносно хлібних рослин можна стверджувати, що хліб після хліба сіяти неможна не тільки у посушливі роки, а й у врожайні.

Але рільництво знає цілу групу рослин, зіллястих квіткових, двопроябцевих рослин, що їх корінева система склалася зовсім инакше ніж у хлібних. Зіллясті квіткові рослини мають коріневу систему у кілька разів рідчу, ніж у трав. того й споживання води квітковими буває значно меншим. При звичайній гущині бил у квіткових рослин корінці проходять у ґрунті на 5, навіть на 10 сант. один від одного, вони залишають чималі об'єми ґрунту, де вода мало витрачена, на половину або й менше.

Після збору врожаю зіллястих квіткових рослин вода в ґрунті ще залишається на усій глибині їхньої коріневої системи—теж до 1—1 $\frac{1}{4}$ метр.

Щоб краще з'ясувати прояви посухи, візьмемо такий приклад Одеського Досвідного поля: три участки ниви, що з них на першому—цілина, переліг 15—20 річний, на 2-у—ячмінь, на 3-у—льов, або квасоля, час—період збору врожаю. На цілині—тільки 7% води, на ячмениці 10%, на квасолищі—12%. Рахуючи в середньому, що 1% води в ґрунті глибиною у 1 метр може створитися від 18 міл. дощу, будемо мати звичайне становище для полудня України в посушливі роки: від жнив до жовтня дощу нема, а потім до зими нехай випаде 36 міл. (себ-то, 2% води на усю товщину ґрунту в 1 метр). Тоді на цілині буде 9% води, на ячмениці—12%, на квасолищі—14%. Якщо повесні більш дощу не буде до червня, на

ціліні маємо справжню посуху і хоч би така цілінна нива була засіяна льоном чи просом, чи иншою рослиною, ніякого врожаю тут не буде, бо наші лесові ґрунти, незалежно від того, скільки мають перегною у поверхневім шарі, містять в собі 10% води, не пожиточної для культурних рослин, бо ця вода не творить крапельок по—межи частками ґрунту, а лише тонесенькою плівкою, обгортає з поверхні кожную частину ґрунту через властивість прилипання. А ми навіть повних 10% не маємо, а тільки 9%. Навіть невеликі дощики по весні не можуть допомогти такій ниві.

На ячменищі, що б ми не посіяли тут, становище з урожаем буде повсяк час на весні вагаться: оптимум вогкості для наших ґрунтів буде 15%, себ то 5% буде пожиточної, краплинно-плинної води, а на нашім ячменищі пожиточної води тільки 2% (з 12%), то б то крапля від краплі в ґрунті досить далеко й корінець може не мати сили, щоб досягнути від однієї краплини до другої; і от—пройде дощ,—е надія на врожай, не пройде—нива посухне, від землероба ніщо тут не залежить, а тільки від неба.

Зовсім инший стан складається на квасолищі. Тут пожиточної води 4%, майже що оптимум, тобто ця нива дасть добрий врожай, навіть як по весні не буде ві одного дощу. У 1913 р. на північ від Одеси на кілька десятків верстов ціла країна була охоплена посухою, а посеред цих посухлих нив майже що 400 десятин, де рільництво провадилося з рослинами зіллястими квітковими, мали вигляд свіжих, без усякої посухи, нив.

Ці факти остаточно вияснюють нам, що поривання нашого землероба до культури хлібних рослин завжди ладнає його ниву до посухи, навіть тоді як сусіда його, що сіє не один хліб на зерно, не почуває ніякої посухи; ці факти вияснюють, що сіяти хліб можна тільки після просапної зіллястої квіткової рослини, що після неї в ґрунті залишається певна кількість води, що може доходити до 2—3%. І що більше землероб сіє зіллястих квіткових і взагалі просапних рослин, то менше він може боятися посухи: у ґрунті його нив завжди міститься певний запас води. Але ось треба ще мати на увазі: ця запасова вода знаходиться цілий рік або цілі роки у ґрунті, бактерійне життя такої ниви не пригнічується періодичною відсутністю води, перехід мінеральних матерій у розчинний стан не припиняється, ґрунт робиться родючий і коли на пригнічених та пересушених культурою хлібних рослин нивах треба на розчинення мінеральних матерій для середнього врожаю дуже багато води, то на таких нивах, що їх зроблено родючими, потрібно води далеко менше. Значить, землероб, сіючи квіткові рослини, дбає не тільки за сьогоднішній день, але й за завтрашній.

Усі ці факти вияснюють нам, що сівозмін на нивах повинен ґрунтуватися на корінезміні, щоб густо корінні рослини змінювалося рідкокорінними, а довгокорінні—короткорінними, а ще краще, як би у посушливі періоди ниви засівалося тільки рідкокорінними рослинами, тоді б запаси води в ґрунті з року на рік тільки збільшувалися. Але першою основою зміни рослин на ниві повинен бути 2-літній сівозмін—1) просапна рослина 2) хліб.

Просапні рослини вимагають рядкової сіви з такими широкими рядами, щоб по їх проходив кінв, не витоптуючи рослин по рядках. Розпушування межі рядками, як показали досвіди, повинно робити не рідче, ніж через 14 день, щоб знищувати з'єднання межі—часткових перемежків одного з другим, а по всіх—для протягу повітря. Цю роботу повинен робити кожний землероб так часто, що він мусить мати власний розпушник.

Ми бачимо, що боротьба з посухою, заснована на знанні самої природи посухи,—це організація рільництва в умовах найкультурнішого ґрунту: рядкова сіва, розпушування межиряддя, повне знищення бур'янів. Треба додати, що спроби сіви хліба з широкими рядками не дали позитивних

тивних наслідків, але сімбу хліба смужками, з кінним роспушуванням переमेжків, треба переважно робити в посухи.

Звертаючись до сівозмінів, що я б пропонував для України, я б зупинився на таких 5—пільнім сівозміні: 1) озимина (на півночі України—жито, на півдні пшениця), 2) пізні просапні рослини (картопля, пшінка, просо з широкими межиряддями), 3) ярина (на півночі України овес, на півдні — ячмінь), 4) пізні рослини (ті що й на 2-м полі, а потім кормові буряки або морква, соняшник, баштан, цибуля), 5) ранні просапні рослини (горох, квасоля, льон, рижій, гірчиця—усі з широкими межиряддями). Після двох просапних рослин (поле 4-е та 5-е) у ґрунті позбирається запас води, що дасть можливість озимині не терпіти від браку води. Досвіди наших досвідних полів виявили, що частий чорний пар не рентабельний, і його можна пропонувати лише у таких господарствах, де нива заросла пирієм або осотом, що їх можна знищити тільки чистим чорним паром, але й тут можна перейти ниви паром тільки один раз.

Майже скрізь по Україні землероби наші мають землю у 3 руках (толока, озимина, ярина), а сіють виключно хлібне зерно. І ці три руки, і зернове господарство негайно повинно змінити. Кожну „руку“ можна поділити або на 2 або на три частини, тоді матимемо 6—пільний або 9—пільний сівозмін. Від господарювання для зерна, як ми бачили й переконалися, треба відмовитися; у майбутньому сільське господарство України повинно піти іншим шляхом, воно повинно вийти з залежності від закордону, в якій воно було до цього часу, бо єдиний продажний продукт свій—зерно воно повинно збувати тільки закордон, продукт цей сировий, а всякий сировий продукт тоді й корисний, як переробиться у цінніші речі. Чого, чого тільки не можна добути на Україні: і південні рослини—рицинка, соя, бавовняник, і коштовні лікарські рослини, і худобу розвести найрізноманітнішу, навіть верблюдів, і птицю.

У ці напрямки повинно звернути народне господарство України на наших нивах. Того воно повинно збільшити площу кормових рослин та поширити список своїх культурних рослин. Через це при зміні 3 х „рук“ на 6—або 9—пільні сівозміни, певну площу треба призначити для довгорічних кормових рослин, або краще сказати—рослини, бо у нас можна з користю висівати тільки люцерву, і тільки на півночі України ще й червону конюшину. Отож у 6 пільнім сівозміні під траву відходить 1 поле, а у 9 пільнім—можна й 2. Маю таку думку, що, як землероб хоче завести корів та свиней, він повинен встановити 9—пільний плодозмін, що в нім можна й кормову площу збільшити, і заводити більше різноманітних рослин.

Загальний висновок з цієї статті—що головними можливостями боротьби з посухою будуть: 1) заведення нових сівозмінів, що в них просапні рослини відіграють головну роль, 2) роспушування стерні з-під хліба зразу, як знесеться снопи та складеться в копи, 3) підпушування ґрунту на кожному полі, де тільки можна, не рідче, як через два тижні, 4) знищення бур'янів на всій площі нив господарства і навіть на обміжках.

А щоб усього цього досягнути, треба мати сівалки рядкові та підпушники, сівалки та конві проорники, сівалки та ручні сапи!

Отже висувається момент економічний,—постачання згаданих засобів продукції селянству й полекшення змоги придбати їх!

В. Ротмистрів.

Берлин.

Меліорація, як засіб боротьби з посухою.

На нашому півдні кількість атмосферних опадів за рік складає всього біля 400 м.м.; в де-які роки вона зменшується навіть до 200 м. м.

Крім кількості опадів велику роль грає час їх випадання, себ-то розподіл опадів по окремим сезонам росту рослин. Як відомо, дуже важливо, щоб опади були під час посіву та в час вегетації і розвитку рослин (у квітні—травні).

Згідно з проф. П. Броуно вим, у рослин буває, так званий „критичний період“, коли наявність або відсутність опадів вирішує справу врожаю, або неврожаю.

В північній Америці, в посушливих її західних штатах, теж маються умови, подібні до нашого посушливого півдня, і теж мало атмосферних опадів. І там кажуть, що при кількості атмосферних опадів на рік навіть не 400, а 300 м. м. і нижче, землеробство вже стає „гранням на погоду“, себ-то таким небезпечним, як і у нас на півдні. Коли метеорологічні умови будуть сприятливі, то може бути врожай досить гарний, який покриває збитки від неврожаю навіть за кілька років; а коли розподіл опадів буде, для головніших, що культивуються у господарстві, рослин, несприятливим, то настає часом повний неврожай, який у нас знищує все господарство.

На посушливому півдні і південному сході СРСР, як відомо, це явище — майже постійне, під час так званих „посух“, які повторюються тут періодично через де-кілька років, і збігаються в посушливі періоди, згідно з проф. Брікнером, часом до двох, навіть до трьох років під ряд, як от це було у 1921, 1923 та 1924 р. р.

Крім зменшення опадів, тут трапляється часом страшена спека і зв'язане з нею підвищення температури землі майже до 68° С. на поверхні ґрунту, причому часом дме ще, так звадий, „суховій“; рослинність у полі жовкне і гине при таких умовах часом у 2—3 дні, і ніякий обробіток ґрунту, ніякі сівозміни та угноювання полів не рятують господарства від майже повної загибелі врожаю.

Врятувати справу тут можливо лише штучним зрошенням, або іригацією полів, яка спокон віку вживається в Туркестані, Закавказзі, Малій Азії, Єгипті та инш. країнах.

Величезне значіння іригації, як засоба боротьби з посухою, полягає у законі мінімуму (закон Лібіха), згідно з яким урожай рослин залежить від тої з споживних для рослин матерій, яка є в ґрунті в найменшій кількості (у мінімумі), а не від тих, яких є досить, або навіть занадто.

Таке саме значіння мають не лише мінеральні елементи споживи рослин, а також світло, тепло й вода.

Коли у ґрунті в мінімумі буде вода, то і при наявності всіх инших чинників врожаю і при найкращому обробіткові полів врожай буде відповідати малій кількості води в ґрунті, себ-то буде низьким, і при тому тим нижчим, що менше у ґрунті вогкості.

Ось чому таку величезну вагу має і добрий обробіток поля, який повинен зберігати ту вогкість, і використати, як найліпше, ті опади, які вже є, або можуть випасти і бути заховані у ґрунті для потреб рослин завдяки чорному, або ранньому (квітневому) парові, або також завдяки, так званому, „Херсонському“ (кукурудзяному) парові, що його вживається для скупчення у ґрунті снігових вод.

Але всі агрономічні засоби боротьби з посухою не можуть утворити у ґрунті тої вогкості, тих опадів, які так потрібні рослинам, при несприятливих метеорологічних умовах року; рівночасно вони не можуть знизити й зменшити і те нагрівання землі та висшування її, яке робить жахлива спека та суховій на півдні.

Припинити остільки шкідливий вплив цих останніх на рослинність та на врожай може тільки добрий дощ, якого, на жаль, при антициклонічних умовах посухи, і не буває.

Отже такий добротинний і остільки жаданий для господарства дощ і дає іригація, яка тепер має навіть окремий засіб зрошення, так званого „машинового“, або штучного „дощування“; останній засіб цілком заміняє природній дощ і забезпечує, коли завгодно і яку завгодно міру зволоження ґрунту.

Як показано нижче, таке „дощування“ вже вживається з успіхом у Пруссії та Північній Америці, навіть при далеко більшій кількості природних опадів, ніж у нас на півдні, і коштує воно не так вже задорого, щоб його не можна було вживати в інших місцях і у нас, особливо при кращому підсонні і при значно родючіших ґрунтах у нас, ніж, наприклад, у Пруссії.

Боротися з посухою можливо, або: 1) збільшуючи запаси вогкості у ґрунті, недостатні під час посухи, або 2) зменшуючи витрату вогкості з ґрунту через випаровування її рослинами і самим ґрунтом у повітря.

Само собою розуміється, що і ті, й інші засоби дуже важливі, і в боротьбі з тим лихом, яке спричиняється для сільського господарства посухами і неврожаями, усі шляхи доцільні і „ведуть до Риму“.

Перші шляхи—це засоби гідротехнічної меліорації; останні шляхи—це агрономічні засоби боротьби з посухою, засоби так званого „сухого землеробства“ (відповідний обробіток ґрунту, який зменшує випаровування води у повітря і збільшує її скупчення в ґрунті, культура посухостійких сортів рослин, винищування бур'янів, сівозмія, просапні культури та инш.).

Ці шляхи добре розроблені вже і в нас, завдяки працям наших південних досвідних станцій, і в північній Америці, звідки й вийшов термін: „сухе землеробство“ (Dry farming), що майже нічого нового для нас не дає, як це зазначив ще проф. М. Тулайків в звіті про свою закордонну командировку 1911-12 р.

В останні часи засобам агрономічної боротьби з посухою, поруч з землевлаштуванням, у нас надають майже універсальне і єдине тільки, що заслуговує уваги, значіння, дуже перебільшуючи вагу і так званого „сухого землеробства“.

Ось чому слід нагадати і не слід забувати, що оцінення цього засобу землеробства у Північній Америці ми маємо від 2-х досить компетентних наших дослідувачів, які знайомились з цим засобом поруч з іригацією полів у Північній Америці; і ось що вони кажуть:

Проф. Е. Скорняків¹⁾ відносно „напів сухого району“ Сполучених Штатів, пише, що цей район (Semiarid region) знаходиться, можливо, як не в гірших, то в більш непевних умовах землеробства, ніж посушливий район. З одного боку землеробство „під дощ“ тут непевне через посушливі періоди, які часто повторюються; з другого ж боку влаштування штучного зрошення тут некорисно тому, що у дощові роки воно непотрібне і не оплачує зроблених витрат. Через це постійне господарство тут розвивається кепсько. У дощові роки тут завжди з'являється багато нових ферм і полів, а в сухі роки ці ферми й поля кидається осельцями. В останні часи, однак, господарі, здається, знайшли вихід із такого невиразного становища: вони розорюють царовими плугами великі площі землі для сухого землеробства, а крім того пильнують мати, де це тільки можливо, кілька десятин зрошуваних земель під люцерною, городами та инш., які забезпечують господаря і його скотину на випадок посухи²⁾.

Далі, відносно сухого землеробства взагалі, проф. Е. Скорняків висловлюється так: „Сухе землеробство зробило вже значні успіхи в Сполучених Штатах. Завдяки йому одержано можливість при кількості атмосферних опадів лише 15, навіть 12 дм. (380—305 м.м.) збирати без зрошення середній врожай зернових хлібів та люцерни, що менш потребують вогкості. Не дивлячись на успіх, досягнений в сухому землеробстві в Аме-

¹⁾ Е. Скорняков. Орошение и колонизация пустынных государственных земель Соединенных Штатов Северной Америки. Ч. II, 1911, стр. 44 та 36.

²⁾ Це нагадує нам проект забезпечення від посухи проф. О. Кістякова.

риці, його неможливо ще рахувати засобом, цілком надійним, корисним і здатним для того, щоб замінити зрошення. Для такої системи землеробства потрібно дуже багато землі, якої з кожним роком припадає на господарство все менше, витрати на обробіток і на підтримання землі під чорним паром— дуже великі, порівнюючи з врожаєм малоцінних зернових хлібів, а інтенсивні культури, які можливі при зрошенні, при сухому землеробстві фактично неможливі. Вірніше поки що дивитись через це на сухе землеробство лише як на підмогу іригаційному господарству“.

Також і проф. М. Тулайків, в статті „Хозяйство без орошения в полу-засушливой части Соединенных Штатов“¹⁾, пише: „Перші поселенці займали лише такі місця, котрі можливо було зрошувати, і тільки після заняття таких участків поступово і обережно гочали займати й ті місця, що були непридатні до зрошення і вимагали господарства без зрошення. Завдяки тому, що в них завжди були забезпечені врожаї на зрошуваних ділянках, вони навіть у велику посуху не втрачали стільки, як в східній частині цієї напів сухої округи... В штаті Юта вважається дуже сумнівним, щоб осельник міг бути певним, навіть як він збудує свою ферму на самих найкращих землях, але без зрошення. Тепер майже всі фермери, що вживають сухе землеробство, обов'язково мають і зрошувані землі, іноді майже для того, щоб забезпечити потрібну городину та садовину і трохи корму для скотини на випадок довгої посухи“²⁾.

Посилаючись на M'r. Chilcott'a, одного з авторів статті про сухе землеробство, М. Тулайків говорить далі: „для півсухої округи бажаним буде фермер, що знайомий з господарством при подібних умовах, працює персонально, звертає увагу на всі дрібниці роботи і має досить грошей, щоб купити 24—48 десятин землі, всю робочу худобу, збудувати собі дім і все потрібне для 100 і більше голів худоби. Він може мати надію на успіх, тоді, як осельник лише на 6 десятинах, що може купити лише робочу худобу та потрібне знаряддя, майже напевно засуджений на повну невдачу. Лише скотарство на пасовиськах поруч з землеробством може забезпечити успіх сільського господарства в напів посушливій країні Сполучених Штатів“.

Проф. М. Тулайків, добре знайомий з умовами посушливого південно-східного району РСФСР, зовсім не є прихильником відомої, так званої, „Кембелівської системи“ сухого землеробства, і після великої посухи 1911 року у тому ж районі РСФСР писав³⁾: „У мене нема жадного сумніву в тому, що врожаєм пшениці і вівса цього літа не змогли б врятувати а ні які агрономічні заходи та поліпшення техніки; і це для мене є найкращим доказом не безсилля цієї самої техніки в боротьбі з неврожаєм в технічно-примітивному господарстві нашого району (Самарська губернія), а всемогутности метеорологічних умов врожаю, що все вирівнюють.“

Того ж погляду тримається і другий місцевий спеціаліст, агроном М. Одиноків, який кілька літ з 1914 року провадив досвіди над машинним зрошенням („дошуванням“) на досвідному полі к. Сибірського Т-ва Сільського Господарства. Приводячи низку даних про врожайність за ряд літ з 1894 по 1912 р. у де-кількох культурних господарствах району і на фермі зазначеного т-ва, він пише в 1914 році, в своїй брошурі про наслідки досліджень над зрошенням: „На підставі викладеного можна сміливо сказати, що технічні заходи (обробіток, угноєння, способи посіву та інш.), хоч і відіграють значну роль при культурі ярих хлібів, але в роки з недостатніми атмосферовими опадами під час росту хлібів вони не врятовують врожаю“.

1) Н. М. Тулайков. Очерки по сельскому хозяйству Соединенных Штатов Москва, 1912.

2) Bull. № 103 Bureau of plants Industrie U. S. Dep. of Agriculture.

3) «Вестник сельского хозяйства» 1912. № 1.

Сучасна агрономія більш допомагає врятувати під час посухи де-яку частину врожаю озимини і зовсім не забезпечує врожайв ярини, як про це свідчать дані південних досвідних станцій, зокрема й про врожай 1924 року.

Хоча одержати під час посухи на добре оброблених землях навіть 30—50 пуд. врожаю озимої пшениці на 1 десятину треба вважати за далеко краще, ніж не одержати на гірш оброблених селянських землях а ні насіння, але одержати, навіть у посуху, повний врожай, який тільки є можливим на родючих і добре оброблених землях, себ-то у 150—200 пудів, що його одержують завжди наші закордонні сусіди і який можемо одержати і ми у посуху при зрошенні земель—це ще краще і далеко краще!

А що ми такі врожаї, навіть у велику посуху 1924 р., по де-куди мали при зрошенні земель, про це свідчить врожай 1924 року ярої пшениці в 180 пуд. на 1 десятину на Сагайдацькій Досвідній Меліораційній Станції в Одещині і 178 пуд. на десятину ячменю на тій самій станції, а також, за доповіддю агронома Ф. Зітти („Известия ЦИК'а, 1924, 15. VIII. № 185) врожай в Кіслярській окрузі на зрошуваних землях в 100—150, місцями навіть до 300 пудів на 1 десятину.

Нічого неможливого й неймовірного тут нема. Досвіди у Пруссії проф. Крюгера над машинним зрошенням („дощуванням“) в роки 1906—1912 довели до таких висновків, що в де-які роки врожай завдяки зрошенню збільшувався для вівса на 100—107% проти врожаю без зрошення, а вартість підвищення врожаю складала 138—150 карбованців на 1 десятину; врожай картоплі при зрошенні збільшувався на 238% на вагу і до 293% на вміст крохмалю, що, в переліченні на гроші, складало 462 карбованців на 1 десятину більше при зрошенні, ніж без нього (у посушливий 1911 р.). Майже таке збільшення врожаю (на 382 карбованці на 1 десятину) спостерігалося у 1912 році для квасолі. Це зрошення потребує одноразової витрати 100—300 карб. на 1 десятину.

Врожай картоплі і цибулі у 2000 пуд. на 1 десятину, врожай буряків і моркви навіть у 2500—2800 пудів на 1 десятину, при зрошенні всього 107 куб. саж. води на 1 дес.—це цифри врожайности, що відомі в Росії на Самарщині.¹⁾ На зрошуваних городах біля Вознесенську на Одещині зібрано навіть до 4000 пуд. капусти на 1 десятину при 250 куб. с. води. В переліченні на гроші, чистий прибуток при зрошенні городів складає 500—600 карбованців на 1 десятину.

Дуже високу врожайність і прибутковість, майже без всякого обробітку ґрунту, дає й люцерна (в Америці—100—150 карб. на 1 дес. у Туркестані—86 карб.²⁾

Нічого й казати про такі спеціальні культури, як тютюн, баштани, виноград, то-що, взагалі городина й садовина і можлива навіть, й у нас при деяких умовах, бавовна. Прибутковість зрошення цих культур викуває всі витрати часом скоріш, ніж в 1 рік.

Вся біда в тому, що влаштування зрошення потребує, крім де-якого технічного знання та почину, ще і одноразової витрати, досить значної, грошей, часом 200—300 карбованців на 1 десятину, особливо, коли справа торкається зрошення невеличких ділянок, в 1—3 десятин, як от при, так званому, оазисовому зрошенні.

Хоча ця витрата і хутко повертається, але зробити її одразу, особливо при сучасних економічних умовах, нелегко.

Відносна вартість зрошення, себ то вираховуючи на 1 десятину, значно зменшується при зрошенні більших ділянок, і особливо тоді, коли в розпорядженні є дешева енергія для піднесення води для зрошення з річок або колодязів.

Отже в Пруссії е, місцями ще з 1908 року, районів, чисто сільсько-господарські, електричні станції, які постачають для потреб сільського гос-

¹⁾ Проф. Е. Скорняков. Искусственное орошение небольших участков Москва, 1923, Ч. II, стор. 29-31 и 41.

²⁾ Т е ж.

подарства електричну енергію дуже дешево: 3—6 коп. за 1 кіловат-годину¹). При такій ціні піднесення 1 куб. саж. води на височинь навіть 15 саж. обійдеться всього 3—5 к. золотом, а піднесення 100 куб. саж. на 1 дес., що можна рахувати як мінімум потрібної води для зрошення 1 дес. поля, обійдеться всього в 3—6 карб.; для городини треба витратити у 3—4 рази більш води на рік, себ-то витрата на зрошення буде 9—18 до 12—24 карб. на 1 дес., але і ця витрата викується за рік у 20 разів більшою прибутковістю городів і у 5—10 разів—збільшенням врожаю на полях.

І коли таких станцій, збудованих часом на дешевому паливі (як от торф, бурий вугіль, штиб), часом на дешевій водяній силі річок, збільшиться на Україні, або коли ми матимемо ту могутню гідро-станцію, яка передбачається на Дніпрових порогах і дасть величезну енергію, більш 600.000 кін. сил, для зрошення 2 мил. десятин навіть дешевше 1 к. золотом за 1 кіловат-годину, тоді не буде і розмови про трудність здійснення меліорації полів і про утопичність мрій про неї.

Зрошення городів і садків за допомогою чигірів і норій зустрічається вже й тепер нерідко на півдні, як корисна меліорація, і є дійсність, а не мрія. Електрифікація й меліорація—це найкращі, найдодільніші і найпевніші засоби боротьби з посухою і боротьби за постійність врожаю, не тільки аби-якого, „по голодній нормі“, яка лише забезпечує господарство від занепаду у посушливі роки, а врожаю найбільшого, можливого при нашому гарному підсонні, теплі та світлі, і при наших родючих чорноземлях, що їх повне використання за допомогою штучного зрошення є найкращий і наймогутніший засіб піднесення сільського господарства.

Рямці статті не дають змоги торкнутися чисто технічного боку справи, самого улаштування іригації, та коштовности цього улаштування. Це питання зачеплено у брошурі автора: „Меліорація в боротьбі з посухою“, вид. НКЗ, 1923 р., Харків, і в двох брошурах проф. Є. Скорнякова: „Искусственное орошение небольших участков“. Москва, 1923, Ч. I и II, та цікаві відомості про вартість піднесення води подає проф. А. Кортаці в статті: „Проблема ирригации юга России и оазисное орошение“²).

До них і надсилаємо читача, зацікавленого у цих питаннях.

В першій брошурі, автора цієї статті, читач знайде різні засоби зрошення, як полів, так і луків, а в брошурах проф. Є. Скорнякова—в частині 2-й—зрошення городів, садків і люцерни, а в частині 1-й—різні засоби використання води при зрошенні, різні двигуни для піднесення води, різні приладдя до цього і де-які підрахунки вартости улаштування штучного зрошення.

Проф. Є. Опоків.

Періодичність метеорологічних факторів у їхньому відношенні до сільського господарства.

Internat. Revew of the Science and Practice of agricultur (вид. Римського Міжнародного Інстит. Агрикультури). 1923 р., ч. 3.

Скорочений переклад статті Ф. Ередія, проф. Римського Унів. (перекл. Й. Маєвський).

Розвиток мережі метеорологічних спостережних пунктів та з'явлення де далі нових даних, що безсумнівно свідчать про вплив кліматичних факторів на врожай,—поставили у всій ширині велике питання: оскільки великою є змога задовго завбачити погоду і таким чином заздалегідь наперед угадати ті зміни, що їм підпадатиме сільсько-господарська продукція.

¹) Л. Гейлер. Электричество в сельском хозяйстве. 1924, стор. 8.

²) Материалы Южной Областной Мелиоративной Организации; вип. 2 Одесса, 1923 рік.

Завбачання погоди поділяється на дві категорії: короткотермінові й довготермінові.

Тут мова йтиме про другу категорію завбачань, що мають найширше практичне значіння і повинні в сполученні з першими внести нові поліпшення в сільсько-господарській продукції. Коли ми спроможемось завбачати кількість опадів протягом де-кількох років зряду—ми цим самим зробимо помітний крок в напрямкові до тієї ступені розвитку, що вона на загальну думку становить кінцеву мету людскости.

Найсприятливішими для таких вишукань частинами земної кулі є екваторіяльні країни, оскільки вони не підпадають тим частим та гострим змінам погоди, які є властивими для поясів середньої температури. В цих останніх трапляються не тільки хуткі, але й митьові зміни, які так гостро порушують правильний рух температури та випадання опадів, що їх можна порівняти з барометричними депресіями та циклонами. На жаль, одначе, людскість саме в поясах середньої температури збудувала свої найважливіші спорудження для використання природніх сил, і тому саме тут вона найбільш страждає і страждатиме від сезонних змін, аж поки уважніше вивчення фактів, поки поступ науки не відкриє тих законів, які, без сумніву, керують ціма змінами.

Систему, що нею до сього часу користувались для завбачання погоди—було, головним чином, засновано на статистичному вивченні метеорологічних даних, що їх збиралося в ріжних місцях, і багато вчених намагалися встановити будь-який звязок поміж змінами в сонячних плямах та змінами в метеорологічних явищах нашої землі. Спочатку вони звернули увагу на температуру повітря; при цьому напрямком кривої термічних змін здавався протилежним напрямкові кривої сонячних плям; инакше кажучи, висока температура відповідала мінімумові сонячних плям і навпаки. Таке співвідношення знаходило ствердження особливо в тропіках; одначе, в високих широтах помічається ще хитання й другого порядку, як свідчать про це піднесення в термометричній кривій, та періодичність, що збігається з півперіодом сонячних плям.

Генрі в своїму недавньому дослідженні багатьох середніх варіацій в температурі атмосфери в Сполучених Штатах та в инших країних—знайшов, що варіації ріжної значности та тривалости почасти відбуваються рівнобіжно на широких просторах землі, з тим, що в ріжних краях вони можуть мати протилежний характер. Досліди, що мали на меті з'ясувати, чи не відбувається цілком правильне повторення цих варіацій,—ніби показують, що вони відбуваються протягом 3—4 років, то-б то протягом $\frac{1}{2}$ тривалости періоду сонячних плям. Розмір варіації в середній річній температурі, який має, очевидно, де яке відношення до кількости сонячних плям,—рівняється одному градусові в тропіках і зменшується в напрямкові до полюсів. Температура в тропічних країнах досягає свого максимуму під той час, коли спостерігається найбільшу кількість сонячних плям; одначе, поміж цими двома явищами немає повного синхронізму.

Такі самі варіації другого порядку було також знайдено Бюкеном (Buchan) в річній кількости опадів, та Уолоном (Wolten) в змінненні рівню деяких озер.

Гельман, вивчаючи дані про кількість опадів ріжних міст,—прийшов до висновку, що у всій Європі не помічається жодного певного звязку поміж земними та сонячними явищами. Більшість станцій відзначило дві максимальних кількості опадів в одинадцятирічному періоді сонячних плям, з інтервалом в 5—6 років по між ними. Період найменшої кількости плям звичайно збігається з мінімумом опадів, у той час, як хитання в кількости опадів протягом періоду активности сонця—досить не значні, инколи майже непомітні.

Лок'єр (Lockyer), що вивчав середне річне атмосферове тиснення в Австралії,—відкрив чотирьохрічну періодичність, що збігається з тією,

яку він знайшов у Індії та Півд. Америці, і яка відповідає 4-х річному циклові сонячних протуберанців, що його було знайдено Італійськими агрономами.

Клейн знайшов, що дощові змари (sigtus) є найчислівнішими в максимальному періоді сонячних плям, що, може бути, пояснюється більшим опаданням водяної пари в атмосфері.

Брюкнер, який використав не тільки багато метеорологічних спостережень, що їх зібрано починаючи з 1700-го р., але також і побічні вказівки змін підсоння (сліди, що залишені переміщенням та скороченням льодовиків, дати виноградного збору, відкриття для плави пароплавів у полярних льодах, суворість зимових морозів),—мав під своїм зарядом дані, що охоплювали майже повне тисячеліття. Грунтуючись на них, він приходить до висновку, що вся земна куля підпадає кліматичним варіаціям, які виявляються в хитаннях холоду, вогких періодів, що змінюються сухими, та складають для всієї землі кліматичні цикли, приблизно—в 35 років кожний.

В цих даних Брюкнер робить далі висновок, що періоди дощу не є синхронічними для всієї земної кулі, оскільки існують такі океанські краї, що їхні варіації є саме протилежними до варіацій внутрішніх частин континентів, і зве їх тимчасовими чи постійними винятками.

Він помітив також, що в океанських краях варіації що до кількості опадів—як раз є протилежними до континентальних країв; таким чином, поміж континентами та океанами має місце де-яка компенсація, принаймні відносно атмосферних опадів.

Брюкнер знайшов також, що в Європі криві варіації атмосферних опадів та криві барометричного тиснення—є протилежними; що не помічається ступневого запізнення дощуватости в залежності від зміни широти чи довоти; одначе, Гальман відзначив, що при переході від південних широт до північних—час дощового максимуму та мінімуму—віддаляється в міру віддалення від екватора.

Клоу (Clough) пізніше показав, що відносно дощуватости, як і відносно температури,—кінцеві річні ступіні входять у високих широтах раніше, аніж у тропіках, з тим, що різниця доходить до 5 років.

Лок'єр (Locher) дає, що в варіації інтервалу поміж мінімумом та наступним максимумом сонячних плям існує цикл приблизно 35 років; тим часом, Вольф, після вивчення цифр, що відносяться до сонячних плям від 1750 р. до нашого часу,—прийшов до висновку, що в появі плям немає правильної періодичности і нема вказівок на існування вищезгаданного 35-тирічного циклу.

З другого боку, Ньюкомб (Newcomb), грунтуючись на математичних даних, гадає, що для сонячних плям повинен існувати константний період, і що суперечності, які помічалися в цьому відношенні в даних, що їх ми маємо під своїм зарядом, є випадковими, і їх пояснюється помилками соостерегачів. Клоу поділяв цю думку і безсумнівно довів на явність 35-тирічного циклу в варіаціях сонячних явищ.

Праці Догласа (Douglass) відкрили новий метод визначення метеорологічних періодів. Його засновано на тому, що поміж щорічними кільцями деревини в деревах та дощуватістю даної місцевости існує тісний зв'язок, з тим, що на підставі перших можна визначати другу з точністю до 8%. Для перших своїх дослідів Доглас обрав сосни аризонських лісів. Пізніше він досліджував низку деревинних порід в різних місцевостях Сполучених Штатів, Південної та Східньої Англії, Норвегії, Швеції, Німеччини, та Австрії, зібравши, таким чином, дані майже за 600-річний період. В наслідок своїх досліджень він відкрив надзвичайно важливий зв'язок з циклом сонячних плям.

Починаючи з 1817 р., тривалість цього циклу можна рахувати в 11,7 років, але до цього часу в ньому помічалось де-які варіації, напр., між 1.677 р. та 1.700 р. панував період тривалістю в 12,5 років. Варіації циклу сонячних плям точно відбиваються в річних кільцях дерев з запізненням на 1—3 роки, що свідчить про тісний зв'язок між обома явищами, особливо

в вогких підсоннях північно-західньої Європи та півн. Американських Штатів. Доміває також і другий гармонійний цикл в $5\frac{1}{2}$ років. Є ще й інші, цілком певні періоди тривалістю в 22, 34 та 101 років. В різних місцевостях варіації на є однаковими, і це особливо помітно у внутрішніх частинах Скандинавського півострову, де вони є протележними до тих, що їх спостерігається на берегах Норвегії.

Слід відзначити, що діаграми, які показують щорічні кільця дерев, є надзвичайно подібними до кривих сонячних плям, але вони не дають дат дощуватости даної місцевости. Це походить від того, що при кресленні кривих бралося пересічні виміри з багатьох дерев і таким чином усувалось усі місцеві виміри; крім того, на річні кільця впливають і інші метеорологічні фактори, наприклад—температура.

Брукс (Brooks), кажучи про столітні кліматичні варіації, доводить, що всю земну кулю можна поділити на 2 типи кліматичних площ: а) такі, що в них варіації безпосередньо залежать від сонячної теплоти, і б) такі, що в них варіації залежать від неоднаковости в циркуляції повітря (середні краї, тимчасові, постійні циклонічні підтропічні краї). Таким чином, лише в краях першої категорії може існувати будь-який зв'язок поміж метеорологічними явищами та варіаціями в сонячному випромінюванні.

Багато дослідувачів не задовольнялось вивченням окремого метеорологічного фактору і взяли до уваги вплив майже всіх атмосферних явищ на рослини, особливо на ті, що подібно до хлібів мають спеціальне комерційне значіння. Чембер (Chamber) знайшов у Індії, що хліба дають особливо високі врожаї тих років, коли з'являється максимальна кількість сонячних плям. Одначе, недавно це питання було переглянуто Бевериджом; він узяв ціни на пшеницю за минулих століть, яко показники для розмірів урожаїв, а значить і метеорологічних умов у відповідні роки. Він спочатку вивчив хитання цін на пшеницю в Зах. Європі, починаючи з 1550-го р., і як індекс цін за окремі роки взяв пересічні ціни за 31-річний період, що центром його був даний рік. Проробивши гармонійний аналіз над одержаними в такий спосіб цифрами, він спробував знайти, які саме при цьому виходять періоди в межах тривалости від $2\frac{1}{2}$ до 84 років. Виявилось, що головних періодів вийшло 2—один в 5,1 років (такий саме період відкрили самостійно Брунт і Баксендезь), а другий в 35,5 років (Брюкнерівський період). Він вивів також ще 7 інших періодів—в 5,67—9,75—12,85—15,23—19,90—54 та 64 роки, що їх він вважав за майже безсумнівні; 4 періоди різної тривалости від 3,41 років до 8,05 років, і нарешті, 5 періодів по 11 років, що вони, відносно порядку та тривалости, відповідали періодам сонячних плям.

Оскільки кількість атмосферних опадів правдиво вважається за той метеорологічний фактор, що має найбільше значіння для різних стадій розвитку пшениці, то Беверидж, грунтуючи свої міркування на кількості опадів за час 1850—1921 р.р., прийшов до висновку, що з 13 циклів—11 існує майже безсумнівно; стежучи за їхнім взаємним становищем у часі та їхньою тривалістю—він склав графічну синтетичну криву. Координація поміж обома серіями його даних була остільки повною, що він вважав собі за право зробити з них такі висновки.

Врожаї хлібів у Центральній та Західній Європі підпадали, починаючи з середини 19-віку,—якомусь впливові, або сукупности впливів, що в силу їх малі врожаї повторювалися з перервами приблизно в 15,3 років. Цей період відповідає якимось фізичним явищам, і в той самий час він не постійний і становить збіг двох чи більшої кількості циклів. Цікли ці є правильнішими й постійнішими, а ніж їхні комбінації, і їхні розміри такі: А—4,374 років, В—6,11 років і ймовірно С—2,74 і Д—3,76 років.

Беверидж гадав, що його дослідження можуть до де-якої міри освітлити найближче майбутнє. Найближчий максимум фази в 15,3 роки, припадав на 1923 р., і коли період цей вираховано правильно, то врожаї

1923 року в Європі мав би бути в цілому малим ¹⁾). В тому цілком мало ймовірному разі, коли б виявилось, що арифметичні вираховання Бевериджа у всіх відношеннях є повними та точними—то 1923 р. мусив би нагадувати 1315 рік, рік найбільшого неврожаю, який тільки відомо в європейській історії.

Ми однак не вважаємо цей останній висновок Бевериджа за досить обгрунтований і гадаємо, що він трохи переоцінював значіння своєї праці, яка, хоч і має значний інтерес, бо охоплює досить довгий період економічної історії, але всеж таки не може давати остільки точні наслідки, щоби на їхній підставі можна було завбачати на кожний рік розміри врожаю.

Справді, в першу половину 1923 року по Європі пройшли дощі, що завдяки їм на 1923 р. неможна було чекати на повний неврожай.

Однак і мимо цього—висновки Бевериджа є не досить обгрутованими. Р. Д. Фішер правдиво зауважує, що періодичність урожаїв не повинна вважатися за безперечний доказ періодичности метеорологічних явищ, бо вона може залежати також і від періодичности економічних умов; в таких дослідах не можна передбачати комерційну кон'юктуру, що вона в різних країнах може бути не однаковою.

Сімпсон, уважно вивчаючи дані що до випадання опадів у Лондоні протягом одного століття, знайшов, що значіння 35-річного циклу надто невелике порівнюючи з місячними варіаціями. Він гадає, що між сонячними плямами та метеорологічними явищами має бути якийсь зв'язок; однак, оскільки в сонячних плямах не має правильної періодичности, то вони не можуть утворювати й періодичність метеорологічних явищ. Він схиляється до думки, що Беверидж, може дійсно знайшов де-яку періодичність в своїй кривій хлібних цін, але сумнівається в метеорологічному походженні цієї періодичности, що скорше має залежати від будь яких економічних або біологічних факторів, що так чи інакше впливали на врожай.

Хоча не можна відкидати того, що доводи Сімпсона є перекональні, однак не підлягає сумнівові, що коли б удалось знайти такі цикли для широкого краю (напр., як гадають Атті та Джюль—для всієї Центральної Європи), а не тільки для однієї країни—то це б мало чимале значіння для встановлення певних факторів.

Походження кліматичних варіацій—явище космічного характеру і всі дослідники вважають, що джерелом його повинно бути сонце.

На підставі численних спостережень в різних частинах земної кулі—виявилось—що в період максимальної активности сонця—у всіх широтах сонця до 40° на північ та на південь від його екватора—з'являється велика кількість плям, а коли після цього активність сонця зменшується—то плями зосереджуються в двох суміжних з екватором поясах, що звужуються. Ці грандіозні зміни, як правдиво зауважує Ріко, пояснюються гіпотезою, що плями та інші сонячні явища подібно до повітря—та водозворотів—виникають з глибоких великих течій, що протягом 11 років проходять від низьких сонячних широт до високих і навпаки, переміщаючи разом з собою центри тих складних явищ, що їх ми спостерігаємо на великому світілі.

Оскільки плями дають менше світла та тепла, ніж инша частина фотосфери, і випромінюють лише з тієї кількості тепла, що виходить з фотосфери в центрі сонячного диску,—то, ймовірно, що велика їхня кількість викликає зменшення кількості випромінюваного сонцем світла й тепла. Одержані Вольфом що до сонячних плям цифри не показують жодних змін в цьому відношенні протягом 35—річного циклу, але Брюкнер певен в тому, що різниця мусить бути і що кліматичні хитання на нашій землі зв'язані з якимось сонячним циклом, що його ще має бути відкрито, може бути шляхом виміру варіацій в сонячному випромінюванні.

Брукс стверджує, що зменшення кількості сонячних плям—тісно зв'язаним зі зменшенням загальної кількості сонячного випромінювання.

¹⁾ Цю статтю надруковано було в червні 1923 р. (прим. перекл.)

Вивчаючи численні визначення сонячних константів, що зібрані Ф о у д е р о м (Fowler) та О л д р и ч о м (Oldrich) протягом 20-ти років—А б о (Awwot) з'ясував, що так званий сонячний констант чи енергія (визначена в калоріях), що її дістає протягом однієї хвилини поверхня в 1 кв. сантиметр кінцевої межі земної атмосфери й що служить мірилом для виміру сонячної активності,—не є величиною постійною (константною). В визначеннях спостігачів—варіації, з них де-які нетривалі (від двох днів до одного тижня), інші—триваліші, але всі вони без сумніву зв'язані з активністю сонячних плям. Пересічний відносний констант за 1902—12 рр. рівняється до 1933 калорій, за 1912—20—до 1946 калорій. Різниця між двома еквівалентами сонячного константу рідко сягає над 10%, в той час, як той сонячний фактор, що є зв'язаний з земним магнетизмом,—підпадає варіаціям, що доходять до 20%. Не зважаючи на свої малі розміри, ці варіації все ж таки повинні впливати на метеорологічні явища земної поверхні; однак, в той час, як де-які вчені гадають, що піднесення температури залежить від збільшення плям—інші, як Вігелоу—навпаки, вважають, що максимальна температура в високих частинах нашої атмосфери повина викликати утворення максимальної кількості хмар, в наслідок чого температура на земній поверхні повинна знижуватись.

При сучасному стані наших знань про сонячні явища ми не можемо сказати з певністю, що збільшення плям повинно обов'язково знизити температуру на землі, або що ця остання, навпаки, повинна підвестись, завдяки збільшенню випромінювання. Той факт, що збільшення плям супроводиться з'явленням блискучих факелів та грандіозними вибухами газів, що утворюють протуберанці, а також безсумнівний зв'язок, що існує між збільшенням кількості сонячних плям та збільшенням активності всіх взагалі сонячних явищ,—змушує нас припустити ту можливість, що зменшення випромінювання, яке викликається поширенням плям,—компенсується збільшенням хімічної, фізичної та електричної енергії, що її розвиває світило, а також грандіозними вибухами, що виводять на його поверхню величезні маси газів надзвичайно високої температури; все це повинно збільшувати випромінювання тих нечислених запасів потенціальної енергії, що таїться в сонячній масі.

Ці міркування змушують нас ставитись скептично до можливості практичного вжитку того, що ми знаємо про сонячні періоди, бо хоча вивчення факторів—що супроводять багато явищ, напр., ті на яких засновують свої досвіди Брюкнер та Доглас—змушують нас визнати за доведене існування сонячних періодів у минулому, але все ж таки на нашу думку немає підстав вважати, що на них можна базувати завбачання майбутніх, ще важливіших явищ. Цілком інші фактори можуть приєднатись до головних факторів, оскільки їх можуть викликати особливі, до цього часу не відомі нам причини, то про їхні наслідки не можна робити жодних остаточних висновків.

Хоча ця картина питань вимагає нових енергійних шукань з боку нових робітників—в той самий час треба сказати, що перед нами відкривається нова перша й продукційніша сфера досвіду: її відкривають нам ті динамічні досліди, що їх провадиться за допомогою мережі державних метеорологічних пунктів, яка все далі поширюється й поширюється; завжди цими дослідом ми дістаємо такі точні відомості про метеорологічний розподіл, про які до цього часу не можна було навіть і мріяти.

Праці Гільденбрандсона, Рікефорселя (Ruckevorsel) та Артовського—показали нам нову регулювальну силу, яка, очевидно, керує метеорологічними явищами різних країн. Докладні відомості про розподіл барометричного тиснення на земній кулі дали нам змогу відкрити такі площі, де варіації тиснення повторюються більш або менш хутко, а ніж в сумежних краях.

Це так звані центри активності, то б то, широкі площі високого тиснення (антициклонів), або менші площі низького тиснення (циклонів), обидві безперестану замінюють одна одну, але антициклони рушають повільно й почасти залишаються в одних і тих самих широтах протягом багатьох тижнів.

Зміни погоди в поясах середньої температури—відбуваються, головним чином, в наслідок утворення та розпадання цих малих циклонічних площ, що їх звичайно зветься барометричними депресіями, в наслідок малої різниці між центральними та периферичними ізобарами. Існують краї, що в них ці депресії утворюються особливо легко; багато депресій з'являється з океанів; інші—утворюються в таких місцевостях, де сприятливі орографічні умови допомагають температурі підноситись вище, а ніж в місцевостях оточення. Рух цих депресій нині є добре відомий; вони йдуть по прямій лінії, звичайно від третього до четвертого кварталу, але над ними починають діяти якісь сили, що впливають на ці центри активності.

Справді, пересування антициклонічних площ збігається зі зміною височайшого напрямку депресії та зміною розподілу опадів. Ці площі високого тиснення поволі переміщуються так, що коли їхнє відносне становище можна визначити заздалегідь, то стає можливим також завбачити в загальних рисах зміни погоди, звичайно, не річну кількість опадів, що не має прямого відношення до розміру врожаю, але розподіл опадів по частинах року та в різні періоди росту рослин. Одначе, навіть при дослідженні великих серій спостережень—зміна метеорологічних явищ здається випадковою і досліди До ва (Dove), Гельмана, Бортолоті, Анго, Маурера, та автора цієї статті,—довели неможливість знайти будь-яку періодичність в метеорологічному характері ріжних сезонів.

Одначе, нині ніби стає можливим завбачати сезонні варіації дощуватості, як і температури. Вживана при цьому система в основі відрізняється від ранішого методу, що засновувався, головним чином, на статистичних даних; вона базується на знанні синхронічного розподілу метеорологічних факторів на більшій частині земної поверхні, бо встановлено, що між кліматичними варіаціями одного будь-якого краю та дуже віддалених від нього країн—існує певна компенсація.

Численні досліди кореляції (співвідношень), що їх проробили Гаун, Гельман, Петерсен, Експер (Exner), Окада, Уолкер—Лайонс (Walker Luons) та інші, довели, що збільшення кількості опадів та піднесення температури в одних краях збігаються зі зменшенням їх в інших. Можна думати, що відбувається де-яке вирівнювання навколо де-яких місцевостей, що відіграють роль ніби терезів великого коливального руху, який помічається на земній кулі.

В недавній оголошеній книзі Шоу (Shaw)—ріжні метеорологічні проблеми викладено так, щоби дати змогу з'ясувати кількісні варіації сільсько-господарських продуктів, особливо пшениці.

Порівняльна кліматологія та сучасна динаміка кліматів безсумніву спроможна до того, щоби виявляти первісні ознаки тих наступних змін, які пізніше виявляються в яснійшій формі, в формі пересувань величезних мас полярних льодів. Тому, збільшення мережі метеорологічних доглядних пунктів у північних країнах дало би нам змогу краще стежити за центрами активності та відкрити ті цикли, що в них вона відбувається, що, безперечно, робиться в ріжних місцевостях по ріжному. Це безсумніву наблизило би нас до нашої мети—до розв'язання проблеми довготермінового завбачання погоди. (Далі—бібліографія в 56 назв.).

Проф. Ф. Ередій.

РЕФЕРАТИ ТА РЕЦЕНЗІЇ.

Наукові установи (ОО4).

Поспелов В. проф. Государственный Институт Опытной Агрономии.— „Известия Госуд. Ин-та Опытной Агрономии“, 1924 р., ч. 2. Ленінград, 1924 р.

Стаття в стилі формі з'ясовує організацію, програм праці та досягнення Інституту Досвідної Агрономії і має значний інтерес, бо дає уявлення про організацію осередка с. г. наукової роботи РСФРР.

Інститут, що його не так давно переіменовано з С.-Г. Вченого Комітету (в 1922 р.), складається з цілої низки досить розвинених відділів, що кожний з них являє собою окремай спеціальний науковий Інститут, а саме з відділів: 1) ґрунтознавства, 2) застосованої ботаніки та селекції з підвідділами садівництва та городництва, 3) застосованої ентомології, 4) мікології та фітопатології, 5) зоотехнії, 6) застосованої іхтіології та науково-промислових досліджень, 7) с.-г. машинобудівництва, 8) лісового, 9) с. г. мікробіології та 10) с. г. бібліотеки.

Як уже сказано, Інститут Досвідної Агрономії являє собою колишній С.-Г. Науковий Комітет. До його складу увійшли відділи цього останнього, де-які з них мають давність тридцятирічної праці та досить великі наукові досягнення, як наприклад—відділ застосованої ботаніки, відділ мікології та фітопатології й де-які інші.

До речі мовить нова назва осередку с.-г. наукової праці РСФРР менш вдала, порівнюючи до старої, бо Інститут Експериментальної Агрономії є установою не тільки експериментальною, але у всіх своїх відділах переважно дослідною, а в де-яких, наприклад у Відділі Застосованої Іхтіології та науково-промислових досліджень, і виключно дослідною, з тим що зміст праць цього відділу ледве чи належить до експериментальної агрономії.

Але все таки експериментальну роботу Інституту розгорнуто в досить широкому масштабі. Інститут для цієї роботи користується не тільки сторонніми науково-експериментальними установами (досвідними станціями то-що) РСФРР, але має і власні, гарно влаштовані лабораторії, музеї, досвідні станції та участки і т. подібні установи.

„Загалом оснвні завдання всіх відділів“, говорить проф. Поспелов: „з відповідних спеціальностей зводиться до об'єднання діяльності досвідних установ, до розроблення нових методів, до синтезу, до зведення краєвих даних, до проведення такого роду дослідів, що для них потрібне спеціальне обладнання, і що вони не під силу окремим краєвим та районним досвідним установам.“

На жаль стаття не дає конкретних даних про роботу Інституту що до об'єднання діяльності досвідних установ РСФРР, але навпаки досить докладно описує працю установ самого Інституту.

Видимо Інститут, ставлячи собі завданням об'єднання роботи окремих досвідних та інших с.-г. наукових установ й синтез наслідків їх праці, ще не встиг, як слід, зорганізувати цю частину своєї роботи, але друга частина діяльності Інституту, праця його власних установ що до розроблення методики та різних досліджень, а саме—ґрунтового, ботанічного, дослідження флори культурних рослин, мікологічного та інших, досягла значного розвитку й наслідків. На жаль у статті нічого не говориться про організаційні форми зв'язку Інституту, як с.-г. наукового осередку, з місцевими, без чого при великому розмірі РСФРР та різноманітності її с.-г. умов, власне неможлива продукційна діяльність, бо без місцевих філій із місцевих робітників неможливо охопити всю роботу з центру, які б талановиті не були робітники та керівники останнього, та й коштів на це у центра не вистачать.

Неможна обвинувати ще де-яких дефектів організаційного порядку, з внутрішньої організації Інституту, як і його взаємовідносин з аналогічними йому установами інших республік СРСР.

Що-до внутрішніх дефектів організації Інституту, то головнішими з них є відсутність відділу економічних досліджень (як що не рахувати спеціального підвідділу економіки при відділі скотарства), який повинен синтезувати наслідки усіх досліджень та оцінювати їх з погляду народньо господарського, економічного

значіння, без чого наукові висновки втрачають в значній мірі своє значіння для використання господарськими та плановими органами держави.

Не можна не зазначити також відсутності в складі Інституту другого досить важливого відділу, а саме—рільництва, в широкому значінні цього слова, як агрокультурно-технічної галузі сільського господарства.

Взаємини Інституту з аналогічними організаціями інших республік СРСР цілком не оформлено, і на території їх, наприклад, в УСРР, що має вже де-кілька років свій с.-г. науковий осередок—С. Г. Науковий Комітет України при НКЗС, Інститут має установи, що нічим не звязані з Українським С.-Г. Науковим Комітетом. Це дезорганізує наукову роботу взагалі, а роботу Ін. Досв. Агр. зокрема, позбавлену потрібного підтримання місцевих наукових та адміністраційних осередків, робить відірваною від місцевих інтересів, а разом з тим і безконтрольною.

Такі організаційні напрямки і подібні до них, як приміром проект утворення Державного Інституту Ґрунтознавства СРСР, треба вважати за невірні шляхи організації с.-г. наукової роботи, які повинно якомога швидче залишити, а справу досліджень в масштабі цілого Союзу треба проводити шляхом угоди по між осередками с.-г. думки інших республік СРСР.

Заснування таких установ, як проєктований Державний Інститут Ґрунтознавства СРСР, буде нераціональним, дослідження і наперед доведеться провадити самостійно і РСФРР і УСРР і ЗСФРР, бо організація їхня звязана з відповідними Наркомземами, а загально Союзного Наркомзему немає,—отже підлеглисть такого осередкового Інституту якомусь вишньому Наркомові загрожує відривом роботи його від інтересів та вимог сільського господарства.

Взагалі тут слід говорити про погодження роботи та її методів між тими, що існують, осередками цієї роботи, а не про централізацію її шляхом штучного насадження якихось нових осередків та примусового підпорядкування їм тих, що вже існують та працюють і виникли з об'єктивних вимог життя.

Що до наукової праці власних установ Інституту, то тут не можна не радити її успіхові та досягненням.

Так, наприклад, Відділом Ґрунтознавства перероблено мапу Ґрунтів кол. Є. Росії та Азійської Росії, складено мапи ґрунтових країв Є. Росії та Туркестану. Відділом розгорнуто велику біжучу працю що-до дослідження ґрунтів посушливих районів Зах. Сибіру, хлопкових районів Туркестану, районів, що їх меліорується під Ленінградом, на Дону та на північному Кавказі, переведено дослідження ґрунтів де-яких досвідніх установ; крім того переводяться вегетаційні досвіди що-до вивчення наслідків районування різних ґрунтів.

Керує Відділом Ґрунтознавства проф. К. Д. Глієнка, а співробітниками його проф. К. К. Гедройц, проф. С. С. Неустров, проф. А. А. Красюк, проф. Б. Б. Полюнов и Л. И. Прасолов.

Відділ Застосованої Ботаніки, найширший з усіх відділів Інституту, вивчає рослини, що їх культивується в РСФРР та в інших республіках СРСР, а також і по-за межами його, географію цих рослин, якість їх, придатність до тих чи інших районів і т. и.

Відділ веде важливу роботу що до складання визначників цих рослин.

Відділ володіє величезною колекцією сортів (десять тисяч зразків культурних рослин), постачає їх іншим науковим установам, радянським, як і закордонним, на підставі обміну, то-що.

З метою підтримати схожість насіння цих зразків, відділ має по території СРСР участки в 46 місцях для висіву та розмноження насіння.

Для вивчення технічної якості російських хлібів відділ заснував лабораторію вивчення хлібопекарських та млинарських властивостей російських сортів.

За досягнення відділу проф. Поспелов вважає встановлення місцевостів походження найголовніших хлібів—пшениці, жита та ячменю, за які вважається для пшениці та жита південна частина Туркестану та сумезні райони Бухари й Афганістану; за друге важливе досягнення відділу проф. Поспелов вважає встановлення закону сортового складу кожної рослини, що дозволяє передбачати можливості знайти нові сорти на зразок того, як періодична система Менделєєва передбачає існування низки хемічних елементів.

Обидві зазначені праці проведено керівником відділу проф. Н. И. Вавиловим. Відділ має власну селекційну та генетичну станцію в „Детское Село“ та представництво в Нев-Йорці.

Відділ розподіляється на такі підвідділи—рільництва, садівництва та городництва, бур'янів, фізіології та екології, інтродукції та селекції.

Крім проф. Вавилова в відділі працюють К. А. Фляксбергер, А. И. Мальцев, проф. П. И. Броунов, проф. В. В. Пашкевич, проф. Н. И. Кичунов, проф. Н. А. Максимов, та багато інших відомих спеціалістів.

Відділ Ентомології реєструє за справозданнями місцевих установ та даними власних кореспондентів з'явлення шкідників, попереджуючи установи, що борються з ними, про небезпеку, яка загрожує; відділ вивчає причини масового з'явлення шкідників та закономірність цього явища.

Відділ розподіляється на такі секції: біологічну, статистичну з підсекцією екології, чужодів, лісову та експериментальну станцію.

Секції провадять свою працю почасти в лабораторіях відділу в Ленінграді, почасти на Експериментальній станції в „Детское Село“ та лісовій ентомологічній станції в с. Рябово, а також в інших пунктах РСФСР та УССР.

З окремих робіт слід зазначити роботу вивчення біології кузьки, хлібної черепашки, мушки гесенської та бурякової свинки, вивчення способів боротьби з цими шкідниками за допомогою заплелення сухими інсектисидами.

Вивчається біологію шкідників ячменю—мушки шведської, ячмінної мухи, зеленоочки, в зв'язку з зовнішніми умовами, температурою й вологістю та внутрішніми—половою продукцією і т. ін., вивчається сорти ячменю та ярі пшениці, стійки проти цих шкідників.

Секція чужодів проводить вивчення та розплід чужодів на озиму черву, сарану, прядки-недопарки, прядки—золотогуза та білана жылкуватого.

Лісовим відділом вивчається біологію короїдів соснової свинки, листокруток та сіянів, а також виготовляються до друку визначних короїдів.

Керує відділом проф. В. П. Поспелов, секціями Н. Н. Троїцький, І. Н. Філіп'єв, Н. Ф. Майер та А. Н. Добродієв.

Відділ Мікології та Фітопатології, збудований А. А. Ячевським, і до сього часу працює за керуванням цього видатного вченого, будівника застосованої мікології в Росії.

Відділ поруч з осівною капітальною роботою вивчення та інвентаризації мікологічної флори Росії, поруч з виданням цілої низки книг—„Мікологічна флора Росії“, та ін. монографій, довідників і т. я., провадить вивчення біології та способів боротьби з різними фітопатологічними хворобами, як мозаїчна хвороба картоплі, іржа хлібів, зова і т. ін., дослідження нових творів для лікування рослин, дослідження способів знищення шкідливих комах грибними чужодами і т. я.

Відділ Зоотехнії розподіляється на підвідділи—Зоотехнічний, Фізіологічний, Гістологічний, Краніологічний, Генетичний та Організаційно-економічний.

З найважливіших праць відділу слід зазначити: дослідження впливу вітамінів на зріст та виховання молодяку, вивчення місцевих порід рогатої худоби. Генетичним підвідділом почато вивчення спадковості основних ознак у худоба—молочності, зросту і т. я., розроблення матеріалів перепису для виявлення районів скотарства РСФСР. На чолі відділу стоїть проф. Є. Ф. Лискув, а підвідділів: проф. Ю. А. Філіпченко, проф. М. І. Д'яков та проф. Немилов.

Відділ Іхтіології та Промислових Досліджень, що ним керує проф. Л. А. Берг, провадить дослідження біології різної промислової риби та звірів Каспійського та Білого моря, Льодового океану та озер, для чого відділом було налагоджено декілька експедицій.

Відділ видає низку капітальних видань. У відділі працюють проф. Н. М. Книпович, І. Н. Арнольд, В. В. Петров, К. А. Кисилевич та ін.

Відділ Машинознавства вивчає способи механізації с.-г. робіт, а також нові типи с.-г. машин та знаряддя. Відділ розподіляється на такі підвідділи: Агрофізична лабораторія, лабораторія вивчання матеріалів, тракторний підвідділ та інші.

Праця агро-фізичної лабораторії дає новий напрямок до вивчення процесів, що відбуваються в ґрунті під впливом обробітку; лабораторія розробляє питання методики вивчення механіки ґрунтів. З інших робіт відділу слід зазначити роботу що-до стандартизації та нормалізації дрібних частин с.-г. машин та знаряддя. Проводиться також і вивчення тракторів. Керує відділом проф. А. А. Барановський й.

Лісовий Відділ, що на чолі його стоїть проф. М. Е. Ткаченко, працює над виробленням способів природнього лісовідновлення та вивчення технічної якості експортного лісу. Відділ склав мапу лісів РСФСР з розподілом на лісові райони і розробляє питання про ролі Росії на міжнародньому лісовому ринкові.

Відділ поділяється на підвідділи—лісівництва, лісотаксаційний, лісотехнологічний, лісоекономічний, дендрологічний, фізіології та екології деревних порід, лісового ґрунтознавства, лісової метеорології, лісової гідрології, лісомеліораційний, захисту від шкідників та мисливства.

Відділ С.-Г. Мікробіології, створений тільки в 1923 році, працює над низкою важливих питань діяльності мікроорганізмів ґрунту, питань бактерійного угноєння ґрунтів, винищення гризунів, шляхом росповсюдження серед них пошести і т. и. Керує відділом акад. С. П. Костичев.

При Інституті є величезна с.-г. бібліотека з 300.000 томів з бібліографічним підвідділом, що виготовував до друку низку бібліографічних довідників з с.-г. літератури за останніх десять років.

Як. Савченко.

Метеорологія (13)

Провідник Спостерігача Дослідника—Науково популярний листок співробітників Укрмету за редакцією М. Данилевського та акад. Б. Срезневського—1924 р., липень, ч. 1, ст. 1—26, 8^о. Київ, 1924 р.

В 1923 році Укрмет організував широку мережу метеоролог. та фенолог. спостережень і притяг значну кількість не лише спеціалістів, але й аматорів. Наслідки спостережень друкувалось у виданні „Щомісячна метеорологічна характеристика України“ і в „Декаднім бюлет. Укрмету“. В 1924 р. видання „Щомісячна метеоролог. характеристика Укр.“ було припинено і замість того почато видавати „Геофізична характеристика України“ з иншим уже програмом. В 1924 р. характер „Декадного Бюлетеня“ також ступнево змінено, і в ньому почато друкувати лише наслідки програмових добових наук. спостережень; таким чином той широкий аматорський матеріал, що його в 1923 р. друкувалось на сторінках „Декадного“ й „Місячного“ Бюл., лишився з часом за бортом. Це спонукало керівників Укрмету шукати иншого шляху, де б можна було друкувати наслідки тих спостережень, головним чином фенологічних, що їх раніш друкувалось в „Декадному“ Бюл. Беручи під увагу, що більшість спостерігачів є особи з неповною метеорологічною підготовкою, що для них потрібні й спеціальні інструкції та статті для самоосвіти, писані популярно, з різних галузів метеорології, Укрмет став на ту точку зору, що потрібно заснувати спеціальний популярно-науковий часопис (Бюлетень), цілком приступний для метеорол. аматора. Цей „Провідник“ і ставить собі це за мету. В ньому ми маємо написані популярно досить цінні статті: І. Селецького „Погода травня і взагалі весни 1924 р.“, М. Копачевської—„Огляд стану с.-г. культур по Україні“, О. Кіяшко „Початок грозової діяльності на Україні в 1924 р.“, В. Н.: „Відносно завбачень водопілля 1924 р. на Дніпрі та Десні“, а також популярні статті загального характеру: І. Половко—„Гроза та її походження“ (зі зразковим профілем грозової хмари). Потім на стор. 21—22 ми маємо „Додаткові відомості з фенології за 2 декаду квітня (частину матеріалу раніш уміщено в „Декаднім Бюлетені“). Слід побажати, щоб Укрмет скоріше надрукував фенологічні спостереження минулих місяців, бо вони надто запізнюються, а вчасне друкування цих спостережень є досить важливим. В кінці випуску маємо „Хроніку“ й „Бібліографічні замітки“.

Взагалі склад ч. 1 „Провідника“ слід вважати за вдалий. Лишається побажати щоби було поширено розділ додаткових фенологічних спостережень і по змозі поставлено його так, щоби в фенології освітлювалось картину лісу, степу й інших рослин

нових формацій в певний час подібно до того, як в Декадних Бюлетенях освітлюється картину засівів та стан певних культур.

З виданням „Провідника“ Укрмет стає на широкий шлях не лише громадської роботи—сконцентрувати коло себе спостерігачів за життям природи, але також бере на себе завдання виховальне: притягти шляхом самоосвіти широкі кола до самостійного дослідження природи, що їх оточує.

М. Котів.

Копецький Й., проф. *Основи сільсько-господарської метеорології та біокліматології.* — Вид. Міністерства Зем. Справ (Ч.-Сл. Респ.) ч. 29, ст. 1—126, 8°, з 2-ма картами. Прага, 1923 р. (чеською мовою).

Зазначена книга з огляду на обсяг та зміст є популярний курс застосованої метеорології і кліматології в її приложенні до сільського господарства. Розмір книги змушує автора вживати стислої форми викладу та проте, щоб не перешкодило йому використати останні праці в цій галузі. Призначення книги сам автор у передмові визначає так:

„Розвиток взаємовідношень метеорологічних чинників з живою органічною масою потребує, щоб досконало вивчалось геть усі складники і для цього треба відповідно врегулювати методи метеорологічних спостережень. У справі культивування різних рослин та скотарства особливо потрібне є вивчання різних кліматичних та метеорологічних взаємовідношень; таким робом приходимо до агрономічної спеціалізації названих дисциплін, цб-то: агрометеорології й рілничої біокліматології“.

Головні метеорологічні чинники—то світло, тепло, вогкість повітря з атмосферними опадами, тиснення повітря з вітром. До цих головних чинників прилучається ще повітряна електрика та радіоактивність ґрунту. Тільки ретельно вивчаючи названі елементи, можна дійсно дійти до того, щоб визначувати виробничі вегетаційні округи та раціональним способом вивчити їх природу.

1. Уплив сонячного світла автор розглядає за вихідну точку, маючи вплив його на рослину й тварини і наводить різні приклади та спостереження що до протягу сонячного промінювання, розвитку організму в п'ятмі й у світлі та ковечної потреби спостерігати, як довго світить сонце протягом доби. Переглядаючи питання про джерела світла та їх інтенсивність, переходить він до методів вимірати геліографами. Райони однакового освітлення сполучаються графічно ізогеліями.

2. Тепло має не менш важливе значіння для організмів. Тут наводиться різні спостереження над теплом сонячного проміння, його інтенсивністю в різних умовах. Біокліматичний вплив тепла виявляється фізіологічними та хемічними процесами в сокові організмів і транспірації, що як вищає температура, то прискорюються.

Відрізняється вегетаційний період, цб-то період, коли температура не спадає нижче за 10° Цельсія й період вегетаційного літа, коли температура не спадає нижче від 15° Ц. Кожний із цих періодів має своє фізіологічне значіння для вегетації, причому що-найважливішу відіграє роль т. зв. температурна сума вегетаційного періоду, що може мати рішачуче для різних культур значіння. Для біокліматичної характеристики місцевости треба визначити, як довго загалом тягнеться вегетаційний період, одночасно спостерігаючи й те скільки триває тут вегетаційне літо.

Тим часом, як загальна метеорологія працює майже виключно з середніми температурами, у визначенні біокліматичного характеру місцевости середні температури другорядну грають роль. Головні мають значіння виключні температури. Метод середніх температур може поводити до неправдивих висновків. Уплив виключних температур розглядається в низці прикладів. Уплив температури на тварини має так само безперечне значіння, хоч і не дорівнюється впливові її на рослини. Виявляється найбільше в живленні, зрості, розвитку шкіряного вкриття, то-що.

У дальших розділах розглядається питання, як уливає теплове проміння на ґрунт та водні площі, як повітря передає тепло, як инакшає температура залежио від височини, про коливання в звязку з географічним розміщенням, про поділ вегетації на пояси, про підсоння приморське та континентальне, про зміну температури що до часу, помічені відхилення від закономірности в коливанні температур, метод вимірювати температуру, виключні температури, вимірювання температури при ґрунті

та вічне охолодження повітря, температури ґрунту й способи вимірювати температуру для потреб агрометеорології. В зазначених розділах книжки автор наводить почасти чинники загально метеорологічні, почасти давні місцевих спостережень над підсонням Чехословаччини. Цікаві вказівки на потребу спеціально вимірювати температуру при ґрунті. Для агрометеорологічних спостережень треба виміряти температуру повітря термометром максимальним мінімальним на височині 2 м. над ґрунтом. З огляду на те, що температура повітря коло-самісінького ґрунту звичайно вижча та до того-ж повесні найважливіша, треба вимірювати її на висоті 5 см. над ґрунтом, мінімальним термометром, що його кладеться поземно. Спостереження треба робити тричі на день (у 7-й, 14-й, 21-й години). Одночасно бажано є робити відразунки й на психрометрі (термометр мокрий).

Досвід показує, що різниця поміж температурою повітря на височині 2 м. і безпосередньо при ґрунті сягає 3° Ц., і що число морозяних днів, що їх спостерігається при ґрунті, перевищує на 30 днів число цих таки днів, яч вимірюється на височині 2 м.

3. Вогкості повітря з погляду біологічного й досі ще не додзено й це питання що чекає, щоб його розв'язати. З погляду біокліматології що найважливіше має значіння повітря сухе, чи вогке, з більшою чи меншою здатністю вбирати пару. Кількість опадів мусить у певній бути залежності від здатності повітря вбирати та сили випаровувати. Тама робом приходимо до визначення поняття „місцевості аридні“ (де переваже випаровування над опадами), місцевості гумідні (переважають опади над випаровуванням). Такий характер місцевості відбивається й на вегетації, що в першому випадкові зветься вегетація ксерофільна, а в другому—вегетація гідрофільна. Для середніх умов виробляється тип вегетації тропіфільної.

Розглянувши, автор, питання повітряної вогкості та впливу моря й морських течій на вогкість повітря, підходить він до визначення додаткового насичення, цеб то кількості пари, що її не стає, щоб цілком повітря наситилося паром. Додаткове насичення, як він гадає, велике має значіння для транспірації рослин і править за один із чинників біокліматології. Рослина відповідно до випаровування виробляє свої форми, вибирає місце де рости, а тварина теж пристосовує свої морфологічні властивості. Там то додаткове насачення стає за чинник, що сирняє розв'язати поважні питання до того, як культивувати організми і набирає особливого значіння в рілництві; цим робом теж найпростіше визначається взаємовідношення й біокліматичне діяння двох найважливіших вегетаційних чинників—температури й вогкості повітря.

Автор своїми досвідними працями визначив його нормальну величину для місяця квітня 8 м.м., червня—10 м.м., липня та серпня—12 м.м. і вересня—8 м.м. Коли величина додаткового насичення, що вимірюється що-дня (о 2 год. дня), перевищує наведені нормальні величини, то це негативно впливає на вегетацію.

Далі розглядається питання про точку, коли конденсується пара, про методи, щоб визначати вогкість повітря способом гігрометрів і психрометрів, та принципи спостережних праць на агрометеорологічних станціях. Автор наводить 2 графіки й таблиці власної конструції для користування при визначенні наведених чинників.

Докладно розглядається оді питання: різні форми виділювання пари з атмосфери, як роса, яній, туман та хмаря, з їх формами захмарення, з методами спостереження та реєстрування, дощ та сніг; біокліматичний вплив опадів, термічний характер та інтенсивність дощів, різні форми крупів та граду з формами боротьби проти їх шкідливого впливу, метод вимірювати опади, дощові та снігові, вимірювати грубості снігового настилу і реєструвати різних форм дощів.

Біокліматичний вплив опадів виявляється розчинюванням поживних творив та їх транспортуванням. Крім того дощова вода приносять з атмосфери в ґрунт багато корисних творив, як вуглець, азот та амоніакові води. Зрівнюючі виміряні кількості опадів із кількістю вологв, що дійсно потрібна для культивування окремих рослин, приходимо до нового визначення вегетаційних виробничих округ.

4. Тиснення повітря безпосередньо не має того значіння, як попередні три чинники. Його вплив виявляється найбільше в формі вітрів. Автор докладно визначає барометричне тиснення, його максимум та мінімум, удливі їх на напрям вітрів,

рух максимуму та мінімуму, методи вимірювати барометричне тиснення. Зупиняючися на біокліматичному значінні місцевих вітрів, способах вимірювати напрям їх та силу й залежності поміж тисненням повітря та іншими природними явищами (зміна точки кипіння зі зміною позем'їв наземних та підземних вод, зміна дебету джерел, ровітрування ґрунту способом циркуляції газів і т. ін.).

5. Повітряна елетрика та радіоактивність ґрунту виявляється найбільше йодізацією повітря, що частково викликає і радіоактивність ґрунту; цим пояснюється дисоціація різних творив у рослині та ґрунтових розчинах (де утворюється перекис водню, що діє окисовими процесами). Радіоактивність ґрунту мінється від місця й часу. Тут уливають чинники метеорологічні, але найбільша кількість радію, торію та актію, в ґрунті. Повітряна елетрика виявляється грозами.

6. Систематизація метеорологічних спостережень.

Тут автор докладно зупиняється на організації метеорологічних спостережень у Чехословаччині, де метеорологічну службу влаштовано відмінно, ніж в інших державах. У Чехословаччині немає Центральної Метеорологічної Інституції, а відповідну сукупність установ поділено поміж кількома відомствами, залежно від призначення та мети спостережень. Сітка названих установ об'єднується загальною назвою „Чехословацькі Державні Інституції Метеорологічні“ та загальним програмом діяльності, що її регулює восьмичленова комісія з представників Міністерства Освіти, Народньої Оборони, Публічних Робіт та Земельних Справ (кожне 2 представники). Сітка поділена отак:

а) Держ. Метеорологічний Інститут (відає ним Міністерство Освіти) працює для завбачання погоди та обслуговування авіації. Для спеціальних потреб військової авіації працює тут Метеорологічний Комітет Міністерства Нар. Оборони, що разом із Міністерством Освіти організує й споруджує спостережні станції. Приймає радіометеорологічні спостереження з по-за кордону. Керує спостережними станціями I і II категорії.

б) Держ. Інститут Гідрографічно-Геологічний спостерігає опади, збіг води та температуру. Інститути Метеорологічний та Гідрографічний видають місячні бюлетені, що реєструють температуру, опади й збіг води. Названий Інститут керує станціями III-ої й IV-ої категорії.

в) Державний Біокліматологічний Інститут керує сіткою агрометеорологічних станцій, що служить для визначувань біокліматологічного характеру місцевостей та для потреб сіл.-госп. і промислових підприємств. Спостереження керується „Інструкцією для Агрометеорологічних спостережень“, що видана р. 1921 „Спільно в сіл.-госп. досвідній справі“. Наслідки спостережень станцій усіх категорій, крім оброблення у власному Інституті, концентрується в Інституті Метеорологічному і навпаки, дані інших інститутів ідуть на оброблення решті інститутів. З цією метою кожна станція заповнює окремий спостережний бланк із гідрографії та біокліматології.

Метеорологічні обсерваторії перебувають у Празі та ст. Дяле. Тут спостерігається механічно на відповідних приладах.

Станції I категорії спостерігають усі метеорологічні складники й забезпечені що найменш двома самописними приладами, хоч для реєстрування що години тиснення та температури.

Станції II категорії спостерігають тричі на день. Мають Фортенів барометр, термометр з поділками на $0,2^{\circ}$ Ц., гігрометр, омброметр, вимірювачі вітру „Вілде“ й макс.-міним. термометр.

Станції III категорії спостерігають опади й температуру, мають термометр ($0,2^{\circ}$ Ц.) та омброметр (дощомір).

Станції III а) реєструють довгість сонячного сяйва геліометрами, вимірюють температури термометром макс.-мінімальним та сухим і вохким психрометром, а також вогість повітря гігрометром, напрям та силу вітру—флюгером, опади—омброметром, вимірюють температуру при ґрунті й у ґрунті. Станції містяться при с.-г. школах та досвідних станціях.

Станції III б) категорії вимірюють тільки температуру, (макс.-мінімальним термометром), вогість повітря та опади. Довгість світла визначається кишеньковим годинником, а вітер та захмарення визначається приблизно.

Станції IV категорії мають тільки омброметр.

Станції агрометеорологічні реєструють температуру, вологість повітря, опади, довгість сонячного сяйва, напрям та інтенсивність вітру та захмарення. Завбачають погоду і вічні заморозки. Конче потрібним додатком до спостережень є реєстрація стану вегетаційного вкриття та рілньничих культур.

Крім властиво агрометеорологічних станцій для потрібних спостережень пристосовано багато й суто-метеорологічних через додаткове обладнання відповідним приладдям.

7. Фенологічні спостереження поважне мають місце на протязі вегетаційних періодів. Систематично реєструється де-які явища природи, що повторюються в певний час (цвітіння де-яких рослин, кущів, дерев, поява птахів, комах та инш.). Спостерігається за певним порядком і в точно визначеній системі; лише так ставлячи справу, можна сподіватися певних здобутків.

8. Визначування й завбачання погоди автор освітлює в низці статтів про складання синоптичних карт погоди, сигналізацію погоди, місцеві завбачання погоди та вічних приморозків, про місцеві примітки погоди (спостереження над вітром, хмарами, вологістю, туманом, росю, прозорістю небосхилу, заходом на сходом сонця, температурою, тисненням повітря, рослинами та тваринами). Де-які явища стверджують течії інерції погоди та її повторність.

У кінці книги наводяться різні способи прогнозу погоди, як от теорію планетарну, впливу фаз місяця на погоду, Фальбову теорію, теорії сонячних плям, теорію Зенкерова й народні примітки та приказки про погоду.

Книга має 44 малюнки й 27 таблиць (на крейдяному папері) з чудовими ілюстраціями різних типів хмар (ілюстрації зроблені автором). У кінці книги вміщено 2 карти температури та опадів у Чехословаччині.

Книга має, без сумніву, великий інтерес, бо розглядає питання сучасні і насліді. Тут систематично зібрано наслідки різних спостережень та праць і подано багато власних спостережень автора книги. Саме це й робить книгу живою та цікавою. Безперечно, що така організація агрометеорологічної справи в інтересі біокліматології наспіла й на Україні, як виключно хліборобській країні, і в теперішніх умовах реконструкції сільського господарства було-б річчу дуже корисною. Де-що в цій сфері зроблено вже давніше й тепер (Укрметом—Метеорологічною Секцією С.-Г. Н. К. У.), і треба було-б за прикладом вишних країн поширити й поліпшити систему спостережень власними способами. Витрати на цю роботу з лишком може відвернути користь, що її мало-б від цього сільське господарство.

Інженір *В. Невман*.

Зоологія (19).

Огнев, С. П. и Воробьев, Н. А. Фауна наземных позвоночных Воронежской губ.—Вид. „Новая Деревня“, ст. + XI + 1—254, 8°, з VII табл. Москва, 1923 р.

Вишезазначена книга досить цікава і варта уваги не самих тільки спеціалістів—зоологів; ми певні, що вона знайде собі стежку до широкого кола читачів.

Фауна хребтовців Вороніжчини, близької до нас не тільки територіально, але й складом свого населення, особливо південної частини її, мало чим різняється від більшої частини районів України, особливо півн.-схід. її кутка. Отже, для нас, українців, книжка має особливий інтерес, і ми появу її в світ вітаємо, як найсердешніше. В ній не тільки спеціаліст-зоолог чи знавець лісової справи, як ми вже сказали вище, але й рядовий сільський господар знайде чималый і цікавий матеріал, добре ілюстрований фотографіями тварин у їх природних позах та оточенні. На жаль тільки фотографії 5 і 7 відтиснуті так зле, що на них годі щось розібрати.

Крім фотографій додано до книжки ще й 6 цікавих схем вір та підземних ходів різних звірів, з яких три рисунки припадає на долю зіньського щеня (*Spalax microphthalmus*).

Усім гарна книжка. Одно тільки якось дивно вражає в цій книжці (та ще й видавній видавництвом Наркомзему „Новая Деревня“), це „зоологічне“, чи що, відношення що до української мови, а також до всього від чого віє „українським духом“ (не кажемо вже про те, що автори за „юго-западним краєм“ і „Южною Россією“ не бачуть України).

Щоб не бути голословним, дозволимо собі навести кілька прикладів.

В „Укр. Зоолог. Журналі“ (Ucrainian Zoological Magazine) у 1 числі, 1921 р., міститься розвідка Г. Ви соцького про зінське щеня та кротовиння. Автори фавни хребовців Вороніжчини ласково визнали ту розвідку за цікаву, але тут таки, подавши джерело на мові англійській, поспішило додати: „К сожалению эта интересная статья написана на украинском наречии, столь мало подходящем к научному языку“¹⁾.

Власне на це можна було б і не звертати уваги—страшенно бо вже обридло слухати те старече бучання проти нашої мови (дивно тільки, що воно йде під прапором „Нової Деревні“), коли б іще в кількох місцях не було вившх чудернацьких висловів авторів. Ось, на ст. 93, розд. VII, Савці—ми знаходимо таке: „С. І. Оболенський повідомив нас, що видимо до цієї форми (вухатого їжака С. П.) відносився череп і рештка голчастого панциря, що знайдені ним у Валузькім пов.; на жаль, ця интересна знахідка лишилася під сумнівом, бо ми не змогли перевірити визначення“. Чому? Бо „череп і частина шкіри передані С. Г. Оболенським до Української Академії Науки у Києві“²⁾.

Як відомо ні С. Огньов ні К. Воробйов ні з якими запитаннями до ВУАН в цій справі не зверталися. Чому? Чи Київ так далеко від Москви, чи, просто, що в Києві Академія українська?

Є ще один цікавий приклад. На стор. 212 ми читаємо, „по исследованиям студента Л. А. Портенко, гурухан (брижач С. П.) довольно обыкновенен на гнездовья киевской губернии“. Ми не зважуємося претендувати на краще знання української авіофавни, але дозвольте зауважити, що в 1909 ще році в Києві вийшло з друку дві книжки—одна М. Шарлеманя „Список птиц окрестностей Киева“ (Відбитка з XXI т. „Запис. Киев. О-ва Естеств.“), де на ст. 4/186 сказано: „Многочислен на пролетах. В небольшем числе гнездится“, друга-ж А. Шумера і А. Шяе: „Краткий перечень птиц окрестностей Киева“, а в ній на ст. ст. 34 - 35 брижач зазначений, як гніздовий птах. Крім того в тому-ж таки нещасливому „Зоол. Журналі“, ч. 2, ст. 14, заготовано, що 17. 1. 1923 р. О. Кистяковський в Зоолог. Секції ВУАН зробив доклад „Біологічні спостереження над брижачем . . . в околицях Києва“. Отже яри чому тут Л. Портенко і незнання чи ігнорування літератури (навіть російської) про орнітофавну України?

Нашу замітку ми собі дозволимо закінчити побажанням швидкої появи в світі наступних випусків таких оглядів, як „Фавна хребовців Вороніжчини“, але треба щоб назва „Новая Деревня“ відповідала дійсності.

С. Паночіні.

Гідротехніка й меліорація (34).

„Вестник Ирригации“, 1924 р. № 3.

З різних статтів цього числа заслуговують уваги:

1. Б. Ладигін—До питання про ірригаційні концесії в Туркестані.
2. В. Д. Журин і В. Г. Пославський—Проектування земляних гребель (початок статті).

3. С. Тромбачов—Водозворот (зрошувальних систем).

4. Л. Коревіцький—Посування рівнів річки Свр-Дар'ї.

5. А. Бвків—Меліорація на Всерос. С. Г. Виставці.

6. Н. І. Хрустальов—Повідомлення з Америки.

Особливо цікава остання стаття. З неї видно, що американці будували й будують всі свої зрошувальні системи без дренажу, завдячи його тільки згодом, коли вже виявилися всі несприятливі наслідки надмірного зрошування: заболочування нижчих частків зрошуваних земель та їх висолювання, що досягло 60% від усіх зрошуваних земель, та піднесення ґрунтових вод до 3—4 футів від поверхні землі, не зважаючи на значний нахил місцевости. Першим наслідком цього було знищення, майже підковите, яблуневих садів та заміна їх персиковими, що стійкіші проти висолення. Згодом загинула й частина персикових садів, і довелося перейти на культуру трав, а частину земель просто залишити. Спостерігається крім заболочування з'явлення

¹⁾ Ст. 149, примітка друга

²⁾ Підкреслення наше С. П.

в окремих місцях виходів артезіїської води поміж шарами плиткової скелі (shale), причому ця підгрунтова вода живиться водою, що просякає при зрошенні верхніх терас й підноситься по ціплинах порід на нижніх терасах. При таких умовах ірригаційний департамент (U. S. Reclamation Survey) склав угоду з нижніми громадськими системами зрошення на влаштування ім дренажу на виплат.

Американці певні, що дрени, які закладено на глибині 9—10 футів, цілком вистачить для змиву солонців на півмилі у бік від дрен без усяких бокових розгалужень.

Вся робота в системі Великої Долини (Grand Valley) в Колорадо полягає в закладанні таких дрен на тальвегах, або найдужче заболочених місцях, з небагатома боковими дренами на найзліших солонцях. Закладка бокових дрен вважається за достатню через півмилі (750 с.) на найдужче заболочених місцях і на 500—700 футів на найзліших солонцях, але таких густих дрен в дійсності Хрустальов не бачив ніде. Може бути так і з'ясовується те, що з 8-ми заболочених дренажних участків у трьох випадках наслідків не досягнуто.

Риють дренажні річкаки екскаваторами фірми Моніген (Monighan) канатними з черпаками, що вміщають 1 куб. ярд. Екскаватор обертається на сворні в середині диску з діаметром 9—10 футів, що спирається на землю. Цими екскаваторами працюють на м'яких ґрунтах там, де гусеньовий тракторний хід вдаєлює землю. Команда складається з двох людей; жодного прокладання шляхів не треба. Екскаватори працювали при Хрустальові на дуже твердому ґрунті і рили дренажні річкаки завширшки у 2—4 фути, а завглибшки у 5—6 футів; коли знято на участкові завдовжки в 15 футів верхній шар на 4 фути завглибшки, екскаватор зупиняли, заклали на дні річкака шпур і вибухали ними, а екскаватором забирали розбите вибухом груддя (shale).

Роботи для влаштування закритих дрен провадять траншейними машинами та так, що артіль не встигає вклати дрени, й машину ввесь час зупиняють. Дрени ганчарні, полив'яні, вкладають по рейках і засипають на кілька дюймів гравієм з тим, що, стики їх перекривають асфальтовим толем. Є також дерев'яні оглядові криниці через 500 футів. Робочі руки дорого (5—6 доларів) і один подовжній фут дренажу коштує в Гранд Валлей півтора долари. Дрени—почасти відкриті канали; магістральні канали й зрошувальники в давній системі в поганому стані.

В системі Терлок (Turlock) в Каліфорнії, що дуже заболочена, вжито було криниці для дренавання глибиною в 100—150—200 футів з виливанням води електричними смоками (при дешевій електричній енергії); середня витрата води в криниці—2 куб. фути в секунду, глибина—100 футів, двигун на 15 кінських сил. На участкові в 118.547 акрів (приблизно 40.000 десятин) таких криниць є 25, і за один рік відливання вони знизили рівень підгрунтової води на 5,2 фути, а це дало блискучі наслідки. Вода при виливанні йде другий раз для зрошення й має в собі багато солів. Тут є ще гребля на річці Теолумпі (Teolupne), склепчаста, з чуд-ним дренажем в середині та гідро-електричною станцією, з трьома агрегатами по 6.000 кінських сил.

На Досвідній Станції Цитрус (Citrus) в Ріверсайді, що є останнім словом зрошення оранжових та цитринових лісків та садів (grar fruit), є водопровід, бетонні канали; вартість однієї закритої сітки бетонних розподільників—45 доларів на 1 акр (0,37 десятин), не рахуючи оснiвного влаштування зрошення (канал, смок, резервуар).

У зрошувальній системі „Імперіал“ в Каліфорнії, що бере воду з р. Колорадо, дренажні роботи переводяться шкребковим екскаватором фірми „Маріон“, екскаватором „Бюсайрюс“ та инш систем, а для очистки каналів уживається в м. Лос-Ангелес нові машини Рута (Ruth), числом 36 штук на одній системі. Машина складається з одного колеса, що йде на одній бермі каналу й двох коліс, що йдуть по другій бермі, з тим, що заднє колесо має гусеньовий хід; задня вісь телескопічно розсувна, з тим, що хід на задній вісі може бути доведено до 26 футів. Задня рама з цепом черпаків, що кожний з них вміщає два куб. фути, викидає землю на щиток, звідки вона сковзає на дамбу, або ще прироблюють окремих конвейер для поширення дамби. Наведено фотографію машини. Машина працює дуже гарно, вичищаючи муз з каналів і проходячи в день (8 годин), 1500 футів, а в місяць—10—15 верств з перестоями. Вага машини—600 пудів, вартість—6500 доларів. Команда з трьох

чоловіка, а четвертий попереду зрубує чагарник. Цю машину вважають за кращу для вичищення каналів, без перерви їх функціонування; її збудував простий коваль, що працює в системі „Імперіаль“.

В тому ж таки числі журналу показано фотографію греблі Рузвельта з лівим водоскоздом, і з збудованою 1916 року загатою для піднесення рівня води на 15 футів вище ребра колишнього водозливу.

Цікава між иншим вказівка Хрустальова, чому американці перешкоджали йому перебраться в глибину, зокрема в долину Ріо-Гранде до водосховища Елефант-Бют. Тут—суглинок в 1—3 фути, а під ним—пісок-пливун. Фільтрація випесла на поверхню солі, а тепер по всій долині Ріо-Гранде облишено до 400 тисяч акрів зрошених земель з похилістю від річки, як і в Туркестані. Система дренажу тут та сама, з глибиною дренаж. в 10 футів. Греблю Елефант-Бют (Elephant Butte) добудовано 1916 року, і вона створить резервуар 2.600.000 акро-футів (триста тридцять мільйонів куб. сажень).

Малярії не спостережено. Велике висолення спостерігав Хрустальов і в системі „Карлсбад“, що охоплює 250.000 акрів і вартує 1.400.000 доларів. Дренаж—такий самий.

В тому самому числі вміщено й листа з Америки другого командированого для вивчення іригації—агронома Н. І. Курбатова.

Проф. Є. Опоків.

Анисимов Н. И. инж. Плотины вододержательные и водопод'емные—
Ч. 1. Вододержательные плотины (Конспект лекций).—„Гостехизд.“, стр. 1—68,8°. М. 1923.

Ця невеличка книжка являє собою, як видно з передмови і як зазначено у назві, конспект лекцій. Де їх викладалося—не сказано, але не вважаючи на зміст першої й другої частини (зміст подано в першій частині) можна припускати, що це—лекції для вищої школи.

Перша частина містить у собі дуже скорочений опис загат земляних і з кам'яного насипу, кам'яних і залізо-бетонних (про останні дуже коротко), що їх будується для водосховищ. До цієї частини додано цікаву статтю-доклад до XII міжнар. судопл. конгресу, р. 1923, проф. L. Luiggi та інж. Forti про італійські загати тих сивих-гаунків, що зазначено вище. Це, мабуть, що найцікавіша частина з цілої книжечки.

Книжечка дійсно робить враження тільки конспекту і це не задовольняє читача, що підходить до неї з трохи ширшими вимогами що до ознайомлення з сучасним станом справи про будування загат.

Добір прикладів трохи випадковий. Наприклад, про величезні кам'яні та бетонні загати американські та австралійські, як Рузвельта Pathfinder, Elephant Butte, Арроурок в Північній Америці і Warren Jack у Австралії, що за них згадується у нашій книжці „Меліорація в боротьбі з посухою“, Харків 1923, автор нічого не каже, він обмежується тільки на загаті Шопонський, що й зве „найвищою у світі“ (стор. 41), тимчасом, як за таку вважається тепер загату Арроурок у штаті Айдаго і за цю навіть згадується в додаткові до книжки в доповіді проф. Л. Луїггі (стор. 62).

Автор сливе що ніде не зазначає, де вони є ті загати, що про них мова мовиться в його книжці, і які саме завдовжки; це було б тим цікавіше, що не всі загати, споруджені у каньонах (себ-то дуже вузьких, скелястих долинях річок), і що в докладі проф. Луїггі подається цікава діаграма (стор. 63) про економічний бік спорудження кам'яних загат прямолінійних і криволінійних; по цій діаграмі прямолінійна загата Elephant Butte у Новій Мексиці, що має вздовж 366 м., заввишки 83,8 м. та прямолінійну форму у плані і повинна мати прямолінійну форму, а не криволінійну, навіть з економічних міркувань.

Отже, про спорудження вищезазначених, найбільших у світі загат і водосховищ для нового Кротонського і Ешопанського водосховищ для водопостачання м. Нью-Йоркові, не поданих автором, а також докладніший опис споруджень з зазначеним місця, де знаходяться, як і місця спорудження тої чи иншої загати, що є в автора у малюнках, було б дуже цікаво додати і це-б багато підвищило цінність його книжки.

На стор. 54 автор подає 2 малюнки загати Сальмон, що про вю не згадується ані слова у тексті. Ці малюнки автор узяв, не роблячи жодних відведень, із книжки проф. Є. Скорнякова „Орошення и колонизация пустынь штата Айдаго в Сев. Америке“, 1911, стор. 76—77, як не згадується і на стор. 111 в списку літератури, що нею користувався автор. Не зазначено також, звідки узято таблиці 1 і 2 на стор. 49 і де-які підрахунки. З окремих помилок треба відзначити: 1) на стор. 56, рядок 2 знизу слово „водоема“ замість „водослива“; 2) на мал. 84, стр. 60 не зазначені літери М. N.

По за всім тим у небагатій російській технічній літературі про загати, інж. Анісімова книжка, що подає біля сотні малюнків загат і видана не гірше, має цінність і буде корисна й для наших гідро-технічних шкіл. Особливо цікавий є програм другої частини книжки; цей програм подано на стор. II—III першої частини. З нього видно, що в другій частині книжки йтиметься мова про водопідносні, невисокі загати, що їх споруджується на річках пароплавних, а не для водосховищ у долинах і каньонах, як ті загати, що обговорюється їх у першій частині книжки. Сподіваємося, що автор складе докладніше цю частину, ніж першу. Матеріалів для цього в закордонній літературі чимало і їх треба тільки добре використати.

Проф. Є. Опоків.

Загальне рільництво (502).

Лебедев, О. А., проф. *Наблюдения над расходом воды почвою под апрельским паром, яровой пшеницей и кукурузой в Донской области.*—„Известия по опытному делу Дона и Сев. Кавказа“, 1924 р., в. 4. Ростов на Д. 1924 р.

В звязку з обговоренням обставин посухи і засобів боротьби з нею, являє чималий інтерес стаття відомого агро-гідролога проф. О. Лебедева, що згадана вище. Ця стаття резюмує наслідки двохрічних досконаlih спостережень над вогкістю ґрунту Ростовсько-Нахичев. кр. дослідньої станції за 1922 і 1923 р., які робились над пробами ґрунту, узятими через 5 с/м до глибини 2,5 м. буром О. Ізмаїльського. Свердловин закладалось на кожному участкові 2, і з них бралось середні дані вогкостя, які й наводить автор у багатьох таблицях.

В наслідок спостережень 1922 р. над квітневим паром виявилось, що загальний запас води у ґрунті до глиб 2,5 м. залишався протягом весни, літа й осени 1922 р. (який був дощовим) майже без змін, крім хитавь в залежності від опадів. Накопичення вогкостя на паровому полі не спостережено, хоча рік був дощовий. Витрата води полем з 4-V по 7-X складала 305 м/м; частина води—випарилась, частина просякла на глибину, що видно зі збільшення вогкостя в осєна на глиб. 150—250 с/м, рівняючи до весни.

Поле під ярою пшеницею за вегетаційний термін з II-IV по 18-VII 1922 року втратило 401 м/м (рахуючи з опадами). При врожаю в цьому році 79 пудів зерна і 190 пуд. соломи, маємо витрату води в 1922 р. 5 м/м. (на кожний пуд зерна), а як рахувати на 1 пуд врожаю зерна з соломою то 1,5 м/м. В осєни 7-X, після пшениці у верхньому шарі поля до глиб. 125 с/м залишалось 169 м/м вогкостя, фізіологічно не корисної, і 125 м/м. вогкостя корисної для рослин.

Втрата вогкостя від початку кушування пшениці 18-V до збору врожаю 18-VII склала 303 м/м.

Кукурудзяне поле за час від засіву 3-V до збору врожаю 7-X втратило вогкостя до глиб. 250 с/м—441 м/м. Врожай зерна був 148 п.; і витрата води на 1 пуд зерна складала в 1922 р. для кукурудзи 3 м/м. Витрата за весь сезон дорівнювала 486 м/м, і на 7-X в верхньому шарі ґрунту до глиб. 125 с/м залишалось 175 м/м вогкостя, не корисної і 151 м/м—корисної, себ-то лише мало що більш, ніж на той самий термін залишалось після пшениці (125 м/м).

Наступний 1923 рік був посушливий, й обставини з вогкістю ґрунту склались так:

Під квітневим паром запас вогкостя ґрунту до 2,5 м. глиб. з 26-III до 25-IX 1923 р. зменшився на 91 м/м, а вся витрата води склала всього 240 м/м.

Під ярою пшеницею за час з 26-III до збору врожаю 11-VII витрата води (з опадами) складала 233 м/м.

Врожай пшениці у цьому посушливому році був дуже малий (зерно з запалом), усього 48 пуд. зерна і 73 п. соломи. Витрата води на 1 пуд врожаю з соломою складала 2,3 м/м, а на 1 пуд зерна цілх 8,3 м/м (проти 5 м/м у 1922 р.). Це пояснюється запалом зерна і малою кількістю врожаю, а не дійсним витрачанням. За час з 26-III до 25 IX поле під пшеницею втратило 365 м/м до глиб. 2,20 м., а у верхньому 125 с/м шарі залишалось 25-IX корисної води лише 55 м/м.

Поле під кукурудзою за час з 21-IV по 25-IX 1923 р. до глиб. 2,5 м. втратило 314 м/м води; врожай зерна кукурудзи був 155 п., витрата на 1 пуд. зерна складала в 1923 р. для кукурудзи лише 2 м/м, себ-то навіть менше, ніж у 1922 р., як і повинно було бути при досить доброму врожаї кукурудзи. На осінь (25-IX) у 125 с/м шарі залишалось корисної води 56 м/м — стільки ж, як і після пшениці.

Відсутність скупчення вогкості в ґрунті під квітневим паром і в дощовий, і в сухий роки наводить автора на думку про те, що набірання вогкості в ґрунті квітневим (а можливо й чорним) паром взагалі є ілюзія, як і збереження ним витратів, що зникають на весну на такому парі. Але з другого боку піднесення врожайності цим паром є факт безумовний, і він потребує якогось вишого пояснення, замість поширеного дуже тепер; і автор висловлює здогад про можливість впливу в даному разі соняшного сайва і пригадує доклади 1920 р. в цій справі проф. І. Жолцінського¹⁾

Порівнюючи кількість вогкості у горішньому 125 с/м шарі по весні 1923 і в осені 1922 р., автор знаходить збільшення вогкості за зиму на 100 м/м, (у середньому для 3 х полів), пояснює це піднесенням в зимі пари води з нижчих верств ґрунту у горішні і робить навіть підрахунок кількості цього піднесення пари, з якими ми погодитись ні в якому разі не можемо. Автор припускає що:

запас вогкості за зиму збільшився на	100,2 м/м
випар з ґрунту складав, за евапор. дан.	95,6 "
збільшення вогкості у ґрунті	195,8 "
Випало опадів за зиму	129,8 "
Піднесення пари з глиб. шарів у верхні	66,0 "

Тут автор порівнює цифри атмометричного випарування 95,6 м/м (за 1895—1905 р.) з опадами, що не припустимо, бо цифри того і другого не зрівняні. Дійсне випарування з ґрунту — далеко менше, ніж атмометричне, а через те цифри 195,8 і 66 м/м значно перебільшені і взагалі помилкові.

Збільшення вогкості полів за зиму на 100,2 м/м цілком і безпосередньо відповідає кількості зимових опадів 130 м/м без всякого піднесення пари води знизу.

Висновки автора такі:

1. В ґрунті під квітневим паром за час парування води не скупчується.
2. По весні запас вогкості у верхньому 125 с/м шарі, де поширюється коріння рослин, буває однаковий на всіх полях незалежно від їх обробітку з осені і від тої культури, яка була на них у попередньому році.
3. Пшениця і кукурудза при кінці сезону залишають після себе у ґрунті однакову кількість вогкості, і через те, як попередні культури, вони з гідрологічного погляду рівнозначні.
4. Корінежитлий шар ґрунту (0—125 с/м) за зиму одержує значну кількість води (на думку автора 66 м/м, або 50% зимових опадів, через конденсацію вод. пари, яка підноситься з нижчих у горішні шари ґрунту).

Останній висновок автора ми рахуємо, як показано вище, не обґрунтованим і цілком помилковим, бо ніякого піднесення водяної пари з нижчих у вищі шари ґрунту припускати не потрібно, щоб пояснити збільшення вогкості полів за зиму на 100,2 м (для де-яких навіть на 95 м/м) при кількості зимових опадів 130 м/м і при невеликому в дійсності випарові води за цей час (як він не перевищував

¹⁾ Нова стаття проф. І. Жолцінського під назвою: „Солнечный свет и химическая нитрификация“ з'явилася недавно в журналі: „Почвоведение“, 1924 р. ч. 1—2, стр. 80—97.

з 7-X 22 по 6-III 23 р. для Ростова—130—95=35 м/м, що і взагалі можливо, то ніякого піднесення пари знизу вгору уже й не потрібно).

Не можна погодитись і з першою тезою автора, що під квітневим паром води не скупчується за час парування. Це не вірно вже через те, що в дощовий 1922 р.:

Поле під квітневим паром втратило з 4-V по 7-X	305 м/м
Поле під ярою пшеницею втратило з 11-IV по 1-VII	400 "
Поле під кукурудзою " " 3-V " 7-X	441 "
а в сухий 1923 р. поле під квітневим паром втратило з 26-III по 25 IX	240 "
" " " " ярою пшеницею " " " "	364,5 "
" " " " кукурудзою " " 21-IV по 25-IX	314 "

себ-то в обидва роки втрата вогкості полем, що парув, була далеко менша за довший час, ніж полем засіяним та за коротчий час (менше майже в півтора рази); а раз була далеко менша витрата вогкості під паровим полем, то значить вода атмосферових опадів скупчувалась і використовувалась під паровим полем далеко краще, ніж нинішми, засіяними полями, і вода під квітневим паром, принаймні у 1922 році, безумовно скупчувалась у ґрунті в більшій мірі, ніж під засіяними полями. Ця вода йшла тільки на живлення ґрунтових вод у нижчих верствах, а не поверхневого 125 см шару—це друга справа.

Що-ж до 1923, посушливого року, то хоча витрата вогкості і в цьому році на паровому полі була далеко менша, ніж на засіяному, але стверджувати відсутність скупчення вогкості у ґрунті під паровим полем (не кажучи вже про засіяні поля), і в цьому році було б трохи важко, через те, що витрата вогкості на випаровування у такі посушливі роки може йти коштом тих, що існують у ґрунті від попереднього часу, запасів вогкості, і по суті це є не скупчення води в ґрунті, а витрачання, все ж менше під квітневим паром, ніж під засіяними полями.

Ми, з наших гідрологічних досліджень над співвідношеннями річкового збігу та опадами у водозборі горішнього Дніпра вище м. Київ, давно вже прийшли до висновку, що ґрунти й підґрунтя водозбору являють собою величезний резервуар вогкості, з якого в посушливі роки витрачається дуже великі, порівнюючи до річкового стоку, і навіть більші від нього в де-які роки, кількості вогкості, що знову відновлюються (скупчуються) у водозборі в наступні дощові роки, і цей процес обігу вогкості в ґрунті не закінчується навіть протягом двох років, а може бути ще довшим¹⁾.

Отже, зменшення кількості виграчання води ще не буде завжди являти скупчення вогкості в ґрунті, як наприклад у посушливі роки, подібні до 1923 р.

Але що таке зменшення витрат вогкості з ґрунту у дощові роки (наприклад у 1922 р.) було сполучено зі скупченням вогкості в ґрунті, то це константує навіть сам автор, проф. О. Лебедів (збільшення вогкості низчих шарів ґрунту в літку 1922 року).

Як же можна при таких умовах запевняти, що під квітневим паром води не скупчується?

З другого боку, робити висновок про „ілюзорність загального переконання про скупчення вогкості квітневим, а можливо і чорним паром“ було б трохи передчасно і через те, що майже постійність запасу вогкості в ґрунті під квітневим паром протягом весни, літа і осени 1922 року (крім коливань в залежності від опадів)—це те ж важливий позитивний, а не негативний факт при оцінюванні ролі парування поля: утримати рівень вогкості протягом цілого літа і осени на рівні весняному—це все, що остільки бажано і потрібно для рільництва; а коли ми бачимо, що цей рівень ще підноситься за зиму 1922 р. на 100 м/м завдяки осіннім та зимовим опадам (а не випаровуванню з низчих верств ґрунту, як припускає автор), то чого ж ще можна вимагати від квітневого пару?

Ось чому ми вважаємо також ще передчасним розвінчувати квітневий пар і шукати пояснення його безумовно корисного впливу на рослинність у чомусь іншому, крім скупчення вогкості, як це робить автор, а саме—майже виключно у хемічній

¹⁾ Дуже цікаві доводи цього ми знайшли і в підрахунках витрат вогкості ґрунту під час посухи 1920—1921 року на полях Носівської дослідної станції на Чернігівщині (див. статю агронома С. Кулжинського: „Засуха на Черниговщине“.—„Народне господарство Чернігівщини“, 1922 р.).

нітрифікації завдяки сонячному сяйву, за новими даними проф. І. Жолцінського; тут впливає мабуть і той, і другий чинник, цеб-то і збільшення на квітневому парі витратів завдяки діяльності сонячного сяйва за вказівками проф. І. Жолцінського¹⁾, і зберігання, а в дощові роки навіть і скучення, вогкості в ґрунті, паром квітневим і всяким иншим, як це приймається загально тепер.

У посушливі роки, розуміється, трудно говорити про скучення вогкості, але про зберігання і ощадження вогкості у паровому полі, ніякого сумніву бути не може навіть за наведеними самим автором даними про кількості витрат.

Вплив квітневого пару і в посушливі роки лишається таким самим, як і в дощові, але зменшується тільки проти дощових років що до розміру впливу, а не до значіння для врожаю.

Для остаточної перевірки, як цих, так і других авторових висновків дуже бажано було б скоріше бачити надрукованим продовження досліджень Ростовської досвідної станції у посушливий 1924 рік в опрацьованні авторів.

Професор Є. Опоків.

Корінеплоди (63)

Вовчанский, Ф. (ученный агроном). *Картофель, его хозяйственное значение и культура.*—Сельско-хозяйственная библиотека под редакцией К. Г. Маньковского.—Вид. Вукопсілки, стор. 1-72, 8°. Харків, 1922 р.

Економічна криза останніх років особливо навчила нас цінити картоплю. Культура її на далі більше заслуговує нашої уваги. Автор зазначеного начерку взяв собі за завдання освітити цю безумовно цінну рослину.

Спершу автор подає короткі відомості про значіння просапних рослин в с.-господарстві, вигоди їх продукції і т. н. Тут треба зауважити тільки, що навряд чи в тепер рація наводити числа трудоемності просапних рослин з книжки Хлуджинського (1880 р.); наведені числа мало-сучасні. Далі, в другім розділі автор, думаємо без особливої потреби, подає відомості про „растение—как аппарат, вырабатывающий питательные вещества“ (стор. 6—8). Подане тут же таки „краткое ботаническое описание картофеля“ зовсім обминає характеризування коріневої системи картоплі та її особливостей супроти інших с.-господарських рослин. Цей розділ треба визнати взагалі за мало вдатний. Далі автор подає „исторический очерк распространения картофеля в Европе и России“ (відомі заходи влади, картопляні бунти і т. п.); будь яких спеціальних даних про перші часа поширення картоплі на Україні немає. Що до географії культури картоплі (III розд.), то тут подано короткі відомості по частинах світу (абс. числа в десятинах, в головних державах) в $\frac{1}{100}$ од всієї сійної площі та врожаї на десятину. Для України подано відомості по губернях за п'ятиріччя 1906—1910 р. р. в абсолютних числах площі під картоплею (окремо для землевласників і селян), а також погуберські числа врожайності картоплі, $\frac{1}{100}$ площі картоплі від загальної сійної площі (теж за п'ятиріччя 1906—1910 р. р.). Абсолютні числа збору наведено не по губернях, а взагалі для Правобережжя, Слобожанщини та України степової. В дальшій V розділі досить докладно вьяснюється господарське значіння картоплі та технічного перероблення її на сушарнях крахмальних та паточних заводах й гуральнях. Особливо цікаві дані уміщено тут про сушіння картоплі: наведено принципи сучасного сушіння, зріст, сушіння картоплі в Німеччині і т. п. В останніх трьох розділах подано взагалі цілком докладні відомості про культуру картоплі; згадуючи, автор, про угноення ґрунту, не подає відомостів про безпосереднє внесення звичайного гною під картоплю, що стає потрібним при беззмінній культурі її, яку все таки досить часто практикується. Нераз виникає потреба прямого угноення і в польовій культурі, особливо на неугноєних землях. Цікаво було б навести дані в цій справі з німецької практики (Verner, Kartoffelbau, 7 Auflage 1918). Між иншим, зазначаючи потребу дбайливо ставиться до звичайного гною, автор пише: „собираемый ежедневно навоз нужно складывать в яму; при чем желательно, чтобы навозная жижа из этой ямы не вытекала“ (стор. 40, підкреслення наше), Агрономічна думка в цій справі має бути суворішою й точнішою.

¹⁾ Див. його статью в журналі: Почвоведение, т. XIX, 1924 р. ч 1—2.

Трохи далі автор пише „отсутствием осенней пахоты смущаться не следует“ (стор. 45), це теж потребує точнішого обговорення. А взагалі відомості про культуру картоплі подано безумовно докладно: досить і числового матеріалу зі спроб досвідних станцій та полів; що правда, переважають харківські дані, книжка має трохи „харківського колориту“. Годилося б подати більш даних про спроби, наприклад, „Сітки досвідних полів Т-ва цукроварів“ та инш. Особливо це торкається даних що до сортовипробування. Дані „Сітки“ безумовно цікаві й заслуговують на увагу. Спроби Полтавської станції в цім напрямкові, що правда, менш цінні, але й їх теж варт було б навести. Правда автор до сортовипробування на наших досвідних установах ставиться критично і бере його під великий сумнів. „Отчеты этих учреждений свидетельствуют, о том, что „испытание“, „сравнение“ сортов ведутся здесь не только без продуманного плана в оборудовании, но и без знакомства с иностранной литературой по этому вопросу“—(стор. 71). Це завваження треба визнати за досить справедливе. Не можна ж справді порівнювати ранні стравні сорти з кормовими чи алкогольними. Отже насамперед потрібна систематизація і поділ призначених на випробування сортів картоплі на б. м. однорідні групи.

Нажаль автор не подає такої систематизації і взагалі класифікації сортів поширених за останні часи на Україні. Нема й опису найвідоміших у нас сортів, окрім чотирьох, що автор і рекомедує (Деликатес, Бове, „Меркур“ і „Вольтман“); опис коротенький. На жаль—теж нема ніяких відомостей про шкідників та про грибові хвороби картоплі. У тексті 12 малюнків.

Проте, не вважаючи на зазначені, здебільша другорядні, хиби, загалом треба визнати, що авторів варис досить цінний і має доволі солідне практичне значіння для рядового агроробітника та, що гаразд володіє російською мовою, добре свідомого господаря, але таких на Україні взагалі небагато. Отже бажано, щоб у свій час книжка авторова була перевидана українською мовою.

П. Мороз.

Бжільництво (99).

Zur Messung des mittelbaren Bienennutzens des Bestäubung von Nutzpflanzen.
(Archiv für Bienen Kunde, 3 Jahrgang, siebendes Heft, Verlag von Fischer. Leipzig-Berlin. 1921.

В цьому випускові „Архива бджолознавства“, що його видає проф. Армбрустер за участю проф. Буттель-Репено—подано в статті Армбрустера¹⁾ (нині Директора Берлінського-Далем Інституту Бжільництва) нову спробу визначити користь, що її дають бджоли сільському господарству, допомагаючи перехресному запиленню рослини сільсько-господарського значіння. Проф. Амбрустер бере за вихідний пункт своїх розрахунків об'єм медового пухірця бджоли. Оскільки дослідями Конзаської (Півн. Амер.) Досвідної Станції доведено, що об'єм медового пухірця робочої бджоли є оснiвним фактором загальної продукційности бджоляної родини в медозборі—насамперед має інтерес метод, що ним проф. Амбрустер визначає об'єм медового пухірця.

Градуований циліндр (з поділками в $\frac{1}{10}$ куб. см.) вишиною в 9 см. і 1,1 см. в діаметрі, заповнений цукровим розчином питомої ваги коло 1,2 (середня питома вага нектару) перевертається в чашечку з діаметром 3,2 см. й площиною дна в 4 кв. см. Потім до цього джерела „взятку“ принажується й дресирується бджіл—в даному разі—бджіл метисів Європейської й Американської (Fasciata) відмін, трохи меншого, порівнюючи з європейською бджолою—розміру і, значить, з вишим медовим пухірцем. В міру того, як цукровий розчин збирається бджолами—в чашечку надходить з циліндру нова його порція, яку виганяє булька повітря, що проходить в циліндр через носочок останнього. Поділ кількості кубиків взятого бджолами розчину—на кількість бджіл, що вилетіли зі сповненим медовим пухірцем (це можна бачити в леті й згукові)—дасть об'єм медового пухірця; підрахунком оставших встановлюється, що 1 куб. см. цукрового розчину збирають 18 бджіл, отже—

¹⁾ Vergleichende Eichungsversuche an Bienen und Wespen.

об'єм медового пухірця бджоли $= 1,000 : 18 = 0,0577$ кб. см. $= 57,77$ кб. мм. При питомій вазі розчину 1,2—кожна бджола збирає таким чином вагу $57,77 \times 1,2 = 0,069$ гр. (У ос відсвідні цифри $= 35,57$ кб. м.м. і 0,046 гр.).

Оскільки одна квітка червоної конюшини має в собі коло 0,3 кб. м.м. нектару—то щоби зповнити медовий пухірець—бджола має облетіти $57,77 : 0,3 = 192$ квітки, а щоби зібрати 1 кгр. меду—6.000.000 квіток—т. б. то—100.000 голівок (гадаючи, що конюшину відвідують бджоли); на еспарпеті бджола могла би зібрати 1 кгр. меду з 4.000.000 квіток. Ці цифри слід вважати за нижчі в де-кілька разів від дійсних тому, що збирання меду з конюшини звязано з ускладненнями (через недостатню довжину язичка) і нектар не завжди буває в кількості, що її береться для розрахунку; через це бджоли мусять для сповнення медового пухірця облетіти більшу кількість квіток. Тому, а також беручи до уваги, що конюшину бджоли відвідують також для збору пилку, проф. Амбрустер гадає, що збір одного кілограму меду вимагає відвіданя бджолою 20.000.000 квіток конюшини.

Коли вважати, що при цьому буде запліднено лише 17.000.000 квіток, матимемо, що бджоли, своїм посередництвом в запиленні, дадуть при зборі 1 кгр. меду—коло 30 кгр. насіння конюшини (1 кгр. насіння конюшини має в собі 560.000 зернят)—кількість, що її вистачить для засіву $2\frac{1}{2}$ гектарів. Тому, переводячи на гроші Амбрустер визначає співвідношення поміж посередньою користю бджоли (в запиленні) й безпосередньою (прибуток медом) як 60: 1.

Ці розрахунки проф. Амбрустера є прекрасною ілюстрацією для передніх сумарних розрахунків користи бджіл в сільському господарстві. Ціфри, що їх встановлювалось раніше на підставі головним чином відсоткового співвідношення різних комах, що беруть участь в запиленні с. г. рослин, дали змогу і проф. Цандерові¹⁾ визначити загальну суму підвищення прибутковости сільського господарства завдяки допомозі бджіл в 400—450 міль. марок для Німеччини (1918). Розрахунки проф. Амбрустера (як у свій час досвіди в Брасові Н.І. Клінгена) показують, що ці цифри не збільшено, й зміцнюють позиції бджільництва в сільському господарстві й засади, що їх вперше подано більш як сто років тому знаменитим дослідником біології квіток Хр. Шпренгелем в його брошурі: Die Nutzlichkeit der Bienen. und der Notwendigkeit der Bienensucht von einer neuen Seite dortgestellt (1811 р.)

А. Козачок.

СІЛЬСЬКО-ГОСПОДАРСЬКА НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ НА УКРАЇНІ.

Президія С.-Г. Наукового Комітету. Протягом останньої чверти 1924 року з вересня і місяця основним ядром робіт Президії була реорганізація Комітету. Напрямок реорганізації Комітету, що його визначила Колегія НКЗС постановою від 8 червня 1924 року, було змінено в форму вироблення цілком нової структури Комітету, яку постановою Колегії НКЗС від 1 листопаду 1924 року принципово прийнято і тепер детально розробляється.

В процесі звичайної роботи по Президії пройшли такі, що заслуговують окремої уваги, справи.

Підготовлення до З'їзду вивчення продукційних сил та народного господарства України. Президія вживала систематичних заходів до своєчасного переведення підготовчих робіт до З'їзду по лінії його секції сільського-господарства. Тези докладів, виготовлених до З'їзду, було проведено через відповідні секції Комітету і зокрема тези докладів, що мали бути подані від К-ту на Пленумі З'їзду, розглядалося ще й на засіданнях самої Президії.

Проект Коксо-Бензолу вироблення на його заводах за новим методом концентрування штучних угноєнь, що одночасно містять в собі два елементи: фосфор та азот і три: фосфор, азот та калій, з високим $\%^{0}$ їх придатности. Надаючи велике значіння порушеній справі для сільського-господарства, Президія організувала для наукового висвітлення цього питання спеціальну нараду з притягненням до роботи видатних знавців з агрономічної хемії.

Проект організації Науково-Дослідного Інституту Водного Господарства України, що виробила Меліоратійна Секція К-ту. Після ґрунтового черегляда та погодження з Управлінням Землестрою НКЗС, Президія подала цей проект на принципову укаву Колегії НКЗС, підкресливши конечну потребу організації такого Інституту, що матиме велике значіння (баланс води, регулювання водного режиму), особливо в звязку з кампанією боротьби з посухою.

1) Prof. E n z a n d e r Die Zukunft der deutschen Bienensucht

4. Констатувати, що такого єдиного доцільного синтезу ще немає а ні в український, а ні в союзній суспільно-державній думці, як також і в пресі, науковій і загальній.

5. Отже через те, що немає такого синтезу, ті практичні заходи, що проєктуються, а почасти вже й провадяться у життя, базуючись на несинтезованих однобічних підходах до розв'язання самої проблеми боротьби з посухою і за врожай,—викликають ще багато серйозних заперечень і потребують дальшого розроблення, так в українському як і в союзному масштабі, щоби уникнути можливих нераціональних і хибних планів і заходів, що могли-б стати тільки на шкоду сільському господарству.

6. Констатувати, що такий стан з розв'язанням цієї найактуальнішої для України і цілого Союзу проблеми пояснюються тим, що наша с.-г. наука, дуже повільно розвиваючись, і через те не заглиблюючись в реальні умови с.-г., зокрема масового селянського, маючи вже багато цінних досягнень, не в силі ще цілком конкретно підійти до проблеми боротьби з посухою і взагалі боротьби за врожай, через що й сама проблема ця не може бути ще радикально розв'язана, бо не може ще ґрунтуватися на міцних наукових підвалинах.

7. Визнати, що для конкретизації наукового розроблення і практичного розв'язання цієї проблеми, вона сама повинна бути знята з недосяжних височинь проблеми „боротьби за врожай“ взагалі (що охоплює увесь цикл с.-г. науки і практики на всій території, а через те стає не конкретною!—і не тільки формально, а й реально, повинна стати конкретною проблемою „боротьби з посухою“.

8. Проблема ця, що має колосальне загально-українське і всесоюзне значіння, повинна скупчити нашу увагу коло районів, що є нашими житницями, але що постійно, більш чи менш часто, страждають від посухи, через те, що в них серед найважливіших факторів сільського господарства в мінімумі є ґрунтова і атмосферна вогість.

9. Для посушливих районів мусять бути вироблені такі системи комбінованих заходів (загально-економічних, землеустрійних, агротехнічних і агро-меліорацийних) і способів господарювання, що, проведені в життя самим населенням і державою,—привели-б до такої конструкції господарства, і до такої системи господарювання, при яких воно було-б в найбільшій мірі забезпечено від впливу посухи.

10. Підходячи до збудування на таких основах перспективного і практичного плану боротьби з посухою, треба ввести в нього, як найбільш пристосованих до реальних умов масового сільського господарства, що їх реалізація і висновки, використавши і попередні дані с.-г. науки, дали-б міцні підвалини до реалізації цілого плану боротьби з посухою.

План популярної бібліотеки про боротьбу з посухою на Україні.

I. Державні заходи та участь суспільства в боротьбі з посухою.

1. Радянська влада і комуністична влада в боротьбі з посухою—1 1/2 арк.
2. Робітники й селяне на боротьбу з посухою 1 1/2 „
3. Кооперація, колективізація і кредит на боротьбу з посухою 1 1/2 „
4. Наука й селянський досвід у боротьбі з посухою 2 „

II. Організація сільського господарства в посушливих районах України.

5. Як треба хазайнувати в посушливому степу (2 1/2 арк. 10 тис. прим.—П. Тушка в).
6. Як треба хазайнувати в посушливій частині лісостепу (2 арк. 10 тис. прим. П. Найдів).
7. Як годувати худобу в посушливій Україні (1 арк. 10 тис. прим. Я. Савченко).
8. Як харчуватися в посушливій частині України (1 арк. 10 тис. прим. Є. Артюх).

III. Агротехнічні заходи боротьби з посухою.

9. Чому посуха робить у нас неврожай (1 арк. 10 тис. прим. В. Мазуренко).
10. Сіймо посухостійкі рослини (1/2 арк., 15 тис. прим. А. Кузьменко).
11. Як обробляти та вгноювати ґрунти, щоб перемогти посуху в степовій Україні. (1 арк. 10 тис. прим. П. Тушка в).
12. Як обробляти та вгноювати ґрунти, щоб перемогти посуху в лісостеповій Україні. (1 арк. 10 тис. прим.).
13. Просапні рослини в боротьбі з посухою (1 арк. 10 тис. прим. М. Дєбровольський).
14. Кукурудза в боротьбі з посухою (1 арк. 10 тис. прим. К. Данилевський).
15. Цукрові буряки в боротьбі з посухою (1 арк. 10 тис. прим. Д. Головка).
16. Шкідники—приятелі посухи і неврожаю. (1 арк. 10 тис. прим. проф. І. Щоголів).

IV. Меліорація в боротьбі з посухою.

18. Як використовувати воду в боротьбі з посухою (1 1/2 арк. 10 тис. прим. проф. Є. Опоків).
19. Заліснення ярів і пісків в боротьбі з посухою (1 арк. 10 тис. прим. Гурський В).
20. Лісові смуги на полі і обсадка доріг, як засіб боротьби з посухою. (1 арк. 10 тис. прим. - Новак).

V. Боротьба з посухою по різних районах.

21. Боротьба з посухою по різних районах (2 арк. 10 тис. прим. В. Ковалевський)

VI. Побут в боротьбі з посухою.

22. Ділівські звичаї, бог і боротьба з посухою (1 1/2 арк. 16 тис. прим. Г. Коваленко і В. Мазуренко).

VII. Посуха в світлі науки.

23. Допомогай вивчати посуху та засоби боротьби з нею. (1 арк., 10 тис. прим. Я. Савченко).

Разом 75 арк. 940.000 примірників.

(Ухвалено на спільному засіданні Президії Комісії Боротьби з Посухою та Видавничої Підсекції Секції Освіти СГНКУ).

Секретар комісії боротьби з посухою. *М. Кондрашенко.*

Бюро сітки кореспондентів С.-Г. Н. К. У. За жовтень—грудень ц. р. зараховані такі нові кореспонденти:

1711.	Корінюк Г.	м. Шиола на Київщині
1712.	Півень О.	ст. Челябське Краснодарської окр.
1713.	Рощко Я.	с. Погребище на Київщині, Профшкола
1714.	Персіянів В.	с. Малі-Кринки на Полтавщині
1715.	Габелюк А.	с. Козацьке на Київщині
1716.	Бугаєць А.	м-ко Глобино на Полтавщині
1717.	Савченко І.	с. Березівка на Полтавщині
1718.	Підгайний М.	м-ко Козин на Київщині
1719.	Кармалита С.	м. Ставище на Київщині, агрошкола
1720.	Бідний Ю.	м. Умань, агротехникум
1721.	Левченко І.	х. Левченка на Полтавщині
1722.	Ляхварь Г.	х. Спичівка на Полтавщині
1723.	Грицаєнко І.	с. Любомирка на Одещині
1725.	Давиленко М.	с. Маячка на Полтавщині
1725.	Миквтенко Д.	м. Лаксимвітка на Полтавщині
1726.	Лавренко М.	м. Київ
1737.	Святелик О.	с. Шепелівка Кременчуцької окр.
1728.	Мусієнко С.	с. Нижча-Дубальня на Київщині
1729.	Мандзюк С.	с. Красносілка на Київщині
1730.	Костюченко В.	Сокіренська профагрошкола на Полтавщ.
1731.	Задірака Г.	м. Інчулка на Одещині
1732.	Грінченко І.	с. Мерефа на Харківщині
1733.	Чухліб І.	м. Мачухи на Полтавщині
1734.	Дамберг І.	с. Краснопілля на Харківщині
1735.	Мусієнко І.	с. Фальов на Полтавщині
1736.	Марюта Г.	м. Переяслав на Полтавщині
1737.	Кушнір Л.	Заміхівське лісництво на Поділлі
1738.	Чирвенко І.	Корсузьке лісництво на Київщині
1739.	Задорецький В.	с. Ставище на Б.-Церківщині
1740.	Серідко А.	м. Вертіївка на Чернігівщині
1741.	Журавель Л.	с. Тарандиці на Лубенщині
1742.	Фисун А.	м. Чутово на Полтавщині
1743.	Бобко М.	х. Потопиха на Роменщині
1744.	Трасківський І.	ст. Фастів
1745.	Майборода І.	с. Пелешівщина Кременчуцької окр.
1746.	Демонтьєв Ф.	м. Одеса, мел. технікум
1747.	Ступін Л.	м. Одеса, мел. технікум
1748.	Андцбор З.	м. Одеса, мел. технікум

Окремих кореспондентам розіслано „Вісник с. г. науки“ №№ 5—6, 7—9, а крім того ще такі матеріяли:

- 1) Відомости про стан озимини 1924 р. з картками №№ 1, 2, 3, 4, 5 з обіжником
- 2) Обслідування колекцій української флоти анкета 1-а, з обіжником.
- 3) Анкета до зразків кормових рослин, з обіжником.

Крім цього всі ці матеріяли з „Вісником с. г. науки“ № 5—6 розіслано до всіх с. г. шкіл, с. г. досвідних станцій, агрорайонів, та лісництв, а також розсилається колгоспам, окр. та Губземуправлінням.

Крім того Бюро на 1 січня переглянуло список кореспондентів, що до їх праці; зарахованих в 1923 р., що не провадили праці,—виключено.

Кореспондентам, що добре виявили свою діяльність заповненням анкет, надсилкою зразків і т. вш.—вирішено видати нагороду книжкам.

Кореспонденти, яким призначено нагороду:

По першому (вищому) розряду.

1. 447 Ярмак Г. К.
2. 977 Черненко У. Й.
3. 978 С. Г. Колектив „Червона Зірянця“.
4. 875 Ченакал М. П.
5. 916 Удовенко С. П.
6. 941 Трудова Хліборобська Артіль „Хуторок“.
7. 631 Троян Д.
8. 201 Тищенко Д. Х.
9. 864 Суржаненко П.
10. 831 Семиренко Н. Ф.
11. 334 Тележечко М. І.
12. 784 Онищенко І.
13. 783 Оверко З. С.
14. 429 Никифороенко В.
15. 767 Мильченко У. Г.
16. 12 Мирошніченко Я. А.
17. 226 Марюта О. І.
18. 992 Луценко С. М.
19. 490 Левончук П. М.
20. 571 Кучма Г. П.
21. 1006 Купенко М. І.
22. 744 Крикун С. Г.
23. 966 Корчемний О. Г.
24. 993 Коротач С. А.
25. 1017 Корженко М. А.
26. 400 Климко Н. Г.
27. 518 Кваша М. Ф.
28. 736 Касьян П. Д.
29. 1085 Коротяев Ст.
30. 488 Загребальний В. І.
31. 258 Єланський Г. Н.
32. 430 Дехтаренко П. В.
33. 1004 Гриценко П. П.
34. 691 Горопацький Ф. Н.
35. 686 Глушченко А. Ф.

36. 927 Вава І. К.
37. 503 Бужин І. Й.
38. 423 Білик К. О.
39. 339 Білик М.
40. 976 Вахмут А. М.

По другому розряду.

1. 907 Ярошенко І. І.
2. 407 Ярмак І. В.
3. 31 Юрченко Т.
4. 903 Шумейко М. Й.
5. 366 Шишко С. А.
6. 781 Шенгер А.
7. 505 Шевлягин В. Н.
8. 585 Шатилук І. Х.
9. 902 Чумак Я. С.
10. 645 Цюнька О. О.
11. 196 Цьова Х. І.
12. 634 Цісельський С. М.
13. 964 Храпко П.
14. 1052 Хілобок М. П.
15. 960 Хомутовський А.
16. 1065 Удовиченко С.
17. 528 Тонкоголосюк А. Д.
18. 1083 Ткач Г. Г.
19. 1036 Стрижувус О. М.
20. 912 Стретович-Меленівський А. А.
21. 860 Сторожчук В. М.
22. 246 Степаненко С. С.
23. 857 Соса Ф. О.
24. 852 Слободяник К. М.
25. 850 Скрипченко М. А.
26. 574 Сиденко К. П.
27. 385 Сиволицький Х. М.
28. 849 Свядоренко І.
29. 594 Сергієнко Я. Є.
30. 479 Семенчотенко П. Г.

31. 1007 Сарана Ю. О.
 32. 915 Саповський П. А.
 33. 487 Савостяненко І. В.
 34. 43 Руденко П. І.
 35. 1018 Руденко І.
 36. 818 Река Д. У.
 37. 638 Прилуцький М. О.
 38. 822 Потоцький О. Р.
 39. 938 Полів'яний Д. С.
 40. 790 Пляско С. Ф.
 41. 424 Пісківське С. Г. Кооп. Т-во
 42. 72 Пархитко Х. Т.
 43. 168 Пархоменко П. М.
 44. 896 Панченко І. Є.
 45. 1073 Панфілів А. М.
 46. 911 Ольховик І. Л.
 47. 497 Нагірний М. О.
 48. 352 Мостовий Г. Д.
 49. 627 Мороз Й. І.
 50. 999 Мишалов П. К.
 51. 575 Михалевський А. І.
 52. 635 Михайлюк А. А.
 53. 180 Міхеєв М.
 54. 766 Мельничук О.
 55. 764 Мась Т. І.
 56. 785 Мартинюк І. О.
 57. 417 Мартинюк Д. М.
 58. 311 Лукашів Г.
 59. 755 Лопата Ф. С.
 60. 250 Лозенко П. М.
 61. 568 Лоб Г. П.
 62. 39 Лисяця М. П.
 63. 193 Лимаренко Л. Л.
 64. 2·8 Купенко Х. Д.
 65. 748 Кузьменко К. С.
 66. 746 Кудря І. В.
 67. 637 Данилевської Ю.
 68. 101 Криворучка Д. А.
 69. 63 Кравченко Т. Г.
 70. 198 Кравченко К. Х.
 71. 1056 Косач Й.
 72. 742 Коротун А. Г.
 73. 418 Коряс О. І.
 74. 996 Козирь І. В.
 75. 119 Когут П. Є.
 76. 42 Коваленко А. В.
 77. 548 Кобець С. Т.
 78. 524 Клерик О.
 79. 93 Кінчук І. М.
 80. 1068 Безпалко В.
 81. 316 Карпенко П. Ю.
 82. 207 Карпенко В. Г.
 83. 82 Карпенко А. Л.
 84. 734 Карачук Ф. О.
 85. 961 Івашенко Я. О.
 86. 1033 Івашин С.
 87. 714 Івасенко С. П.
 88. 371 Зінченко М.
 89. 1141 Заредоцький В. І.
 90. 814 Заволока І.
 91. 1143 Журавель Л. В.
 92. 462 Ємчук М. П.
 93. 706 Дулгоров І. Є.
 94. 1080 Діма Г. М.
 95. 696 Давидович С.
 96. 695 Гудзь І. Х.
 97. 1134 Грінченко І. Д.
 98. 562 Гречанський Т.
 99. 913 Гречанюк В. П.
 100. 333 Гончаров І. Х.
 101. 287 Гонтаренко Я. М.
 102. 688 Голюса Д. Й.
 103. 486 Голуб Д. Д.
 104. 149 Голішевський Х. М.
 105. 1037 Гнатенко С. Я.
 106. 1067 Гейченко М. О.
 107. 1090 Галенко Н. В.
 108. 682 Гайдар В. А.
 109. 1117 Габелюк А. С.
 110. 660 Воробійов О. Х.
 111. 1050 Волков В. А.
 112. 391 Возненко Г. Ю.
 113. 1048 Вовк М. П.
 114. 1020 Щербина А. Ф.
 115. 963 Валюх Л. В.
 116. 722 Бурлик І. М.
 117. 890 Бурба І. М.
 118. 107 Булава І. Г.
 119. 1118 Бугаєць А. С.
 120. 520 Вочко С. І.
 121. 1030 Білявський Д. І.
 122. 182 Білявський Я. І.
 123. 75 Біланчук А. Д.
 124. 35 Вігма І. К.
 125. 325 Брезняченко П. І.
 126. 673 Бережанський Д. Є.
 127. 671 Безкоровайний Х. Ф.
 128. 670 Барабаш М. М.
 129. 249 Балюра І. С.
 130. 569 Баган Я. В.
 131. 1031 Антоненко О. Т.
 132. 666 Андрєнко С. І.
 133. 194 Яковенко С. І.
 134. 435 Шило Ст. Гр.
 135. 99 Швець Г. І.
 136. 1094 Чумаченко І. П.
 137. 879 Чорнолуцький І. Т.
 138. 625 Чорнобай М. Г.
 139. 57 Череди́нченко М.
 140. 723 Фолюшевський Ф. В.
 141. 807 Устич Х.
 142. 32 Ткаченко І. О.

Праця станиці захвату буряка Харківського Відділу Цукротресту. За липень-вересень 1924 року. В початкові липня було закінчено боротьбу з дорослою стадією пашняної кузьки та гусені озимої черви першої генерації. За весь період боротьби у всіх призаводських господарствах Х.В.Ц. було зібрано гусені озимої черви першої генерації коло 1500 пудів і пашняної кузьки коло 1000 пудів.

Головну увагу за минулий період віддавалось боротьбі з озимою червою. Льот метелика озимої черви другої генерації вперше було помічено 8-го липня.

Для боротьби з метеликом озимої черви 2-ї генерації було скрізь на парових та бур'якових ланах розставлено лихтарі та коритчатка з шумовою патокою.

В окремих цукроварнях улов метеликів визначають в таких цифрах:

№ № по черзі.	Назва цукроварні.	Кількість влімааних метеликів.	Коли одержано відомості.
1.	Петрівська	6.000.000	2/IX
2.	Артемівська	1.924.616	16/IX
3.	Шевченківська	13.000.000	17/IX
4.	Жовтнева	1.170.000	20/IX
5.	Ленінська	191.000	17/IX
6.	Первухинська	1.800.000	2/X
7.	Яківська	560.000	"
8.	Тростянецька	1.900.000	"
9.	Пархомівська	500.000	"
10.	Чупахівська	600.000	"
11.	Мезенівська	44.000	"
12.	Угроїдська	700.000	"
13.	Грязнянська	500.000	"
14.	Княжицька	100.000	"
15.	Сумсько-Степанівська	200.000	"

Щоби не дати метеликові змоги класти яєчка на парах—увесь час, починаючи з другої половини липня, на парах провадилось енергійну боротьбу з бур'янами.

Перших двів у серпні почали розкадати на парах гич, аби заздалегідь виловити тут гусенів озимої черви другої генерації. Гич розкидалось зразу-ж після посіву.

В серпні на парах, як і на посівах, улов гусені на гич був незначним, так в кожному призаводському господарстві кількість влімааних гусенів на день хиталась від 3-х хунт. до 15-ти хунт. (1 хунт мав від 650 до 1000 штук гусенів).

В помірній кількості озима черва почала з'являтися на озимих посівах в перших двів вересня, з кожним днем охоплюючи все більші площі посівів та заподіюючи їм шкоду, що де-далі збільшувалась.

Боротьбу з гусенню озимої черви провадилось в такий спосіб:

1. Навколо лисня робилось борозни, щоби не пропустити дальшого поширення шкідників; 2) по полю розкидалось гич, аби з'осередити гусенів на окремих латочках; 3) гусень, що злязлась на гич, збиралось руками; 4) розкидалось по полю отруєні привади з висівок; 5) розкидалось по полю отруєні привади з цукрового буряка; 6) обризувалось культури, що підпадають нападаві шкідників—інсектицидами.

Всі перелічені способи боротьби за винятком зазначених в пактах 4, 5 та 6, дали позитивні наслідки. Що до отруєних привад, то вони хутко висихали і робились непридатними для споживання гусеням.

Оскільки значним був наступ гусенів 2-ї генерації, видно з нижчеподаної таблиці:

№ № по черзі	Назва цукроварень.	Кількість зібраних гусенів.	Коли одержано відомості.
1.	Артемівська	77 пудів	17/IX
2.	Шевченківська	396 "	15/IX
3.	Жовтнева	35 "	20/IX
4.	Чубарська	25 "	22/IX
5.	Ленінська	2 "	27/IX
6.	Тростянецька	200 "	3/X
7.	Угроїдська	815 "	1/X
8.	Мезенівська	13 "	1/X
9.	Грязнянська	103 "	"
10.	Первухинська	500 "	"
11.	Пархомівська	260 "	"
12.	Яківська	70 "	25/IX
13.	Сумсько-Степанівська	467 "	1/X
14.	Велико-Жовтнева	397 "	"

СІЛЬСЬКО-ГОСПОДАРСЬКА НАУКА ЗА МЕЖАМИ УКРАЇНИ.

Всесоюзний Метеорологічний з'їзд 10-го листопаду 1924 року в Головній Геофізичній Обсерваторії відбулося під головуванням А. А. Каминського друге по черзі засідання Комісії в справі скликання Геофізичного З'їзду. На цьому Засіданні було ухвалено відкласти Геофізичний З'їзд, що його проєктовано було скликати на весні 1925 року, а з огляду на очевидну конечну потребу з'осередити всю увагу на метеорологічному центрі—скликати Всесоюзний З'їзд в справах метеорології.

Далі Комісія постановила, щоби цей метеорологічний з'їзд був головним чинном науковим і щоби оглядовим доповідям було відведено найменше місце. Потім Комісія висловила за те, щоби на З'їзді, по змозі, ширше було поставлено питання практичної метеорології і визнала за бажане, щоби окремі дні на з'їзді було віддано дискусіям що до особливих питань загального характера, а саме: 1) про довготермінові завбачання, 2) про метеорологічні умови посух, 3) про теорію Вьєркнеса і 4) про короткотермінові завбачання, особливо гострих явищ.—грози штормів, повінів.

Далі Комісія винесла постанову про потребу утворити Організаційний Комітет проєктованого З'їзду Метеорології і назначила такі секції З'їзду та їхніх керівників:

1. В Секції Теоретичної Метеорології—А. А. Фрийдмана,
2. В Секції Радіяції (оптика, акустика, актинометрія)—С. И. Савинова,
3. В Секції Кліматології (медичної кліматології)—А. А. Каминського, а в Під-Секції Методики загальних метеорологічних спостережень—А. А. Смірнова.
4. В Секції Динаміки атмосфери та синоптичної метеорології—Б. П. Мультиганівського та Є. І. Тихомірова.
5. В Секції Аерології (методика спостережень та кліматології верхніх шарів атмосфери)—П. А. Молчанова.
6. В Секції Сільсько-Господарської Метеорології—В. О. Аскіназі.
7. В Секції Гідро-Метеорології—Ю. М. Шакальського та В. Ю. Візе.
8. В Секції Атмосферової Електрики—П. А. Булгакова.
9. В Секції Методики викладання Метеорології—С. А. Советова.

13-го листопаду на засіданні Секції Повітря Держплану, що відбувалося в Головній Геофізичній Обсерваторії в тій самій справі, постановлено найменувати З'їзд Метеорологічним і разом з тим не включати до програму З'їзду доповіді що до організаційних питань. Що торкається до оглядових доповідей наукового та застосованого, то такі доповіді визнано за бажані, але вони, на думку Секції, не повинні домінувати.

К. Барсов.

До заснування Актинометричної Комісії. 3-го листопаду 1924 року Вчена Рада Головної Геофізичної Обсерваторії заслухала доповідну записку старшого геофізика П. П. Калітіна про заснування при Обсерваторії Актинометричної Комісії.

Після перерви, що була викликана революцією, актинометричні спостереження в СРСР за останній час починають все далі й далі розвиватись, і сучасний їхній стан настільки вимагає організованості праці в цій галізі геофізики.

Нині, очевидно, СРСР займає перше місце, що до наявності актинографів і останнє що до організованості праці.

Актинографи є в: 1) Павловську, 2) Ленінграді (Головна Геофізична Обсерваторія), 3) Лісовий Інститут, 4) Детское село (Сільсько Господарський інститут), 5) Москві, 6) Катеринбурзі, 7) Боровому лісництві, 8) Севастополі, 9) Феодосії, 10) Тифлісі, 11) Іркутську.

В найближчому часі проєкується встановити ще де-кілька актинографів.

Отже для координації актинометричних робіт доповідач пропонує при головній Геофізичній Обсерваторії заснувати Центральну Актинометричну Комісію, що повинна:

- 1) Мати наукове керування всіма актинометричними роботами в Республіці.
- 2) Мати нормальні актинометричні прилади центрального актинометричного Інституту для Європи.

3) Організувати регулярне звірення всіх, що функціонують, приладів з нормальними актинометрами комісії.

4) Допомогати постачанню актинометрами геофізичним та іншим станціям. Для цього організувати в СРСР продукцію актинометричних приладів.

5) Дбати про оброблення та видання спостережень.

6) В брати участь приладами та інструкуванням при організації актинометричних спостережень в експедиціях.

7) Влаштувати власні актинометричні експедиції.

До кошторису Головної Геофізичної Обсерваторії кожного року повинно вписувати певну суму на утримання актинометричної Комісії.

Погоджуючись із доводами доповідача, вчена рада Обсерваторії ухвалила, що актинометрична Комісія повинна бути при Головній Геофізичній Обсерваторії, але повинна мати міжвідомчий характер, і доручила Правлінню Обсерваторії провести через законодавчу установу здійснення заснування згаданої Комісії.

К. Барсов.

II Всеросійський З'їзд С. Г. освіти Р. С. Ф. Р. Р. Шістнадцятого вересня ц. р. о 1 год. 20 хв. відерився у Москві З'їзд Сіль. Госп. Освіти, що тягнувся до 20-го числа.

Завдання цього З'їзду було поділитися думками і досвідом переведення роботи, згідно постанов, ухвалених конференцією Сіль. Госп. Освіти, що відбулася 6.VI-23 року, а також накреслення напрямку діяльності на майбутній навчальний рік низчої й середньої с. г. шкіл.

Коли розглянути всі заслухані доповіді, то бачимо, переважна кількість їх була з центру, як що сюди зараховувати доповіді представників губпрофосвіт.

З місць доповідей не було. Про місця можна було дізнатися лише з дебатів.

Само собою розуміється і зміст їх тому був переважно теоретично-декларативно-методологічного характеру. Всі доповіді можна поділяти на три групи: 1) Громадсько-політичні (Луначарського, Свідерського, Намьотова і Калініна), 2) Методологічно-керівничі і 3) Інформаційно-декларативні (Пескін, Прокудін, Вайно, Бекетов, Соколов, Гітис, Каїров, Магніцький, Богушевський, Руднев, Стачинський).

Ясно, що в більшості своїй делегати не були задоволені цими доповідями і в своїх промовах зауважили одірваність Головпрофосвіти від місць, навіть де-які говорили, що місця йдуть поперед Головпрофосвіти.

Переходячи до характеристики першої групи доповідей, треба відзначити, що вони ясно і чітко поставили справу с. г. освіти, як чинника громадсько-політичної, або, як у нас кажуть, громадсько-агрикультурної роботи с. г. шкіл (зв'язок з оточенням). Правда, що й на торішній конференції стояло це питання і властиво, в принципі нічого нового не виявилось, але тепер на З'їзді, що був далеко ширший, ніж торішня Конференція, зафіксовано з участю Наркомів НКО та НКЗ, що с. г. освіта в загальній роботі органів цих комисаріатів займе одне з перших місць, а с. г. школа повинна стати громадським агрикультурним осередком, що базується в своїй роботі на потребах і вимогах с. г-ва свого району.

Доповіді другого типу, що повинні були стати осівними для З'їзду, дали дуже мало, оскільки повторювалося осівні положення попередніх доповідей і мало ілюструвалося практикою життя.

Найбільш цікавими були доповіді т. Гітиса, Каїрова і почасти Стачинського.

Доповіддю Гітиса, представника Ленінградської Губпрофосвіти, було поставлене питання із практики шкільного життя за рік про скорочення великої кількості дисциплін в навчальних планах шляхом зміни предметових навчальних планів на такі плани, в яких окремі галузі зібрані не по методологічних ознаках, а по суті споріднених процесів, яких вони торкаються,—перехід до будови навчальних планів біля певного стержня, розуміючи стержнем групу питань-дисциплін, що вивчають споріднені виробничі процеси. Таких стержнів Ленінградська Губпрофосвіта взяла для с. г. шкіл п'ять: 1) суспільнознавчий—наука про суспільство, рідна мова, література; 2) фітотехнічний—рільництво, лувівництво, городництво, садівництво, лісів-

ництво, меліорація; 3) зоотехнічний 4) організаційно-економічний та 5) природньо-математичний—математика, фізика, хемія, то-що.

В межах окремого наукового стержня складається єдиний програм, що й виконується учнями і навчителям. Згідно з цим і методи викладу змінюється відповідно до стержнів (стержневі класи, колективні теми, то-що).

З приводу доповіді т. Гітиса виникло багато запитань, які вияснили, що введення такого „стержневого плану“ вимагає високої кваліфікації у навчителя, а по друге—й гарного обладнання навч. установи. Це могла зробити Ленінградська Губпрофосвіта, що має досить кваліфікованих навчителів. Не зважаючи, одначе, на це, З'їзд ухвалив визнати роботу Ленінградської Губпрофосвіти цікавою й вартою продовження. Досі план переводилося лише по лінії індустріально-технічній і лише з цього навчального року було переведено його в сіль. гос. школах.

Т. Каїров у своїй доповіді показав методологічний підступ до будови сітки й типів с. г. шкіл у Московській губернії, будуючи с. г. школи на основах району (природньо-економічний, побутовий, то-що) і вимогах державної політики. Але вся вага цієї доповіді полягала в освітленні районної с. г. школи, так званої „школи селянського господарства“, завдання якої в освітньому полягає в тім, аби підготувати агрономічно-грамотних селян у своїх таки господарствах, щоб вони мали досить технічного, професійного знання й уміння для організації та поліпшення свого господарства на нових економічних та громадських основах.

Ця школа, не даючи формально права на безпосередній перехід до технікуму, не виключає, проте, можливості найбільш талановитим і здатним учням при невеликому підготовленні продовжувати навчання в технікумах і ВУЗ'ах. Загальне ж правило таке: вся маса учнів призначається для роботи у селянське господарство безпосередньо, а також і для місцевих кооперативних організацій, у волрадах, с. г. гуртках, то-що, тому праця по суспільних і інших загально-економічних дисциплінах займає однакове місце з спеціальними дисциплінами. Вихованці школи селян. госп-ва повинні стати підорою і помішниками участкового агронома в його роботі на селі.

Що ж торкається методів навчання та навч. планів, то це ілюструють таблиці ч. ч. 1—5.

Т. Стачинський—представник державної Вченої Ради („ГУС“) у своїй доповіді „Методи будовання програмів і навчання в школах селянської молоді“ досить докладно зупинився на виясненні різниці методики навчання в соціалістичнім (комуністичнім) та буржуазнім суспільстві.

В методи буржуазної школи повинно внести зміни відповідно основним завданням пролетарської держави і в будованні навчальних програмів та навчанню, виходити з марксистських методів думання, себ-то: методів діалектичного матеріалізму. Подавніше оснвні думки, що до методики, доповідач перейшов до з'ясування оснвних положень марксистської методології і методики в школах для дорослих.

Переходячи до останньої групи доповідей (Пескін, Бекетов, Прокудін, Вайно) треба відзначати, що характер їх, як вже сказано раніш, був інформаційно-декларативний і для робітників РСФРР вони мали дуже мале значіння, оскільки їм приблизно відомі всі заходи Головопрофосвіти що до сітки с. г. шкільних заклад. Для нас українців ці доповіді були тим цікаві, що з них можна було довідатися про систему с. г. освіти та стан с. г. освіти РСФРР.

З доповідей т. Пескіна вияснилося, що в системі росповсюдження с. г. освіти в РСФРР визнані за оснвні типи шкіл такі: 1) єдина трудова школа 1-го ступіня з сіль. госп. ухилом, що повинна дати елементарні с. г. знання та вказівки раціонального ведення господарства, 2) школа селянської молоді, як продовження освіти школи 1-го ступіня, 3) школа с. г. учнів для підлітків, що працюють у великих радянських та колективних господарствах з метою підготовки свідомих кваліфікованих робітників, 4) нижча с. г. школа, що повинна дати спеціалістів-майстрів по окремих галузях сіль. господарства (школа рільництва та скотарства й молочарства, та садівництва й городництва)—це робітники громадських та державних установ на селі, 5) с. г. технікуми, що готують спеціалістів (інструкторів-техніків) з окремих галузів сільського господарства і нарешті. 6) Вища с. г. школа, що дає робітників вищої кваліфікації. Ці оснвні типи росповсюдження с. г. знання шкіль-

ним шляхом, окрім прямих завдань готувати кваліфікований персонал, повинні взяти на себе ще-й заходи то до позашкільної с. г. освіти. З цієї-ж таки доповіді виявилось, що сучасна мережа с. г. шкільних закладів не відповідає значінню с. г. виробництва в загальній економіці країни і її треба поширити, по-друге — мережа не відповідає с. г. району і, нарешті, намічається надзвичайна гіпертрофія вищої с. г. освіти. Всіх с. г. шкільних закладів в РСФРР 238, з них 112 нижчих, з яких 75 спеціальних, 116 с. г. технікумів і 10 вищих с. г. шкіл. Учні по них розподіляються так: в нижчих школах 5000 учнів, в технікумах 13000 учнів і в вищих 22000 учнів.

Не малу цікавість викликала інформаційна доповідь представника національної меншости т. Вайно, який зазначив дуже кепський стан забезпечення с. г. шкільними установми нац. меншости. На запитання з місць, що-ж гадається робити конкретне для покращення стану, т. Вайно міг лише сказати, що сирава стоїть остільки безнадійно через брак коштів, що надії на поліпшення стану с. г. освіти національних меншостей зараз дуже мало, а з другого боку немає і відповідного кадру навчителів, що ще ускладняє справу. Так у вотяків є лише один вчений агроном, у нянших немає ні одного. Лише через де-який час, коли нові випуски будуть, можна говорити про утворення окремих с. г. закладів у таких національностей, які марі, вотяки, чуваші, взагалі східних народностей. Зараз нац. меншости забезпечені не більше як на 40%. Всіх с. г. шкільних закладів для нацменшостей є 7.

Нарешті по закінченні З'їзду було заслухано цікаву інформаційну доповідь представника „Новой Деревни“ т. Соколова, який, розповідаючи про видавничу діяльність „Нов. Дер.“, малював підступ видавництва до видання масової популярної с. г. літератури шляхом увязки через кореспондентів з місць. Зв'язуючись з селом і місцевими с. г. робітниками видавництву вдалося притягти до роботи цікаві сили, і виявити бажання села, вияснити придатність книжки, що випускається, і, нарешті, виявити нові форми літератури: агроказки, агропоема, агрочастушки, то-що.

До редакційної роботи „Новая Деревня“ притягнула робітників місць і навіть були використані в цій роботі сільські сходи, хата-читальні то-що, яким надсилалися брошури в рукописах на висновок і лише після одержання зауважень, як зазначив доповідач іноді дуже цінних, брошура йшла до видання.

Роблячи загальний висновок з праці Всеросійського З'їзду с. г. освіти, треба сказати, що система сіль. госп. освіти в РСФРР що до типів шкільних закладів мало чим відійшла від дореволюційних (поділ: вища, середня, нижча с. г. освіта), лише методи підступу та напрямки праці інші. Досягнень ще не викристалізувались певні типи вивозної с. г. школи.

Курс взято на масове расповсюдження с. г. знання. Агрикультурна робота шкіл серед населення випирає знизу і починає набирати поважних розмірів (див. схему агрикультурної роботи Новозибківського с. г. технікуму). Центр не вправляється цієї роботи регулювати і залишається далеко позаду. Не почувается якомсь звязку центра з периферією.

З поля методології теж провадиться велику роботу, яка теж випереджає центр (робота Ленінградської Губпрофосвіти).

Євг. Артюх.

Мішані посіви хлібів. Землеробський Коледж пров. Онтаріо (Канада) пророблював успішні досвіди з мішаними посівами хлібів протягом 25 років і завдяки їм, цей метод посіву стає в Канаді де-далі—популярнішим; так в 1922 році в Онтаріо під мішані культури було зайнято по над 600.000 акрів. В „Journal of the american society of agronomy“ наведено докладні наслідки досвідів за 1916—1922 роки. Для досвідів бралось овесь, ячмінь, яру пшеницю та горох, що їхні комбінації давали 11 мішанок, крім контрольних посівів. Наслідки ілюструється нижченаведеною таблицею, що в ній взято пересічні цифри річних урожаїв (див. таб.).

Таким чином лише мішанка пшениці та гороху давала менший врожай зерна, а всі інші комбінації давали підвищений врожай. Найсприятливішим для мішанки є ячмінь, а після нього овес. Найкращу комбінацію становлять ячмінь та овес,

особливо в пропорції: 48 х. ячменю та 34 х. вівса на акр. (3 п. 24 х.+2 п. 22 х. на десятиву).

При посіві мішанки:	Врожай з одного акру			
	Соломи (тони)		Зерна (хунтів)	
	При посі- ві окремо	При міша- ному пос.	При посі- ві окремо	При міша- ному пос
1. Ячменю та вівса	1.56	1.74	1.935	2.261
2. Ячменю, гороху та вівса	1.47	1.67	1.489	2.101
3. Ячменю, пшениці та вівса	1.40	1.72	1.683	2.067
4. Гороху та вівса	1.52	1.77	1.873	1.988
5. Ячменю, гороху, пшениці та вівса	1.43	1.71	1.682	1.953
6. Пшениці та вівса	1.32	1.68	1.624	1.921
7. Гороху, пшениці та вівса	1.44	1.73	1.642	1.860
8. Ячменю та гороху	1.33	1.56	1.740	1.760
9. Ячменю, гороху та пшениці	1.32	1.57	1.553	1.665
10. Пшениці та ячменю	1.30	1.41	1.491	1.558
11. Гороху та пшениці	1.29	1.37	1.429	1.322

Далі цими досвідами доведено, що змішання різних відмін однойменного зерна не дає жодної практичної користі.

Й. Маєвський.

Вплив ін'єкції лактозу під шкіру на удій молочних корів. Досвіди робилися в Болонському Зоотехнічному Інституті на весні 1924 року. Для досвіду бралися корів, що ступнево зменшували удій. Після того їм починали щодня вприскувати під шкіру 5 куб. сант. 5% розчину лактозу. Удої зразу збільшувались і протягом місяця це збільшення становило пересічно 645 грамів на день. Припинення ін'єкцій на 40 днів зразу дало зменшення удою на 1177 гр. на день. Відновлення ін'єкцій знову підвищило удій пересічно на 1175 гр. на день, а припинення їх через 10 днів зразу-ж викликало зменшення удою на 365 гр. Протягом всього досвідного періоду догляд і харч корів був однаковий. Автор А. Кампус вважає за безумовно доведене, що підшкірна ін'єкція лактозу збільшує секрецію молока вже після першої ін'єкції.

Хемічний склад молока та відсоток товщу в ньому при цьому не змінюються (La Nuova Veterinaria, Болонья, 1924, № 5).

Й. Маєвський.

PERSONALIA

О. ДЕДЮЛІН¹⁾.

Від імени С.-Г. Наукового Комітету НКЗС України привошу я Олександрові Васильовичу останній прощай.

Наукова праця Олександра Васильовича в дослідженні цілої низки бактеріального походження хороб людини та худоби загально-відомі та є кращим пам'ятником його життя.

Про роботу ту свідчать десятки, біля півсотні друкованих праць, що залишені небіжчиком.

Найбільш уважно та уперто працювала думка Олександра Васильовича протягом усієї його 30-ти річної науково-дослідчої роботи над вивченням страшною хвороба людини та коня—носатизни (сапу).

Смерть припинила цю найголовнішу працю небіжчика, в ній Олександр Васильович не сказав свого останнього слова, і хто знає, може небагато часу вже лишалося йому, що-б прийти до перемоги над цим смертельним ворогом.

Олександр Васильович складом своєї натури не був тільки абстрактним науковим робітником.

¹⁾ Погребне слово над труною, виголошене від імени С. Г. Н. К. У.

Усі його роботи свідчать про постійне прямування використати свої наукові знання на добро людині та рідному народові.

З захопленням, з глибоким знанням береться він у свій час, незадовго перед імперіалістичною війною, за пропаганду холодної справи, яка обіцяла широкі та добрі перспективи що до поліпшення народнього живлення та інтенсифікації сільського господарства.

Олександр Васильович народився, вчився та майже все життя працював на Україні, в науковій, педагогічній, як і громадській роботі, вносячи у всяку справу інтерес до роботи на користь громадянству та народові.

Небіжчик радувався всякому успіху, всякому корисному зачивові в науковій роботі.

Всього півроку тому небіжчик, довідавшись про перенесення до Харкова при Наркомземові С. Г. Наукового Комітету, одним з перших заявив про свою радність бачити зміцнення українських наукових центрів та бажання прийняти участь в роботі СГНКУ.

Небіжчик завше був активним співучасником громадського руху; в найбільш сумні часи царату ми бачили його членом опального в свій час Харківського Товариства Грамотности, членом Товариства ветлікарів, членом Харківського Товариства С. Г-ва і т. п.

Ці громадянські тенденції не гальмували його наукової роботи, інтерес та любов до якої, поруч з непогасною допитливістю, постійно штовхали його до єднання з науковими вогнищами Європи, частим гостем яких він завше бував; звідти ж він повернувся незадовго до смерті.

Олександр Васильович успів передати любов до науки та допитливість і своїм учням, багато з яких працюють в різних наукових справах.

Вчений, громадський діяч та навчитель—це є триєдина суть цієї людини.

Нарід України, наука та сільське господарство, втратили шляхетне та віддане їх інтересам серце.

Громадяне! Уклонімося перед його світлим обличчям!

Я. Савченко.

М. Самбінін працює над питаннями сухого землеробства і зокрема студіює питання про підгрунтову росу. З приводу його доповіді: „До питання про явища дистіляції води в ґрунті за даними метеор. від. Полт. довс. ст. за період зими та весни 1923/24 р.“ сполучене засідання Полт. Філії С. Г. Наукового Комітету та Полт. довс. станції визнано бажаним і конче потрібним в найближчому часі організувати при Полтавській С. Г. довс. ст. систематичні спостереження над скученням води в ґрунті, а також повести експериментальні роботи в галузі с. г. метеорології.

Проф. О. Савіган працює над двома темами: 1) „Закон урожаю“, себ-то розмір врожаю, як функція чинників набірання рослиної маси; це дослідження провадиться вкупі з 5 співробітниками. Між иншим цей рік дав уперше повну криву, яка стверджує вже оголошене. 2) „Морфологія та каріологія гібридів *Tr. durum* *Tr. vulgare*“; це дослідження провадиться за допомогою 4 співробітників. Робота набрала максимум інтенсивности, але вже і зараз помічається де-які значні висновки: поперше—спадкові ознаки розподіляються по окремих комбінантах не рівномірно, але так, що витворюються відокремлені скучення—типи комбінацій; по друге—хромосоми пшениці не однакові, як то значиться у Сакса та Кігарн, але відрізняються проміж себе величиною їхнього тіла й місцями прикріплення веретенних волоконць; це все дає можливість підійти до хромозомного аналізу генетипів пшениці.

І. Сербінов працює зараз над збиранням флори паразитних грибів с. г. рослин. Матеріали цього збору вже надійшли до Одеського Краєвого Управління Досвідної Справи. Зібрано 322 паразитних грибів (644 етикетки). З наукових праць у цій справі одна має друкуватися в найближчих ч. ч. журн. „Бюллетень энтомо-фітопатологических съездов“. Друга праця—питання киснення клітковини в Причорномор'ї. Робота посувається повільно. з огляду на те, що при Одеському С. Г. Інституті, де проф. Сербінов займає професорську катедру, дослідчої катедри с. г. мікробіології, а також фітопатології не має. Отже справа з утворенням дослідчих кафедр з зазначених наук є дужевагальною.

О. Філіповський працює над такими питаннями: 1. Градобой, їх походження (зв'язок з циклонами та антициклонами, з температурою, елементами орографії)—працю провадиться спільно з Федоровим. 2. Зв'язок між опадами, елементами орографії та врожайністю. 3. Динаміка економічних районів Київщини. 4. Проблеми сівозмінів.

БІБЛІОГРАФІЯ

Гідротехніка й меліорація (84).

Дмитриев, А. М.—Соображения о необходимости механизации земельно-мелиоративных работ.—Вид. «Гостехиздата», стор. 1—46. Москва, 1921 р. Ціна—22 коп.

Дрездов, В. проф.—Деревянные колодезные насосы и сверленные водопроводные трубы.—Вид. «Гостехиздата», стор. 1—28, з 17 ескіз. і 11 мал. Москва. 1923 р. Ціна 25 коп.

Цукроварство (373).

Зуев, М. Д. инж.—Популярный курс свекло-сахарного производства. Вид. Цукротресту, стор. 1—332, 80, Київ, 1922 року.

Зуев, М. Д., проф., инж.—Свеклосахарное производство. Дефекация и сатурация.—Вид. „Гостехиздата“, стор. 1—280, 80, Москва, 1922 року, ціна 4 крб. 55 коп.

Мухаренко І. А. проф.—і Мінц. Б. инж.—Інструкція хемікам цукроварень.—Вид. II, — Вид. Цукротресту, стор. 1—34, 80, Київ 1923 року.

Рейсер А. С. инж.-техн.—Химико-технические итоги рафинирования на заводах правобережной Украины в кампании 22—23 г. г.—Вид. Цукротресту, стор. 1—32, 80, Київ, 1923 року.

Сыроматников М. Н.—Отбросы свеклосахарного производства и их использование.—Вид. Цукротресту, стор. 1—96, 1—11, 80, 38 рис. і 32 таблиці. Київ 1923 року.

С.-г. довідники, енциклопедії (401).

Парадиси сільського господаря.—Вид. НКЗ Укр., стор. 1—93, 80, Харків 1923 рік.

Економіка сільського господарства (42).

Гуревич М. Б. Прямое обложение сельского хозяйства Украины.—Вид. ЦСУ Укр. стор. 1—65, 80, Харків, 1923 р.

Гуревич М. проф.—Состояние сельского хозяйства (по данным на 1 июля с. г.)—„Украинский Экономист“, 1924 р. 19 Липня № 97, Харків, 1924 року.

С.-г. Рахівництво (421).

Кузнецов І. В. агр.—Рахівництво і відчитність у колективних господарствах.—Вид. „Книгоспілка“, стор. 1—64, 80, Харків—Київ, 1924 р.

Бюджети селянських господарств (425).

Очерки крестьянских бюджетов Украины.—Вид. Всеукр. Агрон. Т-ва і „Книгоспілка“ стор. 1—47, 1—XXIX, 80, Харків, 1923 року.

С.-г. політика (43).

Гермонов М. М. і Кельман Е. М. Комментарии к земельному Кодексу УССР.—Вид. Соробкоопу, ст. 1—208, 80, Київ, 1924 р.

Додуселіє А. Ф.—Агрономическая помощь населению Украины.—Вид. „Книгоспілка“, 1923 г., ст. 35—80.

Государственное страхование посевов от градобития на Украине. (1922—23—24 г.г.), Вид. Укрдержстраху, стор. 1—24, 80, Харків, 1924 року.

Сільське Господарство в Ріжних Країнах (426).

Филиновський О.—Врожай на Київщині та умови забезпечення населення я худоби.—„Більшовик“, 1924 р. 17 Липня, № 159, Київ, 1924 р.

Д. Драчній і яш.—Підкарпатська Русь, її природні умови та с.-г. потреби. (Чеською-мовою) Вид. Чех.-Слов. Мін. Зем. Справ, стор. 1—119. Прага 1921 р.

Податки (434).

Вольф/М. Продподаток в 1924—1925 р.—Вид. Держ. Вид. України, Харків, 1—* 1.

Загальне Рільництво (502).

Колкунов В., проф.—Про обробку землі рід озимий і яровий хліб у посушливих місцевостях.—Вид. „Час“, ст. 1—16, з 6 мал, Київ 1924 Ц.—20 коп.

Яната О. проф.—Витримаймо іспит. (Про чергові наукові завдання в боротьбі з посухою). „Вісти ВУЦВК“, 1924 р. 25 Липня, № 167, Харків 1924 р.

Досвідна справа (54).

Ковалевский В. Н.—С.-х. опытное дело и его хозяйственное значение, „Бюллетени постоянного Бюро С'ездов по изучению производительных сил СССР“, 1924, № 3, ст. 25—27, 80,—Москва, 1924 р.

Положение с.-х. опытного дела в СССР.—Бюллетени Постоянного Бюро С'ездов по изучению производительных сил СССР“, 1924 р. № 1, ст. 28—29, 80, Москва, 1924 р.

Нестеров А. Ф. и Шаячкинов И. И.—Програма опытного отдела Ивановской Опытной и Селекционной Станции.—Стор. 1—16, 80 (Рік і місце видання незначено).

Скандраков С. В.— Доклады 4-му Агро-с'езду ССБР. об організації діяльності станції.—Вид. НКЗ БСРР ст. 1—24, 80, Мінськ. 1923 року.

Соловьев Ш. Очерк Уманской Районной Сельско-хозяйственной Опытной Станции.—Вид. Київського Краєвого Управління сільсько-господарської досвідної справи., ст. 1—20, 80 Київ 1923 року.

Шкідливі комахи (573).

Васильев И. Вреднейшие насекомые в сельском хозяйстве.—Вид. „Пролетарий“, стор. 1—47, 80, 5 табл. Харків 1924 року.

Лявдоман И. В.—Плюзия-гамма (Смелянская мико-энтомологическая станция).—Вид. Цукротресту, стор. 1—16, 80, Київ 1923 року.

Щоголів І., доцент.—Шкідники цукрових буряків (комахи).—Вид. Цукротресту, ст. 1—32, 80, 18 мал. Київ, 1924 року.

Кукурудза (615).

Левин Ш. С.—Куруза, путь к ее упрочению и развитию на Украине.—Вид. Всеукр. Товариства Насінництва, ст. 1—28, 80, Харків, 1923 р.

Цукровий буряк (613).

Мерез П.—Цукрові буряки в селянському господарстві.—Вид. Цукротресту, 1—16, 80 Київ, 1924 року.

Неведовський Г.—Хвороби цукрових буряків.—Вид. Цукротресту, стор. 1—29, 80, 20 мал., Київ, 1924 р.

Скутний своєлюдова. Сборник статей и справочник сведений по природе и культуре сахарной свеклы. Составлен под ред. проф. П. Р. Слезинина.—Вид. Цукротресту, ст. 1—234, 80, з 1 картою, Київ, 1923 р.

Табельський А. А.—Анатомія і біологія сахарної свеклы. Краткий очерк.—Вид. Цукротресту, стор. 1—30, 80, Київ, 1923 року.

Кормові рослини (65).

Барданов Л. П.—Суданская трава, Харків 1924 року.

Плюйко П.—Кормовое достоинство суданской травы.—Вид. Катеринославської Краєвої с.-г. досвідної станції, стор. 1—11, 80, Катеринослав 1924 року.

Городництво та Баштанництво (73).

Меро агр.—Бахчевые растения. Возделывание арбузов, дынь, тыкв, использование их и изготовление арбузной патоки.—Вид. „Гостехиздата“, стор. 1—30, Москва 1923 р. Ціна—20 коп.

Лісове законодавство (752).

Закон о лесах УССР.—Вид. НКЗС Укр., стор. 1—16, 80, Харків, 1924 р.

Лісівництво (75).

Ткаченко М. Е.—Положение опытного дела и меры его улучшения.—„Бюллетени Постоянного Бюро С'ездов по изучению производительных сил СССР“.—1924 р., № 29—32, 80, Москва, 1924 р.

Лісоустрій і Лісоуправління (78).

Орлов Ш. Ш. проф.—Лесная вспомогательная книжка для лесных техников.—Вид. „Гостехиздата“, стор. 1—361, 76 табл. Ленінград, 1922 р.

Конярство (91).

Краузер А. А. проф.—Породы сельско-хозяйственных животных. III Лошади.—Вид. НКЗ Укр., стор. 1—28, 80, з таблицями, Одеса, 1923 року.

Свинарство (93).

Широких М. О. проф.—Крупная белая английская порода свиней.—Вид. НКЗ Укр. стор. 1—34, 80, Харків, 1924 року.

Козівництво (950).

Гурик Г. И. проф.—Козоводство. Разведение, кормление, уход, болезни коз.—Вид. „Гостехиздата“, стор. 1—96, з 16 мал., Москва 23 р. Ц. 75 коп.

Бджільництво (99).

Кулагин Н. Ш. Кормление пчел.—Вид. „Экономической жизни“, стор.—1—41, 80, з 16 мал., Москва 23 року.

Цондер Е.—Вывод пчелиных маток и уход за ними.—Перевод с немецк.—Вид. НКЗ Укр. тор. 1—74, 80, Харків 24 року.

Технологія дерева (79).

Виноградов В. инж.—Технологія дерева.—Вид. „Госгехиздата“, ст. 1—79, 152 мал. Москва 23 року. Ціна 90 коп.

Фізіологія свійських тварин (810).

Паладин А. В. проф.—Жизнь сельско-хозяйственных животных. Второе переработанное и дополненное издание.—Вид. ДВУ Укр. Харків 24 року.

Молочарство (83).

Богданов Е. проф.—Как удешевить производство молока.—Вид. „Экономической Жизни“, ст. 1—35, 80, з 20 мал., Москва 23 р.

ОФІЦІЙНІ ПОВІДОМЛЕННЯ.

Список голів та членів бюро секцій С.-Г. Н. К. У., призначених тимчасово, до обрання на конференціях секцій, колегією Наркомзему 18-го червня 1924 р.

Економічна секція

1. Вольф М. М.	Голова Бюро	5. Гуревич А. М.	Член Бюро
2. Челінців О. М.	Заст. Голови	6. Веселовський С. Ф.	„
3. Соловейчик В. М.	Член. Роб.	7. Любарський С. Е.	„
	Бюро	8. Фляшовський О. К.	„
4. Головки Д. Г.	„	9. Выпяквіч Т. С.	„

Секція с.-г. досвідної справи

10. Рожественський Б. М.	Голова Бюро	14.	Крайні уповноважені по досвідній справі	Член Бюро
11. Добровольський М. М.	Член Роб.	15.		„
	Бюро	16.		„
12. Заславський Е. І.	„	17.		„
13. Домрачев Д. В.	„	18.	Представник Досвідних установ Цукротресту	„

Метеорологічна Секція.

19. Данилевський М. І. Голова Бюро

Секція Грунтознавства.

20. Махів Г. Г.	Голова Бюро	23. Егоров М. Д.	Член Бюро
21. Соколовський О. Н.	Член. Роб.	24. Клепінін М. М.	„
	Бюро	25. Москвичов С. М.	„
22. Крокос В. І.	„	26. Тутковський П. А.	„

Секція с.-г. Ботаніки.

27. Явата О. А.	Голова Бюро	30. Кулішов М. М.	Член Роб.
28. Гельмер О. Ф.	Член Роб.		Бюро
	Бюро	31. Колкунов В. В.	Член Бюро
29. Воробйов О. С.	„	32. Сапіган А. А.	„
		33. Мажушицький М. К.	„

Секція Боротьби з шкідниками.

34. Знаменський О. В.	Голова Бюро	37. Дішлер Ф. М.	Член Роб.
35. Страхів Т. Д.	Заст. Голови		Бюро
36. Щоголів І. М.	Член Роб.	38. Аверія В. Г.	Член Бюро
	Бюро	39. Голова'якко З. С.	„
		40. Неводовський Г. С.	„

Технічна Секція

41. Вікторов Б. К.	Голова Бюро	45. Вовк П. Ф.	Член Бюро
42. Поплавко В. Р.	Член Роб. Бюро	46. Дяченко Д. М.	"
43. Азов О. О.	"	47. Львов О. С.	"
44. Балаган В. І.	"	48. Ситників О. П.	"
		49. Каган С. І.	"

Зоотехн.-Ветеринарна Секція.

50. Пахомів Г. О.	Голова Бюро	53. Юрків Х. О.	Член Бюро
51. Дедюлін О. В.	Член Роб. Бюро	54. Скороходько А. К.	"
52. Подольський В. К.	"	55. Устянцев В. Г.	"

Секція Рільництва та Луківництва.

56. Тушкан П. Х.	Голова Бюро	60. Кулжинський С. П.	Член Бюро
57. Різників М. З.	Член Роб. Бюро	61. Пашин Б. А.	"
58. Слісаренко О. А.	"	62. Савченко Я. М.	"
59. Емалакі М. Д.	Член Бюро	63. Терниченко А. Г.	"
		64. Филиповський О. К.	"

Секція Садівництва та городництва.

65. Смиренько В. Л.	Голова Бюро	68. Пушко С. В.	Член Роб. Бюро
66. Евтушенко М. В.	Заст. Голови	69. Могиланський М. К.	"
67. Булгарцев Г. М.	Член Роб. Бюро	70. Таїров В. Е.	"
		71. Филиппшин І. С.	"

Лісова секція.

72. Марченко О. Г.	Голова Секції	75. Вотчал Е. Ф.	Член Бюро
73. Колесників О. І.	Член Роб. Бюро	76. Голов'янюк З. С.	"
74. Гурський В. Я.	"		

Меліораційна Секція.

77. Опоків Е. В.	Голова Бюро	80. Гурський В.	Член Бюро
78. Ланге Ю. В.	Член Роб. Бюро	81. Плавинський О.	"
79. Леш. О. Г.	"	82. Тутковський П. А.	"

Секція С.-Г. Освіти, Популяриз. та Видавництва.

83. Поцов П. І.	Голова Бюро	86. Кузнецов	Член Бюро
84. Тушкан. П. Х.	Заст. Голови	87. Савченко-Більський М. О.	"
85. Найдів П. Г.	Член Роб. Бюро	88. Петрашин Т. Л.	"
		89. Терниченко А. Г.	"

З М І С Т

III тому (вип. 1—2, 3—4, 5—6, 7—9, 10—12) „Вісника Сільсько-Господарської Науки“ за січень—грудень 1924 р.

I. Від редакції.

Ч. 1—2, ст. 1; ч. 7—9, ст. 1.

II. Статті наукові та науково-організаційні.

С.-г. побут [066].

Коваленко-Коломацький, Г. Сільсько-господарські забобони.—Ч. 3—4, ст. 31—34.

Шульгина, Л. Програми до збирання матеріалів з народного с.-г. побуту.—Ч. 5—6, ст. 72—78.

Охорона природи [114].

Шарлемань, М. Наші досягнення в справі охорони природи.—Ч. 5—6, ст. 4—7.

Метеорологія [13].

Давілов, Л. проф. Посухи на Україні, їхня кліматологія та синоптика.—Ч. 10—12, ст. 1.

Ередій, Ф. проф. Періодичність метеорологічних факторів у їхньому відношенні до сільського господарства.—Ч. 10—12, ст. 22.

Ґрунтознавство [14].

Крокос, В., проф. Лес і фосильні ґрунти південно-західної України.—Ч. 3—4, ст. 22—31.

Махов, Г., проф. Питання генези та еволюції ґрунтів України.—Ч. 3—4, ст. 6—22.

Мінералогія. Геологія [15].

Тутковський, П., акад. Нариси досягнень української науки за часи революції: Досягнення в царині геології та мінералогії.—Ч. 7—9, ст. 14—23.

Електрофікація [305].

Остапенко, С., проф. В. Ленін і електрофікація хліборобства.—Ч. 1—2, ст. 2—4.

Гідротехніка й меліорація [34].

Опоків, Є., проф. Меліораційні заходи в боротьбі з посухою на Україні.—Ч. 7—9, ст. 1—14.

Опоків, Є., проф. Меліорація, як засіб боротьби з посухою.—Ч. 10—12, ст. 18.

Економіка й політика сільського господарства [42 і 43].

Некрасів, Ф. проф. Числовий облік наслідків землеустрою, як основа для оцінки господарсько-технічної його доцільності.—Ч. 5—6, ст. 11—16.

Терниченко, А. Потреби агрономічної кваліфікації.—Ч. 3—4, ст. 3—6.

Фесенко, С.—В. Ленін та сільське господарство.—Ч. 3—4, ст. 1—3.

Сільське господарство в різних країнах [426].

Ковалевський, В. Китай та Сполучені Штати Північної Америки (Сільсько-господарська паралель).—Ч. 5—6, ст. 7—11.

Сільсько-господарська наука й освіта [45].

Ковалевський, В. І. Про позашкільну с.-г. освіту.—Ч. 7—9, ст. 23—33.

Яната, О., проф. Новий етап розвитку с.-г. науки на Україні.—Ч. 1—2, ст. 5—8.

Загальне рільництво [502].

Ротмистров, В. Посуха та боротьба з нею.—Ч. 10—12, ст. 11.

Яната, О., проф. Витримаємо іспит! (Про чергові наукові завдання в боротьбі з посухою).—Ч. 5—6, ст. 1—4.

Досвідна справа [54].

Головянко, З.—Див.: Лісова справа (75—79).

Селекційна й насіннєва справа [56]

Колпунов, В., проф. Роля селекції в боротьбі з посухою.—Ч. 10—12, ст. 7.

Шкідники і хвороби с.-г. рослин [57].

Лебедів, О., проф. Про боротьбу з шкідниками сільського господарства шляхом обов'язкових постанов.—Ч. 7—9, ст. 33—36.

Медичні й наркотичні рослини [74].

Попов, О. Відродження й сучасний стан української тютюнової промисловости.—Ч. 1—2, ст. 21—26.

Лісова справа [75—79].

Головянко, З. Лісова досвідна справа на Україні.—Ч. 1—2, ст. 9—21.

Скотарство [80].

Височанський, Є. Уваги до майбутнього скотарства на Україні.—Ч. 5—6, ст. 16—18.

III. Реферати та рецензії.

Наукові установи [004].

Дубняк, К.—Яната, О., проф. Сільсько-господарський Науковий Комітет України.—Ч. 3—4, ст. 73—74.

Савченко, Я.—Поспелов, В. Государственный Институт Опытной Агрономии.—«Известия Госуд. Ин-та Опыт. Агрономии» 1924, ч. 2, Ленінград.—Ч. 10—12, ст. 29.

Савченко, Я.—О деятельности Научного Комитета Наркомпрора и научных учреждений и организаций Украины за 1921—1923 гг. Харків, 1924 р.—Ч. 1—2, ст. 42—43.

Періодичні видання (02).

Вороб'єв, С.—Бюлетени 1-го Средне-Азиатского Государственного Университета. Ташкент, 1923—24.—ч. 5—6, ст. 24—26.

Головко, Д.—«Агроном», 1924 р., ч. 1.—ч. 3—4, ст. 74.

Греч, А.—Огляд сільсько-господарських часописів.—ч. 1—2, ст. 40—42; ч. 5—6, ст. 22—24.

Дубняк, К.—«Известия Государственного Института Опытной Агрономии», 1923 р. № 2—4.—ч. 3—4, ст. 75.

Кузьменко, А.—Труды по прикладной ботанике и селекции, 1922 р. т. XIII, в. 1. Ленінград, 1923 р.—ч. 1—2, ст. 47—49.

Матросів, Є.—Звідолення міністра земельних справ Сполучених Штатів за 1922 р. Вашингтон, 1922 р.—ч. 1—2, ст. 43—45.

Слісаренко, О.—«Молодий Дослідник», 1924 р., ч. 2. Харків, 1924.—ч. 5—6, ст. 27—28.

Супруненко, О. проф.—«Молодий Дослідник», 1924 р., січень—лютий, ч. 1. Харків, 1924 р.—ч. 1—2, ст. 45—46.

Гарнани, І. проф.—Бюлетень боротьби з шкідниками с.-г. рослин, 1923—1924 р., ч. 1, 2—3. Київ, Харків, 1923—1924 р.—ч. 5—6, ст. 26—27.

Варіаційна статистика (103).

Опоків, Є. проф.—Сапегин, А. Вариационная статистика. Харків, 1922.—ч. 1—2, ст. 49.

Метеорологія (13).

Котов, М.—Провідник Спостерігача Дослідника.—Вид. Укрмету. Київ, 1924.—ч. 10—12, ст. 32.

Котов, М.—Як вести фенологічні спостереження над дикою природою. Вид. Укрмета, Київ, 1924.—ч. 3—4, ст. 76.

Невман, інж. Коpecький І., проф.—Основи сільсько-господарської метеорології та біокліматології.—Вид. Мін. Зем. Спр. (Ч.-Слов. респ.), ч. 29, ст. 1—126, 80 Прага, 1923 (Чеською мовою)—ч. 10—12, ст. 33.

- Савченко, Я.—Справочник Укрмету на 1924 р.—ч. 7—9, ст. 37—38.
 Сачук, Д.—„Декадний Бюлетень Укрмету“, 1924 р., ч. 3—4, ч. 3—4, ст. 75—76.
 Сачук, Д.—Матеріали до геофізичної характеристики України, т. II, в 1. Київ, 1923 р.—ч. 5—6, ст. 29—30.

Грунтознавство (14).

- Крокос, В., проф. Махов Г. Районизация Украины на основе характера ее почвогрунтов. Харьков, 1924.—ч. 3—4, ст. 76—77.

Географія рослин (172).

- Котів, М.—Буш, Н. А., проф. Ботанико-географический очерк России, т. V.—ч. 1—2, ст. 49—51.
 Терниченко, А.—Танфильев, Г. И., проф. Очерк географии и истории главнейших культурных растений. Одеса, 1923.—ч. 5—6, ст. 30—31.

Ботаніка (18).

- Кузьменко, А. Див.: Періодичні видання—02.

Зоологія (19).

- Паночні, С.—Огнев, С. П. и Воробьев К. А. Фауна надземных позвоночных Воронежской губ. Вид. „Нов. Деревни“ ст. XI—I—254, 8°, з VII табл. Москва, 1923.—ч. 10—12, ст. 36.

Економічна географія (245).

- Дубняк, К.—Огановский, Н. П., проф. Очерки по экономической географии РСФСР, ч. 1-я. Сельское хозяйство. Москва, 1923 р.—ч. 1—2, ст. 51—52.
 Невман.—Драчній В. і Ф. Підкарпатська Русь, її природні та сільсько-господарські потреби. Прага, 1921.—ч. 3—4, ст. 77—80.

Кооперація (28).

- Силенко, А.—Мохор, П. Од Баліна до Леніна. Київ, 1924 р.—ч. 5—6, ст. 31.

Електрофікація 305].

- Опоків, Є., проф.—„Електрофікація“ научно-попул. журнал, Москва.—ч. 5—6, ст. 28—29.
 Опоків, Є., проф.—Плесков, В. Памятка крестьянину об электрофикации. Москва, 1923.—ч. 5—6, ст. 31

Гідротехніка й меліорація (34).

- Опоків, Є.,—проф. Анисимов Н. И. инж. Плотины вододержательные и водоподъемные ч. I. Вододержательн. плотины. «Гостехиздат», стр. 1—68, 8° М. 1923—ч. 10—12, ст. 39.
 Опоків, Є., проф. „Вестник Иригации“, 1924 р., № 3. Ташкент.—ч. 10—12, ст. 39.
 Терниченко, А.—Корстенко, Е. Организація меліоративних т-ва. Харків, 1923.—Розов, М. Меліоративні т-ва. Київ, 1923 р.—ч. 7—9, ст. 38—39.

Торф (35).

- Опоків, Е., проф.—„Торфяное Дело“, 1924, № 1.—ч. 7—9, ст. 36—37.

Економіка Сільського господарства (42).

- Шумило, Г.—Очерки крестьянских бюджетов Украины. 1923.—ч. 5—6 ст. 32—33.

С.-г. політика (43).

- Некрасов, Ф., проф.—„Земельное Дело“. Сборник статей. Москва, 1923 р.—ч. 1—2, ст. 52—54.
 Шумило, Г.—Дедусенко, А. Агрономическая помощь населению Украины. Харків, 1923.—ч. 3—4, ст. 80—81.

С.-г. наука й освіта (45).

- Чорний, О.—Див.: Досвідна справа (54)—Воробьев, С. О.
 Явата, О., проф.—Матеріали Термінологічної Комісії при Сільсько-Господарсько-Інженерному Відділі Української Господарської Академії в Чехословацькій Республіці. Подебради, 1923 р.—ч. 1—2 ст. 54—55.

Загальне рільництво (502).

Мороз, П.—Кулжинский, С. П. Успехи сельского хозяйства. Харків, 1923.—Ч. 7—9, ст. 39.

Опоків, Є, проф.—Лебедев, О. А., проф. Наблюдения над расходом воды почвою под апрельским паром, яровой пшеницей и кукурузой в Донской области.

— Известия по Оп. Делу Дона и Сев Кавказа 1924, в Ростов/Д. 1924.—Ч. 10—12, ст. 40.

Терниченко, А.—Робіть пари! Плакат. Одеса. Ч. 5—6, ст. 34.

Терниченко, А.—Рождественский, В. и Заславский, Э. Главнейшие выводы полевых опытов Харьк. Област. С.-Х. Опытной Станции за 1923—17 г.г. Харків, 1922.—Ч. 5—6, ст. 33—34.

Досвідна справа (54).

Савченко, Я.—Отчет Агро-Химического Отдела Носовской С.-Х. Опытной Станции за 1922—23 г.—Ч. 7—9, ст. 42—43.

Тушкан, П.—Материалы по культуре сахаристых растений—кукурузы, сорго и сахарной свеклы в засушливом районе. Проф. П. И. Пушкарев. Ростов-Нахичеванская с.-х. опыт. ст.—Ч. 7—9, ст. 39—41.

Чорний, О.—Вороб'єв, С. О. Агрономическая школа и сельско-хозяйственные опытные учреждения. Харків, 1922 р.—Ч. 1—2, ст. 55—56.

Селекційна й насінньова справа (56).

Кузьменко, А. Див.: Періодичні видання—02.

Матросів, Є.—Випробування сільсько-господарського насіння вдома та в сільській школі в Америці. Вашингтон, 1922 р.—Ч. 1—2, ст. 56—57.

Шкідники і хвороби с.-г. рослини (57).

Тарнані, І., проф.—Див.: Періодичні видання (02).

Щоголів, І.—Целле, М. Промивайте перед посівом насіння, нищьте сажку та зону! Плакат. Київ, 1923 р.—Ч. 5—6, ст. 35.

Шкідливі комахи (573).

Гордієнко, Й.—Щоголів, І. Шкідники цукрових буряків. Київ, 1924 р.—Ч. 5—6, ст. 34.

Щоголів, І.—Рятуйте садки від шкідників! Плакат. Київ, 1923.—Ч. 5-6, ст. 35.

Зернові хліба (61).

Мороз, П.—Терниченко, А. Гречка. Київ, 1923.—Ч. 7—9, ст. 41.

Мороз, П.—Терниченко, А. Ячмінь. Київ, 1923 р.—Ч. 5—6, ст. 35—36.

Корінеплоди (63).

Букасов, С.—Mittellungen aus der Biologischen Reichsanstalt für Land und Forstwirtschaft. Berlin, 1921.—Ч. 7—9, ст. 44—47.

Мороз, П.—Вовчанський, Ф. (уч. агроном.). Картофель, его хозяйственное значение и культура. С.-х. библиот. под ред. К. Г. Маньковского. Вид. Вукопспілки. Стор. 1—72, 8^о. Харків, 1922—Ч. 10—12, ст. 43.

Цукровий буряк (631).

Архимович, А.—Jacques Levegue de Vilmorin. Paris, 1923.—Ч. 7—9, ст. 43—44.

Луківництво (66).

Чорний, О.—Доктуровский, В. С., проф. Волота и торфяники, развитие и строение их. Москва, 1922 р.—Ч. 1—2, ст. 57—59.

Лісова справа (75—79).

Стоянів, Ю.—Іваницький, В., проф. Таблиці до визначення важніших дерев та чагарників у безлистяному стані.—Його-ж. Підручник до визначення деревнистих рослин по листях. Подєбради, 1922.—Ч. 5—6, ст. 36—38.

Птахівництво (96).

Силенко, А.—Грей. Наиболее распространенные болезни птиц. 1923.—Ч. 5—6, ст. 39.

Бжільництво (99).

Козачок, А.—Zur Messung des mittelbaren Biennennutzers des Bestäubung von Nutzpflanzen. Leipzig-Berlin, 1921.—Ч. 10—12, ст.

IV. Сільсько-господарська наукова діяльність на Україні.

- А. Н.—Секція народного побуту С.-Г. Н.К.У.—Ч. 5—6, ст. 44.
 Ар-ч, А. «Молодий дослідник».—Ч. 1—2, ст. 62.
 Ар-ч, А. Харківський С.-Г. Інститут.—Ч. 1—2, ст. 65.
 Артюх, Є. Секція С.-Г. Освіти та Популяризації при С.-Г. Н.К.У.—Ч. 3—4, ст. 84—85; ч. 5—6, ст. 45—46; ч. 7—9, ст. 52—53; ч. 10—12, ст. 47.
 Артюх, Є. 1-ша Всеукраїнська Конференція С.-г. освіти.—Ч. 5—6, ст. 47—48.
 Воргардт, А. Фітопатологічний Відділ Катеринославської Краєвої С.-Г. Досвідної Станції.—Ч. 10—12, ст. 54.
 Вотчал, Є. акад. Лісова Секція С.-Г. Н.К.У.—Ч. 5—6, ст. 41—44.
 Г. Ч. Бюро сітки кореспондентів С.-Г. Н.К.У.—Ч. 1—2, ст. 63—64.
 Діяльність Виставочного Комітету при Сільсько-Господарському Науковому Комітеті України (16/ХІІ 1922 р.—3/ХІ 1923 р.).—Ч. 3—4, ст. 34—73.
 До сорокорічного ювілею Полтавської Досвідної Станції.—Ч. 10—12, ст. 53.
 Дузь-Кривченко, Д. Весело-Подільська Сортівнича [селекційна] станція.—Ч. 10—12, ст. 54.
 Є. А. З матеріалів 1-шої Всеукраїнської Конференції С.-Г. Освіти — Ч. 5—6, ст. 48—50.
 Іванівська досвідна станція Цукротресту.—Ч. 7—9, ст. 57.
 К. Економічна Секція С.-Г. Н.К.У.—Ч. 3—4, ст. 82.
 Кемарський, П. Боротьба з озим. червою II генерації в маєткові Тростянецького Комбінату Цукротресту.—Ч. 10—12, ст. 56.
 Кондрашенко, М. Комісія боротьби з посухою С.-Г. Н.К.У.—Ч. 7—9, ст. 50; ч. 10—12, ст. 50.
 Коротке справоздання про діяльність С.-Г. Н.К.У. за 1923—1924 операц. рік.—Ч. 7—9, ст. 73—102.
 Короткий план діяльності Сільсько-Господарського Наукового Комітету в 1924 році [Ухвалений Пленумом С.-Г. Н.К.У. 29 грудня 1923 р.].—Ч. 1—2, ст. 26—39.
 Котов, М. Народа при НКЗС а приводу долі Державного Заповіднику „Асканія-Нова“ ім. т. Раковського.—Ч. 5—6, ст. 50—51.
 М. Г. Меліоративна секція С.-Г. Наукового Комітету.—Ч. 1—2, ст. 61—62.
 М. К. Комісія охорони природи С.-Г. Н.К.У.—Ч. 7—9 ст. 52.
 Махов, Г. Секція ґрунтознавства С.-Г. Н.К.У.—Ч. 3—4, ст. 82—84; ч. 5—6, ст. 44.
 Медведів, Ю. Бюро Сітки Кореспондентів С.-Г. Н.К.У.—Ч. 10—12, ст. 50.
 Меліоративна Секція С.-Г. Н.К.У.—ч. 7—9, ст. 51—52.
 Мисєвра, П. 1-й з'їзд у справі Дослідження Продукційних сил та народного господарства України.—Ч. 5—6, ст. 52—53.
 Н. П. З діяльності Вінницької філії С.-Г. Н.К.У.—Ч. 7—9, ст. 54—55.
 Н. П. З'їзди та наради по лінії НКЗС, що відбулися протягом лютого біжучого року.—Ч. 1—2, ст. 65.
 Н. П. Київська філія С.-Г. Н.К.У.—Ч. 1—2, ст. 62—63.
 Н. П. Пленум С.-Г. Наукового Комітету.—Ч. 1—2, ст. 59.
 Н. П. Президія С.-Г. Наукового Комітету.—Ч. 1—2, ст. 59—60; ч. 3—4, ст. 81.
 Н. П. Рада С.-Г. Наукового Комітету.—Ч. 1—2, ст. 59.
 Н. П. Реорганізація С.-Г. Н.К.У.—Ч. 3—4, ст. 81—82; ч. 7—9, ст. 47—49.
 Н. П. 1-й З'їзд у справі дослідження продукційних сил та народного господарства України.—Ч. 1—2, ст. 64.
 О. С. Технічна секція С.-Г. Н.К.У.—Ч. 10—12, ст. 46.
 О. С. Центральна станція дослідження кормових рослин С.-Г. Н.К.У.—Ч. 3—4, ст. 85.
 О. Я. „Вюлетень Боротьби з шкідниками“.—Ч. 1—2, ст. 62.
 О. Я. Селекційно-насіньові курси Н.К.З.С.—Ч. 1—2, ст. 60—61.
 П. К. Економічна Секція С.-Г. Наукового Комітету.—Ч. 1—2, ст. 60.
 Петренко, Н. Президія С.-Г. Н.К.У. і реорганізація С.-Г. Н.К.У.—Ч. 5—6, ст. 39—41.
 Половко, І.—Магнітна нарада.—Ч. 10—12, ст. 53.
 Попов, В. Як живе Уманська Досвідна Станція.—Ч. 5—6, ст. 53.
 Постригань. Ботанічна Секція С.-Г. Н.К.У.—Ч. 7—9, ст. 51.
 С. Г.—Кам'янець Подільська Філія Наукового Комітету.—Ч. 5—6, ст. 41.
 Савченко-Більський, М. Харківська краєва досвідна станція бжільництва.—Ч. 1—2, ст. 65—67.
 Селекційно-насіньові курси НКЗС при С.-Г. Н.К.У. (в Київі).—Ч. 7—9, ст. 55—56.
 Синявський, О. Всеукраїнська Народа Краєвих Уповноважених Досвідної С.-Г. Справи 22—27 червня 1924 р.—Ч. 5—6, ст. 51—52.

Скрипчинський, В. Президія С.-Г. Н. К. У.—Ч. 7—9, ст. 49; ч. 10—12, ст. 44.

Сузименко. Діяльність економічної Секції С.-Г. Н. К. У. за червень—липень.—Ч. 7—9, ст. 49—50.

Філіповський, О. План праці Економічної Секції С.-Г. Н. К. У. на рік 1924-п.—Ч. 5—6, ст. 18—21.

Чубук, Г. Бюро Сітки кореспондентів С.-Г. Н. К. У.—Ч. 3—4, ст. 85—86; ч. 5—6, ст. 46—47; ч. 7—9, ст. 54.

Яценко, Ф. Праця станції захисту буряка в квітні ц. р. на Лівобережжі.—Ч. 7—9, ст. 56—57; ч. 10—12, ст. 55.

V. Сільсько-господарська наука за межами України.

Ар-ч, А. Українська господарська Академія в Чехословаччині.—Ч. 1—2, ст. 70

Артюх, Є. II Всеросійський З'їзд С.-Г. Освіти РСФРР.—Ч. 10—12, ст. 59.

Баричка, В. Охорона культурних рослин в Чехословаччині.—Ч. 1—2, ст. 67—69.

Барсов, К. Академія С.-Г. Наук в СРСР.—Ч. 7—9, ст. 63

Барсов, К. Всесоюзний Метеорологічний З'їзд.—Ч. 10—12, ст. 58.

Барсов, К. До заснування Актинометричної комісії.—Ч. 10—12, ст. 58.

Барсов, К. Сільське господарство в Америці. Доповідь С. Чаянова.—Ч. 7—9, ст. 60—62.

Барсов, К. Успіхи застосованої ентомології в Англії та Сполучених Штатах. Доповідь В. Пospelова.—Ч. 7—9, ст. 62—63.

Ковалевський, В. Розумовий рух у Китаї.—Ч. 5—6, ст. 54—56.

Крокос, В., проф. Міжнародна конференція ґрунтознавців у Римі.—Ч. 3—4, ст. 86.

Кузьменко, А. Лабораторія Держ. Інст. Досв. Агр. (у Ленінграді) для випробовання хлібопекарних та мукомольних властивостей хлібів.—Ч. 3—4, ст. 86—87.

Кузьменко, А. Стан дослідження кормових рослин [в РСФРР].—Ч. 1—2, ст. 69—70.

Кулешов, Н. Коротка інформація про закордонну командировку.—Ч. 7—9, ст. 57—60.

Маєвський, Й. Мішані посіви хлібів.—Ч. 10—12, ст. 61.

О-в, Є., проф. Перший Всесоюзний Гідрологічний З'їзд у Ленінграді.—Ч. 5—6 ст. 53—54.

Яната, О., проф. Кримський Природничий Музей.—Ч. 5—6, ст. 54.

VI. Personalia.

Вороб'єв' С.—Проф. Іван Олександрович Стебут (1833—1923).—Ч. 5—6, ст. 56—57.

Зміни в складі Президії Одеської Філії С.-Г. Н. К. У. Ч. 1—2, ст. 73.

Зміни в складі Селекційного Бюро Ватанічної Секції С.-Г. Н. К. У.—Ч. 1—2, ст. 73.

Нові обрахунки до складу Президій Секцій С.-Г. Наукового Комітету у Харкові.—Ч. 1—2, ст. 73; ч. 3—4, ст. 88.

Обрання нових дійсних членів Секцій С.-Г. Н. К. У. та членів їх по посадах.—Ч. 1—2, ст. 73; ч. 3—4, ст. 88.

Н. II. До 30-річної науково-практичної діяльності проф. Є. В. Опокова.—Ч. 7—9, ст. 64.

Перевод з Києва до Харкова частини персоналу С.-Г. Наукового Комітету.—Ч. 1—2, ст. 73.

Савченко, Я.—Дедюлін, О. (некролог)—Ч. 10—12, ст. 62.

Самбікін, М. (над чим працює).—Ч. 10—12, ст. 63.

Сап'їгін, О., проф. (над чим працює).—Ч. 10—12, ст. 63.

Сербінов, І. (над чим працює).—Ч. 10—12, ст. 63.

Склад Президії С.-Г. Наукового Комітету у Харкові.—Ч. 1—2, ст. 73.

Склад Ревізійної Комісії С.-Г. Наукового Комітету.—Ч. 1—2, ст. 73.

Список голів та членів бюро секцій СГНКУ.—Ч. 10—12, ст.

Терниченко, А.—Проф. Х. З. Омельченко.—Ч. 3—4, ст. 87—88.

Тимчасовий склад Президії Київської Філії С.-Г. Н. К. У.—Ч. 1—2, ст. 73.

Філіповський, О. (Над чим працює)—Ч. 10—12, ст. 63.

Яната, О., проф.—Крижевська, П. (1873—1923 р.р.).—Ч. 1—2, ст. 70—72.

VII. Бібліографія.—Ч. 1—2, ст. 74—77; ч. 3—4, ст. 88—90; ч. 5—6, ст. 57—63; ч. 7—9, ст. 65—67; ч. 10—12.

VIII. Офіційні повідомлення.

- Анкета до зразків насіння кормових рослин.—Ч. 1—2, ст. 88.
- Від Бюро Бур'янів Ботанічної Секції С.-Г. Н. К. У.—Ч. 3—4, ст. 90—92.
- Від Центральної Станції Дослідження Кормових Рослин С.-Г. Н. К. У.—Ч. 1—2, ст. 87.
- До всіх видавництв.—Ч. 7—9, ст. 71—72.
- До всіх досвідних с.-г. установ, с.-г. шкіл та метеорологічних станцій України про стан дослідженості ґрунту на Україні. Анкета.—Ч. 5—6, ст. 93—95.
- До всіх кореспондентів С.-Г. Н. К. У.—Ч. 5—6, ст. 71.
- До всіх працівників с.-г. науки на Україні.—Ч. 1—2, ст. 84—86.
- До всіх установ, членів, та кореспондентів С.-Г. Н. К. У.—Ч. 3—4, ст. 94—95.
- До всіх філій С.-Г. Н. К. У., досвідних с.-г. станцій, с.-г. шкіл, лісництв, аграрайонів, радгоспів, та всіх інших кореспондентів С.-Г. Н. К. У.—Ч. 5—6, ст. 84; ст. 87.
- До кореспондентів С.-Г. Наукового Комітету.—Ч. 1—2, ст. 86—87.
- До окружних земельних Управлінь.—Ч. 7—9, ст. 72.
- До редакцій газет.—Ч. 7—9, ст. 71.
- Обслідування бур'янів України (анкета).—Ч. 3—4, ст. 92—94; ч. 5—6, ст. 79—82.
- Обслідування впливу посухи 1924 р. на культурні рослини України. Анкета.—Ч. 5—6, ст. 92—93.
- Обслідування забутків української природи. Анкета.—Ч. 5—6, ст. 84—87.
- Обслідування культури кукурудзи на Україні за 1924 р. Анкета.—Ч. 5—6, ст. 88—92.
- Обслідування посухостійких культур України 1924 р. Анкета.—Ч. 5—6, ст. 82—83.
- Основне положення про С.-Г. Н. К. У.—Ч. 7—9, ст. 67—70.
- Статут Сільсько-Господарського Наукового Комітету України.—Ч. 1—2, ст. 77—84.
- IX. Листи до редакції.—Ч. 5—6, ст. 63—71.
- X. Оголошення.—Ч. 1—2, ст. 89—96; ч. 3—4, ст. 96; ч. 5—6, ст. 96; ч. 7—9, ст. 103—104.

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА НА 1925 РІК НА ЖУРНАЛ-ДВОХТИЖНЕВИК СІЛЬСЬКО-ГОСПОДАРСЬКИЙ ПРОЛЕТАР

Орган професійної спілки робітників землі та лісу на Україні.
Видає Укрбюро та Харківський Губвідділ Всеробітземлісу.

Журнал має такі розділи:

- I. ПЕРЕДОВА стаття на загально-політичні або професійні теми.
- II. ПОПУЛЯРНІ СТАТТІ З РІЗНИХ ГАЛУЗІВ ПРОФЕСІЙНОГО ЖИТТЯ на темі організації, тарифно-економічні, культурно-освітні то-що. Регулярні внутрішні й зовнішні політичні огляди.
- III. „СІЛЬСЬКЕ Й ЛІСОВЕ ГОСПОДАРСТВО“—популярні статті що-до організації й кращого ведення господарства та наукової організації праці.
- IV. „РОБІТНИЧА МОЛОДЬ“—статті з життя професійної роботи серед наймитської молоді.
- V. „МІЖНАРОДНІЙ РОБІТНИЧИЙ РУХ“—огляди, статті, дописи.
- VI. „У РОБІТНИКІВ ЗЕМЛІ ТА ЛІСУ“—життя на місцях робітників землі та лісу, окремих господарств, лісництв, і т. и. Побут. Огляди по окремих губернях. Робітниця в Робітземлісі. Хроніка. Розділ цей обслуговується самими-ж робітниками через своїх робкорів.
- VII. „ЛІТЕРАТУРНИЙ РОЗДІЛ“—містить як твори сучасних відомих революційних письменників, так і зразки робітничої творчости. Огляди літературного й мистецького життя.
- VIII. „БІБЛІОГРАФІЯ“—рецензії на найновіші журнали й книжки, переважно масового вжитку. Огляди стінних газет.
- IX. „ОФІЦІЙНИЙ ВІДДІЛ“—найголовніші розпорядження й інструкції Центральних професійних і радянських органів, що мають значіння для широким мас сільсько-господарчого робітництва.
- X. „СПРАВОВНИЙ ВІДДІЛ“—відповіді на різні запитання читачів професійного економічного та юридичного характеру. Почтова скринька.

В ЖУРНАЛІ БЕРУТЬ УЧАСТЬ:—И. Анцелович, В. Блаитний, І. Болотин, М. Блювонець, Бернадзінівський, І. Верба, Остап Вишня, Ш. Вольф, П. Голота, Д. Гордієнко, П. Граб, А. Графов, О. Гунай, Д. Гумена, акад. Данилевський, Б. Делманський, О. Донченко, Н. Калюжний, А. Казанов, А. Недер, П. Кичула, Г. Клунний, І. Климченко, В. Климченко, Г. Коляда, Коваль, С. Ковган, Н. Колосиння, проф. А. Колосиння, Б. Колод, І. Ковтун, Г. Коцюба, О. Ноплонко, В. Лазорський, Ан. Лісовий, Арн. Любченко, М. Лозина, Ш. Лошака, Г. Мазуревич, проф. Марченко, В. Муоїєнко, М. Нисеняні, О. Одинцов, А. Панів, П. Панч, С. Пилипенко, П. Попов, проф. Плагаський, Г. Плякунівський, В. Розенталь, В. Рубель, Ф. Савицький, Ф. Савриши, І. Селіши, Ол. Сісаренко, П. Свашенко, І. Сенченко, В. Союра, О. Сидоренко, Ш. Савченко-Більський, Н. Тараненко, О. Трилюський, П. Тичина, П. Усовин, Ф. Шановицький, І. Шевченко, Пр. Шошак, Г. Шміт, А. Шмигельський, І. Чирков, Ш. Харченко, Я. Угрюмов, Ш. Яловий, проф. О. Яната, Г. Яшинков та інші. Крім того, велика кількість робкорів, батерів по всій Україні.

Журнал виходить двічі на місяць.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ: на рік—3 карб., на півроку—1 карб. 70 коп., на три місяці—90 коп., на один місяць—30 коп.

Комплект журналу за 1923 рік—1 карб. 50 коп.—і за 1921—1922 рік—1 карб.; разом—2 карб.

Передплата приймається в редакції та в уповноважених її при Губвідділах та офісіях Всеробітземлісу на місяць.

Приймаються оголошення по ціні 100 карб. за сторінку.

Адреса редакції й ксерси: Харків, площа Рози Люксембург, „Палац Праці“ пом. 81, Укрбюро Всеробітземлісу.

ЗА ЗГОДОЮ
ДЕРЖАВНОГО ВИДАВНИЦТВА УКРАЇНИ
з Українською Центральною Книжковою Палатою,
ЖУРНАЛИ

НОВА КНИГА

ТА

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ДРУКУ

МАЮТЬ ВИХОДИТИ ЗА ОБ'ЄДНАНОЮ РЕДАКЦІЄЮ.

„Нова Книга“ вміщує

статті по питаннях видавничої і книготоргової політики та бібліотечної справи.

Огляди літератури зі спеціальних питань, **бібліографічні підсумки**, **реферати новин** художньої та наукової літератури.

Критичні анотації (отзиви) до всіх видань України, що виявляють собою загальний інтерес.

Хроніка книжкової торгівлі, бібліографічної та бібліотечної роботи, інформації про життя видавництва, літературних, художніх та наукових організацій.

Листування з читачем. — Законодавство в справах друку.

„Літопис Українського Друку“

орган державної бібліографії УРСР подає перелік всіх видань, що виходять в межах України

Увага:

Від 1925 року матеріал розбито на групи (художня, масова, дитяча, наукова літ. і т. и.), що полегшує користування ним.

В інтересах бібліотек, до опису додається індекс за десятиковою системою міжнародної бібліографічної класифікації, погоджений з *Головополітосвітою*, і топографічний знак за Кеттером.

Обидва журнали виходять під загальним керівництвом Відділа Друку Ц. К. КП(б)У.

Д.В.У. вживає заходів що до поліпшення монтажу, до здешевлення і регулярного виходу в світ „Нової Книги“ та „Літопису Українського Друку“.

Подробиці в об'явах та проспектах.

Пільгові умови—для тих, що передплачують обидва часописи.

Об'єднана редакція журналів
„Нова Книга“ та „Літопис Українського Друку“.

Адреса редакції: Харків, Площа Рози Люксембург, 23.

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА на 1925 рік (4-й рік видання) НА ЖУРНАЛ

ВІСНИК

Сільсько-Господарської Науки

Видає Сільсько-Господарський Науковий Комітет України.

Редагують: проф. **О. Яната** та доц. **А. Терниченко**.

ПРОГРАМ ЖУРНАЛУ:

- Статті наукові широкого значіння та науково-організаційні, з усіх галузів с.-г. та сполучених з ним наук.
- Реферати та рецензії праць з усіх галузів с.-г. та сполучен. з ними наук.
- С.-г. наукова діяльність на Україні.
- С.-г. наука по-за межами України
- Personalia.
- Бібліографія.
- Офіційні повідомлення.
- Оголошення.

Участь в журналі до цього часу брали:

Артюх, Є.	Коваленко-Коломацький, Г.	Носів, А.	Скрипчинський, В.
Архимович, А.	Козачок, А.	Носова, Л.	Слісаренко, О.
Баричка, В.	Колчунов, В., проф.	Огієвський, В., дійсн. чл. С.-Г.Н.К.У., проф. (†)	Срезневський, Б., академік, дійсн. член. С.-Г.Н.К.У., проф.
Барсов, К.	Кондрашенко, М.	Оконенко, А.	Стоянів, Ю.
Більський, Б.	Котів, М.	Оксюк, П.	Сузіменко, В.
Букасів, С.	Крокос, В., проф.	Олексів, Є., дійсн. чл. С.-Г.Н.К.У.	Супруненко, О., проф.
Зисочанський, Є.	Кротевич, Л.	Опоків, Є., проф., дійсн. чл. С.-Г.Н.К.У.	Табенцький, О., проф.
Зеловський С., професор.	Куда, Я.	Остапенко, С., проф.	Тарнані, І., проф.
Зоробйов, С., проф.	Кузьменко, А.	Паночіні, С.	Терниченко, А.
Зотчал, Є., академ. і дійсн. чл. С.-Г.Н.К.У.	Кулішов, М., проф.	Петренко Н.	Тутковський, П., академ., дійсний член С.-Г.Н.К.У., проф.
Ермейзе, Ю.	Лавренко, Є.	Половко, У.	Тушкан, П.
Головко, Д.	Лазаренко, А.	Попів, В.	Фаліїв, І.
Головянко, З., дійсн. чл. С.-Г.Н.К.У.	Лебедінський, Р.	Попів, О., доц.	Фесенко, С.
Гольдман, А., проф.	Лебедів, М.	Поріцький, В.	Филиповський, О.
Гордієнко, І.	Лебедів, О., проф.	Постригань, С.	Фомин, О., ак., дійсн. чл. С.-Г. Н. К. У., проф.
Гордєцький, С., проф.	Лепченко, Я.	Радде-Фоміна, О.	
Ганилевський, М., проф.	Маєвський, І.	Рахманинов, А.	
Ганнілів, Л., проф.	Малченко, Л., доц.	Ренський, А.	
Гіхтяр, К.	Малюшицький, М. проф.	Різниченко, В.	
Губняк, К.	Мальська, О.	Ротмістрів, В., дійсн. чл. С.-Г.Н.К.У.	
Губровський, М.	Масалітін, М.	Рубінгер, І.	
Гузь-Крятченко, Д.	Матросів, Є.	Савченко, Л.	
Гушечкин, О., проф.	Махів, Г., проф.	Савченко, Я.	
Гуредій, Ф., проф.	Медведів, Ю.	Савченко-Більськ., М.	
Жуків, Г.	Мисєвра, П.	Самбінін, М.	
Семарський, П.	Мороз, П.	Сапігін, А., проф.	
Слевайчук, П.	Москвічів, С.	Сачук, Д., проф.	
Слоків, М.	Неводовський, Г.	Сербінов, І.	
Совалевський, В. І., дійсн. чл. С.-Г.Н.К.У.	Некрасів, Ф., проф.	Силенко, А.	
	Нестервольський, В.	Синявський, О.	
	Неуман, Б.		та інші.

Журнал виходить що-місяця, випусками по 3-4 арк.

Ціна випуску 60 коп. Комплекти за 1922 р.—2 карб., за 1923 р.—3 карб., за 1924 р.—4 карб. Передплата на цілий 1925 р.—6 карб., на 1/2 р.—3 1/2 карб., на 1/4 р.—2 карб., (при колективній передплаті знижка від 5% до 20%).

Адреса редакції: **Харків, Лібкнехта вул., ч. 82.**

